Digitized by Google

Digitized by Google

11.6.79

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ma. Novella

c.to 6629.

Digitized by Google

Digitized by Google

PETRI DANIELIS HVETII,

EPISCOPI ABRINCENSIS,

ALNETANAE QVAESTIONES

DE

CONCORDIA RATIONIS

ET

FIDEI,

QVARVM

LIBRO I. LEX CONCORDIAE RATIONIS ET FIDEI, II. DOGMATVM CHRISTIANORVM ET ETHNICORVM COMPARATIO, III. PRAECEPTORVM ET CHRISTIANORVM ET ETHNICORVM AD VITAM PIE RECTEQVE INSTITVENDAM PERTINENTIVM COMPARATIO CONTINETVR:

ACCEDIT

AVCTORIS COMMENTARIVS

DE

REBVS AD EVM PERTINENTIBVS.

FRANCOFVRTI & LIPSIAE,

APVD HAERED. IOHANNIS GROSSII.

M. DCC XIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

RELIGIOSISSIMO VIRO
REV. PATRI,
FRANCISCO DE LA CHAIZE
E SOCIETATE JESV,
REGI A SACRIS CONFESSIONIBVS,

S. P. D.

PETRVS DANIEL HVETIVS,
EPISCOPVS ABRINCENSIS.

TAmen à ſententia non diſcedis, & opus hoc fortuitu quidem natum, ſed ſuffragio deinde comprobatum tuo, & auctoritate tua demum conſilioque mandatum ſcriptis, nunc quoque emittendi in lucem ſuaſor hortatorque es. Nam cum aliquando rediiſſem in Vrbem ex Alnetano, meæque ruſticationis, ac multo magis ſtudiorum, quæ tua humanitas eſt, rationem repoſceres, multaque de iis reſpondiſſem; tum præcipue recitavi habitas mihi cum Hamelio viro doctiſſimo diſputationes de Concordia Rationis & Fidei. Commoveri certe viſus es in hoc argumento, quod nondum ſatis eſſe dicebas Theologorum diſputationibus illuſtratum, & valde velle id omne tibi ſigillatim exponi. At ego rem eſſe dixi majoris otii & alterius loci. Tu ſtatim conſtituiſti locum

Digitized by Google

in ſuburbanum veſtrum; tempus, in perendinum ac ſequentes porro dies. Cumque illuc colligendi tui cauſſa te contuliſſes, eodemque ad te veniſſem, tribus demum ſcholis abſoluta eſt quæſtionis totius explicatio. Tibi quidem, viro doctrinæ omnis, ac Philoſophiæ imprimis & Theologiæ, quæ diſciplinarum omnium magiſtræ ſunt, interioribus ſtudiis ſupra fidem exculto, digna res viſa eſt, quæ proderetur literis, vel ob novitatem argumenti, vel ob utilitatem; teque præterea, ſi exiret in vulgus, fidejuſſorem dabas popularis aſſenſus, & publicæ approbationis. Id porro ut fieret, cum non monere me ſolum identidem, ſed aſſidue etiam flagitare pergeres, parui tandem: nec enim refragari poſſim tam limato judicio, tamque exquiſitæ ſapientiæ; neque certe velim. Verum hæc addita a me lex eſt, ſi patereris opus in tuo nomine apparere. Reſpuebas tu quidem conditionem, multaque cauſſabaris ex contrario: quæ ſic interpretabar, certare in te modeſtiam cum reliquis virtutibus; nec idcirco tamen potiorem mihi habendam illius eſſe rationem, quam officii mei; cujus hæ partes ſunt, conteſtatam in me tuam benevolentiam aliqua grati animi ſignificatione, meæque adverſum te obſervantiæ teſtimonio proſequi. Cæterum cum fœtui huic induſtriæ meæ patrocinium tuum, ſicut facturum te privatim ſponderas, nunc quoque palam præſtes, reliquorum hominum mihi videor, vel ſiniſtram contemnere poſſe exiſtimationem, vel favorem ſperare. Vale.

Digitized by Google

INDEX
LIBRORUM ET CAPITUM
ALNETANARUM QUÆSTIONUM
DE
CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI.

ANTECSSIO.

I. *Exordium.* 1
II. *Operis argumentum* 3
1. *Imperium fidei ſola detrectat Ratio* 4
2. *Utri pareat incertus eſt animus:* 4
3. *quem ſatius eſt parere Fidei quam Rationi.* 4
4. *Id volunt Scriptores ſacri.* 4
5. *Quod ut commode fiat, concilianda inter eas pax eſt.* 5
6. *Quid Ratio.* 6
7. *Quid Fides.* 6
III. *Partitio totius Operis.* 6

LIBER PRIMVS.

LEX CONCORDIAE RATIONIS ET FIDEI. 8

CAPVT I.

Certior quærenda eſt ad veritatem via, quam Ratio. 8

I. *Suam habet Ratio lucem, ſed obſcuram & dubiam.* 8
II. *Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoſcit Rationem ipſam, Rationisque naturam.* 9
III. *Aperitur origo triplicis Philoſophiæ: Dogmatica, Socratica & Sceptica.* 12

IV.

IV. *Diſtinguitur triplex certitudo cognitionis rerum: ejus quæ in cælo habetur à beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.* 10
V. *Mens humana, etſi per Rationem clariſſime firmiſſimeque veritatem non cognoſcit, veritatem tamen eſſe aliquam pro modo ſuo captuque cognoſcit;* 10
VI. *& aliquam ad veritatem viam.* 11
VII. *Quatenus in exquirenda veritate adhærendum Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.* 11

CAP. II.

Fides unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via. 12

I. *Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.* 12
II. *Ratio præfertit Fidei. Probatur argumentis:* 13
III. *& auctoritate Scriptorum ſacrorum.* 17
IV. *Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.* 21
V. *Opponuntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 21
VI. *Secundum argumentum.* 22
VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 23
VIII. *Secundum argumentum.* 24

CAP. III.

Fides, & cum ab homine ſuſcipitur, & poſtquam ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur. 25

I. *Fides, cum ab homine ſuſcipitur, Rationis uſum non aſpernatur.* 25
II. *Fides, poſtquam ab homine ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.* 27
III. *Fides norma eſt Rationis.* 27
IV. *Pleraque, quæ Ratio dubia effecerat, per fidem certa fiunt.* 27
V. *Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit:* 29

VI. &

Digitized by Google

VI. *& in comparandis externis adminiculis:* 30

VII. *multo vero magis in Theologia, in controverſiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Chriſtianis.* 30

VIII. *Probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum, ſuſceptam ab homine Fidem Rationis opem non reſpuere.* 30

IX. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.* 33

X. *Præclare conſentiunt Fides & Ratio, Chriſtianiſmus & eæ Philoſophorum ſectæ, quæ jubent aſſenſiones cohiberi.* 33

CAP. IV.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur. Ac primum cum Ratio non conſentit Fidei. 34

I. *Summa ac generalis concordiæ hujus lex eſt, ut in omnibus ad Fidem pertinentibus Ratio ſemper Fidei ſe ſubmittat.* 34

II. *Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc ſi facit, contra naturam ſuam facit.* 35

III. *Fides quoque, etſi non ſemper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis uſui omnino conſentanea ſint, nunquam tamen Rationi plane adverſatur.* 36

IV. *Decreta Fidei nec ad examen Rationis, nec in dubium revocanda ſunt.* 37

V. *Quanquam eas dubitationes non reſpuit Fides, quæ ad ſe confirmandam pertinent:* 37

VI. *cum illas damnet, quibus in infirmis animis labefactari poteſt;* 37

VII. *utpote quæ ſint Hæreſeon omnium, & impietatis ſeminarium;* 38

VIII. *& ſacrorum Scriptorum decretis vetentur.* 38

IX. *Varii poſſunt eſſe Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta ſit.* 40

X. *Opponuntur argumenta Adverſariorum contra ſuſceptionem Fidei;* 41

XI. *& refelluntur.* 42

CAP.

CAP. V.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum penitus obmuteſcit Ratio. 44

I. *In rebus Fidei, ſi ſuffragium ſuum præſtet Ratio, admittendum eſt; ſin deneget, ſuſque deque habendum.* 44

II. *Fides primum homini à Deo tradita eſt: poſtmodum aſpernante Fidem Ratione nata Philoſophia; ac primum Phyſica, deinde Moralis, demum Logica.* 45

III. *Ratio non pertinet ad naturam Fidei:* 46

IV. *quæ obſcura eſſe debet; cum Ratio contra ſponte ſua obſcuritati lucem inferre conetur.* 46

V. *Quam parum ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum.* 47

VI. *Opponuntur argumenta Adverſariorum;* 50

VII. *& refelluntur.* 50

CAP. VI.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum Fidei ſuffragatur Ratio. 52

I. *Ratio Fidei ſuffragari poteſt multis modis, quorum diviſio inſtituitur.* 52

II. *Argumenta omnia, ſive probationes ad parandam Fidem à Deo propoſitæ, eodem loco habendæ ſunt ac decreta ipſa Fidei.* 53

III. *Concluſiones, quas ex capitibus Fidei per claram & proximam conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, educit Ratio, ipſæ quoque pertinent ad Fidem: non item, quas per multiplicem & obſcuram conſequentiam.* 54

IV. *Quid tribuendum ſit humanæ Rationi, cum Fides ad ſui defenſionem ejus auxilium admittit.* 55

V. *Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda, propter Rationem.* 56

CAP.

CAP. VII.

Fides ſe non interponit rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus. 57

I. *Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quicquam ſibi juris poſtulat.* 57
II. *Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei:* 58
III. *& qui in exquirendis rerum naturalium cauſſis ad Dei potentiam confugiunt.* 59
IV. *Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio de regno Fidei, & de regno Rationis.* 59

CAP. VIII.

Res ad Religionem Chriſtianam pertinentes cognoſcuntur, vel per Rationem ſolam, vel per Rationem atque Fidem, vel per ſolam Fidem: & de iis ſigillatim agitur. 61

I. *Res ad Religionem Chriſtianam pertinentes cognoſcuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem* 61
II. *De rebus ad Religionem Chriſtianam pertinentibus, quæ cognoſcuntur per ſolam Rationem:* 62
III. *& de iis, quæ cognoſcuntur per Fidem & Rationem.* 63
IV. *Uter firmior ſit aſſenſus; Fidei, an Rationis.* 68
V. *De iis demum, quæ per ſolam Fidem cognoſcuntur.* 69
Epilogus libri primi. 70

LIBER SECUNDUS.

DOGMATUM CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM COMPARATIO.

Digitized by Google

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* 71
II. *Libri argumentum.* 72
1. *In comparandus doctrinæ Chriſtianæ & profanæ placitu[illegible]mma tantum attingentur rerum faſtigia.* 72
2. *Ad Chriſtianæ doctrinæ defenſionem utiliſſima ſunt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarum fabulis, religionibus Gentium,* 73
3. *& decretis Philoſophorum.* 75
III. *Ejuſdem libri partitio.* 75

CAP. I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum dogmata. De Deo. 76

CAP. II.

De Dei attributis. 79
I. *Deum eſſe incorporeum,* 80
II. *materiæ expertem ac individuum,* 80
III. *ἀυταρκῆ, hoc eſt, ſibi ſufficientem,* 81
IV. *perfectum ac pulcherrimum,* 81
V. *bonum,* 81
VI. *infinitum,* 81
VII. *immenſum,* 81
VIII. *immutabilem,* 83
IX. *immobilem,* 83
X. *ἀπαθῆ, hoc eſt, qui nihil pati poſſit, neque ſit affectionibus obnoxius,* 83
XI. *æternum,* 84
XII. *immortalem,* 84
XIII. *unum,* 84
XIV. *ignotum,* 86
XV. *ineffabilem,* 97
XVI

XVI. *παντοδαῆ, hoc eſt, omnia ſcientem,* 88
XVII. *verum,* 89
XVIII. *bonorum auctorem,* 89
XIX. *principium, cauſſam, finem,* 89
XX. *Regem, dominum, primum, ſupremum, προούσιον, ὑπερούσιον,* 90
XXI. *omnipotentem,* 91
XXII. *& beatum.* 92

CAP. III.

De ſanctiſſima Trinitate. 92

CAP. IV.

De Angelis. 99
I. *De Angelis bonis & malis.* 99
II. *De lapſu Angelorum.* 105
III. *De Angelis cuſtodibus.* 105

CAP. V.

De origine mundi. 109

CAP. VI.

De providentia Dei, & gubernatione mundi. 114

CAP. VII.

De creatione hominis. 115
I. *Philoſophi plerique crediderunt hominem à Deo ex terra fuiſſe fictum;* 115
II. *ad ſimilitudinem Dei.* 119

CAP. VIII.

De Anima. 120
I. *Animam à Deo eſſe conditam;* 120
II. *corporis expertem;* 122
III. *& interitus.* 123

CAP. IX.

De peccato ab origine in humanum genus tranſmiſſo. 131

CAP. X.

De libero arbitrio hominis, & gratia Dei. 132

CAP. XI.

De Paradiſo terreſtri. 136

CAP. XII.

De prodigiis & inuſitatis rebus ante Chriſti ætatem editis. 137

I. *Deum olim hominibus ſæpe apparuiſſe,* 138
II. *& eos de futuris admonuiſſe.* 139
III. *Gigantes extitiſſe.* 141
IV. *Primævos homines longævos fuiſſe.* 146
V. *Diluvio aquarum noxas generis humani Deum caſtigaſſe; paucos Arcæ beneficio fuiſſe ſervatos; eos avibus emiſſis, an aquæ effluxiſſent, exploraſſe.* 148
VI. *In civitatis & turris Babylonicæ extructione confuſas à Deo fuiſſe linguas hominum.* 150
VII. *Ritum circumciſionis plurimas gentes ſuſcepiſſe.* 151
VII. *Iſaacum ex matre effœta natum eſſe.* 152
IX. *Sodomam & Gomorrham eſſe à Deo ob impietatem deletas.* 152
X. *Rubum Moſi ardere viſum, illæſum manſiſſe.* 153
XI. *De virga Moſis,* 154
XII. *& editis per eam prodigiis.* 156
XIII. *De ſpoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.* 162
XIV. *De columna Ebræorum duce.* 163
XV. *De tranſitu maris rubri.* 164
XVI. *De aquis amaris ligni injectione à Moſe mitigatis.* 165
XVII. *De coturnicibus, manna, cibisque ad Iſraelitas divinitus miſſis.* 167
XVIII. *De aquis impetratis à Moſe aliisque Prophetis, à Deo,* 168
XIX. *De tabulis Legis Moſi à Deo traditis.* 170
XX. *De Urim & Thummim.* 171

XXI. *De ignibus divinitus emiſſis.* 171
XXII. *De aquis amaris zelotypiæ.* 174
XXIII. *De uva prægrandi à Terræ promiſſæ exploratoribus ad Moſem relata.* 177
XXIV. *De virga Aaronis floreſcente, & amygdalas emittente: & de ficu à Christo areſacta.* 178
XXV. *De ſerpente æneo.* 179
XXVI. *De aſina Balaami.* 180
XXVII. *De mora Solis per tempus prælii Gabaonitani.* 182
XXVIII. *De coma Samſonis.* 182
XXIX. *De fame, ſterilitate, & ſiccitate, ſæpius à Deo terris inducta.* 182
XXX. *De mortuis ad vitam revocatis.* 183
XXXI. *De Jobo Satanæ permiſſo; & de Heliodoro Angelis in ſupplicium tradito.* 184
XXXII. *De Jona abſorpto à ceto.* 184
XXXIII. *De piſce Tobiæ.* 184
XXXIV. *De cæleſtibus equitibus in Judæorum ſubſidium miſſis.* 184

CAP. XIII.
De Deo humana natura induto. 185
CAP. XIV.
De Chriſto Deum inter & homines ſequeſtro pacis, hominumque magiſtro. 187
CAP. XV.
De Chriſto nato ex Virgine. 188
CAP. XVI.
De nova ſtella Magis viſa. 192
CAP. XVII.
De baptiſmo Chriſti, editisque in eo prodigiis. 193
I. *Cælum apertum.* 193
II. *Lux de cælo promicans.* 194
III. *Spiritus ſanctus columbæ ſpecie in Chriſtum devolans.* 194
IV. *Spiritus ſanctus ignis forma ad Apoſtolos miſſus.* 195

CAP.

CAP. XVIII.

De miraculis a Chriſto patratis. 195

I. *De aqua in vinum mutata.* 195
II. *De ægris à Chriſto ſanatis:* 196
III. *cæcis, debilibus, & mutis.* 197
IV. *De abactis Dæmonibus.* 197
V. *De rete ab Apoſtolis jacto, ex Chriſti conſilio, & mirifica piſcium captura.* 198
VI. *De vento compreſſo, & tempeſtate ſedata,* 198
VII. *Chriſtus incedit ſupra mare,* 199
VIII. *transfiguratur,* 200
IX. *hominum cogitationes noſcit.* 200
X. *De vocatione Apoſtolorum & Diſcipulorum Chriſti.* 200
XI. *De communicata cum iis à Chriſto miraculorum patrandorum facultate.* 201
XII. *Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didiciſſent.* 201
XIII. *Multa hominum millia prima Petri concione ad Chriſti partes traducta.* 201
XIV. *Apoſtoli divina vi carcere ſoluti.* 201

CAP. XIX.

De morte Chriſti, ejusque reditu ad vitam, & cæteris eo pertinentibus. 202

I. *Chriſtus ſanguine ſudat.* 202
II. *Morte ignominioſa cruci ſuffixus afficitur.* 2c2
III. *Moriente eo Sol deficit.* 204
IV. *Terra tremit, & petræ franguntur.* 204
V. *Velum ſcinditur.* 205
VI. *Chriſtus deſcendit ad inferos,* 205
VII. *reſurgit à mortuis,* 205
VIII. *aſcendit in cælum,* 207
IX. *ex oculis hominum evaneſcit.* 208

CAP. XX.

CAP. XX.

De Sacramentis. 210

I. *De Sacramentis.* 210
II. *De Baptiſmo.* 212
III. *De Confirmatione.* 218
IV. *De Confeſſione.* 218
V. *De Euchariſtia.* 219
VI. *De Ordine.* 221
VII. *De Matrimonio.* 224
VIII. *De extrema Unctione.* 227

CAP. XXI.

De conflagratione & renovatione mundi. 228

CAP. XXII.

De reditu mortuorum ad vitam. 230

CAP. XXIII.

De poſtremo judicio. 233

CAP. XXIV.

De pœnis & præmiis. 236

Epilogus libri ſecundi. 244

LIBER TERTIUS.

PRÆCEPTORUM CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM AD VITAM PIE RECTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* 245
II. *Libri argumentum.* 247
III. *Ejuſdem partitio.* 247

CAP. I.

INDEX.

CAP. I. Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum Præcepta, ad vitam pie recteque inſtituendam pertinentia. 249
De Fide 249
CAP. II. De Beatitudine. 251
CAP. III. De Decimis. 255
CAP. IV. De Feſtis. 257
CAP. V. De Iurejurando. 258
CAP. VI. De cultu Idolorum. 259
CAP. VII. De odio ſui. 262
CAP. VIII. De contemtu ſui,& humilitate; deque vanitate gloriæ. 263
CAP. IX. De munditie conſcientiæ. 268
CAP. X. De examine conſcientiæ. 272
CAP. XI. De corpore ſpernendo. 273
CAP. XII. De fugienda voluptate. 275
CAP. XIII. De ſervanoa caſtimonia. 279
CAP. XIV. De edomando ſpontaneis afflictationibus corpore, & peccatis per piaculares pœnas eluendis. 287
CAP. XV. De fugienda communi vita & rebus mundanis. 300
CAP. XVI. De contemnendis divitiis. 302
CAP. XVII. De lege Chriſti, qua cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos. 326
CAP. XIIX. De perferendis injuriis. 331
CAP. XIX. De lege Chriſti,qua maleficiis benefacta rependi jubet. 339
Epilogus libri tertii & totius Operis. 343

ALNE-

Digitized by Google

ALNETANÆ QUÆSTIONES,

DE CONCORDIA

RATIONIS ET FIDEI.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Operis argumentum.* 1. *Imperium fidei ſola detrectat Ratio.* 2. *Utri pareat, incertus eſt animus:* 3. *quem ſatius eſt parere Fidei, quam Rationi.* 4. *Id volunt Scriptores ſacri.* 5. *Quod ut commode fiat, concilianda inter eas pax eſt.* 6. *Quid Ratio.* 7. *Quid Fides.* III. *Partitio totius Operis:*

ERAMUS ante annos aliquot in Alnetano, autumnalibus feriis, ego & Hamelius, vir non reconditis ſolum totius Philoſophiæ inſtructus doctrinis; ſed, quod in hominibus noſtris vix hac ætate reperias, ingenuarum etiam artium ſtudiis liberaliter perpolitus; mecumque popularitate, & veteri neceſſitudine, ac omnibus officiis conjunctiſſimus. Hoc vero otium, quod nobis & ſolitudo ruris, & anni tempus afferebant, ſuaviſſime conterebamus, vel privatim apud ſe quiſque legendo & commentando; vel, cum inclinaſſet dies, in ambulando ſimul & colloquendo. Cum autem aliquando multa inter nos dicta eſſent & de amœnitate loci, & de rei ruſticæ voluptatibus, quibus incredibiliter delectabatur uterque noſtrum, devenimus in mediam ſylvam, qui locus maxime opacus eſt ex denſitate arborum, & ex profluentibus aquis valde frigidus, ibique paulum feſſi de via in muſco conſedimus. Tum ego, hoc ſilentium, inquam, hos ſeceſſus perſequebantur priſci illi Sapientiæ magiſtri: *Exordium.*

 orta

orta enim primum eſt in ſylvis Philoſophia, adolevit inter ſolitudines agrorum, & manſuefacta deinde prodiit in hominum conventus. Neque diu tamen potuit in hac frequentia conſiſtere, vel tumultus & turbarum impatientia, vel priſtinæ tranquillitatis deſiderio; ſed in hortos ſtatim, in lucos, in arborum umbracula ſe retulit. Nunc itaque me admonet hæc facies loci, ut quæram à te, Hameli, penitusne obmutuerit tua Philoſophia. At meminiſſes, inquit ille ridens, philoſophandum eſſe, ſed paucis: quod vetus dictum eſt. Memini vero, inquam; ſed quod levi & imperito juveni Neoptolemo excidit, nolim ab eruditiſſimo Philoſopho uſurpari. Longe enim ſecus ſentio, nec ſtrictim attingenda eſſe puto ſtudia tam late patentis tamque diffuſæ diſciplinæ, à qua ſatius fuerit abſtinere penitus, quam incurioſe eam & leviter delibare. Id quod exemplo ipſe tuo præclare comprobaſti. Nam poſtquam præcipuas aliquas Philoſophiæ partes accuratiſſimis diſputationibus ſeparatim explicaſti, non conquieviſti denique, quoad ſingula ejus membra in unum corpus componeres. Feci ſane, inquit; ſed & illic cæſtus artemque repoſui. Cum enim ea ſit immenſitas Philoſophiæ, ut nunquam in ea tantum operæ poſitum ſit, quin multo plus ſuperſit ponendum, deterret me hæc ſtudii rerumque infinitas; & ea obſtinate perſequi velle, quæ aſſequi poſſe deſperes, hominis intemperantis eſſe puto, non Philoſophi. Te vero, qui Philoſophiæ dignitatem optimè videris perſpexiſſe, nihil omnino, quod ad eam pertineret, in apertum adhuc retuliſſe ſæpenumero miratus ſum; cum te tamen celebraſſe eam à pueritia præ reliquis fere diſciplinis & excoluiſſe ſciam, ſæpeque audiſſe te meminerim, cum diceres, doctrinarum omnium procreatricem eſſe Philoſophiam, excurrendum in alias, in hac una habitandum & quaſi tabernaculum vitæ ſtudiorumque collocandum. Ita ſenſi, Hameli, inquam, ita egi: tum enim maxime philoſophabar, cum minime videbar: nec ſententiæ hujus aut facti me penitet. Quod autem mirari te ais, nihil à me in eo genere editum eſſe, etſi jam olim non pauca ſcripſi hujuſmodi, ut tamen preſſa jacuerint, nec venerint in lucem, non conſulto id quidem, ſed fortuito contigit: quidquid enim à me exiit ad hanc diem, id omne propemodum vel caſus mihi, vel alienus arbitratus extorſit. Cavi cæterum, ne quando, ſive in definiendo, ſive in dividendo, ſive in inveſtigandis rerum cauſſis, recederem à præceptis Philoſophorum. Tum ille, Animadverti id quidem ſæpe, & te de Philoſophia mecum & cum aliis diſſerere perlibenter, & veteris Philoſophiæ in primis eſſe ſtudioſum, eamque cum adoleſcentiori diligenter conferre ſolere: quod neque faciunt Philoſophi noſtrates, neque faciendum

11. 6. 73

faciendum ſibi putant; cum vel recentioribus adhæreſcant ſectis, vel ſectarum, novorumque, uti vocant, Syſtematum auctores haberi velint ipſi, & Philoſophorum diſciplinis ex ſe fieri vocabula. Animadverti quoque, inſignes ex Philoſophia locus tractare te nonnunquam in alterius argumenti ſcriptionibus, atque has paſſim philoſophico ſale eſſe perſperſas.

II. Hujus generis illud eſt, quod nuper aſſeverare auſus es in Demonſtratione tua Evangelica, Chriſtianismo minus adverſari, quam creditur, eas Philoſophorum ſectas, qvæ ſenſuum ac Rationis opem ad percipiendam veritatem intutam eſſe ſciſcunt, quæque ſuſtinent ſe ab omni aſſenſu: quod aliquando demonſtraturum te non obſcure pollicitus es. Qui palam id ſit profeſſus, in Philoſophicis ſtudiis exercitatum eſſe oportuit & ſubactum. Et vereor ſane, ut fidem unquam tuam liberare poſſis, & argumenta reperire, acri quantumvis & contenta meditatione, quibus id probetur in vulgus. Dubitandi enim artem Fidei capeſſendæ utilem dicere, perinde eſt ut ſi dicas, ad credendum utile eſſe non credere. Jamdiu vero eſt, cum ex te opinionis hujus rationes cupiebam cognoſcere. Nunc igitur quoniam otioſi ſumus, & ſoli, & in eum ſermonem nos caſus tulit, & hic locus eſt noſtro non inopportunus colloquio; magnopere abs te peto, ut ſententiæ hujus cauſſas & probationes exponas. Non hodie primum, inquam, intellexi, pios homines aliquos & graves propoſitioni huic noſtræ parum faviſſe, atque ita ſenſiſſe, nihil Chriſtianæ doctrinæ tam contrarium eſſe, quam animum in hac non credendi & detrectandæ Fidei palæſtra exercere: quem ſi quis ita obduratum deinde & obfirmatum ad Chriſti diſciplinam appulerit, futurum ajunt, ut reſpuat ſalubres ſanctiſſimæ doctrinæ ſatus; & fœcundum quantumvis ac ferax ſemen, tanquam in lapideo agro ſparſum exareſcat; atque id toto opere adverſus Academicos ſanctiſſimum Eccleſiæ doctorem Auguſtinum demonſtraſſe. Quæ cum jactari audirem, optabam utique cordatos aliquos nanciſci & intelligentes exiſtimatores rerum, nec Philoſophicarum commentationum inſolentes, quibus controverſia hujusmodi non ex anteceptis opinionibus vulgi, ſed ex veritate ipſa dirimenda traderetur. Commodum itaque accidit, ut & huc te nobis ſors daret, æquiſſimum & peritiſſimum diſceptatorem cauſſæ hujus, qualem optaveram; & ut ſententiæ meæ argumenta ex me requireres, quas multo magis exponere cupiebam apud te, hominem humanarum divinarumque rerum longe conſultiſſimum, quam tu ex me audire. Eſto ergo mihi unus inſtar millium. Hic cum hæſiſſem, paululumque propoſiti argumenti attentius pervidendi cauſſa interquieviſſem, ita rurſus exorſus ſum.

Operis argumentum.

1. Quo-

Digitized by Google

Imperium Fidei ſola detrectat Ratio.

1. Quo minus obſequamur Fidei, id unum impedimento eſſe conſtat, Rationis noſtræ diſſidium; quæ cum turbulenta ſit & imperioſa, alienis parere recuſat arbitriis, ipſa animi noſtri moderatricem ſe ferens, ac vitæ dominam.

Utri pareat, incertus eſt animus:

2. Ambiguo hoc & incerto dominatu diſtractus fluctuat animus; & modo Rationis juſſis obnoxius, modo dictata capeſſens Fidei, dat ſe in ſeditionem & tumultum; & neutri plene ſatisfaciens, neutri dicto audiens ſatis, dum utriusque imperium ex æquo ferre vult, nunquam ipſe conquieſcit. Rei cauſſam intellexerunt aliqui, & in unius ductu poſitam fore animi pacem ſperaverunt: atque horum quam plurimi, repudiato Fidei imperio, regendos ſe permiſerunt Rationi, & cæci ipſi cæcam aſciſcentes ducem corruerunt miſere, & in præceps delapſi ſunt: nonnulli ac perpauci quidem, agnita Rationis cæcitate & temeritate, ad oblatam ſibi divinitus Fidem, velut ad tabulam naufragi adhæſerunt.

quem ſatius eſt parere Fidei, quam Rationi.

3. Nunc ſtatuere nobis propoſitum eſt, ad utrius rectionem applicare nos ſatius ſit; utra cenſenda dignior imperio. An Ratio? quid ſi anceps eſt & fallax? ſi hebes? ſi tenebricoſa? quid ſi temere vagatur & errat, neque certis unquam inſiſtit veſtigiis? eine vero trademus regendam Fidem, quæ niſi firma ſit & conſtans, jam Fides non eſt? an cæca oculatam ducet? probabitne id tandem ipſa Ratio, ſi modo æqua eſt, uti haberi vult? Agnoſcat ipſa ſeſe, ſuæque ſibi imbecillitatis conſcia felicitatem ac æternam ſalutem nobis conciliare ſe non poſſe ſperet, per quam ne veritatis quidem compotes eſſe poſſumus.

Id volunt Scriptores ſacri.

2.Cor. 10, 4. & ſeq. Rom. 3, 4. Rom. 4, 20. Rom. 11, 20. Rom. 16, 26. 2.Cor. 5, 7. Col. 1, 23. 1. Cor. 2, 5. Rom. 12, 3. 16. Rom. 14. 1. 1.Petr. 1, 7. 8.

4. Paſſim id clamant Scriptores ſacri, jubentque *conſilia deſtrui, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigi omnem intellectum in obſequium Chriſti*: veracem ajunt eſſe Deum, à quo proficiſcitur Fides; mendacem hominem, qui Rationem habet à natura; juſtitiæ laudem tribuunt Abrahamo, quod promiſſis Dei per Fidem confiſus, neutiquam hæſitaverit, adhibito Rationis conſilio: in Fide ſtandum eſſe docent, obediendum Fidei, per Fidem ambulandum, non per vanas ſpecies à Ratione profectas: in Fide ponenda fundamenta ſalutis; in virtute vero Dei, non in ſapientia hominum Fidei ipſius fundamenta: mentem vetant affectare ſublimia per inanes Rationis conatus: utendum quidem humana Ratione & ſapientia, at ſobrie: *infirmos in Fide* neutiquam per *diſceptationes cogitationum* eſſe roborandos: pretioſiorem auro eſſe probationem Fidei à Chriſto traditæ, tum cum is per Rationem non cognitus, Fidei ope diligitur. Beatiores pronuntiat ipſe Chriſtus eos, *qui non viderunt,*

viderunt, & crediderunt, Thoma Apoſtolo, qui ante videre voluit, quam Joh. 20, 25.
credere: ſe lucem eſſe mundi, qua qui colluſtratus fuerit per Fidem, eum 29.
in tenebris non manſurum. Id quoque jam ante præcaverat Iſaias, Fidem Joh. 12, 46.
vaticiniis ſuis habere eos jubens, futuros alioquin incertos & inſtabiles: Iſa. 7, 9. & 53. 1.
præcaverat & Salomo, cum diceret, *ut ſcirent filii tui, quos dilexiſti, Do-* Sap.
mine, quoniam non nativitatis fructus (cujusmodi Ratio eſt, à natura no-
bis indita) *paſcunt homines; ſed ſermo tuus hós, qui in te crediderint, con-*
ſervat. Hinc optimus credendi & ratiocinandi magiſter Auguſtinus, non
ſolum utiliſſimum eſſe credere toto demonſtravit libro, ſed etiam caligan-
tes hominum mentes, obvelatas vitiis, *multiformibus erroris tenebris cæca-* Aug. de mo-
tas, altiſſimis à corpore ſordibus oblitas, & veluti ramis humanitatis opacatas, rib. Eccleſ.
in lucem veritatis aciem intendere non poſſe, niſi prævia Fidei auctoritate Cath. cap. 2.
regantur; *niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus au-* & contr. Academ. libr.
ctoritatem usque ad ipſum corpus humanum declinaret atque ſummitteret; 3. cap. 19.
atque idcirco dixiſſe Prophetam, *Niſi credideritis, non intelligetis*; ac Chri- Iſa. 7, 9. juxta LXX.
ſtum ipſum nos excitaſſe primum ad credendum per Fidem, tum deinde ad
quærendum & cognoſcendum per Rationem: cum igitur nemini dubium
ſit, gemino nos pondere impelli ad diſcendum, auctoritatis atque Rationis,
ſibi certum eſſe nunquam prorſus à Chriſti auctoritate diſcedere, ſe quippe
valentiorem non reperire. Sed & ante Auguſtinum Lactantius hominem
ad Dei notitiam & cultum inſtituens, veritatis perceptionem non ex uſu Lactant. lib.
Rationis & ingenii vi, ſenſuumve arbitrio, ſed ex Dei beneficio expectan- 1. cap. 1. &
dam eſſe tradidit. Quamobrem omiſſis terrenæ hujus Philoſophiæ aucto- lib. 3. cap. 1.
ribus, qui nihil certi afferunt, tantisque inter ſe diſſident concertationibus, & ſeq.
& magnam confuſionem ſtudioſis veritatis reliquerunt; aliam docet ca-
peſſendam eſſe viam, quam nempe omnis ſapientiæ doctor præmonſtravit
Deus, tradito nobis *ſacramento veræ religionis*, ut *revelatæ divinitus verita-*
tis cognitionem conſequamur. Et ante Lactantium Tertullianus: *Cui enim*, Tertull. de
inquit, *veritas comperta ſine Deo? cui Deus cognitus ſine Chriſto? cui Chri-* anima cap. 1.
ſtus exploratus ſine Spiritu ſancto? cui Spiritus ſanctus accommodatus ſine Fi-
dei ſacramento? Atque hæc ne ipſe quidem negavit Plato, Socraticis im- Plat. de le-
butus præceptis, & humanarum mentium imbecillitatis peritus, cum ad res gib. lib. 1.
divinas & civiles neceſſariam eſſe Fidem prædicavit.

Id ut commode fiat, concilian-

5. In hoc ergo Rationis & Fidei conflictu æqvum eſt ſuperiorem eſſe
Fidem, ſeque ei ultro Rationem ſubmittere, non invitam ac repugnantem.
Nam ſi perpetuo reluctetur Ratio, & rebellionem meditetur, quæ tandem
animo requies expectanda eſt? Non aliter autem Fidei imperio ſponte per-

mittet

da inter eas pax eſt. mittet ſe Ratio, quam ſi certa pax ac ſtabilis æquis conditionibus inter eas coaleſcat. Quæ ſi me ſequeſtro conciliari hac diſputatione poterit, operæ pretium facturum me exiſtimo. Ante omnia igitur exploranda eſt utriuſque natura. Rationem autem apte & commode definiri poſſe puto,

[...]d Ratio. 6. Facultatem animi noſtri, qua conatur verum cognoſcere, ſive per ratiocinationem, ſive per ſimplicem perceptionem:

Quid Fides. 7. Fidem vero, donum Dei, quo fit, ut poſtquam mentem is noſtram cæleſti luce colluſtravit, & voluntatem excitavit afflatu ſuo, aſſentiamur iis, quæ nobis ab eo ad credendum propoſita ſunt. Itaque ſi ad percipiendum verum non ſatis firmam ſe ſenſerit Ratio; ſi Fidem contra certam, conſtantem, luminoſam agnoverit; jam ipſa ſcilicet ſubobſcuræ lucis ſtricturis ſe fatebitur eſſe deluſam, jam ſponte ſe tradet in obſequium Fidei atque ductum, ejuſque dictatis morigerabitur. Atque is erit ſane maximus Philoſophiæ noſtræ fructus, ſi compoſuerimus fluctus animorum noſtrorum, certaſque ad veri notitiam vias aperuerimus. In eo elaborarunt priſci illi Philoſophi, in eo nunc quoque vel maxime deſudant recentiores. Vides enim, Hameli, neglectam & refrigeratam ſuperioris ætatis deſidia Philoſophiam referveſcere: vides præ ea jam pene obſoleviſſe humaniores diſciplinas: & ſane immerito. Quamvis enim ſtudium ejus cæteris antecedat artibus & ſtudiis; præſto tamen eas eſſe vult ſibi, vel tanquam ancillas, vel tanquam jucundas comites, quarum feſtivitate & elegantia ſeveritatem, ita ut olim, ſic nunc quoque mitigare poſſit.

Partitio totius Operis. III. Primum igitur adducenda in notitiam ſui Ratio eſt, ſuæque imbecillitatis & obſcuritatis coarguenda. Jam inde enim ſe tenebris undique obſeptam agnoſcens, iiſque expedire ſe ſatagens, nec aliunde beneficium hoc expectans, quam à Fide; in ejus demum ditionem ſe permittet. Quo impetrato, Fidei definiendum erit imperium, & conditiones ferendæ, quibus Rationem regere debeat Fides, quibus Fidei debeat Ratio obtemperare; quibus ex æquo conſtitutis pacem inter ſe habere poſſint. Nihil vero ad confirmandam eam penitus, & in perpetuum ſtabiliendam, futurum videtur utilius, quam ſi oſtendatur, in multis jam olim convenire utramque, plurimaque Philoſophiæ Chriſtianæ conſentanea habere profanam Philoſophiam, & quoad dogmata Fidei, & quoad vitæ agendæ præcepta. Et diſputationem quidem illam, quâ humanæ Rationis demonſtratur infirmitas, quoniam ex intimis Philoſophiæ adytis depromenda eſt, quis commodius & ſubtilius exequi poſſit, quam per quem doctis & laborioſis lucubrationibus Philoſophia omnis eſt illuſtrata? per te, inquam, Hameli,

Digitized by Google

Hameli, quo præſente ſi de rebus Philoſophicis auſim diſſerere, ineptus plane ſim. Has itaque tibi partes ſumas velim, rationis contumaciam domes; cæterarum quæſtionum tractationem in me recipio. Tum ad hæc ſubridens Hamelius, intelligo, inquit, quid velis: nec incallide ſane diſputationem in me transfers periculoſam ac lubricam, ac ſtolidis vulgi vel irriſionibus vel contentionibus obnoxiam. Ne qua tamen ſuſceptæ provinciæ tibi ſit deſerendæ cauſſa, obſequar voluntati tuæ, verum alio tempore; neque enim urgenda eſt beneficii tanquam nominis ſolutio. Nunc igitur, quaſi explicata re, propoſitam tibi pertracta materiam; & Rationem, quaſi jam tenuitatis ſuæ idoneis argumentis convictam, reſipiſcere doce, & Fidei imperio regendam ſe dare. Interpres eſto & arbiter conciliandæ pacis hujus; nos te fœderis conditiones ferentem audiemus. Faciam, inquam: tu modo memineris promiſſi, meque monitorem ac fortaſſe etiam flagitatorem aſſiduum expectes. Minime vero me fugit, quam difficile ſit, quamque intactum & inauſum, certis legibus inteſtinum hoc ac plus quam civile diſſidium componere, ac inveſtigare, quippiamne ad veritatem capeſſendam conferat Ratio, an ſola id præſtare queat Fides; tum ſi quid opis Fidei ferat Ratio, quatenus id fiat; quænam Rationis partes ſint, quænam Fidei. Conabor tamen, non tam facultatem meam ſpectans, quam tuum de mea facultate judicium. Plurimum autem conducet tractationi huic, oſtendere, nihil vel ad credendum vel ad agendum proponere Chriſti legem, tam novum, tam inſvetum, tamque humanæ naturæ legibus adverſarium, quin ſapientiſſimorum Philoſophorum ſectæ, vel doctiſſimorum ſummaque ingenii laude florentium virorum ſententiæ, vel rectiſſime inſtitutæ optimiſque legibus fundatæ Reſpublicæ, probaverint incredibiliora, aut in ſimilia conſenſerint. Atque hinc triplex oritur diſputandi argumentum: primum enim concordiæ Fidei & Rationis leges ferendæ ſunt; quod hodie nobis, quando ita vis, præſtandum eſt. Tum deinde Chriſtianorum & Ethnicorum dogmatum inſtituenda comparatio. Poſtremo tradita ab utriſque ad vitam bene agendam moreſque regendos præcepta inter ſe erunt contendenda. Quæ quoniam perlate patent, neque una diſputatione concludi poſſunt, ſingulis quæque diebus tractabuntur: præſertim, ut tui diutius apud me detinendi, Hameli, legitimam cauſſam habeam. Ac ſane certiſſimam, inquit: nam qui audiendi tui deſiderio procul huc advolarem, poſſimne de rebus pulcherrimis tractantem deſerere? Age igitur, rem ordire omni præciſa mora: tu me auditorem habebis attentum ac benevolum. Quæ cum dixiſſet, ſic ad hanc diſputationem agreſſus ſum. AL-

ALNETANARUM QUÆSTIONUM LIBER PRIMUS.

LEX CONCORDIÆ RATIONIS ET FIDEI.

CAPUT PRIMUM.

Certior quærenda eſt ad veritatem via, quam Ratio.

I. *Suam habet Ratio lucem, ſed obſcuram & dubiam.* II. *Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoſcit Rationem ipſam, Rationisque naturam.* III. *Aperitur origo triplicis Philoſophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.* IV. *Diſtingvitur triplex certitudo cognitionis rerum; ejus, quæ in cælo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; &, quæ per Rationem.* V. *Mens humana, etſi per Rationem clariſſime firmiſſimeque veritatem non cognoſcit, veritatem tamen eſſe aliquam pro modo ſuo captuque cognoſcit:* VI. *& aliquam ad veritatem viam.* VII. *Quatenus in exquirenda veritate adhærendum Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.*

Suam habet Ratio lucem, ſed obſcuram & dubiam. Jacob. 1, 17.

COACTA per te, Hameli, in ordinem Ratione, (rem enim à te ſuſceptam & promiſſam jam factam puto) nunc tempus eſt, ut legitima ei laus tribuatur. Sic enim habe: lumen hoc *deſcendens à patre luminum*, ab eoque ſignatum in hominum animis, ſplendorem ſuum retinere: ſin ſecus eſſet, quid homo tandem differret à cæteris animantibus? nec à Fide omnem Rationis uſum atque opem eſſe removendam; nam ſi per Rationem homines ſumus, an nobis velut abjicienda humanitas eſt, cum Fide utimur? *Res Dei Ratio,*

Ratio, inquit Tertullianus. Sua ineſt igitur in Ratione lux, ſui radii: fallaces quidem & damnoſi, ſi quis animi ſui aciem iis præſtringi ſinat; perutiles contra, & parandis ad Fidei ſuſceptionem, ac confirmandis animis opportuni, ſi quis non ventoſæ & præcipitis, ſed prudentis Philoſophiæ præceptis munitus, caute iis moderari ſciat. Ut enim Cimmerii, quibus ademtus erat Solis aſpectus, ignium qui ipſis aderant lumine utebantur; ita humana Ratio, etſi claro, firmo & conſtanti veritatis caret aſpectu, neque ſatis ſplendida ad eam intuendam luce mentes noſtras colluſtrat; at tenues certe & ſubobſcuros præfert igniculos, quibus aut videmus, aut videre putamus rectam ad veritatem viam. *Hominis anima rationalis*, inquit Auguſtinus, *lumine veritatis vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum aliquid in ratiocinando ſentiat.*

Tertull. de Pœnit. c. 1.

Auguſt. de ſermon. Dom. in monte l. 1. cap. 15.

II. Quemadmodum autem lux, non alia ſolum, ſed ſe ipſa quoque indicat, per eamque & ipſam cernimus, & reliqua; ſic tamen, ut pro modo illuſtrationis hujus, & ipſa & reliqua videri poſſint; perſpicue videlicet, ſi clara ſit; obſcure, ſi dubia & maligna: ita Ratio ſui ipſius index eſt, & aliorum; ipſamque & alia per eam cognoſcimus, at pro modo ejus atque captu; firmiſſime, ſi clara ſit; cunctanter, ſi caliginoſa & imbecilla. Cujuſmodi eam eſſe quoniam jam deprehenſum eſt, haudquaquam manifeſto patet obtutibus noſtris, nec eam niſi per nubila poſſumus internoſcere.

Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoſcit Rationem ipſam, Rationiſque naturam.

III. Quamobrem tria hic diligenter obſervanda ſunt: lux illa primum, quæ ſplendet in mentibus noſtris; obſcuritas deinde, quam lux illa temperat & diluit; ac tenuitas denique & imbecillitas luminis illius, quod obſcuritati huic infertur. Hinc triplex manavit Philoſophia: ea primum, quæ ad lucis hujus fulgorem attendens, per eam perſpicue cerni poſſe veritatem cenſuit; atque hæc eſt Dogmaticorum. Altera, quæ deprehenſa Rationis obſcuritate, nihil ſe ſcire profeſſa eſt; ſed quoniam obſcuritatem hanc per lucem Rationis agnoſcebat, hoc ipſum duntaxat ſcire ſe dixit, quod nihil ſciret; cujus Philoſophiæ auctor extitit Socrates. Verum Arceſilas & Pyrrho, perſpecta eadem obſcuritate, nihil ſe ſcire dixerunt, item ut Socrates; ſed cum præterea lucem ipſam Rationis, per quam id perſpexerant, creperam eſſe ſenſiſſent, adeoque incertam judicarent, ut nihil per eam clare videri poſſet, ne hoc quidem certo affirmarunt, quod nihil ſcirent. At nos fulgorem lucis hujus agnoſcimus cum dogmaticis. Fatemur item cum Socraticis, nihil nos certiſſime ſcire, ſumma nempe & perfecta certitudine; liceat enim voces

Aperitur origo triplicis Philoſophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.

Digitized by Google

Scholarum uſu tritas adhibere. Dicimus denique cum Scepticis, ne hoc quidem nos certiſſime ſcire, perfecta ſcilicet illa certitudine, quod nihil certiſſime ſciamus.

Diſtinguitur triplex certitudo cognitionis rerum: ejus, quæ in cœlo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.

1.Cor.13.12.

Chryſoſt. hom. 21. in Epiſt. ad Ebr.

IV. Triplex enim eſt certitudinis genus & gradus in earum rerum notitia, quæ ab humana mente cognoſci poſſunt. Supremus gradus certitudinis ponendus eſt in notitia, qua beati fruuntur in cœlo; alter in notitia rerum, quæ à Deo mortalibus hominibus revelantur; poſtremus in rerum notitia, quæ cognoſcuntur per Rationem. Primum gradum à reliquis ita diſtingvit Paulus: *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* De ſupremo hoc certitudinis gradu nunc quidem non agimus. At in rebus, quas cognoſcimus per Fidem in hac vita mortali, ſumma ineſt certitudo; quam, quoniam à Deo proficiſcitur, divinam merito appelles. Humana autem certitudo dicenda eſt, quæ ineſt in rebus per Rationem cognitis. Dignitate autem longe præſtat certitudo divina, firmitudine, & conſtantia. Hinc Chryſoſtomus Fide eum carere ait, qui res ſub aſpectum non cadentes firmius non crediderit, quam quæ oculis uſurpantur. Rurſum plures ſunt certitudinis gradus in rebus per Rationem cognitis, quorum ſupremus, etſi comparatus cum divina certitudine, infirmus eſt & imperfectus; ſi expendatur tamen ad captum humanæ naturæ, perfectus eſt atque firmus, cum nihil Rationi certius indulſerit Deus. Hujusmodi ſunt principia Geometrica, & reliqua, quæ lumine naturæ nota eſſe dicuntur. Hæc ſive probabilia eſſe dicas ſumma probabilitate, ſive certa ſumma certitudine humana, perinde eſt. Nam cum alia ſit certitudo præſtantior, ſublimior, firmior, puta rerum revelatarum; deeſt aliquid certitudini humanæ, proptereaque merito probabilitatem appelles: cum vero nihil certius habeat humana Ratio, ſumma certitudo humana dici poteſt.

Mens humana, etſi per Rationem veritatem clariſſime firmiſſimeque non cognoſcit, verita-

V. Prima hæc autem Rationis dos eſt, quod ipſa ſe naturamque ſuam cernendam dat humanæ menti. Altera hæc, quod etſi per eam mens veritatem perſpicue firmiterque pervidere non poteſt; at veritatem tamen eſſe aliquam ſibi videtur animadvertere, ad quam ſit eundum, & per quam bonorum ultimum, ac beatitas hominis cognoſci poſſit. Id cum ex aliis intelligit, tum ex innato ſibi præcipue veritatis cognoſcendæ deſiderio, perpetuisque ac nusquam intermiſſis ad eam comparandam conatibus, ſumma denique lætitia, qua fruitur, cum vel verum vel veriſimile adepta eſt. Deinde agnoſcit in ſe ſpecies quaſdam, & ideas rerum,

Digitized by Google

tem tamen eſſe aliquam, pro modo ſuo captuque cognoſcit:

rum, quæ res in ſe non ſint, ſed extrinſecus poſitæ, unde ſpecies illæ ortæ per ſpiritus ac nervos in ſe expreſſæ ſint. Quamvis autem fieri poſſe intelligat, ut neque à rebus externis ortæ ſint illæ ſpecies & ideæ, & ut à rebus licet externis ortæ, earum ſimiles omnino non ſint; eo tamen inclinat, ut & eas provenire extrinſecus, & origini ſuæ conſentire judicet: & quoniam veritas poſita eſt in conſenſione judicii, quod mens facit ex intuitu idearum, quæ in nobis ſunt, cum rebus externis, unde ideæ illæ ſint profectæ; ut veritatem eſſe aliquam putet, judiciumque hoc ſuum cum rebus externis congruat.

& aliquam ad veritatem viam.

VI. Cum autem parum in Ratione opis eſſe mens animadvertat, per quam accurate exploret conſenſionem hanc; quippe quæ ſpecies internas & ideas rebus externis applicare nequeat, ad eaſque conferre, ac proinde veritatem proxime ac firme attingere non poſſit, inde intelligit per Rationem cerni clare viam non poſſe, qua eatur ad veritatem. Sed tamen ex inſito ſibi eo, quod dixi, veritatis aſſequendæ ſtudio vehementer impellitur, ut aliquam eſſe putet ad veritatem viam. Quemadmodum autem ſi quis iter ingreſſus in loca ſibi incognita deveniat, viamque ignoret, qua ulterius ſibi ſit progrediendum, nec de ea ex cœli locorumve ſitu conjecturam facere poſſit, non tamen deſpondet animum, illicve curſum ſiſtit; ſed quærit, qui viam commonſtret ſibi, cuique regendum ſe tradat: ita mens imbecillitatis ſuæ ad veritatem per Rationem proxime & tuto attingendam ſibi conſcia, non in inſcitia ſua acquieſcit, ſed alium proſpicit ſibi ducem, cui ſe ſine cunctatione committat, & à quo præmonſtratam viam capeſſat.

Quatenus in exquirenda veritate adhærendum Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.

VII. Eatenus ergo adhærendum iis Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur, quatenus perſpectis difficultatibus, quibus obſtructa eſt ad veritatem via, & cognita infirmitate mentis humanæ, quæ hæc impedimenta Rationis ductu eluctari non ſatis poteſt; non deficiunt tamen, neque defatigantur exquirendi ſtudio, ſi forte extundant aliquid, quod verum ſit, aut veriſimile. At cum Rationem toties fallacem experti, ea tamen duce uti pergunt, nec aliam inſiſtunt viam, quam qua ipſis Ratio præit, licet ab ea ad finem optatum nunquam ſe duci poſſe putent; quid aliud vero hoc eſt, quam operam ludere, & inani labore, vel pertinaci potius & actuoſa deſidia nihil agere, & in tenebris ſuis torpere & conſeneſcere? Hic igitur eos merito deſerimus, & Ratione ipſa edocti non acquieſcimus in Rationis ductu; certioremque nobis quærimus ad veritatem ducem, in cujus regimen nos ſine hæſitatione commendemus.

Digitized by Google

CAPUT II.

Fides unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

I. *Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.* II. *Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis*: III. *& auctoritate Scriptorum Sacrorum.* IV. *Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.* V. *Opponuntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

DUM detrectamus ductum Rationis, & certiorem quærimus ducem, quem ſequamur, cui ad veritatem attingendam nos credamus, ecce monet nos res ipſa, quod per Rationem conſequi non ſperamus, expectandum eſſe à Fide, & præſtita à nobis alicui alteri, quem aſciverimus ad veritatem ducem, & ab eo ſervata, qui ductum hunc in ſe receperit, Fidem igitur nunc pervulgata ſignificatione appello, mutuam in pactis ſervandis conſtantiam, tum ejus, qui ſe ducem nobis ad veritatem præbeat; tum mentis noſtræ, quæ ſe duci huic futuram dicto audientem polliceatur. Quamobrem cum Fides ſit de genere earum rerum, quæ referuntur ad aliud, ac dupliciter propterea ſpectari poſſit, vel quatenus ad eum pertinet, qui ducit, vel quatenus ad eum, qui ducitur, ſæpius ac fere ſemper alteram hanc ei notionem tribuimus; ut ſignificetur promtum illud animi noſtri obſequium in eo audiendo, & ſequendo, quem ad veritatem ducem ſumſerimus. Hoc conſtituto ſupereſt, ut ducem illum nanciſcamur: nec multum ſane in eo laborandum nobis eſt, nam illuc plane nos impellit Ratio noſtra, quantumvis obſcura & anguſta, ut ab uno Deo beneficium hoc, veritatiſque firme & dilucide attingendæ facultatem expectemus. Nam cum bonorum omnium, quæ animis noſtris natura tribuit, nullum ſit Ratione ipſa præſtantius, atque ea certo aſſequendæ veritati imparem ſe ultro agnoſcat, omnino petendum eſt extrinſecus adjumentum, quod nobis interna naturæ noſtræ facultas non ſubminiſtrat.

Auguſt. contr. Aca-

Vere Auguſtinus: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritiſſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis: cui animas multiformi-*

bus

bus erroris tenebris cæcatas, & altiſſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquam iſta Ratio ſubtiliſſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem usque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret. Item alio loco: *Quia caligantes hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique rationis aſpectum idoneum intendere nequeunt, ſaluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Adeſt autem in foribus, vel ipſe ſe potius animis noſtris inſinuat Deus, ſeque futurum veritatis præmonſtratorem ac indicem, & in patentem certamque viam deducturum nos promittit. Nec Ethnici quidem id neſciverunt. Egregie Euripides:

dem. lib. 3. cap. 19.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. & 25.

Euripid. Helen. v. 1164. 1165.

οὐδ' ἔχω
Τί τὸ σαφὲς, ὅ, τι ποτ' ἐν βροτοῖς.
Τὸ θεῶν ἔπος ἀλαθὲς εὗρον.

Neque compertum habeo
Quid certum ſit in rebus humanis.
Deorum verba vera eſſe reperi.

Mens vero per Rationem pro Rationis captu, cognoſcens & Deum exiſtere, &, qui Deus ſit, ſumme potentem eſſe, ſumme bonum, ſumme veracem; radiosque præterea quosdam ſibi eſſe immiſſos, quibus ſe colluſtrari, veritatisque notitiam ſibi ſponderi intima perceptione ſentit, tam opportunum auxilium pollicenti intelligit neutiquam eſſe refragandum; moxque vocantem ſponte audit, ſequitur præeuntem, ac per præſtitam illi Fidem, exhibitumque obſequium, ad optatum tandem veritatis finem pervenit.

II. Inde colligere licet, Rationem, pro obſcuritatis ſuæ modo, prævertere Fidei in adeptione veritatis. Nam cum triplex nobis ad rerum comparandam notitiam inſtrumentum, ſenſus, Rationem, & Fidem, largitus ſit Deus; ſenſus Rationi, Rationem Fidei prætexuit, ut ſenſuum infirmitati opem ferret Ratio, Rationis errores Fides emendaret. Utque prius ſenſibus utimur, quam Ratione; ita prius Ratione, quam Fide. Et quemadmodum ante ſentit homo, eſtque animal, quam Rationis ſit particeps; ita prius Rationis eſt particeps, quam Fidei. Ad naturam enim hominis pertinet Ratione eſſe præditum: at præter naturam eſt præditum eſſe Fide. Deinde cum Fides ſit donum homini divina gratia extra naturæ ordinem conceſſum, Ratio vero natura humana contineatur, gratiamque

Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis:

que præcedat natura, utpote in qua recipiatur, Ratio utique ac naturalis cognitio præcedit Fidem. Cumque Fides, ut dixi, ſit Rationis emendatrix, priusque eſſe debeat, quod emendabile eſt, quam emendatio, omnino dicendum debere Rationem Fidei antevertere. Præterea quoniam objectum formale Fidei (jam enim ſcholaſticarum locutionum uſurpandarum veniam petiimus viciſſim & dedimus) quoniam, inquam, objectum formale Fidei eſt prima veritas revelans; quippe quæ ſit Ratio, propter quam credantur ea, quæ credenda ſunt, ipſa vero non propter aliud quippiam, ſed propter ſe credatur; hinc conficitur iſthæc ratiocinatio, quæ veluti Fidei fundamentum eſt: *Quidquid prima veritas revelavit, eſt verum: prima* autem *veritas*, nempe Deus, *revelavit myſteria Fidei Chriſtianæ: vera ſunt* igitur *Fidei Chriſtianæ myſteria.* Itaque ſi quis quærat, quamobrem credam Deum eſſe trinum & unum, Rationem hanc ſtatim ſubjiciam, quia prima veritas id revelavit. In quo Fidem præcedit Ratio, Rationem prima veritas. Nec quemquam moveat, quod Rationem infirmam eſſe & fallacem fateantur Eccleſiæ Patres & Philoſophi: unde colligi poteſt, illius argumenti, quod diximus eſſe fundamentum Fidei, propoſitionem hanc: *Quidquid prima veritas revelavit, eſt verum*, quam Ratio profert, eſſe infirmam, ac proinde dubiam & incertam: quod ſi ſit, jam labare fundamentum Fidei. Nam Rationis lumen eſſe aliquod diximus: varii ſunt autem luminis illius modi, varii gradus; quorum ſupremum ſi quando attingit humana mens, tum rem hoc lumine cognitam tam dilucide, tamque conſtanter videt, quam fert vis humanæ naturæ; ſummusque hic eſt gradus certitudinis. Hæc certitudo ſi comparetur cum ceritudine Fidei, ponenda eſt in inferiori gradu: ſin ad naturæ humanæ captum exploretur, firmiſſima eſt: nec certius quicquam habere poteſt humana mens, in quo aſſenſionem ſtatuat defigatque ſuam; eodemque propoſitionem hanc habet loco, ac principia Geometrica, utpote in qua tantum inſit evidentiæ, tantumque animis noſtris inferat lucis, quantum recipere eos poſſe voluit naturæ humanæ conditor Deus. Supremum hunc igitur certitudinis humanæ gradum tenet hæc propoſitio: nec requirere majorem debet homo prudens ad præſtandum animi ſui obſequium, qui in toto vitæ ſtudiorumque uſu mentem accommodat ad notiones hujus generis; ſæpiſſime etiam ad aliquas, quæ in inferiori certitudinis genere verſantur, ad eaſque ſtudia, mores, incepta, fortunaſque ſuas ſine hæſitatione ſolet componere. Quamuis igitur argumentatio hæc duabus conſtet propoſitionibus, quarum poſterior, utpote certa certitudine divina, certior eſt priore,

certa

certa certitudine humana; concluſio tamen, quàm Philoſophi ajunt ſequi debiliorem partem, certiſſima eſt, & ſuprema quidem certitudine; cum orta ſit ex duabus propoſitionibus, quarum utraque pollet ſumma certitudine ſui generis, humana altera, altera divina: quæ duplex certitudo influit in concluſionem; adeo ut certiſſima ſit ſumma utraque certitudine, humana & divina, nec alia proferri poſſit concluſio, iſthac certior. Quippe receptiſſima eſt inter Theologos ſententia, cum duarum propoſitionum verarum alia poſſit eſſe altera certior, utramque tamen adhiberi poſſe in argumentatione Fidei, & parere concluſionem Theologicam, quæ credenda ſit. Huc accedit, tum duas iſtas propoſitiones, tum concluſionem, quæ ex iis educitur, ſeorſum ſpectatas eſſe per ſe capita Fidei. Nam prior hæc propoſitio: *Quidquid prima veritas*, Deus nempe, *revelavit, eſſe verum*, præterquam quod vera eſſe cognoſcitur per Rationem, certa quoque eſt per Fidem. Quemadmodum enim lux & ſe & alias res facit eſſe aſpectabiles, ſic prima veritas, dum nobis revelat myſteria, mentesque noſtras Fide colluſtrat, efficit, ut & ipſa Fides, & eæ res, quas proponit ad credendum, admittantur & credantur. Itaque propoſitio iſthæc gemina pollet certitudine, & humana, & divina. Alteram itidem propoſitionem conſtat eſſe caput Fidei; hanc ſcilicet: *Prima veritas*, nempe Deus, *revelavit myſteria Fidei Chriſtianæ.* Ergo hæc concluſio, *Vera ſunt igitur* Fidei *Chriſtianæ myſteria*, ſive ſpectetur ut concluſio, certiſſima eſt ex vi conſequentiæ; ſive per ſe ſpectetur, caput eſt Fidei. Quatenus autem caput eſt Fidei, minime nititur cognitione naturali. Nam aſſenſus altioris nobiliorisque ordinis niti non poteſt aſſenſu ordinis inferioris. Et S. Thomæ, aliorumque Theologorum placitum eſt, neceſſarium fuiſſe homini, non ſolum ſuſcipere per Fidem ea, quæ ſuperant captum Rationis humanæ, ſed & ea, quæ per Rationem cognoſci poſſunt. Cujus ſententiæ argumentum hoc, præter alia, affert Thomas, quod *Ratio humana in rebus humanis eſt multum deficiens; cujus ſignum eſt, quia Philoſophi de rebus humanis naturali inveſtigatione perſcrutantes, in multis erraverunt, & ſibi ipſis contraria ſenſerunt: ut ergo eſſet indubitata & certa cognitio apud homines de Deo, oportuiſſe, quod divina eis per modum Fidei traderentur, quaſi à Deo dicta, qui mentiri non poteſt.* Quo eodem argumento in pari cauſſa jam ante uſus fuerat Auguſtinus. Inde adeo fuſe probat Suares propoſitionem illam: *Deus eſt prima veritas, quæ fallere non poteſt*, quatenus per rationem humanam cognoſcitur, neque eſſe neceſſariam, neque ſufficere ad ea credenda Fide divina, quæ Deus revelavit. Hinc nobile illud decretum

S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 4.

Aug. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. Suar. Diſp. 3. de Fide, ſect. 6.

Arau-

Digitized by Google

Arauſ. Concil. Can. 7. Arauſicani Concilii: *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad ſalutem pertinet, cogitare ut expedit, aut eligere, ſive prædicationi conſentire poſſe contendat abſque illuminatione & inſpiratione Spiritus ſancti, hæretico fallitur ſpiritu, non intelligens illud Apoſtoli: Non ſumus idonei cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* (2. Cor. 3. 5.) Lux autem illa primæ veritatis mentibus noſtris illabens; & ſe, ut dixi, & alia facit aſpectabilia, hoc eſt, credibilia. Quamobrem à S. Thoma dictum eſt: *eodem actu nos credere Deo, & Deum*: & à Suare: *reſolutionem fieri ex objecto materiali ad formale: ipſum objectum formale non in aliud reſolvi, ſed per ſe ipſum credi, quia poteſt de ſe ipſo teſtificari, ut faciat evidenter credibilia, non ſolum illa, quæ dicit, ſed etiam, quæ de ſe ipſo teſtificatur.* (Suar. Diſp. 6. de Fide, ſect. 5. art. 13.) Sciſcit is quoque prima principia, ſi quando in aſſenſibus Fidei implicita ſunt, credi ipſa quoque per Fidem, nec ab iis, ut cognitis per Rationem, aſſenſus Fidei pendere. Ut autem pergamus probare Rationem prævertere Fidei, adde ad ſuperiora, intelligi neceſſe eſſe, quid credendum ſit, etſi eorum, quæ credenda ſunt, naturam intelligi nihil neceſſe ſit; intelligi autem per Rationem. Nam Fides ex imperio voluntatis proficiſcitur: voluntas autem, ex finitione Stoicorum, eſt, quæ quid cum Ratione deſiderat, quippe *ignoti nulla cupido* eſt. Adde & Fidem requirere aliquem Rationis uſum ea explorantis & diſpicientis, quæ mentem ad credendum invitant; quamvis Fides poſita ſit in actione mentis primæ veritati revelanti aſſentientis, juſſu voluntatis per gratiam divinam excitatæ; nec mens ad aſſentiendum deſideret certas Rationis probationes & argumenta, cum Fides verſetur circa res non apparentes, neque demonſtratas. Adde & mentem credentis plurimarum rerum notitia prius imbutam eſſe oportere, quam ſuſcipiat Fidem; velut notitia exiſtentiæ Dei, ſui, mundi, aliarumque complurium rerum, quæ juxta Apoſtoli teſtificationem per Rationem cognoſcuntur, pro captu nempe Rationis. Quamobrem ea in Scholis Theologorum non *Articuli Fidei*, ſed *Præambula ad articulos* appellantur. (Rom. 1.) Sin ſecus eſſet, & velut proſtituto ad obvia quæque mentis aſſenſu, omnem Rationis uſum atque opem Fides reſpueret, indiſcriminatim omnia crederentur, & intellecta, & non intellecta; & revelata, & non revelata; atque laus omnis Fidei, Fideſque ipſa concideret. Credere enim, nec quid credatur ſcire, inſanire eſt. Credere item, quod à Deo revelatum non ſit, ad Fidem divinam, de qua agimus, non pertinet. Ut autem credatur quippiam, idcirco, quod à Deo revelatum eſt, utendum eſt Ratione. Nam ut credam caput aliquod Fidei, Ratio hæc efficit, quia à Deo revelatum eſt; ut aliquid,

quid, quòd à Fide alienum ſit, accipere nolim tanquam caput Fidei, efficit altera hæc Ratio, quia à Deo non eſt revelatum. Quod niſi utrimque hæc adhibeatur ratio, confundentur, & quæ revelata ſunt, & quæ non ſunt. At ne in eo quidem, quod Auguſtino Auctore dici ſolet de myſteriis Fidei, *totam Rationem facti, eſſe potentiam facientis*, ſupervacua eſt & inutilis Ratio; nec enim factum id creditur ſine Ratione, in quo ipſa potentia facientis eſt Ratio. Concilia, quorum decretis parere nos jubet Fides, vere celebrata eſſe Ratione ſcimus. Cum autem prius ſcire debeamus, celebratum eſſe Concilium aliquod, & legitime quidem celebratum, quam ejusdem Concilii decretis adjungamus Fidem, Rationem hic præverti Fidei plane neceſſe eſt. Miracula denique à Chriſto & Apoſtolis edita, vaticinia Prophetarum, Traditio, aliaque externa Fidei adminicula, non aliter parandis ad amplectendam Fidem animis adhiberi poſſunt, quam per Rationem. Auguſt. Epiſt. 3.

III. Quapropter Rationem ita à Fide non ſegregant oracula Dei in ſacris libris prodita, ut Fidem jubeant prorſus abſtinere Rationis conſortio: contra vero, Fidei præeuntem, viamqve ſternentem paſſim inducunt. Quamvis autem plurima in id afferre promtum foret, brevitati tamen conſulam, & pauca ſeligam præ reliquis, ac primum ſanctiſſimæ Virginis Dei matris exemplum, quo clariſſime proponitur adhibita in animo per Rationem præparatio ad ſuſcipiendam Fidem. Nam cum Angelus ad eam divinitus miſſus futurum ipſi prædixit, ut virginitate integra filium pareat, qui & ſummi Dei filius dicendus ſit, & regnum æternum in Iſraëlitica gente teneat; ſecum hæc retractat adhibita Ratione ſacra Virgo, & ſubminiſtratam ſibi à Ratione dubitationem Angelo proponit: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Reſpondet Angelus, futurum hunc, quantumvis mirabilem & portentoſum Chriſti ortum, per virtutem Dei, quæ & Elizabethæ jam effœtæ & ſterili vim concipiendi filii præter naturæ ordinem indiderit. Poterat & poſtrema hæc ad Rationis lancem revocare pia Virgo, & novis dubitandi argumentis Angelum laceſſere; verum memor, quam exilis eſſet, quam tenuis, quam fallax humana Ratio, ſilere ipſam jubet, & gratiæ impellenti totam ſe permittit. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini; fiat mihi ſecundum verbum tuum*. Expreſſum quoque dat ſententiæ noſtræ documentum Samaritana mulier, quæ poſt breve colloquium cum Chriſto habitum, Ratione utitur, ut de eo judicium faciat, ac prophetam eſſe primum putet: *Domine, video, quia Propheta es tu*. Mox ita paratam mulieris mentem Fide informare volens Chriſtus, ait: *Mulier, crede*

& auctoritate Scriptorum ſacrorum.

Luc. 1, 31. & ſeq.

Joh. 4, 19.

Joh. 4, 21.

mihi. Nec ſtatim illa vocanti paret, ſed adhuc dubitans, & rationum momenta utrimque expendens, alium expectandum eſſe concludit, cui ſubmittat animum: *Dicit illi mulier: Scio quia Meſſias venit, cum ergo venerit*
Joh. 4, 25. *ille, nobis annuntiabit omnia.* Sed poſtquam ſe hunc ipſum eſſe Meſſiam
Joh. 4, 26. aperte declaravit Chriſtus, & voluntatem mulieris gratiæ ſuæ ſtimulis commovit, mox imperioſa voluntas animum jubet rerum argumentis ac Rationi aſſentiri, & Chriſto vocanti Fidem habere. Igitur poſtquam in urbem regreſſa eſt, nondum Chriſti palam profitetur Fidem, nec de interno illo divinæ gratiæ afflatu, quo ad eam amplectendam fuerat impulſa, quicquam commemorat apud municipes ſuos, rerum cæleſtium rudes, & nondum gratiæ aſpiratione excitatos; Rationem tantum exponit, quæ in animo ſuo Fidei præverterat, quæque poſſet eorum mentes eodem incli-
Joh. 4, 29. nare; nempe quod res clam ſibi actas Jeſus noviſſet: *Venite*, inquit, *& videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunque feci: numquid ipſe eſt Chriſtus?* Nec ſpes eam ſua fruſtrata eſt; nam eadem ratione commoti pleri-
Joh. 4, 39. que, Fidem Chriſti divinæ gratiæ beneficio amplexi ſunt. *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit omnia, quæcunque feci.* At iidem deinde audito Chriſto, & in Fide per gratiam ab eo confirmati, velut ejurant Rationis ſubſidium, & mulieri ſignificant, ſe certiores habere cauſſas,
Joh. 4, 42. cur credant, quam propoſitam ſibi ab ea rationem: *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus, quia hic eſt vere Salvator mundi.* In quibus manifeſtum eſt, Rationem paraſſe & compoſuiſſe animum ad Fidem, etſi ipſa non erat certa & propria cauſſa credendi, neque, ut dixi, objectum formale Fidei. Huic exemplo par aliud de Regulo Capharnaita, filii jam morti proximi ſanationem à Chriſto flagitante, velut de induſtria ſubjecit Johannes Evangeliſta. Nam poſtquam queſtus eſt Chriſtus, quod in ſuſcipienda Fide Rationi nimium tribuerent, ac ſi ea eſſet legitima ac vera Fidei ſuſcipiendæ cauſſa; ſic tamen paratis ac palam Ratione ad Fidem utentibus ſuccurrit, Rationemque juvat extrinſecus, ſanato hominis filio, dum benigna intus gratiæ aura aſpirat, animumque
Joh. 4, 53. ad aſſenſum movet. Quamobrem ſubjicit ſacer Scriptor: *Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jeſus, Filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus ejus tota.* Credidit propter primam veritatem revelantem, non propter Rationem: Ratio tamen removit obices Fidei, eique viam in animo Reguli munivit. In memorabili illa concione ad populum Judaicum ſupra montem à Chriſto habita, is vitæ pie ſancteque agendæ leges

ges Chriſtianis omnibus deſcribens, etſi *docebat eos ſicut poteſtatem habens,* Matth. 7, 29.
rationibus tamen molliebat præcepta ſua, menteſque ad obtemperationem adducebat, & cum hominibus quaſi humano more agebat. Atque hæc obtemperatio, rationibus propoſitis præſtita, quoddam eſt *rationabile obſequium.* Rom. 12, 1. Cum inſolito ſtellæ fulgore admoniti Magi ad Chriſtum adorandum profecti ſunt; novi ſideris miraculo excitata primum fuit eorum Ratio, quam interni & potentioris luminis efficacitate animata Fides eſt ſecuta. Cum Sergius Paulus Proconſul excæcatum à Paulo Magum vidit, *credidit admirans ſuper doctrina Domini*: Act. 13, 12. hoc eſt, poſtquam facti admirabilitas hominis Rationem perculit, Fides intus excita eſt. Apertiſſime Chriſtus ipſe: *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me eſt? alioquin propter opera ipſa credite.* Joh. 14, 11. 12. Et iterum: *Nunc dixi vobis, priuſquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* Joh. 14, 29. Poſtquam cœleſti lumine in terram dejectus eſt Paulus, & vocem ſe vocantem audiit, Ratione primum uſus eſt, cum dixit: *Quis es, Domine?* Accepto verò hoc reſponſo, *Ego ſum Jeſus,* Act. 9, 5. prævia Ratione, impellente gratia, mens in aſſenſum flexa eſt. Ergo ſic idem ſcribit ad Romanos: *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante?* Rom. 10, 14. Deinde, *Fides ex auditu.* Rom. 10. 17. Ac ſi diceret, etſi Fides obſcura eſt, at cæca non eſt: etſi myſteria Fidei mentium noſtrarum perceptioni non exponuntur, at certe proponuntur: etſi vis argumentorum expectanda non eſt, ut credamus, at temere ne credamus. Scitum quippe eſt Eccleſiaſtici: *Qui credit cito, levis eſt corde.* Eccl. 19, 4. Cui aſſonat Heſiodus: Heſiod. Oper.

Πίςεις δ' ἄρα ὅμως καὶ ἀπιςίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Credulitas pariter & incredulitas perdiderunt homines.

Alioqui fruſtra ac ſine cauſſa *inexcuſabiles* ab ipſo Paulo, Rom. 1, 20. & *vani,* quibus *non debet ignoſci,* ab auctore libri Sapientiæ appellarentur, Sap. 13, 1. 8. tum qui ad Dei notitiam Ratione non producuntur, tum qui cognito per Rationem Deo per Fidem ei non adhæreſcunt. Addi poterat & illud teſtimonium ex Epiſtola ad Ebræos: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt*: Ebr. 11, 6. quod ita exponunt aliqui, antequam credat quis per Fidem, Deum eſſe, credere id debere per Rationem. Verum ex communi Theologorum ſententia, Fides ea manifeſto illic commendatur, quæ à Deo ſupra naturæ ordinem infuſa eſt. Atque ita intellexit Tridentina Synodus: Quiſquis per baptiſmum Chriſto dare nomen ſtatuit, Deum ipſi per Fidem eſſe credendum. Concil. Trident. Seſſ. 6. cap. 6. At creditus per Fidem Deus, per Rationem notus erat pro captu Rationis: & prior notitia partus eſt Rationis, poſterior Fidei. Quippe ut voluntas

lantas moveatur ad credendum prudenter, duo requiri conſent Theologi,
ſufficientem apprehenſionem objecti, & judicium, quod expediat illud credere.
1. Pet. 1, 18. Quid aliud vero ſibi vult Petrus, cum ait: *Habemus firmiorem propheti-
cum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caligi-
noſo loco, donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris*: quam
Rationem primum eſſe adhibendam ad Prophetiarum vim, conſecutio-
nem, & finem cognoſcendum, donec in animo prompto jam & parato Fi-
dei lux oriatur? Nam quæ ex Prophetarum prædictionibus ducuntur argu-
menta, inter *motiva credibilitatis* in Scholis ponuntur. Egregia denique præ-
viæ ad Fidem Rationis ſpecimina ſuppeditant Veteris Teſtamenti hiſtoriæ.
Coſr. Part. 4. cap. 27. Talis illa Abrahami, de quo auctor libri veteris Coſri ſic diſſerit, notum pri-
mo ipſi fuiſſe Deum per naturalem Rationis uſum, deinde per viſionem;
qua poſtquam fruitus eſt, omnes ſuas ratiocinationes deſeruerit; atque
in eam ſententiam priſcos Rabbinos expoſuiſſe iſtud Geneſeos: *Egredere*
Gen. 12, 1. *de terra tua*; item illud: *Eduxitque eum foras*; ac ſi dixiſſet Deus, jam
Gen. 15, 5. inde deſerenda tibi eſt naturalis iſta ſcientia, per quam me hactenus co-
gnoviſti. Tum addit Platonem ſcripſiſſe, Philoſophum quendam, natu-
ræ ſtudiis deditum, à Propheta fuiſſe admonitum, non ita ad Dei notitiam
iri, ſed per oracula Prophetarum, quod Deus legatos inter ſe & homines
conſtituit. Moſem paſcentem oves, & vitæ communis officiis fungentem
vocat è rubo ardenti Deus, & mandata dat ad Pharaonem. Nec ſtatim
obſequitur Moſes: Rationem adhibet in conſilium, hæret, dubitat, tergi-
verſatur, futura proſpicit; ſe, Iſraëlitas, Pharaonem, tempora, loca,
omnia circumſpicit: Deus dubitantem repetitis prodigiis confirmat; &
Moſes tamen imperium detrectare pergit, & Iſraëlitas ad obediendum con-
tumaces, ſuique ſimiles fore cauſſatur, vixque tandem iraſcenti Deo,
Fidemque ejus per internam gratiam provocanti obtemperat. Gedeon
cum Iſraëlitis dux à Deo præficeretur, non niſi edito de cœlo ſigno Fidem
ſuam & aſſenſum paſſus eſt expugnari. Ergo dicere non dubitavit Augu-
Auguſt. de Trinit. libr. 14, cap. 1. ſtinus: *Per humanam ſcientiam*, quæ Ratione comparatur, *non nutriri
ſolum & defendi, ſed & gigni Fidem.* Dixit quoque *eſſe alia, quæ niſi in-
telligantur, non creduntur*: quemadmodum *alia ſunt, quæ niſi credan-
tur, non intelliguntur*; Fidem quippe eſſe ex auditu, auditum autem per
Auguſt. de Utilit. credendi. verbum Chriſti. At, inquies, toto libro Manichæos caſtigavit Auguſti-
nus, quod Fidem ſine Ratione prævia admitti nollent. Facit ſane, & me-
rito: nec enim Rationem præire Fidei ſolummodo volebant nefarii Hæ-
retici; ſed & cauſſam eſſe, propter quam Fides admitteretur. Paſſus il-
lud

hud facile fuiſſet Auguſtinus, hoc caſtigandum duxit. Et Dionyſius Alexandrinus ad intelligenda Apocalypſeos myſteria, Ratione quidem uti ſe ait, ſed ita tamen, ut plus Fidei tribuat, quam Rationi.

Dionyſ. Alex. apud Euſeb. Hiſt. Eccl. libr. 7. cap. 25.

IV. Quod ſi in rerum ſacrarum tractatione tribuendum eſt aliquid exoticorum Scriptorum auctoritati, proponere poſſumus exemplum veterum Philoſophorum, quorum nobiliſſimi cum doctrinæ ſuæ fundamentum locarent in Fide humana, uti nos Religionis noſtræ in divina, prævia tamen Ratione id faciebant. Nam cur magiſtri dictata tam pronis animis accipiebant Pythagoræ diſcipuli, ut pro Ratione valeret ejus auctoritas? nempe quod optima hæc eſſe videretur Ratio, cur crederent, meritam id eſſe ſummam doctrinam & integritatem viri, qui ut neque falleret, ita neque falleretur. Cur Pythagoræ diſcipulus Zaleucus legibus ſuis præcipuam hanc præfixit legem, credendos eſſe Deos? cur tandem doctrinam à majoribus etiam ſine Ratione traditam, defendendam eſſe, nec argumentis ullis oppugnandam ſanxerunt Academici Platonem ſecuti? cur Ariſtoteles, ſic tanquam certiſſimis argumentis adhærendum eſſe cenſuit eorum ſententiis, etiam nulla probatione ſubnixis, qui nobis vel uſu rerum, vel ætate, vel ſapientia antecellerent? nempe quod id ſuaderet Ratio. Nam ſi nulla Ratione ducti jubebant haberi Fidem; cur potius Pythagoræ, quam aniculæ deliranti? cur potius credi volebant Deum eſſe, quam non eſſe? cur potius experientia doctorum, vel ſeniorum, vel ſapientum, quam rudium, vel puerorum, vel inſanorum auctoritate movebantur? Cum Porphyrius, vir eximius, & in quo vix quicquam præter æquiorem erga Chriſtianos animum deſideraſſes, rectiorem & certiorem diceret ad veritatem & ad Deum viam tenuiſſe Ebræos, & qui Ebræorum doctrina imbuti fuerant, quam Græcos, quorum hi Rationem, illi Fidem ſequebantur ducem; nonne rationem hanc habuit, cur Fidei ductum Rationis ductui anteponeret, quod fallax eſſet Ratio, & tutior Fides? Quamvis ergo ad percipiendam veritatem Ratione potior ſit Fides, hoc ipſum tamen docet Ratio: & quamvis per Rationem ad veritatem ſine ullo omnino erroris periculo tutiſſimeque non itur, per eam tamen intelligitur Fidem eſſe viam, per quam ad veritatem certiſſime tutiſſimeque itur.

Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.

V. Quæ cum dixiſſem, & Hamelium hiſcentem ac interpellare me parantem conſpexiſſem: Scio, inquam, quid velis, atque illuc ibam; nempe paratos mihi adverſarios. Certe, inquit, ac duplicis quidem generis, tum eorum, qui ſuſcipiunt Fidem, tum qui reſpuunt. Illi enim meritum omne Fidei, Fidemque ipſam abs te corrumpi dicent, cum non ſponte eam,

Opponuntur argumenta Adverſariorum. Priſed

ſed

Digitized by Google

mum argumentum. ſed Rationis præeuntis beneficio admitti doces. Nam ſi Fides admittitur propter Rationem, tollitur objectum formale Fidei, prima nempe veritas revelans. Sublato autem objecto formali Fidei, neceſſario tollitur Fides. Tum ſi hi beati ſunt, juxta effatum Chriſti: *qui non viderunt, & crediderunt*; ſi Fides eſt de *non apparentibus*, & in ea debet eſſe pro Ratione voluntas; hoc eſt, ſi juſſu voluntatis gratiæ divinæ afflatu excitatæ, *in captivitatem redigendus eſt intellectus, in obſequium Chriſti*; jam deſinet eſſe Fides, cum res per Rationem apparebunt intellectui, & non pro Ratione voluntas, ſed pro voluntate Ratio flectet intellectum. Reclamat vero Iſaias, & Rationem Fidei poſthabendam eſſe clariſſime docet: *Niſi credideritis*, inquit, *non intelligetis*. Quo referre poſſis & illud e Pſalmo: *Credidi, propter quod locutus ſum.* Reclamat & Clemens Alexandrinus, cum ait: *Fidem eſſe fundamentum cognitionis, cognitionem eſſe abſolutionem Fidei.* Reclamat & Ambroſius, jubens: *tolli argumenta, ubi Fides quæritur.* Reclamat & Gregorius, ſtatuens, *Fidem non habere meritum, cui humana Ratio præbet experimentum.* Reclamat & Auguſtinus, cum alibi ſæpe, tum maxime cum ait: *Credimus, ut agnoſcamus, non cognoſcimus, ut credamus: quod enim cognituri ſumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit. Quid eſt enim Fides, niſi credere, quod non vides? Fides ergo eſt, quod non vides, credere; veritas, quod credidiſti, videre.* Tum deinde: *Hæc eſt laus Fidei, ſi, quod creditur, non videtur: nam quid magnum eſt, ſi id creditur, quod videtur?* Item alibi: *Fides eſt virtus, qua creduntur, quæ non videntur.* Et præterea: *Nihil in Eccleſia Catholica ſalubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas.* Et iterum: *Niſi enim aliud eſſet credere, & aliud intelligere, & primo credendum eſſet, quod magnum & divinum intelligere cuperemus, fruſtra dixiſſet Propheta: Niſi credideritis, non intelligetis.* Item alibi: *Noli quærere intelligere, ut credas; ſed crede, ut intelligas.* Et rurſum: *Fides debet præcedere intellectum, ut ſit intellectus Fidei præmium.* His adſonat Theodoretus non ſemel, aitque, mutuas operas ſibi tradere cognitionem & Fidem; ſic tamen, ut cognitioni prævertatur Fides; quemadmodum appetitum præcedit cognitio, actionem appetitus. Hos ſequuntur agmina Theologorum, nemine diſſentiente.

Joh. 20, 29. Ebr. 11, 1. 2. Cor. 10, 5. Iſa. 7, 9. juxta LXX. Pſalm. 115, 1. Clem. Alex. Strom. l. 7. Ambroſ. de Sacram. l. 1. de Fide c. 5. Gregor. Hom. 26. in Evang. Auguſt. Tr. 20. in Joh. Auguſt. Tr. 78. in Joh. Auguſt. de Fide ad Petr. & de morib. Eccl. Cathol. cap. 2. & 25. Auguſt. de Libero Arbitr. libr. cap. 2. Auguſt. in Pſalm. 117. & in Iſa. Theodoret. de curand. Græc. affect. Serm. 1. de Fide.

Secundum argumentum. VI. Contra vero qui reſpuunt Fidem, opponent tibi Socratem, totamque Academiam, & celeberrimorum cohortes Philoſophorum, qui Ratione ipſa ducti agnoverunt infirmitatem, tenuitatem, inconſtantiam Rationis, & à dubitatione capi juſſerunt exordia Philoſophiæ. Opponent

nent & inſignes Chriſtianæ doctrinæ patronos, Arnobium, Lactantium, Auguſtinum, qui hominem dixerunt animal eſſe informe atque cæcum, nihil habens comprehenſi, nihil certi; caligare ejus mentem, titubare, & circumfuſam nocte vitiorum ac humanitatis cognoſcere veritatem non poſſe; ne per Philoſophiam quidem haberi poſſe quicquam explorati. Jam ſi adeo obtuſa eſt humana mens, adeo infirma Ratio, incertum utique eſt, quicquid ſuadet Ratio, & in dubium revocandum. Suadet autem ſuſcipiendam eſſe Fidem. Dubitandum eſt igitur, an Fides ſuſcipienda ſit? cumque obſcura ſit & incerta Ratio, incertus utique & obſcurus eſt ille tuus ad Fidem per Rationem aditus. Quibus quantum labefactetur Fides, optime intelligis.

Arnob. libr. 1. & 2. Lactant. Inſtit. libr. 3. cap. 1. Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 1.

VII. Tum ego: acuta quidem, at non improviſa tela in me intendis. Nam primum, quod ais tolli à me Fidem, ac omne ejus meritum perverti, cum præeunte Ratione ſuſcipi eam ſtatuo, caute hæc diſtingui velim, quæ à te confundi video, mea fortaſſe ipſius culpa, qui ſententiam meam ſatis non expreſſerim. Sic itaque habeto: Aliud eſt, Rationem eſſe objectum formale Fidei; aliud Rationem præire Fidei. Credo Deum eſſe trinum & unum, non propter Rationem, ſed propter primam veritatem, quæ id revelavit. Prima ipſa veritas revelans creditur, non propter Rationem, ſed propter ſeipſam. Verumtamen cum Deum eſſe trinum & unum credo propter primam veritatem revelantem, & primam illam veritatem propter hanc ipſam, Ratione utor adminiſtra: nam poſtulat Ratio, ut hæc credam propter primam veritatem revelantem. Quæ cum ita ſint, vides, Rationem eſſe inſtrumentum Fidei, non cauſſam credendi; Fidei præire, ut ſatellitem, ut præcurſorem, non ut ducem; miniſterii gratia, non dignitatis; ut velitem in prælio, non ut imperatorem. Etſi ad hoc ipſum præſtandum Fidei obſequium gratiæ divinæ impulſu & ductu indiget Ratio. Hæc vero mox pluribus à me differentur. Cum autem ſciſcunt Iſaias, Auguſtinus, cæterique Eccleſiæ magiſtri, prævertendam auctoritatem ſive Fidem Rationi, eatenus id intelligunt, quatenus Ratio in pleriſque Fidei myſteriis ſuffragium ſuum Fidei commodat, eique ſuccenturiata eſt. Nam quamvis Deum eſſe credam propter primam veritatem revelantem, nihil tamen vetat, quo minus idem quoque poſſim certo cognoſcere & aſſentiri per Rationem; ſed diverſo modo. Nam aſſenſus hic Rationis, humanus eſt & naturalis; alter vero ille Fidei, divinus & ſupra naturam: naturalis autem & humanus aſſenſus firmiſſimus eſt firmitudine, ſive ita loqui placet, certitudine tantum naturali, ac tanta quidem, quantam fert humana natura, quæ infirma eſt; aſſenſus autem divinus firmiſſimus eſt firmitudine divina,

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

vina, in quam neque cadit dubitatio ulla, neque error. *Mentibus humanis*, Inquit is, quem laudas, Arnobius, *veritatem cupientibus noſcere rerum opponitur obſcuritas, & velut oculorum luminibus vidua nihil certum vident, & per ancipites ſemitas ſuſpicionum inducuntur errore.* Tum addit, idcirco Chriſtum ab inveſtigatione rerum, quæ captum mentis humanæ ſuperant, revocaſſe ad contemplationem & cultum Dei; notitiám, quæ per Fidem habetur, anteponens notitiæ, quam comparat Ratio. Item Auguſtinus: *Caligantes*, inquit, *hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis* (hoc eſt veritatis) *aſpectum idoneum intendere nequeunt.* Mox de aſſenſu Fidei hæc ſubjicit: *Saluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & velut ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Idem alibi: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritiſſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis, cui animas multiformibus erroris tenebris cæcatas, & altiſſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquam iſta ratio ſubtiliſſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem usque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret: cujus non ſolum præceptis, ſed etiam factis excitatæ animæ redire in ſemetipſas, & reſpicere patriam, etiam ſine diſputationum concertatione potuiſſent.* Igitur aſſenſus Fidei omnino anteponendus eſt aſſenſui Rationis: & per Fidem aſſentiri nos jubet Deus, non per Rationem; ſalutemque Fidei noſtræ fructum eſſe vult, non Rationis.

Arnob. lib. 1. & 2.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2.

Auguſt. contr. Academ. libr. 3. cap. 19.

Secundum argumentum.

VIII. Alterum id objiciebas: Si Ratio præit Fidei, & acutiſſimi Philoſophi; ipſique adeo Eccleſiæ magiſtri, à te mox in teſtimonium citati, Rationem infirmam eſſe & incertam ſtatuerunt, dubitandumque eſſe de iis, quæ ſuadet Ratio, dubitandum utique eſt, an ſuſcipienda ſit Fides, quam Rationis ſuaſu ſuſcipimus? Meminiſſes vero, Hameli, ea tantum à viris illis eruditis incerta poni, quæ mens humana naturæ viribus ſubnixa per Rationem cognoſcit, quæque naturæ finibus ac Rationis ditione continentur. At nihil ea pertinent ad Fidem, quæ merum Dei donum eſt, & cœleſtis lucis radius, hominis voluntatem ciens, mentem colluſtrans, & in aſſenſum trahens. Caute hæc à Chriſtianis Scriproribus diſtincta ſunt. Cum ergo à Deo proficiſcantur Fidei principia, Rationis à natura; haudquaquam naturæ legibus obnoxia ſunt, quæ ab ipſo auctore naturæ, præter naturæ legem oriuntur. Eodem hoc argumento peti itidem poſſunt: Quicunque in evidentia ponunt normam veritatis: nam ſi ea ſolum ha-

bent

habent pro veris, quæ perſpicuam præ ſe ferunt notam veritatis, res Fidei non admittent quæ obſcuræ ſunt. At eadem, qua nos utimur, exceptione uti poſſunt; alterius videlicet eſſe generis res Fidei, ac res naturæ, ac propterea ad propoſitam à ſe veritatis normam neutiquam eſſe exigendas; revocari ad hanc regulam res naturæ, quæ ducuntur à generali & antecedente Dei decreto, quo res omnes, quas condidit, quibusdam adſtrinxit legibus, & in certum redegit ordinem, qui natura appellatur; at res Fidei ſolutas eſſe his legibus, utpote ductas ex conſequenti decreto Dei, quo hominem ad beatitatem conſequendam præſentibus gratiæ auxiliis juvare conſtituit. Opponi ergo poteſt veterum Philoſophorum dubitatio & σκέψις adverſus Rationem, cum Ratione oppugnatur Ratio; vana eſt & invalida, cum adverſus Fidem, longe extra ejus jactum poſitam, adhibetur.

CAPUT III.

Fides, & cum ab homine ſuſcipitur, & poſtquam ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.

I. *Fides, cum ab homine ſuſcipitur, Rationis uſum non aſpernatur.* II. *Fides, poſtquam ab homine ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.* III. *Fides norma eſt Rationis.* IV. *Pleraque, quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa fiunt:* V. *Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit:* VI. *& in comparandis externis adminiculis.* VII. *multo vero magis in Theologia, in controverſiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Chriſtianis.* VIII. *Probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum, ſuſceptam ab homine Fidem Rationis opem non reſpuere.* IX. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.* X. *Præclare conſentiunt Fides & Ratio; Chriſtianiſmus & eæ Philoſophorum ſectæ, quæ jubent aſſenſiones cohiberi.*

CUM igitur Rationem præire Fidei neceſſe ſit, multo magis ea comitari debet Fidem, tum cum ab homine ſuſcipitur. Fides enim, ut ſæpius dixi, à voluntate proficiſcitur, quæ inſtinctu gratiæ divinæ intellectum inclinat ad aſſentiendum iis quæ credenda proponuntur. Non poteſt autem intellectus iis aſſentiri, quæ proponuntur ſibi ad credendum, niſi ipſi videantur eſſe credibilia. Atqui videri ipſi credibilia non poſſunt, niſi *Fides, cum ab homine ſuſcipitur, Rationis uſum non aſpernatur.*

exploret argumenta, cur credibilia ſint; eaque approbet, quæ ſuadeant, ea refellat, quæ deterreant. Hæc autem dijudicatio Rationis opus eſt, quæ ad id gratiæ divinæ ductum ipſa quoque deſiderat. At cum intellectus, juſſu voluntatis à Deo excitatæ, iis tandem aſſentitur, quæ ſibi proponuntur ad credendum, haudquaquam ab incepto officio deſiſtit Ratio, pergitque removere impedimenta, quibus effici poſſet, quo minus, quæ credibilia viſa ſunt, ad conſummationem usque & plenitudinem Fidei credibilia viderentur. Id cognoſcas ex eadem illa Samaritana muliere, quam ſupra propoſui in exemplum. Huic cum Meſſiam ſe eſſe dixit Jeſus Dominus, credibile ei viſum eſt, reipſa Meſſiam hunc eſſe, ad idque Ratione uſa eſt. At poſtquam impellente gratia Dei perfecte id credidit, tum ſane vel maxime credibile id ipſi viſum eſt. Non autem propterea id credidit, quod ſibi per Rationem credibile videretur, ſed quod prima veritas revelaret. Cum vero id ipſi revelabat prima veritas, voluntatem excitabat per præſentem gratiam, intellectumque ſimul colluſtrabat & juvabat, ut quod credibile erat, credibile id eſſe per Rationem facilius cognoſceret. Ita Ratio inſtrumenrum erat, non cauſſa Fidei. Ut cum urbem captam Rex victor ingreditur, & turbam obſtantem dimovet ſatelles; cauſſa quidem cur urbem ingrediatur, non eſt ſatelles ille, ſed victoria; attamen Rex ſatellitis miniſterium adhibet, ut parta per victoriam ingrediendi facultate utatur. Cum Diſcipulis præcepta traderet Chriſtus, Apoſtoli, etſi Fide jam imbuti, veriti tamen ne iis capeſſendis impares forent, & naturæ humanæ imbecillitatem reputantes, Fidei ab eo incrementum expoſcunt. Igitur inter Fidem jam ſuſceptam, & Fidem ſuſcipiendam, mediam ſe interponit Ratio, gratiæ divinæ afflatu ſuſcitata. Fidem quoque comitatur Ratio in Conciliis, cum decreta ex principiis Fidei per certam conſequentiam deducta ad credendum proponuntur. Atque hæc decreta cum & ipſa fiunt principia Fidei, omnino dicendum eſt in Fide Rationem ineſſe. Nam, exempli cauſſa, cum ex hoc capite Fidei, quo Chriſtum credimus vere Deum fuiſſe & vere hominem, clariſſima conſequentia per Rationem concluſerit ſexta Synodus Conſtantinopoli celebrata, Chriſtum duabus voluntatibus eſſe præditum, divina & humana, quod aliud eſt caput Fidei; inter hæc duo Fidei capita mediam ſe gerit Ratio, unumque alteri connectens, utrique implicata eſt & conjuncta. Sic tamen, ut poſtremum Fidei caput, non propterea Fidei caput ſit, quod ex priore per Rationem ducatur; ſed quod à prima quoque veritate ſit revelatum, atque hunc, itidem ut prius, poſtulet aſſenſum, qui dicitur aſſenſus Fidei: cum propoſitiones è capitibus

è capitibus Fidei per Rationem ductæ, niſi & ipſæ à prima veritate revelatæ ſint, eum tantum poſtulent aſſenſum, qui Theologicus appellatur.

Fides, poſtquam ab homine ſuſcepta eſt, Rationis uſum non aſpernatur.

II. Fides autem, poſtquam inſedit in animo, ne tum quidem Rationis opem ſpernit; imo ab ea robur quærit & defenſionem, ejusque utitur adminiculo ad componendos hominum mores, & pietatem amplificandam. Verum longe alius eſt ac plane diverſus Fidei progreſſus & Rationis. Nam caduca Ratio, niſi fulta ſit, in altum eniti non poteſt: eademque, ut ſe attollat, quidquid nacta eſt, ad id ſe applicat, quemadmodum infirmiores plantæ ſolent; lentaque & imbecilli progreſſione ab effectibus ſenſilibus ſibique obviis ad cauſſas aſcendit. Fides vero divinæ ſuæ originis viriumque conſcia, contrario ductu fertur primum in cauſſas, ab iisque ad effectus delabitur. Regreſſus autem ille à cauſſis in effectus, fit ope Rationis. Atque hinc Fidei commoda pertinent ad vitam pie agendam; & ex hoc fonte, tanquam per canalem, ſic per Rationem Chriſtianorum doctrina atque mores irrigantur. Alioquin otioſa Fides eſt ac mortua, niſi ex ea utiles ad ſalutem fructus Ratio decerpat.

Fides norma eſt Rationis.

III. Sed & modum ſibi Ratio à Fide ſumit, ſeque ad Fidei normam componit, nec ultra poſitos à Fide terminos evagatur. Hanc enim primum homini legem ponit Fides, ut Rationis licentiam coerceat, ut Rationem in credendo tanquam inſtrumentum adhibeat, non tanquam cauſſam: ut quamvis poſtulet ipſa ſibi Fides *rationabile obſequium*, obſequium videlicet per Rationem præſtitum; condiſcat tamen Ratio *non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & juxta menſuram Fidei.* (Rom. 12. 3.) Atque in eo Fidem præire Rationi, Rationem Fidei aſſectationem obſequiumque præſtare manifeſtum eſt. Nam cum Fides Rationis regula ſit, priorem eſſe neceſſe eſt regulam, poſterius, id quod ad eam dirigitur.

Pleraque, quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa ſunt.

IV. Præterea fiunt certa per Fidem, quæ pertinent ad vitæ communes uſus, quæque Ratio dubia effecerat: atque ita poſtquam per Rationem ſe confirmari paſſa eſt Fides, Rationem viciſſim confirmat. Nam ſi argumentis Philoſophorum, priſcorumque Eccleſiæ Doctorum, quos ſupra citavimus, Arnobii, Auguſtini, aliorumque ſententiis ſtamus, qui imbecillitatem, obſcuritatem, tenuitatem mentis & Rationis humanæ prædicarunt; quoad Ratione utimur, certiſſime firmiſſimeque ſcire non poſſumus, an mundus ſit, an ſint corpora, an corpore præditi ſimus, an animo; nec proinde, an mundus ſit à Deo conditus, an bene vivendum, an abſtinendum à vitiis, an virtus ſequenda. At admiſſo lumine Fidei,

Digitized by Google

jam de his certiſſimi ſimus; jam naturæ firmatur imbecillitas; jam emen-
dantur errores animi; jam diſcuſſis tenebris Ratio certis obtutibus res
circumſpicit; jam nebuloſa illa & caliginoſa Philoſophia, quæ neque
aditus habebat ſatis patentes atque claros, neque exitus ad rerum notiti-
am, nunc planam habet & apertam ad veritatem viam. Atque ita præ-
ſtitam ſibi prius à Ratione opem Fides largiter compenſat. Nam quod
prævium Fidei pro virili proque captu ſe dederit Ratio, quod comitem,
quod pediſequam; nunc contra Fides officia rependit officiis & cumu-
lat, nutantemque Rationem ſuſtinet, & errabundam regit. *Cui veri-*
Tertull. de anima c. 2. *tas comperta ſine Deo?* inquit Tertullianus; *cui Deus cognitus ſine Chri-*
ſto? cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accom-
Auguſt. de ſerm. Domini in monte, libr. 2. cap. 15. *modatus ſine Fidei ſacramento?* Adde & hoc Auguſtini: *Si hominis anima*
rationalis, etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur
quidquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt, ſed ipſi lu-
mini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum ali-
Auguſt. Enchir. ad Laurent. cap. 9. *quid in ratiocinando ſentiat.* Et alio loco: *Satis eſt Chriſtiano, rerum crea-*
tarum cauſſam, ſive cœleſtium, ſive terreſtrium, ſive viſibilium, ſive inviſi-
bilium, nonniſi bonitatem credere creatoris, qui unus & verus eſt Deus; nul-
lamque eſſe naturam, quæ non aut ipſe ſit, aut ab ipſo. Fit itaque in rebus
ad Fidem non pertinentibus, quod fieri in rebus Fidei conſentiunt Theo-
logi, Rationis videlicet defectum per fidem ſuppleri: puta cum Fidei
rudimenta capeſſunt vel pueri, vel barbari, vel idiotæ, etiamſi ea non ſa-
tis dilucide percipiant, ſupplet tamen interna Dei lux & afflatus, quod
Iſa. 50, 5. deerat Rationi: juxta iſtud Iſaiæ, *Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego*
Joh. 6, 45. *autem non contradico*; & illud Johannis: *Omnis qui audivit à Patre, & di-*
dicit, venit ad me. Inde adeo Theologorum quorundam placitum eſt,
ad perfectam Fidem ſufficere *motiva credibilitatis*, ut probabilia. Quin-
etiam, ſi in aſſenſu aliquo Fidei implicitum ſit unum quidpiam ex primis
principiis, hoc quoque ipſum creditur per Fidem, neque eo ut per Ra-
tionem cognito aſſenſus ille Fidei nititur. Velut cum credo, Deum eſſe
trinum in perſonis, credo quoque, unum non eſſe in perſonis. Non,
quia per Rationem ſcio, tria non eſſe unum; ſed quia eadem Fide credo,
Deum eſſe trinum in perſonis, & tria non eſſe unum. Id acute & vere
Suar. Diſp. 6. de Fide, ſect. 5. art. 13. docet & probat Suares. Ergo Fides rerum ſuarum & externarum noti-
tiam in homine perficit & confirmat. In quo admirari licet Dei provi-
dentiam, qui cum mundum & in mundo homines gloriæ ſuæ cauſſa con-
Eccl. 3, 11. didiſſet: *Mundum tradidit diſputationi eorum; ut non inveniat homo opus*
quod

quod operatus eſt Deus ab initio usque ad finem; *nec omnium operum Dei ullam poſſit invenire Rationem eorum, quæ fiunt ſub Sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat.* Ne ſcilicet homines parta rerum per Rationem dilucida firmiſſimaque notitia, tanto præſidio, tantisque animi opibus freti, inſolenter adverſus conditorem ſuum ſe efferrent, quod & ab Angelis malis factum fuerat. Verum exili eos inſtruxit lumine Rationis; traditaque iis *ſtulta ſapientia*, uti appellatur ab Apoſtolo, cavere juſſit, *ne quis eos deciperet per Philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi hujus*: nempe, ut de infirmitate ſua & inſcitia admoniti, ad rerum tantarum auctorem recurrerent, & ad eum colendum, expectandumque ab eo percipiendæ veritatis inſtrumentum, Fidem nempe, excitarentur, per quam cauſſas rerum certius jam poſſent agnoſcere: ſimulque, ut per hanc tenuitatis ſuæ notitiam facilius demitterent animum, & ad religioſam illam abjectionem ſe compararent, quæ vitæ ſanctæ veræque pietatis fundamentum eſt.

Eccl. 8, 17.

1. Cor. 1, 20.

Col. 2, 8.

Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit:

V. Quod ſi ſuſcepta Fide penitus extinguenda foret Ratio, quorſum ingens illa & multiplex Librorum ſacrorum moles? Satis erat ſumma Fidei capita proponere; & Regum aut Legiſlatorum more ad populum leges ferre, nullis ſubnexis Rationibus, hoc tantum addito: *Sic volo, ſic jubeo, ſit pro Ratione voluntas.* Contra vero Deus homines ſibi jam Fide devinctos Rationibus allatis benigne confirmat; vel cauſſas legum ſuarum exponens, vel potentiæ ſuæ commonefaciens, vel animos redigens in beneficiorum ſuorum memoriam. Chriſtus ipſe ad populum contumacem & refractarium ambigua verba jacit & obſcuras parabolas, quarum argumenta & ſignificationem morigeris ſibi Diſcipulis familiariter explicat. Paulus quoque ſcribens: *Eccleſiis Dei, dilectis Dei, vocatis ſanctis, fidelibus in Chriſto Jeſu, dilectis filiis in Fide, dilectis ſecundum communem Fidem, fratribus ſanctis, vocationis cæleſtis participibus*; & Petrus: *Electis advenis diſperſionis, ſecundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti, iis, qui coæqualem ſecum ſortiti ſunt Fidem*; aliique Apoſtoli, *his, qui ſunt in Deo Patre dilecti, & Chriſto Jeſu conſervati & vocati*, Fidei capita ediſſerunt, & rationibus, argumentis, exemplis, recordatione præteritorum, futurorum prædictione, ſtabiliunt & ſanciunt.

Matth. 13, 11. & ſeq.

Rom. 1, 7. & 1. Cor. 1, 2. & 2. Cor. 1, 1. & Eph. 1, 1. & Philipp. 1, 1. & Col. 1, 2. & 1. Tim. 1, 2. & Tit. 1, 4. Ebr. 3, 1. & 1. Petr. 1, 1. 2. & 2. Petr. 1, 1. Jud. 1.

VI. Quam-

Digitized by Google

& in comparandis externis adminiculis:

VI. Quamvis enim præcipua ac propria cauſſa Fidei ſit interior ille Dei afflatus, quo ad aſſentiendum impellimur; accedere tamen poſſunt externa adminicula, quibus vel Fidei ſternitur via, vel Fides jam parta roboratur, velut prophetiæ, miracula, hominum conſenſus, Evangelii propagatio, doctrinæ Chriſtianæ ſanctitas, argumentationes ab ingenioſis hominibus excogitatæ; quæ in Scholis *motiva credibilitatis* appellantur. Hæc autem non ſunt cauſſæ, cur credamus, ſed vel ad ſuſcipiendam Fidem parant animos, vel in ſuſcepta jam Fide confirmant, neutiquam vero tollunt meritum Fidei. Abſit ergo, ut, cum nos ex vaticiniis Prophetarum veritatem doctrinæ Chriſtianæ probare inſtituimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, ulli nos futuros ſperaverimus auctores cauſſamque Fidei. Id unum nobis fuit propoſitum, vel ut eos invitaremus ad ſuſcipiendam à Deo Fidem, qui ab ea ſunt alieni; vel ut eos, qui dono Dei jam ſunt Fidei compotes, ejusdem retinentiores efficeremus.

multo vero magis in Theologia, in controverſiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Chriſtianis.

VII. Theologia ipſa, quæ ex radicibus Fidei doctrinæ omnis Chriſtianæ propagines educit & explicat, nulla omnino erit, niſi admoveat artificium Rationis per aperta conſectaria & manifeſtas concluſiones. Ratione conſtant controverſiæ Fidei, & adverſus Chriſti perduelles iis Fides præliatur armis, quæ Ratio ſubminiſtrat. Nec contradicunt Ambroſius & Auguſtinus, cum abſtinere nos jubent à diſputationibus contra Ethnicos ineundis: nam tum Chriſtianis indicunt ſilentium, cum vel ad Chriſti doctrinam ſuſcipiendam paratum non eſſe auditorem apparet; vel ea vulganda ſunt myſteria, quæ hominem deſiderant Fidei elementis jam imbutum. Chriſtianos ad virtutem capeſſendam, & perſequenda Chriſti veſtigia, cum adhortatur Fides, argumentis utitur per Rationem compoſitis. Itaque Fidem non pudet Philoſophiam ſubſidio arceſſere, ejusque ratiocinationibus, vel ad potentiæ ſuæ oſtentationem, vel ad ſui defenſionem, tanquam auxiliaribus quibusdam copiis ſuccinctam incedere.

Probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum ſuſceptam ab homine Fidem Rationis opem non reſpuere.

VIII. Has ſuppetias à Ratione ferri Fidei ſolitas paſſim prædicant Oracula ſacra. *In lumine tuo,* inquit Pſaltes, *videbimus lumen*: hoc eſt, poſtquam mentibus noſtris illapſa fuerit lux Fidei, tum tenebræ Rationis diſpellentur. *Niſi credideritis*, inquit Iſaias, *non intelligetis*: hoc eſt, poſtquam Fidem admiſeritis, tum in cognoſcendis penitus myſteriis uſus erit Rationis. Romanos jubet Apoſtolus *probare, quæ ſit voluntas Dei bona*, nec *plus ſapere, quam oportet ſapere*, *ſed ſapere ad ſobrieta-*

Pſalm. 35, 10.
Iſa. 7, 9. juxta LXX.
Rom. 12, 2, 3.

brietatem, & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram Fidei: hoc eſt, Ratione quidem uti in rebus Fidei, ſed ita tamen, ut ratio ad normam Fidei, non contra Fides ad Rationis normam exigatur. Itaque hortatur Epheſios Chriſti Fidem amplexos, *ut jam non ambulent, ſicut & gentes ambulant, in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum; renoventur autem ſpiritu mentis ſuæ*; hoc eſt, ad Fidei admiſſæ legem Rationi ſuæ moderentur. Deinde ſubjicit, *ut filii lucis ambulate, probantes, quid ſit beneplacitum Deo*: hoc eſt, vitam moresque componite ad præſcriptum Fidei: quod ſine Ratione fieri non poteſt. Idem ad Corinthios, *Voſmetipſos tentate, ſi eſtis in Fide, ipſi vos probate*: hoc eſt, ad explorandam veſtram Fidem, examen quoque Rationis adhibete. Et ad Theſſalonicenſes, *Prophetias nolite ſpernere; omnia autem probate, quod bonum eſt, tenete*: hoc eſt, poſtquam Fidem ſuſcepiſtis, utimini Ratione ad diſcernendas Prophetias, cæteraque, ex quibus Fidei robur poteſt accedere. Titum præceptis inſtruens, Epiſcopum ait, *oportere amplecti eum, qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt arguere*: hoc eſt, partam Fidem exquiſitis doctrinis munire & ornare, ut Chriſtianis pietatis leges tradere, eos exhortari ad virtutem, Chriſtiani vero nominis adverſarios convincere poſſit: quibus gerendis neceſſarius omnino eſt uſus Rationis. Univerſos Chriſtianos, vult Petrus, eſſe *paratos ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti rationem de ea, quæ in nobis eſt, ſpe*: hoc eſt, poſſe ſemper oſtendere, quam hauſerunt doctrinam per Fidem, eandem ſe cum Ratione & recepiſſe & retinere. *Vos*, inquit Johannes, *unctionem habetis à Sancto, & noſtis omnia.* Et iterum: *Unctio ejus docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt mendacium*: hoc eſt, Fides, quam à Deo accepiſtis, efficit, ut ea, quæ Ratio vobis dubia effecerat, nunc vobis conſtent. Tum alio loco: *Chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex Deo ſint, quoniam multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum.* Dein ſigna ſubjicit, ex quibus per Rationem & conſequentiam Spiritus Dei congnoſcatur. Liquido iſta ſignificant, Fidem non modo Fationis conſortium non defugere, ſed deſiderare etiam atque ultro ambire. Merito itaque ſcriptum eſt à Clemente Alexandrino, *cognitionis fundamentum eſſe Fidem, Fidei vero abſolutionem perfectionemque eſſe cognitionem.* Merito quoque ſic diſſerit Auguſtinus: *Qui Philoſophi vocantur, ſi qua forte vera & Fidei accommoda dixerunt, ab eis tanquam ab injuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vindicanda ſunt.* Quod & a Patribus luculenter factum eſt. *In tantum*

Eph. 4, 17, 23. Eph. 5, 9. & ſeq. 2. Cor. 13, 5. 1. Theſſ. 5, 20. 21 Tit. 1, 9. 1. Petr. 3, 15. 1. Joh. 2, 20. 27. 1. Joh. 4, 1. Clem. Alex. Strom. 7. Aug. de doctr. Chriſt. libr. 2, cap. 39.

Digitized by Google

Hieron. Epiſt. ad Magn. orator. tum enim, ut ſcriptum eſt ab Hieronymo, *Philoſophorum doctrina atque ſententiis ſuos libros referſerunt, ut neſcias, quid in illis prius admirari debeas, eruditionem ſeculi, an ſcientiam Scripturarum.* Item Auguſtinus Aug. de Libero Arbitr. libr. 2. cap. 2. alio loco: *Niſi eſſet aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum eſſet, quod magnum & divinum intelligere cuperemus, fruſtra Propheta dixiſſet: Niſi credideritis, non intelligetis. Ipſe quoque Dominus noſter & dictis & factis ad credendum primo hortatus eſt, quos ad ſalutem vocavit. Sed poſtea, cum de ipſo dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait: Hæc eſt autem vita æterna, ut credant; ſed, Hæc eſt autem vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum. Deinde jam credentibus dicit: Quærite & invenietis; nam neque inventum dici poteſt, quod incognitum creditur, neque quiſquam inveniendo Deo ſit idoneus, niſi antea crediderit, quod eſt poſtea cogniturus.* Inſigne hoc ejuſdem è libro de vera Religione: *Animæ medicina, quæ divina providentia & ineffabili beneficentia geritur, gradatim diſtincteque pulcherrima eſt. Diſtribuitur in auctoritatem atque Rationem. Auctoritas Fidem flagitat, & Rationi præparat hominem; Ratio ad intellectum per cognitionem perducit. Quanquam nec auctoritatem penitus Ratio deſerit, cum conſideratur, cui credendum ſit. Et certe, ſumma eſt* Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. *ipſius jam cognitæ atque perſpicuæ veritatis auctoritas.* Item alibi: *Nihil in Eccleſia Catholica ſalubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas.* Nec id in rerum duntaxat ſacrarum comparanda notitia, ſed Auguſt. de ordin. cred. libr. 2. cap. 9. in humanis etiam diſciplinis capeſſendis requirit: *Ad diſcendum*, inquit, *neceſſario dupliciter ducimur, auctoritate atque Ratione. Tempore auctoritas, re autem Ratio prior eſt: aliud eſt enim, quod in agendo anteponitur, aliud, quod pluris in appetendo æſtimatur.* Notabile imprimis 1. Cor. 12, 8. quod ait, ſcientiam illam his Pauli verbis commemoratam: *Alii datur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ*, eſſe illud tantummodo, *quo Fides ſaluberrima,* Auguſt. de Trinit. libr. 14. cap. 1. *quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua ſcientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipſa Fide plurimum: aliud eſſe enim, ſcire tantummodo, quid homo credere debeat propter adipiſcendam vitam beatam, quæ nonniſi æterna eſt; aliud autem ſcire, quemadmodum hoc ipſum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Theodoret. de curand. Græc. affect. ſerm. 1. de Fide. Theodoretus, cum refelleret Ethnicos, Chriſtianorum credulitatem deridere ſolitos, neque Fidem eſſe poſſe dicebat ſine cognitione, neque cognitionem ſine Fide, alteramque indigere altera. Ac in Ethnicam porro manavit Philoſophiam geminum hoc rerum divinarum cognoſcenda-

ſcendarum inſtrumentum: traditum quippe eſt ab Ariſtotele, ex duobus principiis notitiam Dei inter homines eſſe exortam; ex iis nempe, quæ in animis noſtris exiſtunt, inſomniis, divinationibus, & afflatibus divinis; & ex motibus ſiderum, quos in cœlo obſervamus. Quorum prius genus pertinere liquet ad Fidem, poſterius ad Ratoinem.

IX. At, inquies, ſi ſuſcepta Fide ſuperinducitur Ratio, Fidei defenſtrix & adjutrix, ſuis igitur viribus conſiſtere non poteſt Fides: imbecilla ergo eſt & infirma; potentior vero Ratio, cujus implorat auxilium, cujus robore ſe tuetur. Minime vero: qui enim certo jam credit, rationes non quærit, quibus impellatur ad credendum; nec admiſſa in animum Fides poſtulat admitti: & quæ, ut admitteretur, carere potuit ope Rationis, tanquam cauſſæ, ſine eadem conſtare facile poteſt in animo, ſuoque ſe Marte defendere, & omni externo ac aſcititio ſubſidio carere. Verum, quod per Fidem credit animus, per Rationem penitus cupit cognoſcere, & conſequentias videre, & ab aliis ad Fidem non pertinentibus diſtinguere, & in ordinem digerere, ac ita comparare, ut aliis non credentibus credibile videatur: gaudetque, ſi quæ per Fidem jam recepit, merito ſe recepiſſe per Rationem intelligat. Tum ſi quando rebellat fortaſſe & tumultuatur Ratio, eandem Ratione domat Fides, & in ordinem cogit, & Ratione ipſa adverſus Rationem utitur: ut magni Reges per Duces ſuos, Imperatores per legatos minora gerunt bella, vel per fœderatas gentes externarum gentium vim comprimunt.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Argumentum unicum.

X. Nunc ſi recognoſcamus ſuperiora, non parum nos jam profeciſſe intelligemus. Nam qui ita ab hominibus male conſultis & incogitantibus acceperamus, Fidem inter & Rationem inſitum eſſe à natura atrox quoddam & inexplicabile diſſidium, ac ſi ſemper eſſent ad præliandum compoſitæ, & neceſſarium haberet, quiſquis Fidei ſequeretur partes, adverſarium ſe Rationis profiteri; nunc re diligentius excuſſa, mirifice conſentire, mutuaſque operas tradere deprehendimus. Nam cum in rebus Fidei triplicem eſſe demonſtraverimus Rationis uſum, & cum præcedit fidem, & cum comitatur, & cum ſequitur; quænam major inter-eſſe poteſt concordia, quam ſi Ratio, cum præcedit, Fidei neceſſitatem pro virili demonſtret, Fidem recipi poſtulet, Fidei viam ſternat; tum deinde Fidei animum ſubeunti comitem ſe det; & ſuſceptam demum affectetur, tueatur, ac rivis porro ex hoc fonte deductis doctrinam moreſque Chriſtianos temperet? Fides rurſum, velut præſtiti ſibi à Ratione officii memor, vim huic auctoritatemque addat; & quæ propoſita à

Præclare conſentiunt Fides & Ratio; Chriſtianiſmus, & ea Philoſophorum ſecta, quæ jubent aſſenſiones cohiberi.

Digitized by Google

Ratione animus non ſatis firmo & tenaci aſſenſu comprobaverat, nunc jubente Fide & adpromittente ultro recipiat? Atque hinc intelligis, Hameli, quam non abſurde, quamque vere ſcripſerim olim id, quod mox expoſtulabas mecum, eas præ cæteris Philoſophorum diſciplinas Chriſtianiſmo congruere, quæ aſſenſiones animi cohibendas eſſe decernunt. Perge vero, inquit Hamelius; nam valde me delectat, hunc conſenſum Fidei & Rationis plenius cognoſcere; quem nec coaleſcere poſſe intelligo, niſi Ratio caſtigata faſtum deponat.

CAPUT IV.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur. Ac primum cum Ratio non conſentit Fidei.

I. *Summa ac generalis concordiæ hujus lex eſt, ut in omnibus ad Fidem pertinentibus, Ratio ſemper Fidei ſe ſubmittat.* II. *Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc ſi facit, contra naturam ſuam facit.* III. *Fides quoque, etſi non ſemper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis uſui omnino conſentanea ſint, nunquam tamen Rationi plane adverſatur.* IV. *Decreta Fidei nec ad examen Rationis, nec in dubium revocanda ſunt.* V. *Quanquam eas dubitationes non reſpuit Fides, quæ ad ſe confirmandam pertinent:* VI. *cum illas damnet, quibus in infirmis animis labefactari poteſt;* VII. *utpote quæ ſint Hæreſeon omnium & impietatis ſeminarium;* VIII. *& ſacrorum Scriptorum decretis vetentur.* IX. *Varii poſſunt eſſe Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta ſit.* X. *Opponuntur argumenta Adverſariorum contra ſuſceptionem Fidei;* XI. *& refelluntur.*

Summa ac generalis concordiæ hujus lex eſt, ut in omnibus ad Fidem pertinentibus,

CONSTITUTA Fidem inter & Rationem concordia, nunc ejus conditiones ferendæ ſunt; quarum præcipua ac ſumma, cæterasque complexa, hæc eſt; in omnibus, quæ pertinent ad Fidem, Rationem componendam eſſe ad nutum præſcriptumque Fidei; nec morem Rationi gerendum, ſuſurroſve ejus audiendos, niſi Fidei decretis conſentiant; nec alia conditione in conſortium Fidei admittendam

dam eſſe Rationem, auxiliumve ejus aſciſcendum, quam ad confirmandum Fidei dominatum; cujus non ſocia particepsve, ſed adjutrix tantum & famula ſit: ac ſæpe revocandum eſſe ad animum effatum illud Chriſti: *Beatos eſſe pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*: quo homo videtur admoneri, compotem ſe nunquam futurum beatitatis, quæ ſine notitia veritatis conſtare non poteſt, niſi animum Rationis opibus ſpoliatum, Deo Fideique divinæ regendum ſiſtat. Id ſi fuerit, tum firmiter conſtabit ea pax, quam una dirimere potuit affectata contra jus fasque à perverſa & depravata Ratione, non Regni ſolum ſocietas, ſed dominatio etiam ac tyrannis. *Ratio ſemper Fidei ſe ſubmittat.* Matth. 5, 3.

II. Verum ut enucleatius agamus, conditionis hujus univerſim Rationi Fidei ſubjectæ capita ſigillatim perſequenda ſunt. Cum admittitur Fides, vel aſſenſum ſuum denegat Ratio; vel obmuteſcit penitus, & in neutram partem conſpicitur; vel ſuffragatur atque favet. Quænam ſit ejus in quamcunque partem vis, quænam auctoritas, diſpiciendum eſt. Ac primum ajo Rationem, etſi myſteria Fidei non ſemper aſſequitur, nunquam tamen oppugnare Fidem; vel hoc ſi facit, contra naturam ſuam facere, & facultate ſua abuti. Cum enim imbecilla ſit & infirma vis Rationis, etiam ad eas res cognoſcendas, quæ communem naturæ ordinem ſequuntur, quas uſurpamus ſenſibus, quæ omnibus veri acquirendi inſtrumentis explorari poſſunt; ſperandumne eſt, Rationem eas res poſſe attingere, quæ ſunt ſupra ordinem naturæ, quæ ſenſum fugiunt, & ſuperant captum Rationis? Quamobrem, ſi quando oblita ſui Ratio adverſus Fidem audet conſurgere, conditionis ſuæ illico admonenda eſt, & in ordinem cogenda. Si Fides ſciſcat, mundum ex nihilo eſſe conditum, reſpuat illico Ratio decretum hoc ſuum: *Ex nihilo nihil fit*. Si propoſito ſacroſanctæ Trinitatis myſterio contradicit Ratio, & objicit, fieri non poſſe, ut res eadem, quæ ſit una, trina quoque ſit, & poſtquam admonita fuerit, non unam eſſe & trinam, habito ad eandem rem reſpectu, ſi cavillari pergat; revocanda ſtatim eſt in memoriam tenuitatis ſuæ, atque ita compellanda: Qui ſcire potes, mea Ratio, eademne res ſimul una & trina eſſe poſſit, quæ *cæca* es, quæ *informis* es, quæ *in lucem veritatis aciem titubantem, & ramis humanitatis opacatam* non potes *intendere*; per quam acutiſſimi Philoſophi, te ipſa diligenter uſi, certo ſcire ſe non poſſe dixerunt, an bis bina ſint quatuor? qui cognoſces Dei naturam, quæ animi humani, cujus facultas es, tuamque adeo ipſius naturam, quæ animi cum corpore conjun- *Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc ſi facit, contra naturam ſuam facit.* Arnob. l. 1. Auguſt. de morib. Eccl Cathol. c. 2. Arnob. l. 1.

 ctionem,

ctionem, quæ corpus ipſum, quæ hominem, in quo ines, quem à cæteris animantibus diſtinguis, omnino non potes cognoſcere? neſciſne, inſana, plura facere Deum poſſe, quam tu intelligere? memineris dictum eſſe ab Ambroſio, *magni meriti eſſe apud Deum, qui contra ſcientiam ſuam Deo credidit, non dubitantem poſſe illum, utpote Deum, quod ſecundum mundi rationem fieri non poſſet; pro certo enim habere, Deum ultra mundi rationem poſſe*: dixiſſe item Auguſtinum, *Dandum Deo, aliquid poſſe, quod fateamur nos inveſtigare non poſſe.* Moderare tibi tandem, mea Ratio, diſce ſapere, teque modulo tuo ac pede metire.

Ambroſ. Epiſt. ad Rom.

Auguſtin. Epiſt. ad Voluſian.

Fides quoque, etſi non ſemper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis uſui omnino conſentanea ſint, nunquam tamen Rationi plane adverſatur.

III. Hac objurgatione increpita ratio redibit ad menſuram ſuam, & vana illa, qua diſtendebatur, & ſupra ſe aſſurgebat, ambitio concidet; ſe deinceps Fidei ſubmittere parata, etiamſi quid ſibi manifeſto contrarium & repugnans ab ea proponeretur: velut, ſi credere juberetur, falſa eſſe prima principia, nec totum majus eſſe ſua parte, nec æqualia æqualibus addita efficere æqualia. Verum nihil hujuſmodi Rationi proponit Fides; atque ita dogmata omnia, quæ ad credendum nobis propoſita ſunt, temperavit auctor Fidei, Deus, ut quamvis non ſemper rationem propitiam conſentientemque habeant, in eam tamen adverſis frontibus nunquam incurrant. Nam ne in propoſito quidem ſanctæ Trinitatis exemplo, quod cæterorum omnium inſtar eſſe poteſt, Fides Rationi adverſatur: quippe etſi ſuadere videtur Ratio, verum eſſe effatum hoc generatim propoſitum, rem eandem, quæ ſit una, trinam eſſe non poſſe; adhibita tamen attentione facile aſſentitur, nihil repugnare, quominus res eadem, quæ una ſit natura ſua, aliquo modo trina ſit: cum ſciat, mentem noſtram, quæ una eſt natura ſua, trinam eſſe facultatibus, memoria, intellectu, & voluntate: & rurſum mentem, & notitiam, qua mens ſe noſcit, & amorem mentis erga ſe; tria hæc, inquam, mentem, notitiam & amorem, quæ inſunt in anima, unum eſſe: quemadmodum acute ab Auguſtino, Claudiano Mamerto, & Fulgentio diſputatum eſt. Item, quamvis generale hoc effatum probare videatur Ratio, Unum idemque eſſe, duas res, quæ unum ſint, & idem ac tertia aliqua; cum tamen rem ſpectat propius, agnoſcit, fieri poſſe, ut duæ res certo quodam modo ſint idem ac tertia aliqua, & alio modo differant inter ſe; velut notitia, qua mens ſe noſcit, & amor mentis erga ſe, idem ſunt, ac mens ipſa; cum tamen inter ſe differant notitia & amor. Cum ergo ita ſit natura comparatum, ut nunquam Ratio reluctetur Fidei, & Fides rurſum nihil habeat Rationi omnino adverſarium, cauſſa nulla eſt, quamobrem ſarta inter eas concordia ſolvatur.

Auguſt. de Trinit. l. 9. c. 3. & 4. l. 10. c. 11. & 12. l. 14. c. 3. & 4. De civit. Dei, libr 11. cap. 26. De ſpirit. & anim. cap. 6. Claudian. de ſtat. animæ l. 1. c. 25. Fulgent. cõtra ſerm. Faſtid. c. 15.

IV.

IV. Ita depreſſa Ratio cavebit diligenter, ne Fidem unquam ad examen ſuum revocare, & velut judiciariam poteſtatem in eam exercere audeat. Sed cum decretum aliquod ſibi à Fide propoſitum erit, ſubmiſſis faſcibus prona ſuſcipiet, vimque ſuam omnem & auctoritatem, ſi neceſſe erit, in id conferet, ut abſit cunctatio omnis, omnis contradictio. Id ſibi tantum licere ſciet, intelligere, quid credendum ſit, & explorare argumenta, quæ mentem invitant ad credendum; ea refellere, quæ abſterrent à credendo, & omnia Fidei impedimenta removere. Id ſi fiet, dubitationes & dubitandi cauſſas, quibus Fides convelli poteſt, nullas jam Ratio admittet. Nam admiſſis dubitationibus, expendendæ erunt cauſſæ dubitandi, atque ita arbitrio ſuo Fidem ſubmittet Ratio; quod plane eſt Fidei majeſtatem violare, Fidemque extinguere, quæ nôn à Rationis aſſenſione & approbatione, ſed ab interno gratiæ voluntatem moventis afflatu vim vigoremque ſuum mutuatur. Itaque, ſi quid anteceptis ſuis opinionibus minus conſentaneum admittere jubebitur Ratio, non ſibi propoſitum à Fide dogma, ſed opiniones ſuas expendet; ſuique adeo & infirmitatis ſuæ conſcia, non ſe Fidei, ſed Fidem ſui normam eſſe recordabitur.

Decreta Fidei, nec ad examen Rationis, nec in dubium revocanda ſunt.

V. Quanquam non omne dubitationum genus à Fide repellendum eſt. Nam iis ſolum dubitationibus interdicimus, quæ decreta Fidei eo adoriuntur fine, ut ſi quid in iis videatur Rationi non conſentire, repudietur: qui enim ita dubitat, Fidem Rationi ſubmittit: quod qui facit, Fidem perimit. At qui argumenta dubitandi colligit, vel excogitat hoc animo, ut ea diſſolvat & refellat, Fideique integritatem ab adverſariorum petitionibus & oppugnatione tutam præſtet; is vero non credit ſolum, ſed ſe etiam in Fide confirmat, aliiſque viam ſternit ad Fidem. Hujus generis ſunt Philoſophorum Chriſtianorum diſputationes; qui, quamvis Fidei tenaces ſint, nec in ea ullo modo titubent, de Deo tamen, de natura rerum, de animis hominum, de animorum immortalitate, de finibus bonorum & malorum, aliiſque ejusmodi ita diſſerunt, ut Rationem conſentire Fidei, & quod Fide creditum eſt, Ratione quoque credendum eſſe appareat, menteſque hominum Fidei retinentiores fiant.

Quanquam eas dubitationes non reſpuit Fides, quæ ad ſe confirmandam pertinent: cum illas damnet, quibus in infirmis aſſenſus nimis labefactari poteſt;

VI. Sin ſecus fiat, & quod Fides verum certumque eſſe ſancit, ad trutinam ſuam expendat Ratio, falſumque judicet, nec judicio tamen ſuo ſtare velit, ſed decreto Fidei; etſi hoc pietatis ac Chriſtianæ demiſſionis ſpeciem præ ſe fert, noxium tamen eſt, Fidemque labefactat. Nam cum veritas unica ſit, & Fidei ſemper conjuncta, falſum eſſe neceſſe eſt, quid-

quid

quid ab ea diſſentit: & ſi quid contradicat perverſa ſuique immemor Ratio, retundendum eſt ac ſupprimendum; neque temere pronunciandum, Rationi falſum videri, quod Fides ſciſcit; ſed concludendum duntaxat, vel inde agnoſci, quam infirma ſit, & à veritate averſa Ratio, quod ægre Fidei dicto audiens ſit. Quocirca prudenter cautum eſt, ne, quod Theologia decrevit eſſe falſum, retractare auſit Philoſophia, & tanquam verum approbare; quippe non aliam eſſe veritatem Theologorum, aliam Philoſophorum; aliam Dei, aliam hominum.

Synod. Later, ſeſſ. 8.

utpote quæ ſint Hæreſeon omnium & impietatis ſeminarium.

VII. Hæc profecto dubitandi & adverſus Fidem contendendi licentia, Hæreſeon omnium, omniſque impietatis ſeminarium eſt. Vix enim quemquam à Fide deſciviſſe reperias, qui non effrænis fuerit ingenio, animo elatus & contumax. Prætereo vetera ac recentia Hæreticorum exempla, quæ nimis multa ſunt. Duobus abhinc circiter ſeculis, in quæſtione de immortalitate animorum, ſimul atque auctore Petro Pomponatio, Peripatetico Philoſopho, Fidei ductum deſerere, ſuoque ipſius arbitrio obſequi permiſſa eſt juvenum quorundam Ratio, ſtatim in præceps corruit. Ille enim dicere eſt auſus, ſe quidem ut Chriſtianum per Fidem ſcire immortalem eſſe animum; ut Philoſophum per Rationem ſcire eſſe mortalem. Ita ſuum Fidei, ſuum Rationi tribunal, ſuum utrique judicium, ſuam utrique, ut ita dicam, veritatem attribuebat. Quod etſi Lateranenſis Synodi ſub Leone decimo Pontifice habitæ acri cenſura notatum eſt; eundem tamen errorem noſtra ætate renovarunt Henricus Regius, aliique eruditi viri, quorum nominibus parco. Venit & in hunc cenſum hominum nimis Philoſophorum, nimiſque Rationi ſuæ morigerantium, ipſe Regii præmonſtrator Carteſius, qui Fidem inſtituit ſpectare ex Rationis ſuæ ſuſurris, non Rationem ex veritate Fidei. Quod nos alio loco ſumus executi. Sed & nefarius Fidei Chriſtianæ hoſtis, Benedictus Spinoſa, ſcriptum reliquit in Tractatu Theologico-Politico, Aporeticos jubere Rationem accommodari ad Scripturam; cum contra Dogmatici Scripturam velint ad Rationem accommodari. Recte hoc: at dignum ipſius vecordia eſt, quod addit, errare utroſque, *Neque Theologiam*, hoc eſt, Fidem, *Rationi, neque Rationem Theologiæ ancillari.* Sed hæc à me infra pluribus expendentur.

Tract. Theol. Pol. c. 15.

& ſacrorum Scriptorum decretis vetentur,

VIII. Atqui Fidei ipſius pars erat, cum de Fidei rebus ageretur, Rationem continere in officio; ac pro certo habere, tantum de Fidei dignitate & integritate detrahi, quantum Rationi ab ejus imperio deficienti tribuitur. Nam cum Fides ſit de *rebus non apparentibus*, Fidem is tollit, qui rebus idcirco derogandam eſſe Fidem cenſet, quod Rationi non appareant.

Ebr. 11, 1.

Egre-

Egregia certe, & digna, quæ Philoſophorum omnium memoriæ commendetur, admonitio ad eos, qui Fidem amplexi ſunt: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris; ſed quæ præcipit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus ejus ne fueris curioſus. Non eſt enim tibi neceſſarium, ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis.* Et mox: *Plurima ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi. Multos quoque ſupplantavit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. Cor durum habebit male in noviſſimo, & qui amat periculum, in illo peribit.* Memorabile & illud Salomonis in libro Proverbiorum: *Qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria.* Et in libro Sapientiæ: *Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his, qui non tentant illum; apparet autem eis, qui Fidem habent in illum: perverſæ enim cogitationes ſeparant à Deo.* Breviter Paulus, ſed aperte: *Tu fide ſtas; noli altum ſapere, ſed time.* Et iterum: *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem, extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promtu habentes ulciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.* Inde Lateranenſis illa Synodus, cujus ſupra memini, recenti Pomponatii facto permota, cum is apud incautam juventutem ex Ariſtotelis principiis probare inſtituiſſet, mortales eſſe hominum animos, peſſimoque exemplo jactaſſet, verum id eſſe ſecundum Philoſophicam doctrinam, licet ſecundum Chriſtianam Fidem falſum ſit; Synodus, inquam, & rem damnans, & exemplum veritatem trahens in venientem ætatem, quicunque hujuſmodi opinionibus adhærerent, *per omnia ut deteſtabiles & abominabiles Hæreticos, & infideles Catholicam Fidem labefactantes, vitandos & puniendos fore decrevit.* Ac Gaſpar deinde Contarenus, pius juxta & doctus juvenis, Pomponatium erudita ſcriptione inſectatus eſt: celato tamen nomine, ne honorem præceptori quondam ſuo debitum violaſſe diceretur. Rationem porro, cur Pomponatii errorem damnaret, hanc attulit Synodus: *Cum verum vero minime contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falſam definimus.* Non Rationem ex æquo opponit Fidei, uti factum à Carteſio eſt: non idcirco Rationis commenta neceſſario conſentire, ait, Fidei, quod vera ſint; ſed idcirco falſa neceſſario eſſe, quod Fidei repugnent; ac proinde, quæ Fidei conſentiant, idcirco vera, quod conſentiant. Quid refert? inquies. Plurimum ſane: veritatem enim tam Rationis ſuæ propriam facit Carteſius, quam propria

Eccl. 3, 22. & ſeq.
Prov. 25, 27.
Sap. 1. 1. 2. 3.
Rom. 11, 20.
2. Cor. 10, 4. 5. 6.
Concil. Lateran. ſeſſ. 8.

propria Fidei eſt; tamque Rationem ſuam Fidei normam facit, quam Rationis norma Fides eſt. Ne Maimonidæ quidem, viro magno inter ſuos, fama, meritis quæſita, præſidio fuit, quominus à Judæis prope univerſis ſit deſertus, cum Scripturam Sacram Rationi eſſe accommodandam, primus ex hac ſecta ſtatuit. Quid quod ne à Deo quidem petere licet, ut doceat nos, Fidesne, quam ſuſcepimus, vera & retinenda ſit: adeo ſevere ac præciſe Rationi interdicta eſt omnis adverſus Fidem dubitatio. Amplificationem & confirmationem Fidei à Deo poſtulare & poſſumus & debemus: hoc ipſo enim veram certamque eſſe Fidem, ac propterea retinendam agnoſcimus. Cum volumus autem doceri à Deo, Fidesne, quam ſequimur, vera ſit, hoc ipſo dubitamus: cum dubitamus autem, hoc ipſo fideles eſſe Deo deſinimus, Fidemque ejuramus. *Modicæ Fidei*, inquit Chriſtus ad Petrum, *quare dubitaſti?* Quia dubitaverat, factus eſt ὀλιγόπιστος, *homo modicæ Fidei*: quantum enim admittitur dubitationis, tantum de integritate Fidei circumciditur. Hujusmodi autem dubitationes & inquiſitiones adverſus decreta divinæ Fidei, quocunque tandem animo fiant, non Chriſtianæ ſolum, ſed & profanæ Philoſophiæ legibus vetitæ ſunt. Scitum eſt enim Balbi Stoici apud Ciceronem: *Mala & impia conſuetudo eſt contra Deos diſputandi, ſive id ex animo fiat, ſive ſimulate.*

Matth. 14, 31.

Cicer. de nat. Deor. lib. 2.

Varii poſſunt eſſe Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta ſit.

IX. At quamvis quicunque dubitat, ſit homo modicæ Fidei, non tamen quicunque modica Fide prædıtus eſt, is dubitat. Nam cum Fides ſit Dei donum, pro arbitrio ſuo *unicuique Deus diviſit menſuram Fidei*, ut ad Romanos ſcribit Apoſtolus. Quapropter Chriſtus laudat Chananæam ob magnitudinem Fidei: *O mulier, magna eſt Fides tua.* Et Chriſtum rogabant Apoſtoli, ut conceſſum ſibi à Deo Fidei modum augeret. Neq; eos idcirco caſtigat Chriſtus, aut homines modicæ Fidei appellat: imo vero, *Si habueritis Fidem*, inquit, *ſicut granum ſinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare: & obediet vobis.* Fidei vel minimæ ſuum proponit præmium, modo dubitatione careat, & quod per eam creditur, ſine hæſitatione credatur. Prima igitur differentiæ cauſſa eſt à Deo; altera à nobis gratia Dei adjutis. Prior in eo poſita non eſt, quod Deus certior huic ſit, quam illi; nam æque certus eſt omnibus, æque verax, æque ab omni falſitate aut fallacia alienus; ſed poſita in eo eſt, quod pro arbitrio ſuo Fidei menſuram unicuique dividit. Rurſum differentiæ cauſſa, quæ eſt à nobis gratiæ divinæ obtemperantibus, partim poſita eſt in firmiori adhæſione intellectus, partim in promtiori voluntatis obſequio. Etſi ergo æque verum eſt objectum utrumque Fidei,

Rom. 12, 3.
Matth. 15, 28.
Luc. 17, 5. 6.

&

& materiale & formale, atque hac parte differre non poſſit aſſenſus Fidei, differre tamen poteſt ex diverſa gratiæ divinæ menſura, & ex varia adhæſione intellectus, varioque obſequio voluntatis. Ut enim varii ſunt cognitionis & voluntatis gradus, & plus minuſve cognoſcere & velle poſſumus; ita varii ſunt gradus Fidei, & plus minuſve credere poſſumus, ſalva Fidei integritate. Quemadmodum, cum arborem eandem cernunt homines duo, quorum alter acutiori eſt viſu, quam alter; hanc arborem videt uterque, etſi alter altero accuratius & melius, ſeque videre ſcit uterque ſine dubitatione: ita cum dogma idem credunt homines duo, quorum alter plus altero Fide pollet, uterque tamen hoc dogma ſine dubitatione credit.

X. At graves audio querelas patronorum Rationis. Nam cum paulo ante iis ſatisfecerim, qui quod Rationem præire Fidei oſtendiſſem, eademque Ratio juxta ſanctos Eccleſiæ Doctores, acutiſſimosque Philoſophos, circumfuſa tenebris titubet, nihilque habeat explorati; hinc colligebant, revocandum eſſe in dubium, quidquid ipſa ſuadet, ac proinde illud quoque, an Fides ſuſcipienda ſit: nunc alii placandi ſunt, qui graviora etiam dicent à Ratione afferri argumenta, quamobrem Fides non ſuſcipienda ſit: æquum eſſe quidem, ut Ratio, poſtquam ſemel admiſit Fidem, & frænum recepit, æternum ſerviat, quia jure ſuo uti neſciit; at propterea à limine repellendam eſſe imperioſam dominatricem: quod cur fiat, has eſſe cauſſas; ut iniquum eſt ac violentum, ea credi jubere, quæ non probentur, ita ſummæ eſſe ſupinitatis ac ſtoliditatis, inexplorata admittere, quæcunque ad credendum proponuntur; qui faciant, humanitatem abjicere cum Ratione, ac penitus obbrutescere, cum per Rationem homines ſimus: nihil porro fore adeo falſum aut abſurdum, quod non perſuaderi poſſit, tamque Muhammedi impietates & Ethnicorum profanos cultus ſuſceptum iri, quam Chriſtiana dogmata; ita pro Meſſia habitum iri, quisquis ſe Meſſiam ferens, Meſſiam ſe eſſe credi juſſerit; nec cauſſam fore, cur Jeſus potius credatur Chriſtus (abſit crimen dicto) quam Doſitheus, aut Barcocheba, aliique, qui ſe Chriſtos credi voluerunt: ſic Cæcilium in egregio Minutii Felicis libello excuſare præſtitum à ſe idolis cultum; quod cum nihil certo poſſit mens humana percipere, tenenda ſit majorum diſciplina, & ſequendæ religiones parentum: hanc opinionis perverſitatem graviſſimis hiſce verbis caſtigari à Lactantio: *Oportere in ea re maxime, in qua vitæ ratio verſatur, ſibi quemque confidere, ſuoque judicio ac propriis ſenſibus niti ad inveſtigandam & perpendendam veritatem;*

Opponuntur argumenta Adverſariorum contra ſuſceptionem Fidei.

Lactant. Inſtit. l. 2. c. 7.

tatem; quam credentem alienis erroribus decipi, tanquam ipſum Rationis expertem: dediſſe omnibus Deum pro virili portione ſapientiam, ut & inaudita inveſtigare poſſint, & audita perpendere: inane hoc Fidei nomen & ſimulacrum à vafris hominibus eſſe compoſitum, ut ſimplex vulgus dicto audiens haberent; vetus eſſe dictum hominum non ſtolidorum, *Sapienter ad opinionem imperitorum eſſe fictas religiones*: hac arte Minoëm Cretenſibus, Numam convenis illis & etiam tum Opicis Romanis, Sertorium Barbaris Hiſpanis illuſiſſe; & quamvis diverſa ſuaderent, eodem tamen Fidei obtentu ſuaſiſſe: Siracidæ effatum eſſe, *Qui cito credit, levem eſſe corde*: ferri & iſtud Arabum, *Qui experimento ſuo rem cognoſcere vult, augere eum ſcientiam; qui vero fide utitur, augere errorem*: tenendum illud Epicharmi, *Nervos atque artus eſſe ſapientiæ, non temere credere*: ſcripſiſſe Auguſtinum, *non minus falli, qui aſſentiuntur rebus dubiis & incompertis, quam qui certis & exploratis aſſentiri nolint*; item *infirmam Rationem videri poſſe, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem poſtea, per quam firmetur, aſſumit*; at longe infirmiorem eſſe auctoritatem, quæ ne Rationem quidem aſſumit, per quam firmetur; atque hanc denique ſupinam Chriſtianorum credulitatem ſanctis ipſorum dogmatis contentionem & irriſionem conſciviſſe; adeo ut, cum aliis pleriſque Eccleſiæ Patribus, tum maxime Theodoreto, præcipua hæc fuerit cauſſa, cur ad hanc Fidei noſtræ ſimplicitatem tuendam neceſſe habuerit librum ſcribere *de curandis Græcorum affectionibus*.

Eccl. 19, 4.

Aug. de mor. Eccl. Cath. cap. 2.

& refelluntur.

XI. Hæc fere ſunt, quibus oppugnari Fides ſolet. Mihi vero in præſentia propoſitum non eſt, Fidei neceſſitatem, auctoritatem, utilitatem argumentis demonſtrare. Factum id jam abunde eſt ab aliis; imprimis ab Auguſtino, qui ut nullam Theologiæ partem reliquit intactam, ita hanc præcipue, quæ pertinet ad reliquas, accurate perſecutus eſt. Nunc id quæro, quantum adverſus Rationem valere debeat Fidei auctoritas. In hujus autem diſputationis aditu id præmonui, ſatisque videor oſtendiſſe, aliquod eſſe lumen Rationis, etſi obſcurum & exile, lumen autem illud in animos hominum eſſe immiſſum, ut viam ad veritatem agnoſcant; hanc vero ad veritatem viam, Fidem eſſe. Ut autem docet nos Ratio, ſuſcipiendam eſſe Fidem, ita docet eadem pro captu ſuo, quid ſit Fides; quid Fides illa cœleſtis & divina, ſine qua placere Deo non poſſumus; quid ab humana Fide diſcrepet. Docet quoque nos Ratio, Fidem à judicio intellectus & à voluntate proficiſci; quæ, poſtquam illuſtrata mens à Deo eſt, gratiæ divinæ inſtinctu mentem fle-

ctit

ctit ad aſſentiendum iis, quæ ad credendum proponuntur; nec Fidem pugnare cum Ratione, etſi eam aliquando ſuperat. Hinc porro efficitur, ea, quæ proponuntur ad credendum, ejusmodi eſſe debere, ut credibilia videantur; hoc eſt, ut cauſſa nulla ſit, quamobrem mens judicet, talia credi nec poſſe, nec debere. Hæc autem mentis dijudicatio fit adhibita Ratione. Nec voluntatem cujusquam inſtigat Deus, ut mentem jubeat incredibilibus aſſentiri; hoc enim eſſet mentem dare in perturbationem & angorem, ſummamque ipſi vim adhibere. Sed & præter judicium illud mentis, quod ex motivis credibilitatis educit Ratio, & eſt naturale; aliud quoque exiſtit revelante Deo, & eſt ſupra naturam. Infirmitatis humanæ particeps illud eſt; certius hoc & firmius, de quo nunc diſſerimus. His animadverſis, jam objecta Adverſariorum argumenta ſponte concidunt. Nam, quamvis Ratio cauſſa non ſit, quamobrem Fides admittatur, ſive, ut Scholæ more loquar, quamvis Ratio non ſit objectum formale Fidei, ſed prima veritas revelata in Eccleſiæ doctrina, & Voluminibus ſacris, quæ à prima veritate proficiſcuntur; Ratio tamen aliquid ſibi retinet juris, præſertim in objectum materiale Fidei, capita nempe, quæ ad credendum proponuntur, & inquirit, credine ea poſſint ac debeant, an prorſus incredibilia ſint? ac per hanc inquiſitionem cognoſcit, nihil Chriſtianis proponi ad credendum, non modo, quod adverſetur Rationi, ſed quod non conſentiat cum eorum Ratione, qui in Ratione excolenda omne poſuerunt ſtudium; & Ratione optime uſi eſſe vulgo creduntur, videlicet Philoſophorum. Nihil enim fere eſt in placitis Chriſtianorum tam abhorrens ab opinionibus vulgi, quod non ab inſigni aliquo & laudato Philoſopho traditum ſit. Atque hoc, niſi te datæ mihi ad audiendum operæ pœniteat, cras approbaturum me confido: nam & initio propoſitum fuit. Quamvis autem Ratio *in nocte peccatorum vitiorumque, & ramis humanitatis opacata,* accurate hæc, conſtanter & dilucide dijudicare non poteſt; ſufficit tamen qualiſcunque hæc dijudicatio, quæ & ipſa à divina gratia proficiſcitur, ad removenda impedimenta Fidei, mentemque parandam ad ejus ſuſceptionem. Per hanc autem dijudicationem Rationis repudiatur, quidquid levitas, quidquid vanitas, quidquid impietas comminiſcitur & proponit ad credendum. Gemino itaque charactere Fides vera & divina à falſa diſcernitur, nimirum dijudicatione illa Rationis, ac intimo præterea gratiæ divinæ impulſu. Primum enim cauſſam non eſſe, quominus ea credantur, quæ menti ad credendum propoſita ſunt, judicat

Auguſt. de morib. Eccl. Cathol. c. 2.

 ſana

ſana & integra Ratio, perverſæ naturæ illecebris non depravata; tum iis deinde, juſſu voluntatis à Deo per præſentem gratiam excitatæ, animus à Deo illuſtratus aſſentitur. Atque hic legitimus eſt veræ ac divinæ Fidei aſſenſus: cujusmodi non eſt aſſenſus profanarum Religionum, qui nec incorruptæ Rationis gaudet ſuffragio, nec à gratia divina proficiſcitur.

CAPUT V.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum penitus obmuteſcit Ratio.

I. *In rebus Fidei, ſi ſuffragium ſuum præſtet Ratio, admittendum eſt; ſin deneget, ſuſque deque habendum eſt.* II. *Fides primum homini à Deo tradita eſt: poſtmodum aſpernante Fidem Ratione nata Philoſophia; ac primum Phyſica, deinde Moralis, demum Logica.* III. *Ratio non pertinet ad naturam Fidei:* IV. *quæ obſcura eſſe debet; cum Ratio contra ſponte ſua obſcuritati lucem inferre conetur.* V. *Quam parum ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum.* VI. *Opponuntur argumenta Adverſariorum:* VII. *& refelluntur.*

In rebus Fidei, ſi ſuffragium ſuum præſtet Ratio, admittendum eſt; ſin deneget, ſuſque deq; habendum.

CUM igitur demonſtratum ſit, Rationem, donec intra naturam ſuam conſiſtit, nunquam repugnare Fidei; ſin perfractis naturæ ſuæ clauſtris inſurgit contra Fidem, coërcendam protinus, cavendumque, ne hac perduellione imminuatur Fidei majeſtas; nunc intelligitur, multo etiam magis ſuam Fidei dignitatem integritatemque conſtare, cum penitus obmuteſcit Ratio, ac ne in conſpectum quidem ſe dat, ſive ut obloquatur Fidei, ſive ut ſuffragetur; cumque ſola incedit Fides, & auctoritate duntaxat ſua nititur. Meminimus enim, quanta ſit fragilitas Rationis, quamque parum ei confidere debeat Philoſophus in tractandis naturæ rebus, nedum Theologus in expendendis rebus Fidei. Quapropter nihil omnino integritati Fidei decedere dicendum eſt, cum affectationem ſtipationemque ſuam ei Ratio non commodat: ut nihil de ſplendore ſuo deperdit Sol, ſi ad eum lucerna non adhibeatur. Quod ſi Fidei comitem ſe ſponte ſua adjungit Ratio, officium

Digitized by Google

officium non repudiamus, libenterque in ſodalitium admittimus, tanquam miniſtram: ſin abſit, nec obſequium præſtet ſuum, ſuſque deque habebimus, nec id valde requiremus; pro certo habentes, quidquid impreſſam divinæ majeſtatis notam gerit, cujusmodi Fides eſt, ejus eſſe excellentiæ, ut allitis ſibi à natura ornamentis ſine damno carere poſſit. Nam ut optime dictum eſt ab Ambroſio, *magna fortitudo eſt conſenſionis, cui ad ſequendum veritatem auctoritas ſufficit, etiam latente Ratione.* Quamobrem è Chriſtianorum albo eos expungit Auguſtinus, qui Chriſto credendum negant, niſi reddita Ratione. Ambroſ. de vocat. gent. Aug. de utilit. credend.

II. Ac ſi rerum originem repetamus ab initio, manifeſta inde doctrinæ hujus argumenta ducemus. Nam cum primum à Deo conditus eſt homo, non excellenti ſolum natura, & vegeta Ratione, ſed certiſſima etiam Fide ſtatim inſtructus ab eo eſt, per quam agnoſceret auctorem originis ſuæ, & ad morem præceptis ejus gerendum traheretur. Tum vero huic ſimul interdictus eſt eſus mali decerpti ex arbore Scientiæ boni & mali. Nec cum rogaretur mulier à Serpente, quamobrem ei vetitus eſſet hujus mali eſus, aliam attulit Rationem, quam imperium Dei, minasque additas, ni parerent. Poſtquam Cainum Eva peperit, *Poſſedi,* inquit, *hominem per Deum.* Non Rationis ductu beneficium naturæ interpretatur, quod filio aucta ſit; ſed Fidei obſecuta, Deo id acceptum refert. Referunt item ad Deum per Fidem perceptionem frugum Cainus & Abel, non ad naturæ vires; atque id ſacrificiis teſtantur. Hos conſecuti Patriarchæ & Prophetæ, quidquid pium ſanctumque, quidquid commendatione ac memoria dignum geſſerunt, per Fidem geſſerunt; quemadmodum fuſe tractatum eſt in Epiſtola ad Ebræos. Ut autem Fidem aſpernari cœpit Ratio, tum extitit Philoſophia, nihil non ſibi pervium, nihil non ſibi licitum rata. Ac primum rerum ſibi obviarum, & ſub ſenſus cadentium, cauſſas & origines inveſtigare aggreſſa eſt Ratio. Ubi enim præſenti Dei tutelæ improvidus homo ſe ſubduxit, neceſſe habuit vitæ ſuæ incolumitati proſpicere, adverſus inclementiam aëris, ferarum incurſiones, morborum ſævitiam. Atque hinc nata eſt Phyſica. Poſtquam conſultum eſt corporis ſtatui, à rebus externis ad internarum ſtudium, & ad notitiam mentis ac virtutum, quæ ex recta mentis conſtitutione atque uſu oriuntur, homo ſe convertit, auctore apud Græcos Socrate, Confutio apud Sinenſes, aliis apud alios. Quæ fuit prima Philoſophiæ Moralis origo. Hanc demum excepit Logica, cum morum regundorum leges ponens Ratio, ſingula per diviſiones ſeparate

Fides primum homini à Deo tradita eſt: poſtmodum aſpernante Fidem Ratione nata Philoſophia; ac primum Phyſica, deinde Moralis, demum Logica.

Gen. 4. 1. Ebr. 11.

parare ab alienis, per definitiones circumſcribere conaretur. Quod ſtrictim notatum eſt in Epicteti Enchiridio. In his obſervare licet, omnem primum auctoritatem & imperium penes Fidem fuiſſe, nullum penes Rationem; niſi quod lapſu temporis, jugo Fidei excuſſo, ſibi contra fas arrogavit.

Epiſt. Enchir. c. 76.

Ratio non pertinet ad naturam Fidei:

III. Nam & Rationem non pertinere ad naturam Fidei, perſpicue declarat ipſa Fidei natura: cujus cum objectum formale ſit, ut ſupra jam diximus, prima veritas revelans, nullus hic Rationi locus relictus eſt. Quidquid enim homini ad credendum propoſuit Deus, id credi juſſit, non propterea, quod eſſet Rationi conſentaneum; ſed quod à ſe, qui prima veritas eſt, revelatum id eſſet, & ad credendum propoſitum. Inde adeo in Fidei decretis, quantum Rationi tribuitur, tanquam formali objecto, tantum detrahitur Fidei; cumque Rationis imperio ſubmittimus animum, evaneſcit Fides; nec jam amplius pertinent ad Fidem, quæ propter Rationem admittimus. Si quis enim Jeſum crediderit eſſe Chriſtum, propter illa tantum, quæ in Scholis motivâ credibilitatis appellantur, Fides hæc humana eſt, non divina. Puta Apoſtoli, qui miraculis à Domino Jeſu editis interfuerunt, ſi ob ea tantum crediſſent, Jeſum eſſe Chriſtum, neque acceſſiſſet primæ veritatis revelantis auctoritas, aſſenſus hic fuiſſet mere naturalis; clarus, ut voles, & evidens, ut eſt captus Rationis, ſolius certe Rationis viribus ſubnixus; per quem prudenter quidem & ſapienter, non tamen conſtanti penitus & inconcuſſa firmitudine, ſummaque & perfecta certitudine credi poteſt. At, cum intervenerit primæ veritatis revelantis teſtificatio, voluntate per gratiam impulſa extitit aſſenſus, ſuperans naturæ vires; obſcurus quidem, at certus ſumma & perfecta certitudine, nullis dubitationibus obnoxius; in quo Fides illa cœleſtis, quæ merum Dei donum eſt, non naturæ fœtus, tota conſiſtit.

quæ obſcura eſſe debet; cum Ratio contra ſponte ſua obſcuritati lucem inferre conetur.

IV. Quippe exigit natura Fidei, ut obſcura ſit; eſt enim *ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium*, ut habet Epiſtola ad Ebræos. Nec res ſolum, quæ proponuntur ad credendum, *videmus nunc per ſpeculum in ænigmate*; ſed & prima veritas illa, quæ eas revelat, nobis obſcura eſſe debet, quamvis declaratio ipſa, ſive, ut vocant, revelatio clara ſit. Quemadmodum, ſi gravi alicui viro, prælium, cui interfuiſſe ſe dicat, narranti credam; clara quidem mihi erit narratio, quamvis rem ipſam, cui non interfui, obſcure tantum intelligam, nec narrantis ingenium penitus perſpectum habeam. Id videtur ſignificaſſe nubes illa, ex qua Deus Ebræos allo-

Ebr. 11, 1.
1. Cor. 13, 12.

alloquebatur. Clara quippe erat allocutio, Deus vero, qui loquebatur abſconditus. Moſes quoque, cum à Deo mandata, ſive ex rubo ardente, ſive ex nube acciperet, certo quidem videbat, accipere ſe ea à Deo, Deum ipſum non videbat. Quod cum ſibi concedi vehementer optaret, præciſe reſpondet Deus: *Non videbit me homo, & vivet. Videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Apoſtoli quoque, cum myſterium aliquod, puta Trinitatis, ipſis proponebatur ad credendum, pronaque id Fide credebant; etſi hoc ſibi à Deo revelari clare cognoſcebant, tamen neque clare cognoſcebant myſterium ipſum, neque Deum revelantem. Quamobrem Paulus Fidem divinam omnibus numeris abſolutam, & qualis viros ſanctos deceat, à Fide humana, quæ Ratione nititur, hac nota diſcernit, quod obſcura ſit: *Sermo meus*, inquit, *& prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis; ut Fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: ſapientiam vero non hujus ſeculi, neque principium hujus ſeculi, qui deſtruuntur; ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt.* Ergo, cum Fidei natura ſine obſcuritate conſtare non poſſit; Ratio vero, etſi obſcura ipſa quoque eſt, & ad veritatem perfecte & dilucide percipiendam inefficax; cum tamen in ea aſſequenda perpetua ejus contentio ſit, & in diſpellendis inſcitiæ tenebris ſponte ſua elaboret, quidquid proficit in eo conatu, id in Fidei detrimentum cedit; conatus ipſe certe naturæ Fidei adverſarius eſt, dum perſpicuum efficere vult, quod obſcurum eſſe debet. Quamobrem, vigente Fide obmuteſcere Rationem vel jubeamus, vel certe ſinamus.

Exod. 33, 20. 23.

1. Cor. 2, 4. & ſeq.

V. Atque hæc Fidei jura, haudquaquam Rationi, ſed uni Deo obnoxia, aperte defendebat Chriſtus, cum diceret: *Quia vidiſti me, Thoma, credidiſti; beati, qui non viderunt, & crediderunt.* Thomam, quem illic alloquitur, appellat incredulum, quod reliquis Apoſtolis, revixiſſe Chriſtum, aſſeverantibus, non quidem recuſaſſet, quin tribueret Fidem, ſed ſenſuum Rationiſque teſtimonium expectaſſet. Cum Paulus præceptis erudiret Corinthios ad Chriſtianam Fidem, poſtquam humanam ſapientiam vanitatis coarguit; mox ſapientiæ divinæ, cœleſtis nempe Fidei neceſſitatem & utilitatem prædicat: *Quia*, inquit, *in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes. Quoniam & Judæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt; nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis*

Quam parum ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum ſacrorum.

Joh. 20, 29.

1. Cor. 1, 21. & ſeq.

dæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Judæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam; quia, quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei,
1.Cor.3,18. & ſeq. *fortius eſt hominibus.* Et deinde: *Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe, in hoc ſeculo ſtultus fiat, ut ſit ſapiens: ſapientia enim hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.* Et iterum: *Dominus novit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt.* Coloſſenſes item, ne, ſpreta Fidei ſimplicitate,
Col. 2, 8. Rationi auſcultarent, ſic monebat: *Videte, ne quis vos decipiat per Philoſophiam & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum.* Lex propoſita eſt in Epiſtola ad
Ebr. 11, 6. Ebræos, qua quisquis Chriſto dat nomen, Deum eſſe credere jubetur: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia eſt.* Cur vero, dicet aliquis, credere hoc neceſſe eſt? annon id Ratio ſatis docet? Docet ſane pro ſuo captu; verum quanquam id à Ratione docti ſumus, aliam in nobis ſui notitiam extare vult Deus, non à Ratione noſtra, nobisque, ſed à ſe profectam: atque hunc gratiæ ſuæ fœtum in nobis amat; eique longe anteponit, qui à Ratione, & depravata natura editus eſt. Nam, ut ibidem
Ebr. 11, 6. legitur, *ſine Fide impoſſibile eſt placere Deo.* Mox ſubjicitur: *Fide qui*
Ebr. 11, 8. *vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem; & exiit neſciens, quo iret.* Laudatur Fides illa Rationis exſors atque cœca, quæ mandati cauſſas, argumenta, exitum non requirit. Maximis deinde & præconiis & præmiis affecta illa Fides eſt, qua à
Ebr. 11, 17. & ſeq. Deo juſſus Abrahamus filium immolare conſtituit; cum neque tam acerbæ ac luctuoſæ ſanctionis rationes ullas propoſuiſſet ei Deus, neque ipſe poſtulaſſet. Atque hæc vere aurea & ſancta ætas erat, cum inter pios homines omnia Dei juſſu regerentur; exiles vero & inepti Rationis humanæ ſuſurri conticeſcerent. Quæ poſtquam ſe extollere, ſibiq; audientiam facere cœpit, mox partum edidit ſui ſimilem, informem videlicet atque cæcum, ſed temerarium & audacem, cui ambitioſum primo Sapientiæ, deinde modeſtior facta Philoſophiæ nomen tribuit; per quam oppreſſa protinus Fide in omnem impietatem genus humanum prolapſum eſt. At ne Ethnicos quidem penitus latuit, quid poſſint Fides & Ratio in rebus divinis. Acute hæc certe diſtinxit pro ſagacitate ſua Cicero, cum Cottam in Academicorum umbraculis eductum, proptereaque Rationi parum tribuentem, cum Balbo Stoico, qui exquiſitis ratiocinationibus Deorum naturam demonſtrare conabatur,

ita

ita differentem inducit: *A te Philoſopho rationem accipere debeo religionis: majoribus autem noſtris, etiam nulla ratione reddita, credere.* Deinde: *Id ipſum, quod mihi perſuaſum eſt, eſſe Deos, auctoritate majorum, cur ita ſit, nihil tu me doces.* Et paulum poſt: *Quia non confidebas, tam eſſe id perſpicuum, quam tu velis, propterea multis argumentis Deos eſſe docere voluiſti. Mihi unum ſatis erat, ita nobis majores noſtros tradidiſſe. Sed tu auctoritates omnes contemnis, ratione pugnas.* Fidem majoribus etiam nulla accepta ratione habitam excogitatis per Rationem argumentis præfert. Sed & Plato in libris Legum, perſpecta imbecillitate Rationis, inquiri vetat, quid ſit Deus. Vetuerat hoc ipſum jam ante Socrates, ut traditum eſt à Xenophonte. Et Ariſto Chius, Deum comprehendi poſſe, negabat. Et Philoſtratus per Philoſophiam res naturales poſſe percipi dicebat, non divinas. Definitum quoque eſt ab Jamblicho, homines aſſequi non poſſe rerum ſacrarum argumenta. Quamobrem nolebant Pythagorei, ut ſcribit Demophilus, apud vulgus impurum de Deo diſſerere; quippe ſive vera dixiſſent, ſive falſa, periculoſum itidem eſſe cenſebant. Atque his mirifice conſentiunt ea, quæ à Patribus antiquis & recentioribus, maxime vero à Thoma diſputata ſunt, cum Rationem humanam adeo infirmam, adeo obnoxiam erroribus, etiam in Philoſophis, à quibus ſtudioſe exculta eſt, ad Dei cognitionem attollere ſe non poſſe docuit; ac propterea neceſſe fuiſſe, ut res divinæ per Fidem ſuſciperentur, tanquam à Deo traditæ, qui mentiri non poteſt. Huc refer conſentaneas voces magiſtrorum Eccleſiæ; Ambroſii, cum ait: *Tolle argumenta, ubi Fides quæritur;* Gregorii Magni, cum ait: *Fides non habet meritum, cui humana Ratio præbet experimentum;* imprimis Auguſtini, cum ait: *Quid eſt Fides, niſi credere, quod non vides?* item: *Accepto baptiſmo hoc dicimus, Fidelis factus ſum, credo, quod neſcio.* Eximia vero & diſputationi huic apprime utilia, quæ de diverſis Rationis & Fidei juribus non uno loco diſſerit; fallacem videlicet eſſe Rationem, tenebricoſam, incertam; ſi ficulneo hoc fulcro incumbat Fides, ruituram; ac propterea ſuis ipſam viribus auctoritate divina fretis niti oportere. *Scientia,* inquit, *non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipſa Fide plurimum: aliud eſt enim ſcire tantummodo, quid homo credere debeat, propter adipiſcendam vitam beatam, quæ nonniſi æterna eſt; aliud autem ſcire, quemadmodum hoc ipſum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Clariſſime vero, cum ait: *Quia caligantes hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in*

Cicer. de nat. Deor. libr. 3.

Philoſtr. vit. Apoll. l. 5. c. 14.

Thom. Summ Part. 2. 2. quæſt. 2. art. 4. o.

Ambroſ. de ſacram. l. 1. de Fide c. 5.

Gregorius Magnus Hom. 26. in Evangel.

Aug. Tract. 40. in Joh. ſerm 189. de tempor.

Auguſt. de Trinit. l. 14. c. 1.

Auguſt. de morib. Eccleſ. Cathol. cap. 2.

nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis aſpectum idoneum intendere nequeunt, ſaluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas. Ergo Manichæos temeritatis inceſſebat, & ſacrilegii, quod ſola ſe Ratione Myſteria divina & percepturos & tradituros ſperabant. Uter vero potiori jure ſapiens, aut amator ſapientiæ dicendus ſit, vel qui Ratione veritatem percipere conatur, vel qui Fide, optime

Lactant. l. 4. Inſtitut. c. 1. diſpexit Lactantius, cum hæc ſcriberet: *Sic humanam vitam prioribus ſeculis in clariſſima luce verſatam caligo ac tenebræ comprehenderunt: & quod huic pravitati congruens erat, poſtquam ſublata ſapientia eſt, tum demum ſibi homines ſapientum nomen vendicare cœperunt.* Item alibi cauſſam affert, quamobrem mandata ſua Deus nullis rationibus confirmata proponere hominibus ſoleat; nimirum, quod imperatoria hæc brevitas rerum

Lactant. Inſtit. l. 3. c. 1. omnium domino conveniat: *Divina*, inquit, *tradita ſunt breviter ac nude. Nec decebat aliter, ut cum Deus ad hominem loqueretur, argumentis aſſereret ſuas voces, tanquam Fides ei non haberetur; ſed, ut oportuit, eſt locutus, quaſi rerum omnium maximus judex, cujus non eſt argumentari, ſed pronunciare verum.*

Opponuntur argumenta Adverſariorum;

VI. Adverſus ea duo obduci poſſe video: primum hoc eſt, jam ante demonſtratum eſſe à me, neceſſario præire Fidei Rationem, & comitari Fidem ac ſubſequi; hoc ſi conceditur, fruſtra à me jactari, Fidem omni Rationis ſtipatione carere poſſe; alterum illud, ex eo, quod mox propoſui, Rationem in diſpellendis inſcitiæ tenebris ſponte ſua elaborare, plane ſequi, Rationem Fidei eſſe adverſariam, contra ac docui. Nam ſi Fides natura ſua obſcura eſt, Ratio vero obſcuritatis inimica, omnino Ratio Fidei adverſatur.

& refelluntur.

VII. Quibus occurrere promtum eſt. Et jam ante ſane occurri primo argumento, cùm dicerem, Rationem adeſſe Fidei, ut præcurſorem, ut ſtipatorem, ut pediſequum; miniſterii gratia, non dignitatis; inſtrumentum eſſe Fidei, non cauſſam credendi. Quocirca diſtinguenda eſt generalis iſta & antecedens Ratio, quæ Fidem Fideique decreta admittenda eſſe ſuadet, ab objecto formali Fidei ſingulorumque Fidei capitum. Suadet quippe hæc ipſa Ratio, Fidem ſine Ratione admittendam, nullaſque partes eſſe Rationis in rebus Fidei. Rem explicabimus exemplis, quæ plurimum ad rem illuſtrandam faciunt. Si quis edicto Regis parere detrectantem quempiam ad obſequium velit reducere, cauſſaſque ei exponat, cur Regi parere debeat, poteſtatem nempe regiam à

Deo

Digitized by Google

Deo eſſe conſtitutam; Regem jure ſuo uti, cum quid jubet; contra fas agere, cum imperium quis detrectat; hiſque admonitionibus convictus perduellis, imperata facturum ſe promittat; admonitor ille, neque cauſſa eſt, quamobrem mos Regi à perduelle geratur, neque objectum formale obedientiæ, ſed jus Regis refractario patefactum: ita Ratio, cum animum impellit ad aſſentiendum primæ veritati revelanti, ipſa quidem non eſt objectum formale aſſenſus, ſed prima illa veritas revelans. Atque hoc intereſt inter Rationem illam, quæ ſuadet, ut admittatur Fides, & objectum formale Fidei, primam ſcilicet veritatem revelantem; quod Ratio dum ſuadet, admittendam eſſe Fidem, ſimul quoque ſuadeat, eam non admittendam eſſe propter Rationem; quippe ſi admittatur propter Rationem, hoc ipſo interituram eſſe Fidem: cum prima veritas revelans Fidem admitti jubeat propter ſe, & ſit cauſſa, cur & Fides, & capita Fidei, atque ipſa etiam revelatio admittatur. Poſtquam autem Ratio, gratiæ divinæ impulſu atque ductu, omnes à mente removit contradicendi cauſſas & impedimenta, quæ Fidei aditum obſtruebant, & admiſſa Fides eſt; ipſa deinceps non deſiderat opem Rationis, legemque dicere & decreta ad credendum ſine Ratione poteſt proponere. Quemadmodum cum pro patriæ ſalute Dictatori creato à Conſule Reſpublica Romana ſe permittebat, Ratione ducebatur, ut omnem ſuam poteſtatem huic uni traderet, qua ille deinceps pro arbitrio etiam nulla ratione reddita in ſe uteretur: ita per Rationem homo judicat, ſubmittendum eſſe Fidei animum, & decretis ejus, quæcunque ad credendum etiam ſine Ratione propoſita ſint, aſſentiendum. Quanquam hoc intercedit diſcriminis, quod poteſtas Dictatoris Reipublicæ propria eſt, nec eam, niſi fiduciariam habet Dictator, eaque ad tempus utitur; cum Dictatrix Fides jus ſuum non à Ratione habeat, ſed a Deo.

Ad alterum argumentum, quod adverſum me cuditur, ex conatu illo Rationis ad vincendam obſcuritatem, quæ propria eſt Fidei, unde ſequi videtur Rationem Fidei adverſari, ſic habeto; Rationis aliquod eſſe lumen, ut dixi, ſed tenue & malignum; ad id lumen res non perſpicue videri, neque perfecte, ſed obſcure & confuſe; ut ergo in aliis, ita in ſe cognoſcenda, facile falli Rationem, pluſque ſibi arrogare, quam debeat, ſeque veritatis capacem exiſtimare, & Fidei res arbitrio ſuo permittere; verum vitia hæc eſſe Rationis depravatæ & perverſæ; quæ ſi tenuitatis ſuæ memor intra menſuram ſuam ſe contineat, mox intelliget, nihil ſe clare pervidere poſſe, nihil firme percipere, nedum obſcuritati myſteriorum Fidei lumen inferre.

 CAPUT VI.

CAPUT VI.

Concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ conditiones feruntur, cum Fidei ſuffragatur Ratio.

I. *Ratio Fidei ſuffragari poteſt multis modis, quorum diviſio inſtituitur.* II. *Argumenta omnia ſive probationes ad parandam Fidem à Deo propoſitæ, eodem loco habendæ ſunt, ac decreta ipſa Fidei.* III. *Concluſiones, quas ex capitibus Fidei per claram & proximam conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, educit Ratio, ipſæ quoque pertinent ad Fidem: non item, quas per multiplicem & obſcuram conſequentiam.* IV. *Quid tribuendum ſit humanæ Rationi, cum Fides ad ſui defenſionem ejus auxilium admittit.* V. *Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda propter Rationem.*

Ratio Fidei ſuffragari poteſt multis modis, quorum diviſio inſtituitur.

PROTINUS exequendæ ſunt conditiones concordiæ Fidem inter & Rationem conſtitutæ, cum hæc illi ſuffragatur; quod ſæpe contingere fuſe à me probatum eſt. Verum magna hic eſt adhibenda cautio; nam Ratio multis modis poteſt eſſe ſuccenturiata Fidei; vel enim auctore Deo fit illud, vel auctoribus hominibus. Prioris generis ſunt, quæcunque in Libris ſacris ad confirmanda Fidei decreta proponuntur: item vaticinia Prophetarum & miracula, à Patriarchis, Prophetis, Chriſto Domino, & Apoſtolis, aliiſque viris ſanctis, ad Fidem ſanciendam edita. At ratiocinationes ab hominibus Fidei cauſſa propoſitæ bifariam dividuntur: nam aliæ proveniunt ex ipſis Fidei capitibus; aliæ ad Fidem muniendam & roborandam excogitantur. Rurſum non ſimplex eſt earum genus, quæ ex Fidei dogmatis oriuntur: vel enim ex his per claram & proximam conſequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam, colligitur quippiam, ut ſi ex eo, quod Chriſtus humanam naturam aſſumſerit, concludam, eum eſſe animal rationale; vel per ſubobſcuram minuſque certam conſequentiam excipiuntur, cujuſmodi illæ ſunt, quæ inter Theologos tuta fide diſceptantur. Quæ vero argumenta in defenſionem Fidei excogitat humana Ratio, eorum pervulgata notio eſt, iiſque continentur controverſiæ ac diſceptationes rerum Fidei adverſus Hæreticos vel impios, quæ hac ætate à viris

ris piis & eruditis cum maxime celebrantur. Hæ omnes ſigillatim ad Fidei libram revocandæ ſunt, & quid apud eam valeant ſingulæ, quid ad eam pertineant, expendendum, ut nobis hac quoque parte conſtet conciliatæ Fidem inter & Rationem concordia.

Argumenta omnia ſive probationes ad parandam Fidem à Deo propoſita, eodem loco habenda ſunt, ac decreta ipſa Fidei.

II. Ac primum argumenta omnia, quæcunque ad parandam Fidem manifeſto à Deo profecta ſunt, utpote inſignita notis auctoritatis divinæ, eodem loco ac decreta ipſa Fidei habenda ſunt. Exemplum dabimus ex Lucæ. Cum Chriſtus Diſcipulis redivivus apparuit, neque ii ſatis certo credebant, hunc ipſum eſſe, qui nudiusquartus in cruce obierat, ad Fidem faciendam contrectandum his ſe obtulit, manusque ac pedes clavorum veſtigia gerentes oſtendit; & ne quis ſupereſſet dubitandi locus, cibum quoque coram eis cepit. Atqui non minus credendum eſt, Chriſtum Jeſum, ut ſe à morte ad vitam rediiſſe probaret, veſtigia clavorum pedibus ac manibus impreſſa illis monſtraſſe, cumque illis una cibum ſumſiſſe; quam credendum eſt, Chriſtum cruce eſſe affectum, & poſt mortem revixiſſe: tamque argumenta hæc ſive probationes, ſive ratiocinationes, ad ſancienda dogmata illa Fidei à Chriſto adhibita pertinent ad Fidem, quam dogmata ipſa: licet gravius ſit dogmatum momentum, majorque dignitas, quam argumentorum, quæ horum cauſſa ſunt propoſita. Rurſum cum ad convincendos penitus Diſcipulos ſubjecit Chriſtus: *Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Et deinde: *Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die*: hæc, inquam, cum ſubjecit Chriſtus, alterum illud argumentum, quod ex vaticiniis Prophetarum petit, ut probet ſe eſſe Chriſtum, pars quoque Fidei eſt; tamque rebellat adverſus Fidem, licet in re minoris momenti, qui Chriſtum negat, eſſe à Prophetis prænuntiatum, quam qui negat, Jeſum eſſe Chriſtum. Dum eſſet in vivis Jeſus, Judæos incredulos factorum ſuorum admirabilitate coarguebat, cum diceret: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; ſin autem facio, etſi mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoſcatis & credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre*: perinde poſtulat Fides, ut credamus, Jeſum mirabilia hæc facinora patraſſe, quibus approbabat, ſe eum eſſe, quem dicebat, Dei nempe filium, & Meſſiam à Patre miſſum; atque ut Meſſiam ipſum fuiſſe credamus, licet dignitate diſcrepent dogmata, & dogmatum probationes. Quod enim de Lege ſcripſit Jacobus, idem de Fide dicere licet: *Qui-*

Luc. 24, 36. & ſeq.
Actor. 10, 40. 41.
Luc. 24, 44. & ſeq.
Joh. 10, 37, 38.

Jac. 2. 10. *Quicunque totam* Fidem *ſervaverit*, *offendat autem in uno*; *factus eſt omnium reus.* Quoniam autem ex præcepto Fidei credere debemus, Libros, qui ſacri appellantur, eſſe Verbum Dei, fas non eſt dubitare, quin argumenta omnia ad ſanciendam Fidem in iis propoſita, à Deo itidem, ut reliqua Fidei dogmata, profecta ſint.

Concluſiones, quas ex capitibus Fidei per claram & proximam conſequentiam nec ulli exceptioni obnoxiam, educit Ratio, ipſe quoque pertinent ad Fidem: non item, quas per multiplicem & obſcuram conſequentiam.

III. Concluſiones vero, quas humana Ratio per claram & proximam conſequentiam educit ex capitibus Fidei, qualis illa eſt, quam propoſui: *Chriſtus aſſumſit humanam naturam*; *Chriſtus* igitur *eſt animal rationale*: hujuſmodi, inquam, concluſiones partem quoque eſſe Fidei, perſpicuum eſt. Nec minus enim certo credendum eſt, Chriſtum eſſe animal rationale, quam humanam naturam aſſumſiſſe. Verum hic diligenti animadverſione opus eſt; nam in quaſdam concluſiones, etſi per claram & proximam conſequentiam eductas ex capitibus Fidei jus ſuum profert Fides, eaſque eximit ex ditione Rationis. Ut ſi dicam, *Chriſtus eſt animal rationale*: ergo *particeps eſt omnium, quæ conveniunt naturæ animalium*: convenit naturæ animalium, naſci ex maris & fœminæ conjunctione; natus igitur eſt Chriſtus ex maris & fœminæ conjunctione: hæc, inquam, ſi dicam; clarum quantumvis & breve hoc conſectarium, falſum tamen eſt. Itaque concluſionibus hujuſmodi adhibenda hæc regula eſt, ne ulli ſint exceptioni obnoxiæ. Nam propoſita argumentatio infringetur hac exceptione, Chriſtum divina potentia exemtum eſſe è communi animantium lege, naſcendi ex maris & fœminæ conjunctione. Dices, in proxima & clara conſequentia fallere quoque poſſe Rationem, utpote lubricam & errori obnoxiam; ac proinde errori quoque obnoxium eſſe, quidquid per eam ex capite Fidei educitur, quodque ad Fidem pertinere dixi. At quamvis fallacem eſſe & lubricam Rationem verum ſit, idque ultro agnoſcant & Patres Eccleſiæ, & Philoſophi, ut ſæpe dixi; verum tamen quoque eſt, & à me ſæpius iteratum, lumen ſibi ſuum habere Rationem. Luminis autem hujus diverſi ſunt gradus; & ut homines quidam Ratione præſtant aliis, ita idem homo Rationem ſuam varie adhibet, & res aliquas clarius aliis percipit, vel pro modo rerum, vel pro Rationis uſu. Itaque ſummus eſt quidam & perfectus Rationis gradus, cum res propoſitas aſſequitur tanta firmitudine & claritate, quantam fert humana natura & captus Rationis. Quæ Rationis firmitudo, vel, ſi fas eſt ita loqui, certitudo, etſi inferior eſt certitudine Fidei, atque ad Fidei robur ſpectata imperfecta eſt; exacta tamen ad naturam humanam, captumque Rationis, firmiſſima habenda eſt & perfecta; nec ei relu-

reluctari debet omnino, ut dixi, vir prudens, neque ſolet in totius vitæ uſu; imo ex notionibus etiam minus certis opes ſuas omnes, vitamque adeo ipſam ſæpe pendere vult. Requiritur autem ſumma hæc Rationis firmitudo & perſpicuitas, in proxima illa & clara conſequentia, quæ educta ex capite Fidei ad Fidem ipſam pertinet. Præterea debilitatem Rationis ſuſtentat Fides, & ſupplet, ſi quid deſit vi conſeqventiæ. Nam quamvis per conſequentiam poſterius caput Fidei ex priore educat Ratio, non tamen habet à vi hujus conſequentiæ, ut ſit caput Fidei, cum vis illa ad vim Fidei adventitia ſit & extranea, &, ut ſcholæ loquuntur, ſe habeat per accidens; ſed ab auctoritate primæ veritatis, à qua itidem revelatur, ut prius Fidei caput. Hinc plurimi præcipuæ auctoritatis Theologi decernunt, *habitum Fidei non eſſe diſcurſivum, ſed animum unico actu ferri in objectum materiale propter formale: eodemque actu nos credere Deo & Deum.* Ergo in argumentatione propoſita, *Chriſtus eſt homo*; ergo *eſt animal rationale*, Fidei quoque caput eſt, Chriſtum animal fuiſſe, vixiſſe, ſenſiſſe, per varios ætatis gradus adoleviſſe, eſuriiſſe, ſitiiſſe, dormiiſſe, obiiſſe: item rationalem fuiſſe, Ratione uſum eſſe, argumentando, Ratiocinando, concluſiones ex rebus notis educendo. Cum autem à Fidei capitibus longius abſcedit Ratio, & per multiplicem ac obſcuram conſequentiam ſeſe explicat argumentatio, uti fit inplerisque diſputationibus Theologorum; ea eſt Rationis fallacia, & propter anguſtiam humanæ mentis tanta in lapſionem proclivitas, ut erroris periculum omni diligentia cavendum ſit. Qui ſi fuerit admiſſus, tum has argumentationes & concluſiones ad tribunal ſuum revocabit Fides, & quas ſibi deprehenderit eſſe adverſarias, ſupremo judicio damnabit. Sin vacabunt errore, nullum in eas jus ſibi vindicabit Fides, & utrimque poterunt ſalva Fidei integritate diſceptari. Quod ſi judicium ſuum interpoſuerit Eccleſia, tum vero ex Rationis arbitrio in ditionem Fidei transferentur.

Quid tribuendum ſit humanæ Rationi, cum Fides ad ſui defenſionem

IV. Nunc quid tribuere debeamus humanæ Rationi, cum in Fidei defenſionem argumenta ſubminiſtrat, videndum eſt. Primum igitur; etiamſi Rationis ope facile carere poteſt Fides, ſuisque ipſa ſe viribus ſatis tutatur; hanc tamen opem non modo non reſpuit, quod ſupra dixi, ſed ejus etiam conſenſum non exiguo ſibi præſidio & decori eſſe ducit. Poſtquam enim Fidei obices removit Ratio, & oſtendit, nihil eſſe in rebus ad credendum propoſitis, quod credibile non

ejus auxilium admittit. non ſit; ſi eam præterea ſuo proſequatur ſuffragio, tum ejus certe ſeveritatem valde mitigat accommodata ad mentis noſtræ captum Rationis facilitas, ut velut mellis cujusdam ſuavitate inducti homines ad ſalutarem Fidei amaritiem perpotandam illiciantur, & Fides intentantes ſibi vim Rationis adverſarios ejusdem Rationis vi repellit. Nam cum, exempli gratia, *credere oporteat accedentem ad Deum, quia eſt*; (Ebr. 11, 6.) ſi Ratione convictus animus idem ſibi jam ante perſuaſerit, tum erit certe & ad id credendum promtior, & ad retinendam Fidem hanc, & ad refutandas leves adverſariorum ratiunculas inſtructior.

Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda propter Rationem. V. Verum quantumvis validum ſit hoc Fidei præſtitum à Ratione auxilium, vel ad ſuſcipiendam, vel ad defendendam Fidem; fixum tamen id ratumque eſto, neque admittendam neque retinendam eſſe Fidem propter Rationem, ſed propter Deum, quatenus prima veritas revelans eſt; ſuamque dignitatem ac titulos amiſſuram eſſe Fidem, ſi Ratione nitatur. Quamobrem Dæmones per Fidem ſuam à perſpicua cognitione ortam, qua etiam inviti coguntur ad credendum, cum Dei gratiæ donum non ſit, haudquaquam Deo placere poſſunt. Eſto adjutrix, ut voles, vel etiam defenſtrix Fidei Ratio; auctor non ſit: ancilla ſit, adminiſtra ſit; domina non ſit: ſit inſtrumentum Fidei; non cauſſa credendi: præſtet motivum credibilitatis; non objectum formale Fidei: ſuadeat ſuſcipi Fidem; non jubeat: præcedat Fidem; non introducat: incedentem comitetur; non nutantem ſuſtineat: præeuntem ſequatur; non regat: vela faciat, rudentes torqueat, ſtet vel in prora, vel in puppi; clavum non teneat. Ut ſi Regina magno primariarum fœminarum comitatu ſepta incedat, utitur quidem nobili hac ſtipatione ad decus & ornamentum, ad miniſterium etiam atque famulatum: at non inde habet, ut Regina ſit, eoque cœtu abſcedente nihilominus Regina eſt. Inde adeo, cum decretum aliquod Fidei ſibi à Deo revelatum ac traditum proponit, ſancit, & ſtatuit Eccleſia, ad idque illuſtrandum aut firmandum expoſitiones, diſceptationes, ratiocinationes adjungit & argumenta, cujusmodi plurima extant in libris Conciliorum; non ineſt in explicationibus illis, diſputationibus & argumentis character Fidei, non auctoritas, eaque vel repudiare licet, vel admittere: quippe à Deo ſunt decreta ipſa, reliqua ab hominibus; ac verba etiam ipſa, quibus decreta concepta ſunt; nec humana ope viget ac valet Fides, cujus vis eſt divina, & origo cœleſtis. Hinc quoque fit, ut plurima admittat Fides, de quorum modo ac ratione nihil decernit. Chriſtum, puta, in mari inambulaſſe docet: an vero idcirco in profundum

dum merſus non eſt, quod mare ſolidius factum ſit, aut corpus levius; an quod vis aliqua incedentem ſuſtentarit; ad hæc non attendit Fides, & unicuique judicium ſuum de iis opinionemque ſuam permittit. Atque hæc jam ſatis Scriptorum ſacrorum teſtimoniis & argumentis comprobavimus, quæ nihil attinet, inani hic diligentia iterare.

CAPUT VII.

Fides ſe non interponit rebus Rationis, nihil ad ſe pertinentibus.

I. *Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quidquam ſibi juris poſtulat.* II. *Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei:* III. *& qui in exquirendis rerum naturalium cauſſis ad Dei potentiam confugiunt.* IV. *Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio, de regno Fidei, & de regno Rationis.*

I. QUAMVIS autem Rationis uſum à ſe non rejiciat Fides, ab eaque ornari, ſepiri ac defendi etiam patiatur; nihilominus tamen infra dignitatem ſuam eſſe putat, interponere ſe rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus; etſi pleraſque, ut jam dixi, certæ fecit poſſeſſionis, quæ incertæ erant, propriaſque dicavit. Cumque Rationem habeat in ſua poteſtate, permittit ei tanquam ſervæ ſuum ſibi habere peculium ſeparatum à rebus dominicis, neque quicquam in his ſibi poſtulat eſſe juris. Cenſentur autem in hoc peculio diſciplinæ omnes, quas induſtria ſua invenit humana Ratio, imprimiſque Philoſophia: in qua tamen quoniam diſputantur nonnulla, quæ ſpectant ad Fidem, velut exiſtentia Dei, animæ & corporis diſtinctio, humani arbitrii libertas, aliaque hujuſmodi, in his diſquiſitiones ſuas & argumentationes ad Fidei dictata accommodare debet Ratio, uti ſuperius à me dictum eſt, vel omnino ſilere. Nam cum veritas ſit una & ſimplex, eamque penes Fidem eſſe, pro conſtanti regula ſit habendum; quotieſcunque à Fide diſcrepabit Ratio, à veritate quoque tum diſcrepare neceſſe eſt. De cæteris, quæ peculii ſui propria ſunt, ita ſtatuet Ratio, ut volet, quoad nihil ſibi eximet Fides, ſuique juris faciet. Quemadmodum enim jure

Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quicquam ſibi juris poſtulat.

Romano ſervus peculii, quod ſibi lucrifecerat, ſeorſum quidem à domino rationem habebat, ſic tamen, ut totum adimere, vel augere, vel minuere dominus poſſet; ita, ſi quæſtionem quampiam, quam utrimque diſputare Philoſophis hactenus licitum fuerit, in dominium Fidei traducat Eccleſia, de ejus Poſſeſſione Ratio decedat patienter; Quemadmodum jam ſupra monui.

Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei:

II. Hinc ſequitur, perverſe eos agere, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei, quique controverſias mere Philoſophicas Scripturæ ſacræ auctoritate dirimere ſtudent. Velut cum impietatis arceſſunt eos, qui cœlum negant eſſe ſolidis orbibus coagmentatum, aquas cœlo incumbere, quod in libro Jobi orbes cœleſtes *ſolidiſſimi, quaſi ære fuſi* dicantur; quod ſcripſerit Moſes, *feciſſe Deum firmamentum, & diviſiſſe aquas, quæ erant ſub firmamento, ab his, quæ erant ſuper firmamentum.* Præpoſteri homines, qui Spiritum ſanctum Philoſophiæ magiſtrum faciunt; qui Verbum Divinum, quod regula eſt Fidei atque morum, convertunt in alienos & profanos uſus, quibus neque Deo fideliores homines, neque meliores fieri poſſunt; qui Fidei circumpoſitos à Deo terminos revellere audent, ejusque imperium pro arbitrio definire. Hoc ſi licet, jam nova in Religione condatur Religio; jam munia ipſa vitæ, jam officia, quæ media & indifferentia ſunt, fient pars Fidei. Scirent illi, Fauſtum Manichæum, cum Philoſophiæ & Aſtronomiæ peritum ſe fingens vanitatis & inſcitiæ convictus teneretur, ſeq; hæc à Spiritu ſancto dictante accepiſſe jactaret, & ad Fidem revocaret, quæ ab ejus cenſu penitus ſemota ſunt, egregie hoc nomine exagitatum eſſe ab Auguſtino; qui ſubjicit, poſtmodum facile ſe pati, Chriſtianum aliquem rerum hujusmodi ignarum eſſe, in iisque errare, neque quicquam id illi obeſſe, modo de Deo recte digneque ſentiat; at obeſſe plurimum, ſi has quæſtiones Philoſophicas pertinere arbitre ur ad Fidem, & ad doctrinam pietatis, proptereaque eas pertinacius defendat, etiamſi ſit harum imperitus. Idem alibi, Chriſtianos, ait, de rebus naturalibus ex librorum ſacrorum effatis ſtatuentes, Fidem Religionemque ſuam exponere deriſui impiorum; qui, cum videant, res manifeſto falſas libris illis approbari, ipſa Fidei capita, quæ iisdem nituntur libris, falſa itidem eſſe crediturі ſint, omnemque iis auctoritatem atque Fidem detracturi. Doctrinam eandem proponit & confirmat Thomas in Opuſculis. Tum vero ſolummodo Fides Religionis & pietatis ſplendida nomina tractationi naturalium rerum interponit, cum ab improvidis hominibus, vel pertinaci-

Job. 37, 18.
Gen. 1, 7.
Auguſt. Confeſſ. lib. 5. cap. 4
Auguſt. de Geneſ. ad liter. libr. 1. cap. 19.
Opuſc. 9.

nacibus, aut temerariis ea proponuntur, unde Fidei integritas labefactari poſſit. Tunc enim induere licet arma illa cœleſtia de cœlo lapſa, *ſcutum Fidei, galeam ſalutis, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*, iisque fortiter adverſus impietatem præliari, & *omnia tela nequisſimi ignea extinguere*. Eph. 6,16,17.

III. Perverſe quoque & inordinate agunt, quid in rerum naturalium cauſſis exquirendis ad Dei potentiam, velut ad anchoram ſacram, confugiunt, & miracula confingunt illic, ubi ab uſitato curſu non diſcedit natura, ſuumque tenorem conſtanter ſervat; atque hoc integumentum inſcitiæ ſuæ obducunt. Nam quis neſcit (impius modo ne ſit) univerſalem rerum cauſſam eſſe Deum? An vero ſatisfacit quæſtioni, qui rogatus de ſingularibus & peculiaribus cauſſis, reſpondet de cauſſa univerſali? Si hoc philoſophari eſt, quid intereſt Philoſophum inter & idiotam? Quæram à Geographo, ubi ſita fuerit Troja? isque reſpondeat, ſitam eſſe in terra; vel ridebimus, vel rideri nos putabimus: dicat, in Aſia, parum acutum cenſebimus: dicat, in Troade, ne ſatis quidem habebimus: dicat, ad Helleſpontum, ſub monte Ida, inter amnes Xanthum & Simoenta; tum vere Geographum exiſtimabimus. Cauſſas eclipſeon cum ignorabant rudes homines priſcis temporibus, quotieſcunque eæ contingebant, miracula hæc eſſe pro certo habebant, magnaſque calamitates ſibi portendi: poſtquam proxima & peculiaris cauſſa cognita eſt, deſierunt homines falſa comminiſci & inſanire. Cometarum cauſſæ, quoniam nondum ſatis compertæ ſunt, inter oſtenta & prodigialia ſigna ponuntur vulgo, vixque ſuperſtitioſos homines exquiſitis rationibus dimoveas, quin per eos Regum interitus, aut imminentes clades, orbi prænuntiari putent. Et tamen extiterunt hac ætate viri, non Philoſophi modo, ſed Philoſophiæ etiam emendatores, qui, poſtquam res à Deo præter naturæ ordinem in animis hominum ad eorum ſalutem fieri ſolitas, quæ vulgo ſpirituales appellantur, à naturalibus cauſſis arceſſere auſi ſunt; cauſſas contra mere naturales retulerunt ad Deum; modum nempe atque rationem, qua per ſenſuum nuntium notitia rerum extrinſecus objectarum animo accipitur. Ita Philoſophos agunt, cum Theologis opus eſt: Theologos, cum Philoſophis; & diſciplinarum toto cœlo diſcrepantium confundunt fines, ac profanis ſacra miſcent.

& qui in exquirendis rerum naturalium cauſſis ad Dei potentiam confugiunt.

IV. Vide jam, quam nefarie, quamque ſtolide ſcripſerit Spinoſa in horribili illo & ſacro Tractatu Theologico-Politico, quem impietatis, inſcitiæ & vecordiæ plenum jure appelles, *neque Theologiam*, hoc eſt Fidem, *Rationi*, *neque Rationem Theologiæ ancillari*; falli, tam qui Scri-

Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio, de regno Fi-

dei & de regno Rationis. Tract Theologico Pol. cap. 14. & 15.

pturam Rationi, quam qui Rationem Scripturæ accommodant; utroſque utramque corrumpere; ſuum eſſe utriusque regnum, ſuum jus, neutrum neutri obnoxium; ſeque hoc opere id ſibi præcipue docendum propoſuiſſe, longe errare eos, qui Rationem donum Dei, cœleſtem lucem, cuſtodem ac ſequeſtram veritatis, ſubmitti velint mortuis Scripturæ ſacræ literis, quæ humana facile poſſunt malitia depravari; qui ſine ſcelere violari poſſe putent dignitatem mentis, quæ *Verbi Dei ſyngraphum eſt*, cæcam eam & corruptam appellando; & contra crimini ducant idem de *litera & Verbi Dei idolo* ſentire: atque id *meram eſſe ſtultitiam*. Quæ ſane ſunt hujusmodi, ut non diſputationibus, ſed vinculis ac virgis fuerint opprimenda. Multo vero etiam magis, quod ſubjungit, *Rationis regnum, veritatem eſſe & ſapientiam: Theologiæ, pietatem & obedientiam: Philoſophiæ ſcopum nihil eſſe, præter veritatem; Fidei, nihil præter obedientiam: Inter Fidei dogmata, plurima eſſe, quæ nec umbram veritatis habeant.* Si quis igitur ex fabulari Græcorum Theologia & cultu idolorum, vel ex Alcorani doctrina, ad parendum Deo adduci ſe ſentiet, hæc ſequi debebit. Quibus, quid addere poſſit impietas, nihil habet. Porro ex nefario hoc principio nefaria multa naſci oportuit; cujusmodi eſt tradita hæc ab illo Fidei definitio, *de Deo talia ſentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hac obedientia poſita, neceſſario ponuntur.* Hinc colligitur & illud, quod propoſuit, *ignorari poſſe, quid credendum ſit*; quippe *Scripturam, non ignorantiam, ſed ſolum contumaciam damnare.* At quomodo parebimus Deo, ſi, quid ſit Deus, quid jubeat, quorum hominum opera juſſa ſua promulgaverit, quibus ſint tradita libris, in quo obedientia poſita ſit, neſciamus. Colligit hinc quoque, *nos neminem judicare poſſe fidelem aut infidelem eſſe, niſi ex operibus: nempe ſi opera bona ſunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus diſſentiat, fidelem tamen eſſe; & contra, ſi mala ſunt, quamvis verbis conveniat, infidelem tamen eſſe.* Ergo fidelis fuit Scipio ille Naſica, qui vir optimus à Senatu judicatus eſt; fidelis Scipio ille Frugi; fidelis Metellus ille Pius. Sed hæc

Gal. 2, 16. decreto ſuo damnat Paulus: *Non juſtificatur homo ex operibus Legis, niſi per Fidem Jeſu Chriſti.* Hinc denique concludit Spinoſa, *ad Fidem Catholicam nulla dogmata pertinere, de quibus inter hoſtes poſſit dari controverſia.* Atqui hæc ipſa dogmata de Fide Fideique natura, quæ defendis & ego oppugno, non in controverſiam ſolum vocabuntur ab omnibus piis honeſtiſque viris, ſed plane rejicientur, te contra pertendente & reclamante: igitur non pertinent ad Fidem. Quæ omnia pluſne ſceleris

habeant,

habeant, an inſaniæ & ſtoliditatis, exiſtima; quamque proximus ſit atq; ſuppar ſtupori Spinoſæ eorum ſtupor, qui pecudem hanc ſequi, & hominem mirari ſe profitentur, non ſolum Scripturæ ſacræ, omnisque Theologiæ ac ſinceræ Philoſophiæ, meliorumque literarum plane rudem, ſed per mediocrem etiam ingenio, & ad ratiocinandum, cauſſasque & conſequentias rerum videndas ſatis obtuſum; quique Spinoſiſtas appellari ſe patiuntur.

CAPUT VIII.

Res ad Religionem Chriſtianam pertinentes cognoſcuntur, vel per Rationem ſolam, vel per Rationem atque Fidem, vel per ſolam Fidem: & de iis ſigillatim agitur.

I. *Res ad Religionem Chriſtianam pertinentes cognoſcuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem.* II. *De rebus ad Religionem Chriſtianam pertinentibus, quæ cognoſcuntur per ſolam Rationem;* III. *& de iis, quæ cognoſcuntur per Fidem & Rationem.* IV. *Uter firmior ſit aſſenſus Fidei, an Rationis.* V. *De iis demum, quæ per ſolam Fidem cognoſcuntur.*

CONSTITUTA Fidem inter & Rationem pace, & latis pacis conditionibus, ſupereſt, ut certis terminis circumſcribatur ditio utriusque. Nam cum triplex ſit rerum percipiendarum inſtrumentum, Senſus, Ratio atque Fides; priora duo, quantum ad hanc diſputationem ſpectat, unico Rationis vocabulo comprehendimus. Quippe & ſenſuum uſus eſt in rebus Fidei: vidit enim Thomas, & credidit: verum antequam crederet, quod viderat, interpoſuit ſe Ratio, & credibile id eſſe, quod videbatur, atque etiam credi debere, judicavit. Merito igitur Rationis nomine ſenſus quoque hic ſignificamus. Res autem, quæ pertinent ad Religionem Chriſtianam, vel cognoſcuntur per ſolam Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem ſolam. Triplex hæc rerum claſſis ſeorſum ſpectanda eſt. Quod antequam facio, monitum te velim, neutiquam mihi eſſe propoſitum, ſingulas colligere, & accuratam earum enumerationem inſtituere; quod nec poſtules à me, neque, ſi velim, im-

Res ad Religionem Chriſtianam pertinentes cognoſcuntur, vel per Rationem ſolam, vel per Rationem atque Fidem, vel per ſolam Fidem.

immenſitas rei patietur. Subjiciam tamen tibi ob oculos eximia quædam, unde de reliquis ſine negotio poſſit exiſtimari.

De rebus ad Religionem Chriſtianam pertinentibus, quæ cognoſcuntur per ſolam Rationem.

II. Rerum ad Religionem Chriſtianam pertinentium, quæ per ſolam Rationem cognoſcuntur, nonnullas delibavi jam ſupra. Earum multiplex eſt genus, ſed unica hac definitione comprehendi poſſunt univerſæ: Quæcunque ad illuſtrandam, confirmandam, propagandam, defendendam Fidem excogitantur & proponuntur ab hominibus, & ſine ullo Fidei detrimento vel aſſeverari poſſunt vel negari. Hujus generis ſunt modi explicandarum rerum plurimarum Fidei, quas credere ſatis eſt; de modo, quo ſunt, quove fiunt, pro voluntate arbitrari licet. Dixi, plurimarum: nam quædam ſunt, in quibus modus rei ad Fidem pertinentis pertinet ipſe quoque ad Fidem. Exemplum dabimus utriusque. Chriſtum propria virtute aſcendiſſe in cœlum, dogma eſt Fidei. Quomodo id factum ſit, an corpori detracta gravitate, an Chriſti vi ſuſtentante corpus & ſurſum tollente, exiſtimet unusquiſque, ut volet. In ſacroſancto Euchariſtiæ ſacramento per myſtica verba panem & vinum mutari in corpus & ſanguinem Chriſti, ſpecies tantum panis & vini ſupereſſe, Fides docet. De rei verò modo, quo mirifica illa mutatio fit, quid ſint illæ ſpecies, an accidentia juxta Peripateticam doctrinam, ultro citroque diſputare Rationi conceſſum eſt. Quod vel ex Durandi ſententiis, & perpetuis Thomiſtarum & Scotiſtarum velitationibus abunde liquet. At Chriſti conceptio, & modus conceptionis æque pertinent ad Fidem: nec enim ſolum in beatæ Mariæ utero conceptum eſſe, credendum eſt, ſed etiam ſine virili ſatu, virtute Spiritus Sancti, ex materno ſanguine, illæſa virginitate, anima etiam in ipſo conceptu corpori adjuncta. Mariam peperiſſe Chriſtum Jeſum, Fidei dogma eſt: ſed & clauſis uteri foribus, & inviolato virginitatis ſigillo prodiiſſe infantem, Concilii Epheſini decretum, & perpetuus Eccleſiæ conſenſus credere nos jubent. Præter hæc, ſupra quoque monui, decreta quidem Conciliorum venire in cenſum Fidèi, utpote revelata à Deo, & Eccleſiæ tradita, & Spiritu Sancto dictante edita; minime vero argumenta, diſputationes, expoſitiones decretis additas, utpote à Ratione ſola profectas. Quæ jam in univerſum ad credendum proponit Fides; de ſingularibus nihil ſtatuit. Velut de Sanctorum reliquiis ita Fide generatim ſancitum eſt, honorem ipſis eſſe habendum: at quæcunque pro reliquiis habentur, circumferuntur, & piorum venerationi proponuntur, vere Sanctorum eſſe reliquias Fides non definit: etſi, quotieſcunque res incerta eſt, poſtulat ratio pietatis, ut

ut in exhibendo iis cultu liberaliores ſimus, in hanc potius peccantes partem, tribuendo indebitum, quam debitum denegando: quæ pars quoque & ipſa diligenter vitanda eſt, & Epiſcoporum dijudicationi permittenda. Similiter, quamvis Traditiones generatim admittere ſe Catholica profitetur Eccleſia, non ſingularum tamen ſuſcipit patrocinium, ſed earum tantum, quæ cum pertineant ad integritatem Fidei atque morum, certas quasdam præ ſe ferunt notas, per quas ab Apoſtolis profectæ cognoſcuntur. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ multo maxima pars extra Fidei imperium eſt; quædam tantum Fidei ditione continentur. Colligi poſſunt conſimilia non pauca; ſed ex his cætera intelliguntur; itaque plura non adjiciam.

III. Deinceps, ut erat propoſitum, agatur de rebus, quas per Rationem atque Fidem cognoſcimus. Bifariam illæ dividi poſſunt: aliæ enim ſunt, quarum duplex eſſe poteſt notitia, & per Fidem ſine Ratione, & per Rationem ſine Fide; aliæ, quarum eſt notitia ſimplex, ſed duplici inſtrumento quæſita, Fide ſimul & Ratione. Res prioris generis, etſi perlate patent, continentur tamen omnes definitione hac unica; Quæcunque ad credendum propoſita ſunt à Deo, in quibus humana Ratio Fidei ſuffragatur. Hujuſmodi eſt exiſtentia Dei, quam & Fide cognoſcimus, *credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt*; & quam Philoſophi, tum Chriſtiani, tum Ethnici, optimis demonſtrarunt argumentis, quorum pleni ſunt libri. Ac in hac quæſtione quid poſſet Ratio, graviſſimis verbis Romanos docuit Paulus; *Revelatur*, inquit, *ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit. Inviſibilia enim illius à creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut ſint inexcuſabiles.* Clariſſimum quoque ſimilis ſententiæ teſtimonium hoc extat in libro Sapientiæ: *Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt, neque operibus attendentes agnoverunt, quis eſſet artifex: ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam, rectores orbis terrarum, Deos putaverunt. Quorum ſi ſpecie delectati, Deos putaverunt, ſciant, quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt: ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit. Aut ſi virtutem & opera eorum mirati ſunt, intelligant ab illis, quoniam, qui hæc fecit, fortior eſt illis. A magnitudine*

& de iis quæ cognoſcuntur per Fidem & Rationem.

Ebr. 11, 6.

Rom. 1, 18. & ſeq.

Sap. 13, 1. & ſeq.

ne enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri. Et mox: *Iterum autem nec his debet ignoſci: ſi enim tantum potuerunt ſcire, ut poſſent æſtimare ſeculum, quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?* Sed nos ea jam ſupra attigimus. Nec exiſtentia ſolum Dei, ſed & ſimplicitas, & perfectio, & bonitas, & æquitas, & infinitas, & immutabilitas, & æternitas, & unitas, & rerum omnium ſcientia, & providentia, & immenſa potentia, & beatitudo, quæ per Fidem cognoſcuntur, itidem per Rationem cognoſci poſſunt. Creationem quoque & adminiſtrationem mundi, & procurationem rerum humanarum, pertinere ad Deum, perſuadet non ſolum Fides, juxta illud Apoſtoli, ſæpe jam à me
Ebr. 11, 6. laudatum, *Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*: ſed idem perſuadet quoque Ratio. Perſuadet & animum diſtinctum eſſe à corpore, nec interire: quod quisquis per Rationem probari poſſe negaverit, damnatnm ſe ſciat à quinta Lateranenſi Synodo. Scire quoque per Rationem aliquatenus, & conjecturis
Later. Syn. od. 5. ſeſſ. 8. aſſequi poſſumus, etiamſi Fidei non accederet auctoritas, depravatam eſſe naturam humanam, & pronam in vitium, & in nobis ineſſe fomitem peccati, & quamvis meliora videamus & probemus, deterioribus tamen adhæreſcere, & arbitrii tamen libertatem retinere, & neceſſariam eſſe divinæ gratiæ opem. Mitto plurima hujusmodi, quæ per ſe unusquisque facile deprehendet. Venio ad Scripturam ſacram, quam ut Eccleſia proponente & declarante per Fidem credimus, auctorem habere Spiritum ſanctum, & Dei Verbum eſſe; ita per Rationem, aſpirante cæleſti aura, intelligimus, divinum eſſe opus, neque tale quidquam humana induſtria confingi potuiſſe. Id nos fuſe probavimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, hoc præcipue argumento, quod plurima in ea extent prophetica vaticinia; omnis autem prophetica facultas à Deo ſit. Quo argumento in pari cauſſa uſus eſt Origenes adverſus Celſum, & Auguſtinus ſæpe, & alii Patres plerique. Sed & immenſa præterea doctrinæ ubertas, qua mundi ortus, rerum principia, arcana naturæ, accurata orbis & humani generis hiſtoria, lex præterea pietatis & obſervantiæ in Deum, lectiſſimis præceptionibus tradita, morum emendatio, vitiorum interdictio, commendatio virtutis, ac reliquæ operis hujus dotes, ab aliis ſæpiſſime quidem, ſed nunquam ſatis celebratæ, cœleſtem ſpirant afflatum, nec quicquam mortale ſapiunt. Quod & à priſcis diſciplinarum magiſtris, ſolius Rationis ductum ſequentibus, agnitum eſt: ex quorum ſuffragiis non leve etiam accedit in-

Digitized by Google

Incomparabili huic operi momentum. Tantum igitur abeſt, ut ullam habeat ſcriptionem profana eruditio, quam huic noſtræ poſſit opponere, ut ex ea contra hauſerit Theologiam fere ſuam Philoſophiamque omnem, atque is prope unicus doctrinæ omnis fons eſſe videatur. Quamobrem ſingularis illa laus eſt Scripturæ ſacræ, quod divinitas ejus & dignitas cognoſcitur per Fidem ſine Scriptura; & per Rationem ex ipſa Scriptura, ac conſentiente ætatum omnium ſequentium teſtimonio. Nam quod nuper Antonio Arnaldo, erudito Theologo, aſſeveranti Scripturæ ſacræ divinitatem ex ſola Scriptura probari non poſſe, reſponſum eſt ab auctore libri in Hollandia editi, qui *Ingenium Arnaldi* inſcriptus eſt, me in demonſtratione mea Evangelica contrarium oſtendiſſe; pace ipſius dixerim, mentem meam ſatis non perſpexit. Quod enim propheticæ vaticinationes Libris ſacris contineantur, & omnis propheticæ facultatis auctor ſit Deus, hinc recte collegiſſe me puto, Libros ſacros divinitus eſſe inſpiratos. At prius quam oſtenderem, propheticas vaticinationes Libris ſacris contineri, probatum oportuit, uti factum à me eſt, Libros ſacros iis temporibus eſſe ſcriptos, quibus feruntur eſſe ſcripti: nam ſi quis ſcriptos eſſe contendat poſt rerum prædictarum eventum, quod de Danielis libro dicere auſus eſt Porphyrius, minime quidem Prophetiæ illæ erunt, quæ in iis extant, ſed ludificationes & figmenta. Libros autem ſacros iis temporibus eſſe ſcriptos, quibus ſcripti eſſe feruntur, ex his ipſis Libris haudquaquam probari poteſt: ex ſequentis vero ævi teſtificatione, ſive Traditione, ipſe ego demonſtrare conatus ſum. Nulla igitur cauſſa eſt, cur dicar divinitatem Scripturæ ex ſola Scriptura demonſtraſſe. Quod autem ſubjicit Scriptor idem, me viam aſſerendæ divinitatis Librorum ſacrorum à Calviniſtis tritam tenuiſſe, meque librum mere Calviniſticum lucubraſſe: neſcivi equidem, cum hæc ſcriberem, ulline ante me Calviniſtæ, aut alterius ſectæ homines, rationem demonſtrandæ veritatis Fidei Chriſtianæ à me initam ſint perſecuti: certe non credidi, neque dum facile credo; & ſi credidiſſem, tanto utique ſuperſediſſem labori, ne actum agerem. Dixi equidem initio operis, neminem non ex Propheticis oraculis Fidei Chriſtianæ veritatem comprobare, vetus eſſe id argumentum, & in libris Patrum pervulgatum, argumentationem vero ipſam, qua uſus ſum, formamque, in quam redegi argumentum, eſſe novam. Argumentationis autem hujus pars eſt, probatio γνησιότητος Librorum ſacrorum, quæ nititur Traditione. Ex probatione autem γνησιότητος horum librorum, & ex vaticiniis, quæ

iis continentur, collegi per πόρισμα divinitatem Librorum eorumdem. Unde patet, probationem divinitatis Librorum ſacrorum eſſe extra contextum mei operis; quod cum conſtet decem Propoſitionibus, nulla pertinet ad divinitatem Scripturæ ſacræ aſtruendam. Legatur ſumma Scriptionis totius, quam addidi ad calcem, nulla pars ejus eſſe reperietur probatio divinitatis ſacrorum Librorum. Quamobrem, etiamſi idem argumentum, quo ad probandam divinitatem Scripturæ ſacræ per πόρισμα uſus ſum, ante me uſurpaſſent Calviniſtæ; quod an ita ſit, plane neſcio; non propterea ab iis ſumta eſſet ſumma ipſa operis, nec ſcriptionem Calviniſticam lucubraſſe dici jure poſſem. Quod ſi probationem hanc divinitatis Scripturæ ſacræ, qua uſus ſum, ſuam dicant eſſe Calviniſtæ, dicant neceſſe eſt, probationem quoque petitam ex Traditione eſſe ſuam, & doctrinæ ſuæ conſentaneam; uti dicunt Lutherani, quorum nomine ſic loquitur Kemnitius: *Hanc Traditionem, qua nobis in manus dantur ſacræ Scripturæ libri, reverenter accipimus.* A quibus nec diſſentire ipſi poſſint Calviniſtæ, ſi velint: nam Libros ſacros Eccleſia primum ſua tradente accipiunt, & divinitatem eorum Eccleſia ſua primum docente agnoſcunt, quam deinde ex Libris ipſis percipere ſe ajunt. Atque hæc ultro fatentur. Patiar igitur in eo me dici Lutheranicam & Calvinianam doctrinam ſequi; patiantur modo me dicere Lutheranos & Calviniſtas in eo ſequi Catholicam doctrinam. Cæterum, cum ex Traditione & Propheticis vaticinationibus demonſtravi divinitatem Scripturæ ſacræ, nihil auctoritati Eccleſiæ derogatum volui. Cum uno aliquid contueor oculo, mihi alterum exſculpi neceſſe non eſt. Si quis rationibus probare inſtituat exiſtentiam Dei, nihil detrahet de jure Fidei, per quam eadem credenda eſt; ita ad Scripturæ ſacræ divinitatem adſtruendam infinita argumenta comminiſci poſſunt homines, ſalvo jure Eccleſiæ, ad quam attinet verum ac nativum Dei verbum à falſo internoſcere; ejusque divinitatem, & certam ac nunquam fallentem veritatem hominibus declarare, & quidquid eo continetur, inter decreta Fidei ad credendum proponere: juxta illud Auguſtini: *Ego verò Evangelio non crederem, niſi me Eccleſiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Ac inter rationes illas ab hominibus excogitatas, & decretum hoc Eccleſiæ id intereſt, quod licet refragari humanis rationibus Eccleſiæ decreto non licet; illæ fallaces eſſe poſſunt, hæc nunquam fallit. Præterea cum adverſus Chriſtiani nominis hoſtes omnis mihi hoc Demonſtrationis Evangelicæ opere concertatio ſit, cujusnam fuiſſet apud eos momenti Eccleſiæ auctoritas, atque inde petita argumentatio? Sed ad rem. Traditio-

Kemnitius Exam. Concil. Trident. ſeſſ. 4.

Auguſt. contr. Epiſt. Fundamenti, cap. 5.

ditiones ipſæ pertinent ad id genus rerum, quæ per Fidem ſimul & Rationem cognoſcuntur; quod alterum poſuimus in dividendo genus. Quamvis enim oſtenderim, nunquam non Ratione uti Fidem, ſive prævia, ſive comite, ſive ſequaci; hic illas res intelligo, quæ partim per Fidem ſolam, partim per Rationem ſolam, univerſitas ipſa rerum illarum per Fidem ſimul & Rationem cognoſcitur. Hujusmodi autem ſunt Traditiones, ſive, ut proprie loquamur, res in Scriptura ſacra non conſignatæ, quæ per continuam ætatum ſeriem in Eccleſia traditæ & creditæ ſunt. Res enim ipſæ cognoſcuntur per Fidem; at traditio ipſa, ſive traditionis ſucceſſio, cognoſcitur per Rationem. Exempli cauſſa, Beatam Mariam à partu virginitatem ad mortem uſque coluiſſe Fides docet; neque id tamen aliter ſcimus, quam per traditionem: quippe nihil de eo in Libris ſacris proditum eſt. At traditum id fuiſſe & creditum in Eccleſia per continuam ſeculorum ſeriem, ſcimus miniſterio Rationis ætatum ſingularum teſtimonia colligentis. Concilia ipſa, quorum tanta auctoritas eſt, ut quidquid credi jubeant, ratum id habeat Fides, hanc ipſam tamen auctoritatem ſine Rationis conſpirantis aſſenſu retinere non poſſunt. Nam quamvis Nicæni Concilii decretis ſubmittere nos animum velit Fides, ipſum tamen Nicænum Concilium eſſe aliquando celebratum, Ratio docet; cum & Scriptores ætatis illius, & qui floruerunt annis ſequentibus, & Eccleſia noſtri temporis id teſtetur, nec contradicat quiſquam. Conſtantinus ipſe, cæterique, qui aderant, nihil deeſſe Concilio huic, quominus legitimum haberetur, Rationis comprobatione ſciebant: atque item, qui non aderant, ex aliorum videlicet, qui interfuerant, teſtificatione & relatu. Cum autem decretis Concilii hujus tribui non poſſit Fides, niſi celebratum fuiſſe, Ratione prius cognitum ſit, perſpicuum eſt, Fidem hic requirere uſum Rationis. Idem exiſtimandum eſt de reliqua hiſtoria Eccleſiaſtica, quæ collectio eſt actarum rerum ad Religionem pertinentium, earumque juxta ſeriem temporum diſpoſitio. Quarum rerum cum nobiliſſima pars ſint decreta Fidei, ipſa autem narratio ope Rationis ſcribatur & percipiatur; Fidei ſimul & Rationis uſum hiſtoria expoſcit. Eodem numero habendæ ſunt concluſiones Theologicæ, ſive quæ ex duabus ſumtionibus per Fidem cognitis derivantur; ſive quæ ex una per Fidem, & altera per Rationem cognita. Nam cum inde educantur per Rationem; & Ratione & Fide nituntur. Multa poſſem generis ejusdem commemorare, niſi eſſet ſatietati tuæ & tædio occurrendum.

Digitized by Google

Uter firmior ſit aſſenſus, Fidei an Rationis.

IV. Nec tamen ſilentio prætermittemus pervulgatam quæſtionem, utri firmius conſtantiusque aſſentiatur humana mens; eine, quod per Fidem cognitum ſit, an quod per Rationem lumenque naturæ. Quod, tametſi magnis Theologorum contentionibus diſputari ſolet in Scholis, ex noſtris tamen principiis facile ſolvitur, & ſæpe jam ſupra à nobis ſolutum eſt. Rem pono ob oculos. In omni mentis aſſenſu tria ſpectanda ſunt: objectum aſſenſus; tum mens ipſa aſſentiens, quam ſubjectum aſſenſus dicas; demum aſſenſus ipſe, qui eſt velut applicatio ſeu adjunctio mentis ad objectum. Rurſum geminum eſt objectum aſſenſus, materiale & formale: (nam quando quæſtiones de Schola tractamus, locutiones quoque de Schola petendæ ſunt.) Aſſenſus vero Fidei & Rationis diſtinguuntur & determinantur per objectum formale; nempe aſſenſus Fidei, per primam veritatem revelantem, ut dixi ſæpius; aſſenſus Rationis, per evidentiam, quam mens in rebus ſibi videtur deprehendere. Ac perplexus quæſtionis hujus & difficilis nodus viſus eſt iis potiſſimum, qui Dogmaticorum Philoſophorum ſectis hærentes in evidentia normam veritatis poſuerunt. Hunc enim certiſſimum eſſe putantes & clariſſimum veritatis indicem, merito dubitarunt, eone quod eſſet certiſſimum, certius quippiam eſſe poſſet. Imo vero, ſi recte ac conſequenter ratiocinari voluerunt, ſtatuendum illis fuit, firmiorem eſſe aſſenſum Rationis, quam Fidei; cum cauſſa ſive objectum formale Rationis ſit hæc ipſorum evidentia, quam claram per ſe & certam eſſe volunt; cauſſa vero aſſenſus Fidei, ſit prima veritas revelans, quæ certa quidem eſt, at obſcura. Quod certum autem & clarum eſt, firmiorem videtur ab animo extorquere aſſenſum, quam quod certum eſt, ſed obſcurum. Itaque Theologorum plerique, ac Thomiſtæ imprimis, dicere non dubitarunt, conſtantius firmiusque aſſentiri mentem rebus, per Rationem ſive lumen naturale cognitis, quam per Fidem: quippe de his mentem dubitare poſſe, utpote obſcuris; de illis non poſſe, utpote perſpicuis: in Fide quamvis dubitatio, quæ prudendentiæ conjuncta ſit, nulla eſſe poſſit; nonnullas tamen ſuboriri poſſe ex ſeditione & pervicacia animi detrectantis jugum Fidei; at in lumine naturæ nullas exiſtere: idque contingere ex imbecillitate mentis, quæ rebus per Fidem obſcure cognitis eum non adjungit aſſenſum, quem poſtulat earum dignitas & veritas; cumque iis aſſentiatur libere, rebus per lumen naturæ cognitis aſſentitur neceſſario. Quanquam aſſenſum illum Fidei, prout ſpectat majus atque nobilius objectum, & nititur

prima

Digitized by Google

primâ veritate revelante, quæ omnis veritatis fons eſt, & plenum atque certum exigit mentis aſſenſum, natura ſua certiorem eſſe fatentur aſſenſu Rationis. Hanc illorum opinionem illuſtrare poſſumus exemplo oculi, clarius & diſtinctius cernentis arborem, quam Solem: nam quamvis viſio Solis ſpectet objectum nobilius atque lucidius, plusque, ut ita dicam, oculus videat Solem, quam arborem; nitidior tamen eſt ac diſtinctior viſio arboris: quoniam major eſt proportio arborem inter & facultatem videndi, quæ ineſt in oculo, quam inter eandem facultatem & Solem. At contra hanc ſententiam priſcorum Patrum una vox eſt, certiſſimam eſſe Fidem, Rationem incertam eſſe, &, ut verbis utar Auguſtini crebro jam iteratis, *caligare*, *titubare*, *velatam eſſe, obſeptam tenebris*, *ramis humanitatis opacatam*; præpoſtere agere, ſi qui vel ſenſuum, vel Rationis teſtimonio conſtantius aſſentiantur, quam Fidei: in quibus demonſtrandis unus præ cæteris Lactantius induſtriam ſuam nobilitavit. Quamobrem ſi inhæremus ſanctorum Patrum veſtigiis, & principiis ſupra à me hac diſſertatione poſitis, expedita nobis eſt controverſiæ hujus dijudicatio. Pendet enim aſſenſus firmitas ab objecto formali; objectum autem formale aſſenſus Fidei eſt prima veritas revelans, quam qui ſequitur, falli non poteſt; objectum vero formale Rationis eſt ea, quam mens in rebus agnoſcere ſibi videtur evidentia, quæque ſæpe nos fallit. Atque hæc cum ita ſint, ſi recte inſtituta eſt humana mens, ſuæque infirmitatis memor, haudquaquam aſſentietur firmius rebus per Rationem cognitis, quam per Fidem; cum his tribuendum eſſe meminerit omnem ſine ulla dubitatione aſſenſum, ab illis vero magna diligentia cohibendum.

Aug. de morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

V. Supereſt, ut ea attingamus, quæ poſita ſunt ſupra captum Rationis, & ſola Fide cognoſcuntur. Ea ſic definiri poſſunt. Quæcunque unicum habent objectum formale, ſive unicam cauſſam, cur credantur, primam veritatem revelantem. Hujusmodi eſt ſacroſancta Trinitas. Etſi enim ſimilia quædam deprehendimus in natura, quæ animum parant ad Fidem huic myſterio tribuendam, & poni poſſunt inter motiva credibilitatis; abludunt tamen in multis, & mancæ ſunt hæ ſimilitudines. Deum quoque factum eſſe hominem, & Spiritus ſancti virtute in utero Virginis eſſe conceptum, exinde natum, & omnibus humanæ naturæ muniis functum, ac mortem denique oppetiiſſe, res eſt admiratione digna, & longe ſemota extra jactum Rationis. Mundum ex nihilo, qua arte, quoque modo fabricaverit Deus, Ratione ne conjicere quidem poſſu-

De iis denmum, quæ per ſolam Fidem cognoſcuntur.

poſſumus. Corpus & ſanguinem Chriſti contineri ſpeciebus panis & vini in auguſto Euchariſtiæ ſacramento, Fide ſola cognoſcimus; Ratio in re ipſa plane cæcutit, etſi in modo rei explicando conjecturis uti poteſt.

Epilogus libri primi. Satis quidem hæc eſſe poterant ad conſtituendam pacem Fidem inter & Rationem: nam & ſuus utrique aſſignatus eſt locus, & ſua Fidei dignitas ſervata eſt, & in ordinem coacta Ratio, & pacis initæ latæ ſunt conditiones, & utriusque definita & circumſcripta ditio eſt. Verum ad confirmandam conglutinandamque deinceps concordiam, & extinguendas omnes diſſenſionis cauſſas, inſtituto noſtro imprimis conducibile, eique, quam inſtituimus, diſceptationum iſtarum partitioni conſentaneum fuerit oſtendere, ex omnibus decretis Fidei, & Chriſtianæ doctrinæ præceptis, quæ hominibus ad credendum, vitamque pie & ſancte ducendam propoſita ſunt, nullum eſſe tam alienum à Ratione & opinione omnium, cui non ſimilem aliquam, pariſque aut majoris etiam admirabilitatis rem admiſerint ii, quos Ratione optime uſos eſſe vulgo creditum eſt, vel ipſa etiam Rationis moderatricem ſe ferens Philoſophia. Verum res eſt gravioris operæ, ſuamque ſibi poſtulat diſputationem: ego vero jam loquendo pene irrauſi, & vereor, ne ad ſermonem tam prolixum, velut ad næniam, conniveas ac nutes, & fortaſſe tandem obdormiſcas. Erit hæc igitur, ſi ita eſt tibi commodum, craſtini diei ſchola. Juvat enim ſumtum à Græcis vocabulum in re conſimili & moribus illorum recepta uſurpare. Nunc quando augeſcit æſtus, domum concedamus. Tum Hamelius: At certe, inquit, me parum noſti, qvi ad diſputationem & accuratam, & longe graviſſimam, animo vagari, nedum ſomnum admittere poſſe me putaſti. Nutatio certe, ſi qua foret, non ſomniculoſi eſſet, ſed annuentis.

Quibus dictis exurreximus.

ALNE-

ALNETANARUM QUÆSTIONUM

LIBER SECUNDUS.

DOGMATUM CHRISTIANORUM
ET ETHNICORUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* 1. *In comparandis doctrinæ Chriſtianæ & profanæ placitis ſumma tantum attingentur rerum faſtigia.* 2. *Ad Chriſtianæ doctrinæ defenſionem utiliſſima ſunt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarum fabulis, religionibus Gentium,* 3. *& decretis Philoſophorum.* III. *Ejuſdem libri partitio.*

ALTER hic liber exponet habitas nobis in Alnetano diſputationes, & doctrinæ Chriſtianæ ac prophanæ comparationem faciet, earumdemque conſenſionem demonſtrabit. Atque ea ſane pars, ſi minus ſubtilitate præſtat & acumine, at certe utilitate. Cum enim id ſit veritatis maxime proprium, ut non uno aliquo argumento, ſed compluribus ſe approbet, quæ poſita in medio ab unoquoque pro ingenii captu inveniri poſſunt; cumque id à veritate, cui innititur, habeat Chriſtiana Fides, ut multis ac prope infinitis ſe tueatur Rationibus, quæ ſanctorum Eccleſiæ Patrum, doctorumque à piorum hominum libris luculenter explicatæ ſunt; opportunus frangendæ impiorum pertinaciæ imprimis videtur eſſe mirificus ille Chriſtianorum Ethnicorumque decretorum & præceptorum concentus ac convenientia. Mirificum dico: ambas enim haſce ſectas (ſi modo ſectæ nomine ipſam veritatis doctrinam appellare fas eſt) cauſſis, argumentis, finibus bonorum & malorum, aliiſque rebus adeo diſcrepantes, ut Chriſtiana Ethnicam, velut profanam, falſam, fallacemque, vanis religionibus debitam, ſuperſtitioſam, omniumque errorum & flagitiorum originem, Philoſophos ipſos, tanquam Hæreticorum, patriarchas & condimentarios, ut Tertulliani

Exordium.

Tertull. de præſcr. c. 7.

adv. Hermog. c. 8. de anim. cap. 23. 1. Cor. 1, 18. 21, 23.

ni verbis utar, exploſerit; hæc contra illam contemſerit, ut ſtultitiæ, vecordiæ, inſcitiæ plenam; plurimis tamen dogmatis ac præceptis, cum quis propius inſpexerit, conſentientem utramque, & iiſdem fere moribus aſſectatores ſuos imbuentem deprehenderet, mirabile ſane eſt. Ac mihi quidem ſæpenumero contigit, ut, cum ea legerem, quæ ad vitam recte probeque inſtituendam, vel à Platone, vel ab Ariſtotele, vel à Cicerone, vel ab Epicteto tradita ſunt, mihi viderer ex aliquibus Chriſtianorum ſcriptis capere normam pietatis. Quod præcipue expertum me memini in collectione admonitionum, quibus ipſe ſe ad virtutem inſtruebat Marcus Aurelius Imperator: hoc enim ſonat titulus libri. Eas vero, etſi nullo ordine, nul'oque ornatu, ſed pro re nata memoriæque ac uſus ſui cauſſa congeſſerat; aureum tamen librum ipſum, & Chriſtiano homine dignum diceres, ſi optimus ille vir, non ad naturam, ſed ad naturæ auctorem Deum, evecto ſupra objectos ſibi à pueritia errores animo, documenta ſua retuliſſet. Quod & de aliis itidem Scriptoribus proxime à me commemoratis dictum velim. Hoc enim potiſſimum intereſt Philoſophiam inter Chriſtianam & profanam, quod hauſta hæc eſt à natura, ejuſque ſtudioſi in una natura defixi, nihil præter eam viderunt quicquam; illa vero ab ipſo naturæ auctore tradita, tota pertinet ad Deum, in ejuſque contemplatione & cultu verſatur; tanto altera præſtantior, quanto ſplendidiori ortu edita eſt, & nobiliorem finem ſpectat. Ac Philoſophiæ ſane Chriſtianæ adverſarios frangere poterat doctrinæ utriuſque, ſacræ nimirum & ethnicæ, legumque ab utraque poſitarum conſenſus, & in notitiam, vel in conjecturam certe ac ſuſpicionem veritatis adducere. Nunc re ob oculos poſita reſipiſcant tandem, ac eam deſinant oppugnare doctrinam, quæ & à nobiliori, ſublimiori, longeque certiori ducitur principio, quam ſua; & ſi quid habere videtur calumniis obnoxium, utpote novum aut parum credibile, paria aut etiam minus credibilia à partium ſuarum antiſtitibus propoſita ac defenſa recordentur.

Libri argumentum. In comparandis doctrinæ Chriſtianæ & profanæ

II. 1. Atque eo continetur illa Rationis humanæ, qua una duce ad veri cognitionem uſi ſunt Ethnici, & Fidei divinæ, qua veritatem aſſequitur Chriſto dicata gens, convenientia, de qua nobis eſt proximis ſermonibus explicandum; ita ut à me habiti ſunt apud amiciſſimum & pereruditum virum Hamelium, ſequentibus Alnetanæ noſtræ ruſticationis diebus, poſtridie quam ſuperiora inter nos acta ſunt. Nam cum conveniſſemus bene mane, quæreremque ex eo, quem locum

collo-

colloquio noſtro deligi vellet? pridianum, ſubjecit ille ſine cunctatione, qui mihi amœniſſimus viſus eſt, an ſuopte ingenio, an ſermone tuo addente gratiam, non facile dixerim. At contra, inquam, locus ipſe ſermoni noſtro gratiam, ſi quæ fuit, fortaſſe conciliavit. Quoniam igitur hodie quoque diſſerendum mihi apud te eſt, inde etiam, ſi quid ſapio, petere debeo ſubſidium. Quibus dictis poſt matutina Chriſtianæ pietatis officia, venimus in ſylvam, & in lætiſſimo gramine recubuimus. Cumque conticuiſſet ille: Intelligo, inquam, quid à me flagitet iſtud ſilentium, comparationem nempe dogmatum Chriſti, cum ſcitis profanæ doctrinæ. Ego vero ſatisfaciam voluntati tuæ, quoad potero. Nec enim quæris à me accuratam capitum omnium collectionem & contentionem. Hoc ſi faciam, perpetuumque ſingularum rerum παραλληλισμὸν contexere velim, & rei immenſitate vincar, & deficiet me dicentem dies, & te ſatias capiet. Summa ergo tantum attingam capitulatim faſtigia, prout ea ſuppeditabit memoria; unde tamen prompta tibi ſit reliquorum dijudicatio.

placitis ſumma tantum attingentur rerum faſtigia.

2. Porro in Chriſtianorum placitis cum profana doctrina comparandis proferam potiſſimum ſententias Philoſophorum, Poëtarum carmina, religiones Gentium, nobiliſſimarum præcipue & antiquiſſimarum, Phœnicum, Ægyptiorum, Græcorum, & Romanorum. Quorum religiones, etſi fabulis fere conſtant, non hæ tamen pro fabulis apud eos habitæ ſunt, ſed tanquam fide dignæ ad credendum propoſitæ. Itaque fabularum fictores & ſcriptores Theologos appellat Ariſtoteles; & juxta eas fabricata ſunt ſacra Deorum ſimulacra, ſanciti ſacrificiorum ritus, conceptæ ad Deos precationes. Hinc petita ſunt præconia Deorum, quibus ſunt contexti religioſi Hymni priſcorum Poëtarum, Orphei, Homeri, Callimachi, Procli, & ſecularia carmina Horatii. Quis igitur habita putet pro falſis & fabulis, quæ in tam ſerios tamque pios uſus ſunt conſecrata? *Si vobis viderentur ineptiarum talium fabulæ*, inquit Arnobius, *neque in uſu retineretis quotidiano, neque per curſus annuos lætitias exerceretis ut feſtas, neque ut rerum ſimulacra geſtarum ſacrorum conſervaretis in ritibus.* Quippe etſi abſurda, ridicula, incredibilia non poterant Ethnicis non videri, quæ jactabantur de Diis; minime tamen ex captu viribusque hominum exiſtimanda ea cenſebant, ſed ex Deorum potentia & majeſtate, quorum conſilia longe ſuperent humanæ mentis facultatem. Nec putandum eſt aliter de iis ſenſiſſe vulgus, aliter viros ſapientes & Philoſophos. Teſtes libri de natura Deorum

Ad Chriſtianæ doctrinæ defenſionem utiliſſima ſunt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarum fabulis, religionibus Gentium.

Ariſt. Metaph. libr. 1. cap. 4.

Arnob. l. 5.

rum ſcripti à Tullio, quibus omnem Stoïcorum Theologiam explicavit. Teſtis & Plato, qui receptis his fabulis fidem derogari vetat, aut allegorias accommodari. Si qui vero fabulas haſce auſi ſunt aſpernari tanquam fabulas, habiti ſunt pro impiis, & legibus ſuppliciiſque coërciti. Verumtamen, cum earum ſubinde eruditos homines puduiſſet, redire coacti ſunt ad allegorias, ſed infelici conatu; quippe ad arbitrium excogitatas, nullis legitimis probationibus fultas, ac fere inter ſe diſſidentes. Minime ergo excuſatione hac abſterriti ſunt vetuſti Patres Eccleſiæ, qui adverſus Ethnicos ſunt velitati, quominus ſuarum ipſis objicerent fabularum vanitatem, propriamque hanc eſſe & nativam eorum Theologiam contenderent, exploſa frivola allegoriarum exceptione; quæ ſi admittenda eſſet, una eſſe fatendum, aliam eſſe vulgi, aliam ſapientum religionem. Quamobrem, cum Phœnicum & Ægyptiorum fabuloſa dogmata, ex quibus Græca manaverunt, referret Euſebius, negabat à Poëtis hæc conficta, vel in allegoriam trahenda; ſed mera ipſorum pertendebat eſſe dogmata, meram Theologiam. Et Tertullianus, cum Chriſtianam cauſſam fabularum contentione fulciret, *Unde hæc, oro vos*, inquit, *Philoſophis aut Poëtis tam conſimilia? non niſi de noſtris ſacramentis. Si de noſtris ſacramentis, ut de prioribus; ergo fideliora ſunt noſtra, magisque credenda, quorum imagines quoque fidem inveniunt. Si de ſuis ſenſibus; jam ergo ſacramenta noſtra imagines poſteriorum habebuntur, quod rerum forma non ſuſtinet: nunquam enim corpus umbra, aut veritatem imago præcedit.* Iterum quoque Arnobius de fabulis illis agens, deque allegoriarum obtentu, *Si ponderis exiſtimatis nullius hæc eſſe*, inquit, *aboleantur omnes libri, quos de Diis habetis compoſitos, Theologorum, Pontificum, nonnullorum etiam Philoſophiæ deditorum.* Alio loco fabulas flectere ad allegoriam, id eſſe, ait, figmenta figmentis excuſare; parum referre, verane ſint, quæ dicuntur, an vera occulant, contumeliam Deorum non obſcura mente, ſed aperta verborum ſignificatione contineri. Quærit deinde, compertum unde ſit, ineſſe fabulis allegoricos ſenſus. Tum addit: Si architecti fabularum, *rationis alicujus & religionis metu, myſteria illa convolvere tenebroſa obſcuritate voluerunt, quantum vobis audaciæ eſt, ut, quod illi noluerunt, vos velitis intelligere; vos ſcire, & cunctorum ſubſternere notioni, quod illi fruſtra verbis minus verum ſignificantibus occulerunt?* Quotieſcunque igitur dogmatum Chriſtianorum veritatem oppoſitis & collatis Ethnicorum fabulis defendere inſtituam, ſic habeto, Hameli, argumenta hæc ex eorum eſſe genere, quæ in Scholis

Plat. Tim.

Euſebius Præp. Evang. libr. 1. cap. 10. & l. 2. Procem.

Tertull. Apol. c. 47.

Arnob. l. 4.

Arnob. l. 5.

Digitized by Google

lis vocantur ad hominem; levia ſcilicet & caſſa apud Chriſtianos, firmiſſima adverſus Ethnicos, quos utiliſſimum eſt, & ſanctorum Patrum exemplo conſentaneum, ſuo gladio jugulare.

3. Nec minus opportunum petitur ex Philoſophorum decretis cauſſæ noſtræ præſidium. Cum enim naturam fingeret rerum parens atq; opifex Deus, certas ei impreſſit leges ac voluntatis ſuæ notas, quas facile poſſent agnoſcere univerſi homines, ad easque vitæ ſuæ curſum exigere. Verum prona in vitium humana indoles, ita erroribus inflari & obcæcari ſe paſſa eſt, ut ad tanti luminis claritatem oculos jam amplius non intenderet. Quamobrem hominum utilitati ac ſaluti benigne conſulens Deus leges easdem denuo ſanxit, non jam per interpretem naturam, ſed clara primum voce allocutus Prophetas, per eosque deinde humanum genus, ac ipſe demum hominis formam naturamque gerens, ac homo factus, tanquam legislator inter cives, collapſam inſtaurans diſciplinam morum, ſanctiſque & ſalubribus præceptis humanam rempublicam conſtituens. Unde porro factum eſt, ut leges illæ, & quas nuntio naturæ non depravatæ illius, ſed rectæ & integræ, & quas nullo ſequeſtro adhibito Deus ipſe hominibus tradidit, utpote ab eodem fonte, æterno nimirum & immutabili Dei arbitrio profectæ, conſentirent inter ſe & conſpirarent: ut ex hoc concentu utilia capere poſſent homines ad veritatis notitiam documenta. Opportune iis uſi ſunt Doctores Eccleſiæ ad Chriſtianarum partium tutelam, ad quam & nos ea adhibere pergimus diſputatione iſthac. Quæ ne temere vagetur, certis ante omnia finibus concludenda eſt. *& decretis Philoſophorum.*

III. Chriſtiana ergo omnis doctrina conſtat dogmatis & præceptis. Dogmata appello ea, quæ nobis ad credendum propoſuit Deus; præcepta, quæ ad vivendum & agendum. In Theologorum Scholis dogmatum tradendorum hæc ratio eſt. Agitur primum de Deo, Deique, ut vocant, attributis; tum de ſanctiſſima Trinitate; de Angelis deinde bonis & malis; poſtmodum de procreatione mundi & hominis; de hominis ipſius natura ac dotibus, de Paradiſo, in quo ſtatim ab ortu homo collocatus eſt; tum de gubernatione rerum. Hinc agitur de finibus bonorum & malorum, deque virtutibus ac vitiis. Quæritur inde de Chriſto, Deo & homine; poſtea de Sacramentis; ac demum de pœnis & præmiis. Eundem nos ita tenebimus ordinem in dogmatum tractatione, ut ab eo tamen aliquando diſcedere, prout res poſtulare videbuntur, nulla nobis religio ſit. Attingemus & locum præclarum, *Ejuſdem libri partitio.*

qui eſt de miraculis inter Ebræos ante Chriſtum à Deo editis, & de iis, quæ patravit Chriſtus ipſe, Chriſtive aſſeclæ. Nam cum ea credenda eſſe, & hiſtoriæ Veteris ac Novi Teſtamenti fidem eſſe habendam, unum ſit ex præcipuis Chriſtianæ Religionis dogmatis; in dogmatum illorum recenſione & approbatione merito locum poſtulat portentorum illorum recognitio. Quod autem attinet ad præcepta vitæ Chriſtianæ, ſeponemus ea in ſequentem diem, ne rerum mole vincamur. Atque his finibus circumſcribentur diei hujus & ſequentis diſſertationes.

CAPUT I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum dogmata.

De Deo.

DEUM eſſe, ſupremam videlicet rerum omnium cauſſam, principium, atque finem, tam aperte, tamque conſtanter credidit ac prædicavit omnis retro vetuſtas, tantoque conſenſu in eandem conſpirant ſententiam, univerſæ gentes, ut naturæ vox eſſe videatur. Doctis & laborioſis lucubrationibus tractarunt hoc argumentum priſci Scriptores atque novi, quarum iteratione tibi homini pereruditio obſtrepere ſupervacaneum eſt. Mihi tamen pro inſtituto ſtrictim attingenda ſunt nonnulla, ne huic parti, quæ prima & præcipua eſt, defuiſſe videar. Scis quidem nobiliſſimos Philoſophorum, etſi diſcrepant
Senec. Epiſt. 117. in definienda Dei natura, in eo tamen convenire: Deum eſſe. *Deos eſſe*, inquit Seneca, *inter alia ſic colligimus, quod omnibus de Diis opinio inſita eſt; nec ulla gens uſquam eſt adeo extra leges moreſque projecta, ut non aliquos Deos credat.* Primus inter Jonicæ ſectæ Philoſophos fertur aptiſſime Dei naturam explicaſſe Anaxagoras, qui Mentem dixit fictricem fuiſſe rerum, & procreatricem mundi, à qua in ordinem digeſta ſit informis & confuſa materia. Itaque impietatis accuſatus eſt, non, quod Deum tolleret; ſed, quod ſublatis vulgaribus Diis receptas religiones, impietatem nempe ipſam aboleret. Quanquam non ipſe primus, quod

à viris

à viris doctis obſervatum eſt, ſed Thales ante eum, Xenophanes, aliique Mentem illam, ſupremum videlicet Deum, principio & fine carentem prædicarunt. Pythagoras imprimis, Chaldæorum & Ægyptiorum doctrinis inſtructus, Deum agnovit, eumque unum, totum in ſeſe, principium univerſorum atque opificem, Mentem omnia permeantem, omniumque moderatricem. Parenti ſuo & auctori Pythagoræ aſſenſa eſt tota Italica Schola: quemadmodum & habuerat ipſe, quem ſequeretur Pherecydem, qui Dei notitiam ex arcanis Phœnicum libris comparaverat. At clariſſime omnium Plato, ac pro rei dignitate de Deo diſſeruit, adeo, ut Chriſtianæ doctrinæ principia ad ejus Philoſophiam accommodare vetuſtiores Eccleſiæ Patres ſtuduerint. In tradendis certe mundi originibus cum Moſe ita convenire viſus eſt, ut dictus ſit à Numenio Moſes Atticiſſans. Convenientiam hanc expoſuerunt cum pleriq; alii, tum præcipue Juſtinus & Auguſtinus; qui & in Platonis libris deprehenderunt eam ipſam, quam Moſi Deus tradidit, naturæ ſuæ definitionem, *Ego ſum, qui ſum*. Quæ quidem definitio inſcriptione illa Delphica ΕΙ manifeſte quoque expreſſa eſt, ut diſcere licet ex Plutarcho. Ea vero de Deo ſcripta ſunt in Timæo, aliiſque Platonis commentariis, quæ non ab homine profanis ſtudiis innutrito, ſed ab Ebræo aut Chriſtiano profecta videantur. Loca collegit Theodoretus, collegerunt & alii, atque ea obvia ſunt. Nos vero in demonſtratione noſtra Evangelica doctrinæ Moſaicæ & Platonicæ conſenſum affatim oſtendimus. Placita hæc, ut à Pherecyde & Ægyptiis Pythagoras, ſic ab Ægyptiis & Pythagora acceperat Plato; atq; item à Socrate, cui confidens & libera de Deorum profanorum vanitate, deque uno & ſupremo Deo, veritatis confeſſio mortem attulit. Platonem avunculum ſecutus eſt Speuſippus, ac Platonici porro pleriq; omnes, præſertim recentiores, Apulejus, Maximus Tyrius, Plotinus, Porphyrius, Jamblichus, Proclus, quos conſuetudo Chriſtianorum, librorumque ſacrorum uſus ac ſtudium, accuratius de Deo diſſerere & ſentire condocefecerunt. Secuti ſunt & Academici non pauci, ſed ſuo more, ſuiſque legibus. Nec in eo, ut in aliis, magiſtrum deſeruit Ariſtoteles; nam etſi in definienda Dei natura incertus fuit, Deum tamen eſſe certus fuit, certoque affirmavit, & exquiſitis comprobavit argumentis; laudavitque Anaxagoram, quod præclarum hunc materiæ ordinem, quo conſtat mundus, Menti auctori adſcripſerit. Itaque Ariſtobulus probare inſtituit, expreſſam eſſe diſciplinam Peripateticorum ex Moſis Prophetarumque libris. Tenuit eandem de Deo ſententiam condiſcipulus Ariſtotelis Xenocrates, in

Juſtin. Paræn. Auguſt. de civ. Dei, l. 8. c. 9. 11.

Theodoret. Therapeut. ſerm. 2. de princip. Demonſtr. Evangel. Prop. 4. c. 2. §. 13.

in libris de natura Deorum : tenuerunt & Ariſtotelis diſcipuli, Heraclides & Theophraſtus : tenuit & Simplicius ex Peripateticorum Scholis profectus, cujus egregia ſunt de unico bonitatis, veritatis, pulchritudinis fonte, & omnium principiorum principio effata, Chriſtianæ lucis ſcintillis illuminata, quique ad primæ cauſſæ veritatem aſſerendam Ariſtotelis argumenta adhibuit. Senſit idem princeps Cynicorum, Antiſthenes, Deumque dixit unum eſſe naturalem, multos populares; ſenſit Stoicorum princeps Zeno, ac doctrinam hanc tradidit uterque ſequacibus ſuis; à qua tamen diſceſſerunt nonnulli: non utique Seneca, non Epictetus, non Marcus Aurelius, quorum de Deo, Deique natura, luculenta conſtant teſtimonia. Ne Democritus quidem & Epicurus ſuſtulerunt Deos, etſi de iis abſona protulerunt. Multo etiam minus Poëtæ veteres, quamvis in magna ſentiendi & dicendi licentia: recta enim atque pia de Deo prolocuti ſunt Æſchylus, Euripides & Aratus, cujus ſuffragio Athenienſium ſuperſtitionem oppugnare non dedignatus eſt Paulus; ſed & vetuſtior Solon, & Simonides, & Pindarus, & Parmenides, & Diphilus, & Euphorion, & Hermeſianax, ac reliqui prope omnes. Imprimis Sophocles, qui & Deum eſſe dixit, & unum eſſe, & condidiſſe orbem, & ad eum exprimendum, miſeriamque hominum ſublevandam, ſimulacra incaſſum adhiberi. Magnifice hæc eadem, atq; his etiam illuſtriora protulit Orpheus ille ſuppoſititius, ſed antiquus tamen, quem in aſſerendo ſummo Dei jure & imperio adſtipulatorem Patres adſciſcunt: ſi modo tamen hæc Orphei nomine à Chriſtianis ipſis non ſunt conficta: quod facile odorantur, qui nare pollent, & ex Origene colligitur, qui Orphei Poëmata ad ſuam ætatem non perveniſſe tradit. Nun ſi univerſarum gentium perrogemus ſententias, verum eſſe comperiemus, quod à Maximo Tyrio & Æliano pronunciatum eſt, neminem extare inter Barbaros, ſive Indos, ſive Celtas, ſive Ægyptios, ſive alios quoscunque, in quibus hæc inceſſerit dubitatio, ſintne Dii, annon ſint. Conſentientes autem habemus potiſſimum eas gentes, quæ aliquam ab ingenio & elegantiori cultu duxerunt commendationem, Romanos, Græcos, Ægyptios, Chaldæos, Aſſyrios, Perſas; qui ignem & Solem, non ut Deos, ſed ut ſupremi Dei, rerum omnium principii & auctoris, imagines coluerunt; Brachmanes, quæ Indicæ gentis; Sinenſes, quæ Orientis totius cultiſſima pars eſt: inter quos ſecta quædam ſummum mundi opificem Tao appellat; nomine, uti conjicio, ab Ægyptiorum Theuth deducto: nam per bellicas expeditiones & commercia in Orientem penetra-

Act. 17, 28.
Sophocl. apud Juſtin. de Monarch. Dei, & Athenag. Legat.
Orph. apud Juſtin. Paræn. & de Monarch. Dei: & Clement. Alex. Strom. 5.
Origen. l. 1. contr. Celſ.
Maxim. Tyr. Diſſert. 38.
Ælian. Var. Hiſt. l. 1. c. 31.

netrarunt diſciplinæ Ægyptiorum, ut alibi probavimus. Deum item agnoſcunt proximi Sinenſibus Siamenſes, & Golcondenſes, & feroces illi Africæ incolæ Guineenſes, Angolani, Congenſes ac Æthiopes quoque, qui interiora regionis ejusdem occupant. Sed & Scythas & majores noſtros Celtas, & Germanos etiam, & Britannos, & Hiſpanos, cæteraſque ad Septentrionem & occaſum poſitas gentes eadem pervaſit opinio. Hinc ille Teutates ab Ægyptio Theuto nomen adeptus, veterum ſcriptis celebratus, cujus nomen ad Mexicanos, cultus etiam ad hos, & Peruvianos, aliaſque novi Orbis nationes tranſiit. Sed quid ſingula perſequor, cum perpaucæ reperiri poſſint gentes, quarum animos non aliqua imbuerit Dei notitia? Perpaucas dixi; nam falluntur, qui nullas dicunt. Æthiopum partem aliquam commemorat Diodorus, omnis divinarum rerum ſenſus expertem; & Acrothoitas Simplicius, auctore Theophraſto, narrat terra fuiſſe abſorptos, cum omnem Dei cultum reſpuerent. Nunc etiam in utroque Orbe nonnulli ſunt Dei plane inſcii; velut pars non exigua Tartarorum, Caffari incolæ Capitis bonæ ſpei, Caraibarum & Canadenſium plerique. Verum gentium illarum tanta feritas eſt, tanta immanitas, ut, qui eorum ſimiles ſint, belluis ſimiliores habendi ſint, quam hominibus. Quod autem inter eruditos extiterunt duo, tresve, qui Dei naturam aperte tollerent, Euhemerus Meſſenius, Diogenes Phryx, Hippon, Diagoras Mezius, Theodorus Cyrenæus, & noviſſime Vaninus, & ſi qui præterea hac contagione ſunt afflati; non video equidem quid paucorum hominum & in literis mediocrium, adverſus Philoſophorum nubem, vel generis potius humani conſenſum, valere poſſit auctoritas. De veteribus autem illis, qui fuerunt impietatis accuſati, idem fortaſſe dicendum ſit, ac diximus de Anaxagora, non idcirco fuiſſe arceſſitos criminis hujus, quod negarent eſſe Deum, ſed quod futiles Græcorum Deos deriderent.

Diodor. l. 3. Simplic. in Epictet.

CAPUT II.

De Dei attributis.

I. *Deum eſſe incorporeum*, II. *materiæ expertem ac individuum*, III. *αὐταρκῆ, hoc eſt, ſibi ſufficientem*, IV. *perfectum ac pulcherrimum*, V. *bonum*, VI. *infinitum*, VII. *immenſum*, VIII. *immutabilem*, IX. *immobilem*, X. *ἀπαθῆ, hoc eſt, qui nihil pati poſſit, neque ſic*

Digitized by Google

ſit affectionibus obnoxius, XI. *æternum*, XII. *immortalem*, XIII. *unum*, XIV. *ignotum*, XV. *ineffabilem*, XVI. *παντοδαῆ*, *hoc eſt*, *omnia ſcientem*, XVII. *verum*, XVIII. *bonorum auctorem*, XIX. *principium*, *cauſſam*, *finem*, XX. *regem*, *dominum*, *primum*, *ſupremum*, *πρoυσιον*, *ὑπερέσιον*, XXI. *omnipotentem*, XXII. & *beatum*.

Deum eſſe incorporeum,

Pythag. apud Lactant. de ira Dei. Xenoph. apud Clem. Alex. Strom. 5. Æſchyl. in Fragment. Plato apud Apul. de Deo Socrat. Tertull. Apolog. Aug. de Civit. Dei, l. 8. c. 9. & alios. Maxim. Diſſ. 1. & 38. Porph. de abſt. ab anim. l. 1. & 2. Jamblich. de myſt. ſect. 1. Alcin cap. 10. Iſag Simpl. in Epictet. Salluſt. de Diis & mundo c. 2.

VENIAMUS ad ea, quæ vocant Attributa Dei, in quibus doctrinæ Chriſtianorum ſuffragatur quoque profana Philoſophia. Nam primum corpore Deum carere dixit Pythagoras; dixerunt & Xenophanes, & Æſchylus, uterque de grege Pythagoreorum. Et qui Pythagoræ auditor creditus eſt Numa, Pythagora licet fuerit antiquior, Deum dixit animo ſolum cognoſci, ſenſit minime percipi, neque pati quicquam poſſe, neque corrumpi, ac propterea ullum ejus ſimulacrum fieri vetuit. Quorum doctrinæ particeps Numenius eandem videtur ſententiam ſcriptis comprobaſſe, utpote qui in libris de Bono gentes recenſuerit, in iisque Judæos, qui Deum incorporeum eſſe crederent. Senſerunt id quoque Plato, Platonicique, ac novitii imprimis Maximus Tyrius, Porphyrius, Jamblichus, & Alcinous, quod & clariſſimis verbis conſignatum reliquerunt. Factum id & ab Ariſtotele, & ab Ariſtotelicæ ſectæ ſocio Simplicio, & à Juliano Imperatore, Platonico æque & Peripatetico. Factum & à Cynico Salluſtio. Factum & ab Epicuro, qui in impiis & abſurdis de natura Deorum ſententiis, vel ſententiarum potius ſimulationibus & figmentis verſatus, eos, ajebat, non habere corpus, ſed quaſi corpus; non ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem. Factum denique & ab Arabibus illis Philoſophis, qui *Loquentes* ſunt appellati.

materiæ expertem ac individuum,

II. Nec corpore ſolum carere Deum, ſed & omnis prorſus materiæ expertem eſſe docuit Plato, docuit & Porphyrius; atque, item puriſſimum eſſe & ſimpliciſſimum: quod & ſæpe iterat Proclus. Et Stobæus ex veterum Philoſophorum, ac præcipue Platonis doctrina colligit, Deum eſſe mentem, formam ſeparatam, hoc eſt, omnis expertem materiæ, nullius rerum corporalium affinem, nec iis impeditam, neque materiæ affectionibus obnoxiam. Partibus non conſtare Deum, ac propte-

Proph. de abſt. l. 1. & 2 Procl. Elem. Th. Prop. 47. & Theolog. Plat. l. 1. c. 19. Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 3. Plotin Enn. 6. l. 5. c. 3. Jambl. myſt. ſect. 8. c. 4. Procl. El. Theol. Prob. 47. Alcin. Iſag. c. 10. Euſ. Præp. l. 1. c. 10.

propterea eſſe individuum, hoc eſt, *ἀμερῆ* & *ἀμέριστον*, ſententia eſt Platonicorum, Plotini, Jamblichi, Procli, Alcinoi, & *ψευδωνύμου* quoq; illius Zoroaſtri, cujus dogmata quædam repræſentavit Euſebius.

III. Sibi ſufficere Deum, nec ulla alia re indigere, Platonicorum eorundem opinio eſt, Porphyrii, Jamblichi, Procli, & Alcinoi. Idem habet & Ariſtoteles, & Ariſtotelis ſectator Simplicius, idem & Lucretius.

IV. Perfectus eſt, pulcherrimus eſt, & fons pulchritudinis, juxta Pythagoram, Anaxagoram, Platonem, & Platonis pediſequos, Maximum Tyrium, Plotinum, Proclum, & Alcinoum: item juxta Stoicos, & ſuppoſititium eundem Zoroaſtrum.

V. Quod bonus ſit, quod optimus, prædicant Plato & Platonici, & in his præcipue Jamblichus. Quod ſit bonus *ὑπερουσίως*, *ſupereſſentialiter*, quod fons boni, prædicat Proclus: prædicat & eſſe bonum ipſum, Platonis auctoritate ductus, qui dicere ſolet, Deum eſſe pulchrum ipſum, bonum ipſum. Prædicant idem Numenius & Alcinous: item Simplicius, qui & bonitatem bonitatum appellat. At inter Stoicos Cleanthes, in Poëmate de Deo, boni explicans naturam, non aliis eam definivit verbis, quam quibus Deum ipſum definiverat: & Epictetus, ubi eſſet eſſentia Dei, illic eſſe dixit eſſentiam boni. Salluſtius vero Cynicus inter communes notiones primam hanc poſuit, omnem Deum eſſe bonum.

VI. Infinitum eſſe Deum, notum fuit Anaxagoræ, qui Mentem infinitam ſtatuit principium rerum: notum & Ariſtoteli, qui Deum dixit continere infinitatem ipſam: notum & Meliſſo, ac Zenoni: notum & Proclo, qui infinitum ait eſſe Dei facultatem nunquam deficientem, ex qua infinitas ipſa oriatur.

VII. De immenſitate paria non ſenſerunt nec prolocuti ſunt Philoſophi. E recentioribus quidem plerique, & majori in luce literarum poſiti, & Ebræorum ac Chriſtianorum dogmatis jam imbuti, multas majorum ſuorum de rebus divinis opiniones vel emendarunt, vel accuratius expoſuerunt. Nam qui Platonis adhæſerunt diſciplinæ, Deum dixerunt neque eſſe ulla in re, neque ſeipſo includi. Sic Plotinus, qui, etſi facta eſſe dixit omnia, nec quicquam procreari poſſe, cum hoc ad potentiam Dei, non ad amplitudinem pertineat; minime id ... ſibi

L

ἀὐταρκῆ, Ariſtot. de cæl. l. 1. c. 9. & Magn. Mor. libr. 2. c. 15. Lucret. l. 1. & 2. *perfectum ac pulcherrimum*, Max. Tyr. Diſſ. 1. Plot. Procl. Th. Plat. l. 2. c. 11. & l. 1. c. 19. & 25. Alcin. Iſag. c. 10. *bonum*, Plat. Tim. & l. 2. Reip. Jambl. myſt. ſect. 1. & 8. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 15. 17. 19. l. 3. c. 1. Elem. Th. Pr. 12. 119. 133. Numen. Euſ. Pr. l. 11. c. 21. Alcin. Iſag. c. 10. Simpl. in Epictet. Cleanth. Clem. Alex. Protrept. Strom. l. 5. Salluſt c. 1. *infinitum*, Ariſtotel. l. 1. de cælo. Meliſſ. & Zeno. apud Stob. Eclog. Phyſic. lib. 1. cap. 1. Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 12. *immenſum*, Plotin. Enn. 5. libr. 5. c. 12.

ſibi voluit, Deum nihil efficere poſſe extra mundum, quod ſit anima mundi, & animæ vis omnis intra corporis, cujus anima eſt, anguſtias cohibeatur, nec quicquam ulterius agere poſſit, quemadmodum nos olim exiſtimavimus. Quippe is de immenſitate Dei ſæpe digna profatus eſt: velut, cum Deum dixit eſſe ubique & nuſquam; & quantus eſt, tantum eſſe ubique; & ipſum eſſe illud ubique & illud undique; ipſum tenere ſupremum ordinem; intra illum eſſe omnia; quidquid extra illum eſt, ipſum eſſe Deum, comprehenſionem videlicet & menſuram omnium, ſuperegredientem omnia, ſuper omnia eminentem. A Plotino eſt illud Porphyrii, Deum eſſe ubique, quod nuſquam ſit. Inſigne id Procli, Deos, quamvis ubique præſto ſint, nulli tamen addictos eſſe loco vel rei; cumque omnia contineant, nulla tamen re detineri: & illud Salluſtii Cynici, Deorum naturam loco non comprehendi. Præclarum quoque & iſtud Æſchyli, Deum omnia eſſe, atque etiam, ſi quid ſit, ſupra omnia. His ſatis exprimitur & intelligitur immenſitas Dei. At vetuſtiores Philoſophi Deum quidem dixerunt pervadere omnia, ſed non ſatis liquet, an omnium nomine aliquid præter hunc mundum ſignificaverint, ac propterea, an Dei magnitudinem extra mundum porrexerint. Thales certe & Heraclitus, & Timæus Locrus, Diis plena omnia eſſe dixerunt, ut proditum eſt ab Ariſtotele. Pythagoras Deum definivit, Mentem per omnem rerum naturam diffuſam & intentam. Tenuit id ipſum poſt Socratem Plato, quem ſecuti ſunt Apulejus & Alcinous. Jamblichus etiam ex ſententia Ægyptiorum dixit, Dei nomen totum orbem penetrare. Empedocli tribuitur memorabilis illa Dei definitio, Globus intelligens, cujus centrum ubique eſt, circumferentia nuſquam. Eodem pertinet dictum Pindari, Deum eſſe univerſum; & illud Arati, Jovis plena eſſe maria, & loca omnia terrarum, ipſoſque angiportus & conventus hominum. Aratum ſecutus eſt Virgilius, cum dixit, Jovis omnia plena eſſe, & Deum ire per omnes cæli, maris, terrarumque tractus; & Lucanus, cum Jovem eſſe, quodcunque videmus, quocunque movemur, pronunciavit. Eodem referri poteſt hoc quoque Simplicii, Deum ſimul & ſemper cum omnibus ſuis virtutibus ubique adeſſe; & ſcitum Brachmanum, Deum eſſe diffuſum per omnes orbis partes. Adjici quoque ad hæc poſſet egregius Orphei ſive Onomacriti locus, quo Deum exhibet in cælo ſedentem, pedibus inſiſtentem terræ, & manu dextera Oceani fines attingentem; ſi non is mihi κιβδηλίας & falſitatis ſuſpectus eſſet: quamobrem parcius eum in

ſequenti-

Origenian. l. 2. c. 2. quæſt. 1. c. 29. Plotin. Enn. 5. l. 5. c. 1. 4. 9. 11. 12. Enn. 6. l. 8. c. 16. & 18. Porphyr. ſentent. c. 31. Procl. Theol. Platon. l. 1. c. 19. Salluſt. de Diis & mundo c. 2. Æſchyl. apud. Clem. Alex. Strom. 5.

Ariſt. de anim. l. 1. c. 8.

Apul. de mundo. Alcin. Iſag. cap. 10. Jamblich. de myſter. ſect. 1. c. 9. ſect. 8. c. 4. 5. Virgil. Ecl. 3. Georg. l. 4. Lucan. l. 9. Simpl. in Epictet.

Orph. apud Cyrill. contr. Julian. lib. 2.

ſequentibus citabo ad teſtimonium. Hæc, quamvis amplitudinem Dei ad fines orbis extendunt, non illam tamen intra has anguſtias ita coërcent, ut ad alia extra orbem pertinere non poſſit. Non equidem negaverim, ita opinatos eſſe horum nonnullos, velut Pythagoram, qui Deum extra mundi hujus univerſitatem poſitum eſſe, negat, eoſque arguit, qui hoc exiſtiment, ſed totum in ea eſſe, affirmat. Idem novitiis pleriſque horum auctoritatem ſecutis viſum eſſe, fateor; in quibus & me poſuiſſe memini Origenem Platonicæ doctrinæ retinentiſſimum. Sed tamen conſtat, iſtorum ſaltem aliquos Dei immenſitatem agnoviſſe, puta Heraclitum, qui, cum mundum infinitum eſſe, crediderit, Deum quoq; omnia pervadentem, omnibusque aſſiſtentem, immenſum eſſe, neceſſario credidit. Alii plerique, qui Deo plena eſſe omnia, vel Deum ubiq; eſſe dixerunt, quid hujusmodi locutionibus ſignificaverint, non aperuerunt; neque certo ſcimus, circumſcripſerintne metis orbis Dei amplitudinem, an ulterius pertinere voluerint, uti voluerunt Platonici recentiores, quos dixi; qui dictatoris ſui Platonis pronuntiata quorſum flectenda eſſe putaverint, ſua hac ipſorum opinione ac velut interpretatione ſatis videntur declaraſſe.

Origenianor. l.2. c.2. quæſt. 1.

VIII. Deum eſſe immutabilem fatentur Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Platonicique omnes, & Stoici. Et Plato quidem in Phædone & in Politicis nullam cadere docet mutationem in Deum; & unumquodque eorum, quæ Deus eſt, ejusdem ſemper eſſe formæ. Platonem ſequuntur ex ejus ſchola Jamblichus, Proclus, & Alcinous; è Peripateticis Simplicius; è Pythagoreis Hierocles, quem & Platonicum, atque etiam Stoicum dicere poſſis; è Cynicis Salluſtius. Sed & pervulgatam ac tralatitiam eſſe inter Philoſophos hanc doctrinam, teſtificatur Ariſtoteles.

immutabilem, Jambl. de myſter. ſect. 1. c. 5. 9. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 11. 16. 19. 28. l. 5. c. 34. Alcin. c. 10. Simpl. in Epict. Hier. Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 7 Salluſt. c. 2. Ariſt. de cælo, l. 1. c. 9.

IX. Sciſcit apud Platonem Parmenides, Deum eſſe immobilem; ſciſcit & Xenophon; ſciſcunt Porphyrius, Jamblichus, & Alcinous, quorum ille Deum omnia movere ſcribit immobilem ipſum; hic neque eum movere, neque moveri.

immobilem, Parm. Platon. Soph. Xen. Theod. Ther. ſerm. 1. Porph. abſt. anim. l. 2. Jambl. myſt. ſect. 1. c. 5. ſect. 8. c. 2.

X. Nihil Deos pati poſſe demonſtratum eſt ab Ariſtotele. Nihil accidere poſſe Deo, Maximus Tyrius & Alcinous tradiderunt. Eruditè diſſerit hæc eadem Jamblichus, ac Deos præterea probat nullis perturbatio-

ἀπαθῆ, *hoc eſt, qui nihil pati poſſit, neque ſit affectionibus obnoxius*, Ariſtot. cæl. l. 1. c. 9. Max. Tyr diſſ. 27. Jambl. de myſter ſect. 1. c. 10. Epicur & Cleanth, Cic Nat. Deor. libr 1. Lucret. l. 1. Salluſt. de Diis & mundo c. 14. Æſchyl. Agam. v. 562.

bationibus affectionibuſve eſſe obnoxios; quæ & Epicuri, & Cleanthis Stoici ſententia eſt, à Salluſtio quoque Cynico propugnata, & inter communes notiones poſita. Accedit Æſchylus Poëta, aitque, ſolos Deos damnis carere. Et Rex Romanus Numa aſſeverabat, rerum omnium principium nihil ſentire, nihil pati.

æternum, Thal. apud Diog. Laërt. Thalet. Plutarch. Sympoſ. Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1. Procl. Elem. Theol. Prop. 49. 52 & Theol. Platon. l. 1. c. 28. 34. Euripid. apud. Euſeb. Præp. Evang. l. 13. c. 13. Salluſt. de Diis & mundo c. 2. Zoroaſt. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 1. c. 10.

XI. Scholæ utriusque, Jonicæ & Italicæ, opinio eſt, æternum eſſe Deum, ingenitum, ortus principiique expertem. Hinc enim Thales, Anaxagoras, Socrates & Plato, cum grege diſcipulorum, & Stoicis, & Epicureis; inde Pythagoras, Timæus, & Parmenides, & Meliſſus, uno id ore profeſſi ſunt. Et Thales quidem Dei hanc definitionem dedit, Quod caret principio atque fine; rebusque omnibus antiquiorem, nec unquam genitum eſſe dixit. E Platonis vero ſequacibus Proclus Deum ait idcirco eſſe æternum, quod per ſe ſit; idcirco autem eſſe totum ſimul, quod ſit æternus. Eſſe eum per ſe & αὐτοφυῆ, ac proinde æternum, Anaxagoræ auditor Euripides tradidit. Timæus Locrus in libro Phyſico unum eſſe diſſerit rerum omnium principium, quod ortu careat; quippe ſi eſſet ortum, jam non fore principium, ſed id unde ortum eſſet. Item Salluſtius Deorum naturam negat eſſe factam, quod ſemper fuerit; ſemper vero ea fuiſſe, quæ prima facultate ſunt prædita, & nihil pati poſſunt. Superioribus aſſenſus eſt Pſeudo-Zoroaſter in Perſicis. Et in Romæ primordiis docebat Numa, principium rerum omnium neque corrumpi, neque uſurpari oculis, ſed ſola mente attingi poſſe.

immortalem, Ariſtot. l. 2. de cælo, c. 3.

XII. Ut ortus, ſic & interitus expertem eſſe Deum, affirmarunt iidem propemodum omnes; cum fieri non poſſe crederent, ut, quæ nunquam cœpiſſent eſſe, aliquando eſſe deſinerent: atque id Ægyptii, quantumvis addicti mortalium Deorum cultui & ſuperſtitionibus, non negarunt. Singulare hoc eſt, quod Ariſtoteles ſcripſit, cum unumquodque cujus opus eſt, operis gratia ſit; Dei vero opus, ſive actus, ſit immortalitas, hoc eſt vita perpetua; neceſſe eſſe Deum perpetuo moveri.

unum,

XIII. In unitate Dei comprobanda tantus fuit concentus Philoſophorum, ut ſi recenſere velim omnes, numero opprimar. Ergo eximios tantum quosdam citabo, ac Platonem imprimis, cujus doctrina omnis ex hoc principio apta eſt, unicum eſſe Deum, opificem rerum, reliquorum Deorum progenitorem, divinarum unitatum auctorem. Id ſignificat in Timæo, in Parmenide, aliisque libris; maxime vero in Epiſtola ad Dionyſium, in qua eum præmonet fore, ut ſeriæ ſuæ Epiſtolæ, & diligentiori ſtudio conſcriptæ, hac nota diſtinguantur ab iis, quæ negli-

Digitized by Google

negligentius & ſine opera ac meditatione erunt lucubratæ; quod hæ à Diis, illæ à Deo exordium ducturæ ſint. Quod ſi Platonis ſententiam ex ipſius verbis perſpectam non haberemus, at haberemus certe ex Porphyrio, qui ita illum ſenſiſſe declarat libro quarto Hiſtoriæ Philoſophicæ. Vindex porro eſt ejusdem doctrinæ Porphyrius, cum aliis Platonicis, Jamblicho, Proclo, & Damaſcio. Quorum poſtremus hic Deum appellat unitatem: Jamblichus vero Deum eſſe dicit unitatem ex uno, προούσιον, hoc eſt, *ante-eſſentialem*, & eſſentiæ principium. At Procli in Elementis Theologiæ propoſitio hæc eſt: Omnis Deus unitas eſt benefica, vel bonitas unum efficiens; & eatenus illud eſt unusquiſque, quatenus Deus eſt. Sed ſupremus, ſimpliciter bonum eſt & ſimpliciter unum. Unusquiſque vero eorum, qui ſunt poſt primum, bonitas quædam eſt, & quædam unitas. Idem ſecutus Empedoclem, Deum appellat unitatem, & unitatum unitatem: Deum omnem eſſe dicit unitatem perfectam, & omnem unitatem perfectam eſſe Deum; nihil eſſe in divina natura, quod non ſit unum; & per ejus unitatem, omnem multitudinem effici unum, & quidquid divinæ illius unitatis ſit particeps, Deum effici; Deum denique habere ſuam ὑπόστασιν in unitate, quæ perfecta ſit, & eſſentia antiquior. Eadem hæc, vel non multum certe his abſimilia, diſſerit Salluſtius de grege Cynicorum, quorum anteſignanus Antiſthenes ſcripſit in Phyſico commentario, multos eſſe gentium ſingularum populares Deos, at Deum unum naturalem. Huc referre poſſumus magna Academiæ columina, Ciceronem, cujus præclara de Deo uno effata collegerunt alii; & Varronem, cujus doctrinam eo pertinentem Auguſtinus aperuit; & Plutarchum, quem Academiciſne, an alii cuipiam Philoſophiæ ſectæ contribuam, incertus ſum. Nec à Platone ſuper unitate Dei diſcrepuiſſe Xenocratem, Ariſtotelem, totumque Lyceum, teſtes ſunt Stobæus, Athenagoras, & Lactantius. Atque ex Ariſtotele hauſit Simplicius, quæ ab eo diſputata ſunt de Deo uno, rerum omnium principio ac fonte. Teſtes ſunt iſti quoque in eandem ſententiam conſpiraſſe totam Porticum. Sic Zeno quidem cum ſequacibus ſuis, ſic Seneca, ſic Marcus Aurelius, ſic Arrianus: Luculenta eſt ſuper hoc argumento diſſertatio Auctoris libelli de mundo, qui ſub Ariſtotelis nomine falſo circumfertur. Luculenta & Orphica carmina, quorum patrocinium illic aſciſcitur. Luculenta & Plinii diſſertatio circa initia magni operis. Quod ſi convertamur ad Italicam ſcholam, hoc ipſum prædicantes audiemus Pythagoram, Empedoclem, Philolaum, Xenophanem, Parmenidem, Meliſſum, Ti-

Porphyr. apud Cyrill. l. 1. contra Julian.
Jambl. de myſt. ſect. 1. c. 5. ſect. 8. c. 2. ſect. 9. c. 9. Procl. Elem. Th. Prop. 129. 133 Procl. Th. Plat. l. 1. c. 19. l. 2. c. 11 l. 4. c. 16 & in Tim. l. 2. & Elem. Th. Prop. 114.
Salluſt. de Diis & mundo. c. 5.
Auguſt. de civit. Dei, l. 4. c. 31.
Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 3. Athenag. Legat. Lactant. l. 1. Inſtit. c. 5. de ira Dei, c. 11. Simpl. in Epictet. initio oper. Auct. l. de mundo c. 7. Plin. l. 2. c. 5

Digitized by Google

Timæum, & inter recentiores Nicomachum Geraſenum; Deumque μονάδα, *unitatis* nomine afficientes. Conferendi in eundem cenſum antiquiſſimi Poëtæ, Heſiodus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus; Æſchylus, cujus teſtimonio pugnat Juſtinus; & Euripides, qui unicum eſſe dixit in cælo Jovem; & Aratus, qui ab unius Dei invocatione opus ſuum auſpicatur; & Orpheus, ſive Onomacritus, ob hoc ipſum mihi ſuſpectus, quod apertius quam alii Dei dotes exponit. Magnifice vero præ cæteris Dei unitatem prædicat Sophocles, cujus carmina repræſentant Juſtinus, Athenagoras, & ex Hecatæo Euſebius. Nec ab iis diſſentiunt Brachmanes, & Arabes illi Philoſophi, qui *Loquentes* appellantur: nec Barbaræ gentes, Sclaveni, & Antæ, quos commemorat Procopius.

XIV. Deum ab hominibus cognoſci non poſſe, variis modis declararunt Scriptores ſacri; velut eum eum dixerunt *poſuiſſe tenebras latibulum ſuum*; *nubes & caliginem eſſe in circuitu ejus*; eum *vere eſſe Deum abſconditum*; *lucem habitare inacceſſibilem*; eum *nullum hominum vidiſſe, ſed nec videre poſſe*; & nos eum *videre nunc per ſpeculum in ænigmate, nunc cognoſcere ex parte.* Itaque dogmata Judæorum cum referret Dio Caſſius, dixit credere Deum eſſe ἄῤῥητον καὶ ἀειδῆ, hoc eſt, neque verbis explicari neque cerni poſſe. Hinc antiquæ omnis Philoſophiæ conſtans opinio eſt, intelligi quidem ab hominibus Dei potentiam, at naturam ab homine mortali intelligi non poſſe. Sic Pythagoras, & Pythagoreus Meliſſus: ſic Anaxagoras: ſic Anaxagoræ diſcipulus Euripides: ſic Plato, qui in inveſtiganda Dei natura laborari vetat, quod neq; inveniri poſſit, neque explicari: ſic Platonis perpetui ſectatores Philo & Plotinus: ſic gregalis eorum Proclus, qui ſupremum Deum noſci poſſe negat, quod neminem ſui participet; & Theologiam eſſe vult habitum, qui Deorum naturam, quantum homini fas eſt, declaret, ſciatque diſcernere, quidquid eorum ignotum eſt, ab iis, quæ hoc participant: ſic Platonis condiſcipuli Xenophon & Antiſthenes: ſic Auctor Metaphyſicorum, quæ adſcribuntur Theophraſto: ſic Stoici: ſic Æſchylus Poëta. Quendam è Græcis ſapientem laudat Juſtinus, qui dixerit, eorum, quæ ad Deum pertinent, nihil eſſe perſpicuum certumque hominibus. Memoratur eidem ſcriptor vetuſtiſſimus Acmon, qui Deum vocat πάγκρυφον,

Clem. Alex. Protrept. Juſtin. de Monarch. Dei. Eurip. Helen. v. 498. Orph. apud Euſeb. Præp. Juſtin. de Monarch. Dei. Athenag. Legat. Euſ. Præp. Evang. l. 13. c. 13. Procop. Gothic. l. 3. c. 14.
ignotum,
Pſ. 17, 12. Pſ. 96, 2. Iſa. 45, 15. 1. Tim. 6, 16. 1. Cor. 13, 12. Dio Caſſ. l. 57. Pythagor. Anaxagor. Plato apud Joſeph. contra Apion. l. 2. Meliſſus apud Laërt. in Meliſſ. Plat. in Tim. & l. 7. de legib. Eurip. Troad. v. 885. Plotin. Enn. 5. l. 5. c. 6.

Procl. Elem. Theol. Prop. 133. Theol. Plat. lib. 1. c. 3. libr. 2. cap. 11. l. 5. c. 16. Xenoph. & Antiſth. apud Clem. Alex. Strom. 5. Juſtin. in Expoſit. Fidei, & in Paræn.

Digitized by Google

κρύφον, *penitus abſconditum*. Id ſibi volebant Athenienſes, cum aram ponerent IGNOTO DEO: id Ægyptii Græcanicæ Philoſophiæ inventores & magiſtri, cum ſupremum Deum pingerent ſupra caput habentem πτερὸν βασίλειον: quod ſive umbellam regiam ſignificet, ut in Demonſtratione noſtra Evangelica ſumus interpretati, ſive aliam; ſignificat certe ignotam Dei naturam. Atque inde Cneph dictus eſt ab Ægyptiis Thebæis, κνηφαῖος à Græcis, hoc eſt obſcurus & tenebricoſus; vocibus ab Ebræo *canaph* detortis, quod alam ſonat. Cæteros quoque Deos propemodum omnes ad exprimendam divinæ naturæ obſcuritatem alatos Ægyptii fingebant, & ante templa Deorum collocabant Sphingas, ut obſcuram & difficultatibus perplexam eſſe ſignificarent doctrinam, quæ de Deo eſt. Cauſſæ fuiſſe narrat Porphyrius obſcuritatem eandem divinæ naturæ, cur eam nigro lapide variæ gentes adumbrarent. Talis fuit lapis ille Brachthan, ab Arabibus in Alcaaba Meccana dedicatus, & cultus jam inde à vetuſtioribus Muhammedi temporibus, quem Dei cujusdam ſibi ignoti ſimulacrum eſſe teſtatur Maximus Tyrius. Inter prima & præcipua doctrinæ Brachmanum capita, unum hoc eſt, Deum neque notum fuiſſe unquam, neque noſci poſſe. Et nobiliſſima Philoſophorum Sinenſium ſecta Dei cultum hoc argumento ſtolide reſpuit, quod cum ignotus ſit, quis ei potiſſimum cultus conveniat, notum eſſe non poſſit.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. c. 4. §. 8. f. 69. 70.

Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 3. c. 7.

Maxim. Tyr. Diſſert. 38.

XV. Nec verbis exprimi Dei naturam poſſe, etiamſi noſci poſſet, traditum eſt conceptis verbis à Platone. Huic adhærent pro more ſuo Apulejus & Maximus Tyrius: item Plotinus & Alcinous, qui nomen Dei negant eſſe ullum, ullam definitionem, quod ſit ſupra omnia, nec genere ullo contineatur aut ſpecie, nulla differentia aut accidente diſtinguatur: quod & apud Simplicium reperias. Is vero præterea hoc habet Chriſtiano homine dignum, ſi Deo tribuamus quidquid boni, ſancti, magnique vel cogitare poſſumus vel eloqui, perſuaſum nobis eſſe debere, id omne longe infra ipſius dignitatem futurum; atque ideo tantum veniam ab eo ſperare nos poſſe, quod nihil amplius poſſimus. Scitum eſt Procli, omne divinum eſſe ineffabile, ipſum vero ſupremum Deum adeo eſſe inexplicabilem, ut id quovis ſilentio ſatis exprimi non poſſit. Sed & Philemon Poëta terribile eſſe ait nomen Dei, nec à quoquam proferri poſſe. Et Samaritani Sicimitæ in admonitione ad Antiochum

ineffabilem.

Plat. in Timæo. Apul. de Deo. Max. Tyr. Diſſert. 38. Plotin. Enn. 5. l. 3. c. 13. Alcin. Iſagog. cap. 10. Simpl. in Epictet. Procl. Theol. Plat. l. 1. c. 4. l. 2. c. 6. & 11. l. 3. c. 1. & Elem. Theol. Prop. 133. Philem. apud Juſtin. de monarch. Dei.

tiochum Epiphanem, quam libris ſuis intexuit Joſephus, templum ſuum Garizimitanum, Deo ſacrum, nomine carere dixerunt.

XVI. Falſa itidem eſt, Deum ſcire omnia, Philoſophia vetus. Inſigne fertur Thaletis dictum, qui roganti cuidam, an hominis facinus aliquod Deo incognitum eſſe poſſet? Imo, inquit, ne cogitatio quidem. His paria cenſuiſſe Socratem in Xenophontis Memorabilibus proditum eſt. Idem ſentire ſe declarat Plato, præſertim in Parmenide, ubi accuratiſſimam, præ cæteris omnibus, Deum habere docet ſcientiam univerſarum rerum, qua & humanas perfecte cognoſcat. Idem ſentit Plutarchus, idem & Plotinus, qui notabile hoc habet ac Chriſtianæ doctrinæ valde conſentaneum, Deum ſeipſum intelligere, & omnia in ſeipſo, ac proinde omnia ipſi coram adeſſe, ea ſimul ipſum cognoſcere, nec ad res cognoſcendas more humanæ mentis ratiocinationem adhibere. Similia habet Proclus, qui & omnibus hominibus per certam anticipationem & prænotionem perſuaſum eſſe ſcribit, Deum omnia noſſe, etiam intimas mentium cogitationes; & ipſam hanc Deorum cognitionem neq; cognoſci poſſe, neque dictis explicari. Placuit idem Peripateticis, Simplicio & Ammonio, quorum hic cenſet cum Platonicis, omnia Diis eſſe cognita, quod omnium cauſſa ſint; & cognoſcere res præſentes, præteritas, & futuras, eo modo, qui Diis conveniat; ea nimirum cognitione, quæ una ſit, & determinata, & conſtans, atque immutabilis. Placuit id & Stoicis, Epicteto, Marco Aurelio, & Arriano, qu ſuis in Epictetum lucubrationibus egregiam ſuper hac quæſtione diſputationem inſeruit. Iiſdem vocibus perſonabat Schola Pythagoræ: nam noſtri inſpectorem eſſe Deum, nec ipſum fugere quicquam, & in cognitione Dei nihil eſſe mutationi obnoxium, & huic præſto eſſe omnia, tum quæ præterita ſunt, tum quæ futura, cecinerunt Epicharmus & Parmenides. Id volebat Heſiodus, cum diceret, oculum Jovis videre omnia, omnia cognoſcere: & Theognis, cum Jovem alloquens fateretur hominum cogitationes penitus ipſi eſſe perſpectas: & Pindarus, cum clamaret falli, quiſquis rem aliquam Deum celare ſe poſſe ſperat: & Menander, cum homines admoneret, prope adſtare unicuique teſtem & ſpectatorem Deum: & Menandri æqualis Philemon, cum caneret, juſtitiæ oculum cernere omnia. Atque hic oculus eſt, quem priſci hi Poëtæ, & profana

Joſeph. Antiq. l. 12. c. 7. *παντοδαῆ, hoc eſt, omnia ſcientem,* Val. Max. l. 7. c. 2. Xenoph. Memorab. l. 1. Plat. l. 10. de legib. monarch. de ſera numinis vindicta. Plotin. Enn. 4 l. 4. c. 12 Enn. 5 l. 9. c. 5. Procl. Theol. Plat. l. 1. c. 21. & l. 4. c. 5 & in Platon Alcibiad. 1. Simp. in Epict. Ammon. in Ariſtot. de interpret. M. Aurel. l. 11. §. 13. Arrianus in Epictet l. 1. c. 14. & l. 2. c. 13 Epicharm. & Parmen. aqud Clem. Alexand. Strom. 5. Heſiod. Oper. & Dies, v. 265.

Theogn. v. 375. Pind. Olymp. Od. 1. Menand. apud Clement. Alexand. Strom. 5. Philem. apud Juſtin. de Monarch. Dei.

profana etiam oracula, ex quibus Philoſophiam contexere ſtuduerat Porphyrius, ſingulas orbis partes, mentiumque humanarum receſſus, penetrare profantur. Pervulgata eſt ea, quam Græci Grammatici afferunt, vocis *Dæmon* etymologia, ſed ex qua tamen apparet Græcorum de immenſa Deorum cognitione ſententia : δαίμονας enim dictos opinantur, quaſi δαήμονας, hoc eſt, Scientes. Hæc more ſuo per ſymbola ſignificabant Ægyptii, cum oculos atque aures ex pretioſa aliqua materia confingerent, Diiſque conſecratos in templis appenderent. Contra vero Brachmanes Deum carere ſciſcunt oculis, & tamen cernere omnia; carere auribus, & omnia audire.

XVII.* Deum verum eſſe & veracem, nec ullius eſſe cuiquam cauſſam & auctorem mendacii, vel fraudis, vel ignorantiæ, primitusq; in ipſo ineſſe veritatem, diſerte & acute expoſuit Proclus, ex Socratis doctrina à Platone tradita in libris de Republica. Cui aſſentientes Alcinous & Simplicius, Deum *Veritatis* nomine affecerunt, quod veritatis omnis ita ſit principium, ut Sol omnis luminis.

verum, Procl. Plat. Th. l.1. c.17. & 21. Plat. de Repub. l.2 Alcin. Iſag. c.10. Sympl. in Epictet.

XVIII. Bona omnia à Diis provenire ſignificarunt Poëtæ, cum δοτῆρας ἐάων ipſos appellarunt. Quidquid fauſtum fortunatumque contingit hominibus, Diis acceptum eſſe referendum tradunt Æſchylus, Menander, & Diphilus. Nec id fugit Platonem, qui bona à Diis, non vero mala, profundi in homines, & quidquid in iis boni & pulchri eſt, ex ſupremo Deo proficiſci docuit, hoc argumento uſus, nihilo plus, quod beneficum ſit, malefacere poſſe, quam frigidum calefacere. Retinuit id Jamblichus, cum ſcripſit bonum Diis eſſe naturale, nec quicquam mali ideo ab iis poſſe provenire, ac conſtare id inter Græcos omnes & Barbaros. Retinuit id & Proclus in libris Theologiæ Platonicæ, ubi bona à Diis in humanum genus promanantia radiis Solis comparat, qui ab illuſtratis corporibus pro ſua cujusque natura excipiuntur. Egregium illud Simplicii, Deum bona omnia efficere, cum nihil non boni velit, poſſit vero quodcunque vult: & iſtud Hieroclis, Deos natura ac ſponte ſua bona in nos & utilia conferre; nos autem repudiatis illorum beneficiis, mala nobis conſciſcere.

bonorum auctorem, Æſchyl. Sept. contr. Theb. v.631 Diphil. apud Euſeb. Præp. l 13. Plat. Euthyph. & apud Procl. Th. Plat. l.2. c.11 Jamb. de myſt. ſect.7. c.6. Procl. Theol. Plat. l.1.c.17. & 18 Hierocl. apud Stob. Ecl. Eth.

XIX. Deum rerum omnium principium eſſe, patrem, cauſſam cauſſarum optimam, atque finem, Platonis opinio eſt. Clariſſimis verbis dotes illas Dei explicat Jamblichus, fontem eum fundumque appellans

principium cauſſam, finem,

* Plato in Tim. & apud Athenagor. Legat & Procl. Theolog. Platon. libr. 3. cap. 21. & libr. 6. Jamb. de myſt. ſect. 8. cap. 2.

lans univerſarum rerum, & quæ reipſa ſunt, & quæ animo concipi poſſunt; principium οὐσίας καὶ οὐσιότητος, *eſſentiæ & eſſentialitatis*; principium, medium & finem. Hæc à Pythagoreis ſumſit Jamblichus, qui, teſte Servio, ternarium numerum aſſignabant ſummo Deo, quod ab eo ſit & initium, & medium, & finis. Præclare & Proclus, qui Deum dixit patrem eſſe omnium, propter eum eſſe omnia, ideoque primam eſſe agendi cauſam, & finem omnium; & Alcinous, qui Deum idcirco vult Patrem appellari, quod cauſſa ſit omnium, quodque cæleſtem mentem & animum mundi ad ſe ſuasque ipſius rationes exornet. Multis locis idem aſſeverat Simplicius; velut cum ait idem eſſe Unum, Principium, Bonum, & Deum; Deum eſſe cauſſam omnium, & principium principiorum, & cauſſam cauſſarum, & Deum Deorum, & bonitatem bonitatum. Hoc & in Metaphyſicis Ariſtotelis, & in iis, quæ ſibi Theophraſti præſcripſerunt nomen, proditum extat. Placitum quoq; id fuit Italicæ Scholæ: Nam Pythagoras, cujus verba recitat Juſtinus, Deum vocat principium & patrem omnium: & Pythagoricus Timæus in Phyſico opere, unicum eum eſſe ait rerum principium. Adde his Sophoclem, & ſuppoſititium Orpheum, qui Deum dicunt principium, medium ac finem continere. Quod & à Platone uſurpatum eſt, & veteri ſermone ferri ſolitum narrat Auctor libelli De mundo. Adde Heſiodum, & Poëtas cæteros, & quidquid eſt eorum, qui finxere vel ſcripſere fabulas, quosque Ariſtoteles Theologos appellat. Hi cum Deum appellant Patrem omnipotentem, Patrem Deorum & hominum; cum eſſe ſignificant principium, cauſſam, originem auctoremque rerum. Quin etiam Romani Deorum nominibus *Patris* cognomentum fere ſubjungebant. Hinc Jupiter dictus, quod eſt Jovis pater, & Dieſpiter: hinc & Ditis pater, & Neptunus pater, & Saturnus pater, & Janus pater, & Mars pater, ſive Marſpiter; quæ recenſentur ab Agellio. Super his vero conſulitor Hieroclis Diſſertatio in Carmina Pythagoræ.

Serv. in Virgil Ecl. 8. Procl. Theo. Plat. l. 3. c. 21. & l. 2. in Tim. Alcin. Iſagog. cap. 10. Simpl. & Epictet. Ariſt. Metaph. l. 2. c. 2. Juſtin. in protrept. Soph. in Orph. apud Euſ. Præp. Evang. l. 13. Plato de legib. Auct. libri de mundo c. 7. Ariſt. Metaph. l. 1. c. 4. Agell. l. 5. c. 12.

XX. Eodem pertinent tituli illi, quibus honeſtatur Deus à veteribus, cum Rex, cum Dominus, cum primus, cum ſupremus, cum προούσιος, *ante-eſſentialis*, & ὑπερούσιος, *ſupereſſentialis*, nuncupatur: velut ab Homero, qui Regum ſupremum, ὕπατον κρειόντων, & à Solone, & à Theognide, qui Regem omnium dicunt ac Dominum; & à ſuppoſititio Zoroaſtro in ſacra rerum Perſicarum Collectione; item à Timæo & Onato

Regem, Dominum, primum, ſupremum, προούσιον, ὑπερούσιον, Homer. Iliad. θ. Solon. Gnomic. Theogn. v. 375. Zoroaſt. apud Euſeb. Præp. libr. 1. cap. 19. Tim. ap. Procl. Theol. Platon. libr. 1. cap. 19.

Onato Pythagoricis; & à Maximo Tyrio, qui per omnem orbem vigere ait legem hanc atque ſermonem, conſentientibus Græcis & Barbaris, ſapientibus & ſtolidis, Deum eſſe unum, regem & patrem rerum omnium; & à Plotino, Porphyrio & Alcinoo, qui primum Deum vocant *καθυπέρτερον*, *κορυφαῖον*, ſuperiorem omnibus Diis, & auguſtiſſimam mentem, & naturam ipſam incorpoream, obtinentem ſupremum ordinem, & omnia ſupergredientem; & ab Jamblicho, qui veritatis omnis, felicitatis, eſſentiæ, cauſſæ & principiorum præſidem ac priorem rebus iis quæ vere ſunt earumque principiis, & *προούσιον*, *ante-eſſentialem*; & à Proclo, qui primum, & Deum Deorum, & omnium principium *ὑπερούσιον*, *ſupereſſentiale*. Hujus eſt quoque propoſitio illa, quæ extat in Elementis Theologicis, *Omnis Deus eſt ὑπερούσιος*, *καὶ ὑπέρζωος*, *καὶ ὑπέρνους*, *ſupereſſentialis*, *& ſupervitalis*, *& ſupermentalis*. Scribit præterea Damaſcius, omnes fere ante Jamblichum Philoſophos dixiſſe, multos quidem eſſe Deos *οὐσιώδεις*, *eſſentiales*; at unum *ὑπερούσιον*, *ſupereſſentialem*. Claudat agmen Platonicorum Plato ipſe, qui Jovem in cælo curru alato vehi, primumque incedere narrat; hunc ſequi Deorum Dæmonumque exercitum.

XXI. Infinitam eſſe Dei potentiam prædicat, & probat memoratus nobis ſæpius nobiliſſimus Platonis aſſecla & interpres Proclus. Qui id revocarent in dubium, fatuos appellabat Pythagoras, & diſcipulos adhortabatur, ne eorum dogmatum, quæ de Diis tradebantur, ulli derogarent fidem; atque hoc principio nitebatur omnis illorum *τερατολογία*, & portentoſa ac prodigialis Philoſophia. Itaque Pythagoræ auditor Epicharmus nihil eſſe canebat, quod eſſet præter poteſtatem Dei. Aſſentitur Poëtarum chorus omnis: & vetuſtiſſimus quidem Linus facilia eſſe omnia Deo, & nihil ejus poteſtatem ſuperare canit, atque ab hoc effato verſuum ſuorum capit exordium, quod in opinionum ſuarum patrocinium afferebant Pythagorei. Lino ſuccinunt Solon & Theognis, ſummamque eſſe decernunt Dei potentiam, cui nullus Deorum poſſit contendere. Hinc aurea illa Catena Homeri, ex qua ſuſpenſi cæteri Dii atque Deæ, cælo ipſum detrahere non poſſint; ipſe contra ex ea cælum, terras, & maria, Deorumque ac Dearum turbam omnem, velut in faſciculum conſtrictos, poſſit de Olympi vertice ſuſpendere. Hanc autem omnium, quæcunque libuerint, agendorum facultatem in Dei ipſius notione contineri optime vidit, & diſerte cecinit Callimachus. Apud Latinos vero Poëtas tam crebris celebratur teſtimoniis infinita

Onat. ap. Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 3. Max. Tyr. Diſſ. 1 Plot. Enn. 5. l. 3. c. 13. & l. 5. c. 12. & Enn. 6. l. 8. c. 16. & 18. Porphyr. de abſt. ab anim. l. 1. Alcin. Iſag. ad doctr. Plat. c. 10. Jambl. de myſt. ſect. 8. c. 2. Procl. Theol. Plat. l. 2. c. 1. & 11. & l. 3. c. 1. Proc. Elem. Th. Prop. 115. & 12. Plat. ap. Athenagor. Legat. *omnipotentem*, Procl. Elem. Th. prop. 84 Pythag ap. Jambl. de vit. Pyth. c. 28. Epich ap. Clem. Alex. Strom 5. Lin. ap. Jambli. de vit. Pythag. c. 28. Sol. Gnom. Th. v. 375. Homer. Iliad. θ. Call. ap. Plut. de plac. philoſ. l. 1. c. 7.

infinita Dei potentia, ut qui ea colligere velit, otio debeat abundare. Nec ea ſolum apud illos intelligenda eſt Dei potentia, quam tenet in omnia quæcunque ſunt, ſed ea etiam, qua omnia facere poteſt, quæcunque non ſunt.

& beatum, Ariſtot. de cæl. l. 1. c. 9. & l. 2. c. 1. & Moral. l. 10. Epicur. apud Cic. de nat. Deor. l. 1. & ex Lucret. l. 1. & 2.

XXII. Denique, ut abſolvam, ſumma beatitate & æternitate Deos frui, optimam ducere vitam, omnibusque affluere bonis, vulgo atque adeo ſibi ipſi perſuaſum eſſe declaravit Ariſtoteles: nam cælum oſtendit eſſe ſedem Dei, & quidquid illic ſit, æternam & beatam vitam agere, & in ſpeculatione poſitam eſſe Deorum beatitatem; quod & Epicuro, ſed longe diverſas ob cauſſas, viſum eſt. Nec aliud quam ſummam felicitatem nectaris & ambroſiæ figmentis Poëtæ ſignificarunt.

CAPUT III.

De ſanctiſſima Trinitate.

MINUS vero mirum eſt, hæc dogmata, utpote rectæ Rationi magis pervia, hominum notitiæ patuiſſe. At obſcurum illud ſanctiſſimæ Trinitatis & reconditum myſterium eosdem vidiſſe quaſi per nubila & caliginem, ſed vidiſſe tamen Rationis ope, magna ſane res eſt, & Chriſtianæ veritatis certiſſimum argumentum. Plato imprimis præceptis Socratis imbutus, cum alibi, tum præcipue in Gorgia, & in celebri illa & à priſcis Chriſtianis ſæpe laudata Epiſtola ad Dionyſium ſecunda, divinam explicans naturam, tres in ea deſignat Reges; primum, cauſſam rerum omnium eximiarum; ſecundum, rebus ſecundis addictum; tertium, tertiis. Atque hæc Platonis Trinitas, juxta interpretationem Procli, Pater eſt, & Potentia, & Mens. Aliis præterea locis à primo hoc Rege vult eſſe genitum ſecundum, mundi conditorem; ex illo tertium, quem animam mundi Platonici dixere: & in Epiſtola ad Hermiam, Eraſtum, & Coriſcum, jurare eos jubet per Deum, rerum omnium, & quæ ſunt, & quæ futuræ ſunt, ducem atque cauſſam, & per Dei hujus Patrem Deum. Ab eo etiam alibi traditum eſt, uti teſtatur Porphyrius in Hiſtoria Philoſophica, Deum illum Filium, ſive Mentem, à Deo Patre, cui tribuit Boni cognomen, genitum eſſe ante tempora, modo quodam, qui ab hominibus comprehendi non poſſit; per ſe conſtare ipſum, atque eſſe rerum omnium, omnisque pulchritudinis

Procl. Th. Plat. l. 3. c. 21

Porph. apud Cyrill. contra Julian. libr. 1.

dinis

dinis fontem. Retulerunt hæc Clemens Alexandrinus, Euſebius, Cyrillus, & alii, ut Trinitatem Platoni & cognitam & celebratam fuiſſe probarent. Magiſtri ſui doctrinam etſi non uno modo expoſuerunt Platonici, in eo tamen conveniunt; unum illum rerum omnium parentem & auctorem Deum, trinum tamen eſſe quoad hypoſtaſes. Princeps horum Plotinus librum ſcripſit hujus argumenti & tituli, *περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστασέων, de tribus principalibus hypoſtaſibus*; qui liber in quinta ejus Enneade primo loco poſitus eſt. Illic poſt ſupremum Deum, quem perfectiſſimum appellat, ſecundam ponit Mentem, ab illo genitam, optimam omnium, ejus imaginem, quæ cum eo neceſſario ſit, etſi ſeparata & diſtincta, eumque intueatur; Genitorem autem id amare, quod genuit; generationem illam, quæ rerum æternarum eſt, à generationibus temporalibus valde diſcrepare. Vix potuiſſet apertius tres ſanctiſſimæ Trinitatis ſignare perſonas: perfectiſſimum enim illud, Pater eſt; Mens, Filius; Amor, Spiritus ſanctus. De Amore hoc valde notabile eſt, & veritati Chriſtianæ proximum, quod ſcribit alibi, eum eſſe Amorem, quo ſe ipſe diligit Deus; eundemque eſſe & Amorem, & qui amabilis eſt; eundem amantem & amatum; & eundem rurſum Amorem & eſſentiam. Amelius in Plotini Schola eductus, velut magiſtri dictata recinens, tres eſſe ſtatuit Opifices, Mentes tres, tres Reges; eum nempe, qui eſt, eum qui habet, eum qui videt; per Verbum omnia eſſe condita, idque & ex ſententia Heracliti, & ex ſua; idemque eſſe Verbum hoc, atque illud, quod Johannes Evangeliſta in principio fuiſſe apud Deum, & per quod omnia à Deo eſſe facta, & quod carnem ipſum eſſe factum, & humanam aſſumſiſſe naturam, & morte obita Deum fuiſſe, qualis antea fuerat, declaravit. Atque hæc doctrina Platonicis ita probata eſt, ut ex Mediolanenſi Epiſcopo Simpliciano ſæpe audiſſe ſe narret Auguſtinus, quendam ex Platonicis dixiſſe, aureis literis deſcribendum eſſe Evangelii hujus initium, & in conſpicuis Eccleſiarum omnium locis proponendum. Plotini quoque auditor Porphyrius ſtatuit, juxta Platonis diſciplinam, Dei naturam ad tres hypoſtaſes procedere, Bonum, Opificem, & Animam; & Plotino etiam aſſentiri ſe ait, etſi diſcrepantiam inter eos aliquam arguunt Proclus & Auguſtinus. Recenſetur ab eodem Proclo Harpocration inter Platonicos, qui trinum eſſe Deum crediderunt. Porphyrii opinionem oppugnavit Jamblichus, & tan-

quam

Clemens Alex. Strom. 5. Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 20. Cyrill. contra Julian. l. 3. & 4.

Plotin. Enn. 6. l. 8. c. 15.

Amel. apud Procl. Comment. in Tim. libr. 2. Cyrill. contra Julian. l. 8. Aug. Confeſſ. 8.

Auguſt. de civit. Dei, l. 10. c. 29.

Porph. apud Cyrill. contra Julian. l. 1. & 8. Procl. in Tim. libr. 2. Auguſt. de civit. Dei, l. 10. c. 23.

Jamb. de myſt. ſect. 8. c. 2. & 5. ſect. 10. c. 6. & apud Procl. in Tim. lib. 2.

quam Plotinianam traduxit, cum ipſe non abſimilia Plotinianorum protulerit, trinumque Deum confeſſus ſit. Amelio adhæſit Theodorus, & tres itidem ſtatuit Opifices, quorum hinc vocat ὄντως ὄντα νοῦν, *mentem eſſentialem*; illum νοερὰν οὐσίαν, *intelligentiæ compotem eſſentiam*; iſtum denique *fontem animarum*. At Proclus reprobatis illorum opinionibus ſuam ipſe profert, cum in Timæo, tum paſſim in opere de Platonica Philoſophia; cujus ſumma hæc eſt, Deum eſſe ſupremum, primum principium atque cauſſam, perfectamque unitatem, à rebus omnibus omnino diſcretam: ex hac Unitate rerum opifice procedere Trinitatem univerſitatis itidem opificem; tres nempe præcipuos ac principales rerum Patres, ex Unitate veluti ſuſpenſos, planeque ſeparatos & diſtinctos: adeo, ut quadruplicem fingat δημιουργίαν, ſive opificium; illud nempe ſupremi Dei, ac reliqua trium Patrum: ſed Unitatem tamen illam in ſe complecti perfectam menſuram Trinitatis per ſummam Unitatem; Trinitatem vero individuam Unitatis potentiam ex ſeſe proferre. Hanc ille contendit eſſe Platonis mentem, fallique, qui ſecus arbitrentur. Cujus commenti radices cum rimarer, hæ deprehenſæ ſunt; quod cum perfectam Dei unitatem & ſimplicitatem prædicaſſe Platonem ſciret, alioſque Philoſophos, nec trinum eſſe poſſe crederet, quod unum eſſet, eo progreſſus eſt veſaniæ, ut & nativos Platonis corrumperet ſenſus, receptamque in ejus Scholis doctrinam adulteraret; ac Trinitatem quantumlibet Unitati conjunctam, ab ea tamen diverſam confingeret. Contra Macrobius, non quadruplicem, ſed trinam inducit divinitatem, unius nempe principis, primæque rerum cauſſæ & originis Dei; Mentis, quam pro ſua fœcunditate ſui ſimilem de ſe procreet princeps ille Deus; & animæ, quam rurſum Mens de ſe edat. Chalcidium hic adducerem, qui egregiam dedit adumbrationem Trinitatis, ſi non aliqua ei adhæreret Chriſtianiſmi ſuſpicio. Platoni ad hanc notitiam prætulerunt facem Pythagorei. Hos trinum celebraſſe Deum diſſerit Proclus in Timæum: hos narrat Servius ternarium numerum perfectum ſummo Deo aſſignaſſe, ac propterea dixiſſe Virgilium, numero ternario Deum gaudere; atq; idcirco etiam Deorum omnium poteſtatem triplici ſigno oſtendi, Jovis triſido fulmine, Neptuni tridente, Plutonis cane tricipiti; hinc unum eſſe eundemq; Deum, Apollinem, Solem, atq; Bacchum; hinc tres eſſe Parcas, tres Furias, & Herculem tribus noctibus conceptum. Ergo de divina illa Trinitate multa commentatus eſt Parmenides, acutiſſimus Pythagoricorum dogmatum

Theodor. apud Procl. in Tim. l. 2.

Procl. Theolog. Plat. l. 6. c. 6.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. c. 14. & l. 2. c. 1.

Chalc. in Tim.

Procl. in Tim. l. 2.

Serv. in Virgil. Ecl. 8.

Parm. ex Plot. Enn. 5. l. 1. c. 8. Proclus Theol.

tum patronus. Præcipuas ejus ſententias in libros ſuos retulerunt Plato, & Platonici, Plotinus ac Proclus: ex quibus intelligas, ſic ipſi viſum eſſe, Trinitatem eſſe fontem cauſſamque rerum; in ea primum eſſe Patrem, & Unum, quod proprie unum ſit; ſecundam Mentem à Patre editam, quæ ſit Unum & multa; tertium Amorem à Mente ortum, igneæ naturæ, qui ſit Unum & multa. Trinitatem undecunque perfectam in Deo eſſe faſſus eſt Timæus Locrus, quæ perfectio ipſa ſit unius formæ, & abſoluta exiſtentia, fons omnis perfectionis, trinam & in unum conjunctam continens perfectionem. Numenius, quem Pythagoricum juxta & Platonicum appellare poſſis, in libro De bono, primum Deum ponit ſimplicem; & individuum, bonum & cauſſam rerum; tum ſecundum Deum, opificem, primi Filium; ac demum tertium Deum, ſive opus, hoc eſt Mundum, perfectum nempe animal, à tertio illo Deo animatum; primum illum eſſe avum, ſecundum progenitum, nepotem tertium; atque hos unum eſſe. Quæ ex Pſeudo-Orpheo afferuntur, parum inter ſe conſentiunt; nempe, uti conjicio, quod non unius ſint auctoris, quæ ſplendidum hoc nomen præferunt. Trinum Deum celebrant Orphica à Proclo allata, Phanetem ſcilicet opificem mundi, Cælum atque Tempus. At quæ extant apud Juſtinum, aliosq; Chriſtianos ſcriptores, Dei Verbum invocant, opifex mundi, perfectum, quod & primam Patris vocem appellant. Nec de nihilo eſt, & ad ſacræ Trinitatis doctrinam ab Ebræis ad Ethnicos tranſmiſſam videtur pertinere, quod canit Callimachus, Apollinem ſedere ad dextram Jovis. Manaverat ſcilicet ad Græcos, quod in Pſalmis legimus, juſſiſſe Deum Patrem, ſedere ad dextram ſuam Deum Filium. Sed & Pallas exiliens & naſcens è cerebro Jovis, Mentis Filia à veteribus dicta, annon ſymbolum eſt Dei Filii à Patre per intellectum procedentis? Annon manifeſta eſt, trium ſacræ Trinitatis perſonarum ſignificatio in his verbis Senecæ: *Quisquis formator univerſi fuit, ſive ille Deus eſt potens omnium:* (hic ille eſt Pater omnipotens) *ſive incorporalis Ratio ingentium operum artifex:* (en tibi Filium, λογον nempe, ſive Verbum, per quod omnia facta ſunt) *ſive divinus Spiritus per omnia maxima minima æquali intentione diffuſus:* (quæ denotant Spiritum Sanctum.) Nunc Judæorum Chriſto recentiorum ſciſcitemur ſententiam, ac primum celeberrimi inter illos Philonis. Hic, teſte Iſidoro Peluſiota, cum verba hæc interpretaretur, *Deus & Dominus*, regiam Trinitatem magis unam eſſe dixit, quam res dividuas; & copioſiorem, quam res ſingulares: & Deum utrimque ſtipatum inducit duabus

Platon. l. 3. c. 21. 23. 24. & l. 4. c. 35. 36. 37. 38.
Tim. ap. Procl. Theol. Plat. l. 4. c. 16. Numen. apud Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 18. Cyrill. contr. Julian. l. 8. Theod. Therap. ſerm. 2. de principio.
Procl. in Tim. l. 2.
Juſtin. Paræn. Cyrill. contr. Julian. l. 1.
Callim. Hymn. in Apollin.
Pſ. 109, 1.
Senec. Conſolat. ad Helviam cap. 8.
Iſidor. Peluſiot. l. 2. Epiſt. 143.

ſummis

Philo de ſacrif. Abel & Cain. Philo de vita Moſis. Philo de agricult. de confuſ. ling. de ſomn. Deterius melior inſid. Philo Quis hæres divinor. Philo περὶ κοσμου. de Monarch. l. 2. de Cherub. Philo de prof. Philo de confuſ. ling. Quis divinor. hæres?

ſummis potentiis, Imperio & Bonitate. Idem ſummo Deo rerum omnium parenti Filium aſſignat; atque eum natu maximum; non generatione carentem, ut eſt Deus ille ſupremus; neque ita genitum, ut nos ſumus; id eſſe Dei Verbum, ſecundum Deum, opus Dei, rebus omnibus antiquius, imaginem Dei, Angelorum antiquiſſimum, Angelum ipſum, principium, per quod conditus eſt mundus, Legatum univerſitati regendæ præfectum, ſummum Sacerdotem, medium inter Deum & homines. Eundem eſſe dicit Dei nomen, quo continetur ſignificatio divinitatis Verbi; nam veteres Judæi Deum appellant *Sem*, hoc eſt, Nomen. Quamobrem & Archangelum κυριώνυμον, *multa nomina gerentem*, Philo Verbum appellat: quippe nomen illud Dei, quod Hamphoraſch, id eſt, *explicatum*, Rabbini nuncupant, per duodecim literas, & per quadraginta duas pronuntiabant: ex quibus varia confinxerunt Dei nomina; quorum præcipua duo & ſeptuaginta libris ſuis celebrarunt. Vetuſtiſſimi Rabbini, myſteriorum Cabalæ conſulti, tres in Deo ſciſcunt eſſe luces: lucem intimam, antiquam, æternam, eandemque virtutem primam; deinde lucem clariſſimam, ſapientiam æternam; tum lucem denique claram & occultam; tres illas luces emitti intra Deum, nec foras prodire; eas idem eſſe ac Infinitum, hoc eſt, Deum; eaſdem eſſe unicam eſſentiam, principium unicum principiorum omnium, radicem omnium radicum. Tradunt & tres primarias eſſe Sephiroth: Coronam ſummam; deinde Sapientiam ex Coronæ ſummæ infinitate ortam, nec ex ea tamen foras prodeuntem; tum intelligentiam ex Corona ſumma emanantem; trium harum æqualem eſſe dignitatem & perfectam unitatem, in intimo Dei ſinu latentem & ſedentem, velut in curru: quam & propterea myſterium Mercavæ, hoc eſt *Currus*, appellarunt. Id ipſum ſignificabant vocabulo *Nekuda*, hoc eſt *punctum*, ſive Centrum, ex quo tres mentes prodire volunt, quæ non aliud ſint, quam centri hujus patefactio; eaſque tribus exprimunt punctis, & ſymbolo trium guttarum in Deo fluentium, & deſcriptione triplicis literæ Jod, & tribus literis nominis Dei *Jehu*, quarum prima *Jod* ſapientiam denotat, ſive Patrem; ſecunda *He*, decorem, ſive Filium; tertia *Vau*, intelligentiam, ſive Spiritum ſanctum. Utuntur & exemplo arboris, quæ ex radice truncum profert, ramos ex trunco; cum tamen tria hæc ſint unica arbor. Fuſe hæc in R. Moſis Corduarii Cabaliſtico libro, qui *Hortus malorum Punicorum* inſcriptus eſt, diſputantur ex ſententia R. Simeonis, cognomento Juſti, & R. Simeonis ben Jochai; quorum hic ante quingentos

ſupra

ſupra mille, ille ante bis mille annos floruiſſe fertur. Nonnunquàm & trinam hanc lucem, Patris, Filii, & Spiritus ſancti nominibus afficiunt, ac vocabulo *Alben* deſignant, quo continetur & dictio *Ab*, quæ Patrem ſonat; & dictio *Ben*, quæ Filium; quodque tribus conſtat literis, quibus tres Perſonæ notantur. Nec diffitetur Manaſſe ben Iſrael in Conciliatore, hanc eſſe Cabaliſtarum opinionem, Platonicæ conſentaneam, à ſummo Deo emanaſſe primam Mentem, per quam orbis formatus eſt. Nempe Mens illa eſt, quam Plato λόγον καὶ διάνοιαν Θεῦ appellet, mundi procreatricem. Poſſem & ad ſignificationem Trinitatis detorquere, uti faciunt noſtrorum plerique, pervulgatum illud in libris Magiſtrorum Judæorum, ac præcipue in vetuſto libro Jetzira, ineſſe in Deo & intelligens, & id, quod intelligitur, & intellectum; ſive cognoſcens, & cognitum, & cognitionem; ſive numerans & numeratum, & numerum; & tria hæc unum eſſe. Sed minime iſta pertinere ad Trinitatem deprehendet, qui legerit Maimonidæ librum More nevochim. Id enim affert & explicat, tanquam petitum ex Philoſophia, non ex Libris ſacris; neque de Deo tantum, ſed de quocunque intellectu dicendum illud eſſe affirmat. Hoc ſolum apponit diſcriminis, quod de alio quovis intellectu id dici duntaxat poſſit, tum cum eſt in actu, ut loquuntur, minime vero, cum eſt in potentia; Deo vero, qui ſemper eſt in actu, id nunquam non conveniat. Nihilo magis audiendi ſunt, qui *Mumar* & *Sechina* in Targumim & Thalmude volunt notare Verbum & Spiritum ſanctum. Hanc hariolationem à Theodorico Hackſpanio ſolide diſcuſſam prætereo. Divinæ naturæ tria ineſſe viderunt Ægyptii. Neque hic cum Kirchero, viro vaſtæ & variæ, ſed non ſatis accuratæ & caſtigatæ eruditionis, ſuffragio Mercurii Triſmegiſti pugnabo; quem ſuppoſititium eſſe quisquis non odorabitur, is obeſæ naris homo utique ſit. At utar teſtimonio Plutarchi, qui ex Ægyptiorum doctrina naturam divinam tribus conſtare ſcribit, eo quod intelligitur, materia, & mundo ex his orto; ac propterea tria hæc illos ait comparare triangulo. Quæ ſane conſonant iis, quæ credita diximus priſcis Philoſophis, de ſupremo Deo ſive Patre; de ſecundo Opifice & diſpoſitore materiæ, ſive Filio; & de tertio, qui eſt anima mundi. Nec de eo dubitare nos ſinunt illa, quæ ex libris exoticis religionem Ægyptiorum complexis depromit Kircherus, in interpretatione Obeliſci Pamphilii: unde cognoſcitur in Symbolo pingi ipſis ſolito ad exprimendam Dei naturam, globum ſignificaſſe Deum ſine principioque carentem; ſerpentem ex globo prodeun-

Manaſſ. ben Iſrael. Conciliat. Quæſt. 9.

More nevoch. Part. 1. c. 78.

Hackſpan. de uſu libr. Rabbin. c. 2. §. 103. & ſq. Kirch. Sphing. Myſtag. Part. 2. c. 3. Interpret. Obeliſc. Pamph. l. 1. c. 3. Plutarch. de Iſid. & Oſir. Kirch. Interpret. Obel. Pamphil. l. 5. c. 3.

tem notaſſe potentiam Dei opificem rerum; alias vero globo adnexas
Jambl. de myſt. ſect. 8. cap. 3. expreſſiſſe Spiritum vitæ datorem. Legimus apud Jamblichum de Mente opifice ſic philoſophari Ægyptios: cum Mens ipſa res parturit, triplici nomine appellari; Amon, quatenus res latentes profert in apertum; Phtha, quatenus eas arte perficit; Oſirin, quatenus benefica eſt.
Dionyſ. Epiſt. ad Polyc. 7. Triplex ille Magorum Perſarum Mithra Dionyſio memoratus, videtur eſſe ſimulacrum quoddam Trinitatis. Apud Indos, non Brachmanes ſolum, perſuaſum habent, & triplici illo funiculo, quem ſuſpenſum gerunt, de collo ſignificatum volunt trinum eſſe Deum; ſed vulgus etiam in eadem opinione eſt. Verumtamen non ita eos opinari, Deum eſſe trinum eundem & unum, ſed unum ſupremum Deum, parentem eſſe trium aliorum Deorum, qui unicus tamen Deus ſint, aſſeverant ii, qui
Bern. Memoir. ſur l' Empir. du Mogol. Tom. 3. p. 51. & ſuiv. ſubtilius iſta rimati ſunt. Velut Bernerius, qui Pythagoræ, Platonis, & Eudoxi diligentiam æmulatus, multiplicem exoticarum rerum notitiam, eruditis peregrinationibus quæſitam, ad Philoſophiæ ſuæ ornamentum, & doctrinæ amplificationem contulit. Atque in eo plane Indis convenit cum Proclo, de quo ſuperius dixi: item Sinis, & Sinarum diſcipulis Japoniis. Hi Deum exhibent effigie monſtroſa, in qua ex uno corpore prodeunt tria capita mutuo ſeſe conſpicientia: quibus ajunt exprimi diſtinctas tres perſonas, quarum una ſit eademque voluntas. Unum aliquem ex tribus iſtis, vel tres potius iſtos, quos unum eſſe volunt, Filii nomine afficiebant Indi veteres; cui & portentoſum quoddam ſimulacrum dediſſe Patrem narrant, cum orbem conderet, velut operis, quod moliebatur exemplar ad imitandum propoſitum. Scriptum id extat apud Porphyrium in libro De Styge. Reperiebatur & in inſula Diu ſimulacrum, uni ex tribus perſonis divinis conſecratum, quem Maheſſam appellabant, quaſi Meſſiæ nomen referentes. Tres quaſdam dictiones impenſe venerantur Siamenſes, & ſacras habent, quarum prima Deum ſignificat, ſecunda Dei Verbum, tertia imitatorem Dei. Quod ſi regredimur in Occidentem, ſcintillas quaſdam veritatis deprehendemus in Solonis lege quadam, quæ in Axibus inſculpta fuit. Hac jubebantur Athenienſes jurare per tres Deos, ἱκέσιον, καθάρσιον, ἐξακεστήριον, hoc eſt, Supplicem, Expiantem, Averruncum. Fuerunt, qui exiſtimarent Celtas, ſub Heſi, Beleni, & Tharamis nominibus unicum Deum Teutatem coluiſſe: & qui ex eo, quod de Germanis ſcriptum reliquit Cæſar, Deorum nu-
Cæſar de bell. Gall. libr. 6. mero eos ſolos ducere, quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam, colligerent, Deum ipſos unum & trinum eſſe veneratos. Peruvianos quoque ipſos

ipſos narrat Joſephus Acoſta, teſtis idoneus, trinum adoraſſe Deum, Viracocham ſive ſupremum Deum, Solem, & Tonitru; Soli triplex ſimulacrum conſecraſſe triplici nomine appellatum, atq; item ipſi Tonitru; & in ſacello quodam effigiem poſuiſſe, quam unam in Trinitate, trinam in unitate eſſe dicerent. Tres perſonas condidiſſe mundum, Cubanorum dogma fuit, ut didicimus ex Herreræ Hiſtoriis. Cæterum minime hæc ita ſumi velim, quaſi accuratam ſacroſancti hujus myſterii, vel has gentes, vel iſtos, quos commemoravi Philoſophos, notitiam habuiſſe putem. Nam caruerunt cognitione ὁμουσιότητος, *conſubſtantialitatis*; quod in Platonicis arguebat Cyrillus; nec eam, uti debuerunt, ad tres illas Hypoſtaſes adjunxerunt; nec triplicem illam à Deo removerunt diſtinctionem, quæ infert diverſitatem naturæ & inæquales dignitatis gradus. Ad quæ cum impegiſſet Arius, fide excuſſus in errorem præcipitavit. Satis mihi eſt oſtendiſſe, adumbrationem quandam dogmatis hujus extitiſſe inter profanas gentes; nec quicquam eſſe cauſſæ, cur quod & placuit illis, nec in his improbatum eſt, in Chriſtianis culpetur.

Joſeph. Acoſta Hiſt. Indic. lib. 5. c. 4. & 28.

Herrer. Hiſt. Ind. Occid. Dec. 1. libr. 9. c. 4.

Cyrill. contra Julian. libr. 8.

CAPUT IV.

De Angelis.

I. *De Angelis bonis & malis.* II. *De lapſu Angelorum.* III. *De Angelis cuſtodibus.*

DE Angelis dictum eſt à Philone, eos à Philoſophis appellari Dæmones, qui in Libris ſacris Angeli dicuntur: & promiſcuum utrorumque eſſe nomen fatetur apud Auguſtinum Ethnicus Labeo. Philoſophorum autem de re ipſa una fere opinio eſt; de iis, quæ ad rem pertinent, diſcrepant fortaſſe nonnihil, Qui primus inter illos celebratur Thales, Dæmones definivit οὐσίας ψυχικὰς, *ſubſtantias animales*, plenumque iis mundum eſſe dixit. Sibi aſſiſtere Dæmonium quoddam, prædicabat Socrates. Unde & adverſus Melitum, objicientem ſibi impietatis crimen, probabat ſe agnoſcere Dæmones, quippe qui Dæmonium ſibi diceret aſſiſtere; qui vero agnoſcat Dæmones Deorum filios, hunc & Deos. At Plato perſpicue, præ veteribus Philoſophis, & copioſe de natura Dæmonum diſſeruit: nam poſt ſupremum Deum, inferiores poſuit Deos, hoc nomine dictos, quod boni ſint, neq; mali eſſe poſſint: his ſubji-

De Angelis bonis & malis.

Phil. de Gigant. & de ſomniis.

Auguſt. de civit. Dei, libr. 9. c. 19.

Thal apud Plutarch. de Placit. Philoſ. libr. 1. cap 8. & Laert. in Thalet. & alios. Socrat. apud Platon. paſſim, Apul. de Deo Socr. & alios.

cit Dæmones, itidem incorporeos, qui recte maleve pro arbitrio agere poſſint, & quorum propterea nonnulli boni ſint, alii mali. Eorum quidem non ſatis explicat originem; ſed eorum tamen naturam non ex nihilo extitiſſe vult, ſed ex fluxione quadam primæ ac ſecundæ cauſſæ: & ἀγεννήτȣς tamen, *generationis expertes* appellat, quod more corporeorum animalium geniti non ſint; ab his vero differre Dæmonum naturam, qui mali & boni poſſunt evadere. Ita ſententiam Platonis expoſuit Euſebius; at Alcinous Platonicæ Philoſophiæ conſultiſſimus, ex Doctoris ſui ſententia, Dæmones eſſe dicit Deos genitos, & generando propagatos, eoſque Dei filios appellat, quod conſtent ex illa fluxione Dei, & per orbem quoquo verſus ſparſos eſſe exiſtimat. Nunc ſi Platonem ipſum non per Interpretes, ſed coram conſulamus, reſpondentem audiemus in Timæo, Dæmones eſſe Deorum filios, Deos ipſos dictos, & cæleſtibus orbibus adjunctos, natura mortales, Dei beneficio immortales, animalibus generandis præfectos. Principem præterea natura maleficum, Dæmonibus additum eſſe decernit libro decimo De legibus; quem eum ipſum eſſe contendit Clemens Alexandrinus, qui à nobis Diabolus appellatur. Et libro quoque quarto operis ejuſdem De legibus ſacra fieri Dæmonibus jubet Plato. Quid quod nomen ipſum Angelorum videtur uſurpaſſe. *Nonne*, inquit de eo Minutius, *Angelos narrat & Dæmonas? Plato*, inquit Cyprianus, *unum Deum ſervans, cæteros Angelos vel Dæmonas dicit.* Et Ammonius ſcribit, Timæum (apud Platonem ſcilicet) Socrati reſpondiſſe: Deum neque eſſe corpus, neque colorem, neque Angelum. Atque hæc effata Platonis, multis à ſe expoſita, Ebræorum placitis conſentire oſtendit Chalcidius; quod & Euſebius aſſeverat. Platonis ſententiam varie flexit torſitque cohors Platonicorum. Naturam Dæmonum ex veterum Theologorum, hoc eſt, Mythologorum, ſententia explicaſſe Xenocratem Platonis auditorem prodidit Plutarchus. Philo vero in Platonis ludum Judaica dogmata intulit, & utrimque inſtructus mixtum quid de Angelis commentus eſt; eos nempe animas eſſe beatas, nequitiæ expertes, optimas, & valde puras, ſummi Dei miniſtras, quibus conflati ſint ejuſdem exercitus, ſupra terrenarum rerum cupiditatem longe poſitas, ſublimia tantum & divina ſectantes ac cogitantes, per aërem cælumque curſitantes, à Philoſophis Dæmonum nomine affectas. Multa de Dæmonibus diſputavit Plutarchus libro De defectis oraculis, & alibi quoque: multa & Apulejus in libello de Deo Socratis, ubi Dæmones eſſe decernit *genere animalia, ingenio*

Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 26. & l. 13. c. 15. Alcin. Iſagog.

Clem. Alex. Strom. 5.

Cyprian. de Idol. vanit. Ammon. in Categor. Ariſt. cap. De ſubſtantia. Calc. in Tim p. 222 & ſqq. Euſ. Præp. Ev. l. 11. c. 26. Plutarch. de Iſid. & Oſirid. hilo de ſacrif. Cain & Abel. Gigant. de confuſ. ling. de ſomniis.

genio

genio rationabilia, animo paſſiva, corpore aërea, tempore æterna. Quam ejus definitionem, totamque adeo ſententiam Auguſtinus diligenter excuſſit. Excuſſit & illam Plotini, qui Dæmones ratus eſt materia carere & corpore, ſed corpora tamen ignea aëriave induere, mortalitati haudquaquam opportuna, ut hæc noſtra; ejuſdem eſſe omnes naturæ, ex anima mundi genitos, affectionibus obnoxios, à Diis diverſos, ab iis ſecundos, ex iiſque pendentes, æternos, certæ ac conſtantis naturæ, quæ mutari non poſſit, nec proinde divina fieri. Contra credebat Amelius, Deos aliquos eſſe Dæmones. Æqualis Apuleii Maximus Tyrius, cum alibi, tum præcipue duabus Diſſertationibus de Deo Socratis Dæmonum naturam accurate explicavit, & ſecundarios eſſe Deos dixit, ſummorum Deorum miniſtros, ad patiendum idoneos, cælum inter & terram, Deum inter & homines conſtitutos. Quid ſuper hoc argumento viſum ſit Porphyrio, ex ejus Epiſtola ad Anebonem, & libro De Philoſophia, ex oraculis, aliiſque libris cognoſcitur. Calamitatum, magiæ, maleficiorum, impii idolorum cultus, vitiorumque omnium auctores facit Dæmones malos; familiare ipſis eſſe ait & proprium mendacium, juxta illud Johannis de Diabolo: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur*; Deorum affectare titulos, præeſſe ipſis principem Serapidem ſive Plutonem, qui & ipſe Deum ſe ſupremum ferat; veri autem ac ſummi numinis legitimos honores ac exiſtimationem oppugnare eos & imminuere velle; contra mala hominum generi ab his impendentia bonos Dæmones præſignificare; internuntios, ſequeſtros, ac velut portitores Deum inter homineſque agere, & animas eſſe ex univerſi natura delibatas. Quin etiam Angelorum & Archangelorum nominibus utitur; quod & factum ſæpius ab auditore ejus Jamblicho in libro De myſteriis. Is totum hoc argumentum tractavit longe uberius, & exoticas de Dæmonibus opiniones tradens ſuam ipſe propoſuit. Hanc ſane atq; illam item Porphyrii, ſi quis advertat animum, illico perſpiciet adoleſcentis tum Chriſtianiſmi luce fuiſſe perfuſam. Et Jamblicho, & Juliano Imperatori, & Proclo Solares quidam Angeli commemorantur. Hic Proclus varios ſtatuit ordines Deorum, Angelorum, & Dæmonum, & ex Parmenidis doctrina colligit plena his eſſe omnia. Celebratur dictum hoc Damaſcii, omnes fere Jamblicho vetuſtiores Philoſophos unum poſuiſſe Deum ὑπερούσιον, *ſuperſubſtantialem*, multos οὐσιώδεις, *ſubſtantiales*, ab unico illo prodeuntes, ejuſque radiis factos divinæ naturæ participes. Antiſtheni certe hoc effatum adſcribit Lactantius, multos quidem

August. de civit. Dei, l. 8. c. 14. & 16. & l. 9. c. 6. 8. 10. 11.
Plotin. Enn. 3. l. 5. c. 6.

Amel. apud Procl. in Plat. Alcib. 1. Max. Tyr. Diſſ. 1. 16. 26. 27. Porph. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 4. c. 23. & l. 5. c. 6. & ſeq. Porphyr. de abſt. ab anim l. 2. Joh. 8, 34.

Jamblich. in vit. Pythag. Julian. Hymn. in Solem. Procl. in Heſiod. Oper. & Theol. Plat. l. 3. c. 21. & in Plat. Alcib. I.

dem eſſe populares Deos, unum naturalem, id eſt, ſummæ totius artificem. Ex Academia tranſeamus in Lyceum, cujus princeps Ariſtoteles, præter motores orbibus cæleſtibus adjunctos & velut affixos, Dæmoniorum expreſſam injecit mentionem in libris Metaphyſicorum: ſed ab illis cæli agitatoribus diverſa eſſe, ratus eſt, cum corporea illa fingat, hos corporis malitiæque expertes. Videat ergo Gerardus Voſſius, cujus ingentia extant in Rempublicam literariam merita, quid velit ſibi, cum ait, Ariſtotelem non alios noviſſe ſpiritus, quam motores cæli; neque ullam vel levem ejus rei apud eum reperiri mentionem, præterquam ubi ex aliena loquitur ſententia. Quod confirmat Alexandri Aphrodiſei, Simplicii, & Averrois aſſenſu. Nec negat tamen à præceptore receſſiſſe Theophraſtum, & deinde Ammonium, Johannem Philoponum, & Algazelem. Eſſe Deos, & Dæmones, qui animorum ſceleribus purgandorum curam gerant, Salluſtio Cynico viſum eſt. Stoicos credidiſſe narrat Plutarchus, Dæmonas eſſe naturas quaſdam animorum ſimiles; & Chryſippum veteres Theologos ſecutum dixiſſe eoſdem hominibus longe præſtare, ineſſe in iis virtutis ac vitiorum diſcrimina, & divinitatis non tamen puræ & ſinceræ quippiam. Et in Exhortationibus dixiſſe Senecam, narrat Lactantius, Deum regni ſui miniſtros genuiſſe. Ex ætherea ſubſtantia deſcerptos eſſe ſcripſerat Poſidonius in libro de Heroibus & Dæmonibus: qui ſi ſupereſſet, qui de iis fuerint Stoicæ ſectæ ſenſus, plenius cognoſceremus. Narrat idem de Pythagora Plutarchus, quod de Chryſippo. Hunc primum cognoviſſe Dæmonas aſſeverant nonnulli. Falſo; nam Thales de iis jam ante erat philoſophatus. Idem narrat Plutarchus de Empedocle, quod de Pythagora. Nec ab his diſcrepuit Ocellus Lucanus. Parmenidem vero tradit Proclus poſt ens unum, conſtituiſſe varia Dæmonum & Deorum genera, quorum hi Angelicum ordinem obtineant. Aureorum carminum, quæ Pythagoræ nomen præfixum gerunt, & revera Lyſidis ſunt, ejus, qui Epaminondæ præceptor fuit, placitum hoc eſt, colendos eſſe Heroas ac Dæmonas terrenos: & Heroas illos Hierocles bonos Dæmonas ſive Angelos interpretatur; Dæmonas vero terrenos, animos hominum, præſtantes virtute ac doctrina. Quid aliud vero quam Angelos dicamus eſſe chorum illum Deorum, quem ſummi Dei mandatis obſequi differit Onatus? Atq; tam conſtantes in ea opinione fuerunt Pythagorici, ut traditum ab Ariſtotele narret Apulejus, mirari ſolitos eos, ſi

Ariſt. Metaph. l. 5. c. 8.

Voſſ. de idolol. l. 1. c. 6. & l. 2. c. 41.

Salluſt. de Diis & mundo c. 12. Plutarch. de Placit. Philoſ. l. 1. c. 8. & de Iſid. & Oſir. & de defect. oracul. Lactant. libr. 1. c. 4. & 7. Poſidon. apud Macr. Saturn. libr. 1. c. 23. Pythag. apud Plut. de Iſid. & de placit. phil. l. 1. c. 8. Empedocl. apud Plut. de def. oracul. & de Iſid. Ocell. Luc. de univ. natur. c. 3. Procl. Theol. Plat. libr. 3. c. 21. Hierocl. in Carm. Pythag. Onat. ap. Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 3. Apul. de Deo Socrat.

ſi quis ſe negaret unquam Dæmonem vidiſſe. Nec notitiæ Angelorum expers fuit Heraclitus, qui homines à divinis quibuſdam poteſtatibus præmoneri exiſtimavit. Primus vero Ethnicorum omnium, quorum ſcripta conſtent, de natura Dæmonum Heſiodus diſſeruit, atque eos immortales, aëra indutos, numero decies tricentenos, circa terram juſſu Jovis vagari dixit, hominum facta obſervantes; hos prius fuiſſe eorum hominum animas, qui per auream ætatem vixerunt ſub Saturno. Ubi Proclus quadrifariam ab eo diviſam fuiſſe notat naturam rationis compotem, primamq; poſitam illam Deorum, ſecundam Dæmonum, tertiam Heroum, quartam hominum. Quod & ante Proclum obſervarunt alii. Ibidem vero Tzetzes Deos ac Dæmones confundi notat à quibusdam, diſcerni ab aliis, qui Dæmones eſſe cenſent naturas incorporeas, rerum, quæ in terris fiunt, ſpeculatrices. Ad Homerum vero quod attinet, quidquid contendat Maximus Tyrius, de Dæmonibus parum enucleate & definite egit, nec eos à pervulgatis illis Græcorum Diis diſtinxit. Orpheus apud Clementem Alexandrinum, & Angelos nominat, & ſedibus ſummi Dei ait aſſiſtere. Hæc doctrinam Chriſtianam valde ſapiunt, & ut ſæpe jam monui, è Chriſtianorum penu videntur profecta. Eodem Orphei nomine inſcripti Hymni Dæmonas cæleſtes, aëreos, in aquis degentes, terrenos, agentes ſub terris, & per ignem vagantes invocant. Et Ariſtophanes deniq; quendam inducit implorantem Deorum ac Dæmonum opem. Ac ſi opinionis hujus repetamus altius originem, accepiſſe eam Græcos, ut cætera Theologiæ ſuæ capita, probabile eſt ex Ægyptiis & Phœnicibus. De Angelis & Dæmonibus quid cenſuerint Ægyptii, ſciri poteſt eſt Jamblichi libro De myſteriis, qui totus conſtat placitis Ægyptiorum; & ex ſcriptis Porphyrii, qui cum alia multa tradit ſuper ea re, tum id præcipue, ſolitos Ægyptios, & Phœnices, & quicunque res divinas callerent, quotieſcunq; ſacra eſſent facturi, lora prius in templis rumpere, & pecudes ad ſolum affligere, ad abigendos Dæmones, animalium ſpeciem ſæpe indutos. Sciri poteſt & ex Macrobio, qui Ægyptios tradit homini naſcenti inter alios Præſtites Deos Dæmonem appoſuiſſe. Diſſeminata fuerat per orbem doctrina eadem, ſi Maimonidæ fides eſt, etiam ante Moſem, qui, cum ſacra hircis fieri vetaret, Dæmonum cultum prohibebat. Hircorum certe formam Dæmones habere, & in ea conſpici credebantur, cum ab aliis, tum maxime à Sabæis, clariſſima Arabum gente, quos & iis ſacra feciſſe notat Philoſtorgius. Nec hi ſolum, ſed & totæ Chaldæorum Perſarumq; gentes, alios bonos eſſe rebantur Dæmonas, alios malos. Inde prima Magiæ origo: magis

Heſiod. Oper. v. 121. & ſeq. [v. 250. & ſeq. Procl. in Heſiod. Oper.

Max. Tyr. Diſſert. 26.

Clemens Alex. Strom. libr. 5.

Orph. Hymn. init.

Ariſtophan. in Platon.

Porph. de antr. Nymph. de abſt. ab anim. l. 2. & de Phil. ex oracul. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 4. c. 23.

Macrob. Saturn. libr. 1. c. 19.

Maimonid. More nevoch. Part. 3. c. 46. Levit. 17. 7.

Philoſtorg. l. 3. c. 4.

magis enim privatum cum Dæmonibus commercium fuit. Hinc confiſta ſuppoſititii illius Zoroaſtris myſteria, & memorata Minutio ac Cypriano Hoſtanis dogmata. Operæ pretium eſt cognoſcere, quid ex Chaldæorum ſcitis referat Jamblichus de Antitheis: quorum conſimilia nanciſcare apud Arnobium. Indos etiam, & clariſſimam Indicæ gentis partem Brachmanes; Siamenſes quoque, Sinas, & Japonenſes, eadem de bonis & malis Angelis pervaſit opinio, quos & magnis religionibus colunt. A Dæmonibus pulſari ſe queruntur incolæ Minuthiadis inſulæ. Multa hic nugantur pro more ſuo recentiores Judæi: nam præter Sephiroth, decem nempe illos ſpiritus Deo proximos, Angelos his inferiores ponunt, bonos atque malos: & bonos quidem in diverſos diſpeſcunt ordines, Animalium, Rotarum, Prævalidorum, aliiſque nominibus diſcretos; alios ad dextram Dei locatos, ad ſiniſtram alios, quorum hi vitia doceant homines, illi virtutem. Diſtingunnt ab iis Angelos miniſterii, qui Deo proxime adſtent. Rurſum Angelis corpus detrahunt nonnulli, ſecus alii: & hi quoſdam inferioris ſubſellii Angelos confingunt, igne & aëre concretos, res inſtantes & mox futuras ex ſuperiorum monitu prænoſceates, more hominum cibum capientes, generationi vacantes, & morientes. Eos fabulantur ortos eſſe ex Adami ὀνειρωμοῖς. Cujus conſimile quippiam habebant figmenta Galatarum Peſſinuntiorum: ex Jovis nempe dormientis profuſa in terram genitura extitiſſe Dæmonem, ſexu ambiguo, Agdiſtin nomine. Acutior his Judæis Maimonides, corporis materiæque omnis expertes Angelos facit: & longe ante Maimoniden Philo, qui tamen ſinceram ſacrorum Scriptorum de Angelis doctrinam profanæ Philoſophiæ commentis oblimavit. Multa ſuper his legas in Tzeror hammor, multa & in ipſo Thalmude, omnis ineptiæ officina: velut, Adamum atque Evam, dum lugerent Abelem, & mutua conſuetudine per tempus luctus centum triginta annis abſtinerent, ex Mentibus quibuſdam genuiſſe Dæmonas, quos *Schedim* appellant, & Spiritus, & Lemures. Quatuor faciunt Dæmonum matres, Lilith, Ogereth, Machlath, & Noëmam Tubalcaini ſororem, Simronis uxorem, Aſmodæi matrem. Hæc legas apud Eliam Levitam in Thisbi: qui & tradit morem hunc apud Judæos Germanos inoleviſſe, ut in cubiculis puerperarum nomina trium Angelorum parietibus inſcribant, ad arcendam vim Lilithæ infantium recens natorum vitæ inſidiantis; ex qua Ilythyæ & nomen & perſonam confictam non abſurde ſuſpicere. At Muhammedus Chriſtianum fere de Angelis dogma retinuit. Rurſum ſi reſpicimus

Cyprian. de idolor. vanit. Jamb. de myſt. ſect. 3. c. 31. Arnob. lib. 4.

Maimonid. More nevoch Part. I. c. 49. Philo de ſacrif. Cain & Abel, & de confuſ. ling. & de ſomn. Thalmud in libr. Erubin. Maimonid. More nevoch. Part. I. cap 7. ex Midraſch. Elias Levita Thisbi in Aſmodai & in Lilith.

mus Occidentem, Athenienſes Dæmonum notitia imbutos offendemus. Diſtinguebant eos à Diis, & utroſque in publicis juramentis ſigillatim invocabant. Quod ex Ariſtophane, Platone, & Æſchine licet intelligere. Romanorum religionibus conſecrati Manes, iidem fuerunt Genii ſive Dæmones, hominibus naſcentibus additi: Manes dicti ex Græco μηνις: Μὴν autem eſt Dæmon, ſive Genius, atque etiam Sol, cui quod deputata eſſet ſors μηνὸς ſive Dæmonis, & μὴν & Dæmon dictus eſt. Atque hæc religio ex Oriente acceſſita eſt: nam μὴν eſt Meni, cujus cultui deditos Judæos caſtigat Iſaias. Sed hæc fuſe nos alibi diſputavimus. Lares item, & Larvæ, ſive Lemures, apud Romanos, ſua ſacra, ſuos feſtos dies habebant. Phantaſmata item à multis viſa in Græcis Romaniſque hiſtoriis referuntur. Sibi lecta hujuſmodi pleraq; apud Chryſippum, Plutarchum, & Numenium prodidit Origenes. Cujuſmodi narrationibus permotus Plinius, quid de eo ſentiendum ſit, quærit à Sura per epiſtolam. Africani denique & Americani eſſe Dæmones experimento ſuo didicere. Hos obvios ſæpe habent, hos vident; pulſantur ab his nonnunquam, graviſſimiſque plagis conciduntur: at alios contra beneficos benignoſque ſentiunt & prædicant.

Ariſtoph. Plut. Plat. Tim. & de Rep. l. 3. Æſchin. in Cteſiph.

Iſa. 65, 11. Not. in Origen. p. 108. 109.

Origen. l. 5. contra Celſ. Plin. libr. 7. Epiſt. 27.

II. Orbem quoque univerſum pervagata eſt notitia lapſus Angelorum. Feruntur imprimis memorabiles Empedoclis verſus, quibus ex æthere in pontum corruiſſe Dæmones, & ſcelerum pœnas dare cecinit: & qui verſus illos retulit Plutarchus, θεηλάτους, & οὐρανοπετεῖς, *à Diis expulſos*, & *cælo delapſos* eos appellat. Quærendum quoque ſibi proponit Plotinus, qui factum ſit, ut Dæmones in deterius natura ſint devoluti. Et Chalcidius, cum de Dæmonum natura ex veterum Philoſophorum ſententia diſſereret, à quibuſdam ait deſertores Angelos appellari. Nec aliud quam defectionem caſumque rebellium Angelorum ſignificare videntur, Titanum & Gigantum, qui cælo utrique finguntur eſſe prognati, prælia adverſus Jovem, & cæleſtis regni affectatio: eorumdemq; clades & ſupplicia. Nam detruſos eos eſſe in Tartara, illicq; flammis torqueri, non ſine veri ſignificatione commenti ſunt Poëtæ. Eodem pertinet Ate illa per aërem curſitare ſolita, hominibus infeſta, & à Jove, quem etiam læſerat, de cælo dejecta, addito juramento, nunquam illuc redituram. Perſæ etiam ad hanc diem Chriſtianis de nequitia & ruina Angelorum aſſentiuntur.

De lapſu Angelorum.

Plutarch. de vitand. ære alieno. Plotin. Enn. 3. libr. 3. c. 6. Chalc. p. 229

III. Adjunctos eſſe hominibus ad tutelam præſidiumque Angelos, Philoſophi veteres confeſſi ſunt. Et geminum quidem unicuique noſtrum

De Angelis cuſtodibus.

ſtrum ab ortu adeſſe tradidit Empedocles: & terreni Dæmones, humanorum facinorum inſpectores, mundi rectores, Timæo Locro memorantur. Nec aliter viſum eſt toti factioni Pythagoricorum. De Genio Socratis pervulgata res eſt. Tritum & quod de Dæmone naſcentium hominum monitore ſcripſit Cebes in Tabula. Duplicem ſingulis hominibus appoſitum ab ortu Genium arbitratus eſt Socraticus Euclides.* Plato Socratis præceptis inſtitutus Dæmones appellat paſtores divinos, partibus univerſi & animalibus regendis præfectos, & animis hominum omnium adjunctos ſocios, quibus præſint, dum corporibus illigati tenentur, & quos deducant ad inferos, poſtquam corporibus ſunt ſoluti. Platonem ſuum agmen aſſectatur. De malo Dæmone nonnihil offendas apud Polemonem in Phyſiognomicis. Plutarchus unicuique homini naſcenti, non unum Dæmonem adjunctum cum Menandro, ſed geminos cum Empedocle credere ſe profitetur. Totum librum argumento huic dicavit Apulejus, duas Diſſertationes Maximus Tyrius, cum ageret uterque de Deo Socratis, de quo & librum Plutarchus edidit. Ex iis diſcas Dæmones ſummi Dei mandato gubernandis hominibus invigilare. Librum & huic materiæ dedicavit Plotinus, in quo doctrinam Platonis de electione Dæmonum, eorumque mutatione, pro mutatione animi in melius deteriusve, enucleate exponit. Idem alibi ſingulas hominum animas comitem & ſtipatorem habere Amorem prodit, atque Amorum hunc eſſe Dæmonem. Profluxerunt iſta ex ſcatebris Ægyptiorum, qui Deos Præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe putabant, Dæmonem, & Fortunam, Amorem, & Neceſſitatem. Et Dæmon quidem ille ſors erat Soli attributa, ut dixi, Amor Veneri, Mercurio Neceſſitas, Lunæ Fortuna. Scimus hæc ex Macrobio & Hermete Ægyptio, cujus teſtimonio utitur Picus adverſus Aſtrologos. Dæmones omnibus univerſi partibus adminiſtrandis deſtinatos, & animalium ſingulorum ſpiritui moderando adnexos, bonos atque malos, bonorum malorumque auctores Porphyrius pronuntiat. Jamblicho placuerunt eadem fere, quæ Plotino & Porphyrio, etſi hunc ſæpe oppugnat. Removet is à nobis malefici Dæmonis conſortium; unius tantum, ejusque benefici, ſocietatem admittit. Unicum quoque Dæmonem animæ cuſtodem ſtatuit Olympiodorus, at qui pro mutatione animæ ſubinde mutetur. Id docuit nos in Notis ad Jamblichum Thomas Galæus, cujus eruditio eſt ſupra captum hujus

Empedocl. ap. Plut. περὶ εὐθυμίας.

Euclid. apud Cenſorin. c. 3. Plato in Politic. & in Phæd.

Plutarch. περὶ εὐθυμίας & Conſolat. ad Apollon. Apul. de Deo Socrat. Maxim. Tyr. Diſſ. 26. & 27. Plotin. Enn. 3. libr. 4. & libr. 5. c. 4.

Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 19. Joh. Picus adv. Aſtrolog. libr. 6. cap. 18. Porphyr. de abſt. ab anim. libr. 2. c 38. Jambl. de myſt. tota ſect. 9. & ſect 6. c. 6. 7. Gal. in

Jambl. Not. pag. 313.

hujus ævi, modeſtia & humanitas ſupra eruditionem. Admonet homines Proclus, repellendos eſſe ab anima Dæmones terrenos, ut boni Dæmonis opem tutelamque ſine impedimento experiri poſſint. Decretum hoc de noſtri cura à bono Dæmone geri ſolita tuetur Epictetus, & ex eo Arrianus, & Marcus Aurelius; atque id univerſæ veterum Stoicorum factioni, ſibique adeo probari teſtis eſt Seneca; qui & ſcire ſe declarat, ſupra ſe circaque ſe ſtare præſides Deos, factorum dictorumque cenſores. Teſtis contra Plinius hæc ſibi improbari. Inter Stoicos ponere poſſis Hieroclem ſententiæ ejusdem patronum, quam propugnat & Salluſtius Cynicus. De Dæmone Periandri matri infeſto aliquid legitur in Parthenii Eroticis. Frequens denique nacti unumquemque noſtrum Dæmonis mentio in Æthiopicis Heliodori injecta ex Ægyptiorum Græcorumque perſonis, oſtendit ita eum ſenſiſſe, & in hac opinione veteres illos fuiſſe. Dæmones Jovis juſſu hominum φύλακες memorantur Heſiodo, hoc eſt; *Inſpectores*, ſi ſequamur Interpretes Heſiodi; *cuſtodes*, ſi Lactantium. Dæmonis γενεθλίε, *natalitii*; & συγγενοῦς πότμου, *Fortunæ congeneratæ*; & Dæmonis ἑτέρου, *alterius*, hoc eſt adverſarii, vim prædicat Pindarus. Prædicat & Orpheus; atque item Sophocles, qui non ab eodem ſemper Dæmone urgeri homines definit: nempe quod adverſi Dæmonis maleficiis, boni & faventis beneficia aliquando ſuccedant. Hinc Genium, natale comes qui temperat aſtrum, vultu mutabilem, album & atrum deſcribit Horatius; viribus ambiguum geminis, & utramque ſortem mutare ſolitum Manilius. In ejuſdem Sophoclis Trachiniis ſuum invocat Dæmonem Deianira jamjam moritura: ſuum invocat & Hercules inter lethales cruciatus. Queritur apud Euripidem Andromacha, ſe duro & infauſto Dæmoni eſſe al:igatam. Quæ de his habet Pſeudo-Phocylides, utpote ab homine, niſi me fallit conjectura, Chriſtiano profecta, prætermitto. Dæmonis quidem δεξιε, *dextri*, Triopidis ſuccenſentis, & mala conciliantis, meminit Callimachus. Dextrum interpretor infauſtum, nam Numina læva apud Virgilium ſunt proſpera, ſiquidem ſequamur Servii & Philargyrii explicationem,

Procl. in Plat. Alcibiad. I. Epictet. ap. Arrian. Diſſ. libr. I. cap. 14. Marc. Aurel. l. 5. & aliis loc. Senec. Ep. 110. & de vit. beat. cap. 20. Plin. libr. 2. cap. 5. Hierocl. de providentia. Salluſt. de Diis & mund. c. 20. Parthen. Erotic. c. 17. Heliod. Æth. lib. 2. 5. 6. Heſiod. Oper. v. 122, & 251. Lactant. Inſtit. libr. 2. cap. 14. Pind. Olymp. 13. Nem. Od. 5. Pyt. Od. 3. Orph. Præfat. ad Muſæum. Soph. Electr. v. 922. Oedip. Tyr. & Trach. Horat. libr. 2. Epiſt. 2. Manil. libr. 2. Soph. Trach. v. 297. 1044. Euripid. Androm v. 98. Callim. Hymn. in Cerer v. 32. Virgil. Georgic. libr. 4.

Agell. l. 5. cap. 12. Arnob. l. 7. Perſ. Sat. 4.

tionem, reclamantibus Agellio & Arnobio. Proinde dextra erunt improſpera. Contra vero Perſius Genium ſiniſtrum appellat infauſtum, morem Græcorum ſecutus, ut Virgilius Romanorum. Quis neſcit Menandri verſus, quibus naſcentibus hominibus bonum quidem aſſiſtere Dæmonem decernit, vitæ præſulem; malum vero repugnare negat, nec ſcelerum auctorem eſſe cuiquam, ſed mores pravos. Hanc Menandri ſententiam pleniorem & integriorem, quam reliqui Scriptores, adducit Auctor Commentarii in Job, qui Origeni tribuitur. Cum ait apud Terentium Davus, *Memini relinqui me Deo irato meo*; & cum alter apud Nævium in Stalagmo, *Deo meo propitio, meus homo eſt*; Dæmonis ſui præſentiam ſignificant. Ad Genii utriuſque comitatum refert Servius iſtud Virgilii, *Quiſque ſuos patimur Manes*. Huc adde, quæ de Geniis Auguſti, Antonii, & Bruti diſſeruit Plutarchus; de malo illo Dæmone, qui Caſſio Parmenſi ſopito obverſatus eſt, Valerius Maximus; de Genio Conſtantii, & de Geniis cæterorum hominum tutelæ præfectis, Ammianus. At omnium accuratiſſime expoſuerunt Cenſorinus & Martianus Capella, quid de Geniis illis hominum cuſtodibus ſtatuerit Romana Theologia. Et hic quidem inter ſummum cælum & Solem ſupremos Deos collocat; ſecundos Genios inter Solem & Lunam; à Luna ad Terram primum Semones, deinde Manes: his cuſtodiam corporum noſtrorum mandari; mentium, Geniis Præſtitibus, quos & Angelos nuncupari poſſe ait, utpote qui Diis ſuperis cogitata noſtra nuntient; eoſdemque dici Dæmones à Græcis, à Latinis Medioxumos. His adſonat fere Theologia Cabaliſtarum: putant enim Angelum puerperii, juſſu Dei, animam ex Edenis horto aſſumtam ſemini in muliebribus locis concepto ſtatim illigare, & duos Angelos cuſtodes adjicere. Quid Ægyptiis placitum ſit, & jam ſupra ex Macrobio & Heliodoro tradidimus, & ex Jamblicho accipi poteſt. Hi hominibus naſcentibus ſuum volunt attribui Dæmonem, qui per Zodiacum delapſus ſigni ejus, per quod exiliit, virtutem contrahat. De hac Angelorum ſtipatione, & officio, eadem eſt Perſarum, Chaldæorum, Brachmanum; eadem Siamenſium, eadem Sinenſium à Confutio tradita, & conſtanti omnium aſſenſu recepta opinio. Vere adeo notat Chalcidius, hujus beneficii, tutelæ nempe Angelorum nobis à Deo conceſſæ, teſtem eſſe cunctam Græciam, omne Latium, omnemque Barbariam.

Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 2. Nævius apud Donat. in Ter. loc. cit. Serv. in Virgil. Æn. 5. v. 85. & 95. & in Æn. 6. v. 743. Plutarch. de fortun. Rom. & in Brut. Valer. Maxim. l. 1. c. 7. Ammian. Marcell. l. 21. Cenſor. c. 3. Martian. Capell. 2. Macr. Saturn. l. 1. c. 19 Heliod. Æthiop. l. 2. Jamb. de myſt. ſect. 9. cap. 6, 7, 9. Stob. Ecl. Eth. libr. 2. Confut. Incorett. Præcept. 3, 4, 5. Chalc. in Tim. p 225, 226.

CAP.

CAPUT V.

De origine Mundi.

DICENDUM protinus nobis eſt de origine mundi : in quo Ebræis conſenſiſſe laudatiſſimos Philoſophos, & à Deo conditum cenſuiſſe, veriſſime ab Euſebio proditum eſt. Triplex ſiquidem ſuper hoc argumento fertur ſententia: prima eorum, qui mundum ex nihilo à Deo procreatum eſſe volunt; altera eorum, qui ex æterna materia, quemadmodum ex lignis & lapidibus domum conſtruit architectus; poſtrema, quæ mundum hunc æternum eſſe ſtatuit, ſemperque talem extitiſſe, qualis nunc eſt. Thales, quem primum Græci putant rerum naturalium cauſſas eſſe rimatum, dixit Mentem, Deum videlicet, cuncta ex aqua finxiſſe, mundum opus eſſe Dei, Deum ipſum antiquiſſimum eſſe rerum omnium, utpote ortus expertem. Eadem hæc ac clarius etiam expreſſit Anaxagoras, cum motum & deſcriptionem rerum omnium Mentis infinitæ vi & rationi adſcripſit. Ad Deum quoque fabricam mundi referebat Anaxagoræ auditor Archelaus, Socratis præceptor. Præceptoris ſententiæ adhæſit Socrates, quem refert Ariſtobulus dixiſſe, videri ſe vocem Dei mundum molientis audire, cum univerſi hujus ornatum contemplaretur. Quod & ante Socratem pronuntiaſſe Pythagoram, Platonem vero poſt Socratem, reperimus. Atque hæc non obſcure arceſſita ſunt ex illis vocibus, quibus juſſiſſe Deum narrat Moſes, mundum extare. Plato ſuam de mundi ortu ſententiam compluribus locis, ſed præcipue in Timæo & Sophiſta diſerte expreſſam conſignavit, hujuſque opificii molitionem palam ad Deum retulit: quodque diligenti obſervatione digniſſimum eſt, Deum non ex æterna materia, ſuique coæquali, mundum compegiſſe ratus eſt, ſed eduxiſſe ex nihilo, ſolaque ſua voluntate ad id eguiſſe. Idoneum teſtem damus Hieroclem in libello de providentia & fato, cujus hæc verba ſunt: *κατὰ Πλάτωνα θεὸν αὐτὸν προϋφήστησιν ἡ σκέψις πάσης ἐμφανοῦς τε καὶ ἀφανοῦς διὰ κοσμήσεως δημιουργὸν, ἣν ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου προαγαγεῖν τὸν τεχνίτην. ἀρκεῖν γὰρ αὐτῷ εἰς ὑπόστασιν τῶν ὄντων τὸ οἰκεῖον βουλη-*

Euſeb. Demonſtr. Evang. l. 3. cap. 3.

Thales ap. Cic. de natur. Deor. libr. 1. & Minut. Fel. & Plutarch. Symp. Sept. Sap. Diogen. Laërt. in Thalet. Anaxag. ap. Cicer. de nat. Deor. libr. 1. Plut. de placit. Philoſ. l. 1. c. 3. Euſeb. Præp. Ev. l. 1. c. 8 l. 10. c 14. l. 14. c. 14. 15. & alios. Arch. apud Stob. Eclog. Phyſ. l. 1. c 24. Ariſtobul. ap. Clement. Alex. Strom. 5. Euſeb. Præp. Ev.

l. 13. c. 12. & 13. Socrat. apud Platon. in Phædon. Plato in Timæo.

θέλημα. *Hæc ſpeculatio, juxta Platonem, Deum ipſum ſtatuit omnis aſpectabilis mundi opificem, quem è nulla re ſubjecta artifex eduxerit; cum propria ejus voluntas ſufficiat, ut res exiſtant.* Quæ mere Moſaica ſunt; uti & quæ de ſiderum procreatione diſſerunt. Uterque enim, Moſes & Plato, poſita ea dixit in cælo ad generationem, diſtinctionemque temporum. Et quemadmodum factum id vult Plato *à Verbô & mente Dei*, διὰ λόγου Θεοῦ ϗ διανοίας, ita factum id canit David Verbo Dei & ſpiritu oris ejus. Ait enim: *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Atque hæc Moſis & Platonis conſenſio acute ab Euſebio & Auguſtino obſervata eſt. Itaque uno ore ſententiam hanc adſcribunt Platoni, non priſci ſolum Chriſtiani ſcriptores, Juſtinus, Theophilus, Tertullianus, Minutius, Lactantius, aliique multi, ſed Ethnici quoque. Verum hoc diſcrepant, quod quidam ex illis ſic opinatum fuiſſe Platonem volunt, mundum quidem eſſe Dei opificium, ſed æternum tamen; cum tempus nullum fuerit, quo eum nondum creaverit Deus. Ut ſi ex æterno tempore corpus Soli objectum fuiſſe dicas, vel pedem pulveri impreſſum; umbram corporis hujus, pedis hujus veſtigium, æternum quoque dicere neceſſe ſit. Hanc ſententiam Platoni tribuit, præter alios complures, Proclus, tanti nominis auctoritate delirium ſuum de æternitate mundi ſtudens defendere. Et Amelius Platonis ſectator, itidem ut alii factionis ejuſdem plerique, cum mundum æternum eſſe crederet, à Deo tamen genitum putabat. Quinetiam modum explicabat, quo genitus eſſet, Verboque factum dicebat, Heraclitum in eo ſequi ſe profeſſus; ac Johannis quoque Evangeliſtæ, quem Barbari cognomento indicabat, prætendens auctoritatem, quem ſcripſiſſe ajebat, in prima rerum creatione Deo adfuiſſe Verbum hoc, & omnia per illud extitiſſe. Verum Platonem ab erroris hujus dedecore graviter & ſolide vindicant, ex Ethnicis Plutarchus, Atticus Platonicus Philoſophus, è cujus diſputationibus excerpta nonnulla habes apud Euſebium, & Ænean Gazæum; & Hierocles, qui Platonem opinatum eſſe negat, aut materiam, aut mundum, qui ornatus & apta compoſitio materiæ eſt, ab æterno extitiſſe; ſed utrumq; vult habuiſſe initium, & ex nihilo fuiſſe à Deo eductum: ex Judæis Philo, qui Ariſtotelis ipſius teſtimonio vanitatem hanc refellit: ex Chri-

Pſ. 32, 6.

Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 30. Aug. de civit. Dei, libr. 8. c. 11. Juſtin. Paræn. & Apol. 2. Theoph. ad Autolyc. l. 2. Tertull. Apol. c. 11. Lactant. Inſtit. l. 4. c. 4. & l. 7. c. 7. Procl. in Tim. Amel. apud Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 19. Cyrill. contra Julian. l. 8. Auguſt. Conf. l. 8. & de civit. Dei, l. 10. cap. 29. Plutarch. περὶ ψυχογονίας. Euſ. Præp. Evang. l. 15. cap. 6. Æneas Gaz. in Theophr. Hierocl. de providentia. Philo de mundo. Ambroſ. in Hexaëm. cap. 1.

Chriſtianis Ambroſius, & Zacharias Mitylenæus, aliique nonnulli, quorum nomina prætermitto. Sed & Platonicis in ea hæreſi obfirmatis objicit Auguſtinus, non obſcure ſcripſiſſe Platonem, mundum aliquando eſſe cœpiſſe, & initium habuiſſe. Inſignis etiam Platonicarum ſententiarum aſſertor Porphyrius, mundum affirmat non eſſe caſu ortum, ſed opificium Sapientiæ Dei: ejus videlicet Sapientiæ, quæ apud Salomonem cuncta cum Deo compoſuiſſe ſe jactat. Poſt Platonicos Antiſthenes, Cynicæ inſtitutionis doctor atque princeps, Deum eſſe definivit ſummæ totius artificem: & Stoicorum magiſter Zeno Deum appellat *Verbum*, Tertulliano teſte, eumque *determinat factitatorem univerſitatis, qui cuncta diſpoſitione formaverit. Hæc Cleanthes in ſpiritum congerit, quem permeatorem univerſitatis affirmat.* Atque his porro aſſentiuntur Stoici reliqui, & mundum à Deo conſtitutum eſſe decernunt. Seneca in his mundum ſtatuit habuiſſe natalem, & *primum diem, cum in hunc habitum ex informi unitate diſceſſit.* Alibi vult licere ſibi rerum ſcrutari initia, *artificem mundi* quærere, *quis omnia in maſſa inerti latentia diſcreverit in ordinem, & confuſa diſtinxerit.* Id vero notabile imprimis, quod ait, *Rationem facientem*, id eſt Deum, eſſe cauſſam mundi. Nempe Ratio illa eſt λόγος, ſive Verbum, quod Deum eſſe, & per quod facta fuiſſe omnia, ſciſcit Johannes. Ex Peripateticis à principe ſuo Ariſtotele, qui mundi initium negavit fuiſſe ullum, etſi non ſatis certo & conſtanter in ea opinione permanſiſſe viſus eſt, defecit Johannes Philoponus homo Chriſtianus, & initium mundo validis rationibus aſſignavit, & ſcripto confutavit argumenta octodecim, quibus mundi æternitatem tuebatur Proclus. Proclo viciſſim adverſus Philoponi vim ſuppetias ferre conatus eſt Simplicius; & nemo tamen illorum negavit à Deo repetendam eſſe mundi originem. At jam ante Philoponum ab Ariſtotele deſciverant nonnulli Lycei alumni: inter Peripateticos enim, Pythagoricos, & Stoicos convenire prodit Lactantius, mundum divina providentia eſſe effectum: & Auctor libelli De mundo, qui Ariſtoteli tribuitur, Ariſtotele licet recentior, ſive Poſidonius ille fuit, ſive alter quiſpiam, veterem eſſe ſermonem ait, & à majoribus traditum, omnia ex Deo & poſt Deum extitiſſe. Sed & ab Italicis Philoſophis petere nos quoque poſſe præſidium, monuit loco proxime laudato Lactantius. Duci ipſorum Pythagoræ præiit Pherecydes, qui Deum dixit, cum mundum procreare vellet, Amoris formam aſſumſiſſe, Pytha-

Zachar. Mityl. Diſp. de mundi opificio. Aug. de Civit. Dei, l. 10. c. 31. Porphyr. de antr. Nymph. Proverb. 8. 30. Tertull. Apol. c. 21.

Senec. Nat. Quæſt. l. 3. c. 30. de vita beata c. 31. Idem Epiſt. 65.

Lactant. Inſtit. l. 2. c. 8. Auctor libr. de mundo cap. 6.

Pherecyd. ap. Procl. in Tim.

Pyth. apud Clem. Alex. Strom. 5. & Euſ. Præp. Ev. l. 13. c. 13. & Theodor. Therap. Serm. 2. de princip. Hierocl. in aur. carm. Pythag. Tertull. Apol. c. 11. Empedocl. ap. Euſeb. Præp. Ev. l. 1. c. 8. Zaleuc. apud Diodor. l. 12. Tim. Locr. de anima mundi. Onat. apud Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 1. Thear. ap. Clement. Alexand. Stob. 5. Galen. Hiſt. Philoſ. Heſiod. Theogon. v. 116. & ſq. Soph. apud Euſ. Præp. Ev. l. 13. c. 13. Euripid. ap. Euſeb. Præp. Ev. l. 1. c. 7. Suid. in χάος.

Pythagoras vero, cum mundi hujus fabricam & ornatum contemplaretur, videri ſibi ajebat, uti ſupra dixi, audire vocem illam Dei, qua exiſtere juſſus eſt. Docebat idem res omnes ab unitate proficiſci, atque hanc unitatem eſſe Deum ipſum, rerum omnium opificem, principium, patrem, atque mentem. Quæ fuſe explicat Hierocles. Hinc mirari licet, quid ſibi velit Tertullianus, cum ſcribit: *totum hoc mundi corpus eſſe innatum & infectum, ſecundum Pythagoram.* Eadem quæ Pythagoras recinit Empedocles. Zaleucus Pythagoreus, qui Locris ſuis leges poſuit, credi juſſit eſſe Deos, omniaque ab ipſis eſſe facta, non fortuito extitiſſe. Fuit ex eadem gente percelebris ille Timæus, cujus interpretem ſe geſſit Plato. Cognovit is procreatum eſſe mundum, & prædicavit, Deum appellans fabricatorem univerſitatis hujus, patrem, opificem, principium; materiam vero, unde eum prodiiſſe vult, nihil aliud eſſe dicens, quam locum & ſedem. Deo quoque adſcribit fabricam rerum Onatus Pythagoreus; adſcribit & Thearides in libro De natura. Nec tacendus Galenus, à quo doctrina eadem prodita eſt. Vocandi quoque ad partes Poëtæ atque imprimis Heſiodus, qui terræ, cæli, ſiderum, rerumque omnium machinationem ſuaviſſimis carminibus, & Moſaicæ doctrinæ valde conſonis, in Theogonia celebravit. Succedat Sophocles, qui vere unicum eſſe Deum, cæli terræque procreatorem affirmat iis verſibus, quos ex Hecatæi libro de Abrahamo & Ægyptiis repræſentavit Euſebius, aliique è vetuſtis Patribus complures: & merito ſane, vix enim Chriſtianus homo de Deo & fabrica rerum illuſtriora verioraque profari queat. Egregia quoque ſuper his prolocutus eſt Euripides in Menalippe; utpote traditæ ſibi ab Anaxagora diſciplinæ memor. Egregia & Ariſtophanes in eo loco, quem ex Avibus depromunt Lucianus, ſeu quicunque auctor eſt Philopatridos, & Suidas. Advocandus & Aratus, qui aſtra in cælo collocata fuiſſe dicit à Deo, in anni temporumque ſignificationem; plane ad mentem Moſis. Non multum abſimilia leguntur in Apollonii Argonauticis, & in Pſeudo-Orphei libro ejuſdem argumenti, aliiſque carminibus, quæ hoc nomine inſcripta ab antiquis Patribus paſſim recitantur. Cui & Lini itidem ſuppoſititii teſtimonium poſſis adjungere. Nonnihil quoque in eamdem ſententiam ſuppeditant Virgilius & Horatius, mundo adſcribentes ortum,

Arat. init. Virgil. Ecl. 6. Horat Serm. libr. 1. Sat. 3.

ortum, nec ortus tamen modum exponentes: & ille quidem, cum canentem inducit Silenum, ut coactis rerum ſeminibus mundi terer orbis concreverit; his vero, cum mores animalium primis terris prorepentium deſcribit. Sed vereor, ne ex Epicuri hortis ſublecta iſta ſint. Clarius Ovidius, cum mundi narrat ortum, & Deo auctori aſſignat. Jam ſi conſulamus gentes totas, quæ doctrinæ laude floruerunt vetuſtis temporibus, vel quæ hac etiam ætate commendantur ab eruditione, ipſarum quoque feremus ſuffragia. Phœnicum ſententiam ſuper principiis rerum explicavit Sanchoniathon, Moſaicæ adeo conſentaneam, ut Moſis libros legiſſe eum & excerpſiſſe non dubiis olim conjecturis probaverimus. Ægyptii, cum mundi originem adumbrare vellent, Deum opificem Cnephum, ovum ore exſpuentem pingebant. Definiebant iidem mundi ætatem, atque eo etiam vanitatis abierunt, ut natalis mundi aſtrologicum thema conſtituerent, multaque ex hac genitura, juxta futiliſſimæ artis præcepta, in conſequentes ætates eventura colligerent. Id thema exhibuerant Æſculapius in Myriogeneſi, & Anubius; Petoſiris etiam & Necepſo, celeberrimi gentis hujus Aſtrologi; unde exceptum repræſentavit Julius Firmicus, & cognitum ſibi Macrobius commemoravit. Perſæ veteres, quorum dogmata atque ritus hodieque retinent propagati ab iis per Orientem plerique, Deum rebus omnibus antiquiorem, rerum omnium opificem & rectorem agnoſcunt. Agnoſcunt & Iſmaëlitæ illi Loquentes appellati; ut & Muhammedani univerſi. Indi, priſcique Brachmanes, perinde ut Græci, mundum aliquando eſſe cœpiſſe ſenſerunt, teſte Megaſthene apud Strabonem; & Deum ſtatuam quandam portentoſam dediſſe Filio ſuo, cum orbem crearet, quemadmodum legimus apud Porphyrium in libro de Styge: quod à me jam ſupra notatum eſt. Nec doctrinam ſuper mundi opificio à majoribus ſuſceptam penitus abjecerunt Indi novitii; ea vero diſſerunt, quæ partim petita ſunt ex Moſe, partim ex veterum Ægyptiorum libris. Nam & ovum per fiſtulam ex ore Dei emiſſum primo; deinde magis magiſque amplificatum in magnam illam evaſiſſe molem narrant, quæ Mundus appellatur. Plurima denique Moſaicarum ſententiarum affinia ſuper ea re diſputant eruditiores Sinæ. Hi mundi ortum his aſſignant temporibus, quæ optime congruunt cum ſacra Hiſtoria, ſi modo ex Septuaginta Interpretum numeris calculi ſubducantur. Conſentanea quoque his eſt Indorum ratiocinatio; conſentanea & Chaldæorum veterum. Id enim perſpicue colligitur ex obſervationibus, quas Calliſthenem Babylone

Ovid. Metam. libr. 1.

Sanchon. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. Demonſt. Ev. Prop. 4. c. 2. §. 2. fol. 42.

Jul. Firmic. Aſtronom. l. 3. in Præf. & c. 1. Macr. in Somn. Scip. lib. 1. cap. 21.

Strabo l. 15.

bylone miſiſſe in Græciam ad Ariſtotelem ſcripſit Porphyrius, uti legitur apud Simplicium. Nec orbis procreationem neſciverunt Americani, ac Virginenſes præcipue, qui Deum unum primarium agnoſcunt, Deorum inferiorum conditorem, quibus uſus ſit tanquam inſtrumentis ad mundum fabricandum; ac primum aquas, materiam ſcilicet, ex qua finxerint cætera Dii illi Medioxumi.

Simpl. in Ariſt. de cæl. libr. 2. Comment. 46.

CAPUT VI.

De providentia Dei, & gubernatione mundi.

MUNDUM porro Dei providentia & conſilio regi putant, quicunque creatum ab eo fuiſſe rentur; & eorum etiam, quibus aliter viſum eſt bene multi. Nam præter paucos admodum, tum qui atomorum & vacui propugnaverunt doctrinam, Leucippum, Democritum, & Epicurum; tum qui Deos penitus ſuſtulerunt, Euhemerum Meſſenium, Diogenem Phrygem, Hipponem, Diagoram Melium, & Theodorum Cyrenæum; tum & Protagoram, qui de iis dubitavit; unumque fortaſſe præterea & alterum; cæteri omnes Deum res mundi hujus adminiſtrare confeſſi ſunt. Ne Ariſtoteles quidem, qui mundum ab omni retro ævo credidit extitiſſe, id inficiatus eſt: nam & quæ gererentur in cælis, cura Deorum geri cenſebat; & quæ eſſent infra Lunam, ita à Diis adminiſtrari, ut ad univerſalia, genera dico & ſpecies, & ad res ex certo & uſitato naturæ ordine etiam in ſingularibus evenire ſolitas, providentia eorum pertineret; non ad ea, quæ caſu, vel ex libero hominis arbitrio contingerent; ſed tamen vere dici omnia gubernari à Deo, quod naturæ tradiderit Deus legem motumque, unde rerum omnium motus conſequatur. Hanc doctrinam late explicavit Auctor libelli De mundo, quam veterem eſſe ait, & inter omnes homines à veteri ævo, majoribuſque proditam. Alexander vero Aphrodiſeus, doctiſſimus Ariſtotelis aſſecla & interpres, diſerte ſcripſit in libro De providentia, quem ſæpius laudat Cyrillus, eſſe à Deo alienum cenſere, res haſce inferiores curare ipſum nolle. Et planiſſime Simplicius ubertimque docuit, Deum ad regendas ſingulas orbis partes, reſque humanas procurandas, providentiam ſuam demittere. At Platonici quidam Ariſtotelis opinionem Platoni affingere fruſtra conati ſunt: Jamblichus in his & Proclus; quaſi crediderit, quæcunque ſunt infra Lunam, naturæ moderanda Deum permittere, ipſum ab iis abſtinere. Vanum hoc fuit commentum hominum Platonicam Peripateticamque doctrinam

Auct. libri de mundo cap. 6.

Cyrill. contr. Julian. libr. 2. Simpl. in Epictet.

Digitized by Google

nam inter ſe conciliare ſtudentium. Nam paſſim Plato, ſed præcipue in Sophiſta, hanc rejicit ſententiam, illam amplectitur; ejuſque decreta ſubtiliter & argumenta explanat Hierocles. Minime vero me fugit, quid ſuper his diſſerat Nemeſius. Triplicem ille diſtinguit Platonis providentiam; primam Dei, quæ procuret univerſalia & ideas atque cælum; ſecundam, demandatam inferioribus Diis, quæ circa rerum terreſtrium ortum & interitum verſetur; tertiam, commiſſam Dæmonibus, quæ regat res humanas. Verum cum triplex hæc providentia à prima, quæ ſupremi Dei eſt, proficiſcatur; Euſebius id ipſum ſenſiſſe de Dei providentia Platonem ſcripſit, quod Moſem Ebræoſque Prophetas. Attici præterea Platonici Philoſophi diſſertationem profert, palam definientis Platoni viſum aliud ac Ariſtoteli; hunc à ſingularibus removiſſe providentiam Dei; illum ad hæc eam prorogaſſe. Hanc à ſeptem Sapientibus, Pythagora, & Socrate traditam ſibi diſciplinam retinuit Plato, & ad poſteros tranſmiſit. Primas inter aſſertores divinæ Providentiæ tenuerunt Stoici, quorum tamen aliquos ſubtraxiſſe quædam divinæ providentiæ non ſum neſcius: nec inter eos aſſertores poſtremi fuerunt Pythagorei. Eamdem concelebrarunt vetuſtiſſimi Græcorum Poëtæ; & cum omnia cerni ab Oculo Juſtitiæ canerent, manifeſto expreſſam voluerunt. Vir ſine dubio magnus omnium judicio Timoleon domi ſuæ ſacellum αὐτοματίας conſtituit, & ſanctiſſime coluit, quod nihil rerum humanarum ſine Deorum numine agi putaret. Et inter Ægyptios denique, Arabes Loquentes, Chaldæos, Perſas, Brachmanes, atque Sinas viguit hæc opinio, & ad hanc diem perſeverat. Atque hinc conſtat verum eſſe, quod dixit Ælianus, neminem eſſe inter Barbaros, qui non & Deos eſſe, & res humanas curare agnoverit.

Hierocl. de provid. Nemeſ. de natura hominis cap. 44.

Euſeb. de Præp. Evang. l. 15. c. 5.

Ælian. Var. Hiſt. libr. 2. cap. 31.

CAPUT VII.

De creatione hominis.

I. Philoſophi plerique crediderunt, hominem à Deo ex terra fuiſſe fictum; II. ad ſimilitudinem Dei.

DE ortu hominis multiplex fuit veterum Philoſophorum ſententia. Qui voluerunt mundum caruiſſe principio, humanum genus æquale eſſe mundi, & ex æterno tempore propagatum eſſe generando rati ſunt. Qui mundo tribuerunt initium, de hominis natalibus non eadem ſenſerunt. Fuerunt enim, qui ex limoſa terra Solis radiis tepefacta conceptos ſponte homin & editos ſint arbitrati: fuerunt

Philoſophi plerique crediderunt, hominem à Deo ex terra fuiſſe fictum;

fuerunt & qui ſcopum veritatis aſſecuti, fictos à Deo è terra crediderint. Princeps in his ponendus Socrates, cujus inſignis extat de hominis procreatione diſſertatio apud Xenophontem. Conſentanea Socrati propoſuit Plato; cujus non in Timæo ſolum, aliiſque libris, vérbis clariſſimis conſignata ea ſententia eſt, ſed in Protagora quoque, & in libris De Legibus, ubi hominem eſſe ludicrum ait à Deo conditum. Nec repugnat, quod in hoc ipſo opere addubitare videtur Athenienſis Hoſpes, utrum initio caruerit humanum genus, an aliquando natum ſit: nam non ita eſt; geminam tantum exponit opinionem, ut quod volebat inde effici oſtenderet. Igitur in manifeſto errore eſt Cenſorinus, cum Platonem & reliquos antiquæ Academiæ Philoſophos exiſtimaſſe affirmat, ſemper fuiſſe genus humanum: quod & in Apuleio reprobat Auguſtinus. Niſi ita excuſemus Cenſorinum, dictum id ab eo de hominis animo, quem è ſubſtantia divina delibatum fuiſſe, & totum hominem, etiamſi mortalis hujus corporis expers eſſet, conſtituiſſe Plato cenſuit. Ne mulieris quidem hic ignoraſſe videtur originem: nam quod differentem inducit Ariſtophanem in Sympoſio de Androgyni ſectione, ex qua vir & fœmina, & inſitus utrique ille conjunctionis appetitus prodierint; plane id indicat ortum Evæ, ex viri corpore abſciſſae, ab eoque amatæ, & velut ad reparandum & reſarciendum hoc diſſidium quæſitæ. Cæterum & Academici plerique, & qui Platonici dicti ſunt, recentiores videlicet illi doctrinæ propugnatores, hominem Dei figmentum eſſe fere dixerunt. Egregium illud Ciceronis, qui Academicus & eſt & haberi vult: hominem præclara quadam conditione generatum eſſe à ſupremo Deo, participem videlicet rationis, cujus expertia ſint cætera animantia. Similia horum paſſim libris ſuis aſperſit. Varro quoque, cum celebrem illam temporum induceret diviſionem, & temporis ἀδήλου exordium ab origine hominum arceſſeret; etſi modum originis non tradit, æternitatem tamen ab ea ſecluſit. Peccat itaque & ſibi contradicit Cenſorinus, cum de hac diviſione diſſerens ait, ignorari, utrum primum tempus habuerit initium, an ſemper fuerit; poſtquam primi hujus temporis ſpatia ab ortu hominum ad cataclyſmum priorem determinavit. Arrianus homines ad bene ſentiendum de ſe ipſis hac ratione impellit, quod à Deo facti ſimus omnes, Deumque patrem habeamus. Scitum hoc Chryſippi, Deos condidiſſe homines, ſui, ipſorumque inter ſe gratia, animalia vero propter homines, calculo ſuo

Euripid. Memorab. libr. 1.

Cenſorin. cap. 4.

Auguſt. de Civit. Dei, l. 12. c. 10.

Cicer. de legib. l. 1.

Cenſorin. cap. 22.

Arrian. in Epictet. l. 1. c. 3. & 12 & lib. 2. c. 8.

ſuo comprobat Porphyrius. Et Jamblichus, quod homo ſit egregiis facultatibus inſtructus, id opus eſſe colligit ſapientiæ. Late hæc proſequitur Alcinous, & Platonis dictata de hominis procreatione Diis inferioribus à ſupremo Deo commiſſa, procreationiſque modo, recinit. Quo errore deinde infecti ſunt primis Eccleſiæ temporibus Simon, Saturninus, Carpocrates, Seleucus, Hermias, & Arnobius. At cum ſcribit Ariſtoteles, homines ſexu diſtinctos à Deo fuiſſe, nequaquam id ita accipiendum eſt, quaſi ullum fuiſſe his voluerit naſcendi exordium; nam humanum genus, perinde ut mundum, ſemper extitiſſe opinatus eſt: verum ut radius à Sole proficiſcitur, ſic mundum, mundiq; partes & incolas, à Deo oriri exiſtimavit. Contra Stoici animantium fabricam divinæ ſolertiæ ita tribuunt, ut tempus aliquod fuiſſe putent, cum animantes non eſſent. Sic Sectæ hujus auctor Zeno, qui in mundi primordiis ſolo adminiculo divini ignis, hoc eſt, divina providentia, genitos homines aſſeveravit; quod ab ipſo factum voluit Chryſippus, uti mox dictum eſt à me, ſui noſtrique cauſſa, cætera propter nos. Sic apud Ciceronem Balbus Stoicus. Sic & Seneca. Pythagoram Pythagoreoſq; longe diverſa ſenſiſſe ſcribit Cenſorinus, nempe extitiſſe ſemper genus humanum. Et tamen, vel eo ipſo auctore, excipiendus eſt ex hoc numero Empedocles, qui membra hominum ex terra quaſi prægnante paſſim edita, in formam humanam coiiſſe prodidit. Excipiendus & juxta Cenſorinum Parmenides, Empedocli fere aſſenſus. Excipiendus & Archytas, Jamblicho teſte, qui verbis ex Archytæ libro De ſapientia depromtis comprobat, hominem à Deo creatum, & egregiis animi corporiſque facultatibus inſtructum eſſe, ad naturæ ordinem contemplandum. Quod & à Pythagora ipſo traditum eſſe conceptis verbis pronuntiat. Abierunt in eandem ſententiam partium harum aſſeclæ Euryſus & Euryphamus; quorum hic in libro De vita, unde fragmentum excerpſit Stobæus, Moſaicum præterea iſtud retulit, nomina ab homine rebus eſſe impoſita, quibus diſcernerentur. Abierunt iſto & Crito, & Hierocles; nec non & Demophilus in Pythagoricis ſententiis. Epicharmus rationem hominis dixit eſſe divinæ rationis propaginem, & per mortem ſolutis, quæ conjuncta erant, animo & corpore, eo redire ſingula unde venerant, animum ſurſum, corpus in terram. At Parmenidis

audi-

Porph. de abſt. ab anim. l. 3. c. 20. Jambl. Protrept. c. 3. Alcin. Iſagog. ad Plat. Philoſ. cap. 16. & 17. Ariſtotel. Oecon libr. 1. cap. 3.

Zeno apud Cenſor. c. 4.

Chryſipp. ap. Porph. de abſtin. ab an. libr. 3. Cicer. lib. 2. de nat. Deor. Senec. de benef. lib. 6. c. 23. Cenſor. c. 4. Empedocl. apud Plutarch. libr. 5. de placit. Phil. cap. 9. Varron. ap. Nonium in Blitum. Cenſorin. cap. 4. Parmenid. ap. Laërt. & Cenſor. c. 4. Jambl. Protrept. cap. 3. Jambl. Protrept. c. 9 Euryſ. apud Clement. Alex. Strom. 5. Eurypham. ap. Stob. de felicit. Serm. 101. Crit. apud Stob. Eclog. Phyſic. libr. 2. Hieroc. in Aur. Carm. Pythag. Epicharm. ap. Plutarch. Conſolat. ad Apoll.

Zen. Eleat. auditorem Zenonem Eleaten homines putaſſe terra eſſe genitos,
ap. Laërt. auctor eſt Diogenes Laërtius. Ficta illa à Græcis hominum ficto-
libr. 9. ris Promethei fabula, originem hominum ex luto plane indicat.
Indicat & Vulcano adſcriptum ab Heſiodo figmentum nefariæ mu-
lieris Pandoræ, ex qua mulierum omne genus ſit propagatum.
Quæ, quanquam celebrata ſunt carminibus Poëtarum, clarius ea tamen,
& aptius ad hiſtoriam, mentemque Moſis, perſequitur Protagoras
Plat. in Pro- apud Platonem. Ait enim, fuiſſe illud tempus, cum eſſent quidem Dii,
tagora. nondum tamen mortales eſſent: quorum procreandorum poſtquam
affuit tempus, confictos illos eſſe à Diis ex terra; additumque ignem,
Gen. 2, 7. illud nempe *ſpiraculum vitæ*, quod *inſpiravit Deus in faciem hominis
formati de limo terræ*. Addit deinde vitæ commode tolerandæ ſubſi-
dia ex Vulcani & Minervæ officinis fuiſſe detracta à Prometheo, & ho-
mini ſubminiſtrata, quibus ſignificatur Paradiſus voluptatis, copiis o-
mnibus ad beate vivendum affluens, in quem inductus homo eſt à Deo.
Jam vero ærumnas, hominibus poſt peccatum Adami in victu compa-
Heſiod. rando à Deo propoſitas, maniſte expreſſit Heſiodus, cum diceret, terram
Oper. v. 42. affatim hominibus bona ad vivendum fuiſſe ſuppeditaturam, & unius
& ſeq. diei laborem ad anni totius victum fuiſſe ſuffecturum, ni Jupiter Pro-
metheo ob fraudem atque noxam iratus fruges fructuſque terræ oc-
culuiſſet; quibus frui non aliter poſſit, niſi multo ſudore & labore
improbo extundantur. Quod autem ſubjicit ſacer Codex, futurum,
ut poſt vitam calamitoſe actam in terram revertatur homo, de qua
Euripid. ſumtus eſt; id pulchre retulit Euripides, quemadmodum & is, quem
Supplicib. dixi, Epicharmus, & in Epitaphio ſuo Seneca, ſive quiſquis id compo-
ſuit, cum utramque hominis partem illuc, unde orta eſt, redituram
definierunt; animum in cælum, corpus in terram. Diſerte quoque
Ovid. Me- Ovidius opificium mundi ad Deum, hominis formaturam ex luto ad
tam. libr. 1. Deum Prometheumque retulit. Acute vidit & Phurnutus, ſive poti-
us Cornutus, hac Promethei fabula adumbratam fuiſſe divinam provi-
dentiam, mundi totius ac hominum quoque procreatricem. Præclare
Virgil. Ge- & Virgilius:
org. libr. 2.
v. 340.

Cum primum lucem pecudes hauſere, virumque
Terrea progenies duris caput extulit arvis.

Lact. Inſtit. Sic enim legendum eſſe, non Lactantius modo & Philargyrius, ſed ipſa
l. 2. c. 10. quoque verſus ſententia demonſtrat: propterea enim *terream* vocat
hominum progeniem, quod ex arvis, hoc eſt, ex terra caput extu-
lerit.

lerit. Flectenda illuc pariter fabula Deucalionis, humanum genus ex lapidibus, terra nempe compacta & durata, reparantis: & quæ de ortu ſuo Ægyptii, Arcades, Attici, Theſſali, Itali jactarunt, ullam generis ſui originem auctoremque eſſe negantes, præter eam, quam incolebant, terram: & quæ de hominum armatorum ex ſatis ſerpentium dentibus ortu vana vetuſtas confinxit. Flecti illuc itidem poſſent, quæ de luto in homines concreſcente commenti ſunt Anaximander, Democritus, Empedocles, aliique multi; ſi tam recte de rei cauſſa atque modo, quam de materia ſenſiſſent. Moſaicis aſſonant Theologica Perſarum. Adamum norunt, quem Hajurmaratum appellant: norunt & Evam, parentes generis humani, à Deo conditos. Extitit & apud veteres Brachmanes horum notitia; & nunc extat quoque apud Indos. Hi Adamum nuncupant Caſſiopam; Evam, Diti; & utrumque Brammæ mundi conditoris & rectoris opus eſſe rentur. Eamdem retinent doctrinam finitimæ gentes, puriorem aliquæ, aliquæ commentis infuſcatam. Siamenſes primum hominem cælo delapſum volunt. Sinæ virum & mulierem, ex nihilo conditos fuiſſe affirmant; conditorem vocant Taymum; virum, Pinſonum, ſive Puoncuum; mulierem, Pinſonam. Etſi de primi hujus hominis natalibus & ortu varia differunt; quod in gente valde numeroſa, per vaſtiſſimas regiones locis diſcreta, ingenioſa ad hæc, ſtudioſa, & curioſa, vix aliter fieri potuit.

II. Neque ſolum à Deo, ſed & ad Dei ſimilitudinem factum eſſe hominem, & humanam formam eſſe θεοειδῆ, quaſi dicas, *Deiformem* & animos noſtros Deo eſſe cognatos & ſimiles, Platoni notum fuit. Quamobrem factum recte & ſapienter à Græcis ſtatuit Maximus Tyrius, quod humanam ſpeciem dederunt Deorum imaginibus; proximam quippe Diis eſſe, & ſimillimam hominum animam, ac ipſos propterea nobilem hanc ſui effigiem eleganti & habili corpori inſeruiſſe. Cum autem pervulgatum ſit, Platonem ſummum hominis bonum in ſimilitudine Dei poſuiſſe, ſimilitudinem autem illam in virtute; ſic exiſtimaſſe videtur, a nativa illa ſimilitudine ſibi impreſſa per nequitiam eos deficere, eamdem vero excolere & abſolvere per virtutem. Celebris fuit inter Pythagoricos hæc opinio. Teſtis eſt Ariſtoteles, Alcmæonem Crotoniaten cenſuiſſe, animam eſſe immortalem, quod ſimilis ſit immortalium. Euryphamus vero, in libro De vita, Deum ſciſcit feciſſe hominem naturæ ſuæ æmulum, utpote qui res invenerit præclaras & hominum generi perutiles; quæ divina ſunt opera, & Deo digna. Et Euryſus in

ad ſimilitudinem Dei,
Plat. de Repub. lib. 6. & apud Lactant. libr. 2. cap. 10.
Maxim. Tyr. Diſſert. 38.
Ariſt. de anim. l. 1. c. 2.
Euryph. in Fragm. Pyth.

iiſdem

Digitized by Google

iiſdem Pythagoricorum exhedris inſtitutus, ſcripſit in opere De fortuna, Deum in formando homine ſe ipſo uſum eſſe exemplari. Locum exhibet Clemens Alexandrinus. Plura ex intimis ſectæ hujus arcanis depromit Hierocles. Deum vult ſola ea, quæ ratione prædita ſunt, ad ſimilitudinem ſui formaſſe: triplex autem horum eſſe genus, Deos, Heroas, & Dæmones terrenos, quos inter animos hominum ponit: mundum quoque, qui & ipſe ratione pollet, triaque hæc complectitur, Dei eſſe imaginem; & ejus prima, Deos nempe, prima ſupremi Dei referre; media, Heroas ſcilicet, mediis Dei ſimilia eſſe; poſtremis poſtrema, ſive Dæmones: & primorum quidem accuratiorem eſſe ſimilitudinem, quam mediorum; horum etiam, quam poſtremorum. His non valde diſpar eſt Brachmanum dogma, qui multa habent Pythagoricorum doctrinæ affinia, ab Ægyptiis accepta, unde ſua hauſit Pythagoras. Docent illi diſtinctionem gentis ſuæ per certas tribus, quas nullo cognationis vinculo jungi inter ſe patiuntur, inde eſſe ortam, quod conditor ille hominum Bramma alios capite & facie ſibi ſimiles fecerit, alios humeris & brachiis, ventre aliquos, reliquos cruribus & pedibus. Finem facio in illo Ovidii, Prometheum, cum informaret hominem, humum aqua dilutam & maceratam in Deorum effigiem finxiſſe.

Clem. Alex. Strom. 5. Hieroc. in aur. Carm. Pythag. & de provid. & de fato.

Ovid. Metam. l. 1.

CAPUT VIII.

De anima.

I. *Animam à Deo eſſe conditam*; II. *corporis expertem*; III. *& interitus.*

Animam à Deo eſſe conditam, Plutarch. de placit. phil. libr. 4. c. 7.

CHRISTIANUM dogma de origine, natura, & dotibus animæ, multis juvatur veterum Philoſophorum ſuffragiis. Nam primum eſſe à Deo conditam dixerunt Pythagoras & Plato. Teſtem damus Plutarchum, qui utrumque decreviſſe ait, animam non eſſe Deum, ſed opus Dei æterni. Damus & Minutium, qui Platonem ait ſtatuiſſe in Timæo, Deum eſſe *artificem animæ*. Itane vero, inquies, opinati ſunt illi, quos veteres conſtanter perhibent animam dixiſſe eſſe ortus expertem? Dixerunt ſane; & Dei tamen opus eſſe rati ſunt. Timæus enim, qui ſumma Pythagoricæ doctrinæ capita libello De anima mundi & natura complexus eſt; & Plato, qui fuit Timæi

mæi & Archytæ familiaris, Pythagoreorumque ſententias fere retinuit, ac illam præſertim, quæ eſt de natura animarum, ſicque librum hunc explicavit uberiori commentario, ut plane viſus ſit aſſentiri; ex miſtura & temperatione materiæ & formæ, quæ æternæ ſint, animam univerſi voluerunt à Deo eſſe conflatam; ex eadem deinde miſtura formatas quoque eſſe humanas animas, ſideribuſque primo adjunctas, & velut in currum impoſitas, unde certis deinde temporibus in corpora mitterentur. Itaque ſi principia illa æterna animarum ſpectes, æternæ utique & ortus expertes habendæ ſunt; ſin conflaturam ipſam formaturamque, opus ſunt ſummi Dei. Doctrinam hanc integram retinuerunt recentiores aliqui, quidam varie interpolarunt. Quorum commenta rimari nihil nunc attinet ad noſtrum inſtitutum. Ii ſolum nobis commemorandi ſunt, qui ad Chriſtianæ doctrinæ veritatem viſi ſunt propius acceſſiſſe. Et ex Pythagoricis quidem Hierocles docet, Deum ipſum animas humanas finxiſſe, cum brutorum animas naturæ edendas reliquerit; nulliuſque mortalis rei procreationem in ſe recepiſſe Deum ipſum, ſed aliis permiſiſſe. Alibi quoque pervulgatam illam inter Philoſophos magni nominis, & Pythagoræ ac Platonis dogmati conſentaneam repudiat ſententiam, quæ Deum ſtatuit unicam totius univerſi formaſſe animam, unde ſinguli homines animas ſuas hauſerint, quas poſt mortem in animam illam univerſalem refundant. Contra vero ſingulas hominum animas, diſtinctas, ſuiſque finibus circumſcriptas, ſeparatim conditas eſſe à Deo aſſeverat, ſed conditas tamen ante omne tempus, adeo, ut divinæ ſimilitudinis participes, & æterna Dei opificia dicendæ ſint. Brachmanes quoque, ab Ægyptiis Pythagoræ itidem magiſtris inſtituti, aliæque ad ortum ſitæ gentes, animas à Deo volunt eſſe genitas, ad Deumque reverti. At Macrobii doctrina hæc eſt, Deum ſe mentem creaſſe; quæ, qua ſui parte Deum auctorem ſuum reſpicit, ipſius eſſe ſimilem; qua parte poſteriora ſpectat, animam edidiſſe. Et Proclus animam compotem rationis, quæ in nobis eſt, anima rationis experte nobiliorem eſſe dixit: utpote à ſummo rerum opifice conditam, cum hæc recentiorum inferiorumque Deorum opus ſit. Huc eos adde, qui Dei nos eſſe genus dixerunt, quod ad Chriſtianæ de animæ origine ſententiæ confirmationem pertinere duxit Paulus: per creationem enim & ſimilitudinem cognatæ Dei ſunt animæ. Nec unus aut primus id protulit Aratus, cujus verba affert Paulus: in Carminibus aureis Lyſidis, quæ tribuuntur Pythagoræ, divina aſſignatur

Hierocl. in Carm. Pythag.

Hierocl. de provident.

Macrob. in Somn. Scip. c. 14. & 17.

Procl. in Alcib. 1.

Act. 17, 28.

tur hominibus origo, quæ Pythagoræ Italicorumque Philoſophorum omnium doctrina fuit. At originis hujus rationem non ex creatione & ſimilitudine Dei petebant, quod faciunt Chriſtiani, ſed quod ex mente divina delibatos animos haberemus. Animas venire à Deo, ab eoque mitti in corpora ſcitum eſt Empedoclis & Heracliti; venire deſuper, illucque reverti, ſcitum Epicharmi. Eadem proloquitur Euripides*, eadem Plato, proptereaque animum ſæpe divinum Diiſque cognatum appellat. Sic Philo, quem merito Platonem Judæum dicas: ſic Judæus alter Joſephus. Sic Platonicæ Philoſophiæ egregius interpres Plotinus: ſic Plotini auditor Amelius, Amelii Porphyrius, Porphyrii Jamblichus. Taurus etiam ex eodem grege, qui Antonini Pii temporibus floruit, Timæi doctrinam ſecutus, dixit à Diis in terras dimitti animas. Sed & Ariſtoteles, ejuſque ſectator Heraclides Ponticus, animam divinam, Deorum affinem, de cælo lapſam eſſe ſenſerunt. Ex Stoicis vero tradit apud Arrianum Epictetus, nos à Deo eſſe avulſos, à Deo fabricatos, Dei opificia. Lucilius apud Ciceronem & Seneca ajunt animum, mentemque noſtram, divina cura eſſe perfecta, exiiſſe à Deo, divinæ eſſe originis. Unde & anima humana pervulgata appellatione Deus nuncupatur in Scholis Stoicorum. Apud eundem Ciceronem Paullus Æmylius ex principiis Platonis, animas hominum de cælo petitas eſſe, divinas, imo Deos eſſe definit. Cicero vero ipſe, non jam ſub aliena perſona, ſed ex ſua differens, animum docet eſſe ingeneratum à Deo, corporibuſque terrenis additum, atque hinc agnationem nobis eſſe cum Diis & ſimilitudinem. Cælo denique oriundos eſſe hominum animos, divino genitos ſemine, cæli cognatos, ac partem Deorum, produnt Virgilius, Ovidius, Manilius, aliique Latini ſcriptores. Quæ Ethnicorum commenta vetuſti Hæretici, Marcionitæ, Manichæi, aliiq; amplexi ſunt. Progrediamur vero, & an corporis expertes ſint animæ, diſputemus.

II. Eſt apud Macrobium, *obtinuiſſe non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate, ſententiam*. Scholæ certe utriuſque, Italicæ & Jonicæ, principes Thales & Pythagoras, doctrinæ hujus patronos ſe tulerunt. Thaletis porro veſtigiis hæſerunt Plato, ejuſque ſequaces, Xenocrates, Ammonius, & Ammonii auditor Plotinus: item Porphyrius, Jamblichus, Proclus, & Alcinous, & quidquid Platonicorum nobiliorum fuit: ac Peripateticorum quoque, cum Dictatore ſuo Ariſtotele, ejuſque diſcipulo Dicæarcho, & Simplicio, & Peripateticorum familiari Dinarcho.

Nec

*Eurip. Supplic v. 532. & ſeq. Plato Phædon. Philo de mundi opificio. Joſeph. de bell. Jud. l. 3. Plotin. Enn. 4. c. 6. Amel. & Porp. apud Stob. Ecl. phyſ libr. 1. Jamb. de myſt. Ægypt. ſect. 8. c. 6. Taur. apud Stob. Ecl. phyſ. l. 1. Ariſtot. Moral. l. 10. Heraclid. apud Stob. Ecl. Phyſ. libr 1. Arrian. l. 2. c. 8. Cicer. l. 2. de nat. Deor. Sen. Conſol. ad Helv. c. 6. Epiſt. 40. 72. 94. 120. Cic. Somn. Scip. & l. 1. de legib. Virgil. Æneid. l. 6. Ovid. Metam. l. 1. Manil. l. 2. & 4.

corporis expertem eſſe, Macr. in Somn. Scip. libr. 1, cap. 14.

Nec Pythagoram ſua factio deſeruit. Scribit Claudianus Mamertus, dixiſſe Archytam, *animam ad unius exemplum compoſitam eſſe, & ſic illocaliter dominari in corpore, ſicut unum in numeris.* Scribit & Gregorius Nyſſenus, dixiſſe Numenium Pythagoricum, animas corporis eſſe expertes; quod & Hierocli placuit, atque item Salluſtio Cynico. Senſiſſe id quoque Aſclepiadem Bithynum medicum, qui fuit Pompeji æqualis, refert Plutarchus. Ponitur & à Mamerto Varro in iis, qui animo detraxerunt corpus; & Sextius uterque, pater & filius, in iis, qui & incorporeum & illocalem putarunt. Ponendus quoque Cicero inter illos, qui ſimplicem dixerunt eſſe animum, nihil admiſtum habentem, nihil concretum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Etſi vero in aliis multis à vero aberravit Eunomius; in iis etiam, quæ pertinent ad animum, aberrarunt Manichæi; ab anima tamen corpus vere ſegregarunt. Quod & jam ante à Judæis factum ex Philone cognoſcimus.

Claud. Mamert. de ſtatu anim. lib. 2. Greg. Nyſſ. de anima. Hier. in Carm. Pythag. Salluſt. de diis & mundo c. 8. Plutarch. de placit. Philoſ. l. 4. c. 2. 3. Claud. Mamert. de ſtat. animæ l. 3. Philo de Somn. & interitus.

III. Nunc videamus, immortaleſne à multis crediti ſint animi. Id ita eſſe univerſæ conſentiunt gentes; univerſæ retro ætates conſenſerunt. *Cum de animorum æternitate diſſerimus*, inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac perſuaſione publica.* Et Macrobius loco jam laudato: *Obtinuit non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate, ſententia.* Et his antiquior Plato pervulgatam hanc eſſe tradit opinionem, multiſque ac vetuſtiſſimis ſermonibus proditam. Atque hinc argumentum petit Cicero ad eam confirmandam: quippe naturæ vocem hanc eſſe, quod omnium ſit conſenſus; ſicque nationibus omnibus, quæ ubiq; ſunt, eſſe perſuaſum, poſt mortem animos permanere; ſic omni antiquitati, quæ quo propius aberat à divina progenie atque ortu, hoc certius veritatem cernebat. Id adeo primis illis inter Græcos Philoſophiæ parentibus, Thaleti & Pherecydi, tam conſtans certumque viſum eſt, ut doctrinæ hujus auctor uterque dictus ſit: & Thales quidem à Chœrilo Poëta, ut retulit Diogenes Laërtius, à Gregorio Nyſſeno, & à Stobæo; Pherecydes vero à Cicerone, teſte idoneo. Utriuſque ſententiam ſtudioſe propugnavit ſua ſecta. Et inter Jonicos quidem Anaxagoras, & deinde Socrates, cujus argumenta fuſe expoſuit Plato in Phædone. Nam cum locis quibuſdam viſus eſt id dubie proponere, antiquum obtinuit, nec aliter ſe gerere debuit, qui de rebus omnibus dubitandi auctorem ſe tuliſſet. Nonnunquam etiam ad alienam ſententiam ſe accommodat; velut cum ad mortis contemtum homines ſtudet adducere,

Senec. Epiſt. 117. Macrob. in Somn. Scip. l. 1. c. 14. Plato de legib. libr. 11. Cic. 1. Tuſcul. Diog. Laërt. in Thalete. Greg. Nyſſ. de anima Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1. Cic. 1. Tuſcul.

faciendum id eſſe probat, & ab iis, qui immortales animos eſſe credunt, & ab iis, qui mortales. Quamobrem ad hanc Socratis diſputationem attendens Cato apud Ciceronem, & Cicero ipſe cum ex ſententia ſua diſputat, poſtquam ex animi immortalitate ſolatium mortis petiit, ne iis quidem valde timendam eſſe mortem oſtendit, qui animos interire exiſtimant. Sic & moriens Cyrus apud Xenophontem, poſtquam animum ſuum corpori ſuperſtitem futurum, propterea que colendum fore dixit, ſubjicit illico, etiamſi animus eſſet interiturus, Deos tamen eſſe pertimeſcendos. Sic Seneca: *Contemnite mortem, quæ vos aut finit, aut transfert.* Sic denique Marcus Aurelius vanos eſſe probat mortis terrores, ſive ſenſus aliquis ſuperſit poſt mortem, ſive ſenſus omnis extinguatur. Alia vero ratio eſt Tertulliani, cum ait *ſapientiam Socratis*, qua morti proximus *immortalitatem vindicavit animæ*, *de induſtria veniſſe conſultæ æquanimitatis*, *non de fiducia compertæ veritatis*; nec enim id refert, vel ad obſcuritatem rei, vel ad ſolitam Socratis dubitationem; ſed ad nativam humanæ mentis caliginem, quæ veritatem Ratione certo conſequi non poteſt, ſed ſola Fide. *Cui enim*, inquit, *veritas comperta ſine Deo? cui Deus cognitus ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu ſancto? cui Spiritus ſanctus accommodatus ſine Fidei ſacramento?* Socratis rationem tenuerunt Socratici, Xenophon, & Plato, quorum alter, ut dixi, Cyrum majorem inducit de immortalitate animorum præclare differentem; alter vero doctrinam eandem non obiter, aliudve agens, ſed totis explicavit voluminibus, primusque exquiſitis rationibus confirmare inſtituit: quarum præcipua hæc eſt, animum humanum eſſe αὐτοκίνητον & ἀεικίνητον, hoc eſt, ex ſe ſemper moveri; quod autem ex ſe movetur, carere id ortu, ac proinde & interitu. Id è Phædro Platonis tranſtulit Cicero, & Platonici deinde concelebrarunt. Verum quoniam inde quoque animis ratione carentibus conciliabatur æternitas, uti optime à Lactantio notatum eſt; diſcrimen à ſapientia ſolertia, memoria, providentia, ſcientia, & ratione hominis petitum eſt: quod acute diſputatum extat à Tullio in Tuſculanis Quæſtionibus, & ab Alcinoo in Introductione ad Platonicam doctrinam. Ac in humana quoque anima differentiam hanc ineſſe voluit Plato, auctorem Pythagoram ſecutus, ut pars altera ratione polleret, eſſetque immortalis; altera rationis eſſet expers, mortique obnoxia. Sed & ex eo etiam, quod Dei ſit ſimilis animus hominis, immortalem eſſe colligit: quod propius accedit ad veritatem in ſacris voluminibus traditam, ac in libro

Cicer. in Caton. maj & 1. Tuſcul.

Xenoph. Cyrop. l. 8.

Senec. de provid. c. 6.

Marc. Aurel. l. 8. §. 58.

Tertull. de anima. c. 1.

Lactant. Inſtit. l. 7. c. 8.

Cicer. Tuſc. 1. Alcin c. 25.

Digitized by Google

bro præcipue Moſis. Nam, ut recte diſſeruit Euſebius, cum homi- nem ad Dei ſimilitudinem eſſe conditum primus dixit Moſes, primus utique animam immortalem eſſe definivit: quod utrumque pro ſua ſolertia ſumſit Plato, alterumque ex altero ſequi pervidit, Doctori ſuo aſſenſa eſt ſecta omnis Platonicorum: Xenocrates imprimis, qui proxime ad Pythagoram, animam eſſe dicens, non numerum, ſed in rebus poſitam quæ numerari poſſent, mortis tamen immunem eſſe voluit. Voluerunt id & Plutarchus, & Apuleius, & Maximus Tyrius, & Plotinus, qui totum librum huic argumento impendit. Verum, ut ex falſis principiis conſequentias falſas proficiſci neceſſe eſt, ex fatua opinione de migratione animarum eo delapſus eſt, ut brutorum quoque animas immortales eſſe crederet; & ex hoc etiam argumento, quod Platonicis familiare eſſe diximus, quidquid à ſe movetur ſemper moveri, ſtolidum hoc collegit, uti debuit, animas etiam plantarum non interire. Quod niſi intercidiſſet Porphyrii Epiſtola ad Boëthum, qua de animi natura diſſeruit, accuratius perſpectam haberemus ejus ſententiam. Id unum intelligere licet ex ſuperſtitibus magni illius viri reliquiis, animas eum immortales crediſſe. Placuit idem Jamblicho; placuit Macrobio, homini Græco, Platonicæ ſectæ addicto; placuit & Proclo, qui animam ex ſe genitam eſſe docuit, ex ſe eſſe, ex ſe moveri, ex ſe vivere, ſeparabilem eſſe à corpore, ex ſe immortalem eſſe, ortus expertem & interitus, ipſam denique eſſe vitam viventem ex ſeſe, & cognitionem ſe ipſam cognoſcentem. Quæ cum animæ tribuit, non omni animæ tribuere putandum eſt, ſive ratione prædita ſit, ſive non ſit: nam brutorum animas ne animæ quidem nomine dignas cenſet, mortaleſque eſſe declarat. Animam quidem brutis largitur Alcinous, alterum Philoſophiæ Platonicæ columen, at mortalem eſſe conſentit. Quæ ad Chriſtianæ doctrinæ normam exacta eſſe dicas. Cicero vero, quam præclare ſententiam hanc de immortalitate animorum aſſeruit; cum alibi paſſim, tum maxime priore libro Tuſculanarum Quæſtionum, ac in Somnio Scipionis. Miror equidem poſitum eſſe illum à Lactantio & aliis inter eos, qui de iſta re incerti eſſent. Meminiſſent Academicorum morem, dubitandi de omnibus, & in utramque partem diſputandi. Quanquam nec pro adverſaria parte attulit quicquam; tantum id voluit, ut monui jam ſupra, etiamſi interirent animi, mortem non eſſe pertimeſcendam. Imo, qui contradicerent, contemtim appellat, minutoſque Philoſophos vocat. Fuerunt in eadem ſententia Cynici, altera So-

Euſeb Præp. Evang. l. 11. cap. 27.

Plutarch. contra Colot. & in Romul. Apul. de Deo Socrat. Maxim. Tyr. Diſſ. 27 28 Plot. Enn. 4. l. 7.

Jamb. de myſt Ægypt. ſect. 8. Macr. in Somn. Scip. lib. 2. cap. 13. 15. 16. 17. Procl. Theol. Platon. libr. 4. cap. 189. ibid. lib. 3. c. 21. Inſt. Theolog. c. 184. 189. Idem Theolog. Platon. l. 3. c. 1. Alcin. Introd. c. 25. Lactant. l. 7. cap. 7. & 8. Cic. 1. Tuſcul. & de Senect.

cratis

cratis propago, & clariſſimus præſertim illorum Diogenes. Nec omittendum illud Salluſtii, qui fuit eorum gregalis, rationales animas eſſe immortales; quæ ratione carerent, morti obnoxias. Immortalitatis vero modum rationemque definit apud Lucianum Demonax; ait enim immortalem eſſe quidem, verum ut univerſa. Quæ doctrinæ Stoicorum affinia ſunt: animas enim volebant ſupereſſe quidem poſt mortem ad tempus aliquod, & pias quidem diutius; ſed tandem reſolutum iri in elementa mundi, ex quibus conflata erant, tum cum innovabitur mundus. Inde fit, ut Stoicos aliquando videas animis immortalitatem tribuere, aliquando detrahere: interire enim eas putant, utpote quæ eſſe deſinant id, quod erant; morte carere, utpote quæ in æternam illam univerſi naturam vevolvantur. Ut ſi aquam è mari vaſe aliquo hauſtam & concluſam in ipſa maris aqua teneas, rurſumque in mare vaſe effracto refundas, deſinet eſſe ſeparata illa maris portio vaſe concluſa & circumſcripta; nec peribit tamen ex illa quicquam, mari ſcilicet permiſta. Hinc factum, ut aſſeveraverint aliqui, Stoicos dixiſſe immortales eſſe animos, velut Epiphanius & Lactantius; qui & hac opinione ductos ait Cleanthem, Chryſippum, & Zenonem ſibi manus attuliſſe; quæ an vera ſint, non hic diſquiro; quidam contra ac plures ſcripſerint, Stoicis mortales viſos eſſe animos & caducos. Hinc orta quoque Senecæ & Marci Aurelii in hoc argumento titubatio & inconſtantia. Hinc inſimulati ſunt Stoici creditæ migrationis animorum ex corporibus in corpora: nam cum animos cenſuerint ex anima univerſi hauriri, in eamque refundi, neceſſe fuit eandem illam animam univerſi in alia rurſum corpora inſinuari. Jam conſulendi Peripatetici. Horum Magiſter Ariſtoteles quid ſenſerit de perennitate animorum, valde controverſum eſt inter eruditos. Sunt qui dicant, primum hunc receptam de animorum immortalitate opinionem repudiaſſe. Sic Plutarchus & Atticus apud Euſebium & optimus Ariſtotelis interpres Alexander Aphrodiſienſis: ſic Chriſtiani ſcriptores, Juſtinus, Gregorius uterque, Nazianzenus & Nyſſenus, Theodoretus, Æneas Gazæus, aliique multi. Ac ea ſane principia poſuit Ariſtoteles, ex quibus animæ colligi videatur interitus: quod magno ſuo flagitio oſtendere conatus eſt Pomponatius; nam & ſibi diſcipulorum ſuorum conſcivit contradictiones, & Synodi Lateranenſis fulminibus afflatus eſt.

Salluſt. de Diis & mundo c. 8.

Epiphan. l. 1. Hæreſ. 5. Lact. l. 3. cap. 19.

Plut. de placit. Philoſ. l. 5. c. 1. Euſeb. Præp. lib. 15. cap. 9. Alex. Aphrod. de anim. lib. 1 & Problem. libr. 1. & 2. Juſtin. Paræn. Greg. Nazianz. Orat. 33. Gregor. Nyſſ. de anima. Theod. Therapeut l. 5 ſerm. 5. Æneas Gaz. Theophr. Pomp. de immort. animæ.

eſt. Jam diu vero ante extiterant, qui Ariſtotelem vindicarent ab hac calumnia. Eſt in Excerptis Photii vita Pythagoræ, auctoris incerti. Illic conceptis verbis ſcriptum legas, Platonem, atque itidem Ariſtotelem, animorum immortalitatem docuiſſe, etſi quidam ſecus ſentiunt de Ariſtotele, in mentem ipſius haudquaquam ſatis penetrantes. Atticus vero apud Euſebium, objici ſibi fingit ab adverſario, Platoni quidem aſſentiri Ariſtotelem de immortalitate mentis; diſcrepare vero hac parte, qua mentem disjungit ab anima, quas ſeparatas negat Plato extare poſſe. Hanc doctrinam traditam reperias ab Ariſtotele. Mentem is certe ſeparari poſſe à corpore, nulli alii rei permiſceri, illæſam eſſe, intactam, corporeorum actuum affectuumque expertem, & immunem interitus, variis locis clariſſime ſignificavit. Quæ ſi recte interpretemur, dicemus id eſſe Ariſtoteli mentem, quod Pythagoræ & Platoni partem animæ ratione præditam; ac proinde eadem ſenſiſſe, utpote qui partem animæ ratione carentem, mortalem dixerint; rationalem vero, ſempiternam. Ariſtotelis veſtigiis inſtitit Alexander Aphrodiſienſis, mortalemque eſſe dixit illam animam, quæ in Lyceo definitur, *actus corporis organici*; mentem vero Diis affinem, eſſe immortalem. Quam mentem & animæ nomine nonnunquam afficit. De Mente decreverunt eadem Peripatetici inſignes Themiſtius & Simplicius. Sine ambage vero perennitatem animæ aſſeruit Ponticus Heraclides, qui fuit auditor Ariſtotelis. His addere nihil attinet Johannem Philoponum, utpote Chriſtianum. Jam ſi Italicas perluſtremus Pythagoreorum exhedras, nihil diſſentaneum offendemus. Doctrinam enim hanc ab Ægyptiis ac Pherecyde magiſtro ſuſceptam confirmavit Pythagoras, dixitque ex anima univerſi, quæ Deus eſt, delibari animas hominum & brutorum; poſt mortem, piorum animas cælo ſuccedere, & in lacteum orbem evolare, ſideribus nempe redditas, & in animam univerſi reſolutas; impiorum vero, variis ſuppliciis purgari pro meritis; tandemque elutis ſordibus, poſtquam ſolus ſupereſt ſenſus æthereus & ſimplex ignis, in corpora reverti, atque eam partem animæ, quæ purgatione eluitur, rationis eſſe expertem; quæ vero ſuperſit à purgatione, illam eſſe, quæ ratione polleat. Hæc partim arripuit Cicero in Somnio Scipionis, partim explicavit Virgilius in ſexto Æneidos; quæ Pythagorei variis ſubinde figmentis incruſtarunt. Orbem enim lacteum ſic voluerunt dictum, quod lacte nutriantur animæ, cum inde delapſæ alia ſubeunt corpora; inde porro fieri, ut in libationibus ad evocandas animas lac melle miſtum adhiberi ſoleat; quippe hac illecebra

Phot. Cod. 249. Euſ. Præp. Evang. l. 15. cap. 9.

Ariſtot. de gener. animal. l. 2. c. 3.

Alex. Aphrod. l. 1. de anima & Probl. 2.

Them. de anima

Simpl. in Epictet. & de anima.

Heraclid. apud Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1.

bra captas venire velle ad generationem, quæ non ſine lactis exortu perficiatur: atqve hanc eſſe cauſſam modumque decantatæ illius Metempſychoſeos: ſomnia item eſſe illas animas, quæ Lacteo circulo redduntur, quibus ſomniis homines futurorum admonentur. Cujuſmodi fuit illud Hecubæ apud Euripidem, cum monuit eam Polydorus filius ſe ab hoſpite ſuo Polymeſtore eſſe interfectum; ſexcentaque alia in libris veterum memorata. Poſtremam hanc doctrinæ Pythagoricæ partem retinuerunt Stoici; totam vero hauſit Empedocles, & vanum magiſtri ſui Pythagoræ delirium ſecutus, ſe puerum, puellam, arborem, volucrem, & piſcem fuiſſe jactavit, & animos item dixit eſſe immortales: dixit & Alcmæo Crotoniata, alter Pythagoræ diſcipulus; hoc argumento, quod ex ſe moveantur; quod inde ſibi ſumſit Plato: dixit & Epicharmus, & Archytas, & Timæus: dixit deinde & tota cohors Pythagoricorum, Xenophanes puta, Numenius, qui libros ſcripſit De immortalitate animorum, Apollonius Tyaneus, qui non immortalitatem ſolum animorum, & vivus, &, ſi quid anilibus Philoſtrati fabulis credimus, mortuus etiam prædicabat, ſed & eorum quoque tranſitiones ex corporibus in corpora. Et Hierocles denique paſſim in interpretatione Carminum aureorum Lyſidis Pythagorei. Nec ſilebimus Heraclitum ſuæ ſectæ Philoſophum, qui perinde ut Pythagorei animas dixit corporibus exemtas in univerſi animam ſibi cognatam concedere; propterea que omnia plena eſſe animis; vitamque noſtram eſſe mortem animorum; mortem contra noſtram eorundem eſſe vitam. Quod effatum ab Euripide itidem uſurpatum refert Plato in Gorgia, aſſumens id ipſe ſibi atque confirmans; & Brachmanibus tribuit Strabo. Sed & his Græcanicæ Philoſophiæ auctoribus vetuſtior Homerus, animas poſt mortem non interire apertiſſime prodidit in celebri illa νεκυΐᾳ, ſive Manium evocatione, qua Ulyſſem mortuorum animas accerſentem cum iiſque colloquentem inducit. Magnum hoc exemplum ſecuti deinde ſimiles νεκυομαντείας confinxerunt, Virgilius, Seneca in Tragœdiis, aliique. At Ennius Pythagoricis nugis addictus, vel credidit, vel credidiſſe finxit, animam Homeri in ſe migraſſe. Nec ab hujuſmodi vanitate alienum ſe fert Tibullus. Ut uno verbo abſolvam, ſempiternos animos dixerunt priſci Poëtæ omnes, vel ipſo Platone teſte in Gorgia; & ex iis, qui floruerunt poſt Platonem, vel inter Græcos, vel inter Romanos, vix unum alterumve ab hac ſententia diſcrepantem videas. Eandem quoque paſſim propagatam reperias apud exoticas gentes, ſive quæ humanitatis ſale tinctæ ſunt, ſive

Philoſtr. vit. Apoll. l. 1. cap. 24. l. 6. cap. 18. l. 12. cap. 13.

Strabo, l. 15.

Homer. Odyſſ. λ.

quæ

quæ barbariei pædore oblitæ. Non aliter ſenſerunt Chaldæi, & Perſæ; vetuſtiſſima gens, ac præ cæteris fortaſſe omnibus Philoſophiæ ſtudioſa, qua magiſtra ad perennitatem animis ſanciendam uſus eſt Plato. Operæ pretium eſt ea legere, quæ ſuper his diſſerit mihi jam commemoratus Cyrus major apud Xenophontem & Ciceronem. Nec ab hac via deflexerunt poſteri illius gentis, qui in India ad hanc diem ſedes collocarunt. Hos Chaldæos & Indorum magos Græcis ad defendendam animorum perennitatem prælusiſſe auctor eſt Pauſanias, ſcriptor non ſatis pro merito notæ nec ſatis laudatæ diligentiæ & doctrinæ. Eadem ſenſiſſe Judæos de animis corpore ſolutis, ac Ægyptios, teſtis eſt Tacitus. Vere utique: nam & animos eſſe immortales, & ex corporibus commeare in corpora, utriq; rati ſunt. Dogma quidem hoc, ut alia multa, à Judæis accepiſſe Pythagoram tradidit Hermippus, cujus verba recitat Joſephus in libris contra Apionem. Et priorem quidem doctrinæ hujus partem, quæ eſt de immortalitate animorum, Phariſæis adſcribit idem Joſephus; quam & ſuo nomine tuetur. Adſcribit eam & Eſſenis, quemadmodum & ex Joſepho Porphyrius, & ante utrumque Philo. Sed & id palam evincit Pythoniſſæ hiſtoria, Samuelis animam carminibus ſuis evocare creditæ. Tranſitum quoque animorum ex corporibus in corpora probatum Judæis pleriſque fuiſſe colligunt multi ex eo, quod quærenti Chriſto, quem eſſe ſe vulgus crederet? reſponderunt Apoſtoli, haberi eum à nonnullis Johannem Baptiſtam, Eliam ab aliis, à quibuſdam Jeremiam; cum ſint, qui pertendant παλιγγενεσίαν ſolum his ſignificari. Ut ut eſt, negari certe non poteſt, perſuaſum fuiſſe multis ex hac gente, per varia corpora animas permeare. Id liquet ex iis, quæ ex Tacito & Hermippo mox attulimus; & ex iis etiam, quæ comminiſcuntur recentiores Judæi, vana gens, ipſa ſuæ ſibi fidei religioniſque auctor. Ajunt enim animas extitiſſe ante corpora, ex arbore quadam in horto Eden ſuſpenſas; inde detractas adjungi corporibus ab Angelo puerperii, poſt mortem vero ornari pro meritis; & animos quidem eorum, qui obierint extra terram Iſraëliticam, per ſubterraneos ſpecus, non incedere, ſed tanquam dolia volutari, quoad illuc appulerint, ut coram Adamo in caverna duplici Abrahami deliteſcenti ſiſti poſſint; nec ullibi gentium, præterquam in illa regione Judæos excitari a mortuis. Volutationem illam cavernarum appellant. Sed & aliam præterea volutationem animarum confingunt; cum nempe ex corpore anima devolvitur in corpus, quod ter ſingulis animabus volunt contingere: uti contigit animæ Adami, quæ in Davidem primum, deinde

Xenoph. Cyrop. l. 8. Cic. Caton. maj.
Pauſan. Meſſen.
Tacit. Hiſt. lib. 5. c. 5.
Joſeph. l. 1. contra Apion.
Idem Antiq. l. 18. c. 12. de bell. Jud. l. 2. c. 12.
Porphyr. de abſt. ab anima l. 4. c. 11.
Philo de ſomn.
Matth. 16, 14.

deinde in Meſſiam devoluta eſt; unde triplici hoc gaudet cognomine. Utramq; hanc volutationem recte diſtinxit Elias Levita in Thisbi. Aliud præterea Rabbinicæ Theologiæ, ſive Mythologiæ potius commentum excipimus ex Maimonidæ More nevochim. Tradunt illi, in ſupremo cæli orbe eſſe animas juſtorum; animas item ac ſpiritus olim à Deo creandos, & in corpora mittendos; animas autem, quæ gignendo illigantur corporibus, non eaſdem eſſe ac quæ moriendo corporibus ſolvuntur: illas eſſe in potentia, has in actu: illas, cum creantur, alias eſſe ac ſpiritus cum creantur: unum vero eſſe ac idem, cum à corpore ſejunguntur. Quæ valde fatua ſunt. At David Kimchius in ſuis Pſalmorum Expoſitionibus, aliam quidem ſpiritui originem aſſignat ac animæ; animam autem vult extingui cum corpore, & cum eo ſuſcitatum iri extremo die. Quæ opinio invaluerat olim apud Arabes Chriſtianos. Traduxerat eos ad meliorem mentem Origenes: & tamen delirii hujus ſemina Alcorano ſuo aſperſit Arabum illorum ſoboles Muhammedus, cum futurum dixit, ut animæ à morte reſurgentes non pluſquam horæ ſpatio jacuiſſe ſe arbitrentur. Quanquam animas morte non extingui putat Muhammedana factio, ſed ad ſupremum judicii diem, prout meritæ ſunt, vel deliciis recreari, vel torqueri ſuppliciis. Ægyptii vero opinionis hujus de animorum perennitate & migratione ex corporibus in corpora, inter Ethnicos fere parentes haberi poſſunt. Quæ opinio ex illo porro fonte manavit in Græciam, ac in totum etiam Orientem. Infecti ea ſunt Brachmanes & Baneanes ad inſaniam uſque, animaſque ex anima mundi, Deo nempe ipſo depromtas inſeri corporibus, ab iiſque tranſmitti in alia arbitrantur. Nec habenda fides Philoſtrato, vaniſſimo ſcriptori; cum loco quodam vitiato, ſed facile emendando, Jarcham Brachmanum principem dicentem inducit, doctrinam hanc à Pythagora Indos, Ægyptios ab Indis accepiſſe. Quod contra eſt: nam per crebra commercia ab Ægyptiis Indi rerum ſacrarum profanarumque ſcientiam acceperunt: ut alibi oſtendimus. Æthiopes etiam Gymnoſophiſtas animos cenſuiſſe ſempiternos narrat idem Philoſtratus. De Indis quod dixi, pertinere velim ad Siamenſes, Golcondenſes, Tunquinenſes, & Macaſſarenſes. Penetravit & ad poſtremos hominum Sinas, Formoſenſes, & Japonios opinio iſta. Etſi non deſunt, qui fateantur, ita quidem ſentire vulgus Japoniorum, ſecus vero Bonzios. Penetravit & ad meridiem; nam affines ejus feruntur Caffari & Guineenſes: & ad Septentrionem quoque; Thracibus enim tribuitur à priſcis Scriptoribus; Platone imprimis & Hermippo, quem in libris de

Mor. nev. part. 1. c. 70.

R. Dav. Kimchi in Pſalm. 1. 5. & 104. 29.

Alcor. Azoar. 20.

Philoſtr. vit. Apoll. l. 3. cap. 6.

Philoſtr. vit. Apoll. l. 6. cap. 12.

Plat. Charmid. Her-

Pytha-

Pythagora ſcripſiſſe narrat Joſephus, à Thracibus & à Judæis doctrina hac imbutum Pythagoram proceſſiſſe. Addit Jamblichus, eum à Zamolxi Pythagoræ famulo ac diſcipulo Getas accepiſſe. Ego vero accepiſſe potius crediderim à finitimis Thracibus, Germanis puta atque Gallis, de quibus idem vetus memoria prodidit. In Thraciam autem Germaniamque fuiſſe illatam putem ab Ægyptiis; quos in iſta loca penetraſſe, ſuaque dogmata deportaſſe ac proſeminaſſe, alio libro comprobavimus. Tranſiit & in novum orbem, & à barbaris illis gentibus accepta eſt, ſive quæ ferino prope ritu moribuſque vivunt, velut Braſilienſibus & Virginienſibus; ſive quas aliquod humanitatis ſtudium perpolivit, Peruvianis puta & Mexicanis.

mipp. apud Joſeph l.1. cōtr. Apion. Jambl. de vita Pythag. cap. 30.

CAPUT IX.

De peccato ab origine in humanum genus tranſmiſſo.

ETSI primi parentis peccatum ignoraverunt Ethnici, ex humanæ tamen naturæ conditione judicarunt, inſontem non eſſe, qui tot ærumnis eſſet addictus. Admiſſa itaque in ſuperiore aliqua vita crediderunt peccata ab eo, qui ab ipſis vitæ initiis ad labores & moleſtias damnatus videretur. Hinc tam late propagata eſt opinio de animarum προϋπάρξει. Hinc σῶμα dictum credidit vana antiquitas, quaſi σῆμα; quod in corpus, tanquam in ſepulchrum, detruſum animum cenſeret. Hinc paſſim invaluit fatuum illud commentum μετεμψυχώσεως, ſeu potius μετενσωματώσεως, in quod totus pene orbis conſenſit. Conſignatum id deprehendes in vetuſtiſſimis Ethnicorum Theologorum, Vatum, & Philoſophorum monumentis, quæ ſuperſunt, Orphei, Pythagoreorum, & Platonicorum; quorum conſtans eſt doctrina, priſtinorum delictorum pœnas in corpore luere animos hominum. Quæ ſententia porro ab Ægyptiis, totius Græcanicæ Theologiæ parentibus manavit. Præclara ſunt, quæ ſuper hoc argumento diſſerit Auguſtinus adverſus Julianum. Accedere ait ad Chriſtianum dogma, qui errores miſeriaſque humanæ vitæ ad æquum Dei judicium retulerunt; recitatque inſigne ex Tullii Hortenſio teſtimonium, quo veteres illos ſive vates, ſive in ſacris initiiſq; tradendis Deorum interpretes, videri ait vidiſſe aliquid, cum nos pœnarum luendarum cauſſa natos eſſe dixerunt, ob aliqua in vita ſuperiore ſcelera ſuſcepta;

Aug. contra Julian. l. 4. c. 15.

 verum-

verumque eſſe Ariſtotelis dictum, ſic animos noſtros cum corporibus eſſe conjunctos, ut à prædonibus Etruſcis corpora viva cum mortuis conjungebantur. Cum alibi dicentem induxiſſet Tullium, non ut à matre, ſed ut à noverca natura editum eſſe hominem in vitam, corpore nudo, fragili, & infirmo; animo anxio ad moleſtias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines; in quo tamen velut obrutus inesſet ignis quidam divinus mentis; tum ſubjungit: *Non hoc auctor iſte male viventium moribus dixit effectum, ſed naturam potius accuſavit. Rem vidit, cauſſam neſcivit. Latebat enim eum, cur eſſet grave jugum ſuper filios Adam, quia ſacris literis non eruditus ignorabat originale peccatum.*

Cic. libr. 3. de Republ.

Auguſt. l. 4. contra Julian. c. 12.

CAPUT X.

De libero arbitrio hominis, & gratia Dei.

FACULTATEM illam homini innatam, qua libere velle & agere ſe ſentit; poſſe ſe hoc eligere, illud reſpuere; hoc illi anteferre; agnovit & defendit antiqua Philoſophia. Uno eam verbo, pro feliciſſimo linguæ ſuæ genio, concludunt Græci; *αὐτεξούσιον* appellant: alii *αὐτοπραγίαν*, hoc eſt, poteſtatem agendi pro arbitrio: plerique *τὸ ἐφ᾽ ἡμῖν*, quaſi dicas, quod in noſtra poteſtate eſt. Sic autem accepit Plato à Socrate, ab illo cohors omnis Platonicorum, facultate hac nos à natura eſſe inſtructos. Sæpius itaque legas apud Platonem, maxime vero libro ſecundo De Republica, liberum eſſe hominem, ſuique juris; & quamvis fato omnia regantur, minime tamen libertatem hanc violari; fruſtra Diis malorum relegari cauſſas, quæ à voluntatis noſtræ perverſitate oriantur; qui faciant, civitate eſſe extrudendos: quamvis autem vitia noſtra à nobis ſint, virtutem tamen eſſe à Diis, Deorumque beneficio, non humana arte comparari. Hæc retinuit Schola Platonis; at non uno modo explicavit. Liberam eſſe hominis voluntatem ſtatuebat Plutarchus; impelli quidem nos à Diis & excitari ad agendum, non cogi, nec ullam nobis agendi neceſſitatem imponi. Atque hanc adhibebat excuſationem, vel explicationem potius, figmentis Homeri Deorum miniſteriis paſſim utentis. Probabat & dictum illud vulgare, qui pareat rationi, hunc ſequi Deum, eumque ſolum recte libertate uti; contra, qui ſecus faciat. Quamobrem intemperantes arguebat, qui voluptatis illecebris obſiſtere ſe non poſſe cauſſantur. Sæpe is quoque prædicabat,

Plutarch. Coriolan.

Plutarch. de auditu.

Plutarch. de virtut. moral.

ſuaque

Digitized by Google

ſuaque & aliorum auctoritate demonſtrabat neceſſitatem gratiæ divinæ, quæ proſequatur gnavos & induſtrios, inertes deſerat. Egregia ſuper his diſſerit Maximus Tyrius, animum corpori adjunctum ſimilem eſſe aurigæ currui agendo impoſiti, qui habenas vel retinere poſſit, vel permittere; bona ex cælo provenire; libertatem humani arbitrii divinatione non perimi; gubernatoris navim regentis artem id eſſe, quod ſagacitatem vatis futura prævidentis; id incertos ventorum & marium motus, quod varias fortunæ vices; id miniſteria nautarum, & navis inſtrumenta, quod rationem ex fortunæ caſibus ſibi moderantem: vitam noſtram libertate mixtam eſſe & neceſſitate, & neceſſitatem à rebus externis oriri, libertatem in nobis eſſe ſitam. Explicando huic argumento librum totum dedicavit Plotinus, in eoque libertatis noſtræ naturam & modum expoſuit. Expoſuit & Porphyrius in Diſſertatione, quam excerptis ſuis inſeruit Stobæus. Jamblichus etiam in Protreptico homines eſſe decernit actionum ſuarum principia, & ex ſe facultatem propriam habere, vel ad eligenda bona, vel ad fugienda mala: & in Epiſtola ad Macedonium, cujus fragmentum ſervavit nobis idem Stobæus, poſtquam animæ præcipuas ſuas dotes aſſeruit, hanc adjicit præterea, quod cum adjungitur corpori, motibus quidem univerſi ſubeſt, ſed libertatem tamen ſuam retinet, ſuaſque res agit pro arbitrio. Quod & apertius explicat in libro De myſteriis Ægyptiorum, aitque duplicem in nobis eſſe animam, quarum altera proficiſcatur à primo νοητῷ, hoc eſt, *intelligibili*; altera à circuitu orbium cæleſtium; hanc ſubeſſe curriculis illis, illam potentiæ Opificis eſſe participem, & fati ac neceſſitatis legibus ſolutam, compotem internæ facultatis, qua poſſit res humanas ſupergredi, aſcendere ad Deos, iiſque conjungi; mala quoque oriri ex hac libertate, fruſtraque ad Deos referri. Eandem recte factis virtutibusque hominum originem aſſignat Proclus, nec arbitrii noſtri libertati officere Dei providentiam demonſtrat. Quam concordiam & ex Platonis dictatis probavit Alcinous. Academiæ aſſenſum eſt Lyceum. Diſputat in Ethicis Ariſtoteles, utrum virtus & vitioſitas ſint in noſtra poteſtate, & utramque oſtendit eſſe noſtri arbitrii. Itaque ab iis, quæ nutu noſtro gereremus, removebat Dei providentiam, etſi non inficiabatur Deum regere omnia, quod agantur motu illo, quem rebus univerſis imprimit. Ergo cum dixit Ariſtoteles, fato omnia ita fieri, ut vis neceſſitatis rebus inferatur, quemadmodum ſcribit Cicero; fatum eſſe voluit motum cæli, quo res infimæ reguntur, ſed ejus tamen vi imma-

Plut. in Æmyl. Superſtit.
Apophth. Lacon.
Maxim. Tyr. Diſſ. 3. & 25.
Plotin. Enn. 6. libr. 8.
Stob. Ecl. Ethic.
Jamblich. Protrept. cap. 3.
Jamb. de myſt. Ægypt. ſect. 8. c. 6. 7 & ſect. 4. cap. 10.
Procl. in Alcibiad. I.
Alcin Introd. ad Philoſ. Plat. cap. 26.
Ariſtot. Moral. Nicom. l. 3. c. 7.
Cicer. de Fato.

immunes eſſe res humanas. Quæ Platoni quoque & Chryſippo placuere. Viſum idem eſt Simplicio Peripatetico, idem Oenomao Cynico in libro, quem Indaginem præſtigiatorum appellavit. Illic Democritum & Chryſippum, atque ipſum etiam Pythium Apollinem reprehendit, quod mentem noſtram ſubjecerint fati neceſſitati, nativamque libertatem nobis ademerint. Et Salluſtius, qui idem inſtitutum ſecutus eſt, ad omnia quidem prorogabat Deorum providentiam, ſed iis tantum ajebat eſſe utilem, qui ad eam ſuſcipiendam ſe comparaſſent. Sententiam Chryſippi expoſitam habemus à Cicerone. Putabat ille fato omnia regi, ſed ita tamen, ut neceſſitate liberaret animos, atque ita tanquam arbiter honorarius ſedebat inter eos, & qui fato vim neceſſitatis afferri, & qui motus animorum ſine ullo fato voluntarios eſſe dicebant. Quæ jam ante fuerant Platoni probata. At ea pugnare inter ſe contendebat Carneades, & acute demonſtrabat. Ut ut eſt, ad libertatem voluntatis nos paſſim vocant præcepta Stoicorum. Hinc ſolos ſapientes vera libertate frui clamant, ſolos regnare, ſolos imperium tenere. Hinc exordium ducit Epicteti Enchiridion. Id affirmat & confirmat Epicteti explicator Arrianus, cujus præclarum hoc eſt, nihil eſſe in homine præſtantius libertate voluntatis, libertatis vero ſummum eſſe faſtigium, appetitum ſuum Deo obedientem præbere. Hoc ſcriptis ſuis itidem conſignavit Seneca, cujus & illa ſunt, ſine Deo bonum eſſe neminem; animam ſupra res humanas ſe attollentem agitari à Deo, nec emergere poſſe terrena hac colluvione, niſi manum Deus porrigat. Et Ethnicorum omnium ſanctiſſimus Marcus Aurelius inſigne hoc habet, arbitrii noſtri libertatem à Diis ad recte agendum adjuvari. Pythagoras animis noſtris libertatem ſine ulla dubitatione adſcribebat, ſicque ſtatuebat, felicitatem noſtram à nobis pendere, Deos malorum cauſſas non eſſe, mala noſtra à nobis provenire. Quæ de libertate noſtra, Deique auxiliis differunt Crito & Euryphamus Pythagorei, Chriſtiana Philoſophia plane digna ſunt. Ajunt, Deum nullius ope indigere, ut perfectus ſit, brutum non eſſe ad virtutem idoneum, medium hominem inter Deum atque brutum auxilio egere, ut virtutem capeſſat; excitari enim ad id à Deo & ſublevari, vim tamen intra ſe habere, qua libere poſſit virtutem perſequi, vel vitiis adhærere. Eadem hæc paſſim inculcat & iterat Hierocles, nihil obeſſe libertati noſtræ providentiam Dei, peccata noſtra oriri à nobis, virtutes

Simpl. in Epict. paſſim. Oenom. apud Euſeb. Præp. Ev. l. 6. c. 7. & Theodoret. ſerm. 5. de natur. hom. Salluſt. de Diis & mundo c. 15. Cicer. de Fato.

Arrian. in Epictet. l. 2. c. 10. l. 3. c. 26. & l. 4. c. 1. Senec. de Vita beata c. 16. & 20. Epiſt. 41. & 52. Marc. Aurel. l. 7. §. 53. 54. 62. l. 8. §. 29. l. 10. §. 1. l. 12. §. 11. & 12. Idem l. 1. §. 17. l. 9. §. 40. l. 12. §. 14. Crito apud Stob. Ecl. Eth. Euryph. apud Stob. in Sentent. Serm. 1. Hierocl. de Fato & provid. & in Pyth. aur. carm.

virtutes noſtras à Deo. Prodeat nunc ordine ſuo agmen Poëtarum; & princeps quidem Homerus, quem idcirco caſtigat Plato, quod criminum ab hominibus admiſſorum cauſſam in Deos conferat. Verum pulchre defenditur à Plutarcho, qui in rebus communibus conſiliorum noſtrorum cauſſam ad noſmetipſos retuliſſe Homerum oſtendit; in rebus vero inuſitatis Deos induxiſſe, voluntatem noſtram ita permoventes, & arbitrii noſtri libertati agendi exordium, confidentiam & ſpem ita addentes, ut non invitis tamen nobis actiones noſtræ edantur. Hominem ſponte peccare, ſibique malorum cauſſam extare, non Deos, & divinæ gratiæ opem ſtrenue agenti adeſſe, ſcitum eſt Æſchyli, & Philemonis, & Menandri. Scitum & Euripidis, cujus hæc quoque memorabilia ſunt, virtutem nihil conferre hominibus, niſi à Deo adjuventur; pendere eos à Jove, nec quicquam præter ejus decretum agere poſſe. Et Lyricus apud Clementem Alexandrinum Jovem non eſſe mortalibus cauſſam malorum affirmat, ſed licere unicuique eſſe compoti juſtitiæ in medio omnibus propoſitæ. De Judæis ſic à Joſepho accepimus, Phariſæos omnia ex Deo & Fato, hoc eſt, ex Dei decreto ſuſpendere, ita tamen ut recte, vel male agere ſit in noſtra poteſtate. Quæ videntur arbitrii libertatem cum auxilio Dei præclare conjungere. Itaque dixit Philo, ſervire Deo non libertate ſolum, ſed regno quoq; potius eſſe: certum quippe per Dei gratiam, non ſolum non deprimi libertatem, ſed erigi. Vetat etiam malorum cauſſam referri ad Deum, cum mala naſcantur ex nobis, bona ex Deo. At Sadducæi Fatum tollebant, hoc eſt, Dei decretum de hominum recte vel male factis; hæc ex noſtra voluntate pendere, nihil omnino à Deo provenire. Quæ ſane obterunt gratiam Dei, & Pelagianæ conjurationis proluſiones fuerunt. Secuti ſunt ea recentiores Judæi, docueruntq; Deum animas per Angelum puerperii in corpora immittentem, de rebus ad corpus corporiſve bona pertinentibus proſpicere in futurum & ſtatuere; de virtutibus aut vitiis nihil decernere. Clariſſime vero Maimonides in More nevochim, cum de providentia fuſe diſſereret, gentilium ſuorum ſuamque adeo opinionem de libertate voluntatis humanæ declaravit, atque hoc eſſe dixit fundamentum Moſaicæ legis, cui nemo unquam Judæus repugnaverit; hominem ex natura ſua eſſe ſui juris perfectiſſimaque frui arbitrii ſui libertate, ita, ut nulla alia ope, nulliſque novis egeat adminiculis ad res eligendas & agendas, utpote quæ ſint in ejus poteſtate. Multa ſumſerunt novitii illi Judæi à Muhammedanis, inter quos, cum de providentia

quæ-

Plato l. 2. de Rep. ſub fin.
Plutarch. Coriolan.
Æſchyl. Perſ. v. 744. Philem. & Menand. ap. Stob. Ecl. Eth. Eurip. Supplic. v. 596. 597. 734. & ſeq. & ap. Stob. Ecl. Eth.
Clem. Alex. Strom. 6.
Joſeph. de bell. Jud. l. 2. c. 12.
Phil. de regno. Quod deterior meliori inſid. De confuſ. ling. De profug.
More nevoch. Part. 3. cap. 17.

quæreretur, duplex præter alias ſecta nobilitata eſt, Motazalorum, quaſi Separatos dicas, & Aſſariorum; quorum utrique propago fuerunt Philoſophorum Græcorum & Syrorum, qui dicti ſunt Medabberim, hoc eſt Loquentes, ſive Differentes, ſive proprio vocabulo nuncupare velis, Dialectici: qui ut doctrinam ſuam tuerentur adverſus Græcanicam Philoſophiam, ſua ipſi dogmata Logicis inſtruxerunt argumentis, & in Logicam formam compoſuerunt. Ergo Motazali hominis defendunt libertatem, à Deo liberaliter ipſi conceſſam, quæ tamen Dei providentiam conſiliumque non infringat. Aſſarii vero eandem adimunt homini facultatem, omniaque ita à Deo decreta eſſe pertendunt, ut homo ſui arbitrii non ſit, nec in ejus ſit, poteſtate vel agere, vel non agere. Tertia ſecta inter has duas media incedit, actaque hominum ex conjunctione potentiæ Dei & potentiæ hominis vult efflorefcere; nempe recte vel male agendi voluntatem eſſe hominis, effectum ipſum Dei, ita agentis ad nutum hominis; hanc actionem, ſi Deum ſpectes, effectionem vel creationem dici; ſi hominem, acquiſitionem. Atque hæc ſententia apud eos ſana rectaque habetur. Quæ & prolixe perſecutus eſt Maimonides, & noviſſime Pocockius Arabicæ literaturæ longe conſultiſſimus.

Pocock. Specim. Hiſt. Arab.

CAPUT XI.

De Paradiſo terreſtri.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. c. 2. §. 13. c. 3. §. 3. c. 6. §. 1. Plato Sympoſ. Demonſtr. Evang. Prop. 4. c. 2. §. 3. c. 8. §. 7. c. 10 §. 6. Onkel. in Gen. 2. 23. Euſ. Præp. Evang. l. 11. c. 11. 12. 13. 14.

DIXIMUS in Demonſtratione noſtra Evangelica, paradiſum terreſtrem, vitamque in eo ab Adamo & Eva actam multis figmentis veteres adumbraſſe. Nam quid aliud eſſe dicas *Gan Adon*, Hortum Adonidis, quam *Gan Eden*, Hortum voluptatis? quid Hortum illum Jovis Platoni memoratum? quid ætatem auream, Poëtarum carminibus pervulgatam; quam Paradiſi terreſtris delicias? quid Pandoram Heſiodo celebratam, quam Evam calamitatum humanarum auctorem? quid Aten Homeri verſibus cognitam, quam *Atthan*? quo nomine affecta eſt Eva ab Onkelo, pro eo, quod habet Moſes *Iſſa*, hoc eſt, Mulier, ſive, ut vertit Vulgatus interpres, Virago? quæ ſuper hoc argumento congeſſit Euſebius, digna ſunt, quæ legantur. Græcis hæc tradiderunt Phœnices, antiqua gens, & antiquitatis valde perita, & ex Ebræorum

orum commercio, & ex ſua ipſorum curioſitate & ſagacitate. Nec ignaros ſacrarum illarum originum fuiſſe priſcos novitiosque Indos & Brachmanas, ac Sinas etiam, intelligas ex Strabone, nuperiſque Scriptoribus, Strabo l. 15. qui res gentium illarum collegerunt. Apud eum enim ætatem auream ita deſcribit Calanus Indus, qui fuit temporibus Alexandri, uti deſcribitur à Græcis: & recentiores peregrinatores Adami & Evæ nomen, ſerpentis inſidias, uxoris Adami credulitatem, noxium vetiti mali eſum, auream ætatem, ejectionem Adami & Evæ ex felici Horto, indeque omnis malorum generis in homines propagationem, Indis Siniſque tradita & credita eſſe teſtificantur.

CAPUT XII.

De prodigiis & inuſitatis rebus ante Chriſti ætatem editis.

I. *Deum olim hominibus ſæpe apparuiſſe,* II. *& de futuris admonuiſſe,* III. *Gigantes extitiſſe.* IV. *Primævos homines longævos fuiſſe.* V. *Diluvio aquarum noxas generis humani Deum caſtigaſſe; paucos Arcæ beneficio fuiſſe ſervatos; eos avibus emiſſis, an aquæ effluxiſſent, exploraſſe.* VI. *In civitatis & turris Babylonicæ extructione confuſas à Deo fuiſſe linguas hominum.* VII. *Ritum circumciſionis plurimas gentes ſuſcepiſſe.* VIII. *Iſaacum ex matre effœta natum eſſe.* IX. *Sodomam & Gomorrham eſſe à Deo ob impietatem deletas.* X. *Rubum Moſi ardere viſum, illæſum manſiſſe.* XI. *De virga Moſis,* XII. *& editis per eam prodigiis.* XIII. *De ſpoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.* XIV. *De columna Ebræorum duce.* XV. *De tranſitu maris Rubri.* XVI. *De aquis amaris ligni injectione à Moſe mitigatis.* XVII. *De coturnicibus, manna, cibiſque ad Iſraëlitas divinitus miſſis.* XVIII. *De aquis impetratis à Moſe, aliiſque Prophetis.* XIX. *De Tabulis Legis Moſi à Deo traditis.* XX. *De Urim & Thummim.* XXI. *De ignibus divinitus emiſſis.* XXII. *De aquis amaris zelotypiæ.* XXIII. *De uva prægrandi à Terræ promiſſæ exploratoribus ad Moſem relata.* XXIV. *De virga Aaronis floreſcente, & amygdalas emittente: & de ficu à Chriſto areſacta.* XXV. *De ſerpente æneo.* XXVI. *De aſina Balaam.* XXVII. *De mora Solis per tempus prælii Gabaonitani.* XXVIII. *De coma Samſonis.* XXIX.

De fame, ſterilitate, & ſiccitate ſæpius à Deo terris inducta. XXX. *De mortuis ad vitam revocatis.* XXXI. *De Jobo Satanæ permiſſo; & de Heliodoro Angelis in ſupplicium tradito.* XXXII. *De Jona abſorpto à ceto.* XXXIII. *De piſce Tobiæ.* XXXIV. *De cæleſtibus equitibus in Judæorum ſubſidium miſſis.*

Deum olim hominibus ſæpe apparuiſſe, Seneca Epiſt. 90. Catull. Argon. de Nupt. Pet. & Thet. v. 380. Hom. Odyſſ. ϱ. Cicer. l. 2. de nat. Deor.

DEUM olim hominibus piis ſæpe apparuiſſe, & eum iis familiariter eſſe collocutum; tum ſcilicet, cum à Diis recentes eſſent, ut loquitur Seneca; ac tandem collapſis in deterius humanæ gentis moribus, à frequenti hac conſuetudine abſtinuiſſe, priſca Græcorum Romanorumque confirmant monumenta, omniſque adeo fabularis hiſtoria. Eleganter Catullus:

Præſentes namque ante domos inviſere caſtas
Sæpius, & ſeſe mortali oſtendere cœtu,
Cælicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.

Eleganter & Homerus canit Deos humana forma, ad cognoſcenda hominum recte vel male facta, urbes obire & luſtrare. Hoc argumento Deos eſſe probat apud Ciceronem Balbus Stoicus, quod ſæpe præſentiam ſuam declarent, plurimiſque id exemplis confirmat. Deorum viſioni & contemplationi ſtuduiſſe & vacaſſe Ægyptios quoſdam reges prodant priſci ævi memoriæ. Deos cum hominibus converſatos eſſe priſcis temporibus, legas in originibus Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius. Et cæleſtium Deorum adventu floruiſſe dicta eſt Tyrus, quæ cum obſidione premeretur ab Alexandro, extiterunt quidam è civibus, qui concioni indicarent, vidiſſe ſe per ſomnium Apollinem urbe abeuntem. Hieroſolymis etiam excidio proximis auditam vocem humana majorem narrat Tacitus, dicentem Deos urbe excedere, auditumque ingentem excedentium ſonum. Idem contigiſſe Thebis fabulantur Poëtæ, idem & Trojæ, in eaque viſos Trojanis Deos ſimulacra ſua humeris efferentes, & ad hoſtium caſtra tranſeuntes, a quibus fuerant ante expugnationem evocati. Quo more uti ſoliti Romani, ne idem ipſi paterentur, Dei Romæ Tutoris & præſidis nomen celabant; vetitumque erat jure Pontificio Deos appellari propriis nominibus, ne exaugurari poſſent. Siculi quoque, a Phœnicibus Græciſque oriundi, eadem de Diis ad homines adventantibus ab utriſque acceperunt. Deos qui ſe videndos præberent Romani *præſentes* appellabant, Græci *ἐπιφανεῖς*, quod cognominis loco etiam Regibus nonnunquam per adulationem tributum, perpe-

Philo ap. Euſ. præp Evang. l. 1. cap. 10.

Tacit. Hiſt. l. 5. c. 13.

perperam pro *illuſtri* ſumtum eſt. Hinc frequenter memoratæ veteribus Deorum ἐπιφάνειαι, quas adverſus Philoſophorum impietatem defendit Dionyſius Halicarnaſſeus. Cicero *præſentias* dixit. Nec ab hac voce abhorruerunt Chriſtiani, cum de Chriſti rebus agerent. Sed & Chriſti ἐπιδημίαν appellarunt diem Chriſti natalem, vocabulo ſumto ab Ethnicis, qui Deorum ἐπιδημίας dixerunt, hoc eſt *adventus*, cum loca quædam, urbeſq; ſibi peculiari cultu conſecratas Dii inviſerent. Conferendæ huc etiam mirabiles illæ voces Abrahamo in monte Morija, & Chriſto ad Jordanem & in monte Thabor, & Paulo Damaſcum petenti de cælo editæ, & quæ Moſem de rubo ſunt affatæ. Conferenda item in Thalmudicis ac Rabbinicis libris crebro memorata Filia vocis, *Bath col*, divini nempe cujuſdam oraculi, quod poſt deſitam Prophetiam, ſtante Templo ſecundo, de cælo piis gentis ſuæ hominibus editum fuiſſe jactant Judæi. Quorum ſimilia ſunt, quæ garriunt Poëtæ de voce Cadmo, poſt mactatum ſerpentem futura prænuntiante; & quæ referuntur de Epimenide, cæleſti voce admonito, ne ſacram, quam conſtruebat ædem Nymphis, ſed Jovi conſecraret. Adde colloquia, quæ ſibi cum Diana haberi ſolita jactat Hippolytus apud Euripidem, quam audiret quidem loquentem, minime tamen videret; & quæ Minoi cum Jove, qui inde Jovis ὀαρίστης Homero dictus eſt; & quæ differunt Romani de colloquiis Numæ cum Egeria, Scipionis cum Jove; de voce ex Arſia ſilva ore Silvani miſſa Valerio Publicola Conſule; de Aio Locutio ſilentio noctis exaudito; & de inſolitis vocibus Cæſariani belli præſagis, & per lucos ſonantibus; & quæ perhibent Americanarum rerum ſcriptores de voce ad Montezumam poſtremum Mexicanorum regem emiſſa, qua vetabatur Deo ſacrificia priſco more facere.

Dionyſ. Halic. l. 2.
Cic. de natur. Deor. lib. 2.
Eurip. Hippol. v. 85.

II. Homines à Deo de futuris ſæpe eſſe admonitos, ſive per vaticinia Prophetarum, ſive per ſomnia, ſive per prodigia, aliaq; ſigna quamplurima, pervulgatum confeſſumque eſt, non ab omnis generis duntaxat ſcriptoribus, ſed & ab omnibus gentibus. Etſi vero toti de eo conſcripti libri extant, poſtulat tamen inſtituti noſtri ratio, ut hanc quoque partem attingamus. Primum ergo citemus Philoſophos ad teſtimonium, quorum major in exquirenda veritate auctoritas eſt. Et ut vetuſtos illos prætermittam, Epimenidem & Empedoclem, qui futurorum prænotioni feruntur ſtuduiſſe, & Sibyllas quoque, quibus futura prænoſcendi facultatem vetus fama tribuit; primum hic adducemus Democritum, qui futurorum præſagitionem eſſe aſſeveravit. Huic ſubjungemus

& de futuris admonuiſſe.

ſolitos notavit Ezechiel, & nonnulli porro recentiores. Nunc Hyrca- Ezech. 21. v. 21.
nos quid commemorem? quid Cappadoces? quid Cilices? quid Pam-
phylios? quid Piſidas? quid Lycaones? quid Lycios? quid Cares? quid
Lydos? quid Phryges? quid Galatas? quid totam denique minorem Aſiam?
gentes auguriis, oraculorum vatumque reſponſis ad inſaniam deditas?
Quis neſcit Clarium oraculum, Pataræum, Branchidarum? quis Tro-
janorum vates Laocoontem, Helenum, Caſſandram? Nec Turcis qui-
dem ipſis hodieque deeſt ſua futuri prænoſcendi ars. Eſſæis inter Ju-
dæos facultatem eandem tribuiſſe Porphyrium Cyrillus auctor eſt. Ha- Cyrill. con-
buerunt præterea Judæi ἐγγαστριμύθους, quaſi dicas *Ventriloquos*, hoc tr. Julian.
eſt Eurycleas ſive Pythones: habuerunt & mortuorum conſultores. Sacra libr. 5.
teſtis hiſtoria. Auguriis & auſpiciis plurimum tribuerunt Arabes: ſed 1. Sam. 28. 7. & ſeq.
longe magis Ægyptii, qui nulla futuri prænoſcendi arte caruerunt. Va-
rios divinandi modos recenſet Maimonides, homo Ægyptius, in Diſſerta- Maimonid.
tione De cultu ſtellarum. Sua illis fuerunt oracula, ſui ſomniorum in- de Idolol.
terpretes, ſui Magi, ſui Prophetæ, ſui Aſtrologi, ſui Vates: inter quos cap. 11. §. 7.
etiam Tireſias & Manto à quibuſdam recenſentur. Rationes eorum ex
Abammonis Ægyptii ſacerdotis perſona accurate explicavit Jamblichus, Jamb. de
inſtinctuque & inflatu divino futura prænuntiari docuit. Tam vulgare Myſt. tota
utique fuit in hac gente vaticinandi ſtudium, ut agyrtas illos circumfo- ſect. 3.
raneos, qui futurorum pollicentur prædictionem, proprio nomine *Prophe-
tas Ægyptios* poſterior ætas appellaverit. Jactat & Cyrene ſuos vates; ſuum
Ammonis oraculum Libya; ſuos fatidicos Carthago, ſuos haruſpices, ſuos
ſomniorum conjectores. At Græci Romanique ex vaticiniis Propheta-
rum, & oraculorum effatis, & reſponſis mortuorum, & portentorum
ſignificationibus toti pependerunt. Deos quoſdam confinxerunt futu-
rorum præſcios, Jovem, Apollinem, Themidem, Nereum, alios; ſed
non omnes. Vates illis ſexcenti, ſexcenta oracula. Celebrata his auguria,
auſpicia, haruſpicia, aliæque multæ divinandi & futuri præſentiendi ar-
tes. Harum auctores fere Romanis & doctores fuerunt Etruſci, à Tage
ſuo ad vanitatem & ſuperſtitionem inſtituti, ſi quid fabulis illorum cre-
ditur. Erant illis & haruſpicini, & fulgurales, & rituales libri; quibus
tota hæc illorum futuri providendi ars continebatur. Erant & in Ro-
manorum vicinia Præneſtinæ ſortes, Fortunaque futurorum index reli-
gioſe culta. Apud Siculos erant portentorum interpretes, qui *Galeotæ*
nominabantur, à Galeo Siculo vate, uti quidem conjicio, cujus extat
apud Clementem mentio: erant & qui ex ſomniis futuri caperent con- Clem. Alex.
jecturam: Strom. 1.

jecturam: erant & vates, Tellemus puta ille, qui Polyphemo imminentem ab Ulyſſe calamitatem prædixit. Profitebantur auguralem diſciplinam Druidæ apud Gallos; & futurorum cognitionem apud Germanos fatidicæ mulieres, *Aliruna* dictæ; inter quas præcipue celebrantur Velleda, & hac vetuſtior Aurinia, hoc eſt, Aliruna; artis nomine in nomen proprium ab Hiſtoricis, uti ſæpe fit, per inſcitiam mutato. Erant illis & ſuæ ſortes, ſua auſpicia, Memorantur etiam Thracum oracula atque vates, quibus & Orpheus adſcribitur. Quantum his artibus deditæ fuerint Septentrioni proximæ gentes, ſciunt eruditi. Noti his Abaris Hyperboreus, & Zamolxis Geta, de quibus dixi; notus Acicarus Boſporanus; notæ his Scytharum virgæ myricinæ veteribus memoratæ, itidem ut Alanorum, Slavorum, Tartarorum, ex virgis & jaculis divinandi ritus. Jam inde a veteri ævo ad hanc ætatem, apud Danos, Suecos, & Lappones viget ars magica, qua res eventuræ proſpiciuntur & prædicantur. Tranſit & ad novi orbis incolas hoc ſtudium. De futuris ſcitabantur oracula atque Magos, a quibus cum de aliis multis, tum de Hiſpanorum adventu, multo ante præmonitos ſe fuiſſe narrabant.

Gigantes extitiſſe.

III. Teſtis eſt vetus omnis recensque hiſtoria, ac ea etiam, quæ fabulis adumbrata eſt, extitiſſe olim Gigantes, & inuſitatæ magnitudinis homines; cujuſmodi fuerunt illi, quorum mentio habetur circa initia Geneſeos, & quos Terram Iſraëlitis promiſſam ſuis temporibus tenuiſſe narrat Moſes; Ogum puta Baſanitarum regem, & Enacim, & quos Moabitæ Emim, hoc eſt, Terribiles; quoſq; Ammonitæ Zomzommim, hoc eſt, Inventores ſcelerum appellabant; quorum ſoboles ad Davidis tempora perſeveravit, & quorum oſſa ſua ætate viſa fuiſſe Ebrone, quæ arx ipſorum præcipua fuit, perhibet Joſephus. Nulla fere regio eſt, in qua portenta hujus generis enata non ferantur. In Judæa exortum Eleazarum quendam ſeptem cubitos altum, & ab Artabano ad Tiberium miſſum legimus apud Columellam & Joſephum. Vaſtæ proceritatis homines tuliſſe dicitur & Ægyptus, præter illum quinque cubitorum, quem à Banaia fuiſſe interfectum narrant libri Paralipomenon; illic enim Gigantes prodiiſſe Iſidis temporibus ſcriptum fuit in Annalibus Ægyptiorum: & locum in Ægypto fuiſſe teſtatur Phlegon, cui Litræ nomen, in quo grandia corpora non infoſſa terræ, ſed oculis omnium propoſita extiterunt. Quibus adde, quæ de Coloſſis gentis hujus differit Herodotus. In Æthiopia ponuntur Syrbotæ a Plinio auctoritatem Cratetis ſecuto octonos cubitos alti.

Gen. 6, 4. Num. 13, 23. 34. Joſeph. Antiqv. l. 5. c. 2. Colum. libr. 3 cap. 8. Joſeph. Antiq. l. 18. cap. 6. 1. Paral. 11, 23. Phleg. Mirab. c. 15. Herod. l. 2. cap. 130. 143. 153. 175. 176.

Plin. lib. 6. cap. 30. & libr. 7. cap. 2.

alti. Memoratur & Æthiopum rex Ganges procerus decem cubitos. Superiori ſeculo vir nobilis in Congiano regno filios habuit complures Gigantibus pares. Antæum gigantem edidiſſe fertur Africa, pugilem illum celebrem Terræ filium, cujus cadaver, ex Afrorum indicio, terra erutum eſt à Sertorio prope Tingi, ſexaginta cubitos longum, ſi Plutarcho fides eſt. Duorum corporum oſſa, arcis ſepulcralibus condita, cubitos viginti tres quatuorve longa, extracta eſſe à Carthaginenſibus ex terra, tradiderat Eumachus in Periegeſi, ut extat apud Phlegontem. Et molarem dentem hominis ingentem ſibi in Uticenſi litore viſum narrat Auguſtinus. Poſtremiſque hiſce temporibus oſſa humana miræ magnitudinis circa Juliam Cæſaream effoſſa ſunt. Ex Arabia advectus eſt Claudii Imperatoris ævo proceriſſimus homo, Gabbara dictus à ſuis, hoc eſt Gigas; nam id ei nomen fuiſſe falſo cenſuit Plinius, Arabicæ linguæ inſcius. Primos certe illos Gigantes à filiis Dei editos *Gibborim* appellat Moſes. Nec ſuis Gigantibus caruit India. Vaſtæ proceritatis fuiſſe Porum dicunt Hiſtorici. In Caucaſo & circa Indum fluvium homines quatuor & quinque cubitorum extitiſſe, diſſerit Philoſtratus; Cteſias vero homines tredecim cubitorum apud Seres. Quinque fere ulnas corpore exæquaſſe fertur Vitey primus Sinarum rex. Indum fuiſſe declaravit Clarii Apollinis oraculum Orontem eum, cujus corpus undecim cubitos longum in veteri Orontis fluvii alveo inventum eſt. Quanquam alii Aryaden fuiſſe eum volunt, ortu Æthiopem, triginta cubitos longum. Item auctor eſt apud Strabonem & Plinium Oneſicritus, in quibuſdam Indiæ locis corpora hominum cubitorum quinum & binorum palmorum extitiſſe. Nunc quoque valde proceri reperiuntur homines in his regionibus. Suos & Perſis fuiſſe Gigantes ex eorum hiſtoriis licet cognoſcere. Artachæum memorat Herodotus, unum è Xerxis ducibus, quinque prope cubitos longum. Suos habuerunt & Syri; velut illum quinqve ſexve cubitos procerum, Antonium nomine, quem Theodoſio imperante natum refert Nicephorus. Appenſam quoque Damaſci coſtam hominis ingentem vidit Benjamin Tudelenſis. Dedit Gigantes & Lydia. De vaſto illo corpore in Lydiæ cavernis ſepulto, & à Gyge reperto, notiſſima fabula eſt. Mileſius fuit Gigas ille Nicophon, pugil, qui Olympicis ludis deſcendit in arenam Auguſti temporibus. In Inſula Mileto proxima, quæ Aſterii dicta eſt, cadaver herois Aſterii decem cubitos procerum ſepultum fuiſſe; Pauſanias tradidit: atque item ſimile monſtrum in ſuperioris Lydiæ ſepulcro quodam detectum eſſe, quod alii

Plutarch. Sert.

Phleg. Mirab. cap. 18.

Auguſtin. de civit. Dei, l. 15. c. 9

Plin. libr. 7. cap. 16.

Geneſ. 6, 4.

Philoſtr. Apollon. vit. l. 2 c. 2.

Cteſ. Indic. ap. Phot. Tm. 72.

Strabo l. 15. Plin. l. 7. c. 2.

Herodot. libr. 7. c. 118.

Niceph. Hiſt. Eccl. libr. 12. c. 37.

Pauſan. Artic.

alii Geryonæ, alii Hylli cujuſdam Terræ filii corpus fuiſſe ajebant; Philoſtratus vero Hylli Herculis filii. Herculi ipſi quatuor cubitorum & unius pedis proceritatem ex Herodoro Pontico adſcripſit Tzetzes. Aſterium hunc Anactis filium fuiſſe, ſcribit idem Pauſanias, Anactem Terræ, ab eoque Anactoriam dictam fuiſſe regionem Mileſiorum. Nomen & fabulam ex Gigantibus Palæſtinæ, *Enacim* à Moſe appellatis, detortam eſſe viderunt viri docti, indidemque ἄνακας & ἄνακτας dictos Caſtorem & Pollucem, vel Cabiros, vel Curetas; (variant enim veterum ſententiæ) atque item omnes Reges: indidem & Inachum Inachidaſque ex Oriente profectos: quæ veritatem illuſtrant & confirmant. Portentoſæ amplitudinis oſſa Conſtantinopoli eruta, & ab Imperatore Anaſtaſio miraculi cauſſa in Palatio depoſita eſſe, teſtificatur Glycas. Taurini hodieque ſpectari perhibent oſſa humana ingentia ex Tibiſco Daciæ fluvio extracta. Talia & in Dalmatiæ ſpelunca Dianæ ſacra Phlegontis tempore ſpectabantur. Quod de corpore Oreſtis ſeptem cubitos longo in Nemea reperto commemorat Herodotus, ſcriptor fabulatori ſimillimus, indicat veterem de priſcis Græciæ Gigantibus opinionem; perinde ut quod legitur apud Phlegontem de Macroſiridis cadavere centum prope cubitorum, quod in inſula litoribus ſuis finitima Athenienſes nacti ſunt. Quanquam originem Ægyptiam nomen ſapit, ut alia Atticorum pleraque. Statuam Polydamantis Scotuſſæi a Lyſippo fabricatam commemorat Pauſanias, qui homines omnes, ſi Heroas exceperis, vaſtitate corporis ſuperavit. Multa hujuſmodi commentis ſuis aſperſerunt fabulatores: velut immenſam proceritatem Titanum, Gigantum, & Aloidarum, quam & ex ingentibus oſſibus in Theſſalia & Campania circa Veſuvium reperiri ſolitis confirmare auſi ſunt Hiſtorici: item Heroum, qui ad Trojam bellum geſſerunt, quibus decem circiter cubitos tribuit Philoſtratus; quibus nec fidem Hiſtorici detraxerunt. Ingentia enim corpora variis locis reperta ad priſtini illius ævi Heroas pertinere rati ſunt; puta illud, quod ab Hadriano prope Trojam inventum, & ſepulcro compoſitum, Ajacis eſſe, dictum eſt; & reliquias a Cimone ex Scyro inſula Athenas honorifice reportatas, quaſi Theſei fuiſſent; & quod Meſſene erutum Idæ illi, Homeri verſibus ob fortitudinem laudato, adſcriptum eſſe narrat Phlegon. Inde eſt, quod Hiſtorici, itidem ut Poëtæ, & Philoſophi nonnulli, & ipſe ſuppoſititius Eſdras, & Auguſtinus, aliique ex Patribus,

Philoſtr. Heroic.
Joh Tzetz. Hiſt. 36. Chil. 2. v. 206. 210.
Pauſ. Achaic.
Glycas Annal. Part. 4.
Phleg. Mirab. c. 12.
Herod. l. 1. cap. 68.
Phleg. Mirab. c. 17.
Pauſ. 2. Eliac.
Philoſtr. vita Apoll. l. 3 c 6. l. 4. c. 5. & in Heroic.
Phleg. Mirab cap. 11.
4. Eſdr. 5. 52.
Auguſt. de civit. Dei, libr. 15. cap. 9.

tribus, putarunt corpora hominum ex priſca proceritate temporis lapſu deficere, & in dies decreſcere. Perperam utique, ut facile probatu eſſet, ſi id locus pateretur: nec enim quod contracta ſit humanæ vitæ diuturnitas, ſic corpora quoque humana breviata eſſe putandum eſt. Rectiuſque eſſent philoſophati, ſi inter vulgaris ac ſolitæ ſtaturæ homines, quoſdam enormis & monſtroſæ proceritatis dixiſſent extitiſſe. Hinc profecto, & ex aliis veterum teſtimoniis, abunde conſtat, in variis Græciæ locis, Ægeique maris inſulis, Co & Lemno, exarata fuiſſe immania hominum corpora. Eſt apud Plinium, in Cretæ rupto monte quodam corpus ingens quadraginta ſex cubitorum eſſe inventum, quod Orionis vel Oti fuiſſe exiſtimatum eſt. Inuſitatæ quoque magnitudinis oſſa Rhodi effoſſa fuiſſe diſcimus ex Phlegonte. Olympiæ viſebantur athletarum Diagoræ & Damageti filii ſimulacra, quatuor cubitos & digitos aliquot longa. At nulla regio tot portentis hujuſmodi nobilitata eſt, quot Sicilia. Nec omnino vanum eſt, quod de Cyclopibus, & de Læſtrygonibus, & de Eryce cecinerunt Poëtæ. Mirandæ vaſtitatis corpora in montium Siculorum ſpecubus detecta fuiſſe variis temporibus, produnt recentes & priſcæ memoriæ. Quod & fabulis ſuis adumbrarunt Poëtæ, cum Typhœi & Enceladi corpora Siciliæ inſulæ ſubjecta eſſe finxerunt. Quæ de iis ſcripſit diligens Siculárum antiquitatum ſcrutator Thomas Facellus, digna ſunt, quæ legantur. Alii Læſtrygonas collocarunt in Italia, eorumque regem Lamum Formiarum conditorem. Quod perinde ut Gigantum cum Diis prælia Phlegræis Italiæ campis attributa, & cadavera humanorum corporum modum ſuperantia, ſæpe à foſſoribus in terra inventa, oſtendunt ſuos Gigantes Italiæ non defuiſſe. Giganteæ molis fœminam temporibus ſuis Romæ fuiſſe narrat Auguſtinus. Henrici ſecundi, qui Conradi filius fuit, ævo Romæ extractum è terra eſt monſtroſum hominis corpus, quod erectum muros urbis æquabat, quodque Pallantis eſſe, Evandri filii, à Turno occiſi, imperite dictum eſt. Hiſpaniæ etiam & Galliæ Gigantes ſuos tribuunt fictores fabularum, velut Geryonem, Albionem, & Bergionem, ab Hercule interfectos. Cebarenſium, ſive Carenſium, miræ proceritatis hominum, qui Celtarum extremi ſint, meminit Pauſanias. Circa Valentiam Allobrogum Ludovici undecimi ævo in cadaver pedum octodecim foſſores inciderunt. Variis item Galliæ locis reperta ſunt oſſa giganteorum corporum. Garſendam Forcalquerianam craſſi ad miraculum & proceri corporis ſancti Ludovici ætas vidit. Hominem Vaſconem, im-

Plin. libr. 7. cap. 16.

Phleg. Mirab. cap. 16.

Facell. de reb. Sicul. Decad. 1. l. 1. c. 6. l. 3. c. 4. Decad. 2. l. 1. c. 1.

Auguſt. de civit. Dei, l. 15. c. 23.

Pauſan. Attic.

inuſitatæ proceritatis, qui Gigas Burdegalenſis vulgo cognominabatur, inter corporis ſui ſtipatores allegit Franciſcus primus. Immanium hujuſmodi corporum feraciſſimus fuit Septentrio. Sunt, qui ex Thracia velint Cyclopes in Siciliam adveniſſe. Oſſa prægrandia, quæ connexa corpus viginti quatuor cubitorum efficerent, in Boſphoro Cimmerio collis terræ motu disjectus edidit. Sed ne nimius ſim, Saxonem Grammaticum & Olaum Magnum conſuli jubeo. Talium portentorum proventum, enormitatem, vim, reſque geſtas mirabitur Lector, ac præcipue, quæ de Starcatero Gigante referuntur. Talia & in variis Americæ partibus viſa eſſe intelligas ex Americi Veſpuccii Navigationibus, ex Petri Martyris Decadibus, aliorumque hiſtoriis, qui regiones illas vel luſtrarunt, vel deſcripſerunt. Gigantum inſulam à ſe repertam Americus ille commemorat. Nec ſolus Gigas ille Gethæus, cujus meminit liber ſecundus Samuelis, ſenos in manibus pedibuſque digitos habuit: Sedigitum Volcatium Poëtam, & Sedigitas puellas ex nomine hæc habuiſſe, auctor eſt Plinius. Et vidiſſe ſe literis nuper prodidit Tavernerius Javani Imperatoris filium, inſtructas ſenis digitis manus pedeſque habentem. Quid quod Indos quoſdam commemorat Cteſias octo digitos in ſingulis manibus & pedibus habentes. Et mihi quoque famulus fuit altera manu ſedigitus.

Veſpuccii Navig. 2. — *2. Sam. 21, 20.* — *Plin. libr. 11. cap. 43.* — *Cteſias ap. Plot. Tm. 72.*

Primævos homines longævos fuiſſe.

IV. Primorum hominum vitam noſtra longe fuiſſe diuturniorem, non ſolum veterum ſcriptorum teſtimoniis probare licet, quod à Joſepho factum eſt, ſed etiam compluribus exemplis, quorum conſtat fides. Nam ut ea prætercam, quæ à fabularum architectis confiſta ſunt de Tithono; de Sibylla Erythræa, quam annum vitæ prope milleſimum attigiſſe dixerunt; de Neſtore, quem cum Græci Poëtæ tres ætates vixiſſe ceciniſſent, ter centum annos Latini interpretati ſunt; de Memnone, quem apud Æthiopes per quinque ætatum ſpatia regnaſſe, ibidemq; non ad Trojam, obiiſſe ex Damide refert Philoſtratus; & de Tireſia, quem Tragici Poëtæ ad ſex ætates vitam docuerunt prorogaſſe: ab Indis initium faciam recenſendi vel gentes totas, vel homines ſingulos, quorum memorabilis longinquitas fuit. Ac primum Seres annos vivere trecentos feruntur. Eſt hodieq; apud Sinas templum Heroi cuidam conſecratum, quem annos tradunt vixiſſe trecentos viginti duos, cum ſæpius juventuti eſſet reſtitutus. Indorum vitam annis triginta vel quadraginta ſupra centum vulgo determinant veteres. Plus etiam Taprobanenſibus tribuunt. Quod & recentiores confirmant: qui nec Japonenſes, Molucenſes, Javenſes, & Sumatrenſes minus vivaces faciunt. Memo-

Joſeph Antiq. l. 1. c. 4. — *Philoſtr. vit. Apollon. l. 6. c. 3.*

Memoratur item Brachmanum diuturnitas; & Pandorarum, ac Cynocephalorum, Indicarum gentium, quas tradidit Cteſias annum vitæ ducenteſimum aſſequi. Valde celebratur à novitiis Indicarum rerum ſcriptoribus Bengalenſis ſenex, quem Luſitani annum vitæ triceſimum quintum ſupra trecentos agentem his in oris repererunt. Repererunt & Batavi in Java inſula regem Ballamboæ, annos natum ſexaginta ſupra centum. Scribunt Arabes in vita Tamerlanis, virum quendam Sogdianum Maracanda ortum, vixiſſe annos trecentos & quinquaginta. Chaldæorum longinqua fuiſſe vita traditur, ac imprimis Magorum, eorumque, qui inter Aſſyrios & Arabes vacabant ſapientiæ. Narrat Elmacinus ſeculo poſt Chriſtum natum ſeptimo obiiſſe Solimanum quendam Perſam anno ætatis trecenteſimo & quinquageſimo: nec multo poſt veniſſe ad Muaviam Calipham Obeidum Saracenum trecentorum annorum. Longævos eſſe Arabes conſentiunt priſci recenteſque Scriptores: quod & de Hierophantis Ægyptiorum prodit Lucianus. Fuerunt inter Æthiopes, qui ex longitudine vitæ Macrobii cognomento dicti ſunt: Homeritas eſſe vult Theophanes Byzantius. Hi duplo longius quam cæteri vixiſſe dicuntur. In Congiano Africæ regno viſi ſunt homines proavorum noſtrorum ævo ſeſquiſeculo majores, nondum tamen decrepiti. Numidis quoque memorabilem vivacitatem tribuit Appianus: quod & recentiorum teſtimonio confirmatur. Prædicantur & inter Græcos quidam inſigni vitæ prolixitate nobiles; velut Epiorum gens in Ætolia, quos ajunt ad annos ducentos vitam produxiſſe, & quoſdam etiam ex illis ad annos trecentos. Sunt qui Arcadibus par concedant vitæ ſpatium. Ad hæc adjiciuntur nonnulla à Plinio, & Valerio Maximo, ex vetuſtioribus auctoribus Xenophonte & Alexandro Polyhiſtore, quæ, etſi fabulis videntur ſimilia, veritati tamen ſacrorum Codicum fidem faciunt. Danthoni Illyrio annos vitæ largiuntur quingentos; ſexcentos alteri cuidam Regi; octingentos ejus filio. Macroſiridi, cujus cadaver in inſula Athenis proxima effoſſum eſt, annorum vitæ quinque millia tribuebat ſepulcrale epigramma. Vivaciſſimi fuiſſe produntur, qui Athonis montis verticem tenent, ut & qui Tmoli in Phrygia. Ex Italis multos longa ævi diuturnitate floruiſſe iidem perhibent auctores, quos dixi, Plinius, & Valerius, atque item Lucianus & Phlegon. In gente noſtra celebratus fuit ob longitudinem vitæ Johannes de Stampis, ob idque Johannes De

Cteſ. apud Plin. l. 7. c. 2. & apud Phot. Tm. 72

Elmac. Hiſt. Sarac. l. 1. c. 4.

Lucian. de Macrob.

Theophan. apud Phot. Tm. 64.

Appian. Punic.

Plin. libr. 7. cap. 48.

Valer. Maxim. libr. 8. c. 13. §. 7.

Plin. libr. 7. cap. 48.

Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. §. 6.

Lucian. de Macrob. Phleg. de longæv. c. 3. & 4.

De temporibus dici inepte creditus, qui fatis conceſſit regnante Ludovico Juniore, Ludovici Craſſi filio. Trecentos & ſexaginta vitæ annos huic adſcribunt Hiſtorici, quaſi ſub Carolo Magno ſtipendia meruerit. Sed tantum ſpatium ad centum & ſexaginta annos veriſimilius contrahit Paulus Æmylius. De Arganthonii vivacitate quid prodiderint veteres, pervulgata res eſt. Longævos quoque homines habet Septentrio. Hyperboreos progeniem vivaciſſimam appellat Callimachus. Milleſimum vitæ annum aſſequi dicuntur ab Oneſicrito, Simonide, Pindaro, & aliis. Laudant diuturnitatem Britannorum antiqui ſcriptores ac novitii: inter quos, ut omittam exempla reliqua, nuper Scotus quidam annum vitæ expleviſſe fertur ducenteſimum viceſimum ſecundum. Quod nec apud Iſlandos infrequens eſt. Americani, antequam luxus noſtri contagione remolleſcerent, longævi erant, & nunc etiam plerique eorum vitam prorogant in multam ſenectutem. Braſilienſes & Caraibæ annum vulgo explent quinquageſimum & centeſimum, nonnulli & ducenteſimum. Metas has ſuperant Jucatanenſes & Floridiani, inter quos repertus eſt quidam tercentum annos natus.

Paul. Æmyl. Hiſtor. Franc. l. 5. Callim. Hymn. in Delum. Oneſicr. & Simonid. apud Strab. l. 15. Pindar. Pyth. Od. 10.

Diluvio aquarum notas generis humani Deum caſtigaſſe; paucos Arcæ beneficio fuiſſe ſervatos; eos avibus emiſſis, an aquæ effluxiſſent, exploraſſe.

V. *Factum eſſe Diluvium ad perdendam tollendamque ex orbe malitiam conſtat inter omnes*, inquit Lactantius: *idem enim & Philoſophi, Poëtæ, Scriptoreſque rerum antiquarum loquuntur, in eoque maxime cum Prophetarum ſermone conſentiunt.* Hoc & à Barbaricæ hiſtoriæ auctoribus traditum fuiſſe teſtatur Joſephus. Vere utique. Nam ſi ordiamur à Sinis, propagatam inter eos deprehendemus Diluvii Noachici memoriam. Sucus ipſis eſt Noachus, reparator humani generis, poſt cladem illam, quam cæli ruina adumbrant. Hunc & cornutum fingunt, ſub Leotzizami nomine, ut Græci Bacchum, aliud Noachi ſimulacrum. Clarius etiam, & veritati propius, caſum hunc deſcribunt Indi atque Perſæ recentiores, veterum Perſarum reliquiæ; item Chaldæi, ut ex Beroſi teſtificatione liquet; & Aſſyrii, ut ex Abydeni; & Armeni, qui reliquias Arcæ Noachicæ ad montes ſuos appulſæ monſtrabant, etiam Philoſtorgii temporibus; & Tranſeuphratenſes prope omnes, & Arabes, & Syri; apud quos Hierapoli monſtratum fuiſſe hiatum ſua ætate narrat Lucianus, per quem Diluviei aquas terra receptas fuiſſe garriebant. Similem huic

Lactant. l. 2. cap. 10. Joſeph Antiq. libr. 1. c. 4. Beroſ. apud Joſeph. Antiq. l. 1. c. 4. l. 1. contra Apion. Abyden apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 12. Cyrill. contra Julian. libr. 1.

huic Athenis fuiſſe ſcribit Pauſanias. Sacra quoque Ægyptiorum monumenta calamitatis hujus memoriam retinebant; de qua multa apud Solonem diſſerit Ægyptius ſacerdos in Timæo Platonis; multa & Hieronymus Ægyptius literis tradiderat in Antiquitatibus ſuis Phœniciis. Ex hac inundationis terrarum notitia, quam in Ægypto hauſerat Plato, procuſum eſt figmentum mirificæ illius Diluviei, qua deletam fuiſſe Atlanticam inſulam eleganter narrat in Timæo & in Critia. Apud Græcos nihil notius eſt Deucalionis hiſtoria, quæ etſi vere pertinet ad eluvionem quandam Theſſalicam, fabularum tamen tormento ad Noachicam cladem accommodata eſt. Arcæ enim beneficio ſervatum eum dicunt, cum uxore, & liberis, & animantibus; appuliſſe eam ad montem, cui ἀπὸ τῆς λάρνακος, ab Arca, nomen Larnaſſi primum, deinde Parnaſſi contigerit. Omnes etiam fere Americæ partes, & ad Boream & ad Auſtrum jacentes pervaſit Diluvii cognitio. Hoc extincta fuiſſe ſciunt animalia omnia, unico homine generis humani inſtauratore, in Arca cum familia multiſque animalibus ſervato. Sciunt & columbam ex Arca emiſſam eſſe, emiſſum & corvum, explorandarum aquarum cauſſa. Nota illis etiam Noachi ebrietas poſt ſationem vitis, & vini confectionem: nota & protervitas Chami, & dira in ejus caput patris imprecatio. Quæ ex Antonio Herrera peti poſſunt. Præterea Diluvio conſtat fides ex veterum quoque Scriptorum teſtimoniis, & per ætatum ſucceſſionem tradita inter eos conſtanter memoria. Etſi enim à Diluvie Noachica multum diverſæ fuerunt illæ, & quæ ſub Ogyge inundavit Bœotiam; & quæ ſub Deucalione Theſſaliam oppreſſit, vel juxta Ariſtotelem veterem Græciam, eam nempe, quæ circa Dodonen & Acheloüm fuit; & quæ contigit ſub Dardano; ita tamen narrantur ab Auctoribus, ut in illas manifeſta Noachicæ indicia fuiſſe tranſlata appareat; atque in Deucalioneam præcipue, quam unicam agnoſcit Plato in Timæo. Hanc ad eluendas orbis noxas à Deo immiſſam diſſerunt; tum vero Deucalionem Promethei conſilio fabricaſſe Arcam, λάρνακα, (hac enim voce utitur Apollodorus, aliique deinceps) qua & ipſe, & uxor, & liberi, impoſitaque cum illis animalia ex unoquoque genere bina, ob pietatem ejus in Deos, morumq; innocentiam, ſalva omnia extiterint; Arcam ad Parnaſſi juga appuliſſe; columbam ex ea emiſſam indicium retuliſſe, & tempeſtatis cum revolaſſet, & redditæ ſerenitatis ac exſiccatæ aquæ cum avolaſſet. Quæ à Plutarcho relata palam oſtendunt, quorſum pertineat Deucalionea hiſtoria. Nec jam ſub

Pauſan. Attic. Hieron. apud Joſeph. Antiq. l. 1. c. 4.

Herrer. Dec. 1. l. 9. cap. 4.

Ariſtot. Meteor. lib. 1. cap. 14.

Apollod. libr. 1.

Plutarch. de ſolert. animal.

ſub fabularum involucris diſſimulatam, ſed apertis expreſſam verbis Noachicam Diluviem conſignarunt exotici ſcriptores; Beroſus, qui & Noachi & Arcæ ad Armeniæ montes applicitæ, ſuperſtitumque ad ſuam ætatem ejus reliquiarum, juxta Moſis mentem meminit. Adde Hieronymum Ægyptium, & Abydenum, apud quem & Noachi, ſub Siſithri nomine, mentio, à Deo de ingruente tempeſtate admoniti, & Arcæ ad Armenorum montes appulſæ, & emiſſarum avium. Adde & Alexandrum Polyhiſtorem, qui eadem hæc in commentarios ſuos retulit; & Eupolemum, & Mnaſeam, & Molonem. Adde & Nicolaum Damaſcenum, qui terrarum inundationi ſubduxiſſe ſe prodidit hominem unum Arca advectum ad montem Minyadis, hoc eſt Ebraice *Har-Meni*, unde Armeniæ vocabulum. Nomen monti Baridem facit: vel quod ita dictus ſit à navigio hoc, cujus reliquias diu illic monſtratas fuiſſe ait; nam Baris navigium ſonat, à Baride urbe Perſidis, ut nos alibi ſcripſimus; vel quod ipſe perperam navigii nomen in ſubjectum montem tranſtulerit. Veneratio reliquiarum Baridis illius abiit demum in ſuperſtitionem; nam ex ea fiebant amuleta, ut tradiderunt Beroſus & Abydenus; & templum ei in Armeniæ montibus, auctore Strabone, conſtructum eſt. Nec diſſimulat Nicolaus hominem hunc navigio ſervatum, eum eſſe videri, cujus Moſes meminit, Noachum videlicet. His adjunge denique Latinos ſcriptores, Plinium & Cenſorinum, à quibus res clare tradita eſt.

Demonſtr. Evang. Prop. 4. c. 2. §. 38.
Beroſ. apud Joſeph. Antiq. l. 1. c. 4.
Abyden. ap. Euſ. Præp. Ev. l. 9. c. 12. & Cyrill. contra Julian. libr. 1.
Strab. l. 11.

In civitatis & turris Babylonicæ extructione confuſas fuiſſe à Deo linguas hominum.

Philo de confuſ. linguar. Joſeph. Antiq. l. 1. c. 4. & 5.

VI. Inſanam Babelicæ Turris & civitatis extructionem, poſt Diluvium in campo Senaar ſuſceptam, & linguas hominum illic a Deo confuſas, adumbrant prælia Titanum, Gigantum, & Aloidarum adverſum Deos, cæleſtis regni affectatio, montes impoſiti montibus, fulminibus dejecti ac procellis divinitus immiſſis, Deorumque victoria. Vidit id Philo Judæus. Viderunt & alii porro eruditi homines quamplurimi. Hoc ipſum detractis fabularum integumentis expreſſerunt vetuſti auctores: nam Phœniciæ hiſtoriæ ſcriptor Heſtiæus, Joſepho & Euſebio laudatus, ſacerdotes ait cladi Noachicæ ſuperſtites veniſſe in Sennaar Babyloniæ: cumque in varia loca exinde diſperſi eſſent, ſimul habitaſſe, quos ejuſdem linguæ uſus conjunctos retinebat. Turrim Babylonicam Belo ſacram deſcribit Herodotus; quippe poſt repreſſam ejus ædificationem pars inchoata ſuperſtes manſit. Meminit ejuſdem & Artapanus. Sibyllæ

Euſ. Præp. Evang. l. 9. c. 13. & 15. & in Chronic. Gr. Herodot. libr. 1. cap. 181. Artapan. apud

Digitized by Google

læ neſcio cujus verba recitat Joſephus, & Joſepho vetuſtior Alexander Polyhiſtor, quibus celebratur inceptio Turris, ad conſcendendum cælum paratæ, vi procellarum ſubverſæ à Diis, & linguæ, quæ omnibus hominibus communis ad hanc diem fuerat, in plures diviſio, atque hinc inditum Babyloni vocabulum. Addit Abydenus apud Euſebium & Cyrillum, facinoris auctores fuiſſe viros robuſtos & proceros, Deorum contemtores; locum fuiſſe Babylonem, ſic dictam à Babel, quod *confuſionem* ſonat, ob confuſam illic hominum loquelam. Idem ex Eupolemo prodidit Alexander Polyhiſtor, qui hinc diſperſos fuiſſe in varias mundi plagas ait Gigantes operis inceptores, Diluvio ſuperſtites. Hoc linguæ unius olim ab univerſis hominibus uſurpatæ in plures linguas diſſidium, præter eos, quos nominavi, Scriptores, exprimit fabula vetus a Platone & Philone expoſita, de lingua hominibus omnibus communi Saturni temporibus: quo munere cum in laſciviam abuterentur, fuiſſe ajunt eo multatos, diſcreto in plures ſermone. Clarius idem norunt Sinis finitimi Coreani. Linguam ajunt olim fuiſſe unam, deinde diviſam in plures a Deo; ſic inſanam Turris molitionem conſcendendi cæli cauſſa ſuſceptam ulciſcente. Babylonis originem, quam indicat Moſes, confirmat Beroſus. Græcos inſimulans falſo attributæ Semiramidi Babylonis extructionis: confirmant & alii Scriptores, ad Belum Semiramide multo antiquiorem, operis hujus ſuſceptionem referentes.

Alex. Polyh. in Euſ. Præp. Evang. l. 9 c. 18. Joſeph. Antiq. l. 1, c. 5. Alex. Polyh. apud Cyrill. contra Julian. l. 1. Euſeb. Præp. Evang l. 9 c. 14. Chron. Gr. Cyrill. contra Julian. l. 1. Alex. Polyh. ap. Euſ. Præp. Evang. l. 9. c. 17. Plato in Politic. Philo de confuſ. linguar. Gen. 11, 4. 9. Beroſ. apud Joſeph. l. 1. contra Apion.

VII. Ritum circumciſionis nihil eſt, quod quiſquam valde miretur, aut inde Ebraicæ religionis carpendæ cauſſam quærat. Nam & eodem ritu uſi ſunt Ægyptii, gens eruditione, urbanitate, opibus longe florentiſſima, omniſque Græcæ doctrinæ & elegantiæ parens; ac ii præcipue inter eos, qui rebus divinis ſtudiiſque vacabant. Item Ægyptiorum finitimi Æthiopes, Troglodytarum, Arabum, Phœnicum, & Syrorum magna pars: Madianitæ etiam, Moabitæ, Idumæi, & Ammonitæ: Colchi præterea Ægyptiorum propago, & Colchis proximæ gentes aliquot & Thracum nonnulli, & hodie etiam Turci, & Afri multi & ex Americanis quamplurimi. Denique tam pervulgata olim fuit hæc decutiendi præputii conſuetudo, ut eam coërcere, ſoliſque Judæis permittere neceſſe habuerint leges Romanæ. Quid quod Creophagi, Æthiopica gens, & Troglodytæ, non præputio ſolum multabantur, ſed glande etiam: unde & Mutili cognomento appellabantur. Ne fœminæ quidem ab hujuſmodi exectione abſtinuerunt apud Ægyptios, Coptos, Æthiopes, Perſas, & Indos aliquos. Ejus adminiſtrandæ artem profitentur

Ritum circumciſionis plurimas gentes ſuſcepiſſe.

L. 11. ff. §. 1. Ad leg. Cornel. de ſicar. & venef.

Strab. l. 16. & 17. Ambroſ. l. 2. de Abrah. c. 11. Aetius Tetrabibl. 4. Serm. 4. cap. 103. Phil. Bybl. apud Euſ. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

tur in Ægypto vetulæ quædam. Inſtitutum id ferunt à Muhammedo. Quanquam & multo ante Muhammedum etiam apud Judæos mos iſte viguit, ut diſcimus ex Strabone, Ambroſio, Aëtio, & aliis: quem morem Gygi inventori Heſychius Illuſtris adſcribit. Fertur & ipſe Pythagoras, tum cum verſaretur in Ægypto, probaſſe hanc ſui decurtandi conſuetudinem, & in ſe recepiſſe. Et habetur in fabulis Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius, Saturnum ſibi virilia circumcidiſſe, idemque ut facerent ſocios coegiſſe. Cur vero ritum hunc derideant Ethnici, qui Agdiſtin commenti ſunt à Diis fuiſſe multatum virili parte, unde Amygdalus prodierit, cujus fructu decerpto gravidam factam Nanam Sangarii filiam, Attin eſſe enixam, qui pondera hæc ipſe ſibi ſilice devolverit; idemque factum & ab ipſius ſocero Mida Peſſinuntis rege; idem à Gallo; idem porro a Rheæ Sacerdotibus Gallis; & Galli filiam, quæ tum aderat, mammas ſibi execuiſſe?

Iſaacum ex matre effœta natum eſſe.

VIII. Iſaaci parentibus effœtis nati, & velut in pietatis & hoſpitalitatis præmium a Deo dati, hiſtoriam Græcis notam & acceptam fuiſſe probat Orionis fabula. Tres Deos narrant, Jovem, Neptunum, & Mercurium, apud Hyrieam hominum ſpecie divertiſſe, lauteque pro hoſpitis ruſtici facultatibus exceptos, optandi quidquid libitum eſſet facultatem ei dediſſe; hunc poſtulaſſe filium, etſi jam defuncta uxore, cum aliam ducere nollet; voti compotem fuiſſe factum, atque hinc natum Orionem. En tres viros hoſpitio convivioque exceptos ab Abrahamo; en filium ei promiſſum; en natales Iſaaci ex matre exoleta, & morti ob ſenectutem proxima, & in qua vis genitalis eſſet extincta.

Sodomam & Gomorrham eſſe à Deo ob impietatem deletas.

IX. Tranſtulerunt Græci & in figmenta ſua, ſuasque hiſtorias, calamitatem Sodomæ & Gomorrhæ. Nam primum quod effrænam incolarum petulantiam Deus cæcitate ultus eſt, perinde ut alias Syrorum exercitum, rogante Eliſæo; ſimile eorum eſt, quæ de Tireſia, & de Ægypto Arcadum rege, tradiderunt fabularum artifices: hunc, quod Mantineæ Neptuni ſubiiſſet templum, quo pedem inferre nefas erat; illum, quod Palladem in Hypocrene lavantem conſpexiſſet; vel, ut alii volunt, qvod pro Jove adverſus Junonem aliquando ſententiam tuliſſet; luminibus oculorum eſſe privatos. Alexandri milites pœna eadem affectos à Cerere Mileſia crediderunt, ob ſpoliatum ejus templum Mileto capta: eadem & Appium Claudium Cenſorem ab Hercule, qvod ſpreto reſponſo ſacra ejus ad ſervos publicos tranſtuliſſet. Qvid autem aliud ſignificare

ficare putemus fabulam Philemonis & Baucidis, qui Jovem & Mercurium in Phrygia peregrinantes, & à loci incolis ſpretos domibusque excluſos benigne exceperunt; propptereaque cum tota regio aquis ſubmerſa à Diis ſtagnumque facta eſſet, ſervati & in tuto collocati ſunt; quid aliud, inquam, id ſignificare dicamus, quam Loti adverſum duos Angelos Sodomam venientes humanitatem, à quo comiter habiti, & à Sodomitarum injuriis prohibiti, præmium hoſpiti totique familiæ rependerunt incolumitatem; cum tota regio cæleſti igne deleta, & aquis ſtagnantibus obruta eſſet, quæ prodigioſi illius incendii retinerent notas, & Hiſtoriæ ſacræ fidem facerent? Hanc & abunde firmant teſtimonia veterum: Strabonis, qui negari vetat, quæ de Sodomæ, aliarumq; urbium illic olim florentium, everſione prædicantur; Taciti, qui concedere ſe ait inclytas quondam his in oris urbes cæleſti igne flagraſſe; Solini, qui humum nigram & in cinerem ſolutam teſtari ſcribit triſtem hunc ſinum de cælo eſſe tactum. Jam illa uxoris Loti transfiguratio, etſi mirabilis eſt, nihilo tamen magis impiorum cavillationibus patet, quam tota propemodum Græcorum Theologia, quæ hujusmodi mutationibus ferme conſtat. Eſt in antiquitatibus Sinarum, Lutiemam egregia forma mulierem, viſa in cælo leonini capitis forma, in ſtatuam auream fuiſſe converſam. Sunt apud Siamenſes ænea quædam & lapidea ſimulacra, quæ homines quondam fuiſſe blaterant, in hanc formam vi divina mutatos. Et ſunt qui in Carnia hominum cadavera, Dæmonis arte, in ſtatuas ſalis converſa fuiſſe dicant. Sed & teſtimonium præbuit perpetua temporum conſenſio. Statuam enim ipſam ſua ætate extitiſſe ſignificat Joſephus *; ſua etiam Brocardus, etſi eam ſe, pro ſuo candore, vidiſſe negat; ſua Saliniacus, quam & ſibi viſam affirmat; & ad hanc diem ſupereſſe eandem aſſeverant recentiores, qui has regiones luſtrarunt.

Ovid. Metam. lib. 8.

Strab. l. 16. Tacit. Hiſt. lib. 5. c. 7. Solin. c. 35.

* Joſ. Ant. l. 1. c. 22. Broc. Deſcr. Terr. ſanct. cap. 7. §. 34. Saliniac. Itin. Hieroſ. T. 9. c. 6.

X. Quæ ad Moſis ortum, vitam, mirificos caſus, resque geſtas pertinent, gentium omnium, ætatum, ſcriptorumque teſtificatione abunde comprobata ſunt à nobis in Demonſtratione noſtra Evangelica, atque inde peti poſſunt. Delibabo tantum hic nonnulla, quæ tractatione noſtra illuſtranda ſunt. Scriptum extat in ſacris voluminibus rubum Moſi ardere viſum, integrum tamen prodigialiter manſiſſe: quod & narrat Artapanus in libris ſuis De Judæis. Legitur itidem in Senecæ Thyeſte, ſylvam quandam Pelopeæ domus totam flammis micare ſolitam eſſe, & excelſas trabes ſine igne ardere. Perhibet item Lucanus prope Maſſiliam *non ardentis fulgere incendia ſylvæ*. Cleomeni Spartano in Junonis templo ſacra

Rubum Moſi ardere viſum, illæſum manſiſſe.

Artap. apud Euſ. Præp. Evang. l. 9. c. 27. Senec. Thyeſt. v. 674. & ſeq. Lucan. l. 3.

Herodot. l. 6. Senec. Natur. Quæſt. lib. 1. cap. 1. Dionyſ Halic. libr. 5. Hirt. de Bell. Afric. Procop. Vandal. lib. 2. c. 2. Plin. libr. 2. c. 37. Tit. Liv. lib. 43. Plin. lib. 2. c. 37. Jul. Obſeq. de prodig. cap. 112.

ſacrà facienti, flammam è ſimulacri pectore erumpere viſam narrat Herodotus. In Romanorum caſtris, Seneca teſte, viſa ſunt ardere pila, ignibus in illa delapſis. Puta ea nocte, quæ victoriam præceſſit, quam de Sabinis Poſthumius & Menenius Conſules reportarunt, ex pilis ante tentoria defixis emicuiſſe flammas refert Dionyſius Halicarnaſſeus, quibus caſtra per noctem collucerent. In exercitu Cæſaris, dum eſſet in Africa, Quintæ legionis pilorum cacumina per noctem ſponte arſerunt, Hirtio teſte. Refert & Procopius, contigiſſe idem in exercitu Beliſarii contra Vandalos bellum gerentis. Idem ſibi aliquando obſervatum teſtatur Plinius. Diſcimus etiam ex Livio, Fregellis in Atrei cujuſdam domo, haſtam interdiu duas horas ita arſiſſe, ut nihil tamen ejus ignis combureret. Hominum capita, inquit Plinius, veſpertinis horis magno præſagio ſtellæ circumfulgent. Tradit Julius Obſequens in libello De prodigiis, Anagniæ arſiſſe ſervo tunicam, nullo poſt extinctum ignem apparente flammæ veſtigio; Romæ ignem innoxium totam Larum ædem eſſe pervagatum: & C. Valerio, M. Herennio Coſs. flammam gregi vervecum cum paſceretur, & nocte in ſtabulo circumdatam non aduſſiſſe. Produnt Græcorum fabulæ, Bacchum ardentibus cunis, ipſaque matre, incolumem prodiiſſe; atque hunc deinde ignem Thebis excitaſſe, quo & urbs ipſa, & Penthei domus, atque veſtes ſine detrimento correptæ ſunt. Ex eodem fabularum penu profluxit, quod de Æſculapii natalibus memoratur, matre ejus rogo impoſita, infantem à Mercurio fuiſſe è mediis flammis ereptum. Eundem alii narrant à matre expoſitum, toto corpore cæleſtem lucem emiſiſſe. Comam Baccharum lambunt flammæ, nec adurunt, apud Euripidem. Ignem ex illæſo Achillis vertice, Minervæ opera, emicuiſſe fingit Homerus: quod & in Aſcanium & in Laviniam Virgilius tranſtulit. Idem de Servio Tullio priſcæ Romanorum tradunt hiſtoriæ: idem & de L. Marcio equite, qui poſt Scipionum interitum, ob Hiſpaniam virtute ſua contra Pœnos ſervatam, Dux appellari meritus eſt: idem de Salvidieno gregem in agro paſcente, qui poſtea Conſul factus eſt Auguſti temporibus. Perhibetur idem à Silio de Maſſiniſſa Numidarum rege. Eos prætereo, quos commemorat Damaſcius apud Photium, ita à natura attemperatos, ut ſcintillæ, ac nonnunquam etiam flammæ ex eorum corporibus vehementiori frictu attritis promicarent.

Euripid. Bacch. v. 756. Homer. Iliad. σ. v. 206. & ſeq. 225. & ſeq. Virgil. Æneid. 2. v. 628. & ſeq. Æneid. 7. v. 73. & ſq. Silius l. 16. Phot. Tm. 242.

De virga Moſis.

XI. Quemadmodum poſt additam à Deo Moſis virgæ portentificam vim, mirabilia opera ejus virtute patrata ſunt; ita in prodigioſis facinoribus edendis virgæ a variis gentibus adhibitæ ſunt; magnuſque in magicis

gicis ſacris virgarum ſemper uſus fuit. Brachmanibus virgas tribuit
Philoſtratus, quibus percuſſa terra intumeſceret, eoſq; in ſublime attolleret. Philoſtrat.
Sunt apud Sinas præſtigiatores, qui virgas in ſerpentes mutaturos ſe, aliaque vit. Apoll.
eorum ope prodigia edituros pollicentur. Inter Scholia, quæ in Theriaca lib. 3. cap.
Nicandri ſcripta extant, illuſtre unum eſt, & ad rem noſtram appoſitum. In 4. & 5.
eo legas vates multis in locis virgis uti, velut apud Medos; Magos ex præ-
cepto Apollinis, alioſq; virgas ex myrica ad divinandum adhibere; hinc
Apollinem cognomento Myricæum dictum. Nec in divinationibus ſo-
lum, ſed & in ſacris faciendis virgas iidem uſurpabant. Huc pertinere vult
Hieronymus divinationem illam a rege Babylonis per ſagittas exercitam, Hieron. in
cujus meminit Ezechiel, eamque a Græcis βελομαντίαν, ſive ραβδομαντίαν Ezech. 21.
ait appellari. Eidem ſortilegio deditos Judæos queritur Deus apud Oſeam: v. 21.
quam ſuperſtitionem diu apud Judæos perſeveraſſe cognoſcere licet ex Mai- Oſe. 4, 12.
monide, qui & Pythoniſſis myrteas virgas tribuit. Diximus in Demonſtra- Demonſtr.
tione noſtra Evangelica, Phœnices Uſoo & Hypſuranio virgas poſt mortem Evang.
conſecraſſe: quod ad virgam Moſis & Aaronis videmur referre poſſe, Prop. 4. de
cum ſciamus ex Artapano, Ægyptios id honoris habuiſſe virgæ Moſaicæ, libr. Joſ.
ut in ſingulis templis virgas conſecrarent. Inde etiam eſt, quod gentis Artap. de Ju
hujus Prophetæ manu geſtabant virgam ex ebeno; vel, juxta alios, ex dæis, apud
tamariſco. Græci vero ex eadem virga Moſis virgas complures por- Euſ. Præp.
tentorum effectrices confinxerunt, puta illam Palladis, illam Tireſiæ, Evang. libr.
illam Circes, illam Bacchæ apud Nonnum, quæ abjecta in terram 9. cap. 27.
ſerpentis more repere humi viſa eſt: caduceum quoque Mercu- Nonn. Dio-
rii, virgam nempe ſerpentibus circumplicatam, ut non virga ſolum nyſ. lib. 45.
Moſis, ſed effecta etiam per eam portenta deſignentur. Tranſiit
inde in adagium Virgula divina, qua res ſupra humanam facultatem
poſitæ fieri credebantur. Virgula divina, hæc ipſa eſt *Virga Dei*, quam
Moſes manu geſtaſſe dicitur in libro Exodi. Referunt annales Peru- Exod. 4, 20.
viani, Mancocapacum & Mammam Coyam, imperii hujus auctores &
parentes, accepta à Sole genitore ſuo aurea virga, ſic in mandatis ha-
buiſſe, ut ubicumque ea in terram ſponte depacta ſolo hæreret, illic
ſedes figerent. Multus quoque apud Scythas in divinationibus virgarum
uſus; ſalignarum, teſte Herodoto; myricinarum, teſte Nicandri inter- Herod. l. 4.
prete. Horum poſteri Alani ad futurorum præſagitionem vimineas vir- c 6. Schol.
gas uſurpabant. Ad cognoſcendum cædis clam patratæ auctorem talis in Nicandr.
ex virga præciſis utebantur Friſiones, ut eſt in eorum Legibus; De ſor- Ther.
tibus Rugianorum ex virgis captari ſolitis conſulitor Saxo Grammaticus; LexFriſion.
Tit. xiv.
Saxo
Gramm. l. 14

Tacit. de morib. Germ. c. 10. conſulitor Tacitus de illis veterum Germanorum. Sunt hodieque nebulones inter nos, qui ad inveſtigandos theſauros in terra reconditos virgas colurnas adhibent, certis Lunæ temporibus reſectas; & circumforanei circulatores, vi bacilli, quem manu tenent, præſtigias ſuas edere ſe ad populum jactare ſolent.

Et editis per eam prodigiis. XII. Inter prodigia virgæ hujus ope à Moſe patrata, primum eſt aquarum Ægypti mutatio in ſanguinem. Nec abſimile eſt, quod Xerxi contigiſſe produnt, cum vinum in pateram ejus infuſum, bis tertioque in ſanguinem converſum eſt. Nihil frequentius legas in hiſtoriis Romanorum, qui oſtentorum obſervationi valde dediti fuerunt, quam rivos ſanguinis de terra fluxiſſe, fluminum aquas ſanguine mutatas fuiſſe, puteis cruorem manaſſe, ſanguine pluiſſe, ſparſas hinc inde guttas ſanguinis apparuiſſe, ſigna nonnulla ſanguine ſudaſſe. Magna deinde vi ranarum, pediculorum, muſcarum, culicum & locuſtarum Ægypto Moſes vaſtitatem intulit. Quippe cum propter humidum aëris calorem, & fœcunditatem Nili, hujuſmodi peſtibus obnoxia ſit Ægyptus, adverſusque eas conopeis, aliiſque remediis fere decertet; malo jam experto, ac propterea valde formidato, longe acrius eam ulciſci, & ad obſequium cogere Deus voluit. Quibus addi poſſunt & igniti ſerpentes in Iſraëlitas divinum imperium detrectantes immiſſi: & urſi in pueros Eliſæi irriſores excitati. Talia autem pleraque divino nutu apud ſe eveniſſe profanæ gentes crediderunt: ſic hominum animis illudente impietate, ut cum miracula in Ægypto divinitus & præter naturæ ordinem à Moſe edita, naturæ opus eſſe pertenderent; quæ contra apud ſe orta eſſent ex naturalibus cauſſis, oſtenta Deorumque monita appellarent. Prætereo angues in Herculis infantis perniciem à Junone immiſſos. In Appiani Illyricis ſcriptum extat, Autarios, quod Delphicæ oppugnationis fuiſſent participes, Apollinem tanta ranarum copia affiixiſſe, ut patrios lares deſerere cogerentur. Rem tetigerunt Diodorus & alii, cauſſam rei prætermiſerunt. Pediculis Deum multorum ſcelera ſæpe puniſſe teſtantur veteres hiſtoriæ; velut L. Sullæ, qui felicitate ſua ad crudelitatem & impietatem abuſus eſt: Pleminii quoque Scipionis legati, qui hac lue pœnas Proſerpinæ dediſſe creditus eſt, ob raptum Locris ejus theſaurum. His addi vulgo ſolent Antiochus Epiphanes, & Herodes uterque, tum qui filius fuit Antipatri, tum qui Agrippa cognomento dictus. Verum hos, ſi attendas, vermibus, non pediculis, divinitus eroſos fuiſſe reperies. Quod & de nefariis hominibus,

Appian. Illyr. f. 758.

Diodor. l. 3.

Caſſan-

Caſſandro, Galerio, Diocletiano, Alexandro illo Pſeudomanti; Neſtorio ſcriptum legimus. Quemadmodum culicibus Pharaonem & Ægyptios caſtigavit Moſes, ſic Saporem & Perſas Niſibin obſidentes Jacobus urbis Epiſcopus. Res nota Arabicis ſcriptoribus & credita eſt. Tradunt iidem Nemrodi, militumque ipſius ſuperbiam Deum culicibus in nares eorum immiſſis punitum eſſe. Trajano adverſus Agarenos bellum gerenti, quotieſcunque in eos impetum faceret, cibumque caperet, tantam exhibuerunt moleſtiam muſcæ, ut à Diis monſtra hæc proficiſci ratus, nullo facto operæ pretio diſceſſerit. Titum poſt expugnatam Hieroſolymam, Deo ſceleris pœnas repoſcente, obiiſſe ex culice, qui per naris ductum penetrarit in interiora capitis, cerebrumque perfoderit, commentum eſt veterum Rabbinorum. Nec valde diſconvenit, quod legitur in veterum Perſarum hiſtoriis, gentem hanc ad Zoroaſtris præcepta refractariam graviſſimas Deo pœnas dediſſe, cum vexarentur mortiferis culicibus, quorum unus Regis ipſius aurem ſubierit, eumque teterrimo lethi genere affecerit. Qui minus vero muſcas & culices divinitus excitatos credent impii, quam divinitus eoſdem compreſſos crediderunt? Muſcarum autem abactores & interfectores Dii plerique culti ſunt, velut Accarone, Cyrenis, Olympiæ, Elide, Leucade, Romæ, Jupiter ἀπόμυιος, & μυιώδης, Hercules μυίαγρος, atque idem ἀπόμυιος, quaſi *Muſcarium*, *Muſcicapum*, Muſcarum abactorem dicas. Similiter ob expulſas locuſtas Apollo Parnopii ab Athenienſibus aliiſque, Hercules Cornopionis cognomen atque cultum ab Oeteis meruit; & inter prodigia divinitus edita poſitum eſt à Romanis, quod Capuanos & Pomtinos agros vis ingens locuſtarum aliquando cooperuit; & quod P. Plautio, M. Fulvio Coss. ingentia earum agmina, in Africa, vento in mare dejecta & fluctibus deinde ejecta, peſtifero odore & vapore infecerunt Cyrenaicam, maximumque hominum & pecoris numerum abſumſerunt. Unde Plinius longinqua ab iis maria tranſiri ait, con- Plin. lib. 11.
tinuata plurium dierum fame, quam propter pabula externa petere ſci- cap. 29.
unt; & Deorum iræ peſtem eam intelligi; gregatimque ſublatas in maria aut ſtagna decidere. Ejuſdem generis eſt, quod habet liber Samuelis, 1. Sam. 5, 6.
Azotiorum agros ob raptam Domini Arcam, magna murium copia fuiſſe vaſtatos. Nec hoc incredibile Ethnicis viſum, qui lue hujuſmodi Deos in hominum noxas ſæpe animadvertiſſe commenti ſunt. Refert ex Polemone vetus Homeri Interpres, Chryſe, quæ Myſiæ urbs eſt, Apollinem Crinidi ſacerdoti ſuo iratum agros ejus muribus immiſſis vaſtaſſe, placatumq; Schol. Homer. in Iliad. α. v. 39. Herodot. l. 2. deinde 2. cap. 141.

deinde peſte hac purgaſſe; atque hinc factum Apollini Sminthio cognomen à muribus, qui gentis lingua *Sminthi* dicuntur. Imo vero, mures à Troadenſibus, tanquam rem divinam, in templis coli ferunt. Simile eſt, quod de Sennacheribo Peluſium obſidente narrat Herodotus; muribus excitatis profligatum fuiſſe à Vulcano, has Sethoni ſacerdoti ſuo, & Ægypti Regi ſuppetias ferente. Quam exercitus Sennacheribi internecionem Angelo tribuit ſacer Codex, eandem peſti divinitus illatæ apud Joſephum Beroſus adſcripſit: nec ſine ſimilitudine veri; nam ſæviente peſtilentia ob Davidis noxam, Angelus quoque populum cædere viſus eſt. Huc referri poſſunt & ulcera, quibus affecti ſunt à Deo Ægyptii, & cædes majorum natu filiorum; & præſens Ozæ ob Arcam non ſatis reverenter habitam, Ananiæ item ac Saphiræ ob avaritiam fraude mendacioque conjunctam interitus; & alii quoque morbi, quibus varia ſubinde ſcelera Deus punivit; velut lepræ Mariæ ſororis Moſis, & Giezi Eliſæi famulo irrogatæ, mariſcæ Azotiorum, mortifera lues Bethſamitis illata ob conſpectam Arcam Domini, Jeroboami tabefacta manus, & continuo ſanata, tormina atque tabes Antiochi Epiphanis. Quibus addere poſſis & lepris infectam Moſis manum, ſtatimque ſanatam. Ex quibus ortam dicere poſſis profanorum auctorum, Helladii, Lyſimachi, Manethonis, Apionis, Ptolemæi Chenni, adverſus Judæos Moſemque adeo ipſum calumniam, lepris ipſos, ſcabie, vitiligine fuiſſe infectos, ac propterea ex Ægypto pulſos. Multa autem hujuſmodi exempla ſuppeditant exoticæ hiſtoriæ. Nam ut ſileam, quod ſcribit Gorionides, exercitum Arabum & Hyrcani Hieroſolyma oppugnantem, graviſſima peſte affectum fuiſſe à Deo, ob Oniam a ſervis Hyrcani interfectum: vel pueris nota illa peſtis eſt, qua Niobes liberi ab Apolline & Diana conſumti ſunt ob matris ſuperbiam; & ea quoque, qua injuriam ſacerdoti ſuo Chryſidi ab Agamemnone factam Apollo vindicavit. Pari ſupplicio fertur Argivos affeciſſe ob Pſamathes cædem; pari & Autarios, ob Delphicum templum ab iis cum reliquis Celtis oppugnatum: Pervulgatum eſt, quod de Tectoſagorum ſcelere in Templi hujus ſpoliatione, & auro Toloſano, produnt hiſtoriæ. Ad ejuſdem iram referebant Athenienſes peſtem eam, quam octogeſima octava Olympiade perpeſſi ſunt. Quæ vero in Ægina graſſata eſt Heroicis temporibus, eam iratæ Junoni adſcribit Æacus apud Ovidium. Simili pœna affecti ſunt Thraces & Macedones ob cædem Orphei, & Cumani ob dirutam Neapolim. Caphyenſium mulierum abortus retulit Pythia ad iram Condyleatidis Dianæ, ejus quæ a caſu hoc

Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 1. & 2.

Gorionid. l. 4. cap. 19.

Ovid. Metam. libr. 7.

hoc Strangulata dicta eſt, ob lapidibus cæſos ab incolis pueros, qui laqueum ſimulacro injecerunt. Palladem, & tabe conſumſiſſe Theutidem Arcadem, & Arcadiam ipſam effeciſſe ſterilem, Dodonæum oraculum prodidit, ob vulneratum ab hoc Teuthide Deæ femur, cum Melanis perſonam ſumſiſſet. Finxit Virgilius demerſum in mari Miſenum à Tritone, quod ipſum cantu provocaſſet. Cum Agathias cladis Francis & Herulis a Narſete illatæ cauſſam ad eorum impietatem retuliſſet, ſimilia proponit divinæ ultionis exempla, & Miltiadis victoriam ad Marathonem de Dati Darii Satrapa; & illam Themiſtoclis ad Salaminem de Xerxe; & illam Syracuſanorum de Athenienſibus. Quicunque ex Mardonii exercitu, & deinde Alexandri, Cabirorum templum temere ingredi auſi ſunt, partim mentis inopes de ſaxis ſe præcipitarunt, partim fulminibus ſunt conſumti. Iræ quoque Deorum peſtilentiam eam tribuebant Carthaginenſes, qua in Agrigenti, & aliam deinde, qua in Syracuſarum obſidione, magno hominum numero brevi tempore abſumto conflictati ſunt. Et Amilcar, ob ſpoliatum Veneris Erycinæ fanum, diris cruciatibus ac demum ſuſpendio extinctus eſt, ſcelerisque participes omnes ſævis & violentis mortibus perierunt: patria vero eorum Carthago ex florentiſſimo ſtatu in triſtem ſervitutem redacta eſt: Et Pleminio, Pleminiique militibus, rapta Proſerpinæ Locrenſis pecunia tantum objecit furorem, ut duces ac milites inter ſe armis hoſtilibus decertarent: cum antea naufragiis laceratæ eſſent Pyrrhi naves, ob admiſſum in ejusdem auri violatione ſacrilegium. Et Pompejus quidam ob ſacerdotem Cybeles injuria affectum, febri & angina correptus poſt diem tertium interiit. Et Sulla phthiriaſi ob id conſumtus eſſe creditus eſt, quod Græcorum delubris non pepercisſet. Græci denique & Romani, quotiescunque regionem ſuam lues invaderet, ſacris ritibus Deos, tanquam mali auctores, placare ſatagebant: & poſtquam remiſerat morbus, Diis id acceptum referebant. Velut cum Æſculapius Epidauro Romam advectus eſt; & cum Tanagræi peſte apud ſe ſedata, depulſam eam à Mercurio dixerunt; & cum Epimenides Athenas lue infectas certis expiavit ſacrificiis, morbumque ſedavit. Pergamus vero. Memoriæ prodidit Herodotus, Venerem Uraniam Scythis intuliſſe morbum fœmineum, ob expilatum templum ſuum Aſcalone. Morbum hunc fœmineum interpretantur quidam ſanguinis menſtrui fluxum muliebrem. Ineptiſſime utique. Nihil aliud fuiſſe morbum fœmineum Scytha-

Virgil. Æneid. lib. 6. v. 174.
Agath. l. 2.
Herodot. l. 1. cap. 105.

Digitized by Google

Scytharum, quam ἀνανδρίαν, hoc eſt, mollitiem quandam animi, & corporis imbecillitatem, qualis mulierum eſſe ſolet, cognoſcas ex Hippocrate: ait enim plurimos in gente Scythica fieri eunuchos, & in Venerem refrigeſcere; quo malo cum perculſos ſe ſentiunt, muliebribus fungi muniis, muliebri ſtola indui, converſari cum mulieribus, & muliebriter ſe gerere; vocari eos ἀνανδριεῖς, quaſi eviratos dicas; cauſſam vero morbi hujus à Scythis Diis adſcribi. Scimus ex eodem Herodoto, Athenienſes, cum ex Ægina inſula ad ſe transferre tentarent oleagina ſimulacra Auxeſiæ & Damiæ, inſanos factos mutua in ſe arma convertiſſe. Sed & molliorem Macrini cultum cum derideret Caracalla, morbo eum fœmineo & ἀνανδρίᾳ laborare jactabat. Id prodidit Herodianus. Qvid ſimilius vero Azotiorum ſive mariſcis, ſive hæmorrhoidibus, per fabrefactum ægræ partis aureum ſimulacrum ſanatis, quam quod extat in Scholiis Ariſtophanis, Bacchum ob ſpretas ſuas ab Athenienſibus imagines ex Bœotia à Pegaſo ad ſe perlatas, totam gentem graviſſimo morbo pudendis inflicto caſtigaſſe; nec aliter ſanaſſe, quam publice & privatim phallis ſibi in rei memoriam dedicatis? At ex ea clade, quam ob viſam Domini Arcam ſibi conſciverunt Bethſamitæ, expreſſus eſt morbus, in quem incidit Eurypylus ob apertam & inſpectam arcam, in qua latebat Bacchi ſimulacrum. Eſt in Romanorum monumentis, Ruſticum quendam Attinium nomine, in ſomnis à Jove monitum, ut Senatui nuntiet, peccatum eſſe aliquid Ludis inſtaurativis; cum id facere neglexiſſet, filium ejus eſſe mortuum; quo caſu cum ad parendum ne tum quidem excitaretur, rurſus admonitum, detrectantemque debilem eſſe factum; tum vero morem ſomnio geſſiſſe, ac convaluiſſe ſtatim, pedibuſque ſalvum factum, domum revertiſſe. Potitiorum gentem infra unius anni tempus extinctam crediderunt Romani ob prodita Herculis ſacrificia: Fulvium Cenſorem mente captum & duobus filiis orbatum, ob ſublatas ex Junonis Laciniæ templo marmoreas tegulas: Turullium Antonii præfectum à Cæſaris militibus in inſula Co interfectum, ob excidum eodem loco Æſculapii lucum. Narrant Perſæ cultores ignis, Regis cujuſdam ſui manum extabuiſſe, quod Zoroaſtri infanti perniciem machinatus eſſet; & Alexandrum morbo lethali fuiſſe conſumtum, ob crematos legis ſuæ libros. Legitur in hiſtoriis Siamenſium, magnas Sinarum copias, ob direptum theſaurum quendam Deo ſuo conſecratum, ſequenti nocte totas interiiſſe. Seſoſtris propter Nilum jaculis appetitum, lumen oculorum amiſit. Sexcenta hujuſmodi proferre poſſem:

Hippocr. de aere, locis & aquis, ſect. 49.

Herodot. l. 5. cap. 85.

Herodian. in Anton. Caracall. l. IV. cap. 12.

Ariſtoph. Achran. Act. 2. Sc. 1.

Digitized by Google

ſem: ſed ſunt in promtu, & de his jam nimis. Cæterum memoriam calamitatis hujus, qua majores natu liberos amiſerunt, retinuiſſe videntur Ægyptii, pecudes ſuas & arbores minio notare ſoliti circa vernum Æquinoctium, quo tempore ſcilicet in tantos luctus inciderunt. Prodigiali grandini & fulminibus à Moſe excitatis adjungi poteſt & lapideus ille imber, quo reges quinque Gabaonitana obſidione ſoluta fugientes Deus oppreſſit. Quam frequens vero eſt, & in fabulis, & in profanis hiſtoriis, mirificorum tonitruum, fulminum, grandinum mentio? quam ſæpe fulminibus impii homines periiſſe dicti? quam ſæpe tonitrua vel dextra, vel læva, cum ſudum eſſet, oſtenti loco habita? lampades item ardentes cælo cecidiſſe viſæ, ignes per cælum diſcurriſſe, homines afflaſſe, quoſdam aduſſiſſe? Cui non notus imber ille lapideus, quo Herculis ad oſtia Rhodani præliantis hoſtes Jupiter oppreſſiſſe dictus eſt? Quam ſæpe in hiſtoriis Romanorum legas pluiſſe lapidibus? Quis neſcit pluvias, procellas, & fulgura, quibus ad invadenda ſacra Oxydracarum gente abſterriti ſunt Bacchus & Hercules; & quibus Celtas & deinde Perſas Delphicum templum oppugnantes Apollo perterruiſſe creditus eſt? & quibus Athenienſes repulſi ſunt, cum ex Ægina Auxeſiæ & Damiæ ſimulacra rapere vellent? & quibus perierunt Macedones Alexandri ſocii, ob violatum in Thebanorum regione Cabirorum templum? & quibus Annibalem Romæ imminentem Dii viſi ſunt avertiſſe? atque illa etiam, quæ urbem Agarenorum à Trajani oppugnatione prohibuerunt? & quæ Marcomanos & Quados adverſus Marcum Imperatorem bellum gerentes oppreſſerunt? & tempeſtatem, quæ Theodoſio contra Eugenium & Arbogaſten velut militavit? & fabuloſa etiam Brachmanum fulmina, quibus Panes Bacchi & Herculis ſocios, collem, in quo ſedes poſuerant invadentes repulerunt? Perhibent rerum ſeptentrionalium ſcriptores, Norvegiæ regem Haquinum grandinem adverſus Danos vi magica eduxiſſe; & Biarmenſes Regnerum regem nimbis horridis, & mox intolerando æſtu, per feralia carmina excitato oppugnaſſe. Et hæc inter ſagarum maleficia præcipue memorantur, cælo nubila depellere, æſtate nives ciere, fulmina avertere, ſidera cælo deducere, Lunæ tenebras inducere. Legatur Seneca, qui vulgi opiniones ſuper his rebus traducit. Primi artium illarum parentes fuerunt Zabii. Ferebatur apud illos liber Adami nomine inſcriptus, in quo habebatur herbam eſſe, cujus ſuffitus horrenda tonitrua excitaret. Tenebris Ægypto à Moſe inductis affinia pleraque Diis auctoribus tributa exempla

Senec. Nat. Quæſt. l. 4.

Digitized by Google

ſuppeditat profana hiſtoria. Memorabilis præcipue lurida illa & cruenta caligo, qua toto illo anno, quo interfectus eſt Cæſar, Sol ita infectus apparuit, ut ob ejus interitum atratus eſſe crederetur. Valerio Meſſala, & Livio Salinatore Coss. tenebræ inter tertiam & quartam diei horam coortæ a T. Livio & Obſequente inter prodigia ponuntur. In morte Cari Imperatoris tam fœdam extitiſſe tempeſtatem, ut caligarent omnia, nec alter alterum noſcere poſſet, literis Romanis proditum eſt. Canunt Arabes Poëtæ ad Rubri maris oram, verſus occaſum, urbem eſſe, quam cum Rex quidam pararet exſcindere, tenebris Dei nutu obſeptum re infecta hæſiſſe. Idem quoque circa Gordyæos montes, Perſis Chriſtianos oppugnantibus, eveniſſe proditum eſt. Nihil tritius eſt in profanis hiſtoriis, quam Solis Lunæque defectus prodigii loco habitos, magnum gentibus rerum naturæ ignaris timorem incuſſiſſe. Quaſi his oſtentis Dii hominibus iram ſuam ſignificarent. Hinc inepti illi ſuperſtitioſarum gentium clamores & ſonitus in Lunæ defectibus. Et in fabuloſa Bacchi adverſus Indos expeditione, quæ ex Moſaica expreſſa eſt, Indi tenebris finguntur fuiſſe obducti, cum Bacchæ in media luce verſarentur. Feruntur Tartari, cum omnibus olim copiis florerent, magicis præſtigiis tenebras non ſemel obduxiſſe cælo, hoſteſque circumveniſſe. Cæterum his fere, quæ commemoravimus, adminiſtra virga patratis prodigiis Artapanus teſtimonium ſuum accommodavit.

Liv. lib. 38. cap. 36. Jul. Obſeq. cap. 56.

Euſ. Præp. Ev. l. 9. c. 27.

De ſpoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.

XIII. Ad excuſandam Ægypti ſpoliationem ab Ebræis patratam, cum ex Ægypto diſcederent, multa attulerunt Librorum ſacrorum interpretes, quæ compilare animus non eſt. Tantum hic eos more gentium aliquarum defendam, apud quas furari licitum fuit; cum id apud Ebræos vetitum fuerit lege Moſis ipſius, quem ad bona Ægyptiorum auferenda non alia impulit cauſſa, quam iteratum Dei mandatum. Quod ſi vere furtum id eſſet, uti fuiſſe querebantur Ægyptii, ſuo tamen ipſi confutandi eſſent exemplo: nec id in ſe admiſſum queri poſſent, quod legibus eorum admittere jus faſque fuit, ut ex Ariſtone Juriſconſulto ſcribit Agellius. Addit præterea Diodorus, gentis hujus legibus receptam fuiſſe furandi artem; qui hanc profiterentur, principem ſuum habuiſſe, apud quem res furto ablatas deponere juberentur, unde eas certo perſoluto pretio repetere quiſque poſſet. Probatus quoque eſt Lacedæmoniis furandi uſus; vapulabatque, non qui feciſſet furtum, ſed qui ſegniter & incaute, ita ut eſſet deprehenſus. Sed & moribus Phœnicum per-

Agell. l. 11. cap 18. Diod. Sic. Bibl. Hiſt. libr. 1, c. 72.

permiſſum fuiſſe furtum conjicias ex iis, quæ de Phœniſſa muliere cum Eumæo infante vaſiſque rapta narrat Homerus in Odyſſea. Jam vero ex eo, quod ad ſervandos ab interitu majores natu liberos januarum ſuperiora limina poſteſque ſanguine tinxerunt Ebræi, cum per Ægyptias domos filios majores natu Deus interimeret, multi ritus Ethnicorum non abſimiles prodierunt. Perſuaſum his fuit irritas fieri magorum artes, ſi menſtruo mulierum ſanguine poſtes tangerentur. Magi ipſi febres affirmabant abigi, ſi unguium reſegmina è manibus pedibuſve humanis cera permiſta alienæ januæ ante Solis ortum affigerentur, certis quibuſdam verbis ſimul prolatis. Irridet Democritum Plinius, quod dixerit chamæleonis inteſtina & ſartum eorum, cum ſimiarum urina, illita inimicorum januæ, odium omnium hominum his conciliare. Novæ nuptæ, antequam domum mariti ingrederentur, poſtes adipe ſuillo vel lupino ungebant, ne quid mali medicamenti inferretur. Et ad arcenda veneficia luporum inveterata roſtra villarum portis præfigebantur.

Hom. Odyſſ. Plin. lib. 28. cap. 29.

XIV. Columnæ, quæ Ebræis per Arabiæ ſolitudines errantibus præluxit, viamque monſtravit, non plane abſimilis fuit ignis ille, qui Thraſybulo, hyberna & obſcura nocte, per invia loca, Athenienſes exules in patriam reducenti, viæ ſine ulla offenſione index fuit: nec fax altera cælo delapſa, quæ Timoleontis in Italiam navigantis claſſi ducem ſe præbuit, quoad optatum portum teneret. Eandem Iſraëlitarum columnam, noctu igneam, nubilam interdiu, expreſſiſſe videtur Uſous Hypſuranii frater, quem columnas duas Igni Ventoque conſecraſſe & adoraſſe narrat Phylo Biblius in Sanchoniathonicis. Quippe Deum in Columna illa ignea velut habitaſſe, & Iſraëlitas rexiſſe, ex libris ſacris intelligitur. Hinc repetendam quoque cauſſam, cur in Tyrio templo Herculis gemina columna, aurea & ſmaragdina; & cur aliæ complures æneæ in Gaditano ejuſdem templo; & cur duæ in Solis templo apud Ægyptios à Pherone rege poſitæ ſint, non abſurde ſuſpiceris: atque ortas hinc etiam columnas, quas expeditionum ſuarum itinerumque teſtes à Baccho & ab Hercule variis in locis conſtitutas fuiſſe fabuloſa vetuſtas commenta eſt; ac columnas item, quibus Deos pleroſque ſuos adumbrarunt, Jovem, Junonem, Bacchum, cui & inde factum περικιόνιε, hoc eſt Columnarii cognomen, Apollinem ἀγυιέα, ſive Compitalem, Martem, Herculem, Bellonam, ac Deos quoque reliquos. Scribunt Muhammedani, Prophetam ſuum in Syriam cum ingenti Caphila profectum, adverſus immodicos Solis æſtus nube candida in itinere protectum fuiſſe.

De columna Ebræorum duce. Exod. 14, 24.

De tranſitu maris rubri

XV. Quemadmodum ad virgæ Moſaicæ motum Iſraëlitis tranſitum præbuit mare Rubrum; & deinde arcam Domini velut reveritus Jordanes, aquas Joſuæ totique exercitui partitus eſt; quæ & Eliæ pallio contactæ tranſeunti huic vada nudarunt: ita Zoroaſtrem, ex Sinarum tractibus in Perſidem redeuntem, fluvios congelatos & duratos trajeciſſe garriunt Perſarum Hiſtorici: ita Inachum Argolidis fluvium a Neptuno arefactum eſſe Græci fabulatores: ita Scamandrum fluvium commentus eſt Homerus, in Achillis perniciem tumefactum, a Vulcano fuiſſe ſiccatum. Quod imitatus Nonnus, finxit Bacchum Hydaſpi opem accolis ſuis ferenti iratum, torruiſſe eum ferula injecta & areſeciſſe; Orontem quoque thyrſo percuſſum trajeciſſe; & cum Lycurgum fugeret, mare Rubrum ſubiiſſe. Commentus quoque eſt Homerus, Neptuno ſupra fluctus currum agenti, mare aquas diduxiſſe. Ubi notat Euſtathius, ſcriptum reliquiſſe Calliſthenem, mare Pamphylium copias ſuas ducenti Alexandro, non viam ſolum pateſeciſſe, ſed tanquam Regem eſſe veneratum, aquis aſſurgentibus & intumeſcentibus. Quo exemplo uſus eſt & Joſephus ad conciliandam prodigioſæ maris Rubri ſciſſuræ fidem. At bis in eo peccat; tum, quod dubitare videtur, ſpontene an Dei nutu ea contigerint; tum, quod illam Pamphylii maris divinitus eveniſſe putat. Viſum idem eſt Arriano, Appiano, & aliis. Sed revincitur error ex Strabone, qui Alexandrum maris æſtu obſervato exercitum tranſmiſiſſe ſcribit; ſic tamen, ut cum iter urgeret, nondum renudato litore, in aquis per totum diem ambulaverint umbilico tenus extantes milites, cum regreſſis aquis illac ſicco pede tranſire ſoleant viatores. Revincitur & ex teſtificatione Artemonis in prima Senecæ Suaſoria: multo vero magis ex Plutarcho, qui Alexandrum ait rem in epiſtolis ſuis narrantem, portentum nullum, nihil inſuetum commemoraſſe. Sed rem naturæ lege evenire ſolitam in prodigium verterunt aſſentatores Alexandri. Hac arte uſus quoque eſt Scipio major in expugnatione Novæ Carthaginis; cum per litus reciprocante mari patefactum milites traducens, Neptunum itineris ducem ſequi eos jubebat. Contra vero Memphitæ, & impius Porphyrius, ſciſſas præter naturæ ordinem Rubri maris aquas, & velut in murum elatas ad æſtus reciprocationem retulerunt; ad tempeſtates vero Juſtinus. Quaſi Rubri Maris naturam neſciverint Ægyptii; quos incautos & improvidos appellare ſatius fuit, quam ignaros. Itaque Heliopolitani non marino æſtu, ſed Moſaicæ virgæ contactu aquas divinitus fuiſſe disjunctas confeſſi ſunt, ut diſcimus ex Artapano. Et Ichthyophagi

Hom. Iliad. 21. Nonn. Dionyſ. lib. 20. 23. & 24. Hom. Iliad. γ. Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. ult. Arrian. de exped. Alex. lib. 1. Applan. de bell. civ. lib. 2. Strab. lib. 14. Plut. Alex. Artap. apud Euſ. præp. Evang. libr. 9. c. 27.

maris hujus accolæ à majoribus accepiſſe ſe ferebant, ingenti & inſolito æſtu aquas in contrariam partem ita quondam fuiſſe ſubmotas, ut fundus appareret, rurſumque revolutum mare priſtinas ſedes recuperaſſe. Quod eorum favere videtur ſententiæ, qui Ebræos non oppoſitum litus, ſed eaſdem partes ſubmerſis Ægyptiis repetiiſſe cenſent. Huc adde, inter ſagarum artes & veneficia poni hoc ſæpe à Poëtis, moram injectam fluminibus diviſas aquas, curſus averſos & ad fontem actos, mare concitatum, vel ſedatum. Scripſiſſe Democritum refert Plinius, chamæleonis cauda flumina & aquarum impetus ſiſti; eadem medicata cedro & myrrha, illigataque gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut, quæ intus ſint, omnia appareant. Cujuſmodi arcana, ſeu nugas potius, magicæ artis videtur Democritus ab Ægyptiis ſacerdotibus & prophetis accepiſſe, qui progenies fuerunt magorum Pharaonis. Sed & ſtupendæ hujus Ebræorum per mare Rubrum trajectionis veritas confirmatur ex iis, quæ de Phœnicum origine veteres prodidere; veniſſe eos ex mari Rubro, & in Syria ad oram Mediterranei maris ſedes poſuiſſe. Nempe Phœnicum nomine Ebræos ſignificabant, ut alias ſæpe; gentes finitimas & ſimul permixtas parum accurate diſtinguentes. Confirmatur & ex eo, quod apud Arabes atque Turcas ex hoc caſu nomen habet mare Rubrum. Quibus nec pigebit ſubjicere, quæ ſine dubitatione aſſeverat Paulus Oroſius, extitiſſe ſua ætate certiſſima rei monumenta, curruum tractus, orbitaſque rotarum in litore & in profundo deſcriptas; quæ ſi caſu vel conſulto aliquando turbarentur, continuo in priſtinam faciem ventis fluctibuſque fuiſſe divinitus reparatas. Fides penes ipſum eſto.

Plin. lib. 28. cap. 29.

Paul. Oroſ. lib. 1. c. 10.

De aqis amaris ligni injectione à Moſe mitigatis.

XVI. Porro numerandus hic Oroſius eſt inter eos, qui non recta trajeciſſe mare Ebræos Ægyptioſque ſenſerunt, ſed in circum erraſſe. Quod & comprobatur ex miraculo aquarum, quæ ex amarore in dulcedinem à Moſe ligni injectione converſæ ſunt. Ad oram enim maris Rubri occidentalem fontes atque lacus ponuntur à veteribus, amarore & ſalſilaginis ſapore infecti: cum nihil tale extet in adverſo litore. Cæterum miraculi hujus à Moſe editi ſimilia illa ſunt ab Eliſæo patrata, cum peſſimas Hierichunthinorum aquas immiſſo ſale ſanavit: cumque Galgalitanorum Prophetarum pulmentum, colocynthidum admiſtione corruptum, farinæ aſperſione ſuave & edule fecit. Admirabilitas autem rei illius per Moſem geſtæ in eo videtur fuiſſe, non quod aquæ vitium ligni alicujus injectu emendaverit; nam naturaliter id fieri potuit, & ſæ-

Oroſ. lib. 1. cap. 10.

pe

Plin. lib. 24. cap. 1. pe fit, & exempla ex Plinio peti poſſunt, & nuper exorti ſunt, qui aquæ marinæ falſuginem permiſtis quibusdam medicamentis abigerent; ſed quod lignum hoc, Deo monſtrante, repererit: quemadmodum & Eliſæus, Dei indicio, cognovit aquas amaras polenta addita ſaporem mutare;

Plin. l. c. quod alioquì naturale remedium eſſe Plinius docet. Id intelligere licet ex auctore Eccleſiaſtici, qui, ut artem medicam probet à Deo proficiſci, nec à prudentibus hominibus eſſe aſpernandam, inter medicamenta & medicinæ effectiones eam ponit, qua amara aqua à ligno mitigata eſt. Similes porro remediorum monſtrationes jactant profanæ gentes, vel confictas, vel Dæmonum ſupremum Deum imitari conantium nefariis artibus effectas. Medelas per quietem inter Ethnicos præſtari agnovit

Tertull. de anima c. 46. Diod. lib. 1. Tertullianus. De Iſide multis id Diodorus teſtatur. Idem efficere creditus eſt Æſculapius. Atque ex hac opinione ortus eſt apud eos ritus ſomni capiendi in templis Deorum ad recuperandam ſanitatem.

Tertull. l. c. Cleonymum Pyćten ab Achille in ſomnis curatum narrat Tertullianus. Ariſtolochia herba ad morſus ſerpentum utilis, ab Ariſtolocho cognita ex ſomnio eſſe fertur. Celebre eſt inter Græcos ſomnium Alexandri, quo de radicula quadam admonitus eſt, cujus eſſet vis tanta, ut Ptolomæum aliosque è militibus telis venenatis ictos mortique proximos facile ſanare poſſet: eoque experrecto quæſitam radicem, vulneribusque appoſitam, ajunt depuliſſe luem veneni, perſanatiſque omnibus fidem ſomnio feciſſe. Rem ita Alexandro per ſomnium cognitam vel crediderunt, vel credere ſe ſimularunt aſſentatores Macedones, ex ejus ipſius relatu, qui Diis prognatum ſe ferebat, Deorumque familiaris & divinus

Strab. l. 15. Plut. Alex. credi volebat. Verum Strabo remedium ab aliquo rei perito accepiſſe eum putat, indeq; captatam adulationis cauſſam; & Plutarchus fuiſſe ait medicæ artis præceptis imbutum ab Ariſtotele, & amicorum pleroſque opportunis remediis & conſiliis juviſſe. Mimum alium Ægyptiorum

Demonſtr. Ev. Prop. 9. cap. 59. §. 6. fol. 423. Veſpaſiano palpantium excuſſimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, cum luminibus orbatum quendam, & alium debili crure ſubornarunt, qui ſe affirmarent à Serapide ſecundum quietem admonitos, ut poſtularent ab eo valetudinem; atque hunc calce tactum, hunc litum ſputo convaluiſſe dixerunt. Aliam Antonini ſtropham ventilavimus ibidem, qui, ut ſpem vitæ Hadriano ægrotanti faceret, adduxit mulierem, quæ in ſomnis juſſam ſe diceret renuntiare Imperatori brevi convaliturum; hanc morem ſomnio gerere detrectantem narrant oculorum uſum amiſiſſe; iterumque per quietem admonitam eadem faceret, genuaq; ejus con-

contingeret; ſi feciſſet, viſum eſſe recuperaturam; paruiſſe tandem oculosque recepiſſe.

XVII. Coturnices in caſtra Ebræorum bis depluiſſe, res ſane miraculi plena fuit; non idcirco, quod ventus avium illarum magnam advexerit vim, nam iis abundat hac etiam ætate Ægyptus, unde illæ venerunt ad Ebræos, & vicinæ quoque regiones; & ventos quosdam ab avium advectione Ornithias eſſe dictos, nemo neſcit; & id circa vernum tempus contigit Ebræis Auſtro flante, quo tempore coturnices ex Auſtrinis plagis revolant ad Septentriones, uti ſolerter obſervatum eſt à Bocharto; & veſpere in Ebræorum caſtra deſcenderunt, quo ſcilicet tempore volando feſſæ quieſcendi cauſſa terram petunt; & ingenti copia, uti ſæpe fit, etiam navigantium damno, quorum naves obruunt, & uti aliquando factum in ora Antiatum notavit Blondus, in quam tanto advolarunt numero, ut intra menſem, per quinque millium ſpatium, centum coturnicum millia in ſingulos dies caperentur. Sed mirandum id fuit, quod ad Dei nutum lurconibus Iſraëlitis coturnices ventus obſonator attulerit; & quod, poſtquam cibum hunc liguriërunt per menſem, deſito eo graviſſima demum pœna conſecuta ſit. Porro hic quoque divinorum operum imitatores ſe præſtant damnoſi Ægyptiorum magi, quos teſtatur Ælianus aves de cælo poſſe in terram dejicere. Et in libris ſcriptorum Orientis haberi ſcribit R. Selomo Jarchi, Balaamum & reges Madianitarum volantes per aërem, divini nominis vi, in terram fuiſſe dejectos. Manna item cælo delabi, res naturalis eſt. Eo perplui Arabiam aſſeverant Scriptores priſci ac novitii; Libanum quoque, cujus & incolas fama eſt eo veſci; item regiones finitimas. Mel aërium, & mel roſcidum, & rorem Syriacum appellant. Sed & aliis quoque locis provenit; in Polonia præcipue; ex eoque Judæos placentas & pultes ajunt conficere. At mirabile id fuit, quod eſurientibus Iſraëlitis panem hunc Deus, velut ad præſcriptum, de cælo ſubminiſtrarit; quod ſervari id in perendinum non potuerit, præterquam in Sabbathum; quod in urna contra per multos annos ſervatum ſit; quod ad Solem liquefactum fuerit; quod Sabbatho defecerit, & poſtquam fines Chanaanitidis terræ attigerunt Iſraëlitæ. Quibus addi poteſt & quod habet liber ſapientiæ omne delectamentum omnisque ſaporis ſuavitatem manna in ſe habuiſſe. Itaque rem non ſolum prodigialiter & Deo auctore eveniſſe palam agnovit Artapanus, ſed miraculum etiam in majus auxit, Deum dicens

De coturnicibus, manna, cibisque ad Iſraëlitas divinitus miſſis.

Boch. Hieroz. Part. 2. lib. 1. c. 15.

Blond. Ital. illuſtr. p. 314.

Ælian. de anim. lib. 6. c. 33.

R. Sel. Jarch. in Num. 31.

Sap. 16, 20, 21.

Artap. apud Euſ. Pr. Ev. l. 9. c. 27.

Iſrae-

Iſraëlitis farinam panico ſimilem de cælo miſiſſe. Ejuſdem generis ſunt alia prodigia; ut cum Dei mandato corvi, & deinde Angelus ad Eliam cibaria detulerunt in dies ſingulos; ut cum effecit Elias, ut Sareptanæ viduæ farina & oleum ſuppeditarint; ut cum pauperculam viduam ære alieno liberavit Eliſæus multiplicatione olei; frumenti vero, Galgalitanorum fami ſubvenit; (quorum ſimilia & ſubinde à Domino Jesu facta ſunt) ut cum Danielem inter leones in ſpelunca jacentem pulmento & panibus pavit Habacucus ab Angelo ad eum raptus. Atqui ſimilia multa præferunt profanæ fabulæ & hiſtoriæ. Jovem ajunt, in cunis fuiſſe ab apibus nutritum; item Meliteum Jovis & Othreidis nymphæ filium; Pindarum quoque, & Hieronem Siciliæ regem, & Platonem. Narrat ipſe Pindarus, Jamum Apollinis & Evadnes filium melle à draconibus eſſe paſtum. Midæ infanti formicas frumenta dormienti in os ingeſſiſſe ferunt; Attin infantem ab hirco fuiſſe alitum; Æſculapium à cane ſervatum, à capra nutritum; item Ægiſthum, cujus nomen ob ſimilem nutricatum repræſentavit infans alter Procopio viſus; Miletum à lupis; Cyrum Perſici imperiî fundatorem à cane; Darium Hyſtaſpis filium ab equa; Androclum ſervum fugitivum à leone; Habidem Tarteſſiorum regem a feris; Remum & Romulum a lupa. Et in amatorio ſuo opere finxit Longus, capram Daphni, ovem Chloë ubera præbuiſſe. Sed & Epimenidem fabulantur a Nymphis cibum quendam accepiſſe, quo ſumto neque indigeret egeſtu, neque unquam edere viſus ſit. Anio filias tres fuiſſe garriunt Mythici, quarum quidquid una attigerat, vertebatur in fruges; quidquid altera, in vinum; quidquid tertia, in oleum: has Agamemnonem voluiſſe adverſus Trojanos abducere ad alendum exercitum, ſed in columbas a Baccho converſas evolaſſe. Muhammedum turbam multam exiguo cibo ſaturaſſe, produnt Arabum monumenta: & Phatimam, cum Muhammedo patri cibaria aliquando in vaſe ſubminiſtraſſet, conſumtis iis vas tamen exhauſtum non fuiſſe; atque ita Mariæ Chriſti matri ſimilem extitiſſe, quæ cum educaretur apud Zachariam, fructibus de cælo ſuppeditatis vitam toleravit.

Pindar. Olymp. Od. 6.

De aquis impetratis à Moſe aliisque Prophetis, à Deo.

XVIII. Nec eſurientes ſolum Iſraëlitas cibis, ſed ſitientes etiam aquis Deus ſæpe legitur refeciſſe: ut cum rupem virga Moſis percuſſam ſcatebras fontium non ſemel dare juſſit: ut cum ex aſinina maxilla Samſoni ſiti jam prope enecto aquæ eruperunt: ut cum imbribus de cælo eductis Samuel fidem dictis ſuis fecit: ut cum cælum Eliæ juſſis velut obnoxium rores & pluvias per aliquot annos cohibitas affatim largitum eſt: ut

ut cum exercitui Iſraëlitarum, Judæorum, & Idumæorum, in ſiticuloſis locis aquarum penuria laboranti, rivos per excavata incilia manare juſſit Eliſæus. Neque his fidem derogare impietas poſſit, quæ ſimilia hujusmodi plurima commenta eſt. Rheam ajunt Jovem recens enixam in ſiccis illa tempeſtate Arcadiæ campis, è terra ſceptro percuſſa aquam elicuiſſe ad abluendum infantem. Legitur in Nonni Dionyſiacis, inconditο & puerili ſed erudito tamen opere, Bacchum thyrſo rupem feriiſſe in gratiam Auræ virginis ſitientis, atque inde vini fontem expreſſiſſe. Quod & à Baſſaride factum jam ante finxerat. Sed & apud Euripidem ad Pentheum refert Nuntius, aquam è petra thyrſo Bacchæ pulſata ſcaturiiſſe. Quod Bacchi beneficio ſæpe ab his Bacchis factum teſtatur Philoſtratus. Legitur & in nugis Antonini Liberalis, Bacchum ad perterrendas Mineidas fluenta nectaris & lactis è pede meli textorii extraxiſſe. Prodigium idem Atalantæ cuſpidi tribuit Pauſanias. Is quoque poſt Herodotum perhibet Epidaurios ſiccitate & ſterilitate ſoli laborantes, Pythiæ monitu, Auxeſiæ & Damiæ ſimulacra ex oleis Atticis fabricaſſe, atq; ita urgenti malo conſuluiſſe. Et in Paradoxis Antigoni traditur, fuiſſe Crannone currum ſacrum, quo à ſupplicibus incolis concuſſo, Dii imbres poſtulantibus largirentur. Erant lavacra in terra Dryopide, quæ Hercules ex monte clava pulſato eduxiſſe ferebatur. Adnotatum à nobis eſt in Demonſtratione noſtra Evangelica, auctore Clemente Alexandrino, ex pluvia, quam cælo eduxit Samuel, prodiiſſe fabulam de Æaco pluvia Græciam ſqualentem & aridam temperante. Illic quoque ut Janum ad Moſis imaginem confictum eſſe probaremus, cum alia attulimus argumenta, tum hoc præcipue, quod ſimulacrum ejus deſcribat Albricus, ſiniſtra baculum habens, quo ſaxum percutiat, ex eoque aquam educat. Gemina dolia, ventorum alterum, alterum imbrium, vidiſſe ſe apud Indos refert apud Philoſtratum Apollonius, quæ aperta darent imbres atque ventos, clauſa eoſdem cohiberent, ex commodo regionis & voto incolarum. Fertur Darius, cum adverſum Sacas bellum gerens, Riſacis equiſonis fraude in loca arida ductus eſſet, & de ſalute cum exercitu periclitaretur, poſtulaſſe aquas a Diis, & voti compotem factum eſſe, copioſo imbre emiſſo. Ad imbres impetrandos Romæ immolabantur Jovi Aquilicia, Nudipedalibus populo denuntiatis. Pluvias Marci Aurelii exercitui ſiti confecto, Chriſtianorum, ut Marcus ipſe confeſſus eſt, precibus conceſſas, Ethnici quidam ad Arnuphis magi damnoſas artes, alii ad pietatem Marci referre

Nonn. Dionyſ. l. 48.
Nonn. Dionyſ. l. 45.
Eur. Bacch. v. 703.
Philoſtr. vit. Apoll. l. 3. c. 4.
Ant. Liber. Metam. 10.
Puſan. Lac.
Pauſ. Cor.
Herod. l. 5. cap. 82. 83.
Antig. Caryſt. Hiſt. Parad c. 15.
Dem. Ev. Pr. 4. f. 161.
Clem. Alex. Strom. 6.
1 Reg. 12, 17. 18.
Dem. Ev. Pr. 4. c. 9. §. 2. fol. 110.
Phil. Apoll. lib. 3. cap. 3.

maluerunt. Quippe imbres de cælo arceſſere, vel repellere ingruentes, una eſt ex portentoſis magicæ ſcientiæ effectionibus, teſte Seneca; & in Telchinum artibus non poſtrema hæc ponitur, pluvias grandinemque ciere. Inter Muhammedi ſui miracula inſigne illud jactant Arabes, quod impoſita vaſculo manu fons inter ejus digitos erupit, qui ſedandæ ingentis exercitus ſiti ſufficeret. Sed & cum naſceretur, exilem prius fontem largos aquæ latices profudiſſe ajunt. Eandem educendorum de cælo imbrium facultatem ſanctitate ſua & precibus promereri Brachmanes tradit Damaſcius. Promereri id ſe jactant Siamenſes aureo quodam ſimulacro per agros circumlato. Promeruiſſe etiam conceptis votis ac precatione Leanghooim Sinenſis exercitus ducem, Tartarorum copiis in monte Pexa circumſeſſum, ut fons de terra exiliret, Sinenſium annales produnt. Produnt & puteum Querinenſem terra editum fuiſſe, poſtquam venerabilis cujuſdam ſenis baculo percuſſa eſt, qui patrato hoc miraculo ex oculis hominum evanuerit. Excantatos imbres cælo elicere Peruviani ſciebant. At Ethnici Ebraicæ hiſtoriæ imperiti, agnoverunt rem ipſam à Moſe geſtam, rei admirabilitatem ſuſtulerunt. Ait enim Tacitus, inopia aquæ fatigatos Ebræos ad largas aquarum venas fuiſſe à Moſe ductos, aſinorum agreſtium gregem ſecuto: ſic interpolata veritate, ex fatua exoticorum ſive opinione ſive calumnia, qua aſinum ab Ebræis pro Deo coli dicebant.

Sen. Nat. Quæſt. l. 4.

Damaſc. ap. Photium, Tm. 242.

Tacit. Hiſt. libr. 1. c 3.

De tabulis Legis Moſi à Deo traditis.

XIX. Quod de lege Moſi à Deo tradita, ſacra & verax memorat hiſtoria, idem ad auctoritatem conciliandam pleriqne de ſe legumlatores inter Ethnicos jactarunt. Et ſuas quidem leges Jovi acceptas Minos referebat, ſuas Apollini Delphico Lycurgus, ſuas Minervæ Zaleucus, ſuas Egeriæ Numa, ſuas Dianæ ejuſq; interpreti cervæ Sertorius. Sed & Athenienſes gentem ſolertem & acutam, ſimulatione Minervæ ſibi imperium tradentis Piſiſtratus decepit, ſubornata in ſpeciem Deæ grandi muliere atque pulchra, Phya dicta. Legis ſuæ codicem, quem Caſterum appellant, Bremavio fuiſſe à Deo ſupra montem de nube traditum fertur in memoriis Brachmanum; atque alium item legum codicem in prima mundi ætate Brammoni Deum dediſſe. Idem de Zoroaſtre, legibuſque ab eo latis, prædicant Perſæ, ignicolæ: idem Getæ de Zamolxi. Decalogum quoque ſuum habent Brachmanes, Moſaici plane conſimilem, ejuſq; accuratas interpretationes; quibus ineſſe ajunt vaticinium illud, fore aliquando, ut unica lex ubique vigeat. Annibale Italiam vaſtante, libellos quoſdam cælo aperto decidiſſe, memorant Romani Hiſtorici, quibus futurorum

rorum indicia continebantur: memorant & ſortes Prænestinas perfracto ſaxo emiſſas. Multa ex Moſaicis mandatis in ſuam Philoſophiam transtuliſſe Pythagoram & Pythagoricos ſcribunt plerique, multa Platonem, Ariſtotelem nonnulla; neque pauca inde petita in variarum gentium inſtitutis deprehendas. Nec hic carmina Orphica proferam, quorum teſtimonio apud Euſebium utitur Ariſtobulus, utpote à priſcis Chriſtianis ſuppoſita, quemadmodum alibi oſtendimus. Euſ. Præp. Evang. l. 3. c. 12. Demonſtr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19.

De Urim & Thummim. XX. Mirifici illius oraculi, Urim & Thummim, quod ad pectus applicitum ferebat ſummus Pontifex, per idque Dei voluntatem cognoſcebat, ſimile fuit ſimulacrum ſapphirinum, quod ſummus Ægyptiorum ſacerdos atque judex de collo ſuſpenſum geſtabat, & Veritas dicebatur. An ut per id admoneretur judex veritatis & æquitatis in judiciis ferendis retinendæ? an ut per id perſuaderetur populus, veritatis eum eſſe compotem & veracem? an ut in rebus dubiis & obſcuris ſimulacrum id conſuleret, tanquam divinum aliquod oraculum, ut à Judæorum Pontifice fiebat?

De ignibus divinitus emiſſis. XXI. Ignes à Deo ſæpe emiſſos fuiſſe legimus in codicibus ſacris; aliquando beneficos & divini favoris indices; noxios nonnunquam & ſcelerum ultores. Prioris generis fuerunt, qui ſponte corripuerunt victimas & conſumſerunt; cujuſmodi fuiſſe eum, qui in Abelis ſacrificia lapſus eſt, Judæi & Eccleſiæ Patres bene multi conſentiunt. Talis fuit & qui in Moſis & Aaronis ſacrificio à Deo; & qui in illo Gedeonis ab Angelo excitatus eſt; & qui ad ſacra Davidis deſcendit in aream Ornani Jebuſæi; & qui ad ſacra Salomonis in encæniis Templi; & qui bovem ab Elia mactatum cremavit, cum ipſis lignis ac lapidibus, pulvere etiam & aqua circumfluente. Quæ inficiari non ſuſtinuit Julianus. Addit Gorionides ignem in Judæ Machabæi ſacrificio ſponte fuiſſe exortum, cum Dei cultum in templo inſtauraret. Pertinet illuc & ſacer ignis à Jeremia in excidio Templi reconditus, à Nehemia denuo repertus & excitatus; cum ex luculenta aqua ſacris adſperſa ad fulgorem Solis flamma emicuit. Talia autem multa gentes à Deo alienæ jactarunt. Nam ut Prometheum ſileam, qui Minervæ ope ignem de cælo ſubduxit, ſcribit Servius, primis gentium illarum temporibus, non aliter incenſa fuiſſe altaria, quam igne divino precibus impetrato. Et totius antiquitatis Romanæ, ne fabulis quidem prætermiſſis, promus condus Dionyſius Halicarnaſſeus, ignem in ſylva ſponte accenſum, à lupo materiæ aggeſtione nutritum, ab aquila alarum motu ventilatum fuiſſe narrat, dum Lavinium conderetur. Cyrill contra Julian. libr. 10. Joſeph. ben Gorion. l. 3. cap. 13. Serv. in Æneid. l. 12. v. 200. Dionyſ. Halic. libr. 1.

Oppidi Salentini Egnatiæ incolæ flammam in ſacro quodam loco, impoſitis lignis & victimis, ſponte exiſtere gloriabantur. Item & qui in Eryce monte, & qui in colle Vulcanio, quorum uterque in Sicilia eſt, divinæ rei operabantur. Tiberio per Macedoniam ducente exercitum in Syriam prima expeditione, ſacratæ olim Philippis victricium legionum aræ ſponte ſubitis colluxerunt ignibus. Hierocæſareæ & Hypæpis, quæ urbes ſunt Lydorum, cognomine Perſicorum, idem magica arte factum vidiſſe ſe declarat Pauſanias. Idem & de ſuo igne in ſempiternis foculis cuſtodito ferebant Chaldæi magi: idem & de Pharmaceutriæ ſuæ magicis ſacris Virgilius. Fama erat, teſte Plinio, apud Æthiopes cinnamum Soli deſtinatum, nullo admoto igne, conflagrare: quod ardentiſſimo his in regionibus Sole, in aridiſſimo ligno ſine miraculo fieri facile credimus. Seleuco, Pellæ Jovi ſacra faciente, ligna ad altaria ſponte acceſſiſſe hiſtoriæ perhibent, flammam è lignis ſponte exiliiſſe. Perhibet Plutarchus, Paullo Æmylio Amphipoli ſacra faciente ligna & victimas fulmine correptas fuiſſe & ambuſtas. In Poëmate, quod de conſulatu ſuo compoſuit, prodiderat Cicero, Terentiæ uxori ſuæ peracto ſacrificio in cinerem libaturæ, flammam ex eo emicuiſſe, ſibique flammam illam Conſulatum in eum annum portendiſſe. Rem vel aliam, vel eandem aliter refert Plutarchus; quæ poſt initum Conſulatum, flagrante conjuratione Catilinæ, contigerit. Tradunt alii Veſtalem quandam, Æmiliæ Maximæ virginis diſcipulam, cum extinctus eſſet ſacer ignis, ſibique inde virgas paratas proſpiceret, impoſita in foculum carbaſo à Deo impetraſſe, ut ignis ſubito reviviſceret. In urbe Myſiæ Pioniis, cum incolæ Pioni conditori ſuo parentant, fumus ex ejus ſepulcro ſponte exit: quod & viſum ſibi teſtificatur Pauſanias. Et fabuloſarum transfigurationum narrator Antoninus Liberalis ait, ex antro Cretenſi, in quo natus eſſe fertur Jupiter, plurimum emicare ignem, atque id tum fieri, cum ſanguis in partu Jovis effuſus effervеſcit. Perhibet item Sozomenus, Aphacis, ubi celeberrimum extabat Veneris templum, ignem è ſummo vertice Libani, certo die, certaque invocationis formula, inſtar ſtellæ, exortum, in proximum amnem ſeſe immerſiſſe. Refert Ariſtoteles apud Biſaltas, feſtis quibuſdam Bacchi, fertilitatem fulgore ignis circa templum ſponte excitato, ſterilitatem tenebris Deum portendere. In ſanctum Chriſti Domini ſepulcrum Sabbathi ſancti die ſub noctem cælo delabi ignem ſanctum, Græcis, Armenis, Syris, Coptis, aliiſque Schiſmaticis perſuaſiſſimum eſt. Nec ea hodie vel heri nata eſt opinio. Pro-

Pauſ. Eliac. 1. Virg. Ecl. 8. v. 105. Plin. lib. 12. cap. 19. Plutarch. Paul. Æm. Plutarch. in Ciceron. Pauſan. Bœotic. Ant. Liberal. cap 29. Sozom. l. 2. cap. 5. Ariſt. mirab. auſcult.

Proditum extat in geſtis Francorum, Balduino Hieroſolymis regnante,
magnum timorem ac dolorem Chriſtianis inceſſiſſe, ob tardum nimis ignis
ſacri adventum. Meminerunt ejuſdem prodigii Perdiccas Epheſius, Anonymus alter, & Wilbrandus Oldenburgicus, ab Allatio editi. Verum
quod olim Dei donum fuit, nunc techna eſt vafrorum hominum, è ſilice
ignem furtim in fomite rapientium, ne ipſis quidem inficiantibus. Vetus autem ignis illius uſus erat in Baptiſmo Catechumenorum, quem poſtquam hi ſubierant, φωτισθέντες dicebantur, hoc eſt Illuminati: cum
contra, qui in Epiſtola ad Ebræos φωτισθέντες appellantur, ab Interpreti- Ebr. 6, 4. &
bus dicantur Baptizati. Itaque cæleſtis illius luminis, cujus participes 10. 32.
fiebant, cum Baptiſmo initiabantur, nota erat ardens cereus, quem manu geſtabant. Unde & die ſolenni Purificationis beatæ Virginis accenduntur cerei ob Baptiſmum Chriſti, qui à multis Eccleſiis celebrabatur olim pridianis Calendis Februariis; Baptiſmus autem Catechumenorum in Paſchæ & Pentecoſtes pervigiliis adminiſtrabatur. Et quoniam in die Paraſceves lumina omnia extinguebantur; uti fit hodieque
in templis noſtris, tum ad exprimendas tenebras in morte Chriſti obortas, tum ad publicam Eccleſiæ mœſtitiam ſignificandam; cum rurſum ad
Baptiſmum ſolennem alioſque ſacros uſus igni opus erat, quaſi nullus
jam amplius ſupereſſet in terris, de cælo expectabatur. Sed ad rem. Ad
ſimilitudinem Angeli illius, qui coram Manue & ejus uxore in flam- Jud. 13, 20.
ma cælum conſcendit, nonne expreſſum dicas Serapidem, qui Ptolemæo Lagidæ ſecundum quietem viſus eſt in cælum igne plurimo attolli, ut
refert idem Tacitus? Ad exemplum Eliæ, qui curru igneo per turbinem Tacit. Hiſt.
in cælum raptus eſt, nonne Simon Magus quadrigis igneis viam cælo affe- libr. 4. c. 83.
ctabat, quas Petri ore difflatas fuiſſe commemorat Arnobius? Quod de Arnob. l. 2.
Anania, Azaria, & Miſaële proditum eſt in Libris ſacris, ex ardente fornace illæſos exiiſſe, nonne idem quoque de ſuo Zoroaſtre Perſæ commenti ſunt? Nonne ſe Turcam quendam audiſſe refert Busbequius, cum Busbeq.
diceret Cœnobiarcham ſuum ſanctitate & miraculis conſpicuum verve- Epiſt. IV.
ci exenterato alligari, & in furnum ardentem conjici fuiſſe ſolitum, illæſumque extrahi cum vervece percocto? Quod autem de igne eodem referunt Libri hi ſacri, illibatis tribus ſanctis viris, impetum omnem ſuum in Regis miniſtros convertiſſe, lethoque eos dediſſe; cujuſmodi pœna jam ante affecta fuerant Sodoma, aliæque ſceleratæ urbes Sodomis vicinæ; item Aaronis filii Nadab & Abiu, ob admotum ſacris
altaribus ignem alienum; & aliquanto poſt Iſraëlitarum plerique; ob

tur-

turbulentam & immoderatam carnium flagitationem ; & deinde ducenti & quinquaginta viri participes ſeditionis Coræ, Dathanis, & Abironis, qui terra abſorpti ſunt ; & multo poſt, Eliæ juſſu, duo militum manipuli ad comprehendendum eum ab Ochozia miſſi: ſimilia horum pleraque ſuppeditant exoticæ hiſtoriæ & fabulæ. Multos in iis legas fulminibus ictos impietatis pœnas dediſſe, ut ſuperius à me obſervatum eſt. Amphiaraus, ob ſuſceptum cum Polynice adverſus Thebanos bellum Diis parum probatum, terræ Jovis fulmine apertæ hiatu hauſtus eſſe fertur. Eteocli ante ſingulare cum fratre certamen ſacra facienti, fingit Statius ignem infeſtum proſiluiſſe in os, & diadema aduſſiſſe. Quod ante infauſtum Flaminii Conſulis cum Hannibale prælium Traſimenus lacus fulminibus appetitus, totus arſiſſet & velut ambuſtus eſſet feralis id ominis loco habitum eſt. Exorti è ſepulcris Davidis & Salomonis repente ignes, Herodis Aſcalonitæ reconditos illic theſauros ſcrutantis avaritiam repreſſerunt, ambuſtis duobus ſatellitibus. Inter ſigna Hieroſolymitani excidii prænuntia ponit Joſephus inſolitam lucem circa templum noctu exortam. Eſt apud Ammianum Marcellinum, & alios ætatis ejuſdem ſcriptores, flammas è terra erumpentes inceptam à Juliano Imperatore Hieroſolymitani templi inſtaurationem diſturbaſſe. Eſt & in Mexicana hiſtoria, trucidatos à Dæmone fuiſſe per noctem plurimos, qui præter ejus mandatum, loco quodam conſiſtere ſedemq; figere volebant.

Stat. Theb. libr. 1.

Joſeph. bell. Jud. l. 7. c. 31.

Ammian. Marcell. libr. 23.

De aquis amaris zelotypiæ.

XXII. Ritus explorandæ mulierum pudicitiæ, per aquarum amararum & devotarum potum, manavit ad exoticas gentes, etiam ab humanitate alienas. Fontem quendam Stygis nomine dictum, Epheſi fuiſſe narrat Achilles Tatius, ſic temperatum à Diana, ut ſi integra aliqua puella in eum deſcenderet, tabellam collo geſtans, in qua deſcriptum erat juramentum, altitudinem ſuam ſervarent aquæ; ſin corrupta, intumeſcerent ad collum uſque, & tabellam operirent. Quod imitatus in Eroticis Euſtathius fontem alium prope conſimilem Artycomide commentus eſt. Fontis illius Stygii Epheſiorum fabula profluxit ex priſca illa de Stygia palude, cujus Dii jurare & fallere numen timent. Integritatem ſuam approbavit Tuccia virgo Veſtalis, inceſti rea, cribro hauſta aqua è Tiberi, & in ædem Veſtæ perlata. Fontem Siciliæ Dianam ſi quis impudicis manibus hauſiſſet, hunc veteres perhibent aquam vino non miſcuiſſe. Fons alter Carthagini proximus, oleo manans, impuro aliquo accedente exareſcebat; caſto, plus olei mittebat. Conjugum fidem & integritatem explorabant Germani, infantibus recens natis clypeo impoſitis, & in

Achill. Tat. libr. 8.

Euſtath. l. 8. & 11.

in Rhenum projectis ; qui ſi mergerentur, adulterio cenſebantur concepti ; legitimi, ſi fluitarent. Celebrati ſunt in Sicilia Palici Dii, & Crateres, Delli dicti, Palicorum fratres , quorum aqua ea vi pollebat, ut parceret veracibus, perjuros illico puniret, vel cæcitate, vel morte illata. De iis vero ſic Ariſtoteles : juramentum in tabella deſcriptum fuiſſe ait, quæ ſi Ariſtot. mirab. auſcult. in aquam miſſa ſupernataret, verax habitum fuiſſe juramentum ; falſum ſi deprimeretur ; ipſumque perjurum velut æſtuantis flammæ ardore fuiſſe correptum. Pœna eadem perjuros afficiebat Olachas amnis Bithyniæ. Titareſii amnis aquas appellat pœnales , diriſque genitas Plinius ; quod Plin l.4. c.8. iis , ut videtur, juramentorum fides exploraretur. Unde & fluvio nomen alterum Horcos. Tyanis vicinus fons dicitur fuiſſe Jovi ſacer, cujus aqua epota perjuros tetris puſtulis & ulceribus inficiebat ; & in veſtigio retinebat ita defixos , ut abſcedere non poſſent , & patrata facinora ultro confiterentur. Ferunt veterum Perſarum Theologica, Zoroaſtrem ad promerendam fidem ex argenti liquefacti & ferventis lavacro incolumem exiiſſe. Ferebant & magici Democriti commentarii, naſci apud Indos herbam Achæmenida, cujus radice in paſtillos digeſta,& per diem in vino à noxiis pota, tantos noctu ſubiiſſe cruciatus , per vanas numinum imaginationes,ut delicta omnia confiterentur. Ferventes aquas Auguſtoduni conſecratas habuit Apollo, quarum hauſtu perjuria puniebantur. Longe vero diverſam vim tribuit Ovidius fonti alteri, qui Ro- Ovid. Faſt. libr. 5. mæ fuit ad portam Capenam Mercurio ſacer. Hoc ſpargebantur adhibitis precibus mercatores , idibus Majis, feſto Mercurii die, putabantque , ita fraudes ſuas ablutum iri. Sed & luſtralibus omnibus aquis virtutem eandem Ethnici tribuebant. Apud veteres Francos, aliasq; Germanicas gentes, criminum indagabatur veritas per aquam vel ferventem , vel frigidam , ex certæ formulæ præſcripto adjurationibus devotam : nam niſi ſupernataret conjectus in eam reus, vel ex illa brachium illæſum retraheret, nocens habebatur. Quo poſtremo probationis genere etiam nunc utuntur Colchi, qui Mengrelii hodie appellantur, ex veteri Manralorum nomine, quorum meminit Ptolemæus. Caffari Soffalæ finitimi, cum aliis utuntur ad cognoſcendam reorum innocentiam artibus , tum his præcipue duobus , vel veneno ad bibendum præbito ; vel amaris & noxiis ſuccis herbarum & corticum propinatis : quæ tuto ab inſontibus , cum præſenti pernicie à nocentibus hauriri ferunt. Guineenſes quoque veritatem explorare ſolent , appoſita ad potandum aqua herbis quibuſdam ſacris medicata. Lacum probationis eſſe apud Indos ex

Bar-

Porphyr. de Styge.

Bardeſane refert Porphyrius, ſic dictum, quod rei in eum demiſſi probarentur; intumeſcente aqua ad caput uſque, ſi culpæ affines eſſent; genua non ſuperante, ſi extra culpam: atque ea eſt aqua, quam Tantaliam appellat apud Philoſtratum Apollonius.

Philoſtr. vit. Apollon. libr. 3. c. 10.

Fontem alium Indicum commemorat Cteſias, ex quo ſi pauxillum aliquid delibatum, & aquæ vulgari admiſtum bibiſſet quiſpiam, continuo mente emotus admiſſa ſibi omnia ſponte fatebatur; atque ita in reorum caput Rex quæſtionem habere ſolebat.

Cteſ. apud Phot. Tm. 72.

Quem in India Cteſias, eundem in Æthiopia locant Sotion & Antigonus Caryſtius, pro more veterum, qui Æthiopes & Indos confundebant. Apud Siamenſes aquam profundam ſubeunt accuſator & reus; quorum qui diutius ſub aqua, aëre intercepto, ſpiritum continere poteſt, ei tribuitur fides; item ei, qui manum in fervens oleum ſine noxa conjicit, Quod & apud Malabaros in uſu eſt. Bolum etiam oryzæ diris devotum degluriunt apud eoſdem Siamenſes, qui innocentes haberi volunt; quod qui ſine vomitu fecerit, cauſſam obtinet. Idem olim in Scythia uſus fuit baccæ arboris cujuſdam, ad probandam puellarum virginitatem. Apud Achæos mulieris ad ſacra telluris adhibitæ pudicitia explorabatur taurini ſanguinis potu; quæ ſi fallebat, non impune ei erat. Criminis ſuſpectos ignem nudis pedibus calcare cogunt ii, quos dixi, Siamenſes: quod niſi fiat ſine damno, reus habetur pro convicto.

Theodor. Prodr. Erot. libr. 2.

Cypriis morem hunc calcandi ignis adſcribit Theodorus Prodromus: reclamat Gaulminus, ſed futili argumento, quod alibi idem non legerit. Quaſi omnia legerit. Quaſi, quæ ſemel tantum occurrunt in libris veterum, repudianda ſint. Pietati Hirpinæ familiæ in Faliſcis conceſſam ab Apolline facultatem ignes impune calcandi ſcribit Virgilius, ſcribunt & alii.

Virgil. Æneid. libr. 11. v. 787. Plin. libr. 7. c. 2. Sil. Ital. l. 5. Strabo l. 5. & 12.

At Varroni potius tribuamus fidem, qui medicamentis vim eos ignis domare nos monuit. Antiquiſſimum hunc inter Græcos fuiſſe ritum calcandi ignis, tangendarumque laminarum candentium ad innocentiam approbandam, cognoſcere licet ex Sophoclis Antigone; ubi vetus Interpres alterius moris commeminit, projiciendæ in mare maſſæ ferreæ, cum hac precatione, juramenta firma manerent, quoad maſſa enataret. Ferrum ignitum tangere ad veritatem ſanciendam, frequenti uſu receptum fuit inter priſcos Germanos, Francos, & Anglos; in quorum hiſtoriis proditum eſt, Emmam Eduardi Regis matrem, ſuſpectam impudicitiæ, ignitis vomeribus nudo pede preſſis ſe purgaſſe. Probationem hanc Germanicæ gentes appellabant Judicium Dei, & vocabulo gentili Ordaleum. Uſitatum quoque id fuiſſe inter Æthiopes ſcimus ex

Digitized by Google

ex Heliodoro, apud quem in teſtimonium virginitatis ſupra candentem craticulam argenteam illæſis pedibus incedit Chariclea. Uſitatum & apud Jappones, Caffaros, & Malabaros. Apud hos manibus attrectare audent ferrum candens uxores ſuſpectæ pudicitiæ, non Ethnicorum ſolum ſed & Chriſtianorum. Factum id legimus etiam Ivonis Carnotenſis ætate. Ex quo, cum alias identidem, tum præcipue ad explorandam ſuſpectarum uxorum caſtitatem, ferrum candens admotum fuiſſe ſcitur. Etſi auctoritate Eccleſiæ receptæ nunquam ſunt hujusmodi probationes; aliquando etiam à decretis Synodorum & ſummis Pontificibus vetitæ. Flumen etiam Crocodilis infeſtum Malabari tranare coguntur, qui perjurii accuſantur: item inſulæ ſancti Laurentii incolæ nigri, adjurato prius crocodilo, quem Voam nuncupant; patria quidem dictione, ſed priſcis tamen etiam Italis uſurpata: ſic enim eos appellaſſe ſerpentes ingentis magnitudinis teſtem damus Plinium. Pſyllos, gentem Libycam, ajunt prolem, ſi dubitent, an ex ſe procreata ſit, in arcam ceraſtarum plenam demittere; qui ſi infanti parcant, pro legitimo haberi. Erat Corinthi Palæmonis adytum, in quo ſi quis perjurio ſe alligaſſet, pœnas vitare non poterat. Erat Hierapoli Phrygiæ urbe ſub Apollinis templo ſpelunca immanis, unde aura erumpebat cæteris animantibus, etiam volantibus furſum avibus lethalis; at qui ſacris initiati eſſent innoxia. Antrum illud Indicum, quod ex Bardeſane deſcribit Porphyrius, oſtio occluſum erat, ita comparato, ut hominibus vitæ integris ſponte recluderetur; à ſceleſtis vero ne vi quidem adhibita aperiri poſſet. Antri quoque Epheſini, in quo fiſtula inerat Dianæ ſacra, ex cujus ſono de puellarum virginitate fiebat judicium; vel illibata, ſi exaudiretur; vel imminuta, ſi pro eo ederetur triſtis quidam ploratus; antri, inquam, illius fores virginibus integris ad exeundum ſponte patebant. Narrant hiſtoriæ Byzantinæ fuiſſe Conſtantinopoli ſimulacrum Veneris, cui experiendæ pudicitiæ cauſſa admovebantur puellæ & uxores: quæ puræ erant, abibant ſine noxa; quæ depudicatæ, obſcœnæ earum quantumvis renitentium partes veſtibus ſublatis revelabantur.

Heliod. Æthiop. l.10. — *Ivo Carnot. Epiſt. 74.* — *Plin. l.8.c.14* — *Porphyr. de Styge.*

XXIII. De uva illa prægrandi ab exploratoribus Terræ promiſſæ ad Moſem relata, etſi figmentis ſimilia videntur quæ ſcripſit Philo, peregrinatorum tamen ſcriptorumque multorum teſtimonio confirmantur. Nam hodieque in valle Sorec uvas colligi affirmant, viginti quinque pondo, eoque etiam amplius. Naſcuntur & in Libano, & in aliis Syriæ locis, quo-

De uva prægrandi à terræ promiſſæ exploratoribus ad Moſem relata.

Phil. libr. 1. de vita Moſis.

quorum acini pollicis molem æquant. Sed & in exoticis locis, velut in
Strab. lib. 11. 15. & 18. Margiana, & in Carmania, & in Mauritania, vites extitiſſe teſtatur Strabo,
tantæ molis; ut earum caudicem duo homines vix continerent, uvas
vero ipſæ ferrent bicubitales. Interiorem Africæ partem uvas dediſſe
Plin. lib 14. c. 2. Plinius docet, quæ infantium puerorum magnitudinem exſuperent. Nunc
quoq; in Hyrcania vites ſunt craſſiori caudice, quam ſit humanum corpus.
Et ad oſtia fluminis Rha cernuntur uvæ acinis juglande amplioribus.
Metroph. apud Stephan. in Εὐκαρπία Fabulæ proximum eſt, quod refertur ex Metrophane, in Eucarpia, quæ
regio eſt minoris Phrygiæ, uvas in tantam magnitudinem creſcere, ut ea-
rum pondere plauſtra rumpantur. Creta, Chios, aliæque Ægei maris
inſulæ racemos dant pondo decem, nonnunquam & triginta ſex, atque
etiam quadraginta. In Madera inſula adoleſcunt uvæ ad trium quatu-
orve palmorum magnitudinem, ad libras viginti duas.

De virga Aaronis floreſcente, & amygdalas emittente: & de ficu à Chriſto arefacta.

XXIV. Prodigiis à Deo editis in virga Aaronis, quæ flores fructuſ-
que miſit, & in ficu per Chriſti exſecrationem arefacta, ſimilia quædam
proferunt Ethnici. Ajunt clavam Herculis, quæ ex oleaſtro erat, de-
ſtitutam in terra, miſiſſe radices & repullulaſſe. Ajunt & virgam po-
puleam, quo loco natus erat Virgilius, more regionis in puerperiis ſer-
vato, ſtatim depactam, ita brevi convaluiſſe, ut annoſas populos adæqua-
ret; dictamque ex eo arborem Virgilii, & conſecratam ſumma gravida-
rum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota. Inter miracula for-
tuita ponit Plinius, auctorem Theophraſtum ſecutus, quod oliva in totum
Plin. lib. 17. cap. 25. ambuſta aliquando revixit; & in Bœotia deroſæ à locuſtis ficus ite-
rum germinarunt. Quæ tamen naturaliter fieri potuiſſe non diffitetur
Theophr. Hiſt. Plant. lib. 2. c. 4. Theophraſtus. Vi quoque divina factum putat Plinius, quod bello
Perſei, bis Romæ in Capitolio palma enata ſit ex capite Jovis: etſi id vis
Plin. ibid. naturæ potuit efficere. Quod & de ramulo illo dicas, quem ex ore galli-
næ ſumtum panxit Livia, unde lauretum ingens natum, ex quo tri-
umphaturi Cæſares laureas decerpebant. Atque hanc ſylvam omnem,
noviſſimo Neronis anno, qui poſtremus fuit ex progenie Auguſti, exa-
ruiſſe, viſa res eſt plena miraculi: uti & clanguiſſe laurus ſingulas ſub eo-
rum obitum, à quibus fuerant in eodem laureto ſatæ, cum triumpharent.
Prodigii quoque loco habitum eſt, quod Ruminalis ficus, quæ Remi &
Romuli infantiam texerat, ſub Nerone arefacta eſt, donec in novos fœtus
reviriſceret. Viſam ſibi Logothetæ cujuſdam ficum aſſeverat Johannes
Tzetzes, non ſine jurisjurandi religione; quæ quo die is extinctus eſt, ex-
ſiccata eſt & ipſa, poſtridie etiam ad radicem fiſſa.

XXV.

XXV. Qua vi pollebat æneus ſerpens à Moſe conflatus, & ad ſanandos ignitorum ſerpentium ictus palam propoſitus & erectus, parem vim habuiſſe quædam ſimulacra profanæ ſuadent hiſtoriæ. Græci ϛοιχειώσεις appellant, Arabes Taliſmana, quod eſt, ſi Salmaſio credimus, à Græcorum vocabulo τέλεσμα. Celebratus imprimis hac arte fuit ſacerrimus magus Apollonius Tyaneus. Ferunt eum ſerpentes, ciconias, peſtem Byzantio abegiſſe, ſignis quibuſdam certa arte fabricatis: & ſerpentes quidem, impoſito columnæ cuidam, Serpentinæ inde dictæ, triplici & tricipiti ſerpente æneo; quorum uni labrum inferius, impacta clava ferrea, cum comminuiſſet Muhammedus ſecundus, rurſum ſerpentes invaſerunt urbem, licet innocui, ob ſuperſtites reliquorum ſerpentium formas. Altera quoque vi pollebat columna eadem, ut in Hippodromo, in quo deſtituta erat, equi contumaces per eam domarentur. Ciconias rurſum ſolitas injectis ſerpentibus ciſternas inficere, erectis tribus ciconiis marmoreis Byzantio exterminavit. Ejuſdem opus fuiſſe videtur ſtatua illa equeſtris Conſtantinopoli poſita ad peſtem ſedandam; quæ poſtquam dejecta eſt, urbem lues quotannis vexare non deſiit. Sanandæ certe peſtilentiæ peritum fuiſſe Apollonium garrit Philoſtratus Scorpiis quoque & culicibus Antiochiam liberavit, defoſſo in terram ſcorpio æneo, & populo calamos per urbem geſtare & quatere juſſo, ac paſſim inclamare, Culices urbe facefferent. Nobile quoque adverſus ſcorpios ſimulacrum Emeſæ collocatum deſcribit Geographus Nubienſis. Tale & Tripoli urbe Syriæ in muro ſculptum eſſe referunt nuperi peregrinatores. Annulum geſtabat Hali Rodoham, ſcorpii figura notatum ea arte, ut à ſcorpiis inflicta vulnera facile ſanaret. In urbe Ægypti Menfloth nunc dicta, olim à crocodilis nomen habente, in templi cujuſdam fundamentis ad ripas Nili infoſſum plumbeum crocodili ſignum, literis Ægyptiis inſcriptum, tutam à maleficiis crocodilorum præſtabat Ægyptum. Quod poſtquam igni liquari juſſit Achmetus ben Thaulon Arabs, Ægypto præfectus, iis infeſtari cœpta eſt Ægyptus. Nunc etiam quod infra Cairum perpauci ac fere innoxii in Nilo reperiuntur, cauſſæ eſſe volunt incolæ Taliſmanicum ſimulacrum, columnæ cuidam Cairi ſubjectum. Peritiſſimi ſignorum hujuſmodi conflandorum artifices fuerunt Arabes: fuerunt & ante illos Ægypti. An illuc reſpiciebat Claudianus, cum Megæram magi ſenis forma indutam, dicentem inducit, noſſe ſe quid ſigna ſagacis Ægypti valeant? & Lucanus, cum animalia ſaxis inſcripta comemorat, magicas formas ſignantia? Nobilitati quoq; fuerunt arte incantandorum ſerpentium

De ſerpente æneo.

Philoſtr. vit. Apoll. l. 4. cap. 3.

Geograph. Nub. Clim. 3. Part. 6.

Claudian. in Rufin. libr. 1.

Lucan. l. 3.

Theſſali, Marſi, Colchi, Indi, Pſylli, Nigritæ, Peruani. Adde his & quoſdam ex Parianis, qui non quod ex ſerpente in Heroëm mutato genus ducerent, ut nugantur veteres, ſed quod arte magica pollerent, ſerpentes incantabant. Item quod Eurydicen ad vitam ab Orpheo revocatam fuiſſe finxerunt Antiqui, alio refert Tzetzes, nempe ad artes magicas, quibus is pollebat. Nos vero, qui Orpheum Moſis ſimulacrum eſſe ſcimus, aliique porro ut ſcirent effecimus, hoc figmento expreſſam potius putamus hanc ipſam, quam in manibus habemus, ſerpentis ænei hiſtoriam: uti & iis, quæ de Æſculapio, altero Moſis ſimulacro, perhibent Græci, omnis eum generis ſanaſſe morbos, & ad vitam etiam mortuos revocaſſe. Expreſſa quoque videtur ſerpentibus illis, quibus in Liberi Orgiis Bacchæ caput incingebant. Quanquam & iis adumbratum veriſimile eſt ſerpentem, in quem virga Moſis mutata eſt.

Joh. Tzetz. Chiliad. 2. Hiſt. 54. Demonſtr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19. fol. 102. ſqq.

De aſina Balaami.

XXVI. Humanas voces edidiſſe aſinam Balaami, itidem ut noxium illum ſerpentem, cujus fraude Eva decepta eſt, confirmari poteſt ex ſimilibus prodigiis, ſive veris, ſive fictis, quæ præferunt veteres hiſtoriæ. Ea jam collegerunt alii, imprimis Bochartus noſter in Hierozoico. Illic recenſet & aſinum Bacchi, & arietem Phryxi, & Xanthum ac Arionem Achillis, & Adraſti equos, taurum Europæ raptorem, agnnm in Ægypto Bocchore regnante locutum, Pori elephantum in India, canem Arimini, (cui & gallinaceum ibidem locutum addere poſſis ex Plinio) boves ſæpius in aliis Italiæ locis, ac in Sicilia quoque florentibus rebus Romanis; animal muli ſimile è terræ hiatu ortum in Meſopotamia, taliaque multa apud Arabes. Huc confer canem Simonis magi multos allocutum, & animalia humanorum ſenſuum ſignificationes edentia; ut leo ille Philoſtrato memoratus, quem Amaſidem Ægypti regem fuiſſe auſus eſt per ſummam vecordiam dicere. Fertur & in hiſtoriis Septentrionalibus fuiſſe ſagam Norvegicam, quæ pulmentum hac arte parabat, ut hauſto eo diſciplinarum omnium peritia, intelligendarumque linguarum, ac vocum etiam animalium omnium, facultas compararetur. Tritum eſt autem in fabulis voces animalium ab hominibus, & hominum ab animalibus eſſe intellectas. Nam quis neſcit Tireſiam & Melampum? & quorum hiſtoriæ fabulis proximæ ſunt, Pythagoram & Apollonium? item oracula columbæ Lybicæ, & columbarum Dodonæarum; vel fagorum ipſarum, juxta nonnullos? Nam & arboribus copiam fandi aliquando factam Scriptores aſſeverarunt: velut Epidius in commentariis Plinio laudatis, & Philoſtratus; apud quem arbores Apollonium ſalutani, ad

Bochart. Hieroz. Part. 1. l. 2. cap. 14.

Plin. libr. 10. cap. 21.

Philoſtrat. Apollon. vit. libr. 5. cap. 15.

Plin. libr. 17. cap. 25. Philoſtrat. Apoll. l. 6. c. 5.

ad eumque cœnantem ſponte accedunt tripodes & fercula. Tolerabiliora ſunt apud Poëtas commenta hujusmodi; apud Virgilium, cum Æneam alloquitur arbor Polydorum occultans; & apud Ovidium, cum Eryſichthonem Dryas in arbore deliteſcens; & apud alios complures, qui Argus navis ſive malum, ſive carinam, utpote ex Dodonæa quercu fabrefactam, loquacem faciunt. Factam eandem loquendi copiam volunt veteres & fluviis; velut cum Pythagoram tranſeuntem à Caucaſo, vel juxta alios à Neſſo amne, ſalutatum aſſeverare audent. Capita etiam, truncis revulſa, vocalia fecerunt, ut illud Orphei; & aliud Sacerdotis cujuſdam à Cercida interfecti, cujus meminit Ariſtoteles; & alia duo, quorum Phlegon. Arabes vero, nulli genti mendaciorum laude ſecundi, arbores Muhammedo obviam nonnunquam proceſſiſſe garriunt, lapides ſalutem dixiſſe, ovem aſſam de ſe non comedenda eſurientem monuiſſe, camelum cum eo ſervitutem ſuam queſtum eſſe, palmæ caudicem ejus deſiderium impatienter ferentem gemuiſſe. Simulacris etiam vocem tribuunt non Poëtæ modo & Mythici, qui Memnonem marmoreum, apud Æthiopes, ſalutare ſolitum narrant Auroram matrem cum gaudio, proſequi vero lacrymis & gemitu Solem occidentem: non Rabbini ſolum, qui apud Haoulamenſes ſolaris cujusdam orbis, magica arte parati, rotas exoriente Sole ſonitus ingentes dare produnt: ſed & Romanarum rerum Scriptores, qui ſimulacrum Fortunæ muliebris non ſemel locutum perhibent; atque illud etiam Junonis Monetæ, quod erat Veiis; quod & ſimulacris multis contigiſſe ſcribit Plutarchus; & icunculam illam puellarem, cujus monitu futura prænoſcere Nero credi volebat. Aliud item ſimulacrum Jovis per magicas præſtigias oracula protuliſſe perhibet Eccleſiaſtica Hiſtoria. Taliſmana quoque appellant Arabes hujuſmodi ſimulacra loquentia; quorum parandorum artem libris ſuis tradiderant Zabii, vetuſtiſſimi ſuperſtitionum omnium inter Chaldæos auctores & magiſtri. Libros quosdam hujus argumenti ab illis lucubratos vidiſſe ſe refert Maimonides. Ineptum quiddam commenti ſunt Byzantinæ conditores Hiſtoriæ, turrim Byzantii fuiſſe, de Herculis nomine dictam, quæ arcana hoſtium incolis aperiret. Memorant & muſicos concentus muris Byzantinis a Neptuno & Apolline additos; perinde ut & lapidi cuidam, qui erat in arce Megarenſi, ab eodem Apolline, cum Alcathoo operam ſuam ad extruendos muros locaſſet, & in eo lapide citharam repoſuiſſet, qui inde Cithariſtes dictus eſt.

Virgil. Æneid. 3.
Ovid. Metam. 8.
Ariſtot. de partib. anim. c. 10.
Phleg. Mirab. cap. 2. & 3.
Plutarch. Camillo.
Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 29.

XXVII.

De mora Solis per tempus prælii Gabaonitani.

Homer. Odyſſ. ψ. Herodot. Euterp. l. 2. cap. 142. Auguſt. de civit. Dei libr. 21. c. 8.

XXVII. Quæ ſacer Codex habet de mora Soli à Deo injecta per Gabaonitani prælii tempus, quoad Joſue quinque Regum adverſariorum copias deleret, & de umbra ſolari in Achazi horario regreſſa; eorum affinia multa memorant libri Ethnicorum. Vulgata eſt Græcanica fabula de trinoctiali Jovis cum Alcmena concubitu; vulgata & altera de averſis Solis equis in ferali illo Atrei convivio, quæ non uno modo exponitur. Par illarum eſt alia fabula de Luna, quæ dum Endymionis amoribus vacaret, Apollini currum tradidit; ille vero in gratiam ſororis lento curru noctem produxit. Homeri figmentum eſt, Palladem in gratiam Ulyſſis & Penelopes protraxiſſe noctis ſpatium, Auroramque ſub Oceano detinuiſſe. Quinetiam traditum eſt ab Herodoto, fuiſſe in veteribus memoriis Ægyptiorum, Solem quater curricula mutaſſe; bis ortum eſſe, unde ſolet occidere; bis occidiſſe, unde oritur. Teſtis eſt Varro in libro De gente Populi Romani, quem citat Auguſtinus, memoriæ proditum fuiſſe a Caſtore Rhodio, ſtellam Veneris mutaſſe aliquando colorem, magnitudinem, figuram, & ſui curſus ordinem atque legem. Referunt etiam rerum Sinicarum Scriptores, factum eſſe pietate Kingcungi regis, ut Martis ſidus tribus gradibus retroactum ſit. Inter magicas virtutes præcipuam hanc Poëtæ celebrant, ſiderum curricula morari, noctes dieſve contrahere vel augere, deripere cælo Lunam, atque item ſtellas, ex iiſque ſcintillas elicere.

De coma Samſonis.

Joh. Tz. Hiſt. 37. Chil. 2. v. 538. 542.

XXVIII. Coma Samſonis, cui velut intextum erat & adnexum hominis robur, expreſſam fuiſſe ab artificibus fabularum per Niſi Megarenſium regis comam, cui regni fortuna inhærebat, pridem viri docti animadverterunt. Idem & de coma Pterelai, per Comætho puellam abſciſſa, traditum refert Tzetzes.

De fame, ſterilitate & ſiccitate ſæpius à Deo terris inducta.

Menand. apud Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 7. Heſiod. ἔργ. v. 240. & ſeq.

XXIX. Fames, ſterilitas, & ſiccitas, quibus per triennium vexati ſunt Ebræi, ob interfectos à Saule Gabaonitas; & altera illa per annos totidem ab Elia Iſraëliticæ terræ inducta, & Menandri Phœniciarum rerum Scriptoris teſtimonio confirmata; quibus adjungere poſſis Abimelechi domum ſterilitate à Deo multatam, propter Saræ raptum: ſimilia exempla habent in veteribus monumentis, ac fabulari præcipue hiſtoria; quam ſecutus Heſiodus Jovem dicit hominum impiorum noxas ulciſci ſolere fame & peſte. Ob raptam filiam Ceres in antro delituit, terramque ſterilitate, homines fame affecit, quoad Parcæ a Jove ſubmiſſæ iratam placaverunt. Eadem deinde pœna Phigalenſes mulctavit, quod ſimulacrum ſuum igne conſumtum reparare, ſtataſque cerimonias obire neglexiſ-

Digitized by Google

glexiſſent; iiſque inſtauratis priſtinam fœcunditatem agris reſtituit. Eryſichthoni etiam, vel ut alii volunt, Triopæ Eryſichthonis patri, ob ſucciſum lucum ſibi ſacrum inexplebilem famem immiſit. Narrat Philoſtratus Æthiopum Indorum ſolum, pecudes, & uxores infœcundas extitiſſe, ob regem Gangem interfectum. Et ut ſæpe à Diis excitatam famem, ſic ſæpe ſedatam legimus: velut illa, quam ex oraculi Delphici monitu preces Æaci compeſcuerunt; & altera Epidauriis infeſta, quam deſituram pronuntiavit idem oraculum, ſi Damiæ & Auxeſiæ ſtatuerentur ſimulacra. Philoſtrat. Apoll. vit. l. 3. c. 6.

XXX. Quod perhibent Libri ſacri de mortuis ad vitam revocatis, viduæ Sareptanæ filio per Eliam, altero viduæ Sunamitidis filio per Eliſeum, & cadavere in Eliſei ſepulcrum, forte projecto; item de viduæ Naimitanæ filio, de filia Jairi Archiſynagogi, & de Lazaro, quos Chriſtus; & de Tabitha Joppenſi puella, quam Petrus vitæ reſtituit: idem in exoticis ſcriptis Deorum vatumque facultate ſæpe præſtitum legimus. Et Mythici quidem revocatos à morte fabulantur pleroſque, Theſeum, Alceſtin, Timonem Lydum, & Timoſthenem Athenienſem ab Hercule; Semelen matrem, & Ariadnen uxorem à Baccho; Hippolytum, & Caſtorem, alioſque multos ab Æſculapio etiam infante; quem ipſum deinde ob redditam multis vitam Jupiter occiderit; Eurydicen ob Orpheo; Glaucum Minois filium à Polyido vate; Iphigeniam a Diana, quæ mactatam Aulide, redivivam apud Tauros exhibuit. Adde Proteſilaum ad noctis tempus uxori a Diis vivum a morte conceſſum. Et quod non minoris fabuloſitatis eſt, puellam a morte excitatam ab Apollonio, uti garrit Philoſtratus. Referendum huc quoque quod eſt in Græcorum carminibus, Pindari præcipue & Euripidis, Ægam nympham immortalem eſſe factam a Jove alumno ſuo, Dryopen ab Hamadryadibus; Bacchum Cadmo prænuntiaſſe, fore ut Martis ope in Beatorum Inſulis felix ævum agitet cum Harmonia conjuge; raptam fuiſſe in eas Alcmenam a Mercurio, Jovis juſſu, poſt Herculis obitum, & Rhadamanto nupſiſſe; Theoclymeno prædixiſſe Dioſcuros, fore ut olim inſulas eaſdem Menelaus incolat; & illuc quoque miſſum Achillem a Diis: & patri ipſius Peleo pollicitam eſſe Thetidem, fore ut immortalis fiat, ſecumque in Nerei domo Deus factus habitet: Terpſichoren Muſam Rheſi Thracum regis matrem ſperaſſe a Proſerpina, ut filius ſuus ab Ulyſſe & Diomede interfectus redeat ex inferis in lucem, & Bacchi ſacerdotio in Pangæi montis ſpeluncis fungatur; & Ulyſſi immortalitatem Calypſo ſpopondiſſe, *De mortuis advitam revocatis.* Philoſtrat. Apoll. l. 4. c. 16.

diſſe, ſi apud ſe manere vellet. Facultatem hanc reſtituendæ mortuis vitæ & ſibi arrogabat Empedocles, & aliis pollicebatur. Invaluit apud Siamenſes fatua hæc opinio, ſolitarios quoſdam homines, magna virtute præditos, mirabilium patratores operum, à ſodali quodam ſuo aliquando à morte revocatum iri ad vitam. Virginienſes Americani immortales animos eſſe probabant duorum hominum ſuffragio, qui aliquot ante Europæorum adventum annis vitæ fuerant redditi, & res ſibi in altera vita viſas & auditas referebant. Omitto Æthaliden, Palicos, Romulum, alioſque complures, qui non aliena vi, ſed ſua ferantur revixiſſe. Suus erit de iis dicendi locus, cum de Chriſti ad vitam reditu agemus. Nunc hæc tantum addam, ne Porphyrium quidem, implacabilem Chriſtiani dogmatis adverſarium, negaſſe, delatos ad ſepulcra Martyrum mortuos vitam recepiſſe: & apud Æneam Gazæum narrare Axitheum Syrum, ſe pium ſenem noviſſe, qui defunctum familiaris ſibi agricolæ cujuſdam filium vitæ redonaſſet.

Libri hujus cap. 19. §. 7.

Æn. Gaz. in Theophr.

De Jobo Satanæ permiſſo; & de Heliodoro Angelis in ſupplicium tradito.

XXXI. Ut Satanæ ad ſolium Dei adſtanti permiſſus eſt Jobus; & ut impius Heliodorus juvenibus duobus forma egregiis, divinitus miſſis, flagellis acriter cædendus traditus eſt; ita, Satana ipſo veritatem figmentis adumbrante, credidit profana religio Eumenides adſiſtere ad ſolium Jovis, ab eo ad vexandos homines immitti, Oreſtemque & Alcmæonem ultricibus flagellis eſſe inſectatas. Creditum id quoque de Harpyis, quæ & Canes Jovis dictæ ſunt, & eædem habitæ à pleriſque ac Eumenides, iiſque mandatum fuiſſe Phinei ſupplicium.

De Jona abſorpto à ceto.

XXXII. Mirabilem Jonæ caſum, cum à ceto abſorptus, triduo in ejus ventre hæſit, in Herculem ſuum contulerunt Græci; quem canis Tritonis in Heſiones perniciem miſſi alvum ſubiiſſe, illicque dies totidem delituiſſe fabulati ſunt. Eodem referri poteſt Arionis hiſtoria, à nautis in mare miſſi, a Delfine excepti & ſervati, & in tutum delati.

De piſce Tobiæ.

Boch. Hier. part. 2. lib. 5. cap. 15.

XXXIII. Quod piſci Tobiæ tribuitur, Dæmones ſuffitu abigere, oculorum albugines felle inuncto ſanare; hoc ſiluro a Medicis pleriſque tribui, illud glanidi ab Arabibus, & ab auctore libri De paratu facilibus, qui Galeno tribuitur, oſtendit doctiſſimus Bochartus.

De cæleſtibus equitibus in Judæorum ſubſidium miſſis.

XXXIV. Bellis Machabaicis Deus ſæpe Judæis opem tuliſſe legitur, miſſis de cælo equitibus, qui præliis intereſſe, piam gentem tutari, hoſtes telis & fulminibus palam inceſſere viſi ſunt. Velut hi quinque, qui Judæis adverſus Timotheum pugnantibus præſens tulerunt auxilium; & alter ille, qui iiſdem ad bellum adverſus Lyſiam procedentibus ducem

cem ſe præbuit; & qui nefarium Heliodorum calcibus protrivit. Horum exempla ſuppeditat Romana hiſtoria. Nam in conflictu ad Regillum lacum adverſus Latinos fortiter dimicaſſe, ac nutante victoria pugnam reſtituiſſe dicuntur Caſtor & Pollux, & Romæ ſub veſperam victoriam partam nunciaſſe. Uti deinde dicti quoq; ſunt excubias pro ſalute Romanorum agere, quod Perſen à Paulo captum Vatieno indicaſſent poſtridie ejus diei, quo res geſta eſt. Item Romanos Thurinis ſuppetias ferentes Mars ad invadendos Lucanos & Brutios incitavit, præivit dubitantibus, arma in[illegible]lit adverſariis, jugulandoſque Romanis ac capiendos tradidit. Quod jam ante in gratiam Trojanorum factum ab eo, atq; itidem à Venere canit Homerus, at diſpari ſucceſſu: nam à Diomede vulnerati prælio excedere coacti ſunt. Caſſius quoque in Philippenſi acie Julium in ſe concitato equo impetum facientem cum vidiſſet, perterritus tergum dedit. Strenue etiam in Marathonio prælio pro Athenienſibus pugnaſſe Pan dictus eſt; & terrorum, qui ab eo Panici appellantur, magnarumque cladium perhibetur auctor. Sed & in Trojano excidio Neptunum, Junonem, Palladem, Jovemque ipſum, præſens Græcis auxilium ferentes, urbemque diruentes exhibet Virgilius. Quod imitatus eſt Statius, Venerem ferro accinctam, Lemniades adverſum viros concitantem, iiſque opitulantem deſcribens.

[Florus lib. 1. cap. 11. Val. Max. lib. 1. c. 8. Cic. lib. 1. Tuſcul. Quæſt. & lib. 2. de Nat. Deor. Flor. lib. 2. cap. 12. Hom. Iliad. 5. Virg. Æneid. 2. Stat. Theb. lib. 5.]

CAPUT XIII.

De Deo humana natura induto.

DEUM carnem fieri, & humanam naturam aſſumere non potuiſſe, ſi cauſſabuntur impii, nos totam antiquitatem ſimilia de Diis ſuis jactantem opponemus. Neque hic iterare attinet, quæ de Diis urbes obambulantibus, & hominum facta luſtrantibus, inter eoſque ſæpe converſari viſis, ſupra congeſſimus. Ii nunc commemorandi ſunt, quos homines eſſe factos, cum Dii eſſent, profana ſibi perſuaſit antiquitas: ac Græci primum, qui Juliano teſte Æſculapium, Jove intelligibili quodam modo genitum, in terris humanam formam naturamque geſtaſſe putarunt. Pythagoram quoq; rati ſunt nonnulli Jovis eſſe filium, unum ex Dæmonibus Lunæ incolis, alii Deorum Olympiorum aliquem; Abaris vero Hyperboreus Apollinem apud ſuos religioſe cul-

[Julian. apud Cyrill. cont. Julian. libr. 6. & 8.]

tum, quod & ejus diſcipulis ita perſuaſit, ut & aliis porro hi perſuadere voluerint. Similia de Zamolxi Pythagoræ aſſecla & famulo, ſimilia de Apollonio in eadem ſchola erudito jactavit ſecta Pythagoricorum, præ cæteris in ſuperſtitionem prona: & Zamolxin quidem ob doctrinam à Getis vel ſolum Deum, vel maximum Deorum eſſe habitum; Apollonium vero à Tyaneis, aliisque multis, Jovis filium, Protei à quibusdam. De Platone ſparſit fama, prognatum eum eſſe Apolline; quamobrem & defuncto victimas immolarunt Magi. Lyſtrenſes Galatæ Pauli & Barnabæ res præter naturæ vim geſtas cum animo ſuo reputantes, Mercurium & Jovem hominibus aſſimilatos ad ſe deſcendiſſe opinati ſunt. Horatius Auguſto palpans credere ſe fingit, Mercurium hunc eſſe, qui mutata figura juvenem imitetur. Id exemplum in ſua tranſtulit Calpurnius, vel Jovem, vel alium aliquem Deum, ſub mortali Cari Cæſaris imagine latere prædicans. Apin ſuum Ægyptii Lunæ contactu concipi ajebant, & maſculum Deum cum mortali fœmina congredi poſſe, non viciſſim mortalem virum cum immortali Dea. Brachmanum ſententia eſt, Deum ſæpe ſub magnorum quorundam hominum ſpecie & habitu deliteſcere, ac inter homines converſari; & Wiſtnavium, quem Dei trini & unius ſecundam eſſe perſonam ajunt, novies jam aſſumſiſſe corpus, & aliquando etiam humanum, ac ſemel idem adhuc ab eo factum iri. Myſterium iſtud non uno modo exponunt Brachmanes; uti nec ubique conſentiens eorum doctrina eſt. Sperant Siamenſes futurum, ut renaſcatur aliquando Deus, ad leges toti orbi ponendas. Inter doctrinæ à Xaca Sinis traditæ capita primarium hoc eſt, ad homines ab interitu ſervandos Deum quendam naturam humanam aſciviſſe. Quæ cum à tot gentibus credita ſint, nihil eſt, cur in eo doctrinam Chriſtianam rejicere poſſit impietas: præſertim cum Amelius Porphyrii magiſter ex Johannis Evangelio confeſſus ſit Dei Verbum eſſe Deum, hominem eſſe factum, ſubiiſſe mortem, Deumque extitiſſe poſt interitum, ita ut extiterat ante ortum. Nec ipſi repugnare auſint Judæi, qui Meſſiam à ſe expectatum, non hominem, ſed Dei Verbum, juxta ſplendidam Philonis teſtificationem affirmant, & Sapientiam divinam inſertum in eo & inſitum iri. Cumque priſca eorum tradat Cabala, Deum ex ſe producere Sephiroth, in iiſque deinde naſci & fieri illas Sephiroth, cum neque æternæ eæ ſint, nec æterna ſit Dei cum iis conjunctio; quod qui credunt, cur credere nolint, Deum cum homine a ſe producto in unum poſſe conjungi, cauſſa nulla eſt. Et credunt ſane, cum fatentur

Actor. 14, 10.

Horat. l. 1. Carm. Od. 2.

Calpurn. Eclog. 4. v. 142.

Philo de profug.

teantur Thalmudicorum & Rabbinorum plerique, naturam humanam induere Deum poſſe, & olim induiſſe. Plurima nos alibi collegimus olim eorum ſuffragia, quibus repetendis otium noſtrum non teremus. At Muhammedus Chriſtum Jeſum non dubitat Verbum & Sermonem verum Dei appellare, perverſo licet & illegitimo ſenſu. Et inter Muhammedanos Achmedus ben Hayet ſententiam Chriſtianorum in nonnullis interpolatam palam amplexus, dixit Chriſtum eſſe Verbum Dei æternum, Deum etiam, unum è duobus mundi conditoribus, & vere corpus humanum more cæterorum hominum induiſſe. Quodque multo magis mirere, ſcriptum reliquit in libris ſuis magnus ille Sinicæ doctrinæ antiſtes Confutius, Verbum aliquando carnem futurum; annumque, quo id futurum eſſet, eum nempe ipſum, quo Chriſtus Dominus natus eſt, animo prævidit. At quod hi vel factum jam, vel poſtea futurum dixerunt, fieri id poſſe, Porphyrius affirmavit; Deorumque genus eſſe quoddam, qui humanæ vitæ deſiderio capti, in homines aliquando mutentur. Denique non minus credibile eſt, divinam naturam cum humana in unam eandemque perſonam poſſe coaleſcere, quam humanam in divinam converti. Homines autem pleroſque Deos eſſe factos, magna pars fuit religionis plurimarum gentium, novitiarum & veterum, Italorum, Græcorum, Indorum, Siamenſium, Phœnicum, Ægyptiorum, Libyum, Æthiopum, & Germanorum.

Demonſtr. Evang. Prop. 9. c. 15. fol 496.

Alcor. Suratt. 4.

CAPUT XIV.

De Chriſto Deum inter & homines ſequeſtro pacis, hominumque magiſtro.

QUOD de Meſſia ſtatuit Chriſtiana Religio, fœderis Deum inter & homines, pacisque conciliandæ interpretem eſſe & proxenetam, hominumque emendatorem & magiſtrum, ejus conſimile quidpiam de Pythagora prodidit ſua ſecta, qui & ab ea, ut diximus, Deus habitus eſt. Æſculapium non ad hominum ſolum quorundam abigendos morbos, ſed ad opem omnibus, quotquot in orbe erant, præſtandam, & ad corpora curanda, menteſque vitiis laborantes in melius reformandas, à Jove miſſum in mundum veniſſe, Græcorum & Romanorum dogma fuit, uti prodidit Julianus *. Meſſiam à Judæis exſpectatum, quem

* Julian. ap. Cyrill. contra Julian. l. 6. Phil. Quis hæres. Quod pejus inſid. meliori, de Caino, de Somn.

quem Dei Verbum fore cenſent, eundem ait Philo medium fore & concordiæ pararium, ſcelerum vindicem, cenſorem & correctorem morum, boni ſuaſorem, præceptorem hominum, conſultorem & amicum. Frequens eſt in Rabbinorum libris, ac Cabbaliſtarum præcipue, Metatronis cujusdam mentio, quem Enochum eſſe volunt aliqui; nonnulli Angelum eum, cui mundi hujus imperium traditum eſt; quidam omnipotentem Deum. Sed ſi nominis originem reſpexeris, quæ eſt in voce Metator, & ipſas Rabbinorum expoſitiones, Legatum ſignificat, ducem & metatorem itineris, quo ad Deum itur; Moſis ipſius Iſraëlitarum ducis præceptorem. Cenſent Muhammedani, Chriſti officium fuiſſe, promulgare Evangelium, orbem emendare, peccatorum veniam largiri. Proxime oſtendimus hoc eſſe Brachmanum dogma, ſecundam Trinitatis perſonam Wiſtnavium corpus novies ſubiiſſe; factum id addunt, in hominum mundique totius emolumentum; interfectum ab eo Gigantem quendam lumen Solis intercipientem, & Diabolum humana forma, Bellyum dictum, ab eo fuiſſe debellatum. Atque hæc doctrina Tunquinum, Sinenſeſque tractus pervagata eſt: illic quippe ex Xacæ decreto, Deus quidam hominibus ſalutis auctor eſſe creditur, poſtquam per eum ſupremo Deo de peccatis hominum ſatisfactum eſt. Item Ramxandarom narrant carnem ſumſiſſe, ut mundum Gigantum tyrannide oppreſſum liberaret; Barhautarem domuiſſe alium Gigantem; ortum eſſe Narſingum ad emendandam hominum nequitiam; Dahaſarem denique ad vincendum mortis dominum carnem aſciviſſe; atque hos omnes unum fuiſſe eundemque Wiſtnavium, variis formis nominibuſque inſignitum; nec alium quam ſecundam Trinitatis perſonam.

CAPUT XV.

De Chriſto nato ex Virgine.

CHRISTUM natum eſſe ex Virgine qui minus credere poſſimus & dicere, quam dictum à Græcis eſt, Minervam natam eſſe ex capite Jovis; Bacchum ex femore; Orionem ex tribus patribus, Jove, Neptuno, & Mercurio, ſine ullius fœminæ conſortio; Erichthonium ex Vulcano; Acdeſtin ex Jove, utrumque atque item Myrrham ſine matre; Vulcanum ipſum & Martem ex Junone ſine patre? Plurimos item

item vel Diis genitos ex mortali fœmina, vel quod ejuſdem miraculi eſt, Deabus ex mortali patre; Inachum, Æacum, Perſeum, Herculem, Alexandrum, aliosque ſexcentos, Jove; in quibus & Perſeum quidam virgine natum eſſe dicunt; Aſcalaphum & Jalmenum, Remum & Romulum Marte; Achillem Thetide; Ænean Venere; Theagenem Thaſium Herculis ſpectro; Aratum Æſculapio; Ariſtodamantem & Ariſtomenem Dæmonibus quibuſdam Draconis formam indutis, perinde ut Alexandrum; Seleucum, Dionyſium juniorem, Silenum puerum à Lyſandro ſubornatum, Apolline; Platonem patre eodem & Perictione nullam virginitatis imminutionem paſſa. Virginem quoque Homero matrem adſcripſerunt. Quot apud illos populi, quot alibi paſſim aborigines ſe terraque editos volunt? Luto hominem à Prometheo fuiſſe fictum, Deucalionem & Pyrrham jactu lapidum humani generis interitum ſarſiſſe, Myrmidones ex formicis homines eſſe factos, ex ſatis ſerpentum dentibus viros armatos extitiſſe fabulabantur. Huc adjungendi Philoſophi, qui mundum ſciſcunt ortum aliquem habuiſſe. Neceſſe enim eſt, ut primos homines fateantur ſine patre & matre terra editos fuiſſe. Qua ratione homines primum, tanquam vermiculos aut fungos, enixa ſit terra, argute diſſerunt Epicurei & Stoici. Quibus prælu-ſerunt Anaximander, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, & Parmenides, à Phœnicibus magiſtris eruditi; quos in eadem hæreſi fuiſſe, licet colligere ex Sanchoniathonis reliquiis. Sunt qui in arborum ramis, tanquam baccas putent ſuccreviſſe. Adjungendi & qui vultures, qui perdices, qui pavones, qui anſeres, qui chenalopeces, qui pſittacos, qui gallinas, qui lepores, qui hyænas, tigrides, qui oves, qui ſcrofas, qui equas Luſitanas ſine mare gravidas fieri affirmant. Quæ opinio de equabus illis, jam priſcis inolita temporibus, cauſſam Poëtis fingendi dedit, equos Martis ex Erinny & Borea, equos Achillis & Arionem Adraſti equum ex Zephyro & Harpyia Podarge eſſe procreatos; & Erichthonii equas ex Borea fœtum concepiſſe. Habebatur in libris Etruſcorum, quemadmodum Tages, extiſpicii doctor, terra fuiſſet exaratus. Romani vero Scipionem & Auguſtum ſerpentibus editos prædicarunt, Jove nempe & Apolline in hanc ſpeciem transfiguratis. Idem de ſe credi voluit Galerius Armentarius. Et Domitianus inepti nihil à ſe alienum putans matrem Minervam jactabat. Notum & facinus Decii Mundi, cum Paulinam Anubidis forma deceptam corrupit. Unde cognoſcas perſuaſum fuiſſe Romanis, Deum corpore humano cum mortalibus fœminis miſceri poſſe.

Cur

Cur Virgilius Neapolitanis dictus ſit Parthenias, cauſſam hanc eſſe ſuſpicari quis poſſit; non quod virginali eſſet modeſtia, ut vulgo fertur, ſed quod virgine natum, perinde ut Homerum, credi voluerint. Probabile ſane hoc eſt; ſed ne quid diſſimulem, longe eſt probabilius ac ſimillimum veri, ſic dictum eſſe à Græcis, pro eo, quod Romana lingua appellatum eum putabant Virginium, non Virgilium, cum ignorarent nominis hujus ſignificationem & originem, à virgulis, hoc eſt ramis ſeu ſurculis, petitam; unde & virgeta Ciceroni dicuntur arborum ſeminaria; prioris vero nominis vim notionemque probe callerent. Hæc autem nomina duo ſæpe confundi indicat Virginii Romani Poëtæ Comici, Plinio in Epiſtolis memorati nomen; qui à Lilio Giraldo, Glandorpio, & Voſſio Virgilius appellatur. Dæmone genitum fuiſſe Juſtinianum credidit ejus ætas, teſte Procopio. Fuerunt & qui cane ſatum Attilam dicerent. Creditum fuit vetuſtioribus Judæorum magiſtris, Meſſiam à ſe expectatum ex virgine ſine patris opera proditurum. Itaque Simon magus Meſſiæ titulos affectans, matre ſua Rachele, ſine virginitatis jactura, natum ſe jactabat. Nec prætermittendum, quod legitur in libro Juchaſin, Romæ puellam extitiſſe aliquando, filiam Antarotis, qui Prometheum patrem habuit, duos ipſam genuiſſe filios, ſic ut & ante partum virgo eſſet & poſt partum. Quinetiam, qui Adamum ex terra, & Evam ex Adami coſta prodiiſſe; qui reliqua animalia ſine maſculi & fœminæ conſortio, ſub initia mundi à Deo procreata; qui Saram jam effœtam, & Annam Samuelis matrem diu ſterilem, Dei beneficio fœcundas extitiſſe ultro fatentur, quemadmodum adverſus Tryphonem diſputat Juſtinus; cur Chriſtianis virgine matre natum Chriſtum aſſeverantibus tam præfracte repugnabunt? Nec abnuit ſane Muhammedus, qui & Mariam ab utero materno ſacram Deo fuiſſe, & filium Jeſum ſine viri conſuetudine peperiſſe prædicat in Alcorano; proptereaque Chriſti ortum ſimilem eſſe vult ortui Adami. Soli Mariæ beneficium hoc tributum, ut filium ſine patre ederet, Muhammedanorum quorundam opinio fuit, ſed non omnium. Scribit enim Michovius in Sarmaticis, perſuaſum eſſe quibuſdam illorum ſæpe virgines ſine virili congreſſu concipere. Sed & eorum nonnulli, ut Prophetæ ſui natales nobilitarent, matrem ejus neque faſtidia ulla cum geſtaret uterum, neque cum pareret, dolores ullos ſenſiſſe tradunt. In Muhammedi Dialogo cum Abdia, Chriſto & Adamo tertius adjungitur Abrahami aries ſine patre genitus. Notavimus alibi, pueros quoſdam Turcis appellari Animæ filios, quod virginibus nati credantur. Tantam eſſe ſub æqui-

Procop. Anecd. cap. 12.

Alcor. Sur. 3. & 20.

Matth. à Mich. Sarmat. libr. 1. cap. 16.

æquinoctiali ſoli fertilitatem & temperiem aëris, cenſuit Avicenna, aliique complures, ut homines ſine patris & matris conjunctione illic ex terra naſci poſſint; atque ita natum eſſe Haium crediderunt nonnulli, uti teſtatur Abujafar ben Tophail in Epiſtola quam edidit Pocockius. Et Paracelſus vir intemperantis ingenii, hominem ex certa materia, in vaſe mixta & Soli expoſita, formare ſe poſſe credidit. Fabulantur Precopenſes Tartari primum regem ſuum Ulanum ex virgine eſſe natum. Tartari vero ad orientem poſiti magnum Chanem ſuum Cingiſium, imperii Tartarici & imperatoriæ proſapiæ auctorem, Solis radiis conceptum eſſe, affirmanti matri fidem habuerunt. Ægyptiacæ Theologiæ dogma hoc fuit, Apin cæleſti igne eſſe ſatum. Cum Zodiaci Dodecatemoria ſingula diſtribuerunt in tres facies ſeu Decanos gentis hujus Aſtrologi, primam Virginis faciem voluerunt eſſe virginem infanti lac præbentem; quibus & Mariam & Jeſum ſignificari perhibet Albumazar. Inſulam eſſe verſus meridiem, ait Mela, in qua fœminæ ſint, ſine marium ope, ſua ſponte fœcundæ. Mel. l.3.c.9. Mithram ſuum Perſæ veteres petra natum eſſe fingebant. Apud Indos Buddas Gymnoſophiſtarum princeps è latere virginis prodiiſſe dicebatur. Et Buddas alter, prioris ſimius, Terebinthus proprio nomine dictus, virginis quoque filium ſe ferebat. Secundam illam Trinitatis perſonam, quam novies carni fuiſſe illigatam ſciſcunt Brachmanes, octavo ſuo ortu è virgine natam eſſe rentur. At Brachmanes Coromandelenſes primum parentem jactant Caſſiopam, Bramma Dei filio genitum, ſine mulieris conſortio. Ceilanenſes reges Solem ſe patrem habere gloriantur; & apud Indos jam inde à veteri ævo receptum eſt, progenitores gentis hujus terra natos eſſe. In Siamenſium Theologorum opinionibus una hæc eſt, fore ut Angelus fœminei ſexus vorato terræ fruſtulo, duodecim filios, totidemque filias concipiat. Altera item hæc eſt ſanctam quandam virginem radiis ſolaribus concepiſſe Sommonocodomum Deum ſuum, ab univerſo orbe expectatum magno deſiderio, & ſine ullo doloris ſenſu peperiſſe. Terra quoque oriundos eſſe gentis ſuæ auctores proditum habent Sinæ; & humani generis reparatorem Lotzizamam cornutum fuiſſe, (ſic Noachum, qui Bacchi nomine Ethnicis notus fuit adumbrantes) & ex ejus cornibus extitiſſe Luriemam præſtanti forma fœminam ex cujus ſudore viri & fœminæ ortæ ſint. Alii filium concepiſſe eam & peperiſſe ajunt, viſo in cælo Leonis capite. Primum regem ſuum Fohium Iridis fulgore conceptum ferunt, cum eo mater fuiſſet cir-

circumſepta, poſt calcatum ingens hominis veſtigium. Tertiæ ſuæ ſectæ auctorem Xacam Sinæ & Japonenſes narrant à matre Maia fuiſſe conceptum, quum elephantum album in ſomnis vidiſſet, & per latus editum. Frequens eſt apud illos pulcherrimæ cujuſdam mulieris effigies, infantem in ulnis geſtantis, quem ex ea natum eſſe ajunt, ſine ullo virginitatis diſpendio. Fuit in Japoia Bonzius quidam pietate celebris, qui ſe per ſomnium itidem conceptum, & matre virgine natum ferebat. Merlinus fatidicus, Britannicis hiſtoriis celebratus, ſine patris opera procreatus perhibetur. Qui imperium Peruvianum primi fundaverunt, Mancocapacus & Mamma Coya, dixerunt Sole & Luna ſe genitos, & de cælo in terras à Sole miſſos, & perſuaſerunt. In America Boreali ſunt, qui dicant Americæ incolas omnes muliere una de cælo lapſa eſſe prognatos, quæ de cæleſti quodam Deo filios duos conceperit in ſomnis, & per latus pepererit.

CAPUT XVI.

De nova Stella Magis viſa.

NOVÆ ſtellæ Magis ad Chriſti incunabula præeuntis exortum confirmant ea, quæ ſcripſit Varro libro Rerum divinarum ſecundo: Æneæ Troja digreſſo Veneris ſtellam quotidie fuiſſe per diem viſam, quoad Laurentum ad fines pervenerit; illicque, poſtquam ex ejus oculis evanuit, terras eas fatales ſibi promiſſas cognoviſſe. Et quod de Thraſybulo proditum eſt; petenti nempe ipſi Munichiam, per obſcuram noctem præiviſſe lucem; quam Dianæ beneficium interpretatus, in monte Parnete, unde digreſſus fuerat, aram excitavit Dianæ Luciferæ. Simile quippiam Ludovico XI. Francorum Regi, anno MCDLXVII. IV. Non. Octobr. contigiſſe narrant ætatis illius Scriptores; noctu nempe egredienti illi ex ædibus principis Senatus apparuiſſe ſtellam in cælo, & itineris comitem fuiſſe, donec in palatium ſuum ſe recepiſſet. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe, Seneca teſte. Et nuper gloriabatur Borryus eques Italus, de impendentibus infortuniis divinitus ſe moneri per ſtellam ſibi conſpici ſolitam, etiam cum oculos clauderet. Scribit Plinius exortum fuiſſe aliquando Cometam candidum argenteo crine, ita fulgentem, ut vix contueri poſſet

Sen. Natural. Quæſt. lib. I. c. I. Plin lib. 2. cap. 25.

poſſet quiſquam, ſpecieq; humana Dei effigiem in ſe oſtendentem. Tum ea refert, quæ ſcripſit Auguſtus de Cometa, poſt mortem Cæſaris, circa horam diei undecimam oriri ſolito, & per ſeptem dies conſpecto, quo animam Cæſaris in cælum receptam ſignificari vulgus credidit, propte-reaque inſigne hoc ſimulacro ejus à ſe eſſe adjectum. Additque Plinius, hæc quidem in publicum protuliſſe Auguſtum, at interiore gaudio natum ſibi hunc Cometam interpretatum eſſe, vereque eum terris fuiſſe ſalutarem. Caſtigandi vero ſunt, qui hanc ipſam fuiſſe ſtellam Magorum ducem, pie ſed imperite rati ſunt. Minime id patitur ratio temporum, nec locus ſtellæ in Oriente Magis viſæ, cum illa Cæſaris ſub Septentrionibus fulſerit. Chalcidius Chriſtianus Philoſophus ſtellam illam Chaldæis ad Chriſti ſpeluncam præviam celebravit; aitque præterea, Ægyptiorum Prophetas vereri ſtellam quandam aliquot annis non viſam, quam vocant Ahc. Hanc eſſe Magorum ſtellam Julianus nullo argumento credi voluit, cum ſacræ hiſtoriæ fidem derogare non poſſet. Hujusmodi prodigio, ſtella nimirum præter ordinem loco ſuo mota, Prophetæ ſui ortum inſignitum fuiſſe pertendunt Muhammedani: & Lunam ab eo ſciſſam, cum miraculo aliquo miſſionem ſuam approbare juberetur; & in itinere Syriaco candenti nube contra ferventem ſolem fuiſſe protectum. Inepta jactatione gloriantur Sinenſes, Pekinenſi Regis ſui palatio luciđiſſimam ſtellam ſemper imminere. Prætereo Cometas, qvos divinitus futura mala prænuntiare vulgus credit.

CAPUT XVII.

De Baptiſmo Chriſti, editisque in eo prodigiis.

I. *Cælum apertum.* II. *Lux de cælo promicans.* III. *Spiritus ſanctus columbæ ſpecie in Chriſtum devolans.* IV. *Spiritus ſanctus ignis forma ad Apoſtolos miſſus.*

PRODIGIIS multis nobilitatus eſt Baptiſmus Chriſti: nam & apertum eſt cælum, & vox de cælo audita, & Spiritus ſanctus columbæ forma inde deſcendere viſus. Jam ante vero Ezechiel, & Stephanus poſtmodum, cælum itidem apertum viderunt. Prodigialiter fiebat id tunc quidem; at nonnunquam naturalibus cauſſis cælum diſcedere viſum eſt. Chaſma Phyſici appellant. Hoc autem inter pro- *Cælum apertum.* Ezech. 1, 1. Act. 7, 55.

 digia

digia referebant Romani in auguralibus libris, plurimaque ejus exempla extant in hiſtoriis; plurima & ardentis cæli, & Solis noctu viſi, & lucis derepente fulgentis in tenebris.

Lux de cælo promicans.

II. Lumen cæleſte fulſiſſe, cum Chriſtus Baptiſmo luſtraretur, vetus Eccleſia credidit; non quidem ab expreſſis Evangeliſtarum dictis ſumta hac opinione, ſed ab illa cæli ſciſſura, quam luci divinæ, ſuperiores cæli partes tenere creditæ, viam præbuiſſe rati ſunt. Chaſmata enim, hoc eſt, cæli hiatus, flammam ex abdito oſtentare ſolere ſcribit Seneca. Et in illo, quod Faleriis contigiſſe refert Livius, ingens lumen effulſit. Voces præterea de cælo editæ in Baptiſmo Chriſti cauſſam dederunt, cur ſimul fulſiſſe ſplendor creditus ſit: quippe idem eveniſſe meminerant, cum naſcente Chriſto divinæ voces allocutæ ſunt paſtores in agro vigilias agentes; idem & cum Paulum Damaſcum contendentem vox cæleſtis compellavit. Quaſi lux emiſſæ de cælo vocis comes individua ſit. Atque inde porro factum eſt, ut lux in Baptiſmo adhiberi ſolita ſit, accenſis cereis, & Baptiſmus φώτισμα dictus ſit, hoc eſt, *illuſtratio*; & Baptizati φωτισθέντες, hoc eſt *illuſtrati*: nempe ad renovandam priſci illius luminis memoriam, quod, cum Chriſtus in Jordane ablueretur, emicuit; & ut ſalutaris ſplendoris, quo in Baptiſmo colluſtratur anima, & per quem lucem ſalutarem & divinam Deumque ipſum intuemur, ut loquitur Clemens. ſignum extrinſecus appareat. Baccho autem in Penthei cædem Mænades incitante, & vocem itidem ſonuiſſe ex æthere, & lucem promicuiſſe, commenta eſt fabuloſitas Græciæ.

Sen Natural. Quæſt. libr. I. c. 14. Liv. l. 22 c. 1.

Clem. Pædag. c. 6.

Spiritus S. columbæ ſpecie in Chriſtum devolans.

III. Muhammedum quoque hac parte Chriſto inferiorem eſſe paſſi non ſunt ejus aſſeclæ, & luce divina circumſeptum aliquando fuiſſe jactant: & mirificam columbam in eum devolare, ei in aurem multa ſæpe inſuſurrare viſam, quemadmodum columba ad Chriſtum in Jordanem deſcendit. Habent etiam in hiſtoriis ſuis Perſæ Guebri, ignem ſuum ſacrum, quum ſputo aliquando pollutus fuiſſet à Carmaniæ regulo, columbæ forma evolaſſe. Quam ſpeciem cur Spiritus ſanctus in Baptiſmo Chriſti aſſumſerit, cauſſa hæc probabilis eſt, quod hæc avis, præterquam quod & valde ſimplex eſt, & caſta, & mitis ac manſueta, & felle, uti vulgo creditur, carens, quibus optime congruebat cum Chriſto & Spiritu ſancto, aquis inſuper impenſe delectatur, unde & nomen habet. Atqui id & Chriſto tum aquas ultro ſubeunti, & Spiritui ſancto de cælo in aquas devolanti conveniebat. Quam ob cauſſam Noachus, poſt corvum cadavera ad paſtum ſectari ſolitum, columbam deinde aquarum amantem

ſem emiſit. Et columbæ quoque hujus ſimulacrum in Baptiſmi adminiſtratione retinuerunt veteres Chriſtiani in lapideo ſolio, columbæ ſpecie ad immerſionem parato; cui & à re, & à figura, nomen Columbo fuit.

IV. Quod autem ad Apoſtolos ignis ſpecie miſſus eſt Spiritus ſanctus, id ad ſua accommodarunt Brachmanes, cum tertiam Trinitatis perſonam mundo, ignis forma, conſpectam fuiſſe aſſeverarunt. Et eſt præterea in Græcorum fabulis, Jovem ignis ſpecie fucum Ægine feciſſe. *Spiritus S. ignis forma ad Apoſtolos miſſus.*

CAPUT XVIII.

De miraculis a Chriſto patratis.

I. *De aqua in vinum mutata,* II. *De ægris à Chriſto ſanatis*: III. *cæcis, debilibus, & mutis.* IV. *De abactis Dæmonibus.* V. *De rete ab Apoſtolis jacto ex Chriſti conſilio, & mirifica captura piſcium.* VI. *De vento compreſſo, & tempeſtate ſedata.* VII. *Chriſtus incedit ſupra mare,* VIII. *transfiguratur,* IX. *hominum cogitationes noſcit.* X. *De vocatione Apoſtolorum.* XI. *De communicata cum iis à Chriſto miraculorum patrandorum facultate.* XII. *Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didiciſſent.* XIII. *Multa hominum millia prima Petri concione ad Chriſti partes traducta.* XIV. *Apoſtoli divina vi carcere ſoluti.*

VENIO nunc ad patrata à Chriſto prodigia, quæ ab eo ſæpe poſtulabant Judæi. Nam diſcimus ex Joſepho, magos & fraudulentos homines pleroſque circa hæc tempora inter Judæos fuiſſe, qui vanis miraculorum pollicitationibus incautum vulgus prolectabant: cujus generis fuit Samaritanus ille Simon, fallaciis ſuis infamis. At miracula Chriſti Jeſu ſincera fuiſſe, & divina vi edita, agnoverunt Judæi, Muhammedani, & Ethnici, uti nos in Demonſtratione noſtra Evangelica declaravimus. Joſeph. Antiq. l. 20. c. 6. Demonſtr. Evang. Prop. 9. c. 39 ſ. 420. ſeqq.

I. Primum inter ea celebratur mutatio aquæ in vinum Canæ facta. Idem autem in paupertina Philemonis & Baucidis cœna, qua Jupiter & Mercurius excepti ſunt, eveniſſe canit Ovidius. Canit & Nonnus Hydaſpen, & alium quoque jam ante fluvium, à Baccho in expeditione Indica vino manare eſſe juſſos; & rupem thyrſo ab eo percuſſam vini laticem profudiſſe; & idem quoque alias factum eſſe à Baſſaride. *De aqua in vinum mutata.* Ovid. Met. l. 8. Nonn. Dionyſ. libr. c. 17. & 25.

Euripid. Bacch. v. 142. & ſeq. Ergo in Bacchis Euripidis lactis, vini, & mellis fluenta Deo huic terra profundit. Quemadmodum autem finxit illic Nonnus, ad expugnandam Auræ pudicitiam Bacchum è ſilice vinum extudiſſe; ita apud Memnonem, ad fallendam Nicæam nympham, dolo non abſimili, fontis aquam in vinum convertit. Narrat Antoninus Liberalis, hunc ipſum Deum nectaris & lactis fluenta emiſiſſe ad Minyadas perterrendas. In ſacro Dei ejuſdem feſto, quod Thyia appellabant Elei, lebetes vacui tres coram multis teſtibus deponebantur in domuncula, cujus foribus adſtantium ſigilla imprimebantur; poſtridie palam agnita ſigillorum integritate, introgreſſi lebetas vino plenos reperiebant, ſi fides Ariſtoteli; & ſi Pauſaniæ, qui rem ſibi magna aſſeveratione ac juramento, etiam à viris præcipuæ dignitatis confirmatam fuiſſe ait. Recitat & portentum aliud, quod & à Philoſtrato inter Imagines eleganter depictum eſt, in Bacchi feſto quotannis apud Andrios celebrari ſolito, vinum ſponte è templo profluere. Addit Pauſanias, non minus his credibilia eſſe ea, quæ de menſa Solis ſupra Syenen ſtructa diſſerunt Æthiopes. Scriptum fuiſſe in Indicis Cteſiæ refert Photius, fontem quendam Naxium vino aliquando manaſſe; & Phaſidis aquam, ſi per diem in vaſe ſervetur, mutari in vinum.

Memn. ap. Phot. Tm. 224. Anton. Liberal. c. 10. Ariſtotel. Mirab. auſcult. Pauſan. 2. Eliac. Philoſtr. Imag. l. 1. Phot. Tm. 72.

De ægris à Chriſto ſanatis: II. Jam facultati mirificæ omnis generis morbos ſanandi, quam Chriſto ſacra tribuit hiſtoria, parem Epimenidi, parem Pythagoræ, parem Empedocli ejus diſcipulo, parem Abaridi, parem Apollonio Ethnici affinxerunt. Nota ſunt vulgo, quæ de Ptolomæo ſanato ope herbæ cujuſdam, in ſomnis Alexandro monſtratæ, prodita ſunt. Quam herbam ei ab herbario aliquo indicatam, & rem deinde ab adulatoribus in prodigium verſam, non inſcite ſuſpicatur Strabo: & nos quoque conjicere poſſumus, vim herbæ cognoviſſe ex diſciplina Ariſtotelis, à quo fuiſſe in medicamentaria arte diligenter inſtitutum perhibet Plutarchus. Ariſtolochia, non a juvando partu, ſed ex inventore nomen reperit, rem ipſam inventor ex ſomnio, ſi Quinto Ciceroni apud Marcum fratrem differenti fides eſt. Pyrrho Epirotæ ſpleneticorum curandorum mira vis adſcribitur; & ſecundum quietem remediis quibuſdam inſtructum ſe prædicat Marcus Aurelius, quibus adverſus excreationem ſanguinis & vertiginem aliaque mala uteretur, & eandem ſæpe opem à Diis præſtari hominibus. Salutarium hujuſmodi ſomniorum auctor putabatur Æſculapius, qui etiam dum in terris ageret, & adhuc infans, & multo magis, poſtquam in cælum receptus eſt, morbos omnes dicitur perſanaſſe. Sed

Strabo l. 15. Plutarch. Alex. Cicer. lib. 1. de Divin. M. Aurel. l. 1. §. 17. & l. 9. §. 27.

Sed & Iſidi poteſtas eadem pellendarum ægrotationum & immittendorum ſomniorum adſcripta eſt; eadem & Serapidi. Graſſantibus morbis Dii placabantur, tanquam mali auctores; iis ſedatis, tanquam beneficii datores, honoribus afficiebantur. Hadrianum febrientem cæci cujuſdam contactu ſanatum fuiſſe, ſuadere conatur Spartianus. Nec dote hac carere volunt Muhammedani. Pueri illi ſine patre nati, animæ filii dicti, ea virtute dicuntur pollere, ut vel reſecti eorum capilli, vel præciſa veſtium ſegmina, morbos abigant. Quin & terram, lapideſve, in quibus conſtitiſſe dicitur ſanctus Georgius, quem Chiridellem appellant, morbis multis mederi cenſent. Talia multa de Aly ſuo Perſæ, de Xaca ſuo Sinæ celebrant. Indi denique novitii, qui proavorum noſtrorum æquales fuere, Ecbarum Imperatorem ſuum mirifica vi pellendorum morborum, & partu levandarum mulierum, pollere credebant.

Spartian. Hadrian. cap. 25.

III. Preſſius vero ut agamus, cæcis multis lumen oculorum reſtituiſſe Chriſtum, & debilium ac claudorum artus firmaſſe, neque Celſus negavit, neque Julianus. Inrer fabulares autem Deos, Æſculapio præcipue & Iſidi, & hominibus etiam quibuſdam, curandæ cæcitatis dos a profanis gentibus delegata eſt: & Soli quoque, a quo Orion excæcatus ſanitatem recepit. Bacchus vero apud Nonnum Laobiæ filios ex mutis loquentes facit. Seſoſtris Ægypti rex ab oraculo admonitus, poſt ſacrificia Mnevi Deo peracta, oculorum uſum, quem propter impietatem amiſerat, propter pietatem recepit. Id alii ad Pheronem ejus filium referunt. Cæco cuidam roganti, & per quietem a Serapide rogare juſſo, videndi facultatem reſtituit Veſpaſianus, ſaliva oculis illata, ne quid ad Chriſti factum imitandum deeſſet: & alterius manum emortuam impreſſo veſtigio ſanavit. Attinius ruſticus, cum ſomnio a Jove immiſſo parere neglexiſſet, debilis factus eſt; cum paruiſſet, illico convaluit. Fertur & mulier, cum exoſculata eſſet genua Hadriani; & cæcus cum eum tetigiſſet, viſum recepiſſe. Brachmanes apud Philoſtratum luxatos artus & vitiatos oculos curant. Memoratu dignum eſt, quod à ſe cognitum atque viſum refert apud Ænean Axitheus, bonum quendam virum morti proximum, diſcipulo ſuo cæco prædixiſſe, futurum ut ſeptimo poſt die ſolutus tenebris Solem aſpiceret; atque id ita contigiſſe.

Cæcis, debilibus, & mutis.

Orig. contra Celſ. l. 2.

Cyrill. contra Julian. libr. 6.

Philoſtr. Apoll. l. 8. cap. 12.

Æn. Gaz. in Theophr.

IV. Dæmones abegiſſe Chriſtum, ultro quoque fatetur Julianus. At vi eadem multi quoque inter Ethnicos pollere dicti ſunt. Fertur Euthymus heros, cum Dæmone Temeſſenſes infeſtante armis ſumtis certaſſe, victumque expuliſſe, & in mare præcipitem dediſſe. Apollonius Tyaneus, per-

De abactis Dæmonibus.

Cyrill. contra Julian. libr. 6.

Philoſtr. Apoll. l. 4. c. 3. & 8.

perſona ad Chriſti effigiem à Philoſtrato aliiſque ſubornata, Dæmonem graſſantis apud Epheſios peſtis auctorem ſub mendici forma latentem deprehendit, & lapidibus obrui jubet: juvenem Dæmone correptum ſanat, Dæmonem exceſſus ſui ſignum palam dare cogit; everſa quadam ſtatua juvenis ipſe ſanatus, & ad meliorem revocatus mentem, depoſitis verſicoloribus veſtimentis, & vili pallio indutus, Apollonii diſciplinam capeſſit. Compoſita palam hiſtoria ad Geraſeni illius exemplum, qui à Chriſto liberatus legione Dæmonum, veſtibus modeſte contectus, in ejus contubernium admitti voluit. Indidem conficta eſt fabula altera de Lamia, quæ pulchræ mulieris ſpecie Menippum in ſui amorem pellexerat.

Philoſtr. Apoll. l. 3 c. 12

Narrat idem Philoſtratus, Dæmonem à Brachmanibus per epiſtolam increpitum & abire juſſum, formoſum puerum à ſe amatum & correptum reliquiſſe. Quibus ceremoniis manes exigerentur feſto Lemuriorum die, eleganter tradit Ovidius. Huc pertinent & tinnitus & bombi in Solis & Lunæ defectibus, ab omnibus gentibus etiam à veteri ævo edi ſoliti; tum enim à malis Dæmonibus inſideri aſtra hæc, atque hujuſmodi crepitaculis pelli, putabant. Teſtis Alexander Aphrodiſienſis. His addi poſſunt & Furiæ, quibus Alcmæon & Oreſtes, interfecta ſua uterque matre, diu agitati, & ſacris quibuſdam poſtea luſtrati, ſanitatem receperunt.

Alex. Aphr. Probl. l. 1.

De rete ab Apoſtolis jacto, ex Chriſti conſilio, & mirifica piſcium captura.

V. Chriſti conſilio jactum non ſemel ab Apoſtolis rete, & ingentem vim piſcium trahens, affine quippiam habet in Pythagoræ hiſtoria; quem littori adſtantem ajunt indicaſſe piſcatoribus, quot piſces everriculo nondum aqua extracto continerentur, & prædictionem re fuiſſe comprobatam.

De vento compreſſo, & tempeſtate ſedata.

VI. Quod ventorum vis à Chriſto repreſſa eſt, tempeſtaſque ſedata, præſtitum idem quoque narratur à Pythagora, Epimenide, Abaride, & Empedocle, qui & inde ἀλεξάνεμος, & κωλυσάνεμος, hoc eſt, *ventorum averruncus* dictus eſt. Narratur & Corinthi fuiſſe progenies quædam hominum, qui ventos componere poſſent, proptereaque appellarentur ἀνεμοκοῖται, hoc eſt, *ventorum domitores*. Lappones hodieque & Finni dicuntur nautis ventos vendere, tradito loro quodam nodis tribus conſtricto, quibus ſolutis venti excitantur. Ericum Sueciæ regem pileo quodam magico uſum refert Olaus Magnus, quem quamcunque vertiſſet in partem, optatus inde ventus aſpirabat. Et inter ſagarum pollicitationes non infima hæc eſt, terris ventos inducere, & nubila cælo depellere. Spem eandem aſſeclis ſuis oſtentavit Empedocles, ma-

Olaus Magnus de Gentib. Septentr. l. 3. c. 14.

gice

gicæ artis non inſcius, teſte Gorgia Leontino ejus diſcipulo, qui huic eam exercenti adfuiſſe ſe confeſſus eſt. Et apud Herodotum, Perſicarum copiarum duces fœdiſſimam tempeſtatem adhibitis magis ſedarunt, quam Athenienſes invocato & in auxilium aſcito affini ſuo Borea excitaverant. An arte ſimili uſum dicemus Æolum, illum promum condum ventorum, cum Ulyſſi ventos utre concluſos tradidit? an Brachmanes, cum duobus doliis imbres atque ventos retinebant ad arbitrium, vel emittebant? Neptunus apud Virgilium ventos injuſſu ſuo maria turbantes verbis caſtigat & comprimit. Et Simplicius ſuis in Epictetum Diſſertationibus, componendorum fluctuum vim piis & ſapientibus hominibus ſpondet.

Herod. l. 7. c. 189. & ſeq.

Virgil. Æn. l. 1. v. 135.

VII. Chriſtum ambulaſſe ſuper fluctus maris, & Eliſæum natare ferrum ſupra Jordanem feciſſe, quo ore negare auſint Ethnici, qui Neptunum curru vectum ſummas undas fingunt perlabi, ne axe quidem madefacto. & à Neptuno facultatem Euphemo filio & Orioni nepoti fuiſſe conceſſam, ut ſupra mare poſſent incedere? Fabulis proximum eſt, quod de Davide Al-roi Amarienſi diſſerit Benjamin Tudelenſis, extenſo ſuper aquas ſudario flumen tranaſſe: quod & de Cœnobiarcha quodam ſuo, miraculis claro, jactantem Turcam audiſſe ſe prodidit Busbequius. Theologiæ Sinenſis dogma unum hoc eſt, ſecundam Trinitatis perſonam ſæpius aſſumſiſſe corpus, & aliquando filium ſuum ſupra mare in Ceilanum inſulam transvexiſſe. At cum idem facere vellet neque poſſet Zoroaſtres in Perſidem contendens, fluvios itineri obſtantes in glaciem adſtrinxit. Si Pythagoreos audimus, Abaris in mirifica ſagitta, quam ab Apolline Hyperboreo acceperat, equitans, maria & flumina & loca invia trajiciebat, quaſi volans per aërem. Et idem affingunt Pythagoræ, cum hac ſagitta donatus ab Abaride, uno die Metaponti & Tauromenii viſus eſt. Si creduli eſſe pergimus, & Philoſtrato Pythagoricorum omnium vaniſſimo tribuimus fidem, terra Brachmanum baculis percuſſa in ſublime attollitur; ipſi duobus cubitis in ſublime à terra elati ambulant. Quod ſi & priſcarum fabularum architectis præbemus aurem, Talus Minois cuſtos ter ſingulis diebus Cretam totam circumibat. Celebris eſt inter ſeptentrionales Deos Hollerus, magica ſcientia clarus, qui oſſe feralibus carminibus conſecrato, ad tranandamaria, tanquam navigio utebatur. Celebris & Oddo Danus, qui pedibus maria pererrabat; & Othinus, qui regem Daniæ Hadingum equo inſidentem ſupra maris fluctus transvexit.

Chriſtus incedit ſupra mare.

Benj. Tudel. Itin. p. 93.

Busbeq. Epiſt. 4.

Vid. Petr. Petit. de Sibyllæ libr. 2. cap. 7.

Philoſtr. Apoll. libr. 3. c. 4. & 5.

VIII.

Transfiguratur. VIII. Transfigurationi Chriſti affinis eſt ſplendor ille, quo micantem faciem Moſes de monte retulit. His adjungi poteſt, licet diverſiſſima Nabuchodonoſori mutatio, vel morbus potius, quo de ſtatu mentis dejectus, pecus animo ac prope corpore factus eſt. Quæ adverſus Judæos Chriſtiani nominis adverſarios utilia ſunt. Nihil autem frequentius occurrit in fabularibus libris, quam transfigurationes Deorum. In Giganteo quidem bello variis beſtiarum formas cuncti induerunt. Et ne omnes recenſeam, quam multas ſpecies ſumſiſſe dicitur Jupiter; tauri, cycni, aquilæ, cuculi, ſerpentis, formicæ, urſi, Satyri, Amphitryonis, paſtoris, auri, ignis? Quibus formis fœminarum pudicitiæ fere fraudem ſtruebat; proptereaque *decentium puellarum verſiformis cupitor* appellatur (Martian. Capell. l. 6.) à Martiano Capella. Quidam vero præcipue Dii hac permutandi ſui arte celebrati ſunt, Proteus, Achelous, & Vertumnus, qui inde nomen habuit; Thetis etiam, & Picus, & Faunus, & Telchines, & Empuſa, & Periclymenus Neſtoris frater, & Metra Eryſichthonis filia, & ipſe quoq; Eryſichthon. Veniunt in hunc cenſum, & quos Dii in novas formas induerunt; puta Jupiter Io in bovem, & bovem hanc in Iſidem; Circe Ulyſſis ſocios in varias feras, Picum in avem; Ulyſſem ipſum Minerva in ſenem deformem; Venus Cupidinem in Aſcanium, Aſcanium in Cupidinem. (Anton. Liber. Metam. 22.) Neptunus apud Antoninum Liberalem Nymphas quasdam arbores fecit, & rurſus formæ ſuæ reſtituit. Tireſias ſepties formam mutaſſe fertur. Sinenſium ille Deus, qui Trinitatis ſecunda habetur perſona, corpora ſæpe ſubiiſſe dicitur, & in varias animalium formas tranſiiſſe. Homines præterea nonnulli, verſipelles ſe cum lubet facere creduntur. Quo nomine cum alii infamati ſunt, tum maxime Arcades & Neuri, lupi formam ſumere & ponere dicti. Unde orta Lycaonis Arcadis fabula. Et Theſſali etiam, quorum magicas artes imitatus Lucius ſcite ſcripſit, ex homine aſinum factum ſe, & hominem rurſus ex aſino. Cujuſmodi mutationes aliis contigiſſe tradunt etiam recentiores quædam hiſtoriæ. Narrant Siamenſes eſſe apud ſe homines ab hominum conſortio remotos, magna ſanctitate pollentes, qui quaſcunque velint formas ſumere poſſint.

Hominum cogitationes noſcit. IX. Denique quam Chriſto facultatem pro ipſius divinitate tribuunt Evangelia, hominum ſenſa cogitationesque noſcendi, eandem ſibi arrogabat Apollonius.

De vocatione Apoſtolorum & X. Quemadmodum autem vocanti Chriſto in diſciplinam ſine cunctatione ſe tradiderunt Apoſtoli; ſic Democritum forte nactus Protagoras,

ras, illico ſecutus eſt, ex ejusque contubernio nunquam diſceſſit, quoad tantus factus eſt, quantus poſtea fuit. Ut ex ſectatoribus ſuis duodecim Apoſtolos, unumque inter ipſos primarium & principem, & Diſcipulos duos & ſeptuaginta ſelegit ſibi Chriſtus & aſcivit; ſic Sinenſis Philoſophiæ parens Confutius inter tria Diſcipulorum millia, ſeptuaginta duos exquiſitæ eruditionis viros ſibi adjunxit, duodecim vero præterea ſpectatæ ſolertiæ, acuminis, & doctrinæ Philoſophos, quorum unum præ cæteris ſibi dilectum, ducem eſſe cæterorum & anteſignanum voluit.

Diſcipulorum Chriſti.

XI. Porro vim illam prodigiorum patrandorum cum Apoſtolis ſuis communicaſſe Chriſtum, minime inficiati ſunt Muhammedani.

De communicata cum iis à Chriſto miraculorum patrandorum facultate.

XII. Ut autem viri rudes, poſtquam Spiritu ſancto ſunt afflati, variarum linguarum periti facti ſunt, iiſque ad populum cœperunt uti; ſic oracula Dodonæa unicuique ſecundum nativæ linguæ ſuæ proprietatem reſponſa dediſſe Mythici ferunt; & Apollonium Tyaneum linguarum fuiſſe callentem omnium ſcribit Philoſtratus, quamvis nullam didiciſſet. Philoſtr. vit. Apoll. l. 1. c. 13. Euſeb. in Hierocl.

Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didiciſſent.

XIII. Ut Petrus prima ſua concione tria hominum millia ad Chriſti partes traduxit; ſic Pythagoras prima ſua ad Italos habita oratione, duo hominum millia cepiſſe fertur.

Multa hominum millia prima Petri concione ad Chriſti partes traducta.

XIV. Ut Apoſtoli vinculis & carcere divina ope ſolvuntur; quemadmodum & ad eos clauſis foribus penetraverat Chriſtus, & naſcens ex utero materno, illæſo virginitatis clauſtro exiverat; ſic fores templi Cereris Mycaleſſiæ noctu claudi ab Hercule & aperiri dixerunt Græci; ſic fingit Euripides, Bacchas à Pentheo revinctas compedibus, & in publicam cuſtodiam traditas, itidem ut Bacchum, reſeratis divina virtute foribus, ſolutiſque vinculis eſſe exemtas; ſic Antiopen catenis à Dirce conſtrictam, à Jove ſolutam alii Poëtæ cecinerunt; ſic Crœſus à Ciro conjectus in vincula, & templo incluſus, ignota quadam virtute ſolutus eſt, ſi fides Cteſiæ, etiamſi valvis templi ſigilla impreſſa eſſent; ſic Apollonium occinit Philoſtratus, cum in cuſtodia revinctus attineretur, pedem compede ſolutum oſtendiſſe Damidi, & compedi rurſum inſeruiſſe; & cum in Creta à Dictynnæ antiſtite in vincula eſſet conjectus, ſeſe iis exemiſſe, & accedenti ad templum valvas ſponte patuiſſe; ſic famoſus ille David Al-roi, à Judæis pro Meſſia, dum viveret, habitus, cum à Perſarum rege mandatus eſſet carceri, ſe ipſe inde expediit; ſic Caiimum Biamrillam, quadrageſimum Calipham, cryptas omnes, cellaſque

Apoſtoli divina vi carcere ſoluti.

Euripid. Bacch. v. 443. & ſeq. & 614.

Cteſ. Perſic. apud Phot. Tm. 72. Philoſtr. Apoll. lib. 7. c. 16. & lib. 8. cap. 12.

laſque ſubterraneas, quantumvis accurate clauſas, magicis artibus penetraſſe, indeque exiiſſe aſſeverant Ægyptii; item Cramatus, auctor hæreſeos Cramatitarum, cujus meminerunt hiſtoriæ Saracenicæ, ab Hidamo detruſus in cuſtodiam, & puellæ cujuſdam ope liberatus, ſequacibus perſuaſit, propria id à ſe virtute factum; ſic magi quidam à Montezuma, poſtremo Mexicanorum rege, adſtricti vinculis & carcere, ex eo repente ablati evanuerunt; ſic Moſes ipſe, ſi credere fas eſt Artapano, in carcerem detruſus ab Ægypti rege, patefactis noctu portis, cuſtodibus ſomno vel repentino interitu oppreſſis, ipſis regiæ foribus ſponte reſeratis, in intimum Regis conclave penetravit.

CAPUT XIX.

De morte Chriſti, ejusque reditu ad vitam, & cæteris eo pertinentibus.

I. *Chriſtus ſanguine ſudat.* II. *Morte ignominioſa cruci ſuffixus afficitur.* III. *Moriente eo Sol deficit.* IV. *Terra tremit, & petræ franguntur.* V. *Velum ſcinditur.* VI. *Chriſtus deſcendit ad inferos.* VII. *Reſurgit à mortuis.* VIII. *Aſcendit in cælum.* IX. *Ex oculis hominum evaneſcit.*

Chriſtus ſanguine ſudat.

QUOD ſanguine ſudavit Chriſtus, vehementiam quidem doloris id oſtendit, minime tamen pro miraculo habendum eſt. Naturaliter id fieri docent Philoſophi & Medici, plurimaque exempla ſuppeditant hiſtoriæ, & nos virum hodieque ſuperſtitem novimus morbo hoc ſæpius tentatum.

Morte ignominioſa cruci ſuffixus afficitur.

Arnob. l. I.

II. Deum Chriſtianorum letho datum eſſe, ridentibus & calumniantibus Ethnicis, ſic reſpondet Arnobius, nec ipſos pudere, cum Liberum patrem dicunt membratim à Titanibus eſſe diſcerptum, & in ollas, ut coqueretur, conjectum; Æſculapium fulmine à Jove interemtum; Herculem vivum arſiſſe; Attin eſſe viro ſpoliatum; Romulum Senatorum manibus eſſe laceratum. Nec prætermittere debuerat Saturnum cælo pulſum à Jove, & vinctum compedibus; Junonem quoque adſtrictam vinculis, & de cælo ſuſpenſam, incudibus duabus ad pedes alligatis; Vulcanum item ab eo de cælo præcipitatum, unde claudus factus eſt; & à Junone ipſa, ſtatim ab ortu, cum deformis eſſet viſus; Apollinem cælo à Jove elimina-

minatum, ob Cyclopas ſagittis ab eo confixos, & Admeto ſervire juſſum; Martem & Venerem a Diomede vulneratos; Oſirin a Typhone in fruſta conciſum; & Prometheum Caucaſo affixum & roſum ab aquila. Adjungi his poteſt Deus Brachmanum, quem ſecundam eſſe ajunt Trinitatis perſonam, & corpus novies in humani generis ſalutem ſumſiſſe. Hunc octavo ſuo adventu præliatum aſſeverant cum Gigante, qui Solis intercipiebat lumen, & vulnere in femore accepto corruiſſe. Scriptum habent Siamenſes in ſacra ſua hiſtoria, Deum quendam ſuum poſt octoginta circiter annos in terris actos, a monſtro neſcio quo fuiſſe trucidatum, & Dei alterius fratrem apud inferos cruci eſſe affixum. Superioribus ſubjicit Arnobius, viros gloria, virtute, & exiſtimatione pollentes, nullius affines criminis, & capitalibus tamen ſuppliciis affectos, Pythagoram, Socratem, Aquilium, Trebonium, Regulum. Hunc aliosque in pari argumento recenſet Tertullianus, ſupplicia mortemve ſponte perpeſſos, Empedoclem, Anaxarchum, Zenonem, Eleaten, Didonem, Leænam Atticam, Mutium Scævolam, Lacones ad aram Dianæ flagellis cædi ſolitos. Addi poſſunt ſexcenti; ſed hi præcipue adnotandi, qui ob inſectationem vitiorum, aut virtutis ſplendorem, aut doctrinæ celebritatem, a nefariis hominibus vexati ſunt; Pythagoras puta, ejuſque diſcipuli, quod malos odiſſe ſe profeſſi, cæteros homines ad virtutem hortarentur; multo etiam magis Socrates, quod Athenienſium ſuperſtitionem vanasque religiones deriderét. Epheſo expulſus eſt Heraclitus; Democritus apud Abderitas pro inſano habitus; Phocion morte affectus, & cum ad ſupplicium duceretur ſputis fœdatus; paſſus eandem contumeliam Cato, cum per ſeditioſorum manus derepta toga traheretur, paſſus & duplicem in petitione Præturæ & Conſulatus repulſam, & hominibus nequam poſthabitus; experti ſæpe ſimiles injurias Stoici, gregales Catonis, acres morum emendatores. Confutius, in cujus præcepta tota Sinenſis regio juravit, contemtus fuit, dum in vivis eſſet, item ut cæteri ætatis illius Philoſophi, & doctrina ejus repudiata eſt. Huc Platonis afferunt locum quendam è libris de Republica, Clemens Alexandrinus, Euſebius, & Theodoretus, quaſi eo ſignificetur, hanc pium juſtumque virum fortunam manere, ut cædatur flagris, torqueatur, vinciatur, cruci affigatur. At non id de juſto ſimpliciter a Platone dictum eſt, ſed de eo, qui juſtus cum ſit, injuſtus videatur; nihiloque minus in Chriſtum Dominum convenir, qui, cum hominum omnium eſſet juſtiſſimus, injuſtus tamen, magus, fraudulentus, impius habitus eſt, & quæ ſceleratis debentur ſupplicia pertulit. Et

Ibidem.

Tertull. Apolog. c. 50.

Plat. lib. 2. de Republ.

Clem. Alexand. Strom. 5.

Euſ. Præp. Evang. l. 3. c. 13.

Theodoret. Therap. Serm. 8.

Et inter Chriſtiani nominis adverſarios Judæi fuerunt, qui expectatum ſibi Meſſiam à gente ſua interfectum iri prædicarent. Finem facio in cruce, cui Adonin Proſerpina, & Cupidinem deinde Heroides affixerunt; unde intelligimus, Deos quoque ſuos profanas gentes in crucem egiſſe.

Moriente eo Sol deficit.

Demonſtr. Evang. Prop. 3. § 8.

III. Prodigialis illa Solis defectio, quæ moriente Chriſto contigit, magnis auctoribus Ethnicis adverſus incredulos ſe tuetur, Phlegonte, Thallo, Actis publicis Romanorum, Sinenſium Annalibus; quorum omnium teſtimonio uſi ſumus in Demonſtratione noſtra Evangelica. Similibus autem ſiderum deliquiis multæ clarorum virorum mortes inſignitæ ſunt; Romuli, cujus non interitum ſolum, ſed conceptum etiam, & Romæ natales Solis defectus nobilitarunt; Cæſaris, quo interfecto Sol per annum luridus apparuit; Auguſti, ſub cujus exceſſum non Luna modo, ſed Sol quoque, teſtibus Dione & Euſebio, defecit; Nervæ, quo moriente Soli idem contigiſſe notat Aurelius Victor. Atq; hæc deliquia duo, non ex naturali Lunæ objectu orta ſunt; ſed ex aliis cauſſis, puta ſolaribus maculis in magnam molem concreſcentibus proveniſſe putandum eſt. Atroci quoque caligine cælum obſidente extinctus eſt Carus Imperator; non ex defectu Solis, ſed ex denſitate nubium; cujuſmodi & eam fuiſſe, quæ in Romuli interitu cælum obſeſſum tenuit, Livius & Florus aſſeverant. Sub exitum Carneadis Lunam eclipſin eſſe paſſam, & obſcuratum fuiſſe Solem prodidit Heſychius illuſtris. Docent Indorum Theologi, ſecundam trini Dei perſonam, cum aliquando in terris verſaretur, pugnaſſe cum Gigante, qui Solis officiebat luminibus; & vulneratum quidem fuiſſe ipſum, at Gigantem interfeciſſe. Sinenſes vero tradunt Lutiemam, præſtantis formæ & mirandæ originis fœminam, cum ex prodigioſo partu proſtratis viribus concidiſſet, indoluiſſe Lunam, ſibique tenebras indixiſſe.

Dio lib. 56. Euſeb. Chron. Aurel. Vict. Epitom. in Nerva.

Liv. L. 1. Flor. lib. 1. cap. 1.

Terra tremit, & petræ franguntur.

IV. Terra quoque, animam agente Chriſto, tremuit, & petræ fiſſæ ſunt. Motus autem terræ inter feralia omina poſuerunt Ethnici, multoſque in hiſtoriis ſuis adnotarunt; multos & confinxerunt Poëtæ, nec ſine iis abire ſiverunt civile bellum Cæſaris & Pompeii, Cæſaris ipſius interitum, aliaque bella mox conſecuta, & ne fabuloſum quidem ad Thebas bellum. Terræ autem motui, qui ſub exceſſum Chriſti evenit, teſtimonium ſuum commodant laudati à nobis Phlegon & Thallus. Fiſſuræ vero petrarum terræ motum, uti fit, ſunt conſecutæ.

V. At

V. At mirifica illa in atroci ſacrilegio veli ſciſſura exemplum habet à Grotio allatum ex Philippide & Plutarcho de ſacro peplo, quod cum Demetrius & Antigonus in eo cum Jove & Minerva fuiſſent ab Athenienſibus intexti, & divinis honoribus ornati, diſruptum medium & laceratum eſt. *Velum ſcinditur.* Grot. in Matth. 27. 51. Plutarch. in Demetr.

VI. Deſcenſus Chriſti ad inferos defenditur ex paribus exemplis, quæ profana Theologia & Ethnicorum jactant hiſtoriæ. Conceſſum iis præcipue fuiſſe perhibent, qui Diis geniti eſſent. Pervulgata ſunt, quæ de Polluce & Caſtore, de Orpheo, Theſeo & Pirithoo, de Hercule, de Adonide, de Proteſilao, de Ulyſſe, de Ænea feruntur in fabulis; & quæ in fabuloſis hiſtoriis de Rhampſinito, quem & alea luſiſſe ajunt cum Proſerpina, & mantile aureum munus ab ea retuliſſe; de Pythagora, quem poſt annum ex inferis rediiſſe volunt; de Pythagoræ ſervo Zamolxi, & de Ere Harmonii filio, quem res infernis locis ſibi viſas referentem inducit Plato. *Chriſtus deſcendit ad inferos.* Plat. lib. 10. de Repub.

VII. Hic commemorandi & qui revixiſſe dicti ſunt, quique à Celſo apud Origenem opponuntur Chriſto reſurgenti ad vitam. Nos vero jam ſupra de iis egimus, qui aliena virtute crediti ſunt ad vitam rediiſſe, Hippolyto, Caſtore, Alceſti, Theſeo, Semele, Eurydice, Glauco, aliiſque, quibus Æſculapius, Hercules, Bacchus, Orpheus, Polyidus vitam reddidiſſe dicti ſunt. Nunc ii recenſendi, qui nulli debuiſſe videntur receptæ vitæ beneficium, cum nulli aſſignentur à Scriptoribus auctores beneficii; quæ partim tanquam meræ fabulæ; partim ut admiſſa quidem opinionibus vulgi, ſed incerta tamen; partim ab Hiſtoricis & Philoſophis tanquam certa, vel certe proxima veris, prodita ſunt. Utut ſunt tamen, omnem tollunt impiis exceptionem adverſus Chriſtianorum dogma de Chriſti reditu ad vitam; cum quod hi factum dicunt, fieri id illi poſſe crediderint. Ac primum tralatitiæ ſunt fabulæ, de Baccho, qui diſcerptus à Titanibus, recompoſitis artubus revixit; de Hercule, qui poſt mortem populo redivivus apparuit; de Palicis, ſic dictis, quod in lucem iterum redierint; & de Æthalide Mercurii filio, cui conceſſum fuit, inter mortuos eſſe aliquando, aliquando inter vivos, quemque eſſe ſe Pythagoram affirmare non puduit. Notum & quod de Ariſtea Proconneſio fertur, & de Hermotimo Clazomenio, quorum hic multis poſt obitum annis non ſemel revixiſſe dictus eſt; ille animam ponere ad arbitrium & recipere; quæ dum ſejuncta eſſet à corpore, vagari ſoleret, & multa è longinquo cognoſcere, ruſumque induto corpore *Reſurgit à mortuis.* Origen. contr. Celſ. lib. 2. & 3.

renuntiare; quoad hoc ab inimicis cremato, velut vagina amiſſa, cum, quo ſe reciperet, non haberet, penitus tandem abſceſſerit. At talia citra interitum magicis artibus fieri docent nos Scriptores rerum Septentrionalium, & nuper doctiſſimus Schefferus in Lapponica hiſtoria. Quinetiam Reſtituti Presbyteri meminit Auguſtinus, qui pro arbitrio jacebat mortuo ita ſimilis, ut nec ferrum nec ignem ſentiret. Legimus præterea, & à viris ſpectatæ fidei accepimus, in inſulis quibusdam maris Ægei homines pleroſque, ac præcipue noxios & contaminatæ vitæ, poſt mortem tanquam redivivos apparere, & obvios ſæpe pulſare damniſque afficere, nec ante conquieſcere, quam refoſſa corpora, velut errantium animarum domicilia, combuſta ſint. *Brucolacas* appellant, quaſi è cœnoſo barathro emerſos dicas. Fabularum quoque ſcriptorem Æſopum revixiſſe perhibent auctores Æſopo ipſo fabuloſiores. Suave autem Platonis commentum de Ere Pamphylio, à viris cordatis, pro re certæ & compertæ veritatis fuiſſe admiſſum, mirabile ſane eſt. Cum inferorum deſcriptionem pararet Plato, fabulas pro more ſuo veris admiſcens, finxit Erem illum in acie cæſum, & per dies aliquot mortuum, ac demum rogo impoſitum revixiſſe, & res apud inferos ſibi viſas narraſſe. Animam, cum vellet, ponere ſe & revocare jactabat Epimenides. Dicta eſt & ad vitam revertiſſe mulier illa ἄπνυς, de qua librum ſcripſerat Heraclides Ponticus, poſtquam per multos dies exanimis fuit. Inter mirabilia, quæ literis mandavit Phlegon, primum eſt de puella Philinnio, quæ poſt mortem redibat ad amaſium, cumque eo conſueſcebat, ac demum deprehenſa, mortua iterum concidit, nec corpus in ſepulcro, quo primum conditum fuerat, repertum eſt. Aliud deinde recitat de Buplago Syro, qui cum in prælio ad Thermopylas Antiocho militans cecidiſſet, media die ſurrexit ex mortuis, adit Romanorum caſtra, eoſque palam allocutus eſt. Inuſitatum Theſpeſii caſum refert Plutarchus, homo nec ineptus, nec ſtolide credulus. Cum ille de ſublimi lapſus interiiſſet, tertio die revixit, perverſoſque vitæ priſtinæ mores magna probitate & integritate correxit. Atque ita emendatum iri eum poſt mortem oraculum ſpoponderat. Quænam autem gerentes vidiſſet animas à corporibus ſejunctas, amicis narravit. Idem propemodum ſcripſit Plutarchus de Antyllo, qui mori viſus ex morbo, revixit paulo poſt, remiſſumque ſe in vitam dixit à mortis mortuorumque domino, quod illuc per errorem adductus fuiſſet à miniſtris, qui ad alium quendam fuerant miſſi. Memorabile & illud apud Plinium de Gabieno

Scheffer. Hiſt. Lapp. cap. 11.
Auguſt. de civit. Dei, lib. 14. c. 24.
Phleg. Mirab. cap. 1.
Phleg. Mirab. cap. 3.
Plutarch. de Sera numinis vindicta.
Plut. de anima, ap. Euſ. Præp. Ev. lib. 11. c. 36.
Plin. l. 7. c. 52.

no Auguſti claſſiario, cui capto cervix, juſſu Sexti Pompeji, inciſa eſt, ut vix cohæreret. Atque ita tamen, cum per diem jacuiſſet mortuus, allocutus adſtantes ab inferis allegatum ſe dixit, ut quædam Pompejo nuntiaret. Perſuaſum eſt Japonenſibus, doctorem quendam ſuum Combadaxium, à quo literas acceperant, aliquando rediturum ad vitam, uti, dum in vivis eſſet, eventurum pollicitus ipſe eſt. Perſuaſum fuit & Peruanis, Guaivacam Atabalippæ regis patrem, vitam cum regno recepturum. Piget plura congerere. Deſinam igitur in plerorumque Judæorum aſſenſione, qui Chriſti reditum ad vitam negare non ſunt auſi. Horum teſtimonia attulimus in Demonſtratione noſtra Evangelica. Demonſtr. Evang. prop. 9. c. 141. & 142.

VIII. Chriſto cælum mirabiliter ſcandenti jam ante prælucerant Enochus, Elias, atque ipſe etiam Moſes. *Aſcendit in cælum.* Quibus addere poſſumus & Habacucum. Et Enochum quidem ex hominum conſpectu & conſortio tulit Deus; Eliam per turbinem in cælum curru igneo rapuit; Moſem Myſtæ apud Clementem Alexandrinum in cælum aſſumtum fuiſſe ajunt, atque illic Melchi dictum. Clem. Alex. Strom. 1. Habacucum vero Angelus flocco capitis apprehenſum ex Judæa Babylonem tranſtulit. Similibus autem exemplis abundant fabularia monumenta, Semeles, Ganymedis, Endymionis, & Tithoni, qui a Jove, Luna & Aurora rapti finguntur; item Britomartis, quæ in Ægina oculis hominum erepta eſt; Bellerophontis, quem Pegaſus tulit in cælum, ſed infelici ſucceſſu; Ariadnes, quæ & ſideribus inſerta eſt; Æſculapii, cui fulmen viam aperuit in cælum; Herculis, a Minerva aliiſque Diis illuc evecti; Bacchi, qui cum a Titanibus membratim dilaceratus fuiſſet, redivivus & integer in cælum conſcendit; Iphigeniæ, immolatori a Diana ereptæ, ſuppoſita in ſacrificium cerva, & in Tauros tranſlata, vel, ut vulgus Græcorum cenſuiſſe fingit Euripides, in cælum ipſum; Helenæ, quam idem commentus eſt Euripides, Sparta raptam, in Ægyptum per nubes tranſtuliſſe Mercurium, & demum Jovis juſſu cælo illatam ab Apolline, cum jam prope ab Oreſte interficienda eſſet, nautarum ſaluti præeſſe cum Caſtore & Polluce, ejuſdem vero ſimulacrum cælum conſcendiſſe, & Aſcanii, quem ſopitum Venus apud Virgilium in lucos Idaliæ tollit. Euripid. Iphigen. Aulid. v. 1608, 1622. Iphig. Tauric. v. 29. 30. Helen. v. 45. & 611. 676. 677. Oreſt. v. 1637 & ſeq. Virgil. Æneid. lib. 1. Multis perſuaſum fuit, Empedoclem terrenis rebus exemtum & relatum fuiſſe inter Deos. Multi idem de Apollonio prædicarunt; plures de Romulo, ex Julii Proculi teſtimonio, quem a Dæmone, naſcenti ipſi addito, in cælum actum perſuadere vult Dionyſius Halicarnaſſeus. Dion. Halicarn. lib. 2. Et ſi qui Cæſares, Cæſarumve conjuges, ac conſanguineæ de populo Romano bene meruiſſe ſunt viſæ,

Digitized by Google

ab hominibus cælo tanquam mercede ſunt donatæ. Viam cælo quadrigis igneis affectabat Simon magus, quas Petri ore difflatas commemorat Arnobius. Cum ſe ipſe cremaret Peregrinus, fuiſſe nonnullos adeo ſimplices narrat Lucianus, ut ſibi perſuaderi paſſi ſint, è rogo vulturem ſubvolaſſe in cælum, magna voce humana dicentem, cælum relicta terra ſe petere. Zoroaſtrem legum ſuarum latorem, Perſæ omnes cultores ignis; Bremavium & Wiſtenavium, generis humani reparatores raptos in cælum arbitrantur Brachmanes Indi recentiores: priſcos vero terra baculo percuſſa in ſublime fuiſſe elatos fabulatur Philoſtratus. Lutiemam Sinæ, mirandæ originis & formæ fœminam, de qua jam ſupra egimus, ſurſum aliquando in cælum evolaturam putant: jam illuc evolaſſe Virginem Sommonocodoni Dei matrem rentur Siamenſes. Comam ſtudioſe alit tota gens hæc, futurum rata, ut flocco capitis arepta in cælum feratur. Idem ſpondent Muhammedi aſſeclis fabulæ Muſulmanicæ, narrantque Muhammedum ex itinere Syriaco Meccam fuiſſe ab Angelo refectum; & eo qui Hegiram anteceſſit anno, eundem Mecca Hieroſolymam translatum, in cælum deinde ad ſeptimum uſque cælum aſcendiſſe; idemque Chriſto contigiſſe fatebatur ipſe Muhammedus. Perſuaſum habent præterea, perinde ut Chriſtiani, quemadmodum conſcendit cælum Chriſtus, ſic inde olim deſcenſurum, conſenſuros in unam religionem omnes homines, tumque Antichriſtum periturum.

Arnob. lib. 2
Lucian. de morte Peregrini.
Philoſtr. vit. Apollon. lib. 3. c. 5. & 10.

Chriſtus ex oculis hominum evaneſcit.

IX. Chriſtum, poſtquam à mortuis excitatus eſt, conſpiciendum ſe dediſſe Diſcipulis, & ex oculis eorum evanuiſſe, qui minus credemus, quam de Diis ſuis, & Heroibus, viriſque magnis, Græci & Români crediderunt? Apollinem, poſt admonitum Aſcanium, ex hominum conſpectu evolaſſe fingit Virgilius. Minervam ex lecto Vulcani evanuiſſe traditum extat apud Antigonum Caryſtium. Traditum eſt in Chreſtomathia Procli, Hymenæum ducta uxore oculis hominum ſe ſubduxiſſe. Britomartis piſcatoris vim fugiens videri deſiit, & Aphæa ex re dicta eſt. Homeri commentum eſt, nube oppoſita protegi à Diis, quos periculo præſenti ereptos volunt. Inter hominum cœtus Deorum beneficio verſantur, nec videri poſſunt; Junonis, Argonautæ apud Apollonium; Palladis, Ulyſſes apud Homerum & Sophoclem; Veneris, Æneas apud Virgilium. Nota Orci galea, quam qui gerebat, videbat omnes, à nemine ipſe videbatur. Notus annulus, cujus op-

portunitate

Virgil. Æneid. lib. 9.
Antigon. Mirab. cap. 12.
Procl. apud Phot. Tm. 239.
Apollon. Argon. libr. 3. v. 210.
Homer. Odyſſ. η. & Odyſſ. ν.
Sophocl. Ajac. Maſtig. v. 69, 70. Virgil. Æneid. libr. 1.

portunitate Gyges videbatur ab adſtantibus pro arbitrio, vel obtutus eorum fugiebat. Leucippus, cum Daphnes, cujus pudicitiæ inſidiatus fuerat, aliarumque virginum jaculis peteretur, volentibus Diis, deſiit apparere. Ariſteam Proconneſium non ſemel poſt mortem veniſſe in conſpectum hominum, ex eoque ſublatum eſſe, viri graves ſcripſerunt: item Cleomedem Aſtypalæenſem, in arca, in quam ſe concluſerat, neque vivum repertum eſſe, neque mortuum. Quod & Alcmenes cadaveri, cum efferretur, eveniſſe narrat Plutarchus: & illis etiam Cteſylles & Aſpalidis Antoninus Liberalis. Euthymus Temeſſæus, poſt abactum Dæmonem quendam, cum ad extremam ſenectutem vitam produxiſſet, devitata morte, alio quodam modo ex hominum conſortio exceſſiſſe memoratur. Parem Romulo exitum tribuit Romana hiſtoria; parem & Laurentiæ. Inter fabulas, quibus Apollonii hiſtoria contexta eſt, una hæc eſt: in judicium coram Domitiano adductum eum ex oculis hominum derepente abiiſſe, rurſumque in amicorum, qui Puteolis erant, conſpectum ſe dediſſe. Nempe eandem facultatem tribuunt Apollonio diſcipulo, quam magiſtro Pythagoræ adſcriptam fuiſſe acceperant. Nebulam ait idem, qui ſuperiorum auctor Philoſtratus, colli, quem inſident Brachmanes, inſidere, in qua aſpectabiles ſe dant, cum lubet, vel inviſibiles. Veterator quidam Judæus, Theodoſii junioris ævo, pro redivivo Moſe ſe gerens, hominum obtutibus repente ereptus eſt. Raptum in cælum Zoroaſtrem ſuum idcirco putant Perſæ, quod apparere ipſis aliquando deſierit. Pſeudo Chriſtus ille David Al-roi coram Perſarum rege cauſſam capitis dicens, & in vincula conjici juſſus, fugit omnium oculos, cum ab omnibus vox ejus audiretur. Cum Montezuma, ultimus Mexicanorum rex, imperii ſui occaſum prædicentes ſibi magos mandaſſet in cuſtodiam, dilapſi illi ex vinculis evanuerunt. Quippe magicarum fraudum vel præcipua eſt illa, adſtantium oculos fallere, eandemque rebus aliis facultatem tribuere. Fieri id volunt vi gemmæ Heliotropii. Vaniſſimi hominum omnium Zabii librum affinxerunt Adamo, in quo legebatur eſſe herbam quandam, quæ ſi de collo hominis ſuſpenderetur, inviſibilem faciebat. Huc pertinent, quæ de iis jactantur, qui eodem pene puncto temporis multis in locis viſi ſunt; velut de Talo illo Cretæ Minoiſque cuſtode, qui pedibus æneis totam inſulam ter ſingulis percurrebat diebus, ita ut pleriſque ſimul apparere videretur; & de Pythagora, qui eodem die conſpectus eſt Metaponti & Tauromenii; & de memorato proxime

Plutarch. Romul. Anton. Liber. Metam. cap. I. & 13.

Philoſtr. vita Apollon. l.8. c.2.4.5.

Philoſtrat. vita Apollon. l.3. c.

Davide Al-roi, qui decem dierum iter uno die conficiebat; & de ſanctis hominibus ſola loca incolentibus, quos ajunt Siamenſes orbem univerſum mirabili celeritate peragrare.

CAPUT XX.

De Sacramentis.

I. *De Sacramentis.* II. *de Baptiſmo.* III. *de Confirmatione.* IV. *de Confeſſione.* V. *de Euchariſtia.* VI. *de Ordine.* VII. *de Matrimonio.* VIII. *de extrema Unctione.*

De Sacramentis. NUNC agendum de Sacramentis: ac notandum imprimis materiam Sacramentorum ſumtam fere ex rebus communibus & obviis, ex aqua, oleo, balſamo, pane, vino; & ex uſu rerum earum quotidiano & frequenti, perceptisque inde utilitatibus, derivatam eſſe ſignificationem effectus Sacramentorum. Lotionem infantium à partu recentium, qua ad abluendas ſordes, & corpora duranda plurimas gentes uſas legimus, Deus ſignum eſſe voluit purgationis animi, & roboris ei additi. Ex unctione firmandis infantium & pugilum corporibus adhiberi ſolita provenit chriſma ſacræ Confirmationis, quo delibuti Chriſtiani adverſus Dei hoſtes invicti ſtare poſſint. Supplicia, quæ corpore ſuo excepit Chriſtus, ejus interitus, & concordia Chriſtianorum, fractione panis, ejusque eſu convenienter expreſſa ſunt: potu vero vini, fœdus inter eos initum; cum fœdera olim non vini ſolum, ſed ſanguinis etiam potu ſancirentur, & Iſraëlitarum gentem ſibi adjunxerit Deus, reſperſo in eam à Moſe ſanguine, qui *ſanguis fœderis* inde dictus eſt. (Exod. 24, 8.) Ex medicamentis, quibus ægra corpora liniri ſolent, orta eſt infirmorum extrema Unctio, oleo peragi ſolita. Item receptis quibusdam conſuetudinibus dignitatem vimque Sacramenti Deus addidit; confeſſioni ſcelerum, quæ a ſontibus exigitur in judicio; impoſitioni manuum, qua apud Iſraëlitas creabantur Sacerdotes, & divinorum mandatorum miniſtri, & conſecrabantur victimæ; ac individuæ viri & fœminæ conjunctioni. Ita quæ fiebant neceſſitatis aut commodi cauſſa, Deus in religionem vertit. Sic iridem, quæ oritur ex naturalibus cauſſis, iiſque poſitis non poteſt ſine miraculo non oriri, nec minus ante Diluvium, quam ſequentibus temporibus frequens fuit, Deus fœderis cum homi-

hominibus à ſe pacti ſignum eſſe voluit. Sic circumciſionis ſanxit ritum, & notam fœderis cum Iſraëlitica gente initi eſſe juſſit; cum alioqui perutilis ea eſſet ob naturales cauſſas, ſive munditiei cauſſa, & ad præcavendam leprarum luem; ſive ad removendum generationis obicem, vegrande præputium apud has gentes in abnormem longitudinem excreſcere ſolitum: cum neque deſint, qui eam ante Abrahamum uſurpari ſolitam fuiſſe putent. Eadem videtur origo fuiſſe circumciſionis fœminarum; quæ cum adhibita primum fuiſſet, ut aptiores fierent ad generationem, Muhammedi deinde lege ſancita eſt, & in religionis partem tranſiit. Sic mundorum & immundorum diſcrimen Deus intulit, quod ſanitatis cauſſâ apud alias gentes obſervabatur. Ergo quod alibi fuit conſuetudo popularis, aut humana lex, id apud Iſraëlitas & Chriſtianos Dei mandatum fuit. In ſanciendis præterea ſacrificiis naturæ legi videtur obſecutus eſſe Deus. Nam quod ſumus ſurſum tendat, proficiſci putabant ad Deos. Unde Plautus de odore patinarum: *Is odos demiſſis pedibus in cælum volat. Eum in odorem cœnat Jupiter quotidie.* Plaut. Pſeud. 3. 2. 52. Cum ergo victimas offerrent Deo, igne eas cremabant, ut ſumum ad Deum quaſi allegarent, præſtiti cultus & precationum nuntium. Hinc perſuaſum pleriſque, ac præcipue Ebræis, ſacrificia prius uſitata fuiſſe moribus hominum, quam lege Dei. Parem ob cauſam ſacrorum pars facta ſunt ſuffimenta; ut fragrans ille ſumus adjunctas ſibi hominum preces in cælum vehat, & Deo ſiſtat. Unde David ad Deum: *Dirigatur* Pſ. 140, 2. *oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Et iratum Deum Jeremias ait Lament. 3. 44. *oppoſuiſſe nubem*, ne ad ſe vota hominum pervenirent. Legimus in Libris ſacris, Iſraëlitas aliquando aquam effudiſſe coram Domino, ut con- 1. Sam. 7, 6. ceptum ex peccatis dolorem ſignificarent: inſtar nempe lacrymarum, quæ in luctu profundi ſolent. Obſervare præterea licet, ad patranda miracula naturalibus cauſſis ſæpe uſum eſſe Deum, quaſi potentiam ſuam ad captum moremque hominum adtemperare vellet. Ranis, culicibus, locuſtis, grandine, peſte Ægyptios ulciſcitur; ligno injecto aquarum amarorem emendat; coturnicibus & manna eſurientes Iſraëlitas paſcit in ſolitudine; ſerpente æneo ſaucios ſanat; aqua Jordanis lepras abigit; ex aqua vinum facit; ſputo & luto oculis illito cæcitatem depellit. Eundem ergo modum in conſtituendis ſacramentis Deus tenuit. Porro non Ebraica ſolum religio ſua habebat ſacramenta, nempe Circumciſionem & Paſcha; ſed Chaldaica etiam & Ægyptiaca ſacramentis totæ conſtabant. Et illam quidem norunt & laudarunt Græci

Philoſophi; hæc Taauti inventum fuit, ſi Sanchoniathoni credimus. Ergo apud eos non myſterio, nec occulta ſignificatione carebant notæ hieroglyphicæ, non pepli & velamenta, non cultus animalium, olerum, & ſimulacrorum, quæ fere tranſierunt ad Græcos & ad Romanos; ſed vulgi inſcitiâ in ſuperſtitionem abierunt: ita ut ignorata eorum ſignificatione, in externo cultu conquieſcerent. Errorem hunc ſubinde excuſare conati ſunt Maximus Tyrius, Porphyrius, & Jamblichus, conſcriptis libris De ſimulacris, eorumque ſignificatione. Alia etiam fuerunt Græcis ſymbola & ſacramenta. Diebus feſtis Eleuſiniorum, quæ Athenienſibus κατ' ἐξοχὴν dicta ſunt Myſteria, initiatis dabantur obſcœna ſpectacula; plauſtro vehebatur calathus, & myſticæ ciſtæ à fœminis portabantur. Nec ullum fere feſtum agebant Græci ſine myſtico aliquo ſymbolo. Quid referam ramos laureos, oleaginos, ederaceos, viteos? quid coronas myrteas, ligneas, arundineas, miliaceas? quid pinea folia, ligna viridia, lactucas, palmites vitibus onuſtos, caricas, caſeos, placentas, ſalem, vini & lactis amphoras, ollas ſeminibus omnis generis plenas, panes aſſos? quid caniſtra, hortulos, ſcaphas, hydrias, umbellas, ſellas, pilas? quid chlamydes nigras atque albas, faſcias purpureas, arma? quid phallos, mutoniata ſimulacra, & pudenda muliebria? quid ſerpentes in ſinum initiatorum miſſos? Infinita hæc ſunt, nec vacat accuratius perſequi. Iis autem omnibus myſteria inerant. Quid ignis perpetuus, apud eos ſtudioſe alitus, & apud Romanos, & apud Perſas, vicinaſque gentes? nonne Deum item exprimebat apud Indos draco, quercus apud Celtas, diſcus apud Pæonas, apud Arabes lapis quadratus, faſtigiatus apud Paphios, montes apud Libyas & Cappadocas, fluvii apud Phrygas & Maſſagetas? Notabile vero imprimis, quod tradunt Platonici Philoſophi, ſacramenta & rerum divinarum notas, quas χαρακτῆρας, & συνθήματα, & σύμβολα appellant, propria virtute explicare vim ſuam, & opus ſuum efficere, Deoſque evocare, non virtute hominis ſacramentum conficientis, eove utentis. Id ſententiæ Catholicæ appoſite convenit, ſacramenta conferre gratiam ex opere operato, ut loquuntur in Scholis; hoc eſt, ex vi ipſius actionis, quam ad ſacramentum conficiendum Deus inſtituit; non ex virtute miniſtri, aut hominis ſacramentum ſuſcipientis. Nunc ſacramenta ſigillatim explanemus.

Maxim. Tyr. Diſſert. 28. Porphyr. apud Euſeb. præp. Evang. lib. 3. cap. 7. Jamblich. apud Phot.

Jambl. de myſt. Ægypt. ſect. 2. cap. 11.

De Baptiſmo.

II. Baptiſmi cauſſa naturalis eadem videtur fuiſſe ac circumciſionis, munditiés corporis; cauſſa cur ſacramentum effectus ſit, munditiés animæ; ut per ſacrum Baptiſmum ſordes hominum animis adhærentes, & ab

ab Adamo propagatæ purgentur, quemadmodum per lavacrum elui ſolent ſordes, quibus obliti infantes naſcuntur. Vere enim dictum eſt à Porphyrio, omne animal poſt partum ſe, fœtumque purgare. *Cruenta*, inquit Hieronymus, *infantium corpora ſtatim ut emittuntur ex utero, lavari ſolent; ita & generatio ſpiritualis lavacro indiget ſalutari. Nullus enim mundus à ſorde, ne ſi unius quidem diei fuerit vita ejus. Et in Pſalmis legimus: In iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea. Secunda nativitas ſolvit primam nativitatem.* Similiter igne fronti admoto infantes conſecrant Æthiopes, non ſolum ut proſint animæ, ſed etiam ut oculos morbo cuidam obnoxios ſanos præſtent. Ita pars evaſit religionis, quod corporis cauſſa fuerat receptum. Hujuſmodi autem lotiones multarum gentium religionibus ſunt receptæ; ac primum Ebræorum, tum veterum, tum recentiorum. Et illi quidem, infantes ſtatim ut editi erant, aqua lavabant. *Quando nata es*, inquit Ezechiel ad Jeruſalem, *non eſt præciſus umbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem.* Sacerdotum conſecratio initium ducebat à lotione. Res liquet ex Exodo & Levitico. Et labrum æneum parat Moſes, manibus pedibuſque Sacerdotum abluendis, quotieſcunque ſubituri erant Tabernaculum, aut ſacra facturi. Lavabant manus Seniores civitatum, ut occultorum ſcelerum inſontes eſſe ſe ſignificarent. Extat ea lex in Deuteronomio, ubi agitur de homicidio occulto. Et ſe ſpondet David *loturum inter innocentes manus ſuas.* Nempe quod cædis manus ſint adminiſtræ, & ut cruorem aqua ex manibus, ſic cruoris effuſi ſcelus ex animo abſtergat. Itaque addit: *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates ſunt.* Ergo manus palam lavat Pilatus, ut oſtendat, nihil ad ſe pertinere crimen mortis Chriſti. Lavabant item poſt cadaverum, aut immundi viri mulieriſve contactum; lavabant ad expiandam ſcabiei lepræ rumque fœditatem, poſt obſcœna ſomnia, poſt concubitum, aliave hujuſmodi facta, aut caſus, quibus corpus inquinari credebatur; lavabant pedes ante diſcubitum, ut vel ex Luca conſtat. Accedente deinde ad religionem ſuperſtitione, qui majorem affectabant munditiem, Eſſeni puta, crebrioribus utebantur baptiſmis. Qui corpus totum lavabant, anteqvam menſæ accumberent, vocabantur ἡμεροβαπτισταὶ, externo hoc ſigno animi notantes purgationem, quæ per pœnitentiam & orationem fiebat. Unde Iſaias: *Lavamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.* In Paſchali cœna bis lavabant Judæi

Porphyr. de abſtin. ab animal. l. 3. Hier. in Ezech. 16, 4. Ezech. 16, 4. Exod. 29, 4. Levit. 8, 6. Exod. 30, 18. 19. Deut. 21, 6. Pſ. 25, 6. 9. 10. Matth. 27, 24. Luc. 7, 44. & 11. 38. Eſ. 1, 16.

Judæi, ſemel ante diſcubitum, eſumque Agni Paſchalis; iterum antequam attingerent Amara, & Azyma frangerent. Id cognoſcitur ex Evangelio, & ex Canonibus Thalmudicis, quibus Evangelio lux infertur. Quanquam cœnæ hujus ritum & ordinem alii aliter explicant. Septuaginta Librorum ſacrorum Interpretes, antequam ad ſanctum hoc opus elaborandum ſe accingerent, manus quotidie marina aqua lavabant. Quippe in marina aqua ob ſalſuram vis abſtergendi ineſt. An ideo dixit
Mich. 7, 19. Michæas: *Deus deponet iniquitates noſtras, & projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* Quod ſecuti ſunt Ethnici Poëtæ. Et in Evangelio notantur ſuperſtitioſæ illæ ablutiones manuum à majoribus traditæ; item poculorum, urceorum, vaſorum æneorum, & lectorum.
Clem. Alex. Strom. 3. Auct. Quæſt. ad Orthod. Quæſt 97. Has autem ſancitas Lege lotiones Clemens & Auctor Quæſtionum ad Orthodoxos ajunt Baptiſmo Chriſtianorum contineri; & ut olim generando adhibitæ ſunt, ſic nunc adhiberi regenerando. Ab his majorum ſuorum moribus non receſſerunt Judæi recentiores. Studioſe lavant infantes ante circumciſionem, matres poſt partum. Proſelytos juſtitiæ triplici ritu conſecrant, & fœderis ſecum à Deo icti participes faciunt, circumciſione, baptiſmo, & ſacrificio. Poſtremum hoc nonniſi reparato & extante Templo præſtari poteſt; reliqua duo nunc adminiſtrant, & baptiſmum quidem teſtibus adhibitis, & ſpondente patre, aut patris nomine tribus viris, futurum ut aliquando Legis jugum baptizatus in ſe recipiat. Nec niſi ritu hoc luſtratus Proſelytus matrimonium contrahere poteſt cum Iſraëlitide. Jure eodem uſæ ſunt apud eos fœminæ.
Guilielm. Pariſ. lib. de legib. c. 3. Exod 19. 10. Teſtis Guilielmus Pariſienſis. Minime vero iteratur hic baptiſmus, quo hominem novum fieri, & velut renaſci, priſtinamque exuere naturam putabant. Ejus originem referunt ad auctorem Deum, cum ante datam Legem in deſerto Moſi dixit: *Vade ad populum, & ſanctifica illos hodie & cras, laventque veſtimenta ſua.* Legi hæc poſſunt apud doctiſſimum magiſtrum Maimoniden in Conſtitutionibus de Proſelytis. Quæ
Arrian in Epict. lib. 2. c. 9. Juven. Schol. in Sat. 14. v. 104. Selden. de Jure nat. & gent. l. 2. c. 2. ne Arrianus quidem Stoicus, & vetus Juvenalis interpres videntur neſciſſe: plurimi vero è recentioribus erudite ſunt perſecuti, imprimis Seldenus. Jam inde autem à vetuſtioribus Lege temporibus plerique per baptiſmum, alioſque ritus dicuntur adjuncti fuiſſe Iſraëliticæ genti, & in partem fœderis ac promiſſorum veniſſe: & longe ante ante eam lavacro mundatæ fuiſſe mulieres extraneæ, quas Iſraëlitæ duxiſſent. Unde & colligunt Thalmudici, vere eum Proſelytum eſſe factum, qui baptiſmum ſine circumciſione ſuſceperit; & fore aliquando exiſtimant,

ut ſupervacua ſit Legis circumciſio, ſoluſque adhibeatur baptiſmus. Hanc autem corporis purgationem, ſymbolum eſſe liquet purgationis animæ, ex prima Petri Epiſtola, in qva, poſtquam dixit Arcæ beneficio octo ſalvos extitiſſe, cæteris hominibus Diluvio extinctis, ſubjungit iſta: *Quod & vos nunc ſimilis formæ ſalvos facit baptiſma; non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Jeſu Chriſti.* Cæterarum quoque lotionum ritus nunc obeunt. Manus faciemque lavant ante preces matutinas, poſt exoneratam alvum, poſt balneas, poſt unguium ſectionem, calceorum pedumque contactum, poſt nudi corporis frictionem, attrectationem cadaveris, maritalem concubitum, & pediculos unguibus eliſos; item ante & poſt cibum. Nec aliam ob cauſſam, quam ob crebras lotiones, Judæi incolæ Pyrenæi ſaltus & vicinorum locorum, ut ab aliis gentibus internoſcerentur, juſſi ſunt anſerini pedis ſignum veſtibus aſſuere. Jam adeamus ad Barbaros, atque Græcos, quorum ſacris adhibita fuiſſe lavacra vere prædicant Clemens, Hieronymus, & Auguſtinus. Magnus fuit eorum uſus apud Ægyptios, ac præcipue Sacerdotes, corporis & animi purgandi cauſſa; nec elabi diem ſinebant vel noctem ſine iterata lotione, quam & ad pocula ac veſtes adhibebant. Iſiacis ſacris initiabantur per baptiſmum, quem & Peluſiis ſacris uſurpabant; ſic regenerari ſe, ſuaſque noxas ac perjuria elui cenſentes: uti quidem diſſerit Tertullianus in libro De Baptiſmo. Cognoſcimus ex eodem, lavacris luſtratos Perſas Mithræ ſacra ſuſcepiſſe. Quem ritum ne nunc quidem dedidicit illorum ſoboles, Guebri dicti; qui & infantes baptiſmo purgant, & Pontificem ſuum crebro lavare jubent, ex Zoroaſtris ſui mandato; & labes animi deleri exiſtimant vaccæ urina, & medicata quadam aqua. Ad obeunda ſacra, templa adeunda, preceſque ad Deum fundendas, ſeſe lotionibus parant Muhammedani, more à priſcis Arabibus derivato. Præſtant idem Brachmanes, & peccata deleri putant aqua; vel marina, ſi certis quibuſdam adhibeatur temporibus atque locis; vel dulci, ac præcipue Gangetica, cui eam ineſſe vim rentur, ut ſi quis eam nec opinus ſubeat, nec de criminibus abſtergendis cogitans, noxis tamen omnibus purgetur ex opere operato. Ter itaque ſingulis diebus ſe abluunt, juxta Legis ſuæ præſcriptum, ac flumine vivo, ſi fieri poſſit: cæterique Baneanes in templis ipſis lotione ſe ad orandum comparant, & quotidiana aqua ſe mundant, & delicta ſua obliterari arbitrantur aqua ſibi à Sacerdote infuſa. Puerperæ item cum infantibus partus immunditiem aquis abluunt. Qua lotionē pueri

1. Petr. 3, 21.

Clem. Alex. Strom. 5.
Hieron. in Ezech. 16. 4.
Auguſtin. de Baptiſmo contra Donatiſt.
Tertull. de Baptiſmo cap. 5.

Digitized by Google

pueri non corpore ſolum mundi, ſed Deo quoque ſacri putantur effici. Aquæ cujuſdam luſtralis uſus apud Laoënſes receptus eſt. Diem feſtum quendam habent Peguani, quo die omnes aquis odoratis ſe conſpergunt invicem & perfundunt. Pueros ante circumciſionum lavacro quodam purgant Macaſſarenſes. Græci Poëtæ ſuſcepta à Moſe imagine Baptiſmatis, ut obſervat Clemens, recens natos infantes cum matribus lavari fingunt: ne Deabus quidem ipſis hac lege exemtis, quippe Jovem recens enixa Rhea, infantem, corpusque ipſa ſuum aqua mundat apud Callimachum. Peneum rogat apud eundem Latona, ut ſibi ad ipſius fluenta parere liceat: reſpondetque Peneus, ſe puerperas pleraſque laviſſe. Editos demum in Delo inſula Apollinem & Dianam defert ad Xanthi fluenta, & abluit. Hinc Heroas ad oras fluminum genitos & editos canunt Poëtæ, ut ad lotiones commodius aqua ſuppeteret: & Homero ipſi ad Meletis amnis ripam idem ortus tributus eſt. Nefas eidem genti fuit, manibus impuris aut pedibus ſacra facere. Itaque Æneas ad ritus Græcos ſubornatus à Virgilio, cum recenti cæde pollutus eſſet, patrios Penates & ſacra attrectare nefas eſſe cenſet, donec ſe abluerit vivo flumine, hoc eſt, ῥυτοῖς νασμοῖσιν, quibus luſtrare ſe volebat apud Euripidem Hippolytus, contaminatum ſe putans fœdis vetulæ ſermonibus, quæ eum de ſtupro cum Phædra perpetrando interpellaverat. Stupra ipſa, & licitos quoque concubitus, more ab Ebræis ad varias gentes tranſmiſſo, & perjuria, & fraudes, ac ſcelera quævis; necnon & parricidia Oedipi, Alcmæonis, Oreſtis, aliorumque eluta fuiſſe aquis dixerunt. Eodem prope ritu purgabantur, qui funeſta attigerant, vel interfuerant funeri. Quapropter Junonem ipſam ex inferis reducem roratis aquis luſtrat Iris apud Ovidium. Triſtia etiam ſomnia procurabant, aquæ marinæ corpus immergentes, quod ut ſuperſtitioſum culpat Plutarchus. Qui novis præterea religionibus conſecrari vellent, per lavacrum initiabantur, quaſi purgarentur animo, ut corpore. Ergo minoribus Myſteriis lavari Iliſſo flumine mos erat Athenienſibus: & eos, qui Cotyttia ſacra ſuſciperent, aqua calida perfundebant Baptæ, quibus & inde nomen. Tingebantur item ludis Apollinaribus. Erat etiam Græcis in more poſitum, ut quibus, tanquam mortuis, juſta eſſent perſoluta, ii reduces, quaſi renati infantes, aut quaſi profani & impuri homines, & ex orco redeuntes, aquis luſtrarentur. Luſtrabant & caput aquis in compitis. Quarum lotionum immodicum ſtudium in ſuperſtitionis parte ponit Theophraſtus. Crebro

Clem. Alex. Strom. 4.

Callimach. Hymn. in Jov. v. 16. & ſq. & Hymn. in Del. v. 110. 124.

Virgil. Æn. l. 2. v. 718.

Eurip. Hippol. v. 652. 653. & Schol.

Ovid. Metam. l. 4.

Plutarch de Superſtit.

Theoph. Charact. περὶ δεισιδαιμον.

bro lavabat Pythagoras, crebro corpus aqua aſpergebat, ita comparatum iri ratus eam munditiem, quæ ſacris conveniebat. His porro imbuti religionibus Romani, lotionibus & aſperſionibus ſæpe utebantur. Notæ recentium à partu infantium lotiones. Notæ merſiones matutinæ in Tiberi, vel in mari; eæque ter repetitæ, quod à Chriſtianis in honorem ſanctæ Trinitatis ſolebat fieri, id Ethnicis ob vim terno numero ineſſe creditam facientibus. Notæ lotiones fœminarum ad templum Fortunæ virilis; notæ & illæ ſacrificiis adhibitæ; notæ circumlationes & aſperſiones, quibus homines, domus, villæ, templa & urbes lnſtrabantur. Notum & ad ſacra eos non acceſſiſſe illotis manibus pedibuſve, ſed aqua abſterſiſſe imbalnitiem corporis, & animi ſordes; affuſa aqua, ſi ſacrificarent ſuperis; aſperſa, ſi inferis. Quæ merito deridet Lactantius: *Se pie, inqvit, ſacrificaſſe opinantur, ſi cutem laverint: tanquam libidines intra pectus incluſas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.* Eadem jam ante culpaverat Ovidius: Lactant. l. 5. cap. 19. Ovid. Faſt. 2. v. 45.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Notæ & lotiones pedum ante diſcubitum. Mari noxas hodieque purgant Mauri: & Mauris oppoſiti Fortunatarum inſularum incolæ infantes luſtrico die abluebanr olim, antequam Chriſti accepiſſent doctrinam, & per Baptiſmum affinitatem quandam contrahi cenſebant. Trajectus eſt & ad Americanos ille mos, qui infantes velut conſecrabant circumciſione & baptiſmo, & exiſtimabant aquis peccata deleri. Minime vero attinet hic eas recenſere gentes, quæ pueros à partu rubentes mergunt fluminibus; non religione ducti, ſed durandorum corporum cauſſa; in quo ſymbolum quoque ineſt confirmationis animi noſtri in fide per Baptiſmum. Utrumque orbem pervagata eſt ea conſuetudo, veterem & novum, & à priſcis temporibus, atque etiam fabuloſis ducta. Saliva linitur infans luſtrico die apud Chriſtianos. Factum idem à Romanis. Infantem vetulæ eximebant cunis: frontem & labra ſalivis luſtralibus tingebant, infami digito, ad prohibendum faſcinum. Sal ori infantis indunt Chriſtiani in ſacro lavacro. Sale item infantes recens natos defricabant priſci Ebræi, ut ex Ezechiele intelligitur, ad durandum ſolidandumque corpus, & tabem præcavendam. Ubi Hieronymus: *Tenera infantium corpora, dum adhuc uteri calorem tenent, & primo vagitu laborioſæ vitæ teſtantur exordia, ſolent ab obſtetricibus ſale contingi, ut ſicca ſint, & reſtringantur.* Factum id ſua ætate ſanitatis cauſſa perhibet Galenus. Ezech. 16, 4. Galen. de valet. tuend. lib. 1.

lenus. Et Muhammedani infantibus ex utero materno prodeuntibus, poſtquam à ſe oblati ſunt Deo, ſal in os immittunt.

De confirmatione. Galen. de valet.tuend. libr. 1. & 2 Tertull. de præſcr. c. 11.

III. Uſum liniendorum infantium & pugilum, roborandi corporis cauſſa, in ſacramentum Confirmationis mutavit Deus. Notatus eſt à Galeno mos ille ungendorum infantium; pugilum, ab omnibus. Cæterum in ſacris Mithræ frontes initiatorum religionis cauſſa fuiſſe ſignatas teſtatur Tertullianus. Nunc quoque ſolenni quodam Confirmationis ritu pueros ſeptennes legi ſuæ mancipant Perſæ cultores ignis: teneros ipſos infantes Brachmanes, litis ſacra unctione frontibus.

De Confeſſione.

IV. Peccata ſalubri pœnitentia eſſe eluenda, mores emendandos, animum ad Dei cultum eſſe revocandum, atque ita placandum Deum, gentium omnium præceptum eſt, quæ Deum agnoſcunt. Neque in congerendis teſtimoniis ponam operam. Satius eſt ea colligere, unde conſtet plurimis gentibus fuiſſe perſuaſum, noxas ſincera recognitione & confeſſione purgari. Ebræis primum, quibus ritus ille à Deo traditus eſt. Eundem porro tenuerunt recentiores Judæi. Legitur in Hieroſolymitani Thalmudis libro Sanhedrin, habiturum eum partem in futuro ſæculo, qui peccata ſua fuerit confeſſus. Non autem ſummatim, ſed ſigillatim ea eſſe exponenda, lex eſt alterius Thalmudici libri Joma: nec repeti ſolum animo, ſed ore quoque proferri jubet Maimonides. Deponenda hæc eſſe apud Sacerdotem, ab eoque poſtulandum, ut Deum placabilem, obliteratis iis, propitiumque faciat, probant exemplo Saulis, qui peccatum ſuum Samueli confeſſus, hoc ab eo officium conatur impetrare. Demum ſpontaneis & piacularibus pœnis redimenda ea eſſe ſciſcunt, & quæ cuique debeantur Conſtitutionibus ſuis determinatum habent. Solennem edunt peccatorum confeſſionem Expiationum die, ad formulæ præſcriptum, cujus ſpecimina extant in Ritualibus eorum libris; ſic tamen, ut ea quiſque adjiciat, quorum ſibi ſit conſcius; quam confeſſionem & lorea flagella excipiunt. Quotidianis item precibus ſolennis præmittitur confeſſio. Muhammedanorum quoque ſententia eſt, peccatorum veniam impetrari à Deo per pœnitentiam & confeſſionem. At Gauri, ſive Guebri, Perſarum veterum religionibus dediti, ſi culpæ alicujus ſint affines, vel ex lethali aliquo morbo decumbant, accerſi jubent Sacerdotem, quem *Caſium* appellant, hoc eſt, Seniorem, ſive Presbyterum: (*Caſis* enim Syriace & Arabice id ſonat, unde Latinum *Caſcus*, & Oſcæ voces *Caſus*, & *Caſnar*, eadem ſignificatione.)

Maimon. Jad. Chazac. de pœnit. I. 1.

1. Sam. 15, 24. 30.

Digitized by Google

tione.) aperiunt ei labes conſcientiæ, ab eoque abſolvuntur de peccatis, hac lege, ut pia aliqua præſtent opera, quibus Deo ſatisfiat. Fit idem propemodum apud Tunquinenſes. Horum Sacerdotes ſpontaneas in ſe recipiunt pœnas, ut Deum populo propitium reddant. Alio quodam confitendorum & per abſolutionem remittendorum peccatorum ritu utuntur Sacerdotes Siamenſes, & Laoënſes: alio, eoque valde formidando, Japonenſes. Homines ſuſpendunt ex alta rupe, in præceps dejicere parati, ni peccatorum omnium publicam edant confeſſionem. Antrum eſſe quoddam apud Indos narrat Bardeſanes, quo hominum noxæ explorantur. Oſtium ſubeunt, qui probantur; ingrediuntur, ſi inſontes ſint; ſin affines culpæ, coarctante ſe oſtio, arcentur ingreſſu, & admiſſa peccata palam confiteri coguntur, Deorumque veniam precationibus & jejuniis impetrare. Secta quædam apud Sinas criminum pœnitentiam, abſolutionem, & ſatisfactionem admittit. In Platonis Phædone obſervarunt viri docti pœnitentiam, confeſſionem, & ſatisfactionem; item diſtinctionem peccatorum graviorum & leviorum, ſive, ut Theologi de Schola loquuntur, mortalium & venialium. Præclara Ariſtotelis extat ſententia in Antonii Meliſſa, qua qui peccatum ingenue faſſus ſit, proxime docet ad eum accedere, qui non peccarit. Culpas vero per ſinceram pœnitentiam, & cruciatus corpori ſponte inflictos, elui ſignificat Simplicius. Cum in partes Ethnicorum è deſerto Chriſto tranſiret Julianus Imperator, ritum pœnitentiæ à Chriſtianis uſitatum transferre quoque ad eos tentavit. Peccatorum confeſſionem & recitationem, urgente præſertim morbo, ſuperſtitioni adſcribit Plutarchus, ut Ethnicum decet. Quo referri etiam poſſunt illa Perſii, *Labra moves tacitus*, quibus Romanos inceſſit peregrinis religionibus addictos, ac eos præcipue, qui Judaico ritu peccata confitebantur, pœniſq; ſpontaneis expiabant. Erant apud Peruvianos, quorum munus eſſet ſecreto confitentibus peccata aures præbere. Eo fungebantur viri ac fœminæ. Peccatum aliquod conſulto celaſſe, magno ſceleri ducebant, majori etiam auditum vulgaſſe. Piaculares deinde pœnas ſibi impoſitas ſubibant. Munus hoc erat Sacerdotum apud Nicagarenſes & Braſilianos.

Bardeſ. apud Porphyr. de Styg.

Anton. Meliſſ. cap. 16.

Simpl. in Epictet. c. 38.

Plutarch. de ſuperſtit. Perſ Sat. 5. v. 184.

V. Euchariſtiæ ſacramentum cruciatuum Chriſti præmeditatio fuit, atque item ſanctio fœderis & conjunctionis inter fratres, ac Deum inter & homines. Chriſtus autem cum ſacrum Paſchale celebraret, ritus in gente ſua receptos tenuit, ad eoſque ſacræ Cœnæ inſtitutionem accommodavit; ita tamen, ut mores quoque reſpiceret externarum gentium,

De Euchariſtia.

 ad

ad quas Sacramenti hujus uſum fructumque pertinere voluit. Judaicis ritibus eſſe obſecutum, accurate & erudite, pro more ſuo, oſtendere conatus eſt Scaliger in opere De emendatione temporum. Cujus libri à paucis hac ætate lecti, pauciores etiam præſtantiam intelligunt. Neque probanda ullo modo eſt incerti illius Auctoris, quem commemorat Photius, ſententia, qui nihil omnino eorum geſſiſſe vult Chriſtum, cum Paſcha hoc celebraret, quæ fieri Lex jubebat; neque ediſſe Agnum, aut Azyma, ſed privatam ac myſticam ſumſiſſe cœnam, ex eaque panem & calicem Diſcipulis præbuiſſe. Sive autem poſt cœnam, comeſtumque Paſchalem agnum, ante eſum Azymorum, nova lotione Apoſtolos ſuos luſtraverit Chriſtus, ut vult Scaliger, Azyma deinde fregerit, intinxerit in embamma Amarorum, & diſtribuerit accumbentibus, & poculum denique circumtulerit: ſive, ut aliis placet, agnum Paſchalem cum Azymis una & Amaris priore cœna comederit; poſteriore cibos ſumſerit communes, ad eamque Apoſtolos ſuos lotione paraverit; eamque clauſerit demum inſtitutione Sacramenti & ſanguinis ſui: ſive rem eo ritu atque ordine geſſerit Chriſtus, quem deſcripſit Lightfootius, Judaicarum rerum conſultiſſimus; variantibus ſuper ea re virorum doctorum ſententiis: obſervandum certe, poſtrema hac lotione Chriſtum Apoſtolorum ſuorum animos ad ſacra hæc purgando paraſſe; fracta eſſe Azyma ſolenni precatione adhibita, iis à Chriſto additis, quæ novi hujus Sacramenti inſtitutioni convenirent; atque hac fractione, & Amarorum eſu, ſignificatam eſſe lacerationem & cruciatus corporis Chriſti, dolorem animi, & mortem ipſam ab eo toleratam in ſalutem totius humani generis, cujus nomine velut fidejuſſerunt Apoſtoli. Poculum vino & aqua temperatum, circumlatum & inter ſingulos diviſum, excepit hymnus εὐχαριστικὸς, cujuſmodi hymni gratiis Deo agendis decantari ſolebant. In hujus autem poculi circumlatione & diſtributione inerat altera mortis Chriſti, ſanguiniſque in omnium ſalutem mox profundendi ſignificatio; nec ſignificatio ſolum, ſed vera etiam per eſum cibi hujus ac calicis hauſtum, corporis & ſanguinis Chriſti communicatio & ſumtio. Præterea & diſtributione panis, & poculi circumlatione continebatur, ut dixi, nota fœderis Deum inter & homines, & inter ipſos ſimul homines, initi. Quippe & per convivia coaleſcit amicitia; & per fractionem ac communicationem panis, & per victimarum ſectionem contrahebatur ſocietas, cum apud exteras gentes, tum apud Iſraëlitas; velut Abrahami cum Deo, diviſis vacca, capra, & ariete; &

Scalig. de emendat. temp. l. 6. Phot. Tm. 115.

& cum ſectum membratim uxoris ſuæ corpus ad Iſraëliticas tribus mittit Levita, quaſi eas in memoriam revocans fraternitatis & fœderis. Vini item libatione, ac nonnunquam etiam ſanguinis, plurimæ gentes fœdera ſanciebant. Quod & inter populares conjurationis Catilinæ factum perhibent Hiſtorici. Porro ritum quendam Euchariſtiæ in Mithriacis ſacris Perſas obiviſſe, teſtes ſunt Juſtinus & Tertullianus; oblato quodam pane, atque aquæ poculo; ſolennibus verbis ex formula adjectis. Pane & vino ſacra Deo facit Tibetana gens. Molam ex farina quadam pinſunt Indi, Deoque in defunctorum amicorum ſalutem conſecrant. Apud Peruanos celebrabantur quotannis Paſchales quædam ceremoniæ. Certis diebus immolabant Agnum candidum, farinam ejus imbuebant ſanguine, populoque comedendam diſtribuebant, ac Dei ſui ſanguinem eſſe, divinitus ad ſe miſſum, affirmabant; ut ita cum Sole, & Ynca, ſive Rege, novi fœderis ſocietatem contraherent. Iidem juvenem aliquem præſtanti forma, annos triginta natum, bene lotum, veſte candida indutum, per quadraginta dies laute paſtum, demum mactabant, mactati carnem velut ſacram ſanctamque vorabant, inſontis morte de noxis ſuis Deo ſatisfactum eſſe putantes. Die quodam procedebant ſupplicantes, eo prope ordine, quo apud nos feſto corporis Chriſti. Quod & Meaci in Japonia fieri ſolitum narrant. At Mexicani ſolennem quotannis celebrant diem, quo ſimulacrum à puellis Deo ſacris, ex farina & melle pictum, fictumque, & magnis ceremoniis conſecratum, populo comedendum diſtribuebant; ita Dei ſui corpus comedere ſe affeverantes. Nec tum licebat aliud quidquam cibi capere.

Juſtin. Apol. 2. Tertull. de præſcript. c. 40.

VI. In conſtituendis & ordinandis ſacrorum miniſtris Judaicos ritus fere retinuiſſe Eccleſiam Chriſti conſentiunt omnes; quoſnam præcipue retinuerit, non levis inter doctos viros controverſia eſt. Sunt enim, qui Presbyterorum creationem, quæ fit per impoſitionem manuum, ſimilem eſſe volunt ejus manuum impoſitionis, per quam inter Judæos ſecundi Templi excidio recentiores, ſelecti viri ad judiciariam poteſtatem aliquando obtinendam & exercendam, & locum inter aſſeſſores Synedrii conſequendum, fiebant idonei; quemadmodum apud nos per gradum, ut loqui amant, Doctoratus vel Licentiatus; utramque autem manuum impoſitionem, & Judæorum & Chriſtianorum, derivatam eſſe ex veteri illa, qua Joſuam ad regendum Iſraëliticum populum conſecravit Moſes; & juxta nonnullos ex altera, quam Septuaginta viris inter Iſraëliticæ gentis ſenes delectis, & à Moſe in curarum partem aſcitis, adhibitam fuiſſe putant.

De Ordine.

putant. Ex ſacerdotio contra Aaronico proveniſſe Chriſtianorum ſacerdotium contendunt alii. Prioris ſententiæ argumenta hæc ſunt: In ordinandis Eccleſiæ Chriſti miniſtris nunc quoque imponi manus à tribus aliis jam ante ordinatis, uti in creandis olim Synedrii aſſeſſoribus; hoc ritu conferri utriſque poteſtatem judiciariam, & ligandi atque ſolvendi facultatem; cum Aaronicum ſacerdotium jure tantum natalium propagatum ſit ad poſteros, nullaque jurisdictione polleat, ſed tantum ſacra faciat. Poſterior contra ſententia his ſe approbat rationibus: Presbyteros Chriſtianorum non juri ſolum dicundo, ſed ſacris etiam adminiſtrandis, ſacramentiſque conficiendis præeſſe, ſacerdoteſque vere eſſe, cujuſmodi neutiquam fuerunt ſeptuaginta Synedrii aſſeſſores; derivatum igitur in eos eſſe ſacerdotium Aaronicum. Nos vero ſic ſtatuimus: utramque poteſtatem, & Aaronicam & Septuaginta-viralem, in Sacerdotes Chriſtianos utpote priſcis longe digniores confluere, cum legitime ordinati participes fiant æterni & Melchiſedeciani ſacerdotii Chriſti: nam utraque poteſtate gaudent, & dicundi juris, & obeundorum ſacrorum. Nec ſatis conſtat, an impoſitio manuum, per quam ordinantur, manaverit ex illa, per quam allectos eſſe volunt in Synedrium viros ſeptuaginta: quippe nulla ejus apud Moſem mentio; tantum ſiſtuntur à Moſe coram Deo ad oſtium Tabernaculi, uti & Sacerdotes Aaronici; in eoſque ita ſibi oblatos & conſecratos partem Moſaici ſpiritus miſit Deus,
Num.11,25. quo accepto *prophetaverunt*, *nec ultra ceſſaverunt*. An illuc referas & prophetiam, de qua Timotheum monet Paulus: *Noli negligere gratiam,*
1.Tim.4,14. *quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum presbyteri.* Exolevit porro apud Judæos manuum impoſitio; adeo in creandis Septuaginta viris viſa non eſt neceſſaria. Solennis tantum uſurpatur formula verborum. Abſentes vero per codicillos in Synedrium rite aſciſci poſſunt. Præterea Synedrii jus fuit, non res ſolum civiles, ſed ſacras etiam ordinare, legum interpretandarum modum præſcribere, traditos à majoribus ritus ſervare. Conſtat etiam plurimos ex Sacerdotibus Aaronicis fuiſſe in Synedrium allectos; atque hi Sacerdotum Chriſti verum nativumque exemplar fuerunt, quippe utraque pollentes facultate, & obeundorum ſacrorum & dicundi juris. Inde liquido apparet, conſeſſum hunc non mere civilem, ſed & ſacrum fuiſſe, & utriuſque membri reipublicæ, Sacerdotum & Populi, partes ac perſonam ſuſtinuiſſe. Ergo manarunt in Eccleſiam diſtincti miniſtrorum gradus & officia, ex officiis tum Ebræorum Sacerdotum & Levitarum, tum & Septua-

ptuaginta virorum. Nam quem dicimus Patriarcham, & Primatem, & Metropolitam, is dicebatur Judæis Princeps Patrum; & qui à nobis Epiſcopus, is erat Chazan, & Archiſynagogus, & Pater Synagogæ; idem fortaſſe, qui in libris Thalmudicis vocatur Segen haccohanin, *Antiſtes Sacerdotum*; & Presbyter, Zaken; & Diaconus, Sammas; & qui his Rabbini, nobis Doctores & Magiſtri; & generale vocabulum Parnaſim, Paſtores, utriſq; commune eſt. Judæis item ſui Lectores, & Janitores, & Cantores, & Æditui. Et ordinatio Presbyterorum inter Judæos, uti Epiſcoporum inter Chriſtianos, à tribus item ordinatis, ut dixi, adminiſtrata eſt. Ægyptiis ſui fuerunt ordines Sacerdotum, à Mercurio, uti jactant, conſtituti; Cantorum, Horoſcoporum, Scribarum ſacrorum, ſacrorum Stoliſtarum, Prophetarum, Paſtophororum, Æedituorum, Miniſtrorum. His omnibus præerat ſummus Pontifex. Pollebant utraque facultate, & adminiſtrandi ſacra, & juris dicendi. Varii item Carthagine fuerunt ordines Sacerdotum, Vatum, Auſpicum, variis diſtincti veſtibus, variis officiis & honoribus fungentes. Quorundam etiam primaria dignitas fuit. Suos Sacerdotes habent incolæ Menuthiadis inſulæ. Sacrorum omnium miniſtri & interpretes apud Perſas fuerunt Magi: civilia etiam negotia ex eorum conſilio adminiſtrabantur, ſummoque fuerunt in honore. Mulieres illic quoque Soli & Dianæ dicatæ, ſacra quædam obibant. Magis inter recentiores Perſas ſucceſſerunt alii Sacerdotes, quorum princeps eſt ſupremus quidam Pontifex. Sacerdotes Indorum leguntur ex Brachmanum tribu, quæ cæterarum nobiliſſima eſt. Conſecrantur certis quibuſdam ritibus, & diverſis addicuntur officiis, diverſoſq; retinent dignitatis gradus. Olim etiam totius collegii princeps unus erat. Sua ſunt Ceilanenſibus monaſteria, & ſacræ domus; ſui Macaſſarenſibus Patriarchæ, ſui Presbyteri, ſui & inferiorum ordinum Clerici. Et hi & illi initiantur à Patriarchis, Patriarchæ ab uno ſupremo legis ſuæ Antiſtite. Quid Siamenſium finitimarumque gentium Talapoinos, quid Sinenſium Bonzios, nec unius omnes ordinis aut inſtituti, quid mulieres ſacras commemorem? Rerum illi ſacrarum ſunt antiſtites; ſecreti à vulgo ſolas incolunt domos, monaſteriorum noſtrorum ſimiles; & in varios ordines ſunt diſcreti, ſuiſq; Præſulibus parent. Bonziis Japonenſibus unus præeſt Pontifex, qui ſupremam habet inter eos auctoritatem. Jaco nuncupant. Is religiones interpretatur, de omnibus controverſiis ad ſacra pertinentibus conſtituit. Illi caſtitatem colunt, etiam conjugio abſtinentes. Pleriſq; fœminam attingere capitale eſt. Sexcenti fuerunt Græcis

ſacrorum

ſacrorum miniſtrorum ordines. Suos ſibi Sacerdotes, ſua ſacra, ſuas victimas habebant Dii ſinguli. Sacerdotio nonnunquam fungebantur ipſi Reges. Myſteria Eleuſinia adminiſtrabant Hierophantæ Eumolpidæ, Daduchi, Præcones, Aræ miniſter, & qui Rex appellabatur, & qui cum eo ſacra procurabant Epimeletæ; tum & Sacrifici; demum Myſtæ & Epoptæ. Adde & Meliſſas Cereris ſacerdotes. Ex his ſacris conjectura capi poteſt de reliquis, quorum infinita erant officia, dignitates, & tituli. Plura etiam apud Romanos, quorum ſi vel nomina recenſere vellem, dies me deficeret, & jam in eo elaborarunt ſtudioſi. Dignitatum autem munerumque diſtinctiones cognoſci poſſunt ex Pontificibus, & Pontifice maximo; ex Curionibus, & Curione maximo; ex Gallis magnæ Matris Deum, & Archigallo; ex Veſtalibus, & maxima Veſtali. Sacerdotum autem plurimis juris de rebus ad ſe pertinentibus dicundi poteſtas fuit. Inter Celtas noſtros & Britannos ſacra fuit & eximia Druidarum auctoritas, Bardorum item atque Vatum. Nec ſuis Patriarchis Mugallenſes Tartari; nec ſuis Scythæ & Germani Sacerdotibus caruere, tum fœminis, quas Alirunas vocabant, tum viris; nec Hiſpaniolenſes Americani ſuis, quos pudicitiam colere jubebant, graviſſimis propoſitis pœnis, ni feciſſent; nec Virginienſes; nec Braſiliani, qui variis Sacerdotum ordinibus ſummum Pontificem præficiebant; nec Peruani, apud quos multæ fuere Virgines ſacris dicatæ, quarum nomen fuit Mamaconæ, opera, ſacrorum ornamentorum textura; nec Mexicani, qui ſuos unctione quadam conſecrabant. His Pontificum, Sacerdotum, Levitarum, aliorumque minorum miniſtrorum varii ordines fuerunt, quorum ſingulis ſua attributa fuerunt officia, ſuæ dignitates: fuerunt & Virgines Deo ſacræ, quemadmodum & Peruanis, intra ſecretarum domum clauſtra aſſervatæ, & velut utentes ritibus Veſtalium Romanarum: fuerunt & Monachi auſterum vitæ ſectantes genus, incolæ cœnobiorum.

De matrimonio. VII. Cujuſmodi debeant eſſe matrimonia, cognoſcemus monitore Chriſto, ſi prima rerum repetamus primordia. Unus fuit unius uxoris

Matth 19,4. & ſeq. vir, nec ſacram hanc conjunctionem dirimere fas fuit. Primus Lamech duas ſibi adjunxit uxores, plurimas item alii, iique ſanctitate conſpicui, ita favente Deo propagationi generis humani. Jus deinde plurium uxorum ducendarum, earumque dimittendarum, Moſaica Lege factum eſt: excepto tamen ſummo Pontifice, ſi Rabbinos audimus. Hoc jure uſos

Diodor. l. 1. quoque Ægyptios tradit Diodorus; unicam videlicet fuiſſe ſummo Sacercerdoti conceſſam uxorem, cæteris, quot quiſque vellet. At palam diſſent

diſſentit ab Herodoto, qui Ægyptios ſingulis uxoribus contentos fuiſſe docet, perinde ut Græcos. Hæc convenient, ſi unius legitimæ uxoris factam dicamus licentiam, plurimarum vero pellicum: uti fit apud Sinas & Indos, gentes Ægyptiacis imbutas moribus, ut alibi oſtendimus. Cecrops quoque, homo Ægyptius, unum uni conjunctum eſſe voluit, unde dictus creditur διφυής. Fuerunt, qui nullo ſubnixi antiquitatis ſuffragio, crederent placuiſſe Carthaginenſibus multiplex & plurimarum ſimul uxorum conjugium. Nos vero ſine teſtibus non aſſentimur, & multa in contrariam nos trahunt ſententiam. Adeo Indis placet in unicæ uxoris connubio acquieſcere, ut ea defuncta, ſemel tantum liceat ad alteras nuptias convolare, præterquam Brachmanibus, quibus unarum duntaxat nuptiarum facultas eſt. Siamenſibus, etiamſi lege vetitum non eſt, plures uxores ducere, probatur tamen ſolitarium iſtud caſtumque viri unius & unius fœminæ matrimonium; item Sinis, & Japonenſibus, quorum ſupremus Imperator, quem Dayrum vocant, lege cogitur uxore unica eſſe contentus, eaque quotis quibuſque menſibus per quindecim dies abſtinere. Eam ſi amiſerit triginta annis minor, aliam ducere poteſt; ſin major, reliquum vitæ tempus cælebs agit. Nec vitio tamen dant Sinæ, ſi quis pellices ſuperinductas habet. Honeſtiores apud eos fœminæ ſecundis abſtinent nuptiis. Sponte cremantur cum viris defunctis apud Indos, more antiquiſſimo. Ni faxint, infames habentur. Fuit idem in uſu apud Thraces, Scythas, atque Gallos. Alio mortis genere viros mortuos ſunt proſecutæ viduæ Herulorum, & hac ætate Æthiopum quorundam. Inter gentes Scythicæ originis præcipua hæc laus Germanorum eſt, quod ſingulas duxerint uxores fœdere perpetuo, ſi paucos quoſdam excepiſſes. Eadem laus eſt Chiribicenſium, Floridenſium, & fere Braſilianorum. Græcos Atticæ terræ incolas Cecrops unis fœminis conjungi voluit, ut à me notatum, & inverecundam vulgivagæ Veneris licentiam coërcuit. Morem hunc laudat Euripides in Andromacha. Sunt vero, qui dicant, decretum poſtea fuiſſe Athenis, ut unam quidem civem ducere liceret uxorem, ex alia vero liberos procreare ad frequentandam civitatem, & multitudinem augendam; atque ita factum à Socrate. Negant alii ſimul duas habuiſſe. Illic & Sacrorum Rex ad ritum Ebræorum virginem & civem ducere debuit. Jure Romano duas uxores eodem tempore habere non licebat. Laudantur ergo à Scriptoribus Romanis gentes mori huic obſequi ſolitæ: culpantur ab iiſdem, qui ſecus faxint; Mauri à Salluſtio & Claudiano, Perſæ ab Ammiano. Imo, ne concubinam quidem habere

Herod. lib. 1. cap. 92.

Eurip. Andromach. v. 177. & v. 464. & ſeq.

Inſtit. lib. 1. Tit. 10. §. 6.

Salluſt. Jugurth.

Claud. de Bello Gild.

Ammia. l. 23.

Pompon. Sent. recept. libr. 2. Tit. 20.

habere cum uxore fas eſſe vult Pomponius Juriſconſultus: Nec probata eſt Valentiniani primi lex, qua jus unicuique fecit duas ſimul legitimas uxores habendi. Magno quoque in honore fuerunt Romanis fœminæ univiræ, ſive unicubæ, hoc eſt, quæ ſemel tantum nupſiſſent. Non aliæ adhibebantur pronubæ: non aliæ Fortunæ muliebri coronam imponebant, & corona pudicitiæ honorabantur. Non aliæ ædem Pudicitiæ, patriciæ vel plebejæ, poterant ingredi. Summo Pontifici bis uxorem ducere non licebat. Itaque unius uxoris vir, ſive unicubus eſſe debuit; conſentiente Romana lege cum Chriſtiana, quæ Sacerdotes ſuos ſemel tantum maritos fuiſſe voluit. Stabiles Romanis fuerunt nuptiæ, antequam divortii morem Ebræis, Græcis, aliiſque gentibus receptum Carvilius induceret, anno Urbis DXX. liberorum quærendorum cauſſa; nec ſine magna tamen populi invidia. Flaminicæ tamen connubium ſola morte dirimi potuit: uti & quod per Confarreationem eſſet contractum. Ne barbaris quidem gentibus Americæ nonnullis recepta eſt uxorum multitudo. Individuam illam viri & fœminæ conjunctionem Deo auctore fieri, & ſacram eſſe, plurimæ fatentur gentes. Ritibus ad eam ſacris utuntur Judæi, fauſtiſque precationibus, quarum formulas Ritualibus libris ſunt complexi. Ex loco quodam Photii, qui excerptis ex Damaſcio inſertus extat, cognoſcimus, Alexandrinos legitimas rataſque nuptias non habuiſſe, niſi connubiales tabulas Sacerdos ſignaſſet. Guebri Perſæ coram Sacerdote nuptias contrahunt; coram Brachmanibus Indi; Sinæ in loco ſacro, coram idolis. Ad eas ſe accingebant Athenienſes, aliique Græci per *προτέλεια* ſacrificia, quæ Junoni Pronubæ fiebant; item per *γαμηλίαν*, ſacrificium, quod Junoni, Veneri & Gratiis faciebant parentes in nuptiis liberorum; & quæ ſponſi ipſi aliis Diis, ad felicitatem fœcunditatemque impetrandam. Aliud erat Theſſalorum nuptiale ſacrificium, *γαμοδαισια* dictum. Sanctæ quoque Romanis habitæ ſunt nuptiæ, quas ſanctis ceremoniis proſequebantur. Sacrum præcipue fuit vinculum Confarreationis, Dionyſio Halicarnaſſeo Farracia dictum, quo nihil ipſis religioſius fuit. Hujus contrahendi auctor præſeſque erat Pontifex Maximus, & Flamen Dialis, conceptis verbis, ſacrificio facto coram decem teſtibus. Non alio ritu uxorem ducere Flamini Diali licebat, cujus & matrimonium ſola morte dirimebatur; non alio conjugio nati creabantur Flamines. Sacræ quoque fuerunt nuptiæ per Coëmtionem initæ; nec ſine ſacrificiis, precationibuſque palam coram Diis ad aras factis, & domi deinde iteratis, igni & aqua adhibitis, quæ ipſis fuerunt ſanctiſſima, ac thure

Phot. Tm. 242.

Dion. Halic. libr. 2.

thure cremato coaleſcebant. Concipiebantur item vota, unde *votita* uxor dicta. Utrique nuptiarum mori prævia erant auſpicia, auguria. His præeſſe credebantur Conjugales Dii, quos plurimos recenſebant; Jovem, Junonem, Hymenæum, Genium, Venerem, Suadam, Lucinam, alios. Ergó nuptias appellant ſanctas atque ſacras, & nuptiarum ſanctimoniam ac ſacra nuptialia memorant. Nec *ſacramenti* vocabulo abſtinent. Cæterum quandam Confarreationis & Coëmtionis formam adnotare licet in nuptiis Perſarum Guebrorum. Sacræ & Mexicanis fuerunt nuptiæ, quæ coram Sacerdote celebrabantur, non ſine religioſis ſuffimentis.

De extrema Unctione.

VIII. Defunctorum oculis adhibitam pollincturam apud Judæos, ac totis etiam corporibus, conſtat teſtimonio ſcriptorum Novi Teſtamenti & Thalmudis. Traditus hic mos fuit Græcis & Romanis à Phœnicibus, primis Chriſtianis à Judæis. Infirmis præſtitum eſſe unctionis officium non ita liquet. Locum tamen invenio in recentioribus fragmentis Petronii, quibus Trimalcionis cœna deſcribitur, unde ſacer Chriſtianorum ritus poteſt illuſtrari. Ejus verba hæc ſunt: *Trimalcio ampullam nardi aperuit, omneſque nos unxit; & , ſpero, inquit, futurum, ut æque me mortuum juvet, tanquam vivum. Nam vinum quidem in vinarium juſſit infundi; & Putate vos, ait, ad parentalia mea invitatos eſſe.* (Petron. Fragm. p. 50. 51. edit. Reineſ.) Unde apparet, unctione hac liniri ſe juſſiſſe ſtolidum ſenem, cum fingeret morti ſe eſſe proximum; atque hinc ſibi & vivo & mortuo opis aliquid & adjumenti ſperaſſe. Quæ de ſacra ſua unctione ſpondent itidem ſibi Chriſtiani. Huc adduci ſolet Tertulliani teſtimonium de Severo Auguſto, qui à Proculo Torpacione Chriſtiano, & uti veriſimile eſt, Sacerdote per oleum curatus fuit. (Tertull. ad Scapul. c. 4.) Mexicani vero Sacerdotes unguento quodam ſacro infirmos, ad ſe magno concurſu venientes, linire ſolebant. Atque hactenus de Sacramentis. Quod ſi recognoſcamus ſuperiora, verum eſſe deprehendemus illud Tertulliani: *Diabolus, cujus ſunt partes intervertendi veritatem, ipſas quoque res Sacramentorum divinorum idolorum myſteriis æmulatur. Tingit & ipſe quoſdam, utique credentes & fideles ſuos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithræ. Signat illic in frontibus milites ſuos, celebrat & panis oblationem, & imaginem reſurrectionis inducit, & ſub gladio redimit coronam. Quid? quod & ſummum Pontificem in unis nuptiis imitatur? Habet & virgines, habet & continentes.* (Tertull. de præſcr. c. 40.)

 CAPUT

CAPUT XXI.

De conflagratione & renovatione mundi.

Theophil. ad Autol. l. 2. Euſeb. Demonſtr. Evang. l. 3. cap. 3. Stob. Eclog. Phyſ. l. 1. c. 24. Cleom Meteor. l. 1. c. 1. Plutarch. de placit. Philoſ. l. 2. c 4. Galen. Hiſt. Philoſ. Stob. Eclog. Phyſ. l. 1. cap. 24.

DE mundi conflagratione & renovatione ſacris Ebræorum libris conſentanea protuliſſe Philoſophorum illuſtriſſimos, fatentur Theophilus Antiochenus, & Euſebius. Dogmatis hujus patronos Anaximandrum, Anaximenem, Anaxagoram, Archelaum, Diogenem & Leucippum recenſet Stobæus. Qui per conflagrationem futurum id rati ſint, Stoicos idem nominat; Cleomedes vero creditum id fuiſſe ait à præſtantiſſimis Phyſicorum. Sed hæc propius inſpicienda ſunt. Natura ſua corruptioni obnoxium mundum ſentiunt apud Plutarchum & Galenum Pythagoras & Plato; utpote genitum; verum contineri à Deo, & ab interitu vindicari. Accuratius iſta explicantur à Stobæo: Pythagoram quippe, cæteroſque qui materiam pati quippiam & mutari poſſe cenſuerunt, veros ortus & interitus admiſiſſe docet per mutationem qualitatum; Empedoclem vero, Anaxagoram, Democritum, Epicurum, & reliquos atomorum defenſores, compoſitiones & diſſolutiones probaſſe per quantitatum diſturbationem; nequaquam vero ortus & interitus. Cum ergo ſtatuiſſe dicitur Empedocles, omnia in ignem aliquando mutatum iri, futurum id intellige per novam elementorum diſſolutionem & concretionem, citra eorum excidium. Idem viſum Hippaſo Pythagorico, idem & Heraclito, quorum uterque tantum igni tribuit, ut non rerum omnium principium atque finem, ſed Deum quoque eſſe vellet; atque inde futurum, ut conflagret per vices mundus, & ex igne iterum prodeat certis & præfinitis temporibus. Mundi æterni converſiones per ignem & aquam futuras admiſit Philolaus Pythagoricus. At Timæus Locrus à Pythagoræ dictatis non receſſit, mundumque à Deo conditum opinatus eſt, ſed interitus tamen expertem; non ex natura ſua, ſed ex Dei nutu eum perpetuo conſervantis. Hæc ſecutus eſt Plato; futurumque nihilominus agnovit, ut per conflagrationes & diluvia maximæ ſæpe clades contingant, multi extinguantur mortales, purgentur terræ, res innoventur; uti evenit in Phaëthontea conflagratione, & eluvione Deucalionea: verum hæc nihil ad univerſale Diluvium, univerſalemque orbis conflagrationem: ſummam interim rerum durare, ſervante Deo; nec aboleri, ſed mutari. Non inde multum abierunt Stoici. Mundum dixerunt eſſe Deum, æternum materia, muta-

mutabilem ordine, & ordinem quidem mutatum iri per ignem & aquam; veteri mundo per ignem diſſipato, novo per aquam reparato, in perfectam ſimilitudinem priſtini; quippe in humore futuri mundi ſpem latere; ignem exitum mundi eſſe, humorem primordium: quæ verba ſunt Senecæ: nec mutationum illarum futurum illum finem, certiſque eventuras intervallis poſt magnorum annorum decurſus, reverſis ad priſtina loca ſideribus, vel pro ſummi Dei arbitrio. Et quoniam ampliorem locum occupant corpora, cum in ignem dilabuntur, cauſſam hanc habuerunt Stoici, cur inane extra mundum ponerent, in quod mundus ipſe deflagrando ſolveretur. Placuerunt iſta quidem Stoicæ doctrinæ antiſtitibus, non item omnibus ex eadem Schola; non Poſidonio, non Boëtho, non Panætio, non Diogeni Babylonio, non Zenoni Chryſippi ſucceſſori: quorum poſtremus ille, atque item Panætius, rem in dubio reliquerunt. At fuerunt, qui cum viderentur adhærere Stoicis, ad exuſtiones tamen & diluviones iſta retulerint, quibus non univerſus orbis, ſed partes tantum terrarum aliquæ deleantur; plane ad mentem Platonis. Epicureis, qui mundos infinitos poſuerunt, placuit conſtare quidem in perpetuum ſummam illam mundorum, ſi modo ſumma dici poteſt, quod infinitum eſt; principia quippe, individua nempe illa corpuſcula, æterna eſſe & immutabilia; at eorum ordinem & ornatum dividuum eſſe, ac diſſolubilem; itemque mundos ſingulares naſci & interire, ut plantas, ut animalia; hoc eſt, coagmentari & diſſipari. Non igitur fieri id volunt per ſolam conflagrationem, ut dixit Minutius, ſed etiam per diluvionem, vel per disjunctionem partium & ruinam, alioſq; modos, atque ex priſtini mundi reliquiis coaleſcere poſſe novum alterum ac diverſum; non, quod Stoici volebant, uſquequaque ſimilem. Suam autem ſententiam utrique iiſdem prope argumentis tuebantur. Jam à Philoſophis abeamus ad Poëtas. Locum proferunt Juſtinus & Clemens ex Sophocle, quem ab aliquo Stoicæ doctrinæ magiſtro ſcriptum dicere poſſes. Futurum enim prænuntiat, ut deflagret aliquando univerſus orbis, ac deinde, quæcunque per ignem amiſſa fuerant, recipiat. Metuentem Jovem inducit Ovidius, ne fulminibus ſuis ardeat cælum, quippe meminiſſe eum eſſe in fatis, ut mundus flammis abſumatur. Futurum id quoque non ſemel canit Lucanus: canit & Seneca Tragicus, caſurum orbem in antiquum Chaos. Quas commemorat terrarum exuſtiones & eluviones Platonicæ doctrinæ aſſecla in Somnio Scipionis, non ad totius mundi ſummam, ſed ad partes terrarum quaſdam videntur pertinere, uti recte

Sen. Natural. Quæſt. l. 3. c. 13.

Juſtin. de monarch. Dei. Clem. Strom. 5.

Ovid. Metam. I. v. 256. & ſeq.

Lucan. l. 1. v. 77. & ſeq. l. 7. v. 813. & ſeq. Senec. Herc. Oet. Act. 3.

Macrob. in Somn. Scip. l. 2. c. 10. Plin. l. 2. c. 106. & l. 7. c. 16. Cenſor. c. 18. Jul. Firmic. l. 3 c. 1.

recte interpretatus eſt Macrobius. Viſus eſt Plinius Stoicos ſequi, cum dixit, Ætnæ, aliorumque ardentium montium, ignes incendia terris denuntiare; & ex ſeminum anguſto, in cujus vices vergit ævum, fœcunditatem extingui. Et Cenſorinus, cum dixit, anni magni hyemem ſummam eſſe diluvionem, æſtatem eſſe orbis incendium, mundumque alternis exigneſcere & exaqueſcere. Aliter Firmicus, magno nempe illo anno vertente, quem trecentis millibus ſolarium annorum conſtare vult, fieri redintegrationem rerum per alternas exuſtiones & eluviones. Perſuaſum id quoque fuit exoticis gentibus: Chaldæis, ſi rem quidem licet exiſtimare ex Beroſo, quem Beli interpretem fuiſſe narrat Seneca, & conflagrationi tempus aſſignaſſe, cum ſidera omnia convenerint in Cancrum; inundationem, cum in Capricornum: Guebris, Zoroaſtrem dogmatum ſuorum auctorem jactantibus, quibus placet terram olim liquefactum iri, & in aliam formam longeque amœniſſimam reparatum. Addunt Perſæ, Indiæ inquilini, futurum id poſt mille annos. Prætereo Hyſtaſpis, vetuſti illius Medorum regis, Sibyllæ, & Triſmegiſti ſuffragia, quibus ad Chriſtianam doctrinam, de futura rerum omnium per ignem conſumtione, aſſerendam non ſatis caute uſi ſunt Juſtinus & Lactantius, ſcriptores pie creduli, legitima adulterinis Gnoſticorum ſcriptionibus non ſatis diſcernentes. Igne de cælo depluente conflagraturum orbem credunt Siamenſes & Peguani, poſt certa intervalla iri renovatum. Intervalla hæc octo annorum millibus definiunt, quorum millia ſex jam præterierint. Sinæ poſt bella & calamitates in priſtinum Chaos rediturum. Progenitores vero noſtri Galli pervulgatam illam de ignibus & aquis per vices orbem deleturis ſententiam tenuerunt.

Sen. Natural. Quæſt. l. 3. c. 29.

Juſtin. Apolog. 2. Lactant. Epit. c. 12.

CAPUT XXII.

De reditu mortuorum ad vitam.

Tertull. de reſurr. carn. cap. 1.

FIDUCIA *Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum,* inquit Tertullianus. Multa nos ad id argumentum pertinentia ſupra congeſſimus, cum diſſereremus & de iis, quos Chriſtus vitæ reſtituit, & de Chriſto ipſo reviviſcente. Supereſt, ut agamus de reditu omnium hominum ad vitam, qui in fine rerum futurus eſt. Non una fuit Judæorum omnium ſuper ea re ſententia. Qui rerum naturalium ſtudio erant dediti, quos Paulus *conquiſitores hujus ſeculi* appellat, defendebant fere metempſy-

1. Cor. 1, 20.

empſychoſin Pythagoricam, & παλιγγενεσίαν, quam animarum volutationem proprio nomine vocabant, quemadmodum Ægyptii περιείλησιν, & Pythagoras περιπόλησιν, qua animas dicebat circulum neceſſitatis percurrere, Chryſippus & Jamblichus περίοδον. Quippe animas volebant de corpore devolvi in corpus, unamque & eandem animam diverſis temporibus fuiſſe plures homines. Opinati ſunt nonnulli reditura omnium hominum corpora ad vitam in ſupremo judicii die; pios verò duntaxat corpora ſumturos tempore Chriſti, novamque vitam morti item obnoxiam inchoaturos. Princeps hujus ſectæ & doctrinæ fuit R. Moſes ben Nachman. At recepta fere apud ipſos ſententia hæc eſt, quam propoſuit Maimonides, pios proboſque omnes, è malis aliquos tantum, a morte reſurrecturos. Eos qui reviviſcent, opinantur quidam ex hoc grege, id geſturos indumentum, quo ſepulti ſunt; nonnulli nudos fore; pios vero lumine veſtitum iri, tanquam Angelos. Corpore demum poſt longum tempus depoſito, omnes redactum iri in pulverem, commune ſectæ hujus dogma eſt, & ad perfectam demum beatitatem perventuros. Cæterum in eo conveniunt ambæ partes, traditum extare in Lege corporum reditum ad vitam. Id pueros docent, id viros. Qui ſecus ſentiant, pro impiis habent & nefariis. Ægyptiorum doctrinam de fine rerum eandem eſſe tradit Origenes ac Stoicorum; Stoicos autem ſic cenſere, Orig. contra mundum conflagraturum aliquando, omnia deinde reſtitutum iri in Celſ. l. 5. integrum, eademque nullo diſcrimine futura, quæ fuerant; unde ſequi reditum mortuorum ad vitam; atque ita rem eos habere perſuaſam, rei nomine abſtinere. Certe conſtans eſt veterum opinio, primos metempſychoſeos auctores fuiſſe Ægyptios. Et idcirco eos ſiccare cadavera mortuorum, ait Auguſtinus, quod reditura putent ad vitam; atque Auguſt. ita macerata corpora vocare Gabbaras, hoc eſt, ni fallor, Kebarim. Cur Serm. de di- addat ſolos illos eſſe in hac opinione, neque conjicio, neque certe credo. verſ. 120. Ab Ægyptiis venit ad Æthiopes & Arabes antiquos, Auſtraleſque popu- cap. 12. los, doctrina metempſychoſeos; venit & ad Indos, alioſque Orientis populos; nec ulla fere gens illic eſt hoc errore immunis: etſi ab eo conatur Brachmanes vindicare Æneas Gazæus in Theophraſto. Diſſeminata porro eſt in Græciam per Pythagoram, maximiſque illic viris placuit. Hinc tranſiit ad Thraces, Getas, Borealeſque gentes per diſcipulum Pythagoræ Zamolxin, quam retinent ad hanc diem plerique: unde regreſſa eſt in Occidentem ad progenitores noſtros Celtas, ad Germanos, & ad ipſos etiam Americanos. Cæterum hæc μετεμψύχωσις,

&

& *μετενσωματώσεις* Ægyptiorum & Pythagoricorum, & *παλιγγενεσία* Stoicorum, prodierant ex obſcura quadam & informi notitia futuri olim corporum noſtrorum reditus ad vitam. Id optime animadvertit

Lactant. l. 7. c. 23. Tertull. de reſurr. carn. c. 1. Auguſt. de civit. Dei l. 22. c. 27. 28.

Minutius Felix, & Lactantius. Tertullianus vero hos ait, *Recidivatum animæ corporalem pronuntiaſſe, tolerabilius notata quam negata qualitate; pulſata ſalute, licet non addita veritate.* Quamobrem Auguſtinus efflorefcere ſcribit Chriſtianum dogma ex Platonis & Porphyrii ſententiis, quorum ille animas dixit corporibus perpetuo carere non poſſe; hic vero animam purgatam, cum redierit ad Patrem, non amplius ad mala hæc mundi eſſe reverſuram. Ethnicorum quidam in majori luce verſati, reditura ad vitam corpora expreſſioribus verbis declararunt: velut ſuppoſititius ille Zoroaſtres, quem Æneas Gazæus vaticinatum aſſeverat, affore aliquando id tempus, quo mortui omnes vitæ reſtituantur. Imo

Clem. Alex. Strom. 5. Plat. de Republ. l. 10. Theopomp. apud Laërt. in Prœm. Tertull. de præſcript. cap. 40. Plin. l. 7. c. 55.

& crediidiſſe ipſum narrat Clemens, eundem ſe fuiſſe ac Erem illum Pamphilum, de quo multa ſcripſit Plato. Fuiſſe autem Magos in opinione eadem, notum Græcis fecit Theopompus Peripateticus, qui eam ab his acceptam propugnavit. Et notat Tertullianus, fuiſſe in Mithræ ſacris *imaginem reſurrectionis.* Atque id dogma tenuerunt quoque Guebri nonnulli, veteribus Perſis prognati. Apud Græcos vero Democritus corpora non conſumi igne, ſed melle condita ſervari juſſit, in ſpem recipiendæ vitæ. Id deridet Plinius, quod aliis promiſſum Democritus ipſe non obtinuerit. Platoni exciderunt nonnulla, quibus Chriſtiani ad veritatem tuendam uſi ſunt. Nam poſtquam Hoſpitem induxit in Politico, cum Socrate ita diſſerentem, futurum aliquando, ut ab occaſu oriatur mundus, & in oriente occidat, tumque è terra prodituros homines ſenili ætate, qui accedentibus annis per eoſdem gradus ad infantiam revolvantur, quibus nunc ex infantibus ſenes fiunt; addit demum, ex eo, quod aliquando ſenes pueri fiant, id conſequi, fore quoque, ut homines defuncti & humati iterum è terra extent novæ vitæ redonati, niſi quos

Euſeb. Præp. Evang. l. 11. c. 32. 33. Arnob. l. 2.

in aliam ſortem Deus traduxerit. Hinc porro Ethnicos confutant Euſebius & Arnobius, irriſores Chriſtianæ ſententiæ de reditu corporum noſtrorum ad vitam. Sed & illam *παλιγγενεσίαν* Stoicorum, qua poſt mundi renovationem omnes homines, reſque adeo omnes rurſum ita exituras dixerunt, uti nunc ſunt, merum eſſe decretum Chriſtianorum contendunt Clemens & Origenes. Atqui hæc doctrina *παλιγγενεσίας* mundi, non unorum fuit Stoicorum, ſed & Pherecydis Syri, & Heracliti, & Parmenidis, & Platonis, nec non & Homeri ipſius, quos in teſtimonium citat

Clem. Alex. Strom. 5. Origen. l. 5. contr. Celſ. Homer. Odyſſ. 13. v. 109

Por-

Porphyrius, clarus dogmatis hujus aſſertor, in libro De antro Nympharum. Pythagoricis item, atque Pythagoræ, magiſtris Ægyptiis ſententiam eandem tribuit Origenes. Locum affert Juſtinus ex Sophocle, quo futurum prædicitur, ut, quæcunq; periere, Deus aliquando reſtituat. Habetur in Antonii Diogenis Incredibilibus, Dercyllidem & Mantiniam vitam cum parentibus alterna morte commutaſſe, & vitam die amiſſam noctu recepiſſe. Receptum id quoque fuiſſe à Romanis, & Saturnaliorum feſto adumbratum, prædicat Porphyrius. Varroni quidem, Genethliaciſque à Varrone laudatis adſcribitur ab Auguſtino, & palam id invehit Virgilius; tangit vero obiter Lucretius. At Muhammedani ſine ambage corpora à morte excitatum iri, proinde ut Chriſtiani, decernunt. Quod & Americanis, tum qui Braſiliam incolunt, tum qui Peruviam, placitum eſſe ſcimus.

Origen. l. 5. contra Celſ. Juſtin. de monarch. Dei. Anton. Diogen. apud Phot. Tm. 166. Porph. de antro Nymphar. Auguſt. de civit. Dei, l. 22. c. 28. Virg. 6. Æneid. Lucret. libr. 3.

CAPUT XXIII.
De poſtremo judicio.

ÆTERNAM hominum omnium ſortem ſupremo Dei judicio determinatum iri, gentibus plurimis notum perſuaſumque fuit. Duplex judicium homines manere Judæorum opinio eſt; prius, quod mortem ſtatim excipiat, hominibuſque ſingulis vel Hortum Edenicum, vel Gehennam pro geſtis aſſignet; poſterius, quo de vita hominum omnium à morte ſuſcitatorum per æternum ævum futura ultimo arbitrio ſtatuatur ex libro, in quo noxas vel leviſſimas, ac ſermones etiam ſupervacuos Deus ab Angelis deſcriptos habeat. Si qui occiderint ante diem immaturo obitu, horum judicium aliquantiſper dilatum iri opinantur; perinde ut Græci ac Romani centum annorum erroribus inhumatos damnant. Ex duobus hircis, quorum alter offerebatur Deo Expiationum die, alter in deſertum mittebatur à Dæmone, ajunt Judæi priorem fuiſſe collocatum ad dexteram, alterum ad ſiniſtram. Quippe & hircos cenſent eſſe mali Angeli *Samaelis portionem*, Chelek Samaël, quod ſcribunt alii Chelek Schamaël, *partem ſiniſtræ*. Partem autem ſiniſtram impiis aſſignant Syri. Hinc hœdorum nomine ſignatos eos ad ſupremi judicis lævam locatum iri in fine rerum prædicat Matthæus. Quid de poſtremo judicio ſentirent Ægyptii, oſtendit mos eorum à Diodoro deſcriptus, quo ea videntur exhibere voluiſſe, quæ apud inferos

Matth. 25, 32. 33. Diodor. l. 1.

poſt uniuſcujuſque mortem gererentur. Judices quadraginta conſidebant; unicuique fiebat poteſtas accuſandi mortui; ſi vitæ male actæ convictus eſſet, prohibebatur ſepultura; ſin ſecus, vel accuſator omnino nullus acceſſiſſet, magnis exornatus laudibus ſepeliebatur, dignuſque pronuntiabatur, qui ab infernis Diis receptus æternam cum piis vitam degeret. Addit Diodorus, hæc inde ab Orpheo in Græciam eſſe tranſlata. Itaque effatum eſt Mercurii Ægyptii, animam poſt mortem Deo reddituram rationem eorum, quæ geſſit in corpore. Novelli Perſæ Guebri animas cenſent ſtatim ab exitu deduci per Angelum ad Judices, qui vitæ acta examinent ad trutinam, mala bonis in lancibus opponentes; atque his præponderantibus, ad Deum felicitatemque æternam mitti; illis vero, ad Diabolum ignemque perpetuum. Quæ ſane non valde abſimilia ſunt iis, quæ commemorat Socrates in Axiocho, ex Gobryæ Magi relatione, qui ea ex tabulis à Septentrione advectis didiciſſe ſe in Delo perhibebat. De judiciis, quæ poſt mortem fiunt, priſcos Brachmanes eadem ſenſiſſe ac Græcos teſtificatur Strabo: Deo ipſi adſcripſiſſe Palladius tradit; quod & recentioribus Brachmanibus, & Baneanibus etiam ipſis fere viſum eſt, atque inde porro pleriſque ad Orientem poſitis nationibus. Doctrinam Chriſtianorum retinuit Muhammedus, à qua nec gentiles ipſius Arabes receſſerunt. Chriſto deputant munus judicandorum hominum, operumque ad libram examinandorum, ex voluminum fide, in quæ à bonis maliſque Angelis relata ſint geſta hominum recta atque prava. Diem hunc terribilem præceſſura ajunt feralia ſigna, retrogradum Solis motum, Antichriſti ſcelera, Gogum & Magogum. De Græcis ſic Tertullianus: *Ridemur Deum prædicantes judicaturum: ſic enim & Poëta & Philoſophi tribunal apud inferos ponunt.* Et de Poëtis quidem quis neſcit, quæ de infernis judiciis ſunt fabulati princeps Homerus, & clarius etiam Virgilius, affectatus fere Platonem, qui viciſſim Poëtas ipſe affectatus eſt. Solerter obſervatum eſt à Lactantio, Prophetas ſacros multa de poſtremo judicio olim per Filium Dei peragendo vaticinatos, cauſſam dediſſe Poëtis, cur fingerent filium Jovis vel Minoëm, vel Rhadamanthyn, vel Æacum, qui & mortalis fuiſſet & juſtus, apud inferos judicia exercere. Hæc diſſerit Plato in Gorgia, aliiſque locis; cujus ſententia Chriſtianæ fere conveniens, talis eſt. Homines morti proximi ab hominibus vivis judicabantur Saturni temporibus. De judiciorum illorum perverſitate cum apud Jovem conqueſtus eſſet Pluto, ſic ea emendavit Jupiter; mortuos homines atque

Strab. l. 15. Pallad. de Bragman.

Tertull. Apolog. c. 47.

Lactant. Inſtit. l. 7. c. 20.

atque nudos, forma, genere, divitiis, aliiſque ad corpus pertinentibus ſpoliatos, omnique prorſus auxilio, ſuffragio, & advocatione carentes ſiſti juſſit coram judicibus, qui & ipſi nudi eſſent & mortui; filiis nimirum Jovis, Æaco ex Europa, qui Europæorum judex eſſet; Rhadamantho ex Aſia, qui Aſianorum; ſummo arbitro Minoë; quibus addunt quidam Triptolemum; ad eos in campum veritatis deduci animas corpore ſolutas à Dæmone, illorum ſtatim ab ortu cuſtodiæ præfecto; ex ejus teſtificatione ferri ſententiam; pias probaſque ad dextram mitti in ſuperiorem cæli regionem, pravas & impias ad ſiniſtram in inferiorem locum. Criminum porro & benefactorum diſquiſitionem fieri dicebant Græci ex tabulis & membranis Jovis, quæ abierunt in adagium, perinde ut tabulæ Harmoniæ. Harum omnium origo eſt in libris illis Danieli & Johanni memoratis, ex quo- Dan.7,10.
rum fide dijudicandi ſunt mortui. Suas habuit & Nemeſis tabellas ex Apoc 20.12.
eadem origine. Et libros illos rerum ab hominibus geſtarum indices, ab Angelis deſcriptos, norunt exoticæ gentes ad ortum ſitæ. Nemeſis munus fuit vagari per orbem, hominum geſta cognoſcere, deſcribere, & pro meritis excipere. Saturno autem ſortem Nemeſis deputabant veteres Aſtrologi, ac propterea ab Ægyptiis ſidus Nemeſis appellatur, ut alibi notavimus. Huic autem, quod æquitate fuerit valde com- Animadv.in
mendatus, adſcribitur imum cæli, quæ domus eſt mediæ noctis, ordi- Manil. l. 2.
ne quarta, poteſtate præcipue pollens inquirendi in hominum facta, p. 33.
eoſque ex virtutibus vel noxis exornandi aut puniendi. Porro Pan ſæpe confunditur cum Saturno, cui adjungitur, & Nemeſi, à Macro- Macrob.Sa-
bio; idemque terras noctu fingitur obambulare. Habet & Dæmones turn. l. 1.
humanorum operum inſpectores Stoica Philoſophia, Platonicæ ſurculus. c. 22.
Officium id ſideribus delegat Plautus, Arcturumque inducit dicentem Plaut. Ru-
ſe lucere quidem in cælo per noctem, de die vero cum cæteris ſtellis terras dent. Pro-
peragrare, hominum notare & deſcribere mores atque facta, & ad Jovem log.
referre. Manarunt iſta ex *Negotio perambulante in tenebris*, cujus Pſ. 90, 6.
extat in Pſalmis mentio. Platoni ſua ſecta conſenſit Jamblichus in primis, Jambl. de anima apud
qui Platonicam Pythagoricamque exponit doctrinam de judicio & pur- Stob. Eclog
gatione animarum corpore ſolutarum. Inductus enim in ea fuit Plato Phyſ. l. 1.
à Pythagora; cum quo etſi convenit in multis, diſſentit tamen in nonnullis, uti à vetuſtioribus Philoſophis uterque, quemadmodum ſcire Jamblich.
licet ex Jamblicho. Pythagoras autem inferna judicia, quidquid contradi- ibid. Ovid.
cat Ovidius, auditoribus ſuis intentabat. Et Hierocles, quem Pythago- Metam. l. 15.
Hierocl. de provid. & fato.

 ricum

ricum, an Platonicum, an Stoicum dicam, dubito, rationem nos monet geſtorum reddituros Dæmonibus bonis, quibus tutela noſtra commiſſa eſt. Injecit obiter aliquid Minutius de his *Dæmonum judiciis*. (Sic enim apud hunc lego, non ut vulgo, *indiciis*; quod tamen ex Apuleio defendi poteſt.) Suſcepta hæc ſunt à Romanis, qui non inferis ſolum, ſed Jovi etiam judicandi tribuerunt officium, ſontes puniendi, præmiis afficiendi bonos, ex librorum teſtimonio, in quos relata ſeorſum habeat horum illorumque nomina. Ne Peruviani quidem neſciverunt illa, aliæque gentes Americanæ. Verum cum ex poſtremo judicio pendeant defunctorum pœnæ & præmia, & quicunque agnoverunt illa, id quoque admiſiſſe neceſſe ſit; agamus de poſtremis illis, unaque opera argumentum utrumque illuſtremus.

Apul. de Deo Socratis.

CAPUT XXIV.

De pœnis & præmiis.

HOMINUM animas pœnis poſt mortem pro meritis affici vel præmiis, etſi fatebantur ſectæ inter Judæos celebratiſſimæ Eſſenorum & Phariſæorum, in explicando tamen pœnarum præmiorumque modo multum diſſentiebant. Eſſeni quidem excidii Hieroſolymitani temporibus amœna loca trans Oceanum aſſignabant piis animis; malis contra procelloſa & triſtia, gemitibus & æternis cruciatibus damnata. Phariſæi vero illis facilem tribuebant reditum ad vitam, & migrationem in alia corpora; his vero perpetuam in varias partes jactationem, aut vincula ac ſupplicia æterna. His ſucceſſerunt Thalmudiſtæ, qui & Terram viventium & Gehennam prædicant, ſedes piis impiiſque paratas. Mitti omnes ajunt in infernum locum, Duma dictum, hoc eſt, Silentium, ſed non æqua ſorte; probas quippe requiem illic nanciſci, in theſaurum quendam reconditas, quem Faſciculum viventium appellant; cæteras laborem ac ſupplicium. Thalmudis auctoritatem figmentis ſuis prætexuerunt Rabbini ſequentis ætatis, variaque commenti ſunt acumine ſuo digna, hoc eſt, ineptiſſima. Inferna loca diſtinxerunt in duo conceptacula, ſuperius piis deſtinatum, inferius impiis. Superius alio nomine vocant Portas inferorum, hoc quoque nomine ab Homero celebratas, & Abrahami ſinum, & Theſaurum viventium, & Hortum Edenicum. Inferioris item varia proponunt nomina, varias deſcribunt manſiones, domos, angu-

Homer. Odyſſ. ξ.

angulos, tabulata, foramina, portas, ſpatia; varia etiam ſupplicia, quibus præficiunt Angelum mortis, Kippod nomine. De his, perinde ac de præmiis, non eadem omnes ſentiunt. Sunt qui voluptatibus corporis, & infernis ignibus ea definiant. Quidam Meſſiæ temporibus aſſignant mercedis perceptionem, quæ non deliciarum ſolum corporearum uſu, ſed bonorum etiam conſortio conſtet, quibus carere ſummum ſit ſupplicium. Rati ſunt alii reditum ad vitam, præmium fore bonorum; pœnam malorum, morte perpetua detineri. Nec defuerunt, qui dicerent, non alias fore præter curriculum vitæ hujus pœnas aut præmia. Has variantes ſententias expoſuit Maimonides. Patrum ſuorum doctrinam interpolarunt Judæi novitii. Fere tamen in duas abierunt factiones, Maimonidæorum, & Nachmanidæorum. Horum ſententia Chriſtianorum dogmati conſonat in multis. Homines omnes in ſupremo die judicii corpora ſumturos ajunt, & ex ſummi judicis arbitrio vel ad pœnas damnatum iri, vel donatum præmiis. At Maimonidæi varias ponunt ſtationes animæ corpore exemtæ; & piæ quidem felicitatem collocant in Dei cognitione & amore; impiæ in corporis deſiderio, & radiorum divinæ lucis penetrabili fulgore, qui ſummum ipſis incutiat dolorem; ſupplicia hæc vel nullo fine terminatum iri, ſi fuerit ſceleſtiſſima; vel deſitura aliquando, ſi nequitiæ ſuæ probitatis aliquid adjunxerint; hanc atque item piam die extremo corpus ſubituram iterum, quo aliquando tandem relicto, & penitus extrito, ac in pulverem comminuto, ſummæ demum beatitatis compotem fore, quæ in intima & æterna Dei contemplatione poſita ſit. Beatum hoc ævum communi vocabulo Futurum ſeculum appellant. Sed piorum tamen corpora ante hoc tempus reditura ad vitam autumant, adventante nempe Meſſia, futurumque ut inter epulas, aliaſque corporis voluptates beatam ducant vitam, ſed morti iterum obnoxiam. Igitur triplicem ſtatuunt animarum conditionem: piarum, vitioſarum, & mediarum. Extiterunt etiam, qui iter manſioneſque animæ piæ ex hac vita proficiſcentis metarentur. Ab Angelo deduci ajunt in ſpeluncam duplicem Abrahami, illicque offerri Adamo; traductam inde, & purgatam per ignem, mitti in Horti Edenici conceptaculum inferius, illicque aliquantiſper moratam exire ad lucem vitæ, & ad Faſciculum viventium aggregari: animas vero nequam detrudi in Gehennam; unde legitimo extracto tempore, pœniſque perſolutis, educantur aliquando in aliud judicium, quo ſtatuatur, an admittendi ſint ad æternam vitam ſupremamque beatitatem, hoc eſt, ad Dei contemplationem,

Digitized by Google

tionem, quam Speculum lucens nuncupant. Aſſignant item felicitatis domicilium, quod ſupernam Jeruſalem appellant, & Domum Dei, cujus & ſpatia determinata ſunt à Thalmudiſtis. Porro de inferis eadem ſentire Judæos & Ægyptios Tacitus affirmat: Diodorus item Græcos & Ægyptios, quorum placita fuſe proſequitur & comparat; amboque noviſſe ait, qui alterutra noverit: præterquam quæ Orpheus Ægyptiorum diſcipulus, Græcorum magiſter, ingenio ſuo interpolavit. Mercurio aſſignant munus deducendarum animarum vel in nova corpora, ſi ita res ferat, vel in Amenthem, hoc eſt, in Orcum, animarum omnium, vel naſcentium in corporibus, vel iis excedentium, commune receptaculum: pias illic ajunt cum ſui ſimilibus animis felicem ac ſempiternam vitam agere, & à vivis hominibus impenſe coli. Alia vero bonorum præmia, ut & ſceleſtorum pœnas, quas accurate enarrant Græci, ex Ægyptiorum ritibus ac doctrina profluxiſſe Diodorus demonſtrat. At recentiores Ægyptii, Mercurium auctorem jactantes, duplicem hominibus adſcribunt animam; aliam immiſſam à ſummo Deo, aliam à cælo; hanc cæli motibus & fato obnoxiam, cui pateat reditus ad Deos, iiſque conjungatur, & vitæ illorum æternæ particeps fiat; illi infra Lunam ſedes eſſe aſſignatas, eo ſubilimiores, quo ſanctius in vita ſe geſſerit. Beatis quoque domicilia amœniſſima ponunt Æthiopes Ethnici. Et inſulæ Menuthiadis incolæ Deum ſuppliciorum & præmiorum arbitrum & miniſtrum poſt mortem fore arbitrantur. Varios item gradus in paradiſo & Gehenna ſtatuunt Muhammedani, ad virtutis & nequitiæ menſuram hominibus poſt mortem aſſignandos, & ſanctioribus quidem ſedes ſolio Dei viciniores, majoremque gloriæ ac dignitatis modum, & omne corporeæ voluptatis genus; improbis vero ignem perpetuum. Addunt & loca quædam media, in quibus animæ purgentur. Horum nonnulli contendunt nondum creatum eſſe Paradiſum, neque Gehennam. Perſæ Muhammedani ſeptem Gehennas, totidemque Paradiſos à Deo creatos cenſent initio rerum, & octavum deinde additum. At Guebri conditum primum rentur cælum à Deo, deinde Tartara, ac demum terram: cælum & Tartara variis diſtincta eſſe domiciliis, & ab hominibus pro rerum geſtarum meritis incoli; magnis in cælo affici pios voluptatibus, ſed corporeis, Dei conſortio frui, nec eum tamen videre: impios torqueri à Dæmonibus, qui appoſitis illic cuſtodibus ipſi detineantur: aliquando tamen hoc infelici ergaſtulo ſolutum iri impios, renovato hoc mundo, & ad ſummam beatitatem Deique conſpectum perventuros. Veterum quoque Brachmanum

Tacit. Hiſt. l. 5. c. 5.
Diodor. l. 1.
Diodor. l. 1.

opinio fuit, præmia & pœnas poſt obitum hominibus eſſe pro meritis conſtitutas. Mortem probis, ac præcipue Philoſophis, initium eſſe ſciſcunt vitæ melioris & æternæ; abire animas ad Deum, rationem vitæ actæ reddituras; plecti nefarias; probas admitti à Deo, & honoribus affici. Hac opinione imbuti mortem ſubibant ſæpenumero, ſperantes ſe ad immortalitatem abituros. Recentiores vero Brachmanes varia his aſſuerunt. Perſuaſum habent animas ex vitiorum virtutumque modo in alia corpora migrare, aliquas etiam fieri Dæmones, & per orbem vagari; quaſdam extra mundum cruciari ad præfinitum tempus, antequam alia ſubeant corpora; nonnullas etiam ad ſempiterna ſupplicia illic damnatas aſſervari. Locum hunc *Puteum obſcurum* appellant; uti Judæi novitii, *Puteum perditionis*, juxta quinquageſimum quintum Pſalmum; & Johannes, *Puteum Abyſſi*. Similiter aliquas ſanctorum animas ſumma & æterna felicitate in cælo perfrui putant; quaſdam in locis cælo proximis corpore indutas, magnas ſed non ſummas percipere voluptates, Deumque illic nonnunquam videre, hinc reverti in mundum, corporibuſque inſeri, & demum cælo ſupremo in perpetuum donari; cujus & duas eſſe manſiones, Dei alteram, alteram deliciis deſtinatam. Corpora defunctorum fere cremant, ad excoquendas peccati-reliquias. Non longe hinc abeunt Siamenſes. Cæleſtem beatitatem & Tartareos ignes in dogmatis habent: at his finem præſcribunt. Locum utrumque partiuntur in varias domos. Supremum cælum Deorum, animarumque perfecta ſanctitate præditarum eſſe domicilium; inferiores cæli contignationes ab animis minoris ſanctitatis inſideri. Eadem in cælo evenire exiſtimant ac in terra; cruciatuum miniſtros eſſe Dæmones in infernis locis; utrimque dimitti in alia corpora poſt certum tempus, & ex rerum geſtarum meritis ſuam ſingulis ſortem, ſuas ſedes aſſignari. Eadem propemodum placuerunt Peguanis: poſt obitum animas defæcari & mundari primum cruciatibus, deinde voluptatibus, poſtmodum crebris migrationibus in varia corpora, ac demum in nihilum redigi prorſusque interire. At Sinæ, & qui Sinarum decretis fere adhæſerunt Tunquinenſes, Formoſenſes, & Japonenſes, cum in varias ſectas diſperſi ſint, non omnes, at plerique, peccatis & recte factis, ſuas poſt mortem pœnas, ſuam remunerationem in Tartaro, vel in cælo tribui faſſi ſunt, & à Dæmonibus infligi ſupplicia. Finem his præſtituunt, reditumque animarum in corpora. Purgationem etiam quandam præmittunt pœnis ac præmiis. Per pontem animas traduci in alium orbem fingunt Formoſenſes,

Pſ. 55, 24.
Apoc. 9. 1. 2.

pias

pias abire in amœniſſima loca, noxias è ponte in ſubjectum amnem ſordibus fluentem decidere, atque illic perpetuo volutari. Cujuſmodi pontem in Muhammedana quoque Theologia reperias. Græcos à Barbaris Philoſophis ſupplicia, igneſque, qui ſontes hominum animas ulciſcantur, accepiſſe ſcribit Clemens. Vere utique: nihil enim tritius apud illos futura poſt mortem bonorum felicitate, malorum infortunio. Poëtæ & Philoſophi, inquiunt Theophilus, Auguſtinus aliique Chriſtiani ſcriptores, juſtitiam, judicia, pœnas, & providentiam prædicant, nobiſque conſentiunt. Quoſdam ardentis virtutis merito in cælum evectos fuiſſe dicunt, Pollucem, Herculem, Ænean, alios; imo & quotquot pro Diis habent. Aliquos inferioris dignitatis in Luna collocant. Cæteris loca inferna aſſignant; bonis, quorum anima ter orta in cælis, terque probata, juſtitiæ ac pietatis ſtudiis dedita fuerit, ſedem ad fines terræ, quem locum Fortunatas inſulas appellant, & Elyſium campum, & Turrim Saturni, & Prata Plutonis. & Aëris campos, & Piorum prata, & Campum veritatis, & Adraſteæ regnum; nefarios detrudunt in horribile barathrum, in quo fluvius igneus Pyriphlegethon, ex rapido & igneo fluvio Danielis, ut videtur, confictus, alii item triſtes & inamœni amnes in loco immenſæ altitudinis. Cruciatus illic varii, cruciatuumque miniſtræ Furiæ, atque ipſe etiam Hercules; ſæviſſimi præcipue ignes, & vaſtus horror tenebrarum, expreſſus ad illas *Tenebras exteriores*, non ſemel à Chriſto memoratas. Spes illic omnis ſceleſtis præciſa melioris ſortis; omnis metus pejoris beatis. Hinc Juventas Herculi in cælo nupta. Hinc Belidum inexplebile dolium. Hinc irrequietum Siſyphi ſaxum. Hinc incomprehenſibiles Tantali aquæ atque fructus. Hinc inſatiabilis Tityi vultur. Hinc æterna illa Theſei ſeſſio. Hinc irremeabiles Inferorum viæ. Hinc ferreæ portæ, & centum vectes ærei. Beatitatis illius vel infelicitatis arbitri ſedent judices. Nullis plures conceduntur deliciæ, quam Philoſophis, aut qui Eleuſiniis myſteriis ſunt initiati. In tanta Deorum apud Græcos confingendorum & colendorum, rerumque ſacrarum tractandarum licentia, alia aliis placuerunt. Notabile dictum veteris Poëtæ Lyrici, quem laudat Clemens; impiorum animas circa terram volitare ſæviſſimis affectas doloribus; illas piorum in cælo Deum cantibus celebrare. Græcos fere ſecuti ſunt Romani: niſi quod pluribus aperuerunt cælum; bonorumque, doctorum, ac fortium illuc reduxerunt animas, unde fuerant digreſſæ. Inde receptus ille mos, probos Imperatores inter Deos referendi. Sideribus reduces animas adjunxerunt quidam, ex

Clem. Alex. Strom. 5.
Theophil. ad Autolyc. l. 2. Auguſt. de civit. Dei lib. 22. c. 25.
Dan. 7, 10.
Matth. 8, 12. & 22. 13. & 25. 30.
Clem. Alex. Strom. 4.

Digitized by Google

ex Pythagoræ doctrina; quidam in Lacteum orbem retulerunt; nonnulli in loca ſideribus proxima, in ſupremam nempe aëris regionem, hoc eſt, in Elyſios campos, quos Campos aëris Virgilius appellat, ex mente Platonis; cum vulgares aut noxias animas circa terram vagari velint, & poſt diuturnos errores ad felicitatem admitti. Proditum item eſt à Virgilio, ex Anchiſæ perſona, animas variis exerceri pœnis, purgandi cauſſa, priuſquam in Elyſium mittantur, in quo & labes animo impreſſæ per mille annos eluuntur; ac demum epota Lethes aqua remeare rurſus in corpora. Locat idem iter Elyſii ad dextram, ad lævam Tartarorum. Animarum purgationem alii quoque ex Romanis defendunt, præcipue Seneca. At Titus Imperator in oratione ad Romanos milites, quam repræſentat Joſephus, fortibus viris in prælio interemtis locum ſpondet inter ſidera; ignavis vero morbo intereuntibus, etſi ab eis abſterſa ſit omnis ſcelerum macula, ſubterraneas tenebras & altam oblivionem minatur. Doctrinam hanc à Socrate propoſitam nemo uberius diſſeruit, quam Plato, nemo explicatius; etſi non ſatis conſtanter. Summa tamen illius hæc fere eſt: vetuſtam eſſe opinionem & à majoribus traditam, proficiſci ad inferos mortuorum animas, & inde huc reverti; ſtatim enim ut corpore anima ſoluta ſit, deduci ad inferna judicia à Dæmone, quem naſcens fuerit ſortita, in divinum quendam locum, ubi omnium hominum animæ ſint judicandæ; nec alio comitatu ſuccinctam venire, quam rerum in vita geſtarum; ex quarum meritis vel plecti, vel remunerari; pias animas ad dextram mitti à Judicibus in ſublimem cæli locum per hiatum quendam animabus patentem; impias ad ſiniſtram per alterum hiatum ablegari in loca ſubterranea; utriſque Dæmonem ſuum præire; item per alios duos hiatus quaſdam animas aſcendere de locis terræ infimis, aliquas de cælo deſcendere; cæleſtes illas manſiones circumfluere deliciis, felicem cum Diis animas vitam illic degere inter epulas, & pulcherrimarum rerum ſpectacula; loca hæc ipſum eſſe Elyſium campum, Pratum piorum, Beatorum inſulas, Campum veritatis; Philoſophos illic Deos fieri, & ſedes quaſdam occupare, quarum pulchritudinem effari homini non liceat; quod de tertio illo cælo à ſe luſtrato, auditiſque illic arcanis, Paulus prædicavit; quippe Deos ſumma cæli incolere faſtigia, unde & cælum, & quæ infra cælum, & quæ extra ſunt, contemplentur; ſanctaſque animas in partem adminiſtrationis mundi admittere; ſupremum vero beatitatis apicem in Dei ſimilitudine eſſe ſitum; ſontes vero animas demitti ad Orcum, cujus non aliam proponit

Virgil. Æn. libr. 6.

Senec. de conſol. ad Marciam, cap. 24. Joſeph. de bell. Jud. l. 7. c. 4.

2. Cor. 12, 4.

deſcriptionem, quam quæ Poëtarum Græcorum carminibus celebratur; graviter illic plecti, ſed inde tum educi poſſe, cum eos exorarint, quos, dum viverent, violaſſent; qui vero horrenda, prorſuſque inexpiabilia ſcelera perpetraſſent, quorum in numero ponuntur Tantalus, Siſyphus, & Tityus, corripi à ſævis & igneis hominibus, raptari per tribulos, præcipitari in Tartarum ad æternos cruciatus, nec ullo unquam fine terminandos. Addit ad ſuperiora Socrates in Axiocho ignes æternos, & lampades Furiarum, ex Gobryæ Magi doctrina. Animas, quæ mediam vitam virtutibus & vitiis permixtam traduxerint, vehiculis delatas ad Acheruſiadem paludem deferri narrat Plato, ablui undis, pœnis expurgari, ac demum ergaſtulo hoc ſolutas ex virtutibus ſuis remunerari; quæ corpori nimio plus deditæ fuerint, errare circa ſepulcra, atque illic torqueri: pœnas autem & præmia referri in decuplum, præbentibus operam ſuam Dæmonibus; poſt certa autem, nec omnibus tamen eadem, temporum ſpatia, ad vitam revocari animas, & ex priſtinæ vitæ meritis nova ſubire corpora, vel hominum, vel pecudum, duce eodem Dæmone, per quem prius fuerant à vita ſejunctæ; priuſquam vero revertantur in corpora, deduci in Lethæum campum, & Ameletis fluvii aquam epotare, quæ priorum omnium oblivionem inducat: anilia fortaſſe viſum iri iſta, nec iis tamen veriora afferri poſſe. Hæc fere retinuerunt vetuſtiores Platonici, recentiores interpolarunt. Columina Scholæ hujus Plotinus & Jamblichus, cælum hoc à Platone piis propoſitum, mentis cogitatione effingi, non revera extare cenſuerant, auctorem ipſum prætendentes Platonem, & ducem Platonis Orpheum. Quidam purgatione non indigere volunt animas, quæ Diis conjunguntur; nonnulli variis circa cælum anfractibus volutatas purgari; locum ſibi inter Angelos aſſignatum retinere Plutarchus, & Porphyrius, aliique vetuſtiores; negavit Plotinus; fuerunt, qui cum Diis præeſſe voluerunt his inferioribus rebus; ſecus Porphyrius. Hæc in Eclogis Phyſicis Stobæus complexus eſt. Quod ſi Plutarchi placita ex ipſius libris exploremus, definientem eum deprehendemus ex ſcitis veterum Philoſophorum & Poëtarum, omnes animas, ſive expertes rationis, ſive mente præditas, inter Lunam & terram vagari, pias illic purgari, nefarias puniri ex Adraſteæ decreto, inevitabilis ſcelerum omnium vindicis; Dæmonem animas ſiſtere in judicium; repelli inemendabiles in tetrum & horrendum barathrum; Dæmonibus ac Furiis tradi in pœnas & cruciatum; reliquas errare, ut dixi, per aërem, pœnaſque variis modis luere; & peccatis deterſis pra-

Stob. Eclog Phyſ. l. 1.

ta

ta Plutonis penetrare, aëris nempe partem puriſſimam, ibique receptam cum ſummo gaudio cæleſtia ſpeculari; quaſdam etiam ad corpora reverti, epota Lethe. Cæterum quamvis Socrati fere attribuat Plato, quæ ſuper hoc argumento diſſeruit, & in hac ſententia revera fuiſſe Socratem, facile credam, ea fere tamen ex Pythagoricorum Scholis depromſerat. Scimus enim, cum aliunde, tum maxime ex aureis Lyſidis carminibus, eorumque interprete Hierocle, aſſeveraſſe Pythagoram, animam in virtutis ac veritatis ſtudiis egregie ſubactam, cujuſmodi illa Philoſophorum eſt, ſimul atque corpore exceſſit, allitis ex anteacta vita ſordibus expurgari primum, Mercurio duce; evolare deinde in liberum ætherem, in eam videlicet regionem, quæ Lunæ proxime ſubjacet, quam ipſas eſſe ait Beatorum inſulas, ibique immortalem fieri atque Deum, quantum quidem homini fas eſt; non natura, ſed virtutis exercitatione & progreſſu; aliorum hominum animas judicio Dæmonum pœniſque eſſe obnoxias, & ex vitiorum gravitate torqueri in Inferis, Furiarum vinculis conſtrictas, exin vero redire ad corpora. Sic Pythagoras, ſic Pythagorei, ſic eorum nobiliſſimi Empedocles, Epicharmus, & Timæus. Heraclitus vero dixit, in Orcum animas poſt mortem ferri; hiſque vel bona, vel mala parata eſſe, quæ neque ſperent, neque cogitent. Ariſtoteles Græcorum & Barbarorum opinionem ſequi ſe profeſſus, Deos collocavit in ſuprema parte cæli, & homines virtutis mercedem à Diis accipere, ac Deos quoque fieri credidit. Nec ab eo diſceſſit Themiſtius. At Johannes Philoponus, etſi Chriſtianus, & Peripateticus, ab utriſque partibus alienum dogma confinxit: animas nempe, ut perferendis pœnis idoneæ ſint, corpus induere, volutari in ſepulcris, atque ita purgatas ad ſanctas animas, quæ in cælo ſunt, aggregari. Stoici ſedes poſt mortem piis animis aſſignant in locis Lunæ proximis, prope cognata ſidera, quippe inde depromtis, ubi cognoſcant naturam rerum, veritatem perſpiciant, Deoque ſimiles fiant, quæ ſumma felicitas eſt; malos vero dejiciunt in Orcum; at circa terram demergunt eos, qui medium vitæ tenuerunt tramitem, virtutem inter & nequitiam, ubi erudiantur à piorum animis, ſituque excuſſo, & deterſis noxis, ad eas evolare poſſint. Orcum hunc ſuppliciis ſontium paratum Zeno ab illo Poëtarum non diſtinxit; at fabuloſum eſſe putant recentiores Stoici, horrendis tenebris, tetriſque cœni voraginibus noxios damnare contenti. Et vero non una Stoicorum omnium ſuper ea re conſentienſque opinio fuit; nec ſibi ipſe Seneca ſatis conſtat. Plotinus animas ad ſuperiora progreſſas Soli adjungit, vel alteri Planetæ, non-

nunquam & ad ſtellarum cælum evehit, quaſdam & ſupra mundi hujus ſenſilis metas. At Arius à Tertulliano laudatus, ſanctis animis domicilium in aëre tribuit. Veterum Platoniſque potiſſimum placita de Elyſio campo probare viſus eſt Celſus Epicureus. Et Salluſtius Cynicus, ducem eundem ſecutus, virtutis exercitatione probatas animas, corporea labe ſcelerumque contagione per Dæmones abſterſa, Diis adjungi docet, cumque iis mundum regere. Nec aliud ſenſiſſe putem Anaxagoram, cum cælum patriam ſuam appellabat. Porro de juſtitia à Deo conſtituta ad inſpicienda & vindicanda hominum facta, & de pœnis ſontium animarum, tota capita ex variis veterum eſtatis conſarcinavit Stobæus in Eclogis; quæ qui legerit, operæ non pœnitebit. Nec neſciverunt Hyperborei ſupplicia & mercedem vitio ac virtuti poſt mortem eſſe propoſita: nam à Gobrya Mago accepiſſe ſe diſſerit Socrates in Axiocho, avum illius miſſum eſſe in Delum, ſecundum Xerxis tranſitum in Græciam, ibique cognoviſſe ex æneis tabulis, quas Opis & Hecaërgus attuliſſent ex Hyperboreis, animas exemtas corporibus torreri ignibus æternis, & pœnis inexplicabilibus cruciari. Non ab hac perſuaſione alieni fuerunt Americani plerique: non Braſiliani, non Caraibæ, non Hiſpanioleníes, non Mexicani, non Peruviani, non alii ad Boream ſiti: Virginienſes imprimis, qui homines poſt mortem pro meritis cenſent vel frui felicitate cum Diis, vel in immane barathrum, verſus Occidentem, ad perpetuos ignes detrudi. Ergo vere proditum eſt à Sexto Empirico, ineſſe in omnibus hominibus communem inferorum notitiam.

Terull. de anima c. 54. 55.

Sext. Emp. adv. Math. libr. 7.

Epilogus libri ſecundi.

Sed modus tandem eſto comparandorum dogmatum Chriſtianorum cum Ethnicis. Qui locus ita tractatus eſt à me, ut jam nulla ſatis obduruiſſe videatur pertinacia, quin ultro fateatur, quod initio propoſui, nihil adeo novum, adeo alienum à receptis opinionibus continere dogmata Chriſti, cui non Ethnicorum plurimorum, ac eorum præcipue, qui floruerunt ingenii & eruditionis laude, dogmata conſentiant. Longe porro facilius eſt hoc ipſum demonſtrare de præceptis Chriſtianæ legis. Verum ſit illa, ni grave eſt, craſtini diei tractatio. Ingraveſcit enim æſtus, mihique requie opus eſt; ac, ni fallor, item tibi, optime Hameli. Quæ cum dixiſſem, ille aſſenſus eſt.

ALNE-

ALNETANARUM QUÆSTIONUM
LIBER TERTIUS.
PRÆCEPTORUM
CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM.
AD VITAM
PIE RECTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM
COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* III. *Ejuſdem partitio.*

CUM ſapientiſſimis magiſtris uſus eſſem ab adoleſcentia, atque ita ab iis accepiſſem, nullum nobiliorem utilioremve bonarum literarum eſſe fructum, quam cognitionem veritatis, per quam itur ad ultimum bonorum; tam altis id in animo meo defixum eſt radicibus, ut non alio deinceps aſſiduæ & diuturnæ ſtudiorum meorum contentionis propoſito fini, curam illuc omnem induſtriamque conferrem. Quoniam autem ſic eram ab iiſdem præceptoribus, & jam ante à parentibus inſtitutus, ut certo perſuaſum haberem, Deum veritatis omnis fontem eſſe, ipſamque adeo primam veritatem, in eoque poſitum eſſe finem omnium bonorum, & ſupremam hominis beatitatem; optimum factu exiſtimavi, ſi veritatem hanc, quam inſtitutione jam ac Fide præceperam, meditatione quoque & Ratione conſequerer; ut conſentiente gemino hoc veritatis adipiſcendæ inſtrumento, Fide & Ratione, bonum hoc, quo præſtantius nullum eſt, ſummæ veritatis notitiam, proprium certumque habere poſſem. Nam qui in veri poſſeſſionem, Fidei unius ductu & auſpiciis, non adhibita Rationis ope veniſſent, quamvis ſtabilem eam haberent ac perennem, magno tamen illos præſidio, hanc ornamento carere cenſebam. Cum præſertim jubeant nos literæ ſacræ, *paratos eſſe ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti nos Rationem de ea, quæ in nobis eſt, ſpe*: Et Epiſcopum velit Paulus

Exordium.

1.Pet.3,15.

Tit.1,9.

amplę-

amplecti eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem? ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quamobrem ad meam aliorumque utilitatem ſemper Rationem Fidei ſtudebam adjungere; & quidquid in exoticis diſciplinis Chriſti doctrinæ conſentaneum reperire poteram, colligebam ſtudioſe, ad eamque referebam. Ac luculentum, ni fallor, operæ hujus edidimus ſpecimen in demonſtratione noſtra Evangelica; in qua larvam ita detraximus priſcæ Mythologiæ, ut nihil aliud eſſe, quam meram ſacræ Hiſtoriæ adumbrationem, nemini jam non conſtare poſſit: ſi modo eos excipias, vel qui antiquæ hujus eruditionis ſunt expertes; vel qui non alio modo res Theologicas tractari volunt, quam qui in Scholis receptus eſt; vel qui obliquis oculis aliena omnia limare ſolent. Nec apud Fabularum ſolum architectos, ſed apud reliquos etiam proſanæ doctrinæ ac graviorum quoque diſciplinarum antiſtites, cæleſtis illius veritatis ſtricturas quaſdam & igniculos mihi videbar agnoſcere, quibus ad fontem ipſum veritatis inquirendum vehementer accendebar. In id præterea cum decora ætatum omnium gentiumque ingenia viderem incubuiſſe; parumque ad hanc diem mentis humanæ vires, & quid Ratione percipi poſſit exploraſſem; ſubibat identidem dubitatio, annon quod per Fidem ſine Ratione cognoveram, id per Rationem ſine Fide cognoſci poſſet. Verum poſt annorum multorum meditationes & ſtudia, nubes captare me demum ſenſi, fruſtraque à me, item & ab aliis, ad claram & perfectam & numeris omnibus abſolutam veritatis comprehenſionem, Rationem ſolam adhiberi. Hoc tantummodo per eam viſus ſum intelligere, veritatem eſſe quampiam in profundo latentem, diligenti cæteroquin iuveſtigatione dignam; quippe aliquam eſſe viam, per quam ad eam recta & ſine ullo erroris metu iri poſſit; viam autem hanc non eſſe Rationem, cujus obſcuros eſſe aditus, progreſſus lubricos, exitus incertos & ancipites, Ratio ipſa pro captu ſuo ſuadeat; ac denique ludere operam, quiſquis alia ad veritatem via, quam Fide graſſetur. Inde adeo Rationis opem, ut ad percipiendam veritatem, ſic ad res, quæ pertinent ad Fidem, cognoſcendas, vel etiam confirmandas, inutilem eſſe rebar. Quoad ſpretam & deſpectam jacere ſe velut indignata Ratio, nonnulla cœpit inſuſurrare, quibus apud incautum auctoritas Fidei infringi potuiſſet: nempe, per Rationem nos homines eſſe; quicunque eam aſpernarentur, humanitatem prope exuere; ejus eſſe fructum, perceptionem veritatis; eſſe eam lumen animi;

mi; micare in tenebris, ſi quis extincta ea ad veritatem contenderet. His cum valde permoverer, nec niſi compoſito hoc diſſidio in Fide acquieſcere me poſſe putarem, operæ pretium duxi, poſthabitis omnibus, in eo elaborare, ut Rationem & Fidem, ſi qua poſſem, adducerem in concordiam; id ſi feciſſem, futurum ratus, ut ſumma deinceps fruerer animi tranquillitate, parta per ſubnixam Ratione Fidem, quæ primæ veritatis reſeraſſet aditus; unde porro ſalus æterna pendet, & ſuprema illa beatitas, ad quam bonorum omnium ſumma refertur, quæque eſt Philoſophiæ totius finis ultimus. Cum in eo itaque ſtudium omne meum diligentiamq; ponerem, uberius extitit, quam ſperaveram, operæ meæ pretium: quas enim inexplicabili diſſenſione putaveram diſſidere inter ſe, Rationem atque Fidem, re diligentius explorata, æquis conditionibus in gratiam reconciliari poſſe intellexi. Conſenſionis illius argumenta & conditiones aperui libro primo harumce quæſtionum; altero dogmatum Chriſtianorum & Ethnicorum habita eſt à me comparatio.

II. Nunc poſtulat inſtitutus ordo diſputationis, ut, quod in Dogmatum expoſitione factum eſt, idem quoque fiat in explicandis præceptis ad vitam pie recteq; ducendam propoſitis. Quamobrem referre pergam ea, quæ acta ſunt à me in Alnetano cum Hamelio. Nam cum is exiiſſet lectulo ſub auroram, uti mos eſt ſtudioſorum, venit ad me in cubiculum, & ſomno etiamnum languentem offendit. Tum exprobrata ſegnitie, dum veſtes ſumerem, ivit in templum, quo ſtatim ego quoque me contuli; & poſt datam piæ precationi operam, hominem in pratulum ſylvæ proximum deduxi, ubi ad profluentis aquæ rivum altiſſimis arboribus protecti jacuimus. Tum Hamelius: Tertius hic eſt, inquit, dies ruſticationis noſtræ, qui tertio item colloquiorum noſtrorum argumento deſtinatus eſt, comparandis nempe vitæ agendæ præceptis, quæ à Chriſtianis, & quæ ab Ethnicis tradita ſunt. Tibi nunc exornanda quoq; hæc Sparta eſt: nam quid utilius, vel jucundius, in hoc præſertim otio? Parebo, inquam, & exequar, quæ ſuperſunt, cum jam nec liceat pedem referre. Et ineptum porro foret, provinciam re integra ſuſceptam, eadem jam affecta deſerere. *Libri argumentum.*

III. Res abſolvi poterit commode, ſi trifariam partiemur diſputationem hanc; eaq; primum tractemus officia vitæ humanæ, quæ pertinent ad Dei cultum; tum quæ ſibi ipſe præſtare debet homo; tum quæ cæteris hominibus. Non alius enim eſt officiorum humanæ vitæ finis, quam vel Deus, vel auctor ipſe actionis, vel ex humano genere quiſpiam, ipſumve humanum genus. Quod plane conſonat effato Chriſti, hanc eſſe Legis & Prophetiarum ſummam, Deum diligere præ rebus cæteris, nobiſq; *Ejusdem partitio.*

Digitized by Google

nobiſque adeo ipſis; reliquos homines tanquam nos ipſos. Quæ pertinent ad Deum, vel poſita ſunt in eo credendo, vel in præmiis ab eo expectandis, vel in eo diligendo. Hinc tres illæ nobiles virtutes, quæ theologicæ dicuntur, Fides, Spes, Charitas. Ad Spei tractationem pertinet & illa timoris Dei, & beatitudinis hominis. In Charitate divina, ſive amore Dei, continetur Religio: cujus opera, vel interna ſunt, ut devotio & oratio; vel externa, ut adoratio, ſacrificia, decimarum perſolutio, vota, juramenta, Dei laudatio; & quæ his contraria ſunt, ſuperſtitio, cultus idolorum, & ſacrilegia. Charitati item divinæ repugnat peccatum, quod eſt divinæ legis violatio: quo pertinet quæſtio de lege divina, diviniſque ad legis obſequium auxiliis: quæ poſtrema pars ſupra à nobis explicata eſt. Jam officia hominis erga ſe ipſum, vel referuntur ad animum, vel ad corpus. Quæ ad animum, hæc præcipue commendat Chriſtus, demiſſiſſime de ſe ſentire, hominum exiſtimationem & gloriam aſpernari, nullius culpæ ſibi conſcium eſſe, ac propterea diligenter in ſe inquirere. Quæ ad corpus, hæc ſanciuntur lege Chriſti, fuga voluptatum; & divitiarum, quæ voluptatis miniſtræ ſunt, contemtio; item ſpontanea dolorum perpeſſio. Utraque autem officia complectitur generale illud, nos nobis ipſis debere eſſe deſpicatui, & velut perpetuum nobiſcum bellum eſſe gerendum. Officia denique erga alios homines ad hoc referuntur præceptum Chriſti, Diligendos eſſe eos perinde ut noſmet ipſos à nobis. Unde ſequitur, neutiquam lædendos eos eſſe, non cogitatione, non verbis, non factis; ſed triplici hoc modo ipſis eſſe benefaciendum, & quibuſcunque rebus poterimus commodandum. Minime vero hic expectes à me, optime vir, accuratam capitum ſingulorum tractationem; quod initio diſputationis hujus te monui; imo, ne multorum quidem. Magna enim illorum pars, ac ea præſertim, quæ ſpectat ad informationem morum; tam conſtante & nuſquam diſcrepante hominum omnium conſenſu admiſſa ſunt, ut in iis probandis ſuperflua omnis futura ſit opera; velut neminem eſſe lædendum, quamplurimis benefaciendum, ſuccurrendum miſeris, parentes honorandos, candorem retinendum, ſectandam manſuetudinem, plurimaque hujuſmodi, quæ non tam ex libris, quam ex communi vitæ uſu, naturæque ipſius ſuaſu cognoſcuntur. Ea igitur ſeponemus nobis ad differendum, quæ ab hominum moribus, pervulgatiſque ſententiis videntur recedere.

CAPUT

CAPUT I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum præcepta, ad vitam pie recteque inſtituendam pertinentia.

De Fide.

AGENDUM primo de Fide, quæ Religionis Chriſtianæ fundamentum eſt, quamque & à nobis exigit Chriſtus, & Apoſtoli exigunt, & olim exigebant Prophetæ, cum dicerent, minime à nobis perceptum iri res ſacras, niſi prævia Fide. Hoc autem morigeri animi obſequium cum contumelioſis ſimplicitatis, credulitatis, & vecordiæ nominibus traducerent Ethnici; egregiis ſcriptionibus propugnatum eſt à ſanctis Eccleſiæ Patribus, cum probarent, in rebus prope omnibus neceſſariam eſſe Fidem; fide mutua conſtare generis humani ſocietatem, nullaſque ſine fide artes aut diſciplinas capeſſi poſſe; imo, & ipſos Fidei Chriſtianæ irriſores Philoſophos in fide ponere ſectarum ſuarum fundamenta, fideique utilitatem commendare. Hoc quoque nos paucis pro inſtituti ratione oſtendemus: initio ducto à Pythagora, cujus prima ea erat ſanctio, ut in ſua auctoritate acquieſcerent diſcipuli, docilemque præceptis ſuis animum, ſine ulla dubitatione, inquiſitione, aut contradictione, per quinque annos præberent. Fidem autem ſibi præcipue volebat adhiberi in iis, quæ pertinerent ad Deos; nec repudiari narrationes miraculorum, prodigialiumque rerum, quæ à Diis viderentur proficiſci; quippe Deorum infinitam eſſe potentiam. Stolidi ergo habebantur à Pythagoricis, non qui rebus hujuſmodi tribuebant fidem, ſed qui id facere recuſabant. Nec levem ſententiis ſuis adjungi volebant, ſed certam & conſtantem, quaſi non ab homine aliquo, ſed à Deo ipſo eſſent profectæ. Hinc Zaleuci, qui fuit auditor Pythagoræ, prima lex, credendos eſſe Deos, & mundum Deorum eſſe opificium. Anaxagoræ diſcipulus Euripides lege dixit, credi Deos. Sæpius etiam quam Pythagorei, clariusq; Fidei dignitatem & neceſſitatem adſtruit Plato; cumque ad leges rerum ſacrarum & civilium ferendas ſe accingeret, legum omnium, quibus utebantur Lacedæmonii & Cretenſes, utiliſſimam

Eurip. Hecub. v.800.
Plato de legib. l. 1.

Ii eſſe

eſſe dixit & præſtantiſſimam hanc, ne in illas, bonæne an malæ ſint, audeant juvenes inquirere, ſed pronis admittant animis, iiſque ultro obtemperent. Atque id ſecutus eſt deinde Neratius Juriſconſultus; alioqui futurum dixit, ut multa ex his, quæ certa ſunt, ſubvertantur. Quod & in ſuos Pandectas retulit Tribonianus. Socrates apud eundem Platonem in Gorgia, ſe res ait de inferis vulgo jactari ſolitas, ex auditu tantum credere. Fatentem quoque inducit Timæum, ſupra captum eſſe humanæ naturæ ortum Dæmonum cognoſcere; fidem itaque adhibendam priſcis hominibus, qui Deorum ſoboles fuerunt, ſuoſque generatores noverunt; nec ab iis poſtulandas eſſe rationes, aut argumenta, ſed veteri mori legique parendum. Hæc confirmat & dilatat Chalcidius, libri hujus interpres: *Plato*, inquit, *oſtendit oportere credulitatem omnes doctrinas præcedere; maxime cum non quorumlibet, ſed magnorum & prope divinorum virorum ſit aſſertio.* Admitti quoque vult Plato ea, quæ de hominibus olim terra enatis narrantur ex auctoritate priſcorum hominum, qui temporibus illis fuerunt propiores. Fidem item tribui jubet priſcis ſermonibus, atque item legum latoribus, in iis, quæ de animis mortuorum feruntur, vim quandam retinentibus, & rerum humanarum curam gerentibus. A Platone ſua cohors non diſceſſit. Porphyrius ad Anebonem de Diis & Dæmonibus ſcripturus, eſſe eos ponit, nullo allato argumento, tanquam rem, quæ credi debeat, non probari; credique hoc ait à Græcis ex ſola conjectura. Subjungit deinde, eos, qui Dei conſuetudine fruuntur, de bono non diſputare. Jamblichus, quaſi Chriſtianum agens, orationibus ad Deos fuſis foveri ait Fidem, Spem, & Amorem divinum. Cotta Academicus, apud Tullium, ſibi auctoritate majorum perſuaſum eſſe profitetur, eſſe Deos; rationes vero, quibus id Stoici probant, minime ſe admittere. At Ariſtoteles & Fide utendum eſſe docet in Philoſophia, & in communi vita, & ea ſæpe utitur. Fidem appellat normam ſcientiæ; hanc neceſſariam eſſe pronuntiat ad percipiendam ſcientiam; credendum eſſe majoribus, & vetuſtati, quam & ſæpe citat in teſtimonium; nec in omnibus requirendas eſſe demonſtrationes. Chriſtianæ quoque doctrinæ manifeſta deprehendas veſtigia in Simplicio, cum ex Platonis & Ariſtotelis auctoritate demonſtrat, à cognitione rerum naturalium perveniri ad divinæ naturæ notitiam, quæ nos in admirationem rapit; unde oritur conjunctio cum Deo, Fides, & Spes. Memoratur illud Philetæ Coi, qui ſuppar fuit Ariſtoteli, Deum credendum eſſe & colendum, non quærendum. Nulli vero inter Philoſophos tam

L. 21. D. de Legib.

Plato de Legib. l. 11.

Jambl. de Myſt. Ægypt. ſect. 5. cap. 26.

Cicer. de Nat. Deor. libr. 3.

Simpl. in Ariſtot. de phyſ. auſcult. libr. 1.

Digitized by Google

tam creduli fuerunt ac Stoici; non majorum ſolum, non magiſtrorum retinuerunt opiniones nullis argumentis ſuffultas, ſed vulgi etiam rumuſculos & anicularum nænias videntur captaſſe, ex iiſque pependiſſe. Projectam hanc animi ad quidlibet credendum ſupinitatem reprobat nonnunquam Seneca, & intra legitimos fines revocat. Præclara ſunt hæc ejus effata: *Primus eſt Deorum cultus, Deos credere.* Item, *Deum colit, qui novit.* Præclarius & iſtud, quo Fides & Spes adſtruuntur: *Duæ res plurimum animo dant roboris, Fides veri, & fiducia. Nam & creditur; & cum creditum eſt, magnos animos ſpiritus concipit, & fiducia impletur.* Cum Fidei dignitatem prædicaret Arnobius, Epicteti prætexuit auctoritatem, quem dixiſſe refert Arrianus, *aliquid ſine ratione eſſe faciendum.* Quænam Romanorum de Fide communis fuerit ſententia, indicat Tacitus, cum ait, *ſanctius iis reverentiusque eſſe viſum de actis Deorum credere, quam ſcire.* At non Fidem hanc, ſed eam, quam ſibi in rebus gerendis tribuunt homines & præſtant, quæque vulgo appellatur *fidelitas*, in Capitolio Romani conſecrarunt. Quo in pretio fuerit apud Ægyptios Fides, intelligitur ex elogio, quod in nobilium virorum funere palam recitare ſolebant, in quo primæ virtutis ponebatur loco, Deos à parentibus indicatos coluiſſe. Cujus elogii ſpecimen reperitur apud Porphyrium. Lex Muhammedanorum jubet in rebus divinis, & ad religionem pertinentibus vulgatam teneri Fidem, nec de iis quæſtionem moveri. Et Arabes Philoſophos multa ſcias admittere, probata opinionibus, non aſſerta argumentis. Priſcorum Perſarum Pontifici commendabatur præcipue Fides, & Dei fiducia. Brachmanibus ſuis ſummam tribuunt Indi Ethnici fidem. Præceptorum, quæ diſcipulis ſuis Xacam teſtamento reliquiſſe Tunquinenſes ferunt, primum hoc eſt ac præcipuum, rerum à ſe ſcriptis traditarum nulli omnino fidem derogare. Eadem eſt apud Sinas Confutii dictorum auctoritas. Iidem & receptas à majoribus opiniones & conſuetudines proni ampleċtuntur.

Seneca de vit. beat. cap. 1. Id. Epiſt. 95. Id. Ep. 94. Arnob. l. 2. Tacit. de morib. Germ. c. 34. Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 4. §. 10.

CAPUT II.
De Beatitudine.

SPES in Deos collocandas eſſe, bona ab iis expectanda, & in vita, & poſt mortem; metuendos eoſdem ac ſumme colendos, Philoſophorum prope omnium conſtans opinio eſt. Etiam qui alia tradere viſi ſunt, etſi

etſi diſcrepabant verbis, re tamen conſentiebant. His igitur prætermiſſis ad vexatiſſimam accedemus quæſtionem, quæ eſt de beatitudine hominis, ad quam ſpes ejus tendit. Duplex autem ſpectari poteſt beatitudo hominis, pro duplici ejus ſtatu; & cum mortalis hujus vitæ fruitur uſu, & cum ex ea exceſſit. Prior tractatio infinitis Philoſophorum veterum ac recentiorum diſputationibus fuit pervagata, cum fines bonorum & malorum quærerent: ac eorum maxima pars ſummum bonum in affectatione vel ſimilitudine Dei poſuit, hoc eſt, in virtute. Nos ab hac quæſtione abſtinebimus, niſi ſi quando veterum adducemus nonnullos, qui felicitatem vitæ hujus à futura beatitudine vel non diſtinxerunt ſatis, vel utramque quaſi connexam diſputando complexi ſunt. De beatitudine, quatenus virtutis merces hominibus poſt mortem propoſita eſt, jam ſupra generatim egimus, cum diſputaremus de pœnis & præmiis. Nunc videndum, in quo potiſſimum ſitam eam eſſe voluerint Philoſophi, eaque tantum afferemus, quæ Chriſtianæ doctrinæ ſunt conſentanea. Geminus autem Theologis beatitudinis illius futuræ & æternæ eſt intellectus: vel enim res ſignificatur, quam cum adeptus fuerit homo, beatus efficitur; quæ beatitudo appellatur in Scholis *objectiva*; vel ipſa rei hujus poſſeſſio, quæ dicitur beatitudo *formalis*. Priorem hanc beatitudinem in Deo ſolo poſitam volunt; alteram hanc in viſione Dei, ex qua naſcitur Dei amor, & ex viſione, eique adjuncto amore, gaudium. Nunc probandum nobis eſt, placuiſſe idem viris magnis, ſolum rationis ſuæ ductum ſequentibus, nec vera Dei diſciplina ac religione imbutis. Et jam ſupra quidem oſtendimus, Maimoniden, ejuſque ſequaces, ſummum collocaſſe bonum in intima & æterna Dei contemplatione, quam Speculum lucens appellant. Sic & Pythagoras, qui per virtutem & rerum terrenarum contemtum ad Deum nos docuit reverti, Deum cognoſcere & contemplari; per eamque cognitionem non ſolum beatitatis perfectæ compotes nos effici, ſed & Deo ſimiles, atque etiam Deos, quantum per humanæ naturæ conditionem licet. Hinc vulgatum illud ejus ac laudatum dogma, Deum ſequere: quod & Hippodamus Thurius, & cæteri Pythagorei decantare ſolebant. Doctrinam hanc acute explicat Timæus apud Platonem, nobilis Pythagoricarum ſententiarum magiſter. Hierocles quoque Aureorum carminum interpres, quæ Pythagoræ dicta ſunt; item Jamblichus eadem exponens carmina, & ex Pythagoræ ac Archytæ effatis Philoſophiæ laudans præſtantiam, ad eamque homines adhortans. Hæc autem & retinuit Plato, & in libris conſignavit ſuis,

&

& ſic apud familiares explicare ſolitum fuiſſe tradit Alcinous: bonum hominis in ſcientia primi boni eſſe ſitum; primum autem bonum eſſe Deum; ab eoque, omnis boni fonte, reliqua dici bona, prout inde aliquid ſit in ea derivatum; per affectationem autem virtutis & deſpicientiam rerum humanarum, Deique cognitionem, Deo nos ſimiles effici; & ex ea ſimilitudine oriri beatitatem, quæ non in terrenis & caducis, ſed in divinis bonis & æternis poſita ſit; eaque tum demum frui animos piorum hominum, cum corpore ſoluti redierint ad Deum; tum vero vehementer amaturos eos contemplationem illam Dei, ac Deos tandem futuros: vere itaque dici, virtutem ſufficere ad beatitatem, Deumque eſſe ſequendum, ac Deo obſequendum. Hæc ſparſa in ſcriptis Platonis reperies, & fere ex perſona Socratis prodita, ut idem ipſi viſum eſſe ſcias. Quamobrem & alter ejus diſcipulus, Euclides Megareus, unicum eſſe bonum putavit, quod & ſimile ſit, & idem, & ſemper; Deum nempe, qui immutabilis eſt, diverſis licet nominibus appellari ſolitum. Quod conſonat pronuntiato huic Chriſti: *Unus eſt bonus, Deus.* Platonem ſectatur ſuum agmen: & Plutarchus quidem, quem & Platonicum & Peripateticum jure poſſis appellare, Geometriam hoc nomine commendat, quod animum diſtrahat à ſenſibus, & ad naturam convertat æternam, cujus contemplatio finis eſt Philoſophiæ. Maximus Tyrius piorum animos corpore exemptos in cælum recipi ait, frui Deorum conſortio, & veritatem ipſam cernere. Beatitatem in ſola mente ſapientiæ compote locat Plotinus, ſummum bonum peti jubet ex Deo, conandumque, ut vitam ejus vivamus, eique ſimiles ſimus. Nec inde abludit Porphyrius; veram quippe beatitatem ponit in ſapientia; ſapientiam autem eſſe decernit, boni, Dei ſcilicet, & eorum, quæ vere ſunt, cognitionem: ad Deum igitur converti nos debere, in eoque imitando, & nobis ipſis cognoſcendis eſſe elaborandum. Inter Philoſophos itaque eos magni facit præ cæteris, qui felicitatem ſuam ex Deo, Deique contemplatione & imitatione, aptam eſſe putant. Nec ab his diſcrepat Jamblichus, hominis quippe felicitatem conſtituit in ſui ipſius, Deique cognitione, & intima cum eo conjunctione, per quam acquiritur viſio Dei, quæ culmen eſt felicitatis. Proclus denique Platonicam ediſſerens Philoſophiam, ſanctas ait animas ſubjunctas ſummo cælo, ejuſque motu raptas, contemplari Deum domicilium illic habentem. Cynicorum ſententiam ex Salluſtio cognoſcimus: animos ille ait poſt

Alcin. Iſagog. ad doctr. Platon. c. 27.

Matth. 19, 17.

Plutarch. Sympoſ. l. 8. c. 2.

Maxim. Tyr. Diſſ. 28.

Plotin. Enn. 1. l. 4. c. 12. & 16. & l. 5.

Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 2. §. 3. & 43.

Jambl. de myſt. Ægypt. Sect. 10. c. 1. 5. 8. Protrept. c. 3. & libr. ad Sopatr. de virtutib. apud Stobæum Serm. 101. de felicitat. Procl. Theolog. Platon. lib. 4. cap. 4. & 5. Salluſt. de Diis & mundo cap. 21.

poſt vitam pie actam omni corpore expurgatos Diis adjungi, & in ſocietatem adminiſtrationis mundi cum illis venire. Stoici, perinde ut Pythagorei, finem hominis eſſe dixerunt, Sequi Deum; ortum eum eſſe ad mundum, qui Deus eſt, contemplandum & imitandum; ex cognitione quippe Dei oriri pietatem, reliquaſque virtutes, unde vita beata exiſtit, par & ſimilis Deorum, dum corpori animus conjunctus eſt; ſolutum vero corpore ferri in loca Lunæ contermina, prope cognata ſidera; illic cernere veritatem, & Deo ſimiles factos ſumma felicitate frui. Beatitatem Deorum in contemplatione poſuit Ariſtoteles; hominum quoque, quo propius contemplationem Deorum imitarentur; ſapientis autem proprium id eſſe, Deos imitari, propereaque ſapientem eſſe beatum, & præmium virtutis à Diis referre, ac Deum denique fieri. Qui Deum colat, præclaras eum habere ſpes ad ſalutem ſciſcit Philemon Comicus apud Theophilum. Jam Ciceronis inter Romanos eximium illud eſt, quod refert Lactantius: *Cicero,* inquit, *in Tuſculanis, quamvis dubitanter, tamen ſenſit, ſummum homini bonum nonniſi poſt mortem contingere. Fidenti animo*, inquit, *ſi ita res feret, gradietur ad mortem, in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognovimus.* Chriſtiano vero homine prorſus dignum eſt hoc Manilii dictum:

Ariſtotel. Moral. Nicomach. libr. 10. c. 8. & Eudem. l. 6. c. 1. Theophil. ad Autholyc. libr. 3. Lactant. l. 7. cap. 10. Manil. l. 4.

Quid cælo dabimus? quantum eſt quo veneat omne?
Impendendus homo eſt, Deus eſſe ut poſſit in ipſo.

Ac ſi diceret, cælo affectandam eſſe viam, quippe tum nos adepturos Deum, quod ſummum bonum eſt; ac propterea in eo conſequendo omnia ſua, ſeque adeo ipſum debere hominem impendere. Viæ Beatorum primos monſtratores fuiſſe Ægyptios declaravit oraculum Apollinis, quod apud Euſebium refert Porphyrius. Tum ſubjicit, plurimas quoque vias Beatorum noviſſe Phœnices, Aſſyrios, Lydos, & Ebræos. Viam autem Beatorum eam eſſe ait, quæ ducit ad Deos, ut ſciamus felicitatem hominibus inter Deos eſſe repoſitam, ſcabram autem eſſe & ſalebroſam; quo ſatis innuit, viam hanc eſſe exercitationem virtutis, quæ difficilis oppido eſt & aſpera. Doctrinam Ægyptiorum de felicitate fuſe & enucleate expoſuit Jamblichus in libro de myſteriis, quem ſupra laudavimus. Quidquid autem illic diſſerit, non ex ſua diſſerit, ſed ex Abammonis Ægyptii perſona. Quod cum alibi ex ſua ipſius perſona proferat, atque id cum Pythagorica ac Platonica ſententia congruat, manifeſtum eſt, doctrinam illam ab Ægyptiis manaſſe; vel ab Ebræis potius, à qui-

Porphyr. l. 1. de oracul. Philoſoph. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 9. c. 10.

à quibus magnam rerum ſacrarum notitiam Ægypti ſumſerunt. Muhammedani, craſſi atque rudes, etſi corporeis fere voluptatibus felicitatem metiuntur, perceptum tamen eas iri putant prope ſolium Dei, in magno gloriæ ac dignitatis ſplendore. Tertia inter Theologicas virtutes ſequitur Charitas, ſive amor Dei. In quo cum Chriſtianis gentes prope omes, omnes ſectæ, omnes ætates conſentiunt; ut vix quemquam reperias, qui amandum eſſe Deum negaverit. Amoris autem comes eſt timor: nam quem amamus, eundem reveremur, cavemusque diligenter, ne admittamus quicquam, quo ei moleſti ſimus, & in odium ejus incurramus. Nec ſatis in eo videtur conſtare ſententia Stoicorum, qui Deos timeri nolebant, quod nihil ab iis, niſi ſalutare, poſſet in nos provenire; nec id ametur, quod metuitur: cum è contrario id metuatur, quod amatur, graviſſimaque omnis ſit ejus offenſio, ac Dei præſertim, quam & ſæpe damna dum vivimus, & dira poſt obitum ſupplicia conſequantur. Amorem & timorem ſequitur obedientia; item religio, per quam cultum erga Deum pietatemque vel internis animi actibus & affectibus, vel ceremoniis quibuſdam externis ſignificamus. Nulla autem prope natio, nullum tempus religione caruit, ut quaſi humanitatis pars aliqua videatur eſſe Religio. Etſi enim memorantur aliquæ gentes, quæ omni religione, omnique Deorum cultu carere dicuntur; tamen neque de eo ſatis conſtat, & ſæpe id falſo creditum fuiſſe, commercio deinde & lapſu temporis compertum eſt; & gentium illarum, ſi quæ ſunt, tam immanis eſt feritas, ut vix homines haberi poſſint. Prætereo internos illos actus Religionis, devotionem & orationem; & externos, adorationem, vota, laudationem. Sacrificia quoque non attingam, quibus homo beneficiorum Dei memoriam recolens auctorem agnoſcit palam, & bonorum acceptorum partem grato animo refundit. Magna quippe fuit in eo populorum omnium conſpiratio, multiſque & amplis voluminibus celebrata.

CAPUT III.
De Decimis.

AGAM hic tantum de Decimis, quæ pars ſunt remunerationis hujus, quam Deo rependimus; quippe quarum uſus minus eſt pervulgatus. Vetuſtus is quidem fuit apud Athenienſes, qui decimam patrimonii partem regibus dabant in publica ſacrificia, publicosq; ſumtus.

ſumtus. Has cum exegiſſet Piſiſtratus, filii ejus populo gratificantes ad viceſimam partem redegerunt. Ex manubiis decimas Apollini, Dianæ, Marti, & Priapo; ex publicatis damnatorum bonis Minervæ iidem tribuebant. Decimarum autem Diis conſecratarum decima Pars Prytanibus cedebat. Apud Argivos etiam prædæ decima ad Deos pertinebat. Tranſiit porro ex Græcia mos idem in Italiam. Decimas manubiarum Apollini Delphico voverunt Crotoniatæ, ſi Locrenſes bello viciſſent. Locrenſes contra voverunt nonas; & hoſtes ut voto, ſic bello ſuperarunt. Liparæi decimas ſpoliorum, quæ à Tyrrhenis retulerant, Delphos miſerunt. Eſt apud Dionyſium Halicarnaſſeum, & ſcriptorem libelli De origine gentis Romanæ, Herculem ex Hiſpania reducem, cum in Italiam veniſſet, decimam prædæ bello partæ in ſacrificia Deorum conſecraſſe; receptiſque bobus, quæ furto abactæ fuerant, decimam pecoris partem apud Aram maximam Diis profanaſſe, cum ante Regibus decimas fructuum gens illa præſtaret; atque inde traductum morem, ut Herculi decima pars profanaretur. Etruſcos fuiſſe reges illos diſcimus ex Plutarcho. Pelasgi quoque, Græca gens, delati in Italiam, & maris tenentes imperium, magnificas præ cæteris gentibus Decimas Delphos mittebant; & deinde inter Aborigines recepti, idem facere pergebant, oraculi Dodonæi monitu. Cumque aliquando ſterilitate laborarent, fructuum ſuorum Decimas Jovi, Apollini, & Cabiris voverunt; & voti compotes facti, Diis fraudatis, in magnas calamitates inciderunt. Sive ergo ab Hercule, ſive à Pelasgis, ſive ab incolis magnæ Græciæ, venit ille ritus ad Romanos, apud quos decima quæque Diis offerebantur; ac Herculi præcipue, cui divites plerique bonorum ſuorum Decimam conſecrabant. Sed longius etiam repetenda eſt origo moris hujus, à Tyriis nempe & Carthaginenſibus, qui ab Ebræis eum videntur accepiſſe. Solenne quidem erat Carthaginenſibus primitias ac Decimas frugum ſuarum quotannis Tyrum ad Herculem mittere. Præſtabant idem officium Arabes Deo ſuo Sabi ex Decimis, quas ex thure capiebant Sacerdotes, antequam venum proſtaret, unde impenſæ publicæ tolerarentur. Pontifici ſuo decimas bonorum ſuorum contribuunt hodieque Perſæ, cultores ignis, quas pro arbitrio neceſſariis uſibus impendat. Sancitum id ajunt lege Zoroaſtris, hoc eſt, ſi recte conjecimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, lege Moſis. Ne barbaris quidem Guineenſibus, ne Mexicanis quidem, ignotus penitus & inuſitatus fuit Decimarum Deo ſuo pendendarum ritus.

Dion. Halic. l. 1.

Plutarchus Quæſt. Rom.

Demonſtr. Evang. prop. 4 c. 5, §. 2. fol. 73. ſeq. Num. 18, 21.

CAPUT

CAPUT IV.

De Feſtis.

FESTOS quoſdam dies, Diis ſacros, iis colendis deſtinatos, quotidianis hominum laboribus immunes habuerunt univerſæ gentes, quibus aliqua Deorum notitia, & in Deos religio fuit: vereque dictum eſt à Strabone, commune id Græcis fuiſſe & Barbaris, quippe à natura ortum. Conſultius ad Deos refert Plato, qui hominum continuos labores miſerati, requiem aliquam & relaxationem indulſerint. De feſtis Græcorum & Romanorum plenis plauſtris libri circumferuntur. Magiſtros autem utrique videntur habuiſſe Ægyptios. Sex præcipuos ipſorum feſtos dies, ſolenneſque conventus in honorem Deorum haberi ſolitos recenſet Herodotus; quorum celeberrimus erat Iſidi ſacer. Hujus & reliquorum etiam feſtorum ritus idem perſequitur. Suæ fuerunt & Perſis feſtivitates: velut illa Saccarum; hoc eſt, ſi priſcam vocem interpretemur, Regalium, quibus per quinque Loi menſis dies ſervis dominorum jura & veſtes concedebantur; perinde ut in Peloria Theſſalorum feſto, & in Saturnalibus Romanorum; unique alicui ex ſontibus morti addictis, regius ornatus licentiaque tribuebatur, qui demum virgis cæſus necabatur. Ex hoc regio ornatu nomen feſto; Schac enim Perſis regem ſonat; non ex Sacis, Scythica gente à Cyro victis, ut Straboni videtur fuiſſe perſuaſum: & Heſychio, qui Sacæa feſtum Scythicum fuiſſe ait: multo etiam minus ex Seſach, cognomine Babylonis apud Jeremiam, ut opinatus eſt perperam Caſaubonus; item alii; quaſi Seſachæa dici debuerint, non contracto nomine Sacæa. Dies etiam feſtos Perſæ agebant Mithræ; & quos ex Magorum interitu Magophonia dixerunt; & quos Malorum depulſionem vocabant, ſanctiſſimeque colebant præ cæteris feſtis, cum venarentur ſerpentes, noxiaſque animantes, captas interficerent, & Magis offerrent. Nec ſtativas ſolum habuerunt ferias, ſed conceptivas etiam & imperativas, nec non & privatas. Quorum feſtorum ac rituum etiam, quos in iis obire ſolebant, umbram aliquam in Guebrorum, qui veterum Perſarum ſoboles ſunt, feſtis agnoſcas. Sua ſunt & Brachmanibus feſta, ſed non univerſis eadem. In Auguſtum menſem cadunt pleraque. Solem venerantur anniverſariis feriis; item Diabolum, & Wiſtnavium, & Eswaram. Peculiaria ſunt & fœminis quædam. Nonnulli diem dominicum religioſiſſime celebrant. Quatuor lunarium menſium cardines

Strabo l. 10.
Plato Phædon. & de legib. l. 2.
Herodot. l. 2. c. 40. 59. & ſeq.
Strabo l. 11.
Heſych. in Σακαία.
Jer. 25, 26. & 51. 40.
Caſaub. in Athen. l. 14. cap. 10.

ſtatis feſtis, magnaque hominum frequentia colunt Siamenſes, aliosque etiam per anni curriculum dies. Habent quoque Japonenſes dicata celebritatibus tempora, in quibus ritus Chriſtianorum ſimiles ſpectare licet. Priſci Germani certis diebus Mercurio humanis hoſtiis litabant. Ferias ſtativas celebrabant Peruviani: ſed & conceptivas quoque & imperativas, ex uſu & rerum urgentium neceſſitate. Nec ullus menſis his ſolennibus carebat. Quædam etiam Paſchalium ſimilia erant. Sua erant & Mexicanis, quorum præcipua Majo menſi fuerunt attributa. Quædam & quarto quoque recurrebant anno, inſtar Olympicæ celebritatis. Muhammedanis præcipuo eſt in honore dies Veneris, quem principem dierum appellant. Quo Veneris die celebratur Paſcha, is dies habetur ſanctiſſimus; item, ſequens, aliique deinceps aliquot. Hunc antecedunt feriæ eſuriales, Quadrageſimæ noſtræ ſimiles. Privatim ſibi feſtos habent dies ſingulæ Muhammedanorum gentes, ex more patrio, & à majoribus tradito. Sunt iis & indictivæ feriæ, honori Imperatoris fere dicatæ, quas civiles dicas potius, quam ſacras. In Sabbatho vero potiſſimum obſervando tantus fuit, hodieque eſt plurimarum gentium conſenſus, ut totius orbis feſtum & celebritas quædam humani generis queat appellari: uti vere dictum eſt à Philone, Joſepho, & aliis. Id ſigillatim & enucleate demonſtrarunt plurimi, nosque adeo ipſi. Quare actum ne agamus.

Philo de mundi opificio. Joſeph. l 2. contra Apion. Demonſtr. Evang. Prop. 4. c.7. & 11.

CAPUT V.

De Jurejurando.

Matth. 17, 34. & ſeq. Jac. 5, 12.

SCITUM eſt Chriſti, jurejurando abſtinendum omnino: quod & repetit Jacobus in Epiſtola. Idem inter ſcita veterum illorum Sapientum Solonis & Periandri reperies; & in Theognidis Sententiis: Nec ea ad populum in Theatris proferre dubitaverunt Choerilus & Menander: multo etiam minus Pythagoras in Scholis ad Diſcipulos. Hanc autem doctrinam traditam ipſi fuiſſe à Judæis & Thracibus ſcripſit Hermippus apud Joſephum. Thraces adjungit Judæis, quod utraque gens ſæpe confundatur à veteribus; cujus erroris originem alibi aperuimus. Sane vero par fuit Judæis juramenti religio. Pulchrum enim eſſe ait Philo & utile

Joſeph. contra Apion. libr. 1. Demonſtr. Evang Prop. 4. c.8. §. 19.

f 103. Philo de Decalog.

le hominibus eo non uti, adeoque veraces eſſe, ut verba pro juramentis habeantur. Et perhibet Joſephus, Eſſenos perjurio pejus credidiſſe juramentum; quod is jam videretur eſſe condemnatus, cui ſine Dei teſtimonio fides non adhibebatur. Cumque idem ſtatuere vellet Maimonides, verba ipſa Chriſti uſurpavit. Sed redeamus ad Pythagoram, cujus decreto tam conſtanter ſteterunt ipſius Diſcipuli, ut quidam ex illis lite trium talentorum cadere maluerit, quam rem veram jurejurando affirmare. Syllus appellatur ab Jamblicho, Clinias à Baſilio. Dei nomen ita reveritus eſt Socrates, ut jocis ſuis illud omnino non interponeret: quod & tenuit Plato, cum vetaret vel leviter contaminari Dei nomen; imo, omne prorſus juramentum abeſſe juberet: tenuerunt & Stoici Philoſophorum omnium religioſiſſimi. Juramentum igitur vel nunquam adhiberi volebant, vel quam minimum, & gravibus quidem de cauſſis, pro patria, parentibus, amicis periclitantibus; nunquam vero pro bonis atq; fortunis; vitamque & mores ita inſtituendos, ut eſſent pro juramento, fidesque injuratis tribueretur, quemadmodum Athenis Xenocrati: quod Stoici ex Solone & Pythagora, ex Stoicis complures ſumſerunt. Modum eundem adhibet juramento Iſocrates in Admonitionibus ad Demonicum, in quibus jurisjurandi concedit uſum, vel ad calumniam à ſe, vel ad pericula ab amicis propulſanda: minime vero ad pecuniam conſervandam. Flamini Diali apud Romanos jurare non licebat; quippe fidem ei derogare, cui maxima ſacra edita eſſent, fas non eſſe putabant. Tota Phrygum gens abhorruit à juramentis, nec exigentes ab aliis, nec aliis ipſi præſtantes. Inter Adagia Arabum celebratur illud, Jurandum nunquam, ſermonem eſſe debere Etiam, vel Non. Quem morem ſervant quoque Siamenſes Talapoini: plane juxta doctrinam Chriſti.

Joſeph. de bell. Jud. l. 2. c. 12. Maimonid. Miſn. l. 1.

Jambl. vit. Pythag. c. 28. Baſil. Hom. 24. Plato de legib. l. 11.

CAPUT VI.

De cultu Idolorum.

ETSI priſcis mundi temporibus, poſt lapſum in deterius genus humanum, perpauci de Deo uno, rerum omnium opifice, recta ac vera ſentiebant; cæteri fere res creatas, cælum præcipue ac ſidera habebant pro Diis, nulla tamen ſibi eorum ſingebant ſimulacra, quibus cultus ſuos exhiberent. Vere itaque pronuntiat Euſebius, apud vetuſtiſſimos homines, ſive Græcos, ſive Barbaros, nullam fuiſſe ſtatuarum fabrica-

Euſ. Præp. Ev. l. 1. c. 9.

tionem. Primos autem idolorum fingendorum & colendorum auctores facit Phœnices & Ægyptios: Ægyptios tantum Herodotus & Lucianus. Quod de recentioribus dixiſſe eos putandum eſt: Ægyptiorum enim aliarumque etiam gentium templa ſtatuis olim caruiſſe, diſerte Lucianus affirmat. Poſtea animalium templis inferre cœperunt ſimulacra, deinde etiam hominum. Porro quid de idolis ſentirent gentis hujus Theologi, fuſe & docte explicat Jamblichus, aitque ſperni ea à Sacerdotibus, qui veras Deorum ſpecies contemplari ſolent, fieri ex vili materia, deteriora eſſe ipſis artificibus, artem ipſam infirmam eſſe, nec ad naturæ effectiones, nedum ad divinas, poſſe aſſurgere; vanam quoque illorum eſſe operam, qui ſtatuis ad ſiderum motus fabricatis, ex eorumque defluvio temperatis, illigari poſſe putant divinam quandam vim, ex qua futurorum notitia comparetur; mobilia enim eſſe & mutabilia ejuſmodi defluvia, partem quippe eſſe infimam materiæ divinis motibus obnoxiæ, in qua divinum nihil inſit, nihil certum, nihil unde Dæmon generari poſſit, materiam temperari, moveri, ſubigi a Dæmonibus; non Dæmones fingi à materia, aut ab homine, ſimplex a multiplici, validum atque potens ab infirmo. Hæc ex Abammonis Ægyptii perſona & doctrina diſſerit Jamblichus, non ex ſua, qui contraria omnia ſcripſiſſe traditur in opere de idolis, quod a Johanne Philopono confutatum eſt. At Perſæ Magorum præcepta ſecuti, ab imperio ſuo condito repudiarunt ſimulacrorum uſum atque cultum. Perſas dico; nam gentes quædam Perſis ſubditæ ab hac lege receſſerunt. Brachmanes item apud Indos atque Bactros olim averſabantur idola, cum interea cæteri iis uterentur. Nunc etiam ſic exiſtimant nonnulli ex illis, Deum opificem mundi nulla figura exprimi poſſe. Sentiunt idem Mandarini Sinenſes, idolorumque cultum vanum eſſe autumant, nec rejiciendum tamen, ut religione hac animi vulgi facilius in officio contineri poſſint. Quondam igitur templis Geniorum, quæ magnificentiſſima habent, nulla inferebantur ſimulacra, ſed tabellæ tantum Geniorum nominibus inſcriptæ: ac deinde majoris reverentiæ cauſſa ſtatuas in illis collocarunt. Necdum etiam ad recipienda idola aut obſervanda ſe demiſit ſecta, quæ Eruditorum appellatur; quippe callentes inſtituta majorum: ſi modo Sinarum majores dicamus Seras, quos ahorruiſſe à ſtatuis, earumque cultum lege lata prohibuiſſe, teſtatur Celſus apud Origenem, & Bardeſanes apud Euſebium. Græci ab Ægyptiis fingendorum idolorum conſuetudinem acceperunt per Cecropem; cum nulla ante eum viſa eſſent

Herodot. l. 2. c. 4. Lucian. de Dea Syr.

Jambl. de myſt. Ægypt. Sect. 3. c. 28. 29. 30.

Orig. libr. 7. contra Celſ. Euſ. Præp. Evang. l. 6, cap. 10.

eſſent in Græcia. Verum quicunque fere cordatiores inter eos fuerunt, & animi ſenſa proloqui palam auſi ſunt, ſimulacrorum cultum abjecerunt. Dei figuram non annulo ſolum inſcribi vetuit Pythagoras, ſed ullas omnino Deorum effigies proponi. Hinc Apollonius Tyaneus, Pythagoricum ſe ferens, nullas alias Deorum fingi volebat imagines, quam quas viri pii animo informarent; præſtantiorem quippe eſſe Dei effigiem mente, quam manu deſcriptam. Cum à Diis ſpecie humana fabricandis homines deterrere vellet Xenophanes Colophonius, ſcite dixit: brutas animantes, ſi Deos fingere vellent, ſpeciem iis ſingulas ſui ſimilem daturas. Apertius etiam Heraclitus dixit, eos, qui inanimis ſimulacris ſupplicarent, perinde facere, ut qui cum ſtipitibus colloquuntur: ὁμοῖον εἴ τις τοῖς δοκοῖσι λεσχηνεύοιτο. Sic enim legendum apud Clementem Alexandrinum & Origenem, non δόμοισι, ut non ſe- Clem. Alex.
mel habent vulgatæ editiones. Socraticæ Scholæ columina Anthiſtenes Protrept.
& Xenophon, à magiſtro ad veritatem inſtituti, Dei formam ignorari Orig. contra
prædicabant, nulli eſſe ſimilem, nec ex imaginibus cognoſci poſſe. Ze- Celſ. l. 1. & 7.
no quoque Stoicorum parens ſimulacra Deorum fieri vetuit; nullum Seneca Nat. Quæſt. l. 7.
enim opificium Diis eſſe dignum. Et Seneca Stoicum ſe ferens, homo c. 30.
vita aulica, & philoſophia ſententia, Deum oculos dicit effugere, co- & apud Au-
gitatione eſſe viſendum, ſuoſque arguit, quod immortales Deos dedi- guſt. de ci-
carent in viliſſima materia, eoque illos fingerent habitu, quo ſi occur- vit. Dei, l. 6.
rerent derepente alicui accepto ſpiritu, monſtra haberentur. At Plato c. 10.
cultum idolorum adeo contraxit in anguſtum & circumcidit, improbato Plato de Legib. l. 12.
metallorum & eboris uſu, ligno ſolum vel lapidibus conceſſis, vetitiſque privatis ſimulacris; ut Theodoreto facile credam, ſuſpicanti damnatu- Theodoret.
rum ea fuiſſe omnino, niſi Socratis cicutam formidaſſet: contemnen- Therap.
dam autem conceſſiſſe materiam, quæ vilitate ſua omnem divinitatis tol- Serm. 3.
leret opinionem. Legem quoque & vulgi judicia reveriti Peripatetici, Celſ. apud
& Democriti ac Epicuri aſſeclæ, ſimulatione uſi ſunt, id agentes quod Orig. con-
multi, id ſentientes quod pauci. Itaque Celſus Epicureus idola nonniſi tra Celſ. l. 7.
à ſtolidis vel furioſis pro Diis haberi declarat; nec aliud eſſe, quam Deorum imagines, & piorum hominum donaria: cui ſuccinit Salluſtius Cy- Salluſt. de
nicus. Audiendus imprimis Maximus Tyrius Platonicus, qui cum in- Diis &
ſtituta diſſertatione quæreret, utrum Diis dicandæ eſſent ſtatuæ, exco- mundo c. 4.
gitatas eas eſſe dixit ad ſublevandam humanæ mentis infirmitatem, & me- Max. Tyr. Diſſert. 38.
moriam ſummi Dei conſervandam; more amantium, qui ejus, quam amant, ſpeciem libenter ſpectant; nec iis omnino eſſe opus, qui cælum ani-

animo penetrantes, ſtatim Deos adire poſſint; verum vix ullum reperiri in tota gente, qui hujuſmodi ſubſidio carere queat. Facile autem ſimulacrorum ope carebat Iſidorus, itidem Platonicus, cujus vitam apud Photium ſcripſit Damaſcius: Deos enim ipſos mente adibat, ſimulacris inſuper habitis, quibus cultum denegabat ſuum. Quin & purpuratus Philoſophus Julianus ſtatuas ajebat haudquaquam Deos eſſe vel haberi; verum à majoribus poſitas, tanquam divinæ præſentiæ ſigna, ut per ea Dii colerentur. Sed & in theatris palam idola Poëtæ antiqui traduxerunt: Sophocles imprimis, cujus præclarum hoc effatum Chriſtiani ſcriptores ſæpe uſurpant: Unum eſſe Deum, mundi opificem; homines vero cæcos & errantes finxiſſe Deorum ſimulacra, ſolatia malorum, in iiſque colendis pietatem collocaſſe. Hæc ergo adorari nolebat Menander. De idolis quid ſenſerint Romani, egregie demonſtrat Auguſtinus ex Varrone, quem ſcripſiſſe ait, Romanos veteres per annos pluſquam centum & ſeptuaginta Deos ſine ſimulacris coluiſſe. Auctor moris hujus Numa: auctor contra ejus abolendi, inductis ſtatuis, Tarquinius priſcus, Græcis & Etruſcis religionibus imbutus. Germani, quorum non lingua ſolum vocabulis Perſicis, ſed mores etiam Perſicis ritibus fuerunt infecti, ex magnitudine cæleſtium non eſſe arbitrabantur cohibere parietibus Deos, aut in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare. Et Naharvali, Germanica gens, Caſtorem & Pollucem ſine ſimulacris venerabantur. Neque hi ſolum, ſed & Scythicæ gentes pene omnes idolis carebant. Idem de Numidis prodit Celſus. Et ad Afros itidem, & ad Romanos referre poſſis, quod habet Tertullianus, aliquandiu idola non fuiſſe, & priuſquam exorti eſſent hujuſmodi monſtrorum artifices, ſola templa & vacuas ædes fuiſſe, & quibuſdam etiam locis ſua ætate veſtigia vetuſtatis manſiſſe.

Phot. Cod. 242. Julian. Fragm. Sophoc. ap. Hecat. Euſeb. Præp. Evang. l. 13. cap. 13. Menand. apud Juſtin. Apol. 2. Auguſt. de civit. Dei, l. 4. cap. 31. Celſ. apud Orig. contra Celſ. l. 7. Tertull. de idolol. c. 3.

CAPUT VII.
De odio ſui.

EXPLICITIS officiis, quæ ſpectant ad Deum, ſequitur, ut ea tractemus, quæ ſpectant ad nos ipſos, ac ea primum, quæ ad animum, deinde, quæ ad corpus. Utrique autem tractationi præverti debet generalis illa de odio ſui, quod nobis indixit Chriſtus, cum tollere nos crucem noſtram juſſit, nobiſcum divortium facere, nobis velut bellum denuntiare

Matth. 16, 24, 25.

Digitized by Google

tiare, animamq; projicere, ſi ſequi ſe, & inter diſcipulos ejus haberi velimus. Non modo igitur noſtri amorem improbat Chriſtus, quod & faciunt paſſim Philoſophi; ſed etiam odium noſtri commendat, quod & plerique rationis lucem ſecuti ſanxerunt. Velut Cleobulus Lindius, cujus dictum hoc refert Auſonius, Multa aliis eſſe ignoſcenda, nihil ſibi. Et Epictetus, qui inter notas profectus ad virtutem hanc ponit, ſi quis a ſe tanquam ab inimico & inſidiatore caverit. Quod ita exponit Simplicius, majori ſeveritate & acerbitate in nos ipſos eſſe inquirendum, quam in inimicos; nihil nobis amore noſtri concedentes. Plauſu digna eſt ſententia iſt hæc, quam Plautus in Theatro edi juſſit, depugnandum eſſe cum animo jam inde ab ineunte ætate; qui animo morigerabitur, periiſſe; contra victorem victorum eſſe, qui animum domuerit; nec probum eſſe, nec frugi bonæ, qui ſibi ſatis placeat; qui fecerit ſecus, in eo eſſe indolem induſtriæ. Laudabilis & hæc Publii Syri ſententia: malum eſſe vocandum, qui ſua cauſſa bonus ſit; & illa Senecæ: virtutem non ſolum colendam eſſe gratis, ſed in eam etiam impendendam eſſe vitam, totamque cogitationem à privatis commodis quam longiſſime avertendam. His aſſonat præceptum Sinenſis Confutii, ſe ipſum quemque culpare debere, non alios.

Auſon. Lud. Sept. Sapient. Epictet. cap. 72.

Plaut. Trin. Act. 2. Sc. 2.

Seneca Epiſt. 113.

CAPUT VIII.

De contemtu ſui & humilitate; deque vanitate gloriæ.

HUIC noſtri odio adjungi quoque contemtum jubet Chriſtus, in quo humilitas poſita eſt. Hæc virtus, quæ Chriſtianorum propria dicitur vulgo, commendatur tamen ab Ethnicis, quibus humanæ naturæ vilitas perſpecta eſt. Non modo igitur omnem a nobis abeſſe volunt arrogantiam, in quo a Chriſtianis diſcrepat ſapiens nemo; ſed ſubmiſſe etiam ſentire de nobis, factiſque ac dictis opinionem hanc præferre; quod aliqui etiam præcipiunt. Ex hac autem demiſſione ſui, abjectaque opinione, oritur gloriæ & popularis famæ deſpectio, vel quaſi vanæ & vitioſæ, vel quaſi nihil ad nos pertinentis. Probata ea eſt Philoſophis, quorum commune dictum fuit, nihil omnino gloriæ cauſſa agendum.

Quam

Quam in ſententiam effata extant Periandri & Cleobuli. Probata eſt imprimis Pythagoræ, qui omnem gloriæ cupiditatem, faſtum omnem & vitabat ipſe, & diſcipulos vitare jubebat. Quod & porro faciebant. Atq; hinc tritum illud Scholæ hujus, Late in vita; quod frequens erat in ore Apollonii; adjecto etiam illo, Sin minus, at poſt mortem. Epicuro tribuit hoc Plutarchus, viro & ipſi modeſto, & humanæ exiſtimationis ac gloriæ haudquaquam avido. Et qui Pythagoricæ doctrinæ conſultiſſimus fuit Jamblichus, dum placita Ægyptiorum exponit Porphyrio, uno conſenſu ſtatuere eos ait: hominem res divinas contemplari ſolitum, ad laudes humanas oculos non retorquere. Quos ad virtutem inſtruebat Socrates, hos contumeliis & injuriis obnoxios eſſe volebat; neque angi omnino, ſi ſtulti viderentur, & vulgo haberentur deſpicatui. Ergo contemni ſe facile patiebatur; & cum rogaretur aliquando à nonnullis, qui eum & ejus doctrinam parvi faciebant, ut ſe aliis magiſtris commendaret, faciebat id libenter atque promte. Cum Charicle diſſerens apud Platonem in Gorgia, ſeſe ait ad mortem componere, & ad poſtremum illud, quod mortuis ſubeundum eſt, judicium, honores ſpernendo, quos affectat hominum vulgus, & ſectando veritatem. Æqualis Socratis Democritus inanem ita aſpernabatur gloriam, ut ignorari & cuperet, & curaret; nec agnoſci voluerit, cum venit Athenas, ne à Socrate quidem, quem agnovit ipſe. *Conſtantem hominem*, inquit de eo Cicero, *& gravem, qui glorietur ſe à gloria abſuiſſe.* Quo loco Demoſthenem levitatis arguit, quod ſuſurro delectari ſe diceret mulierculæ aquam ferentis, à qua per viam alteri monſtrabatur. Et alio loco, recta eos præcipere ſtatuit, qui monent, ut quanto ſuperiores ſumus, tanto nos ſummiſſius geramus. Nihil autem ſuper hoc argumento attulit ſplendidius, quam quod ex Africani majoris perſona diſſerit; contemnendam eſſe celebritatem ſermonis hominum demonſtrans ex terræ anguſtiis, diviſione & intercapedine locorum, brevitate vitæ humanæ, eluvionibus & exuſtionibus terrarum memoriæ ſeriem intercipientibus. Quem ſermonem appoſite Africano huic tribuit Cicero, qui delatos ſibi à populo Romano ſummos honores, ſtatuas, triumphos, continuum per omnes vitæ annos Conſulatum, perpetuamque Dictaturam, non admiſit. Sed ſequamur ordinem Socraticorum. Princeps illorum Plato commendat humilitatem in libris De legibus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus, tanquam his Chriſti conſentanea, *Qui ſe humiliaverit, exaltabitur*: item in Phædone verum Philoſophum vult ignominiam non pertimeſcere:

Plutarch. in lib. Λάθε βιώσας.

Jambl. de myſt. Ægypt. Sect. 9. cap. 2.

Cicer Tuſcul. lib. 5.

Idem de offic. libr. 1.

Cic. Somn. Scipion.

Clem. Alex. Strom. 2.

Matth. 23, 12.

meſcere: & in libris De republica Æſchylum ſecutus ait, virum bonum eum eſſe, non qui & eſſe bonus & videri velit; quippe eum, qui videatur bonus, honores manere & præmia, dubiumque proinde fore, an ob præmia illa bonitatem ſectetur; at eum vere bonum eſſe, qui etiamſi bonus ſit ac juſtus, injuſtus tamen & nefarius habeatur, nec ulla tamen infamia dimoveatur à propoſito, & æquabilem ſanctæ vitæ tenorem ad mortem uſque ſervet. Hæc magiſtri ſui præcepta moribus expreſſit Xenocrates, gloriæ adeo contemtor, ut ingenii ipſe ſui tarditatem prodere & deridere ſoleret. Præ reliquis vero Philoſophis Cynici, & inſtituto, & moribus, omne gloriæ, honorum, & exiſtimationis ſtudium ſunt aſpernati, & infames etiam haberi velle viſi ſunt. Fertur ſectæ hujus conditor Antiſthenes, hoc pueris præceptum tradidiſſe, ne cui ipſos laudanti gratiam haberent. Longius progreſſus eſt Menedemus, Eretricæ ſectæ parens. Alexinum, à quo ſæpe laudari ſe acceperat, ipſe contra vituperavit. Et qui Cynicos aliquando affectatus eſt Bion Boryſtenites apud Antigonum, velut deſpectionem captans, generis ſui probrum ſtudioſe prædicabat. Nec à Cynicis deſciverunt Stoici. Plenis paginis gloriæ, laudum, honorum, dignitatum cupiditatem damnant, & animos hominum ab oſtentatione, jactatione, ſuperbiloquentia, animi tumore revocant ad modeſtiam, humilitatem, ſuiq; deſpicientiam; quisquis aſpirat ad ſapientiam, eum ita animo paratum eſſe volunt, ut neque moveatur vulgi laudibus, neque ludibriis aut maledictis. Sic ſentiebat Zeno, cum verſus, quibus Capanei modeſtiam & in magnis opibus demiſſionem prædicavit Euripides, ſemper in ore habebat. Sic Cleanthes, qui ex ingenii ſui lenitudine contemtum quærebat. Sic Epictetus. Sic Epicteti explanator Simplicius: cujus inſigne illud eſt, & velut ex doctrina Chriſti expreſſum, fructum virtutis amittere, qui eam oſtentationis cauſſa ſectetur, & recte actorum mercedem ex hoc inanis gloriæ aucupio jam tuliſſe. Hoc ipſum tradebat Marcus Aurelius Imperator, qui ſplendide cauſſam hanc egit, in ſuprema dignitate, ſummaque gloria ſummam gloriæ deſpicientiam, dictis, factis, ſcriptis præ ſe ferens, eamque habuiſſe ſe prædicans à patre Antonino, quem ipſum ab omni oſtentatione & gloriæ appetentia abfuiſſe teſtatur hiſtoria. Quin & vanitatem gloriæ, quæ vel ex præſenti captatur ætate, vel ſperatur ex futura, ſolidiſſimis argumentis à Cicerone jam ante uſurpatis probat, nempe ex vulgi inſcitia, mobilitate, cæcis affectibus, ex terræ exiguitate, diſtantiis locorum, brevitate ævi, temporis oblivione & injuria; & ex eo

Simpl. in Epictet. cap. 70.
Matth. 6, 16.
M. Aurel. l. 1. §. 16. & paſſim.
Cicero Somn. Scip.

 denique

denique, quod hominum laudes extra non ſint, nec quicquam ad nos pertineant, præſertim poſt mortem: has qui optent, perinde facere, ac ſi doleant, ſe a præterita ætate laudatos non fuiſſe. Gloriam & ambitionem, ut rem levem, volatilem, vanam, ſperni non modo vult Seneca, ſed in promiſcuo haberi honores & injurias vulgi, contemtum æquo animo ferri, atque etiam quæri, nec deſerendam virtutem infamiæ metu; gratis juſtum eſſe oportere, non ſpe gloriæ; cui quiſquis bene agendo ſtudeat, gloriæ laborare, non virtuti; contemtum adeo non eſſe formidandum, ut multi in eo remedii cauſſa latuerint; nec ad beatitatem pervenire quemquam poſſe, niſi pateat deſpectioni, proptereaque laude dignum eſſe Claranum condiſcipulum ſuum, qui à ſui contemtu venit ad cætera contemnenda. Quod ſi aliter nonnunquam ſtatuere viſus eſt, meminerimus gloriam in mediis rebus, at præpoſitis, locari à Stoicis; deſultorio Senecam fuiſſe ingenio, utque alia diſſerebat, alia agebat, ſæpe cauſſæ ſuæ ſerviiſſe. Quod hic autem jactabat verbis, id re præſtitit. Q. Sextius Senecæ crebro laudatus, qui honores ac magiſtratus ſponte abdicavit. Egregia illa fuit Cineæ adhortatio, memoriæ à Plutarcho prodita, qua Pyrrhum inſana gloriæ cupiditate incenſum, ad tranquillas moderataſque cogitationes ſapienter & callide traducere tentavit. Meminit Sarapionis cujuſdam Suidas, re, non ſermonibus Philoſophi, famæ, honoris, & popularis auræ contemtoris, hominum cætumque fugientis, Iſidoro ſoli, pauculiſque hominibus in vicinia cogniti, in paupere & anguſta domuncula obſcuram & latentem vitam conſtanter agentis. Adjungi poteſt Philoſophis Galenus, qui laudem, quam ex eruditione merito capere poterat, tam parvi fecit, ut nomen libris ſuis præſcribere nollet. Nec putandum, hæc in umbra jactaſſe eruditos homines, populum celaſſe. Vox eadem fuit veteris Comœdiæ, ex qua Diogenem adverſus ambitionem atque faſtum multa depromſiſſe notat Marcus Aurelius. Sed & nova quoque Comœdia, quamvis modeſtior, inceſſit glorioſos, futilemque ac damnoſam etiam eſſe ambitionem, & ex naturæ perverſitate ortam non diſſimulat. Æquabilitatem vitæ commendat Menander, & humilitatem ſpondet viſum iri pulchram, niſi laus ex ea quæratur; quod objiciebatur Cynicis. Apud Romanos Terentius laudat adoleſcentem, quod vitam modeſte agens nunquam ſociis ſe præponat. Similia profati ſunt Poëtæ & in cothurno. Et clariſſime quidem Æſchylus in Perſis, qui & ſuperbos monet impendentium pœnarum ab ultrice Nemeſi. Nec ob robur, reſque bello geſtas, nec ob divitias inſoleſcendum eſſe,

Seneca Epiſt. 66. 71. 110. 113 123. de conſtant. Sap. c. 19.

Seneca Epiſt. 59.

Plutarch. Pyrrh.

Suid. in Σαραπίων.

Galen. Therap. l. 7. c. 1.

M. Aurel. l. 11. §. 6.

Terent. Andr. 1. 1. 38.

Æſchyl. Perſ. v. 822. & ſeq.

eſſe Minerva Ulyſſem monet apud Sophoclem. Aurea ſunt præcepta illa Euripidis, quibus Eteoclem filium ab inſana regnandi cupiditate deterrere conatur Jocaſta. Peſſimam ait Dearum eſſe ambitionem, injuſtam, pernicioſam, inimicitiarum bellorumque auctorem; initia hæc eſſe, honorari, circumſpici, affluere opibus. Agamemnon, rex ille regum, beatum prædicat famulum quendam ſuum, quod ignobilis, inglorius, vitam traduxerit ſine periculo; miſeros contra eos, qui fruuntur honoribus. Eadem diſſerit Hecuba, infelicibus edocta experimentis; eadem & Jon: malle ſe tranquillam mediocritatem, quam regnum & divitias triſtitia ac ſollicitudine comitatas. Quæ imitatus Seneca Tragicus choros inducit canentes: curis carere, id vero eſſe regnare, ſe poſt vitam obſcuram, in ſordida parvæ domus fortuna, in loco humili & ſecreto, quiete tutoque actam, reſignata aliis gloria, plebejum ſenem, aliis ignotum, ſibi notum mori velle. Cyrnum Theognis ab oſtentatione abſterret in Sententiis. Et in Anthologiæ Epigrammatis elegans unum extat, quo ſapiens viator mortuum in ſepulcri inſcriptione jactantem nomen, patriam, genus, & vitæ gloriam, ineptæ vanitatis coarguit. Ignobile ſe otium perſequi jactat Virgilius: & eum bene vixiſſe autumant Horatius & Ovidius, cujus & natales, & vita, & mors latuerunt. Aſſeverat ille etiam, ſe ſuis parentibus obſcuris & ignobilibus contentum, ſi aliorum ſibi legendorum optio detur, haudquaquam clariores capturum; nec item ſplendidioris fortunæ conditionem, relicta ſua quantumvis humili & privata. Memoranda & hæc Plinii Cæcilii: ſequi gloriam debere, non appeti; recte facta præmio ſuo non carere, etiamſi gloria careant: itaque nec eſſe prædicanda: quippe vaneſcere quæ referente alio magnifica fuiſſent. Imo ne ab alio quidem laudari ſe paſſurum bonum civem aiebat Cato maior, niſi hoc è republica foret. Chriſti effatum, quo nos ad humilitatem provocat, etiam pœnis propoſitis ac præmiis, retulerunt in commentarios ſuos Thalmudiſtæ totidem pene verbis, & præcepta humilitatis tradunt Rabbini, ac Hillelis præcipue humilitatem celebrant. Nec poſtrema hæc fuit laus Eſſenorum, quod honores averſabantur. Pueros ad humilitatem erudiendos eſſe monent Arabes in Proverbiis, ut gloriam in ſenectute conſequantur: monent & fidem humilitate confirmari: vitandam itaque ſuperbiam, quam ſæpe exitus infelix conſequatur. Vetitum eſſe ajunt Perſæ in mandatis à Deo Zoroaſtri traditis, ne ſummus Pontifex oſtentationis gratia in medium prodeat. Inanis gloriæ ſtudium improbabant Brachmanes, ab eoq; revocare conati ſunt Alexandrum, & nunc qvoqve in legum ſuarum capite

Soph. Ajac. Maſtigoph. v. 127. & ſeq. Euripid. Phœniſſ. v. 534. Euripid. Iphig. Aulid. v. 17. Euripid. Hecub. v. 623. & ſeq. Jon. v. 621. & ſeq. 646. 647. Seneca Thyeſt v. 387. & ſeq. Herc. Fur. v. 391. & ſq. Theogn. Sentent. v. 358 Anthol. l. 3. c. 6. Virgil. Georgic. l. 4. Horat. l. 1. Epiſt. 17. & l. 1. Sat. 6. Ovid. Triſt. l. 3 Eleg. 4. Plin. Cæcil. l. 1. Epiſt. 8. Matth. 23, 12. Thalm. in Erubin, c. 1.

poſitum hoc ſervant. Et Confutius Sinenſis Philoſophiæ dictator honores defugiebat conſtanter, & de ſe demiſſiſſime loquebatur ac ſentiebat, & vitia ipſe culpabat ſua, & vitam ſecreto tranſigendam eſſe docebat. Primos gentis illius Reges ab omni faſtu ita alienos fuiſſe teſtantur Hiſtoriæ, ut ſeniores familiariter inviſerent. Hic commemorare eos poſſem, qui honores vel repudiarunt oblatos, vel ſuſceptos depoſuerunt. Verum omnia iſta jam vulgata, & hæc ab aliis jam occupata provincia eſt.

CAPUT IX.
De munditie conſcientiæ.

DE munditie & integritate conſcientiæ nonnulla quoque hic proferemus: non ut probemus, neminem noxarum ac ſcelerum ſibi conſcium eſſe debere; quod perinde foret, ut ſi probare vellemus, vitanda eſſe ſcelera, quippe quæ angor conſcientiæ conſequi ſoleat. Sceleribus autem eſſe abſtinendum, hominum omnium, ipſiusque adeo naturæ vox eſt. At cogitationes etiam ſceleris, hæſitationes, & deliberationes ex animo eſſe depellendas, etiam citra ſcelus ipſum, hic demonſtrandum eſt. Ordiamur à Thalete, qui ut homines in turpibus factis ſe ipſos, etiam ſine teſte, timere jubebat; ita in nefariis cogitationibus Deos, quibus erant
Polyb. in Fragm. perſpectæ; quod idem à Polybio, & verſibus à Luciano expreſſum eſt. Sequatur Periander, qui ſummam boni poſuit in mente ſibi recti conſcia. Tum Pythagoras, qui ſacrificia ſtultorum ajebat eſſe pabulum ignis; donaria, prædam ſacrilegorum; Deos quippe non ad ſacrificiorum magnificentiam, ſed ad affectionem ſacrificantium attendere. Quam ſententiam ad verbum retulerunt Charondas & Zaleucus, conditor uterque legum, Pythagoræ diſcipulus uterque. Ait ille quoque maximum eſſe & perfectiſſimum ſacrificium, probitatem & virtutem ſectari. Ab
Pſ. 4,6. & 49,13.14. & 50,18. ſeq. Prov. 15,8. his iſta porro ſumſerunt alii plerique, vel à Davide potius & Salomone, qui recta piaque voluntate Deum placari monent, non munerum ſplendore & opulentia. Hoc Carthaginenſium tyrannis aliquando Pythius Apollo; hoc Athenienſibus reſponſum dedit Ammonis oraculum. Hoc
Clem. Alex. Strom 5. Juſtin. de monarch. Dei. Stob. Serm. 5. prædicabat Socrates: hoc in Alcibiade iterat Plato: hoc uſurpat Menander, ſive Philemon; (nam quod illi tribuit Clemens Alexandrinus, id ipſum Juſtinus refert ad Philemonem) hoc Iſæus apud Stobæum; hoc Cicero,

Cicero, dum Numæ ſimplicem cultum laudat, vilemque ſacrorum apparatum; hoc non ſemel Seneca; hoc Dio Chryſoſtomus; hoc alii plerique; ſed ſplendide præ cæteris & crebro Porphyrius inculcat, Deos non egere hecatombis, nec ad opulentos apparatus, magnificaſque veſtes reſpicere; Deo indigna eſſe, quæcunque materia conſtant; mentem unam ſpectare eum, ſi pura ſit, ſi incorrupta, ſi affectibus vacua; & caſtitatem illam, qua Deos adiri præcipit Epidauria inſcriptio, cogitationibus inſtitutiſque ſanctis conſtare. Atque hæc congruenter doctrinæ Chriſti, qui quadrantem in Gazophylacium à paupercula vidua pie & liberaliter miſſum pluris æſtimat, quam opulenta munera divitum. Sed redeundum ad Pythagoram, cujus eſt in effatis, turpia patrantem pudere primum ſui oportere; nam præter Deum, teſtes quoque nos eſſe noſtri, quos latere non poſſimus. Hæc diſſerit Hierocles Aureorum Carminum explanator, & in ſententiis ſuis Democrates exprimit. Quemadmodum autem ſentiebat Pythagoras, Deos ſpectare intimas hominum affectiones, puraſque eſſe volebat atque ſanctas; ita ſecreta hominum impiorum vota damnabant ipſius aſſeclæ, quibus Dii velut in ſcelerum communionem advocabantur; nec per eos fas erat poſcere Deos quicquam, quod clara voce poſci non poſſet. Hinc ſanctum illud præceptum Philoſophiæ Macrobio memoratum, & ante illum Senecæ, qui ex Athenodoro Solenſi Stoico habuit: ſic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dii audiant; ſic loquendum cum Diis, tanquam homines audiant. Huic monito parere virum bonum ait Martialis; qui non pareat, aceto eum ſuo perfundunt Horatius & Perſius. Pulchrum hoc Epicharmi; purum fore corpus, ſi mens ſit pura. Pulchrum & illud Pythagoreorum apud Demophilum: Deos in terris locum proprium magis, magiſque convenientem non habere, quam purum animum. Eadem Pythio Apolline auctore, aliaque præterea egregia commemorat Hierocles: hunc præcipue Diis honorem habere, qui ſe ipſe hoſtiam offert, mentemque ſuam templum facit; nullum iis donum gratius eſſe. Pythagoreorum item fertur illud: ſibi ipſi malum inferre, qui de alio lædendo cogitat. Cujus affine illud eſt Democratis: ſibi ipſi nocere invidum, non ei ſolum, cui invidet. Veteres quoque illi, Periander & Solon, invidiam ex animo elui jubebant. Memorabiles præterea illæ Democratis ejuſdem ſententiæ ſunt: virum probum vel improbum, non ex factis tantum, ſed ex animo æſtimandum; non ab injuria modo abſtinendum, ſed & ab injuriæ inferendæ voluntate; hoſtem eſſe, & qui nocet, & qui de nocendo cogitat. Si quis aſpi-

Cicer. Par. r. Seneca l. 1. de benef. c. 6. & Epiſt. 115. Dio Chryſoſt. Orat 3. Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 57. & l. 2. §. 17. & ſeq. Marc. 12, 41. & ſeq. Luc. 21, 1. & ſeq.

Macrob. Saturn. l. 1. c. 7. Seneca de benef. l. 2. & Epiſt. 10. Martial. l. 1. Epigr. 40. Horat. l. 1. Epiſt. 16. Perſ. Sat. 2. Epicharm. apud Clem. Alexandr. Strom. 7.

aſpiraret ad gloriam, hunc jubebat Socrates talem eſſe, qualis haberi vellet. Menedemus plus eſſe ajebat non concupiſcere omnino, quam compotem cupitæ rei fieri. Servandum id ſerio præcipit Tullius in Legibus, ut non caſto modo corpore, ſed animo etiam adeatur ad Deos, ſanctiſſimum eſſe hunc cultum, plenumque pietatis; nec fugiendum duntaxat facinus, etiamſi Diis & hominibus ignotum ſemper futurum ſit; ſed ne deliberandum quidem de eo admittendo; quippe in ipſa dubitatione facinus ineſſe, quamvis ad id non perveniatur; virum bonum ne cogitare quidem audere, quod proloqui non audeat; nullum virtuti theatrum conſcientia majus eſſe. Sciſcit Seneca: perfectam hanc, utilem & neceſſariam eſſe ſcientiam, ſeſe ipſum magis vereri, quam alios; credendum populo teſte fieri, quidquid ſe conſcio fit; parum referre, crimina noſtra ſciri à nemine, cum à nobis ſciantur, teſtibus haudquaquam contemnendis; ſic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum poſſit inſpicere; & poſſe, quippe Deum intereſſe noſtris animis, mediiſque cogitationibus intervenire. Petita hæc ſunt ex Porticu Stoicorum: nam hæc ſibi volunt, quæ ſumta ex Epicteto inculcant Arrianus & Simplicius: in rebus agendis non ad externa converti nos debere, ſed ad Deum, qui ne cogitationes quidem noſtras ignoret, & ad nos ipſos optimos noſtri judices; ſatis eſſe, ſi boni nobis ipſis videamur; gloriæ cauſſa vitari peccata ipſa, non fœdas peccatorum cogitationes, quæ teſtis Dei, noſtrique cauſſa vitandæ ſunt, omneſque eradendas cupiditates. Similia promit Marcus Imperator, nos in noſmet converti debere & convolvi, & erga Deum, qui intra nos eſt; ſicque affectos eſſe interius, ut mali nihil in animis noſtris Dii perſpiciant; cumque recte agimus, nobis id ſufficere; imo & benefacta noſtra nobis, ſi fieri poſſit, ignota eſſe debere; ſe à matre accepiſſe, non à malo patrando ſolum, ſed & à cogitando eſſe abſtinendum; ad id aſſueſcendum, ut ea tantum cogitemus, de quibus ſi quis nos roget, ſine tergiverſatione vel diſſimulatione reſpondeamus; unde manifeſtum fiat, nos neque res obſcœnas habere in animo, neque odia, aut invidiam, aut ſuſpiciones, aliave, quorum nos pudeat. Nec intra Porticum clauſa hæc manſerunt. Plutarchus eum ait demum proficere, qui bene agat ſeſe reſpiciens, non quæ foris ſunt. Ut innocentiſſimum ſe faciat Apulejus, nihil unquam ſe cogitaſſe jactat, quod proloqui non auderet; nullum ſuum extare factum vel dictum, de quo diſſerere publice non poſſet. Nefariæ voluntati crimen adſcribit potius Maximus Tyrius, quam ipſi facto; additque lege puniri

Cicero de legib. l. 2. de nat. Deor. l. 2. de Offic. l. 3. Tuſcul. Quæſt. l. 2.

Seneca de benef. l. 7. c. 1. de vit. beat. c. 20. Epiſt. 74. 76. 43. & 83.

Arrian. Epict. l. 2. c. 14. l. 3. c. 26. Simpl. in Epictet. c. 30. & 48.

M. Aurel. l. 3 §. 4. & 5. l. 4. §. 6. l. 6. §. 30. l. 7. §. 28. l. 9. §. 6. & 42. l. 11. §. 13. l. 12. §. 2.

Plutarch. de profect. in virtut.

Apul. Apol.

Max. Tyr. Diſſert. 2.

niri non mœchum tantum, aut furem, aut proditorem, ſed & qui adulterium, furtum, aut proditionem patrare voluit. Quæ conſentanea ſunt Moſis & Chriſti legibus, & Salomonis effatis. Qui accedat ad Deum, Porphyrius, ut mox dixi, purum atque ſanctum eſſe jubet corpore, & intimis penetralibus animi; comprimi naturales & involuntarios motus veneris, nec ad animum admitti; parumque eſſe docet abſtinere factis, niſi cupiditatibus etiam, quæ factorum cauſſæ ſunt, abſtineamus. Extat Hieracis, ſive Hieroclis fragmentum apud Stobæum, unde diſcas juſtum ſic definiviſſe aliquos, qui muneribus corrumpi non poſſit; valdeque eum miratos eſſe, qui non concupiſcat opes alienas. Qui ſecus faxit, malam ei fortunam continuo paratam eſſe monet Petronius. Atque hoc unum eſt ex Biantis, vel juxta alios Cleobuli effatis, aliena non concupiſcenda. Placitum idem jactarunt in theatris Euripides & Menander, cujus inſignem locum Clementis Stromatis inſertum Philemoni Juſtinus adſcribit, ſed ut videatur interpolatum, & ad ipſa Decalogi verba accommodatum: aliena enim concupiſci vetat, nec uxorem tantum, domumve aut agrum, ſervum aut ancillam, equum bovemque, aliave hujuſmodi; imo, ne acus quidem filum; quippe prope adeſſe Deum, qui nefaria hæc deſideria ſpectet & damnet. Philemonis hoc quoque eſt, juſtum eſſe, non qui injuriam non infert, ſed qui inferre non vult, cum poſſit; quippe indole præditus candida, & fraudis neſcia, juſtus eſſe mavult, quam videri. Ergo occultum livorem, quo vel de bonis alienis dolemus, vel lætamur de malis, & hi, & Romani Mimorum ſcriptores, & veteres morum magiſtri, quos ſupra produximus, vituperant. Dixit Ovidius: caſtam eam eſſe, quæ ſponte caſta ſit; peccare eam, quæ, quia non liceat, non peccet; etiamſi integrum ſit corpus, mentem eſſe adulteram. Sententiam hanc Ovidii in teſtimonium protulit Seneca, ut probaret, beneficium non dediſſe, qui, ut reciperet, dedit; quemadmodum pudica non eſt, quæ pudicitiam vel legis, vel viri timori præſtitit, non ſibi. Eſt in veteribus Mimis: vincere cupiditatem, id eſſe regnum vincere. Aurea ſunt illa Juvenalis & cedro digna: nullam atrociorem eſſe pœnam, quam ſuum teſtem geſtare in pectore; reſpondiſſe aliquando Pythiam vatem Spartano cuidam depoſitum etiam cum jurejurando retinere dubitanti: impunitum non fore; nec fuiſſe; funditus enim cum prole, domo, & propinquis eſſe extinctum; quibus Glaucus ille notatur Herodoto celebratus; has pœnas pati ſolam peccandi voluntatem; qui intra ſe ſcelus cogitet, facti crimen habere.

Exod. 20, 17. Matth. 5, 28. Prov. 6, 25. Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 31. & 57. Sentent. Part. 2. §. 34. Stob. Serm. 9. Euripid. Hecub. v. 996. Menand. apud Clem. Alex. Strom. 5. Juſtin. de monarch. Dei.

Ovid. Amor. l. 3. Eleg. 4. Seneca de benef. l. 4. c. 14. Juvenal. Sat. 13. v. 296. & ſeq. Herodot. l. 6. c. 86.

Roma-

Romanorum moribus, is hominem cenſebatur occidiſſe, qui occidendi ejus cauſſa telo armatus proceſſiſſet, & furtum ſine ulla attrectatione fieri poſſe definit Gellius, ſola mente, ut furtum fiat, annitente. Profert iſtud Maimonides tanquam pervulgatum inter ſuos, voluntatem peccandi nequiorem eſſe peccato: cujus dicti cauſſam hanc proponit, quod peccatum oriatur ex materia, cogitatio ex ipſa forma. Declarat alibi inſanire eos, qui putent munditiem corporis animi munditie potiorem haberi in Lege, cui hoc imprimis propoſitum eſt, cupiditates reſtinguere. Atque hæc lex habetur in legibus, quas Zoroaſtri acceptas referunt Perſæ Ethnici. Habetur & illa in legibus Talapoinorum Siamenſium, non ab omni ſolum ſcelere, ſed ab omni etiam mala cogitatione eſſe abſtinendum. Cupiditatum denique imperio plurima opponunt Arabes adagia.

Gell. l. 11. c. 18. Maimonid. Mor. nevoch. Part. 3. c. 8. Maimonid. More nevoch Part. 3. cap. 33.

CAPUT X.

De examine conſcientiæ.

CUM ergo animos hominum intueatur Deus, puroſque eſſe velit; ſequitur excutiendos eſſe receſſus conſcientiæ, dictaque, & facta, ac cogitata diligenti examine recognoſcenda eſſe ſæpius & caſtiganda. Cui monito non defuit auctor Pythagoreorum Carminum Lyſis. Is ante ſomnum ter nos ad animum revocare jubet acta diurna ſingula, quo iverimus, quid geſſerimus, quid gerendum omiſerimus: malefactis dolendum, lætandum rectis; ita demum virtutis veſtigiis inhæſuros. Hæc ex doctrina Pythagoræ expreſſa fuiſſe confirmant Diogenes Laërtius, & Porphyrius. Duorum hic potiſſimum temporum rationem habuiſſe illum ait, & ejus, quo ſomnum petimus, & quo evigilamus: illo acta proponenda, hoc agenda. Caute id à Pythagoreis omnibus obſervatum fuiſſe ſcribit Jamblichus, & inquiſitionis rationem exponit: Conſonant iſtis Democratis ſententiæ: turpe eſſe anxie ſcrutari res alterius, noſtras ignorare, meliusq́; eſſe peccata noſtra reprehendere quam aliena. Conſonat & illud dictum Cleobuli: multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Morem hunc animi quotidie ad reddendam rationem cogendi diſertis verbis commendat Seneca. Fieri id ſolitum fuiſſe ait à Sextio, conſummato quolibet die, poſtquam ad nocturnam quietem ſe recepiſſet; fieri id à ſe ſublato

Diog. Laërt. Pythag. Porphyr. vit. Pythag. Jambl. vit. Pyth. c. 29. Seneca de ira, l. 3. c. 36.

lato è conſpectu lumine; ſe cauſſam dicere apud ſe, & totius diei facta ac dicta remetiri. Sextius ille Græcis verbis, Romanis moribus philoſophatus eſt, & Pythagoricam doctrinam ſpretis honoribus inter ſuos inſtauravit; unde & conſuetudinem hanc repetendæ à ſe geſtorum rationis accepit. Nec levem hinc ſibi fructum ſpondet Seneca; imo ſalutem ipſam; quippe uſurpat atque laudat iſtud Epicuri, *Initium eſt ſalutis, notitia peccati*. Vetus auctor virum bonum coloribus ſuis pingens in Epigrammate, quod inter Virgilii ſuppoſititia legitur, hac ipſum fere nota diſcernit, quod ipſe ſui judex ad unguem ſe explorat, nec ante admittit ſomnum, quam diei acta reputaverit, rectis lætus, pravis offenſus. Facere ſe hoc ipſum jactat Horatius, vel cubantem in lecto, vel deambulantem in porticu, ſuaque ipſum vineta cædere. Quæ translatio uſurpatur quoque in eleganti hoc Arabum adagio, Vitem ſua ſibi manu cuique putandam, non aliena. Eſt & in Perſarum adagiis, quæ collegit Warnerus: quisquis ipſe ſe reprehendet, minime neceſſe ipſi futurum, ut ab aliis arguatur. Solitum Gymnoſophiſtis fuiſſe prodit Apuleius, adoleſcentes ſibi in diſciplinam traditos, ad cibum capiendum coëuntes perrogare, quid boni ab ortu diei ad hanc horam egerint? admitti ad menſam, qui boni aliquid factum à ſe commemorent; foras extrudi impranſos, quorum vel ignava, vel non proba fuerit opera. Præcipiunt item ſerio magiſtri Sinenſes recognitionem ſui, rerumque geſtarum, ac multo magis etiam cogitatarum, qvas non alius cognoſcere poſſit & coarguere. Ergo ad hujusmodi inquiſitiones ſæpe ſecedunt in loca ſola, excutiendæ conſcientiæ cauſſa, animiqve piis meditationibus reficiendi, & vitæ emendandæ.

Seneca Epiſt. 28.

Horat. Serm. l. 1. Sat. 4. Epiſt. l. 2. Epiſt. 1.

Apul. Florid. l. 1.

CAPUT XI.

De corpore ſpernendo.

Ab animo veniendum ad corpus; cujus contemtum & odium Ethnica itidem ut Chriſtiana commendat Philoſophia. Veterum autem Philoſophorum, ac nonnullorum etiam Chriſtianorum ea opinio fuit, animum corpori, tanquam carceri, ſupplicii cauſſa fuiſſe mancipatum. Id nos in Origenianis noſtris ad amuſſim expendimus. Tribuitur opinio hæc Orpheo, priſciſque Ethnicis Theologis & vatibus, quam Pythagoras

Origenian. l. 2. c. 2. Quæſt. 6. §. 7. & 10.

thagoras & Plato cum gregalibus ſuis ſecuti ſunt. Atque inde porro huc ſunt delapſi, ut corpus, tanquam ſupplicii inſtrumentum, contemni odioque haberi juberent. Et Pythagoras quidem corporis curam infidis amicis comparabat, à quibus cito deſtituimur; animi contra emendationem certis & conſtantibus amicis, quorum fidem ad mortem uſque experimur. Unde

Jambl Protrept. c 5. 13. 17.

Jamblichus in Pythagoreis commentariis corpus noſtrum animi ſepulcrum appellat, ingensque malum, malorum cauſſam, animo adjunctum, animoque officiens, quominus veritatem intueatur; quam qui perſpicere cupiat, corpus ei eſſe relinquendum; quippe tum propiorem fore ſcientiæ, quo longius à corpore diſceſſerit: atque hanc unam eſſe meditationem ſaniorum Philoſophorum. Succinit Hierocles Pythagoreorum Lyſidis carminum interpres; corpus minime exiſtimandum eſſe noſtrum, animi eſſe inſtrumentum; itaque propter animum curam ejus agendam, tanquam inſtrumenti. His imbutus Socrates, multis ſuadet apud Platonem in Phædone, ſpernendum eſſe corpus, averſandum, fugiendum; mancipium eſſe animi; animum ab eo ſejungendum, ut purus ſit ab ejus contagione; qui ſi ei fuerit obnoxius, nec in vita perſpicere poſſe veritatem, nec ſapere, nec philoſophari; in eo ergo elaborandum eſſe Philoſopho, ut ab eo ſe ſegreget, curamque ejus eatenus habeat, quatenus ipſum animo utile præſtare poſſit. Socrati autem hæc ita adſcribit Plato, ut non magis Socraticam, quam Platonicam eſſe doctrinam appareat, cum dixerit ipſe, primam animæ calamitatem eſſe corpus; purgationem vero animæ eſſe cogitationes illas, quibus ſe ipſa à corporis affectionibus ſegregat. Ex Platonis Academia arceſſita ſunt, quæ diſertiſſime diſſerentem Africanum inducit Cicero in Somnio Scipionis; ocyus cæleſtem patriam repetiturum animum, qui incluſus in corpore eminebit foras, & quam maxime ſe à corpore abſtrahet. Libris ſuis dogmata

Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 30. & ſq. & in Sentent.

hæc intexuit Porphyrius: animum abſtrahendum à corpore & ſenſibus, ne contage hac infectus, deprimatur in terram pecudum more, & à veritatis ſtudio avertatur; ſubjiciendum itaque & edomandum corpus parcitate, ciborumque delectu, ut corpore tanquam carcere liberatus animus, corporeisque affectionibus exutus, ad Deum ſe attollere, eique conjungi poſſit. Hæc eſt vero velut arx & caput doctrinæ Stoicæ. Inter ea, quæ aliena ſunt à nobis, nec proinde ad nos pertinent, aut in noſtra ſunt poteſtate, primum recenſent corpus. Igitur Seneca corpus eſſe ait pondus animi & pœnam, hoſpitium, cuſtodiam, & vinculum; indulgendum illi valetudinis cauſſa, non ſerviendum; ſin animo male pareat,

reat, durius etiam tractandum; futurum enim, ut premente illo urgeatur animus, niſi Philoſophia acceſſerit; multis quippe ſervire, qui ſervit corpori; ſic agendum non tanquam vivamus propter corpus, ſed tanquam vivere non poſſimus ſine corpore. Corpus haberi vult Arrianus, ut aſellum onuſtum; qui ei obſequantur, feras evadere. Epicteti dictata ediſſerens Simplicius, corpus inſtrumentum appellat animi, uti ſupra Hierocles, eoque ita utendum ſancit ut inſtrumento, ſi quis ad rationem velit vitam exigere; ſi quis ergo inſtrumento utitur, tanquam ſui parte, Deoque deſerto, & ſpreta ejus voluntate, corporeis affectibus rebusque externis ſeſe mancipari, ſuum in iis bonum quærens, tum obbruteſcere, nec aliter ſanari poſſe, quam per corporis deſpectionem, ſubminiſtrando tantum, quæ huic neceſſaria ſunt pro uſu animi. Quam contemtim vero corpus humanum inſectatur Marcus Aurelius! Vas illud appellat animi, corticem, terram, ſaniem, reticulum nervis, venis & arteriis contextum atque oſſa, folliculum, cadaver, inſtrumentum. Tum adhortatur nos ad deſpiciendas carnes iſta, tanquam cito morituros; & ad detrectandum corporis ſervitium, & cultum vaſis deterioris. Sentiunt idem Arabes, quorum hoc jactatur proverbium, Claudendas eſſe quinque domus feneſtras, ut & ipſa & ejus incola luce fruatur; obſtruendos nempe & comprimendos quinque corporis ſenſus, ut vigeat animus. In admonitionibus Brachmanum ad Alexandrum, quas refert Palladius, regnum in inſanos tenere dicitur corpus, & corporis ſenſus, ejusque cupiditates; edomanda hæc eſſe; ſi fecerit, jam bella omnia confectum iri.

Arrian. Epictet. l. 1. c. 3. l. 3. c. 26. Simpl. in Epictet. Procem. & in c. 13. 46. 73.

CAPUT XII.

De fugienda voluptate.

QUOD ſi deſpexerimus corpus, & odio habuerimus, velut indicto bello, ſubtrahemus ipſi voluptates, & dolores etiam nonnunquam inferemus. Suadet autem id imprimis Philoſophia, ſuaq; nobis adverſus voluptates, tanquam infenſiſſimos hoſtes, optima conſilia, velut arma ſubminiſtrat. Audiamus Hieronymum: *Docebo, etiam inter Philoſophos, & egregios in republica viros; virtutes voluptatibus, id eſt, Pythagoram, Platonem, & Ariſtidem, Ariſtippo, Epicuro, & Alcibiadi*

Hieron. adv. Jov. l. 1. c. 2.

Plato Phædon. *ab omnibus ſolere præferri.* Veri Philoſophi, inquit Plato, corporeis voluptatibus conſtanter abſtinent: voluptatibus enim ſcientia dominatur; ni fecerint, pœnas voluptariæ vitæ pendunt poſt mortem, animuſque corporis contagio pollutus raptatur circa ſepulcra, & poſt diutinos errores corpori rurſus illigatur. Hujuſmodi abſtinentiam ſapientum propriam magis eſſe ſcribit Porphyrius; quomodo enim, qui toti ſunt in excolendo animo, ſe demittent ad inſtituendam eam partem, quæ ratione caret? Nihil eſſe Philoſophiæ cum voluptate commune pronuntiat Maximus Tyrius. Studioſis Philoſophiæ naturalis ſpondet Simplicius, futurum, ut per eam à corporeis voluptatibus avocentur. *A voluptate*, inquit Macrobius, *ſeriis & ſtudioſis cavendum eſt; quid enim tam contrarium, quam virtus & voluptas?* Nec ſapientiæ ſolum ſtudioſis, ſed univerſis hominibus legem hanc poſuerunt primi illi Græcanicæ ſapientiæ magiſtri, Solon, Periander, & Pittacus; coërcendam voluptatem, utpote noxiam & mortiferam. Pythagoras voluptatum illecebras comparabat Sirenum cantionibus, quæ caute vitandæ ſunt iis, qui ad virtutem tanquam ad patriam cupiunt appellere; primum malorum eſſe dicebat voluptatem, exterminandam omni ſtudio; & à teneris annis ampleĉtendum eſſe vitæ genus durum & virile. Chriſtianum audire putes, cum hæc ex Pythagora referentem Demophilum audis: fieri non poſſe, ut idem & voluptates amet & Deum; qui enim voluptates amet, eundem amare & corpus; qui corpus, hunc & opes; qui opes, hunc eſſe injuſtum; qui injuſtus, hunc impium eſſe erga Deum, iniquum erga homines. Reliqui Pythagorei nihil fieri permittebant voluptatis cauſſa, quæ præ cæteris vitiis homines præcipitet in peccata. Graviſſima oratione voluptatem inſectatur apud Ciceronem Cato major ex Archytæ Tarentini doctrina, a Nearcho ſibi tradita, quorum uterque Pythagoricus fuit; nullam capitaliorem peſtem invaſiſſe homines, quam voluptatem, ex ea oriri mala omnia, omne eam animi lumen extinguere. Addit Cato, huic Archytæ ſermoni interfuiſſe Platonem. Eum certe Plato inſeruit Philebo ſuo, ſed Socrati adſcripſit more ſuo, non Archytæ. Certe ſecta hæc Pythagoreorum continentiſſimam & laborum patientiſſimam ſe profitebatur. Nota eſt pueris fabula à Prodico Ceo eleganter confiĉta, de Hercule adoleſcente, virtutem inter & voluptatem hæſitante primum, ac demum voluptate repudiata virtutem ampleĉtente. Socratem cum voluptatibus velut ad præliandum ſæpe componit Plato. Oſtendit primum Socrates, voluptatem non eſſe ſummum bonum, imo nec eſſe bonum; per eam

Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 45.
Max. Tyr. Diſſert. 34.
Simpl. Præfat. in Ariſtot. Phyſic.
Macrob. Saturn. l. 7. c. 4.
Cic. de ſeneĉt.
Plato Gorgia, Philebo, Phædon.

eam animum corpori affigi, tanquam per clavum aut fibulam. Quo exemplo uſi ſunt Jamblichus & Simplicius non ſemel. Serpentibus item venenatis illam comparat, nec aliud eſſe quicquam putat, quo ſit magis abſtinendum; nihil eam conferre ad felicitatem, pecudumque eſſe propriam; ejus moderationem, fundamentum eſſe virtutis; ac ea præcipue liberum eſſe debere Philoſophum; Socratis autem verbis ſententiam ipſe ſuam de voluptate expromebat Plato, quam & eſcam malorum appellabat; ut temperantiam bonorum omnium ornamentum. Factum idem à Xenophonte in libris Memorabilium, in quibus multa adverſus voluptatem cum Ariſtippo aliiſque diſputantem inducit Socratem. His informatus præceptis Antiſthenes voluptati bellum indixit, nullumq; non laboris, continentiæ, tolerantiæ genus in ſe recepit; idemque porro ut facerent, Cynicis à ſe inſtitutis perpetuam legem dixit. Memoratur hoc ejus dictum, Inſaniam potius, quam afficiar voluptate; quippe voluptatem ſummum eſſe malum ſtatuebat. Celebratur & iſtud Cratetis, Libertatem & immortale regnum affectare, qui voluptati ſe non mancipant; & voluptatum moderatione civitates & familias ſervari. Item illud Diogenis, qui Antiſthenis diſcipulus fuit, Cratetis magiſter: turpe eſſe, cantores & athletas vocis aut roboris cauſſa abſtinere voluptatibus, neminem temperantiæ cauſſa. Ad idem inſtitutum Crates Zenoni & reliquis Stoicis præluxit. Cyniſmum enim probabat Zeno, & ad eum vitam accomodabat, ac Comicis propterea ludibrio erat. Igitur Stoicæ ſectæ certiſſimus hic eſt character, fuga voluptatum; nec tritius dogma, ſcriptiſque eorum vexatius ullum eſt. Præcepta ad eas vel repudiandas, vel, ſi ita res poſtulet, recte perfruendas, commode ſuggerunt Epictetus, & Epicteti explicator Simplicius. Nec parti huic defuit Marcus Aurelius, paſſimque in eas invehitur. Crebro uſurpabat verba hæc Hieroclis Stoici Platonicus Taurus: meretricium eſſe dogma, voluptatem pro fine ponendam, ſublatiſque lupanaribus ſublatum iri hoc dogma. Plurimum quoque in eo argumento ſe jactat Seneca. Voluptatem neutiquam patitur poni inter bona: imo, initium eſſe ait malorum omnium; rem cæteroquin humilem, puſillam, ſervilem, imbecillam, caducam, brevem, fugacem, turbidam, pœnitendam, exitu fœdam, communem cum ſtultiſſimis & peſſimis hominibus; cum mutis quoque animantibus, etiam contemtiſſimis; ea effœminari homines & remolleſcere; inviſiſſimam eſſe habendam, & exturbandam; quippe quæ nos latronum more in hoc amplectatur, ut ſtrangulet; beatum fore illum, cui vera volu-

Jamblich. apud Stob. Serm. 5. Simpl. in Epictet. c.13.56.60.

Xenoph. Memorab. l. 2. 4. & 5.

Epictet. c.56

voluptas erit voluptatis contemtio; eam ſe aſpernari, compeſcere, nihil ejus cauſſa facere. Nempe ſic acceperat ab Attalo Stoico præceptore ſuo. Sed perſequamur reliquos Philoſophos: imprimis Ariſtotelem, qui in Problematis quærit, cur intemperantes & incontinentes appellentur, qui voluptatem quærunt ex duobus ſenſibus, guſtu atque tactu; non item ex reliquis? cauſſamque hanc affert, quod id commune habeant cum pecudibus, inde itidem voluptatem captantibus. Probat hæc & dilatat Macrobius, qui & alio loco ſtudioſis & ſeriis hominibus interdicit voluptate; quippe nihil eſſe tam contrarium, quam voluptatem & virtutem. Nobilis quoque Peripateticus Critolaus & malum eſſe ſtatuit voluptatem, & mala multa ex ſe parere. Quanquam fatendum eſt, Ariſtotelem voluptati infenſum haudquaquam videri, cum acute diſtinguit voluptatem à noxiis voluptatis effectibus. Quæ cautio & à Platone adhibita eſt. Nos vero voluptates hic non ſolitarias, & à damnoſo ſuo comitatu divulſas ſpectamus, ſed quales obtrudunt ſe hominibus, & ab incautis etiam cum adjuncto dedecore & detrimento captantur. Voluptatem ſæpe oppugnat Cicero, nec ſatis dignam eſſe docet hominis præſtantia; contemni etiam & rejici oportere; vel ſaltem tenendum eſſe ejus fruendæ modum; arcendam maxime eſſe à libidinibus adoleſcentiam; improbandas artes, quæ miniſtræ ſunt voluptatum; qui his fuerint dediti, eorum animos corpore elapſos, circum terram diu volutatos, in cælum, niſi multis exagitatos ſeculis, non redituros. Quæ affingit Africano, uti & egregiam argumenti ejuſdem diſputationem Catoni majori, quemadmodum mox notavi; ut liquere omnibus poſſit eandem fuiſſe priſcæ illius, & omni genere virtutum etiamnum florentis Romæ ſententiam. Prætereo Ciceronis ejuſdem, Plutarchi, Athenæi, aliorumque, ac Stoicorum præſertim, convitia adverſus Epicurum, ſuaſorem voluptatis ac defenſorem. Repetam tantum dictum elegans Plutarchi hujus adverſus voluptatem: feram eſſe, ſed manſuetam, duplici de cauſa fugiendam, & quod nocet, & quod fallit: quæ deprompta ſunt ex libro, quem ſcripſerat adverſus voluptatem. Hoc prope ipſum de voluptate profatus eſt Maximus Tyrius. Non patitur poni illam inter bona; principiisque ejus ſuadet eſſe obſtandum, ſi quis ſalvus eſſe velit. Diſputat quidem de ea, more Academicorum, in utramque partem; ſed ita tamen, ut, poſtquam rationes omnes attulit, quibus commendari voluptas poteſt, easdem deinde falſas eſſe oſtendat, voluptatemque damnoſam & fugiendam eſſe demonſtret. Ex Jamblichi epiſtola De temperantia, multa affert

Macrob. Saturn. l. 2. c. 8. l. 7. c. 4.

Plato Protagor.

Cicero l. 1. Offic. Somn. Scip. de Senect.

Plutarch. apud Stob. Serm. 6.

Max. Tyr. Differt. 7. 10. 33. & 34.

affert Stobæus contra voluptates perutilia; velut earum, moderatione civitatum & familiarum ſalutem conſtare; ſimulacrum earum eſſe Gorgonis caput, quo homines ſaxa fiunt; Perſeum vero amputato eo, ſuadente Minerva, cælum conſcendiſſe. Plurimis hujuſmodi fabulis voluptatum damna Poëtæ adumbrarunt; ac Homerus potiſſimum. Nam quid aliud deſignant ſuaves illi fructus Lotophagorum? quid Circes pocula? quid cantus Sirenum? quid Scylla & Charybdis? quid Calypſus inſula? quid Phæacum horti? Nihilo magis voluptas, ſive in cothurno, ſive in ſocco Poëtis probata eſt. Videnda loca, quæ ex Sophocle, Anaxandrida, & Alexi colligit Stobæus, & quæ alii ex Menandro. Nec omitti decet pronuntiatum hoc Demonactis, quod idem ſuppeditat Stobæus: tantum addi ad virtutem, quantum detrahitur ex voluptate. Adverſus voluptariam vitam ſalſe quædam & acute fundit Lucilius. Et Horatii ſententia eſt, ſpernendas voluptates, voluptatem dolore emtam nocere. Religioſiſſima apud Judæos Eſſenorum ſecta perceptionem voluptatum haud ſecus quam noxas & crimina vitabat. Ne Phariſæi quidem frangi ſe patiebantur deliciis. Idem ſuadet Apollonio Theſpeſion Gymnoſophiſtarum princeps apud Philoſtratum. Legas quæ de inſtitutione puerorum apud Perſas diſſerit Xenophon; quæ de Ægyptiis ſacerdotibus apud Porphyrium Chæremon Stoicus; quæ de Germanibus & Brachmanibus apud Strabonem Megaſthenes; quæ de Pramnis ipſe Strabo; miraberis diſciplinæ auſteritatem, frugalitatem, & abſtinentiam, ab omni voluptate alienam; quæ prodeuntibus annis, apud Perſas potiſſimum, in magnam mollitiem deflexit. Cognoſcere operæ pretium eſt, quam ſalubribus conſiliis, ac exemplo etiam ſuo, Alexandrum ad continentiam & deſpectionem voluptatum hortati ſunt Brachmanes apud Palladium, cum dicerent, veram hanc eſſe fortitudinem, internos illos hoſtes virtute non externos armis edomare. Nec dedidicerunt iſta recentiores Brachmanes, plurimaque inter eos jactantur adagia adverſus corporis voluptates. Quam auſterum vitæ genus ſectentur Talapoini Siamenſes, non ſine ſtupore nuper ex Gallorum noſtrorum narratione accepimus.

Stob. Serm. 6.

Stob. Serm. 5. 6. & 7.

Lucil. Sat. 4. Horat. l. 2. Epiſt. 2.

Philoſtr. Apollon. l. 6. c. 5. Xenoph. Cyrop. l. 1. & 8. Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 4. §. 6. Strab. l. 15.

CAPUT XIII.
De ſervanda caſtimonia.

JAM ut à genere deſcendamus ad ſpeciem, eam præcipue domandam eſſe voluptatem, quæ officit caſtitati, demonſtrabimus: non quidem exem-

Hieron. l. 1. adv. Jovin. c.26. & ſeq. exemplis, quæ ſunt infinita, & ab aliis peti poſſunt; imprimis ab Hieronymi libro priore adverſus Jovinianum, qui decus ſuum virginitati detrahebat; ſed auctoritate Philoſophorum, & cordatiorum Scriptorum, exoticarumque gentium ſuffragio, apud quas ſuus caſtimoniæ honos habitus eſt. Vere quippe dictum eſt à Tertulliano, Diabolum *habere & virgines, habere & continentes.* Primus prodeat Pythagoras, qui continentiam eſſe dixit lumen animi, & adoleſcentes ante annum ætatis viceſimum venereis rebus abſtinere voluit, raroque iis uti poſt hanc ætatem, nec niſi prolis ſuſcipiendæ cauſſa; priſcorumque Græcorum mores laudabat, apud quos magna pudoris ratio habebatur. Hæc tradit Jamblichus, ſecutus verba ipſa Ocelli Lucani, vetuſti Pythagoricæ ſectæ antiſtitis. Plus aliquid habet Hierocles, Pythagoram venere prorſus ſuis interdixiſſe. Plus etiam Philoſtratus, apud quem Pythagoricam Philoſophiam Apollonius inducit præcepta ſua ſibi tradentem; in quibus erat iſtud, ſi quem diſcipulorum ſuorum incontinentem deprehendiſſet, barathra ſibi eſſe, in quibus pœnas daret. Cui præcepto paruiſſe ipſum Apollonium ferunt, & perpetuam virginitatem coluiſſe; & cæteros quoq; Pythagoreos vel venereis abſtinuiſſe prorſus, vel liberorum ſolum ex legitimo concubitu quærendorum cauſſa iis eſſe uſos. Nempe diligenter eos ad temperantiam, ad continentiam, ad pudorem Pythagoras inſtituerat. Hinc præclara apud Pythagoricos caſtitatis præconia. Quale hoc Demophili, animi robur eſſe temperantiam, mortemque præoptandam, quam per incontinentiam lumen animi extinguere: & iſta Porphyrii in libro Pythagorici argumenti, fugiendam venerem, ut ingenio vivi poſſit, quippe fœdam & ſordidam: purumque eſſe debere non corpore ſolum, ſed & animo, quiſquis ad Deum accedat, & philoſophari velit; viriſque divinis caſtitatem intra & extra corpus eſſe ſervandam. Hinc Archytam ferunt à prætextatis verbis diligenter caviſſe. Hinc Theano, Pythagoræ ſive uxor ſive diſcipula, magnam pudicitiæ laudem tulit. Caſtitatis etiam in ſomnis ſtudioſum fuiſſe Anacharſin Scytham, verendis ſiniſtra manu compreſſis, ex Pherecyde Syrio refert Clemens Alexandrinus. Quamobrem ejus imaginibus hoc ipſius effatum adſcribebatur: continendam eſſe linguam, ventrem & virilia. Vitandas eſſe nuptias & procreationem liberorum cenſuerunt Democritus, & ejus ſectator Epicurus. Democritum hunc luminibus oculorum ſe ipſum privaſſe ſcribit Tertullianus, quod mulieres ſine improba cupiditate aſpicere non poſſet. Socratem, qui nefariæ in maſculos libidinis accuſatus fuerat,

Tertull. de præſcript. c. 40.

Jambl. vit. Pyth. c. 31. Ocell. Lucan de natur. univerſ. c. 4. Hierocl. in Aur. Carm. Philoſtr. Apollon. l. 6. c. 6. & l. 1. c. 10.

Demoph. Sent. Pythag. Porph. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 7. & 41. l. 2. §. 45. & 52. l. 4. §. 20.

Clem. Alex. Strom. 5.

Tertull. Apoll. c. 46.

rat, ab hac calumnia vindicat graviſſimus auctor Xenophon, qui fuit ejus auditor, ut hominum omnium continentiſſimum non dubitet appellare. Quod & ipſi teſtimonium præbet Ariſtophanes, quamvis ipſi infenſiſſimus, eum inducens diſcipulis ſuis præcepta patientiæ, frugalitatis, & caſtitatis tradentem. Memorabilem hanc Xenophon ipſe edidit vocem: mali omnis immunem fore, quisquis fundamentum in temperantia & caſtitate collocarit. Plato venerem omnem damnat in libris De legibus, præter eam, quæ cum legitima uxore prolis quærendæ cauſſa exerceatur; qui contra fecerit, infamem eſſe, & honoribus arceri jubet. Nec ſupra naturæ vires eſſe continentiam, oſtendit exemplo nonnullorum pugilum, qui roboris ſervandi cauſſa caſtitatem coluerunt; & animalium quorundam, quæ caſte vivunt, certis ſolum temporibus ad procreandam prolem venere repetita. Multo etiam magis caſtitatem ſuadet Philoſophis, quorum ſtudium omne eſſe debet in animo oblectando & exercendo. Senectutem autem carere hujusmodi voluptatibus, haudquaquam ægre ferendum docet, cum multi harum imperio liberatos ſe lætentur. Nec facta Platonis à dictis abludebant; quippe quem ſcribant nonnulli in vita cælibe ab omni fœmineo complexu purum corpus præſtitiſſe. Extant quidem mollicula ejus & amatoria carmina, ſed minus pudicus ex iis haudquaquam putandus eſt; qui idem ſenſiſſe videtur ac Catullus, caſtum eſſe decere Poëtam ipſum, verſiculos nihil neceſſe eſſe. Locum Platonis ex Phædone, totamque adeo ſententiam de libidine fugienda, expreſſit Cicero in Catone; nec ſemel alibi amorem incaſſit ac venerem, verecundiam commendat, omnem in verbis aut in factis obſcœnitatem improbat. Quis neſcit, quanta continentia & gravitate Xenocrates famoſi ſcorti Phrynes blanditias & invitamenta ſit aſpernatus? Quis neſcit ferro eum & igne gliſcentem libidinem compreſſiſſe? In præceptis quæ ad animum expurgandum a Porphyrio tradita ſunt, unum hoc eſt, cohibendos eſſe venereos motus, etiam qui præter voluntatem noſtram oriuntur, nec cogitationem quidem eorum admittendam. De caſtitate Theoſebii Platonici, qui fuit Hieroclis diſcipulus, egregia Damaſcii teſtificatio eſt. Is cum uxorem ſobolis cauſſa duxiſſet, & infœcundam comperiſſet, caſte poſtmodum cum ea conſenuit: & ante conjugium, in ipſo juventutis æſtu, libidinis in ſe fomitem repreſſerat. Aſclepiodotum quoque, Procli auditorem, nullius unquam fœminæ notitiam habuiſſe, perhibet idem Damaſcius. Quod & de Sarapione amico Iſidori, qui Theoſebium Hieroclis diſcipulum audivit, commemorat Suidas. For-

Xenoph. Memorab. l. 1.
Ariſtoph. Nubib.
Plato de legibus l. 8.
Id. Phædon.
Id. de republ. l. 1.
Catull. Epigr. 16.
Cic. libr. 4. Tuſcul. & l. 1. Offic. & de Seneſt.
Porph. Sent.
Damaſc. ap. Phot. Tm. 242.
Suid. in Sarapion.

Formoſas meretrices mortifero mulſo ſimiles eſſe dicebat Diogenes; &
grave eſſe, continentiam ſervare cantores & athletas, hos corporis cauſſa,
illos vocis, à nemine virtutis cauſſa. Et Diogenis aſſecla Crates jugum
voluptatis excutienti animo ſpondet immortale regnum, & veneris impetus
vel fame reprimi vult, vel laqueo. Stoici etſi ſermonibus inverecundi
& εὐθυῤῥημονες, ſententiis & vita fuerunt caſtiſſimi. Pudicitiam
Seneca de benef. l. 1. c. 11. paſſim & verecundiam laudat Seneca. Unum hoc depromam ipſius
præconium, quod omnium inſtar eſſe queat: vivere nos poſſe ſine pudicitia,
ſed potiorem eſſe mortem. Itaque ſuffragium ejus ambit Hieronymus,
Hieron. adv. Jovin. lib. c 30. cum caſtitatem adverſus Jovinianum defendit. Nec id à ſectæ ſolum,
aut à Romanæ gentis ſanctitate habuit Seneca, cujus gentis ritus
M. Sen. Contr. l. 1. Contr. 2. & leges ſummum indicant pudicitiæ ſtudium; ſic ut in cauſſis agendis
honorem præfarentur auribus, cum nominare neceſſe eſſet lupanar,
lenonem, meretricios quæſtus; ſed & ita inſtitutus fuerat à patre, cujus
notabile hoc effatum eſt, recedendum eſſe ab omni obſcœnitate verborum
& ſenſuum, & ſatius eſſe, tacere quædam detrimento cauſſæ, quam
ejus adjumento efferre. Memoria dignus eſt Muſonii locus de rerum venerearum
Stob. Serm. 2. uſu, quem Stobæus ſententiis ſuis inſeruit. Nullam aliam
licitam, piam, & juſtam venerem cenſet, quam quæ in conjugio exercetur
ſobolis quærendæ cauſſa; nam ne legitimam quidem eſſe, ſi voluptas
Epictet. c. 47. 56. & 62. tantum ex ea captetur. Hanc tantum concedit Epictetus, vel quam
dant nuptiæ, vel quam lex; puellaſque ad verecundiam & temperantiam
inſtitui jubet, & utilia ſuggerit ad voluptatis frænandas illecebras
conſilia. Quæ ediſſerens Simplicius, docet aſſuetudine & exercitatione
caſtitatem comparari poſſe. Deorum beneficio factum lætatur
M. Aurel. l. 1. §. 17. Marcus imperator, quod incorruptam ſervaverit adoleſcentiam, nec
ante tempus virilitatem exercuerit, imo & ultra legitimum tempus exercere
diſtulerit; quodque amatam ſibi Benedictam quandam & Theodotum
omnino non attigerit; & ex amore, quo in eos ferebatur, convaluerit.
Aureolas ex Ariſtotele, Theophraſto & Plutarcho ſententias in laudem
Hieron. adv. Jovin. l. 2. c. 28. & 30. caſtitatis, & in amoris ac impudicitiæ vituperium, repræſentat Hieronymus,
amorem fœdum eſſe vitium, inſaniæ proximum, rationem peſſumdans;
ſapienti uxorem minime eſſe ducendam; infinitas eſſe matrimonii
curas atque damna. Iſæus Aſſyrius Sophiſta, cum rogaretur, an
mulier quædam pulchra ſibi viſa eſſet? continentiam ſuam egregio hoc
Job. 31, 1. reſponſo teſtatus eſt, deſiiſſe ſe oculis laborare. Quod germanum eſt dicti
illius Jobi, pepigiſſe ſe fœdus cum oculis ſuis, ut ne cogitaret quidem de
vir-

Digitized by Google

virgine. Nec in ſumma quidlibet ſentiendi & proferendi licentia diſ-
ſonant ab iis Poëtæ. Cantorem Clytemnestræ apponit Homerus ſuaſo- Homer.
rem caſtitatis. Caute cavendum ab illecebris mulierum monet Heſiodus; Odyſſ. γ.
qui iis confidat, furibus confidere. Splendidam Sophoclis jam ſenis ſen- v. 267.
tentiam commemorant Plato & Cicero, aliique complures; gaudere ſe, Heſiod. O-
quod à venereis rebus, ſicut à domino agreſti ac furioſo, hac ætate pro- per. v. 371.
fugiſſet. Amoris & veneris detrimenta perſequitur Euripides in Hip- & ſeq.
polyto, quem & ob continentiam impenſe laudat. Alibi ex perſona Io- Plato de re-
nis graviter redarguit ſtupra Jovis, Neptuni & Apollinis: nec hominum publ. l. 1.
intemperantiam jam amplius vult accuſari, ſed Deorum, quorum ex- Cic. de Se-
emplo in ſcelus impelluntur. Atque hæc verba repræſentat Juſtinus. nect. Euri-
Virtutis penum Menander caſtitatem appellat, & ab illicito concubitu pid. Hip-
virum probum abſterret. Parthenias dictus creditur Virgilius, à virgi- pol v. 525.
nali verecundia; etſi nos aliam nominis hujus cauſſam ſupra propoſui- & ſeq. &
mus. Quam autem in carmine pudoris rationem habuerit, demonſtrat Ion. v. 444.
Auſonius. Perrogandæ nunc variarum gentium ſententiæ; non Græ- & ſeq.
corum quidem aut Romanorum, ne in re notiſſima abutamur otio. Juſtin de
Nam quis neſcit Athenis ſeveras leges adverſus adulteria & illicitos amo- Monarch.
res eſſe conſtitutas? Cecropem vulgivagam venerem intra ſancti & pu- Auſon.
dici matrimonii ſepta continuiſſe, etſi legi huic deinde frequentandæ Cent. nupti-
civitatis cauſſa derogatum eſt; nullum lectum fuiſſe ſacerdotem, imo al.
nec ad ſacra accedere cuiquam fas fuiſſe, qui caſtus non eſſet; quæ ad
ſacra allegerentur fœminæ, fere virgines fuiſſe, vel univiras, magnoque
in honore fuiſſe, quæ virginitatem caſtitatemque colerent. Hæc fere te-
nuerunt Romani, moribus Græcis imbuti. Sanctæ illis ad tuendam pu-
dicitiam leges; Dii illis tutores pudoris, item Deæ. Veſtales illis virgines,
ſummusque his habitus ob virginitatem & pudicitiam honos; habitus
& mulieribus, quæ in eodem manerent conjugio; ſanctiusque etiam
quam apud Athenienſes obſervata lex de una tantum eodem tempore
uni collocanda. Tralatitia hæc ſunt, & in ludis puerorum decantari
ſolita. Proficiſcamur ad exoticas gentes: initio facto à Judæis, qui poſt-
quam à teſtamento Dei ſunt repulſi, inter profanos jam & exoticos ha-
bendi ſunt. Agnoſcunt illi legi divinæ id fuiſſe propoſitum, cupidita-
tes extinguere, & voluptates, obſcœnas præcipue, coercere. Phariſæi
puriſſimum vitæ ſectabantur genus; continentia apud illos magno, per-
inde ut apud Legis peritos, in pretio; multorum annorum caſtitas, dum
vacabant piis exercitationibus; crebri in conjugio ſecubitus; duro

 cubili,

cubili, ſubjectisque ſpinis ac ſcrupulis gliſcentem per ſomnum libidinem præcavebant. Sed hi nihil ad Eſſenos, ſectam continentiſſimam, victricem cupiditatum, voluptatum contemtricem; ſic, ut ne legitimas quidem, quas conciliat matrimonium, magna eorum pars toto vitæ decurſu admitteret; quidam liberorum ſolum quærendorum gratia uxoribus uterentur. Non aſpectus obſcœni, ſed ne libidinoſæ quidem cogitationis licentiam dat Judaica lex, teſte Maimonide. Præconio ſuo Apoſtolos Chriſti exornavit Muhammedus in Alcorano, ob caſtitatem etiam injuſſu Dei ſervatam. Hierophantæ, ut & Galli Cybeles, virilitatem ſolebant vel execare ferro, vel medicamentis edomare. Magnam ſane promeriti ſunt laudem caſtitatis Ægyptii Sacerdotes, quam ut ſanctius colerent, abſtinebant penitus ſale atque vino, in quibus ineſt veneris incitamentum. Unicam ducebant uxorem, qua & abſtinebant tempore vicis ſuæ; (non ſemper, ut ex Chæremone falſo ſcripſit Hieronymus) maſculis vero omni tempore. Herodoti temporibus Ægyptii omnes contenti erant una conjuge, ut Græci: Diodori ætate, Sacerdotes tantum; ut prona eſt in libidinem humana cupiditas. In Jovis Thebæi fano mulier caſta ad Dei complexus excipiendos collocabatur. Nec ſilere poſſum excellentem Calaſiridis virtutem, qui Iſidis Memphiticæ ſacerdos fuit: ſive fabula ſit ab Heliodoro in laudem caſtitatis inventa, ſive res ita, uti narratur, contigerit. Is elegantiſſimam fœminam Rhodopin ſæpius conſpicatus, & amore tandem victus, Memphi relicta cupiditatem ſuam exilio compreſſit. Cui ſimile Antiochi tertii factum memorat Plutarchus, Epheſum deſerentis, ne virginis, quæ Dianæ antiſtita erat, deſiderio captus præter fas aliquid attentaret. Cereris Africanæ ſacra tractabant fœminæ, abdicato ſponte de virorum conſenſu matrimonio, omnique exinde maſculorum contactu, ac filiorum etiam ademto. Caſtitatem quoque colebant Sacerdotes Æthiopes. Jovis Heliopolitani ſimulacrum cum veheretur apud Aſſyrios, ſubibant proceres longi temporis caſtimonia puri. In ſacello Beli Babylonii mulier à Deo ipſo ſelecta, virilis conſuetudinis exors, ipſius concubitum præſtolabatur. Quos ad Solis & Dianæ ſacra procuranda allegebant Perſæ, iis lex eadem perpetuæ pudicitiæ imponebatur. Itaque Aſpaſiam, quam propter raram pudicitiam ſummopere amaverat Cyrus, ut in caſto reliquam vitam exigeret, Dario filio ereptam Solis & Dianæ ſacerdotem Artaxerxes eſſe juſſit. Adoleſcentes ea gens ad continentiam diligenter inſtituebat. Et nunc quoque apud Perſas veteribus illis prognatos, nullum crimen capitalius eſt, quam impu-

Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 49.

Hieron. adv. Jovin. l. 1. c. 9.

Herodot. l. 2. c. 92.

Diodor. l. 1.

Heliod. Æthiop. lib. 2.

Plutarch. Apophth.

impudicitia; nullum, quod gravius punire velint. Apud Turcas, ii, qui genus ſuum ad Muhammedum referunt, fere matrimonio abſtinent. Indorum Theologorum, qui communi Gymnoſophiſtarum nomine cenſebantur, duplex fuit ſecta, Brachmanum altera, altera Germanum, quos & Sarmanas, & Samanæos, & Semnos dictos reperias. Eadem ſtirps erat Brachmanum omnium, & ſectæ huic addicti naſcebantur: eligebantur Germanes ex omnibus tribubus. Magnum utriſque inerat ſtudium caſtitatis. Ante annum ætatis ſeptimum & triceſimum fœminæ conſuetudinem nullam habebant Brachmanes; eoque anno expleto, ſobolis tantum parandæ cauſſa uxoribus dabant operam. Itaque ſemel quotannis ad eas viſebant; iiſque abſtinebant demum, poſtquam geminam prolem ſuſcepiſſent. Magiſtros habebant continentiæ, cujus virtutis præcepta vulgo tradebant. Germanes veneris degebant prorſus expertes. Nec tamen à contubernio ſuo repellebant mulieres quaſdam, ſtudiorum ſocias, & caſtitatis participes, quas Semnas itidem appellabant. Diffuſa erat & in Bactros hæc ſecta, quæ & in aliquibus Javæ majoris angulis ad hanc diem perſeverare fertur. Mariti defuncti deſiderium teſtantur hodieque viduæ eodem rogo ſponte ſe cremantes, ni infames haberi velint. Nec diuturnitate temporis exoleverunt ſancti illi ritus apud Indos Philoſophos, imo accuratius etiam ſtudent continentiæ. Sunt magna Brachmanum & Brachmanidum cœnobia. Sunt, qui fructus cujusdam eſu venerem doment. Sunt, qui mulieris contactum cane & angue pejorem putent. Macaſſarenſes ſacerdotes caſtitatem ſervant ex voto. Talapoinorum quoque Siamenſium mirandoranda caſtitas eſt. Nefas illis mulierem tangere, alloqui, imo & obiter aſpicere. Igne concubitum luunt. Tota gens caſta: unica fere uxore contenti ſunt. Magnum virginibus honorem habent Sinæ; magnam viduis caſtitatem colentibus, ſpreto altero conjugio. Quod & olim lege prohibitum fuit. Quædam apud illos ſectæ Philoſophorum virginitatem anteferunt nuptiis, quibus & penitus abſtinent. Verſibus amores ſuos decantant, ſed pudicis. Nempe ſic informati fuerant à Confutio, qui cum omnibus ſuadebat continentiam, tum iis maxime, qui ſapientiæ ſtudebant. Ipſe contentus uxore unica, concubinas ſuperinducere ſcelus eſſe dixit. Sed & repudiata demum uxore cœlibem deinceps vitam egit. Formoſenſes conjugis ducendæ veniam adoleſcentibus non concedunt ante annum ætatis viceſimum: clam illi viſunt ad uxores, nec niſi quadraginta annis grandiores facti in contubernium admittunt eas, quæ unæ unis nubunt. Ex duodecim

Sacer-

Sacerdotum Japoniorum ſectis, caſtimoniæ vota nuncupant undecim, pœna mortis propoſita, ſi qui ſanctæ ſponſioni deſint. Summus ipſe Japonum Imperator, quem Dairum vocant, unam tantum ducit uxorem, à qua per dies quindecim quotis quibusque menſibus ſejungitur. Hanc ſi amittat annis minor triginta, alterius ducendæ jus habet; ſecus, ſi hanc ætatem exceſſerit. Scythis quantum placuerit pudicitiæ laus, cognoſcitur ex Anacharſi, quem ſupra laudavimus. Inter Thraces fuiſſe quosdam Ctiſtas dictos, qui ſine mulierum conſortio viverent, & ſacri haberentur, ex

Strabo l. 7. teſtificatione Poſidonii narrat Strabo; atque hos ipſos eſſe, qui Abii vo-
Homer. cantur ab Homero, hoc eſt, vita carentes; quaſi carere conjuge, id ſit vita
Iliad. v. 6. carere. Eſt provincia magnæ Tartariæ Mugalla dicta, in qua Monachi quidam totum vitæ tempus in caſto agunt. In regione Tibetana magnæ ſunt virorum ſocietates, magnæ & fœminarum. Lamas appellant. Piam ac ſolitariam agunt vitam, nec ullus inter eos conjugii uſus. Germanicam gentem ſua pudicitiæ cura nobilitavit. Sera maſculorum fœminarumque venus; ſevera matrimonia; unica uxor; rariſſima adulteria, quæ pœna atrox & marito permiſſa conſequitur. Teutonum à Mario cæſorum uxores perpetuæ virginitati inter Veſtales adſcribi voluerunt, nec impetrarunt à victore; itaque laqueo ſibi vitam eripuerunt. Semel tantum virgines nubunt in civitatibus quibusdam: apud Herulos etiam viris defunctis viduæ laqueo ſe præfocant, ſi probæ & pudicæ ha-

Procop. beri velint. Auctor Procopius in Gothicis, qui & Anglis atque Varnis pro-
Gothic. l. 2. fligatæ pudicitiæ puellam videri ait, ſi cui nomen ſolum contingat ſperati
c. 14. l. 4. conjugii & ſponſaliorum, ad nuptias ipſas non perveniat. Tauri ſacro-
c. 20. rum Dianæ curam virginibus tantum committebant. Et Saxones, crude-
Salvian. l. 7. litate feros, caſtitate mirandos eſſe ſcripſit Salvianus. Americani ſacerdotes caſtitatem colunt prope omnes, Deo placere pudicitiam rati. In Hiſpaniola inſula, ſi quis eorum ſe polluerit, vel necatur lapidibus, vel igne crematur. Cæteri omnes ſunt in caſto, cum jejuniis ſacris aut orationibus vacant, & cum ſe accingunt ad legendum aurum, quod in parte religionis ponunt. Pœnas impudicis poſt mortem paratas putant. Viri defuncti rogo viduæ pleræque ſe injiciunt. Venere abſtinent Chiribicenſes Magi. Nicaraguani ſacerdotes uxores non ducunt. Magnifica habuerunt Mexicani & Peruani cœnobia virorum & fœminarum caſtitatem colentium; cujus violatæ ſi qua comperta erat, viva defodiebatur Veſtalium Romanarum ritu. Tota prope gens ad confirmandas vires veneri ſero dat operam. Apud Abnakenſes, Canadicam gentem, magna eſt caſti-

caſtitatis laus, magnum impudicitiæ dedecus. Mitto Hæreticos, qui vel nimio continentiæ amore producti, vel fœminam atque item materiam, tanquam Diaboli fœtum peroſi, nuptias damnarunt, Saturnilianos, Cerinthianos, Ebionitas, Archonticos, Cerdonianos, Marcioniſtas, Severianos, Tatianos, Encratitas, Apoſtolicos, Manichæos, Hieracitas, Euſtathianos, Aërianos, Apotacticos, & alias Eccleſiæ vibices. Mitto & qui ex vanis hujuſmodi opinionibus ſecundas improbarunt nuptias, Catharos & Cataphrygas, ſive Montaniſtas, inter quos cenſebatur Tertullianus.

CAPUT XIV.

De edomando ſpontaneis afflictationibus corpore, & peccatis per piaculares pœnas eluendis.

NEC voluptatis ſolum lenociniis obſiſtendum eſſe decernit Chriſtus, ſed affligendum quoque corpus, & voluntariis doloribus edomandum, & peccata piacularibus pœnis eluenda. In eo autem aſſentientes habemus gentes propemodum univerſas, quæ aliqua rerum divinarum notitia imbutæ ſunt. Infinita tradiderunt præcepta ſapientes viri ad muniendam adverſus morſus doloris humanam naturam. Nobiliſſimarum Philoſophiæ ſectarum decreta hæc ſunt: inter mala minime ponendum eſſe dolorem; ſolum eſſe malum, quod turpe ſit; virtutem ad bene beateque vivendum ſe ipſa eſſe contentam. *Dabit, dabit ſe in tormenta vita beata*, inquit Cicero, *nec juſtitiam, temperantiam imprimiſque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os viderit, conſiſtet; virtutibuſque omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores limenque carceris.* Itaque plurimi his armati dogmatis, plurimi etiam nullis informati præceptionibus Philoſophiæ, ſed magna fortitudine & conſtantia à natura præditi, cum caſu vel neceſſitate in perpetiendi doloris diſcrimen adducti eſſent, præſenti eum animo ac ſtrenue pertulerunt. Plena eſt exemplorum vita, pleni libri; neque nunc in iis congerendis laborandum. Ea tantum videntur propoſito noſtro convenire præcepta & exempla, quibus vel religionis cauſſa, vel popularis inſtitutionis, vel Philoſophiæ, quæ multis pro religione fuit, ſuſcepti ſponte aut tolerati dolores & afflictationes corporis fuerunt. Ut verum appareat, quod libro ſuo De patientia præfixit Tertullianus: *Philoſophos, cum*

Cic. Tuſculan. 5.

cum inter ſe variis ſectarum libidinibus, & ſententiarum æmulationibus diſcordarent, ſolius tamen patientiæ in commune memores, huic uni ſtudiorum ſuorum commiſiſſe pacem, in eam conſpiraſſe, in eam fœderatos eſſe, illi in affectatione virtutis unanimiter ſtuduiſſe, omnem ſapientiæ oſtentationem de patientia prætuliſſe. Hac præcipue laude inclaruit Italica Schola, quæ à Pythagora ſumſit initium. Is primum ad capeſſendos impigre labores hortabatur ſuos hoc ſymbolo, Supra chœnicem ne ſedeto; & altero etiam ſymbolo literæ Y, cujus cornu alterum anguſtum, difficilem notat ad virtutem viam, latum alterum, viam patentem atque tritam ad vitium. Carminibus porro ſuis monitum hoc inſeruerunt Æſchylus & Epicharmus, Pythagoricæ doctrinæ participes. Vitam ipſe Pythagoras duriſſimam cum ſuis egit, frugaliſſimam, patientiſſimam; dixitque voluptates non conferre beatitudinem, nec dolores eam auferre. Lyſis in aureis carminibus, quæ adſcribuntur Pythagoræ, inſueſcendum eſſe monet, ventrem & ſomnum reprimere. Et in hac palæſtra exercitatus Apollonius vetus uſurpabat Archilochi dictum, Deorum donum eſſe tolerantiam & patientiam. Generale hoc eſt Pythagoricorum decretum, inquit Jamblichus, labores fortiter tolerandos; adhibendas pœnas, ſectiones, uſtiones, ad naturalem intemperantiam coërcendam; carnibus, cibiſque aliis quibuſdam abſtinendum; reliquis, atque item ſomno, parce utendum. Ergo mirabilis fuit, ſive in contemnenda morte, ſive in perferendis doloribus, Pythagoræ & ſequacium fortitudo. Nam & ipſe voluntaria morte interiit; item Empedocles, ſi modo vulgatam de ejus exitu opinionem ſequamur: & Zeno Eleates, excitandis ad conſtantiam animis juvenum promtiſſimus, omnia perpeti maluit, quam conjurationis conſcios indicare; & nè tormentis victus id facere cogeretur, linguam dentibus abſciſſam in os inſtantis Demyli tyranni exſpuit: quod & Leænæ nobili apud Athenienſes ſcorto tribuitur. Quidam admotam velut ad audiendum ſecreti aliquid à Demylo auriculam Zenonem mordicus laceraſſe ajunt. Atque ita traditam ſibi à Parmenide diſciplinam facto expreſſiſſe narrat Plutarchus, & egregie oſtendiſſe, formidoloſam eſſe viris magnis turpitudinem, pueris & mulieribus dolorem. Par fuit in ſimili caſu Anaxarchi fortitudo atque factum, cum Nicocreontis perferret ſævitiam; nec horrendum deprecatus eſt ſupplicii genus, quod nunc quoque Turcis in uſu eſt, cum in mortarium conjectus piſtillis ferreis tunderetur. Anaxarchi exemplum & monita ſecutus Pyrrho, ad mortis & doloris tolerantiam auditores hortabatur. Superioribus haudquaquam

Jambl. vit. Pythag. c. 32.

Plutarch. contra Colot.

quam inferiorem ſe præſtitit memoratus Livio Theodotus, perperam Liv. l. 24. c. 5.
apud Valerium Maximum Theodorus dictus, cum patefacta adverſus Valer. Max.
Hieronymum Syracuſanum tyrannum conjuratione, omnibus intole- l. 3. c. 3.
randis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur. Pythagoricum autem Clem. Strom. 4.
fuiſſe teſtantur Clemens Alexandrinus & Theodoretus. Fertur quoque Theod.
Hierocles Alexandrinus Pythagoricæ doctrinæ clariſſimus interpres, Therap.
cum Byzantii plagis à magiſtratibus cæſus eſſet, judices non ſine convitiis Serm. 8.
manante ſanguine reſperſiſſe. Italicæ ſcholæ doctrina imbutus Epicurus, Suidas in
etſi voluptatem cenſuit eſſe ſummum bonum, dolorem vero ſummum Hierocles.
malum, negavit tamen jucunde vivi poſſe, niſi cum virtute; aut ullum eſſe
tempus, quo ſapiens non ſit beatus; victum ipſe tenuem antetulit copio-
ſo, dixitque ſe cum Jove de felicitate certaturum, ſi aquam haberet & of-
fam; nihilque ei ſufficere, cui pauca non ſufficiant. Dolorem is con-
temſit atque mortem, & animam agens in ſummis cruciatibus, ſcripſit
ad Hermachum, lætum tamen eſſe ſe ex memoria rerum inventarum.
At fortior longe viſa eſt Ionicæ ſcholæ doctrina, cujus clariſſimum
lumen Socrates, & dictis & factis invictæ laborum omnium, mortiſque
adeo tolerantiæ exemplum dedit. Laudatur hoc nomine à Xenophonte; Xenoph.
& ab ejus adverſario Ariſtophane conſtantiæ ipſius teſtificationem ve- Memorab.
ritas expreſſit, cum eum induceret adhortantem diſcipulos ad patien- l. 1. & 2.
tiam, ſtando, ambulando, perferendo frigore atque fame, vini & veneris Ariſtoph. Nubib.
abſtinentia. Uberius hæc expoſita ſunt ab Alcibiade in Sympoſio Plato-
nis. Eum ait ad Potidæam, cum contubernales eſſent, ſuſtinendis labori-
bus Græcos omnes, ſeque adeo ſuperaſſe, hiberna frigora facillime to-
leraſſe, nudis pedibus glaciem calcaſſe, veſtem non mutaſſe; per conti-
nuum diei unius & noctis tempus in eodem veſtigio cogitabundum ſub
dio perſtitiſſe; belli pericula intrepidum adiiſſe. Mortem autem adeo
non reformidavit, ut invitaſſe etiam viſus ſit. Quapropter in exemplum
patientiæ proponitur à Seneca. Perpeſſitium ſenem appellat, per omnia Seneca E-
aſpera jactatum, laboribus & militaribus & domeſticis & civilibus in- piſt. 114.
victum, atrocibus criminationibus vexatum, carceri mancipatum, ve-
neno extinctum, nec inter hæc vultu aut animo mutatum, ſibi ſemper
æqualem in magna inæqualitate fortunæ. Aſperum hunc vitæ cultum
ita porro commendavit familiaribus, ut qui intima cum eo neceſſitu-
dine conjunctus fuit Ariſtodemus Cydatheneus, nudis ſemper pedibus
incederet. Et Cebes præſeptos laboribus aditus ad virtutem ſcite de-
pinxit in Tabula. Et Ariſtippus ita Antipatrum Cyrenæum inſtituit, ut

Digitized by Google

oborta ſibi cæcitate jocaretur, nec ſtudia literarum intermitteret. Cujus calamitatis conſtanter toleratæ cum exempla alia profert Cicero, tum illa præcipue Democriti, Aſclepiadis Eretrici, & Diodori Stoici; item Homeri, & ipſius etiam Tireſiæ. His adjungi poteſt Didymus Alexandrinus. Inter Antipatri hujus ſucceſſores ponendus Anniceris, cujus dictatum hoc fuit: ſapientem, etſi voluptate careat, angatur doloribus, beatum tamen futurum. Recenſetur & inter Socraticos Diodorus; cui adjungitur & Calliphon à Cicerone; quorum uterque dixit, Honeſtate beatos homines effici, accedentibus licet cruciatibus. Non magna quidem Plato tolerantiæ edidit ſpecimina; commendatur tamen hoc nomine, quod ad frangendum corporis robur, motusque procaces, in loco inſalubri Academia, ſedem Philoſophicarum collocutionum & commentationum poſuerit; quod parce ipſe ſobrieque vixerit; & cum veniſſet in Siciliam, minime ineſcatus fuerit deliciis Syracuſanarum & Italicarum menſarum, obſcœniſque noctium voluptatibus; quibus beatos homines effici gentes illæ putabant, ipſe vero neminem ſapientem effici ſcripſit ad Dionis propinquos. Nam quid aliud ſentire potuit is, qui cum Pythagora & Socrate decrevit ſemper beatum eſſe ſapientem? Idem fuit Platonis diſcipulorum, Xenocratis & Speuſippi, placitum; idem & Polemonis, qui Xenocratem audivit; beatam vitam à virtute ſuppliciis minime disjunctum iri, cumque ea in Perilli taurum deſcenſuram. Nec ab hac opinione deſcivit Paulus Lacydis diſcipulus, qui omnia perpeti præoptavit, quam conſcios facinoris indicare. Nec minus fuit contra mortem armatus condiſcipulus ejus Carneades. De Cicerone, qui Academicus haberi vult, nihil attinet dicere: paſſim libris ſuis aſperſit has ſententias; turpe eſſe luxuria diffluere, & delicate ac molliter vivere; honeſtum parce, continenter, ſevere, ac ſobrie; in malis non habendum eſſe dolorem, non mortem, non ignobilitatem, non exilium, non cæcitatem, aliasque hujusmodi calamitates; qui virtute præditus ſit, hunc eſſe beatum; placuiſſe id quoque Marco Bruto, magni ingenii & animi viro. Sciſcit eadem Porphyrius; fuga voluptatum, dolorum tolerantia purgationem animi conſtare; viri divini duplicem eſſe caſtitatem, internam & externam. Etſi ex his principiis Peripateticorum, voluptatem bonum eſſe, dolorem malum, ſequitur beatum non eſſe, qui afficiatur doloribus, quantacunque virtute præditus ſit, nec beatam vitam in rotam aſcendere; quod negare non ſuſtinuit Theophraſtus, mollior paullo & languidior Philoſophus: fortius tamen & elatius ſenſit & locutus eſt Ariſtoteles; item Hiero-

Cic. 5. Tuſculan.

Plato Epiſt. 7.

Porph. Sent. & de abſtin. ab animat. lib. 2. §. 44. 45.

Hieronymus Rhodius, cæterique Peripatetici; dixeruntque beatum ſemper eſſe ſapientem, etſi, cum torquetur, non beatiſſimum; nec unquam felicitatem disjunctum iri à virtute: nec tam rebus, quam novitate verborum diſcrepuerunt à Stoicis. Præ cæteris vero Philoſophorum diſciplinis, parcitate, frugalitate, ſeveritate, laboribus, doloribusque perferendis, & ſola virtute ſectanda nobilitata eſt Cynica, & quæ ex hac prodiit Stoica. Virtutem illi dixerunt ſe ipſa eſſe contentam, ſibi ad beatitatem ſufficere, quam nec labores nec cruciatus poſſint eripere. Nec facta dictis abſuerunt. Stupenda fuit Antiſthenis in ſuſtinendo labore conſtantia, quaſi eum ligneo corpore excepiſſet; nec dixit modo laborem non eſſe malum, ſed & eſſe bonum. Magiſtrum aſperitate vitæ ſuperaſſe viſus eſt Diogenes, palliolo duplici inſtructus contra frigus; pera pro cellario, contra famem; dolio pro domo, contra cæli inclementiam; clava pro vehiculo, contra imbecillitatem corporis; lignei ſcyphi uſum, luxuriam ratus, cum manu cava uti poſſet. Æſtate volutabatur per arenas fervidas, hyeme conſperſa nive ſimulacra amplectebatur; prandebat olus; ſervitutem ſic ferebat, quaſi regnum fuiſſet adeptus. Eliſo denique gutture febrim morte excluſit. Hujus præceptis & exemplis armatus Crates, egeſtatem, famem, ſitim, frigora, convitia, plagas patienter & jucunde etiam tulit. In dolio quoque domicilium habuiſſe narrat Simplicius. Hanc Philoſophiam Hipparchia, hunc Philoſophum ita amavit, ut & laborum & paupertatis particeps, ac tori etiam eſſe vellet. Peregrinus, qui Proteus cognomento dictus eſt, & Cynicum ſe geſſit, Olympiæ in celeberrimo totius Græciæ conventu in pyram inſiluit, & voluntariam mortem oppetiit. Et Antiochus Cilix, cum Cynicus haberi vellet, Parthico Caracallæ bello milites frigore rigentes ipſe in nive provolutus exemplo ſuo confirmavit. His Cynicorum decretis ſteterunt Stoici. Malum dixerunt, non cruciatus & dolores, non paupertatem & dedecus, & cætera, quæ mala vulgo exiſtimantur; ſed id ſolum, quod turpe ſit; bonum unum, quod honeſtum ſit; virtute qui polleat, hunc eſſe beatum, quibuscunque prematur tormentis. Sic Zenoni Stoicorum principi placitum eſt; ſic diſcipulis ejus Cleanthi & Ariſtoni. Hi, ac cæteri porro ex eadem ſecta, verba in rem contulerunt; plurimumque eos Dionyſii Heracleotæ condiſcipuli puduit, qui dolore ſive renum, ſive oculorum victus, falſa eſſe confeſſus eſt, quæ à Zenone edoctus de dolore ſenſiſſet. Contra Poſidonius, cum artubus vehementer laboraret, admovente identidem

Simpl. in Epictet. c. 46.

 faces

faces dolore, graviter tamen, adſtante Pompejo, qui ejus viſendi cauſſa venerat, & copioſe diſputavit adverſus dolorem, & urgentem re verbisque domuit. Et Diodorum Ciceronis itidem familiarem, multorum annorum cæcitas à literariis laboribus, conſuetisque officiis neutiquam deduxit. Magno fuit ornamento diſciplinæ huic Marcus Cato: ætati ſuæ parum intellectus, Vatiniis poſthabitus, per ſeditioſæ factionis manus tractus, vocibus improbis proſciſſus, contumeliis perfuſus, ſputis fœdatus, toga in foro derepta ſpoliatus, nihil remiſit de gravitate & animi magnitudine; mortemque atrociſſimam ſubire maluit, quam in Cæſaris victoris conſpectum venire. Auſterum vitæ cultum tenuit deinde Attalus, & ejus auditor Seneca, licet inſtrumenta luxuriæ opes non abjecerit, nec hac parte Stoicus eſſe voluerit. Culcita uti ſe ait, etiam ſenem, quæ reſiſtat corpori, nec veſtigium cubantis admittat, factumque idem ab Attalo; animalibus abſtinuit per aliquod tempus; delicatis quibusdam cibis, vino, unguento, balneo per omnem vitam; cæteris voluptatibus moderate uſus eſt, ſuadente Q. Sextio, qui novam & Romani roboris ſectam cum filio condidit. Salubribus paſſim præceptis homines ad laboris, doloris, periculorum, mortisque contemtum excitat. Philoſophorum ætatis illius aſper erat cultus, intonſum caput, neglecta barba, poſitum humi cubile; quod cum fere ambitionis cauſſa fieret, Seneca devitandum cenſebat. Aurea iſtæc Epicteti, ſerviendum corpori, neceſſitate tenus & animi utilitate; quæ corpori neceſſaria ſunt, parabilia eſſe; quæ ad delicias atque faſtum attinent, eſſe repudianda; his aſſueſcendum à pueritia; Philoſophi nomen vigiliis, laboribus, ſolitudine, humilitate, ignominia conſtare. Quæ ut ſapienter dicta, ſic ſancte præſtita à viro graviſſimo fuiſſe, tradit ejus explanator Simplicius. Memorabilis eſt hujus diſputatio de pœnitentia, per quam nequitiæ pertæſi reſipiſcimus & redimus ad Deum; id nos ait conſequi, priora acta actis contrariis emendando, caſtigatione, & ultione voluptatum illecebris oppoſita. At una Marci imperatoris auctoritas pro omnibus eſſe poſſit; qui duodecimum egreſſus annum, Philoſophi habitum & conſtantiam induit. Studebat in pallio, humi cubabat, vixque paſſus eſt lectulum pellibus à matre Fauſtina inſterni, à qua fuerat ad victum tenuem inſtitutus. Patrem habuiſſe ſe laborum magiſtrum declarat, ad cujus imitationem ſe ipſe hortatur, ejusque parcitatem, frugalitatem, patientiam, ſimplicitatem, conſtantiam, aliasque virtutes in ſe exprimendas; nec dubitat impietatis eum accuſare, qui ſectetur voluptates tanquam bona; dolores fugiat tanquam mala, Sarapion, cujus patientiam & inopiam mirifice prædicat Suidas, claudet

Seneca Epiſtola 108.

Simpl. in Epict. c. 38. & 46.

M. Aurel. l. 1. §. 16. l. 6. §. 30. l. 9. §. 1.

Suid. in Sarap.

claudet agmen Philoſophorum, quorum in univerſum tolerantiam, ſeveritatem, paupertatem deridet Eubulus, eos dicens humi cubare, illotis pedibus incedere, ſub tegulis habitare, aliena quadra vivere. His ſuccedant Poëtæ, qui in Herculis figmento labores virtutis cauſſa exantlatos luculente commendarunt. Preſtant plurima eorum in hanc ſententiam præcepta. Brevem eſſe & proclivem ad vitium viam, longam & aſperam ad virtutem & ſudoribus prætextam monet Heſiodus. Quod imitatus Simonides virtutem collocavit in rupibus arduis. Quintus Smyrnæus eam cum arbore comparat aſcenſu difficili, cujus rami pertingant ad cælum, quo ſi quis ſcandere poſſit, jucundiſſimos fructus decerpturum. Et Heſiodum ſecutus Quintilianus, naturam ait præpoſuiſſe pulcherrimo cuique operi difficultatem. Deorum inventum eſſe dixit Archilochus Parius, patientiam in adverſis, & malorum tolerantiam: Æſchylus, Deos cum laborantibus laborare; quam ſententiam frequentarunt ſcriptores utriusque linguæ, & in adagium dedicarunt: Sophocles, Jovem nihil ærumnis vacuum hominibus dediſſe, ſed dolores & gaudium per vices adventare; quaſi ex duobus doliis, inquit Scholiaſtes, depromantur. Apud Euripidem laudatur Capaneus, quod in amplis opibus victu uteretur tenui, & mediocritatem ſectaretur; quique pane & aqua contentos nos eſſe vult, ut Anaxagoræ diſcipulum poſſis agnoſcere. Eubulus tria ſolum pocula ſapientibus concedit in conviviis. Philemon laboribus comparari dixit omnia, ex dolore naſci voluptatem, & dulcem eſſe malorum memoriam. Menander nullam vitæ partem laborum expertem eſſe vult. Sotades plane inutilem eſſe diſciplinam dicebat, quæ pati docet, cum pati neceſſe ſit. Publius Syrus dolori cuivis remedium eſſe dixit patientiam; itidem ut alter, portum miſeriarum. Horatius lauream poëticam, perinde ut Petronius, & Quintilianus oratoriam, ſudore, algore, caſtitate, ſobrietate, multis agendis & ferendis promerendam eſſe docet, & eximia ad victum tenuem dat conſilia. Et Lucanus denique graviſſime detonat in luxuriem, victusque ac cultus ſimplicitatem commendat. Jam ſi ſpatiari libet per gentes ſingulas, quanta dabit nobis Græcia fortitudinis, conſtantiæ, patientiæ ſpecimina? quæ ſi velimus colligere, tota nobis expromenda erit gentis illius hiſtoria. Sed contineamus nos intra circumpoſitos limites. Frugalitatem & parcitatem impenſe probavit omnis Græcia: unde & φυλλότρωγες per ludibrium in theatris ſunt appellati, quaſi dicas *Frondivoros*; præſertim vero Athenienſes, qui conviviorum licentiam lege lata coërcuerunt, & Areopagitas

Heſiod. Oper. l. 1. v. 285. & ſeq. Q. Smyrn. l. 14. v. 195. & ſeq. Quintil. l. 10. c. 3. Æſchyl. Perſ. v. 744. Stob ſerm. 29. Soph. Trachin. v. 128. & ſeq. Eurip. Supplic. v. 862. & ſeq.

Hor. Art. Poët. v. 412. & ſeq. Serm. l. 2. Sat. 2. v. 1. & ſeq. v. 17. Petron. c. 5. Quintil. l. 7. c. 10. Lucan. l. 4. v. 373. & ſq.

pagitas juſſerunt in aſotos animadvertere. Parciores etiam Spartani plagipatidæ, qui ad ſobrietatem, patientiam, dolorumque voluntariam perpeſſionem, velut inſtitutis publice ſcholis, pueros & puellas inſtituebant. Nota adoleſcentium certamina, in quibus pugnis calcibusque protriti, dentibus & unguibus laniati, exanimabantur potius, quam victos ſe faterentur. Nota virginum Lacænarum palæſtra, Sol, Eurotas, militia, labor & his laborioſis exercitationibus nonnunquam intercurrens dolor. Notum jus nigrum Phiditiorum, cui pro condimento erant labor, ſudor, curſus, fames, ſitis; quæ cum non attuliſſet Dionyſius, negavit ſe eo delectatum. Cui non dicta flagra Laconica ad aram Orthiæ Dianæ publice tolerata à pueris, nonnunquam ad necem, ſine gemitu? *Tune*, inquit

Cic. 2. Tuſc.

Cicero, *cum pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena, videris excipientes graviſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis pervellerit, exclamabis ut mulier?* Sed & univerſi ex tota Peloponneſo ephebi ad Pelopis ſepulcrum virgis cæſi, ſanguine ſuo heroi parentabant. Cretum quoque leges, à quibus Spartanæ manarunt, & fuerunt vel à Jove vel à Minoe latæ, juventutem laboribus erudiebant, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuando. Tormentis fortiter perferendis nobilitati ſunt Macedones & Aſopii. His enim reſtituendum ſuum nomen,

Clem. Alex. Strom. 4.

qui apud Clementem Æſopii appellantur. Pleriſque autem Deorum miniſtris ſanctior frugalitatis, continentiæ, & patientiæ lex poſita fuit. Dodonæi ſacerdotes hoc nomine fuerunt celebrati; *ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι*, ab Homero dicti, *γηλεχέες* à Callimacho; hoc eſt, Illutipedes, & Humicubæ. Quam gentis laudem eſſe, non ſacerdotum duntaxat, exiſtimarunt interpretes aliqui. Atque hic mos incubandi pellibus ſtratis, ad captandam per ſomnia futurorum notitiam, ex Epiro tranſiit in Italiam, Virgilio & Strabone teſtibus: & in Americam quoque penetravit. Jovis Prophetas in Creta carnibus & coctis etiam cibis abſtinuiſſe ex Euripide refert Hieronymus. Refert & ex Xenocrate, legem hanc Triptolemi in Eleuſiniæ templo permanere, carnibus veſcendum non eſſe: quem morem & ab aurea ætate repetit. Hæc autem laborum patiendorum, & dolorum ſibi infligendorum religio vertit demum in ſuperſtitionem, quam carpit Plutarchus. At Roma ipſa ſchola fuit fortitudinis & conſtantiæ; adeo crebra edidit & inuſitata magnitudinis animi exempla. Perſonant ludi puerorum nominibus Mutii, Reguli, Marii. Meminit Poſthumi cujuſdam Clemens Alexandrinus, qui à Peucetione captus, Scævolæ factum pari conſtantia repræſentavit: Salluſtii cujus-dam

Homer. Iliad. π. v. 235. Callim. Hymn. in Delum. v. 286. Virgil. Æneid. l. 7. v. 88. Strabo l. 6. Hieron. adv. Jovin. l. 2. c. 9. Plutarch. de Superſtit. Clem. Alex. Strom. 4.

dam Simplicius, qui candenti carbone femori impoſito, & flatibus exci- Simpl. in tato, conſtantiam ipſe ſuam explorabat. Quam multi principes viri à Cicerone commemorati cæcitatem patienter tulerunt? Sacris quoque jejuniis, longi temporis caſtimonia, nudipedalibus, brachiorum ſectionibus, luctibus, aliiſque corporis afflictationibus Deos placabant. Per orbem vagabantur agyrtæ Galli, virilia demeſſi, pectora tundentes, lacertos cultris lanïantes, diffluentes ſanguine. In ſe item ſæviebant Bellomarii, ipſi ſe verberantes, brachia, humeros, femora bipenni proſcindentes, latera veruculis fodientes, pectora ſaucii, cruore non alieno ſed ſuo Bellonam reſpergentes. Orta hæc ſunt ex inſtitutis Ebræorum, qui à dolore per circumciſionem vitam exorſi, velut injuriam Deo per noxas ſuas illatam, in ſe vindicantes, hujusmodi pœnis peccata expiabant. Proni jacebant in terra, capitibus pulverem aſpergebant, jejunio corpora macerabant. Quin & ſolenni ac certo die obibatur ille ritus ab univerſa gente, Deo auctore, cujus præceptum extat in Levitico. Qui dies ex re feſtum Expiationis dicebatur; quippe ad veſperam uſque jejuni erant. Alios addiderunt in exilio piaculares dies, ad placandum Deum, & poſtliminium impetrandum. Sibi quiſque præterea pro arbitrio, proque modo pietatis, jejunia afflictationesque injungebat. Adeo, ut jejunia Ebræorum fere adagium effecerint. Hæ afflictationes generali nomine *Taanijoth* appellantur, quo ſpeciatim ſignificantur jejunia. Planctum vero *Miſped* dicunt. Mos laniandi corporis, vellendi capilli, capitis cinere fœdandi, veſtium lacerandarum, & habitus ſordidi induendi in luctu, ab Ebræis videtur in alias gentes diditus eſſe, Syros, Ægyptios, Græcos & Romanos. Quæ nec abolendis ſolum ſceleribus, ſed & donis à Deo conſequendis adhibebantur. Cenſebant illi quoque humi cubando libidinem domari. Hinc Levitæ & Sacerdotes tempore vicis ſuæ ſomnum capiebant abjecti in terram, ne pellibus quidem ſubjectis. Scitum eſt Thalmudiſtarum, tria dona Deum Ebræis eſſe largitum, Legem, Terram ſanctam, & Vitam futuram; nullam tamen harum ſine afflictatione. Ex his porro initiis derivatus eſt aſper Eſſenorum & Phariſæorum cultus. Abſtinebant illi vino & carnibus, vilibus cibis parciſſime utebantur; labor aſſiduus, ſumma in cruciatibus & inexpugnabilis conſtantia. Horum quoque ſevera diſciplina: ſecubitus frequentes ab uxoribus, ſomni breves in anguſta tabula, ut ex ea prolapſi ſæpius excitarentur, vel humi, nonnunquam & in ſubjectis ſpinis, jejunia crebra, victus tenuiſſimus. Se bis jejunare per hebdomadem jactat glorioſus ille Phariſæus apud Lucam. Sua quoque Luc. 18, 12.

Epictet. c. 13.
Cic. 5. Tuſcul.
Levit. 16, 29.
Thalm. lib. Beracoth, cap. 1.

habent

habent Muhammedani jejunia, & ſtativa, & conceptiva, & imperativa, & ſpontanea. Qui jejunet, abſtinere eum volunt eſu, potu, & venere, cæteraſque cupiditates coërcere. Vulgare autem hoc jejunium eſt; quod ſi quis ſanctius obire velit, omnes corporis partes à peccatis debeat continere: ſanctiſſimum vero jejunium eſt, non corporis ſolius, ſed & animi continentia, qui a rebus vanis avocatus in Deo ſolo defigendus ſit. Portam autem religionis eſſe jejunium decernit Muhammedus, & per ejus tempus portas Tartari clauſas eſſe, patere vero portas Paradiſi; & quartum ſectæ ſuæ fundamentum hoc ponit. In aliqua autem diſciplinæ hujus parte magiſtris uſus eſt Judæis, & priſcis Arabibus, quibus & ſua fuerunt jejunia. Meminit Callinici cujuſdam Tertullianus, qui adhortationes ad doloris atque mortis contemtum ſcripſerit. Arabem autem fuiſſe cognoſcitur ex Suida. Rigidus & aſper eorum cultus eſt, qui Muhammedo ſe prognatos jactant. Quam dura vero, quam dira, quam fera lex eſt Derviſiorum, ſive Sahtonum Turcorum! Jejuni, famelici, nudi, frigoribus & caloribus obnoxii vagantur, ſtipem oſtiatim rogantes, cultris cutem ſecantes, & ſanguinem fundentes. Veterem hunc apud Syros morem fuiſſe indicat liber Regum, in quo Baalis Prophetæ, ad exorandum hoc numen, *incidebant ſe juxta ritum ſuum cultris & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine.* Fiebat idem à Deæ Syriæ cultoribus, qui & cultris & flagris ſanguinem large proliciebant, & virilia ſibi devolvebant, nec ipſi linguæ parcebant. In funere corpus ſecabant Amorrhæi, quod ne Iſraëlitæ imitari vellent, lege Moſes cavit. Hinc oriunda Dido, ne ſecundas nuptias experiretur, uri maluit, inquit Tertullianus, quam nubere. Addit & uxorem Aſdrubalis, quæ ardente Carthagine, maritum Scipioni ſupplicem conſpicata, in medium ſe incendium cum duobus liberis ex arce præcipitavit. Ægyptiorum regum ſimplex tenuiſque victus fuit. Tota gens, etſi bellica laude non valde clara, cruciatuum tamen patientiſſima fuit; quos ad mortem tolerabant potius, quam proderent veritatem. Ad feſtum Iſidis ſe jejunio præparabant mulieres, perinde ut viri, & quicunque per orbem Iſidis religiones ſuſceperant; dumque fierent ſacra, verberabantur. Cares etiam Ægyptienſes frontem gladiis concidebant. Sacerdotum vero ſtupenda erat parcitas, frugalitas, caſtitas, patientia. Secluſi à vulgo degebant in ſolitudine; vinum & oleum vel parciſſime, vel omnino non deguſtabant. Cibos exoticos non admittebant, indigenarum magnus delectus. Dum erant in caſto, & ad ſacra ſua ſe componebans, panem, carnes, ova, ſalem, olera, legumina per multos dies

Tertull. Apol. c. 50. Suid in Callinicus.

3. Reg. 18, 28.

Levit. 19, 28. Deut. 14, 1. Tert. Exhort. ad caſtit. c. 13. Apolog. c. 50. Ad martyr. c. 4.

dies reſpuebant. Labor cæterum indefeſſus, aſſidua ſtudia, continua prope famis atque ſitis tolerantia; lectus, palmæ folia; cervical, lignum teres & lævigatum. Huic ſanctitati ſtudebant, quicunque procurabant ſacra, ſed non eodem modo omnes. Dum quærebant amiſſum Oſiridem, ad planctus & ejulatus accedebant verbera, ſectiones & punctiones corporis: quas adhibebant quoque errones Iſiaci, ut dixi. Afri orientem ſpectantes ſacris quibusdam jejuniis hodieque ſe macerant. Perſarum educationem deſcripſit Xenophon, ex quo ſcias ipſos aquæ potu contentos, nihil ad eſum panis addidiſſe præter naſturtium. Cibi tempus etiam provectioribus ætate, non quod ſignabat fames, ſed quod præſes; locus, ipſæ ædes rectoris; ſomnus anguſtus, nec is domi, ſed in prætorio. Auctor imperii hujus Cyrus carnibus neutiquam veſcebatur, tantaque alacritate labores excipiebat, ut ad vitæ duritiem, exemplo Herculis & Cyri, ſuos Antiſthenes hortaretur. Inuſitatum magnitudinis animi documentum dedit Zopyrus, cum naſo, auribus, & labiis ſe ipſe truncavit, totumque corpus fœde laceravit, ut Babylonem in poteſtatem Darii redigeret. Cujusmodi facto Riſaces equiſo Perſas circumvenit, & à Sacarum civium ſuorum excidione depulſos in magnum periculum adduxit: item Tarquini Superbi filius, ut Gabios falleret. Qui aſpirabat ad ſacra Mithræ, fortitudinis ſuæ periculum faciebat per varios labores & cruciatus. Duodecim labores ponunt quidam, alii etiam octoginta. Terra fodienda, aggerunda aqua, tolerandus ignis, frigus, fames, verbera, ſolitudo, aliaque plurima, quæ ſi pertuliſſet conſtanter, Mithræ miles creabatur. Olere tantum & farina utebantur Magi. Ne nunc quidem exolevit frugalitas illa apud ſuperſtites ex veteri hac gente Perſas. Diuturnis illi jejuniis corpus fatigant, ſummus præcipue Pontifex, cujus tota prope vita jejunium eſt. Pervulgato inter Perſas Muhammedanos dictum hoc jactatur adagio, *Tu vir es, & patientia cares?* Nunc quoque inter amatorias artes non poſtrema hac utuntur Perſæ & Arabes, aliæque Orientis gentes, incidere lanceolis brachia coram amatis puellis, & ſanguinem prolicere. Sunt inter Tibetanos Lamæ, utriuſque ſexus, Monachorum noſtrorum ſimiles: cultus idem, aſper ſcilicet & horridus, jejunia crebra, eſuriales quadraginta dierum feriæ. Indorum mos eſt à veteri ævo ad hanc ætatem deductus, laudem ex doloris contemtu quærere; vitam exigere nudo corpore; modo ignem, modo glaciem ferre; noxas ſuas jejuniis aliisque corporis afflictationibus eluere. Quæ Alexandrum in ſtuporem dederunt. Sunt etiamnum inter illos, qui per dies viginti impaſti degant. Mirabilia ſunt, quæ

Xenophon. Cyrop. lib. I.

Proverb. Perſ. Warneri, Proverb. 68.

de ſpontaneis Faquirorum caſtigationibus peregrinatores narrant; hyeme itidem & æſtate nudi, humi cubant ſub dio; quidam in ſpeluncis multos dies agunt ſine cibo; nonnulli ſtant ſemper; alii brachiis in ſublime porrectis ad mortem uſque permanent; ſunt, qui clavos corpori infixos gerant; qui reſectas corporis ſui particulas ad ſagittas alligent, & arcu in altum mittant; qui humeros hamis ferreis transfixi in altum tollantur; qui candentes carbones vertici imponant & ſuſtineant; qui lapides capite tundant, vel caput lapidibus; qui Solis ardentiſſimi radios media luce nudi perferant. Sunt qui gulam ferro præcidant. Plurimi eorum, ac multi etiam de plebe, thenſarum, quibus ſacra vehuntur, rotis ſe obterendos ſubjiciunt. Mulieres una cum viris defunctis in rogum ſe imponunt. Sed præcipua Brachmanum, & priſcorum & recentiorum, in hujuſmodi perpeſſionibus laus eſt. Eodem loco habent voluptatem & dolorem, vitam & mortem. In lapidibus, aut in herbis viridibus, aut in terra, ſomnum per multos annos capiunt; vino, pane, & carnibus abſtinent; prandent glandes & olera; diuturna inedia corpus ſubigunt; foliis tecti incedunt. Quidam nudi imbres, hyemes, & ardentes Solis æſtus tolerant; quidam irretortis oculis Solem per totum diem ſpectant. Quidam ferventibus arenis inſiſtunt alternis pedibus. Quidam ad arborem religati ætatem agunt. Quidam ferrea catena revincti ambulant. Quidam antris, & ſolitudinibus ſeſe occulunt. Cum Brachmanibus una philoſophantur Brachmanides laborum ſociæ, nullo cum viris veneris uſu conjunctæ. Cum tentantur hi valetudine, vel improſpera utuntur fortuna, ſe ipſi comburunt. Teſtis Indus ille Philoſophus, quem Calanum nomine dictum fuiſſe vult Plutarchus, à neſcio qua voce Indica; nec fuit tamen: nam diſcimus ex Clearcho, communi vocabulo *Calanos* dictos fuiſſe Indorum Philoſophos. Unus ergo ex Calanis fuit is, qui Alexandrum comitatus, cum morbo premeretur, vivus cremari maluit. Factum id quoque Athenis ab alio ejuſdem gentis & ſectæ, Auguſti temporibus, non ut morbo, ſed ut adverſæ fortunæ ſe ſubduceret; ejuſque ſepulchro adſcriptum fuit, factum id ab eo juxta patrium morem Indorum. Celebratur & Germanum ſive Samanæorum, ejuſdem gentis Philoſophorum, tolerantia. Nullus ipſis vini uſus, nullus carnium; paſcebantur ſylveſtribus fructibus ac frondibus, vel farina, vel oryza. Sæpe jejuni famem diutinam tolerabant, induti arborum corticibus. Laxior paulo eorum vita, qui medicinæ dant operam, aſpera tamen, oryzæ & farinæ paſtu contenta. Magna cæterum gentis totius frugalitas & parcitas. Taprobanenſes omni rerum

Plutarch. vit. Alex. Clearch. apud Joſeph. contr. Apion. l. 1.

rerum copia affluentes hoc nomine commendat Diodorus; & quod voluntaria morte fortunæ aut ingruentis ſenectutis incommodis prævertuntur. Duris quoque caſtigationibus ſe ipſi torquent Talapoini Siamanſes. Piorum hominum liberalitate victum tolerant, nec aliis veſci cibis, quam oblatis, fas eſt, & parce quidem ac ſobrie: nudis incedunt pedibus, & aperto capite: multas noctes agunt ſub dio, cæli inclementiæ obnoxii. Tunquinenſium Sacerdotes ſpontaneis pœnis Deum propitiare ſtudent. Bonzii plerique Sinenſes Brachmanum, ex quibus orti ſunt, ritus & aſperum cultum retinent: eſum carnium reſpuunt, deliteſcunt in ſpecubus, anguſtis caveis ſe ipſi induunt, clavorum aculeis intus extantibus, qui corpus reclinari non ſinunt. Tota gens Diis acceptas eſſe autumat ſpontaneas corporis afflictationes. Nec aliter ſentiunt Japonenſes. Xacam & Amidam perpeſſititios homines ajunt laboribus & auſtero vitæ cultu divinos honores promeruiſſe. Hos imitari ſtudent. Bonziorum omnium, quorum infinitus eſt numerus, duodecim ſectæ ſunt; quibus commune eſt præceptum, vino abſtinere. Undecim abſtinent & carnibus. Vitam tolerant oleribus, oryza, baccis arborum. Semel in die cibum capiunt. Nonnulli habitant in montis alti vertice, ſolibus, imbribus, ventis & gelu expoſiti; propterea que in magno ſunt apud vulgus honore. Quidam & Diis ſuis gratificantes, animas projiciunt, & pedibus hominum calcandos ſe & contundendos proſternunt. Regrediendum deinde ad Scythas; unde ortus Anacharſis ſcribebat ad Hannonem, amictum eſſe ſibi Scythicum tegmen; calceamentum, ſolorum callum; cubile, terram; pulpamentum, famem. Quamobrem ſimulacris ejus pro ſymbolo inſcribebatur; linguam, ventrem, & quæ infra ventrem ſunt, eſſe continenda. Tota gens cultu aſpera. In funeribus regum ſiniſtras ſagittis perforant, frontem naremque ſauciant, circumcidunt brachia, auris partem excidunt. Britanni cutem ſtigmatis, inditisque coloribus pingebant: unde nominis origo. Nec minor Americanorum in ſe ipſos ſævitia fuit. Mexicani Sacerdotes variis modis pietatis cauſſa corpus divexabant; macerabantur diutinis ac crebris jejuniis, ſomnus exiguus, nullus vini uſus; atrociſſimis flagellis in terga animadvertebant; ſed & populus univerſus, copioſum eliciebant ſanguinem cruribus perfoſſis; & ad cohibendam venerem virilia incidebant. Peruani quoque delictorum pœnas à ſe variis exigebant modis. Erant illis eſuriales feriæ, per quas neque ſal, neque allium, neque delicatiores potiones menſis, neque uxores adhibebant cubilibus, & urticis ac lapidibus ſe ipſi cædebant. Quæ cum omnes, tum Sacerdotes

Diodor. l. 1.

Pp ij præci-

præcipue pati cogebantur. Per alia paſſim loca vigebant iidem ritus. Ad legendum aurum jejuniis ſe parabant Hiſpaniolenſes, ſic tanquam ad rem ſacram. Severus cultus Chiribicenſium magicæ artis candidatorum: interdictum illis carne & venere; aqua ſolum potui conceſſa. Cubenſes magi ad ſcitanda Dæmonis oracula aliquot menſium jejunio ſe comparabant. Dira eclipſium omina jejuniis expiare ſe putant viri Cumanenſes, fœminæ fuſo ſuo ſanguine. Mirum dictu, quam immanibus tormentis fortitudinem ſuam probent Caraibæ, qui duces belli creari volunt. Longa fame, ſolitudine, flagellis, formicarum morſibus, graveolenti fumo, igne explorantur. Atque hæc dum fiunt, pueri omnes ad perpetuam rei memoriam flagris cæduntur.

CAPUT XV.

De fugienda communi vita, & rebus mundanis.

Plat. Theætet. Apolog. Socrat. Phædon.

MONITO Chriſti de fugienda communi vita, & rebus mundanis aſpernandis, luculentæ Socratis diſputationes ſuffragantur, quas in Theætetum ſuum aliosque libros retulit Plato. Sic inſtituiſſe ait vitam clara illa Philoſophiæ columina, ut ignorarent, quæ in civitate ſua gererentur, geſtave eſſent; corpore tantum illam incolere, mente cælum atque terram pervagari, nec ea, quæ ante pedes oculoſve ſunt attendere: Philoſophum, cum de vulgaribus rebus agendum eſt, inter forenſes homines inepte loqui, & de ſe ludos facere; rurſum cum de rerum divinarum & humanarum principiis atque cauſſis tractandum eſt, hos ridiculos eſſe, illum magna admiratione dignum. Quamobrem, inquit, inde illuc quam citiſſime fugiendum eſt; fugam autem hanc eſſe, ut ad Dei ſimilitudinem, quoad ejus fieri poterit, nos componamus; ſolum quippe Deum eſſe ſapientem, nihil vero eſſe ſapientiam humanam, nihil ſcientiam; vanas eſſe opiniones hominum, ſtudia & negotia; vanas item res corporeas, & quæ corpus ſequuntur cupiditates, & Philoſophi partes eſſe animum ab iis ſejungere; ſincere eum philoſophari, qui contemplationi ſe dedat, neglecta reipublicæ adminiſtratione, cæteriſque omnibus, & expurgato per virtutem animo ſolam perfectionem ſacram ſectetur. Hæc Socrati cum affingeret Plato, ſententiam ipſe ſuam expromebat; nam & Academiam, deſertum locum, incoluit, & diſcipulos ſuos de populi multitudine ac turba vitanda monebat. Nam quid aliud de communione

munione & contagione mundi cenſuiſſent hi Philoſophi; cum dixerit Platonicus Crantor, jam inde à veteri ævo exiſtimaſſe magnos pleroſque & ſapientes viros, vitam hanc, mundum & res humanas, ſupplicium eſſe animæ? Eadem opinione imbuti priſci Romani, Paulus Æmylius, & Cato major, apud Ciceronem, nauci fieri jubent res humanas, animum à contage corporis abſtrahendum, nolle ſe vitæ hujus laborioſæ longiorem à Diis uſuram conſequi. Fortem animum & magnum duabus maxime rebus cerni putat Cicero, deſpicientia rerum humanarum & externarum, & ſuſceptione laborum ac periculorum. Platonis verba ex Theæteto ſententiamque uſurpat Porphyrius, cum crebris nos perturbationibus obnoxios fore monet, niſi ſecernamur ex hac colluvie hominum; animum attineri in corpore, tanquam mancipium fugitivum in carcere; qui ſi inferioribus hiſce ſe dedat, tum à Deo profugum recedere. Sæpe eum in libris De regreſſu animæ præcepiſſe teſtatur Auguſtinus, fugiendum eſſe corpus, ut anima poſſit cum Deo beatè permanere. Cujus ſententiæ germana illa eſt Alcinoi, tum nos ſimiles Deo ac proinde felices futuros, cum à rebus humanis longe receſſerimus. His inſtructi dogmatis Stoici, ſummum bonum poſuerunt in rerum caducarum & fortuitarum deſpicientia, inque frivolis & non perſeverantibus corpuſculi motibus cohibendis, quippe qui beatæ vitæ nec adjiciant quicquam, nec detrahant; viles eſſe res humanas, ſordidas, caducas, contemnendas, mortuas; nihilo itaque magis bonis hujus vitæ & terrenis rebus eſſe adhærendum, quam bulbo & cochleæ lectæ in littore, cum in navigando aquarum in terram deſcendimus, qui contra fecerit, Deum ſeque ipſum deſerere. Sic Seneca, ſic Epictetus, ſic Epicteti interpres Simplicius, ſic Marcus Aurelius. At Sarapion, non dictis, ſed factis ſummam oſtendit rerum humanarum & terrenarum contemtionem; atque ita vixit, quaſi non terræ incola, aut humanæ vitæ conſors eſſet. Hanc mundi mundanarumque rerum fugam ſanxit Pythagoras hoc ſymbolo, Non eſſe eundum per vias publicas; quo ſymbolo diſcipulos ſuos à vulgi commercio & populi frequentia retrahebat. Hi igitur ſectabantur ſolitudines, vel incolebant templa, unde omnis tumultus aberat, & hominum turbam vitabant. Simile Pythagorei præcepti eſt illud Empedoclis de terrenis rebus relinquendis. Similia & Jamblichi ac Hieroclis monita in libris Pythagorici argumenti; mundum umbram eſſe, inſtabilem, & caducum; infirmum eſſe corpus, terram ſordidam; alienа hæc eſſe à nobis; Philoſophiæ beneficio ſolvenda eſſe vincula, quibus

Cicero Somn. Scip. de Seneſt.

Cic. 1. Offic.

Porph. de abſtin. ab animat. l. 1. §. 30.

Auguſt. de civit. Dei, l. 10. c. 29.

Alcin. c. 27.

Sen. de vita beata c. 4.

Epictet c. 12.

Simpl. in Epictet. c. 13.

M. Aurel. l. 2. §. 12.

Suid. in Sarap.

Jamblich. Protr. c. 8. & 13. Hierocl. in Aur. Carm.

dabat, fere à ſpontanea paupertate auſpicabatur. Græci ſciunt, inquit Origenes, quantus apud ſe Philoſophorum numerus voluntariam inopiam profeſſus ſit. Et Marcus Imperator, Hic, inquit, ſine tunica philoſophatur, ille ſine libro, iſte ſeminudus; quidam etiam ſine pane & jejunus ſtudium inceptum non deſerit. Quod ſi ipſa Græcanicæ Philoſophiæ repetamus initia, nunquam non ſpretam & damnatam auri famem deprehendemus. Inexplebilem hanc eſſe agnovit Solon, & ſeptem talenta, quæ ex patrimonio ſibi obveniebant, remiſit, aliiſque, ut idem facerent, exemplo ſuo prævivit, & σεισαχθείας inducendæ auctor fuit. Divitias nequitiæ miniſtras appellabat Chilon, theſaurum malorum, calamitatis viaticum. Pittacus agrum, ſibi honoris cauſſa à Mitylenæis donatum, Diis ſacrum eſſe voluit. Quidam dimidia parte ſcribunt fuiſſe contentum, Heſiodeo hoc adjecto, dimidium plus eſſe toto. Pecuniam ad ſe à Crœſo miſſam non admiſit. Et abſtinentiæ laudem à veteribus meritus eſt. Fortunis omnibus exutus Bias, Priene patria direpta, omnia ſua ſecum portare ſe dicebat. Quod dictum alii volunt à Stilpone, expugnatis Megaris à Demetrio Poliorceta. In mediocritate ſummam Philoſophiæ ſuæ poſuit Cleobulus Lindius. Scitum eſt Periandri, nihil divitiarum cauſſa eſſe faciendum, & lucrum turpe eſſe. Epimenides luſtratis Athenis, & peſte ſedata, oblatum talentum repudiavit, tantæque fuit frugalitatis, ut viliſſimis cibis aſphodelo & malva contentus totos dies traduceret. Sapientiæ magiſtram paupertatem appellavit Anaximenes. Quam ejus ſententiam plurimi deinde uſurparunt. Anaxagoras incenſus Philoſophiæ deſiderio, ampliſſimum deſeruit patrimonium, & agros incultos reliquit, & bona omnibus vel æqualia vel communia eſſe debere cenſuit. Socrates vero bellum divitiis indixiſſe videbatur, egentiſſimus ipſe, & egeſtate ſua delectatus, ad eamque omnes dictis ſuis atque factis incitare ſolitus. Hanc Philoſophiæ amicam appellabat, & ditiſſimum eum eſſe dicebat, qui quam pauca concupiſceret: quippe virtutem ſe ipſa contentam ſummam eſſe opulentiam; & divitias non ex cupiditate, ſed ex uſu metiendas. Deos orat apud Platonem, ut non alium divitem putet, quam ſapientem; nec plus ſibi contingat auri, quam vir temperans ferre queat. Et alio loco Philoſophum ſincerum ait neutiquam pauperiem metuere. Magnam auri & argenti vim in pompa ferri aliquando cum videret, Quam multa, inquit, non deſidero! Sententiis conſentiebat vita. Frugalis victus; facultates ejus omnes vix quinque minis æſtimaſſes; & hæ tamen ei ſufficiebant; ſeque Critobulo

Origen. l. 3. contr. Celſ. M. Aurel. l. 4. §. 30.

Plato Phædon. Plato Phædon.

viro

viro ditiſſimo ditiorem putabat. Oblatas igitur ab Archelao divitias, & magnificentiſſima munera ab Alcibiade dono miſſa, magno animo reſpuit, & Alcibiadem ipſum opibus inſoleſcentem, de earum vanitate admonitum, ad meliorem mentem revocavit. In hac Socratis palæſtra ſubactus Xenophon, paupertatem eſſe dixit Philoſophiam ſponte edoctam, ſive, ut loqui amat Apulejus, vernaculam; Deorum eſſe, nihil egere; proximum Diis, quam minime. Et Ariſtippus morbum eſſe cenſebat avaritiam magno ſtudio curandam, divitiasque comparabat calceo, qui, ſi modum uſus excedat, hominem ſubvertit. Servos juſſit aurum in media Libya projicere, & prædii amœniſſimi jacturam facile tulit. Socraticorum omnium nobiliſſimus Plato, puerilem & muliebrem eſſe ait ſententiam, quæ divites beatos eſſe ſtatuat; beatos fore, ſi una probi ſint; fieri autem vix poſſe, ut una divites & probi ſint. Quapropter divitias & paupertatem à civitate bene conſtituta repellit. Divitias cum medicina comparat, qua cum optimum ſit carere poſſe, integra valetudine, & corpore nullis morbis tentato; optimum quoque carere poſſe divitiis, dum leviſſimis neceſſitatibus vita urgetur: nec pauperes appellat, quorum exiguæ ſunt opes, ſed quorum inexplebilis cupiditas. Idem amicorum omnia vult eſſe communia. Fuit autem continens in victu atque frugi, ſic, ut heſterna cœna ſtomachus poſtridie non valde gravaretur. Hujuſmodi cœna paupertina & tenui legatos Alexandri in Academia excepit Xenocrates, ut intelligerent, ſe grandi illo quinquaginta talentorum munere, quod à Rege ad eum attulerant, omnino non egere. Laudabat paupertatem & Arceſilas, & gymnaſium virtutis appellabat. Bion Boryſthenites heri ſui teſtamento relictus hæres, tabulis conſciſſis & crematis, egeſtatem divitiis antetulit. Ridiculos eſſe dicebat, qui congerendis divitiis darent operam, quas præbet fortuna, ſervat avaritia, luxus profundit. Quam crebro autem, quam eloquenter, quam ſapienter adverſus avaritiam & effrænem opum cupiditatem perorat Cicero, mediocritatem vero laudat! Magnum eſſe vectigal ait frugalitatem & parſimoniam; parvo cultu naturam eſſe contentam; cætera deſideriis condiri. *Nihil eſt*, inquit, *tam anguſti animi, tamque parvi, quam amare divitias: nihil honeſtius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere.* Præcipue vero in Paradoxis, quæ non tam ex Stoicorum diſputationibus, quam ex ſuo ſenſu deprompta eſſe declarat; neque pecunias, neque ea, quæ pecuniis comparantur, in bonis numeranda eſſe ducit, ſolum ſapientem eſſe divitem. In laudanda paupertate facundiam ſuam exhauſit Apulejus: nam

Xenophon. Memorab. libr. 1. Apul. Apol. 1.

Plato Epiſt. 8. ad Dionis propinq.

Plato de legib. lib. 5. & de Republ. lib. 4.

Cic. 1. Offic.

nam cum ſua ipſi egeſtas probro daretur, honori ſibi eam eſſe ducens, præclara multa in ejus præconium diſſeruit, quæ ex ejus Apologia peti poſſunt; virtutum parentem vocat, inimicam flagitiorum, quæ naſcuntur ex divitiis; civitates ab ea conditas, artes repertas, profligata vitia, partam gloriam eſſe ait. Addit Philoſophos non eſſe pauperes, ut qui ſupervacanea nolint, contenti ſint neceſſariis, quæ ſunt oppido pauca; plurimum hunc habere, qui minimum deſiderat; habere enim quantum vult, qui vult minimum; divitias non in fundis & fœnore, ſed in animoſitas eſſe; ſe quidem vivere gracili lare, paucis ſervis, cultu tenui, levi veſtitu, & hæc quantulacunque nimia ſibi videri, unde aliquid etiam velit decidere; Deos ea re præſtare hominibus, quod nulla re indigeant; cui ergo quam paucis opus ſit, hunc Diis eſſe ſimillimum. Academiæ ſuffragatur Lyceum. Dixit Ariſtoteles beatos nos effici, non comparando divitias, ſed contemnendo; cupiditate compreſſa paupertatem divitiis fieri æqualem, imo opulentiorem; quippe paupertati multa deeſſe, cupiditati omnia, divitias ad naturæ modum temperatas, pane, aqua, & vili quolibet tegumento conſtare, cætera deſideriis, quæ nos pauperes efficiunt, cum natura ſimus divites. Quapropter quærit in Problematis, qui fiat, ut paupertas penes viros bonos ſit potius, quam penes malos. Elegans hoc Theophraſti, nihil habere divitias valde optabile, ſi Callias Athenienſium, & Iſmenias Thebanorum ditiſſimi iiſdem utantur rebus, quibus Socrates & Epaminondas. Suadet mediocritatem Plutarchus & æqualitatem; avaritiam, quam animi paupertatem vocat, toto libro inſectatur. Divitias comparat cum veſte talari, quæ ut corpus, ſic illæ animum impediunt; atque contemtum earum magnum eſſe ad Philoſophiam viaticum; aſſueſcendum eſſe parvo victui; quippe hunc paucis carere, cui paucis opus ſit; exigua ex paupertate mala oriri, multa ex divitiis; temperantiæ genus eſſe paupertatem; per Philoſophiam divitiis eam & luxu affluere, & obſcuritati, ignobilitati, ac otio regnum comparari. Succedant Cynici, aſſidui paupertatis doctores, non dictis ſolum, ſed & externo habitu, tunica carentes, ſeminudi, egeni omnium, nec quicquam tamen concupiſcentes; quorum princeps Antiſthenes, cum Socratem de paupertate diſſerentem audiiſſet, bona ſua vendidit, populo diſtribuit, unico ſervato pallio; tamque ſancte paupertatem coluit, ut ſancte dejeret in Sympoſio Xenophontis, ne obolum quidem ſe habere. Extollebat tamen animum ob divitias, quas non in amplis poſſeſſionibus, ſed in tempe-

Ariſtot. Probl. l. 29. cap. 4.

Plutarch. de avarit.

rantia & moderatione poſitas eſſe cenſebat. Magiſtrum ſuperavit Diogenes ſtudio paupertatis, qui luxum eſſe putavit ſcypho ligneo uti ad bibendum, cum manu uti poſſet; cujus opes fuerunt palliolum, pera, baculus, dolium, emendicatus in dies & horas cibus; unde ἡμερόβιος vulgo eſt appellatus; qui in tanta inopia regem Perſarum fortuna ſuperare ſe jactabat; quippe ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis eſſe; qui munera offerentem Alexandrum rogavit hoc unum, ne apricanti ſibi & Solem captanti officeret. Ejus feruntur iſta, virtutem cum divitiis habitare non poſſe, quod
Matth. 6, 24. conſonum eſt huic Chriſti, *Non poteſtis ſervire Deo & Mammonæ*; paupertatem ſubſidium eſſe ad Philoſophiam, non præceptis, ſed caſu traditum; neminem impelli à paupertate ad affectandam tyrannidem, ſed à divitiis; præſtare Megarenſis viri arietem eſſe, quam filium, quod liberos ſuos ad avaritiam inſtituerent Megarenſes. Quæ cum imbibiſſet Crates, redactam ex divenditis bonis pecuniam patriæ largitus eſt; ſunt qui dicant in mare projeciſſe, & deſeruiſſe agros, cum publice proclamaſſet, Cratetem eo die à Cratete libertate donari, pecunias ratus ſervitutis auctoramentum. Fortunæ vomitum eas appellabat Monimus Cratetis condiſcipulus. Demetrium Cynicum, virum magnum, etiamſi
Seneca de vit. beata cap. 18. cum maximis comparetur, hoc pauperiorem fuiſſe ait Seneca, quam cæteros Cynicos, quod non habere ſolum interdixit ſibi, ſed & poſcere. Solum ſapientem divitem eſſe prædicabat Muſonius. Et Peregrinus patrimonium, quod multorum talentorum erat, civibus ſuis reliquit. Quid Stoici ſenſerint de divitiis, divitiarumque uſu, eleganter expoſuit Cicero in Paradoxis. Culpat majores, quod iis bonorum tribuerint nomen, quæ malorum cauſſa ſunt, & comparantur ſæpe malis artibus, & ab improbis poſſidentur; bona ea eſſe tantum ait, quæ laudabilia ſint, quæ recta, quæ honeſta; divitem eſſe ſolum ſapientem, qui ea poſſideat; non qui opibus abundans opes concupiſcat, & opum cauſſa jura omnia pervertat; divitem non eſſe qui egeat, egere qui concupiſcat; divitias non ex arca, ſed ex animo æſtimandas, qui ſi infinitis torqueatur cupiditatibus, & ſibi quæſito opus eſſe putet, divitem non habendum; in virtute poſitas eſſe divitias certiſſimas; pecuniam eſſe, non eſſe cupidum, rebus ſuis eſſe contentum. Zeno Cratetis Cynici auditor, Stoicæ ſcholæ dictator, bonorum jactura, quam per naufragium paſſus eſt, ad Philoſophiæ portum appulit; ſecundiſque ventis navigaſſe ſe, & præclare ſecum à fortuna actum putabat. Is opum contemtum, velut perpetuam Scholæ ſuæ legem dixit. Et diſcipulum ſuum egentiſſimum

tiſſimum Cleanthem pecuniolam ab Areopagitis vetuit recipere. Diurnis hic Cleanthes ſtudiis alebat animum, corpus nocturnis laboribus, cum mercede locaſſet operas hauriendis aquis, hortis irrigandis & fodiendis, pinſendis farinis. Tunicam more Cynico abjecit. Tamque arcte obſonabat, ut ex emendicatis obolis perpaucis alium poſſe ſe alere diceret. Cuidam diteſcendi artem ab eo quærenti, Si inops, inquit, fueris cupiditatum. Euripidis verſus in ore habebat ſucceſſor Cleanthis Chryſippus, quibus cupediarum indaginem carpit, & animi intemperantiam parabilia faſtidientis, & gulæ lenocinia conquirentis. Non hic congeram, quæ paſſim pro paupertate adverſus divitias diſputavit Seneca, tam inflate, tamque ſevere, quaſi ſe de nimiis opibus in vulgus purgare vellet, & Philoſophiæ, quam factis dehoneſtabat, ſcriptis ſatisfacere. Non alium putat Deo dignum, quam qui contemſerit divitias; qui cæli nactus eſt iter, hunc ait aurum & argentum tenebris, in quibus jacuerunt, digniſſima cenſere, gnarum ſcilicet alibi poſitas eſſe divitias, quam quo congeruntur; implendum animum, non arcam; malum nulli eſſe paupertatem, niſi repugnanti; pauperem eſſe, non qui parum habet, ſed qui plus cupit; divitem vero, cui cum paupertate bene convenit. Quæ ubi graviter locutus fuerat Seneca, omnem Idibus relegebat pecuniam, Calendis quærebat ponere. *O paupertas*, inquit alter Seneca, hujus pater, *quam ignotum bonum es*! In Epicteto ſumma fuit extremæ paupertatis & ignobilitatis patientia: nam cum ſervus eſſet, & imbecillo corpore, & claudicaret, adeo egens fuit, ut tota ſuppellex domus, quam Romæ habuit, paupertino lectulo conſtaret, nec ulla claudendis foribus clauſtra adhiberet ad arcendos fures, cum quid involârent non haberent. Quippe nec in bonis ponebat divitias, nec paupertatem in malis; imo hanc illis putabat utiliorem, ſi recte æſtimaretur; & ut calceus ad pedis menſuram, ſic ad corporis uſus neceſſarios referretur pecuniæ modus. Qua ſimilitudine jam ante uſus fuerat Ariſtippus. Has ipſius ſententias explicat Simplicius & confirmat. Nec Antoninum & Marcum Aurelium ſuæ fortunæ ſplendor à paupertatis ſtudio revocavit. Beatitatem vitæ hic in paucarum rerum uſu ponebat; in eoque elaborandum ſuadebat, ut quam pauca deſiderarentur ad uſum vitæ; ſeque lætabatur à matre & à nutritio ad tenuitatem victus, detractis opum ornamentis, eſſe inſtitutum. Et Sarapion ille, cujus memorabilem vitam in pauca contraxit Suidas, in auguſto gurguſtio habitans, nihil aliud quam duos treſve libellos poſſidebat. Pythagoricæ

M. Seneca. Controv. 9.

Suid. in Sarapiou.

Digitized by Google

ſectæ mos hic fuit, primorum Chriſtianorum mori conſentaneus, ut quiſquis ei daret nomen, pecunias in medium deponeret, quibus omnes in commune uterentur. Hunc convictum & communionem bonorum appellabant κοινόβιον, vixque ab eo per totum vitæ tempus diſcedebant. Cujus tamen ſi pertæſus aliquis faciebat divortium, pluribus quam attulerat receptis abeundi facultatem habebat. Nempe has ipſis leges poſuerat Pythagoras: ſpernendas eſſe divitias; in omnibus mediocritatem eſſe tenendam; contemnendas eas res, quarum nullus futurus eſt poſt mortem uſus; illas comparandas, quæ defunctis utiles ſint:
Matth. 6, 20. quod geminum eſt effato huic Chriſti, *Theſaurizate vobis theſauros in cælo*: amicorum omnia eſſe debere communia, & amicitiam eſſe æqualitatem; amicum alium eſſe ſeipſum, & unum fieri ex pluribus; proprium nihil exiſtimandum. Itaque erga gregales ſic affecti erant, ut ſi quis excidiſſet facultatibus, cum eo bona velut cum fratre partirentur; ſi quis veniret in diſcrimen, communia cum eo pericula adire non recuſarent. Quod & à multis factum eſt. Damnavit etiam avaritiam Pythagoras, hoc ſymbolo, Stateram non eſſe tranſiliendam. Hæc ſimiliaque cum docentem Pythagoram audiſſet Symichus Centuripinorum tyrannus, abdicato imperio, facultates partim ſorori, partim civibus diſtribuit. Mulierum Crotoniatidum luxum monitis ſuis ita repreſſit, ut pretioſis veſtibus depoſitis, & Junoni conſecratis, modeſtiores aſſumerent. In legibus Charondæ, qui fuit ex grege Pythagoræ, eximia hæc fuit; contemnendum eſſe, qui pecuniæ & opibus ſerviat, tanquam illiberalem & puſilli animi hominem, vilibus rebus inhiantem, quæ à viris magnanimis deſpiciuntur. In Pythagoricis Demophili ſententiis habentur iſtæ: vitam divinam ducere Philoſophum, qui inops ſit; & divitias maximas eſſe putet, nihil quod neceſſarium non ſit poſſidere; cupiditatem quippe accendi divitiarum acquiſitione; & ad bene beateque vivendum ſatis eſſe, ſi nihil iniqui fiat; poſſeſſionem noſtram non eſſe, quidquid mente reconditum non habemus; eundem divitiarum & Dei amantem eſſe
Matth. 6, 24. non poſſe, hoc eſt, *Non poſſe Deo ſervire & Mammonæ*. Et Democrates, qui Demophilo adjungi ſolet, dixit: non corpore & opibus, ſed æquitate & recti amore homines beatos effici; nec juſtos fore, qui divitiarum cupiditate vincuntur. Itaque mediocritatem uterque commendat. Divitiis quoque ſuperiorem ſe præſtitit Apollonius, patrimonii parte dimidia fratri conceſſa, parte reliqua propinquorum egeſtati impenſa pene tota. Ex magna pecuniarum & cibariorum copia, ſibi à Cteſiphontis

Digitized by Google

tis Satrapa, & deinde à Rege ipſo oblata, nihil admiſit præter panes, olera, & bellaria; nec Veſpaſiani liberalitate omnino uſus eſt. Virtuti ſtudendum eſſe, non pecuniæ, ſuadet Jamblichus in Pythagoricis commentariis; non virtutem ex pecuniis, ſed ex virtute conflari pecunias; anteponendam paupertatem cum virtute opibus cum vitio; utiliſſimum eſſe hoc viaticum diſceſſuris ex hac vita. Et Hierocles in Aureorum Carminum expoſitione, nec in comparandis opibus laborandum, nec in iis amittendis animo concidendum eſſe demonſtrat. Quod verbis tantum alii plerique, id & rebus & verbis comprobavit Democritus; nam ampliſſimum patrimonium, & partas ex præviſo uberrimæ olivitatis proventu ingentes aſpernatus eſt divitias, tanquam onus bonæ mentis; & agros deſeruit incultos, beatam quærens vitam; & nos ex natura noſtra divites eſſe dixit, & ex opinione noſtra pauperes; ambitioſam menſam poni à fortuna, parcam à virtute; divitias & concupitas, & poſſeſſas, & amiſſas dolores creare; naturalem earum modum ſtare intra panem quo fames, aquam qua ſitis, veſtes quibus frigora arceantur; cætera animum excruciare; maximiſque malis eſſe obnoxia, quibus paupertas caret, quam moderate ferre ſapiens ſciat; repreſſam cupiditatem paupertatem divitiis æqualem facere; opes cum ſuppetunt, in egenos & hoſpites eſſe profundendas. Divitias ſæpe oppugnat Seneca Epicuri armis, velut hoc ejus effato: qui ad naturam vivet, nunquam futurum pauperem; qui ad opinionem, nunquam divitem; exiguum quippe deſiderare naturam, opinionem immenſum; quod ex Democrito, ut alia multa, Epicurus ſumſit; cum ipſo Jove de felicitate certaturum, qui intra panem & aquam deſiderium ſuum clauſerit; multis divitias non finem miſeriarum, ſed mutationem attuliſſe; magnas divitias eſſe, lege naturæ compoſitam paupertatem; quæ, ſi læta ſit, honeſta res eſt. Philoſophis præſto adſunt auxilia Poëtarum, qui cum Plutum divitiarum Deum finxerunt eſſe cæcum & timidiſſimum, declararunt una, malis hominibus, perinde ut bonis, eum contingere, & curas ſecum invehere, proindeque parvi faciendum eſſe. In tutela Jovis eſſe egenos cenſuit Homerus. Imperitiæ homines accuſabat Heſiodus, qui neſciant quantum toto præſtet dimidia pars, hoc eſt, mediocritas opulentiæ, & quantum opis ſit in vilibus oleribus, hoc eſt, in tenui victu: factum conſulto ab irato Jove, ut id neſciant homines, ne relangueſcant ad laborem; futurum alioquin, ut unius diei opera alimenta ſibi in annum parare poſſent. Gravibus ſententiis Theognis facit divitiis convitium. Divi-

Jambl. Protrept. c. 2. & 13.

Seneca Ep. 16.

Idem Ep. 25.

Idem Epiſt. 2. 4. 17. 27.

Homer. Od. ζ. v. 207. & Od. ξ. v. 57.

Heſiod. Oper. v. 40. ſq.

Theogn. v. 227. ſq. v. 1151 ſq. v. 220. 331 335. 614.

Divitiis, inquit, multi affluunt nefarii homines, probi multi egent; divitiis virtutem permutare nolim; fortunæ illæ ſunt, hæc præſtantis animi; caducæ illæ ſunt, hæc ſtabilis. Divitiis nullum finem ſtatuunt homines. Divitiæ hominibus inſania ſunt. Nolim equidem diteſcere: quin imo victus mihi tenuis contingat. Medium iter tenendum, quod ipſe facio. Mediocritas in omnibus optima eſt, quam & optimi quique ſequuntur. Anacreon elegans ille amorum & deliciarum præco, quinque talentis à Polycrate donatus, cum de iis ſervandis & collocandis per duas noctes anxius fuiſſet, ſollicitudinis hujus impatiens tyranno reſtituit, tanti non eſſe dicens. Extat vetus odarium, ſive Anacreontis, ſive veteris alterius Poëtæ, quo aurum fugitivum ſe neque amare, neque perſequi velle declarat; mœrores cum auro abiiſſe; pluris ſe lyram ſuam facere, quam infidum illud aurum. Scolion in Plutum ſcripſit Timocreon, quo Deum hunc Tartarum ſemper inhabitare debuiſſe cecinit, nunquam vero in terra apparere, omniumque malorum hominibus auctorem exiſtere. Nihil hominibus natum eſſe argento pejus declamat Sophocles; hoc exſcindi urbes, viros domibus pelli, mentes probas ad malas artes converti, homines doloſos & impios effici, & tandem nequitiæ pœnas dare. Stultum judicat, quiſquis omiſſa mediocritate petit immodica. Egregia multa adverſus divitias paſſim jacit Euripides, pro eo ac Anaxagoræ diſcipulum decuit. Divitias & honores nihil eſſe experta dicit Hecuba; ditiſſimum hunc eſſe, cui nihil in diem mali contingat. Eteoclem monet Jocaſta, divitias inane nomen eſſe, proprias non eſſe hominum, neque certas, ſed uſurarias atque fluxas. Capaneum Adraſtus laudat, quod magnis opibus non ſuperbiat, ſed pauperis viri ſimiles ſpiritus gerat, mediocritatem colat; qui efferuntur luxu, eos devitet, nec virtutem in gula ponat. Euripidis & iſta ſunt: divitias excæcare homines, mala hominibus conciliare; ignavos, injuſtos, contumelioſos, ſordidos, imperitos efficere; paupertatem contra cum ſapientia, temperantia, conſtantia, & fortitudine eſſe conjunctam; ſe igitur nec magni æſtimare anxiferum hunc Deum, quem & nequiſſimi poſſideant; panis eſum, aquæ potum ſufficere hominibus, ſuperflua cætera & luxuriæ inventa. Pluti nomine perfacetam dedit comœdiam Ariſtophanes, in qua id unum videtur habuiſſe propoſitum, ut bona paupertatis, divitiarum vero mala & incommoda explicaret. Paupertatem morum magiſtram appellavit Antiphanes; Plutum vero nactum homines videntes, efficere cæcos; divitias ad id tantum optandas, ut amicis bene-

Sophocl. Antig. v. 301. Oedip. Col. v. 1274. & ſq. Eurip. Hecub. v. 622. & ſeq. Phœniſſ. v. 555. & ſeq. Supplic. v. 861. & ſeq.

beneſaciamus. Philoxenus Lyricus, dives in Sicilia factus, cum opibus ſe in luxuriam, mollitiem, & inſcitiam inclinari ſentiret; Ne, inquit, me bona iſta non perdent, ſed ego illa; relictiſque iis ex Sicilia deceſſit. Suave malum dixit divitias Carcinus, hominibus infelicitatem pariens, & ab iis tamen expetitum. Eas à ſe deprecatur Philetas, ob adjunctam miſeriam, & tranquillam paupertatem præoptat; idemque facturum porro ait, quiſquis virtuti ſtudeat. Sunt qui eadem hæc adſcribant Philemoni, qui & tolerabiliora eſſe vult pauperis vitæ quam opulente incommoda. Bonorum omnium poſtremas arbitratur Alexis eſſe divitias, quippe poſſeſſionum omnium noſtrarum incertiſſimam; ſimulacrum inane tantum & oſtentationem; ſuavem eſſe contra & optandam mediocritatem. Dixit Menander, pertinere pauperes ad Deos; leviſſimum malorum eſſe paupertatem, cujus pudere neminem debeat; nulla enim alia re opus eſſe hominibus, quam pane & aqua; Plutum deſpiciendum, quem ſibi peſſimi quique facile comparant; cæcum ipſum aſſeclas ſuos cæcos efficere; ſapientem divitias ſuas ſecum ferre; ſectandam igitur æqualitatem, fugiendam avaritiam, quæ pauperies eſt animi; inſanabilem hanc eſſe, pauperiem vero pecuniariam ab amico liberali ſanari poſſe; egenos & hoſpites facultatibus promte eſſe juvandos. Omnia in divitiarum cupiditate ineſſe mala dixit Apollodorus; Diphilus neminem fore malum, ſi nulla ſit accipiendi voluntas. In æſtimandis divitiis nihilo Græcis inferiores ſe tulerunt latini Poëtæ. Ennius duo, quæ maxima putantur, onera tam ſapienter tulit, ut iis pene delectari videretur. Divites ſalſe defricat & exagitat Lucilius, & ad mediocritatem vel paupertatem potius traducit. Si eo quod ſatis eſt, inquit, homo contentus eſſe poſſet, ſufficere utique iſtud; verum cum ad res ſuperfluas extendat deſideria, credimuſne porro divitiis ullis animum ejus expleri poſſe? Extollit alibi bona frugalitatis, dum exclamat: o Lapathe, quanti fies ab eo, qui te norit! Noſcebat autem Lælius, & ſimplicis hujus ac paupertini cibi ſuavitatem acipenſerii Gallonii, divitumque menſarum deliciis anteponebat. Si quis recta ratione vitam gubernet, inquit Lucretius, homini grandes divitiæ ſunt æquo animo parcitatem colere, quippe exigui penuriam non eſſe, quod quilibet ſine negotio parare poſſit, ſed multarum precioſarumque rerum. Vir bonus, inquit Publius Syrus, repente dives nunquam factus eſt. Pauca deſunt inopiæ, multa luxuriæ, omnia avaritiæ; tam quod habet, quam quod non habet. Avarus in nullum bonus eſt, in ſe peſſimus; nihil recti facit, niſi quum moritur;

Lucil. Sat. l. 4. & 5.

Lucret. l. 5. v. 1116. & ſq.

moritur; nihil mali aliud ipſi imprecandum, niſi ut vivat diu; damno dolet, non ſapiens. Nullus tantus quæſtus eſt, quam parſimonia. Cupiditas in divitiis, inſtructa inopia eſt. Deo dignos homines effici deſpicientia opum Æneam monet Evander apud Virgilium, factumque id ab Hercule. Exclamat alibi execrabilem auri famem ad omnia audenda homines impellere. Excurrit nonnunquam in delicias ruſticæ paupertatis, & in urbanarum opum ærumnas. Satiras ſuas ab eleganti divitiarum & avaritiæ inſectatione exorſus eſt Horatius, fruſtra ex opibus felicitatem ſperari docens; conſiſtendum intra naturæ modum, quæ paucis contenta eſt; anteſtare divitiis paupertatem & mediocritatem, quam & auream alibi appellat; hoc eſt, divitias omnes in ſe complexam. Quæ virtus & quanta ſit parvo vivere, ex Ofelli ruſtici perſona tota Satira explicavit; quam cum legeris, præcepta Philoſophorum non valde deſideres. Alia Satira lautitias Naſidieni argute deridet. Aurea etiam ode auri mala inſectatur; auro depudicatam oſtendit Danaën, auro periiſſe Amphiaraum; auro fidem ducum corrumpi; auro ſequaces curas adhærere, majorumque cupidinem; Deos adverſus homines frugi & parcos eſſe liberales; ſe partes divitum relinquere; ſe paucis eſſe contentum; ſe, ſi plura concupiſcat, à Mæcenate facile impetraturum, nec tamen concupiſcere; ita ſe divitibus fore opulentiorem, quibus multa deeſſe neceſſe ſit. Beatum alibi appellat, non qui multa poſſideat, ſed qui paupertatem pati ſciat. Paſſim vero ſeculi ſui luxuriam & avaritiam exagitat. Aurum ferro nocentius eſſe ait Ovidius; auro & muneribus puellarum pudicitiæ illudi. Elegiarum Tibulli exordium petitum eſt à deſpectione divitiarum. & ruſticæ paupertatis præconio. Quæritur Propertius auro conciliari amorem, expugnari pudicitiam, venire honorem, fidem pelli, vendi jura atque leges; auri cupidine periiſſe Brennum addit, Polydorum, Polymneſtorem, Amphiaraum, Eriphylen; Romam ipſam opibus ſuis perituram. Quartum Aſtronomici ſui librum ab avaritiæ & opum deteſtatione auſpicatur Manilius: perpauca poſcere ait naturam; quo plura quis requirit, eo eſſe pauperiorem; non numerare avarum id quod habet, tantum quod non habet optare; luxum lucris, rapinas luxu parari; cenſus uſum eſſe dilapidare cenſum; caducas eſſe opes, alternaſque eſſe paupertatis & divitiarum vices. In Petronii reliquiis eximia hæc ſunt: poſuiſſe Deum in promtu, quæcunque naturæ deſideriis ſatisfacere poſſunt; olera & mora rubetis hærentia, ad famem; flumina, ad ſitim; rogos, ad frigus. Deſinit demum in hac clauſula; divitem naturam

Virg. Æneid. l. 3. v. 364. & l. 8. v. 56. 57. Georg. l. 2. v. 458. & ſeq.
Horat. Serm. 1. Sat. 1.
Horat. Carm. libr. 2. Od. 10.
Horat. Serm. lib. 2. Sat. 2. & 8.
Horat. Carm. lib. 3. Od. 16.
Horat. Carm. lib. 4. Od. 5.
Ovid. Metam. libr. 1. v. 141.
Art. Amand. libr. 2. v. 161.
Propert. libr. 3. Eleg. 13.

turam miniſtrare quod ad ſatietatem ſatis ſit; infinitum eſſe, quod infrænis gloria exigit. Item, Neſcio, inquit, quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas. Quod dictum pervetus eſt: nam difficilem magiſtram modeſtiæ paupertatem dixit Anaximenes; magiſtram morum Antiphanes; Euripides, conſanguineam paupertatis ſapientiam; Demetrius Cynicus, facilem eſſe ſibi ad divitias viam, quo die pœnituiſſet bonæ mentis; Seneca, divitias abjeciſſe Democritum, tanquam onus bonæ mentis; contraria eſſe inter ſe bonam fortunam & bonam mentem. Claudit Satiras ſuas Perſius in illiberalitatis & ſordium inſectatione, & in opum quærendarum inſano ſtudio perſtringendo; ab iiſque vitiis ſe valde alienum eſſe declarat. Sed & totæ gentes idem de divitiarum vilitate cenſuerunt: Græci imprimis, quorum figmentum de aurea ætate, qua nec dividebantur agri, & in medium quæſita reponebantur, paupertatis & ſimplicitatis laus eſt, & opum vituperatio. Scribit Ælianus, Græcorum optimos vitam omnem in paupertate duxiſſe, nec proinde gravem eſſe cuiquam paupertatem debere. Hac laude floruerunt Athenienſes, qui licet hoſpitalitate commendarentur, & in advenas liberalitate, cum Caſtori tamen & Polluci convivium parabant in Prytaneo, caſeum tantum, & porrum, & olivas apponebant. Quamobrem, ut Philoſophos Athenienſes jam ſupra laudatos mittam, nec Ariſtidem puduit ſuæ paupertatis, quæ cum ipſi a divite quodam homine objiceretur, Nihil mihi, inquit, ex ea mali timendum eſt, tibi ex divitiis labor & ſollicitudo; nec ipſi poſt vitam præclare actam tantum ſuperfuit, unde juſta funeris perſolvi poſſent. Pari reſponſo Demadem menſæ ſuæ parcitate offenſum excepit Phocion. Is vitam maluit in egeſtate claudere, quam centum talenta ab Alexandro dono miſſa recipere aliorumque liberalitate uti, ne quæ hæc ipſi conciliaverat probitas, inde labefieret. Cimonem vero, qui Phocionem ætate præceſſit, anteferre non dubito Philoſophis illis, quorum opes deſpectæ, ut voles, & abjectæ nulli uſui fuerunt. Hic ſuas in egenorum levamentum profudit. Prædia & hortos incuſtoditos patere omnibus voluit, quibus eſſet opus. Nummos in præſens inopum ſubſidium ſecum deferri curabat. Si quem ſua paupertas male veſtitum eſſe cogeret, detracto amiculo contexit. Nulli clauſa fuit domus ejus, nulli arca. Pauperes multos ſuis ſumtibus extulit. Qualia multa jam ante Pericles ediderat. Atqui Cicero veram hanc liberalitatem appellat atque laudat, captos à prædonibus ſuis facultatibus redimere, amicorum cauſſa æs alienum ſuſcipere, eos in filiarum collocatione vel

Ælian. Var. Hiſt. lib. II. cap. 9.

Cic. 2. Offic.

vel in re augenda adjuvare. Lamachus cum ad bellum imperator proficiſceretur, pallio caruiſſet & crepidis, niſi amicorum benignitas ſubveniſſet. Nec hujuſmodi tamen ſubſidio uti voluit Ephialtes; nam in ſumma egeſtate talenta decem ab amicis dono oblata reſpuit, ne vel ingratus adverſus eos, vel in legum perniciem lenior eſſet & reverentior. Lycurgus Spartanos ab opibus & luxu ad parſimoniam & paupertatem revocavit: fundos agrorum civibus æquales eſſe juſſit; aurum & argentum abrogavit, inductis ferreis nummis, cum quibus & ſcortei ſunt recepti; mercium permutationem ſuperiori ætate uſitatam probavit; rem familiarem augere, lucroque ſtudere prohibuit; ſupervacuis omnibus interdixit; commerciis ſublatis peregrinarum mercium uſum ſuſtulit; neceſſarias artes retinuit, vanas & curioſas expulit; armatos cives cibum publice & ſimul capere voluit, æqualeſque portiones ſingulis diſtribui, & in omnibus æqualitatem ſervari; domorum fabricam ſimplicem & paupertinam ſanxit. Veſtitus perinde vilis fuit ut victus, brevis quoque; nec per annum mutabatur, adeo ut geſtaretur detritus atque lacer. His inſtitutis divitias attulit in contemtum, & civitatem vitiis purgavit. His imbutus Alcamenes, dixit optime ſervari regnum, ſi non magni lucrum æſtimetur; reſpuit dona Meſſeniorum, & in amplis opibus adſtricte vixit. Mores hos tetricos & ſeveros ex Creta retulerat Lycurgus; ubi parcus fuit victus & continens, menſa ſimplex, cibus vilis. Si ex Epaminondæ & Pelopidæ frugalitate Thebanorum æſtimemus animum, nihil concedent ſuperioribus. Epaminondam induxit Plutarchus in libello De genio Socratis, adverſus divitiarum cupiditatem acriter diſputantem, non earum ſolum, quæ per nefas comparantur, ſed & quæ jure poſſunt ad nos pervenire; velut quæ ex amicorum benignitate, vel liberalitate Regum proficiſcuntur; quippe niſi elementa cupidinis hujus eradantur ex animo, ne vetitis quidem deſideriis obſiſti demum poſſe. Hujuſmodi autem ſermonem ex re Plutarchus Epaminondæ affinxit; nam injuriam ſibi fieri ab Jaſone conqueſtus eſt, quod aureos aliquot ad ſe dono miſiſſet, & legatos ab Artaxerxe magnam vim auri ad ſe deferentes menſa excepit plebeia atque vili, ut auro ſibi nihil opus eſſe ſcirent. Nec ſimulata fuit iſta paupertas: unica ipſi veſtis fuit, pannoſa, & uſu detrita, atque etiam ſordida; quam purgandi cauſſa ſi quando mittebat ad fullonem, inopia alterius domi ſe continebat; ſuppellex tota ahenum & veru unicum. Et in Peloponneſum adverſus Spartanos profecturus, quinquaginta drachmas in viaticum à cive quodam fœnori ſumſit.

ſumſit. Et tamen in hac egeſtate ſubveniebat civium & amicorum neceſſitatibus; vel de ſuo, ſi ſuppeteret; vel de amicorum opulentiorum bonis, ſi ipſe careret. Cumque eum adducere non potuiſſet Pelopidas, ut in partem ampliſſimarum opum ſuarum veniret, venit ipſe in partem paupertatis Epaminondæ: facultates omnes in ſublevanda bonorum virorum & amicorum inopia, & in juvanda republica profudit: nec conſiliis ceſſit amicorum benigne eum admonentium, ut proſpiceret ſenectuti ſuæ, & in longitudinem conſuleret, animum ſupra vulgares has curas gerens. Itaque nec ſplendida Artaxerxis dona admiſit. Quantum Græcis probata ſit ſancta inopia & humilitas, ſplendide declaravit Alexander, cum Sidonis regem eſſe juſſit Abdalonymum, paupertate ſquallidum, vitam ex horti cultura tolerantem, profitentemque manus ſuas ſuffeciſſe deſiderio ſuo, & nihil habenti nihil defuiſſe. Victorias Alexandro peperit ſui exercitus diſciplina; diſciplina ſteterit paupertate magiſtra, ut Darium monuit ſapienter Charidemus Athenienſis. Dictus eſt Callias quidam Agrigentinus, ob prolixam in homines juvandos voluntatem, ipſius liberalitatis præcordia habuiſſe; & propitiæ Fortunæ ſinus ipſe, non homo fuiſſe; domus ejus quædam munificentiæ officina. Alimenta inopibus, dotes pauperculis virginibus, ſolatia detrimento affectis erogabat.
1 Hoſpitibus patebant ædes ejus ruſticæ & urbanæ; quingentos homines aluit aliquando & veſtivit. Quaſi poſſeſſiones ejus commune fuiſſent omnium patrimonium, Auſteri fuerunt veterum Italorum mores, ſive ex Pythagoræ, ſive Pythagoreorum præceptis; Charondæ imprimis; item Zaleuci, qui legibus ſuis Locrenſium luxum coercuit, ſublatis aureis annulis, veſtibus auro intertextis & Mileſiis. Ante Saturni adventum Latium incolebat gens dura, quæ nec opes componere, nec ex agricultura quærere, nec repertis parcere norant. Aſperitatem hanc victus non ſuſtuliſſe ſed mitigaſſe dictus eſt Saturnus, aureæ ætatis conditor. Eam retinuit Evander; item Sabini, parca gens, frugalis & laborioſa; Etruſci quoque, & Rutuli. His majoribus prognati Romani parſimoniæ & duritiei legem ab iis receperunt. Nonnulla ex libro Catonis De moribus refert Gellius, unde ſeveram vetuſtiorum Catone temporum diſciplinam intelligas. Elegantia, qua ſignificatur cultus amœnior & nitidior, tanquam vitii nomen ab eo uſurpatur; & reprehendi demum deſita eſt, non cœpta laudari. Veſtiri, inquit, in foro honeſte mos erat, domi quod ſatis eſſet: equi carius emebantur, quam coqui: graſſatores appellabantur, qui ſe ad convivia aut Poëtices delicias applicabant.

Gell. lib. 11. cap. 2.

Apul. Apol. Paupertatem ſcribit Apulejus populo Romano imperium fundaſſe à primordiis, ejusque veſtigia in ſimpulis & catinis fictilibus, quibus in ſacrificiis utebantur, etiam extremis & opulentis temporibus extitiſſe. Creſcentibus opibus, non ſtatim tamen crevit opum cupiditas. Omnis in ornamentum patriæ divitiarum ſplendor conferebatur. Quærebatur in re domeſtica, inquit Cicero, continentiæ laus, in publica dignitatis; in privatis rebus tenuiſſimo vivebant cultu; & ad imperii gloriam omnia revocabant. Brevis erat illis privatus cenſus, commune magnum. Magnis impenſis templa exſtruebantur & oppida: fortuito ipſi ceſpite utebantur ex præſcripto legum; & aſpera adſtricti diſciplina, ruſticis operibus & agreſti victu exercebantur, tantaque erat argenti penuria, ut cum legatos Carthaginenſes excepiſſent frequentibus epulis, idemque argentum menſis ſingulis adhibuiſſent, ſuperbæ gentis dicacitatem experti ſint. Graviſſimum autem habuerant Romani & ſanctiſſimum paupertatis magiſtrum Numam, cujus conjux Egeria ſimulacrum eſt paupertatis per allegoriam ingenioſe confictum, & in hiſtoriæ demum partem incaute traductum. Miratus ſum equidem ſæpenumero nemini, ſive veterum ſive recentiorum, rei veritatem vel minimum ſuboluiſſe, cum nomen ipſum *Egeriæ* rem clariſſime indicet. Nam Egeria nihil aliud ſonat, quam paupertatem; voce ab egendo derivata, quaſi Egeniam dicas. Sic ex, canimen, carmen; ex, genimen, germen. Magnos hic præſentio Criticorum motus, ac eorum præcipue, quibus nihil niſi ſua placent. Sed os ipſis oppriment probiſſimi auctores Dionyſius Halicarnaſſeus & Livius, qui conceptis affirmans verbis, inopem Romanis *egerium* dici ſolere; atque ita ab egeſtate dictum Aruntis filium, Demarati nepotem; cum poſt patris & avi obitum natus in nullam hæreditatis partem veniſſet. At Egerius ille Lesbius Tuſculanus, Dictator Latinus, Catoni & Feſto memoratus, qui lucum Dianium dedicavit in nemore Aricino, ab Egeria illic culta nomen videtur eſſe ſortitus. Ergo Egeria, inopia eſt; cumque inopem vitam amaverit Numa, & paupertatem velut amplexus ſit, Egeriam amaſſe, & uxoris loco habuiſſe dictus eſt. Cumque paupertas ſoror bonæ mentis eſſe credita ſit, hinc ab Egeria ritus ſacrorum regnandi artes, & vitæ ſancte inſtituendæ præcepta fertur accepiſſe. Quod cum finxerunt fabulæ hujus artifices, perinde eſt ut ſi dixiſſent, paupertatem, frugalitate & continentia conjunctam, Numæ magiſtram fuiſſe ad bene beateque vivendum, ad colendos Deos, ad regnum prudenter adminiſtrandum. Fuerunt, qui dicerent Egeriam

Cic. pro Flacc.

Dionyſ. Halic. l. 3. Liv. l. 1. c. 34.

unam

unam fuiſſe ex Muſis, quod ad cultus tenuitatem ſtudia literarum addiderit Numa. Rectius Ovidius & Plutarchus, qui ad conſuetudinem & conſilia Egeriæ, Muſarum quoque monita adjunxerunt, hoc eſt, ſtudia literarum ad paupertatem. Hinc lucus, in quem ſecedebat Numa, Camœnarum dictus. Egeriam Deam Camœnis gratam eſſe ait Ovidius; hoc eſt, frugalitatis amicas eſſe Muſas. Quid hoc eſt vero, quod narrant Hiſtorici, Numam ad firmandam fidem de conſuetudine, quæ ſibi cum Egeria intercederet, deque emolumentis, quæ inde ad ſe provenirent, invitaſſe viros bonos pleroſque ad epulas, & plebejo eos apparatu ac vili ſupellectile excepiſſe, ac repente menſas opipare inſtructas, & domum pretioſis vaſis ornatam apparuiſſe? Nempe ſic bona paupertatis adumbrant, quam qui placate & ſapienter ferre poteſt, & cupiditatibus ſuis modum imponere, is vero dives eſt; cum veræ opes non in auro & argento, ſed in animi moderatione ſitæ ſint. Cæterum ut fabuloſa ſint cætera, conſtat certe Numam imbutum tetrica ac triſti Sabinorum diſciplina, ſimplici cultu, & victu tenui ac paupere, toto vitæ tempore fuiſſe delectatum. Venerata eſt recentior ætas fictiles urnulas & capedines Numæ, ſimpuvium, nigrum catinum, & Samias patellas. Numæ temporibus, inquit Tertullianus, frugi religio & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cælo, ſed temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia. Atque hæc origo eſt fabulæ de Egeria, quam & pro fabula veteres habuerunt. Cicero ait, qui in pœmate ſuo de Mario veritatem quærant, non dubitare quin iidem cum Egeria collocutum Numam putent. Sic Dionyſius Halicarnaſſeus, ſic Plutarchus. Quid falſi ineſſet in re, perſpexerunt hi quidem; quid veri ineſſet, non agnoverunt. An ex eo quod Aricinus ille lucus domicilium Egeriæ ſive Paupertatis habitus eſt, factum deinde, ut ad Aricinum clivum mendicorum multitudo magna ſtipem rogaret, velut latentis illic Deæ favorem ſperantes? Qui Egeriæ nomen factum volunt, ſive ab egerendo partu, ut Feſtus; ſive ab egerendis aquis, ut Auguſtinus, qui Egeriam propterea Numæ conjugem dictam putat, quod ipſe egereret aquas, unde Hydromantiam faceret; nulla probabili ratione nituntur. Inopia & frugalitate pares Numæ fuiſſe reliquos Reges, præter Superbum, teſtificatur Cicero. Stante republica floruit eandem diſciplina. Agros ſuos viri ipſi principes manibus ſuis fodiebant, nudi, ſqualidi, pulvere ſordidi, perpaucis jugeris contenti. Perniicioſum intelligi civem dixit M. Curius, cui ſeptem jugera non eſſent ſatis. Quatuordecim Quintio Cincinnato ſufficie-

Ovid. Metam. l. 15. v. 482. Plutarch. in Numa.

Ovid. Faſt. l. 3. v. 275.

Tertull. Apol. c. 25.

Cic. l. 1. de legib.

Dionyſ. Halic. l. 2.

Plut. Num.

Feſtus in Eger. Aug. de civit. Dei, l. 3. c. 35.

Cic. Paradox.

ſufficiebant. Sero panem eſſe Romani cœperunt, cum ante pultibus veſcerentur: ſuaque ætate ſacra priſca & natalium pulte fitilla fuiſſe confecta, tradit Plinius. Piſtoribus ante Perſei bellum uſi non ſunt; panem ipſi ſibi faciebant Quirites, mulierumque id opus erat. Coquos non habebant in ſervitiis, ſed conductitios. Sera quoque fuit apud Romanos vitium cultura: neceſſariis frugibus arva ſerviebant, cum carere vino poſſent, frugibus non poſſent. Poſt Antiochum devictum prohibuerunt Cenſores pœnis propoſitis, ne exotica unguenta Romam inferrentur. Per hæc tempora extiterunt Romæ illuſtria continentiæ & frugalitatis exempla: quæ fuſe expoſita ab aliis nos ſtrictim delibabimus. Valerius Publicola, exactis Regibus, ter Conſul, rebus præclare geſtis, magna parta gloria, deceſſit tam pauper, ut in bonis unde efferretur non reliquerit, ad idque publica impenſa præſtita ſit. De Menenio Agrippa, Patres inter atque plebem pacis ſequeſtro, idem proditum eſt. Cn. Martius munera à Conſule ob fortitudinem oblata non admiſit, cognomine à Coriolis expugnatis ducto contentus, & rei geſtæ gloria. Quintio Cincinnato victum quatuor agri jugerá manu ejus arata atque ſata ſuppeditabant. M. Curius Romanæ frugalitatis exactiſſima norma, agreſte ſcamnum, ligneum catillum, rapa toſta, auro Samnitium à ſe domitorum à legatis allato, & Pyrrhi à ſe Italia exacti prædæ antepoſuit, ne receptis quidem jugeribus agri quinquaginta, quæ ſibi à Senatu præmii loco decreta fuerant. Par Fabricii laus in reſpuendis Samnitium & Pyrrhi donis. Vocem hanc Epicuri ex Cynea auditam exhorruit, Omnia voluptatis cauſa facienda. Et quas divitias Imperator ſpreverat, Cenſor notavit. Hujus collega & æqualis Æmilius Pappus paupertatis quoque nomine celebratur. Similis item Fabii Gurgitis, Fabiorum Pictorum, & Ogulnii abſtinentia, cum accepta à Ptolemæo, ad quem legati miſſi fuerant, dona detulerunt in ærarium, vel, ut alii narrant, penitus repudiarunt. Tanta certe fuit temporum illorum continentia, ut Romam miſſus à Pyrrho hic Cyneas cum ſplendidis donis, nullam domum muneribus ſuis patentem invenerit. Agrum ſuum conſerebat Atilius Serranus, cum ad honores & imperium à Senatu accerſeretur. Æqua fuit Atilii Reguli paupertas. Alebatur cum uxore & liberis totaque familia ſeptem jugerum proventu. Tam anguſta fuit Æliæ gentis res familiaris, ut ſexdecim Æliis domuncula una, unus agellus ſatis eſſent. Atque hoc paupertatis exemplum reliquerunt poſteris ſuis: nam cœnabat fictilibus, cum gereret Conſulatum, Sextus Ælius Catus; nec fictilia hæc argen-

Plin.l.18.c.8

argenteis vaſis, quæ muneri ad eum Ætoli mittebant, permutare voluit. Hunc Sextum Ælium Catum Plinius & Valerius Maximus cum Quinto Ælio Tuberone perperam confundunt, cujus celebrata quoque non modo paupertas eſt, ſed ex paupertate quoque captata gloria: nam publicum procurans epulum in Capitolio, ligneos lectulos hœdinis pellibus inſtravit, & Samia vaſa appoſuit; quaſi paupertatem ante Jovis ipſius cellam conſecrare vellet, & homines à luxuria jam gliſcente revocare. Verum continentia hæc, quæ privata placuerat, publica improbata eſt, & indigna imperii ſplendore habita; propterea que in comitiis prætoriis Tubero deinde repulſus eſt. Primus in ejus domum argentum intulit Paulus Æmylius, donata ei ex manubiis Macedonicis phiala quinque pondo, cum nullum ad id tempus argenti ſcrupulum gens hæc habuiſſet. Sed & filiam jam ante nuptum ei collocaverat Paulus, probata hominis frugalitate & parcitate, quam coluit ipſe tam ſancte, ut immenſos Macedonum à ſe devictorum theſauros ne aſpexerit quidem, ſed Quæſtoribus permiſerit, & poſt ditatum ex gaza Perſei ærarium inops ipſe deceſſerit, nec niſi ex vendito fundo, qui unus tota hæreditas erat, unde dotem reciperet, uxor habuerit. Paternis hæſit veſtigiis Scipio Æmilianus, nihilo divitior, everſa Carthagine, cum milites ſuos locupletaſſet. Atque hanc ejus temperantiam laudavit Panætius: quæ laus, inquit Cicero, fuit non hominis modo, ſed & temporum illorum. Magnum eadem ætas continentiæ documentum dedit in C. Sempronio Graccho. Nec hanc de ſe profiteri ſanctimoniam erubuit in concione, quam ex Sardinia redux ad populum habuit. Valde quoque laudata eſt Africani majoris abſtinentia, quam vel hoc facto teſtatus abunde eſt, cum aurum pro redemtione formoſæ virginis allatum juſſit ad puellæ dotem accedere, & aurum cum virgine, intactum utrumque reſtituit. Præluxerant ipſi ad hanc virtutem domeſtica exempla: nam Cn. Scipioni ejus patruo, unde filia collocaretur cum non ſuppeteret, viri magni egeſtati ſubvenit reſpublica, & puellæ dotem de ſuo numerari juſſit. Nec copioſiorem fecit L. Mummium diruta Corinthus, urbs longe ditiſſima, cujus opes ornarunt Italiam. Itaque filiam ejus inopem Senatus, itidem ut illam Cn. Scipionis, ex publico dotavit. Ut ſimiles fuerunt abſtinentiæ gloria ambo illi Scipiones Africani, ſic & Catones duo. Triumphum ex Hiſpania quæſiturus ſuperior Cato, cum tribus ſervis profectus eſt, in pellibus hœdinis ſomnum capere ſolitus, eodem cibo & vino uti, quo remiges atque ſervi. Veſtis ſimplex, vilis ſuppellex, mancipia utilia potius quam

Plin. l. 3. c. 11.
Valer. Max. libr. 4. c. 3.
Cicer. 2. Offic.

Digitized by Google

quam formoſa. Oppida pedibus obibat. Cenſuram ſuam ad emendandos reipublicæ mores, & reprimendum luxum contulit; quod & ſtatuæ ejus populus potius, quam imperia & triumphum adſcribi juſſit. Etſi plurimos offendit iſta ſeveritas. Honori potius ſibi ducebat, res magnificas non concupiſcere, quam poſſidere. Nempe M. Curii temperantiam æmulabatur. Uticenſis vero pecunias Ptolemæi intulit in ærarium, cum ſumma integritatis & innocentiæ laude. Ex magnis rei familiaris anguſtiis emerſit ad ſummos honores M. Æmilius Scaurus. At jam radices in hac republica ſpargebant avaritia & luxuria, quæ demum in publicam perniciem poſt devictam Aſiam erumpere cœperunt. Domitæ enim Aſiæ opes Romam invectæ mores priſtinos infecerunt. Queritur

Cic. l. 2. Offic. Cicero in libris De officiis, decem & centum annis antequam hæc ſcriberet, legem latam eſſe à Piſone de pecuniis repetundis, cum antea nulla fuiſſet; multas fuiſſe poſtea, multos reos, multos damnatos; & ſublatis deinde legibus & judiciis, ſocios expilatos & direptos. Queritur

Salluſt. Catil. item Salluſtius, Romanos, cum res dubias & aſperas facile tuliſſent, otium & divitias non tuliſſe. Avaritia, inquit, fidem, probitatem, cæterasque bonas artes ſubvertit; pro his ſuperbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit: pecuniam, cujus ſtudium habet avaritia, nemo ſapiens concupivit; corpus, animumque virilem effœminat avaritia, quaſi malis venenis imbuta: ſemper infinita, ſemper

Salluſt. Jugurt. inſatiabilis eſt, neque copia, neque inopia minuitur. Profert & Jugurthæ teſtimónium adverſus ſordes Romanorum, qui Urbem appellabat venalem, & mature perituram augurabatur, ſi emtorem inveniſſet. Obviam itum eſt gliſcenti malo per ſumtuarias leges, quæ ex Rhetris Lycurgi, & Axonibus Solonis petitæ fuerunt. Funerum ſumtibus modum impoſuerat lex regia Numæ; impoſuerant & leges Decemvirales, & Poſthumia, & Corneliæ, unde nonnulla in Pandectas translata ſunt. Agrorum continuandorum cupido ingens excitavit legem Liciniam de quingentis jugeribus; oratorum avaritiam, munerumque licentiam compreſſit Cincia de donis & muneribus. Oppia, ardente Punico bello ſecundo lata, muliebrem luxuriem coërcuerat, conceſſa tantum ſemuncia auri, vetitis verſicoloribus veſtibus, & vehiculorum in Urbe uſu. Eadem poſt annos viginti abrogata eſt, fruſtra renitente Catone, qui & tum ſæpe ſe queſtum dixit de magiſtratuum cæterorumque ſumtibus; & de civitatis avaritia ac luxuria, quæ peſtes omnia magna imperia everterunt, tum maxime conqueſtus eſt. Dolet Urbi, inquit, illata eſſe peregrina

grina ornamenta, vetera Deorum fictilia vel ludibrio eſſe vel pudori; peſſimus eſt pudor parſimoniæ vel paupertatis. Jam quot cibariæ aliæqve leges exoletum frugalitatis morem revocare Romam tentarunt? Orchia, Fannia, Didia, Liciniæ, tum Stolonis Licinii, qua agrorum determinatur modus, tum Licinii Divitis, qua ſumtuum; Cornelia Dictatoris Sullæ, Æmylia Scauri Lepidi, Antia & Julia Auguſti. Quibus adde edictum Antonii in eandem ſententiam. Has leges temporis diuturnitate & luxu Imperatorum ſeneſcentes reſtituere conatus eſt Julianus Imperator, non pro imperio quidem & auctoritate ſua, ſed exemplo; cum vili & fortuito gregalium militum cibo contentus, prandia ſtataria caperet, cubaret ſub dio in nuda humo, vel in ſtorea & ſiſurna, & inde quotis quibusque noctibus mediis abrupto ſomno ad negotia exurgeret. Ante eum Conſtantius, Conſtantini magni pater, tenui & ſimplici cultu, Pauper cognomento fuerat appellatus, cum paupertina uteretur ſupellectile, & intra privatorum hominum modum ſe contineret. Digrediendum nunc eſt in Orientem, ac conſulendi primo Judæi. Qua gente etſi nulla hodie attentior eſt ad rem, & pecuniarum cupidior, valde tamen commendant Thalmudiſtæ benignitatem in pauperes; quos ſi quis averſetur, perinde facere cenſent, ut ſi ſerviat idolis, & homicidii reus fiat; pecuniam quippe idoli loco habere, egenum vero non ſublevando interficere. Moſi anteponunt eum, qui clam pauperibus ſubveniat. Quæ cum doctrina Chriſtiana apprime conveniunt. Proponunt ſuis Thalmudiſtæ exemplum Mombazi regis, qui avitis facultatibus in egenos erogatis, cum agnatis ſuis minime id probari ſciret, dixit ſe eas in cælis tuto in ſuos uſos collocaſſe, cum in loculis furum rapacitati obnoxias ſui majores repoſuiſſent. Quæ dicta à Chriſto jam ante pronuntiata vel acceperat à Chriſtianis, vel ex tritis hoc tempore inter Judæos adagiis & Chriſtus, & Rex ille ſumſerant: nec inter Judæos ſolum tritis, ſed & inter Romanos. Nam ſcriptum eſt à Seneca, alibi poſitas eſſe divitias, quam quo congeruntur: & à Martiale, fluxas eſſe divitias; extra fortunam eſſe eas, quæ donantur amicis; easque nos opes habituros, quas dederimus. Mombazus hic eſſe videtur rex Adiabenorum, Izates Joſepho dictus, Monobazi regis filius, Monobazi alterius frater, qui Judaicam religionem amplexus, Hieroſolymæ fame laboranti opitulatus eſt, miſſa grandi pecuniam, cum Helena mater ejus ex Alexandria & Cypro magnam tritici vim advehi curaſſet. Præcipua vero in hac gente laus Eſſenorum fuit, divitias aſpernari, pecuniam nullam

Thalm. Baba bathr. c. 1.

Matth. 6, 1. & ſeq. & 2. Cor. 9, 7.

Matth 6, 19. 20. & 19. 21.

Seneca Ep. 92. Martial. l. 5 Epigr. 43.

Joſeph. Antiq. libr. 20. cap. 2.

lam reconditam habere, nullos certos reditus, non latifundia, inſtitores ne noſſe quidem, vivere in diem, proprium nihil poſſidere, facultates ſuas & parta ex quotidianis laboribus lucra publici inter ſuos juris facere, æqualitatem ſervare, communibus bonis, tanquam in diviſo fratrum multorum patrimonio uti. Pervulgatum hoc celebratur inter Arabes adagium: Præteribunt opes, opera bona non præteribunt. Liberalitatem & egenorum ſubſidium ſæpe commendat Alcoranus: atque hoc unum eſt è Muhammedicæ legis fundamentis. Et quantumvis avari Tur-
Diodor. l. 5. cæ & rapaces, benigni ſunt tamen adverſus pauperes. Narrat Diodorus Panchæos, Arabicam gentem, proventus ſuos referre in publicum, & unicuique à Sacerdotibus pro merito diſtribui. Sacerdotum Ægyptio-
Porphyr. de abſtin. ab animat. l. 4. §. 6. 7. rum temperantiam prædicat Chæremon apud Porphyrium. Simplex eorum victus atque veſtitus: vino, pane, oleo, & animalium carnibus ſe abſtinebant, exoticos cibos & potiones reſpuebant. Et Theſpeſion
Philoſtr. vit. Apollon. l. 6. c. 5. Ægyptius Gymnoſophiſta apud Philoſtratum, multis adhortatur Apollonium ad tenuitatem victus, quam ſapientiæ & veritatis magiſtram appellat. Hannibalem Pœnum refert Frontinus in nuda humo ſagulo tectum requieſcere ſolitum, & de nocte ſurgere, non ante veſperam cibum cepiſſe, duobus ſolum lectis diſcubitoriis ad menſam adhibitis. Perſæ, ut aſperum & ſterile incolebant ſolum, ita in magna paupertate vivebant priſcis temporibus. Rigidi victus fuiſſe, & in pulmento ſale tantum uſos
Hieronym. in Dan. 7. Xenoph. Cyrop. l. 1. Strabo l. 15. & cardamo teſtatur Hieronymus, auctorem ſecutus Xenophontem, qui pueros ait ſevera diſciplina ad parſimoniam & frugalitatem fuiſſe inſtitutos, panes domo afferre ſolitos ad cibum, naſturtium ad obſonium, ſcyphum ad hauriendam ex flumine aquam. Carnes addit Strabo ad panem duriſſimum: ſed recentiora tempora reſpiciebat, quæ priſtinam ſeveritatem & paupertatem luxuria mutaverant. Strabonis tamen ævo ad æſtus, frigora, & imbres tolerandos condocefiebant, ad noctes ſub dio agendas, & ſylveſtribus fructibus ſedandam famem. Sed redeamus ad
Xenoph. Cyrop. l. 8. Xenophontem. Pheraulam is à Cyro locupletatum inducit differentem cum Saca, moleſtius eſſe amittere opes, quam jucundius poſſidere; paratum itaque ſe univerſa hæc, quæ à Cyro acceperat, Sacæ reſignare; hoc unum petere, ut alatur tanquam hoſpes, vel vilius etiam quam
Plin. l. 6. c. 27. hoſpes. Babytacenos ſeptentrionalis Tigris alvei accolas tradit Plinius, ſolos mortalium aurum odiſſe, & defodere ſolitos, ne cui eſſet in uſu. Nunc quoque Perſarum ignis cultorum ſummo Pontifici omni victus ſplendore, omni elegantia interdictum eſt; nihil in ejus domo ſuperfluum

fluum conſpici debet, nihil ex ingentibus divitiis, quibus fruitur, in ſequentem annum ſervari, omnia in pios uſus ac egentium præcipue ſubſidium erogari, continuo ipſe jejunio macerari. Brachmanibus Indis inuſitatæ temperantiæ teſtimonium antiqui ſcriptores commodant. Nullæ ipſis opes, non pecuniæ, non agri, non domus: nudi vivebant ſub arborum ramis, in herbis abjecti dormiebant; victus, baccæ arborum & olera; potus, aqua profluens. Repudiarunt dona Alexandri; pauxillum receperunt olei, honoris cauſſa, ne qui ſapientiæ præ ſe ferebat reverentiam, deſpectus abiret. Ipſum tamen ab infinitis cupiditatibus auri, gloriæ, voluptatum, dominationis, ad continentiam ſalutaribus conſiliis traducere conati ſunt. Hos cum vidiſſet Appollonius, dixit nihil eos habere, & omnia tamen, quibus alii fruuntur, poſſidere. Id optat Paulus Corinthios Chriſtianos conſequi; id inter bona ſua computat Paupertas apud Ariſtophanem; ut & apud Terentium inter ſua paraſitus Gnatho, aliena vivens quadra, pauper de ſuo, dives de alieno. Samanæi, adſcriptitii Indorum Philoſophi, non nativi, nec progenie Philoſophorum orti, ut Brachmanes, omnes facultates relinquunt, nihil ſibi proprium retinent; fructibus, oleribus, pane & oryza aluntur. Sed & tota Indica gens colebat æqualitatem, nec quiſquam in ea vel mancipabatur in ſervitutem, vel externis ſervis utebatur; legem hanc ſibi ab antiquis Philoſophis traditam cuſtodientes. Perſeverant ad hanc diem Brachmanum ſectæ atque ritus, etſi pro locorum varietate & hominum ingenio, nonnihil adulterati. Nudi tamen omnes agunt, ſic quaſi bona omnia ejurantes; vitam tolerant emendicata ſtipe, & ſemel in die cibum capiunt; liberales ipſi, & egenis juvandis promti, ſic ad vitam æternam perveniri credentes. Quæ totius gentis laus eſt à veteri ævo. Teſtamento relinquunt aliquantum pecuniæ viris quibuſdam, qui viatoribus per deſerta errantibus aquam ſubminiſtrant. Quorumdam cultus eſt aſperior, Joguiorum imprimis, qui habitant in ſpecubus, ſylvis, locisque ſolis, omnium inopes, nudi, aut horrido cilicio tecti, longe vagantur nonnunquam, ad ſtipem, non corrogandam, ſed ſi ſponte offeratur, colligendam; algore & æſtu, inedia, vigiliiſque confecti, cinere conſperſi cultu horridi. Sunt, qui vivant, non in diem modo, ſed & in horam, nihil aut in craſtinum, aut in repoſita, nec ex prandio in cœnam ſervantes. Quidam etiam ex Brachmanum ſanguine neutiquam creti, huic tamen vivendi generi ſe dedunt. Macaſſarenſibus Sacerdotibus vetitum eſt mancipio poſſidere quicquam; aliena liberalitate vivunt. Mendicitati quoque ſe addicunt

2.Cor. 6, 10.

Ariſtoph. Plut. Act. 2. Sc. 5.

Terent. Eun. Act. 2. Sc. 2. v. 12.

cœnobitæ Siamenſes, quos Talapoinos appellant. Corrogato veſcuntur cibo: ſimplex illis & unica veſtis: pecuniam non contrectant: quam ſi quis ipſis largiatur, manu diſpenſatoris acceptam ſtatim in pios ſumtus impendunt. In Moluccenſi gente pecuniæ nullæ, nullæ divitiæ. Commercia agitant permutatione caryophyllorum, quibus abundant; mercesque invectas non ex pretio æſtimant, ſed ex neceſſitate atque uſu, & tranquillam paupertatem anxiis divitiis anteponunt. Egregium continentiæ exemplum in Sinenſi gente fuit Confutius; nam opes parvi fecit; atque utilem eſſe earum contemtum dixit ad comparandam ſapientiam; item unumquemq; ſua ſorte debere eſſe contentum, nec quicquam concupiſcendum præterea; & mediocritatem in omnibus conſtanter eſſe tenendam, quam & toto libro commendavit. Tertia Sinenſium ſecta, quæ ab Indis orta eſt, & à Xaca auctore nomen habuit, ſtipem emendicare ſolet. Sectam alíam commemorat Martinius, ab Hiuhingo quodam conditam, quæ manibus ſuis omnia ad vitam ſibi neceſſaria parat; veſtes ex contextis herbis, calceos ex ſparto, culcitras ex ſtramine, alimenta ex agricultione: pro nihilo pecuniam ducunt: æqualia inter eos & communia omnia. Priſcorum regum gentis hujus mirabile fuit piæ paupertatis ſtudium. Agros ipſi colebant ſuis manibus, unde fruges & vina ad ſacrificia perciperentur. Reginæ ſerica nebant ad ſacras veſtes. Jamambuxorum Japonenſium ordo, qui magna floret ſanctimoniæ fama, ſtipem corrogat, & cultu ac victu utitur parciſſimo. Scytharum paupertatem conteſtati ſunt veteres; unde & Abios, hoc eſt, vita carentes, quidam dictos putant. Paupertate hac gloriabantur apud Alexandrum. Nullus ipſis auri & argenti uſus, proindeque nec cupido: nullus uſus lanæ nec veſtium: tegumentum, ferinæ aut murinæ pelles: nulla tecta, nec munimenta: plauſtra ſunt domus: victus ex lacte equino atque melle: animalium fere carnibus abſtinent: omnia ipſis communia, exceptis gladiis & poculis: communes & immetati agri, quibus longiorem annua culturam non adhibent: æquales principibus humiliores: nihil alienum concupiſcunt: nullæ ipſis cauponæ: mercatura rerum permutatione tota conſtat: voluptariæ artes nullæ, nulli muſici, nulli hiſtriones, nulli pictores, nulli ſculptores: effuſa in hoſpites benignitas. Ex hac temperantia factum eſt, ut juſtiſſimi dicti ſint ab Homero & à Chœrilo. Quippe, inquit Strabo, Philoſophi temperantiæ proximam juſtitiam poſuerunt, & ut juſti eſſent, temperantes eſſe conati ſunt; vixque ſtudio ſunt aſſecuti, quod Scythis natura tribuit. Ergo nec avaritiæ adjuncta mala norunt, invi-

Martin. Hiſt. Sinic. lib. 5.

Homer. Iliad. γ. v. 6.

Chœril. ap. Strabon. l. 7.

Strabo l. 7.

invidiam, odium, metum. Hinc Dromichætes Getarum rex capto Lyſimacho, à quo fuerat bello laceſſitus, ad pacem ſecum colendam, commonſtrata ſua ſuæque gentis paupertate, hortatus eſt. Hinc Anacharſis, in Scythicis plauſtris natus ex fratre Regis, præclarum Græcis frugalitatis documentum præbuit, de qua & verſus condidit. Mihi amictus eſt, inquiebat ipſe de ſe in Epiſtola ad Hannonem, Scythicum tegmen; calceamentum, ſolorum callum; cubile, terra; pulpamentum, fames; lac, caſeus, & caro, cibus. Eosdem fere mores Germanis, Scythicæ genti, tribuit Cæſar. Delicias, luxum, opes ignorabant: ſub frigidiſſimo cælo degebant fere nudi, parvis intecti rhenonibus: victus idem ac Scytharum, ſimplex, fortuitus, ſine delectu, ſine apparatu: non coibant in urbes, ſed diſcreti habitabant: nulli agrorum fines, quos non plus uno colebant anno, ſuccedentibus Scythico more in culturam vicariis, quod ne nunc quidem dedidicerunt Circaſſi: nulla adverſus frigora & æſtus ædificia, proindeque nec ulli architecti, aut agrimenſores: plauſtra habitabant, vel tuguria in unum diem ſtructa rudi ac informi opere: nulla ipſis pecuniæ cupiditas: comparabant neceſſaria mercium pemutatione: æquales humilium & potentium opes: & Galli ad eos traducti in eosdem conceſſerunt egeſtatis & patientiæ ritus. Quorundam ex illis fuit etiam aſperior vita. Fœda Fennorum paupertas; arbores, domus; victus, herba; veſtitus, pelles; cubile, humus. Apertiſſimæ cæterum omnium domus, & perhoſpitales. At Taciti ætate jam infregerat duritiem hanc ſequax luxuria, paulatimque remolleſcere cœperant. Et ſexto demum poſt Chriſtum natum ſeculo, certis ſedibus collocatis in mitiores cultus tranſierunt. Digna quoque commemoratione eſt expromta Celtiberorum erga hoſpites liberalitas. Feri illi & immanes Caraibæ Americani vehementer improbabant Europæorum noſtrorum infinitam avaritiam, & ſæpe eos amice & ſapienter caſtigabant. Nam quid tibi vis, inquiebant, ô frater, aut quid quæris? annon terra, bona illa mater, quæ majores tuos liberaliter aluit, eadem te alere poteſt? Inſanis, amice, inſaniunt Europæi omnes, tui ſimiles, quos ſapientia nobis antecellere putas. Omitte curas illas inanes congerendarum opum, quæ te atterunt, & vitam, quam ſublevare ſtudes, paulatim minuunt. En ego, en cæteri gentiles, en parentes mei: vixerunt illi, & nos nunc vivimus jucunde; cumque divitiis careamus, nihil deſit tamen. Firma nobis eſt valetudo, robuſtæ vires, longæva vita: vos infirmi, macilenti, imbecilles, & brevis ævi. Igitur nec partiuntur agros, nec agrorum proventus inter ſe dividunt. Com-

Cæſ. Bell. Gall. l. 6.

Tacit. de mor. Germ. cap. 60.

Communis eorum uſus eſt. Peruviani quoque haud paulo his humaniores, nihilo magis tamen divitiarum appetentiores fuerunt. Paupertati denique & ſpontaneæ mendicitati ſe adſtringunt Mexicani cœnobitæ.

CAPUT XVII.

De lege Chriſti, qua cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos.

EGIMUS de iis officiis vitæ humanæ, quæ ſpectant ad Deum, & quæ ad nos ipſos. Supereſt, ut ea delibemus, quæ præſtare debemus cæteris hominibus. Quod fiet ſtrictim à nobis, cum officiorum illorum lex à natura nobis fere tradita ſit, in iiſque approbandis fuſe multumq; verſata ſit Philoſophorum Chriſtianorum & exoticorum diligentia. Nonnulla tantum attingemus, in quibus Chriſti lex naturali legi videtur refragari. Cujusmodi illud eſt, quo cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos. Quippe aliud nobis ſuadere videtur naturalis ille ſui ipſius amor, quo nobis ipſi cari ſumus præ rebus cæteris, omniaque ad ſalutem noſtram noſtraque commoda referimus. Notum illud Euripidis, Nemo homo non ſe plus vicino ſuo diligit. Hunc tamen errorem eſſe perverſæ & corruptæ naturæ, non rectæ & integræ præceptum, acutiores plerique viderunt; quippe ſpectandum eſſe genus humanum, tanquam corpus unicum variis conflatum membris, quorum omnium ſalus ſalute corporis totius contineatur; & corporis viciſſim totius incolumitas incolumitate ſingulorum membrorum; atque id futurum, ſi membra ſingula ſui rationem habeant tanquam partium corporis unius, non tanquam corporum ſingularium: cumque dolente membro aliquo corpus integrum doleat, & dolente corpore doleant quoque ſingulæ partes, dolente parte aliqua, cætera membra dolitura; ac proinde membris ſingulis curæ eſſe debere ſanitatem cæterarum partium, itidem ut ſuam. Sic ſenſerunt proxime à nobis commemoratæ gentes, & ſectæ Philoſophorum, quæ bona omnia in commune reponi, & æqualitatem inter omnes ſervari voluerunt. Velut illa Pythagoræ, quæ caritate complectendos eſſe omnes homines docuit. Ubertim hæc tradita ſunt ab Jamblicho & Hierocle, diſertis Pythagoricorum dogmatum interpretibus. Sanxit igitur Pythagoras omnium amicitiam erga omnes, ſed non ad eundem modum; aliter diligendos alienigenas, aliter cives, aliter domeſticos, aliter agnatos,

agnatos, aliter bonos, aliter malos; hos propter naturam, illos propter naturam & ſententiam; diligendos bonos, malos odio non habendos; Deumque imitandum, qui benefacit improbis, probos ſibi adjungit. Doctrinæ hujus auctorem & inventorem Pythagoram non dixiſſet Jamblichus, ſi unum hoc eſſe ſciviſſet ex capitibus Iſraëliticæ legis, Pythagoræ non ignotæ. Porro ex omni amicitia removebat contentiones, & iram domari, condonari injurias, & conjunctionem animorum ſancte coli volebat; ac præcipue inter ſectæ hujus participes. Quod & magno animo factum ab iis eſt, cum mortem præoptaverint multi, quam deeſſe amicitiæ. Quod ſi aliquando erumpente ira veniſſent ad jurgia, ante occubitum Solis datis dextris & amplexibus pax coaleſcebat: Deum in ſe habitare rati, qui unus cum ſit, unum quid efficeret ipſos, & disjunctione eorum ac inimicitia diſcerperetur; membra eſſe homines omnes corporis ejuſdem, quæ mutuam opem poſcant; quippe homines humano generi natos eſſe; tumque nos optime cum aliis hominibus acturos, ſi illorum nobis perſonam, illis noſtram imponamus: ergo amicitiæ legem virtutum omnium vinculum eſſe, fructum, apicem, atque finem. Ex hac doctrina manavit lex Locrenſibus lata à Zaleuco Pythagoræ diſcipulo, quæ diuturnas geri vetat inimicitias, & benignum ac placabilem ſumi animum jubet; qui aliter fecerit, pro fero & immiti haberi. Profecta videntur & ex præceptis, quæ Phalaridi tradidiſſe fertur Pythagoras, aurea illa dicta, quæ immani huic tyranno tribuuntur in epiſtolis illis ſuppoſititiis, quæ extant, & à Luciano confectæ creduntur. Scribit ille ad Amphinomum, ſe beneficio obſtrictum eſſe viris bonis, cum ab iis beneficia ſua accepta ſunt; & ad Aſtypalæenſes, gratiam eam ſibi præſtari, quæ à ſe petitur; ſeque poſtulati beneficii gratias reddere, non expectare. Execrari eos ſolebat Socrates, qui primi ſejunxerant utilitatem à natura, ſibique exiſtimabant utile eſſe poſſe aliquid, quod naturæ humanæ, totique hominum ſocietati utile non eſſet; atque id caput eſſe malorum querebatur. Plato fratres eſſe dicebat, quicunque in eadem civitate habitabant; non nobis ſolum natos nos eſſe, ſed patriæ, ſed parentibus, ſed amicis; bonos omnes bonorum eſſe amicos: quod habuit Plato à Socrate, & à barbaris Philoſophis uterque. Egregia multa in hanc ſententiam diſputata ſunt à Cicerone, cum alibi, tum maxime in libris De Officiis; quæ etſi fere ſumſit ex Panætio Stoico, Academica tamen licentia in iis tractandis uſus eſt. Summam autem doctrinæ ſuæ his ferme concluſit capitibus: omnibus perſuaſum eſſe debere, eandem

Jambl. vit. Pythag. cap. 33.

eandem eſſe uniuscujusque utilitatem & univerſorum, quam ſi ad ſe quiſque rapiat, diſſolutum iri omnem humanam conſociationem: probat Stoicum illud dogma, homines hominum cauſſa eſſe generatos, ut alii aliis prodeſſe poſſint; itaque utilitates omnes in medium eſſe afferendas, ſocietatemque hanc omnium inter omnes, & rerum omnium, quas ad uſum hominum natura genuit, communitatem eſſe ſervandam; gradus tamen eſſe plures ſocietatis hominum, quibus ſua ſingulis officia præſtanda ſint; quos gradus eleganti circulorum plurimorum circa idem centrum deſcriptorum comparatione diſtinxit Hierocles, quorum intimus corporis eſt, centro, hoc eſt, menti proximus; extimus, totius generis humani eſt, reliquos omnes continens. Reprobat porro Cicero ſtudia illa doctorum hominum, & ſcientiam, quam nulla actio in tuendis hominum commodis conſequatur; contenditque officiis ſcientiæ anteponenda eſſe officia juſtitiæ, quæ ad hominum utilitatem pertinent, qua nihil eſſe debet homini antiquius. Cumque utilitates noſtras cum alienis comparat, & quærit, quatenus hæ illis debeant anteferri, ea dat præcepta, quæ ex hac lege Chriſti videantur eſſe derivata. Diligendos eſſe cæteros homines, tanquam nos ipſos. Si duo naufragi tabulam eandem velint apprehendere, alterum alteri cedere jubet. Frumentarium magnam vim frumenti Rhodum advehentem in Rhodiorum inopia, ſi plures alias naves frumento onuſtas Rhodum itidem petere ſciat, celare id Rhodios vetat, cum ſilentio ſuum quamplurimo vendere poſſit. Vetat celari vitia domus, quam vendere velis; quippe ea lege natos homines eſſe, ut ſingulorum utilitas communis utilitas ſit; & viciſſim communis utilitas ſit utilitas ſingulorum. Vult nos multa multis de noſtro jure concedentes à litibus abhorrere quantum liceat, & plus etiam quam liceat; quod inter Periandri dicta poſitum tranſiit in legem Chriſti: *Et qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Hæc, ut dixi, ex Panætio Stoico tranſtulit Cicero. Stoicæ autem ſectæ ſententiam ex hac ipſorum formula licet cognoſcere, quam à Catone Uticenſi ſervatam unico verſiculo comprehendit Lucanus: *Non ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.* Quod fuſius explicat Cicero, Hominem hominis incommodo ſuam augere commodum, magis eſſe contra naturam, quam paupertatem, quam dolorem, quam mortem; ſic enim diſrumpi humani generis ſocietatem, quæ maxime ſecundum naturam eſt: ut enim interire corpus neceſſe foret, ſi unumquodque membrum proximi membri valetudinem ad ſe traduceret; ſic

Herocl. ap. Stob. Serm. 82.

Matth. 5, 40.

Lucan. l. 2. v. 383.

Cic. de Offic. libr. 3.

ſic everſum iri communitatem & ſocietatem hominum, ſi unusquisque aliorum hominum commoda ad ſe rapiat. Hujus formulæ conſectarium eſt, cariores nos ipſos eſſe nobis non debere, quam cæteros homines, quippe incolumitatem & ſalutem noſtram ſocietatis humanæ integritate contineri; abruptum autem eam iri, ſi homines ſinguli præ nimio ſui amore ita commodis ſuis ſtudeant, ut aliena vel præcipiant, vel negligant; conſectarium item, homines hominum cauſſa eſſe generatos, cætera omnia ad uſum hominum. Hoc caput eſt doctrinæ Stoicæ, hoc fundamentum, in eoque ſolidando & confirmando varias argumentationes & ſimilitudines ingenioſe comminiſcuntur. Membra ſumus corporis magni, inquit Seneca, natura cognati ſumus, ex iiſdem & in eadem geniti, amorem nobis indidit mutuum, ex ejus lege miſerius eſt nocere, quam lædi; ſocietas humana lapidum fornicationi ſimilis eſt, cui ſi ſe lapis unus ſubtraxerit, ruent omnia; omniumque lapidum ex æquo intereſt, ſingulos in ſuo loco & officio contineri. Alteri vivas oportet, ſi tibi vis vivere. Qui ſibi amicus eſt, amicus eſt omnibus. Humanitas nullum alienum malum putat; bonum autem ſuum id amat præcipue, quod bono futurum eſt alicui. Princeps alieno ſanguini parcat, tanquam ſuo. His aſſonat Epictetus, qui & inſigne hoc habet: plena eſſe omnia amicorum, primum Deorum, deinde hominum, quos ſibi natura conciliavit. His Marcus Imperator. Studia omnia vult in commune conferri, ac credere, qui hoc fecerit, eo ipſo ſe beneficium accepiſſe; qui ſecus, hunc adverſus naturam, quæ numinum omnium antiquiſſimum eſt, impie acturum, hunc ſeditionem in magna illa naturæ civitate creaturum, hunc abſceſſum fore & vomicam naturæ, membrum ex mundi corpore amputatum, ramum ex arbore; amandos etiam eos, quibus odio ſimus ipſi, à quibus fuerimus læſi. Memoria dignum illud Simplicii: amicitiam puram, quæ ita conjungit animos, ut amico ſic utamur, quemadmodum nobis ipſum uti volumus, & ſit alter ego, juxta vetus dictum, optimam eſſe meditationem conjunctionis noſtræ cum Deo. Hanc æqualitatis inter amicos legem ſumſit ex Ariſtotele; qui nec in amicos ſolum, ſed & in omnes homines benignitatem ſuam prorogandam eſſe putans, ne flagitioſis quidem eam clauſit; non moribus eorum, ſed humanitati id tribuens. Improbat is etiam Laconum inſtituta quæ tota pertinebant ad bellum, & ad dominationem augendam, vicinaſque gentes ſubjiciendas; vult quippe præſtabilius eſſe liberis præeſſe gentibus, quam per vim ſubditis dominari; bella vero exerceri ab hominibus, non ad redigendas in ſervitutem immeritas gentes, ſed ne ipſi ſerviant, & ne propriis

Seneca Ep. 95.

Seneca Ep. 6. & 48. & 88.

M. Aurel. lib. 2. §. 16. lib. 4. §. 23. & 29. l. 7. §. 22. l. 8. §. 34. l. 9. §. 1. & 23. & 27. l. 10. §. 6. l. 11. §. 4. & 8.

Simpl. in Epict. cap. 37.

Diogen. Laërt. Ariſtot.

Ariſtot. Polit. l. 8. c. 14.

utilitatibus & commodis fraudentur. Juvat hic unicum elogium addere, quo Athenienſes exornat Ariſtides Sophiſta: natos eos eſſe ad danda, non ad accipienda beneficia; cenſere eos, debere ſe mercedem iis, qui Græciam juvant, ſibi vero minime eſſe debitam; nec utilitatis ſuæ gratia amare eos, qui bene Græcis faciant, nihilo magis quam parentes aut liberos. Ex eodem humanitatis fonte petitum eſt illud Epicuri: pulchrius eſſe & ſuavius beneficium dare, quam accipere. Conſpirant in eandem ſententiam Poëtæ. Scitum eſt Menandri, amicis cariturum, qui ſe nimium amet. Medea, in Apollonii Argonauticis, ut ad miſericordiam flectat Areten, argumento hoc utitur, quod ipſa humanitatis ſit particeps. Hinc Laberius meminiſſe ſui ait hominem, qui in homine calamitoſo ſit miſericors. Et in Plauti Trinummo adoleſcentem, qui in egeſtate ſua arrideri ſe a Philtone ſene putabat, ſic conſolatur ſenex, Homo ego ſum, homo tu es. Ac ſi diceret, Homines uterque ſumus, calamitati & egeſtati obnoxii: abſit ergo, ut humanitatis oblitus tibi illudam. Pervulgatum illud Chremetis ad Menedemum, apud Terentium, quo humani nihil a ſe alienum ducit. Cujus germanum eſt illud Juvenalis, bonum neminem ulla mala ſibi aliena credere; hoc homines præcipue diſtingui a beſtiis, quod eo ſint animo præditi, qui mutuo affectu auxilium & petere & præſtare jubeat. Juris gentium fundamentum hoc ponunt leges Romanæ, quod inter homines cognationem quandam natura conſtituit. Fortiſſimus ille Romæ vindex Furius Camillus in Veienſi obſidione Deos orat, ut, ſi quæ pernicies immineat patriæ, in caput ſuum vertat. Cujus voti ſimile aliud in meliori cauſſa vovit Paulus: *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem.* Nec vacat Curtium, Decios, alioſque multos commemorare, qui ſe pro gentis ſuæ incolumitate devoverunt, alienam ſalutem ſuæ anteponentes. Hanc regnandi legem Auguſto proponit Mæcenas apud Dionem: ita alios regat, ac ab aliis regi vellet; qua lege omnem recte imperandi artem ait contineri. Et Alexander Severus, ſi quando pœnas ſumebat à ſceleratis hominibus, proclamari jubebat per præconem effatum hoc, ſive à Judæis, ſive à Chriſtianis ſibi traditum, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Tanta denique fuit apud Græcos & Romanos beneficentiæ, liberalitatis, & humanitatis exiſtimatio, ut qui his florerent virtutibus, Diis adſcriberent, & adagii loco jactatum ſit, Homo homini Deus. Recepta eſt inter Judæos ſententia, totam legem in hoc præcepto verti, Diligendos nobis cæteros homines tanquam noſmet ipſos; cætera

Ariſtid. Panathen.

Apoll. Argon. libr. 4. v. 1015. 1016.

Terent. Heautont. Act. 1. Sc. 1.

Juvenal. Sat. 15. v. 140. & ſeq.

L. 3. D. de Juſtitia & Jure.

Rom. 9, 3.

Dio libr. 52.

cætera Legis tantum explicationem eſſe. Sic Thalmud in tractatu de Sabbatho, auctore Hillele: ſic Maimonides in More nevochim: ſic alii complures Rabbini. Legis Moſaicæ ſummam conſtituunt in mutuo amore, ut Paulus Chriſtianæ, cum dixit: *Qui diligit proximum, Legem implevit.* Qua nota agnoſci hoc voluit Chriſtus: *In hoc*, inquit, *cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem.* Cujus moniti adeo retinens fuit Johannes Apoſtolus, ut non aliud ſæpius & diligentius diſcipulis ſuis tradiderit. *Johannes Apoſtolus*, inquit Hieronymus, *à fratribus admonitus, cur ſemper inculcaret dicens, Filioli, diligite alterutrum? reſpondit, Quia præceptum Domini eſt, & ſi ſolum fiat, ſufficit.* Virtutum omnium chorum ducere pietatem in Deum, juſtitiam & amorem erga homines, docet Philo; eandem eſſe virtutem illarum originem & naturam; nec fieri poſſe, ut impius ſit erga homines, qui pius ſit in Deum. Quod germanum eſt iſtius ex Johanne: *Hoc mandatum habemus à Deo, ut, qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Quamobrem Phariſæi & Eſſeni, qui magnam affectabant ſanctitatis ſpeciem, mutuam quoque animorum conjunctionem, & ſingularem erga homines omnes caritatem præ ſe ferebant. Laus eadem Brachmanibus Indis attributa eſt, à quorum poſteris, qui ſtrictius & ſeverius amplexi ſunt vitæ genus, uno hoc præcepto religionem ſuam concludunt, Sic agendum cum aliis, quemadmodum nobiſcum alios agere volumus. In eodem præcepto doctrinæ ſuæ radices poſuit Confutius, unde tam conſtans inter Sinas, finitimaſque gentes enata eſt concordia, ut tota gens una familia videretur. Nec aliud Sinis hodie ſanctius ullum præceptum eſt.

Thalm. de Sabbath. cap 2. More nevoch. Part. 3. c. 33.
Rom. 13, 8.
Joh. 13,35.
Hier. in Epiſt. ad Galat. c. 6.
Philo de præm. & pœn. & de Abrah. & de Decalog.
1. Joh. 4,21.

CAPUT XVIII.

De perferendis injuriis.

EX hoc mutuæ caritatis præcepto ſequitur, injurias hominum benigne eſſe perferendas: nam quis ſibi facile non ignoſcit, ſi vel ira, vel inſania actus injuriam ſibi ipſe intulerit? Quamobrem Moſes poſt vetitam ultionem hac lege: *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*, legis cauſſam proxime ſubjungit, *Diliges amicum tuum, ſicut teipſum.* Ebraica dictio, quam Vulgatus interpres expoſuit, *amicum*, paſſim alibi reddit *proximum*, hoc eſt, hominem quemlibet. Item Paulus obſecrat Epheſios, *ut digne ambulent vocatione, qua vocati ſunt*,

Levit. 19,18.
Epheſ. 4, 1. & ſeq.

ſunt, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia, ſupportantes invicem in caritate, ſolliciti ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis: patientiæ fundamentum ponens caritatem mutuam, & animorum conjunctionem. Hanc autem patientiæ legem non præceptis modo tulerunt Ethnici, ſed & factis, quæ crebra occurrunt in veteribus memoriis. Quam partem aliorum diligentia jam tractatam illuſtrioribus tantum exemplis quibuſdam propoſitis delibabimus. Exordiamur à Pittaco, qui unus fuit ex Græciæ Sapientibus. Nolebat ille maledici cuiquam, ne inimico quidem. Filii ſui interfectorem à Cumanis ſibi ad pœnam traditum abſolutum dimiſit, hac adjecta ſententia: veniam animadverſione potiorem eſſe; hanc mitis eſſe naturæ, illam ferinæ. Imperium inter ſuos adeptus, Alcæum, à quo acerbiſſimis convitiis fuerat proſciſſus, nullo affecit damno, quid ad ulciſcendum eum poſſet, oſtentaſſe contentus. Cleobulo dictum hoc tribuitur: multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Crotoniatarum liberos ab injuria inferenda, aut etiam propulſanda, Pythagoras abſterrebat, magnam hanc eſſe ratus ſcientiam, alienam inſcitiam pati poſſe. Bella non probabat, neque pugnas, ſatius eſſe dicens perferre offenſionem, quam hominem interficere; eſſe apud inferos ultorem injuriarum. Mitibus his Pythagoræ dictatis manſuefactus Charondas, lege cavit, ne damno affectus quiſquam convitiis ſe vindicaret, adjecitque divinius eſſe benefactis certare, quam maledictis. Hierocles aureum hoc Pythagoræ carmen interpretans, quo amicorum offenſæ leniter dicuntur eſſe perferendæ, vult præterea amicos à nobis ſponte deſciſcentes omnibus officiis retineri & revocari; ſin & ipſi, aut alii quicunque homines injuriam intulerint, par referendum non eſſe, ne in eorum nequitiam prolabamur. Infeliciorem eſſe, qui injuriam infert, quam cui infertur, decretum eſt à Democrate. Hoc item Socrates & argumentis & exemplo ſuo comprobavit. Hæc differentem eum exhibet Plato in Critone, & ſæpius etiam in Gorgia; malle ſe pati injuriam aut damnum, quam facere; miſeriorem eſſe, qui præter fas aliquem occidat, quam qui occidatur; nemini omnino inferendam injuriam, ne iis quidem, qui intulerint; in ea eſſe ſe ſententia, in ea cæteros homines, etſi aliter videtur vulgus exiſtimare. Dictis facta conſenſerunt. Deriſus à multis & deſpectus, publice etiam in theatro Ariſtophanis Nebulis traductus, calce nonnunquam appetitus, plagis multatus, uxoris Xanthippes intemperiis vexatus, & ſordida etiam aqua nonnunquam perfuſus, ne commotus quidem, placido vultu & dictis argutis ac perfacetis æquitatem animi probabat. Offerebat & non-

nonnunquam ſe ipſe convitiis. Uxorem adeo difficilem & moroſam ſibi conſulto adjunxerat, ut per eam in patientiæ exercitatione ſubactus, reliquos homines ferret tolerantius. Mortem ipſam tranquillo animo ſustii. ˙˙, cum palam denuntiaſſet, ſe nemini unquam feciſſe injuriam; ab Anyto & Melito interfici ſe poſſe, offendi non poſſe. Valuit Socratis auctoritas apud cordatos diſcipulos Ariſtippum & Platonem, totamque Academiam. Se à Dionyſio conſpui paſſus eſt Ariſtippus, cum dixiſſet iniquum eſſe, piſcatores aſpergi ſe velle piſciculi cauſſa, ſe balænæ cauſſa nolle. Laceſſitus convitiis ab alio, In tua, inquit, poteſtate eſt maledicere, in mea bene audire. Cognoſcitur Platonis ſententia ex Socraticis diſputationibus, quas dixi; unde ſcias, ne quidem fas per ipſum fuiſſe, inimicis damnum rependere: multo vero magis ex æquanimitate, qua Xenocratem multa de ſe impie locutum eſſe accepit: nam criminationem reſpuit conſtanter; & aſſeveranti cum juramento placide reſpondit, nunquam hæc dicturum fuiſſe Xenocratem, niſi ea dici expedire ſibi cenſuiſſet. Quod reſponſum ſibi deinde Stoici ſumſerunt. Xenocrates ipſe Bionis Boryſthenitæ maledicentiam ne reſponſione quidem dignatus eſt. Bion vero familiares ſuos tum in virtute profeciſſe aliquid putabat, cum probra atque laudes eodem loco habebant. Memorabilis fuit in Antagoræ poëtæ contumeliis publice excipiendis Arceſilai conſtantia. Memorabilis & illa Dionis Alexandrini Academici, qui fuit Ptolemæi Auletæ temporibus. Is in magna hominum frequentia, per urbis plateas à palæſtrita quodam probris omnibus maledictiſque confixus, ne verbum quidem retulit. Eximia extant Ciceronis ad hanc virtutem præcepta; nam quamvis ad injurias propulſandas jus naturæ adhiberi non vetat, laudat eos tamen, qui in his benigne condonandis faciles ſint. Minime audiendos cenſet, qui graviter iraſcendum putant inimicis; nihil contra laudabilius, nihil magno viro dignius placabilitate atque clementia; repudiandam in omnibus iracundiam, gravitatem retinendam, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis fiunt, licet nobis indigna audiamus; multa multis de ſuo jure concedenda, & lites fugiendas, etiam cum jactura; plurimum in orandis cauſſis valere, ſi reorum mores exprimantur integri, timidi, perferentes injuriarum; orator ipſe probus, demiſſus, non acer, non pertinax, non litigioſus, non acerbus appareat. Tota diſſertatione demonſtrat Maximus Tyrius, virum bonum nec afficere injuria quemquam, nec affici; improbum vero afficere injuria, non affici, quia bono caret, quod illi per injuriam eripi poſſit: qui vero referat injuriam, exæquari improbo, qui intulit; Maxim. Tyr. Diſſertat. 2.

tulit;

tulit; & ut qui beneficium reddit ei à quo accepit prius, benefacit tamen, ita malefacit, qui reddit injuriam, quam accepit. Cynicorum diſciplina ad conſtantiam & patientiam tota ſpectabat. Audiens Antiſthenes de ſe male loqui Platonem, Regium eſſe dixit benefaciendo male audire: quod Alexandro alii adſcribunt. Diſcipulos ſuos ad maledictorum tolerantiam hortabatur. Irrideri ſe tulit Diogenes, cædi, ſputis fœdari. Crates in faciem cæſus, & ex plaga lividus, non aliter ultus eſt Nicodemum citharœdum facinoris auctorem, quam nomine ejus fronti ſuæ inſcripto. Sunt qui id tribuant Socrati, ſunt qui Antiſtheni. Rationem eam tenuerunt Cynici Stoicorum propago. Maledicos ſine reſponſione dimitti jubet Zeno. In theatro deriſui habitus Cleanthes à Soſitheo poëta, nec commotus, ſpectatorum plauſus meruit, & Soſitheo injuriam remiſit. Marcus Cato non ſcriptis, ſed toto vitæ tenore mere Stoicus, patienter tulit Vatinium, nullius pretii hominem, in petitione Præturæ anteponi ſibi à populo, togam ſibi deripi, ſe per ſeditioſorum manus trahi, & purgamentis oris aſpergi. Colapho os percuſſus in balneo non excanduit, non vindicavit injuriam, imo factum negavit. Lentulum factioſum & impotentem virum, cujus pingui ſaliva in mediam frontem, cum cauſſam ageret, fuerat conſputus, abſterſa facie, dicto tantum faceto ultus eſt. Hæc laudata ſunt à Seneca & in injuriarum ſpernendarum exemplar propoſita, adjunctis præceptis egregiis: Homines univerſi partes eſſe; ut illud venerabile, ita & homines; violari compagem partium & ſocietatem univerſi, niſi parcatur hominibus; non ut rependenda ſunt beneficia beneficiis, ſic injurias injuriis rependere licere; illic vinci turpe eſſe, hic vincere; inhumanum verbum eſſe ultionem, à contumelia ordine tantum diſcrepans; quam qui refert, excuſatius peccare; miſerius eſſe nocere, quam lædi; ſapientis potiſſimum eſſe, injurias benigne interpretari, inultas dimittere, beneficii potius quam earum meminiſſe, patientia ſe ac magnitudine animi defendere, & contemtum contemnere; principem quoque in ſuis injuriis exequendis clementiam decere. Utilem Muſonii de tolerandis injuriis diſputationem Stobæus in ſententias ſuas retulit. Actionem injuriarum nulli concedit Philoſopho, ne ſi maledictis quidem inceſſatur, conſpuatur, verberetur; quippe nec ea quidem eſſe injurias; non ea pati turpe eſſe, ſed facere; iis commoveri, viri eſſe ignavi; magni, ferre tranquille; feræ, mordentem remordere. Pervulgatum eſt hoc Epicteti, Suſtine & abſtine: duo quippe vitia omnium eſſe teterrima dicere ſoli-

Stob. ſerm. 19.

ſolitum refert ex Phavorino Gellius, intolerantiam & incontinentiam. Gell. l. 17. Splendidæ ejus extant in patientiæ commendationem ſententiæ: minime re- cap. 19. futanda maledicta, imo confirmanda, ac dicendum, multo plura ſibi ineſſe vitia: dignum Chriſtiana ſanctitate effatum: rebus ſingulis geminam appoſitam eſſe anſam; aliam, qua ferri poſſit; aliam, qua non poſſit; illa ferendas eſſe injurias; præſto ad id nobis eſſe patientiam; ſibi ipſi nocere, non nobis, qui nobis noceat; ſi rependamus damnum, nos nobis ipſis nocere; qui nobis inferat injuriam, factum ipſius eſſe, ad eumque hoc pertinere, ad nos vero, injuria hac recte uti; eripiendum hunc errorem ex multorum animis, contemtum iri, qui inimicos ſuos non ulciſcatur. Commemorabilis Antonini Pii lenitas, qui lapidibus à plebe perſtrictus ob inopiæ frumentariæ ſuſpicionem, maluit purgare ſe rationibus expoſitis, quam ſeditioſos punire; & decretam à Senatu adverſus conjuratos quæſtionem compreſſit; cumque laceſſebatur convitiis & querelis, nullas querelas aut convitia reponebat. Commemorabilis & manſuetudo Marci Aurelii, qua reges omnes dictus eſt ſuperaſſe. Cum Caſſium Syrum beneficiis à ſe exornatum defeciſſe accepiſſet, in militari concione palam profeſſus eſt, magnum ſibi belli atque victoriæ fructum fore, ſi fidem infido, amicitiam ingrato præſtet, & rebelli ignoſcat. Interitu ejus accepto, conſpirationis ſocios morti eripuit, & niſi criminis gratiam impetraſſet à Senatu, mori ſe paratum denuntiarat. Aurea ſunt, quæ ad ſuadendam patientiam propoſuit: non modo non odio habendos, qui adverſum nos peccant, ſed diligendos quoque; cogitandum, nobis eos eſſe cognatos, inſcios peccaſſe, peccato hoc ſibi ipſos non nobis nocuiſſe, cum id ſibi conducere opinarentur; commonefaciendos eos ſui erroris, non ulciſcendos; nihil nos actis eorum offendi, ſed opinione noſtra; datam nobis eſſe à natura ad hæc toleranda patientiam & manſuetudinem, quam qui non adhibet in tempore, ſtationem ſibi à natura aſſignatam deſerere; futuros nos iis ſimiles à quibus offendimur, ſi mala malis rependamus; plagas, uti fit in gymnaſiis, vitandas, non ſuccenſendum inferentibus, quippe pejorem fore iracundiam injuria ipſa cui iraſcimur; Deos imitandos, qui hominum impiorum per tot ætates curam gerunt; ridiculum eſſe, alienam injuriam comprimere nos velle, qui noſtram non emendamus; revocanda in memoriam peccata noſtra, ita benigniores fore in alios; benefaciendum ergo hominibus, adverſumque eos uſurpandum illud Epicteti, Suſtine & abſtine. Etſi ſervile eſſe vult Ariſtoteles conco- Ariſtotel. quere contumelias, idem tamen dixit magnanimum perferentem eſſe Nic. l. 4. c. 3. & 5.

injuria-

injuriarum, eaſque facile negligere ac oblivisci. Ac ſi hunc patientiæ adhibuiſſet modum, ignaviæ ac ſtupori dummodo eo non tribuatur, Pulcherrimum & gravitatis plenum ait eſſe Plutarchus, maledicta ſilentio excipere, uti fieri ſolitum ab Hercule, quem tradiderunt Poëtæ non plus curaſſe convitia, quam volantis muſcæ bombos; utendum adverſus ea lenitate & tolerantia, non vindicta; utilemque ad id eſſe lectionem Poëtarum. Obſervatum quoque ab eo eſt Platonis hoc effatum, Pejus eſſe injuriam facere, quam pati; germanum eſſe iſtius Heſiodi, Mala ſibi parare, qui parat alteri, & Malum conſilium auctori ſuo eſſe peſſimum. Dictum eſt Euripidis, Duorum jurgio contendentium ſapientiorem eum eſſe, qui altero iraſcente deſiſtat à concertatione: item, Sapientum iras eſſe breves, nec adverſum res ipſas unquam ſuſcipiendas. Suavius nihil eſſe putat Philemon, & literato viro dignius, quam pati poſſe contumelias & maledicta; id ſi fiat, in auctorem recaſura maledicta. In Menandri ſententiis ponitur iſta, Hunc inter homines bonitate præſtare, qui quamplurimas injurias tolerare ſciat; & iſtæ inter illas Publii Syri, Injuriarum remedium eſſe oblivionem; ignoſcendum ſæpe alteri, nunquam ſibi. Illiberalem videri ſibi, & litigioſo homini convenientem, actionem injuriarum dixit Lyſias in oratione contra Theomneſtum. Jactabat palam in concione Iſocrates, nullius erga quemquam offenſæ eſſe ſe ſibi conſcium: ſi quas vero aliquando accepiſſet, auctores judicio minime eſſe ſe perſecutum, ſed controverſias amicis dirimendas permiſiſſe. Probra in ſe jaciente quodam dixit Demoſthenes: in id certamen non deſcendo, in quo turpius eſt vincere, quam vinci. Laudandos eos cenſet Ariſtides, qui lædi malunt, quam judicio contendere. Nunc ſubjicienda præceptis exempla tolerantiæ. In quibus celebre eſt illud Piſiſtrati, qui Thraſilli temulenti probris in convivio oneratus, & ſputis reſperſus, tulit eum moderate, de quo vindicare ſe poterat; & filios violatam patris majeſtatem ulciſci volentes continuit, hominemque, a quo læſus fuerat eundem apud ſe amicitiæ gradum retinere permiſit. Ariſtides Athenienſis cum factione Themiſtoclis patria pulſus eſſet, reſtitutus deinde, injuriam tamen non revocavit ad animum, nec Themiſtocli poſtmodum in periculo & ſquallore ab aliis oppreſſo nocuit. Rogatus a ruſtico, cui ignotus erat de facie, ut nomen ipſe ſuum adſcriberet teſtulæ, qua homo invidus innocentiſſimo viro exilium ſuffragio ſuo decernere volebat, paruit illico in perniciem ſuam ſine ulla indignatione. Pericles petulantis hominis maledictis per totam diem publice vexari ſe paſſus eſt. Idem tolerantiæ

Plutarch. de utilit. ex inimic. capiend. & de audiend. Poet.

Heſiod. Oper. v. 263. 264.

Iſocrat. de permutat.

lerantiæ ſuæ experimentum dedit in Elpinice ſorore Cimonis, cujus probra faceto & ſalſo reſponſo excepit. Ad preces ſuas hanc adjicere ſolebant Lacedæmonii, ut injurias ferre poſſent. Epaminondæ laudi datum eſt à Cornelio Nepote, quod fuerit clemens patiensque admirandum in modum; non ſolum populi, ſed etiam amicorum ferens injurias. Civium invidia jactatus, & fœda Meneclidis eloquentia magiſtra.u dejectus, nullam adhibuit memoriam contumeliarum, magnam in adminiſtratione reipublicæ partem fortitudinis eſſe exiſtimans, civium injurias tolerare. Dion ad pœnas de inimicis & improbis quibusdam ſumendas ab amicis incitatus, dixit ſe Academiæ diſciplina inſtitutum ſic accepiſſe: virtutis ſpecimen non in amicis leniter & moderate tractandis dari, ſed in contumeliis hominum nequam perferendis; ſi livor adverſarios ſuos infecerit, non idcirco virtutem eſſe Dioni deſerendam. Celebratur eadem virtus Timoleontis; præclaram illam ducebat victoriam, in qua plus eſſet clementiæ, quam crudelitatis; & ingratorum ac petulantium hominum procacitate palam laceſſitus, complures maledicentiam hanc manu coërcere parantes repreſſit; Diiſque gratias agere ſe dixit, quod talem patriæ ſuæ reſtituiſſet libertatem, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere; tam adverſum cives manſuetus, quam fortis adverſum hoſtes. Feſtivitate quadam & argutis dictis patientiam ſuam Philippus condiebat. Athenienſium oratorum convitiis gratiam hanc habere ſe dicebat, quod ad ea rebus ipſis refellenda melior fieri contenderet. In Olympica celebritate ſibilis exceptus à Peloponneſiis, de quibus bene meritus fuerat, vindictam ſuadentibus amicis, Quid facient, inquit, ſi lædantur à nobis, cum beneficiis affecti ita ſe gerant? Maledicum ejicere recuſavit, ne probra in ſe foras ſpargeret. Nicanoris obſtinatam adverſum ſe maledicentiam non ſuppliciis ex conſilio amicorum; ſed benignitate coercuit. Fertur, ut dixi, Alexander dicto hoc uſus eſſe adverſus maledici calumnias, Regium eſſe male audire, cum benefeceris. Antigonus militum maledicta facile paſſus eſt. Ad Athenienſes verba faciens bonus ille Phocion, Malo, inquit, damnum mihi à vobis, quam vobis à me inferri. In privata vita uſus eſt iis familiariter & amice, qui in reipublicæ adminiſtratione à ſe diſſentirent. Nebulonis cujusdam maledictis atque probris in dicendo interpellatus, convitiantem ſine reſponſo tulit patienter, ac deinde orationem continuavit. Injuria uxori ſuæ facta, auctorem contumeliæ excuſatum ad ſe venientem leniter excepit, dicens, nullam uxori ſuæ factam injuriam, ac proinde excuſatione opus non eſſe. Ad mortem damnatus,

Cornel. Nep. Epamin. cap. 3.

cum in faciem inſpueretur ab homine infimo, Nemone, inquit, hunc indecore ſe gerentem cohibebit? Moriens filio mandavit, ne injuriæ ſibi à civibus illatæ memoriam retineret. In veteris Romæ præconiis eximium hoc ponit Salluſtius, quod accepta offenſione ignoſcere, quam perſequi malebant. Factum hoc à Fabio Dictatore erga Minutium Magiſtrum equitum, cujus ludibriis fuerat perſtrictus: factum à Fannia erga Marium, cujus judicio fuerat infamata: factum à Pomponio Attico, qui, Cornelio Nepote teſte, ſi læſus quandoque fuerat, malebat obliviſci contumeliam, quam ulciſci: factum à Julio Cæſare, qui quantumvis graves ſimultates facillime depoſuit; qui maledictis ſæpe vexatus, nihil regerebat contra, nec in certamen hujuſmodi volebat deſcendere, ne ſimilis fieret convitiatorum; qui criminoſis libellis & carminibus a multis laceratus, gravibus inimicitiis, internecinis bellis, & crebris conjurationibus petitus, civili animo tulit; atq; hoc elogio exornari à Cicerone meritus eſt, nihil ſolitum eum obliviſci, niſi injurias: factum ab Auguſto, qui iiſdem vexatus injuriis, multa & magna dedit clementiæ civilitatiſque documenta; & Tiberii adverſus contumeliarum auctores excandeſcentis violentiam cohibuit: factum ab ipſo Tiberio, quantumvis atrocis atque ferini ingenii, adverſus calumnias, & libellos famoſos, & contemtum, vel ſilentio, vel joco, vel lenitate ſæpe uſo: factum non ſemel à Veſpaſiano, Imperatore multi joci, adverſus Cauſidicorum figuras, Philoſophorum contumaciam, offenſas & inimicitias multorum: factum à Tito filio adverſus conjuratos, & infenſiſſimum fratrem: factum ab Antonino Pio adverſus publicam ſeditionem: factum denique à Pertinace, accepta injuria ad ulciſcendum nunquam ducto. Sentiebant hi utique verum eſſe, quod Metellus Numidicus jactaverat coram populo, Probos injuriam facilius accipere, quam alteri tradere. Dignum ſane Ulpiano fuit, optimo veri & æqui magiſtro, homines à ſequendis litibus revocare, cum diceret: factum ejus non improbari à Prætore, qui rem amittere maluit, quam ejus cauſſa ſæpius litigare; nec vituperandam verecundiam ejus, qui lites execratur. A majoribus ſuis deſciſcunt Judæi recentiores, cum implacabili odio, & immoderato vindicationis ſtudio adverſarios ſuos perſequuntur: nam Judæos Alexandrinos inducit Philo, legi ſe obſequi profitentes, qua jubentur hominum mores perferre, nec ultionem expetere ſuorum inimicorum: & pronuntiat Joſephus, nullum utilius eſſe adverſus plagas remedium, quam patientiam; & offenſionis auctorem pudere, ſi ea æquo animo perferatur. Priſcorum quoque Ebræorum adagium fuit, quod ut legi inter homines ſanciendæ perutile, à Chriſto probatum & propoſitum eſt, *Si quis*

Salluſt. Bell. Catilin.

Cornel. Nep. in vita Pompon. Attici.

Cic. pro Ligar.

Matth. 5,39.

quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. In commentitiis Zoroaſtris legibus, quas à veteri ævo ſervant Perſæ cultores ignis, inſignis una extat Sacerdotibus tradita de injuriis condonandis; ad exemplum Dei, qui ingratis hominibus benefacere pergit. Par habetur & in illis Confutii; reponi vetat offenſam, eodemque loco haberi vult amicum & inimicum. In Fokienſi provincia magnificum fortiſſimi cujuſdam Herois viſitur templum, cujus tanta fuit benignitas, ut leniſſime pertulerit malefacta & maledicta nefarii hominis, quem ſibi certiſſimum amicum eſſe putabat.

CAPUT XIX.

De lege Chriſti, qua maleficiis benefacta rependi jubet.

NEC tolerari ſolum injurias juſſit Chriſtus, ſed malefactis etiam beneficia rependi. Cujus præcepti cauſſam hanc affert: *Ut ſitis filii Patris veſtri, qui in cælis eſt, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Ad legem hanc obſervandam Philoſophos veteres ratio eadem impulit. Nam Hierocles in Pythagoricorum præceptorum explicatione bonos ex merito, malos propter naturæ communionem & humanitatem diligendos eſſe dixit, Deumque imitandum, qui omnes homines, etiam impios, diligit. Scitum eſt Epicuri, ne hoſtis quidem ſupplicantis repudiandas eſſe preces. Uſurpabat Antiſthenes, perinde ut Alexander, dictum illud: regium eſt male audire, cum bene facias. Laudatur Socrates a Themiſtio, quod emendaverit vulgarem hanc ſententiam, Amicis benefaciendum, male inimicis; quippe ne inimicis quidem male faciendum; & quod comminanti cuidam, Moriar, niſi te occidero; reſponderit, Moriar ego vero, niſi te amicum effecero. Quam reſponſionem quidam ad Euclidem Megarenſem, Socratis diſcipulum, referunt; & fortaſſe a magiſtro acceptam uſurpavit. Nam in Apophthegmatis narrat Plutarchus, primum omnium Socratem dixiſſe: benefaciendum eſſe amicis, ex inimicis autem amicos faciendos. Ad quam normam poſtmodum Ariſto Cleomenis ſententiam correxit, Boni regis officium eſſe, benefacere amicis, male inimicis. Et in Cyropædia alter Socratis auditor Xenophon Cyrum & Tigranem inducit laudantes bonum quendam & doctum virum, qui cum ab Armenio rege inſons morte afficeretur,

Matth. 5, 45. 48. Luc. 6, 35.

Themiſt. Orat. ad Valent. de bello. victis.

Xenoph. l. Cyrop. l. 3.

nihil ipſi dixerit ob hoc facinus eſſe ſu[illegible]m; quippe id ex ignorantia patratum, non ex malevolentia. Mem[illegible]gnum hoc Ciceronis, Non cum ſummis viris comparandum, ſed Deo ſimillimum eſſe, qui animum vincat, iracundiam cohibeat, victoriam temperet, adverſarium non modo extollat jacentem, ſed dignitatem etiam ejus amplificet. Idem illud, Religioni contrarium non eſſe, nocentem aliquando, nefarium, impiumque defendere; velle hoc multitudinem, pati conſuetudinem, ferre etiam humanitatem. Dictum hoc in rem contulit. Gabinium repetundarum reum ſummo ſtudio defendit, & laudibus etiam exornavit, cum ab eo fuiſſet pulſus in exilium. Vatinium ſibi ſemper infenſum duobus judiciis tutatus eſt; *Quia*, inquit, Valerius Maximus, *ſpecioſius aliquanto injuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia penſantur.* Stoicos dicere teſtificatur Seneca, non deſituros ſe ad vitæ finem, adjuvare ſingulos, opem ferre etiam inimicis: atque id ponit inter optima præcepta Philoſophiæ. Minime autem patitur nos tardiores ad bene merendum facere turbam ingratorum; quippe ne Deos quidem à benignitate ſua ſacrilegorum & impiorum nequitia deterreri, hos nobis imitandos, danda beneficia ad nos non reditura; ſin damus, ut recipiamus, bonam ingratorum nos cauſſam facere: diem oriri multis luce indignis. Quæ lege Chriſti, legiſque argumentis & verbis ſancita ſunt. Deorum quoque exemplo benignitatem adverſus maledicos & maleficos ſuadet Marcus Aurelius, nec perverſitate improborum aut ingratorum revocari nos concedit à bene ipſis faciendo; ac retinendam bonitatem hanc ad mortem uſque, etiam adverſus eos, qui morte noſtra lætantur. Æs illi triplex circa pectus eſſe ait Plutarchus, qui hominem non amet hoſtis ſui liberos anguſtia preſſos ſublevantem, reſque ejus domeſticas ope ſua juvantem. Et memoratum ſupra Socratis effatum laudat Themiſtius, Amicis benefaciendum, inimicos placandos, ex inimicis amicos faciendos. Splendida vero nobis manſuetudinis hujus exempla ſuppeditat Græcia. Lycurgus cum Ephororum ſeditione lapidibus petitus domum fuga repeteret, fugientem perſecutus eſt Alcander, adoleſcens acer atque ferox, & baculo in os identidem reſpectantis impacto oculum excuſſit. Factum indignata multitudo Alcandrum ei dedit ad ſupplicium, quem ad ſe benigne introductum neque dicto læſit, neque facto, ſed placidis admonitionibus, ſanctiſſimiſque exemplis ita emendavit, ut modeſtiæ inſtar vulgo deinceps propoſuerit. Ariſtides, non juſti tantum, ſed mitis quoque & patientis cognomine dignus fuit: qui de patria licet optime meritus, cum invidia vulgi, & inſidiis Themiſtoclis exulare juſſus eſſet, Deos oravit, ne unquam ita ferrent adverſæ res Athenienſium,

Cic. Pro M. Marcello.

Cic. de Offic. libr. 2.

Valer. Max. libr. 4. c. 2.

Seneca de otio Sap. c. 27. de vit. beat. c. 20. de benefic. l. 1. cap. 1. libr. 10. c. 5.

M. Aurel. lib. 7. §. 22. 36. lib. 8. §. 8. l. 9. §. 27. lib. 10. § 36. lib. 11. §. 9. 13. 18.

Plutarch. de utilit. ex inimic. capiend.

Them. Orat. ad Valent. de bello victis.

um, ut opera ſua egerent. Reſtitutus deinde difficillimis reipublicæ temporibus, injuriæ memoria ex animo depoſita, utiliſſimam præſtitit operam Athenienſibus; & Themiſtocli ſummæ rerum præfecto, cujus factione fuerat peſſundatus, magnam conſiliis ſuis gloriam conciliavit. Petulantis hominis ac turbulenti maledictis publice vexatus aliquando per totum diem Pericles, neque commoveri probris, neque attendere quidem viſus eſt, neque intermittere negotia; nocte demum oborta domum redeuntem, cum ad fores uſque convitiis inſectatus eſſet nebulo, diſcedenti famulum adjunxit Pericles, facemque præferre ac deducere juſſit. Alcibiades damnatus capitis à civibus ſuis, bonis exutus, ab Eumolpidis cogente populo devotus, benignum tamen geſſit animum in patriam, quem & factis opportune teſtatus eſt. Per invidiam exauctoratum Epaminondam, cum Thebani urgente bello noluiſſent exercitui præficere, & imperitum belli ducem delegiſſent, in magnum ab eo diſcrimen adducti, confugerunt ad illius opem, quam & liberaliter tulit, & incolumem exercitum reduxit, nulla contumeliæ adhibita memoria. Nec id factum ab eo ſemel, ſed ſæpius. Dion Hipparini filius, Philoſophiæ ſtudiis per Platonem manſuefactus, Syracuſanos beneficiis à ſe affectos, ſibi infenſos expertus eſt, ob falſam affectatæ tyrannidis ſuſpicionem: urbe demum excedere cum mercenariis coactus, inſequentes hoſtili animo cum ſui tutandi cauſſa magna clade affeciſſet, tolli permiſit ad ſepulturam mortuos, captivorum multos ſine pretio dimiſit. Cum ejus deinde induſtria adverſus Dionyſii tyrannidem deſiderari cœpta eſſet, reverſus ab urbe Leontinorum laboranti patriæ ſuccurrit, & Dionyſianam factionem oppreſſit. Philippus Macedo Nicanorem, & Arcadionem Achivum, gloriæ ſuæ obtrectatores, cum in poteſtate ſua haberet, & ab amicis ad ſupplicium ii expoſcerentur, donis ipſe proſecutus eſt: Athenienſes ad Chæroneam in prælio captos gratis dimiſit. Demoſthenes Æſchinem, pertinaciter ſibi infenſum, & exilio demum affectum, abeuntem equo admiſſo inſecutus eſt, & trepidantem ſibique ad genua accidentem amice conſolatus talento argenti donavit. In ſimili deinde caſu Demoſthenes idem patria excedens, cum ab adverſariis ſolatio & viatico adjuvaretur, Annon, inquit, urbis hujus ægre feram deſiderium, in qua tales habeo inimicos, quales in alia invenire promtum non ſit? Nec hac moderationis & lenitatis gloria caruit Roma. Camillus patria magnis à ſe beneficiis affecta fœde dejectus, & in ignobili apud Ardeates exilio deliteſcens, Romanis poſtmodum ſaluti fuit, pulſis Gallis & conciſis, & Capitolio

pitolio diuturna obſidione liberato. Minutium Magiſtrum equitum, cujus obtrectationes & cavillos diu paſſus fuerat, ab Hannibale circumventum periculo eripuit Fabius Dictator, & incolumem cum copiis ſervavit. Poſt expugnatas à Marcello Syracuſas, Romam venerunt legati hujus urbis, de Marcelli tum Conſulis injuriis queſtum apud Senatum: privati is more cauſſam dixit, & Senatusconſulto improbata accuſatione ad genua provolutos Syracuſanos in clientelam ſuam recepit. Clariſſimum fuit Tiberii Gracchi facinus, nec ſatis tamen pro merito celebratum, cum L. Scipionem Aſiaticum, inimicitias ex profeſſo ſecum gerentem, pro tribunitia ſua poteſtate, qua tum fungebatur, exemit vinculis publicis, in quæ ducebatur, quoad judicatæ pecuniæ ſatis dediſſet. Marcum Scaurum principem civitatis, inimicum ſuum, in judicium populi devocaverat Cn. Domitius Ahenobarbus. Ante diem conſtitutum noctu venit Scauri ſervus ad Domitium, multa indicaturum ſe profeſſus, quæ ipſi ad cauſſam conducere poſſent. Obſeravit ille aures ſuas, & ſervum indicem corripi juſſum, ore occluſo remiſit ad dominum. Ambitus à Catone accuſatus L. Muræna & abſolutus, nullum injuriæ dolorem retinuit, coluit hominem pro meritis, ejus conſiliis in adminiſtranda republica per conſulatus ſui tempus uſus eſt, & lapidibus deinde appetitum, ac de vita periclitantem, oppoſita toga protexit. Cato ipſe Metello, a quo fuerat oppreſſus, dignitatem ſuam ſervavit, cum magiſtratum ei abrogare Senatus vellet. Seditioſus ille Clodius, inimicitiis Ciceronis nobilitatus, patrocinio ſuo defendit Lentulum ambitus reum, a quo inceſti crimine fuerat accuſatus. De Cæſaris clementia hæc prodit hiſtoria, ſuffragatum eum in petitione conſulatus C. Memmio, cum fuiſſet ſuggillatus aſperrimis ejus orationibus; priorem ultro ſcripſiſſe ad C. Calvum poëtam, cujus famoſis epigrammatis fuerat notatus; recepiſſe in familiaritatem poëtam alterum Catullum, menſæ adhibuiſſe, hoſpitioque patris ejus perſeveraſſe uti, cum perpetua ſibi ſtigmata verſiculis ejus de Mamurra impoſita eſſe ſciret; Dolabellam tumultuantem, & novas res adverſum ſe molientem, creavit Conſulem, quamvis præturam non geſſiſſet, & magno in honore habuit. Veſpaſianus filiam Vitellii hoſtis ſui ſplendide collocavit, dote à ſe & peculio inſtructam. Erga duos affectati imperii reos & convictos tam lenis fuit Titus Imperator, ut tributurum ſe promitteret, ſi quid deſiderarent, cœna familiari exciperet, & in publico ſpectaculo circa ſe collocaret; & Domitianum fratrem inſidiantem vitæ ſuæ, & exercitus in exitium ſuum ſolli-

ci-

licitantem, in eodem dignitatis gradu retinuit, & conſortem ac ſucceſſorem imperii ſui deſignavit. Claudamus hoc Romanæ beneficentiæ præconium inſigni Plinii Cæcilii epiſtola ad Geminium: Hunc, ait, ſe optimum & emendatiſſimum exiſtimare, qui ita ignoſcit aliis, tanquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat; conſtanter hoc tenendum, ut nobis ſimus implacabiles, exorabiles etiam his qui dare veniam niſi ſibi neſciunt. Inter Judæos virtutis hujus ſpeciem aliquam præbuit atrox ille Herodes, qui nobiliſſimos ſuæ gentis in perniciem ſuam ad Antonium legatos, & in vincula conjectos, & certæ morti deſtinatos, interceſſione ſua ſervavit: rurſumque alios eodem contra ſe animo ad Antonium venientes inſtantis periculi admonuit, fugiendique auctor fuit; quo ſpreto conſilio pene omnes perierunt. Ortus ex eo Agrippa, Judæorum itidem rex, ſimilem clementiam Simoni cuidam legum conſulto, impuri oris homini, exhibuit: nam cum maledictis in concione indigne ab eo aſperſum ſe cognoviſſet, accerſitum & placide exceptum in theatro ſibi aſſidere juſſit, & muneribus donatum remiſit. Et Confutius denique Sinenſis erga inimicos, perinde ut erga amicos, jubebat familiares ſuos eſſe affectos. Plin. Cæcil. lib. 8. Epiſt. 22.

Epilogus libri tertii & totius operis.

SED conſiſtat hic tandem ſermo noſter, deſinamque aliquando longiori oratione te obtundere, cum vel nox ipſa ad ventans mihi jam indicat ſilentium, videarque impoſito muneri ſatisfeciſſe. Niſi quid aliud fortaſſe ſentis. Minime vero, inquit Hamelius: accurate enim collectis ſapientiſſimorum veteris ævi hominum, gentiumque omnium teſtimoniis demonſtratum eſt a te, quidquid in Chriſtianæ Fidei dogmatis & præceptis à communis ſenſus conſuetudine maxime videtur abhorrere, id omne clariſſimis ſuffragiis comprobari. Certe quidem, inquam: & jam ante his armis oppugnandos Chriſti adverſarios priſci Eccleſiæ magiſtri cenſuerunt. *O iſti*, inquit Arnobius, *qui admiramini, qui ſtupetis doctorum & Philoſophiæ ſcita, ita non injuſtiſſimum ducitis inequitare, illudere tanquam ſtulta nobis & bruta dicentibus: cum vel ea, vel talia, reperiamini & vos dicere, quæ à nobis dici pronuntiarique ridetis?* Arnob. l. 2. Et Auguſtinus: *Quis non intelligat, bonam eos habuiſſe cauſſam, qui eam apud medios, judices* Auguſt. Ep. 170.

judices obtinere potuerint? imo, apud ipſos adverſarios, à quibus ſummum teſtimonium graviſſimum eſſe dixit Iſidorus Peluſiota. Quo genere argumenti ne Apoſtolus quidem abſtinuit, cum Ethnicis objiceret ſuorum Poëtarum, Prophetarum, Inſcriptionum publicarum cum Chriſti doctrina convenientiam. Atque hinc præclare cernitur mirifica illa, quam prædicavi, Rationis & Fidei conſenſio; cum eædem de rebus divinis ſententiæ, eadem vitæ recte inſtituendæ præcepta placuerint utriſque, & qui Rationem ſolam ſecuti ſunt, & qui Rationem atque Fidem. Nec mirum ſane: nam illis Rationis aſſeclis, naturæ eſſe obſequendum, convenienter naturæ eſſe vivendum, perſuaſit ipſa Ratio: qui vero Rationem emendarunt ex Fide, & utrique morigerati ſunt, naturæ contemplationem prætergreſſi, ad ipſius naturæ auctorem extulerunt mentem, & ad ejus nutus atque dictata totos ſe compoſuerunt. Quemadmodum autem diſcrepare non poterat natura ab auctore ſuo ac rectore Deo; ita nec ſtudioſi naturæ à ſectatoribus Dei diverſa ſentire; præterquam in iis, quæ ad Dei & naturæ, opificis nimirum & opificii, diſcrimen pertinerent. Uti nec aliam temporis horam ruſticus excipiet ex ſolario, quam Aſtronomus à Sole ipſo. Cum igitur ad Fidei præſcriptum temperanda ſit Ratio, Fides ad afflatum Dei; excitandi ſunt ad utrumque hominum animi, & diligenter inſtituendi. In quo nos opem aliquam, pro facultate noſtra, præſtare ſtuduimus hominibus noſtris, cum ad obſequium Chriſti atque Fidem, Rationem humanam flectere conati ſumus altero opere, quod in hominum manibus verſatur. Feciſti ſane, inquit Hamelius, nec ſine operæpretio atque fructu: cumque diſputationibus his diebus inter nos habitis intra legitimos fines coërcita ſit Ratio, deſcripta Fidei jura, & concordia inter utramque conſtituta ſit; tibi magnopere auctor ſum, ut, quæ pro re nata & familiariter hic tractata ſunt, eadem collecta per otium, literiſque mandata, venire ſinas in publicam lucem. Jucundum erit genus hoc ſcriptionis, vel ob novitatem, cum nondum illuſtratum ſit à Theologis; vel ob utilitatem, cum eo ſplendeſcat obſcura materies, & difficiles expediantur quæſtionum nodi, uberemque ſubminiſtres divinarum rerum interpretibus copiam, ſive ad commentandum, ſive ad diſſerendum, ſive ad Chriſtianas partes tuendas. De eo, inquam, viderimus per otium: nunc repetendam domum cenſeo, corpuſque curandum.

Iſidor. Peluſ. l. 2 Ep. 228. & l. 3. Epiſt. 335.

F. I N I S.

✻ (o) ✻

PETRI DANIELIS HVETII,

EPISCOPI ABRINCENSIS,

COMMENTARIVS

DE

REBVS AD EVM PERTINENTIBVS.

LIPSIAE,

Apud Hæredes IOH. GROSSII,

M DCC XIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRAEFATIO
EDITORIS.

Offero Tibi, Lector, haud ſpernendum munus; Vitam ſcilicet illuſtriſſimi Præſulis, qui de Litteris tam præclare eſt meritus, quique etiam per eas immortale decus eſt adeptus. Pariſiis cum præterita æſtate degerem, feliciter nactus exemplar accurate ex ipſo αὐτογράφῳ deſcriptum, rem Eruditis pergratam facturum me duxi, ſi ea, quæ de rebus ad illum pertinentibus ſcripſerat Cl. Huetius, publici juris facerem. Non igitur Te diu, Lector, in limine morabor. Duo tantum habeo, quæ ſcire tua intereſt.

I. Pag. 32. hujus *Commentarii*, elegantiſſimis verſibus refert Auctor, quo ritu Conſul *Hardenbergæ*, quod oppidum eſt Tranſiſalaniæ, creari ſolet:

Hinc Hardenbergam ſera ſub nocte venimus.
Ridetur nobis veteri mos ductus ab ævo:
Quippe ubi deligitur revoluto tempore Conſul,
Barbati circa menſam ſtatuuntur acernam,
Hiſpidaque imponunt attenti menta Quirites:
Porrigitur. ſeries barbarum deſuper ingens.
Beſtia, pes, mordax, ſueta inter creſcere ſordes,
Ponitur in medio; Tum cujus numine Divum
Barbam adiit, toto huic gratantur murmure Patres;
Atque celebratur ſubjecta per oppida Conſul.

Digitized by Google

Hunc autem morem in illo oppido nec vigere, nec unquam viguiſſe, liquido conſtat: ſed ex vano fortaſſe rumore, vel animi laxandi gratia, hos verſus effictos eſſe facile crediderim. Simile autem quidpiam accidit Seculo præterito. *Ludovicus Henricus Lomenius Brienna Comes,* Regi à Secretis, *Itinerarium* ſuum in lucem emiſit Anno 1660. Leguntur ibi hæc verba pag. 18. *Veſtrogothicis Silvis equitantes inducti Lincopiæ, ob loci religionem non omittendæ, tantillum ſubſtitimus: ibi cippus lapideus pertuſus, explorandæ maritorum membroſitati; qui pares foramini, approbantur, impares excluduntur connubiali toro, inde matrimonia aut ſtant, aut cadunt pro modo peculii.* Alteram eamque auctiorem hujus Libri Editionem adornavit Carolus Patinus Anno 1662. in qua deſiderantur, quæ mox retulimus, ut etiam docetur in *Præfatione* his verbis; *Unum te moneo, huic Editioni, cui nihil deeſt, voluiſſe Lomenium aliquid deeſſe, quod ſcilicet Weſtrogothicis Silvis per errabunda veſtigia, moroſæ viæ pellendis tædiis juveniliter luſerat, ſapientiorem ætatem & pudorem ſuppreſſiſſe.*

II. Pariſiis prodiit Anno 1714. Tractatus de Batavorum per totum terrarum orbem Commercio, ab Anonymo conſcriptus, *Le Grand Treſor Hiſtorique & Politique du floriſſant Commerce des Hollandois dans tous les Etats & Empires du Monde.* in 8. Exeunte Anno 1716. liber denuo typis excuſus eſt Amſtelodami, titulo parumper immutato, *Memoires ſur le Commerce des Hollandois &c.* in 12. Eodem autem Anno in lucem emiſerat noſter Huetius doctiſſimam Lucubrationem de Commercio & Navigationibus Veterum, *Hiſtoire du Commerce & de la Navigation des Anciens*, à Paris 1716. in 12. Hinc factum eſt propter argumenti ac tituli affinitatem, ut Clariſſimo Præſuli Librum à ſtudiorum ejus ratione plane alienum † plerique tribuerint. Et quidem accedebat unum, quod eorum conjecturam valde firmare videbatur. Auctor nempe præfati Libri, cui titulus, *Memoires ſur le Commerce des Hollandois, &c.* pag. 2. loquitur de Tractatu ſuo de Commercio Veterum, quod fortaſſe conſcripſit, ſed nondum publici

† Johannes Clericus *Bibliotheque Ancienne & Moderne Tom. VII. Part.* 2. Jacobus Bernard *Republique des Lettres Novemb. Decemb.* 1716. *Journal Literaire Tom. VIII. pag.* 482. *Hiſt. Critique de la Republ. des Lettres Tom. XIII. pag.* 408.

Digitized by Google

ci juris fecit; nemo enim præter Cl. Huetium quicquam ſuper hoc argumento in lucem emiſit.

Omnia Cl. Huetii Opera edita, variasque eorum Editiones, hic recenſere non ab re fore exiſtimavi. Vale, Lector.

CATALOGVS
OPERVM EDITORVM
PETRI DANIELIS HVETII.

DE INTERPRETATIONE
LIBRI DVO.

Pariſiis 1661. in 4.
Stadæ 1680. in 12.
Hagæ Comitum 1683. in 8. una cum Libro *De Origine Fabularum Romanenſium* Latine verſo.

ORIGENIS COMMENTARIA
in Sacram Scripturam, Gr. Lat.

Rothomagi 1668. in Folio.
Coloniæ Agripp. 1685. in Folio.

DE L'ORIGINE DES ROMANS.

Pariſiis 1670. in 8.
Pariſiis 1678. in 12.
Londini 1672. in 16. Anglice.
Amſtelodami 1679. in 16. Belgice à Jano Broekhuſio.
Hagæ Comitum 1683. in 8. Latine à Pyrone, una cum Libro *De Interpretatione.*
Pariſiis 1685. in 12.
Pariſiis 1693. in 12.
Amſtelodami 1716. in 12. Belg.

DIS-

DISCOURS PRONONCE
à l'Academie Françoiſe.

Pariſiis 1674. in 12. ac deinde in variis Collectaneis.

ANIMADVERSIONES IN MANILIUM
& Scaligeri Notas.

Pariſiis 1679. in 4. ad calcem Editionis Manilii in uſum Sereniſſimi Delphini adornatæ.

DEMONSTRATIO EVANGELICA.

Pariſiis 1679. in Folio.
Amſtelodami 1680. in 8. 2. voll. cura Chriſtophori Sandii.
Pariſiis 1690. in Folio.
Lipſiæ 1694. in 4.

CENSURA PHILOSOPHIÆ CARTESIANÆ

Pariſiis 1689. in 12.
Helmſtadii 1690. in 4. accurante Henrico Meibomio.
Franequeræ 1690. in 12.
Hannoveræ 1690. in 12.
Pariſiis 1694. in 12.

QVÆSTIONES ALNETANÆ
de Concordia Rationis & Fidei.

Cadomi 1690. in 4.
Lipſiæ ſub rub. Pariſiis 1693. in 4.
Lipſiæ 1719. in 4. adject. Comment. &c.

DE LA SITUATION DU PARADIS TERRESTRE.

Pariſiis 1691. in 12.
Lipſiæ 1694. in 16. Latine.
Lipſiæ 1694. in 4. Latine, una cum *Demonſtratione Evangelica.*
Amſtelodami 1698. in 8. Latine, adjunctus Diſſertationi *de Navigationibus Salomonis.*

Am-

Amſtelodami 1698. Latine in *Synopſi Criticorum Sacr.* in Folio.
Amſtelodami 1701. in 12.
Amſtelodami 1716. in 12. Belg.

NOUVEAUX MEMOIRES *pour ſervir à l'Hiſtoire du Carteſianiſme.*

Pariſiis 1692. in 8.
Ultrajecti 1698. in 16.
Amſtelodami 1698. in 12. Editio auctior.

STATUTS SYNODAUX, *pour le Dioceſe d'Avranches, lûs & publiez dans le Synode tenu à Avranches l'An* 1693.

Trois Supplemens aux dits Statuts Synodaux, lûs & publiez dans les Synodes tenus à Avranches, dans les Années 1695. 1696. 1698.

Cadomi, annis ſupra memoratis in 8.

CARMINA LATINA ET GRÆCA.

Ultrajecti 1664. in 8.
Daventriæ 1668. 8.
Amſtelodami 1672. in 16. accurante Hogerſio.
Ultrajecti 1700. cura Joannis Georgii Græviì.
Pariſiis 1709. in 12.

DE NAVIGATIONIBUS SALOMONIS.

Amſtelodami 1698.
Amſtelodami 1698. in *Synopſi Criticorum Sacr.* in Folio.

NOTÆ IN ANTHOLOGIAM *Epigrammatum Græcorum.*

Ultrajecti 1700. in 12. ad calcem *Poematum*, opera Joannis Georgii Grævii.

ORIGINES DE CAEN.

Rothomagi 1702. in 8.
Rothomagi 1706. in 8.

LETTRE

Digitized by Google

LETTRE A MR. PERAULT,
ſur le parallele des Anciens & des Modernes, *du* 10. *Octobre* 1692.
Pariſiis 1704. inſcio Cl. Huetio, in tertia parte Libri inſcripti, *Pieces fugitives*.

EXAMEN *du ſentiment de Longin ſur ce paſſage de la Geneſe*, Et Dieu dit, que la lumiere ſoit faite, & la lumiere fut faite.
Amſtelodami 1706. in 16. in Tomo decimo *Bibliothecæ Selectæ* Joannis Clerici.

HISTOIRE DU COMMERCE *& de la Navigation des Anciens.*
Pariſiis 1716. in 12.
Bruxellis 1717. in 12.

PETRI DANIELIS HUETII *Commentarius de rebus ad illum pertinentibus*, Hagæ Comitum 1718. in 12.
Lipſiæ, 1719. in 4. una cum *Quæſt. Alnetan. de Concordia Rationis & Fidei.*

P. D.

Digitized by Google

PETRI DAN. HVETII,
EPISCOPI ABRICENSIS,
DE
REBVS AD EVM PERTINENTIBVS COMMENTARIVS.

LIBER PRIMVS.

GRAVISSIMVS bene ſentiendi & bene agendi auctor & magiſter, ſummæque in Eccleſia Chriſti auctoritatis Aurelius Auguſtinus, vergente in ſenium ætate, anteactæ vitæ ſuæ facta recognoſcens, ſi quid occurrebat animo pie laudabiliterque actum, grato id animo referebat ad beneficentiam Dei: quidquid vero adverſum ejus Legem à ſe meminerat admiſſum, ſalubri eluebat pœnitentia & palam etiam agnitum ipſe accuſator ſui in vulgus proferebat: *Nonne tibi*, inquiebat, *prolocutus ſum adverſum me delicta mea, Deus meus, & tu dimiſiſti impietatem cordis mei?* Me vero ad abſtergendas priſtinæ vitæ ſordes etſi jam diu excitabat tam illuſtre exemplum, eo tamen compulit gravior etiam cauſa, morbus acutiſſimus ac pene mortifer, quo conflictatus ſex totos menſes, ne nunc quidem poſt aliquot annos plane recreatus ſum. Hac enim acri quantumvis & ſevera, ſalutari tamen admonitione revocari me ſenſi à Deo ad inolitas conſcientiæ meæ labes perluſtrandas, & in ejus conſpectu demiſſiſſimè atque ſubjectiſſime ponendas. Operæ pretium igitur facturum me duxi, ſi præteritorum annorum rationem coram eo expromerem, noxarum mearum teſte ac judice, omnis vero gratiæ, bonitatis & beneficentiæ auctore; ſi quid modo recte agendo ab eo promeritus ſum. Præſertim cum eo accederet pene quotidianum Amicorum convitium, qui cum multa me de Viris ætatis hujus eruditiſſimis, quibuſcum conjuncte vixeram, narrantem audiviſſent, hanc à me efflagitabant operam, cum certi aliquid de iis cuperent cognoſcere, nec eorum, quæ per me cognoviſſent ipſi, memoriam exſtingui vellent.

Auguſtini Confeſſ. lib. 1. cap. 5.

Tu igitur, ſumme Deus, qui hominum omnium parens, ita uti revera es, ſic haberi & vis & jubes, Opus hoc nutu tuo ſuſceptum benigno favore proſequere, ut in eo perſcribendo, & publici juris faciendo, eo flectatur mens noſtra, eo dirigantur ſenſus noſtri & affectus, quo amor tuus creſcat in legentium animis; cum me utroque parente ab ipſa pene infantia orbatum, & ab omnibus agnatis & affinibus ſpretum & abjectum, paterna tamen caritate ſuſceptum à te, & per longæ vitæ caſus & contagia, ad extremam uſque ſenectutem benefica dextera tua protectum agnoverint.

Inclinata jam in Galliis Factione Calviniſtarum paucis poſt Rupellam expugnatam annis, natus ſum Cadomi nobilibus parentibus Daniele Huetio, patre jam ſene, Factioni huic antea addicto; matre Iſabella Pillonia Bertovillæa Rothomagenſi, ætate integra, femina lectiſſima. Duas autem jam ante filias pepererat, Mariam & Suſannam, atque etiam filium unum Franciſcum: quorum ortum atque etiam meum ſubſecuti ſunt Ægidiæ natales, me biennio minoris; & poſtmodum etiam Valentinæ, quæ itidem uti antea Franciſcus paucis tantum ab ortu diebus ſuperfuit. Atque hoc imprimis ſummi beneficii à Deo in me collati loco habendum eſt, quod me parentibus Catholicis gigni voluit. Quamvis enim in media Calviniſtarum colluvie natus fuiſſet & eductus pater meus, nihilominus tamen adſpirante cæleſtis gratiæ aura afflatus, & Johannis Gonterii, pii & docti è Societate Jeſu viri, conſiliis primum & hortatu, ac creberrimis deinde literis, quæ penes me ſunt etiamnum magno numero, inſtinctus & inſtructus, Chriſti Eccleſiæ colla ſubmiſit, & epoto ſalutari veritatis antidoto, evomuit lethiferum perverſæ doctrinæ virus. Nec ſuſceptam Religionem ſegniter excoluit; nam in iis controverſiis, quæ pertinent ad defenſionem Catholicæ veritatis, verſatus erat diligenter, ſummoque iis ſtudio adjecerat animum, ad promovendos, ſi poſſet, Catholicæ, quam ſpreverat, Eccleſiæ fines. Nam cum mater ipſius, avia mea, à qua perverſo dogmate fuerat imbutus, gravi morbo correpta in ſummo eſſet vitæ diſcrimine, tantum valuerant optimi viri fuſæ ad Deum preces pro ſalute matris impetranda, graveſque adhibitæ ad eam cohortationes, ut ad agnitionem veritatis ipſam demum excitaverit. Itaque ante captam animo ejurandi doctrinam, recantatiſque cycnea voce nefariæ Sectæ dogmatis, in Chriſto placide conquievit. Qua re cognita Gonterius impendio lætatus eum quem inſtituiſſet ad notitiam veritatis, aliis quoque idem beneficium præſtare potuiſſe, rem conſignandam publicis monumentis cenſuit,

cenſuit, & poſteris commendandam. Carminibus ergo Græcis, Latinis & Gallicis affabre factis celebrata res eſt ipſius & amicorum opera, additumque elogium non inelegans de ſpectatiſſimæ fœminæ vita & virtutibus. Quæ pater meus incidi voluit ad perpetuam rei memoriam in tabula marmorea, ſepulcro ejus appoſita, quod exſtrui curavit in Cadomenſi templo Sancti Johannis. In eo præterea paravit ſibi poſterisque ſuis Sacellum, eleganti ſepimento vallatum, picturis ſignisque exornatum, ſplendido ſacrorum veſtimentorum apparatu decoratum, & certis reditibus dotatum in ſingulos annos; quo ſuum deinde corpus, ſuæque conjugis, poſt mortem inferri juſſit. Idem pro ſua pietate, & religioſo divinæ rei cultu, ad ſimplices & uſitatos in Eccleſia canendi modos, muſicos addidit concentus, ac fidicines etiam & ſymphoniacos. Inſtrumenta denique muſica, quæ ſibi comparaverat oblectandi ſui cauſſa, templo largitus eſt liberaliter, & piis uſibus conſecravit. Nam & muſicæ artis perſtudioſus erat & bene peritus, & inſtrumentis muſicis concinne utebatur. Saltabat ad hæc venuſte, artisque hujus adeo ſciens habebatur, ut cum ſplendidum aliquando tripudium Cadomi pararetur, & ex levi morbo decumberet in lecto, convenirent ad eum ſaltatores, ſuique artificii egregium ſpectatorem, & unicum arbitrum conſtituerent. Seſe quoque exercuerat in poëticis, nec averſum ſenſerat Apollinem; cum vel juveniles verſiculos, vel in theatrales etiam uſus ſerium aliquid elaboraret. Nec pigebit præterea aliud hic etiam commemorare Chriſtianæ pietatis officium, ab eo Patribus Carmelitis Domus Cadomenſis præſtitum. Indulgeat modo benignus Lector imprudenti filio molliore forſitan quam deceat animo facta patris referenti. Cum vitium facerent ruinoſæ ipſorum ædes, totumque periſtylium vetuſtate collapſum corruiſſet; nec hominibus paupertatem ſolemni voto profeſſis reſtituendarum earum facultas ſuppeteret; ſubvenit in tempore pater meus, negotiique totius ac ſumptuum etiam magna ex parte ſuppeditandorum curam in ſe recepit. Nec immemorem beneficii ſe præbuit religioſus Ordo; ſed familiæ noſtræ inſignibus ad parietes periſtylii non uno loco inſculptis gratum animum eſt conteſtatus. Hæc mihi bene de Eccleſia merendi exempla, aliaque compluria reliquerat pius parens, niſi ad ea minus attentum vitæ illecebræ alio abſtraxiſſent.

Suſceperat me de ſacro fonte vir opibus potens, & primariæ inter Cadomenſes dignitatis. Is proximis poſt me natum Calendis Januariis pro-

 ſecutus

ſecutus eſt me ſplendido munere, bombycino pileolo, erectis ardeolæ criſtis decorato, quas retinebat orbiculus aureus adamantibus diſtinctus. Baltheum his adjunxerat auri ſubtemine picturatum, ex quo pendebat enſiculus pueruli ſtaturæ accommodatus; imprimis vero torquem aureum, tam gravem & ponderoſum, ut cum ætate provectior eo ornatus multisque ſpiris revinctus incederem, pene opprimerer gravi onere, ac ſæpe corruerem. Non diu poſt hunc liberorum proventum ſuperfuit optimus parens, qui diro tentatus hydrope, variaque incaſſum expertus remedia, atque imprimis Poganorum fontium acidos hauſtus, domum tandem redux placida morte deceſſit. Jam inde vero noſtri, bonorumque noſtrorum tutela matri commiſſa eſt, quam & toto triennio prudentiſſime adminiſtravit. Deducebat me mater ſæpenumero hoc tempore in ſuburbanum prædium ad ſororem ſuam, materteram meam Catharinam Pilloniam; eratque in proximo ruſtica mulier mei amantiſſima, quæ me in tugurium ſuum ſæpe ad ſe invitabat blanditiis & munuſculis. Cum excurriſſem autem aliquando ad eam, humi jacentem reperi ad focum, obvoluto capite; vix ut os ori, baſiandi cauſſa, admovere potuerim. Illa me lenibus abigebat verbis, & velut averſata, jubebat à ſe protinus diſcedere. Et merito ſane; laborabat enim ardenti peſte, ex qua nocte ſequenti exſtincta eſt, me plane incolumi. Quod inſigne beneficium ingratus ſim atque vecors, niſi ad præſens Dei patrocinium referam, mihi jam inde à tenera illa ætate indeſinenter præſtitum.

Quinquenni jam major eram; videbarque ex prima illa literatura, quæ Grammaticæ velut infantia eſt, & literatio appellatur a Varrone, aliquid poſſe decerpere. Tum autem habitabat in vicinia noſtra Alanus Algæus, vir ſacri ordinis, pietate inſignis, optimo præditus ingenio, nec ſtudiorum humanitatis & poëticæ facultatis omnino expers; in controverſiis autem de rebus ad fidem pertinentibus ſcite explicandis apprime verſatus; quod & ſcriptis in lucem editis abunde declaravit. Hunc ut mihi jam tum mater deſtinabat domeſticum Præceptorem, ita primis literarum elementis rudem animum ab eo informari voluit. Jamque progreſſus aliquos feceram, cum ſurgentes ſpes intercepit matris amantiſſimæ mors immatura, ad quadrageſimum annum ætatis nondum provectæ. Quo caſu ita conturbata eſt & afflicta domus noſtra, resque familiaris, ut non multum abeſſe augurarentur homines, quin bonis omnibus ac fortunis prope everſa eſſet. Verum ſubvenit in tempore pupillorum parens atque tutor omnipotens Deus, ſpretumque fovit benigne ſua ſpe, & abjectum

abjectum ſublevavit ac reſtituit: ut vere de me prædicare poſſem, *Pater meus & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem aſſumpſit me.* Pſ. 26, 10. Ad pauciſſimos enim redacta erat noſtra omnis cognatio, atque ii imminentem diuturnæ tutelæ neceſſitatem magno ſtudio defugiebant. Habebat tum in matrimonio amitam meam Ægidiam Huetiam Ægidius Macæus, propereaque ad eum proxime ventura erat hæreditas noſtra, ſi meo, ſororumque mearum interitu deſerta ea fuiſſet. *Agnatos* autem, inquit Juſtinianus, *quos ad hæreditatem lex vocat, eosdem & tutores eſſe* Inſtit. lib. 1. Tit. 17. *juſſit: quia plerumque ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet.* Fuit autem Macæus ille exquiſita Mathematicarum diſciplinarum, & ſideralis imprimis ſcientiæ, cognitione percelebris, quam & erudito Opere nobilitavit de motu Cometæ, qui in cælo viſus eſt Anno MDCXVIII. comparatis ad id & accurata opera fabrefactis inſtrumentis, quæ ad me tandem pervenerunt cum omni ejus ſupellectile mathematica, Danielis Macæi beneficio, qui Ægidii filius fuit. Verum, ne quid diſſimulem, viſus eſt Ægidius Genethliacorum vanitati, vel fatuitati potius nimis favere. At is affinitatis noſtræ immemor, nec ulla officii ſui ratione habita, & ſuæ præterea artis dulcedine captus, jacturamque ratus, quicquid ei temporis adimeret impendens tutelæ noſtræ onus, tam grave, tamque diuturnum veritus, unde in alias diſtraheretur curas, huic ſeſe, quocunque tandem modo poſſet, ſubducere ſtatuit. Lutetiam ergo confugit ad amicos, quorum auctoritate dum rem tentat efficere, tetro illic implicitus morbo, fato functus eſt, nondum ſenex.

Interea vero dum de tutore in locum matris meæ ſubrogando diſceptatur, deductus ſum in domum Macæi, ejuſque uxorem amitam meam educatricem habui. Vicinum erat domui huic Monaſterium Patrum Crucigerorum, quorum uni cum ingenuis aliquot pueris traditus ſum, puerilibus literarum præceptis imbuendus. Tametſi autem homo mitis erat, nullaque in me inſtituendo aſperitate utebatur, memini me tamen, qui inter blandiſſimos matris complexus educatus fueram ad hanc diem, hominis externi exhorruiſſe ſupercilium atque vocem, & ad æris Campani ſonum, quo vocabamur ad ſcholam, jam grandiorem natu, poſt annos aliquot, toto corpore cohorruiſſe.

Confluxerunt interea Cadomum propinqui noſtri ſuperſtites, quicunque legitimo cognationis gradu attingebant familiam noſtram, ut educationi & inſtitutioni noſtræ proſpicerent, & ante omnia tutorem crearent. Ad id ex Pontaudomarenſi tractu, qui Cadomo diſtat dierum

duorum itinere, accitus eſt cognatus quidam noſter, vir bonus, & in rebus agendis non inexercitatus; & id magno ſane rei noſtræ familiaris diſpendio, qua ſumptus præbente adminiſtranda jam tum erat tutela noſtra ab homine externo per crebra itinera, longamque ab ipſius laribus abſentiam, & Cadomi commorationem. Nec diu tamen ipſum munere hoc defungi paſſa eſt immatura mors, & in locum ejus ſuffectus eſt Daniel Macæus Ægidii filius. Viſum autem fuerat omni huic propinquorum noſtrorum cœtui ablegandas eſſe Rothomagum ſorores meas, & in convictum tradendas religioſo Dominicanarum puellarum ſodalitio, inter quas jam pridem Chriſto nomen dederant materteræ noſtræ duæ virgines eximiæ pietatis. Nuperrime autem obierat alia matertera noſtra Catharina illa Pillonia ſuperius à me commemorata, Cadomi olim nupta, pridem vidua, quinque filiorum mater, jam adoleſcentium, & me aliquot annis natu grandiorum. Adjunctus ſum illis in contubernium & ſtudiorum communionem. Horum nonnulli adibant jam ſcholas publicas: alii, mei fere æquales, domeſtica diſciplina imbuebantur ab optimo Sacerdote, informandæ ad Chriſtianam pietatem puerili ætati, moribuſque regendis idoneo, ſed plane illiterato. Ita vero abhorrebant illi à literarum ſtudiis, ut quotieſcunque certis diebus atque horis repetendæ eſſent ſcholæ, detrudi viderentur in piſtrinum ad molas verſandas. Huic contubernio per totum ſexennium mancipatus ſtudiis humanitatis incubui. Tunc autem factus jam grandior, & etiamnum tamen admodum puer, deductus eram in Collegium Regiomontanum Cadomenſe, & in diſciplinam traditus Patribus Societatis Jeſu, Collegii Rectoribus; quorum cura literarum humaniorum præceptis inſtructus ſum per quinquennium; Philoſophiæ vero inſtitutis per triennium. Quod niſi illi, indole forſitan mea ad bonas literas prona delectati, monitis ſuis & adhortationibus me languentem excitaſſent, ſi quid erat in me boni, id omne domeſticorum exemplorum perverſitate fuiſſet exſtinctum. Nam cum invidiam illorum excitaret amor ille literarum, qui in me erat, nihil prætermiſſum ab illis eſt, quo me averti poſſe crederent à ſtudiis: libri mei ſubrepti, chartæ concerptæ, vel aqua perfuſæ, vel ſevo illitæ, ut ſcripturam noſtram reſpuerent; cubiculi noſtri occluſæ fores, ne, dum ipſi ludo darent operam, ego illic cum libello deliteſcerem; quod & ſæpe factum à me deprehenderant. Cum autem rure ageremus, per autumnales ferias, tum vero nefas eſſe putabant, libros attingere, totoſque dies, vel luſitando, vel venando, vel deambu-

ambulando duci jubebant. Me vero cum alia traheret voluptas, antequam excitati eſſent è ſomno, exoriente Sole, domo clam egreſſus, vel condebam me in ſylvam, vel raptim certe opacam aliquam ſectabar umbram, quæ me placide legentem & ſtudentem ab oculis eorum protegeret. At illi me diu per dumos quaſitum, & velut indagine cinctum, extrahebant tandem è latibulis, vel lapillorum, madentiumve glebarum jactu, vel aqua clam per ſiphones inter arborum ramos immiſſa. Sed quantum conatus noſtros tardabat condiſcipulorum livor ac malignitas, tantum eos provehebat inſitum mihi à natura infinitum illud diſcendi deſiderium, quod tam alte inſederat animo meo ab ipſo vitæ ortu, ut facile concedens multis gloriam literarum, ſi conſtanti erga eas ſtudio & incredibili amore reliquos omnes ſuperaſſe me prædicavero, jure id certe meo mihi aſſumere palamque vindicare poſſe videar. Atq; hoc ſane inter præcipua, quæ Deus in me larga manu contulit, bona por ere debeo; nam aſſidua hac ſtudiorum contentione & nobilioribus curis ab intemperantia adoleſcentiæ & vitiis juventutis facile abſtrahebar, in quæ cæteroquin & vividæ naturæ fluxu, & acriori nec facile domabili experrectæ indolis impetu, nimis ſæpe jam inde delapſus ſum. Ex hoc autem conſtanti literarum amore, & aſſidua ſtudiorum exercitatione, præter infinita alia percepta à me commoda, vel id unum plurimi faciendum judico, quod nulla unquam me vitæ cepit ſatias, nullum hominum rerumve tædium; quod nimis ſæpe ſibi contingere vulgo conqueri reliqui mortales ſolent, graviſſimaque mihi præ reliquis omnibus ſemper habita eſt temporis jactura, quam aſſidua diligentia & contentione ſarcire conabar. Ac memini in me admodum puerum, nec dum prima literarum notitia tinctum, ſi quem fabellas ex libro prælegentem audiebam, magnam inceſſiſſe cupiditatem facultatis hujus adipiſcendæ, cum reputarem beatum me fore, ſi abſq; externa ope, meoq; marte hujuſmodi acroamatis oblectare animum poſſem. Poſtquam deinde legendi, at nondum ſcribendi peritiam ſum aſſecutus, ſi quando videbam quempiam literas ad ſe ſcriptas reſignantem & legentem, ſic mecum ipſe cogitabam, magnæ id mihi voluptati futurum, ſi congerronem mihi meum ſic alloqui & compellare liceret. His ergo deſideriis acuebantur ſtudia noſtra, atque ita porro in Grammatica, reliquisque diſciplinis, cauſſas mihi ipſe fingebam, cur eas quoque conarer accipere. Nec id fugiebat Præceptores noſtros, qui egregie faventes pueri voluntati, per quinquennale illud inferiorum ſcholarum curriculum, vel proſequebantur munuſculis, vel propoſitis ad conflictionem præmiis decorabant. Cujusdam etiam

tam

tam tener in me aliquando animus fuit, tanta charitas, ut cum inter luſus pueriles forte jactu lapidis graviſſimum capite vulnus accepiſſem, ad rei nuntium periculo meo valde exterritus ſit, adeoque commotus, ut morbo ſtatim correptus & ipſe ſit, & in præſentiſſimum vitæ periculum adductus. His ſublevatus præſidiis æqualium meorum livorem facile poteram contemnere. Hoc igitur nobile Gymnaſium Cadomenſe, hanc adoleſcentiæ meæ palæſtram, & amavi ſemper, & quotieſcunque ejus reviſendæ poteſtas fuit, ejus conſpectu valde ſum delectatus, ut juveneſcere, & ad præteritos vitæ annos redire mihi viſus ſim.

Auguſtin. Confeſſ. l. 1. c. 13. Hoc ipſum vero quod de ſe prodidit Auguſtinus, in his ſtudiorum primordiis odiſſe ſe literas Græcas, idem mihi quoque uſu venit; ſed earum demum utilitate perſpecta, ſarcire hoc damnum magno ſubinde labore contendi. At acri interim ferebar in Poëticam impetu, ac velut afflatu quodam percita æſtuabat mens noſtra, ponebamque ſummum literariæ laudis apicem in verſibus expedite pangendis, ut quodcunque occurreret argumentum, facile id carmine complecterer, & quidquid dicere conarer, verſus eſſet; non tam de accuratione & elegantia, quam de copia & facilitate ſollicitus. Et quoniam priſcarum fabularum ſale perſperſam & conditam eſſe deprehenderam veterem omnem Poëſim, perdiſcendas eas mihi propoſueram; nec inter ſodales meos facile reperiſſes quemquam harum notitia melius inſtructum; & tuliſſet forſitan bonam aliquam frugem felix illa ad Poëſim indoles, ſi non perverſis incauti Præceptoris, qui tum me erudiendum ſuſceperat, conſiliis fuiſſet depravata. Is enim excuſſis è manibus meis Virgilio, Ovidio, Horatio aliiſque certiſſimis ad Parnaſſum ducibus & magiſtris, ad quorum imitationem vel tum maxime inſtituendus eram & excitandus, ſubjecit mihi leves quoſdam & ignobiles ævi hujus Poëtas, Italos, atque Belgas, ingenioſos quidem & argutos, atque ab acutis & vibrantibus ſententiis laudem quærentes, depravato jam tum carminis guſtu, poſtquam à ſimplici illa, grandi, & pudica priſcæ Poëſeos majeſtate degenerare cœpit ætas recentior, vero legitimi & ſani carminis lepore extincto. His lautitiis, quaſi crepundiis, captus puerilis animus à recta via facile deflexit, nec ante agnovit errorem, quam ætate maturior maculoſum ac fucatum carmen ſciret ab eo ſeponere, quod naturali pulcritudine exſurgit.

Octo annos natus eram, cum ſacro chriſmate delibutus Confirmationis ſacramentum accepi à Johanne Petro Camuſio, Bellicenſi Epiſcopo, ſancti-

ſanctitate vitæ, ingenio, eloquentia & ſcriptionum copia venerabili, cui longo poſt tempore ſucceſſi in Abbatiæ Alnetanæ adminiſtrationem. Intra decurſum noni ætatis meæ anni correptus ſum morbis puerilibus, quos Variolas & Rubiolas Vulgus appellat. Pueriles dico, quamvis experientia nos jampridem, maxime vero poſtremis hiſce annis, docuit, eſſe illos omnis ætatis. Docuit nos quoque Hiſtoria valde eos falli, qui expertes illorum Veteres fuiſſe cenſent. Fatendum quidem leviſſima ac pene nulla eorum apud Græcos & Romanos, ac præſertim antiquiores exſtitiſſe veſtigia; nec notatum apud eos quemquam à deformitate oris, quam inuſtis & excavatis in facie punctis ſolent relinquere. Neque ſane morbi hujus meminerunt vetuſtiores Medici: nam vari illi, quos commemorant, ex quorum nomine profluxit variolarum nomen, maculæ quidem erant in facie, at non à morbo impreſſæ, verum ab ipſo ortu innatæ. Liquido id probat Ciceronis jocus in Servilium Iſauricum, qui cum hujuſmodi varis eſſet deformis, animo autem parum conſtans, *Miror*, inquit, *quid ſit quod pater tuus, homo conſtantiſſimus, te nobis Varium reliquit.* A patre igitur, ab ortu ſcilicet, non à morbo varius relictus eſt. Quod à Quin- Lib. 6. c. 3.
tiliano proditum, ad variolarum morbum viri docti perperam retulerunt. Atque hinc Vari, & Varii, & Vareni in veterum familiarum Romanarum nomina & cognomina abierunt. At non inde tamen liquido colligas, nulla prorſus vetuſtis illis temporibus exſtitiſſe morbi hujus indicia. Rariora fortaſſe fuerint apud Græcos & Romanos: nam & Gentes aliquas ſcimus Variolarum hodieque eſſe expertes: cujuſmodi feruntur eſſe Cir- Memoir. des
caſſi; vel ob cæli temperiem & ſalubritatem, vel ob majorem parentum in Miſſions du
educandis liberis curam, certaque ad præcavendam mali hujus contagio- Levant 120.
nem adhibita remedia. Serius fortaſſe fuerit apud has Gentes exortum, part. 2. p. 120.
qualia ante ſuam ætatem prodiiſſe priſcis ſeculis incognita narrat Plinius, Lib. 26. c. 1.
& qualis poſtremis hiſce temporibus fuit in Europa lues venerea. Sed ali- pag. 441.
quot poſt Chriſtum annis erupit demum peſtis illa, quæ deſcribitur à Vettio Valente Antiocheno Aſtrologo in Aſtrologiis, & ab Aëtio Amideno, Libr. 3.
quorum ille Hadriani ætati par fuit, (quem Latinitate à me donatum in lucem dare olim habueram in animo) hic ſuppar Conſtantino. Ἐκζέσματα Variolas appellant, & Rubiolas ἐξανθήματα, & pueriles morbos eſſe agnoſcunt. Sub initia quoque ſexti poſt Chriſtum ſeculi Variolas vehementer infeſtaſſe Galliam & Italiam legimus in Marii *Chronico*. Addam præterea, (ſi modo de boni Lectoris licentia auſim evagari extra metas hujus inſtituti) legi apud Gregorium Turonenſem, temporibus Childeberti Franco- Lib. 6. c. 14.

Digitized by Google

rum Regis, ſub finem ſexti à reparata ſalute ſeculi, ingentem apud Francos ſtragem edidiſſe morbum hunc: *Magna*, inquit, *eo anno lues in populo fuit, valetudines variæ, milinæ, cum puſulis & veſicis.* Valetudines varias & milinas appellat morbos exortos, cum variis ſimilibus granorum milii, κέγχροις ἐοικυίας, quales erant parvæ illæ puſtulæ ex herpete prodeuntes, quas ex acri & calida bile in cutis ſuperficie oriri ait Actuarius. Unde liquet, vanam eſſe eorum conjecturam, qui pro vocabulo *milinæ*, à ſe non intellecto, imperite ſubjecerunt *malignæ*. Docet nos quoque Francica Hiſtoria Balduinum Belgarum Principem, reparatæ ſalutis Anno 962. peſte hac eſſe conſumptum. Quantum graſſata ea fuerit inter Saracenos, vel inde cognoſcitur, quod Calipharum pleroſque notas ejus & cavitates in facie geſtaſſe, obſervatum eſt ab Elmacino & Abulfaragio; quoſdam etiam ea conſtat fuiſſe exſtinctos. In Ægypto denique & in Oriente, intra Tropicos, valde frequens illa & mortifera eſt: atque ex Indis & Ægypto per bella Saracenorum ad Occidentem pervenit. Sed hæc obiter: nunc ſtadium decurrere pergamus.

Περὶ διαγνώσεως παθῶν l. 2. cap. 31.
Fauchet Antiq. Franç. l. 12. c. 15.
Hiſtor. Saracen. l. 1. c. 8. & 13. & l. 2. c. 16.
Hiſt. Orient. Dyn. 9.
Chronic. Orient. p. 71.

Cum primis literis operam darem in Collegio Cadomenſi Societatis Jeſu, eſſemuſque ſimul in condiſcipulatu ego & Bernardinus Gigaltus Bellofontius, is qui poſtmodum Mareſcallus Franciæ creatus eſt, domeſtico ille tum quidem Præceptore utebatur Brebovio, ſublimioris ſpiritus Poëta magnum deinde nomen vernacula Lucani interpretatione adepto. Atq; ego tunc etſi nondum exceſſeram ex ephebis, eramq; valde puer pro eo tamen, quo incenſus ferebar in Poëticam ſtudio, facile animadvertebam, nihil humile eum ſapere, ſed ſupra Vulgi captum animos attollere. Itaque percontabar eum ſæpenumero ſuper veterum Poëtarum præſtantia, ſenſuſque ejus explorabam, ad quorum normam accommodarem meos. At ferre profecto non poteram æquo animo, cum ſordere illi agnoſcerem deſpectum Virgilium, eique ac cæteris quoque omnibus antiquis Poëtis Lucanum anteferri. Cujuſmodi delirio laborantem vidimus deinde Petrum Cornelium, Comicorum Gallorum principem. Sic quoque Franciſcum Malherbam accepimus, nulli Lyricorum gentis noſtræ ſecundum, ad Statii clangorem & crepitacula inſaniiſſe. Adeo verum eſt, quod ſæpe alias expertus ſum, rariores eſſe ſanos bonorum Poëmatum æſtimatores & judices, quam probos eorundem artifices.

Sed & alium mihi tum videre contigit florentis ingenii amœnitate & poëticis ſuavitatibus nobilem Johannem Franciſcum Saraſinum, cum patris ſui exſequiis intereſſet, qui fuerat de Cadomenſi Franciſcorum Quæ-

ſtorum

ſtorum Collegio. Tum vero avidiſſimis oculis ſuſpiciebam hominem exoriente jam fama percelebrem.

Jamque nubiles ſorores meæ, Maria & Suſanna, Dominicanarum materterarum convictu exemtæ erant, & Cadomum revocatæ ad Ægidiam amitam, paucisque poſt annis in honeſtiſſimis matrimoniis ſunt collocatæ: unde & plures procreati ſunt liberi ex Maria, qui & numeroſam ex ſe dederunt prolem; & unus tantum filius ex Suſanna, qui nec diu ſuperſtes fuit.

Emenſo tandem politioris humanitatis curriculo, cum jam maturus viderer Philoſophiæ, etſi nondum exceſſeram decimum tertium ætatis annum, damnoſo hoc conſobrinorum meorum ſolutus contubernio, in Antonii Hallæi Profeſſoris Regii convictum & diſciplinam tranſii, magno meo emolumento: erat enim vir ille impenſe doctus, magnamque ſibi famam pepererat poëtica facultate, quam editis ſub fine vitæ Poëmatis ſuis valde inſignivit. Inclaruerat quoque accurata Geographiæ peritiâ; quam & publice iteratis prælectionibus docuit non ſemel in Auditorio Academiæ Cadomenſis. At ego diſciplinæ hujus eram valde rudis, necdum prima ejus perceperam elementa, tamque ſupinæ inſcitiæ notam diutius inhærere mihi haudquaquam paſſus eſt Hallæus, quem cæteroqui diſcendi & ſciendi noverat eſſe percupidum: atque hac etiam eruditionis parte publicis præceptionibus & inſtitutione privata imbuendum me ſuſcepit. Ergo ex domeſtica ejus & aſſidua conſuetudine, non egregio ſolum auctus ſum doctrinæ incremento, ſed anteceptos à pueritia errores plurimos depoſui. Accedebat ſingularis ejus benevolentia, vel potius pietas erga me, quam retinuit tam conſtanter ad exitum uſque vitæ, ut, cum animam ageret, oculis jam in morte natantibus, ſupremumque trahens halitum, adſtantem ſibi Gulielmum Pyrrhonem, virum eruditum, à quo Claudianus egregio commentario illuſtratus eſt, propius ad ſe juſſum accedere ſic affatus ſit: Optime omnium noſti, mi Pyrrho, quæ fuerit mea, dum vixi, erga Huetium charitas; tu velim certo ei ſignifices, me morti proximum, memorem tamen fuiſſe veteris noſtræ amicitiæ, & enixe ab eo contendere, ut in ea colenda & retinenda ſancte ipſe quoque, quod & hactenus fecit, perſeveret. Quibus dictis placidè ex vita migravit. Ego vero, ô puriſſima anima, mandato huic parui hactenus; ac porro, quoad vita ſuppetet, parere certum eſt: & ſi quid mea apud Deum vota preceſque potuerint, omni eum obteſtabor obſecratione, ut gloriæ ſuæ & æternæ felicitatis participem te faciat.

Quo tempore Hallæo traditus ſum in diſciplinam, Syvanum ille Collegium Academiæ Cadomenſis moderabatur, in eoque Rhetoricam docebat magno Auditorum concurſu Antonius Goſſelinus, Ambianis ortus. Regius Eloquentiæ Profeſſor, idemque Paſtor Cadomenſis Parœciæ beatæ Virginis. Græcis ille Latiniſque literis luculenter erat excultus, & in eruendis Romanis antiquitatibus diu multumque verſatus. Ac prudenter ſanè conſuluiſſet exiſtimationi ſuæ, ſi ſe in earum tractatione continuiſſet. Verum cum ad ſcrutanda quoque Gallicæ vetuſtatis rudera ſuam convertiſſet operam, Librumque ſcripſiſſet ſuper hoc argumento, indoctis quibuſdam viſus eſt ſatisfeciſſe propoſito; at peritioribus exagitandi ſui anſam præbuit, ac Bocharto præcipue interioribus & reconditis literis abunde inſtructo, qui pereruditа ad Moſantium Brioſium ſcripta epiſtola, ſtigmata Goſſelino perpetua impoſuit.

Auſpicatus ſum per illos dies ſtudia Philoſophiæ, ductu Petri Mambruni, è Societate Jeſu. Is poſt navatam Lutetiæ magno applauſu per quadriennium operam in tradendis Rhetoricæ præceptis, Cadomum tandem venit docendæ Philoſophiæ cauſſa, velut in nobiliſſimæ diſciplinæ ſinu quietem capturus. Is tum me traditum ſibi diſcipulum cognovit & amavit, & diligenti inſtitutione ſibi formandum propoſuit. Me itaque vocavit ad ſe Scholis etiamnum vacantibus, ſeductumque monuit velle ſe ita mecum agere, quemadmodum actum eſt olim à Platone cum diſcipulis, quos lege palam propoſita & Scholæ foribus etiam præfixa, arcebat ab auditorio ſuo, niſi prius aliqua tincti eſſent Geometriæ peritia.

Cum ergo præeunte Mambruno leviter delibaſſem primum Euclidis Elementum ad ſextam uſque propoſitionem, eo relicto rus proficiſci coactus ſum. At deguſtata vel primoribus labris Geometria, tanta mihi inſedit præclaræ hujus ſcientiæ percipiendæ cupiditas, ut noctes atque dies conſumerem in ea excolenda, & jam inde pene adſpernarer reliqua ſtudia, quibus hactenus fueram tam ſuaviter delinitus. Nec eam ſane impendi deinde operam Philoſophiæ, quam poſtulabat rei dignitas & magnitudo, cum omnia mihi ſorderent præ Geometria. Enimvero magnopere id improbabat Mambrunus primus mali auctor, quod crebris admonitionibus emendare conabatur, meque ad officium revocare, cum diceret, præpoſtera me agere, qui Philoſophiam adſpernarer præ Geometria, cum Philoſophiæ tantum cauſſa vacandum eſſet Geometriæ. At nihil his aliud effectum eſt, quam ut cautius cum eo agerem; ſtudiumque diſſimularem, quo ardebam, pluſculumque temporis tribuerem Philoſophiæ, quoad peractum eſt ſtatum hoc & ſolemne biennium. Ca-

Cadomum deducta eſt tunc temporis Dominicanorum familia, auſteriori vitæ adſcripta, quæ collapſam in Cœnobio Cadomenſi religioſam diſciplinam ad priſtinam ſeveritatem revocaret. Ita vero novo hoc cultu & ad ſpeciem pietatis compoſito captus ſum, ut in illum cœtum recipi magnopere concupiverim, atq; id enixe poſtulaverim à Præfecto familiæ, viro priſcæ ſanctimoniæ. Nec ille certe abnuit, ſed rem ægerrime tulit tota civitas, cum me ab hoc hominum genere ſubdole illectum ſuſpicarentur. Nec defuerunt, qui adirent hominem, graviſſimiſq; verbis minas ei intentarent, ſi incautum adoleſcentem pergeret technis ſuis in fraudem prolectare: ſic enim ſibi ſine cauſſa perſuaſerant. Conſanguinei vero mei intra ædes ſuas me deprehenſum, velut in cuſtodia occluſum, pertinaciter, ſed amanter tamen quantumvis renitentem detinuerunt. Atque ita interpellatum eſt propoſitum, Deo, uti quidem rebar, auctore ſuſceptum. Atque id quidem etſi à juvenili quadam levitate ſuſceptum viſum eſt multis, mihique adeo ipſi, poſtquam reclamantium uno ore amicorum ſuaſu abjectum eſt, in eo tamen omnipotentis Dei vocem, me jam inde ad ſe benigne invitantis, & à mundi ſordibus atque fæce educentis, poteram agnoſcere. Nam vel à prima pueritia in Chriſti caſtra tranſire, ejuſque militiæ adſcribi non obſcuris votis cupiebam, ſæpiuſque erumpentes ſentiebam piæ hujus voluntatis igniculos in intimis præcordiis, quos comprimebat procax indoles, inanibus deſideriis ac futilibus mundi delinimentis obnoxia: quoad tandem gratia victrix frænos injecit reluctanti, & adverſus ſtimulum calcitranti, domitumque ſibi penitus aſſeruit.

Tum vero admiſſus ſum in pium illud Sodalitium, B. Mariæ Virginis celebrandis laudibus inſtitutum in Collegio Cadomenſi Societatis Jeſu, ut & in reliquis ejuſdem Societatis domibus. Nam cum huic præeſſet Mambrunus, æquum duxi eodem in capeſſendis cæli viis, quo in emetiendo diſciplinarum curriculo, uti ductore.

Me vero ætate jam cautiorem factum, prudentioremque rerum æſtimatorem, etſi minime pœnitebat poſitæ in Geometricis operæ, agnoſcere tamen tum demum cœpi, quantum literulis noſtris intuliſſem damni neglectu Philoſophiæ, de qua dictum eſt ab Antiquis, bonum nullum optabilius datum eſſe hominibus Deorum conceſſu, neque porro datum iri. Quæ cum ſæpe, nec ſine angore animo revolverem, ita detrimentum hoc ſartum iri credidi, ſi à calce redirem ad carceres, ſtudiumque Philoſophicum denuo percurrerem. Cogitabam enim me nondum exceſſiſſe decimum ſextum ætatis annum; cum priſcorum illorum Philoſophorum, quorum apud nos tanta

tanta viget hodieque exiſtimatio, plerique jam grandes natu, ac pene ſenes, Philoſophiam attigerint. Accedebat Mambruni auctoritas, cujus amor mihi in horas creſcebat. Cum ei itaque conſilium meum aperuiſſem de renovandis Philoſophiæ ſtudiis, arcte me complexus, non ſibi probari ſolum rem dixit, ſed ſe quoque jam ante habuiſſe in animo ejuſdem ſuaſorem fieri & impulſorem; at ea, inquit, lege, ut ab oculis tuis removeas libros omnes ad Mathematicam pertinentes. Etſi gravis mihi viſa eſt conditio, accepi tamen, totumque hoc Geometricum & Aſtronomicum choragium tantiſper ſepoſui. Hinc cœpi Philoſophiam capeſſere non ſegniter; nec ad id parum conducebant priſtina ſtudia, tenuia quantumvis & levia, potiſſimum vero præclara illa rerum cognoſcendarum via, trita à Geometris. At ecce, dum in hac palæſtra me naviter exerceo, is ipſe, qui me ad eam revocaverat, idem ab ea me abſtraxit Mambrunus, & denuo Mathematica ſtudia jubet retractare, æquum eſſe dicens aliquem me percipere operæ fructum, tam ſtudioſe in hac diſciplina collocatæ; optimumque factu videri ſibi ſplendidam aliquam propalam aperire diſputationem, in qua de omnibus nobilis hujus ſcientiæ partibus publice reſponderem; perſpectam ſibi eſſe facultatem meam, nec ſine laude rem abituram. Parui enim vero ſapientiſſimi viri conſiliis, cui melius cognitum eſſe me, quam mihi ipſi putabam. Habita eſt diſputatio in magna hominum Cadomenſium corona, mireque ipſis placere viſa eſt novitas rei, cui ſimile quicquam in urbe non inerudita factum nuſquam acceperant.

In tam vaſto autem Mathematicarum artium campo, quem mihi ipſe aperueram, curriculi mei moderatorem atque ducem conciliavit mihi Mambrunus Erardum Billium, Lotharingum, ex ſuo Sodalitio, qui tum Cadomi Theologiæ Moralis præceptis publice tradendis vacabat. Fuit in hoc homine ſumma reconditarum diſciplinarum peritia, quam ardens virtus ſingulari conjuncta modeſtia contegebat. Is ad hanc palæſtram diligenter me exercuit; longeque magis ad alia mihi profuiſſet tam excellentis doctoris inſtitutio, niſi, ſua eum pietate ad Americanarum gentium ſalutem rapiente, naufragio paulo poſt in Oceano periiſſet.

Affuit tum quoque Georgius Furnerius, ex eadem Societate, qui præclaro Hydrographiæ opere, vernacula Lingua edito, aliiſque ſcriptionibus, quid poſſet in his ſtudiis, notum fecit. Ex ejus autem conſortio multum profeciſſe me palam agnoſcebam.

Nec minus mihi profuerat Petri Galtruchii, qui fuit Fuenerii ſodalis, conſuetudo, viri diffuſæ eruditionis, qui variorum operum, ac præ-
ſertim

ſertim ad humaniores artes ſpectantium lucubratione Rempublicam literariam locupletavit.

Emiſit in vulgus per illos dies Carteſius Principia ſectæ ſuæ, atque ſuperioribus annis operam Philoſophiæ per triennium dederam, abundabamque præceptis & inſtitutis diſciplinæ hujus, vehemens mihi inceſſit cupido cognoſcendarum Carteſii ſententiarum: nec quievi, quoad libri hujus compos factus, totum ſumma diligentia perluſtravi. Nec facile dixerim, quantam admirabilitatem fecerit nova hæc philoſophandi ratio in animo juvenili, & veterum Sectarum rudi; cum ex ſimpliciſſimis & facillimis principiis deprompta viderem ſpecioſa miracula, & velut ſponte exortam mundi hujus compagem, totamque rerum naturam. Ac per multos certe annos arctiſſime devinctum me tenuit Carteſianæ factionis ſtudium; tum præcipue cum per Hollandiam & Germaniam viros graves atque doctos velut faſcinatione quadam tenaciter Carteſio viderem addictos; diuque inſanientis hujus ſapientiæ conſultus erravi, donec matureſcente ætate, totoque hoc doctrinæ apparatu à fundamentis perſpecto, vela dare retrorſum, & curſus iterare ſum coactus, cum inanibus ſtructuris niti eam, totamque ab imo ſolo vacillare certiſſima ratione deprehendiſſem.

At Mambrunus confecto tandem Cadomi Philoſophico curriculo, idem Lutetiæ repetiit atque trivit per annos quatuor; ac inde Flexiam miſſus, reliquum vitæ tempus, quod novem circiter annorum fuit, in docenda exegit Theologia, illuſtriori auditorio quam Flexienſi dignus: cum privatim interea oblectaret animum poëticis exercitationibus, eximiaque in hoc genere ederet opera, quibus ſuus ſemper conſtabit honos apud ſinceros Muſarum cultores. Neque porro coalitam inter nos amicitiam minuit locorum intercapedo & abſentia, quam ſolabamur uterque crebro literarum commercio. Nec continere me tamen ita potui, quin hominis complectendi deſiderio victus, Flexiam aliquando ad eum excurrerem. Quaſi præviderem animo futurum non multo poſt, ut cruda eum mihi mors ſummo meo dolore eriperet. Haud minus tamen viguit hactenus apud me, porroque vigebit ſuaviſſimæ noſtræ neceſſitudinis recordatio; iiſque apprecabor terram levem,

-- *Et in urna perpetuum ver,* Juvenal.
Qui præceptorem ſancti voluere parentis Sat. 7.
Eſſe loco,

ac vere *parentem eſſe, non quidem corporis, ſed mentis crediderunt.* Quintil. l. 2. cap. 9.

Sub hæc ad ſcientiam Juris vocavit me mos vulgo receptus. Ac mihi profecto valde cordi erat hæc Romanæ ſapientiæ pars, quæ prudentum reſponſis

reſponſis & ſanctionibus legum continetur. Verumtamen ex altera parte ad amœniorum literarum delicias & antiquitatis notitiam retraxit me Samuelis Bocharti Geographia ſacra, quæ tum excudi cœpta eſt Cadomi. Ex divite hoc autem Ebraicæ & Græcæ literaturæ penu, tum primum inopiam meam non intellexi modo, ſed graviter quoque tuli; ſicque decretum eſt apud me, reliquis abſtinere ſtudiis, quoad illorum etiam non omnino rudis haberi poſſem. Memineram autem legiſſe me in decantata illa Joſephi Scaligeri ad Douſam Epiſtola eum Linguarum harum plane inſcium, cum jam novemdecim annis major eſſet, ad eas addiſcendas nullo alio magiſtro quam ſeipſo uſum eſſe. Idem ego certe de me poſſum prædicare, meque mihi Ebraicam contexuiſſe Grammaticam ex analogia in libris Moſaicis deprehenſa: atque hanc deinceps Grammaticam ad indagandas verborum declinationes & radices eruendas adhibuiſſe. Cumque Scaligeri veritate productus Græcam Linguam velut primo impetu arripere me poſſe ſperaſſem, totumque Homerum condiſcere uno & viginti diebus, reliquos vero Poëtas Græcos omnes intra quatuor menſes devorare, experimento tandem meo comperi inania hæc eſſe Scaligeranæ oſtentationis ſpecimina; qualia multa paſſim adſperſit Operibus ſuis vir ille, excellentis cæteroquin doctrinæ & ingenii, ſed nimium admirator & prædicator ſui. Ab Homero quidem auſpicatus, in reliquis Poëtis Græcis evolvendis diligentem operam poſui, adhibitis veteribus Scholiis, quæ certi ſunt fontes fabularis omnis hiſtoriæ. Hinc ad Hiſtoricos me converti, inter quos præfractiorem nactus Thucydidem, eum tantiſper ſepoſui, quoad conſilium & opem præſtante deinde Petavio, hujus ſalebras poſſem ſuperare.

Poſteaquam autem pleniorem mihi viſus ſum comparaſſe Græci ſermonis peritiam, periclitari facultatem meam ſtatui in Scriptore aliquo Græco Latine reddendo, cujus nulla penes me eſſet interpretatio. Hujuſmodi erat Longi fabula paſtoralis, quam de Græca Latinam feci, parum gnarus, quantum Auctoris illius, mihi ad hanc diem nuſquam lecti, impuritas & nequitia integros adoleſcentiæ mores poſſet inficere. Ignotus erat ille & Bocharto, cujus arbitrio permiſſa eſt à me, nec improbata noſtra hæc è Græcis converſio.

Nec ita tamen rapiebat me literarum Græcarum amor, ut levius tractarem Ebraicas, cum certas ſingulis diebus horas deſtinaſſem ad earum ſtudium. Demum tamen pœnituit me tenuis hujus operæ, quæ molliori brachio conferri mihi viſa eſt ad ſacrarum literarum notitiam, quam poſtulabat

labat gravitas rei. Eandem igitur majore conatu poſt annos aliquot repetii. Exinde vero per continuos triginta annos nulla abiit dies, quin duas treſve horas ſtudio huic impenderim, vel libris ſacris evolvendis, vel terendis Rabbinorum ſcriptionibus, nullis abſterritus vel itinerum, vel negotiorum impedimentis: ita ut omnes divinæ Legis libros Ebraice ſcriptos, quater & vicies à capite ad calcem hactenus perlegerim. Anno 1681.

Quoniam autem rationem ſtudiorum meorum expromere ſum exorſus, adjiciam id quoque, ſummas Deo debere me gratias pro collato in me ſingulari naturæ beneficio, cum ita me finxit, ut non modo per florentes juventutis annos, vividumque corporis robur, ſed in effæta hac etiam ætate, nulla unquam aſſiduitate lectionis, nulla ſedentariæ vitæ deſidia, nulla pertinacia lucubrationis deſatigatus, aut victus tædio, aut otio marcidus, ſed vegetus ſemper & alacris etiam poſt continuam ſex ſeptemve horarum contentionem, è libris diſceſſerim: lætus etiam nonnunquam, & mihi Muſiſque cantitans; cum alios omnes ſtudia triſtes & languidos dimitterent. Non ſatis ergo acuti mihi fuiſſe videntur Medicorum filii, qui generale hoc ſcitum invexerunt in vitam, otio debilitari corporis vires, motu ali & confirmari. Quam multos novimus literis deditos homines ad extremam ſenectutem valenti corpore perveniſſe? Jacobum Sirmondum, eruditiſſimum virum, ſæpe conveniebam adoleſcens, cum jam eſſet centenario proximus, gravi licet & inexercitato at ſano tamen corpore, deſidentemque fere reperiebam inter libros, raro foras prodeuntem; nec aliud quidquam tribuentem animo relaxationis, quam quæ ex amicorum ad ſe venientium colloquiis petebatur: ſi modo relaxatio ea dicenda eſt, ſermones habere de rebus ſeriis & literariis. Quam multos vidimus integra valetudine decrepitos ſenes, forenſibus addictos negotiis; aut intra ſepta Clauſtrorum piam in quiete & religioſam vitam certo & conſtanti tenore agentes? quot ſellularios opifices? quam multos è contrario aratores, venatores, viatores, equiſones, laniſtas, ſaltatores, alioſque, quorum in motu tota ars verſatur, fractis ante diem continua exercitatione & labore viribus, ignavum & effætum corpus ſenectuti tradidiſſe?

Obverſabatur mihi interea ante oculos Geographia illa ſacra Bocharti, in qua edenda jamdiu prela fervebant. Hanc perluſtranti mihi, & cum paupertina mea & curta ſupellectile comparanti inexhauſtam hanc ſacræ & profanæ eruditionis congeriem, vere ea erat ἀλγηδὼν ὀμμάτων, efficiebatque, ut egeſtatis meæ valde me pœniteret. Tum vero ita mihi viſum eſt, ſi convenirem ipſe hominem, & ad ejus me applicarem familiari-

tatem, percepturum emolumenti quidpiam ex tanta copia, & conſilio aut re adjutum iri. Nec mea me fefellit exſpectatio. Excepit ille me liberaliter & benigne, certaque amicitiæ jam inde inter nos contrahendæ ſpes mihi apparuit. Cumque tum maxime arderent Cadomi controverſiæ de rebus Chriſtianis Catholicos inter & Calviniſtas, quorum doctrinæ Miniſter erat Bochartus, ne quid ſuſpicarentur ſecius noſtri homines de fidei meæ integritate, convenit inter nos, ut caute & occulte, ac fere noctu & ſine teſtibus viſerem ad eum. Quanquam liquido aſſeverare poſſum, in tam familiari plurimorum annorum conſuetudine, nullam unquam habitam eſſe inter nos de rebus ad fidem Chriſtianam pertinentibus & litigioſis, non dico diſputationem, ſed ne collocutionem quidem, atque id utrumque noſtrum ſtudioſe vitaſſe. Semel tantum delibata à nobis quæſtio eſt de cultu imaginum, cum in Germania depictas & ſuſpenſas cerneremus tabulas in Lutheranorum templis; & leviter quidem delibata, atque amice & citra omnem contentionem. Ac ne ad Obſervationes quidem meas in Origenem contradixit ille quicquam, cum eas ſubmiſiſſem ejus examini, & multa tamen iis ineſſent capita controverſiis illis obnoxia. Donec longo poſt tempore exaſperatis animis, ob eas cauſſas, quæ mox referentur à me, diſceptatum eſt à nobis ſuper Origenis ſententia de Euchariſtiæ ſacramento, & de invocatione Angelorum; & acriter quidem, & aculeatis apicibus. Quæ quoniam edita ſunt, & vulgi judicio expoſita, nihil attinet pluribus explicare.

Cum me admodum adoleſcentem magno ſtudio ferri videret Bochartus in literas Græcas, multaque de priſcis Auctoribus Græcis vel ab eo quærerem, vel obſervata à me cum eo communicarem, ſponte currentem ultro incitabat ipſe, & ad ſcribendum Græcæ literaturæ hiſtoriam, & Auctorum hujus Linguæ ſeriem contexendam magnopere adhortabatur: ut quod in Hiſtoricis præſtitum cum laude fuerat à Gerardo Voſſio, idem à me fieret in reliquis Scriptoribus Græcis: opus ingens, magni laboris & temporis; utile quoque ac prope neceſſarium; ſed quod ab alio quam à me ſuſcipi mallem.

Immerſi itaque me totum in Bocharti familiaritatem, omniſque ex ejus conſiliis pendebat ſtudiorum meorum inſtitutio. Cum eum igitur ad ſe vocaſſet Chriſtina Suecorum Regina, huic me itineris ſocium dedi. Quod priuſquam narrare aggrediar, commemorandi mihi ſunt egregii quidam viri amicitia mihi devincti, ac ii præcipue qui doctrina ſua & meritis gloriam literarum Cadomo egregie aſſeruerunt. Stephanus in his

caha-

Digitized by Google

Cahagneſius, agnatus alterius Cahagneſii, à quo illuſtrium Cadomenſium elogia non ineleganter conſcripta ſunt. Inter Epiſtolas Joſephi Scaligeri, eam legi præcipue velim, quam ſcripſit ad Jacobum hunc Cahagneſium Medicum Cadomenſem, cum ab eo literas accepiſſet plenas humanitatis, & elegantiſſimam crumenam Phrygiano opere contextam; quo artificii genere Cadomum imprimis olim celebrabatur. Hoc autem munuſculum Scaligero offerendum Stephano Cahagneſio, in Hollandiam ſtudiorum cauſſa proficiſcenti, Jacobus tradidit. Is poſtquam reverſus eſt Cadomum, adſcitus & ipſe eſt in Collegium Medicorum, eoque & amico & Medico uſus ſum. Multa autem de Scaligero memoriter & jucunde narrantem eum audiebam. Ac referebat primum, ſtatim atque perlata eſt ad eum crumena iſthæc, & in menſa oculis adſtantium expoſita, veniſſe ad Scaligerum officii gratia Arauſionenſis Principis conjugem, eamque munere hoc a Scaligero exceptam fuiſſe: cum polleret autem juvenis ille facultate aliqua pingendi, petiiſſe ab eo, ut ſibi liceret effigiem illius coloribus adumbratam ad vivum penicillo exprimere; facile id conceſſiſſe Scaligerum, oſque ſuum pingendum præbuiſſe; cujus ego vultus ductos vidi in hac tabula, eorum non abſimiles, qui paſſim depicti viſuntur. Anno proxime ſequenti, poſtquam fato conceſſit Scaliger, ad triſtius aliud exhibendum ei in funeris pompa officium adhibitus eſt Cahagneſius. Nam cum ad deferenda quatuor capita panni funebris, quo contegi ſolet feretrum, quatuor pro more eligendi eſſent honeſtiores viri, miniſterium hoc demandatum eſt duobus nobilibus Gallis, quod Gallus eſſet natalibus Scaliger; & duobus nobilibus Hollandis, quod in Hollandia larem poſuiſſet. Ex Scaligeranæ item Bibliothecæ auctione nonnullos ſibi comparaverat libros Cahagneſius, notas manu Scaligeri ad oram paſſim allitas præferentes, quorum & ipſe mihi conceſſit uſum, & ab ipſius demum filio, optimo viro, dono datos accepi.

In cenſum quoque literariarum mearum opum venerunt Epiſtolæ aliquot, ab eodem Scaligero diverſis temporibus ſcriptæ Gallico ſermone ad Jacobum Dalecampium Cadomenſem, tum cum Lugduni Medicinam exerceret. Quo mortuo hæreditatem ejus creverunt agnati, & quidquid ſupererat ex ea Cadomum vehi curarunt. Horum beneficio pervenerunt tandem ad me Scaligeranæ hæ Epiſtolæ; ac nonnullæ præterea Cujacii Latine & Græce ſcriptæ, ſumma ſane elegantia, & quod magis etiam mirere, ſumma facilitate ſcriptæ, ac velut oſcitanter & ab homine alia agente. Eximios etiam quoſdam libros claris

Scaligeranæ manus & doctrinæ veſtigiis inſignes, in auctione Bibliotheeæ Heinſianæ à ſe redemptos, liberaliter miſit ad me Stephanus Monachius. Exſtabat in his Opus *De emendatione temporum*, primæ editionis, infinitis emendationibus, notis, & additamentis ſuccinctum, ex quo prodierunt ſubinde poſteriores editiones.

Cadomi per hæc tempora literarum Græcarum laude florebant viri alii duo, Ludovicus Thorodeus Rothomagenſis, & Jacobus Palmerius Grentomenilius Vandoveræus. Græca hic carmina pangebat feliciter, quibus inerat & color & ſapor vetuſtatis, & ſuperſtites etiam in affecta jam ætate juventutis igniculi. Cujuſmodi illud eſt, quod ad Bochartum ſcripſit *de venatione ruſticulæ*, cum ad eum mitteret geminas aves hujus generis: & aliud etiam, quo ſereniſſimi Delphini natales celebravit. Soluta quoque oratione Græca commode utebatur. Memini eum aliquando Vandoveræ, quo viſendi ejus gratia me contuleram, prælegiſſe mihi narrationem quandam, Græco ſermone à ſe compoſitam, neque ſane inficetam, ſalibus inſperſam Atticis, nec priſcæ Græciæ elegantia carentem, qua juveniles ſuos amores jam ſenex referebat. Moliebatur ille hoc tempore magnum Opus, *Græciæ veteris deſcriptionem*, ad quam ſtudia ſua fere convertebat. Sed cum res abiret in diem, & vir ipſe proveheretur in ſenium, auctor ei magnopere fui, ut omiſſo grandi Opere, quod abſolvi poſſe ab eo minime paſſura erat ingraveſcens ætas, plurima in veteres utriusque Linguæ Scriptores erudite à ſe & acute obſervata daret in lucem, atque hac opera obſecundaret ſtudioſorum hominum deſideriis & commodis, quorum intererat neutiquam intercidere tot adtextas ad librorum ejus oras emendationes, & obſcuriorum locorum interpretationes. Quo conſilio à ſe primum neglecto, ſubinde tamen uſus eſt. Minime vero temperare mihi poſſum, quin novum quiddam & incredibile de hoc homine referam, qui jam grandis natu ac pene effœtus, cum vitam rure fere ageret inter viros nobiles ruſticanos, à feroculo & petulante juvene læſum ſe facto vel dicto putans, hominem provocavit ad ſingulare certamen, ac vera virtute & vi ita perculit, ut ad vitam precario à ſe poſtulandam, enſemque ſibi tradendum adegerit. Aderat tum illic Vandoveræ Jacobus Palmerius alter, patre natus prioris hujus Jacobi fratre. Is tum juvenis eleganti pollebat ingenio, & ad fundenda ex tempore ſermone vernaculo carmina ita à natura facto, ut quæ alii vix poſſunt extundere meditando, ludendi illi velut è perenni fonte profluerent.

Hoc

Hoc ipſo tempore eandem deſcribendæ veteris Græciæ operam in ſe ſuſcipit is, quem dixi, Thorodeus, cum vix ullam agnoſceret ſupereſſe ſpem tam vaſti & ardui exſpectandi Operis à Palmerio ſene jam fere decrepito. Rem ergo aggreſſus ipſe eſt: nec certam & accuratam rerum notitiam adepturum ſe ratus eſt, ex ſola veterum monumentorum lectione, niſi oculis ipſe ſuis cerneret littorum, fluminum, & montium ſitus, ac dirutarum urbium veſtigia. Profectus itaque in Græciam multa peragravit loca, rudera luſtravit, intervalla dimenſus eſt, omniaque retulit in commentarios, ſibi poſtmodum uſui futura, poſtquam tantis onuſtus opibus patriam repetiiſſet. Jamque affectum erat inſtitutum Opus, mihique oſtenderat paratas ad editionem deſcriptiones Illyrici, Epiri, Peloponeſi & Achaiæ; ſigillatimque eas publicari ſuadebam, reliquis in aliud tempus ſepoſitis, quaſi præſagus futuri. Poſtquam enim exceſſit è vita in domeſticum ejus inſtrumentum omne, ſcripta libros, chartas invaſerunt hæredes, Librariorumque repudiarunt poſtulata, operam ſuam venditantium, ad committendam typis *Deſcriptionem veteris Græciæ*; malueruntque tot annorum, tot laborum, tot vigiliarum perire fœtum, & conſanguinei ſui memoriam merita gloria fraudari. Fuit autem vir ille Græcarum literarum apprime peritus, meque ex ejus conſuetudine diuturna, aſſidua & pene quotidiana plurimum profeciſſe agnoſco. Verum ut erat alienæ induſtriæ valde faſtidioſus, ſi quid tentarem Græco carmine ludere, & ad ejus referrem arbitrium, ſevero id adſpernabatur ſupercilio, planeque vetabat ad veterem imitationem adſpirare, quoad longa & pertinaci exercitatione facultatem meam confirmaſſem. Ego vero deſpicationis hujus pertæſus, meæque mihi peritiæ conſcius, ac paulo etiam fortaſſe confidentior, duo compoſui Græca Epigrammata, quibus antiqua adjunxi duo, ac duo etiam alia mediæ ætatis; atque ea, ut caſus tulit, nullo ſervato temporum ordine deſcripta & permiſta detuli ad Thorodeum, & dijudicanda propoſui, ut ab antiquis illis internoſceret, ſi poſſet, quæ mea eſſent, periculumque faceret certæ ſuæ hujus & argutæ perſpicientiæ. Ægre quidem ille & invitus delatum recepit arbitrium, ſed parum feliciter; nam duorum meorum Epigrammatum alterum credidit eſſe vetus, mediæ ætatis alterum. Atque ita eadem propemodum arte deluſus ille à me eſt, qua olim Scaligerum Romæ ludificatus fuerat Muretus, confictum à ſe Epigramma, velut è vetuſtis membranis erutum obtrudens ſummo huic criticæ artis, qualem certe ſe ferebat, dictatori, qui & recentes ab incude verſus pro antiquis habuit, vixque demum os ſibi ſublini ſenſit. Utebar

Utebar tum quoque familiariter Jacobo Grandorgæo Premontio, qui per idem tempus florebat Cadomi ſtudiis Romanæ antiquitatis, veteriſque rei nummariæ, ingenio præditus arguto & eleganti & urbano, cujus laudes olim perſecutus ſum alio opere, quod eſt in hominum manibus; atque germano ejus Andreæ fraternarum virtutum æmulo, amico itidem meo, inſcriptum eſt. Fecerat hic Medicinam Narbonæ per viginti annos; cumque Jacobum fratrem immatura morte præreptum accepiſſet, patriæ ſuæ & familiæ reddere ſe coactus eſt. Illic ſuavis fuit inter nos multorum annorum conjunctio: nam in tractatione Philoſophiæ, qua unice delectabar, ac Phyſicæ præcipue, erat exercitatiſſimus, nec alienus cæteroquin à ſtudiis priſci ævi, & nummorum veterum, quorum in Narbonenſi Provincia paſſim collegerat magnam vim, & ad nos retulerat. At Jacobus Græcas omnino literas non attigerat, ac ſæpe eum admonebamus, ego & Thorodæus, quantis careret ſuavitatibus. Sed quamvis crebris eum adhortationibus ad hæc compellebamus ſtudia, non leve inde oſtentantes ei & ſpondentes operæ pretium, cujus & ipſe ſpem animo facile præcipiebat; adeo tamen reformidabat laborem, ut bonorum illorum expers eſſe mallet, quam novis curis exerceri. Tantum tamen potuerunt aſſiduæ noſtræ ſuaſiones & convitia, ut ſocordiam ſuam expugnari tandem paſſus ſit, eumque demum pœnituerit inſcitiæ ſuæ. Tanta itaque contentione præteriti temporis ceſſationem ſarcire conatus eſt, ut hanc quoque eruditionis partem ſit aſſecutus. Hoc exemplo excitatos memini à me duos magnos viros ad Græcam literaturam capeſſendam, alterum ſummum illum ætatis noſtræ imperatorem Ludovicum Borbonium, Principem Condæum, cum varia præditum doctrina, tum præcipue Romanæ antiquitatis callentiſſimum; alterum Montauſerium, diuturno & quotidiano Latinorum Auctorum uſu ſubactum. Verum utrumque alio abſtrahebant graviores curæ, nec facile ad Grammaticæ artis præcepta potuiſſent animum demittere. Ad ingenium tamen priſtinamque ſegnitiem rediit Premontius, cum ad patriæ noſtræ inveſtigandas origines, poſteriſque tradendas frequenti Academiæ Cadomenſis rogatu impelleretur; nec ego ad tractandum hoc argumentum ante adjeci animum, quam operæ hujus ſuſceptionem ejuraſſet, fruſtra cauſſatus, inſtrumentum omne Cadomenſis antiquitatis, direptis per Anglica bella, aut igne conſumtis priſcis exemplaribus, periiſſe, neque ullam ſupereſſe vetuſtatis memoriam: cum è contrario pertenderem, hanc ipſam priſcarum rerum ignorationem, & publicorum tabulariorum interitum, partem eſſe quæſitæ hiſtoriæ, quam cognitio-

gnitionem qui foret aſſecutus, certe eum ſcire nihil aliud ſciri poſſe, & in ea perſcrutanda fruſtra perdi oleum & operam. Atque id optime videbat Premontius, mecúmque ſentiebat, ſed deſidiæ ſuæ vanum prætexebat colorem, eamque jocans excuſabat adagio hoc Italico, *rem eſſe divinam nihil agere.*

Hactenus ita me ſibi devinxerat amor literarum, ut quamvis ſata in animo meo pietas erga Deum, hortatu Præceptorum, ſatis altas à pueritia radices egiſſet, ea tamen aſſiduo profanarum diſciplinarum ſtudio oppreſſa & defecta cæleſti rore, qui percipitur ex frequenti ſacramentorum uſu, fere exaruerit. Accedebat æqualium meorum exemplum & conſortio, qui commoda & oblectamenta vitæ hominumque laudem appetentes, in ſuos mores erroreſque me facile pertrahebant. Conſectabar itaque circulos hominum, & multo magis etiam mulierum, quibus placuiſſe certum exiſtimabam urbanitatis argumentum. Nihil itaque eorum prætermittebam, quæ pertinerent ad earum permulcendos animos, non cultum corporis, non veſtimentorum ornatum & elegantiam, non officioſos ad eas & frequentes aditus, non amatorios verſiculos, non molles ſuſurros, quibus amatoria alitur væſania: id quod palam nec ſatis verecunde teſtatus ſum apud Menagium per epiſtolam carmine ſcriptam, quæ trita eſt vulgi uſu.

At parte alia Tutor meus deferveſcere videns meam adoleſcentiam, atque jam adeſſe tempus corporis exercitationibus idoneum, deduxit me ad laniſtas & ad ſaltandi & equitandi magiſtros; nam & ipſe rei equeſtris erat valde ſtudioſus. Ac ſaltabam quidem ineleganter & inſcite: at in tractatione ludicra armorum & equitatione cæteris præcellebam omnibus, ad æqualium meorum & ipſorum quoque doctorum invidiam. Nam & tanta pollebam agilitate corporis, ut quemcunque poteram locum manu attingere, in eum me ſaltu attollerem; tanta quoque ad curſum velocitate, ut pone me relinquerem cæteros, & tanto etiam robore membrorm, ut cum aliquando ego & duo valentiſſimi viri, humi ſedentes, baculum manibus hinc illi duo, inde ego ſolus apprehendiſſemus, haudquaquam mihi id extorquere, meque loco movere potuerint.

Jamdiu vero, atque etiam pueritia, nandi artem mihi ipſe ſine magiſtro & ſine cortice, ſed caſu quodam comparaveram. Cum enim per æſtatem refrigerationis cauſſa, ſæpius in die, ut eſt mos puerorum, in obvios quoſque lacus & fluvios corpus ſolerem abjicere, contigit aliquando

quando, ut ignoto me committerem amni, non tentato prius vado, ſtatimque in imum demerſus verſarer in extremis; donec periculi magnitudini vehementer excitatus, per repetitos manuum pedumque nixus ſurſum attollerem corpus in ſummum aquæ, & libero aëre fruerer. Atque ita mea mihi cognita eſt nandi facultas, cujus plane me expertem putabam; adeo ut hoc ipſo die profundum amnem nando trajicerem. Jamque inde ex frequenti uſu tantam aſſecutus fueram artis hujus ſcientiam, ut altiſſimorum fluminum ima ſubirem, & oſtrea eruerem è fundo, ac nemo inter æquales nandi peritior haberetur.

Sic exactis primis vitæ meæ annis, ineunte viceſimo primo, pro more in Neuſtria recepto, mei juris factus ſum, & exii tandem è poteſtate Tutoris, à quo fueram parce & duriter habitus, atque etiam illiberaliter, ita ut ad tolerandas juveniles impenſas cogerer mutuas ab amicis pecunias ſumere. Quod parcimoniæ genus, etſi ad augendam pupilli rem familiarem videretur inſtitutum, minime equidem probare poſſum, cum juvenum infringat animos, invitetque ad ſordida facta atque indecoras artes, quibus inopiam ſublevare poſſint. Tunc autem in re lautiori, alia animo agitare cœpi; mihique ante omnia vehemens inceſſit cupido adeundæ Lutetiæ; cum ob celebritatem urbis, tum ad viſendos Reipublicæ literariæ principes viros, mihi jam ante & ex operibus & ex fama cognitos; potiſſimum vero ad comparandos libros, ſine quibus languere ſtudia mea, ac pene interrupta jacere neceſſe erat. Illuc ergo provolavi magna alacritate; majore etiam ad Librarios. Verum cito exhauſtum ſenſi, quidquid eorum officinis deſtinatum congeſſeram. Quod & alias mihi ſequentibus annis ſæpiſſime contigit: quidquid enim, meum etiam defraudans genium, poteram corradere, id univerſum abripiebant Jacobæi Bibliopolæ. Atq; hinc porro factum, ut per illos juveniles annos fere inanis fuerit ſacculus meus & plenus aranearum. Contra vero ita locupletatum eſt penu meum librarium, ut in regionibus noſtris nulla alia Bibliotheca illud adæquaverit, vel voluminum delectu, vel copia. In quibus ſeligendis id potiſſimum ſecutus ſum, ut veterum omnium ſcriptorum compos eſſem, nulla vel certe levi habita ratione elegantiæ tegumentorum, ſive concinnata ea eſſent ex pergamenis membranis, ſive pellibus Numidicis, quæ ſuffenorum & publicanorum lautitiæ conſectanda relinquebam. Jam vero, cum conſcius mihi eſſem, congeſta hæc fuiſſe a me, non ad vanam oſtentationem, ſed ad meos uſus, parum omnino laboravi de eorum nitore retinendo: adeo, ut ſi quid inter legendum occurreret notatu dignum, ſive ad ſcriptionis

nis emendationem, ſive ad intelligentiam locorum, id ad oram allinerem. At ea me valde angebat cogitatio, cum præviderem tot annorum labore, tot impenſis paratam hanc voluminum congeriem, ſuaviſſimum mentis meæ oblectamentum & pabulum, olim diſtractum iri per angiportus, atque ita in Librariorum apothecas redituram, & in imperiti vulgi manus venturam. A quo cum valde abhorreret animus, malo huic prævertendum duxi, uti deinde factum eſt à me, quemadmodum infra referemus.

Nec libris ſolum conquirendis utiles mihi fuerunt itiones illæ crebræ & manſiones diutinæ Pariſiis: poſtquam enim illuc adveni, magnæ mihi curæ fuit excellentes illos & claros viros convenire, quorum tanta erat tamque inſigni eruditione parta exiſtimatio: Sirmondum in primis, Petavium, Labbæum, Vavaſſorem, Rapinum, Coſſartium, Commirium. Ac Sirmondus quidem jam nonagenario major, nihil tamen remittebat de contentione ſtudiorum, & commentando ac ſcribendo poſtremum hoc vitæ tempus tribuebat. Inerat præterea in eo comitas ſingularis, & elegantia morum; ut hominem in aula utraque, & Pontificia & Regia diu verſatum facile poſſes agnoſcere. Ego vero, etſi multa de ejus benignitate audiveram; præter exſpectationem tamen ab eo humaniſſime exceptus ſum; nam & pectus & ſcrinia poſt primos fere congreſſus aperuit, meque & ad inſtituenda ſtudia, & ad effingendos mores ſaluberrimis juvit conſiliis. Abſentem quoque ſuaviſſimis literis proſecutus eſt, multumque ex ea conſuetudine percepiſſem voluptatis & emolumenti, niſi paulo poſt abrepta ea fuiſſet inexſpectata & prope repentina viri morte, quæ etiam in juvene cruda videri potuiſſet. Præferebat adſtrictiorem frontem Dionyſius Petavius, & ſerium quiddam ac ſeverum; quod diluebat tamen frequens uſus. Ego autem ita eum deliniveram officiis & aſſiduo cultu, ut quamvis implicatus immenſo *Theologicorum Dogmatum* Opere, quo Theologiam triçis Scholæ & pedicis expeditam ad liberos & patentes priſcæ Eccleſiæ campos ſanctorumque Patrum tritos veſtigiis revocabat, non gravate tamen ſe demitteret ad leviores ſtudiorum meorum curas, & in iis pene redire videretur ad priores annos. Cum itaque tum haberem in manibus Thucydidem, multaſque hic cum alibi paſſim, tum præcipue in concionibus obſcuras habeat abditaſque ſententias, vix ut intelligatur, quemadmodum à Cicerone adnotatum eſt, quotieſcunque hujuſmodi occurrebat quippiam; recurrebam ſtatim ad Petavium, tanquam ad Pythiæ tripo-

dem. Ille vero delectari videbatur importunitate mea & protervitate, bonasque ſibi horas ſubripi facile patiebatur.

Cum aliis etiam viris à me commemoratis magna mihi interceſſit conjunctio; & cum Rapino præſertim ac Commirio, quorum in Poëticis enituit induſtria. Quid ſinguli autem in literis potuerint, lucubrationibus ipſi ſuis, & in ſua quiſque arte, palam ſunt conteſtati. Nam cui intentatum eſt vaſtum illud eruditionis pelagus Philippus Labbæus? ecquod huic ipſi intentatum eſt diſciplinæ genus? Hujus æquare famam, & fortaſſe etiam ſuperare poterat Gabriel Coſſartius, felici quidem præditus ingenio, ſed impatiens laboris, neque ſatis temporis parcus, tantumque detraxit de gloria, quantum remiſit de ſtudiis. Celebratus eſt in primis extemporali oratione, qua ſuper controverſiis quibuſdam Academicis contumelioſam clari cujuſdam Profeſſoris declamationem publice excepit in ipſo temporis articulo, acriterque & diſerte confutavit, plaudente & mirante magna procerum Academiæ Pariſienſis corona. Intra Poëticæ cancellos fere ſe continuit Franciſcus Vavaſſor, puri ſermonis amator, auceps elegantiarum Romanarum, quas tam rigida accuratione confectatus eſt, ut dum periti Grammatici affectat laudem, fracti & elumbis Poëtæ dedecus ſibi conſciſcat. Amavi tamen hominem, ab eoque ita amatus ſum, ut lucubrationum etiam ſuarum, ac carminum imprimis participem me & arbitrum eſſe vellet. Neque multo longius evagati ſunt ultra Poëticæ metas Rapinus & Commirius. Levia ſunt enim quæ Gallice ſcripſit Rapinus; nec ad ea tractanda ſatis amplo doctrinæ commeatu inſtructus acceſſit. Ac ejus carmina leporis ſane ſunt & ſuavitatis plena, & facilis ac faventis Muſæ nata auſpiciis: etſi adjunctam non habent vim Poëticam, & furorem illum, ſine quo negabat Democritus Poëtam magnum poſſe quemquam exiſtimari. Et excellentis quidem hujus viri jucundiſſima mihi eſt recordatio, cujus præclara in me exſtiterunt merita, quemque ſumma, quoad vixit, obſervantia colui. Plus nervorum inerat Joannis Commirii carminibus, nec minus facilitatis; nam promtus fuit in eis fingendis ad extemporalitatem uſque, ut ludibundum eum viderim nonnunquam, & in uno pede ſtantem, cum verſus funditaret velut ex ſcatebra.

Gratiſſimum tum quoque fuit illic reperiſſe Stephanum Agardum, Campenſem, Bituricenſem, ex eadem Societate, geſtis omnibus Ordinis ſui magiſtratibus conſpicuum, quem olim in Collegio Cadomenſi docentem Rhetoricam noveram puer. Erat in eo præter formæ dignitatem decorum ingenium, liberalibus doctrinis expolitum; capax vero ſupra quam

Digitized by Google

quam credibile eſſet, & tenax memoriæ comprehenſio, quam & ſtudio aluerat & arte ita auxerat, ut ingentem vocabulorum numerum ſibi ſemel recitatum, eodem ordine fideliter redderet; ad rei miraculum ſtupentibus univerſis. Magnam ei præcipue pepererant inter ſuos commendationem Janſenianæ concertationes, cum libris ſub Antonii Ricardi nomine editis demonſtrare inſtituiſſet, Janſenium dogmata ſua ex Calvinianis fontibus derivaſſe.

In hoc doctorum hominum Sodalitio, quorum in notitiam veni, partes quoque ſuas egregie tuebatur Johannes Garnerius, cum aliis jam ſcriptionibus clarus, tum multo futurus clarior editione Marii Mercatoris, qui Auguſtini temporum æqualis nefarium Pelagii dogma ac Neſtorianum etiam acriter oppugnavit. Nec in hac excellentis viri commemoratione præterire ſine piaculo poſſum præſtitam mihi ab eo ſedulam opem & fidelem operam, cum exponerem Origenis hiſtoriam reſque ſingulæ ſuo à me collocandæ eſſent ordine, & ad temporum notas accurate revocandæ.

Nec prætermittendi, quos extra hanc Societatem eruditionis laude & nominis claritate florentes hoc tempore mihi adjunxi. Erant in his præcipui Puteani fratres, Petrus & Jacobus, quorum certe nomen vera laus eſt; quos Majorum & multo etiam magis propria ipſorum virtus nobilitavit: nam præter ſuaviſſimos mores, eximiæ fuerunt ornati doctrinæ præſtantia; ac Petrus potiſſimum, dignitatis Imperii Gallici & immunitatum Gallicanæ Eccleſiæ vindex acerrimus. Quoniam autem illorum fidei commiſſa erat opulentiſſima Bibliothecæ regiæ gaza, illuc ad eos ventitabant diebus ſingulis viri plerique famæ celebritate conſpicui, quorum ego quoque eruditis intereram ſermonibus, magna animi mei voluptate: præſertim poſtquam apud illuſtrem hunc cœtum, pro ſingulari ſua humanitate, exornavit me commendatione ſua fratrum par nobile; adeo ut ſine ullo meo labore, ac præter meritum, tantorum virorum partam mihi amicitiam, nomenque meum eorum albo adſcriptum agnoſcerem. Eminebat inter illos magna poëticæ artis præſtantia Franciſcus Guyetus, affectator bonæ antiquitatis, priſcorum vatum æmulus, nec iis ſane multum inferior; ne quidem ſi deſideres venerandum illum πίνον veteris Romæ; adeo lenocinatur auribus ore rotundo & concinnitate numerorum. Criticen quoque excoluit & exercuit, at nimis licenter: nam in Veterum ſcriptis dijudicandis tantum ſibi juris tribuit & auctoritatis, ut in eos graſſari videatur. Vidi ego manu ejus adnotatas paſſim emendationes ad oras Virgiliani exemplaris, quo ſolebat uti. In eo certe recenſendo tam

immoderate verſatus eſt, tamque fœde laceratum dedit, ut ſi ita diſcerptus prodiiſſet, Virgilium utique quæſiiſſes in Virgilio. Tum quoque valde familiariter uſus ſum Iſmaële Bullialdo, qui tunc erat in contubernio Puteanorum. Nec quamvis disjuncti poſtmodum locis eſſemus, cum ille Lutetiam, ego Cadomum ſedem haberemus ſtudiorum, neceſſitudinis intermiſimus officia: utebamur enim frequenter commodo literarum, nec illum de ſtudiis meis celabam quicquam; nec ille me earum rerum, quæ gerebantur inter doctos, ullam neſcire patiebatur. In quo ſane valde diſpar erat utriuſque noſtrum conditio: quid enim jucundum proficiſci poterat ab homine provinciali, ad eum qui in ipſis eruditionis ſedibus collocaſſet domicilium, nec ullius expers eſſet eruditionis? In primis vero quem dignitatis gradum inter inſignes ætatis hujus Aſtronomos conſecutus ſit, facile intelligitur ex *Aſtronomia* ejus *Philolaica*, qua veterum Pythagoreorum ſideralem ſcientiam jamdiu obſoletam ita inſtauravit, ut ejus conditor haberi poſſit. In Geometricis vero quid poſſet commentatione ſua *De lineis ſpiralibus*; quid in Philoſophicis editione libri *Ptolomæi* περὶ κριτηρίου καὶ ἡγεμονικοῦ, adjunctaque interpretatione & Notis; quid in mitioribus humanitatis literis, & familiari ſermone, & ſcriptis quaquaverſus epiſtolis abunde comprobavit.

Cum primum autem Lutetiam veni, nemini me adjunxi arctius quam Gabrieli Naudæo, mihi jampridem ex nominis exiſtimatione, & multo etiam magis ex ſcriptionibus ejus cognito. Procurabat ille hoc tempore Mazarinæam Bibliothecam, quam ſummo ipſe labore, multiſque per Europam itineribus collegerat, atque in eam provexerat amplitudinem, ut excepta Regia Bibliotheca ſe nulla huic æquaret in Gallia. Nec multo poſt tamen inter civiles tumultus factum eſt, ut per ſectionem vendita diſtraheretur. At ego interea cum libris coemendis ſumtuoſius incumberem, quam pateretur res mea, ille me revocavit intra modum, ope ſua juvit & conſilio, & amice ſubmonuit, ut caverem à calliditate Bibliopolarum.

Non multo ante venerat Lutetiam Petrus Lambecius Hamburgenſis, Lucæ Holſtenii ſorore natus, qui poſtremis hiſce annis Imperatoriam Bibliothecam Vindobonæ cum laude adminiſtravit, ejuſque indicem contexuit bonæ frugis plenum. Statim autem atque Lutetiam attigit, lucubrationes criticas edidit ad illuſtrandum Aulum Gellium, ſeque ad Naudæum applicavit. Ad quem cum ſæpe ventitaremus uterque, illic primum notitia mihi cum eo fuit, quam ſtabilis deinde conſecuta eſt amicitia,

con-

conciliante Naudæo, qui juventute noſtra bonis addicta literis ita delectabatur, ut ſæpe nos in ſuburbanum ſuum ſimul invitaret, & videretur nobiſcum juveneſcere. Cum vero Hamburgum veniſſem poſt annos aliquot, committere nolui, ut illac tranſirem inſalutato amico meo Lambecio; à quo exceptus ſum ſane quam laute & liberaliter: ac donatus etiam luculento ipſius *de Originibus Hamburgenſibus* Opere.

Per eos dies, quos in amplificanda Bibliotheca mea conſumebam Lutetiæ, ad veſperum aliquando domum redux, cum partas opes recognoſcerem, hæſi potiſſimum in pervolutandis *Theologicis Dogmatibus* Petavii, recens editis, quorum magna erat apud doctos homines commendatio. Me etenim, qui & Auctorem noſſem, & amarem, & facerem plurimi, cum materiæ dignitas, tum nitor dictionis, & paſſim diffuſa eruditio, totas noctes attentum tenebant & affixum. Verum adhibita ab eo in dogmatibus comprobandis argumenta ponderibus meis examinanti mihi, ſi quod forte viſum erat infirmius, vacillabat tum quoque apud me dogmatis quod eo nitebatur fides, cum nihil ad ejus defenſionem certius afferri poſſe putarem, quam quæ à tanto viro perpenſa re fuerant prolata. Quæ temeraria opinio, juvenili levitate ſuſcepta, priſtinam meam de quibuſdam ſacroſanctæ noſtræ Religionis capitibus ſententiam, præſtitamque iis hactenus à me reverentiam contagione ſua labefecit. Nec ante convalui ex hoc morbo, quam clarioribus de cælo radiis colluſtrata mente mea, offuſæ diſcuterentur tenebræ, firmioribuſque ac profundioribus radicibus mea fides inſiſteret.

LIBER SECUNDUS.

CUM magna ditatus librorum acceſſione Cadomum rediiſſem, iiſque per otium jucunde fruerer, eſſemque molliter in meis ſtudiis, magnam de ſe famam per orbem excitabat Chriſtina Suecorum Regina, cujus inter cæteras virtutes celebrabatur in primis literarum amor, ſummuſque in Literatos favor & liberalitas, quos illa accerſebat ad ſe undique Attalicis, ut ferebatur, conditionibus; Carteſium in his, Salmaſium, & Iſaacum Voſſium, quo ad condiſcendas literas Græcas, & priſcos utriuſque Linguæ Auctores pervolutandos, intelligendoſque duce utebatur, nec ullum abire ſinebat diem, de quo demtas optimas horas cum illo una privatim ſtudiis non tribueret; & tanta quidem tamque aſſidua contentione, ut ne ſomno quidem parceret. Unde paulatim debilitatis viribus, & tentata febribus valetudine, languens marceſcebat corpus, fruſtra recla- Anno 1652.

man-

mantibus Medicis, & ſæpe etiam ab ea irriſis. Cum Voſſium autem multa de Bocharti doctrina prædicantem audiret, videndi ejus & alloquendi tantum in ea commovit deſiderium, ut hominem ad ſe advocaverit honorificis verbis, crebriſque & urgentibus Voſſii literis juſſerit excitari. Quibus ille delinitus, quamvis publico Religionis ſuæ illigatus miniſterio, & cariſſimæ familiæ neceſſitudinibus devinctus, ſtudiorumque & placidiſſimi otii aſſuetus deliciis, omnia hæc poſt habuit voluntati Reginæ, nec fuit deterritus vel longinquitate itineris, vel temporis diſpendio, vel difficultatibus rerum. Jam diu vero erat, cum magna me tenebat Italiæ perluſtrandæ cupido; jamq; eram in procinctu cum Suecicæ profectionis ſuæ conſilium mihi aperuit Bochartus, nec obſcure me ad itineris hujus ſocietatem invitavit. Ego vero tergiverſari primum; Italiæ amœnitatem, & ver pene perpetuum, totque venerandæ vetuſtatis monumenta, quibus tota referta eſt, Sueciæ cautibus & barbariei opponere. Illæ contra Batavicæ terræ miracula arguto carmine à Scaligero celebrata, tot illuſtres in literis viros, quorum illic magnus erat his temporibus proventus, tot ſplendidas urbes, tot etiam veſtigia Gothicæ antiquitatis in Daniæ ſaxis exſtantia. Quid multa? victus tandem Bocharti non tam rationibus, quam amicitia, dedi manus, meque viæ futurum comitem ſpopondi. Verum cum ad iter accingeremur uterque, improviſus invaſit me morbus, & conſilia mea diſturbavit. Jamque dies dictus erat profectioni, nec diſceſſum procraſtinare poterat Bochartus: nos enim in portu Franciſcopolitano, ad oſtium Sequanæ, præſtolabatur Batavica navis, vela in Hollandiam facere parata. In viam ergo ſe dedit Bochartus magno meo dolore; & majore etiam futuro, ni me ea ſuſtentaſſet fiducia, non longinquum fore hunc inter nos digreſſum. Adiit ille primum Franciſcopolim terreſtri itinere, navimque ſtatim conſcendit, ſed cum reflarent ſeptentriones venti, tandiu hæſit in littore, ut eum meliuſcule me habere cœpiſſem: venerim in eam ſpem poſſe me aſſequi cunctantem, eique me adjungere. Nondum igitur ſatis confirmata valetudine, Cadomo profectus A. D. XVIII. Cal. Majas, Anni M. DC. LII. lectica operta Franciſcopolim delatus ſum. Sed quæ mea infelicitas fuit, cum illuc adveniſſem ſub meridiei tempus, Bochartum comperi exoriente Sole portu ſolviſſe. Fuerunt tamen mihi ſolatio aliæ duæ naves itidem Hollandicæ, ſtantes in littore, ad primos Auſtri flatus patriam petituræ, uti quidem jactabant navarchi; reipſa, ut onerariis aliquot navibus Rothomago ad mare ſecundo amne venturis præſidio eſſent. Quæ dum credulus exſpecto, totos undecim dies moleſtiſſimo illic otio con-

contabui. Sed tandem reſpexit me Deus, & navi conſcenſa in altum evecti ſumus. Cumque res Anglos inter & Hollandos ſpectarent ad bellum, quod paulo poſt exarſit vehementer, naves aliquot Anglicas, circa Iccium portum velut in ſpecula poſitas, & Hollandicis inſidiantes, ægre effugimus. In Zelandiam primo appulſus, perluſtrato Middelburgo, quæ urbs regionis caput eſt, nulla interpoſita temporis mora, minoribus navigiis delatus ſum in Hollandiam; nec conquievi, donec Lugdunum Batavorum pervenerim. Salmaſium ſtatim conſalutavi adveniens; cumque paucorum dierum facturum me moram in hac urbe præſagirem, totum me ei per illud tempus addixi; nec quicquam prætermiſi officii & obſervantiæ, quod non illi exhibuerim, præſertim poſtquam animadverti noſtro hoc eum cultu delectari. Factus autem illic certior, nondum Amſtelodamo digreſſum eſſe Bochartum, ſtatim ad eum literas dedi adventum meum nunciantes; qui adeo jucundus ei fuit, ut Cadomenſem juvenem, qui in ejus erat comitatu, continuo ad me miſerit, gratulandi cauſſa, meque ad eum extemplo deducendi. Qua benignitate & amoris ſignificatione ab eo profecta, quem ego contra amabam ex animo, valde lætatus ſum. Ergo citatis equis Amſtelodamum cucurri in optatos Bocharti amplexus. Continuo venit ad me Voſſius perquam officioſe, ac ſperare ſe dixit futurum, ut ex longinquo hoc itinere, quod eramus ingreſſuri, non notitia ſolum, ſed & conſtans ineunda eſſet amicitia; paratam ſibi & Bocharto rhedam commodam ad iter & concinnam; ſervatum mihi in ea locum, ſiquidem hoc uti vellem. Utar vero, inquam, beneficio tuo, ac lubens & habebo gratiam. Ad quartum diem ſumus Amſtelodamo profecti. Ubi venimus Ultrajectum, idem ille me reviſit ſonticus morbus, qui profectioni paratum me Cadomi detinuerat, coëgitque illic ſubſiſtere per aliquot dies, & opem expoſcere Henrici Regii, clariſſimi Medici, & longe clarioris etiam Philoſophi. Sciebam autem eum Carteſianæ factioni fuiſſe primo addictum, & aſſiduum Carteſii ipſius aſſectatorem; at faſtidiiſſe deinde doctrinam hanc, etiam cum contumacia, nec ſine Carteſii offenſione. Quamobrem poſt habitos aliquos de morbo, quo conflictabar, ſermones, ad eumque expugnandum præſcriptas leges, multa nobis de Carteſianis rebus diſceptatio fuit, quas nec omnino adſpernabatur, nec diſſimulabat plurimum ſe profeciſſe per Carteſium, & de eo magnifice loquebatur.

Venimus deinde Hardenbergam, quod oppidum eſt Tranſiſalaniæ. Minime vero Lectori injucundum fore puto cognoſcere, quo ritu Conſul illic creari ſoleat, uti quidem ab oppidanis accepimus. Cumque olim

itineris

Digitized by Google

itineris noſtri Suecici narrationem dederim carmine illo ad Johannem Capellanum, quod exſtat inter Poëmata noſtra; eoſdem hic referam verſus; quibus rem tum explicavi:

Hinc Hardenbergam ſera ſub nocte venimus.
Ridetur nobis veteri mos ductus ab ævo.
Quippe ubi deligitur revoluto tempore Conſul,
Barbati circa menſam ſtatuuntur acernam,
Hiſpidaque imponunt attenti menta Quirites:
Porrigitur ſeries barbarum deſuper ingens.
Beſtia, pes, mordax, ſueta inter creſcere ſordes,
Ponitur in medio. Tum cujus numine Divum
Barbam adiit, feſto huic gratantur murmure Patres,
Atque celebratur ſubjecta per oppida Conſul.

Cum Bremam claram urbem eſſemus prætergreſſi, oppidum venimus ſatis grande, cui nomen à ſeptem clauſtris factum eſt. Vidimus illic ſacrarum Deo virginum florentiſſimas olim ædes, tunc à Lutherana factione in novos uſus converſas, ruinoſis tantum aliquibus materiis paucarum puellarum, veteribus Catholicæ Eccleſiæ inſtitutis adhærentium, domicilio attributis. Quinque illic ex ingenti numero ſupererant, quarum unam in vaſtæ domus, jamque pene collapſæ, parietinis habitantem nacti ſumus, vitam in magna egeſtate, ſed munda, ægrè tolerantem, victumque lana & tela quæritantem. Ac jucundum mihi ſane fuit, in hac Catholicæ Religionis vaſtitate ſuperſtites purioris cultus reliquias agnoſcere. Quod cum huic ſignificaſſem, magno illa viciſſim gaudio affectam ſe eſſe dixit, cum me unum Catholicis partibus videret addictum, inter tot itineris mei comites ab ea alienos; manuque ad oſculum benigne porrecta, ut mos eſt feminarum apud Germanos, ſublatis in cælum oculis, opem mihi divinam ex animo comprecata, fronti meæ ſalutaris crucis ſignum pio ritu leviter impreſſit. Profecto non parum angebar animo, cum tot ſplendida priſcæ pietatis proruta monumenta, ſacroſque & ſinceros Dei cultus, profana novitate abolita cernerem; illicque paratum errori & impietati præſidium, ubi nuper veritati ſuus conſtabat honos, ſuum patrocinium.

Longum emenſi iter Hafniam tandem pervenimus, quæ primaria urbs eſt Daniæ, amœna ſitu, cultuque elegans, quantum ferre poteſt boreale cælum.

Digitized by Google

cælum. Qua perluſtrata in ſpeculatoriam turrim me contuli, quam in ipſa urbe, prope Collegium Regium, ad obſervandos ſtellarum motus excitavit Chriſtianus IV. Daniæ Rex, poſtquam ex his locis nimia ſua acerbitate exegerat Tychonem Braheum, Aſtronomiæ parentem; eximio hoc opere lenitum iri ratus deſiderium, quod apud gentem ſuam reliquerat excellentis viri diſceſſus, mirabiliumque inſtrumentorum, quæ in Aſtronomiæ uſus paraverat, in Germaniam exportatio. In hac exſtruenda turri Chriſtianus Rex conſilio uſus eſt Chriſtiani Longomontani, qui per aliquot annos fuerat in contubernio Tychonis. In rotundam formam exædificata ea eſt, & in magnam educta altitudinem; nec ita tamen, ut per ſcalas gradatim directas detur adſcenſus, ſed ut per mollem pavimenti acclivitatem, in ſummam aream currus poſſit adſcendere. Conjuncta ea eſt templo, quod vetuſtate exeſum cum vitium feciſſet, tumque ſarciretur cum iſtic eſſemus, disjecta inter ruinas grandia aliquot ſaxa notavimus Runicis inſcripta literis, qualia multa viſuntur paſſim in Dania & Suecia, viciniſque regionibus & inſulis, nobiſque ſæpe obſervata ſunt. Fertur hæc antiqua eſſe Gothorum ſcriptura, vulgoque inter eos creditur, rerum geſtarum memoriam, magnorumque virorum gloriam certis his ac ſolidis monumentis majores ſuos ad poſteros transſcripſiſſe. Livido tamen temporis dente in dies arroſa ea, ac pene ignorabilia, plane olim interitura erant, niſi à ſequentium annorum injuria literaturam hanc perſpicaci ingenio & indefeſſo labore vindicaſſet Olaus Wormius. Collegerat is præterea ſagaci diligentia, quicquid rarum ac ſingulare fors ei in his regionibus objecerat, vel à natura vel ab arte profectum: nec Hafniam appellebat quiſquam virtutis amator & doctrinæ, qui comi ſalutatione Wormii non ambiret amicitiam, theſaurosque ejus literarios videre cuperet. Nec officio huic defuit grex ille amicorum, quorum eram in ſocietate. Meminit Bochartus*, & ante eum Pereyra (*), precioſi dentis balenæ Groenlandicæ, qui viſebatur inter Wormii κειμήλια, & ejus erat generis, quod vulgo monocerotis eſſe cornu imperitum vulgus exiſtimat. Inde nos in Collegium contulimus, viſendi cauſſa Globi ænei à Tychone olim fabrefacti, cæli ſignorumque omnium ac ſtellarum deſcriptionem continentis. Quem mihi de fama multo ante cognitum cum diligenter ſpectarem, obſtupui equidem ad operis concinnitatem & elegantiam, & ad fabricæ accurationem. Sed in admirabilitate machinæ hujus, aliorumque Tychonis inſtrumentorum prædicanda vanus eſſet labor noſter, cum in Mechanicis ſuis ea omnia delineaverit ipſe Tycho, & oculis legentium ſubjecerit.

* De anim. S. Script. Part. 1. l. 3.

(*) Relat. Grœnl. p. 66

 Nunc

Nunc ut Globi hujus dignitatem atque fabricam pro merito Lector æſtimare poſſit, ſciat viginti quinque annorum opus hoc fuiſſe, in eoque perficiendo quinque Dalerorum millia Tychonem profudiſſe, quæ librarum Turonicarum noſtratium octodecim circiter millium ſummam conficiunt. Cum autem Dania relicta Pragam ſe Tycho recepiſſet, univerſamque ſupellectilem Aſtronomicam ſecum illuc transportari curaſſet, Annoque demum M DC XIX. in urbis hujus depopulatione à Palatinis copiis ea eſſet direpta, ab hoc tamen Globo violando abſtinuerunt manus; adeo ut ſartus tectus poſtmodum & integer Nieſſam, quæ Sileſiæ urbs eſt, in Collegium Societatis Jeſu ſit illatus. At Vdalricus, Chriſtiani IV. Daniæ Regis filius, Anno demum M DC XXXII. expugnata ea urbe, Globum hunc injecta manu, velut patrio jure repetiit, & in Daniam inferri juſſit. Inde porro vehementius exarſit in me Huenæ inſulæ luſtrandæ cupiditas; quam ſedem ſtudiorum Aſtronomicorum per annos viginti & unum Tycho habuit, cæleſtibusque obſervationibus & præclaris ſcriptionibus nobilitavit.

Natus ille erat in Scania, ex nobiliſſima Braheorum gente, quæ Suecica potius dicenda eſt, quam Danica. Nam cum eſſem in Suecia inter quinque ſupremos regni Adminiſtros, primum locum & à Regina proximum tenebat Petrus Braheus, ab eadem familia oriundus. Sed nihil nunc opus eſt, neque pertinet ad noſtrum inſtitutum, vitam Tychonis referre; quod ab aliis effectum eſt ſatis luculenter. Id tantum poſtulat operis noſtri ratio, ut dicamus Fridericum II. Daniæ Regem, benignitate ſua & liberalitate detinuiſſe Tychonem in Dania, jam alioſum migrare, domiciliumque Baſileæ Rauracorum collocare parantem.

Eſt in Freto Danico, quod Sundicum vulgo appellant, parva inſula, Huena nomine, molli adſcenſu ſupra maris aquas ita aſſurgens, ut liberum in omnes partes proſpectum habeat. Regi viſa eſt ſedes hæc Tychonis ſtudiis & obſervationibus cæleſtibus valde commoda; eique ſtatim accerſito, in totum vitæ tempus, inſulæ uſumfructum (regii enim juris eſt) attribuit, habitandamque permiſit. Simul etiam opimis eum locupletavit vectigalibus, ac pollicitus præterea eſt, vel ad excitandas in inſula ædes, vel ad concinnanda in Aſtronomicos uſus inſtrumenta, ſe nuſquam ei defuturum. Grato & læto animo munus accepit Tycho, continuoque in inſula fundamenta jecit Vraniburgicæ arcis, A. D. VI. Eid. Sextil. Anni M D LXXVI. cui & decorum fore ratus eſt, ſi Carolus Danzæus, Gallorum Regis Legatus in Daniam, primum lapidem præclaris ædibus ſubjeciſſet. Ego vero cum pene etiamnum puer ædificii hujus ſæpe inſpexiſſem formam in libris

libris Tychonis apud Ægidium Macæum affinem meum, quem & de rebus Tychonis multa narrantem audiveram, ita hæc in animo inhæſerant meo, ut poſthabitis rebus omnibus, Hafniaque ipſa valere juſſa, oculis quoque hæc intueri meis vehementer concupiſcerem. Sed & ſocios noſtros ad iter illud capeſſendum quamvis magnopere adhortarer, neque ſuadendo tamen, neque rogando pellicere ad id potui; adeo leviter eos Aſtronomicarum rerum cura tangebat. Vnum tantummodo ex illis comitem habui, conductoque navigio, flante leniter Auſtro, Huenam delati ſumus A. D VII. Cal. Jun. Anno MDCLII. Inſulam hanc Venuſiam appellant quidam, alii Scarlatinam: cujus poſtremi nominis originem ad id puto referendam, quod contigiſſe, regnum tenente Frederico II. certis illic auctoribus accepi; jactaſſe Anglos quosdam Hafniæ, ſi ſibi inſulam hanc venundare vellet Rex, in pretium perſoluturos ſe tantum Anglici panni, coccineo colore tincti, quem *Scarlatam* vulgus appellat, quantum ad extimum inſulæ limbum circumcingendum poſſet ſufficere; addito etiam ad ſingulas panni rugas nummo aureo; Regem illico re audita conditionem accepiſſe, nec ſatis conſiderate; quid enim, ſi impoſitis arcibus inſulam muniviſſent Angli, Fretum Sundicum clauſiſſent claſſibus, & opimis portoriis Regem interverriſſent? Is itaq; melius conſultus inſulam omnino retinere decrevit in ſua poteſtate. At cum valde ſollicitus eſſet de fide data, nec eam feſelliſſe videri vellet, ſubvenit admonitione ſua morio quidam, quales in Principum aulis verſari ſolent: Quid ita angeris, optime Rex? quin tu dicito pacta te ſervaturum, Huenamque vendìturum, eam modo in Anglicum mare ſtatim à venditione emptores transferant; valde eos inſanire, ſi futurum ſperaverint, ut in tuis ipſos hærere faucibus pati velis. Probatum eſt ſapiens fatui conſilium, quo eluſæ ſunt ſpes Anglorum. Atque hinc, uti quidem conjicio, Scarlatinæ nomen inſulæ adhæſit.

Exſcenſione facta, in pagum nos contulimus, qui unicus & exiguus tota exſtat inſula. Suſcepit nos apud ſe ritus Lutherani Miniſter, pro more apud Danos & Suecos recepto, quorum qui ſacra procurant, iidem perhoſpitales ſunt; domosque ſuas peregrinis patere volunt, nulla ſordidi lucri ſpe, repenſa tantum expenſa mercede. Quæ mihi ſane liberalitas Chriſtianæ pietatis videtur valde conveniens, ac digna, quam imitentur reliquæ gentes Chriſti nomen profeſſæ. Sunt qui ad Reges ipſos referri velint hanc beneficentiam, quos ajunt diverſoria hæc habitanda permiſiſſe ruſticanis Miniſtris, ea lege ut advenis paterent. Conſtat certe borealibus hiſce gentibus honorificam haberi & decoram laudem hoſpitalitatis. Humaniter ergo

excepti, poſtquam paululum interquievimus, multa ab hoſpite noſtro, aliiſque adſtantibus Huenæ incolis percontatus ſum de Tychone, deque Vraniburgica arce, cujus viſendæ gratia iſtuc veniſſem: quodque mirere, incognita ſibi eſſe hæc nomina uno ore profeſſi ſunt omnes, nec quicquam ſe de iis accepiſſe. At cum virum quendam valde ſenem ſupereſſe reſciviſſem in inſula, miſi, qui eum ad me adducerent. Rogatus ille à me numquid de Tychone Braheo inaudiſſet aliquando, deque condita olim ab eo iſtic arce, quam Vraniburgi nomine decoraſſet, & per annos unum & viginti incoluiſſet; ſe vero reſpondit non Tychonem modo & Vraniburgum noſſe, ſed & in Tychonis famulatu fuiſſe per aliquod tempus, & operam quoque ſuam ad hanc exſtruendam arcem contuliſſe. Tychonem autem referebat hominem fuiſſe violentum, impotentem, iracundum, famulos & villicos male multantem, ebrioſum quoque & mulieroſum; cum uxorem duxiſſet ex infima natalis villæ ſuæ Knudſtrupii plebe ruſtica, ex qua liberos multos ſuſcepiſſet, atque hac affinitate, velut ſibi probroſa, magnopere offenſam fuiſſe illuſtrem Braheorum gentem. Tum ſubjecit bonus ille vir, ſi iſtuc veniſſem ſpectandi Vraniburgi cauſſa, irritum me laborem ſuſcepiſſe, quippe ſolo æquata omnia, vixque ſupereſſe parietinarum veſtigia. Cujus rei cauſſas cum ab eo, & jam ante Hafniæ à viris doctis exquiſiviſſem, varias ac plane diſcrepantes commemorabant. Hi enim Tychonem ipſum, è Dania excedentem, opus ſuum diruiſſe dicebant, cum ſatis tamen conſtet res ſuas Huenicas & Vraniburgicas colono & famulis aliquot procurandas reliquiſſe; quippe fundi hujus fructus in totum vitæ tempus fuiſſe ei à Frederico Rege conceſſos. Erant, qui dicerent hoſtiles Suecorum copias pervaſiſſe in inſulam, ſtragemque hanc edidiſſe; quod non ignoraſſet profecto vetus ille Huenæ incola, qui ad turbidas Freti Sundici tempeſtates & rapidiſſimos ventos rei cauſſam referebat; quibus facile concuſſæ fuerant ædes leviter materiatæ: cum præſertim de tuendis ſartis tectis Aſtronomicæ domus parum omnino laborarent aulici viri, quibus clientela jure, poſt Tychonem, Regis beneficio obtigerat.

Cæterum vel inde facile intelligitur, quam inanis ſit fucus ille gloriæ, quæ tanta contentione expetitur. Quid enim aliud tam ardentibus ſtudiis, tam diuturnis, quæſivit Tycho, quam gloriam? cujus nec inſtantis mortis neceſſitas in eo exſtinxit deſiderium, cum animam agens ipſe ſe ſolaretur ſperata à grata poſteritate benefactorum ſuorum memoria, vitamque clauſerit in crebra fatalis hujus ſententiæ iteratione, *Ne fruſtra vixiſſe videar.* Eumne operæ ſuæ præmium tuliſſe dicas, qui Regem regnique

gnique proceres ſibi infenſos expertus eſt? qui deſpicatiſſimos ſenſit labores ſuos, inanes laborum fructus, ac Prætoris quoque interdicto vetitas ſibi obſervationes Aſtronomicas? qui penatibus denique ſuis, amœniſſima domo, & patria extorris, in extero ſolo, aliena vivens quadra inter paucos familiares mortem obiit? cum Aſtronomicam ſuam ſupellectilem tanta felicis ingenii contentione, tantis paratam impenſis, alienigenarum & indoctorum hominum rapacitati videret obnoxiam, quam rapacitatem & poſt aliquot annos reipſa ſenſit hæc ſupellex, cum à Palatinis copiis funditus direpta eſt: liberis etiam Tychonis in tenebris, & ſquallore, ac propemodum in egeſtate relictis. En quo recidunt ſpes humanæ! en quo evadit inſanum illud laudum ſtudium, & infinita gloriæ cupiditas, qua duci ſe & trahi patiuntur generoſiores animi, dantque ſe vaniſſimis vulgi ſermonibus & famæ aucupio: quæ ab hominum opinionibus profecta ſæpe falſis, fere vero levibus & incertis, extenuatur annorum lapſu, & plerumq; oblivione poſteritatis evaneſcit!

Quamobrem autem patriam deſerere coactus ſit Tycho, fuſe à Gaſſendo traditum eſt. At nonnulla tamen ad eam rem pertinentia & commemoratione digna ab eoque prætermiſſa, Hafniæ accepi à viris Tychonici nominis ſtudioſis. Quamvis enim de injuriis ſibi in Dania illatis nonnunquam diſſereret Tycho, neque ullam in Chriſtianum Regem jaceret querelam, imo vero palam eum excuſaret, certum tamen eſt in ejus offenſionem incurriſſe Tychonem, & aulæ frigore percuſſum, regiis beneficiis Chriſtiani juſſu fuiſſe exutum. Quæ ſibi concoquenda prudenter judicavit, cum longas Regibus manus eſſe ſciret. Verum inde primam mali labem exortam fuiſſe narrabant mihi, cum illic eſſem; quod cum veniſſet in Daniam Legatus Regis Angliæ, ſecumque moloſſum Britannicum adduxiſſet eximiæ magnitudinis, adjecit in eum oculos Tycho, donoque ſibi donari poſtulavit à Legato, quem deportaret Vraniburgum, fidiſſimum arcis cuſtodem futurum. At eundem ſibi quoque depoſcebat aulæ Magiſter Chriſtophorus Walchandorpius. Quapropter alterutrius offenſionem veritus Legatus, neutri ſe quidem daturum dixit: verum ſimul ac rediiſſet in Angliam, geminos inde ſe miſſurum moloſſos, utrique ſuum, pollicitus eſt. Quod & re præſtitit. At duorum illorum alter alterum ſuperare ſpecie viſus eſt & ſtatura, eumque dari ſibi voluit Walchandorpius, quod & ei Regis arbitrio conceſſum eſt, multum licet renitente Tychone. Rem ſcilicet graviter is tulit: utque erat iræ impatiens, temere quædam de Rege effudit, quæ ad eum ſtatim ab aulæ Magiſtro perlata ſunt. Atque hinc iræ illæ, & Regis offenſio. Ante

In Vita Tychon. l. 4.

Ante omnia curæ nobis fuerat videre Regem ipſum; jamque aderat tempus illud, quo venturus erat in templum cum omni comitatu, ut rei divinæ intereſſet. Deducti itaque ſumus in ſuggeſtum templi, unde facile deſpici poterat cœtus omnis aulicorum. Utque imbecilla admodum mihi ſunt lumina oculorum, qualia eorum ſunt, qui à Græcis Myopes appellantur, & excavatis vitreis conſpicillis uti ſolitus ſum à pueritia, ad ea cernenda, quæ ſemota ſunt ab oculis, ea tunc quoque adhibui, cum ad ſpectandos qui circum ſtabant reliquos omnes, tum ipſum maxime Regem, quæque proxime ei aſſidebat Sereniſſimam Reginam; quod à me profecto factum eſt tam incaute, tamque inconſiderate, ut alios ſpectans parum attenderem ſpectari me quoque ab omnibus adſtantibus, indecoro hoc habitu, ac potiſſimum à Rege ipſo, quem paulo poſt accepimus palam conqueſtum eſſe inter prandendum, tam parum ſibi præſtitum eſſe reverentiæ ab externis illis hominibus, qui in templum fuerant admiſſi, ut velut per deridiculum oculos orbiculis vitreis obductos in ſe conjicerent. Tametſi vero urgebamur temporis anguſtiis, neque feſtinationi noſtræ injici poterat longior mora, minime tamen ſiviſſet officii noſtri ratio, ut Hafnia excederemus præſtitæ nullæ adverſus Regem obſervantiæ & cultus ſignificatione, niſi nobis offenſi illius conſpectum veritis viſum eſſet conſultius protinus illinc excedere, mihi quidem in Huenam inſulam, adjuncto uno ex ſociis; cæteris vero in urbem Helſenoram, ſitam ipſis faucibus Freti Sundici.

Illuc nos quoque deinde ruderibus Tychonicis perluſtratis appulimus. Mox etiam in ipſum Fretum deſcendimus, viſendarum navium gratia, ingenti numero illic excubantium, ſive ad exigenda portoria, ſive ad ſolvenda, magno Regis Daniæ compendio. Narrabant autem qui tum aderant, ditiſſimum quendam mercatorem, Ludovicum Gerium, Hollandiæ incolam, ortum è Palatinatu ad Rhenum, redemtis ante aliquot annos Suecorum ærariis ſecturis, quæſtuoſiſſimas mercaturas feciſſe, unde ad fiſcum Danicum redibat ingens emolumentum; hoc ineſcatos regios quæſtores vectigalia ſolito longe graviora impoſuiſſe his mercibus, & ab invitis ac reluctantibus vi adhibita exegiſſe; contra vero vim vi oppoſuiſſe Gerium, & viginti bellicis navibus ad Freti anguſtias adductis, ab injuria & vexatione ſeſe vindicaſſe.

Cum iter faceremus per campos Daniæ, videbamus ſæpe pendentia de patibulo furum & luporum corpora; ad infimam autem patibuli trabem defixos aliquot elegantes cultellos. Quorum cauſſam cum exquire-

remus

remus ab incolis locorum, retulerunt fuiſſe in ferale lignum immiſſos cultellos ab hominibus febri, aliove diuturno morbo laborantibus, vulgoque credi futurum, ut eos ſi quis refigeret, ſtatim morbo liberaretur qui fixerat, eo autem corriperetur, qui refixerat. Quod nos olim his verſibus expreſſimus:

Illic corporibus videas permiſta luporum
Robore ferali pendentia corpora furum, &c.

Poſtquam ex Daniæ finibus exceſſimus, & Helmoſtadium, primam tunc temporis Suecicæ ditionis urbem, delati ſumus. Illuc venit ad nos IV. Cal. Jun. nuncius à Regina, qui verbis ipſius juberet Voſſium è veſtigio regredi in Hollandiam, vetaretque ante redire ad eam, quam Salmaſio ſatisfeciſſet de injuria, quam hic ſibi factam querebatur, cum contumelioſe vocatus eſſet ab eo in jus leviſſima de re, cauſſam dicturus apud Rectorem Academiæ Lugduno-Batavæ, velut unus aliquis de grege Profeſſorum. Inde itaque divulſus à nobis Voſſius Hollandiam repetiit. Qui vero ablegandi Voſſii mandatum attulerat à Regina, idem ejus juſſu ſe nobis viæ ducem præbuit. Progreſſis in Oſtro-Gothiam, ad ripas Vetteri lacus, gratiſſimum fuit herbidos campos decurrere, hoc flore paſſim luxuriantes, quem vulgus lilium convallium appellat, unde ſuaviſſimus efflabatur odor, qualem naribus Arctois inuſitatum putaſſemus. Sed & fraga legebamus in ſylvis, & circa Holmiam ceraſis rubeſcebant ſylvæ; & in horto regio mali intra capſas, & melopepones intra vitrea ſpecularia, eadem educabantur arte, qua apud nos.

Cum Vetteri lacus oram legentes, jucundo ejus frueremur adſpectu, jacentem procul in medio inſulam monſtrabat nobis bonus ille Suecus, itineris noſtri rector, in qua ſpecus eſſe aſſeverabat in mirandam altitudinem depreſſum, atque illic clauſum à multis ſeculis teneri Magum quendam, nomine Gilbertum, arctiſſimis conſtrictum vinculis ab alio quodam Mago ejus præceptore, cujus virtutibus ſuas æquiparare fuerat auſus, plurimosque in barathrum illud, vel liberandi Gilberti, vel viſendi certe gratia, ingreſſos, arcana quadam vi devinctos temeritatis pœnas luiſſe; proptereaque ab ejus aditu vulgus abſtinere. Cognoſcere licet ex Olai Magni *Hiſtoria*, fabulam hanc à multis jam annis per Lib. 3. c. 20.
illas regiones fuiſſe diſſeminatam, & pronis auribus acceptam à gente credula & ſuperſtitionibus dedita. Quo vitio fere laborant qui ſub frigidiore cælo nati, minus benignos Solis ſentientes intuitus, tardiores

habent

habent ingenii motus, & ad veri perſpicientiam ac depulſionem errorum minus idoneos: quales eſſe Lappones Suecis finitimos, & Iſlandos, & Groenlandos certis Auctoribus compertum eſt, Draconem ingentem, Neckerum dictum, lacus circumfluos pervagari ſolitum narrat plebs Holmienſis, pueroſque lavandi cauſſa aquam ſubeuntes rapere ac vorare; proptereaque meipſum à natatione magnopere abſterrebant, cum per æſtum frigus captare vellem. Nec me tamen vana hæc terricula revocarunt à propoſito, valdeque mirati ſunt me ex tanto periculo rediiſſe incolumem. At ego monebam amice à lacubus prohiberent pueros, quoad eſſent nandi peritiores: alioquin hauſtum iri, non à Dracone, ſed à profundiſſimis gurgitibus, quorum fluctus inæqualibus ſuperfuſi rupibus facile incautos fallant.

Nec miretur quiſquam in tam algidis cæli plagis eos exſiſtere calores, qui refrigeratione ſint mitigandi. Id præſtat diuturna Solis mora ſupra terram per æſtivos dies, & aſſiduus radiorum intra ſolidas rupes repercuſſus. Nec ſane tantos memini me uſquam pertuliſſe æſtus, quantos in Suecia. Sed & longinqua hac Solis mora factum eſt, ut mediis etiam ſolſtitialis per æſtatem temporis noctibus, nulla admota lucerna, epiſtolas conſcriberem. Per hyemem vero, & illic, & in aliis potiſſimum ad Septentrionem vergentibus locis, notabilis quædam hirundinum deprehenditur indoles, quæ circiter æquinoctium autumnale, & prima adventantis hyemis frigora, non trans mare devolant, uti mos illis eſt, & pleriſque volucribus advenis ſub calidiore cælo; ſed in lacus ſe immergunt, & aquis glacie concretis ſuperintectæ ac velut ſepultæ jacent per totam hyemem; quoad verno tempore reſolvatur glacies, & illæ velut è ſomno excitatæ, excuſſoque veterno, prodeant ex aquis, & ad volaturam ſe accingant. Nec minore videtur admiratione dignum, quod in noſtrate regione obſervatum eſt, intra concavas rupes, quæ Olenæ fluvii ripis adjacent, Cadomum inter & mare, hirundines immani numero, in uvæ modum collectas & conglobatas pendere è ſummo fornice, per totam hyemem. Neque ſane neſcivit Ariſtoteles illud eſſe hirundinum ingenium; neque Pedo Albinovanus, in elegantiſſima in *obitum Mecenatis Elegia*, cum dixit,

De Animal. lib. 8. cap. 16.

Conglaciantur aquæ, ſcopulis ſe condit hirundo.

Inſigne aliud Suecicæ ſuperſtitionis monumentum viſitur Holmiæ, in majore templo depicta in tabula facies cæli, qualis eo die apparuit, quo urbe profectus eſt Guſtavus Adolphus Rex ad Germanicam expeditionem. Viſi

Viſi ſunt in cælo tres Soles, lucidis quibusdam orbibus circumſepti: quibus ſignis ea portendi facinora, quæ magna deinde cum laude à fortiſſimo Rege patrata ſunt, credidit illa gens, parum memor eorum, quæ de hujusmodi παρηλίοις à gentili ſuo Olao Magno ſunt adnotata, ſæpe nimirum ea committi verſus Septentriones: nec aliam, puto, ob cauſſam, quam quod nubes illæ, denſiore ac ſpiſſiore aqua concretæ, ſpeculi præbent vicem, rerumque objectarum formam facile ſuſcipiunt ac retinent.

Animadverſione digna mihi viſa eſt domorum Suecicarum fabrica. Pineos aut abiegnos truncos, ejuſdem craſſitiei & longitudinis, accurate delibratos, utrimque ad oppoſitas partes dolatos & lævigatos, & prope ipſa capita inciſuris confectos, redigunt in quadrum; alioſque aliis ad eandem formam, in lævigata latera ſuperinjectos, ab extremis partibus invicem per has inciſuras connectunt; dum iteratis ſæpius & multiplicatis conjectarum trabium ordinibus opus ad convenientem altitudinem aſſurgat. Quæ ut facile coagmentari poſſunt, ita nullo diſſolvuntur negotio; adeo ut ſæpe videas venales proferri ad mercatum domos hoc modo disjunctas, domorumque materiam, & ab emtoribus in ædes ſuas deferri, ut commodo loco conſtruantur. Tecto additæ ſunt feneſtræ, quod ipſum tabulis conſtat, & betulæ arboris corticibus, quæ cariem non ſentiunt. Atque hoc demum culmen ceſpite congeſtum eſt; quod & in ruſticanis Italiæ tuguriis factum fuiſſe ſcimus, auctore Virgilio. Virg. Ecl. I. verſ. 69. Tum avena, aliiſque ſeminibus idoneis conſeritur ceſpes ille, ut herbarum radicibus confuſus & conſtrictus humili tecto firmius adhæreſcat. Ergo viridia & florentia videas domorum culmina, quibus & oves & porcos ad paſtionem vidimus immitti. Tecta enim ad hunc modum comparata eſſe dicunt, tum ne fulmine ictæ facile deflagrarent ædes, pingui & reſinoſa ligni materia conſtratæ; tum ut ingruentibus bellis, clauſiſque per obſidionem urbibus ſuppeteret pabulum, unde pecudes ali poſſint. Eandem artem domibus ſuis exſtruendis adhibent Moſcovitæ. Talem adhibere quoque Islandos teſtatur Arngrimus Jonas. Reipubl. Island. c. 6. At potentiorum ædes, imprimiſque regium Palatium, & Deo dicata templa, æreis laminis ſunt contecta, cujusmodi fuiſſe Veſtæ templum Romæ narrat Ovidius. Ovid. Faſt. l. 6. v. 261. Hæ autem & ad decorem faciunt, & ad diuturnitatem, propter ſoliditatem & levitatem materiæ, cujus feraciſſima eſt Suecia, ærariis metallis ita abundans, ut æream cudant monetam laterculis pedalibus ampliorem, cui congerendæ & aſſervandæ locupletes & bene nummati grandia conſtruunt horrea & apothecas.

Digitized by Google

Ut noſtratium caminorum ſtructuram, ab antiqua longe diverſam, adinvenit recentior ætas, ita Sueci neceſſitatem artium parentem ſecuti, intentioribusque frigoribus conflictati, pervulgatum caminorum modum in commodiorem formam redegerunt. Nec enim ad medium conclavis parietem, uti nunc apud nos, ſed ad angulos ſunt appliciti, ne pars ulla loci caloris ſit expers & fulgoris: nec quadrata & in latum porrecta cavitas eſt camini, neque tubi per quem camini fumus erumpit, ſed rotundam ſectantur formam, ut repercuſſus intendatur ignis ardor, & ne fumus foras vi flammæ expulſus regredi poſſit. Præterea non jacentibus lignis ſubjiciunt ignem, uti noſtrates ſolent, ſed ſtantibus & erectis, eo ſitu, quo ſurgunt è terra, ſuccosque illos concipiunt, qui fibris intus recepti, exſiccantur Solis ardoribus, & reſinoſi fere cum ſint, facile inflammantur, & idoneam præbent ignibus materiem, fibrarum ductus ſponte ſequentibus, nec uſquam interruptis. Quæ poſtquam abierunt in candentes prunas, tubus obturatur lamina ærea, de tranſverſo per rimam inſerta, qua calor intra conclave diu continetur. Talibus quoque caminis perhibent uti Perſas. Ferunt Arnoldum Spirinxium, hominem Batavum, à Suecorum Regina Legatum ad Hollandos miſſum, perſpectis hujusmodi caminorum opportunitatibus, fruſtraque adhibitis opificibus induſtriis, qui ſimiles in patria ſua domo concinnarent, caminum totum Suecicum, craſſis aſſeribus, ferreisque ligaminibus probe compactum, in Hollandiam integrum tranſmiſiſſe.

Poſtquam Holmiam venimus, prima nobis cura fuit Reginam conſalutare. Ejus autem gratia tum florebat Bourdelotius Medicus, natione Gallus, origine Æduus, Bourdelotii illius ſorore natus, qui famam aliquam decusque inter Literatos conſecutus eſt, editis in veteres aliquot Scriptores non indoctis commentariis. At alter ille, quo commendabiliorem ſe præſtaret, nomen adſcivit avunculi, cum Michonius paterno nomine appellaretur. Huic curam valetudinis ſuæ affectæ & languentis ut committeret Regina, ſuffragatione ſua & commendatione perfecerat Salmaſius, Æduus & ipſe. Michonius vero, Medicæ quidem artis non erat inſcius, plus tamen longe valebat artibus aulicis, quas diu cum Medicina inter nobilium feminarum cathedras exercuerat. At plane rudis erat aliarum diſciplinarum, quas qui callent, dicuntur eruditi. Ex acerrimis harum ſtudiis cum languorem contraxiſſet Regina, febriculisque identidem tentaretur, libros primum omnes ab ea removit Bourdelotius, rebus ipſe ſuis & exiſtimationi hac ratione callide conſulens, denuntiavit-

tiavitque certiſſimum vitæ periculum ſi pergeret literis operam dare. Tum in privatis colloquiis, deridiculum quid & eſſe & haberi jactabat, mulierem doctam apud elegantiores aulæ Gallicæ feminas. Accedebat ad hæc jocorum & facetiarum arguta feſtivitas, quibus mirifice captus eſt puellaris animus, ut apud eam pene jam ſorderet omnis honos liberalis doctrinæ. Nam in Chriſtina tam flexibilis fuit atque mollis ingenii indoles, ut ex alienis judiciis tota penderet, eorum præcipue, qui aliqua meritorum ſpecie ejus exiſtimationem fuiſſent adepti. Nam cum literarum amore flagrans, Salmaſio ſe aut Voſſio tradidiſſet in diſciplinam, ad eorum opiniones ita ſe componebat, ut quoscunque apud eam præconiis celebraſſent ſuis, eos ſtatim ad ſe acceſſeret: quos inter numerandus eſt Bochartus, veteri neceſſitudine Voſſio conjunctiſſimus. Cum ergo ex Bourdelotii conſilio, abjectis ſtudiis, dediſſet ſe animi relaxationi & otio, & meliuſcule ſe habere cœpiſſet, tum vero ſe ejus ope non convaluiſſe modo, ſed & ad vitam rediiſſe prædicabat. Jam inde ergo tam dicto audiens Scurræ fuit, ut eam propemodum eruditionis ſuæ pœniteret. Quæ res omnem pene intercepit itineris noſtri ſuavitatem, effecitque ut parum liberaliter, nec pro meritis exceptus ſit Bochartus, accerſitus præſertim velut ab alio orbe, tanto ſtudio, tamque crebro efflagitatu. Nec dubitabamus, quin ea eſſent ad Bourdelotium auctorem & impulſorem referenda, qui ſua ſcilicet intereſſe putabat, inde extrudi viros eruditos; ne bonarum literarum ignorantia, cujus ſibi conſcius erat, ex propinquo appareret. Nec aliam ob cauſam tam inhumane viſus eſt Voſſius à Suecia ablegari.

Abhorrebat porro valde Regina à nuptiis, meque ab iis vehementer abſterrebat: utque dicax erat & multi joci, legiſſe ſe narrabat apud Pauſaniam, hominem quendam Argivum, mihi cognominem, uxorem ſuam deprehendiſſe in adulterio, mali id eſſe ominis, caveremitaque ab hujusmodi infortunio. At ego reſpondi tutum è contrario eſſe me poſſe hoc exemplo, cum vir ille injuriam ſibi illatam, cæſis uxore & adultero, egregie ultus ſit: ac præterea neutiquam convenire nomina, Ὑήττου hunc nomine eſſe dictum; me vero id nominis adſpernari, & dici Ὑέτιον, quod unum eſt ex Jovis cognomentis. Bœotic. pag. 310. 30.

In hac literarum vaſtitate creſcebat nihilominus Bibliotheca regia, & numero librorum & dignitate, qui undecunque collecti in eam confluebant. Nam ad eos, quos inter Germanicas manubias deportaverat in

Sueciam Guſtavus Adolphus Rex, acceſſerant multi, in ſectione Bibliothecæ Mazarinianæ pretio emti, tum & Johannis Gerardi Voſſii Bibliotheca, grandi ære de Iſaaco filio redemta. His addita fuerat Bibliotheca Petaviana, tota libris antiquis, Græcis & Latinis, manu exaratis; item Gaulminiana, tota libris Ebraicis, Arabicis, aliisve exoticis hujus generis conflata, quæ paulo poſt tamen ad Gaulminum, immane huic pretium ſtatuentem, rediit. Illuc quoque plurimos optimæ notæ codices intulerat Iſaacus Voſſius, à ſe paſſim per Europam magna diligentia conquiſitos: in his volumen Græcum ſatis grande, antiquum, manu deſcriptum, quo Commentariorum Origenis in Matthæum continebantur Tomi aliquot, & ejuſdem præterea Tractatus de Oratione. Quod cum intellexiſſem veniſſe à Voſſio, quæſiviſſemque deinde ex eo, unde illud habuiſſet, & quid eo poſt meum ex Suecia diſceſſum eſſet factum, reſpondit ille, raptum fuiſſe primo à militibus in direptione Vormacienſis Bibliothecæ, & vili pretio coemtum ad ſe perveniſſe. Enimvero id nactus, adhortante Bocharto, deſcribere ſtatim ſum aggreſſus, poteſtate mihi facta à Regina. Atque hinc prodiit Origenianorum Commentariorum editio, quæ ſequentibus ſubinde annis à me procurata eſt.

Venerat Holmiam ante paucos dies Marcus Meibomius, & Reginæ luculentum munus obtulerat, veteris Muſicæ Scriptores ſeptem, ſua interpretatione ſuiſque notis inſtructos, & regiæ majeſtatis nomine inſcriptos. Præclare ſane hoc Opere de re literaria meritus fuerat Meibomius, cum diu neglectam antiquam Muſicam, & excoli deſitam, ac longinquitate annorum obſoletam, pene intermortuam revocavit è tenebris, & priſtinæ dignitati aſſeruit. Nec tamen ex faſtidioſa hac & ſegni ætate, & bonarum literarum contemtrice debitum plauſum tulit. Quod niſi ſtudiorum meorum inſtituta ratio ad alia me vocaſſat, libenter cum eo pervolutaſſem eximios illos nobiliſſimæ diſciplinæ antiſtites; ipſiusque Meibomii rationes ex eo ipſo cognoviſſem.

Cum iſtic eſſemus, Cancellarii munus ſuſtinebat Axelius Oxenſtierna, quem honoris cauſſa nomino, vir de patria ſua optime meritus, primarius olim ſub Guſtavo Suecici regni adminiſter, ſplendidis functus Legationibus, bonarum literarum amans, iiſque probe excultus, & egregiam prudentiæ, ingenii dexteritate, & magnanimitate celebritatem nominis adeptus. Quæ cum revocarem ad animum, reſque ab eo præclare geſtas recordarer, mirabar in hac excellentia tantam ineſſe modeſtiam &

& facilitatem morum, qua par eſſe videbatur infimis, comitatemque, qua nos exteros excipere ſolebat.

Vigebat tum quoque apud Suecos Renati Carteſii memoria, qui ante duos annos Holmiam accitus à Regina, ſupremum illic diem clauſerat. Extra urbis ſeptentrionale ſuburbium, jacet ſepulcretum, eorum deſtinatum condendis corporibus, qui à Lutherana Religione fuerunt alieni. Illic humatum eſſe Carteſium cum accepiſſem, locumque inſigni tumulo decoratum, eo me contuli, molemque reperi ſatis grandem, tabulis abiegnis contextam, magnificis exornatam inſcriptionibus, quibus viri laudes prædicabantur. Totus apparatus auctorem ferebant Petrum Chanutum, Gallorum ad Suecos Legatum, in cujus hoſpitio deceſſerat Carteſius. Cumque lignea hæc compages ad lapidis formam & colorem conſtructa eſſet & dealbata, præferretque titulus conditum eſſe Carteſii corpus *ſub hoc lapide*, furtim & perfacete ab ignota manu ſubnotatum fuerat *ligneo*.

Non abs re forſitan fuerit, nec Lectori injucundum, referre hîc facinus novum, nec admodum credibile, niſi teſtium multorum, ex quibus rem audivimus, fide niteretur, nec longo ante adventum noſtrum tempore in his locis patratum. Vir Suecus, mente ſanus, probus, bene moratus, inter populares ſatis commodus, media luce quadrimulum puerum, ante fores paternæ domus, palam in vico inter æquales colludentem corripit, cultroque in fauces adacto interimit. Comprehenſus ille & in judicium adductus, nec factum negavit, nec excuſavit, nec facti pœnam deprecatus eſt. Imo vero, inquit, me commeritum eſſe mortem ſcio, eamque ut a vobis impetrarem hac arte uſus ſum, cum probe norim vix tutiorem eſſe ullam ſalutis æternæ adipiſcendæ viam, quam cum ſenſibus integris, corpore valido nec morbis debilitato, excedit anima, piis ad Deum religioſorum hominum ſublevata precibus, eorumque conſiliis & adhortationibus excitata & adjuta. Quod mortis genus ut per vos oppeterem cum fieri non poſſe intelligerem, niſi aliquo delicto capitali admiſſo, leviſſimum id eſſe judicavi quod à me perpetratum eſt, occiſo puero nondum vitæ hujus corruptela infecto, parentibusque egenis, & numeroſa prole onuſtis erepto. Quibus dictis capite damnatus, lætus ac renidens, ſacroſque hymnos pleno ore decantans, ſupplicio affectus eſt.

Nuntiabatur interea Gabrielem Naudæum & Raphaëlem Trichetium Frenæum è Gallia evocatos à Regina; hunc, ut pretioſæ & rario-

ris

ris ſupellectilis; illum, ut Bibliothecæ curam cuſtodiamque ſuſciperet, Lutetia profectos jamjam affuturos. Quo nuntio cum gauderent Galli, ringebantur Sueci, exhauſtum conquerentes ærarium vaſtiſſimis ſumtibus, profuſasque regni opes in extraneos, ac Gallos potiſſimum; quos tanquam expilandi ſui cauſſa è longinquo venientes iniquiſſimis adſpiciebant oculis, ægerrimeque ferebant in ampliſſimis apud Reginam obtinendis & exercendis muneribus anteferri ſibi famelicam gentem, alienis bonis inhiantem. Quæ cum ipſe mecum reputarem, ingrati me pœnitebat itineris, & gentem infenſam deſerere properabam; cum præſertim inde me extruderet ingruens autumnus, & caute providendum eſſe cenſerem, ne reditum mihi præcluderent adventantis hyemis ſæviſſimæ tempeſtates: revocabant me præterea in patriam domeſtica negotia, quæ proficiſcens non deſerueram quidem, quod ſine graviſſimo meo damno facere non poteram, ſed intermiſeram tantum ad tempus aliquod. At cum repetendæ Galliæ veniam petiiſſem à Regina, multa pro bonitate ſua cauſſata eſt, cur me abeuntem retineret, oſtentatis etiam honorificis & opimis conditionibus; in primis ut Origenianorum Operum editionem, quam jam tum meditari me fueram profeſſus, apud ſe in otio, Bibliothecæ ſuæ opibus ſubnixus, procurarem. Ego vero reniti contra, operis magnitudinem opponere, temporis & operæ longinquitatem, & urgentia rei meæ familiaris negotia, quæ tam diuturnam moram ferre non poſſent. Quæ cum per aliquot dies ultro citroque diſceptata eſſent, his demum legibus tranſacta res eſt; ut patriam reviſere liceret in proximam hyemem, Sueciam ineunte vere repetiturus. Et feciſſem ſane, niſi propoſitum interpellaſſet rumuſculorum aura paſſim increbreſcentium, prope adeſſe tempus, cum regnum abdicatura eſſet Chriſtina. Atque id eventurum jam ante conjectura fueram auguratus, & ex ingenio Reginæ, & ex dictis quibusdam incaute leviterque ab ea prolatis, ſuper privatæ vitæ jucundisſima tranquillitate, & regiæ dignitatis incommodis. Quamobrem etſi fidem meam de reditu obligaveram Reginæ, nulla mihi tamen religio fuit, Holmia proficiſcenti, cum votum Mercurio pro reditu in patriam nuncuparem, nunquam me in Sueciam regreſſurum ſignificare hoc carmine ad Catulli delicias expreſſo:

Bocharti comites, cobors inanis,
Aptus ſarcinulis & expeditis, &c.

Per-

Perſtrinxeram & alio carmine Gallico, ſatis acri atque ſalſo, mores Suecorum; quod cum Bocharto recitaſſem, ſtatimque ille deſcripſiſſet, detulit ad Reginam, & tanquam feſtivum aliquod acroama audienti prælegit. At illa verſiculis quidem ſe delectari dixit, verum argumentum non probaturos populares ſuos, qui ludibrio haberi ſe neutiquam eſſent paſſuri; caute hæc itaque premenda eſſe & occultanda.

Verum in reditu adhibui mihi itineris ſocium Petrum Cahagneſium Fiervillam Cadomenſem, Stephani Cahagneſii, ſupra à me memorati, fratre prognatum. Hic Bocharto in Succiam proficiſcenti comes fuerat à parentibus adjunctus, mandatumque additum, totus ut ex ejus nutu arbitrioque penderet. At ille diuturnam in barbara gente locisque inamœnis moram pertæſus, & inſtantis hyemis longas noctes dieſque breviſſimos reformidans, multum licet reclamante Bocharto, ac velut pro imperio abitum prohibente exceſſit una mecum ex Suecia, certumque ſe mihi præbuit aſſeclam & ſodalem.

Acceſſit & alia cauſſa, cur de Cadomo mature repetendo cogitarem. A multis jam annis parum probari in vulgus perſpexeram diuturnam meam hanc & intimam meam cum Bocharto familiaritatem, ſtudiorumque conjunctionem, viro à Catholicis partibus alieno, cujus auctoritati, partæque meritis exiſtimationi plurimum tribuerem; quod ſalva Religionis meæ integritate vix fieri poſſe cenſebant. Multo etiam magis increbuerat inanis hæc ſuſpicio; cum damnoſo hoc contubernio me devinctum, in gentes Lutheranæ factioni addictas profectum me ſcirent, longaſque traherem moras in ea aula, quæ palam averſaretur Catholicum dogma, & apud Reginam, quæ quidquid vellet, valde vellet, ſuamque de rebus divinis ſententiam propagare velle crederetur, cum præſertim ad obeundas in Germaniam legationes quaſdam operam noſtram utilem ſibi futuram præ ſe ferret. Quæ etſi vaniſſima eſſe cognoveram, nonnihil tamen vulgi opinionibus quantumvis fatuis tribuendum duxi, ineptoſque rumores reditu meo ſopiendos. Cum & ad Dei gloriam & ad meam ipſius ſalutem pertinere ſtatuerem, non puros ſolum retinere & illibatos de Religione ſenſus, quales eos à ſanctiſſima matre Eccleſia Catholica excepi; ſed & diligentem dare operam, ne cui aliter de me judicandi per meam ſocordiam præberetur occaſio.

LIBER

LIBER TERTIUS.

PERGENTIBUS nobis in Sueciam, & Gottorpianæ Bibliothecæ tabularia luſtrantibus, ineſſe iis animadverteram vetuſta quædam exemplaria Græca, quæ ſtudiis meis juvandis & ornandis uſui eſſe poſſe cenſebam. Quamobrem profectus deinde ex Suecia, non ante excedere ſtatui ex Cimbrica Cherſoneſo, Daniæ Provincia, quam ea pervolutaſſem in otio, & ſi quæ conducerent rationibus meis, vel collegiſſem carptim, vel exſcripſiſſem. Ut primum ergo Gottorpiam redii, adii ad Adamum Olearium, Bibliothecæ præfectum, perſpectæ prudentiæ & Doctrinæ hominem, quarum egregium Orbi literato dedit ſpecimen, luculenta illa *Itineris Moſcovitici & Perſici deſcriptione*, quod Friderici Cimbrorum Ducis juſſu in has oras ſuſceptum eſt. Is autem hoc tempore, quantum patiebantur graviſſimæ febris, qua tunc laborabat, acceſſiones, indicem concinnabat & interpretationem omnium Linguæ Perſicæ vocabulorum. Hanc ego petii mihi per eum veniam impetrari ante omnia, ut daretur aditus ad Principem, quem offici mei eſſet viſere & ſalutare; deinde ad Bibliothecam, unde ſublegere ea poſſem & excerpere, quæ ſtudiis meis viderentur eſſe opportuna. Renuntiavit ille poſtero die, poteſtatem ſui videndi facturum Principem, ſimul atque dimiſiſſet à ſe externorum Principum Legatos, poſt confecta negotia, quorum cauſſa veniſſent: interim mihi reſeratum iri vel intima Bibliothecæ tabularia. Qua facultate humaniter conceſſa, poſt ſalutatum Principem non ſegniter uſus ſum. Cum in alios autem codices tranſcribendos meam contuli operam, tum in eum præcipue, quo Vettii Valentis Anthologiæ continebantur. Vetuſtus is fuit Aſtrologus, patria Antiochenus, qui Apoteleſmaticæ præcepta tradidit circa tempora Hadriani & Antonini. Hunc cave confundas cum altero hujus nominis Aſtrologo, ex Georgii Cedreni, Michaëlis Glycæ, & Johannis Zonaræ Hiſtoriis cognito, qui in Encæniis novæ Romæ thema cæleſte conſtituit, plurimaque falſa ex artis hujus vanitate prædixit. Duo omnino Operis hujus exemplaria præter Gottorpianum ſupereſſe cognovi; alterum Lugduno-Batavicum, manu Joſephi Scaligeri exaratum; alterum Anglicum Oxonienſe, Chriſtophori Longolii cura & viginti aureorum impenſa olim deſcriptum, quod Johannis Seldeni deinde fuit. Sed & alium præterea Operis hujus odicem exſtitiſſe Romæ apud Lucam Gauricum narrabat Geſnerus in ſua *Bibliotheca*. An illo, an Gottorpiano uſus ſit Joachimus Camerarius, cum fragmentum ex

ex eo excerptum Aſtrologicis ſuis insereret, & unde ſuum deſcripſerit Scaliger, incertum mihi eſt. Cum ſtrenue me labor ille exerceret, furtim per poſticum ingreſſus pone adſtitit mihi humaniſſimus Princeps, & incogitantem oppreſſit. Mox familiariter aſſidens multa ſuper Suecia rogitat, multa ſuper Gallia, plura etiam de ſtudiis meis, deque ſua ipſius Bibliotheca, quam diligenter luſtrari à me, & ex conſilio meo locupletari volebat. Cum autem Gallicæ Linguæ eſſet imperitus, ego Germanicæ & Danicæ, Latinum ſermonem in colloquium adhibuimus; cujus tam expedita pollebat facultate, ut infantiæ meæ me puderet.

Gottorpia digreſſus Hamburgum veni, nec nos conſortionem ſuam deſiderare paſſus eſt Lambecius, plurimaque ſingularis humanitatis officia. Per eum in publicam deductus ſum Bibliothecam, Reipublicæ Hamburgenſi teſtamento relictam à Friderico Lindembrogio, & magnis deinde acceſſionibus amplificatam.

Hinc in Hollandiam redituris grave viſum eſt & injucundum permeare iterum ſteriles illos & arenoſos Veſtphaliæ campos, quos jam ante non ſine moleſtia percurreramus. Fleximus igitur viam ad dexteram in Friſiam, ampliſſimarum urbium frequentia pernobilem, ac fluviorum etiam, quorum ſubvectionibus viatores commode uti poſſunt. Jamque ad Flevi lacus oram perveneramus, cum in Harlingæ urbis vicinitate monſtratum eſt nobis oppidum, quod ſingulis quibusque diebus navigium unum, trecenta nempe ſexaginta quinque per anni curriculum, ædificare & Reipublicæ ſubminiſtrare narrabant. Perluſtrata nobis hinc eſt Franekerana Academia.

Quod autem ſæpe inaudiveram, ſed velut commentitium & ridiculi cauſſa confictum acceperam, in diverſoriis Hollandicis, non impenſarum modo, ſed ſtrepitus etiam apud ſe concitati, pretium ab hoſpitibus caupones exigere ſolere, Vorcumii reipſa expertus ſum. Cum ille enim, apud quem diverſabamur, deputaret nobiscum rationes expenſi, catelli quoque noſtri latratum & procacis ſervuli cachinnos in eas retulit. Quod cum altiore etiam cachinno ac velut poſtulatum per jocum derideremus, excanduit vir ferox, accitosque è vicinia ad ferendam ſibi opem ruſticos homines, tribules ſuos Ætnæorum fratrum ſimillimos, grandibus armatos ſecuribus, ad nos induxit, En, inquiens, qui ab impura hac Gallorum gente debitûm jure pretium extundant. Nos vero parere maluimus, quam pugnare.

Ad oram Flevi lacus jacet Stavera, urbs antiqua, caput olim Friſiæ

hujus ad Occidentem ſitæ, dum regna manebant, potens, dives opum, portu olim amplo atque tuto, & longinquis navigationibus nobilis, atque etiam aperto per eam primum ad mercaturas per Freti Sundici anguſtias Baltico mari; cujus beneficii memoriam hodieque exſtare ajunt in portoriis Freti hujus exigendis, cum præcipuo jure Staverenſes naves, præ reliquis omnibus, ad ſolutionem admittantur. Eadem & inter Hanſeaticas urbes non poſtremo loco cenſebatur. Nunc tantum ſinus, & ſtatio male fida carinis; exaggerato arenis & oblimato portu. Cujus infortunii cauſſa hæc fertur vulgi ſermonibus: cum Staverenſis quidam Mercator, è Prutenicis maris Baltici littoribus redux, magnam inde frumenti vim in patriam advexiſſet, indignatam uxorem nullam ad ſe, quam ſperaverat, perveniſſe ſuccini copiam, frumentum omne in mare effundi juſſiſſe, atque patrati per unius mulieris impotentiam ſceleris, totam civitatem, amiſſis portus & mercaturæ commodis, pœnas luiſſe.

Illic conſcenſa nave Amſtelodamum poſtero die appulimus, unde non multo poſt urgentibus negotiis quibusdam Vltrajectum repetere coactus ſum. Nec mihi iterum committendum cenſui, quod priore itinere facere non neglexeram quidem, ſed diſtuleram, ut nullo ſalutationis & honoris officio nobili virgini Annæ Mariæ Schurmanniæ exhibito iſtinc diſcederem, quæ Labbadiæ Gallo-Calvinianæ ſectæ Miniſtro poſtmodum nupta in Friſiam cum eo conceſſit. Actum agam, ſi laudes mulieris hujus proſequi inſtituam, cum ejus ingenium, doctrinam, artium plurimarum peritiam, ac ſingularem etiam modeſtiam fuſe jam celebraverit Salmaſius. Hic ipſe vero Salmaſius ejusque reviſendi deſiderium, Lugdunum-Batavorum magnopere me revocabant. Quæ enim ex primo congreſſu fuerat inter nos delibata amicitia, eam crebro literarum commercio, dum in Suecia eſſem, colueramus; quam & aſſiduo, per hyemis tempus, quum longa eſſet, uſu confirmatum iri ſperabam; præſertim ſi in ejus admitti poſſem contubernium, quod & ab eo impetraturum me confidebam; ea erat propenſæ in me voluntatis ſignificatio. Vixque optata ejus conſuetudine cœperam frui, cum correptus accutisſima febri in extremum vitæ diſcrimen adductus ſum. Sed tantum valuit Antonii Lindani optimi Medici curatio & asſidua ſollicitudo; tantum etiam adhibita à Salmaſio, aliisque honeſtiſſimis civitatis hujus & Academiæ viris, antea mihi cæteroquin omnino ignotis, ſolatia, & ſuavia, atq; ad excutiendum languorem utilia cupedia, ut ante elapſum menſem è graviſſimo morbo plane ſim recreatus. Inter eos omni me officiorum genere proſecutus eſt Jacobus Golius, princeps ille Arabicæ literaturæ, ac longe pluris etiam ob candorem morumq;

ſua-

ſuavitatem faciendus. Præclare etiam de me meritus eſt Deodatus ingenii elegantia perpolitus. Ac tum quoque cum decumberem ex morbo, eodem mecum diverſorio utebatur Alexander Morus, unde magna inter nos contracta eſt neceſſitudo. Nam & ægri lecto aſſidebat diu noctuque, cibum cum convaleſcente capiebat una, ac veternum & morbi reliquias feſtivitate ſua & jocis abſtergebat. Facultatem quoque noſtram ſæpe experiebamur uterque in fundendis verſiculis, & ultro citroque mittendis, vel provocandi cauſſa vel reponendi: in quo facilitatem noſtram jucunde ac præter ſpem ad extemporalitatem uſque procedere aliquando ſentiebamus. Præ cæteris vero omnia præſtitit nobis Salmaſius humanitatis & benignitatis officia: qui cum articulari morbo fere lecto affixus hæreret, nec ad me venire poſſet, crebris munuſculis & epiſtolis languentem recreabat: cumque meminiſſet me ſucco ex pomis expreſſo, quem Siceram vulgus appellat, pro Normanniæ more, eſſe innutritum, & in ægritudinis faſtidio ſciret eum à me expeti vehementer, perfecit tandem cura ſua ac diligentia, ut lagenas aliquas ſuavi hoc & ſalubri liquore plenas, neſcio unde petitas, ad me mitteret. Cum primum autem pedem licuit domo efferre, quibuscunque rebus potuit, benigne mihi commodavit, ſuaque potiſſimum rheda, qua per urbem vectarer. Hac ego uſus ſum ad conſalutandos alios Reipublicæ literariæ proceres, qui eruditionis ſuæ ſplendore illuſtrabant Academiam Lugduno-Batavicam: in primis Danielem Heinſium, in quo vix veſtigia agnoviſſes priſci illius Heinſii, luminibus ingenii tantum olim celebritatis adepti. Tunc enim viſus eſt animo omiſſo eſſe atque tardo, ſermone etiam languido & ſubtriſti; cum tamen magnopere optaſſem audire eum priſtinas illas adoleſcentiæ ſuæ, in ſinu Muſarum ſub Scaligeri diſciplina feliciter actæ, delicias recolentem. Nec ſpectantes fallebat Marci Zuerii Boxhornii atrox & lurida facies, rubentibus perſperſa puſtulis, qualis illa fuiſſe fertur Sullæ Dictatoris; alloquio enim itidem aſperum quippiam & ferox præferebat. Graves ille gerebat inimicitias cum Salmaſio, acribusque eum ſcriptis & ſermonibus proſciderat, uti factum quoque fuerat ab Heinſio, cujus partibus palam favebat Boxhornius. Hunc aliquando in angiportu deambulantem adorti adoleſcentes Germani, Salmaſiani nominis valde ſtudioſi, Tu-ne, inquiunt, homo impure ſcribere auſus es adverſus magnum Salmaſium? correptumque in profluentem canalis aquam dejicere conati ſunt. Me vero totum, & virtute ſua, & benignitate, & officiis ad ſe rapiebat Salmaſius, & quantum utriuſque noſtrum patiebatur valetudo, & mea, tenuis adhuc, nec

 ſatis

ſatis firma, & ipſius, imbecillis fere ſemper, fruebar ejus congreſſu, cum meum non adſpernari videretur. Quotieſcunque enim viſerem ad eum, rebus omnibus omiſſis ſeducebat me ſolum in ſecretius conclave; atque illic aperiebat pectus tam candide, tam ingenua libertate, ut mirarer ipſe identidem apud me, virum perſpectæ & inveteratæ prudentiæ, tot res ſerias & arcanas, cum homine juvene, ac pene etiam tum adoleſcente, familiariter & libere communicare, nihil de fide mea & taciturnitate dubitantem. Audieram quidem ſæpenumero dicentem, plurimum mihi ſuam podagram obeſſe, quæ eum à Bibliothecæ ſuæ aditu atque adſcenſu prohiberet, unde plurima ſtudiis meis opportuna ſubſidia ad me fuiſſent reditura. Si quis certe animum ejus atque mores ex ſcriptis æſtimare velit, arrogans fuiſſe videatur, contumax, ſibique præfidens; at in uſu & conſuetudine vitæ, nihil placidius, nihil mitius; comis ad hæc, urbanus, & officii plenus. Verum benignitati ejus ac quieti multum officiebat uxor imperioſa, Anna Mercera Joſiæ Merceri viri docti filia: cujus ope cum propter imbecillitatem corporis & valetudinis infirmitatem carere non poſſet, ferenda ei erat mulieris intemperies, & ad ejus ingenium accommodare ſe cogebatur, non patienter modo, ſed & nonnunquam indecore. Velut cum ſuſcepit iter Suecicum, tumque hominis ætas, & vitæ inſtitutum, habitum poſtularent modeſtum & ſimplicem, hujuſmodi illa veſtitum, tanquam ignobilem & plebejum averſata, militari cinctu perſonatum in aulam Suecicam prodire voluit, thorace indutum è bubali corio, manicis, braccis è panno coccineo, geſtantem capite peluſum cinerei coloris, penna candida protectum; atque ita exornatum ſe produci paſſus eſt in publicum. Angebatur præterea femina impotens, ſi quem ad ſecretos viri ſui & familiares congreſſus admiſſum videbat; quod ipſe ego expertus ſum: ſi quando enim ſolos nos colloquendi cauſſa in ſeceſſu deliteſcere intellexerat, irrumpebat illa continuo, cauſſaſque petebat ex alto, cur nos tam intempeſtive obturbaret.

Inter jucunda hæc colloquia narrabat mihi Salmaſius, toto hoc anno, quem Holmiæ transegerat apud Chriſtinam Reginam, ſe podagra oppreſſum decubuiſſe, ſibique ſuperveniſſe aliquando Reginam, cum temporis & doloris fallendi cauſſa libellum legeret, perfacetum quidem, at ſubturpiculum, cujus Auctorem ferunt Franciſcum Beroaldum Vervillam, præfixo hoc titulo, *Rei faciendæ ratio*; ſe eum diligenter inter ſtragula occultaſſe, ne manus injiciens Regina obſcœna lectione offenderetur; nec ejus

ejus tamen omnia circumſpicientis argutum & curioſum oculum effugiſſe; atque illam arrepto ſtatim & aperto libello, & perlectis ſaltuatim verſibus aliquot ſubriſiſſe ad jocoſas nequitias, & vocatæ ad ſe Spartæ, nobili & formoſæ puellæ, quam habebat in deliciis, certos quoſdam indicaſſe libri locos, quos ſibi prælegi vellet ab ea, quantumvis renitente, multoque pudore ac rubore ſuffuſa, ſolutis in magnos cachinnos omnibus adſtantibus. Vtque totius rei hiſtoriam accuratius pernoſcerem, libellum conquiri juſſit Salmaſius apud Bibliopolas Leydenſes, & eleganter compactum dono ad me miſit.

Per eos dies Salmaſium inter & Morum, qui tum meus erat contubernalis, gravis exorta eſt rixa, quæ multas concitavit turbas, gravemque habuit in vulgus offenſionem. Erat in famulatu Salmaſiæ puella ſatis elegans, ad eamque oculos adjeciſſe ferebatur Morus, egregius formarum ſpectator, priſca virgini familiaritate conjunctus, tum cum hoſpitio uteretur Salmaſii. Itaque adoleſcentulæ aderat una in unis ædibus, aſſidebat ad menſam, colloquebatur; nec amorem interpellabat hera, rem ſperans deductum iri ad connubium, atque etiam vehementer optans, reperiſſe ſe rata optimam conditionem puellæ, quam diligebat. Cum ergo incidiſſet in febriculam Morus, frequens adſtabat virgo, juſculisque & ſorbitionibus à ſe paratis & conditis languentem recreabat. Quibus officiis devinctus Mori animus tam conſtanti aſſeveratione affirmabat gratum ſe futurum & memorem, ut has pollicitationes ad conjugii ſpem pertinere ſibi facile perſuaſerint, & incauta puella, & credula hera ac ſuperba. Hæc cum intellexiſſet ſanitati reſtitutus Morus, ab uxoria re valde abhorrens, ſenſim ſe Salmaſiæ domo & imperio ſubduxit. Atque hinc exortæ fœdæ contentiones & jurgia. Dolui enimvero tam probroſum ſibi dedecus conſciſcere homines mihi amantiſſimos, quod & in damnoſas lites erupturum animo præſentiebam. Itaque officii mei eſſe duxi, rem, ſi poſſem, in concordiam adducere. Favebat propoſito huic Golius, vir optimus & pacis amans, ad idque operam ſuam ſtudioſe conferebat. Jamque diremta videbatur controverſia his conditionibus, quas ipſe propoſueram, & deſcripſeram in ſchedula, quaſque probaverat Morus, nec adſpernatus fuerat Salmaſius: ſed uxoris demum ſuæ, cui pueriliter erat obnoxius, contumacia victus repudiavit, omni compoſitionis ſpe ſublata. Lite igitur ad Curiam Hollandicam delata & conteſtata, cauſſam Morus obtinuit.

Minime vero impetrare poſſum à me, ut ſermonem mecum hoc tempore ab Alexandro Moro habitum ſilentio prætermittam, cum nec id patiatur

atur veritas rerum, quas hac ſcriptione referendas ſuſcepi. Cum Salmaſium caducum & infirmum, & articulari morbo pene confectum cerneremus uterque, inſtantemque præſagiremus mortem, qua poſt aliquot menſes reipſa correptus eſt, quæreremque ex eo, ecquem Fœderati Ordines deſtinarent ſucceſſorem magni Scaligeri ſucceſſori? Quid ſi te ipſum? inquit. Ego vero arriſi, quaſi ad alludentis amici jocum. Serio ago tecum, inquit; ea de te mihi eſt aliiſque exiſtimatio. At ego, inquam, & tenuitatis meæ mihi conſcius, etiamſi alia omnia ſuppeterent, quæ & juvenilis hujus ætatis, & nativæ meæ facultatis ſuperant captum, at certe tam diſcrepantes de rebus ſacris & Religione ſenſus, à quibus ne vitæ quidem periculo velim diſcedere, gens-ne iſta feret in homine ad exemplum juventuti ob oculos propoſitum? Falleris vero, inquit ille, ſi tantum valere putas apud eos Religionis cauſſam: conſtent modo cætera, facilis erit diſſenſionis hujus vel compoſitio, vel diſſimulatio, clam modo res tuas agas, & antecaptis opinionibus prudenter obſequare, neque res in controverſiam adducantur. Sed hæc eſſe videbantur benevoli potius animi optata, quam certa ejus & explorata ſententia.

Me vero etſi retrahebat in patriam res familiaris, moram tamen aliquam ſine damno interponere me poſſe cenſui, tempuſque hyemis Lugduni extrahere, per quod me penitus immergerem in Salmaſii conſuetudinem, atque in ejus etiam convictum, ſi id modo ſalva Salmaſiæ pace impetrare poſſem. Verum jucundiſſimas ſpes infregerunt literæ Cadomo ad me ſcriptæ, quibus magnum prænuntiabatur rerum mearum detrimentum, ſi reditum vel ad menſes duos protraherem. Accedebat & aſſidua ſocii mei importunitas, qui ſe mihi itineris comitem adjunxerat, fumumque è patriis focis ſalientem reſorbere vehementer geſtiebat. Quamobrem invitiſſimo mihi de diſceſſu cogitandum fuit. Ac primum neceſſe habui Amſtelodamum reverti, ut reciperem debitam mihi ex Menſarii permutatione pecuniam, meque ad reditum in Galliam accingerem. Illuc quoque me comiter invitabat Voſſius, è Suecia redux, uti ſupra dictum eſt à me. Invitabat etiam majorem in modum Alexander Morus, Profeſſoris illic munere fungens, qui priſtinam mihi benevolentiam non exhibuit ſolum, ſed & novis meritis cumulavit. Quo mirabilior mihi deinde viſa res eſt, eundem illum Morum, cum poſt annos aliquot Lutetiam veniſſet, tantum à ſe fuiſſe mutatum, ut animum à me plane averſum, nulla prætexta cauſſa, præ ſe ferret: ea fuit hominis levitas. Vnde experimento meo facile intellexi, quam inanes ſint ſpes, pollicitationeſque hominum, & ſummo etiam ſtudio coalitæ ſocietates & amicitiæ. Sed hæc fuſius à nobis differentur infra.

Cum

Digitized by Google

Cum curſitarem per Hollandiam, ac ſæpe deambularem ſupra ſtupendos illos aggeres, quibus frangitur imminentis maris impetus, & à depreſſis terris arcetur, rei miraculum his verſibus in ipſa arena effuſis canere libuit:

His ſuper edocti, longas molimine magno
Infixere ſudes pelago, tum immania ſaxa, &c.

Interea dum commorarer Amſtelodami, convenire viſum eſt R. Manaſſem ben Iſraël, doctiſſimum Judæum, & ex fama, & ex eruditis ſcriptionibus mihi jam ante cognitum; hominis interius pernoſcendi, & de rebus plurimis ad Judaicos ritus & Religionem Chriſtianam pertinentibus percontandi gratia. Ac mihi profecto videbatur acute quidem reſpondere, ſed candide, nec longe abeſſe à veritatis notitia, ſi quidem moderate cum eo & ratione actum eſſet, non, uti fieri ſolet cum hac gente, contumelioſe & præfracte. Has autem diſceptationes cum mecum ipſe retractarem, mature perpendens, quæ vel confutatione digna eſſent, vel confirmatione, hinc demum poſt longam & attentam meditationem Opus illud procudimus, quod *Demonſtrationis Euangelicæ* titulo inſcriptum eſt. Prædicabat ille nonnunquam apud me, quod & in *Conciliatore* ſuo ſcribere non dubitavit, ſe Davidem Regem affinitate, liberos vero ſuos eundem cognatione attingere; ſeque Davidi nepotes genuiſſe. Vxorem quippe duxerat ex familia Abrabanielum, inter Judæos pernobili, quæ ſe à Davide prognatam ferebat.

Erat tum quoque Amſtelodami vir veteri mihi familiaritate devinctus, David Blondellus, ex eo tempore, quo eramus Lutetiæ, crebriſque inter nos collocutionibus utebamur, quibus ſæpe intererat Claudius Sarravius Senator Pariſienſis, optime de literis meritus. At accitus deinde in Hollandiam Blondellus in Amſtelodamenſi Schola Profeſſoris munus obtinebat, qui & Collegam habebat eum, quem dixi, Alexandrum Morum. Exſtantes ille à natura & extra orbitam prominentes gerebat oculos, iiſque ad vitæ uſus & aſſiduam lectionem ſatis commode utentem videram, cum in Sueciam iturus Amſtelodamum primum venirem. At eundem in reditu oculis captum ac plane cæcum deprehendi; & nihilo tamen ſecius memoriæ feliciſſimæ beneficio, quæ illi pro oculis erat, perſequentem inchoatum Opus, quo ſtemma Francicæ Domus à prima origine detexere inſtituerat, ejuſque ſplendorem ac dignitatem aſſerere adverſus Johannis Jacobi Chiffletii Veſuntini Sequani intemperies. Mirabar equidem hominem familiarum ſeriem per gradus, per

nomina

nomina & cognomina, per affinitates & propinquitates, ſine oculorum ſubſidio, accurate deſcribentem, appoſita etiam annorum, menſium, hebdomadum, & dierum notatione. In quibus diſtinguendis tanta ejus fuit accuratio, & diligentia, quod & reliquis ejus ſcriptionibus licet agnoſcere, ut eum Petrus Puteanus *Magnum Datarium* ſoleret appellare. Per id quoque tempus jucunde fruebar conſuetudine Johannis Friderici Gronovii, quo neminem acutius & felicius, neque etiam cautius ac moderatius criticam artem poſt ornatas literas exercuiſſe puto. Quod certe raro nanciſcaris inter literatos homines recentioris ævi, cum ſummum ſibi jus in priſca Auctorum ſcripta ſibi fere vindicare ſoleant, atque ea ſæpe refingere pro captu ſuo & adulterinis emendationibus à nativa ſinceritate deterſos corrumpere.

Sed urgebat me interim reditus in patriam. Enimvero mihi, meoque Achati, non leves ſe difficultates objiciebant, ſive mari, ſive terra iter haberemus. Hinc enim tumeſcens Anglos inter & Hollandos bellum, mare claſſibus infeſtum tenebat; inde altero flagrante bello Gallos inter & Hiſpanos, vias omnes inſidebant prædonum manus per Belgium, quod totum nobis erat decurrendum. Sed quamvis terreſtris hujus itineris moleſtias augebant hibernæ tempeſtates, (jam enim annus erat in exitu) minus tamen incommodi ac periculi habere viſum eſt, in idque nos dedimus. Cum ergo in Brabantiam delati Lovanium attigiſſemus, Bibliothecam adii Canonicorum Regularium Sancti Martini, in qua ineſſe ſciebam vetuſtos nonnullos codices, quos conſuli à me atque etiam pervolvi poſtulabat ſtudiorum meorum ratio; & ex quibus etiam nonnulla ut excerperem, enixe à me Voſſius contenderat. In quibus operam ſuam benigne mihi præſtitit ipſe Cœnobii præfectus. Inter Lovanienſes Profeſſores nomen aliquod tum gerebat Valerius Andreas, qui Scriptoribus Belgis & Hiſpanis celebris inclaruit. Salutavi hominem, & in amicorum ejus album referri volui.

Bruxellæ fors in diverſorium nos tulit, cujus caupo erat homo Cadomenſis. Valde ille lætari viſus eſt, veniſſe ad ſe conterraneos ſuos, noſque excepit laute, & quibuscunque potuit rebus liberaliter nobis commodavit. Magno uſui fuit ejus opera in conducendis veredis, quibus in comitatu publici curſoris uteremur. Bruxella proxime abeſt oppidum Hallæ: magna illic religione colitur ſimulacrum ſanctiſſimæ Virginis, illic in templo collocatum Anno à Chriſto nato MCCLXVII. ab Adelhaïde Johannis Avennenſis Hannoniæ Comitis uxore, multisque clarum miraculis, quæ ad excitandam vulgi pietatem in literas relata ſunt à Juſto Lipſio,

Lipſio, docto & pio bonarum literarum Profeſſore. Quorum memor ego, cum illac citatis equis iter faceremus, venerandam Chriſti Chriſtianorumque parentem meritis honoribus proſequi valde optaſſem, cæleſtemque favorem votis ab ea expoſcere, ſi moram hanc tuliſſet properantis curſoris feſtinatio, ad cujus ductum me applicueram. Poſtremo curſus noſtri die ſub noctem venimus Luparam, quod oppidum eſt agri Pariſienſis; utque erat Bacchanaliorum tempus, convenerunt nos larvati aleatores, & ad luſum invitaverunt. Submonuerat nos interim caupo ille, apud quem diverſabamur, caveremus ab eorum fraudibus, teſſeris uti adulteratis, & mala fide aleam exercere. Erant nonnulli in noſtro comitatu earundem artium non imperiti. Dolos illi eluſerunt dolis, hominesque ſuis captos technis argento emunxerunt. Poſtridie illinc ſummo mane profecti, reliquum iter paucis horis abſolvimus. Difficillimo itaque anni tempore, breviſſimis dierum ſpatiis, lutoſis & imbre corruptis viis, pernici curſu, ſeu potius volatu, Lutetiam advenimus. Illic ſubſtitimus per aliquot dies, tumque mihi primum patuit ad Ægidii Menagii amicitiam aditus, quæ ſtudioſe inter nos, ſummaque animorum conjunctione, & omnibus officiis uſque ad ejus obitum exculta eſt. Unde & plurimum voluptatis, ob ſingularem viri elegantiam & urbanitatem, & plurimum etiam utilitatis, ob variam & liberalem ipſius doctrinam percepiſſe me profiteor.

Nec diu Lutetiæ commorati, Cadomum tandem rediimus. Tum primum autem cognitum nobis eſt, inſtitutam illic fuiſſe per abſentiæ noſtræ tempus ſocietatem virorum aliquot ingenio & doctrina florentium, quales multos à veteri ævo, præ cæteris Europæ urbibus, (abſit verbo invidia) tuliſſe ſe hoc tempore Cadomum poterat gloriari. Academiæ titulo, pro more recepto, decoratus eſt ille cœtus. Statis hi conveniebant diebus in Jacobi Moſantii Brioſii, Metenſis olim Senatoris, tunc aſſidui Muſarum cultoris, ſplendidas ædes, in media urbe, opportuno loco ſitas. Academiæ proceres erant; præter hunc, quem diximus, Brioſium, Nicolaus Monſterius Mottæus, Prætor deinde Cadomenſis; Jacobus Palmerius Grantomelinius, multiplici literatura ac Græca præcipue nobilis; Jacobus Grandorgæus Premontius, cujus virtutes, ſuavitatem morum, lumen ingenii & acumen, alio jam Opere prædicavi; Jacobus Savarius, qui ſua pangendorum carminum incredibili facultate uſus eſt ad venationis leges verſibus deſcribendas; Antonius Hallæus, ſupra jam à me, neque ſatis unquam laudandus; Philippus

lippus Sudorius Petivillæus, Senator Rothomagenſis; & Antonius Garabius Luzernæus. Atque hi quidem quatuor in Poëtis Latinis nobile nomen conſecuti; Ludovicus quoque Thorodæus doctrinis Græcis diligenter excultus. Inter hos præcipue commemorandus venit Johannes Renaldus Segræſius, Gallicorum numerorum laude commendandus, potiſſimum vero ſuavibus cantiunculis, & argutis Eclogis, quo in genere paribus ſuis merito ſuo longe antelatus eſt. Ac memini me aliquando quæſiviſſe ex eo, cum alios feliciter excoluiſſet poëticos modos, cur ab Eclogis, quas nondum tentaverat, abſtinuiſſet? Sorderentne illi Bucolica Virgilii? adſpernareturne Theocriti delicias? me quidem Theocrito ſic affici, ut ad illum recurrerem quotannis ineunte vere, ſub frondentibus arborum ramis, ad philomelæ cantum, & murmur aquæ præterfluentis, totumque relegerem. Tum forte autem verni temporis appetebat hora. Subjeci ergo velle me eum hac voluptate impertire. Qua ita captus ac delinitus eſt, ut ad ejus quoque imitationem compoſuerit ſe non vano auſu, cæteriſque omnibus noſtratibus in molli hoc & faceto carmine palmam præripuerit. Harcurianæ Familiæ hiſtoriam in hoc ſodalitio contexebat hoc tempore Ægidius Andreas Roccanus, quo nemo major ex veteribus libellionum tabulariis rerum vernacularum & familiarum noſtratium notitiam comparavit. Harcurianam hanc hiſtoriam theſaurum vere dicas antiquitatum Normannicarum: quas cum propter immenſitatem rerum ad arbitrium expromere non poſſet in vulgus, & intra libellorum, quos emittebat identidem, anguſtias concludere, in hanc Harcuriani ſtemmatis deſcriptionem pro re nata congeſſit. In hoc quoque florenti doctorum hominum conſeſſu, politioris literaturæ laudem egregie tuebatur Jacobus Gallierius, Cæſarisburgenſis arcis Præfectus, omni pollens genere humanitatis, à quo Matignonæi Mareſcalli vita conſcripta eſt. Reliquos Academiæ hujus ſodales breviratis cauſſa prætermitto. Paucis autem poſtquam Cadomum reverſus ſum diebus, venit ad me Brioſius, & nonnulla de nova hac Academia præfatus, deque eorum virtutibus, qui in eam fuerant allecti, me quoque & Bochartum in ejus album relatos eſſe ſignificavit. Quo beneficio non mediocriter lætatus ſum, cum me in eum Ordinem cernerem eſſe adſcitum, non mea ambitione, ſed patriæ ſuffragiis, qui honeſtiſſimus videretur eſſe, meque in ſocietatem doctiſſimis ætatis hujus hominibus adjungeret.

Jam ergo poſt longas excurſiones otii mei compos factus, in Bibliothecæ meæ latebras me retuli. Cumque aſſidua lectione oculos intemperantius fatigaſſem; graviſſima in eos erumpente pituita, morbum eum

contra-

contraxi, quem Epiphoram veteribus Medicis placuit appellare. Quo morbo crebris intervallis tentatus fueram à pueritia. At præ aliis cunctis permoleſta fuit & diuturna hæc acceſſio. Quam poſtquam remiſiſſe ſenſi, viſum eſt Lucretiano carmine celebrare, eoque Morum impertire, quem verſuum eſſe ſciebam & amatorem & artificem. Munus ille noſtrum magna grati animi ſignificatione ac ſuis itidem verſibus proſecutus eſt. Acceſſerat ad ea crebra literarum conſuetudo, quæ tamen lapſu temporis & intervallis locorum, non deſita quidem fuerat, ſed identidem intermiſſa. At cum accitus deinde Lutetiam fuiſſet à Calvinianæ factionis proceribus, refloruit inter nos priſtina illa neceſſitudo, uſitatumque nobis olim, dum Amſtelodami eſſemus, verſuum ex tempore pangendorum morem repetiimus. Memini equidem faceto quodam Epigrammate me aliquando provocatum ab eo, ſtatim hoc ei repoſuiſſe carmen, & per eundem ſervum miſiſſe: An. 1654.

Jam pridem reſides noſtro ſub pectore flammas,
Divina Phœbi munera; &c.

At ſperaveram equidem de noſtra præteriti temporis familiaritate, tam lætis ſuſceptam inter nos auſpiciis amicitiam, nulli diuturnitati temporis, nullis fore caſibus obnoxiam, eandemque Lutetiæ futuram vitæ rationem & conjunctionem, quæ fuerat Amſtelodami. Verum mea me ſpes multum fefellit: ſive enim Pariſinæ urbis cultu & tumultu, ſive muneris, quo tunc ille fungebatur, adminiſtratione jactatus & diſtractus, mihi tandem penitus elapſus eſt; adeo ut vel leviſſimis ac communibus vitæ civilis officiis plane deeſſet, neque ullam haberet omnino rationem querelarum, quas à me veteris noſtræ neceſſitudinis admiſſus ab eo contemtus exprimebat.

Per illud tempus ſchedulam miſit ad me Bochartus, qua rogabat, ſi mihi eſſet ad manum Anthologiæ exemplar aliquod, in quo reperiretur carmen Pauli Silentiarii de Thermis Pythicis, id ad ſe mitterem., deque illo carmine quid ſentirem, ac præſertim quid eſſe putarem hanc *Περσικὴν πιττάκην*, cujus illic fit mentio: ſe quidem pro *πιττάκην*, quæ vox ignorabilis eſſet, legendum cenſere *πακτηκή*. Mihi certe viſa eſt primo conſpectu maxima ineſſe carmini huic rerum omnium perturbatio; neque ullum inde excipi poſſe ſenſum ſperavi. Nec aliter cenſuit Bochartus; cui tamen re attentius deinde explorata ſignificavi deprehendiſſe me, exceptos fuiſſe carminis hujus verſiculos ex veteri codice, in quo propter brevitatem ita eſſent deſcripti, ut in ſingulis pagellis binas conſtituerent columnas; ſed eo ordine,

 ut

ut inter legendum primo prioris columnæ verſui primus alterius columnæ verſus eſſet ſubnectendus; ſecundo prioris ſecundus alterius; & ſic porro in conſequentibus; at aliter factum ab incauto & imperito Librario, qui nulla habita ſenſuum ratione, totam priorem deſcripſit columnam, & totam deinde alteram, atque idem peccatum eſſe in ſequentibus pagellis; unde enata eſſet iſta verſuum & ſenſuum confuſio, quæ facile ſanari poſſet, ſi reſtituto legitimo ordine ſuas ſedes ſingulæ repeterent: in vocabulo autem πιτ7άκη nihil mutandum; nomen quippe id eſſe regionis Pſittacenes, quæ & Pittace, & Sittace, & Pſittace dicebatur.

Venit itidem ad me eodem tempore ſchedula altera à Palmerio, qua ſententiam meam rogabat ſuper Leonidæ Alexandrini Iſopſephis, Lib. 6. c. 12. quæ commemorata exſtant in *Anthologia*. In quo miratus ſum profecto, neque Palmerium hominem doctum & acutum, neque Johannem Brodæum, eruditiſſimum *Anthologiæ* Interpretem, ac ne ipſum quidem Henricum Stephanum, ſatis pervidiſſe quid eſſent iſta Iſopſepha: quæ ſi non Lib. 3. c. 34. & l. 4. c. 26. aliunde, at ex Artemidori certe *Onirocriticis* cognoſci poſſent. Reſcripſi itaque ad Palmerium, Grammaticos Græcos nimium nugatores, in minutis & ineptis obſervationibus valde inutilem operam poſuiſſe, ac Lib. 14. c. 6. propterea deriſui fuiſſe ſequenti ætati, ut intelligere licet ex Gellio. In his nugis ponitur Grammaticorum illorum diſquiſitio de Homeri Iſopſephis, hoc eſt, verſibus, qui collecto literarum ſingularum, quibus conſtant, valore eundem numerum explent. In hujuſmodi verſibus confingendis laudem quæſivit Leonides ille. Scribebat epigrammata quatuor verſuum, quorum priores duo verſus literis conſtarent ejuſdem valoris & numeri, ac duo ſequentes. Relata ea ſunt in *Anthologiam*; atque operoſum hoc & fatuum artificium deprehendet is, cui tantum ab re ſua erit otii, ut eos velit ad calculos revocare. In his tamen epigrammatis unum occurrit, quod eſt duorum tantum verſuum, & quod negotium præ reliquis omnibus faceſſebat Palmerio, cujus tamen liquidiſſimus hic eſt ſenſus, horum duorum verſuum ἰσόψηφων priorem ſequenti opponendum, ut eorum cognoſcatur ἰσοψηφία: non ut in reliquis epigrammatis, quæ quaternorum ſunt verſuum, priores duos ſequentibus duobus; ſe quippe jam averſari prolixitatem hanc quatuor verſuum; & in duobus tantum, uno uni oppoſito, induſtriam ſuam velle ſe experiri. In hujuſmodi ineptiis verſatur ars recentium Judæorum, quam Gematriam appellant, quas videntur à Græculis eſurientibus, ut & Gematriæ, hoc eſt, Geometriæ, nomen accepiſſe.

Eodem

Eodem circiter tempore cum eſſem Lutetiæ quaſi de compacto, acceſſit ad me Emericus Bigotius rogatum ſententiam meam ſuper obſcuro quodam ejuſdem *Anthologiæ* loco, inter ipſum & Græviụm controverſo. Intercedebat autem mihi vetus conſuetudo cum Bigotio & conſanguinitate propinquo & ſtudiorum communione conjuncto. Adſcendimus in Bibliothecam libri ipſius depromendi & conſulendi gratia: cumque plurimas notas animadvertiſſet ad oram allitas, pro more, quem in libris legendis tenere ſoleo, ſcripſit ad Grævium, qui tum novam *Anthologiæ* editionem meditabatur, magnis locupletatam incrementis, ac præcipue luculenta & verſibus adſtricta Grotii interpretatione, multa me ad eam adnotaſſe, unde melior fieri poſſet. Hæc ſecum ſtatim communicari voluit Grævius, & crebris literis ac vehementi obteſtatione flagitavit à me eorum ſe ut facerem participem. Nec obnixus ſum honeſtæ amici viri petitioni, & ad limbum codicis mei adtextas obſervationes excerpſi, & ad eum miſi. Cumque ſævientibus per Europam bellis refrixiſſent Mercatorum & Librariorum negotia, totos decem annos jacuit in Grævii forulis libellus noſter, quoad ipſi placuit ſubnectere ipſum Carminibus noſtris, quæ benevolo animo Vltrajectinis typis recudenda ſuſceperat.

Hærebant interea ad littus Hollandicum, duobus jam prope abhinc annis, ſarcinæ meæ, quas ex Suecia reportaveram, neque potueram efferre per Belgium. Cumque in intimis meis præcordiis infixa eſſet à primis vitæ annis, arcana quidem at vehemens tamen Eccleſiaſticæ militiæ capeſſendæ cupido, ad idque non parum conducere videretur ſuſceptum à me Origenis interpretandi & illuſtrandi conſilium, miro æſtuabam deſiderio recuperandæ meæ librariæ ſupellectilis, quam ad Origenianum Opus comparaveram, & appellendi animi ad eas artes, quæ virum ſacris deditum decent, & in rerum divinarum tractatione ſubigendi. At revocatis tandem ad pacis conditiones Anglis & Hollandis, apertoque mari, redierunt ad me tandem vaſa mea & arculæ. Jucunde ſane deguſtavi per otium collectos labore meo fructus, & in horrea mea recondidi. Hos inter præcipua mihi cura fuit Commentarios Origenis à me deſcriptos retractare; ad eosque Latine reddendos, & obſervationibus meis exornandos, & reliquis hujus Auctoris, ejuſdemque generis ſcriptionibus, quaſcunque nanciſci poſſem, adjungendos ſedulo me comparare. Tum quoque venit ad me Bochartus, meamque Commentariorum Origenis deſcriptionem ſibi exhiberi voluit, ut locum illum controverſum de Euchariſtia, plurimorumque diſputationibus vexatum, attentius perlegeret.

Qui

Qui cum totam fere impleat paginam, verſiculi unius pendula viſa eſt & manca ſententia, quaſi ex eo excidiſſent pauca verba aliquot. Nec id mihi ſatis certo conſtabat: quo ad ex antiquo Regiæ Pariſienſis Bibliothecæ codice intellexi, nimia mea in ſcribendo properantia factum eſſe, ut paucula quædam prætermiſſa ſunt in meo exemplari, quæ levis erant vel nullius pene momenti; atque id contigiſſe ex verſus ejuſdem iteratione, uti ſæpe fieri experiuntur, qui libris deſcribendis vacant, quemadmodum & ipſe agnovit Hieronymus. Adhibito igitur regio codice ſtatim reſarſi integritatem hujus loci, & omiſſa vocabula ſupplevi. At Bochartus inſano partium ſuarum abreptus ſtudio, priſcæque noſtræ amicitiæ, & mei candoris ſibi jamdiu perſpecti parum memor, ſcriptis ad gregales ſuos quaquaverſus per Europam literis, Origenem non bona fide à me deſcriptum eſſe conqueſtus eſt. Quæ cum ad me perlata eſſent, tuli ſcilicet ægerrime nominis mei decus ab homine amico per calumniam eſſe violatum. Quam injuriam ego quidem expoſtulavi cum eo leniſſimis verbis, at non æquis auribus accepta eſt hæc conqueſtio. Quo facto, iniquo certe & inhumano, diremta eſt, ſed ſummo meo dolore, conflata inter nos tot annorum uſu, tot officiis amicitia.

Ab hoc tempore ad Origenem curas meas omnes operamque contuli, & ſi qua me alioſum avertebat lucubratio, in eam excurrere, in uno pene videbar Origene habitare. At cum multa hinc & inde mihi petenda eſſent ſubſidia, & præcipue ex Bibliotheca Regia, in qua multa deliteſcere cognoveram monumenta Origenis, ac crebra idcirco illùc ſuſcipienda itinera, res abiit in longitudinem, & ultra decennium protracta eſt. Quæ fuſe à me expoſita ſunt in *Prolegomenis Commentariorum Origenis*. Sed & alter inde mihi ſuccrevit labor, quem horum editioni prævertendum duxi. Cum enim in iis Latine reddendis ſtrenue me exercerem, preſſumque ſequerer & adſtrictum interpretandi genus, nec ab eo Auctore fas eſſe putarem vel latum unguem diſcedere, injectus animo meo eſt ſcrupulus, recta-ne illa eſſet & æqua interpretandi ratio, & an ætati huic placitura, quæ vagis & lacinioſis videbatur interpretationibus delectari. Quam quoniam controverſiam nondum dijudicatam, imo ne doctorum quidem hominum diſceptationibus ſatis expenſam eſſe ſciebam, hoc argumentum mihi ſumſi

Anno 1661. ſingulari opere pertractandum, quo immoderatam Interpretum licentiam coërcere conatus ſum; eoſque potiſſimum, qui in Libris ſacris transferendis ſuam navant operam, inter certos ac legitimos fines continere. Quibus ſi ſtetiſſent ſanctorum Codicum contortores, qui in iis transferendis quidvis

vis ſibi licere cenſentes temere graſſati ſunt, ſua conſtaret priſcis & ſinceris ſententiis integritas. Hoc primo ſtudiorum meorum fœtu doctorum hominum tentavi judicia, & popularis auræ feci periculum. Hunc grandi carmine & ſplendidis laudum noſtrarum præconiis proſecutus eſt Antonius Hallæus, Præceptor quondam meus, quibus ei edidiſſes dona ipſum ſua, debitamque ſibi eam, quæ in me erat, ſcribendi Latine facultatem celebraſſe. Qua optimi Magiſtri amica teſtificatione decoratum eſſe me, & tunc fuit mihi ſane perjucundum, & nunc eſt etiam valde honorificum. At poſtquam vulgi judicio permiſſus eſt liber ille *De Interpretatione*, venit ad me Johannes Baptiſta Cotelerius, homo pereruditus, impenſe deditus Græcis literis & Latinis, priſcorumque Eccleſiæ Patrum detergendis libris & purgandis; meque amice commonefecit, peccaſſe me nonnihil alicubi, quod emendari poſſet in exemplaribus nondum diſtractis. Ego vero agnovi humanitatem viri, meumque errorem; quem tamen mihi jam deprehenſum & emendatum oſtendi ei in meo codice. Faciles interim verſus & levia carmina ſpargebam in vulgus, Academicorum ſodalium invitatus exemplo, nonnunquam & laceſſitus, quorum in pangendis præcipue carminibus enitebat induſtria. Atque ita etiam obſequi videbar moribus patriis, & priſcam Cadomi pro mea parte laudem tueri. Jamdiu enim eſt, cum reliquis Galliæ urbibus palmam muſicam Cadomum præripuit; ut non illepide dici vulgo ſoleat, alias urbes carmina contexere in conclavibus, Cadomum palam in apertis officinis. Quæ ſatis eo declaravimus libro, quem *de Originibus Cadomenſibus* conſcripſimus.

Quo tempore inter bonarum literarum cultores aliquo numero haberi cœptus ſum, vigebat tum maxime Critice ars; in eamque tam alacri ferebantur animo, quicunque eruditionis affectabant laudem, ut in una veterum Auctorum emendatione, in retrahendis fugientibus literulis, in hiulcis locis ſupplendis, in ſanandis ægris & luxatis ſententiis, in diſcernendis ſpuriis & extrinſecus aſſutis ſegminibus, omnis ſtudiorum verſaretur induſtria. Acutæ ad id adhibebantur conjecturæ, ſpecie quidem veritatis commoventes animum, ſibique fidem facientes, at fallaces tamen ſæpenumero atque falſæ. Imprimis vero quærebantur magnis impenſis, longeque petebantur priſca exemplaria, è quorum collatione recentiorum labes tollerentur, vel inſcitia Librariorum aut ſupinitate, vel lapſu temporum, vel attritu & laceratione codicum inductæ. His certe malis quærendum remedium fuit, quod unicum in Critices ſubſidio poſitum fuit, cujus inventæ laus

Ariſto-

Ariſtoteli tributa eſt. Multi deinde in eo genere elaborarunt apud Græcos, & apud Romanos; neque eorum nomina interire paſſa eſt grata doctorum hominum memoria. Nec Ebræis ſua defuit Critice, quam exercebant ii qui Maſorethæ appellabantur. Senſerunt namque & hæc incommoda Volumina ſacra, varianteſque eorum lectiones collectæ ſunt & editæ. Et ſane poſt horrendam illam caliginem, quæ tot annos in rem Chriſtianam & literariam incubuit, renaſcentibus literis feliciter obſtetricata eſt Critice, perquam priſtini ævi vibices fere ſunt obliteratæ. Nunc autem in hac luce literarum, poſt navatam tam diuturnam tamque aſſiduam in emendandis veteribus libris operam, ſuoque jam ſplendori reſtitutis, totum vitæ tempus in eadem palæſtra conterere, uti factum videbam à Grutero, Fabro, aliiſque compluribus; nec aliud laborum ſuorum aucupari præmium: hæc vero ignobilis mihi viſa eſt, & puſillo animo digna exercitatio; neceſſaria certe, at humilis tamen, qualis illa ſarritorum eſt, quibus hortuli mei noxias herbas legendas mando, ego fructus comedo, & recondo.

Nec multo majore laude digna viſa eſt Linguarum peritia, cujus ingens erat tum quoque inter Eruditos commendatio, flagrabatque earum ſtudium prope ad inſaniam. Scio equidem ſuam ineſſe in iis utilitatem, atque etiam neceſſitatem; nec certam colligi poſſe vetuſtatis notitiam, qua continetur optima pars humaniorum literarum, ſine illarum Linguarum ſubſidio, quibus uſæ ſunt eæ gentes, quæ inventas à ſe & excultas diſciplinas ad nos tranſmiſerunt: ancillarum modo habeantur loco, quæ cultu captandæ primum ſunt ab iis, qui ad dominas, nobiliores ſcilicet diſciplinas, affectant viam. Linguis ſic tanquam clavibus reſerantur fores doctrinæ. Quicunque Linguarum notitia contenti, conſiſtunt in limine, & abſtinent penetralibus diſciplinarum, ſimiles eos dico janitorum illorum, qui geſtantes in ſinu claves multarum januarum, foris ipſi cubant ſub dio.

Dum certam comparare mihi ſtuderem antiquitatis notitiam, & ad ipſos eruditionis fontes pervenire, ſive ſacros Scriptores adhiberem in conſilium, ſive exoticos, nulla mihi gens ad doctrinarum propagationem plus contuliſſe viſa eſt quam Ægyptia; neque ſatis tamen pro dignitate ac merito cognita & doctorum hominum ſtudiis illuſtrata; nam & ſummæ ſapientiæ teſtimonium huic perhibent ſacri Codices; & magiſtros ſuos Ægyptios agnoſcit ac prædicat vetuſtior & doctior Græcia. Et tamen leviter delibatam & fere neglectam cernebam hanc partem literarum. Non-

dum

dum perſcrutari eam at explanare ingentibus voluminibus aggreſſus fuerat Athanaſius Kircherus, uti deinde factum ab eo eſt; vel certe nondum ea ad nos pervenerant. Neque profecto poſtquam facti ſumus eorum compotes, tantum reperimus contuliſſe eum doctrinæ atque ſalis, ad id explicandum atque exhauriendum argumentum, quantum pompæ & jactantiæ. Longe majus doctrinæ inſtrumentum collegit ad hanc diſquiſitionem Johannes Marshamus, paresque propemodum oneri vires exercuit. Sed hæc poſtea fuere, neque tamen deſideriis noſtris ſatisfactum eſt. Nos quoque jamdiu volvebamus hoc ſaxum, grandemque obſervationum & commentationum Ægyptiacarum ſupellectilem congeſſeramus publicis uſibus nec indignam nec inutilem, cum repentino ædium noſtrarum Pariſinarum caſu literariæ meæ opes conturbatæ & attritæ ita conciderunt, ut vix paupertinæ aliquæ & laceræ ex hoc naufragio tabulæ ſervatæ ſint: nunc ſequamur ſeriem rerum & temporum.

Per illos dies in Cadomenſi ruſticabamur agro, ego, & Savarius, ſupra à me commemoratus. Mihi ille ſæpe in umbraculis arborum prælegebat carmina ſua, quibus onuſtus & ſuffarcinatus ſolebat incedere. Iis autem non venandi ſolum fuſe deſcripſerat leges, ſed in omnis quoque generis argumentis, & in moribus præcipue municipum noſtratium carpendis fuerat verſatus, tam larga & affluente ubertate, ut ſi minus amœnitate & elegantia, at copia certe Poëtas omnes, quos unquam vel de fama noverim, viſus ſit ſuperaſſe. At nullum tamen ad hanc diem verſiculum emiſerat in lucem. Quod ut faceret, nec publico tantas opes invideret diutius, neque ſua ſe ipſe fraudaret laude, placide hortabar; nec fruſtra; grato enim animo accepiſſe viſus eſt orationem hanc, perfractiſque poſt paucos dies carceribus, tanta vis carminum erupit in vulgus, ut impleverit tabernas Librariorum; opificeſque laborando, nos legendo valuerit delaſſare.

Ut autem vernæ tempeſtatis deliciis ac ruſticationibus valde delectatus ſum ab ineunte ætate; neque mihi ullum tum erat rus quo ſecederem, invitabant me comiter ad ſe amici quidam mei, quorum amœnæ erant villæ in vicinia. Arridebat mihi præ cæteris quædam ex illis poſita ad Meridiem, aſſitis circum & inverſum longis virentium quercuum ordinibus eleganter exornata; ſed multo magis ipſo prædii domino, Franciſco Petito Vaconio, florentis ingenii viro, & literis apprime dedito. Hanc etiam amœnitate ſuperabat alia ſita ad mare obſepta rupibus, quæ

i flucti-

fluctibus prætentæ, ab iiſque excavatæ, laterum objectu cryptas efficiebant; in quas abditus, atque uno comitatus libello, totos dies delitescebam, magna animi mei voluptate, cum jucundiſſimo fruerer ſpectaculo, vel placidi maris, naviumque faventibus ventis prætervolantium; vel tumidi, cum è terra cernerem eas in diſcrimine. Facile itaque in jucundis illis ſeceſſibus per æſtivos dies urbe carebam & domo mea; nec niſi invitus, ſuaviſſima ſolitudine relicta, turbæ me committebam, conjiciebamque in urbanos tumultus, ſed velut injecta manu in Bibliothecam meam me retrahebat Origenes, cujus editionem palam ſusceperam, nec à ſe diu abeſſe patiebatur.

Origeniani ergo Operis amplificandi gratia Lutetiam reverſus ſum hoc tempore, & deinde etiam ſæpius; cum mihi petendæ eſſent à Bibliotheca Regia ſuppetiæ, vel ad deſcribendos vetuſtos codices Amanuenſium opera, vel certe conſulendos, aut cum meis conferendos. Tum quoque cura fuit, & veteres amicos reviſere, & novos comparare. Quos inter ac præcipuos ponendum duxi Johannem Capellanum, cujus tam magna erat inter politioris humanitatis viros exiſtimatio egregiis partis Operibus, & poëticis præcipue, & felici literarum cultu, quem ad Philoſophiæ etiam & Mathematicarum artium ſtudia provexerat. Teſtis Gaſſendus, inſignis ætatis hujus Philoſophus, qui & ornamento ſibi eſſe Capellani amicitiam declaravit. Nec moror minutos quosdam & lividos Poëtas, ex obtrectatione & ſcurrili ſua dicacitate laudem quærere ſolitos, Capellani nomini infeſtiſſimos, cujus nec exæquare merita, nec gloriam maledictione ſua potuerunt. Quamque vana ſint & inepta eorum judicia, vel ex eo clariſſime liquet, quod cum in proſcindendo *Carmine ejus Epico de Puella Aurelianenſi* malignitas eorum potiſſimum ſe exſeruerit, de re ſibi ignota feciſſe eos arbitrium manifeſtum eſt. Quippe dimidiam tantummodo Operis hujus viderunt partem, quam ſolam edidit Capellanus. Vnde certiſſime conſtat, nec agnoſci ab eis potuiſſe Carminis fabulam, neque actionem, neque conſtitutionem, neque ordinem contextumque partium, quibus rebus natura Carminis Epici potiſſimum continetur. Fatendum quidem eſt non ſatis attendiſſe Capellanum ad ætatis hujus, gentiſque noſtræ indolem & ingenium, molle, faſtidioſum, remiſſum, diuturnæ attentionis impatiens, ac propterea ad Carminis Epici majeſtatem & ſublimitatem ægre ſe attollens. Vix homines noſtros ſine oſcitatione, certe non ſine languore, odarium integrum videas poſſe percurrere. Toti ſunt in cantiunculis; in argutis, & vibrantibus, & tinnulis Epigrammatis. A feminis, quæ omnia apud nos poſſunt,

poſſunt, orta primum eſt hæc mollities, & viriles infregit animos, totamq; gentem labefecit. Nos autem, qui totum Capellani Opus perlegimus attente, pro certo poſſumus aſſeverare, ſuo illud non cariturum fuiſſe honore, meritisque laudibus, ſi melioribus temporibus, aut inter robuſtiora & æquiora ingenia exſtitiſſet. Quamobrem aſſentiri non poſſumus Montauſerii & Conrarti judicio, quos Carminis ſui æſtimatores & arbitros teſtamento ſuo conſtituerat Capellanus. Poſtquam enim tam adverſariam expertus fuerat auram, abſolvit nihilominus alteram ſuſcepti Operis partem graviſſima adverſus iniqua vulgi judicia præfatione munitum, ejusque vel edendæ vel premendæ poteſtatem amicis hominibus permiſerat. Hanc illi immerentem perpetuis damnaverunt tenebris, & abolendam cenſuerunt. A qua cenſura, pace magnorum virorum dixiſſe liceat, longe recedimus: nam Operi integro, ſuisque omnibus inſtructo partibus, ſi ſub unum adſpectum, oculosque eruditos non livore excæcatos veniat, ſua conſtabit dignitas, palamque fiet ejus cognoſcendi facultatem neutiquam fuiſſe poſteritati detrahendam. Me Capellanus in intimam admiſerat familiaritatem, inceptisque meis & conatibus magnopere favebat; & ne per abſentiam langueret coalita inter nos conſuetudo, crebro & conſtante perficiebat officio literarum, cui nec ipſe deeram, mutuaque erat inter nos ſtudiorum, ſcriptionum, ac cogitationum communio. Teſtis meæ erga ipſum voluntatis, Itineris mei Suecici deſcriptio; quam cum ſuo nomine inſcribi à me poſtulaverit, rem ſic interpretatus ſum, exſtare eum voluiſſe publicum conjunctionis noſtræ monumentum. Sed & aliam præterea cauſſam habuit Capellanus, cur munere hoc decorari à me voluerit. Jam eruperant igniculi quidam fœdæ hujus ſimultatis, quæ vetuſtam illius cum Menagio neceſſitudinem diſſociaverat. Cumque Menagium epiſtola quadam eſſem proſecutus, ſatis in vulgus probata, qua & meum in ipſum ſtudium deque hominis virtute opinionem declaraveram; quaſi prælatum ſibi hac teſtificatione Menagium, non ſine ſubruſtico quodam livoris ſenſu judicans, idem à me officium apertis verbis extorquere non erubuit. Vt autem palam appareret noſtrum de poëtica ejus facultate judicium, hoc cum carmine, quod fronti Operis præfixum eſt, compellavi:

Dulcia nobilibus dum divitis otia curis,
Claraque magnanimæ committis facta Puellæ
Poſtera manſuris quondam per ſæcula chartis,
Et numeris divinum æques, Capellane, Maronem,

 Hic

Hic ego deductum meditor tibi dicere carmen,
Et longam ſermone viam narrare pedeſtri;
Hinc porro majora parans & verſibus olim
Inde aliis, aliisque tuos dicturus honores.
Contractam facilis nunc ergo ex porrige frontem,
Si magnis animum fas eſt avertere rebus,
Hiberniſque procul ſubjecta Trionibus arva
Decurre & mecum caſus evolve marinos,
Queis me olim primo pubeſcens flore juventus
Jactatum implicuit, propius ſpectare volentem
Didita Chriſtinæ variis miracula terris;
Chriſtinæ, quæ tum ſceptro ſpectabilis aureo
Ibat, & attentis dicebat jura Suecis:
At nunc ſceptra ſuper fragileſque evecta coronas,
Ardua magnorum ſuperat faſtigia Regum.

Splendidas quoque commendatione ſua Capellanus mihi conciliavit amicitias, communibusque utrumque noſtrum amicis uti voluit: in his Henrico Ludovico Haberto Mommorio, Libellorum ſupplicum Magiſtro, omnis doctrinæ & ſublimioris, & humanioris amantiſſimo. Apud eum certo per ſingulas hebdomadas die, certaque hora conveniebat magnus doctorum hominum cœtus, habebanturque inter eos utiles & eruditæ de rebus Phyſicis diſſertationes, quibus & ego intereram ſæpenumero, measque etiam aliquando ſcriptiones philoſophicas cognoſcendas illis & dijudicandas permittebam; velut illam, quæ à me elucubrata fuerat per illos dies, ſuper guttis illis vitreis, ex Germania recens ad nos advectis, quæ defracto ſummo apice totæ in vitreum pulverem magno impetu ſolvuntur. Diſſertationem hanc legi ſibi voluit univerſus ille doctiſſimorum hominum conventus, qua incognitam in Gallia ad hanc diem hujuſmodi ampullarum materiam, compoſitionem, fabricationem, & formaturam conjectura aſſequi fueram conatus. Quod & feliciter à me factum eſſe compertum demum eſt, poſtquam ad Vitrarios noſtros certa pervenit rei notitia. Magno erat decori Collegio huic Petrus ille Gaſſendus, quem dixi, inter primos ætatis hujus Philoſophos merito ſuo reponendus. Cui quamvis erat cum Mommorio hoſpitium & domeſticus uſus; hic vero videretur ſectam ejus perſequi, & Epicuri doctrinam probare, occulte tamen favebat Carteſio, cui palam adverſabatur Gaſſendus; nec aliam ob cauſſam creditus eſt conventum

tum hunc Philoſophorum apud ſe inſtituiſſe Mommorius, quam ut eorum animos Carteſianis dogmatis aſſuefaceret, & in hanc ſectam ſenſim pertraheret. Viſebam etiam interdum ad Claudium Hardiſium, Caſtelleti Pariſienſis Senatorem. Magna tum ejus exiſtimatio erat atque fama in diſciplinarum Mathematicarum ſcientia, cujus ſpecimina palam exſtant; plus tamen opum habens in receſſu quam fronte promittebat. Cognitus mihi tum quoque eſt Honoratus Buellius Racanius, Franciſci Malherbæ municipis noſtri præceptis ad poëticas artes feliciter quondam inſtructus. At caſus me ad Gabrielis Madeleneti amicitiam applicuit. Cum enim in libraria taberna percurrerem indices librorum, Poëtarumque aliquot recentiorum nominibus lectis, eorum mihi copiam fieri poſtulaſſem, intervenit Madelenetus, exhibitosque libellos mecum cœpit evolvere. Cumque ſelectos aliquos, & melioris notæ pretio redemiſſem, Video te, inquit, delectari carminibus, & ad has ſuavitates ſapere palatum tuum; at mihi nonnullæ quoque ſuppetunt, quas tibi præbere poſſim, nec tu fortaſſe faſtidias. Simul ille chartas protulit è ſacculo, in quibus deſcripti erant verſiculi non publici ſaporis: quos poſtquam legi, *Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis*, & Madelenetum amicum habere volui, eumque inter Poëtas non humillimi ſpiritus, ſed etiam antiquis pares recenſendum judicavi. Nec multo inferiorem poſuerim Peyraredum, qui doctorum hominum frequentabat domos, & ſæpe mecum diſſerebat de poëticis rebus, quas nec infeliciter tractabat ipſe, & inter cujus lucubrationes eæ celebrantur præcipue, quibus verſus Virgilii imperfectos complere tentavit.

Luſtrabam tunc aſſidue Bibliothecam Regiam, cum aliorum ſtudiorum meorum, tum præcipue Origenis cauſſa, cui illuſtrando & ad editionem ornando totus incumbebam. Illic autem ſæpenumero videbam Antonium Varillaſium Garactenſem, diligenter evolventem codices Regios, & haurientem ex illis fontibus accuratiorem hiſtoriæ Francicæ notitiam. Perſeveravit ille quidem in hoc ſtudio per multos annos; nec alium puto quemquam ad illuſtrandas res Gallicas tam divitem contuliſſe bonarum obſervationum ſupellectilem, tam locuples hiſtoriæ domeſticæ penu. Mirabile præterea eſt hominem umbraticum, & ſcholaſtico pulvere ſordidum, nullo cultioris vitæ, nullo elegantiarum aulicarum uſu expolitum, ſtylum tamen habuiſſe ad ſcribendum, nec impurum, nec invenuſtum; cumque ad res agendas, ac publicas præcipue, plane inexercitatus fuerit atque rudis, de iis tamen diſſeruiſſe, nec dubitanter, nec

inepte.

inepte. Sed egregios conatus infregit immoderata hominis confidentia, haud minus conjecturis ſuis & ſuſpitionibus tribuentis, resque nullo ſibi Auctore compertas, & plane confictas, eadem fiducia & aſſeveratione referentis, ac ſi teſtis ipſe oculatus adfuiſſet.

Urbis Cadomi ichnographiam accurate jam pridem deſcripſerat Gombuſtus, peritiſſimus hujuſmodi operum artifex, conductus ad id a Decurionibus Cadomenſibus, numerata etiam in anteceſſum pecunia. Cumque ipſius obitu deſertum opus aliquot annis jacuiſſet, conveni hæredes pacti jam immemores, & ad præſcriptas conditiones revocavi. Hinc prodiit elegantiſſima hæc, quæ circumfertur, Cadomi, patriæ noſtræ, deſcripta lineis figura à Bimone ſcalptore in æs inciſa, Anno MDCLXXII.

Cadomum venit per illos dies Michaël Neuræus, intima ſocietate Gaſſendo conjunctus, & particeps controverſiarum, quas hic & Franciſcus Bernerius habuerunt cum Johanne Baptiſta Morino Mathematico, eorumque libris celebratus. Venit illuc in comitatu Principum Longavillanorum adhuc puerorum, quorum regendis ſtudiis fuerat præfectus, diuturnamque in his locis moram fecit. Vtque erat imprimis deditus ſiderali ſcientiæ, deprehendebam eum ſæpenumero ex arce Cadomenſi, cujus in omnem partem latiſſime patet proſpectus, ſtellarum ſitus motusque obſervantem, ad idque conſpicillo utentem, tres tantum quatuorve pedes longo, quo tamen falcatum Veneris aſtrum facillime cernebatur. Ridiculum dictu eſt, vixque credibile, nomina hæc Michaëlis & Neuræi, quæ gerebat, nativa non fuiſſe, ſed adſcita & commentitia. Cognoſcere enim licet ex *Miſcellaneis* Chevræi, qui popularis ejus & condiſcipulus fuit, natum hunc eſſe Julioduni in Pictonibus, Laurentium Meſmam vero nomine dictum, Cartuſiano Ordini ſolemnibus votis adſtrictum, totos triginta annos apud Burdigalenſes egiſſe; & vitæ tandem hujus ac germani nominis pertæſum aliam induiſſe perſonam; ac Lutetiæ demum Michaëlem Neuræum factum novoque cultu ornatum prodiiſſe.

Is poſtquam Principum horum magiſterio amotus eſt, juventutis eorum moderator acceſſit Petrus Fortinus Hoghetta. Magnam is tulerat ſolertiæ & ſapientiæ laudem ex luculenta ſcriptione, quam ſenior jam factus, militaribusque defunctus laboribus, liberis ſuis ad virtutem excitandis & informandis elaboraverat in domeſtico ſeceſſu, & præfixo *Teſtamenti* titulo ediderat. Prodierant hi liberi ex ejus conjugio cum ſorore Harduini Perefixii, ejus qui poſt imbutum literarum præceptis Ludovicum Regem noſtrum Archiepiſcopatu Pariſienſi donatus eſt. Eoſdem ſenſus Fortinus, eandem

dem civilem & exquiſitam prudentiam longo rerum uſu partam, quam in libro ſuo depromſerat, contulit ad extollendos juveniles Principum animos, & ad paternarum virtutum exemplum componendos. Dumque in iis liberaliter educandis & inſtituendis omni cura & cogitatione verſaretur, utebar eo familiariter, fierique conabar excellentis hujus virtutis exemplo emendatior. Quo munere poſtquam defunctus eſt feliciter, memor plauſuum, quos priore ſua ſcriptione excitaverat, majores etiam ſibi ſpopondit ex altera, qua politicæ diſciplinæ elementa tradere inſtituit, præſertim cum majorem adeptus eſſet in otio antiquitatis notitiam, bonorumque librorum lectione eruditior factus, plus doctrinæ in id opus contuliſſet. At res longe aliter cecidit ac ſperaverat: deſerto enim excellentis naturæ, qua pollebat, auſpicio, quam unam fuerat prima ſcriptione ſecutus, cum ad alienum ingenium accommodaſſet ſuum, longe eo, ſeque adeo ipſo viſus eſt inferior.

Felicem mihi dedit hic annus proventum doctorum amicorum: nam præter eos, quos proxime commemoravi, ad ineundam ſecum conſuetudinem benigne me invitavit Petrus Maridatius, in magno Regis Conſilio Senator, cum ſcriptis comiter ad me literis, tum munuſculis liberaliter miſſis. Quamvis autem nullos doctrinæ ſuæ fœtus ediderit in lucem, at illuſtribus tamen hominum eruditorum amicitiis, & ſplendida ac locuplete Bibliotheca, cujus uſum facile permittebat ſtudioſis, id conſecutus eſt, ut nomen ipſius in faſtos literarios referretur.

Magnum interea me tenebat Mambruni mei deſiderium, qui cum Theologicæ Scholæ Flexienſis Collegii aliquot abhinc annis præeſſet, diuturniorem etiam illic, dum munere hoc fungeretur, moram facturus videbatur. Id itaque amicitiæ noſtræ debere me cenſui, ut cum ad me venire non poſſet; nec traditam ſibi provinciam deſerere, eum ipſe convenirem. Accedebat & gravior itineris hujus ſuſcipiendi cauſſa. Jam diu erat, quod conſcientiæ meæ non ſatis perluſtraveram receſſus, nec coram Deo explicaveram. Fere fit enim, ut rerum vulgarium ſtudiis à Dei cultu, & cæleſtis vitæ contemplatione, ac ſevera etiam morum emendatione facile abſtrahamur. Quibus procurandis opportunum fore exiſtimavi Flexienſem ſeceſſum, & utilia Mambruni conſilia. Ad eum itaque magna alacritate me contuli; & poſt ſuaviſſimos de rebus ad utrumq; noſtrum pertinentibus congreſſus, totam mihi ex beati Ignatii Loyolæ inſtituto ſeponendam hebdomadem ſtatui,

ſtatui, per quam attente recognoſcerem anteacti temporis noxas, moresque meos, & reliquæ vitæ tenorem ad Divinæ Legis normam accuratius componerem. Atque utinam propoſitis bona fide ſtetiſſem! ſed transverſum rapi me facile ſinebam juventutis æſtu, ac mundi lenociniis, & deliciis ſtudiorum, quæ varietate rerum ita oppleverant pectus meum, omnesque ejus aditus infinitis cogitationibus obſepſerant, ut intimos illos & amabiles Dei congreſſus reſpueret. Qua animi in divinis rebus imbecillitate ac mollitie & laboravi per totum vitæ tempus; & nunc quoque frequens illa ac pene continua mentis evagantis aberratio obtundit preces ad Deum meas, omnemq; earum fructum penitus intercipit. Cumq; ad pias hujuſmodi exercitationes benigne me identidem accerſeret Deus ad confirmandos in animo meo pietatis ſenſus, allitasq; ea humanarum rerum contagione ſordes eluendas concedebam in loca his uſibus opportuna, aut in Collegium Cadomenſe Societatis Jeſu; aut in Abbatiam
Anno 1663. Ardenenſem Ordinis Præmonſtratenſis, ad primum ab urbe Cadomo lapidem; aut in Alnetanam noſtram, poſtquam mei juris facta eſt. At reflantem ſemper expertus ſum divinæ gratiæ auram, quaſi vehementiorem meum in literas impetum, ſegnioremq; rerum divinarum curam ſtupore hoc Deus ulciſci vellet. Nunc autem repetamus Flexienſem noſtrum ſeceſſum. Cum cogitationes meas illuc præcipue referrem, ut conſilium Dei voluntatemq; explorarem ſuper rerum mearum & totius vitæ ſtatu, idem propemodum mihi uſuvenit, quod olim piiſſimo viro Annæo Franciſco Bellovallæo Marchioni Noviano, nobiliſſima Bellovallæorum Lotharingorum ſtirpe oriundo. Qui cum piis illis vacaret ſeceſſionibus, itidem uti tunc ego, apud Patres Societatis Jeſu, tantum apud eum valuere, quæ oculis ejus obverſabantur, ſanctitudinis exempla, ut in ſummam veniret humanarum rerum & mundi deſpectionem, ejusque illecebris, & beneficiis fortunæ præoptaret paupertatem & humilitatem Chriſti, cariſſimamque relinqueret conjugem & multiplici prole fundatam domum, ut Societati Jeſu nomen daret. Me vero idem ut facerem non leves impellere videbantur cauſſæ, quas magnopere probaturum Mambrunum confidebam; ſed longe ſecus evenit. Ille enim re in utramque partem attente perſpecta, ut qui hinc ingenium atque mores, inde Ordinis ſui diſciplinam & inſtituta haberet explorata, rem neutiquam placere ſibi aperte denunciavit; quippe hoc vitæ genus alieno arbitrio penitus obnoxium, libertati animi mei neutiquam convenire. Parui ſapientiſſimi viri conſilio, & Cadomum in nidum meum revolavi, nec morigerum me præbui moni-

tis

tis vel potius precibus amicorum, qui crebris literis Lutetiam me vocabant, illicque tanquam in Muſarum omnisque urbanitatis domicilo ſedem figere ſuadebant, municipali tranquillitate contemta. Hoc ipſum certe à me enixius exigebat voluntas mea, quam ullæ amicorum obteſtationes. Sed obſtabat ratio rei familiaris, quæ eos non patiebatur ſumtus, quos in ſplendida & magnifica urbe, in frequenti nobilium & elegantium hominum conſpectu & uſu poſtulare à me videbatur honeſtus ac decens, mihique conveniens vitæ cultus.

Dum familiariter verſarer in hoc Collegio Flexienſi cum Petro Mambruno, ſæpe veniebat ad eum Ludovicus Mæratius ex eodem Sodalitio jam valde ſenex. Ac fruebar ego ſane perquam libenter alloquio optimi viri, & eximio ingenii acumine pollentis, longoque uſu in Theologia docenda feliciter exercitati; quod & grandi & luculento Diſputationum in univerſam Thomæ Aquinatis Summam opere palam approbavit.

Cum Cadomum repetiiſſem, tum primum videre mihi contigit Petrum Patriſium, Cadomenſem & ipſum, ſed aulæ multis ab hinc annis addictum, quem domeſticarum rerum cura revocaverat in patriam ad dies aliquot. Jucundiſſimum mihi ſane fuit noviſſe hominem florentiſſimi ingenii amœnitate nobilem, inter patriæ noſtræ ornamenta recenſeri ſolitum, & habitum in deliciis aulæ Gaſtonis Ducis Aurelianenſis, Regis patrui. Ac perſeveravit certe notitia hæc inter nos, & conſuetudo ad ejus usque mortem, quam grandis natu obiit.

Venit & Cadomum per eos dies, meque officioſe adiit Marquardus Gudius Germanus, celebre nomen in literis merito ſuo conſecutus.

Prætura Cadomenſi tum fungebatur Johannes Blæſius Quenæus, longe minus dignitatis & opum ſplendore, quam amore in literas conſpicuus: cum quo initam jam ante à parentibus meis neceſſitudinem retinendam à me & ſtudioſe colendam duxi. Inde igitur magna mihi fuit cum eo communitas ſtudiorum, cui favebat & vicinitas, quæ in propinqua parte amicitiæ putanda eſt, juxta Comici dictum. Conſortioni huic ſe adjungebat Nicolaus Monſterius Mottæus, ad obtinendam eruditionis laudem egregiis à natura præſidiis inſtructus. Sed præclaras dotes peſſumdedit & egregias ac prælucentes in poſtremum ſpes infregit diligens gerendi magiſtratus cura, (Blæſio enim Quenæo ſucceſſerat in Prætura Cadomenſi) magnus liberorum numerus, & attentum ad rem augendam ſtudium. Tanta autem ejus fuit ad me amandum proclivitas, tanta ad obitum usque conſtantia, ut ſæpe optaverit abdicato magiſtratu, reliquum mihi vitæ dicare

care tempus, & in meum convictum ac literarium contubernium, velut in ſinum Muſarum, ſe abdere. Quod & mihi ſæpe, neque profecto abnuenti, ſignificavit.

Cum floreret Cadomum per illud tempus gloria bonarum artium, ad easque gnaviter capeſſendas illuſtria doctorum hominum exempla, quæ habebamus ob oculos, vehementer me acuerent, novas etiam mihi ſubjecerunt faces Stephanus Monachius, Stephanus Morinus, & Johannes Ballachæus, reduces nuper ex Hollandia, unde ſpoliis Orientis ditati, & Atticis gazis largiter inſtructi ad nos redierunt. Nec in tranſcurſu ſolum nominaſſe Stephanum Monachium patitur vel excellens ejus virtus, vel longo uſu omnibusque officiis conflata & confirmata inter nos amicitia, ac patriæ etiam & ſtudiorum communio. Erant in eo plurimæ literæ; nec vulgares ſolum, ſed Romæ & Athenis quæſitæ, & ex intimo Oriente depromtæ. Majorem certe in eo deſideraſſes Latini ſermonis integritatem, & politius quiddam. Sed dictionis pravitatem & ſtribligines compenſabat exquiſita copia rerum reconditarum. Quamvis autem impenſe faveret ſtudiis meis, neque ullam prætermitteret occaſionem exornandi nominis mei, longa tamen & erudita diſſertatione meam haud diſſimulanter oppugnavit ſententiam de origine notarum, quibus vulgo utimur hodie ad numeros exprimendos, & *Cifræ* populariter appellantur. Eam nullo Auctore, ſed certiſſima ratione ad Græcas literas
Prop. IV. c. 13. retuli in *Demonſtratione mea Evangelica*. Quæ literæ ſi conferantur cum pervulgatis numerorum characteribus, eædem omnino videbuntur, quamvis diuturno & frequenti uſu paululum depravatæ. Opinionem hanc confirmaveram deſcriptione Abaci Pythagorici, quam ex antiquis codicibus Geometricorum Boethii depromtam miſerat ad me Grævius; & ex Notis Senecæ ac Tironis, unde agnoſcitur vetuſtas characterum illorum popularium, longe major ac vulgo creditur. Arabibus enim tribuitur, qui eos acceperunt à Græcis; ipſique adeo Græci veræ originis ignari Indis acceptos retulerunt. At decus id eripi Arabibus, quibus addictiſſimus erat, minime paſſus eſt Monachius, & in nos graviter inſurgens, ſalvum tamen & integrum præſtitit jus priſcæ noſtræ neceſſitudinis, quam ad ejus uſque exitum conſtanter excoluimus.

Nec diſpar fuit in hoc ſtudiorum curriculo Stephani Morini alacritas. Imo plus etiam videtur poſuiſſe operæ in luſtrandis teſquis Ebræorum, & Rabbinorum dumetis; etſi minus fortaſſe in pervagandis patentibus & floridis Græcorum & Romanorum viridariis. Nec cum hoc etiam eadem mihi erat & conſentiens opinio de initiis Linguæ Ebraicæ; quam

ille

Digitized by Google

ille, perinde ut literatorum hominum magna pars, ab Adamo ipſo & Mundi incunabulis repetebat. Ego contra pertendebam ipſam eſſe Chananæam Linguam, in Chananæa vicinisque aliquot regionibus uſurpari ſolitam, antequam illuc migraret Abrahamus. Super hoc argumento ſcriptionibus quibusdam velitati ſumus inter nos, & adverſaria utrimque protulimus argumenta, ſed amice & modeſte, eaque arbitrio Lectorum permiſimus.

At Johannes Ballachæus perluſtratis curſim Orientis campis maluit in amœnis Græciæ viretis exſpatiari. Pollicebatur ille grandes in Dionyſii *Periegeſin* Commentarios, quos & venditaverat Salmaſio, & ejus nomine volebat inſcribere. Verum rebus ejus ita ferentibus, in ruſticum & ignobilem ſeceſſum plebis ad res ſacras inſtituendæ cauſſa relegatus conſenuit, nulloque edito operæ pretio ſpes de ſe factas fefellit.

Normaniam Provinciam tunc Regis nomine adminiſtrabat illuſtrisſimus Princeps, Henricus Aurelianenſis, Dux Longavillæ. Qui cum præcipuas Provinciæ hujus obiret urbes, & Cadomum inferioris Normaniæ caput deveniſſet, confluxit ad eum ſalutandum tota civitas, eumque ego una cum aliis quam honorificentiſſimis officiis percolui. Ille me humaniter primum ac benigne, & ad alteram deinde ſalutationem benevole etiam excepit. Memini cum aliquando in magna nobilium virorum corona, qui eum in arcis Cadomenſis area honoris cauſſa circumſtabant, manu me apprehenſum ſeduxiſſe perquam familiariter, mecumque in privatum colloquium per multum tempus veniſſe, quaſi periclitandi animi mei cauſſa, & ex ſermonibus meis judicandi, num ſatis dignus viderer ejus favore. Alia quadam die, cum apud eum matutinæ ſalutationis officio intereſſem, accedens ad aurem meam, Ecquid tibi, inquit, agendum paras his pomeridianis horis? De eo, inquam, nihil conſtitutum eſt apud me: exſpecto tantum, ſi quid habes quod jubeas. Recurre, inquit, in domum tuam: illuc te conveniam ſtatim à prandio, ut ſoli in interius conclave ſecluſi garriamus ad noctem. Quod & ita factum eſt. Invitabat etiam me nonnunquam ad ludum Scacchorum, totosque dies in hac palæſtra conſumebamus. Cumque vinci ſe graviter ferret, diſſimulabam peritiam meam, certamque nonnunquam dimittebam victoriam, ne quid de favore illius mea decerperet induſtria. Inde adeo me patrocinio ſuo complexus eſt tam amanter, ut in rebus meis difficillimis præſidium ſuum ac tutelam nusquam paſſus ſit deſiderari. Quamobrem optimi & liberaliſſimi patroni, quoad vita ſuppetet, integra apud me exſtabit & conſtans memoria.

Dum hæc Cadomi gererentur, diem ſuum obiit Pontepiſcopii Ægidia

Digitized by Google

ſoror mea, religioſæ Sancti Dominici Familiæ adſcripta. Sacram enim domum in hoc oppido à ſe conditam, certiſque reditibus locupletatam & fundatam Ordini huic attribuerant ſanctiſſimæ virgines duæ, materteræ meæ, Pilloniorum Bertovillæorum ſtirpe ortæ, quæ in Dominicano Rothomagenſi Sodalitio religioſam vitam profeſſæ, adſtrictius antepoſuerunt vitæ genus, & ad ſeveriores Dominici leges accuratius exactum, quod in novo hoc ſeceſſu feliciter ſunt conſecutæ piis religioſarum virginum magno illuc numero confluentium exercitationibus, omnibusque virtutum exemplis florentiſſimo: cui à veneranda Chriſti Cruce nomen & titulos indiderunt. Iis autem à primis vitæ annis tradita in diſciplinam fuerat Ægidia, cum aliis ſororibus meis, atque ita ad pietatem fuerat informata, ut idem concupierit tenere inſtitutum, & inter eas admiſſa ſit. Vt aliis autem præcelluit eminentiſſimi ingenii acumine, & incredibili memoriæ vi; ita virtute & corporis afflictationibus fortiter tolerandis tanto ſocias ſuperavit intervallo, ut proſtratis viribus & perdita valētudine beatam tandem mortem oppetiverit, vigeſimum quintum ætatis annum vix prætergreſſa. Plura de ejus ſanctimonia poſſem commemorare, ſed ea jam ab aliis celebrata eſt, ut & reliquæ eius virtutes, atque etiam utriusque materteræ meæ pietas, eodem libro, qui *Annus Dominicanus* eſt inſcriptus. Nec ipſe ego merito elogio fraudandam duxi optimam ſororem meam hoc Opere, quo Cadomenſes origenes ſum perſecutus.

Fato quoque conceſſit per eos dies Jacobus Puteanus, qui cum fratre Petro Puteano, vivis ante annos aliquot exemto, fuerat Regiæ Bibliothecæ præfectus. Perlatum autem fuerat ad me, certum huic muneri conſtitutum eſſe pretium ab ærarii regii Procuratoribus; ingens illud quidem, atque grave, pro modo facultatum mearum; ſed pro deſiderio etiam meo leve; adeo magnum literariis meis opibus incrementum ex prædivitis hujus gazæ adminiſtratione ſperabam. Res gerebatur per amicos, jamque prope conventuram rebar; cum interceſſit Colberti auctoritas, perfecitque ea, qua apud Regem florebat gratia, ut ad muneris illius functionem frater ipſius, qui Epiſcopus deinde Altiſſiodorenſis fuit, allegeretur.

In honeſto & jucundo otio dabam interea literis operam, cum res meas valde conturbavit grave & improviſum negotium. Nobilitatis titulos falſo ſibi tum arrogabant plerique, nec facile legitimam nobilitatem ab ementita internoviſſes. Cui malo in dies ſerpenti cum eſſet occurren-

currendum, rei gerendæ facultatem magno pretio de fiſco redemerant Publicani, certis conditionibus; quarum præcipua hæc fuit, eaque valde damnoſa, ut ad eos perveniret multatitia pecunia: quæ cum ipſa futura erat prægrandis, tum ad arbitrium rapaciſſimorum hominum augebatur. Vt uberiores etiam fructus perciperent, tam importune & inſolenter abutebantur poteſtate ſibi conceſſa, ut familias aliquot, certa & indubitata nobilitate gaudentes, quod ejus confirmationem ab iis noluiſſent redimere, dejicerent de gradu, & referrent in ordinem plebejorum; obſcuras alias & humiles nobilium jure donarent. Nec ego ſane vexationis hujus expers fui: cumque ab infantia fuiſſem in tutorum poteſtate, iique nondum adminiſtrationis ſuæ mecum putaſſent rationes, nec reſtituiſſent tabulas, membranasque veteres, ad quarum fidem exigerentur, non rationes illæ ſolum, ſed & familiæ noſtræ dignitas & ſtemmatis ordo, ad manum mihi non erant defenſionis meæ ſubſidia. Nec ſatis ſciebam præterea quid peteretur à me; nec ſi ſciſſem, facile mihi fuiſſet, propter tutorum meorum familiares noſtras tabulas penes ſe habentium abſentiam, & Publicanorum fraudulentas cavillationes, petitis ſatisfacere. Duorum enim dierum itinere Cadomo diſtabat illius domicilium, cujus in tutela primum fueram; ipſiusque filii, ad quos defuncti venerat hæreditas, domo longe aberant, ſuorum quippe negotiorum cauſſa. His affectus difficultatibus, urgentibus Publicanis, ad libellionum tabularia, & publicos actorum forenſium codices mihi fuit recurrendum, ſummo labore, nec exiguis ſumtibus & Rothomagum ſæpius commeandum, ubi dijudicandæ erant in ſuprema ſubſidiorum Curia hujus generis controverſiæ. Re autem à Judicibus accurate demum expenſa, & perluſtratis attente tabulis veteribus à me exhibitis, certo gravique decreto aſſertum eſt generis noſtri decus, & infinita Publicanorum repreſſa eſt aviditas atque audacia. At iis tamen poſt annos aliquot, propter ingentes, quæ inde ad fiſcum redibant, pecunias, denuo atque etiam tertio, eadem in me aliosque conceſſa eſt licentia. Verum à moleſta hac & importuna inſectatione eadem vis veritatis apud æquos Judices me vindicavit.

Præerat tunc cœtui virginum ſacrarum, religioſam colentium vitam in Abbatia Cadomenſi, cui à ſancta Trinitate nomen eſt, Maria Leonora Rohannia, in qua ad natalium ſplendorem magnum adjunxerat natura florentis ingenii lumen, ſingularemque & dicendi & ſcribendi facultatem. Ego ad illam officii cauſſa viſebam identidem, frequensq; mihi cum ea ſermo erat de rebus piis, & de Librorum ſacrorum dignitate; quos inter præcipue

ſe

ſe affici prædicabat Pſalmis Davidicis, & Salomonis præceptis, quæ optaſſet in uſum domus ſuæ, & indoctarum gregis hujus puellarum, ſermone reddi vernaculo & dilucido, uberiusque dilatari. Quin tu, inquam, hoc ipſum quod deſideras, præſtas illis officium? polles enim & intelligentia rerum hujusmodi, in quibus verſata es à pueritia, & copia dicendi, atque ſtyli ubertate. At tenuem certe eſſe meam, inquit, facultatem, & ſcio, & ſentio; rem tamen ſuſcipiam, ſi conſilium tuum & cenſuram ad lucubrationem hanc accommodare velis. Quod cum facturum me recepiſſem, adjicit illa ad opus animum, atque hinc prodiit pium illud & perelegans Opus, quo moralis doctrinæ Salomonis præcepta continentur.

Erat in ejus convictu & diſciplina Jacoba Boëtta Blemuria, propinquitate mihi conjuncta, pietate inſignis, & moribus ad modeſtiam ita compoſitis, ut cum multa ſcripſiſſet ad inſtituti ſui rationes & Benedictini Ordinis hiſtoriam pertinentia, ea tamen premeret alto ſilentio & virgineo pudore, quaſi eam ſuppuderet audaciæ ſuæ, remque attentaſſet ſupra captum. Verum re mihi per ſocias ejus comperta, ut eſt loquax ille ſexus, hoc mecum, qualecunque eſſet, communicari volui, multa de ejus taciturnitate conqueſtus, quod me & conſanguineum & amicum rem celaſſet, quam ad me præ cæteris omnibus referre debuerat. Illa vero graviſſimam ſibi hanc exprobrationem eſſe dixit, quæ ſpem faceret non moleſte me laturum, ſi quidquid illud erat quod ſcripſiſſet, & quidquid etiam deinceps ſcriptura eſſet, paterer arbitrio meo permitti. Quod cum libenter & jucunde facturum me promiſiſſem, miſit ad me grande & egregium Opus, quo vitas ſanctorum Benedictini Ordinis virorum fuerat complexa, quodque præfixo *Anni Benedictini* titulo exiit deinde in lucem, magnoque applauſu exceptum eſt, uti futurum ex Libri lectione eram auguratus, ejusque uſibus publicis permittendi quamprimum, magnopére auctor fueram. Editionem procuravit Jacobæ frater Euſtachius Boëtta Blemurius, Canonicus Regularis, è Victorina Pariſienſi Familia, homo non illiteratus, celebri Domui huic & numeroſæ Bibliothecæ procurandæ præfectus, quæ & cura illius & diligentia non parum eſt locupletata.

Interim excurrebam ſæpe Rothomagum, quæ urbs, ut Normaniæ caput eſt, ita fere eo devolvuntur graviora, quæ per Provinciam oriuntur, negotia. Cumque illuc me pertraxiſſent moleſtæ quædam lites, venit ad Aquas Forgenſes, quæ unius diei itinere verſus ortum Rothomago diſ-

ſitæ

Digitized by Google

ſitæ ſunt, regio genere prognata virgo, Anna Maria Ludovica Aurelianenſis, Gaſtonis Regis patrui filia, quam hoc elogio exornavit olim Carolus Pererius noſter, ſublimis ſpiritus Poëta:

Hæc eſt illa atavis edita Regibus,
Formæ mille opibus dives & ingeni,
Necnon & patrios haud muliebriter
Audax ſtringere acinaces.

Cum reliqua hæc veriſſima, tum illud præcipue, quo ipſius ingenii opes prædicantur. Erat in nobilium ejus aſſeclarum numero Segræſius, jam à me ſæpe memoratus, popularis meus, & ſummus hoc tempore amicus. Cumque me ille ad Dominam ſuam & ad ſe crebris invitaret literis, eo me contuli. Nec defui ſane cultui exhibendo Sereniſſimæ Principi, quem debui. Delectabatur illa lectione hiſtoriarum, earumque imprimis fabellarum, quæ Romanenſes appellantur; dumque puellarum ſuarum manibus comeretur, vices apud ſe obire me volebat anagnoſtæ, multaque ſolebat rogitare variis de rebus, quas ipſa offerebat lectio. Vnde perſpecta mihi eſt, & ſingularis ejus ſolertia, & non vulgaris nec puellaris eruditio; ac multo magis etiam ex lucubratis ab ea duabus Romanenſibus fabellis, excogitatis oppido acute, & perquam argute explicatis, omniſque leporis & elegantiæ plenis, quarum alteri titulum fecit *Inviſibilis Inſulæ Deſcriptio*, qua falſiſſime ludificata eſt Equitem quemdam honorarium Parlamenti Dombenſis; alteri *Reginæ Paphlagonum Hiſtoria*, quæ perpetua eſt nobiliſſimæ cujuſdam virginis, ſed illepidæ & invenuſtæ, arguta & occulta irriſio. Juſſerat eas typis exarari Virgo regia, ſed pauculis inde expreſſis exemplaribus; quæ omnia ſibi vindicaverat, ſedulo cavens, ne emanarent in vulgus. At unum tamen, pro ſua benignitate, donaverat mihi dono; cujus etiam ad oram propria perſonarum nomina juſſerat adſcribi, quæ diſſimulata exſtabant in contextu. Libellos itaque auro contra caros non habebam, cum eorum ſibi ad paucos dies uſuram permitti poſtularunt primariæ duæ feminæ, cognitæ mihi jamdiu familiariter, fideique in ſervandis promiſſis, uti quidem rebar, certæ & indubitatæ; re tamen ipſa, uti expertus ſum, fallaciſſimæ: meos enim à me abſtulerunt libellos, ſibique ſervarunt.

Et in aula, & in urbe, invaluit paucis poſt annis ille mos, ut elegantioris ingenii viri ac feminæ, & oris ſui formam, & corporis habitum, &

& mores ac ſtudia deſcriberent, & velut in tabella depingerent; propterea que hujusmodi deſcriptiones vulgo imagines dicerentur. In iis plurimum ſe exercuit nobiliſſima Virgo; cumque multas & deſcripſiſſet ipſa, & deſcriptas ab aliis ſelegiſſet, operam dare me voluit, ut eæ typis clam mandarentur. Enituit & in aliis ſcribendi argumentis felix illius indoles, & jocoſis & ſeriis, nec non & ad pietatem pertinentibus; ſed paucis admodum adhibitis teſtibus aut arbitris: ea erat puellæ regiæ modeſtia.

Equidem ab ineunte adoleſcentia id ſtudueram in primis, ut ſi quem ex fama audiveram ingenio præcellere vel doctrina, in ejus notitiam venirem: nec ulli certe peperceram induſtriæ aut labori, ut aliquam contraherem neceſſitudinem cum Falcone Carlovallio, quam ſponte fors obtulit. In publicis enim choreis inter æquales juveniliter & ſtrenue ſaltantem me cum vidiſſet aliquando, nomenque meum intellexiſſet ab adſtantibus, quæſivit filius-ne eſſem illius Huetii, quem aliqua eruditionis laude commendatum acceperat; ut hunc ipſum eſſe me cognovit de quo quærebat, nullam interpoſuit moram, quin colloquium meum &, ut aperte præ ſe ferebat, amicitiam quoque appeteret. Mihi vero id deferre fortunam, quod concupiveram omnibus votis, impenſe lætatus ſum; nec mihi reliqui faciendum quicquam putavi, ut eum mea mihi obſervantia devincirem virum, quem urbanitate, & amœnitate ingenii, & morum ſuavitate omnem ſibi aulam devinxiſſe ſciebam. Circa idem tempus aliud quidpiam ſimile mihi contigit. Vir quidam nobilis, jam ſenex, & diſciplinis non leviter excultus, in inferiorem Armoricam properans, Cadomo iter faciebat. Venit ille in domum meam, viſendi mei cauſſa. Quam humaniter potui, excepi venientem, exſpectans quid me vellet. Huetium, inquit, patrem tuum conventum volueram; ſi id per te impetravero, habebo gratiam. Patrem, inquam, amiſi etiamnum infans, nec ullum hic præter me reperies Huetium. At vix, inquit, crediderim in hominem adeo juvenem convenire poſſe, quæ de te mihi narrata ſunt. Sed geminus illuſerat error credulitati boni viri; nam & longe indoctior eram, quam putaverat; & ætate provectior, quam videbar.

Magnum acceſſit non paulo poſt Bibliothecæ meæ incrementum. Cognatus enim meus, cujus in tutela fueram, filius Ægidii Macæi, eximii Mathematici, à me ſupra laudati, Libros ſuos omnes pertinentes ad has artes, quibus uſus fuerat pater ipſius, neque paucos, neque ſpernendos, liberaliter ad me dono miſit. Quos dum pervolutarem, ſopitos

pitos jamdiu priſtini illius mei in nobiles haſce diſciplinas ſtudii, ſuſcitari in animo meo, ac fere erumpere igniculos ſentiebam; quos nec penitus tamen compreſſi, ſed fovi leviter, cum identidem per breves excurſus locupletem hanc exquiſitorum voluminum congeriem reviſerem.

Patriæ ſuæ motibus exagitati Angli plerique & Hiberni ſæpe tum adventabant in Normaniam, quæ eſt in oppoſito littore, & Cadomi ſedem figebant. Fuit in his, me adoleſcente, Stanihurſtius, Dialecticus ſubtilis, qui Philoſophiam in Academiæ Cadomenſis exhedris, magna auditorum frequentia, diu profeſſus eſt. Velitabar illic ſæpe cum ejus diſcipulis acriter ſummaque animi contentione, quod Doctori huic valde placebat, meque ad hujuſmodi concertationes vehementer hortabatur. Tractabat is quoque perite chymicas artes; quas demum tamen damnoſas ſenſit, aduſtis & contractis faucibus ex præcipiti & inconſiderato noxiæ cujuſdam potionis hauſtu. Medicinam quoq; non infeliciter tum exercebat in eadem Academia Stanihurſtius alter, prioris hujus agnatus. Longo poſt tempore Cadomum appulit eadem gente ortus Franciſcus Aladenſis Epiſcopus, vir ſuavitate morum amabilis, & vitæ ſanctitate venerandus; pauperculus ad hæc, & egenti ſimilis. Quibus ego permotus, auctor fui clariſſimæ virgini Mariæ Leonoræ Rohanniæ, Antiſtitæ, quam ſupra laudavi pro merito ſuo, ut pium Epiſcopum reciperet in domum ſuam, & quæ ad vitam tolerandam neceſſaria eſſent benigne ſubminiſtraret. Paruit illa conſilio meo, rogavitque me, ut hominem ipſe ad ſe ſuis verbis invitarem. At ille velut egeſtate ſua delectatus, cujus magiſter Chriſtus ac præmonſtrator fuit, maluit in gurguſtii ſui latebris ſe continere. Nec multo poſt Rhedonas conceſſit ad conterraneos ſuos, qui magno numero in Armoricam confluxerant. Vereor equidem, ne videar aliquibus inepte credulus, ſi quippiam hic retulero, quod accepi à religioſis & cordatis viris, nec ſuperſtitioſis, ejus plane ſimile, quod legitur in *Actis Apoſtolorum*, puerum è tecto ſublimi delapſum, & ex caſu obtritum, acceptum fuiſſe in ulnas à ſancto Antiſtite, ab eoque fuſis ad Deum precibus fuiſſe reſtitutum. Delatus deinde eſt in littus Normanicum Patricius Epiſcopus Ardenſis, nobiliſſima apud Hibernos Plunquetorum gente prognatus; quem apud nos Sagienſis Epiſcopi vices magna pietatis laude vidimus obeuntem.

LIBER QVARTVS.

COMMEMORANDA mihi nunc eſt inſignis ad amicorum meorum numerum hoc tempore facta acceſſio: quos inter primum fors obtulit Johannem Mareſium Sanſorlinum, præcelſo præditum ingenio, & mirabili ad poëticam facultatem indole. Memini equidem, quo die inter Academiæ Franciçæ ſodales inauguratus ſum, poſt orationem à me publice pro more habitam, cum varia Opuſcula recitarentur à ſociis, carmen ab eo fuiſſe lectum, tam elatum ſententiis, tam numeris felix, ut plauſus excitaverit mirabiles. At notatum tamen eſt valde deſpectam ab eo fuiſſe his verſibus & depreſſam in poëticis Veterum induſtriam, cum non obſcure innueret, præ Homero & Virgilio, præ Pindaro item & Horatio, palmam ſuo ſibi jure deberi. Quod & alia ſcriptione confirmare conatus eſt, uti factum deinde à Carolo Peralto familiari noſtro. At aliter ſenſiſſet forſitan uterque, ſi majorem Antiquitatis notitiam, majorem & ſui comparare ſtuduiſſet. Scripſerat & elegantem fabellam Mareſius, de genere Romanenſium, *Ariadnes* nomine inſcriptam, quæ poſt Honorati Vrfæi *Aſtræam* inter primas habita eſt. Mirifice vero placitum eſt, magnoſque plauſus tulit à Cardinale Richelio, ſuave & ingenioſum ejuſdem Auctoris Poëma, quo Circini & Regulæ amores & conjugium referuntur.

Tum primum quoque mihi cognitus eſt Paulus Pelliſſonius Fontanerius, in quo natura, ut olim in Angelo Politiano, deformitatem oris excellentis ingenii præſtantia compenſavit. Cognitus eſt & mihi Valentinus Conrartus, raro & prope ſingulari exemplo nomen inter Literatos adeptus, veteris omnis licet expers literaturæ, ſed recentiore liberaliter perpolitus, moribuſque ad humanitatem ita compoſitis, ut vix officioſiorem quenquam reperiſſes, quod & ſæpe ſenſiſſe me grato animo profiteor.

At præclara erat hoc tempore exiſtimatio in literis Valeſii utriuſq; Henrici & Hadriani: quibus, & Henrico præcipue, familiariter uſus ſum.

Tum vero magna me affecit voluptate Chriſtiani Hugenii Syſtema Saturnicum, ab eo, ad hanc diem non ſatis pro meritis mihi cognito, perofficioſe ad me tranſmiſſum. In quo ſane ſingulare hominis acumen miratus ſum, & exquiſitam induſtriam, denuoque me ſenſi ad Aſtrologiæ ſtudia vehementer revocari. Hac autem occaſione ſuſceptam inter nos amicitiam, ſequentibus annis, cum ille Lutetiam auctoritate regia accitus eſſet, conſtanter excoluimus.

Minime vero in recenſendis amicis literatis præterire me decet Hen-

Henricum Juſtellum Chriſtophori filium, non tam literatum illum quidem, quam Literatorum fautorem, & hoſpitem Muſarum. Conveniebant enim in ejus domum diebus ſingulis docti viri, ſermonesque inter ſe eruditos conferebant: cumque leves ob cauſſas jucundum hoc deſeruiſſet vitæ genus, ac Lutetiæ delicias, Londinumque ſeceſſiſſet, tum demum ſera pœnitentia errorem agnovit ſuum, cum inani patriæ deſiderio teneretur.

Si collecta fuiſſet hac ætate Pleias Poëtarum, uti factum accepimus, regnum in Ægypto tenente Ptolomæo Philadelpho, atque item ante hos centum & quinquaginta annos in Gallia, tum certe locum in iis facile tenuiſſet Petrus Petitus Medicus, Carolus Pererius, & Johannes Baptiſta Santolius, è ſacra Familia Victorina Pariſienſi. Et hi quidem poſtremi duo, toti Poëtæ fuerunt, nec aliud quidquam quam Poëtæ, indocti cæteroquin & rudes in omni genere humaniorum literarum. Tumidior Santolius, Pererius modeſtior, & in quo appareret color quidam Antiquitatis, quem ſplendidius etiam illitum Petiti poëmatis deprehendiſſes: in quo præterea multæ erant & interiores literæ; nec in mitioribus ſolum artibus humanitatis, ſed & in Phyſicis etiam, atque iis præcipue, quæ ad Medicinæ diſciplinam illuſtrandam vel locupletandam conferre poſſent; in quibus egregia exſtare voluit ingenii ſui & induſtriæ ſpecimina, nitido & eleganti orationis filo contexta. At Santolium & Pererium ſi quando fors ad me detulerat, deferebat autem ſæpiſſime, omnia apud me carminum ſonitu perſtrepebant; cum præſertim ille ſtans pede in uno dictaret in hora verſuum millia, flueretque valde lutulentus, ſimillimum eum dixiſſes Camilli illius Querni, qui Leoni Decimo Pontifici Maximo habitus eſt in deliciis, & ab eo meritus Archipoëtæ titulos & inſignia, dignusque viſus, qui ſalutaretur eleganti hac allocutione:

Salve braſſicea virens corona,
Lauroque Archipoëta, pampinoque,
Dignus Principis auribus Leonis.

Cum autem longo poſt tempore accepiſſet Santolius, Bibliothecam meam domus ruina oppreſſam concidiſſe, & inter rudera ac parietinas miſere proſtratam jacere, rem idoneam credidit, quam verſibus ſuis decantaret. Par illi Pererius, ejusdemque Apollinei decoris appetens, & ad Veterum imitationem felicius aſſurgens; qui cum nobili ſtirpe oriundum ſe meminiſſet, Poëtis omnibus propter nobilitatem ſuam, Nobilibus omnibus propter facultatem ſuam Poëticam præſtare ſe putabat. Valde itaque præ ſe deſpiciebat Santolium. Mea quædam exſtant ad eum, nonnulla & ejus ad me carmina.

Iisdem fere temporibus deduxit me ad Mariam Magdalenam Lavernam Fayettam Menagius, qui & ejus formam, & lepores, & ingenium, & loquendi ac ſcribendi elegantiam totis poëmatis decantavit: & merito ſane: quid enim comptius, quid limatius, quid argutius, quam quæ ſcribentem videbamus quaſi per ludum, & quæ recitantem audiebamus? Et tamen meritæ laudis adeo negligens fuit, ut *Zahydam* ſuam, amœniſſimam fabellam, ſub Segræſii nomine apparere voluerit. Quod cum in *Originibus Cadomenſibus* ſcriptum à me fuiſſet, injuriam nomini Segræſiano factam temere conqueſti ſunt male feriati homines, & veritatis inſcii, quam ego teſtis locuples & conſcius ex certiſſima oculorum meorum fide, & complurium Lavernæ ipſius epiſtolarum teſtimonio comprobare poſſum; cum ſingulas ſcriptionis hujus partes, ſimul atque ex ejus calamo exierant, ad me mitteret, & à me recognoſci vellet.

Aliqua etiam tum fuit duarum virginum celebritas, Annæ Vinææ, & Mariæ Prateæ: ſed nihil ad Lavernam. Exſtat epigramma quoddam meum ad Prateam, quo puellam auſteram & ſubtriſtem à ſeveritate ad hilaritatem traducebam. Neque vero ab inſtituti hujus Operis lege alienum fuerit carmen ipſum huc referre:

Odimus horridulas adducta fronte puellas:
Quæ miſcere jocos noverit, illa placet.
Nos vates gens læta ſumus; ſic juſſit Apollo,
Juſſit & argutos ſpargere Muſa ſales.
O nimium tetricæ ſtudiis operata Minervæ,
Pratea, contractum pone ſupercilium.
Riſit Pythagoræ conjux antiqua renati,
Heſperiis quamquam non minor illa Sophis.
Riſit & Erinna, riſit formoſa Corinna,
Pindaricam toties vincere docta chelyn.
Non te deliciis ſuperet jucunda vetuſtas;
Nominibus priſcis te quoque finge parem.
Corriſiſſe mihi dicetur Pratea virgo,
Exemplum reliquis Pratea virginibus.

At nihil tale in ſe deſiderari patiebatur Vinæa, quæ infirmo corpore ac continuis pene doloribus, perpetuam vegeti animi feſtivitatem retinebat. Itaque & in iis, quæ ſcripſiſſet, ſingularis elucebat lepos, & in iis, quæ ceciniſſet carminibus magna ſpiritus ſublimitas apparebat.

Tunc

Tunc Lutetiæ hoſpitio utebar Sammagloriano Oratorianæ Congregationis, in quod me invitaverat Ludovicus Thomaſſinus, per quem multum acceſſit decoris Sodalitio huic, luculento & perutili Opere, quo diſciplinæ Eccleſiaſticæ ritus, ex bonorum Auctorum & priſcorum monumentorum fide deſcripſit. Atque optime ſane conſuluiſſet famæ ſuæ, ſi intra harum literarum, in quibus regnabat, fines continuiſſet ingenium ſuum, nec ad humaniorum præterea diſciplinarum laudem ita adſpiraſſet, ut earum etiam præcepta effunderet in vulgus, quas vix primoribus labris deguſtaſſet. *Gloſſarium* vero illud *Ebraicum univerſale*, uti præ ſe fert titulus, poſt ejus mortem editum, quod nobis velut orientalis omnis literaturæ ditiſſimum penu obtruſum eſt, ſi eruditi admoveantur oculi, ad primum intuitum fœtus apparebit, non novato & iterato exortus agro, ſed ſemel tantum & leviter arato. Fruſtra autem commendationem quæſivit Thomaſſinus ſcriptionibus ſuis ab elegantia dictionis, cum res omnem reſpuentes ornatum, & ſimplici cultu ac levi ſcriptura tradendas, pingui & operoſa oratione conveſtiret. Erant in eodem contubernio viri alii eruditi duo, Hieronymus Vignierius, & Carolus Cointæus, quorum ille ſuperſtites Auguſtini reliquias, ex antiquis codicibus collectas, emiſit in lucem; hic Eccleſiaſticam Franciæ hiſtoriam accurate digeſſit. Anno 1659.

Dum eſſem in Sammagloriano hoc convictu, ridiculum quiddam evenit mihi, quod vel animi cauſſa hic referre, non abs re futurum puto. Venit ad me Batavus quidam juvenis, qui & nomen aliquod ſibi deinde fecit in literis, & epiſtolam attulit ad me, quæ in indice additum nomini meo præferebat, ut fit, locum domicilii, *apud Patres Oratorii.* Ille ut Francici ſermonis ſatis erat rudis, cum me ſalutaret, ex lectione inſcriptionis perperam intellectæ, Salve, inquit, Pater Oratorum. Cumque mirari me reſpondiſſem, quamobrem ab eo decorarer tam honorifico titulo; Hæc tua ſcilicet, inquit, modeſtia eſt, cur debitas tibi & ab aliis contributas laudes adſperneris; ſimulque additam epiſtolæ inſcriptionem ob oculos poſuit.

Roma interea Lutetiam reverſus eſt Georgius Renaldus Magdalenæus, Johannis Renaldi Segræſii frater, qui eo fuerat a ſacro virginum Carmelitidum Familia ad res grandes procurandas delegatus. Adiit ille me continuo, ſeque habere dixit in mandatis à Chriſtina Regina, ut me Romam ipſius nomine accerſeret, montes illam polliceri aureos, & Attalicas conditiones, commodum apud ſe contubernium, ſtudiorum communi- Anno 1659.

munionem, inchoatam olim quidem Holmiæ, tunc autem poſt annorum aliquot intermiſſionem tranquillius & jucundius repetendam; ſuaque præterea officia & quidquid auctoritate valeret in aula Romana. Vehementer ea quidem prima ſpecie pertentabant animum meum, Romæ omnisque Italiæ perluſtrandæ valde cupidum, magnoque ferebar impetu ad accipiendam conditionem. Verum quaſi compedibus vinctum retinebat aſſidua Origenis mei cura, jam exire è carceribus geſtientis. Multoque etiam magis deterrebat me Holmienſium promiſſorum recordatio, & cognita jam mihi & experta Reginæ mutabilitas. Scripta itaque ad eam epiſtola, cauſſas hinc inde quæſitas prætexui, cur favore ipſius, tamque prolixa adverſum me voluntate uti non poſſem.

An. 1659. Per eos dies redux ad lares meos familiares poſt diuturnam abſentiam graviſſimo caſu afflictus ſum ac pene oppreſſus, morte Jacobi Grandorgæi Premontii, à primis vitæ meæ annis ſumma mecum neceſſitudine omnibusque officiis conjunctiſſimi, præter eum habiturus neminem, cujus conſilio & ſapientia domeſticæ meæ res & ſtudia regerentur, & in quo poſſem imaginem priſcæ urbanitatis, & vernaculæ illius feſtivitatis, quæ Cadomenſium propria eſt, agnoſcere. Eum igitur perſæpe viſere ſolebam & perſtudioſe audire, totusque ex ejus nutu & ore pendebam. Ac mihi hoc tempore Lutetia Cadomum adventanti triſtis de graviſſimo ejus morbo nuntius allatus eſt; quo ego vehementer commotus ad eum ſtatim advolavi, pene exanimatus metu; & merito ſane, cum enim reperi in extremis agentem, ex collectis intra cordis integumenta noxiis & mortiferis aquis. Tum vero recordatus ſum, toto ipſum vitæ tempore, naturali quodam horrore aquarum reformidaſſe vim, & averſatum eſſe, cum inter deambulandum rivulorum refugeret occurſum, vixque pontibus auderet inſiſtere; quaſi jam tum ex cognatis aquis imminens ſibi exitium præſentiret. Sed dolorem hunc refricare nihil attinet, cum & virtutes ejus prædicaverim alio Opere, & interitum deploraverim.

Pie ſancteque actam à pueritia vitam Cadomi clauſit hoc tempore Johannes Bernerius, repentina morte ſublatus. Abdicata ille Quæſtoris Francici dignitate, media in urbe hoſpitium ſibi paraverat ſolitarium, & ab hominum frequentia ſemotum; receptisque in contubernium perpaucis ejusdem inſtituti ſociis, Deo vacabat uni, & pauperum egeſtati ſublevandæ, & variis modis procurandæ hominum ſaluti. Infinitum dictu eſt, quantum fines regni Dei amplificavit exemplo bonorum

rum operum, & conſtanti ſanctioris vitæ tenore. Quæ cum ob oculos meos verſarentur, habitabam enim in vicinia, mirifice ad ejus imitationem accendebar, paruiſſemque benigne me ad ſe invitanti ac allicienti Deo, niſi me etiam tum juventutis æſtus & mundi pellacia aliorſum retraxiſſent. Pungebat enim etiam tum animum gloriolæ γαργαλισμός.

Soror hic habuit Jordanam Berneriam, optimo ingenio magnoque animo præditam virginem; quæ modicis quidem facultatibus, at ſingulari pollens induſtria, magnificum religioſæ Vrſulinarum puellarum Societati Monaſterium condidit; quarum & albo inſcribi & ſocietati inſeri voluit. Fuit id urbi Cadomo eximio ornamento & uſui, cum floreret magno affluentium illuc adoleſcentularum numero, quæ ad pietatem & puellaria opificia erudirentur in ſcholis illic inſtitutis, quarum unaquæque à ſua præceptrice & magiſtra regeretur.

Cadomum advenerat multis abhinc annis, me pene puero, Evangelii præco, Hyacinthus Calventius, Toloſas, è Dominicano Ordine, Chalvet. Matthæo illo Calventio prognatus, quem amplo Sammarthanus exornavit elogio. Cumque ad eum è ſuggeſto concionantem magni fierent Cadomenſium concurſus, ille vulgi plauſibus delinitus Cadomi ſedem poſuit, & in Academiæ Theologica, ut vocant, Facultate titulos ambiit & Doctoris & Profeſſoris Regii, eoſque diſputationibus publice habitis conſecutus eſt. Jamdiu autem ille ſeſe contulerat ad meam amicitiam: cumque totam Theologiam, concionalis homo, in conciones diducere & ad vulgi captum accommodare inſtituiſſet, cura mea & commendatione effectum eſt, ut partem aliquam vaſti hujus Operis edendam Cadomenſes Librarii ſuſciperent, cum priores partes aliis jam locis editæ prodiiſſent.

Maxima erat hoc tempore Rambullietianæ domus celebritas, quam magnopere exornaverat Catharina Vivonnæa, Marchione Rambullieto pridem viduata, primaria femina, ut natalibus, ita animis & moribus vere Romana, Malherbæ noſtratis decorata præconiis, ſub Artenices nomine; atque item ejus filiæ duæ, Julia & Angelica, Angennææ; quarum illa Montauſerio, hæc Griniano nupſerat. Vt ſumma in illis inerat morum elegantia, felicibus conjuncta ingeniis, ita quicunque ab his laudibus quærebant commendationem, in hoc urbanitatis domicilium, ac velut ſacrarium, optabant admitti. Confluebat ergo illuc, quidquid vel aula habuit, vel urbs, humanitate expolitum. Etſi vero

non

non ſine aliqua temeritatis nota, me hominem provincialem, municipalibus oblitum moribus, in hoc theatrum ſciebam eſſe prodíturum, cum Lutetiam tamen veniſſem his diebus, illuc intrudi me paſſus ſum ab amicis. Nec me meæ certe pœnituit audaciæ; exceptus ſum enim perbenigne, à Vivonnæa præſertim heroina, quæ me & ad crebra colloquia, quamdiu commorarer Lutetiæ, & ad literarum commercium, ſi quando abeſſem, comiter invitavit. Nec res defuit dictis, nonnunquam enim humaniſſimis me literis, velut ſilentium meum increpitans provocavit. At non ex hac occaſione aditum mihi ad amicitiam ſuam aperuit ipſius gener, Juliæ Angennæa maritus, Carolus Sammauræus Montauſerius, verum ex editione Libri mei *De interpretatione*, qui à me lucubratus eſt hoc tempore. Cum enim ex amicorum, ac Menagii præcipue & Capellani, prædicatione cognoviſſem, non minus literariis laudibus florere Montauſerium, quam bellicis, ad eum miſi Libellum hunc, obſervantiæ meæ teſtem, quem ille ſummo favore exceptum, propitia quoque exiſtimatione proſecutus eſt. Inde adeo exornavit me patrocinio ſuo, literaſque ad me prolixæ hujus voluntatis teſtes dedit.

Omni leporis, joci, elegantiæ, & politioris etiam doctrinæ laude tum enitebat Gulielmus Bautruvius; aulamque omnem, & quicunque per urbem cultiore pollebant ingenio, amœnitatis ſuæ jucunditate perfundebat. Quibus deliciis ne carerem, deductus ſum ad eum ab amicis, populari & veteri amicitia ei conjunctis. Famam quidem ille præſentia ſua mihi viſus eſt ſuperare; ita enim promicabat igneæ mentis fulgor, ut animos præſtingueret.

Præbuit & mihi hac tempeſtate Johannes Baptiſta Hamelius non obſcuram propenſi in me animi ſignificationem: quo homine neque meliorem, neque candidiorem, nec, poſtquam in amicorum meorum numero haberi ſe paſſus eſt, fideliorem novi quenquam. Quænam vero ejus eſſet de me opinio, paſſim inſcriptionibus declaravit ſuis, quas multas & Reipublicæ literariæ valde utiles elaboravit.

Attulit ad me literas his diebus Johannes Renaldus Segræſius à Petro Fermatio Senatore Toloſano. Nam cum Toloſa iter faceret, hominemque literarum gloria nobilem conveniſſet, poſtquam ille intellexit, eum eſſe in reditu, ut Cadomum ſe reciperet, meque huic eſſe veteri amicitiæ addictum, rogavit, ut ineundæ quoque mecum amicitiæ ſibi ſequeſter eſſe vellet, literaſque ſuas perferret ad me, quibus poſtulabat

verbis

verbis humanitatis pleniſſimis ut in eo facilem me præberem. Adjecitque Opuſcula quædam ſua, certiſſima ſingularis qua pollebat eruditionis monumenta in his erant, non Latini ſolum, & Gallici verſiculi, arguti oppido & floridi, ſed commentationes quoque ex reconditis Geometriæ penetralibus depromtæ, in qua quid poſſet ſuis cum Carteſio & Robervallio diſputationibus abunde patefecit. Paternæ autem hujus adverſum me benevolentiæ, & virtutum imprimis hæreditatem adiit clariſſimus filius, alterum Toloſani Senatus ornamentum.

Inter Academiæ Franciсæ ſocios locum tunc obtinebat Franciſcus Talamantius, & in interpretandis Gallice Plutarchi Vitis multum ſtudii ponebat & operæ. Cumque audiſſet poſſe me aliquid in literis Græcis, emendatorem Operis ſui eſſe me voluit. Nullo igitur interpoſito parario familiariter venit ad me, Opus ſuum manibus præferens, atque id arbitrio meo permittere ſe dixit. Nec ei ſane defuit mea opera: produximus in multam noctem, & hoc tempore, & alias ſæpe, propoſitæ interpretationis lectionem; adhibitis ex Græci exemplaris contentione cenſoriis animadverſionibus. Nec tamen ſatis aulæ probata eſt hæc interpretatio, quam ille languente & diffluente oratione veſtiebat. In hujuſmodi enim ſcriptionibus hiſtoricis parum attenditur quam fideliter expreſſum ſit exemplar, cum non ſatisfit aurium deſiderio. Et ille quidem Plutarchi, at mei ipſius deinde Interpres fuit prioris agnatus Paulus Talamantius: Poëma enim quoddam meum Latine ſcriptum carmine reddidit adeo venuſto, ut cum id legerem verſus mei mihi pene ſorderent; meque in meo carmine adſpernatus in ipſius interpretatione amplecterer.

Novum ſcribendi genus invexerat Paulus Scarro perfacetum ſummeq; amœnitatis; atque ita mentes omnium jocis ſuis permulſerat, ut elegantiórum virorum ac mulierum cœtus Scarronis nomine perſonarent. Quodq; mirum videri poſſet, inuſitatus ille lepos, & experrecti ingenii feſtivitas, corpori inerat morbis acutiſſimis diſtorto, contracto, & nervorum reſolutione pene debilitato. Cumq; ſtuduiſſem ad hanc diem eos pernoſcere, quicunque ingenii vel doctrinæ fama celebrarentur, minime committendum duxi, ut hominem hujus tam ſingularis notæ, incognitum mihi & inſalutatum eſſe paterer. Ergo ad eum introductus ſum ab amicis, plurimumque ejus facetiis & ſalibus delectatus ſum.

Patefactus quoque mihi eſt hoc tempore aditus ad Magdalenam Scuderiam, cujus eximias virtutes, & illuſtris ingenii felicitatem, ſingulari ve-

m recundia

recundia conjunctam, alio jam commemoravi Opere, quod ſcripſi *De origine Fabularum Romanenſium.* Nunc illud ſat erit addidiſſe, tres noviſſe me ætatis hujus doctiſſimas & ingenii fama celebratiſſimas virgines, Chriſtinam Reginam, jamque mihi dictam Schurmanniam Vltrajectinam, & illam, de qua nunc agimus, Scuderiam: quarum unicuique ſi propria ſua laus & peculiaris tribuenda ſit, acris & ignei ingenii celeritate, repentiniſque motibus præſtitiſſe dixerim Chriſtinam; eruditione Schurmanniam, variarumque artium peritia; at inexhauſta ingenii vi atque capacitate Scuderiam: quarum laudum gloriam in fratrem Georgium Scuderium transmoveri facile patiebatur modeſtiſſima puella: quamvis ille quoque neque iuers erat, neque hebes, induſtriamque ſuam utroque genere ſcribendi, & ſoluto & adſtricto, palam approbaverat.

Crebræ mihi tum erant itiones & reditiones Cadomo Lutetiam, Lutetia Cadomum patriam meam, in qua mihi domicilium erat, & ſedes tranquilliſſima ſtudiorum. Mittebatur illuc ad me diligenter, quidquid novi pepererant in literis, vel Gallia, vel Anglia, vel Hollandia; eaque præcipue, quæ pertinerent ad Phyſicarum & Mathematicarum rerum notitiam. Fervebant enim cum maxime hæc ſtudia; pauciſque abhinc annis, & Lutetiæ, & Londini, exortæ erant ad harum diſciplinarum propagationem illuſtres Academiæ; nec quicquam eorum, quæ parturiret Regia Societas Londinenſis, neſcire me patiebatur Henricus Oldenburgius, cujus cura erat res ab illuſtri hoc cœtu inventas in literas referre. At quæ Cadomi antea inſtituta fuerat Academia Brioſiana, intra humaniorum diſciplinarum ſepta ſe continebat; & ſi quid alterius generis ad me miſſum, vel ſcriptum, ad eum deferebam, audiebatur oſcitanter, & parum æquis animis admittebatur. Ægre enimvero ferebam deſpicatui haberi cordatis cæteroqui viris tam nobiles diſciplinas: ægre id quoque mecum ferebat Andreas Grandorgæus, in Phyſica palæſtra diu multumque exercitatus; nec propterea tamen ego & ille de noſtro in Philoſophiam ſtudio quidquam duximus eſſe remittendum. Imo vero, inquit Grandorgæus, certum aliquem, ſi me audis, per ſingulas quaſque hebdomades conſtituemus diem, quo apud te de rebus phyſicis inter nos, & ſi quos alios viſum fuerit nobis adjungere, diſſeremus. Optime id quidem, inquam, planeque tibi aſſentior; in partem modo laboris adſciſcas, ſi quos in philoſophicarum rerum tractatione noris eſſe ſubactos. Rem ille in ſe recepit, nec ulla interpoſita eſt temporis dilatio, quin res perduceretur ad effectum. Nova igitur apud
An. 1662.
me

me inſtituta eſt Academia, quæ à parvis exorta initiis, continuisque in dies aucta incrementis, parem ſe ſplendidioribus tulit. Ac primum cum Londino ad me miſſæ eſſent accuratiſſimæ quædam commentationes, à Sodalibus Regiæ Societatis profectæ, quibus corporis humani fabrica per iteratas conſectiones manifeſto deprehenſa explicabatur, nobis quoque in hac Phyſicæ parte decrevimus eſſe laborandum. Vtque publicum urbis valetudinarium erat in vicinia ædium noſtrarum; ægrisque curandis operas ſuas præſtare ſolebat is ipſe Chirurgus, quo in obeundis Academicis miniſteriis utebamur, dederam illi in mandatis, ut ſi quis ægrotantium incognito aliquo morbo decederet, accerſeret me antequam humaretur, ut corpore ejus aperto morbi & mortis cauſſam exploraremus. Nec in hominum tantum, ſed in aliorum quoque animalium, & quadrupedum, & avium, & piſcium, & ſerpentium, & inſectorum, tum vivorum, tum mortuorum, partibus perſcrutandis noſtra verſabatur induſtria. Incredibile dictu eſt, quam multas res, novas, ſingulares, cognitione dignas obſervaverimus; quæ in commentarios referebantur à me diligenter. Etſi autem nobis non deerant artifices periti, quorum opera in exercitationibus noſtris utebamur, nonnunquam tamen manus ipſi quoque noſtras operi accommodabamus, cum res certioribus experimentis exploranda videretur. Ego certe ipſe, cum parum oculis valeam, ſimque à primo ortu ex eorum numero, quos Myopes Ariſtoteles appellat, ab arte tentavi petere ſubſidium. Ante omnia autem oculi compagem, oculis meis teſtibus, ſtudui perſpicere. Liquido affirmare poſſum, plusquam trecentos oculos, ex capitibus omnis generis animalium extractos, me manu mea diſſecuiſſe. Et ut certius intelligerem quid ad viſionis perſpicacitatem potiſſimum conferret, eorum animalium oculos, quorum viſus crederetur eſſe acutiſſimus, quales habentur oculi accipitrum, cum eorum oculis accurate comparandos cenſui, qui valde hebetes eſſent, cujusmodi feruntur eſſe oculi noctuarum. Vtriusque generis oculis attente in ſuas partes conſectis, humores cum humoribus, tunicas cum tunicis, nervos cum nervis accurate contuli; quaque re diſcrepare ea deprehendi, ſive perſpicuitate aut obſcuritate humorum, ſive tenuitate aut craſſitudine tunicarum, ſive plenitudine aut gracilitate nervorum, ea re exacui oculorum aciem, aut hebeſcere judicavi. Nec his finibus ſtetit novæ hujus Academiæ induſtria, nam & Aſtrologiæ ſtudia complexa eſt,

Pervenerunt ad me una cum Ægidii Macæi Bibliotheca inſtrumenta quoque ad Tychonicorum formam ab ipſo affabre facta, quibus fuerat uſus ad obſervandos motus Cometæ Anno MDCXVIII. exorti, uti declaratum ab eo eſt in libro, quo totam Cometæ hujus hiſtoriam erudite deſcripſit. Nos eadem quoque adhibuimus in altero Cometa obſervando, qui Anno MDCLXIV. apparuit. Nec neglecta à nobis eſt pars ea Phyſicæ, quam vulgari nomine Chymiam nuncupant, quamque ego naturæ breviarium ſoleo appellare: mirabiles enim illi, quos in noſtro hoc orbe natura edere ſolet, effectus, eosdem in anguſtis ſpatiis, ſub oculis ſpectantium ars imitatur Chymicorum. Ex frequenti ejus meditatione atque uſu prodiit Carmen noſtrum *de Sale*, quo munere proſecutus ſum clariſſimum Montauſerium ipſis Calendis Januarii Anni MDCLXX. Excolebant eam aſſidue viri Societatis noſtræ duo, atque eorum alter præcipue, nomine dictus Hautonius, Medicus, homo candidus, ingenioſus etiam atque ſolers, ſed artis ſuæ ſtudio ita incenſus, ut ei magna omnia tribueret, & metallorum transmutandorum poteſtatem, & medicamenti hujusmodi componendi, quo morborum abigeretur omne genus, & ad quingentos annos vita hominum produceretur. Cumque parum docilem me in iis omnibus & credulum nactus eſſet, tum in iis præſertim, quæ de auri conflandi facultate aſſeveranter jactantem ſæpe audiebam, Si quando, inquit, fueris Rothomagi, velim convenias Poræum, primarium hujus urbis Medicum, rogesque meo nomine, narret tibi quid ſibi juveni olim Pontaudomari contigerit cum ignoto quodam Sacerdote. Aliquot poſt hunc ſermonem diebus peto Rothomagum, convenio Poræum; tum quærenti mihi, Hautonii nomine, quid illi Pontaudomari eveniſſet aliquando, cum peregrino quodam & ignoto Sacerdote, ſic ille reſpondit: Cum in illam urbem veniſſem circa annum ætatis meæ quintum & vigeſimum, familiarium negotiorum cauſſa, accitus ſum ad viſendum ægrotum quendam, morti jam proximum. Huic aderat cum tota familia homo ſacri ordinis, uti ſignificabat habitus; valde ille quidem neglectus & incomtus, qualis eſſe debuit peregrinatoris, quem & ex cultu & ex veſtimentorum vilitate pauperem etiam dixiſſes. Is cum Pontaudomaro iter faciens, egenum quemdam ſibi forte oblatum & morbo neſcio quo graviter laborantem facile ſanaſſet, ex rei fama per urbem didita, accerſitus fuerat ad illum quem dixi ægrotum. Quem cum & de morbi natura ejusque curatione diſſerentem audiſſem, aliud eſſe in receſſu intellexi, quam quod ex viri fronte potueram conjicere: atque

atque id multo etiam magis, poſtquam hominem jam pene mortuum, ut à Medicis deſertum, adhibito levi quodam, ſed valde efficaci remedio, ad vitam integramque ſanitatem revocavit. Quæ cum me valde mirantem vidiſſet & laudantem, ſeducto mihi aliquantiſper, Si tu, inquit, veneris ad me in gurguſtium, in quo diverſor, faxo videas aliud quidpiam, quod magis etiam fortaſſe mireris & laudes. Veniam enim vero, inquam. Et adfui profecto ad ſtatum condictum tempus. Ille ubi me videt, Jubeto, inquit, afferri ad te fictilem catillum, in eumque injicito aliquantum plumbi, tum ad ignem admoveto; atque hæc tua manu, ne fucum aliena manu factum tibi ſuſpicari poſſis. Mox depromtam ex ſcrinio explicat membranulam, pulvere quodam rubido plenam, immiſſoque in eam acus capite ſaliva madefacto, paululum illud quod adhæſerat pulveris excutit in plumbum liquatum. Id recepto pulvere ebullit ſtatim cum crepitu, & effervefcit, flammamque ſurſum emittit violaceam, quæ poſtquam ſenſim evanuit, rem ille dixit eſſe confectam, meque effundere liquamen juſſit in patellam ferream, paratam ad hos uſus, quam ſecum in ſarcinis deferre ſolebat. Mira res! apparet auri maſſa, ſtupente me & hiſcente, vixque oculis fidem habente. Tum is leviter arridens fruſtulum defringit ex gleba hac aurea, & ad perpetuam rei memoriam ſervandum mihi offert & utendum. Ego vero accepi ac lubens, & ad aurificem detuli, ex eoque mihi cudi juſſi annulum hunc, quem in digito geſtavi ad hanc diem. Quæ cum dixiſſet Poræus, detractumque digito annulum præbuiſſet inſpiciendum, inſculptas in interiori limbo notavi literas quaſdam, quibus aurum id eſſe philoſophicum ſignificabatur. Sed redeamus ad Hautonium.

Non in auri tantum, aliorumq; metallorum conflatura verſabatur ipſius labor: multum is præterea ponebat operæ in aqua marina mitiganda, & ſale ex ea per crebram & repetitam vaporationem eximendo, quoad plane dulceſceret, potuique idonea fieret & ſalubris. Alii interim alias tractabant Phyſicæ partes, neque ulla erat, quam intentatam & inacceſſam Sociorum noſtrorum relinqueret ſedulitas. In his Johannes Goſſelinus Villonius fluminis Olenæ Cadomum præterfluentis alveum oblimatum & rupibus ac molendinis obſeptum purgare, & navigabilem efficere tentabat. Is quoque in Vallem Collavillæam mare inducere, portumque illic ad oram Britannici maris molibus disjectis perfodere nitebatur. Nicolaus quoque Cromarius Laſſonius ſpeculum parabat

rabat ex ære fuſili, majoris ponderis & amplioris diametri, quam ullum uſquam aliud, quod quidem ad notitiam noſtram pervenerit. Sed & in uſum conſpicillorum vitris hyperbolicam figuram excavando indere moliebatur ad eum modum, quem in ſua Dioptrice præſcripſit Carteſius; quem modum vix quiſquam adhuc certo & accurate tenere potuit; & hyperbolicam præterea figuram ad augendam conſpicillorum vim plane inutilem eſſe contendebat Robervallius, inſignis Geometres. Vtut eſt, præclara illa Laſſonii orſa præmatura mors intercepit.

Non agendo vero, ſed ſcribendo ſtudia noſtra promovebat Petrus Callyus, in Academia Cadomenſi Regius Eloquentiæ & Philoſophiæ Profeſſor: nam & totam Philoſophiam grandi Opere complexus eſt, & Boëtii Librum *De Conſolatione Philoſophiæ* eruditis interpretationibus illuſtravit. Verum cum in privatis Societatis noſtræ exercitationibus Carteſianæ doctrinæ, ſibi antea plane ignotæ, rudimenta percepiſſet, velut œſtro quodam percitus, tanto eam impetu arripuit, ut repudiatis Ariſtotelicæ diſciplinæ principiis, quæ, pro more in Scholas recepto, & tradere & tueri debuiſſet, non Philoſophiam ſolum, ſed & Theologiam infecerit hoc fermento, ipſeque adeo in Eccleſiæ reprehenſiones incurrerit.

Cum autem Academiam noſtram, tam felicibus natam auſpiciis, in publicam utilitatem adoleſcere intellexiſſet clariſſimus Colbertus, regni Adminiſter, certiſſimum literarum Literatorumque columen, atque hæc per eum ad ipſum deinde Regem perlata eſſent, liberalitatem ipſius & beneficentiam noſtra ſenſit Societas, ſuppeditatis benigne pecuniis ad ſumtus faciendos & toleranda experimentorum impendia. Quæ cum Regis nomine numerari mihi juberet Colbertus, magnopere quoque adhortatus eſt ad exercenda naviter rerum naturalium ſtudia, & fines Phyſicæ utiliſſimæ ſcientiæ promovendos. Tam feliciter autem increbuit floreſcentis hujus Academiæ fama, ut Bellovillarius, Dux Santanianus, literariæ gloriæ percupidus, in eam optaverit admitti, ſuumque nomen ut in Academicorum noſtrorum ſeriem referretur, valde à me contenderit.

Cadomum delatus eſt per eos dies vir literatus & priſcæ potiſſimum Philoſophiæ bene peritus, ſed & morum præterea comitate amabilis, omnique elegantia excultus, Senatus Aquenſis Præſes Cormiſius, illuc reflantis fortunæ invidia & Regis juſſu relegatus. Attulit ille ad me

literas

literas commendatitias ab illuſtri femina Catharina Vivonnæ Rambullieta, jam ſuperius commemorata, quibus viri prædicabat laudes, meque enixe rogabat, ſi quomodo hominis ſublevare poſſem infortunium, aut conſolando, patriæque deſiderium dictis leniendo, aut afflictum rebus ipſis juvando, & aſſidua conſuetudine recreando, his officiis ne deeſſem. Ad id autem etſi me ſatis impellebat ipſa humanitas, multo tamen magis movebar ipſius eruditione & virtute, vel ex primo congreſſu cognita. Frequens itaque illi aderam; nec ullus effluebat dies, quin aut ille ventitaret ad me, aut illum ego convenirem, ſimulque vel per amœniſſimas Olenæ ripas, vel per viridiſſima prata deambularemus. Omnis autem fere ſermo erat de veterum Philoſophorum Sectis; quarum omnium cum egregie ſciens erat, tum earum præcipue, quæ animum jubent ab omni aſſenſu ſuſtinere. Summopere itaque comprobabat Sexti Empirici doctrinam, effecitque commendatione ſua, ut Auctor adhuc de nomine tantum mihi cognitus pervolutaretur à me diligenter, mihique fieret perfamiliaris, & ſumma eſſet illius apud me commendatio.

Deceſſerat his diebus Senator quidam Curiæ Rothomagenſis, cujus An. 1662. frater ſororem meam habebat in matrimonio, & ad quem jure hæreditario devenerat munus illud Senatorium. Quo cum ipſe defungi, & Senatoris titulos gerere non poſſet, poſſidendum id mihi & exercendum non obtulit modo, ſed ne oblatum adſpernarer, magnopere quoque obteſtatus eſt. Idipſum enixe contendebat à me tota noſtra familia, ne ſibi deeſſem, ejuſque columen alterum, poſtquam detractum erat prius illud, eſſe vellem. Nec initio repugnabam profecto, ita me venturum ſperans in ſocietatem multorum hominum, qui mihi eſſent aut cognatione aut affinitate conjuncti. Verum re attentius perſpecta, planiſſime intellexi, ſi boni & diligentis Senatoris partes omnes exſequi vellem, mea omnino mihi deſerenda eſſe ſtudia, quæ omnibus fortunis, vitaque adeo ipſa mihi eſſent cariora. Quamobrem repudiato hoc munere, in Muſei mei latebras me retuli.

Interea Muſis proſperum ſidus affulſit, magno Rege ſuæ in Literatos liberalitatis fontes aperiente. Sapientiſſimi enim Colberti conſiliis obſecutus, viros per Europam eruditos annuis penſionibus decoravit. Ego vero ruri tunc agebam, in molli & obſcuro otio, rerum cæterarum, quæ per Orbem gererentur, incu-

incurioſus & inſcius; cum perfertur ad me, in eorum eſſe me numero, quos gratificatione ſua exornandos Rex judicaſſet. Cumque beneficentiam hanc bis terve ad ſummum ſenſerint plerique, collata ea in me eſt & continuata per multos annos, etiam poſt Colberti mortem.

Venerat in Galliam paucis ante hoc tempus diebus Comes Totius à Rege Sueciæ miſſus, qui Legati munere fungeretur: Capellanum adiit illo, quem mihi ſciebat veteri neceſſitudine addictum; dixitque habere ſe in mandatis à Suecici regni Proceribus, denuntiaret mihi univerſis illorum ſuffragiis delectum eſſe me, cui Regis ſui in literis inſtituendi cura traderetur; quapropter maturandam eſſe profectionem meam in Sueciam; quæ cum abſenti mihi ſignificare non poſſet, (agebam enim tunc in Normania) rogavit Capellanum id ad me confeſtim perſcriberet. Nec officio defuit Capellanus. Verum ego Suecici cæli inclementiam expertus, gentisque aſperitatem, & mores à Gallica urbanitate adeo alienos, oblatum munus modeſte repudiavi.

Hoc tempore Cadomo iter habuit Spiritus Flexiarius, in Epiſcopatu Nemauſenſi nuper defunctus. Erat ille deditus ſtudiis Eloquentiæ & Poëtices, quas locupletaverat prædivite humaniorum literarum inſtrumento. Iter ille tunc habebat in agrum Conſtantienſem inferioris Normanniæ: utque mecum erat veteri neceſſitudine conjunctus, correpit ad me in Bibliothecam ſuſpenſo gradu, & incogitantem arctiſſimis implicat complexibus. Nec ego ſane mediocriter jucundiſſimi amici adventu lætatus ſum. Florebat tunc eruditis & ingenioſis hominibus Academia publica Cadomenſis; nam præter laudatos jam à me Hallæum & Callyum non leve attulerant ei decus Gulielmus Pyrrho & Jacobus Larius, Profeſſor regius uterque Græcarum literarum; ille etiam clarus editis in Claudianum luculentis Commentariis, ad uſum Sereniſſimi Delphini.

Luſtrabat per eosdem dies Normaniam Provinciam Sammauræus Montauſerius, ei regendæ nuper à Rege præfectus. Et quamquam mihi nupera admodum erat cum eo notitia, nec in illius uſquam veneram, vel collocutionem, vel conſpectum, literas tantum ad me dederat plenas humanitatis; is tamen cum Cadomi eſſe me ſciret hoc tempore, quo jam prope venturus erat, rogavit amicum quemdam meum, virum nobilem, daret operam, ut cum Cadomum iturus, diverſaretur in ipſius domo, ſex milliariis inde diſſita, ſic enim convenerat, illuc ego quoque adventanti ſibi obviam irem. Qua de re admonitus ab amico, ad præſtitutum tempus atque locum præſto fui; tumque primum

mum viri cognoſcendi & conſalutandi mihi copia fuit; cui me ſua virtus, & ſingularis erga me benevolentiæ ſignificatio, plurimis & inſignibus conteſtata officiis, in reliquum vitæ tempus conjunctiſſima neceſſitudine devinxit. Acceſſit ille Cadomum, comites ſecum adducens Menagium & Segræſium. Erat mihi vetus cum Segræſio hoſpitium, quod cum mihi eſſe itidem optarem cum Menagio, uterque apud me diverſatus eſt. Montauſerium vero ipſum in magnificas ſuas ædes excepit Brioſius, in quas excipi ſolebat celebris illa Cadomenſis Academia. Itaque viſus hic eſt in ipſo Muſarum ſinu hoſpitari. Nec rem ipſam ab hac opinione multum dixiſſes abludere; frequentes enim ſalutandi ejus gratia conveniebant illuc, ii ipſi qui Academiæ columina habebantur; nec alii fere ſermones erant, quam de literaria re, in quibus partes ipſe ſuas Academici egregie tuebatur Montauſerius, ut niſi eum ad majora tuliſſet fortuna, in partem chori hujus venturum cenſuiſſes.

Tum maxime vero meus me exercebat Origenes: jamque Opus prælo paratum erat, cum Stephani Monachi, amici mei, opera Libri noſtri typis imprimendi curam in ſe recepit Berthelinus Bibliopola Rothomagenſis. Vtque res abitura erat in longitudinem, nec facile procurari poterat me abſente, Rothomagum petere, atque illic ſedem ad aliquod tempus ponere conſtitui, cum inde tamen vel Lutetiam, vel Cadomum, negotiorum cauſſa ſæpe excurrerem. Ante multos jam annos Rothomagi plurimarum virginum collegerat cœtum, Deoque ſacraverat Laurentia Gigalta Bellofontia, religioſæ vitæ olim adſtricta in Cœnobio Cadomenſi ſanctæ Trinitati dicato. Ipſa autem præter ſexus ſui morem atque captum tincta erat literis Latinis, & aliqua etiam pollebat poëtica facultate. Atque has dotes in Dei rerumque ſacrarum laudem & decus conferre ſolebat. Acceſſerat enim conſtans vitæ ſanctitas, & pietas in Deum ſingularis. Tam demiſſe autem de ſe tamque humiliter ſentiebat, ut cum ampliſſimi Cœnobii Monaſterio-Villarienſis Antiſtita fuiſſet à Rege renuntiata, anteferri ſibi rogaverit ſororem minorem natu, ſeque ipſa intra ædiculæ ſuæ anguſtias tenuerit. Sed quid hæc ego commemoro, quæ eleganter narravit Dominicus Buhurſius, cum ejus vitam ſcriptis mandaret? At ego, & popularitatis cauſſa, cum patria nobis eadem eſſet Cadomum, & propter ejus virtutem, quam ſuſpiciebam, ſæpe ventitabam ad illam, ejusque alloquio ſolabar diutinam illam Rothomagenſem manſionem.

Erat tum quoque Rothomagi in Cartuſiana Familia vir extemporali & expedita doctrina percelebris, Domnus Auguſtinus. Longavillanum autem ducem ſæpe audiveram, cum ingentem ejus ſemperque paratam eruditionem prædicaret, meque ad contrahendam cum eo familiaritatem hortaretur. Conveni ergo hominem, resque dictis fidem fecit; nec enim ſine miraculo ac ſtupore audiebam paginas totas memoriter ex Veterum ac Recentiorum ſcriptis recitantem. Ac ne fidelitate tam portentoſæ memoriæ poſſem dubitare, ex Libello meo *De Interpretatione*, qui ab aliquo jam tempore prodierat, totas paginas totidem verbis expromebat, quæ pene ex animo meo eſſluxerant. Ita opes ſuas omnes habebat in numerato; nec quicquam præterea ei erat in receſſu, in penu nempe vel arca, ſed ea tantum quæ ex crumena, iisve quæ ad manum eſſent loculis poſſet haurire. Quæ certe majori ſunt admirabilitati quam utilitati. Nec enim is æque dives dicendus eſt, qui ſummas aliquas oſtentat nummorum, ac qui bene fundatam habet domum latifundiis, etiamſi præſenti nonnunquam pecunia careat.

Cadomum appulerat circa hæc tempora Theophilus ſive Goſwinus Hogerſius, (utrumque enim nomen uſurpabat) doctus juvenis, & optimis ſtudiis deditus, cum in Gallia aliisque Europæ regionibus peregrinaretur, ut eſt mos Batavorum & Germanorum. Ille me crebro interviſebat, & omnibus colebat officiis: cumque identidem extorſiſſet à me verſiculos, diverſis compoſitos temporibus, eos redux in patriam typis committi curavit injuſſu meo. Itaque Poëta probabilis habebar in Hollandia, cum ne in Parnaſſi quidem radicibus adſtitiſſe crederer in Gallia. Verum prodeuntibus annis induſtriam meam ſæpius periclitatus, fauſtumque precatus Apollinem, propitium eum ita ſum expertus, ut numero aliquo inter Poëtas eſſe cœptus ſim. Favebat præcipue conatibus noſtris Menagius, Coſſartius, & Rapinus, Poëtæ & ipſi nobiles, plauſibusque me ad artis muſicæ palmam petendam excitabant. Favebat & Franciſcus Carpentarius, unus è Sociis Academiæ Franciciæ, antiquitatis literatæ peritus, & in poëticis exercitationibus ac præſertim Gallicis minime rudis. Nec adſpernabatur carmina noſtra Gulielmus Bautruvius, exiſtimator intelligens, uberrimis ornatus literis, ſummo ad hæc præditus & ardente ingenio, & aulicarum artium ſcientiſſimus, de quo jam ſupra dixi. Facetiis præterea, dicacitate, & feſtivitate cæteris præſtabat omnibus, ſi unum excepiſſes Ludovicum Rohannium Guemenæi Principem, conditum ut ipſum ſale, argu-

tiis

tiis & lepore. Quibus cum mirifice capiar, & cupidiſſime eorum fruerer alloquio, ſtudium meum agnoſcebant ipſi, eoque delectabantur.

Commodum Lutetia Cadomum redieram, cum officioſe venit ad me Hadrianus Parvillerius, è Societate Jeſu, redux nuperè Syria, in qua multam rerum ac Linguarum Orientis meſſem collegerat, ac præcipue Damaſci, ubi per decem annos Arabicas literas publice docuerat. Utque erat hujus Linguæ apprime gnarus Arabice, & valde quidem eleganter ſcriptas epiſtolas miſerat ad Bochartum. Amice itaque complexus hominem, omni officio amicitiam ejus mihi conciliare ſum conatus, non parum inde ſperans emolumenti ad me ſtudiaque mea perventurum. Eam vero & ipſe liberaliter detulerat, literariæ conſuetudinis mecum conjungendæ, ſedisque Cadomi apud nos ponendæ valde cupidus. Verum aliter viſum eſt Societatis Magiſtris, qui Parvillerium traduxerunt Flexiam Andegavorum, ubi in obſcuro otio mortem paulo poſt oppetiit: unaque cum eo periit ingens Opus, editioni jam paratum, quo parta ſibi ex Oriente ſpolia fuſe explicuerat, quodque *Interpretem Orientis* adſcripto titulo appellari volebat.

Eram tum quoque Cadomi, cum de ara maxima templi Sancti Johannis, in quo luſtralibus ſancti Baptiſmi aquis tinctus ſum, in meliorem formam reſtituenda, novisque operibus exornanda cœptum eſt cogitari; imprimisque de tabella, in qua depingendus erat Chriſtus, in aquis Jordanis Baptiſmum à Johanne ſuſcipiens. Ac volebant plerique rei perficiendæ curam municipalibus quibusdam & minutis Pictoribus, familiariter ſibi cognitis, demandari. At ego utendum cenſui ejus opera, qui tum artis hujus in Gallia princeps haberetur; hunc autem Brunium eſſe ſine controverſia, qui egregiis picturis domos regias tunc locupletaret; quamvis autem uni dicaſſet Regi induſtriam ſuam omnem, ſperare me tamen, pro ea, quæ mihi cum illo erat, conſuetudine, impetraturum, ut furtim & horis ſubſecivis aliquantulum ſtudii ſui & laboris in opus noſtrum concinnandum conferret. Quod ille ægre quidem, ſed precibus tandem meis victus amice conceſſit.

Iisdem fere temporibus in media Academia Cadomenſi, inter eruditos doctorum hominum congreſſus repentina morte exſtinctus eſt Samuel Bochartus. Exorta erat quæſtio ſubdifficilis de nummis quibusdam Hiſpanicis, quorum mentio exſtat apud Covarruviam; eaque ſatis acriter inter me & illum tum forte diſceptabatur, cum ſubito toto corpore contremiſcentem pavor lethalis occupat, ſtatimque mortuus corruit, ma- An. 1667.

gno noſtrum omnium dolore, & gravi rei literariæ jactura. Cauſſam obitus conferebant Medici in coagulationem ſanguinis, per quam intercepto cordis motu, mortem conſequi neceſſe erat. Etſi vero jamdiu ab ejus familiaritate ſimultas quædam me abſtraxerat, ob eas cauſſas, quæ ſupra expoſitæ ſunt à me, ejus tamen peracerbus mihi fuit interitus; quamvis enim injuriis ejus laceſſitus remiſeram nonnihil de priſtina noſtra conſuetudine, haud quicquam tamen de exiſtimatione virtutum ejus, deque meo adverſus eum cultu detrahi paſſus ſum, ac ne de officiis quidem, quibus inter literatos viros & alitur ſocietas, & literæ promoventur. Id ipſe palam teſtificatus eſt in *Hierozoïco* ſuo, cum de Oryge diſputans, inſigne & accuratum horum animalium protulit diagramma, ex veteri expreſſum tabula, quam cum eo communicaveram. Ad Arabica quoque ſtudia, ac Syriaca etiam, magnopere me excitaverat, poſt Parvillerii diſceſſum, cujus in diſciplinam tradere me ſtatueram; & Bocharti monitis obſecutus ea diu intermiſſa repetiveram. Scripſerat ille quidem ad me, paucis ante obitum diebus, grandem epiſtolam, qua ſuffragium Origenis adſciſcere conabatur ad Calviniani dogmatis tutelam, adverſus Catholicam veritatem, de Euchariſtia, & de cultu & imploratione Angelorum. Qua epiſtola cum ſanctiſſimæ noſtræ Religionis violaretur integritas, officii mei eſſe cenſui, ſolida eum & explicata reſponſione confutare. Jamque ſcriptio noſtra ſpectabat ad exitum, cum Bochartum mors oppreſſit. Nihilo tamen ſecius utraque deinde epiſtola venit in lucem, quas legi ſimulque diligenter conferri valde velim, ut inde exiſtimari poſſit, quantum præſtet errori veritas, quantaque animi impotentia vir cæteroquin moderatus vanarum opinionum deliriis deludi ſe & abripi paſſus ſit.

Neque hic prætermitti decet perfacetum quippiam, quod mihi Lutetiam eunti tum forte con'.git. Erat in comitatu vir amicus, venuſtus, & dicax, verſuum ex tempore fundendorum patrio ſermone mirabili pollens facultate, eaque in familiari ſermone libenter & jucunde uti ſolitus. Ego autem ex aſſiduo ejus congreſſu paululum etiam quippiam contraxeram uſus, ad ejus jocoſa carmina ſermone adſtricto expedite reſpondendi. Itaque non aliter fere diſſerebamus inter nos, vel in itinere, vel in diverſoriis, quam poëtice. Cum autem divertiſſemus aliquando in cauponam, mulierculamque hoſpitam carmine eſſemus pro more allocuti; illa haud cunctanter carmina carminibus repoſuit, tam expromta facilitate, ut nos tarditatis etiam noſtræ puderet.

Orige-

Origenes interea noſter, emiſſus tandem è carceribus typographicis, An. 1687. paratus jam erat ad curriculum. De patrono itaque his ſeveriorum noſtrorum ſtudiorum primitiis adſciſcendo cogitandum mihi fuit, ne morem hac ætate receptum viderer ſine cauſſa deſeruiſſe. Ac primum elaboratum Opus in Eccleſiæ uſum & commodum, ad eam jure viſum eſt pertinere, & Eccleſiæ Gallicanæ Patribus eſſe dedicandum; quorum patrocinium decori eſſet ipſi futurum. Cumque meam hanc voluntatem ipſorum conſeſſui, qui tum forte Lutetiæ celebrabatur, ſignificaſſem per literas, acceptiſſimam ſibi eam eſſe per Epiſcopum Tutelenſem reſponderunt. Verum cum interveniſſet Regis in me liberalitas, ejusque donis eſſem ornatus, admonuit me clariſſimus Colbertus, regiæ gazæ diſpenſator, ad eum referendos eſſe ſtudiorum meorum fructus, qui beneficiis ſuis juvanda ea & promovenda ſuſcepiſſet. Qua lege propoſita, non alio nomine decorandum eſſe ſtatui frontem Operis noſtri; atque id per me ipſum Regi offerendum cenſuit Colbertus; per ſe vero me ad eum intima admiſſione introducendum. Deduxit itaque ille me ad Regem, mihique præconium ſuum ac commendationem præſtitit liberaliter, munusque noſtrum honorificis verbis exornavit. Nec patitur pudor noſter hic referre, quam benigna allocutione ſalutationem noſtram atque munus exceperit magnus Rex, quamque gravi hortatu excitaverit me ad perſequenda gnaviter ſtudia literarum, quamque ſeria aſſeveratione iis favere ſe velle pronuntiaverit.

Per idem tempus Colbertus, pro ſuo in literas amore, Lutetiam arceſſiverat Jacobum Grandorgæum, Monachum Ordinis Benedictini, ex Abbatia Fontanetenſi, quæ deinde commendatario, ut vocant, jure tutelæ noſtræ commiſſa eſt. Hic quem dico Grandorgæus prodierat ex diſciplina Ægidii Macæi, & ſideralibus doctrinis fuerat à prima ætate inſtitutus, quarum & ipſe à pueritia magno tenebar ſtudio, propterea que viri conſuetudinem olim appetiveram. Jamdudum autem jactantem eum audiebam, tanta contentione fruſtra tamdiu quæſitum ab aliis, tantis expetitum ſtudiis, repertum tandem à ſe celebratiſſimum illud & ignotiſſimum, ac navigationi commercioque adeo utile arcanum, quo loci cujusque intervallum à primo Meridiano, quod longitudinem appellant, quocunque loco, quocunque tempore, certo poſſit deprehendi. Quod cum ab exploratis minimeque dubiis debeat principiis proficiſci, & per manifeſtas deduci rationes; ipſe in vaniſſimis & ineptiſſimis Aſtrologiæ, quæ *Judiciaria* vulgari nomine appellatur,

latur, figmentis totius ratiocinii ſui fundamenta poſuerat. Itaque magno ſuo flagitio, non ſpem quidem meam, nihil enim ſani ex inani hac jactatione exſpectaveram, ſed ſplendidi ſui promiſſi fidem fefellit.

Longe diverſa in Mathematicarum artium tractatione graſſabatur via Ægidius Perſona Robervallius, Geometricæ potiſſimum ſcientiæ laude pernobilis; & in Philoſophicis quoque rebus non indiligenter verſatus. Quibus fretus Carteſii adſpernatus figmenta, tam crebris ea & acutis oppugnavit diſputationibus, ut admonitus de iis Carteſius excanduerit vehementer; & ut erat omnis contradictionis impatiens, nec alios, quam ſui laudatores patiebatur, nunquam cum eo in gratiam, fruſtra laborantibus amicis, redire voluerit. Primus tum tenebat inter luſores Scacchorum Robervallius, ſi qua ea laus eſt; utque velitationis hujus non eram inexpertus, nonnunquam cum eo periclitabar induſtriam; ſed ita tamen, ut inferior diſcederem.

Excipiebat tum apud ſe Gulielmus Lamonius, Senatus Pariſienſis princeps, florentiſſimum doctorum hominum cœtum; quem novam quandam Academiam potuiſſes dicere. Certo illi conveniebant ſingulis hebdomadibus die, & eruditos inter ſe ſermones conferebant. Iis autem intereram libenter & ſtudioſe, à Lamonio benigne accitus, cujus fueram jampridem benevolentiam expertus, & ſæpe cum eo ruſticari ſolitus in amœniſſimo ſeceſſu Bavillano, ad fontem Polycrenen. Quem fontem cum ſuaviſſimis ſuis carminibus celebraſſet Renatus Rapinus, aſſiduus Lamonii aſſectator, & ad idem officium pellucido fonti, in gratiam Lamonii, præſtandum amicos ſuos, meque adeo ipſum invitaſſet, parui illico roganti, & cognitas mihi Polycrenes delicias his verſibus decantavi:

Caſtalium mendax quid jactas Græcia fontem?
Quid Phœbum & ſocias, nomina vana, Deas?
Quæ Sancaronicis Polycrene labitur arvis,
Obſcurat famam nobilis unda tuam.
Hæc parit innumeros facundo gurgite vates,
Afflat & in laudes enthea corda tuas.
Huic quoque numen adeſt, huic & ſuus adſtat Apollo,
Cum placidis adſtat Lamoniæus aquis.
Qui comitem ſeſe dederit ſi forte Rapinus,
Una Pieridum tunc Chorus omnis adeſt.

In

Digitized by Google

In celebri hoc conventu Lamoniano tum primum videre mihi contigit Tanaquillum Fabrum, municipem noſtrum, Græcis Latiniſque doctrinis, omniſque antiquitatis peritia inſigniter excultum; at Calvinianis etiam tum implicitum erroribus, in quos eum præcipitaverat licentia juvenilis abſtractum à Catholicis & Eccleſiaſticis ritibus, quibus à prima ætate fuerat addictus. Poſt repetitam autem ab eo ſtationem Salmurienſem, & initum inter nos literarum commercium, partium meorum eſſe credidi, revocare hominem, ſi poſſem, ad ſaniora conſilia, ſopitoſque in eo pietatis ſenſus excitare; nec inani ſane opera, nam videbatur oculos ad lumen attollere; cum hæſitantem in luto, moraſque nectentem, improviſa mors occupavit.

Coaluit etiam hoc tempore conſuetudo aliqua inter me & Carolum Freſnæum Cangium. Plurimum is lucis & commodi intulit bonis literis, cum Byzantinam Hiſtoriam locupletaret lucubrationibus ſuis; & multo etiam magis, cum Græcam & Latinam Linguam, poſtquam barbarie inquinari & obſoleſcere cœpta eſt, concinnatis ſumma & accurata diligentia *Gloſſariis* illuſtraret.

Commodum redierat Lutetiam hoc tempore Johannes Baptiſta Tavernerius, redux ex longinquis & diuturnis peregrinationibus. Quarum deſcriptiones legeram ſtudioſe, ut & alias pleraſque generis ejuſdem, magna animi voluptate: quique tam multas res cognitu dignas ex ejus libris didiceram, plures etiam ex ejus congreſſu percepturum me ſperabam. Ad eum itaque adii, multaque de rebus Orientis ab eo percontatus, hominem reperi ſubagreſtem, inurbanum, externis oblitum moribus, quem facile ſuſpicatus eſſes in narrationibus ſuis deſcribendis aliena opera uſum eſſe. Etſi non pauca intellexi ex ejus ſermonibus, quæ qui me docere poſſet, præter eum habui neminem.

His ipſis diebus per Bertaldam Motavillæam, lectiſſimam feminam, plane incogitanti mihi nuntiari curavit Ludovicus Rivierius Lingonenſis Epiſcopus, florens quondam favore Gaſtonis Ducis Aurelianenſis, valde optare ſe in amicorum meorum eſſe numero, ſeque omnibus officiis daturum operam, ut hanc à me gratiam inire poſſet. Qua re nihil mihi ſane poterat contingere jucundius, non tam quidem ob ampliſſimam præclari Antiſtitis dignitatem, quam ob inuſitatam amœnitatem illuſtris ingenii, quam ſæpenumero prædicaverat apud me Patriſius, cui fuerat cum eo in Gaſtonis comitatu diuturni contubernii neceſſitudo. Sic enim ajebat, Gaſtonem, ut ingenioſa quadam ipſe erat hilaritate conditus,

conditus, ita apud ſe collegiſſe homines ſingulari feſtivitate atque excellenti ſolertia præditos, Bellotium, Caudabonium, Vetturium, aliosque complures; adeo ut Gaſtonis aula urbanitatis ipſius videretur eſſe domicilium; at eos tamen omnes & ingenii præſtantia & elegantia à Rivierio fuiſſe ſuperatos. Nihil ergo mihi potius fuit, quam ut perciperem tam inſperatum gaudium, meque ad excellentis viri amicitiam mihi ultro delatam applicarem. Ad quem ut veni, amanter me complexus, quam gaudeo, inquit, ejus conſpectu & alloquio frui, de quo tam multa tamque jucunda diſſeruit apud me Patriſius, egregius virtutum & meritorum ſpectator! nunc ad ea, quæ de meo in te ſtudio narrantem audiſti Mottavillæam, illud adjiciam, quicquid auctoritate, gratia, & opibus valeo, totum id me tibi deferre ex animo, atque velle à te haberi ut tuum: ac primum, ut ſæpius viſamus inter nos, magnopere velim commigrare te huc viciniæ: plane enim, ſi me audis, deſerenda tibi Provincia eſt, petenda in reliquum vitæ tempus Lutetia, nativa urbanitatis & eruditionis ſedes, à qua ſi quis Gallus malo ſuo fato cogeretur abeſſe, nuſquam alibi tam dulces poterit ex laboribus ſuis ac ſtudiis fructus capere,

Virg. ecl. I. verſ. 42. *Nec tam præſentes alibi cognoſcere Divos.*

Nunc vero ut citius coaleſcat jam conciliata, uti ſpero, inter nos conjunctio, proximis hiſce diebus concedamus, ſi commodum tibi fuerit, Petitoburgianum meum, ibique intimos animi noſtri ſenſus ſimul expromamus. Tum ſubjecit Terentianum illud, (apprime enim callebat veteres Poëtas)

Eunuch. Act. I. Sc. 2. verſ. 116. *Meus fac ſis poſtremo animus, quando ego ſum tuus.*

Quæ cum acta eſſent inter nos, ſpemque ſuaviſſimæ in futurum tempus conſuetudinis dediſſent, febre poſtridie correptus, ſexto die interiit. At Motavillæa illa Bertalda, quæ amicitiæ hujus inter nos conciliatrix fuit, ſcriptos reliquit commentarios de rebus in aula geſtis, dum inter Reginæ Annæ Auſtriacæ cubicularias primum locum teneret, eosque ſatis probandos, ſi Hiſtoriæ leges accuratius calluiſſet. Quos cum mihi poſt ſororis obitum prælegiſſet ipſius frater Bertaldus Freauvillæus, in Curia Pariſienſi Senator, recti ſane viſi ſunt & venuſti. Nec fuit hic ipſe Bertaldus bonarum literarum expers, ſcriptoque nec inſcito, nec indocto togæ dignitatem contra militaris ſagi & armorum ſplendorem aſſeruit. Pater illis fuit Petrus Bertaldus, qui Abbatiæ noſtræ Alnetanæ per triennium præfuerat ante conjugium, & in eo munere ſucceſſerat Johanni

Johanni Bertaldo fratri Sagienſi Epiſcopo, magnam laudem carminibus ſuis inter Gallos promerito, quæ quinta nectaris ſui parte Muſæ viſæ ſunt imbuiſſe.

Dum ſuaviſſimam ſuam fabellam *Zabydam* lucubraret Laverna Fayetta, de qua dixi, operamque ad id ſuam & nomen commodaret Segræſius, quæſivit ille ex me aliquando, quoſnam primos arbitrarer Romanenſium Fabularum artifices exſtitiſſe. Ego pauca quædam reſpondi pro tempore, ſed ejuſmodi tamen, ut ea ſibi dictari à me valde vellet. At ea neque eſſe tanti dixi, neque tamen levis fore operæ, aut exigui temporis, ſi quæ à me properanter effuſa eſſent, diſtincte ſcriberentur. Abs te igitur peto, inquit, ut ea literis mandes per otium, mecumque communices. Quod & facturum me ſpopondi, modo non ad diem certum, ſed pro commodo meo promiſſi fides exigeretur. Septem milliariis Lutetia verſus Ortum diſſita eſt Abbatia Malunodenſis, religioſarum virginum ſedes. Commiſſa fuerat hujus rectio Mariæ Leonoræ Rohanniæ, jam ſupra à me laudatæ, cum prius præfuiſſet Monaſterio Cadomenſi, quod à ſancta Trinitate nomen habet. Commeabam identidem ad illam viſendi cauſſa, commorabarque nonnunquam apud eam per dies aliquot. Commodus viſus eſt ſeceſſus ille commentationi huic, quam meditabar. Et quoniam libris eram imparatiſſimus, ſi quem Scriptorem conſultum vellem, ſcribebam ad Coſſartium, cuſtodem, vel mentem potius locupletiſſimæ Bibliothecæ Collegii Pariſienſis Societatis Jeſu, rogabamque ut vel libros ad me mitteret, vel loca dubia ex libris ipſis excerpta. Quod ab amico & docto viro fiebat diligenter & accurate. Ergo operi incumbebam gnaviter, & quæ ſcripſeram per diem, ſub veſperam eruditæ virgini prælegebam; atque ita demum prodiit ea Epiſtola ad Segræſium ſcripta, quæ deinde venit in lucem & *Zahydæ* Fabulæ præfixa eſt: de qua mihi ſæpe jocans dicebat Laverna, auctor ipſa Operis, nos liberos noſtros inter ſe connubio junxiſſe. Nec infauſtum ſane fuit hoc conjugium: nulla enim fere per Europam gens eſt, quæ non par illud conjugum adſciverit ſibi, & ad ſe tranſtulerit. Porro miratus non ſum crimini mihi datum eſſe ab auſteris quibuſdam hominibus, quod de Fabulis Romanenſibus hoc Opere diſſerens, non modo non improbaverim compoſitionem earum ac lectionem, ſed iis etiam favere viſus ſim; atque ita induxerim corruptelam hanc in vitam moreſque juventutis; & velut pabulum intemperantiæ præbuerim. Quod ſi ita eſſet, non pigeret utique melius conſultum ſenem ea recantare, quæ

An. 1666.

juvenis inconſiderate effudiſſem. Verum ſi quis ad eas attenderit cautiones, quibus ejus animum præmuniri juſſi, quiſquis ad has amatorias ſcriptiones acceſſerit, exuat is fortaſſe anteceptam animo opinionem, mihique aſſentiatur.

Nec imparatus ad argumentum hoc tractandum acceſſi; nam amatoriis hiſce narrationibus, Græcis & Latinis, jamdudum dederam operam, & Longi Sophiſtæ, ut ſupra à me dictum eſt, reddita fuerant à me Latino ſermone *Paſtoralia*; & veteribus etiam Gallicis Fabulis, ante ducentos trecentoſve annos ſcriptis, etiamnum puer, ſummopere fueram delectatus. Sæpe quoque ſorores meas duas apud me prædicantes audiebam *Aſtreæ* Fabulæ, ab Honorato Vrfæo ſcriptæ, amœnitatem & elegantiam, rogaruntque me etiam aliquando, ut ad eas ruri tum agentes deferrem Librum, quem ſimul per otium legeremus. Parui illico; atque hac lectione ita afficiebamur interdum, ut nobis aliquando excuteret lacrimas, vocemque dolor interciperet. Hinc vehemens inceſſit quoque mihi cupido in hoc genere ſcriptionis periclitandæ meæ induſtriæ. Quamobrem fabellam hujuſmodi ipſe quoque lucubrare inſtitui. At qui in eam inſerti erant & relati caſus pene omnes, non ad arbitrium, uti fieri ſolet, fuerunt conficti, ſed reipſa vel mihi ipſi contigerant, vel hominibus certe mihi bene cognitis. Adeo ut præter rerum ordinem, eventuumque contextus & commiſſuras, in quibus tamen tota fere ars poſita eſt, cætera petita eſſent extrinſecus. Paucos autem adhibueram lucubrationis meæ teſtes; quaſi mihi tantum & Muſis canere voluiſſem, ut eſt in veteri proverbio. Donec quadrageſimo poſt anno cum forte nonnihil de ea incauto mihi inter mulieres excidiſſet, tam aſſiduo convicio poſtularunt à me copiam ejus ſibi fieri, ut importunæ petitioni cedere tandem ſim coactus: ſed ita tamen, ut nunquam exiret ex manibus meis, nullamque ejus excipi deſcriptionem paſſus ſim.

Eſt in litore Cadomenſi, non longe ab oſtiis Olenæ fluvii, Templum beatæ Mariæ Virgini ſacrum, ſatis antiquum, ſed incertæ ætatis & originis, magna circumjacentium populorum & externorum etiam concurſu frequentatum, Delivrandæum dictum pervulgato nomine, ſive ab agro Yvrandæo, in quo ſitum eſſe fertur; ſive à liberata & ſervata gente, ſanctæ Virginis cultrice. Illuc ſub vernum tempus procedere ſolent ſupplicantium Cadomenſium ordines rite inſtructi, ſanctiſſimæ Virginis lau-
An. 1669. des decantantium. Tunc autem vehementi earum quoque laudum carmine celebrandarum deſiderio accenſus ſum; at eo carminis genere, quod cantui aptum eſſet & facile, quodque per arva læta ſolemni pompa ſpatiantes

tes exhilarare poſſet, & ad pietatem excitare. Hujuſmodi ergo carmen à me editum eſt, quod & piis auribus placuit, & inter ſacras precationes acceptum eſt ex mandato Epiſcopi; & cum ad Templum illud ſolemni pompa procederetur, concinni jam inde ſolitum morem hunc tenuit pia gens per multos annos: quem poſtea intermiſſum ut revocaremus, neque hoc noſtri adverſus ſacram Virginem cultus & reverentiæ monumentum pateretur intercidere, in tabula marmorea curavimus inſculpi, & intra ipſum Sacellum ad parietem affigi. Quod ut illic, ita hic quoque ob Lectorum oculos viſum eſt repræſentare:

Diva Servatrix, bona Bajocani
Littoris cuſtos, prece quæ rogantum
Non gravis flecti, mala Cadomæis
Finibus arces:
En cliens ſacras tuus hic ad aras
Accidit pronus, meritosque dulcem
Increpans plectro citharam ſonante
Dicit honores.
Horruit fœto tua nactus arvo
Paſtor effoſſa ſimulacra terra,
Agna cui ſimplex præiit latentis
Numinis index.
Vngula terram fodiens biſulca
Fertur obſtipos tenuiſſe vultus
Immemor prolis pecus, & virentis
Immemor herbæ.
Proximis circum ſtudioſa campis
Advolat pubes, rigidus colono
Ponitur vomis, labefacta linquit
Jugera foſſor.
Inter arentes reſupina glebas,
Læta contingi manibus piorum, &
Floribus ſpargi patiens odoris
Proſtat imago.
At bonus tandem precibus Sacerdos
Rite conceptis ſterili jacentem
Erigit campo, ſtabilique celſam
Sede reponit.

 Hic

Hic tuo pendent capiti coronæ,
Hic tuas flammis adolemus aras;
Hic odoratos tibi dant Sabæa
Thura vapores.
Tu maris fluctus rapidos Britanni
Nutibus rectrix moderaris æquis;
Te procul ſumma pavidus ſalutat
Puppe magiſter.
Littoris compos, dubiiſque nauta
Te canit functus pelagi periclis,
Et coronatos decorat tabella
Supplice poſtes.
Aridos per te rigat imber agros;
Imminens per te ſegetes adultas
Transvolat grando, tumidisque nutat
Merges ariſtis.
Ad tuum tendens pia turba limen
Oppidis exit bene feriatis,
Frigidæ vernis ubi mitigantur
Solibus auræ.
Floridis lente ſpatiata campis
Pompa dum procedit, Io triumphe,
Plebs canit; læto præit ore ſacra
Verba Sacerdos.
Luciæ valles Doveræque circum
Adſonant ſaltus, viridesque ripæ;
Rupibus longe latitans marinis
Adſonat Echo.
Flamines feſtis operantur aris:
Hinc & hinc ſupplex tibi languidorum
Turba procumbens onerat piis al-
taria donis.
Tu ſalutari relevas jacentum
Arte languores; oculis tenebras
Pellis indulgens, & iniqua linguæ
Vincla reſolvis.

Per

Digitized by Google

Per recurrentes revoluta febris
Temporum lapſus, fugit inquietis
Protinus membris, fugit æſtuanti
Aëre peſtis.
O parens Nati, ſobolesque Patris,
Sive ſtellato dominaris axi,
Altior nimbis, & agente menſes
Altior aſtro:
Seu polo lapſam mage Cadomæa
Arva delectant, reſonumque propter
Littus aurato tua Templa gaudes
Viſere curru:
Noſtra devoto tibi cunque Muſa
Serviet plectro, tibi noſtra ſerpet
Laurus æternis veneranda circum
Tempora ramis.
Laus Deum vivax maneat parentem:
Natus extento celebretur ævo;
Spiritus longis adoleſcat ingens
Gloria ſeclis.

Conjunctus erat mecum etiam tum Segræſius intimo familiaritatis uſu: & quamvis diverſa plane nobis eſſet ratio ſtudiorum, cum ipſe extra Gallicæ poëticæ fines non prodiret; me vero exerceret aliud genus literarum, conſentiens erat tamen in reliquis voluntas, & par animorum conjunctio; ut ne ſuſpicarer quidem ullam omnino intervenire unquam poſſe cauſſam diſcordiæ. At intervenit tamen, me quidem inſcio & invito. Jurare enim poſſum quolibet ſacramento, perſancte me coluiſſe amicitiam noſtram, nec ei uſquam defuiſſe. Attamen in quotidiano vitæ uſu frigide mecum agere hominem tum primum ſenſi præter ſolitum; deinde etiam diſſimulanter, nec pro conſueto candore; aſpere quoque nonnunquam & duriter; ac denique contumelioſe; ut ne in medio quidem graviſſimorum hominum conſeſſu aliquando atrocibus maledictis in os mihi ingeſtis abſtinuerit: meque ita ſæpius laceſſitum ne verbum quidem repoſuiſſe, teſtes habeo cordatos viros, quos vehementer offendit tam effrænis petulantia. Quamvis autem totum ſe jamdiu ab amicitia mea ſe averterat, exſtabat tamen inter nos aliqua priſtinæ noſtræ neceſſitudinis ſpecies, comitate quadam conjuncta, & ſermo- An. 1670.

ſermones nonnunquam de rebus literariis cum eruditis amicis miſcebamus. Cumque incidiſſet aliquando controverſia de Virgilianorum verſuum ſententia, quibus Ægyptum ait Poëta urgeri vicinia Perſidis, & fœcundari ab amne devexo ex India, Nilo ſcilicet: cumque locum hunc luxatum & mendoſum eſſe contenderet Segræſius, ac vanis etiam conjecturis fretus interpolare auderet; ego contra integrum eſſe aſſeverarem, planumque & intellectu facilem, ſi modo perſpecta eſſet. Veterum de ortu Nili opinio, qui in India oriri eum, & ex ea in Ægyptum profluere, falſo quidem, at pro certo tamen & conſtanter arbitrati ſunt; tum ille vero vehementer excanduit, parum æquo animo ferens, futilium opinationum ſuarum vanitatem coargui, palamque fieri quam parum illi facultatis eſſet & inſtrumenti ad explananda Veterum ſcripta; ac multo etiam minus ad ea, ſi res poſtularet, in integrum reſtituenda.

Georg. l. 4. verſ. 287. & ſeq.

Biennium totum abfueram Cadomo, meque in Patriam revocaverat recula mea familiaris, & moleſtæ potiſſimum lites, quibus perdiu ſum miſere conflictatus. Tunc autem poſt longam abſentiam magnis fueram gratulationibus exceptus publicæ Academiæ, quæ mihi altera parens & altrix fuit. Vna adfuit magnum ejus ornamentum Henricus Hallæus Anteceſſor, Antonii frater, quem Juris Antiſtitem, haud ſecus quam Servium Sulpitium merito dixiſſes, & in cujus exhedra primis fueram pertinentis ad leges ſcientiæ elementis inſtitutus. Cumque ille prima hac adoleſcentiæ meæ ſtudia mihi revocaret in memoriam, Ecquid vero, inquit, meminiſti diſputationum illarum, cum tu publice reſponderes de Jure Pontificio & Civili, dignusque viſus eſſes, qui non in Lytarum modo & Prolytarum ſubſelliis, ſed in noſtris quoque cathedris conſideres? Adeo mihi, inquam, non excidit veſtrum iſtud tam honorificum de me judicium, ut mirer potius, me mei decoris tam parum fuiſſe ſtudioſum, qui non aliquod optaverim publice exſtare voluntatis in me veſtræ & gratiæ monumentum. Quamobrem nunc tandem rogo vos, ut pro more in Academiis recepto, quæ tum neglecta ſunt à me, nunc conſequar favore veſtro, certisque diplomatis appareat teſtificatio diſputationum illarum, quæ, ſi ita res ferat, uti poſſim. Id vero ab iis & libenter & liberaliter præſtitum eſt. Inde adeo inter Juriſconſultos locum tenui, & in illuſtre ſuum quoque honorariorum Juris Doctorum Collegium adſcivit me Pariſienſis Academia. Profeſſorio munere tum in ea fungebantur Johannes Doujatius & Petrus Hallæus, diſciplina Juris pereruditus uterque, & antiquitatis notitia excultus,

ac

ac poëtica etiam facultate clarus, quos paſſibus æquis ſequebatur Collega, Juris quoque peritiſſimus, municeps noſter, & amicus ſummus, Michaël Delæus.

Fervebant tum maxime, non doctorum ſolum hominum, ſed potentiorum etiam ſtudia in comparandis veteribus numiſmatis, ad eaque eruenda, colligenda, & grandi etiam pretio redimenda indagatores paſſim ſubmittebat clariſſimus Colbertus, quibus ut armarium locupletaret regium, ſuoſque ipſius loculos referciret. Memineram autem vidiſſe me olim Cadomi non ſpernendam nummorum hujuſmodi, nec deterioris notæ congeriem, apud quoſdam tenuis fortunæ homines hæreditate relictam. Quod ubi Colberto per me innotuit, dedit operam, id ut pretio comparatum, integrum, nec ulla parte imminutum, bonaque fide ad ſe perferendum curarem. Tametſi autem omni adhibita diligentia præſtare id conatus ſum, vigilantiam tamen meam eluſit ſubdolorum hominum perfidia. à quibus clam ſubrepta fuiſſe comperi rariora numiſmata; etiam, quæ vidiſſe me cum aliis & contrectaſſe recordabar. Quamobrem Colbertum adii, ac ſignificavi, quoniam per imprudentiam meam & incogitantiam os mihi ſublini paſſus eſſem, æquum eſſe, ut pœnas ipſe luerem ſupinitatis meæ, & quodcunque illud eſſet numiſmatum ſervarem in meos uſus, pretiumque pactum de meo perſolverem. At conditionem non accepit Colbertus, damnumque in ſe cum numiſmatibus recepit.

Dabat tum literis operam Sereniſſimus Delphinus, & Præceptore utebatur Picarto Perinio. Is ex Præſide Inquiſitionum Pariſienſis Senatus adſcitus eſt ad id munus literatorium, cum regendæ ejus adoleſcentiæ moderator acceſſiſſet Montauſerius, ſæpe jam à me appellatus. Vtque ab annis aliquot propenſam in me voluntatem multis modis ſignificaverat, tunc ejus apertius teſtificandæ occaſionem nactus, minime ei defuit. Cum An. 1669. enim Rex, ad meliorem Delphini filii inſtitutionem, adjungendos cenſuiſſet quotidianos literatorum hominum congreſſus, ut circumſonarent pueri aures ſermonibus eruditis, meque ad id munus aſſumi voluiſſet, Regis propoſitum conſilio ſuo confirmavit Montauſerius, reique exſequendæ curam in ſe recepit. Qua re intellecta, vehementer commotus Perinius, venit ad Montauſerium, factam ſibi fraudem querens, quæſitum ſibi ac paratum æmulum, dictorum ſuorum omnium infenſum obſervatorem, ac fortaſſe etiam obtrectatorem. Has ſuſpiciones dimovere quidem blandis verbis nitebatur Montauſerius; parum illi perſpectum eſſe meum animum, meoſque mores, placidum eſſe me & commodum,

non

Digitized by Google

non moroſum, non litigioſum; ſeque facilitatis meæ, futuræque inter nos concordiæ ſponſorem dare. Pertendit ille contra, ſe jam expertum quid ſibi eſſet à me cavendum, certo ſibi compertum eſſe primariæ dignitatis viros & feminas, Colbertum in his, & Mariam Rohanniam, Claudio Lotharingo, Capreoſiæ Duce, marito ſuo viduatam, ſecreto quidem, at enixe tamen, in ſe ejiciendo, meque ſubrogando laboraſſe; jam tunc cognoſcere ſe, eaſdem ſibi denuo, ſed alia via ſtrui inſidias, at nihil certe tale exſpectaſſe ſe à Montauſerio, quem rebus ſuis favere putaſſet. Hujusmodi tandem exprobrationibus victus Montauſerius, confert ſe ad Regem, exponitque invitus, nec Perinio mecum, nec mihi cum Perinio facile convenire poſſe, vererique ſe ne hæc animorum diſſenſio Sereniſſimi Delphini inſtitutioni ſit obfutura. Verum quod præpoſteræ Perinii interpellaverant querelæ, id ad exitum ejus tandem obitu pervenit. Paucis enim poſt menſibus quam hæc erant acta cum fato conceſſiſſet, ſubrogando in demortui locum Præceptoris ea ratione conſultum eſt, quam mihi privatim referentem Montauſerium ſæpe audivi, quæque
An. 1670. hic, ut rerum ordinem pro inſtituto ſequamur, exponenda eſt. Narrabat ille exſtincto Perinio, negotium ſibi à Rege datum, ut de aliquo ſufficiendo cogitaret: ſibi vero tum præcipue propoſitum fuiſſe eo Regis animum ſenſim inflectere, ut ſponte ſua me in hunc locum cooptaret; ſe quidem contexuiſſe indicem eorum omnium, qui ambirent id muneris, ſuaque nomina ad Regem deferri poſtulaſſent, quæ centenarium prope numerum exæquarent: Regi legendum dediſſe indicem hunc, nullo prætermiſſo; tum ad eorum ſubjunxiſſe nomina, qui hanc ſibi quidem non depopoſciſſent provinciam, at ea tamen maxime viderentur eſſe digni; ſingulorum prædicaſſe virtutes & merita; & in hunc denique ſermonem ſuam concluſiſſe ſententiam, Nunc ſi quærat ex me Majeſtas tua, quem ex his potiſſimum aliis anteferendum cenſeam, tres omnino excerperim ex hoc numero, muneris hujus functioni præ cæteris, uti mihi quidem videtur, idoneos, Menagium, Boſſuetum, & Huetium, quos inter ſtatues pro tua ſapientia, cuinam piores partes ſint deferendæ: quibus dictis ſpatium aliquod ſibi ſumſiſſe Regem ad deliberandum. Atqui, inquit Montauſerius, res à me eo fuerat deducta, cum præviderem rejectum iri Menagium, Regi vix de nomine notum; nec admiſſum iri putarem Boſſuetum, cujus ætas omnis vel in Theologorum contrita fuerat ſubſelliis, vel in ſacris concionibus ad populum habendis, inexercitatum vero ad ſtudia humanitatis, quorum vel tum maxime ad inſtituendum Del-

Delphinum uſus erat; ac futurum propterea, ut in te præ aliis deligendo judicium Regis acquieſceret; præſertim cum paucis abhinc menſibus functioni huic adhiberi te & admoveri voluiſſet: verum, inquit, aliter res cecidit ac ſperaveram; cum enim Boſſuetus, vir eloquentiſſimus, ſæpiſſime, nec multo ante id tempus Regis aures deliniverit diſertis concionibus, ejusque voce totius Aulæ parietes etiamnum perſonent, facile eo adductus eſt Rex, ut illi demandaret provinciam hanc; ſed ita tamen, ut ſuccenturiatus ei adjungereris.

Agebam tunc Cadomi, nondum plane recreatus ex acutiſſima febri, graviſſimisque inteſtinorum doloribus, ex redundantis ac fermenteſcentis bilis contumacia ortis. Accitus ergo urgentibus & crebris Montauſerii literis, profectionem meam tantiſper procraſtinandam cenſui, dum confirmarentur vires, & Bibliothecam meam ac domeſticum inſtrumentum omne compingerem in faſces, quos mari committerem, ut per Sequanæ oſtium adverſo flumine Lutetiam deveherentur. Cadomum enim ad hanc diem præcipua fuerat ac nativa ſedes rerum ac ſtudiorum meorum; & quamvis in alia excurrerem loca, illic tamen certum & conſtitutum hactenus habueram domicilium atque larem. Nec diu tamen diſceſſus meus protractus eſt; atque ubi Sangermanum veni, conſalutato Rege, Delphinum ipſum decumbentem offendi ex morbo, leviculo quidem, at pertinaci & diuturno. Hæc contigerunt ſub autumnum anni ſeptuageſimi ſupra ſexcenteſimum & milleſimum. An. 1670.

LIBER QUINTUS.

IN Aulam adventanti mihi, & in Delphini familiam & comitatum adſcito, nihil potius fuit, quam ut Sereniſſimo Aurelianenſium Duci, Regis fratri, aliisque regiæ ſtirpis Principibus debita officia exhiberem; in primis vero Ludovico Borbonio, Principi Condæo, quem pro merito ſuo vere Heroem dicere poſſis, non ob inuſitatam modo fortitudinem, & invicti animi robur, resque bello præclare geſtas; ſed & propter ſublimis ingenii præſtantiam, ſingularemque in omni pene genere literarum eruditionem. Sic enim erat, quod nec ex primo ejus aditu & congreſſu conjeciſſes: adeo innatam virtutem modeſtia obſepiebat. Accedebat infinita ſciendi & diſcendi cupido, quam alebat continua lectione librorum omnis generis. Libenter hic equidem commemoraverim, quod & ad laudem meam pertinere duco; ſtatim atq;

prodiit in lucem poſt annos aliquot *Demonſtratio mea Evangelica*, tanta aviditate fuiſſe ab eo arreptam atque lectam, ut infra dierum ſeptendecim ſpatium totam devorarit; nec ita tamen ut res delibaret properanter, leviterq; perſtringeret; nam & totius Operis formam & partes ſingulas perluſtraverat attente, & accurate perceperat; multaque ſuper iis quæſiviſſe à me & rogitaſſe, ut mirarer tam expeditam in eo animi ſolertiam & ſagacitatem.

Jucundiſſimum mihi tum fuit munuſcula accipere ab illuſtriſſimo Principe Leopoldo Medice Cardinale, qui cum ad hanc diem nullus mihi uſus interceſſerat; Libellos nempe duos,quorum altero continebatur deſcriptio exſequiarum, quæ Ferdinando ipſius fratri fuerant celebratæ; altero obſervationes quædamFranciſciRedii,ad rem phyſicam pertinentes. Gaudebam imprimis, cum agnoſcerem eam gentem, quæ exſtinctum per Europam amorem in literas, & benignitatem in Literatos prima ſuſcitavit, obtinere nunc etiam morem priſtinum, ſtudioſoſque homines benevolentia ſua & beneficiis decorare.

Iisdem fere temporibus veniebat ad me Lantinus Senator Divionenſis, bonarum artium ſcientiſſimus, qui tum agebat Lutetiæ; cumque frequens nobis ſermo eſſet de Salmaſio, penes ſe eſſe dixit Libellum ipſius *De homonymis plantarum*, qui nondum prodierat in lucem; ac compotem quoque propediem ſe futurum vitæ Salmaſii à Lamario Senatore itidem Divionenſi ſcriptæ; me vero, qui Salmaſium noviſſem olim familiariter, nonnihil ad Operis hujus abſolutionem conferre poſſe, vel monendo, vel docendo, vel plurima referendo, quæ Lamario ignota, aliis obſervata non eſſent; petere itaque à me Lamarium, ut ſcriptionem ſuam mitti ad me paterer, quam perlectam emendarem, ſi ita res ferret,vel novis acceſſionibus amplificarem. Ad ea poſtquam libenter annuere me dixi, miſſa ſtatim eſt ad meSalmaſianæ vitæ hiſtoria, quam recognitam multiſque adauctam incrementis remiſi adLamarium,cujus in ſcriniis ſepulta ad hanc diẽ jacuit.

Hoc ipſo tempore ad aliquam ſecum jungendam conſuetudinem benigne me invitavit Harduinus Perefixius,Archiepiſcopus Pariſienſis. Accepi conditionem perlibenter, ad eumque ſine mora me contuli. Nec diu tamen oblato beneficio frui potui: dum enim ille hæreret Lutetiæ, jactabar ego Aulæ fluctibus, & ab urbe fere abſtrahebar: nec multo poſt fato ipſe conceſſit. Succeſſorem is habuit Franciſcum Harlæum, ex Archiepiſcopatu Rothomagenſi illuc tranſlatum, cum quo mihi vetus interceſſerat
An. 1656. notitia, ex quo mihi admodum juveni tonſuram contulerat Eccleſiaſticam.

Vehe-

Vehemens enim me tenebat cupiditas ſtudia mea ad Religionis Chriſtianæ vel ornamentum vel tutelam referendi; quod etſi aliquatenus præſtare poteram, ſi Origenianorum omnium Operum ſuſceptam abſolviſſem editionem, jam inchoatam & affectam, nec infelicibus auſpiciis in vulgus emiſſam; conſilium tamen id omne abjeceram, quippe nec ſperati ſuppetebant codices antiqui, &, ſi verum proloqui fas eſt, deterrebat me obſcuri laboris magnitudo, malebamque in minutis obſervationibus, & vili variantium lectionum aucupio, ab aliis quam à me humilem ac pene ſervilem operam collocari; cum præſertim obverſaretur animo ſplendidior quædam forma operis, & Chriſtianæ rei, uti quidem rebar, promovendæ longe utilior. Dum enim attenta & diuturna meditatione argumenta omnia, rationes, probationesque diligenter circumſpicerem, quibus ſtabiliri & confirmari poſſet Chriſtianæ Religionis veritas, viam quandam opinabar iniri poſſe, novam illam quidem, & à tritis orbitis ſemotam, at certam tamen, ſimplicem, apertam, & directam, qua demonſtraretur eadem veritas; atque haud minus exploratam, compertam, & indubitatam, quam ſunt probationes & epicheremata Geometrarum, qui jactant ſe non perſuadere, ſed cogere. Atque hanc cogitationem, grandem oppido & ſeriam, vel tum maxime volvebam in animo & coquebam, cum Sereniſſimi Delphini inſtitutioni admotus ſum. Nec An. 1670. mihi videbar profecto utrique officio commode ſatisfacere poſſe; hoc enim aſſiduam poſtulabat & actuoſam operam, illud meditationem tranquillam, continuam, nec interruptam. Magna præterea adhibenda copia librorum, evolvendi ſacrorum Codicum Interpretes, Patres Eccleſiæ, rerum divinarum & profanarum Scriptores, antiqui & recentiores, conſulendi, & inter ſe conferendi. Quibus vel collocandis & diſponendis in privatis regiarum domorum habitationibus ſpatium deerat; tempus vero evolvendis, quod totum Principis ſtudiis & aulicis officiis debebatur. Quibus incommodis occurri poſſe ſperavi ſumma diligentia, magnaque temporis parſimonia. Quamobrem ſic decrevi in animo meo, nullas ſinere omnino mihi perire horas; ne eas quidem, quæ aliis vacuæ eſſe ſolent, fruſtraque conteri, velut in faciendo itinere, vel in ſomno conciliando, vel ſtatim à ſomno, cumque ſurgens è lectulo ſumerem veſtes, vel cum quieti me tradens eas deponerem. Præſto enim tunc erant pueri anagnoſtæ; nam in famulatum apud me illiteratus admittebatur nemo. Sæpiſſime præterea poſt præſtitam per diem Delphino operam, furtim

 sub

ſub noctem, etiam obortis aliquando jam tenebris, omni feſtinatione properabam Lutetiam, illicque magnam noctis partem, in Bibliothecæ adeundis & pervolvendis libris, locisque librorum exquirendis & excerpendis conſumebam, & ſub diluculum remeabam ad Principem. Atque hic labor totorum decem annorum fuit, cum interea ad Aulæ jactationem componendum eſſet vitæ genus inquies, ſæpe mutandæ ſedes, crebra ſuſcipienda itinera, varia adeunda & percurrenda loca. Exiſtimet Lector literarum amans, & ſtudiis deditus, quam facile ſit mediis illis in fluctibus & tempeſtatibus rerum, inter diurnos nocturnoſque ſtrepitus, animum inſtituere ad ſeriam & accuratam commentationem, quæ ex ſerena mente deducenda eſt. Quæ quamvis difficultates opinione majores erant & operoſiores, aſſidua tamen contentione & pertinaci ſtudio res ad exitum perducta eſt. Vtque Opus in uſus ſuos elaboratum, & nomine ſuo prætextum, ſibique à me oblatum accepit Sereniſſimus Delphinus, teſtem ipſe quoque induſtriæ meæ & approbatorem eſſe optavit Regem ipſum. Quamobrem me ad eum deduxit continuo, ab eoque munus meum de manu ſua ſuſcipi voluit.

Haudquaquam præterire ſilentio poſſum, quod tum mihi non ſine ſtupore cognitum eſt de Philippi Mornæi Pleſſiaci ingenio & doctrina. Poſtquam enim Chriſtianæ Religionis veritatem demonſtrare ſum aggreſſus, conſtitutum fuit apud me, nullum omnino ejuſdem argumenti Opus, ſive veteris ſive recentioris ævi, inacceſſum inexploratumque prætermittere. Multum præcipue lucis & ſubſidii ſperaveram ex Philippo Mornæo, qui ſatis luculento Libro eandem materiam ſibi ſumſerat illuſtrandam. Deus bone, quam falſa & inani ſpe productus ſum! Vere enim pro theſauro carbones reperi, ut eſt in veteri proverbio: vanas argumentationes & futiles; teſtimonia Veterum temere collecta, vel perperam intellecta, vel mala fide ſublecta; errores infinitos: ut liquido compertum mihi ſit, aliena eum inſtructum doctrina acceſſiſſe ad has tractandas literas; aliena quoque opera & legiſſe libros & ſcripſiſſe; & jam inde mirari deſierim, tam patentem reprehendendi ſui, palamque coarguendi & convincendi anſam Cardinali Perronio eum præbuiſſe.

Addam & illud quoque, quod mihi *Demonſtrationis Evangelicæ* Opus meditanti contigit. Cum de eo diſſererem inter amicos, reique à me ſuſceptæ conſilium, formam, & argumenta candide expromerem, furtim ea ex ore meo excepta ſubinde & ſublecta, in Libelli ſpeciem edita prodiiſſe,

diiſſe, quo apparebat expreſſa plane Operis noſtri forma, & in anguſtum contracta: ab hominibus ſcilicet inventionis laudem ſibi furtim arrogantibus.

Nec multo poſt tempore idem argumentum de Veritate Religionis Chriſtianæ ſibi tranctandum propoſuit Claudius Fraſſenius, ex Ordine Franciſcanorum. Vix enim credibile eſt, quam multos ad ſacroſanctæ fidei noſtræ patrocinium ſuſcipiendum, velut dato ſigno, accenderit ſcriptio noſtra. At ille parum omnino rei, quam moliebatur, intellexit magnitudinem ac momentum; quamque tenuiter & æſtive eſſet ad hoc iter viaticatus; quam leviter exercitatus in ſacrorum voluminum tractatione; quamque exigua ac pene nulla Ebraicæ Linguæ & Antiquitatis peritia tinctus. At cum paratam ſibi videret in Opere noſtro ſatis amplam inſtrumenti hujus copiam, eam ſine pudore ſuppilare aggreſſus eſt; non ſententiis parcens, non rationibus & argumentis, ac ne ipſis quidem verbis, quin ea pro ſuis uſurpata haud cunctanter venditaret. Contumelias tantum addidit de ſuo, fraudem hac arte caute diſſimulatam iri putans ſi proſcinderet eum convitiis per quem profeciſſet. Quibus ex rumore vulgi intellectis, officii ſui eſſe duxit illuſtriſſimus Archiepiſcopus Pariſienſis Franciſcus Harlæus, accerſitum ad ſe Fraſſenium caſtigare verbis, & ad me mittere, qui culpam deprecaretur molli excuſatione, offenſionemque noſtram purgatione leniret. Quod & ab eo factum eſt. Nec æquiori animo rei indignitatem tulit Benignus Boſſuetus Epiſcopus Meldenſis, cum Opus approbatione ſua, aliorumque Epiſcoporum, & elogiis munitum & ornatum, palam reprobatum cerneret. Aſperrimis itaque verbis increpitum Fraſſenium admonuit erroris ſui, retruſumque in Clauſtrum intra anguſtias ſuas redegit.

Atqui non ſponte, nec ex ſua ipſius ſententia res ab eo attentata eſt, ſed inſtigante Ludovico Ferrando, eo qui ſacros Davidis Pſalmos Commentariis poſtmodum explanavit. Nam poſtquam Chriſtianæ Legis veritatem & ſanctitatem ſcriptis tueri exorſus ſum, ille, quaſi in ſuam poſſeſſionem veniſſem, nullam nominis mei, vel clam, vel aperte oppugnandi, & averſi animi ſignificandi finem fecit, cum nos ſua eum protervitate & malignitate frui facile ſineremus.

Poſtquam venit Opus noſtrum in manus hominum, contulit ſe ad Michaletum Librarium Richardus Simonius, in Voluminum cum aliorum omnium, tum præcipue ad res Eccleſiaſticas pertinentium, tractatione

ctatione & dijudicatione Criticus longe peritiſſimus, ſi ingenio ſuo moderari ſciviſſet. *Demonſtrationem* ille meam calculo ſuo approbare ſe palam profeſſus, eam quoque dixit velle ſe in epitomen contrahere. Gaviſus ſum enimvero vehementer, contigiſſe mihi egregium cogitationum mearum cognitorem & ſpectatorem, in hujusmodi commentationibus longo uſu ſubactum, qui ſcriptionem meam ſuſciperet recudendam in breviorem formam, qualem à multis deſiderari ſciebam; atque eum ſibi laborem imponeret, ad quem demittere mentem meam nullo modo poſſem, ut velut fœtum eundem bis parturirem. Verum longe alia agitabat animo Simonius; interpolare enim, recoquere, diſſecare membratim, & ad uſus ſuos cogitabat accommodare Librum meum, & ſuum plane facere. Quæ cum intellexiſſem, rogavi per Michalotum, mea omnino ne attingeret, ſuis ſe contineret.

Verum, quod ſatis mirari non poſſis, dum ad pios ſanctosque uſus ſuſceptum Opus oppugnatur à conterraneis meis, Catholicæ Religioni addictis; perfertur ad me contra probari illud atque laudari apud exteras gentes, etiam à ſancta Eccleſia alienas. Quod & ſatis indicabant iteratæ variis in locis editiones. Cum illud vero à fratre ex Germania ad ſe in Sueciam miſſum accepiſſet Samuel Puffendorfius, qui tum erat Vlricæ Leonoræ Reginæ ab epiſtolis, non id ſolum vehementer ſibi placuiſſe magnificis verbis declaravit in luculenta ſua ad fratrem reſponſione, ſed ſpem etiam majoris emolumenti ſibi affulgere, derimendarum nempe diſſenſionum & controverſiarum, quibus miſere vexatur Eccleſia, ſi modo eadem adhiberetur ratio, qua ad demonſtrandam Religionis Chriſtianæ veritatem uſus ſum: & multum quidem ex priſtinis ſuis odiis & pervicacia remiſiſſe boreales illos animos, paratosque videri ad æquas pacis conditiones ſubeundas. Atque hæc ſane epiſtola, non tam ad Puffendorfium fratrem, cujus præferebat nomen, quam ad me ſcripta videbatur. Quamobrem eam ad me mittendam tradidit amico meo ſummo Marchioni Fuquerio, qui tum Chriſtianiſſimi Regis nomine legationis munus obibat apud Regem Sueciæ. Scripſit & ipſe ad me in eandem ſententiam Fuquerius; atque item ad Benignum Boſſuetum; & magnoperè adhortatus eſt utrumque noſtrum; hunc, ut ad capeſſendum laborem illum me incitaret; me vero, ne ſuadenti reluctarer; nec repugnaſſem ſane, in re præſertim & pia & admodum utili, niſi diſcordium inter noſtrates animorum tumor, omnem ſopiendi diſſidii viam præcluſiſſet. At ego ſane præclaro huic atque ſancto propoſito, non

ſtudio-

Digitized by Google

ſtudiorum modo temporiſque mei partem aliquam, ſed vitam etiam, quam longa eſſet, totam libenter impendiſſem.

Dum huic Operi *Demonſtrationis Evangelicæ* incumberem, ſuccrevit aliud, laborioſum ipſum quoque & diuturnum, ac ſtudioſæ juventuti perutile, cujus laus omnis atque fructus auctori & inventori debetur Montauſerio. Nam cum à prima ætate priſcos Auctores Latinos lectitaſſet diligenter, lectionis ſuavitatem & attentionem animi duabus potiſſimum difficultatibus interpellari ſolere querebatur; quarum altera oriretur ex verborum & elocutionis obſcuritate, altera ex ignoratione rerum antiquarum; nec facile ſibi fuiſſe ad bella proficiſcenti Commentariorum mole ſarcinas onerare, ideoque inter legendum ſæpe ſe ad geminum hunc obicem adhæſiſſe; qui ſi removerentur, jam proclivem fore & facilem veterum Scriptorum intelligentiam, atque adeo ſtudioſorum commodis præclare conſultum iri: quamobrem vehementer optare ſe, meque adhortari, ut in curam hanc vellem incumbere, & eruditos aliquos homines ſeligere, qui veterum Scriptorum, quos Claſſicos Gellius appellat, interpretatione & notis in uſum Sereniſſimi Delphini illuſtrandorum negotium in ſe reciperent; invitandos eos eſſe, non tanquam mercenarios ſordidi & illiberalis quæſtus auctoramento, ſed honorariis propoſitis præmiis, quibus expendendis certo ſperare ſe non defuturum magnanimum Regem, ſuamque ſe ad id operam & interventum polliceri. Quæ cum audiſſem, Etſi, inquam, paratum mihi laborem infinitum præſentio, magnumque temporis diſpendium, nuſquam tamen deero, vel Principis noſtri commodis, vel publicæ utilitati. Quoſcunque ergo in ſtudiis humanitatis optime verſatos, & in veterum Auctorum lectione exercitatos, vel noveram ipſe, vel ex aliorum relatu audiveram, accerſivi, ſigillatim iis explicavi propoſitum opus, & ad ſuam Sereniſſimo Delphino commodandam operam ſatis quidem per ſe animatos ſtrenue excitavi. Atque ea ſane æquis accepta ſunt animis, & ut in rem abjecta omni cunctatione conſerrentur, valde eos ſum cohortatus. Ergo decimo quinto quoque die recurrebam Lutetiam: conveniebant illi ſtatis horis apud me; penſum ſuum exhibebat unuſquiſque, mihiq; cognoſcendum, æſtimandum, dijudicandum proponebat. An. 1672.

Quod vero ſinguli Auctores ſuis prodierunt ſuccincti Indicibus, non vulgaribus illis, qui eximias tantum res aliquas aut verba, ſed quæ vocabula omnia univerſe repræſentant, me uno auctore factum eſt. Jampridem enim rei utilitatem magno meo commodo fueram expertus, in

iis

iis pertractandis Indicibus, qui ab eruditis hominibus in Græcos Romanosque Auctores fuerant concinnati, à Wolffgango Sebero in Homerum, à Daniele Pareo in Muſæum, à Nicolao Erythræo in Virgilium, ab Horatio Tuſcanella in Catullum, Tibullum & Propertium, ab eodem Pareo in Lucretium, à Thoma Trettero in Horatium, à Joſepho Langio in Martialem, Juvenalem & Perſium, à Pompejo Paſqualino in Ovidii Metamorphoſes, alios ab aliis. Imprimis vero longo compereram uſu, quantum emolumenti percepiſſent viri ſacrarum literarum ſtudio deditі ex iis Indicibus, qui ſub Concordantiarum titulo in Ebraica, Græca, & Vulgata ſacrorum librorum exemplaria lucubrati circumferuntur; ac propterea ſi in Scriptoribus ſaltem Latinis latius pateret ea ratio, quæ tractabiles efficit Auctores, & ad uſus noſtros accommodat, opportunum hoc futurum iis judicabam, qui in literis verſantur. Sed & aliud quiddam longe majus in his parandis volvebam animo, nempe puræ Latinitatis finium ac veluti pomœriorum circumſcriptionem. Quæ cum omnis Scriptorum claſſicorum contineatur libris, ſi unicuique ſuus ſubjungeretur Index, quo continerentur univerſa ipſius vocabula; tum deinde ex ſingulorum privatis Indicibus generalis conflaretur Index, futurum id erat totius Latinitatis integerrimum penu; & quidem ita compoſitum, ut quæcunque ſe vox offerret, ejus ortum, uſum, interitum, vel progreſſum, Indicis hujus generalis ope, facile cognoviſſes. Verum rem à multis probatam & expetitam nonnulli, præter exſpectationem meam, vehementer averſati ſunt, ipſi videlicet Commentariorum opifices, ingrati quippe laboris magnitudine deterriti; tum & Librarii ſumtus & impenſas veriti, quos aut incertum, aut non ſatis grande lucrum ſequeretur. Sed pervici tamen, nec deſtiti

Ære ciere viros, Martemque accendere cantu,

quoad de Sereniſſimi Delphini nuptiis agi cœptum eſt. Tunc enim conticuerunt literæ illæ aulicæ, quarum impenſæ plusquam ducenties mille libris ſteterunt. Quamvis autem omnis à me adhibita eſt diligentia in ſeligendis perſpectæ tantum doctrinæ viris, quibus veterum Auctorum commentariis inſtruendorum cura demandaretur, nonnulli tamen vel levius quam putabam tincti literis, vel impatientes laboris, quam mihi commoverant exſpectationem ſui fefellerunt; quid enim diſſimulem? adeo ut nequaquam par fuerit Operum omnium dignitas. Nec mirum ſane in hunc juvenum numerum, tum primum ſuam periclitantium induſtriam, irrepſiſſe nonnullos ex inferiori Eruditorum gradu,

gradu, qui ea ſe poſſe docere alios crederent, quæ nondum ſatis ipſi didiciſſent: nimio plus enim arrogare ſibi ætatis hujus vitium eſt.

Quamvis autem in toto hoc negotio eas tantum in me receperam partes, ut operis eiſem procurator & ἐργοδιώκτης, non & operarius, eo tamen ſenſim ipſe quoque delapſus ſum. Cum enim Michaël Fayus, qui Manilii interpretandi curam ſuſceperat, hæreret ſæpe in obſcurioribus quibusdam locis, nec facile inde Scaligeranarum Notarum ope ſe expediret, ad me recurrebat identidem, quem ſciebat Poëtam hunc legiſſe olim diligenter, multaque in privatos meos uſus ad oram Libri mei alleviſſe, quibus & Auctoris illuſtraretur doctrina, & infiniti Scaligeri errores coarguerentur. Sic enim ex me ſæpe audierat, cum dicerem, non in alio ullo Opere tam intoleranter ſe jactaſſe Scaligerum, tantum captaſſe laudis, cum ſolum ſe veteris Aſtrologiæ peritum eſſe ſoleret gloriari; adeo ut morti proximus, & extremum prope ducens ſpiritum, de Manilianis ſuis hypomnematis cogitaret, & tamen fere expertem fuiſſe antiquatæ hujus & deſuetæ cæleſtium motuum, & ex eorum notitia futurorum eventuum prædicandorum doctrinæ. Poſtquam igitur ex obſervationibus codicis mei limbo adtextis nonnihil lucis inferri poſſe ſenſit Fayus tenebricoſis Manilii Præceptis, quæ explicatus haberent difficiles, enixe contendit à me, ut excerptas eas colligerem, collectas exponerem & confirmarem argumentis, atque ita paratas per me ſibi liceret Operi ſuo adjungere. Quod cum ego aliis ſtudiis implicitus ac pene immerſus præfracte abnuerem, deprecatorem adhibuit Montauſerium, cujus ſumma erat apud me auctoritas, atque ita expugnari me denique paſſus ſum, & quod poſtulabatur impetrari.

Inter eos, quos priſcis Auctoribus illuſtrandis adhibui, partes ſuas deſiderari paſſa non eſt Anna Fabra, tum primum exorta è Tanaquilli patris diſciplina, nunc viri ſui Andreæ Dacerii, bonis artibus egregie exculti, conſiliis, in literarum tractatione feliciter utens. Nec illa intra Flori, Aurelii Victoris, & Dictys Cretenſis Commentaria continuit induſtriam ſuam, ſed majoris etiam abollæ Opus aggreſſa eſt, Callimachi editionem multis particulis auctam, Notiſque ſupra muliebris ſexus captum eruditis exornavit. In fronte vero Operis exſtare voluit ſuæ adverſum me obſervantiæ monumentum, cum honeſtiſſimis verbis exponeret cauſſas, cur id in nomine meo apparere voluiſſet.

Hæc veterum Auctorum commentariis explanandorum à Montauſerio inventa ratio aliud quid ab eo excogitatum mihi revocat in memoriam, vere perelegans, & omni politioris amœnitatis ſuavitate reſperſum,

& pro merito ſuo Poëtarum Gallorum carminibus celebratiſſimum, qvod Juliæ ſertum, ſive corona florea, pervulgato nomine appellatum eſt. Tunc enim clariſſimæ virginis Juliæ Angennææ Rambullietæ amore flagrans, conjugium ejus omnibus officiis, qualia amantium eſſe ſolent, ambiebat. Cum inſtarent ergo Calendæ Januariæ, quo die munuſcula ultro citroque miſſitare mos eſt, gratiſſimum puellæ futurum cenſuit, flores tam alieno anni tempore à ſe collectos, & ſelectos, & eleganter depictos recipere. In floribus autem eo picturæ genere exprimendis, quod *Miniaturam* vocant, hominem adhibuit, qui tum longe præcellere cæteris exiſtimabatur. Singulis autem floribus ſua ſubjecit Epigrammata, perarguta ſane & venuſta, partim à ſe, partim à cultiſſimis ætatis hujus Poëtis, Capellano, Mareſio, aliiſque multis amicis ſuis compoſita, quibus Juliæ virtus, ingenium, forma, aliæque eximiæ dotes prædicabantur. Ad ea autem calamo exaranda Epigrammata, Scriba uſus eſt, cujus tanta erat hac in arte præſtantia, ut hodieque, ſi quid forte è manibus ejus olim emiſſum ſuperſit, magno habeatur in pretio. Hæc magnifice compacta, & intra ſacculum Hiſpanicis pellibus odoratis, quarum magnus tunc erat uſus apud homines eruditi luxus, contextum recondita ad Juliam miſſa ſunt. Jam inde enimvero Juliæ Corolla valde celebrata fuit in politiorum hominum circulis, nec quiſquam fuit elegantioris ingenii vel vir, vel femina, quæ non eam adorari, floreſque ſingulos cuperet perluſtrare. His autem deliciis carueram ad hanc diem, ac ſæpe fueram conqueſtus apud Montauſerium, me, pene unum ex ejus ſodalitio ſuavitatis hujus deliciis caruiſſe. Id ipſum autem aliquando expoſtulanti mihi Julia Maria Sammauræa, clariſſimi Cruſſolii Ucetientium Ducis conjux, Moutauſerii filia, cui tum forte aſſidebam, ad aurem propius accedens, Deſine, inquit, querelarum, cras voti faciam te compotem. Et fecit ſane, ut fuerat pollicita; deduxit enim me poſtridie in ſuam Bibliothecam, anguſtam illam quidem, nec valde numeroſam, ſed Libris plenam ſelectis & melioris notæ, eleganter conveſtitis & ornatis, ut eſt captus feminarum, quos ipſa in uſus ſuos collegerat: tum Librum inde optatum depromens, En tibi, inquit, Juliæ Coronam: perlege, utere, fruere, dum ad te redeo, & ne quis te legentem interpellet, in hanc cellam concludam te, ſi pateris, ſub clavis cuſtodia: ita in carcere meo captivus attineberis, quoad Sol occidat. Fuit autem captivitas illa quatuor horarum, mihique omni libertate jucundior; cum inter homines ætatis illius urbanitate & ingenii ſolertia præſtantiſſimos mihi viderer verſari. Non

Non ita multo poſt in Sereniſſimi Delphini familiam, Boſſueti rogatu, adſcitus eſt Geraldus Gordomæus, & Lectoris titulo decoratus. Frequentabat ille Carteſianorum conventus, ſatisque ſe credidit præceptis illorum imbutum, ut ea etiam alios docere poſſet. Itaque capita quædam doctrinæ hujus ſibi declaranda ſumſit, quod & ita præſtitit, ut eam propagandam, & aſſenſu ſuo tuendam, argumentisque firmandam videretur ſuſcepiſſe, Libelloſque hoc fermento turgidos in vulgus ſparſit. Hinc venit in notitiam Boſſueti, qui & ipſe favebat his partibus, cœtuſque Carteſianorum cogebat apud ſe ſtatis diebus. At poſtquam Delphini ſtudiis admotus eſt Gordomæus, animum appulit ad ſcribendam Caroli Magni hiſtoriam, quam velut illuſtre bene agendi & bene regnandi exemplum ob oculos poneret Regii pueri. Atque hanc deinde hiſtoriam ad ſequentia tempora propagavit.

Iiſdem diebus ex literis Cadomo ad me ſcriptis cognovi diem ſuum obiiſſe Jacobum Guervillam, municipem meum, & à prima pueritia congerronem, ſodalem & amicum, virum pietate ac potius ſanctitate inſignem: qui cum domo nobili in re lauta & opulenta natus eſſet, & ad primos in patria obtinendos dignitatis gradus à parentibus & agnatis deſtinatus, *elegit abjectus eſſe in domo Domini*, & Chriſti humilitatem vano mundi ſplendori antepoſuit. Ac rure primum anguſtæ Parœciæ, tum alterius deinde Cadomi, rectionem in ſe ſuſcepit; totumque vitæ tempus curando gregi ſibi commiſſo, pauperibuſque ſublevandis liberaliter impendit.

Scriptum quoque ad me eſt oppetiiſſe mortem Andream Grandorgæum, veteri mecum devinctum amicitia, cujus memoriam exſtare volui ad poſteros, cum fronti Operis mei *De Interpretatione* nomen ejus præfixi. Vix ille primas ſenectutis metas attigerat, integraque erat valetudine, quæ & diuturnæ vitæ ſpem oſtentabat, cum novo morbi genere tentari cœptus eſt. Audiebatur in ſomnis alta voce loquens, ſecumque ipſe longos conferens ſermones. Quibus excitati ſervuli, cum illato lumine rogarent, ſi quid ſe vellet, ille apertis oculis, ac renidens, nec experrectus tamen, multa exquirebat ab iis, ipſe ad quæſita ſatis commode reſpondebat. Inde latens in viſceribus febricula deprehenſa eſt, quæ paulatim ingraveſcens foras demum prodiit, hominemque conſumſit.

Cum lecto affixum die quadam detineret Sereniſſimum Delphinum levis ægritudo, noſque circumſtantes jocoſis ſermonibus conaremur languentem exhilarare, incidit forte mentio de eo, quem aliquando jactaſſe ferunt Homeri Iliadem tam

Digitized by Google

minutis literis deſcribere, ut intra juglandis putamen infercire ſe poſſet. Quod cum parum credibile multis eſſet viſum, ego contra, & id potuiſſe ab aliis & tunc quoque à me etiam præſtari poſſe pertendi. Ad dicti novitatem ſtupentibus univerſis, ne vanitatis ſuſpectus eſſem, è veſtigio rei fidem facere volui. Quartam ergo partem detraxi chartaceæ vulgaris plagulæ, & in anguſtiori ejus facie unicam deſcripſi lineam tam minuto charactere, ut viginti verſus ex Iliade depromtos contineret: cujusmodi lineas centum & viginti facile recipere poſſent ſingulæ plagulæ facies, quarum unaquæque quadringentos Homericos verſus ſupra duo millia eſſet admiſſura; ac proinde verſuum in octo plagulæ faciebus adſcriptorum numerus ſupra novendecim millia eſſet abiturus, cum tota Ilias ad centenarium numerum ſupra ſeptendecim millia non aſſurgat. Atque hæc ita fieri poſſe demonſtravi unius lineæ ductu, unde reliquarum omnium, & qui in iis deſcribi poſſunt verſuum numerus facile iniri poſſet.

Magnum erat à longo jam tempore inter Literatos nomen Johannis Georgii Grævii, cum exquiſita partum doctrina, tum editis plurimis veterum Auctorum monumentis, iisque potiſſimum, quæ ad politiores literas pertinerent. Impenſe itaque ſum gaviſus, mihique perhonorificum eſſe duxi, cum humaniſſimis ſuis & eruditiſſimis me compellatum literis, ad ineundum ſecum aliquod amicitiæ commercium benigne invitavit. Jucundiſſimæ poſtulationi conceſſi gratiſſimo animo, cujus teſtificandi nulla à me jam inde prætermiſſa occaſio eſt, ad Grævii uſque interitum, qui cis paucos annos contigit. Nec ita tamen apud me intercidere ſum paſſus excellentis viri memoriam, quæ vigebit integra, quoad ipſe ſupero.

Dum ſtudiis vacarem meis, meque ſtrenue exerceret *Demonſtratio mea Evangelica*, aſſidua ſanctorum voluminum tractatione, & attenta rerum ſacrarum meditatione, ſentiebam novos pectori meo ſubjici igniculos, acrioresque admoveri faces, quibus ab adoleſcentia fueram pertentatus, & ad Eccleſiaſticum vitæ inſtitutum allectus. Tam benigno igitur tamque conſtanti Dei ad ſuas partes me pertrahentis incitamento tum demum obtemperandum fuit. Nec ita tamen, ut initiari jam tum vellem ſacris Ordinibus, quibus nec dum maturum me agnoſcebam, ſed ut voluntatem tantum meam externo cultu teſtarer. At rei gerendæ, veſtisque mutandæ modus, non levem mihi viſus eſt habere deliberationem. Boſſuetus enim, quem utpote rerum ad Eccleſiam pertinentium peri-

peritiſſimum adhibebam in conſilium, valde mihi auctor erat, ut ad aliquot dies Aula excederem, extra conſpectum hominum, velut ad pias animi exercitationes; ſe interea, ac Montauſerium, alioſque ex amicis, paſſim dicturos nomen dare me velle Eccleſiæ, atque ad id ſeceſſiſſe, brevi tempore alio ornatu prodîturum. At ego contra non repente hanc habitus mutationem, ſed paulatim inducendam cenſebam, decreſcente in dies cæſarie, & reliquo veſtimentorum apparatu ad modeſtiorem ſpeciem traducto. Probavit id denique Boſſuetus, tamque ſcite & induſtrie procuratum negotium eſt, ut quamvis hactenus ad communem aulicæ vitæ conſuetudinem veſtitus & militari fere more ſuccinctus inceſſiſſem, vix quiſquam tamen novum hunc in me cultum animadverterit.

Nec externum hunc tantum corporis ornatum, ſed animum etiam atque mores ad Eccleſiæ normam componere ſtudebam, cum perdifficilis me invaſit morbus, enato in ſede teterrimo ulcere, unde graviſſimi dolores ſunt exorti. Cui malo ſanando cum ſectio ſoleat adhiberi, quæ non ſine acutiſſimis cruciatibus peragitur, nec ſine periculo, uti malui Chirurgo obſcuro & ignobili, qui ſola balſami cujusdam ſalutaris & efficacis injectione, hujusmodi affectionibus mederi ſe poſſe jactabat. In longum quidem tempus protracta curatio eſt, & renovati interdum dolores, cum admoto ſpecillo ulceris altitudinem identidem explorare neceſſe eſſet: exacti enim ſunt in hac laniena menſes quatuor. Sed tandem Dei beneficio ceſſit vis morbi, & priſtinæ valetudini ſum reſtitutus. Nec valetudo tamen illa priſtina uſque adeo firma fuit & integra, quin ex adſtrictione inteſtinorum & alvi mora, quam gignere ſolet ſedentarium hoc vitæ genus, torminibus aliquando & febriculis tentatus ſim. Cui malo cum remedium quærerem, ſubvenit in tempore primarius Sereniſſimi Delphini Medicus, juſſitque me ſorbere ante cibum quotidiano uſu aliquantulum caſſiæ hujus, quam Fiſtularem appellant officinæ, quæque ex ſiliqua Ægyptiaca educitur. Cui præcepto cum accurate parere inſtituiſſem, tam incorrupta corporis temperatio, tam vegeta ſanitas jam inde ſubſecuta eſt, ut per annos plurimos ne unicum quidem diem ex morbo decubuiſſe me meminerim. Cum tamen nonnullos ſenſerim aliquando podagræ ſtimulos, & ſatis crebros atque acutos ilium & alvi cruciatus. Donec poſtremo hoc tempore tam ſæva ſubitæ ægrotationis vi ſum correptus, ut intra paucos dies deſertus ſim à Medicis, ac prope depoſitus, & miraculo ſimile ſit me jam conclamatum in vitam rediiſſe. Sed

Sed & aliud ſanitati meæ tuendæ comparatum eſt mihi ſubſidium. Imbecillum enim ſtomachum habebam à natura; cujus etiam languorem auxerat frequens ſorbitionum & juſculorum uſus, quæ ægris alendis adhibere ſolent Medici. Vſque adeo autem reſolutæ erant fibræ ſtomachi, ut ægre concoquere cibos poſſet: cumque lippitudine præterea ſæpe laborarem & oculorum epiphoris, conquerebar identidem in me unum incubuiſſe Virgilii & Horatii morbos, quorum hic lippus erat, ille crudus. Memineram vero legiſſe me apud Alexandrum Rhodium è Societate Jeſu, in Itineris ſui Tunquinenſis narratione, Theæ plantæ Sinicæ folia languentem ſtomachum juvare plurimum & excitare. Tum primum autem plantæ hujus nomen atque uſus noſci cœperunt in Gallia, cum non magna ejus apud Mercatores ſuppeteret copia, eaque grandi pretio, ac propemodum auro contra veniret. Nec mihi ſatis cognita tunc erat præparandæ ejus ratio. Quocunque tamen modo poſſem, ea juvare ſtomachum ſtatui. Et res quidem ſupra ſpem atque votum ceſſit tam feliciter, ut novus mihi viſus ſit inditus eſſe ſtomachus, vegetus atque valens, nullique deinceps obnoxius cruditati. Hinc tanta porro fuit apud me Theæ exiſtimatio, ut nullum pene abire paſſus ſim diem ejus potu vacuum. Vnde & illud percipiebam commodi, quod ſalutares iſtæ frondes benignis ſuis vaporibus cerebrum velut detergerent; ac propterea jure eas videbar Scopas ingenii appellare. Quamobrem grati animi mei monumentum hoc carmine expreſſum exſtare volui:

I, puer, i, Theam confeſtim in pocula miſce;
Vrget non ſolitus lumina noſtra ſopor;
Mens ſtupet; obtuſæ languent in corpore vires;
Languorem ſolvet vivida Thea novum.
Dum loquor, ecce focis infertur ſeſſilis olla:
Appoſito infuſus æſtuat igne latex.
Protinus injicitur contortis Thea capillis.
Explicat implexas fervida lympha comas,
Impletur vacuum cæleſti nectare pectus,
Intima vitalis permeat oſſa calor.
Jamque fugit venis ignavi cauſſa veterni;
Marcida jam cæco fomite membra vigent.

Aſtutum

Aſtutum incaluit blando mens icta vapore,
Dum felix agitat percita corda furor,
Non curæ eſt animus, non luctu obnoxius ulli,
Sed jocus, & riſus, deliciæque placent;
Vrbanique ſales, & tinctus ſermo lepore;
Et quæ multa ſolet fundere lingua dicax.
Nunc juvat aſſiduos intermiſiſſe labores,
Et dulcem ſtudiis inſeruiſſe moram:
Nunc juvat & facili voces inflectere cantu,
Aut digitis reſonæ ducere fila lyræ.
O Thea, ô ſacro demeſſa termite frondes!
O ſtirps magnorum munere nata Deûm!
Quæ te læta tulit regio? quo limite cæli
Alma ſalutifero germine turget humus?
Hanc pater Eoïs Phœbus conſevit in hortis,
Aurora adſperſit rore benigna ſuo.
Et, ſeu materno juſſit de nomine dici,
Sive Deûm ex donis, Thea vocata fuit.
Quippe tulere Dei naſcenti munera plantæ:
Lætitiam Comus, Mars animosque dedit;
Tuque, Coronide, ſuccos facis eſſe ſalubres;
Hebe, fers rugis, canitieque moram;
Mercurius vegetæ mentis conceſſit acumen;
Argutum Muſæ contribuere melos.
Ergo non alios in carmina ſufficit æſtus,
Qui Pimplæa rigat nobilis antra latex.
Hinc Theæ quisquis crebro ſe proluit hauſtu,
Tradidit huic artes dexter Apollo ſuas;
Et caput implicuit lauro, curruque levatum
Sacra coronatis ad juga vexit aquis.
Non ego divini penitus ſum muneris expers,
Thea meo tingit ſæpius amne comas.
Spumea cumque ſuis infecit pocula ſuccis,
Et mea jucundus fluxit in ora liquor;
Mens commota novo confeſtim excanduit œſtro,
Venere ad numeros carmina ſponte ſuos;
Carmina, quæ ſeri ſtudeant didiciſſe nepotes,
Cadmæisque canat docta puella jugis,

Et circum recubans avida bibat aure juventus,
Aut agat ad teneros mollia membra modos,
Dicat &, hæc iſtis cantabat Huetius antris,
Oſtendatque mea ſaxa notata manu,
Livor edax, in me vanis incurris habenis:
Melpomene cedro nomina noſtra linet;
Meque ſuis addet laudatrix Gallia faſtis:
Illum poſt cineres ſpondet Apollo diem.

Præclara erat tunc temporis Academiæ Franciçæ exiſtimatio, ex quo ſcilicet *Protectorem Academiæ* dici ſe paſſus fuerat Rex magnus, poſt obitum Petri Seguierii Franciæ Cancellarii, qui geſſerat ipſe quoque titulum hunc, ſibi ab illuſtriſſimo Cardinale Armando Richelio, Academiæ fundatore & patrono, relictum. In eam autem allegebatur nemo, cujus electionem Rex non probaſſet. Florebat illa itaque præſtantibus dignitate viris, & politioris ingenii eruditionisque laude commendatis, quorum plurimi veteri mecum erant amicitia devincti. Et ii quidem me ad hanc ſocietatem amanter invitabant, cum dicerent exercitationum communitatem maxime decere eos, qui familiaritate eſſent inter
An. 1674. ſeſe conjuncti. Haud abnuebam equidem, imo laudi futurum videbam in eorum eſſe numero, qui laude digniſſimi haberentur. Verum totum me tenebat *Demonſtratio Evangelica*, neque licebat tam ſeriis tamque gravibus diſtricto ſtudiis, alio diſtrahere animum, officioſis ſalutationibus tempus impendere, frequentare cœtus Academicos, publicas habere ſæpenumero, prout res ferrent, conciones; quibus inſtitutam mihi vitæ rationem magnopere conturbatum iri præſentiebam. Attamen hujusmodi excuſationes, quantumvis juſtas & idoneas, non ſatis æquis animis accipiebant amici, collatisque conſiliis, velut conjuratione in me facta, invitum me quantumlibet & repugnantem ſtatuunt in Academiam intrudere. Quamvis autem legibus Academiæ vetitum ſit, in eam admitti quemquam, quem id cupere & poſtulare non conſtet ipſi Academiæ, ſaltem ex locupletis unius & idonei teſtis aſſeveratione, nulla tamen conjuratis religio fuit, id de me ſine cunctatione teſtificari, cum pro certo haberent, nihil pro mea adverſum ſe reverentia contra ea dicturum. Factionis capita fuerunt Boſſuetus, Peliſſonius, Curſillonius, Dangelli Marchio, Flexiarius, Mezeræus, aliique nonnulli, quos in propoſito ſuo omni ope confirmabat ipſe Montauſerius, Hinc factum denique, ut in Cœtum hunc adverſans

&

& reluctans invectus ſim. Ac tum certe magno id mihi oneri eſſe ſenſi, ut jam ante præſagiebat animus, quod alio tempore decorum mihi fore duxiſſem & honorificum. Cum enim in Concilium illud Cœtumque aſſumerer, ſocius adjungebar excellentibus viris, Valentino Conrarto, qui tum Scribæ Regis, atque item Academiæ, munus adminiſtrabat, quique exiſtimabatur bene Gallice & loqui, & ſcribere, tum ſoluta oratione, tum ſtricta, & tinctus erat non vulgari elegantia morum, cum literarum admodum nihil ſciret; Franciſco Mezeræo nobili rerum Gallicarum Scriptori; Petro Cornelio, theatralium Poëtarum hujus ætatis facile principi; &, qui veſtigia ejus perſecutus eſt, Johanni Racinio; Rogerio item Rabutino Buſſio, amatoria illa Hiſtoria inclyto, arguta ſane & eleganti, at nimis aculeata, qua incurrit in offenſionem Regis, dignusque habitus eſt, qui in vinculis ad aliquot menſes attineretur; quanquam nec parem ex reliquis ſuis ſcriptionibus plauſum tulit; ac longe etiam minus ex Commentariis de rebus ſuis; in quibus id unum ſibi propoſuiſſe viſus eſt, ut laudes prædicaret ipſe ſuas, primumque omnium rerum ſe faceret; quod longe evenit ſecus; nam nec eam quam appetiverat gloriam tulit, & jam ante partam labefactavit; Iſaaco quoque Benſſeradæo, quem inexhauſtum omnis amœnitatis, leporis atque ſalis fontem vere dixiſſes, quique audientium animos infinita devinciebat voluptate; Carolo Peralto etiam, & Philippo Quinalto, Poëtica laude celebratis; & Johanni Galleſio, qui primus apud nos ſcribere inſtituit, enucleate certe & polite, *Ephemeridas virorum eruditorum.* Adde complures alios, à me jam ſupra laudatos, Johannem Mareſium, carmine Epico, & ingenioſa Poëſi illuſtrem; Paulum Peliſſonium, eum, de quo ſupra dixi, Supplicum Libellorum in regia Magiſtrum; Seraphinum Regnerium, non latinis tantummodo, ſed & Italicis atque Hiſpanicis literis inſtructum, Cruſcanæ quoque apud Florentinos Academiæ Socium; Spiritum denique Flexiarium, infulis poſtmodum Nemauſenſibus decoratum, diſertiſſimum hominem; qui cum Academiæ moderator tum præeſſet, quo die inter Academicos inauguratus ſum, poſtquam in magna circumſtantium corona pro more verba feci, excepit ille me eloquentiſſima reſponſione, ſuoque præconio liberaliter exornavit. Hoc ipſo die carmen publice recitavit Mareſius, grave illud quidem & luculentum, ſed infelici argumento, cum Homeri & Virgilii laudes inſtituiſſet obterere, vir nimium amator & admirator ſui, ita futurum ſperans, ut qui ſe ſupra eos non auderet aperte extollere, his

infra ſe depreſſis ſuperior tandem exiſteret. Qua audacia excitatus deinde Peraltus, iisdemque, atque acrioribus etiam intemperiis agitatus, ſcribere auſus eſt ad perpetuum nominis ſui dedecus noſtram hanc ætatem, quamcunque tractaverit artem, quamcunque attigerit diſciplinam, priſci ævi ſuperaſſe peritiam, gloriamque omnem ingenio quæſitam in ſe transmoviſſe; Quam ejus inſulſitatem ita compreſſimus, cum ab eo rogati noſtram illi expromeremus ſententiam, ut ad meliorem mentem rediiſſe viſus ſit. Nam neque diſſertationi bene longæ, à me ad eum ſuper hoc argumento ſcriptæ, repoſuit quicquam, nec novis deinde commentationibus perrexit approbare vulgo & propagare deliramentum hoc, ſcriptionemque meam occultavit tam caute & ſuppreſſit, ut nonniſi poſt ejus obitum inter ipſius Chartas forte reperta prodierit. Sed hæc jam ſupra à me ſunt delibata.

Sed antequam diſcedamus ab Academicis noſtris, pauca quædam commemoranda habeo de Petro hoc Cornelio, quem dixi. Magnam ille ſibi meritis ſuis quæſiverat nominis claritatem, planeque regnabat in theatris, cum decoris ſui oblitus demittere cœpit animum ad leviſſimas ſcriptiones, ingenii ſui præſtantia minime dignas. Si quod enim felicibus auſpiciis exierat carmen ex Scholaſticorum exhedris, his ſe dabat interpretem, quos vix Operum ſuorum interpretes ferre debuiſſet. Præterea cum ad procudendam carminum ſuorum editionem, ea revocare inſtituiſſet ad incudem, in melius ea reformaſſe ſe ratus ſæpe depravavit, reclamante Thoma fratre, earumdem artium bene perito. Fuit præterea, quod in tanto homine miratus eſſes, parum æquum, parumque rectum ejus, de poëmatum, Poëtarumque excellentia judicium. Cohorrui equidem aliquando, cum candide fateretur mihi, non tamen ſine ingenua quadam verecundia, ſe Lucanum Virgilio anteferre: homo ſcilicet vulgi plauſus ſectari ſolitus, totusque ad ſecundas populi admurmurationes compoſitus, grandes illas, magnificas, & acutas aucupabatur ſententias, multitudini commovendæ idoneas; iis neglectis poëticæ artis virtutibus, quæ ſitæ ſunt in ingenioſa & prudenti inventione; in accurata conſtitutione ſuſcepti operis; in æqua partium diviſione ac conſenſione; in ſtyli dignitate per omnes partes diffuſa, & ad eas tamen ſubjectamque materiam accommodata. Parum ad hæc reſpexit Cornelius, nec ſatis perſpecta habuit, ſuoque delectatus artificio cætera contemſit. Adeo verum eſt, quod & nos alibi contra receptam vulgi opinionem auſi ſumus ſcribere, plures reperiri Poëtas eximios, qui tamen

men perrari ſunt, quam æquos & acutos Poëſeos exiſtimatores & judices. At magna certe laude dignum judico Cornelium, quod velut pertæſus plauſuum vulgi, quos ex theatrali opera, aſſentientibus univerſis, captare erat ſolitus, induſtriam ſuam convertit ad meliores uſus, Deique præconia carminibus ſuis celebranda ſuſcepit.

Circa hæc tempora venit ad me officii cauſſa Eduardus Bernardus Anglus, quem pauci hac ætate æquiparabant eruditionis laude, modeſtia vero pene nulli. Excipio tamen Thomam Galæum, Anglum alterum, quem utraque dote, & modeſtiæ & doctrinæ, non Bernardo tantum, ſed omnibus hominibus, quos quidem noverim, anteferendum puto. Is me nec de facie ſibi notum, humanitate, benignitate, omnibus officiis provocavit, & ad amorem ſui pellexit. Atque ea ſane in me conſtant illius beneficia, quæ, niſi turpiter ingratus eſſe velim, nulla ex animo meo dies obliterare poſſit.

Felicem mihi tulit hic idem annus amicorum proventum: Johannes enim Fontana, venuſtus ille & perargutus fabularum ſed paulo nequiorum Scriptor, cum velle me videre inaudiſſet Italicam Inſtitutionum Quintiliani interpretationem, ab Horatio Tuſcanella elucubratam, non liberaliter eam ad me tantummodo detulit, donoque dedit; ſed munus etiam exornavit luculento carmine ad me ſcripto, quo eorum inſectaretur inſaniam, qui ætatem hanc noſtram opponunt Antiquitati, atque etiam anteponunt. In quo Fontanæ ipſius candorem licet agnoſcere; nam cum inter ſuaviſſimos gentis noſtræ Scriptores locum teneat, maluit vel adverſus ſeipſum cauſſam dicere, quam meritis honoribus veteres Scriptores defraudare.

Idem mihi annus illuſtriſſimorum duorum Ducum & Parium Franciæ conciliavit amicitiam, vel potius confirmavit, Franciſci Roccafucaldii, & Franciſci Bellovillarii Santaniani, quorum ille ex Commentariis rerum, poſt Regis Ludovici XIII. obitum, in Gallia geſtarum, acerrimo judicio ſcriptis, & pereleganti ſtylo, qui nobilitatem præfert Auctoris, magnum ſibi nomen peperit. Nam in iis *Sententiis*, quas pervulgavit ſub *Axiomatum* nomine, pertinentque ad mores hominum, nihil eſt quod valde laudem: non enim ex nativo hominum ingenio & moribus integris, ſed ex naturæ depravatione & animi humani corruptela petitæ ſunt; ut quod generali vocabulo appellavit *Axiomata*, quaſi omni hominum generi æque conveniant, rectius illa improborum hominum vitiis dicenda ſint convenire. Quoniam autem abundare eum

videbam otio, valdeque delectari eruditis ſermonibus, inſerere eum Academicorum Francicorum choro vehementer optabam, remque communicaveram cum Laverna Fayetta, quam ille percolebat omnibus officiis, reſque ſuas ad ejus arbitrium referre ſolebat, & apud quam ſæpe fruebar ejus conſuetudine. At illa probare ſe quidem conſilium dixit; ſed quominus itidem probaretur à Roccafucaldio, obſtare quippiam, legem nempe illam Academicis impoſitam, concionis habendæ ad Socios ipſo inaugurationis die, & ad coronam doctorum hominum patentibus portis admiſſam; tam molli autem eum eſſe animo, & ad verba publice facienda cœtumque alloquendum remiſſo, tamque aurium oratione deliniendarum & demulcendarum inſueto, ut ſi ſex ſeptemve homines ad ſe audiendum vidiſſet coiiſſe, animæ defectionem eſſet ſenſurus. At Santa-

Pag. 94. nianus ille, quem ſupra dixi, poſtulaſſe à me, ut locus ſibi tribueretur in illo Sodalitio, quod olim Cadomi apud me fuerat inſtitutum, albo Academicorum Pariſienſium multo jam ante adſcriptus, felicitatem ingenii ſui, tum proſa, tum verſa oratione ſæpius probaverat; cumque accepiſſet aliquando, diem beatæ Virgini ſine peccati labe conceptæ ſacrum, anniverſario ritu, à Poëtis undecunque accitis, etiam propoſitis præmiis, ad podium Academiæ Cadomenſis celebrari; ipſe quoque in hac palæſtra induſtriam ſuam periclitatus, Lyrici carminis palmam tulit, magno ordinum omnium applauſu. Is vero nullam teſtificandæ ſuæ adverſum me benevolentiæ occaſionem hoc tempore prætermittebat.

Multum utebar hoc tempore Nicolao Melchiſedeco Tevenotio, & magnopere delectabar Collectaneis illis veterum Opuſculorum ad Geographiam pertinentium, quæ corradebat undique, Johannis Baptiſtæ Ramuſii diligentiam imitatus. Verumenimvero plus inde proveniſſet utilitatis in bonas literas, ſi non vellicatim & ſaltuatim, ſed certo & conſtanti ordine digeſta ea prodiiſſent. Quoniam autem Libellorum illorum nonnulli ex Linguis exoticis, & Arabica potiſſimum, in Gallicam converſi apparebant, horum ut editor, ſic & interpres habitus eſt Tevenotius, Linguarumque illarum peritus, atque hoc nomine in *Galliam Orientalem* relatus eſt à Paulo Colomeſio, cum tamen leviter admodum iis eſſet inſtructus, eorumque interpretandorum operam ipſi præſtarent Linguarum illarum peritiores quidam viri. Poſtquam ad Bibliothecæ Regiæ procurationem adſcitus fuit, habebat in animo conjungere in unum corpus omnes eos Auctores, qui de re militari ſcripſiſſent; quod in mentem quoque venerat Caſaubono, cum eidem muneri præfectus eſſet; ad idque

que copiam ſibi à me fieri voluit Aſclepiodoti Tacticorum, quæ olim ex Suecia Reginæ Chriſtinæ Bibliotheca deſcripſeram; & alterius præterea Libelli Græce itidem ſcripti, ejuſdem argumenti, qui Africani eſſe putabatur; vetuſtas enim Libri titulum eraſerat: hunc mihi jam olim communicaverat Jacobus Palmerius. Verum ſuſceptas ſpes præcidit inopina mors Tevenotii. Atque ipſe meus Africani Commentarius in Tevenotianæ Bibliothecæ diſtractione intercidit.

Feliciter tum quoque tractabat literas Orientis Bartholomæus Herbelotius, ex ejuſque congreſſu, quotiescunque eo frui poſſem, redibam doctior; nam & raro prodibat foras, & temporis ſui erat valde parcus, uti nec ego valde prodigus mei. Laborum autem ſuorum fructum omnem contulit in opulentum illud doctrinæ penu, cui *Bibliotheca Orientalis* titulum præfixit; & merito ſane: nam quæ ſparſim per infinita illa volumina, quibus Oriens ſcatet, diſſipata ſunt, nitide & accurate compoſita illuc congeſſit.

Amicus mihi quoque tum fuit, qui ſtudioſorum hominum amicum ſe ferebat, Vio Herovallius; literis ipſe quidem leviter tinctus, animo tamen in Literatos inſigniter proclivi & benefico, & ex priſcis ac pulverulentis Cameræ Computorum tabulariis, quæ pro Officii ſui ratione ſæpe & diligenter verſaverat, excerpta monumenta liberaliter ſubminiſtrare ſolitus poſtulantibus, unde locupletari poſſet veteris ævi memoria.

Nec præterire hic decet Adrianum Auzutium, variæ hominem & late diffuſæ per omnes diſciplinas eruditionis: nam & liberalibus artibus ac mathematicis præcipue erat apprime inſtructus. Nec multa tamen doctrinæ ſuæ edidit ſpecimina; at quæ exciderunt ei, & accurationem ipſius, & diligentiam, & ſingulare acumen teſtantur. Velut brevis illa Diſſertatio, qua Cometæ huius, qui Anno MDCLXIV. exortus erat, curriculum præſignare, & iter metari ac prædicere inſtituit. Et quoniam ſimile quippiam Cadomi attentaveram, cum in globo meo cæleſti per ſtationes, quas obiturus erat Cometa, circumduxiſſem filum, & amicis oſtendiſſem, resque eum, quem præmonſtraveram, exitum habuiſſet, prima mihi cura fuit adeundi Auzutii ſimulac redii Lutetiam, measque obſervationes cum ipſius obſervationibus, de quibus ad me ſcriptum erat, conferendi, quæ & plane viſæ ſunt conſentire.

Jobum Ludolfum, Æthiopicæ literaturæ parentem, videram olim & noveram Cadomi, cum Bocharti uteretur hoſpitio, eique Linguæ hujus præcepta traderet. Temporis autem lapſu obliteratam hanc, quæ inter

inter nos erat, notitiam renovavit ipſe, cum multis poſt annis Lutetiam ſe contuliſſet, compoſitis jam pluribus Libris, & ſingularis doctrinæ fama conſpicuus. Libenti itaque eum excepi animo, cum priſtinæ neceſſitudinis memor ad me officioſe veniſſet.

Opportunum hoc tempus viſum eſt, quo Mathematicis diſciplinis imbueretur Sereniſſimus Delphinus, iisque potiſſimum, quibus muniendarum urbium & arcium præcepta traduntur. Data hæc eſt provincia Franciſco Blondello, Regio Artium illarum Profeſſori, viro variæ Doctrinæ, & humanioribus quoque literis exculto, quemadmodum editis in vulgus ſcriptionibus luculenter approbavit. Is autem non obſcure præ ſe ferebat averſum à me animum, poſtquam in *Demonſtratione mea Evangelica* viſus eram de Geometriæ præſtantia ac dignitate nonnihil detraxiſſe. Sed facilius illi fuit contumaci nutu & diſtorto ore adſpernari ſententiam meam, quam ſolidis rationibus confutare.

An. 1677. Venit ad me interim triſtiſſimus de morte Antonii Hallæi, Præceptoris quondam mei, nuntius; eoque acerbior, quod ſimul nuntiatum eſt, agentem eum animam, oculisque jam in media morte natantibus, meminiſſe mei, & velut ſupremum mihi vale amantiſſimis verbis per internuntium dixiſſe. Quod jam & commemoravi ſupra & hic iteraſſe jucundum eſt. Miſerat autem ille ad me paucis ante menſibus *Miſcellaneorum* ſuorum Sereniſſimi Delphini nomine inſcriptorum exemplar, rogaveratque, ut ſuis illud verbis offerrem Illuſtriſſimo Principi, munusque ſuum dictis ornarem. Tunc autem detinebat me Lutetiæ gravis morbus, per quem nec licebat exire, nec aliter impoſitum mihi ab Hallæo negotium poteram exſequi quam per epiſtolam. Munus itaque miſi ad Delphinum, literasque adjunxi, quibus Hallæi prædicabam virtutem & doctrinam. Liberaliter reſpondit humaniſſimus Princeps; nec ab inſtituto diſceſſurum me puto, ſi & ſcriptam à me hac de re epiſtolam, & reſponſionem, quibus Hallæi continetur laus, hic repræſentem. His igitur verbis eum compellavi: *Antonius Hallæus, Præceptor quondam meus, dum in ejus eſſem contubernio, cum omni genere doctrinæ, tum maxime poetica facultate florebat. Ego autem ita illi in diſciplinam traditus eram, ut quoad liceret ab optimi & eruditi viri ore penderem, magnoque audirem ſtudio molles ſuos & facetos verſus mihi ſæpe recitantem. Quibus ſic efficiebar interdum, ut vix excepti auribus jam inſiderent memoriæ, meque ad ſtudia, cæterum haudquaquam tardum & languentem, vehementer acuerent. Is vero exacta nunc ætate, & à literariis laboribus ad otium devexa,*

Pag. 11. 12.

An. 1675.

vita

vitæ in amœnioribus diſciplinis placidiſſime actæ, partarum laudum memoria fruitur:
Sicut fortis equus, ſpatio qui ſæpe ſupremo
Vicit Olympia, nunc ſenio confectu' quieſcit.

Nec turpem tamen ſenectutem, aut cithara penitus carentem degit. Dum enim lucubrationum ſuarum recognitione oblectat animum, victus amicorum, meiſque adeo precibus, eas quoque in unum colligere & in lucem dare vix tandem inſtituit. Neque id profecto, quæ viri modeſtia eſt, ab eo impetraſſem, niſi intextis, quæ illuſtriſſimo tuo nomine inſcripta ſunt, carminibus, ſui adverſum te cultus & obſervantiæ perenne monumentum exſtare voluiſſet. Peto igitur abs te, ut quem ipſius verbis offero tibi Poëmatum illorum Libellum, pro ſingulari tua humanitate, comiter & benigne accipias, atque inter commentarios tanquam hoſpitem admittas. Hoc ſi feceris, ſpero futurum, opto quidem certe, ut per quem plurimum profeciſſe me agnoſco, per hunc ipſum tu quoque non parum proficias. Vale. Lutet. Pariſ. IV. Eid. Mart. MDCLXXV. Cui epiſtolæ reſpondit Sereniſſimus Delphinus in hunc modum: *Cum tu ad me Antonii Hallæi, Præceptoris quondam tui, Poëmata miſiſti, rem feciſti mihi longe gratiſſimam: doctorum enim virorum Lucubrationibus evolvendis plurimum delector. Nullus dubito, quin ejus magna ſit in poetica facultate præſtantia, quo duce ad Parnaſſi culmen perveniſti. Pro tam inſigni munere tu velim ei gratias agas meo nomine, & ſignifices, quidquid ſucciſivi temporis à conſuetis laboribus mihi ſupererit, id omne in legendis ipſius ſcriptionibus me libentiſſime collaturum. Valetudinem tuam cura diligenter; nihil mihi gratius facere potes. Sic enim habeto, te mihi eſſe longe cariſſimum; eoque etiam fore cariorem, ſi me à te amari intellexero.*

Cum quadrageſimum ſextum ætatis agerem annum, parendum tandem vocantis Dei nutibus eſſe duxi, & ne viderer contra ſtimulum diutius calcitrare, Eccleſiæ non externum tantum aſſumendum eſſe cultum & ſpeciem, quod ab annis aliquot præſtitum fuerat à me, ſed jugo etiam colla ſubmittenda, ut ſacris Ordinibus illigari me curarem. Cumque in rebus agendis, iiſque præſertim, quæ pertinent ad vitæ inſtitutum, graviorisque ſunt momenti, mihi ſemper viſum ſit opportunum diu deliberare, deliberata vero feſtinanter exſequi, decretum apud me eſt poſt tot annorum conſultationem, in rem tandem quam ocyſſime conferre ſuſceptum lente conſilium. Jam diu enim à Franciſco Harlæo, Rothomagenſi Archiepiſcopo, Tonſura, ut vocant, clericali fueram initiatus; minoribus vero Ordinibus aliquanto poſt à Franciſco Neſmondio, Epiſcopo Bajocenſi, ad cujus ditionem pertinet Cadomum

patria

patria mea. Dedi igitur operam, ut Summi Pontificis beneficio liceret mihi ad ſacros promoveri Ordines, non ſervatis iis intervallis, nec obſervatis temporibus, quæ præſcripſit lex Eccleſiæ. Poſt pias igitur exercitationes, per tres continuos dies res adminiſtrata eſt opera Claudii Auvrii, Conſtantienſis Epiſcopi. Totum deinde menſem impendi ſacris ritibus condiſcendis, quos poſtquam uſu frequenti inſuefactus ſatis percepiſſe mihi viſus ſum, tum primum denique ſacris ſum operatus ad tumulum ſanctæ Genovefæ, (cujus in civitate Pariſina ſumma veneratio eſt) in crypta ſubterranea; futurum ſperans, ut ſanctiſſimæ Virginis patrocinio bene mihi verteret recens in me collatum ſacerdotium, ad Dei gloriam, meamque ſalutem. Jam diu enim pio in ſanctæ Virginis cultum ferebar ſtudio: nec ullus ab hoc tempore prætermiſſus eſt annus, quo anniverſario ejus recurrente feſto ſacra non peregerim ad ejus aram, quoad per valetudinem licuit, quod gravi primum morbo, ac deinde ſenectutis imbecillitate debilitatus, poſtremis hiſce annis facere intermiſi. Ac profecto, quod me ſupereſſe ad hanc diem paſſus eſt omnipotens Deus, quod vitales auras traho, depulſo ferali illo morbo, quo ante paucos annos oppreſſus, jamque depoſitus, ac pene conclamatus jacueram, totum id acceptum referre debeo optimæ patronæ præſidio & tutelæ, quam in ſummo hoc meo diſcrimine imploravi humili obſecratione ac prece, nec ullo meo merito impetravi.

Circa hæc tempora attulit ad me numiſmata antiqua aliquot, argentea & aurea, optimæ notæ, Judæus quidam nomine Salucius, rei nummariæ veteris non imperitus. Venundabat ea quamplurimo, neque ſane immerito, cum nihil ei ſuppeteret aliud, præter negotiationem hanc, unde vitam tolerare poſſet. Cumque vultu & oculis, ac ſermonibus etiam, ſingularem animi præ ſe ferret candorem, non longe eum abeſſe credidi à regno Dei; ac futurum porro certo ſperavi, ut diſcuſſis Judaiſmi tenebris ad lucem poſſet oculos aperire. Nec mea me ſpes fruſtrata eſt; nam reluctans primum, & adverſus monita mea & argumenta repugnans, dociliorque demum factus, Chriſti jugum in ſe recepit. Luſtratum hunc igitur per me ſalutaribus aquis de ſacro fonte ſuſcepit Carolus Sammauræus Montauſerius, nomenque illi ſuum impoſuit.

Cum autem poſtremis hiſce temporibus tota ferali bello arderet Europa, ſanctam Virginem Genovefam ſupplici carmine allegavi ad Deum, quæ pacem expoſceret, præſenſque afflictis Chriſtianorum rebus ferret ſubſidium. Nec abs re futurum opinor, precationem noſtram oculis pii Lectoris ſubjicere: *Pro-*

Prodeas ſummo, Genovefa, cælo,
Auream ſtellis radiata frontem,
Et Pariſinos propius reviſe
Candida colles.
Si tuum ſupplex, redeunte Jano,
Limen anguſtis terit uſque portis,
Et coronatas pia turba menſis
Ponit acerras.
Si tua flamen trabeatus æde
Exiens nudo pede ſaxa preſſit,
Cum triumphali ſpaciata pompa
Compita luſtras:
Dumque devoto decus ore Myſtes
Namptodorenſis celebrat puellæ,
Prona ſub ſacro poſuere cives
Colla feretro:
Hæc tibi nunc ſint pia facta curæ:
Nunc vicem votis memorem referre
Tempus, & torva decorare vinctos
Caſſide crines.
Scande ſublimes animoſa currus,
Et Patris ſummi trifidum rubente
Impias dextra domitura gentes
Arripe telum.
Barbare circum coëunt phalanges;
Deſerit nigras Alemannus Arctos,
Auſus Hiſpanis equitare campis,
Imminet Anglus.
Inſtitor merces Oriente partas
Deſtinat Francis Batavus ruinis,
Hæc datæ quondam miſero ſalutis
Præmia reddens.
Scabra detergit ferus arma miles;
Cotis affrictu juveneſcit enſis;
Jamque deſueto ſteterunt minaces
Vertice criſtæ.

Diva, quid ceſſas? nec adhuc coruſcos
Nube candenti jacularis ignes?
Oris aut flatu valido Sicambra
Eſſeda vertis?
Eſt tamen quod te potiore voto
Poſtulem, Virgo: precibus Tonantem
Poſce, diſcordes populos beato
Fœdere jungat.
Det bonam cælo remeare pacem;
Æquitas quam mox reducem ſequatur;
Nec fides abſit retegens ſoluto
Pectora peplo.
Nata ſupremi Pietas Parentis,
Perditos mores hominum refingens
Advolet, noſtris animisque ſacros
Ventilet æſtus.
Illa damnoſo tumidum furore
Imbuat ſenſu meliore pectus:
Is gravi preſſum quoque me veterno
Excitet ardor.
Me piget priſcis cruciare mentem
Amplius libris, ſtudioque ductam
Antelucanos operariorum
Ferre labores.
Jam petor cælo: quid adhuc doloſæ
Spes diu terris retinent morantem?
Eximar curis, & agente curas
Eximar ævo.

Alnetum, nobile oppidum, duodecim milliaribus Cadomo diſtat verſus Auſtrum. Oppido adjacet Abbatia Ciſtertienſis Ordinis, cui fiduciario jure præfuerunt ingenio, ſcriptis, & pietate illuſtres duo Abbates, Johannes Bertaldus, & Johannes Petrus Camuſius, quorum hic Bellicenſis Epiſcopus fuit, ille Sagienſis. Vacanti ei hoc tempore, per mortem Caroli Furnii, præfecit me Rex beneficentiſſimus. Nec eam tamen mihi, niſi poſt longum tempus adire licuit, abſoluto ſtudiorum Sereniſſimi Delphini curriculo, tum ſcilicet cum de ejus nuptiis cogitari cœptum eſt. Tranſacto igitur à me in Aula toto decennio, & reviſendæ patriæ facultate mihi conceſſa, Cadomum primum, ac deinde Alnetum veni: cujus

An. 1678.

jus ruris deliciis vel primo adſpectu ita captus ſum, ut nihil unquam alſius, nihil amœnius vidiſſe me meminerim; ea eſt collium, vallium, nemorum, pratorum, camporum, fontium, rivorum, hortorum, procerarum & virentium arborum, vel ſparſim ſurgentium, vel in longiſſimos verſus aſſitarum varietas: ſumma ad hæc ſalubritas aëris, ſuaviſſima tranquillitas loci: ut ſi ſeceſſus ad arbitrium meum parandi facultatem mihi tribuiſſet Deus, non ad aliam faciem eum confinxiſſem. Non fruſtra igitur, nec per poëticam licentiam, ſed ex rei veritate Tempe hæc carminibus meis ita celebravi:

Tibi grates, zephyris hoſpita tellus,
Tibi laudes cano, florum ſacra mater:
Tua tandem, tua viſo repetito juga curſu:
Studiorum pia nutrix, Pariſinos
Strepitus huc fugienti nemus altum
Bona præbes, & amica recreatum lavis unda.
Potes acres animi pellere curas,
Relevas ingenii tædia feſſi,
Simul atra recubantem corylorum legis umbra.
Mihi robur vegetum læta miniſtras.
Tua cum pectoribus ducitur aura,
Subit intus reparatos juvenilis vigor artus.
Neque fulmen, neque fœdus ruit imber;
Neque frigus, neque fervens nocet æſtas;
Tua naſcens juga Phœbus meliori linit auro.
Tua Muſæ faciles antra frequentant:
Salientum Satyrorum pede pulſos
Dea colles jaculatrix ſinuato quatit arcu:
Per amœnos ſpoliari juvet agros.
Date luſus, mea Tempe, date ſomnos,
Vitrea qua per opacum levis Vdo ſtrepit urna.
Novus anni ſtitit his me tepor oris:
Neque linquam loca mœrens prius iſta,
Abigat quam Tegeæ glacialis rigor Vrſæ.

Carminis hujus novitas, recentioribus Poëtis neglecti, vel fortaſſe propter difficultatem formidati, cujus unicum exemplum ſuppeditavit Horatius, multorum ad imitandum commovit induſtriam, quos pene omnes

collocatæ infeliciter operæ pœnituit. At ejus dulcedine captus Lantinus, Divionenſis Senator, in Muſicis egregie exercitatus, modos addidit tantæ ſuavitatis, ut multum decoris hinc acceſſerit verſiculis meis, mihique de iis ipſe placuerim. Nec pigebit aliud hic quoque carmen ſubjungere, quo agri hujus amœnitatem, & præterfluentis Vdonis, puriſſimi & frigidiſſimi fluvii, delicias expreſſi, cum ad Nicolaum Heinſium ſcriberem, Danielis Heinſii nobilis Poëtæ non degenerem filium:

Ergo-ne æternis agitemur, Heinſi,
Fluctibus rerum, dubiæque ſortis
Aura nos ſemper maleſida cæco
Turbine verſet?
Jam ſatis longos patimur tumultus;
Jam decem Titan reparavit annos,
Vana me poſtquam patria carentem
Detinet Aula.
Lege non illa Phrygias paciſcar
Attali gazas, Aſiæque campis
Aurifer quidquid trahit in rubente
Hermus arena.
O ubi molles Cadomi receſſus?
Quis mihi longe vetus hinc ſodalis
Obviam prodit, reducique lætus
Montis acuti
Monſtrat optatum digito cacumen
Luſibus quondam loca ſacra noſtris,
Cum darent certis faciles diebus
Otia Muſæ?
O ubi quondam mihi nota pubes,
Atque defeſſæ juvenum choreis
Olenæ Nymphæ, levibusque rura
Cognita Nymphis?
Illa vitales mihi lucis auras
Præbuit tellus, eadem ſepulcro
Oſſa componens cineri ſupremus
Reddat honores.
Sin eas ſedes mea ſors negarit,
Tum meæ quæram requiem ſenectæ
Hic ubi lætas fluit inter alnos
Frigidus Vdo.

Monte

Digitized by Google

Monte qui primum ſaliens propinquo
Roſcidis murmur meditatur antris,
Et coloratos querulo laceſſit
Rore lapillos.
Mox citas lætis vagus eſculetis
Colligit lymphas, tumidusque fluctu
Olenam patrem petit, & minaci
Provocat unda.
Annuo fontem celebrans honore
Ludit exſultim petulans juventus:
Virgines adſtant, hilarique ſolvunt
Ora cachinno.
Nec puellares animos voluptas
Sola prolectat: venerantur amnem,
Et ſatas circum ſalices amœnis
Floribus ornant.
Veſtit umbroſas rudis herba ripas;
Stagna pellito pede tranat anſer;
Piſcis incaſſum ſaliens tenaci
Ducitur unco.
Inde paſtorum reſonant cicutæ;
Lucidum tergo gerit agna vellus;
Explicat longum latus inter altas
Vacca geniſtas.
Ipſe Pan ſpreto veniens Lycæo
Sæpe formoſam Pityn in remotis
Rupibus cantat, ſua jam nec illi
Mænala curæ.
Illa præ cunctis mihi ridet ora;
His amem lentus jacuiſſe ripis,
Floreos inter recubans beati
Ruris odores.
Hinc meo nectam capiti corollas:
Non mihi quavis placuere flores
Velle decerpi, neque lectus omni
Ceſpite ramus.

Hos

Hoc carmine grates referre conatus ſum Nicolao Heinſio, cum Virgilium novis curis diligenter à ſe recognitum, & nitidiſſimis formis impreſſum ad me miſiſſet, ſuaviſſimasque literas, velut mantiſſam, adjunxiſſet muneri ſuo. Quæ cum mihi ſpem oſtentarent adipiſcendæ amicitiæ tam excellentis viri, mihi certe non defui, nec committendum duxi, ut, quod ipſe beneficium ambire debueram, id ultro oblatum adſpernarer.

Poſtquam deguſtavi ſemel Alnetani ruris delicias, cum inde me exigeret adventantis hyemis tempus, ſummo illuc recurrebam ſtudio ſingulis quibusque annis ad primum hirundinis volatum, & cantum philomelæ, totasque æſtates tranſigebam in dulciſſimo otio, noctesque & dies verſabar in exquiſitarum doctrinarum meditatione, non alias tam quietam tamque beatam ſtudiorum ſedem nactus. Inde prodierunt *Alnetanæ noſtræ Quæſtiones*, quibus perdifficilis argumenti aſſumſi tractationem, de Rationis & Fidei concordia; quæ partes eſſe debeant Rationis in ſuſcipienda Fide; uſque quo pertinere debeat Fidei in Rationem imperium. Tum etiam clariſſimis docui exemplis, nihil tam alienum à ſenſu communi, vel ad credendum, vel ad agendum, proponi nobis à ſancta noſtra Religione, quorum dogmatum & præceptorum, vel conſimilia, vel etiam à fide moribusque hominum magis aliena, gentes optimis inſtitutis temperatæ vel non crediderint, vel in uſum conſuetudinemque non receperint; propterea que nullam ſupereſſe cauſſam, cur ea ab impiis hominibus repudientur. Hinc prodiit & *Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*, qua Sectæ ejus vanitas tam certis documentis patefacta eſt, ut, cum nuperus ille factionis hujus propugnator Petrus Sylvanus Regiſius refellere eam inſtituiſſet, non aliter expedire ſe potuerit, quam poſtquam verba mea, quæ referenda ſibi erant, falſa interpretatione adulteraſſet: adeo ut argumentationi meæ reſponſionem opponere ſe ſimulans, ſibi ipſe dolo malo, ſed inani calliditate reſponderit.

Vtraque autem hæc Lucubratio, & qua Fidem cum Ratione in concordiam adducere, & qua Philoſophiam Carteſianam oppugnare conatus ſum, partes erant majoris Operis, quod informaveram animo, & cujus deſignationem hic adumbrare non erit præter ſuſcepti operis rationem. Ex puerili inſtitutione, quæ tradi ſolet in Scholis tam acer inſederat intimis meis ſenſibus amor & exiſtimatio veteris Philoſophiæ, ut ancillari ei humaniores literæ jam inde mihi viſæ ſint. Hac cupidine productus ſum ad cognoſcendas Sectas priſcorum illorum Philoſophiæ Antiſtitum, quæ à Diogene Laërtio ſunt explicatæ. Quæ ſcriptio etſi tumultuaria opera elucubrata eſt à Diogene, nec ea accuratione, quam poſtulabat momentum

rei

rei ac dignitas; ea tamen utebar tanquam promtuario quodam, unde pretioſæ ſupellectilis partes pro tempore proferri poſſent. Acceſſit Menagii commentarius, quem ille cum optaſſet à me recognoſci, & ad examen revocari, folia ad me particulatim miſerat per veredarios, ſimul atque è prælo exierant; quæ diligenter à me perlecta, & cum aliorum collata obſervationibus, intimam mihi præbuerant hiſtoriæ philoſophicæ notitiam. Tempore ab hoc nullum mihi ſuſceptum eſt iter, nullum mihi ſepoſitum ſucciſivum tempus, nulla ſtudiorum inſtituta ratio, quin comitem adhibuerim Laërtium, partemque commentationum mearum ſibi vindicaverit Philoſophia. Quæ cum ipſa nullis contineatur finibus, & ultra mundi ipſius atque ævi metas evagetur in immenſum; mens autem humana in anguſtum coacta, & humi depreſſa, denſiſque obducta tenebris, in claram lucem crepere, arduosque veritatis apices ratione ſua ſubnixa conetur apprehendere, quærendum mihi propoſui, quouſque viribus illa ſuis ſeſe poſſet attollere, quænam illi petendæ eſſent à Fide ſuppetiæ. Diu multumque, nec injucunde ſane, me exercuerunt præclara hæc ſtudia, Opusque meis congeſtum & elaboratum curis in magnam excreſcebat molem; ſed utilius id & ad vulgi captum accommodatius fore decrevi, ſi ſecaretur in partes, & ad certa capita referretur. Hinc prodierunt *Alnetanæ* illæ *Quæſtiones*; hinc & *Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*. Ac plura porro prodiiſſent, ſi non exaruiſſet hac ætate bonarum literarum amor, plusque perverſis imperitorum hominum præjudiciis, quam ſinceræ veritati tribueretur.

Indidem ex Alnetano manavit Opus noſtrum *De ſitu Paradiſi terreſtris*; cujus inventionem, neque mihi, neque Bocharto ſed antiquioribus viris deberi declaratum à me eſt. Venit hinc etiam ſcriptio noſtra *De navigationibus Salomonis*; quæ quæſtio infinitis vexata eſt Interpretum diſputationibus. *Notæ* quoque *noſtræ in Anthologiam Epigrammatum Græcorum*, non dedita quidem opera, ſed fortuito ex Alnetano ſunt exortæ, Georgii nimirum Grævii rogatu. qui ejus parabat editionem, cum intellexiſſet ex Emerici Bigotii literis, multa me haud ſpernenda ad oram codicis mei adtexuiſſe. Provenerunt inde etiam *Origines Cadomenſes*, quarum diſquiſitio à multis attentata, nec feliciter ſane, à cæteris deſerta, varie me exercuit, & à conſuetis amœnioribusque ſtudiis abſtractum, in mediam barbariem & carioſa tabularia demerſit.

Hujus Libri ſcribendi hanc mihi occaſionem fors obtulit. Viderat in *Capitularibus Caroli Calvi*, & in *Vita Aldrici Cenomanenſis Epiſcopi* à Baluſio

Digitized by Google

Baluſio editis, Johannes ille Blæſius Quæneus, ſupra à me laudatus, in numero pagorum Inferioris Normaniæ recenſeri in Comitatu Bajocenſi Ottingam Saxoniam, inter pagos Bagiſinum & Oxmiſum. Ex ſitu loci conjectavit Cadomum ſignari hoc nomine, mentemque ſuam Segræſio aperuit, qui non ut conjecturam & ſuſpicionem, ita ut proponebatur à Blæſio, ſed tanquam rem certam & indubitatam arripuit, & ad me ſcripſit repertam eſſe tandem veram patriæ noſtræ originem. At non ego credulus illis; req; attentius expenſa agnovi neutiquam hic urbes notari, ſed pagos, hoc eſt, tractus parvasque regiones. Hinc oborta inter me & Blæſium diſquiſitio de Originibus Cadomenſibus, ad quas eruendas illum, quem diligentem & ſagacem cognoveram, magnopere impellebam. Excuſabat ille ſenectutem ſuam, qui octogeſimum quartum agebat annum. Ego contra Catonis opponebam exemplum, qui hoc ipſo ætatis ſuæ anno Romanarum originum opus contexebat. Nec diſceſſit tamen Blæſius à pertinacia: hoc tantum pollicitus eſt, ſi id in me laboris ſuſciperem, quidquid auctoritate poſſet, vel ſtudio, vel conſilio, ad Operis abſolutionem vel ornamentum conferre, diligenter ſe præſtaturum: & præſtitit ſane; nam & loca, & parietinas, & tabularia perluſtrabat velut ad præſcriptum, ſenes ipſos conſulebat de veteris ævi memoria, omniaque ad me accurate referebat. Sed neque veteris amicitiæ officiis defuit Nicolaus Munſterius, Prætor Cadomenſis: miſit enim ille ad me in Alnetanum ingentia duo & luculenta Actorum urbanorum volumina; non valde antiqua illa quidem, ſed quibus deſcripta continentur, quæcunque poſt clades Anglicanas & incendia, bonorum civium diligentia recuperari potuerunt. Illuc quoque miſſus eſt ad me codex Actorum Cadomenſis Academiæ ſive Vniverſitatis ducentis abhinc annis collectus & digeſtus à Petro Monnerio Enauderiano, viro de hac Academia præclare merito. Nec ſtudia noſtra neglexerunt municipum noſtrorum quam plurimi, qui veteres Scribarum forenſium & Libellionum tabulas officioſe ſubminiſtrarunt. In quibus evolvendis, haud minus quam in verſandis piſtrini molis, multo tempore ſumus defatigati.

Profluxerunt ex iiſdem fontibus Alnetanis Carmina varia, non tam œſtro poëtico mentem intus agitante profuſa, quam ridentis locorum naturæ incitamento expreſſa. Quamobrem inter ærumnoſæ ſenectutis incommoda non poſtremum illud pono, quod tardum me & ad ſubeundas itineris hujus moleſtias plane ignavum fecit; adeo ut non ſine angore poſſim priſtinas illas ſuavitates reminiſci, ac cogitare porro iis mihi deinceps penitus eſſe carendum.

Dum

Dum his commentationibus intendebam animum in Alnetano, excurrebam tamen identidem in alterius generis ſtudia, quibus aperta & commoda cæli facies, & patentes divitis naturæ ſinus præbebant materiam. Nam ſi quando ſpectanda ſe dabant Solis & Lunæ deliquia, obſervabam ea diligenter, adhibitis inſtrumentis Aſtronomicis ab Ægidio Macæo olim in hos uſus fabrefactis. His Alnetani Poli altitudinem eſſe deprehendi graduum XLVIII. minutarum partium LVIII. ſecundarum XX. cum ex Macæi obſervationibus intellexiſſem Polum Cadomenſem altum eſſe gradus XLIX. minutas partes X. ſecundas XXX. Inſtrumentum illuc afferri curaveram, recens inventum, quod Stateram aëris merito appelles, de eorum genere, quibus ex argenti vivi libramento pondus aëris cognoſcitur; & aliud quoque, quo calor aëris exploratur: huic Thermometri, illi Barometri nomen fecerunt. Quærendum præterea mihi propoſueram, ſi qua induſtria inveſtigari poſſit, quantum inſit humoris in aëre, ut ita omnis ejus temperatio accurate percipi poſſet. Eorum qui in hac domo religioſum ſectabantur inſtitutum, nonnulli addicti erant machinali ſcientiæ, mecumque varia comminiſcebantur artificia, quibus certa & commoda *Hygrometra* parari poſſent: hoc enim ipſis nomen tribui poſſe video. Nec ea quicquam attinet pluribus deſcribere. Alia tantum duo inſtrumenta, à me excogitata ad alios uſus, videntur commemoratione digna; tum propter inventionis novitatem, tum propter utilitatem. Horum unum eſt ſimpliciſſimæ ſtructuræ, & facillimi uſus: cujus ope in quacunque area, etiam inæquali, & quantumvis ſcabra & ſalebroſa, nullo negotio, vel à puero ſolare horologium deſcribi poſſit. Alterum fuit hujuſmodi, cum apertiſſimus eſſet locus, in quo eramus, & ventis undique perflaretur, & ſæpiſſime quæreretur inter nos, an intumuiſſet vis heſterni aut pridiani venti, an remiſiſſet, digna mihi res viſa eſt attentione & inquiſitione, ſi qua ratione venti flatus omnes atque motus revocari poſſent ad menſuram & calculum. Cumque rem diu multumque verſaſſem animo, ejus conficiendæ viam iniiſſe mihi viſus ſum. Lutetiæ ſedem poſuerat ante aliquot tempus Anglus quidam, nomine Hubinus, vir ingenioſus, atque hujuſmodi machinationum peritus opifex & induſtrius. Hominem adii, & ſimul atque de vento certis librando ponderibus, ſuiſque numeris admetiendo injeci ſermonem, ipſa res ei primo, reique mentio cachinno digna viſa eſt, ſeque per deridiculum illudi cenſuit. Ego deſcriptam à me machinæ figuram depromſi, in qua venti vis, haud ſecus quam in trutina facile librari poſſet: *Anemometrum* dicere poſſes. Hoc quidquid erat at-

tente à ſe circumſpectum ſuffragio comprobavit ſuo, & in opus conferre ſe velle dixit; & feciſſet, niſi machinamenti jam inchoati abſolutioni mors prævertiſſet.

Contigit hoc tempore præter exſpectationem meam, ut aliqua mihi ſuborta ſit controverſia cum Petro Poſſino, è Societate Jeſu, de literis præclare merito. Cognoveram enim notas aliquas ab eo nomini meo fuiſſe inuſtas, quod revereri cæteroquin & colere ſe profitebatur, cum de origine Herodis Magni Aſcalonitæ diſputaret in ſcriptionibus quibusdam ſuis. Quod poſtquam amice conqueſtus ſum cum clariſſimo Fermatio Senatore Toloſano, amico utriuſque noſtrum, factum Poſſinus excuſavit apud me per epiſtolam, tam prolixæ adverſum me voluntatis ſignificatione inſignem, ut levis hæc altercatio vere fuerit amoris redintegratio. Et quoniam argumenti ipſius explicatio literis noſtris continetur, quæ palam exſtant, plura hic congerere ſupervacaneum eſt.

Sed antequam diſcedam à ſcriptionum mearum hiſtoria, inſtitutæ hujus narrationis ordo poſtulat, ut de aliis quoque nonnullis hic diſſeram, in quibus multum quoque à me operæ poſitum eſt. Jamdiu erat, cum inchoaveram Opus novi argumenti, in re pervulgata quidem, neque tamen antehac noſtris literis illuſtrata, *de commercio & navigatione Veterum*, plurimaque inobſervata ad hanc diem collegeram ſucciſivis horis per otium, animadverſione digna. Rudis adhuc quidem moles erat & indigeſta, vernaculoq; ſermone deſcripta: quæ tamen, ſi cultura acceſſiſſet atque ordo, in opus aſſurgere poſſit, nec inutile, nec contemnendum: vacuitas modo contigiſſet à gravioribus ſtudiis, quorum materiam dies ſuppeditat. Atque ea nobis deinde Dei beneficio conceſſa eſt.

Cum primum autem ad commentationem hanc animum appuli, jamdudum moliebar grandius quiddam, quo præ cæteris ſtudia omnia mea, meditationes omnes referrem; ad interpretandam nimirum, illuſtrandam, & exornandam Scripturam Sacram. A prima quippe mea adoleſcentia, tanta mihi inſedebat Libri hujus, vel propter divinitatem reverentia, vel propter dignitatem & meritum exiſtimatio, ut quamvis in mathematicis artibus, vel humanioribus diſciplinis alacriter exſultaret juvenilis meus animus & laſciviret, haud cunctanter tamen recurreret ad divinos codices; quaſi peregrinaretur in aliis, domicilium in his poſuiſſet. Nec ulla tamen mihi tum erat Ebraicæ Linguæ notitia, nec ultra Vulgatæ interpretationis anguſtias diligentiam meam proferebam. Quos poſtquam cancellos tranſilii, & acceſſi ad ſacros fontes, jam alius ſe prodidit ori meo divinorum hauſtuum ſapor, cæleſtiaq; myſteria

ſine

ſine velamine intueri mihi viſus ſum, proque eo quem aſſidue laborare aſſecutus ſum librorum uſu, deprehendi volumina hæc ſacra, etſi illis non ineſſet ea divinitas, quam his contineri certa credimus fide, & ipſo pene ſenſu cognoſcimus, tamen vel propter antiquitatem, vel propter ingentem ſingularium, magnarum, & mirabilium rerum copiam, quæ ex immenſo hoc penu, nec aliunde peti poſſunt, digniſſimos eſſe, in quibus condiſcendis & cognoſcendis omnem curam, ſtudium, meditationem & vigilias conſumerem.

Repetamus nunc vero ordinem temporis: Præconem Evangelii Alençonii tunc agebat Carolus Ruæus, è Societate Jeſu, veteri mihi amicitia addictus. Scripſit ille ad me in Alnetanum, exortam eſſe controverſiam inter ſe & Benedictum, Calvinianarum partium Miniſtrum, de loco quodam libri *Nehemiæ*, quem in Genevenſi interpretatione deformatum, & adulteratum, atque à nativo ſenſu deflexum palam aſſeveraverat. Ad officium ſuum pertinere duxit Benedictus, vir cæteroquin acutus, nec indoctus, diluere crimen & falſitatis ſuſpicionem à congerronibus ſuis removere; propterea que grandem ad Ruæum ſcripſit Epiſtolam, quam hic ſolida reſponſione confutavit; & utramque ad me continuo miſit epiſtolam, rogavitque, ut eas pellegerem attente, diſputationemq; ipſam & diſputandi argumentum ad arbitrium meum revocarem. Roganti morem geſſi, remque in quæſtione poſitam expendi accurata diſſertatione, quæ publicis uſibus permiſſa eſt. cap. 8. v. 8.

Non multo poſt, Anno ſcilicet MDCLXXXIV. venerunt ad me literæ in Alnetanum à Franciſco Maſcarenia, Comite Coculini, è primaria Luſitaniæ nobilitate. Traditæ illæ fuerant Vlyſſipone, clariſſimo Johanni Baptiſtæ Torciaco, & ad Johannem Baptiſtam Hamelium à Torciaco Lutetiam tranſmiſſæ, à quo eas demum accepi. His literis ſignificabat Coculinus, decantatum à ſe carmine Latino Panegyricum Ludovico Magno Galliæ Regi, & in eum inſertum quidpiam, quod ad nominis mei decus pertineret: cujus ne neſcius eſſem, datam à ſe operam, ut ad me Poëma hoc perferretur; ac valde id cupere ſe, & à me contendere, ut aliqua inter nos jungeretur amicitia. Tum ea ſubjunxit, quæ malo ipſius verbis quam meis referre: *Gaditanus olim quidam*, inquit, *T. Livii fama permotus, ad eum viſendi gratia in Vrbem veniſſe fertur. Ego vero hæc animi mei pignora (Panegyricum) præire ad te volui, brevi quoque venturus, ſi me dignum judices, quem ames.* Sed tamen voluntati huic defuit eventus, nec in Galliam omnino veniſſe Coculinum puto.

Feralis fuit hic annus Johanni Eudæo Presbytero, Franciſci Mezeræi

 fratri,

fratri, cum jam octogenario major eſſet. Is ſingulari ſua virtute, & ardentiſſima pietate, me ad ſui amorem & admirationem jampridem allexerat. Inanem hic ſumerem operam, ſi laudes perſequerer hominis, quem infiniti ad promovendum Dei cultum, & animarum procurandam ſalutem ſuſcepti labores, ac piiſſimæ etiam & utiliſſimæ ſcriptiones, & Deo carum & Eccleſiæ venerabilem effecerunt.

Hujus viri ſanctitatem, dum in vivis eſſet, ſumma proſecutus ſum obſervantia; & ſive privatim ejus fruerer colloquio, ſive concionantem audirem, acres pectori ſubdere ſentiebam ad pietatem faces & languentem excitare. Memini me autem aliquando per eos dies, quibus mortem Chriſti pia recordatione celebrat Eccleſia, ita ejus adhortatione fuiſſe incenſum, ut in has querelas eruperim:

Quis opacam novus horror tenet æthram?
Quid Eoa refugus Sol latet umbra?
Et amicam trepidanti negat orbi dare lucem?
Deus, eheu! Deus, alta trabe pendes:
Venerandum rubus aſper caput ambit:
Tibi circum laniatos rigat ater cruor artus.
Fera cernens patientem mala natum,
Oculos in media morte natantes,
Veteres corde remittit miſeratus Pater iras.
Tibi nigræ patuerunt loca Lethes;
Tenebroſus venientem tremit Orcus:
Ita Mundi domitorem moriendo domuiſti.
Nova lux en redivivi micat ore:
Super alas Aquilonum gradienti
Tibi plaudit, tibi cantat ſuperorum chorus omnis.
Perituræ reparator bonæ gentis,
Patefac exſulibus limen Olympi.
Patriam nos repetentes tua cælo vehat aura.

Indictis ad Sangermanum Comitiis Eccleſiaſticis, pro veteri more, hoc Anno, qui nonageſimus quintus fuit ſupra milleſimum & ſexcenteſimum, illuc ſuffragiis Provinciæ Rothomagenſis delegati ſumus, cum jam in ſacrum Epiſcoporum ordinem fuiſſem adſcitus, ego, & Maturinus Savarius Epiſcopus Sagienſis. Præfuit huic Conſeſſui Franciſcus Harlæus Archiepiſcopus Pariſienſis, qui eo poſt tres menſes ſoluto repentina morte exſtinctus eſt.

Poſtquam

Poſtquam compedibus aulicis fueram exſolutus, liberiorque ſtudiis meis patuerat campus, ad repetendas literas Ebraicas,longo jam tempore intermiſſas, mentis impetum converteram, adjunctis etiam Syriacis & Arabicis, quibus juvenis dederam operam non indiligenter, nullo magiſtro adhibito; cumque ſcirem,nonniſi diuturno & frequenti uſu condiſci poſſe Linguas, ab anno ſeculi præteriti primo & octogeſimo, ad ſeculi hujus annum duodecimum per unius & triginta annorum decurſum, nullum omnino abire paſſus ſum diem, cujus duas tresve horas literaturæ huic non tribuerim; neque negotiis ullis, neque itineribus, ac ne morbis quidem inſtitutum retardantibus. Cumque Linguam Ebraicam fontem eſſe intelligerem Linguarum illarum, quas dixi, atque aliarum etiam quarundam, quæ per Orientem ſunt diſſeminatæ, nec aliud quidpiam tantum conferre ad ſacrorum librorum intelligentiam, in quorum cognitione elaborare decreveram, quam exquiſitam ſanctæ hujus Linguæ peritiam,quæ ex horum ipſorum codicum Ebraicorum aſſidua tractatione hauritur, continuam & fidelem iis verſandis operam impendere inſtitui; tamque pertinaci conſtantia, ut quater & vigeſies totos à capite ad calcem hactenus pervolutaverim. Qua ſacræ paginæ lectione uti nulla alia ad percipiendam rerum ſacrarum notitiam moresque informandos utilior eſt, ita ad capeſſendas humaniores diſciplinas nulla conducibilior, nulla mihi certe jucundior.

Dum his vacarem ſtudiis, humanitatem expertus ſum excellentis viri Johannis Pearſonii, qui ſuffragantibus doctrinæ & virtutum ſuarum meritis Ceſtrienſis Epiſcopus eſt creatus. Hujus cura effectum eſt, ut ex vetuſtis codicibus, Holmienſi & Venetis, quibus continebantur ſcripta quædam Origenis, variantes excerperentur lectiones, & Opera Thomæ Belkii, doctiſſimi itidem viri, ad me mitterentur. Speraveram quoque futurum,ut eorum favore, ex Anthologiarum vetuſti Aſtrologi, à me jam memorati, Vettii Valentis Antiocheni codice, qui Johannis Seldeni fuit, ſuppleri poſſent lacunæ exemplaris mei, quod olim in Dania deſcripſeram, ut ſupra à me notatum eſt; ſed neque tuto mitti illuc poterat liber meus, neque poſtulandum erat, ut ſuum illi maris & viarum periculis committerent. Neque vero erat, cui utriusque codicis contendendi laborem imponere aut poſſem aut vellem. Itaque res exitum non habuit.

Eandem quoque in iis, quæ me tum exercebant, lucubrationibus præſtare pergebat operam Franciſcus Combefiſius, è Dominicano Ordine,quam multo jam ante in exornando Origene mihi præſtiterat. Erat ille Græcarum literarum & antiquitatum Eccleſiæ apprime ſciens, plurimorumque

Patrum

Patrum editione celebris; atque eorum etiam interpretatione, fideli quidem, ſed ſtylo tamen tam incondito tamque horrido elaborata, ut cum eam ſæpe legerem, nec intelligerem, ad exemplar Græcum mihi eſſet recurrendum, & Auctor ipſe fieret mihi Interpres Interpretis. Is manuſcriptorum Origenis codicum inveſtigaverat latebras, mihique indicaverat, ac fidelibus me monitis juverat & conſiliis. Cumque ex his collectaneis, quæ *Catenæ* appellantur, & ex libris Patrum hinc inde excerptæ ſunt & contextæ, ea ſeligere inſtituiſſem, quæ provenerant ex Origene, & jam multa mihi ſepoſuiſſem, tantam in iis deprehendi perturbationem rerum, verborum, & nominum Auctorum, omniaque tam incerta fide adminiſtrata, ut abjectis *Catenis* inceptum opus deſerere coactus ſim. Nec his tamen abſterritus eſt Combefiſius, quominus rem ſuſciperet abſolvendam. Hinc prodiit volumen ingens Origenianorum excerptorum, quod penes me eſt, quodque conditum ſervo, tanquam certiſſimum diligentiæ ipſius & amicitiæ erga me monumentum.

Minime vero patitur modeſtia mea prætermitti officium hoc tempore præſtitum à me domui Collegii Cadomenſis Societatis Jeſu, in cujus ſinu eductum me fuiſſe memineram. Hoc cum frequentaret egregia juventus, lectiſſimisque floreret doctorum hominum præceptionibus, erat tamen anguſtis finibus concluſa domus hæc, neque idoneum præbebat ſpatium, quo conſeri hortus facile poſſet. Splendido præterea nuper aucta fuerat & decorata templo, ſed quod alieno loco minusque opportuno poſitum horti variis ſubſtractionibus diſſepti amœnitatem omnem uſumque intercipiebat. At ego homines de commodis ſuis parum ſollicitos ſubmonui, muris ipſorum ſubeſſe amplum publici juris aggerem, nullius omnino uſus, & otioſæ tantum plebeculæ ambulationibus opportunum: iis ſi ſeptis eorum accreſceret, magno ipſis fore oblectamento, magno domui ornamento. Cauſſabantur illi, & pudorem ſuum in poſtulando, & difficultatem in impetrando. At ego increpito pudore illo ſubruſtico, rei totius curam & exitum in me recepi. Itaque quidquid vel auctoritate poteram vel conſilio apud commune civitatis, ipſumque urbis & arcis Præfectum, poteram autem plurimum, ſtudioſe in id contuli: perfecique tandem, ut grandi hoc adjecto incremento, quod & ſuaviſſimum in patentes campos ac ſubjecta prata & profluentis Olenæ alveum præbet proſpectum, incunabula hæc mea amplificarentur plus dimidia ſui parte, tantumque huic horto accesserit amœnitatis, ut nihil oculis objici poſſit jucundius.

Atque

Atque ita non exiguum inſtitutionis meæ minerval mihi viſus ſum Magiſtris meis perſolviſſe.

Jam quatuor abierant anni, poſtquam emiſeram in lucem *Demonſtrationem Evangelicam*, cum Longini libellum *De ſublimitate*, Gallice à ſe redditum, iterata editione divulgavit Nicolaus Boelæus Pratellius. Scripſerat ille Satiras, perfacetas illas quidem, & felici numerorum lenocinio auribus inſidiantes; at maledicentiſſimas, turgentes ſucco loliginis, & mera ærugine infectas, quibus bonorum & clarorum plerorumque virorum proſcindebantur nomina, fama obterebatur. Hac arte magnum adeptus erat nomen apud vulgus, quod maledicum & ipſum eſt, & obtrectatione delectatur. Ego vero eo Operis mei capite, quo ad probandam Moſaicorum librorum antiquitatem, Auctorum veterum pertexueram ſeriem, qui à Moſis ætate ad recentiora Chriſti tempora Moſem ipſum ſcriptis concelebraſſent ſuis, Longinum iis adſcripſeram; hac tamen addita notatione, locum Moſis ab eo recitatum nullum præ ſe ferre ſublimitatis veſtigium; ſublimem quidem eſſe rem his verbis expoſitam; at narrationis modum ſimplicem eſſe, omnique ornatu carere; ac propterea veriſimillimum mihi fieri, non ex ipſo Moſis fonte, ſed ex recentiorum Scriptorum lacunis hauſta hæc à Longino fuiſſe. Imminutam hac obſervatione Longini ſui dignitatem & exiſtimationem opinatus eſt Pratellius, & in nova Satirarum ſuarum editione illatam Longino injuriam contumelioſo adverſum me convitio pro more ſuo atque captu ultus eſt. Vt id autem cognoveram ex indicio Montauſerii, maledicentiæ Pratellianæ valde infenſi, ſcripſi ad eum epiſtolam, qua & meam de Longini loco approbavi ſententiam, & væſanam Pratellii contumaciam compreſſi. Neque hanc tamen publici juris facere, ſed intra Bibliothecæ meæ clauſtra continere omnino decreveram, cum poſt viginti tres annos per rimas proripuiſſe eam ſeſe accepi, & in manus Johannis Clerici, viri eruditionis laude percelebris, neſcio quo caſu, quave ope, certe non mea, Amſtelodamum perveniſſe. Is vèro, pro ea, qua pollet, perſpicacitate ingenii, & adhæſit opinioni meæ, & epiſtolam meam inſeruit *Selectæ ſuæ Bibliothecæ*, noviſque argumentis, acutis oppido & ſolidis, confirmavit. Indignatus ille maledicorum Poëtarum princeps Pratellius, audere quemquam diſſentire à ſe, gloriæ & ignominiæ literariæ omnis arbitro, omne virus ſuum ante mortem collectum & paratum, amicis ſuis in Clericum reliquit effundendum. In quo tam bona fide obſecundavit illi procax hæc factio,

factio, ut probra probris cumulantes, nimie Pratellii moderationis viſi ſunt pœnitere. Quantum hunc ergo de nativa ſua petulantia, de convitiis atque obtrectatione putarunt comparſiſſe, tantum illi de ſuo largiti ſunt, meque ferali conflictantem morbo, & animam prope agentem, veneno ſuo conſperſerunt in nupera Pratellianorum Operum editione.

Sub initia diſſidii hujus, poſt ſemeſtrem in Alnetano commorationem, commodum Lutetiam redii, cum frueretur Aula Fontis-blandii deliciis. An. 1685. Hinc accepi literas à Montauſerio, quibus nuntiabat deſignatum fuiſſe me Epiſcopum Sueſſionenſem à munificentiſſimo Rege. Cui oneri, vel Angelicis humeris formidando, infirmitatis meæ mihi conſcius, cum valde imparem eſſe me ſentirem, eo gratiori animo beneficium hoc Regis accipiendum duxi, quod præter ſpem meam in me incogitantem fuiſſet collocatum; remque ita interpretandam, Dei nutu & conſilio, res humanas, Regiſque animum, & ipſam potiſſimum Eccleſiam arbitrio ſuo moderantis, eam contigiſſe. Quamobrem negotiis omnibus aliis tantiſper ſepoſitis, ac ſuaviſſimorum etiam ſtudiorum intermiſſo uſu, in id cogitationes omnes curaſque contuli, ut me ad penſum meum revocarem, & aſſignatum à Deo munus pie fideliterque exequerer. Ineunte igitur proximo vere Auguſtam Sueſſionum adii, Diœceſeos propius inſpiciendæ, & loci ipſius perluſtrandi cauſſa, in quo mihi eſſet elaborandum, & ut pro boni Paſtoris officio cognoſcerem oves meas, & ab eis cognoſcerer. Graves intercedebant hoc tempore controverſiæ, Curiam inter Romanam & Franciam, cujus cauſſas commemorare nunc quidem nihil attinet. Hinc effectum eſt, ut omnis pene negotiorum ratio inter utramque Curiam tolleretur, ſeptemque toti abierint anni, poſtquam Sueſſionenſis Epiſcopus deſignatus ſum, per quos Pontificiarum literarum exaruit omnis proventus atque conceſſio, venumque Epiſcopatus titulum gerens, omni ejus exercendi jure caruerim; cum magna interea exiſteret Eccleſiaſticarum rerum conturbatio; neglectis paſſim & deſertis piorum gregibus, & ſucceſſione Paſtorum intermiſſa. Quod etſi ſummo mihi dolori fuit, totique adeo Gallicanæ Eccleſiæ, hoc tamen inde cepi commodi, quod per longinquitatem temporis tolerabiliores mihi fuerunt graviſſimæ illæ impenſæ, quas poſtulabat novæ hujus dignitatis acceſſio. Enimvero in magnas incidiſſe me tum ſenſi rei nummariæ difficultates, infinitoſque admittendos eſſe ſumtus, ſi modo impoſitam provinciam ſine ſordibus ac dedecore adminiſtrare vellem. Ante omnia impetrandum mihi erat Apoſtolicum Diploma, & ingenti pretio à Menſariis Curiæ Romanæ redimendum. Quorum ille,

cui

Digitized by Google

cui rei gerendæ curam commiſeram, peſſima mecum fide egit, ſummaque rapacitate & nequitia: per improbam enim fraudem & animadverſione dignam perfecit, ut nonnulli ſibi de meliore nota commendati, noviſſime à Rege ad Epiſcopatum deſignati, præ me tamen, eoſdem titulos ab aliquot jam annis gerente, Diplomata ſua Romana auferrent, ſupremiſque ceremoniis conſecrati prægrediendi mihi jus obtinerent. Capitale hoc facinus alio non diſſimili cumulavit: nam cum officii duxiſſem eſſe mei *Demonſtrationis meæ Evangelicæ* exemplar offerre ſummo Pontifici, magnificeque illud compingi & exornàri curaſſem, totiuſque negotii procurationem nefario huic homini permiſiſſem, munus ille noſtrum convertit in ſuos uſus, meque ſperata Pontificis gratia & approbatione fraudavit.

Venit ad me per hos dies juvenis non ineruditus & literàrum Græcarum imprimis ſtudioſus, religioſi Ordinis ex eorum familia, quæ Pœnitentes appellantur: Anſelmus Baudotius nomen illi fuit. Emenſo is philoſophico curriculo, parabat publicas diſputationes, pro recepta conſuetudine, ad quas ſermonem tantum Latinum adhibere dedignatus, Græco etiam uti voluit. Cumque adſciſci ſoleat literarii hujuſmodi certaminis arbiter, non alium præfici optavit muneri huic, quam qui & Linguæ Græcæ non eſſet inſcius, & Epiſcopali dignitate præditus eſſet, meque ad id delegit. Magno res apparatu, magno etiam concurſu & applauſu tranſacta eſt. Præclaram inde ſpem de ſe ille excitaverat inter ſuos; cum iter in Italiam infauſtis ab eo ſuſceptum auſpiciis, libertatem ei primum, deinde & vitam eripuit. Interceptus enim à piratis, & Tunetem delatus, & in vincula conjectus, ferali illic peſte correptus interiit.

Jamque de ſeptem illis annis effluxerant quatuor, poſtquam Sueſſionenſis Epiſcopus dici cœptus eram, pro more apud nos recepto, quo non exſpectata ſolemni conſecratione ab Epiſcopatu deſtinato petitur nomen, cum clariſſimus Abbas Fabius Brulartius Sillerius ad Epiſcopatum Abrincenſem promotus, crebro me per amicos interpellavit de poſtulanda à Rege facultate Epiſcopatus utriuſque inter nos permutandi; cauſſatus & patriam meam Cadomum Abrincis, & ſuam Sillerium Auguſtæ Sueſſionum eſſe finitimam; atque ita in patriam ſuam utrumque noſtrum eſſe rediturum. Quod ut mihi perſuaderet facilius, operæ ſuæ minime parcendum ratus, venit ipſe ad me in Alnetanum; quæſitiſque argumentis, & amicorum interceſſu imprimisq; Segræſii, neceſſarii ſui, familiæque ſuæ multis de cauſſis addictiſſimi, quem data opera illuc acciverat,

verat, & Caroli Ruæi Jeſuitæ, qui tum forte ruſticabatur apud me, pertina-
An. 1689. ciam meam expugnavit, manusque tandem dedi. Curam reſcriptorum à Rege impetrandorum in ſe ſuſcepit Brulartius, reque ab eo ex animo confecta, ſtatim ipſe Abrincas ſum profectus, perſpectoque rerum ſtatu, plurimum mihi laboris & ſudoris paratum illic eſſe intellexi. Crebras igitur illuc itiones ſuſcipere neceſſe habui per tres annos; quoad compoſitis Romam inter & Galliam rebus, Pontificioque impetrato Diplomate, Epiſco-
An. 1692. pus Abrincenſis creatus ſum, & ſolemni ritu conſecratus. Pactis inter nos conſtitutis per tres annos ſtetit Brulartius: at eorum demum pertæſus, cauſſas ex alto petere cœpit, cur impoſitas ſibi leges, ſponteque ſuſceptas detrectaret. Jamque ad ſummi Senatus tribunal ſpectabat controverſia, cum illuſtriſſimi Præſules, Rhemenſis, Meldenſis, & Trecenſis, amica eam compoſitione diremerunt. Provinciam hanc adminiſtravi per decem propemodum annos, nihilque mihi fuit antiquius, quam ut collapſam Diœceſeos tanto jam tempore Epiſcopo carentis diſciplinam in integrum reſtituerem. Quamobrem mature expenſis priſcorum Antiſtitum legibus, quæ Statuta Synodalia vulgo appellantur, & aliis undecunque collectis, novas ipſe condidi, ac rite promulgavi. Cumque progreſſu temporis notior in dies mihi fieret commiſſus grex, & ea quæ ex uſu erant accuratius procuranda, in Comitiis Diœceſeos, ſingulis annis convocari ſolitis, exorientia mala novis inſtitutis coërcebam. Ac demum experimento meo comperi, infinitos ei labores eſſe propoſitos, vixque humana ope exantlandos, quisquis Epiſcopatum pro dignitate adminiſtrare vellet, animarum ſaluti invigilare, vitiorum ſtirpes elidere, virtutis ſtudium promovere, pietatis & religionis integritatem tueri, ſeque ipſum in eos mores effingere, qui vitæ norma toti gregi futuri ſunt.

Sed & ad reliquas quoque res Abrincenſis Eccleſiæ, quarum in me cura collata erat, inſpiciendas, poſteaquam oculos quaquaverſus circumtuli, cognovi Carolum Marcatellum Santevremondium, ad meum gregem pertinere. Jamdiu autem exſulabat ille in Anglia, quo conceſſerat Aulæ frigore ictus, propter immoderatam dicacitatem ſuam, ac metuens etiam graviora. Ego vero probe memor, id eſſe boni Paſtoris officium deerrantis oviculæ veſtigia perſequi, repertam & humeris impoſitam ad ovile reportare, ſcripſi ad Henricum Juſtellum, amicum utriusque noſtrum, Londini tunc agentem, rogavique adiret Santevremondium meo nomine, excitaretque in eo reviſendæ patriæ deſiderium; ac porro adderet, poſſe me fortaſſe, amicorum interventu & prenſatione, jus ipſi poſtli-

poſtliminii & redeundi ad ſuos licentiam impetrare. At ille tam altas egerat in Anglia radices, ut Galliam pene dedidiſſe videretur: effœtæ præterea ſenectutis imbecillitatem cauſſatus, illic mori ſe ac ſepeliri velle dixit.

Ego vero piis Epiſcopatus officiis obeundis immori certus eram, ſi non cæli inclementia, & noxius crudæ aquæ per cavas & ſiliceas rupes defluentis rigor, atque hinc enati ſæviſſimi alvi cruciatus me inde tandem abegiſſent. Adeo ut toto poſtremi biennii à me illic tranſacti tempore omni aquæ hauſtu fuerit abſtinendum. Quibus intellectis Rex optimus, non modo abdicandi Epiſcopatus mihi conceſſit facultatem, ſed etiam pro ſumma ſua benignitate Fontanetenſi Abbatiæ me præfecit, ne rei familiaris anguſtiis obſcurata mea dignitas ſordeſceret. Tunc autem in patriam mihi viſus ſum poſtliminio rediiſſe: Fontanetum enim, ad fluvium Olenam ſitum, Cadomo patriæ meæ finitimum eſt, jacetque ad alterum lapidem; atque illic portum ſenectutis meæ ſperabam me reperiſſe; nam locum frequentaveram magna voluptate per adoleſcentiæ meæ tempus, crebro illuc invitatus à clariſſimo Abbate Gulielmo Bœvinio. Itaque ad Abbatiales ædes ſarciendas, exornandas, & neceſſaria ſupellectile inſtruendas, hortoſque excolendos adjeci animum; nec operæ aut ſumtibus peperci. At ſero tandem intellexi, longe aliam videri faciem loci, quem in tranſcurſu adſpicias, atque ejus, in quo ſedem ponas. Ac veteres etiam amicos atque affines, qui circumjectos incolunt agros, & ex quorum vicinitate ſocietatis ſperaveram conjunctionem ac ſolatium, eos præ cæteris infenſos habui. Ea eſt hominum perverſitas, ut quem abſentem vel diligant, vel diligere ſe fingant, præſentem hunc palam averſentur. Acceſſerunt infinitæ lites, illatæ mihi undique, cumque iis præcipue diſceptandæ, vel qui ædium Abrincenſium, quas reliqueram, exigebant à me ſarta tecta; vel à quibus ea ipſa exigebam illarum ædium, quas obtinebam. In quo nonnullam expertus ſum inclementiam Franciſci Caſæi, è Societate Jeſu, (quid enim diſſimulem) quo ad ſacras confeſſiones Rex utebatur. Cum enim pro veteri amicitiæ noſtræ jure, proque ea auctoritate, qua pollebat apud me, has controverſias ad arbitrium ſuum revocaſſet, ea in me uſus eſt duritia, ut non ulla uſpiam major rebus meis illata ſit calamitas, quam qua per eum affectus ſum. Difficilem vero imprimis ſe præbuit is, qui ſucceſſor mihi datus eſt, cum non ſucceſſorem, ſed hæredem datum ſe mihi crederet; adeo avide & præfracte bona is mea omnia ſibi vindicabat. Huic & novæ illius inſectationis ſocium

An. 1699.

De la Chaiſe

ſe addidit Brulartius, ſi quo modo priſtina noſtra conventa poſſet reſcindere. Quod fruſtra ab illis tentatum eſt. Sed levia tandem hæc fuere præ pertinaciſſimis illis contentionibus, quibus me per totos decem annos exercuerunt conductores redituum ex prædiis meis provenientium; nec niſi multorum Senatusconſultorum auctoritate, & obſtinata mea conſtantia ex his tricis expedire me potui.

An. 1699. 1700.

At juxta vetus adagium, fumum fugiens in ignem incidi: ille enim ipſe, quo ad peſtem hanc à me depellendam fueram uſus, cuique curam totius rei meæ familiaris permiſeram, conſanguinitate conjunctus, & certa, ut ſperabam, multorum annorum benevolentia, ſummisque per me beneficiis affectus, ita graſſatus eſt in meam perniciem per occultas molitiones, ut niſi mature fraus eſſet à me certis indiciis deprehenſa, & æquis Judicibus patefacta, per eosque vindicata & repreſſa, evertiſſet me bonis, peſſumque dediſſet.

Libentiſſimo animo nomen hic inſeram Judithæ Barberiæ Tiliacæ, matronæ lectiſſimæ, omnique laude dignæ, cum ob ſuavitatem indolis, & integritatem morum; tum multo etiam magis ob ſacræ antiquitatis & Ebraicæ Linguæ peritiam, quam tamen ſingulari modeſtia diſſimulabat. Quamvis enim à primis ætatis noſtræ annis magna fuiſſet inter nos familiaritas, frequensque vitæ uſus, quibus primos gradus fecerat vicinia; ſtudia tamen hæc ſua tam caute me celaverat, ut nihil in ea ſupra captum mulierum reliquarum ſuſpicarer ineſſe. Nec ante arcani illius me fecit participem & conſcium, quam profuga in Hollandiam, Religionis cauſſa, multa me per literas rogitans ſuper obſcuris plurimis ſacrorum Codicum locis, ipſa ſe prodidiſſet. At ſane viget apud me, vigebitque, quoad fruar lucis hujus uſura, tantæ virtutis, tamque ſinceræ amicitiæ recordatio.

Cum primum in Fontanetano meo pedem fixi, venit illuc Johannes Mabillonius, Benedictinus Monachus, non tam viſendi mei, quam tabularii Abbatiæ hujus perluſtrandi gratia, veterumque Chartarum, ut parata haberet, unde ſumeret materiem Benedictinæ Hiſtoriæ, quam ſuſceperat elucubrandam: ac optaſſem ſane detinere apud me per dies aliquot hominem mihi perfamiliarem a multis annis, tum & Eccleſiaſticæ antiquitatis valde peritum, longaque vetuſtiorum tabularum & diplomatum tractatione & uſu doctiſſimum ætatis hujus & ſcientiſſimum exiſtimatorem. Nec ipſe nolebat moram aliquam apud me facere: ſed cunctantem eum Ordinis ſui negotia Lutetiam revocabant.

Magna

Magna mihi fuerat a prima mea juventute cum Ezechiele Spanhemio neceſſitudo; delectabamur enim iisdem ſtudiis, & perſpectam viri humanitatem & benevolentiam magis magisque demereri conabar omnibus officiis. Itaque nec temporis longinquitate, nec intervallis locorum, nec occupationibus plane diverſis, ſed ſola hominis morte ſincera hæc & fidelis animorum conjunctio diremta eſt.

LIBER SEXTUS.

POSTQUAM compoſita erat diuturna hæc diſcordia, quæ Sanctæ Sedis Romanæ & Eccleſiæ Gallicanæ conſenſionem diſſociaverat, ſpesque mihi facta fuerat Pontificii Diplomatis impetrandi, quod pro Abrincenſi Epiſcopatu magno fuerat pretio redimendum, poſtulaveram per literas ab aliquot Cardinalibus, ipſoque adeo ſummo Pontifice, ut gratis hæc mulcta vel remitteretur omnino, vel aliqua ſaltem ex parte levaretur. Fuit in his Joſephus Sanzius, Cardinalis de Aguirra, Hiſpanus, homo Theologicis doctrinis luculenter inſtructus, ac præclaris etiam ſcriptionibus de Eccleſia optime meritus, & per Hiſpaniam egregium nomen adeptus. Reſpondit ille ſine mora, valde ſe delectatum eſſe meis literis, per quas ſpes ſibi affulgeret aliquam poſſe jungi inter nos neceſſitudinem & conſuetudinem literarum, quod & jam ante concupiviſſet à multis annis, palamque ſignificaſſet in libris à ſe olim in Hiſpania editis, cum judicium de me ſuum aperte expromſiſſet. Addebat præterea, ſi res ex voto ſuo fluerent, ſperare ſe venturum me aliquando in ſuos complexus; ſeque & collegas aliquot ac conterraneos ſuos in id vel tum maxime incumbere, ut dignitatis ſuæ participem me efficerent; remque jam ante fuiſſe ſummo Pontifici propoſitam, & cum eo diſceptatam; non repugnare illum quidem, ſed externarum gentium æmulationem reformidare, obtrectationem, & querelas; nec idcirco tamen vel ſe vel ſodales ſuos de ſtudio ſuo quicquam remiſſuros; imo uſuros apud eum tam aſſiduo efflagitatu, tantaque contentione, ut etiamſi ſaxeus eſſet, vel etiam ſiliceus, (verba ipſa refero) ſuum tamen à ſe extundi conſenſum eſſet paſſurus; rem modo, reique eventum Deo eſſe commendandum. Equidem de me, Deo teſte, profiteri poſſum, nihil me fere aliud quidquam ſpectaviſſe in eo negotio, quam prolixam optimi hujus viri, Hiſpanorumque Cardinalium erga me hominem Gallum, inimica tum quidem ſibi gente ortum, voluntatem, tamque amicum de me & honorificum judicium;

An. 1703.

dicium; neque dignitatis hujus, quantumlibet amplæ, fulgore oculos unquam meos fuiſſe valde perſtrictos. Maximis ergo gratiis actis, ac majoribus etiam habitis, tum ei, qui primus conſilii hujus auctor exſtiterat, tum & aliis, qui ejusdem fuerant participes, rem totam ad ſupremum Dei arbitrium retuli. Videbaturque res ſperatum exitum habitura, id erat Aguiriæ ſtudium, is ardor, niſi aſſiduos ejus conatus gravis morbus compreſſiſſet: cujus levandi cauſſa cum Neapolim conceſſiſſet, Medicorum obſecutus conſiliis, illic demum poſt diuturnum languorem re infecta exſtinctus eſt.

Interea implicitum me quoque ſenſi morbo difficili, quem invaletudinem potius ac debilitatem appellaſſes. Nec pigebit cauſſam ipſius hic referre; ut quisquis hæc legerit, exemplo meo cautior fiat. Tam acri pedum frigore tentari ſolitus ſum per hyemis tempus jam inde a puero, ut niſi id calore depuliſſem, inſomnes prorſus noctes mihi eſſent tranſigendæ. Calorem igitur petere ſtudebam extrinſecus, ad idque ſtanneum vas adhibebam, ad cucurbitæ formam figuratum, & in hos uſus paratum, cujusmodi multa proſtant in officinis. Impletum id ferventi aqua condebatur intra lectum, qui temperato hoc vapore tepefactus, corpus frigidum excipiens blando æſtu recreabat, fovebatque per noctem, & molliter calefaciebat. Jamque per multas hyemes uſus eram hoc fomento, quoad humido illo calore affecti primum ſunt crurum muſculi atque nervi: adeo ut ſub initium veris Alnetanas inambulationes repetenti mihi labarent genua, debilitatique poplites vix corpus ſuſtinerent. Atque ita luxata demum eſt cruris ſiniſtri compages, ut oſſa illa duo, quibus ea coagmentata eſt, ſedibus ſuis ſint emota, ita ut ſura, quæ ſuperior eſt, ſæpe disjungeretur à tibia, acerbiſſimosque cieret dolores, meque velut hærentem in veſtigio cogeret ſubſiſtere, & progredi longius omnino vetaret. Atque id tum forte contigit, cum mihi aſſignatum eſt Epiſcopale munus, à quo penitus arceri me hac infirmitate ſentiebam. Primus mali cauſſam ſagaciter deprehendit Antonius Menjotius, ſolertiſſimus Medicus, mihique perfamiliaris; cum forte mecum adfuiſſet eo tempore, quo fervens hæc aqua lectulo meo inferebatur: certiſſimumque malo huic remedium à Borboniis fontibus petendum eſſe ſubmonuit. Viri ſapientis & amici obſecutus ſum conſilio: Borbonium adii. Salutaribus illis aquis, & epotis, & corpori meo per canales effuſis, luculenter prolutus, non modo quam quæſiveram priſtinam recuperavi cruris firmitatem; ſed etiam quam minime ſperave-

ram

ram valetudinis affectæ reſtitutionem. Cum enim per molle ſedentariæ vitæ otium inteſtina obduxiſſet magna viſcidæ pituitæ copia, ex eaque putreſcente erumpentes noxii vapores cor & cerebrum percellerent identidem, ac leves nonnunquam febriculæ acceſſiones excitarent, noxius ille mali fomes efficaci aquarum intima pervadentium vi depulſus eſt. Cujus ſimile quippiam memini me legiſſe Juſto Lipſio olim eveniſſe. Poſtquam igitur aquarum illarum ſalubritatem ſemel expertus ſum, tuendæ adverſus ingraveſcentem ætatem valetudinis cauſſa, ſæpius ad eas decrevi confugere: conſentientibus medicis, non primis aquis ſtatim expugnari morbos, ſed iisdem iterum tertiumve repetitis. Ergo non jam ad ſanandam debilitatem crurum, ſed valetudinis confirmandæ cauſſa, intra ſeptendecim annorum curriculum, ſepties illuc quæſitum ivi medicinam. Cum primum illuc veni, valde ſeveras vivendi leges ægris præſcribebant Medici: abſtineri jubebant omni fructum eſu, omni uſu Librorum. Quibus ſi paruiſſem, non valde quidem firmior, at multo certe triſtior abiiſſem, quam veneram. Nihil itaque remiſi de vitæ conſuetudine, nihil de ſtudiis, nihil de quotidiano victu, neque idcirco ſane minus belle me habui. Atque hoc exemplo inducti, meliusque conſulti, qui tum aderant, ægri auſtera Medicorum imperia jam inde retractare cœperunt.

Erat illic tunc quoque decora & modeſta puella, cujus laudes carminibus meis celebravi, Maria Eliſabetha Rocca-Choartia, in contubernio amitæ ſuæ Fontebraldenſis Antiſtitæ, cui & Borbonii itineris comitem ſe dederat. Nec pigebit de ea referre quippiam, unde virtus ejus æſtimari poſſit. Cum eſſemus Borbonii, ſolam illam quadam die in intimo ſecreti conclavis angulo deliteſcentem offendi; cum ſociæ reliquæ omnes, vel luſibus vacarent, vel feſtivis ſermonibus atq; jocis. Librum autem illa tum legebat attente, quem occultare feſtinanter conata eſt, ſimulatq; venientem me adſpexit. At ego Librum velle me videre præfracte denuntiavi, ac vim etiam adhibiturum ſi repugnaret. Ægre quidem illa ac multum reluctans paruit urgenti, nec ſine magno rubore; at paruit tamen, Librumque protulit, Platonis aliquot Opuſcula complexum, ex Græca Baſilienſi editione; petiitque etiam atque etiam, ut rem omnem ſilentio premerem, *Critonem*que Platonis, quem legere occœperat, ad calcem una ſecum decurrerem, quando me illuc caſus tuliſſet. Quod & factum eſt à nobis; cum ego interim ſtupore & miraculo rei defixus hærerem; tantum inuſitatæ eruditionis, tantum modeſtiæ, in hoc ſexu & in tenera

hac

hac ætate deprehendens. Veruntamen hæc virtutum ipſius minima ſane pars fuit.

Borbonio profectus cum Avarico Bituricum iter facerem, officioſe venerunt ad me ſalutandi cauſſa Profeſſores Juris, cujus ſtudia floruerant à multis annis in hac urbe. Multus nobis de iis habitus eſt ſermo; atque imprimis de æterno Academiæ hujus ornamento, Jacobo Cujacio. Mirari me vero dixi, quid cauſſæ eſſet, cur pateretur tam ampla tamque nobilis civitas extingui apud ſe memoriam excellentis viri, qui Bituricum gloriam tam late propagaſſet; cum ejus ſepulcrum, quod hoc ipſo adiveram die, nullo epigrammate, nullo elogio, nullo marmore decoratum vidiſſem; proptereaque me eos magnopere adhortari, hoc ut rependerent humanitatis officium memoriæ hominis, de literis, de ſcientia Juris, de Academia hac, de civitate Bituricenſi tam præclare meriti; ad me vero etſi res minus, vel nihil potius attineret, collaturum tamen libenter partem impenſarum ad exornandum ſepulcrum, ſi modo reliqua ſuppeditandi, operiſque abſolvendi curam atque ſumtus in ſe vellent recipere. Viſi ſunt illi probare id quidem, remque ſperabam optatum exitum habituram. Neque de eo tamen quicquam ad me perlatum eſt.

Antequam revolarem in Alnetanum amœniſſimam ſtudiorum meorum ſedem, adire conſtitui celeberrimam puellarum Fontebraldenſium Abbatiam, cui tum præerat, totique adeo Ordini, cui à Fontebraldo nomen eſt, ſingulari pietate, præſtantia ingenii, morum elegantia, cæteriſque virtutibus ornatiſſima Virgo, ea quam dixi Maria Magdalena Gabriela Rocca-Choartia. Acceſſerat eruditio ſupra captum ætatis atque ſexus, quam modeſtiæ involucris ita obduxerat, ut prope eam puderet doctam eſſe. Mihi autem jam inde ab ipſius pueritia erat cum ea neceſſitudo, quam ſancte colueram omnibus officiis, & aſſidua literarum conſvetudine. Veneram Borbonium in ejus comitatu; at illa, domus ſuæ urgentibus negotiis, Fontebraldum reverſa, profectionem meam diebus aliquot antevertit, quo & me venturum, cum Normaniam repeterem, fuerat inter nos conſtitutum. Contendi itaque ad eam, arre-
An. 1687. pto per Bituriges & Turones itinere. Cumque Chinonium urbem veniſſem ad Vigennam fluvium & in publicum diverſorium fuiſſem delatus, hanc fuiſſe comperi Franciſci Rabeleſii, perfaceti illius ſcurræ, ingenioſa dicacitate famoſi, natalem domum; ac miratus ſum ſane ita rem cecidiſſe, ut caupona fieret illius domus, qui cauponæ gaudia totis celebraſſet libris, & omni vitæ tempore ſectatus eſſet.

Re-

Redux ab itineribus ſolebam in Alnetano conquieſcere, mentemque longis diſſipatam peregrinationibus, & in varias cogitationes diſtractam, uti ſuperius jam dixi, ad Dei rerumque cæleſtium contemplationem piis exercitationibus nonnunquam revocare; utebarque ad id opera Vrbani Mangotii, è Societate Jeſu, veteris amici mei, quo rerum ad vitæ ſanctitatem pertinentium, & ad animarum ſalutem, noveram peritiorem neminem. Atque ita ab humanis curis liberam mentem, & à mundi ſegregatam commercio facilius ad pietatis ſtudium traducebam. Vti hoc tempore à me factum eſt, cum hominem in Alnetanum accerſiviſſem.

Eadem quoque me ad repetendum Philoſophiæ ſtudium, artium omnium procreatricis, mihi à prima adoleſcentia cultum, nec unquam intermiſſum, exacuebat ſolitudo; in eaque me ita rerum præſtantia ſumma voluptate retinebat. Mirabar autem efferentem ſe tum maxime Carteſianam Philoſophiam, vel potius corruptelam, quæ ætatem hanc in deſidiam bonarumque literarum deſpectionem prolapſam infecit: ſpecie quadam novitatis, apud homines præſertim penitus ignaros veteris Philoſophiæ; etſi recens illa nihil fere attulit novi. Plurimum quoque ad ejus exiſtimationem contulerunt ſtudia diſſidentium partium; cum aliæ Peripateticam tuerentur doctrinam, à multis jam ſeculis in Scholis receptam; alii eam peſſumdare conabantur & exſtingere; futurum rati, ut una quoque patronos ejus & defenſores in contemtionem adducerent. Quamvis autem ſuis quoque laborat vitiis Ariſtotelica diſciplina, quæ excuſare velle hominis ſit inverecundi, vel imperiti, multis tamen partibus eam quiſquiliis Carteſianis antecellere fatebitur, quiſquis utrumque attente introſpexerit. Cum Carteſium autem gravibus argumentis oppugnare inſtituiſſem eo Opere, de quo actum eſt ſuperiori libro, perlatum eſt ad me, dum ruſticarer in Alnetano, inſurrexiſſe adverſus Diſſertationem meam examina Carteſianorum, ut eſt procax hæc factio, & omnis contradictionis impatiens, & in his præcipue Franekeranum quendam Profeſſorem, Johannem Schotanum, qui tanta ferocitate cauſſæ hujus patrocinatus eſt, ut exiſtimaſſe videatur, canino ritu latrare, & atrocibus pugnare maledictis, id eſſe ſtrenue & ſplendide philoſophari. Quanquam accepi ab ipſis Academiæ Curatoribus, tantam hominis immanitatem, ac potius furorem, valde improbaſſe ipſius gregales, totamque Academiam. Nec multo modeſtius ſe geſſit Petrus Callyus, de quo jam ſuperius actum eſt à me, familiaritate olim mi-

hi multiſque officiis devinctus, qui diu Philoſophiam docuerat in Scholis Academiæ Cadomenſis, antequam ulla Carteſianæ Philoſophiæ aura fuiſſet afflatus. De qua multa me diſſerentem cum audiret ſæpenumero, tum cum intereſſet philoſophicis hisce diſputationibus, quæ apud me inſtitutæ celebrabantur, inſinuavit ſe ipſe quoque in diſciplinæ hujus adyta; tamque vehementi ad eam ſtudio exarſit, ut tradita à ſe tot annos præcepta & dogmata palam ejuraret; nec aliud quidquam creparet, vel in publicis lectionibus, vel in privatis colloquiis, quam Carteſium. Quod & tam inconſiderate tamque licenter ab eo factum eſt, ut cum rerum ſacrarum attingeret doctrinam, minime temperaret ſibi, quin eam quoque reſpergeret Carteſianis commentis, & corrumperet. Atque id ipſi demum noxæ & dedecori fuit. At poſtquam intellexit à me palam oppugnatum eſſe Carteſium, initam inter nos & cultam tot jam annos amicitiam ita depoſuit, ut non modo vetus illa noſtra deinceps penitus interciderit conſuetudo, ſed intemperanter etiam linguæ ſuæ morigeratus, nonnulla effutierit & ſe & me parum digna.

In eodem verſatus argumento Johannes Eberhardus Schwelingius, Profeſſor Bremenſis, modeſtiorem ſe adverſum me præbuit. Et hunc & minutos alios pleroſque hujus farinæ Philoſophos, ejuſdem veſaniæ conſortes, proclive erat argumentis confutare. Sed quis futurus erat tandem diſputandi modus?

At ſententiæ ſuæ adverſarios facile paſſi erant Jacobus Rohaltus & Claudius Clerſellerius, magna Carteſianæ Sectæ columina, quorum & hic aliqua me proſecutus fuerat amicitia. Alios ego quidem ex Philoſophia fructus capere ſolitus, quam obtrectandi & maledictis certandi artem, jacta in me convitia facile contemſi, & ſilentio ultus ſum; nec vanas & futiles argumentationes de trivio, deque Scholarum pulvere petitas ulla omnino reſponſione dignatus ſum.

Jam diu vero erat, cum de Carteſianis partibus addixerat Benignus Boſſuetus, tum Condomenſis, & deinde Meldenſis Epiſcopus. Studium certe ille ſuum palam diſſimulabat ſatis caute: at privatim aliquando ſuper nonnullis dogmatis hujus capitibus, amicæ quidem, at acres tamen habitæ fuerant inter nos concertationes. Ad eum nihilominus officioſe miſi Libellum meum adverſus Carteſii figmenta procuſum; adjunctis etiam literis, pro veteri noſtra & frequenti conſuetudine, in quibus ſcriptum erat, dubitare me acceptum-ne ei foret hujusmodi munuſculum, probatis ei & placitis ſententiis tam adverſarium; at officii tamen mei, priſtinæque noſtræ amicitiæ rationem mihi ante omnia habendam du-

xiſſe

xiſſe; ac porro ſperare me in hac opinionum diverſitate nullam interceſſuram animorum disjunctionem. Reſpondit ille, aliquantulum, ut videbatur, ſubiratus, vix poſſe ſe ferre æquo animo, ſcripſiſſe me probari ſibi Carteſianam doctrinam, quam officere fidei in ſcriptione mea ipſe prædicaverim. At ego contra ſubjeci ſtatim per aliam epiſtolam, perſpectum habere me quam recti eſſent & integri ipſius de fide ſenſus, quos & ſcriptis & dictis tot jam ante annos declaraſſet; neque plus voluiſſe me aut potuiſſe detrahere ex eis, cum Carteſio favere eos dixi, quam detrahitur ex integritate fidei ſancti Doctoris Thomæ Aquinatis, cum Ariſtotelis, vel ex illa vetuſtiorum Patrum Eccleſiæ, cum Platonis dicuntur ſequaces fuiſſe.

Tum forte autem mihi lippientibus oculis, & gravi epiphora laborantibus, erepta erat omnis legendi ſcribendique facultas. Solandi ergo doloris gratia, jocularem quandam & ludicram commentus ſum fabulam, & dictavi Amanuenſi, qua Carteſianæ factionis, ejusque dictatoris Carteſii figmenta, ſanis Lectoribus deridenda propinantur. Inſcripta autem ea eſt hoc titulo, *Commentarii de rebus Carteſianis*, in quibus parata habeant unde ſumant, qui animum appellere volent ad ſcribendam Carteſii hiſtoriam. Quoniam autem neque perſonæ meæ, neque dignitati convenire credidi mimicis hujusmodi jocis popello literato luſus præbere, ſedulo cavi, ne nomen meum ſcriptioni huic præfixum appareret. Quod cum ne ipſis quidem editoribus notum eſſet, aliud confinxerunt ad arbitrium, quod ipſum per ſingulas literas adnotatum, perperamque ab aliis editoribus intellectum, varie immutatum eſt, & aliis aliisque Auctoribus adſcriptum.

Ante annos aliquot redierat ex Hollandia Thuanus, clariſſima illa Thuanorum gente ortus, tam bene de optimis literis merita. Is Chriſtianiſſimi Regis nomine legationis munus apud Batavos obiverat magno cum ſplendore, & Gallici nominis dignitatem adverſus Hiſpanici Legati contumaciam fortiter erat tutatus. Ea autem fuerat liberalitas vitæ, ſumtuumque magnificentia, ut attenuatis rebus, ac prope accifis de vendenda Bibliotheca ſua cogitaret; ea, inquam, Bibliotheca, quam Jacobus Auguſtus Thuanus in teſtamento ſuo fuiſſe à ſe prædicat quadraginta amplius annorum ſpatio, magna diligentia ac ſumtu congeſtam, quamque integram conſervari non familiæ ſolum intereſſet ſuæ, ſed rei etiam literariæ, ac propterea dividi, vendi, & diſſipari vetuerat. Id pro fideicommiſſo, ex Juriſconſultorum ſententia, fuerat haben-

x ij dum;

dum; ſed in his rei familiaris anguſtiis neceſſitati parendum erat. Mihi autem interceſſerat familiaritas aliqua cum Thuano jam ab annis aliquot. Venit ille ad me ſubtriſtis, ac nonnulla de temporum difficultate præfatus & conqueſtus, rogavit num Regi perſuaderi poſſe crederem, ut Bibliothecam ſuam, in uſum Sereniſſimi Delphini, comparare vellet, quæ eo penitus indigna non eſſet, vel ob Librorum delectum, vel ob copiam, vel ob elegantiam & nitorem. Spopondi equidem daturum me operam, ut Regi, regnique Adminiſtro & ærarii Præfecto Colberto res proponeretur. Quod & factum eſt, ſed nullo ſucceſſu; reſpondit enim Rex eſſe ſibi Bibliothecam ſatis amplam, qua filius ſuus uti poſſet. Hac ſpe dejectus Thuanus ad emtores alios converſus eſt; quos cum frigidos reperiſſet atque parcos, nec de pretio conveniſſet, diuque proſtaret Bibliotheca, poſtquam morte ille ſublatus eſt, tam parvo demum pretio ad rei literariæ dedecus, addicta eſt ab hæredibus, ut cum in libris compingendis & concinne ac ſumtuoſe etiam conveſtiendis centum millia librarum fuerint impenſa, ut pro certo mihi affirmavit Thuanus, ne tertiam quidem ſummæ hujus partem æquaverit ipſius Bibliothecæ venditio. Cumque publice deinde diſtraheretur, venit ad me pars ejus aliqua, quæ magno Bibliothecæ meæ ornamento fuit. Dolet nihilominus tam nobile intercidiſſe literarum decus, tamq; parum ad eam conſervandam valuiſſe Jacobi Auguſti Thuani teſtamentum, cautioneſque teſtamento adhibitas.

Hinc vero perſpicere mihi licuit, quam certus maneret Bibliothecam meam interitus, niſi diligenti uterer proviſione animi ad eum avertendum. An. 1691. Quæ cum ipſe mecum diu & attente reputarem, optimum factu viſum eſt, ad integritatem ejus in perpetuum retinendam, donare eam ſtabili alicui Societati hominum, & religioſæ vitæ legibus adſtrictæ, ac literarum quoque ſtudiis deditæ: iis tamen additis legibus; primum, ut, quoad mihi ſuppeteret vita, uterer ea & fruerer; deinde, ne poſt mortem meam diſtrahi ea poſſet, nec dividi, nec cum alia commiſceri & confundi; neu libros ex ea detractos permutari, neve extra locum, in quo repoſiti ii eſſent, liceret transferri, vel commodandi gratia, vel facilius commodiuſve legendi & ſtudendi, vel ob aliam qualemcunque cauſſam. Sin ſecus fieret, irritam eſſe donationem, & Bibliothecæ hujus repetendæ hæredibus meis, hæredumve poſteris, jus auctoritatemque eſſe volui. Vtque conditionum illarum perpetua conſtaret memoria, aureis & grandibus literis incidi eas curavi in marmorea tabula, quæ & in ſublimi Bibliothecæ meæ ac patenti loco ſuſpenſa, oculis omnium objecta eſſet.

Digitized by Google

eſſet. Eandem enim aſſenſu comprobaverunt ſuo Patres Domus Profeſſæ Pariſienſis Societatis Jeſu, cui à me dono data eſt, & Societatis ipſius Præpoſitus Generalis, resque coram regiis Libellionibus tractata, & in publica tabularia relata eſt.

Feralis fuit hic annus excellenti viro Carolo Sammauræo Montauſerio, cum jam prope ageret octogeſimum vitæ annum. Hujus virtutem, bellicasque & literarias laudes ita concelebrarunt viri per Europam eruditi, ut in illis hic iterandis ſupervacua videatur omnis eſſe opera. At præclara ejus in me merita, ſuaviſſimamque tot annorum conjunctionem, etſi paſſim & voce prædicavi & ſcriptis, tam alte tamen animo meo infixa ea hærent, ut in me nec frequenti commemoratione, nec recordatione aſſidua, gratiæ referendæ voluntas ſatis expleri poſſit. An. 1691.

Nec multo poſt Abrincas ſum profectus, novaque mihi atque gravis illic objecta eſt cura in colligendis & ad accuratum examen revocandis variis, qui circumferebantur, ſermonibus de ſagis & veneficis, quorum impia per totam meam Diœceſin facinora paſſim edita, multis fuerant offenſioni, ac nonnullorum etiam mentes infecerant. Inter aliquos criminis hujus affines deprehenſa eſt à pio quodam Sacerdote, & ad me adducta mulier, Dæmoni, uti ferebatur, ab aliquot jam annis devota & addicta; notam fronti inuſtam gerens, tanquam certum initi cum eo pacti ſymbolum. Cui rei fidem ut faceret bonus ille vir, acum loco infigit, cum nec ullus erumperet ſanguis, nec ullum doloris mulier præ ſe ferret indicium. Quarum rerum cognitionem ad ſe pertinere ratus Senatus Rothomagenſis, cauſſam ad judicium ſuum revocavit. Cumq; res obſcura, & variis obducta offuciis non liqueret, quæſivit à me Senatus per literas, quid de toto negotio propius à me inſpecto, certiusque comperto, ſtatuendum cenſerem. Candide reſpondi, illuſum eſſe credulitati & pudicitiæ incautarum mulierum, quarum cæteroquin nulla exſtarent damnoſa & noxia facta; Patresque enixe rogare me, clementia uti ſua adverſus imperitam plebeculam uterentur. Quod & roganti mihi benigne conceſſum eſt. Dum Abrincis miniſteria mea obirem, improviſa intervenit Bibliothecæ meæ, mihique adeo calamitas. Quam enim integram reliqueram Pariſiis, & in tuto collocaſſe me putaveram, eam miſerabilis afflixit caſus ac peſſumdedit. Ædes enim, quas illic incolebam pretio conductas, male materiatæ vitium fecerunt ſenſim, & una demum nocte corruerunt. Qua ruina non Bibliotheca ſolum illic recondita, ſed & omnis libraria mea ſupellex, chartæ, & ſcripta An. 1693.

pta multorum annorum ſtudio congeſta & parata, & ſupellectilis etiam domeſticæ non contemnenda pars in propatulum effuſa, & vulgi direptioni permiſſa eſt. Quæ cum perlata ſunt ad Patres Jeſuitas, quorum res agebatur, perinde ut mea, jus enim meum omne jam illis tranſcripſeram, miſerunt continuo, qui vilis popelli rapacitate prohibita, librorum, chartarumque omnium congeriem, diligenter collectam è ruderibus, & reliquum meum omne domeſticum inſtrumentum, transferrent in Domum Profeſſam, & apud ſe reciperent. Jam enim ante meum ab urbe diſceſſum, inter me convenerat atque illos, ut habitationem mihi pararent in ſuis ædibus, in quam diverterem, ſi quando Lutetiam me negotia retraherent. In eam deinde redux conceſſi, nec aliud mihi in urbe deinceps domicilium fuit, etiam poſt abdicatum Epiſcopatum Abrincenſem.

An. 1692. Sub hæc tempora majorem omnium opinioni cepi dolorem ex morte Ægidii Menagii, cui etiamnum pubeſcens non familiaritate ſolum, ſed intima etiam amicitia, & jucundiſſima ſtudiorum omnium conſenſione fueram ſocialiter adjunctus. Quo uterque noſtrum vulgo notum, publiciſque monumentis per ſe quiſque conteſtatum eſſe voluit. Ac multo ante quam larium ſedem poſuiſſem Lutetiæ, & adhuc habitarem in patria, mereque provincialis eſſem, frequens tamen intercedebat mihi cum eo literarum commercium: cum quibus literis & totum ſuum ad me particulatim miſit opus Laërtianum. Ego vero Origenianos meos cum eo communicabam Commentarios, & ex mutuis conſiliis lucubrationes noſtras componebamus. Quod poſtquam ſtudiorum meorum arbitrio & ſocio orbatus ſum, neminem habui, quem tam confidenter conſulerem in rebus dubiis, cuique pectus tam candide aperirem. Adde comitatem morum, amœnitatem ingenii, ſermonis lepores, congreſſus urbanitatem. Quamobrem vitæ per tot annos jucundæ actæ cum in mentem veniunt deliciæ, quam ſuavis eſt eorum recordatio, tam acerbum & grave deſiderium. Gratum interim mihi fuit, quod ab illo factum eſt, cum exemplum meum ſecutus Bibliothecam ſuam teſtamento reliquit eidem Domui Profeſſæ Societatis Jeſu, cui legaveram & meam; cum antea factum meum viſus eſſet non ſatis probare. Atqui non valde locuples fuit hæc Bibliotheca, nec magni pretii; præſertim ſi Franciſci Guieti, viri doctiſſimi, excepiſſes libros, qui notas eruditas manu ejus ad oram adſcriptas præferebant, quoſque ab ejus hæredibus pretio redemerat Menagius.

Non

Non multo abhinc tempore effigiem meam in ære cælaverat Edelinkius, peritiſſimus artifex, atque inde expreſſa exemplaria diſtrahebantur. Horum unum tum forte in Hollandiam tranſlatum venit ad Petrum Francium, Profeſſorem Amſtelodamenſem, poëtica laude florentem. Is imaginem meam, meque adeo ipſum carminibus celebravit ſuis, Græcis & Latinis. Quæ cum ad me mitteret humaniſſimis quoque compellavit literis, quibus magnopere gaudere ſe ſignificabat eſſe in amicorum meorum numero, meque ad poëticos luſus invitabat. Jam inde vero lucubrationum omnium ſuarum, quoad vixit, participem me eſſe voluit.

Dum hæc agerentur, non unas Hamburgo literas accepi à Johanne Friderico Mayero, homine erudito, quibus magnopere contendebat à me, ut ſe ad novam *Demonſtrationis meæ Evangelicæ* editionem ope juvarem & conſilio, ſubminiſtraremque ſine mora, ſi quid haberem ad manum, quod ad Operis vel ornatum, vel emendationem, vel amplificationem pertineret, cui & vultus mei præfigi effigiem, ut eſt mos Germanorum, valde velle ſe ſignificabat. Paruiſſem equidem honeſtæ poſtulationi, niſi paulo poſt ſcripſiſſet ad me Johannes Thomas Fritſchius, Bibliopola Lipſienſis, factum hoc ipſum Lipſiæ, quod Hamburgi fieri volebat Mayerus; recudi nempe Opus noſtrum, additamque in limine meam effigiem. Quam ut conſpexi poſtmodum, non quidem πρόσωπον τηλαυγὲς præfixum Operi, uti fieri amat, ſed ruſticanam & ſubabſurdam faciem mihi tributam comperi, qualis eſſet agaſonis aut bajuli. Subjectus erat Libellus noſter *De ſitu Paradiſi terreſtris* Latine redditus, ſed celato Interpretis nomine. Monebat præterea Fritſchius denuo illic prælo ſubjici Carmina noſtra, juxta Vltrajectinam editionem, paucis abhinc menſibus à Grævio adornatam. At eorum nulla ad nos pervenerunt exemplaria.

Venit interim ad me triſtiſſimus nuntius de morte Danielis Macæi, An. 1703 conſobrini, & tutoris quondam mei, in Præſidiali Curia Cadomenſi Senatoris integerrimi: quem diverſo licet vitæ genere implicitum, aliiſque oblectamentis deditum, equeſtri præſertim rei, canibuſque ad venandum, ac plane ab eruditionis ſtudiis averſum, haud minus tamen ac patrem colui à pueritia, haud minus ac fratrem dilexi, ob facilitatem morum conſtantemque erga me benevolentiam.

Jamque Epiſcopali munere ſolutus, Abrincis exceſſeram, & in ſeceſſu, quem mihi paraveram intra Domum Profeſſam Pariſienſem Societatis Jeſu, & in eorum convictu molliter conquieſcebam, cum dira

me

me invaſit podagra, incognitus mihi antea morbus, & plane inexpertus. Hinc mihi ereptus ad aliquod tempus eſt pedum uſus, hinc quies per diem adempta, ſomnus per noctem, totumque menſem acutiſſimis doloribus conflictatus ſum. Quibus & anno proxime ſequenti leviter
An. 1704. tentatus ſum, ſed penitus demum tractu temporis tormentum hoc reſedit.

Hunc corporis dolorem excepit vehemens animi angor, ex obitu ſororis meæ majoris natu, piiſſimæ & ſapientiſſimæ feminæ; quæ cum in ipſo ætatis flore amiſiſſet virum, resque domeſticas valde perturbatas, ac prope diſperditas & exhauſtas reperiſſet, eas prudentia ſua & vigilantia reſtituit; natos tutelæ ſuæ commiſſos educavit liberaliter; filios duos moribus integris, bonisque artibus, quibus ad humanitatem informari ſolet puerilis ætas, accurate imbui curavit; ac filias quoque duas claris & locupletibus viris in matrimonium collocavit. At præcipuum ejus à prima pueritia in excolenda pietate ſtudium fuit; magna blandimentorum & deliciarum mundi deſpectio, nunquam fere intermiſſa in exorando piis precationibus Deo aſſiduitas; ſumma aſperitas vitæ, crebræ corporis afflictationes, raræ diſcurſationes per urbem; frequens inter domus clauſtra vel in angulis templorum mora; ut aptiſſime in eam convenire poſſit id, quod de alia quadam pia, nobili, & diligenti femina cecinit olim Hallæus noſter:

Præbuit hæc vobis exemplum nobile, matres;
Nam fuit in templo Magdala, Martha domi.

Quamvis autem ſontico morbo jamdiu vexata, de componendis ſuis ad ſupremum exitum rebus admoneretur, repentina tamen & improviſa morte eſt exſtincta: de qua cum accepiſſem nuntium ad Aquas Borbonias, incredibilem animo cœpi mœrorem, ut pene ſolitos fontium hauſtus atque uſus cogerer intermittere, ne corpus ægritudine animi affectum, penetrabilem & intima pervadentem aquarum vim perferre non poſſet.

Nec multum proceſſerat temporis, poſtquam defunctus eram hoc dolore, cum conſimilis alter denuo me oppreſſit ex morte ſororis alterius meæ, quæ itidem ut altera me natu major erat. Multum illa à ſorore diſcrepabat ingenio & indole. Seria illa erat & ſubtriſtis; hæc hilaris & feſtiva, jocorumque & oblectamentorum appetens, quibus capi & deliniri juvenilis ætas ſolet. Præcellens ad hæc forma & ſtaturæ dignitas, quibus ad eam pelliciebantur & amici multi, & plures etiam amatores. At nupta tandem viro militari & à cultu pietatis non alieno;

alieno; ac ſororis præterea exemplo & adhortationibus pellecta, ad ſanctiorem tandem vitam traducta eſt. Cumque per occaſum viri, conjugii vinculo & legibus ſoluta, arbitrii ſui compos facta eſſet, mundum urbanoſque tumultus pertæſa, rus conceſſit, vitam actura ſolitariam, & ab hominum frequentia ſepoſitam, ut cæteris libera curis Deo uni, piiſque ad æternam ſalutem exercitationibus vacaret. Verum ne ſic quidem optata quiete & ab interventoribus vacua frui ſe poſſe intellexit. Itaque in religioſum Saleſianarum virginum cœtum ſalutaribus votis adſtricta ſe abdidit, cui à Sanctiſſimæ Virginis Viſitatione nomen eſt. At præter caſtigationes corporis, in hoc vitæ genere ſponte ab ea quæſitas & ſuſceptas, longe etiam graviores à Deo immiſſas tulit. Viginti enim ante obitum annis, noxius è cerebro perfluens humor diſtillare cœpit, & redundare in muſculos atque nervos, artuumque ligamenta, ut tota corporis compages tremore tentata vacillaverit primum, mox etiam ad ſtabiliendum gradum fuerit adſciſcendum ſcipionis ſubſidium. Poſtmodum vero ingraveſcente morbo, officium ſuum manus pedeſque negaverunt penitus; atque ita reſoluta ſunt demum linguæ vincula, ejusque uſum prorſus amiſit. Acceſſerunt acerbi dolores, cum humor ille è capite erumpens ſtimularet membranas corporis acrimonia ſua atque pungeret. Mirabilis interim in tot malis patientia; nulli gemitus, nulli queſtus, frons quamvis aſſiduis interdum contracta doloribus, ſerena tamen ſæpe & exporrecta; quaſi participem ſe eſſe cruciatuum Chriſti intimo ſenſu lætaretur. Tot deinde miſeriis & ærumnis oppreſſo corpore, octogenaria major placido fine quievit.

Hos angores cumulavit alia ægritudo, gravis profecto & acerba, de morte Ludovici Burdalæi, è Societate Jeſu, ſacrorum Evangelii præconum hac ætate longe principis, quo vel propter collata in me ſummæ benevolentiæ officia, vel propter amabilem quendam animi candorem, nemo mihi fuit amicior; erat enim in eo pectus apertum, &, ut ita dicam, pellucidum; neque certe jucundior quiſquam, propter lepores ingenii, ſuaviſſimamque hilaritatem. Acceſſerat frequens ac pene quotidianus multorum annorum uſus, cum nulla pene abiret dies, quin ad me veniret ſub noctem, & quidquid interdiu ad ſe allatum eſſet novi, expromeret peramanter, & in medium quæſita officioſe reponeret.

Per id tempus ventitabat ad me ſæpenumero certis ſtatiſque diebus Johannes Petrus Moretus Valboneſius, primarius Præſes Curiæ Gratianopolitanæ rationum regiarum, vir & humanitatis, &, quod vix credibile ſit (Jean Pierre Moret du Bourchenu de Valbonnais.)

ſit quamvis oculis captus ac plane cæcus, raræ etiam eruditionis laude inſignis. Cumque forte aliquando iisdem horis veniſſent ad me honeſti quidam & literati homines, totumque pomeridianum tempus eruditis ſermonibus jucunde eſſet transactum, convenit inter illos hac ſuavitate illectos, ut ſingulis quibusque hebdomadibus bis eosdem congreſſus apud me repeterent. Quod ego quidem vix optare, nedum poſtulare aut ſperare eſſem auſus. Atque hinc certe impoſitam ſibi legem conveniendi mei per illos dies atque horas tam conſtanter retinuerunt, ut hinc nova apud me exorta ſit & conſtituta non ignobilis Academia.

Venerunt ad me Vltrajecto literæ hoc tempore ab Henrico Sickio, quibus prænuntiabat miſſurum ſe ad me Arabicum Libellum, cui titulus eſt *Evangelum infantiæ*, vel juxta Galaſium, *Liber de infantia Salvatoris*, (ſi modo Liber idem uterque eſt) Latine à ſe redditum & Notis illuſtratum. Rationem præterea ſtudiorum ſuorum exponebat candide Sickius, paratam habere ſe interpretationem Alcorani, adjunctis Scholiis utriusque Gialalloddini, & actorum quoque Sergii Monachi illius, qui Mahummedi ad impietatem doctor & præſultor fuit. Quanquam attentius introſpicienti dubium eſſe poteſt, annon ſuppoſita ſit hæc ſcriptio, & recentior quam creditur.

Prodierat non ſemel in lucem data à me reſponſio ad literas ampliſſimi Gisberti Cuperi, quibus ſententiam meam rogabat de Diis Berœenſibus Madbacho & Selamane. Quæſiverat hoc ipſum & ab aliis compluribus literatis viris, ac præſertim à Jacobo Rhenferdio, homine apprime erudito. Is cum ex Berœenſis hujus marmoris ectypis deſcriptionibus veterum characterum Syrorum formas obſervaſſet, eorum omnium ſeriem integram reſtituere ſe poſſe ſperavit. Tum à Palmyrena ſcriptura ad Punicam deductus, impendioque magis lætatus, rem totam Franeckerá continuo perſcripſit ad me, quem ſciebat rei literariæ incrementis magnopere delectari, ſubjecitque triplex ac plane diverſum elementorum Phœniciorum genus eſſe à ſe repertum, Syriacorum, Africanorum ſive Siculorum, & Hiſpaniarum. Enixe deinde contendebat à me conatus ſuos ut juvarem, nummorumque antiquorum, qui in Gallia haberentur apud nos, copiam ſibi facerem ipſe ſi poſſem, vel ab iis qui poſſent impetrarem.

Hoc ipſo tempore quintam Carminum noſtrorum editionem adornavit Jacobus Stephanus, Typographus Pariſienſis, diligens, & elegantiarum artis ſuæ apprime ſtudioſus. Jam olim ea me inſcio & inconſulto in

in Hollandia edenda curaverat Theophilus Hogerſius, bonus & literatus juvenis, mihi jam ſupra dictus: qui cum more ſuæ gentis perluſtraret Europam, venit Cadomum, Cadomenſiumque urbanitate & eruditione delinitus, diuturnam illic in ſinu Muſarum moram fecit. Reverſus demum in patriam, partasque literarias opes recognoſcens, nonnulla quoque mea carmina ſuis adjunxit, & in lucem dedit. Nomini noſtro tum impenſe favebat Grævius, neque ullam noſtram vel leviſſimam ſcriptionem patiebatur interire. Utque frequens erat inter nos literarum commercium, recentes omnes induſtriæ noſtræ fœtus invicem miſſitabamus. Ergo Hogerſianam Carminum meorum editionem, multorum aliorum, quæ à me identidem acceperat, acceſſione locupletatam, ſubjecit Ultrajectinis typis, & ad me miſit. Ad cujus formam expreſſæ aliæ prodierunt ſubinde, quoad in poſtremam hanc demum omnem induſtriæ ſuæ præſtantiam Stephanus Typographus contulit. Ac perjucundum mihi ſane fuit, ita probatas fuiſſe Eclogas quaſdam noſtras viris poëtica facultate claris, ut illas Gallico carmine redderent, eoque tam molli & concinno, ut non parum decoris & ornatus iis acceſſiſſe videretur: adeo feliciter nativos ductus & primigenium colorem aſſecuti ſunt. Nam quæ *Vitis* titulum præfert, & à me olim etiamnum adoleſcente lucubrata eſt, Gallicis eam numeris expreſſit Chanavarinus, in Rothomagenſi Computationum Curia Magiſter; *Irim* Marchio Faræus, Stipatorum Aurelianenſis Ducis Præfectus; *Lampyrin* Paulus Talamantius, unus ex Academiæ Franciçæ Sociis; alter vero ex eodem Sodalitio Seraphinus Regnerus, arguta epiſtola Latino carmine ſcripta, *Meliſſam* Eclogam proſecutus eſt. Et Chanavarinum quidem, cum ad me ſibi de nomine vix cognitum, *Vitem* meam, vel ſuam potius, Gallico cultu exornatam, humaniter miſiſſet, memini me hoc carmine excipere:

Immeritam Vitem quo ſis dignatus honore
Audiit, & ſubito ſic mihi Phœbus ait:
Eſt jam, cui Vitis pluſquam tibi debeat alter;
Eſſe illi dederas, hic dedit eſſe bene.

Nec intentatæ mihi ſunt Gallicæ Muſæ, at ſæpius etiam, etſi ſtrictim & obiter, ac veluti per tranſennam conſalutatæ, ita ut Latinorum meorum Carminum numerum fere exæquarint. Ac liquido profiteri poſſum nuſquam me ad eas ſerium & valde attentum acceſſiſſe, ſed ludibundum, & velut alias res agentem, & excurrentem in alienam poſſeſſionem: ſæpiſſime vero, cum ſedens in rheda Lutetiæ vectarer per compita & angiportus. Atqui hæc ludicra ita

 neglexi,

neglexi, ut perpauca exſtent in meis ſcriniis, ac fere nulla; penituſque intercidiſſent, niſi ſubveniſſet in tempore clariſſimus Fucaldius, amicus meus ſummus, literarum amans, forenſis & ærariæ rei per Normaniam Præfectus; qui cum aliquid eſſe putet noſtras nugas, disjecta collegit Gallica Poëmata, & ab interitu ſervavit.

Vniverſe vero de Carminibus meis, quorum hic incidit mentio, palam hoc agnoſco & fateor: cum magna eorum pars per juveniles annos mihi exciderit, plurimum ac nimium etiam illic ineſſe amatoriæ vanitatis, quæ ætatis hujus propria eſt.

Ac patriam quidem meam, & mores, & ſtudia, & vitæ genus in pauca contrahere, & in Epigramma hoc referre ſum conatus:

Κάδμος ὄπασσε πάτραν, Μοῦσαι δέ με παῖδ' ἀτίταλλον,
 Υ'έτιος Κρονίων δῶκεν ἐπωνυμίην.
Ε'ν μυχίοις πραπίδεσσι καθέζετο Φοῖβος ἀνάσσων,
 Μηδὲν ὅλως κατ' ἐμοῦ ἴσχυεν ἔχθρα τύχης.
Ε'ν δὲ κυλινδομένου πηλώδει συρφετῷ αἴης,
 Νοῦν δεινὸς θεόθεν οὐρανοῦ εἵλκεν ἔρως.

Ex Hollandia deinde perlatus eſt ad me horribilis & ſacer Libellus Johannis Tolandi, qui *Adeiſidæmon* vocabulo barbaro inſcriptus eſt. Horribilem dico, propter Auctoris infamiam, quem nothum & probroſis natalibus ortum ferunt; tum & quod nomini ejus publico judicio inuſta eſt ab ipſius popularibus turpitudinis nota propter impietatem, quam palam auſus fuerat profiteri; narrantque graviori pœna, atque ultimo etiam fortaſſe ſupplicio fuiſſe afficiendum, niſi ſaluti ſuæ prudenti fuga conſuluiſſet. Sacrum appello eundem Libellum, quod homo ille nequam & perditus ſupremo Deo bellum videatur indixiſſe. Adde ſcriptionis ipſius inſulſitatem & barbariem, ſupinamque ac ridendam humanarum juxta & ſacrarum literarum inſcitiam. Nam quod ad me attinet, quem ille figendum maledictis & proſcindendum ſibi propoſuit, quidni honorificum mihi & glorioſum eſſe ducam, Dei ipſius cauſſa vel atroces perferre injurias, unaque cum eo contumeliis onerari? Quamobrem ipſe ſibi Deus aderit cauſſæ ſuæ vindex, dum partes meas ipſi tutandas relinquo. Quamquam nec jam inter viros cordatos defuit, qui hoc officio fungeretur. Statim enim atque è tenebris emerſit ſceleſtus ille Liber, adverſus exorientem & graſſantem impietatem ſtylum feliciter ſtrinxit vir inſigni pollens pietate & eruditione

ditióne Jacobus Fayus, & nefarii nebulonis repreſſit petulantiam, ac De la Faye.
noſtro etiam honori officioſa defenſione conſuluit. Poteram equidem in ea acquieſcere, ita contuſa eſt hominis procacitas; & feciſſem utique, niſi in dubium vocata fuiſſet fidei meæ integritas in depromendis variis Auctorum priſcorum teſtimoniis, cum ſanctæ noſtræ Religionis veritatem aſſerere inſtituiſſem in *Demonſtratione mea Evangelica*. Cumque dignitatis meæ non eſſe intelligerem, manus in luto hoc ſubigendo fœdare, paratam à me reſponſionem alieno nomine prætexui.

At perſonam mihi denique detraxit clariſſimus Abbas Johannes Marius Marca Tilladetus, cum Diſſertationes aliquot diverſis à me lucubratas temporibus ſuper rebus varii argumenti, partim ad Religionem, partim ad Philologiam pertinentes, recognovit; easque in vulgus ſparſas paſſimque disjectas vir optimus, bonarum literarum meique ſtudioſus, colligere, & ab interitu vindicare inſtituit. Facile equidem paſſus ſum fœtus meos, neglectos à me & propemodum expoſitos, & errantes per angiportus, redonatos patriis laribus, & in unum conjunctos, atque in tuto collocatos, nunc prodire in vulgus mundiore & decentiore cultu. Veteris vero præcepti memor Tilladetus, quod inchoantem Opus aliquod præfigere jubet inſignem faciem & ſplendidam, collectis à ſe Diſſertationibus præfixit luculentam præfationem, ſingularis ſuæ eruditionis, ſuique adverſum me amoris, & præclaræ exiſtimationis notis diſtinctam; qua quid ſingulis contineretur, docte & argute expoſuit. Hæc quisquis evolvenda ſumſerit, plurima reperiet vulgi judicio permiſſa, vel privatim ad amicos ſcripta familiariter, vel in meos peculiares uſus. Quæ, ſi res optionis meæ fuiſſet, ſuppreſſa maluiſſem. Conjecit is quoque in hanc farraginem complures epiſtolas temporibus illis ad literariæ rei principes, à me olim temere fortaſſe & inconſulto ſcriptas, cum vix mea ætas primam deſignaret juventutem. Quod ſi ex levi hoc ſcriptionum genere quæſiviſſemus laudem, promtum nobis erat, atque etiam nunc certe eſt, plauſtra commentationum hujusmodi, & epiſtolarum ad ſinceræ doctrinæ ſtudia ſpectantium, è literario noſtro penu depromere; quas tamen non perire, ſi tantum de me abſque invidia jactare licet, intereſſe forſitan aliquantulum poteſt bonarum literarum.

Vix typographica clauſtra perfregerat hæc Opuſculorum congeries, nec dum vulgi judicia eram expertus, cum morbus me invaſit tam atrox, An. 1712.
ut intra octavum diem deſertus à Medicis, & deploratus ſim. Tantaque

quæ conſecuta eſt animi defectio, ut penitus mente lapſus ſim, nec ullius rei in me ſuperfuerit notitia. Jamque ſacro oleo perunctus, in extremo colluctantis cum corpore animæ conflictu piis precationibus commendabar Deo, cum, ipſius beneficio, & ſupremo reviviſcentis naturæ conatu, erumpens derepente toto corpore ſalutaris ſudor omne morbi abſterſit virus, meque ad vitam revocavit. Nec ita tamen penitus convalui: perdiu enim tam acerbis vexatus ſum cruciatibus, ut omnes mihi artus ardere viderentur. Itaque à circumſtantibus famulis ſæpe auditus ſum, cum mortem flagitarem à Deo, & inter gemitus ac ſuſpiria cuperem diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. Accedebat tanta corporis debilitas, ut ne manum quidem ori admovere poſſem, jaceremque per multos dies immobilis tanquam ſtipes. Ita quoque incubuit in aures & in oculos fera vis morbi, ut mihi primo viſus ſim in totum vitæ tempus ſurditate & cæcitate damnatus; quæ ne poſt confirmatam quidem valetudinem in integrum plane ſunt reſtituta; nam & paulo obtuſior mihi eſt auditus, nec facile utor oculis, niſi ad claram lucem: adeo ut quod ſolitum mihi fuit toto fere vitæ tempore, alienos oculos, & anagnoſtæ officium adhibere ad legendum, id nunc vel maxime cogar facere.

Gratiis Deo pro recepta valetudine, vel potius vita, actis, ex nova Pratellii Operum editione, de qua ſuperius dixi, cognovi quam barbaro & ferino ritu à ſuperſtite hominis illius factione, cum animam agerem, fuerim acceptus. Ac contumacia ſua frui illos facile ſiviſſem, niſi rerum geſtarum veritatem, certo mihi compertam, commentis figmentiſque petulanter adulteratam intellexiſſem in muſtea hac Pratellianorum maledictorum congerie. Protervitatis enim ſuæ & nequitiæ ſibi conſcii, res ad arbitrium vel ſuppreſſerunt, vel diſſimularunt, vel nulla religione adhibita confinxerunt. Caverunt vero præcipue, ne quid à re, quæ agebatur, quantumlibet alienum prætermitterent, quod ad noſtram exiſtimationem minuendam crederent pertinere. Contemnere equidem poſſum minutos latratus catellorum, latratus modo ſint, non morſus. At cum exſertos ſentio in me dentes, virga abigo. Levi ergo ſcriptione, at modeſta, irruentem in me compreſſi calumniam, meque omni ſtudui exſolvere ſuſpicione vanitatis, & famæ meæ integritatem tueri. Venit hæc quoque ſcriptio in manus Johannis Clerici, itidem ut illa altera ſuperius à me commemorata. Plurimas enim neceſſitudines habet ille Lutetiæ, quæ rerum omnium illic actarum expertem eſſe eum non ſinunt. Meam hanc ille, pro inſtituto, defenſionem retulit in *Bibliothecam ſuam Selectam*, ſuamque ei privatim ſubjunxit; nominique ſuo, & à Pratellio

tellio & à Pratellii congerronibus ſpurciſſimi oris intemperanter violato, ſolide quidem, ſed modeſtiſſime tamen patrocinatus eſt.

Inter acerbiſſimas vitæ meæ calamitates merito ponendus mihi eſt repentinus Cardinalis Eſtræi interitus, qui circa illud tempus ſummo meo dolore contigit. A primis quidem adoleſcentiæ meæ annis cum eo vixeram conjunctiſſime; nam & iiſdem delectabamur ſtudiis, magnaque erat in rebus cæteris voluntatum omnium conſenſio. Frequens ad hæc intercedebat vitæ uſus & ſocietas, cum ingruente atrociſſima vi morbi intra paucas horas exſtinctus eſt; unaque mihi erepta eſt ſuaviſſima pars vitæ, præſidiumque in rebus dubiis, & in acerbis ſolatium.

Tum vero animum retuli ad hanc, quam habemus in manibus, quamq; hic exhibemus, rerum noſtrarum narrationem, ob eas quas in aditu Operis ipſius cauſſas expoſui. Has qui ſecus interpretabuntur ac referent ad captandam popularem auram, pœniteat eos fortaſſe judicii ſui, cum viros graves, ingenii & doctrinæ laude conſpicuos, mihique amicos & perfamiliares, hanc à me invito & reluctante operam aſſidua multorum annorum efflagitatione ſcient extorſiſſe. Nec tam ſuffenus ſum tamen, meique amator, ut id mea ipſius cauſſa opiner eſſe poſtulatum à me. Quid enim in me eſt? aut quid in vita mea fuit, quod noviſſe vel minimum interſit hujus ætatis, aut futuræ? Scilicet is labor eſt eruditis hominibus, quid cogitaverim, quibus deditus fuerim ſtudiis, quid ſcripſerim, & omnino quis homo, albus an ater fuerim. Verum cum multa me amici de doctiſſimis ſuperioris ſeculi viris, quibuscum notitia mihi & conſuetudo fuit, ſæpe narrantem audirent, veriti ſcilicet ne intercideret rerum illarum memoria, referri voluerunt à me in literas, quæ peti non poterant aliunde, cum perpauci ſuperſint æquales temporum illorum. Sed & altera etiam acceſſit, eaque gravior cauſſa; nempe ut priſtinæ vitæ meæ acta recognoſcens coram Deo, quamque multa egerent emendatione ex propinquo arguens, ſalutari pœnitentia eluere & reparare poſſem.

Quod ſi rem non argumentis ſolum, ſed exemplis etiam licet tueri, plurima ſane, eaque illuſtria, & in veteri & in recentiori memoria ſunt in promtu. Patiatur modo benignus Lector, & in mei gratiam, Operiſque mei tutelam, paulo hic me longius excurrere. Nonnullos autem recenſui, quorum in conſimili exercitatione præcipuum nomen fuit, ne forte rei huic vel novitatem affingens ullam, vel raritatem, albo nos recuſet calculo abſolvere. Ac commemorandi primum veniunt clari Reges, & Imperatores plurimi, qui virtutis ac gloriæ ſuæ ſibi conſcii, & magnitudinis rerum geſtarum; factum iri fraudem rati ſunt

poſteris

Digitized by Google

ſteris ſuis. ſi partarum laudum decus, meritis ſuis quæſitum, & ad illos pertinens hæreditario quodam jure, inerti & ingrato ſilentio exſtinxiſſent. Hinc prodierunt Alexandri commentarii laudati à Plutarcho; hinc illi Cæſaris; hinc tredecim illi libri, quibus vitam ſuam expoſuit Auguſtus; hinc illi quoque Tiberii, ſummatim breviterque compoſiti; & octo illi Claudii. Quid Veſpaſianum? quid Trajanum? quid Hadrianum? quid Severum? quid Aurelianum? quid alios in eadem palæſtra verſatos commemorem? Cavendum tamen ne ſcripti ab Imperatoribus Commentarii de rebus ad imperii gubernacula pertinentibus confundantur cum iis, in quos res ſuas privatas retulerunt. Cujus moris exempla repeti poſſent ex priſcis Reipublicæ Romanæ temporibus: nam tres de vita ſua libros ad L. Fuſidium ſcripſerat Æmylius Scaurus, qui Conſul fuit anno poſt Romam conditam DCXXXIX. Factum id quoque à Rutilio Rufo, qui poſt decem annos Conſul & ipſe fuit. Q. Lutatium Catullum, qui cum Mario Conſulatum geſſit, anno ab V. C. DCLI. molli & Xenophontejo genere ſermonis ſcripſiſſe de rebus geſtis ſuis, ad A. Furium Poëtam familiarem ſuum, teſtatur Cicero. Ille ipſe Cicero, optimus in hoc genere & in moribus regendis magiſter, cum à Luccejo, amico ſuo, nobili Romanarum rerum Scriptore, ægre impetraturum ſe putaret, & hiſtoriam Conſulatus ſui peculiari opere proderet memoriæ, *Cogar*, inquit, *fortaſſe facere, quod nonnulli ſæpe reprehendunt, ſcribere ipſe de me, multorum tamen exemplo, & clarorum virorum.* Nec negat tamen in hoc genere ſcriptionum ineſſe vitia quædam, & quod verecundius de ſe ſcribendum ſit, ſi quid eſt laudandum; & ſæpe prætereundum, ſi quid reprehendendum; tum & illarum minorem eſſe auctoritatem atque fidem. Hanc autem hominum res ſuas vitamque actam prædicantium confidentiam iis verbis excuſat Tacitus, quæ, quoniam ad defenſionem quoque noſtram accommodata ſunt, hic referemus: *Apud priores ut agere memoratu digna pronum, magiſque in aperto erat; ita celeberrimus quiſque ingenio ad prodendam virtutis memoriam, ſine gratia, aut ambitione, bonæ tantum conſcientiæ pretio ducebatur. Ac plerique ſuam ipſi vitam narrare, fiduciam potius morum, quam arrogantiam arbitrati ſunt; nec id Rutilio & Scauro citra fidem aut obtrectationi fuit.* Poteramus his quoque adjungere, magnum quidem, at modeſtiſſimum virum Marcum Aurelium Philoſophum, illos ſecuti, qui libros ipſius, quos legimus, ſcriptos ab eo opinati ſunt, quaſi vitæ ſuæ hiſtoriam. Quod longe ſecus eſſe agnoſcet facile, quiſquis eos ſuo ipſius judicio, non aliena fide æſtimaverit.

De Vit. Agricolæ, c. I.

Digitized by Google

verit. Deprehendet enim vel ex primo intuitu, non rerum à ſe geſtarum hiſtoriam, ſed gerendarum præcepta ipſum contexuiſſe, nullo digeſta ordine, ſed incondite congeſta, variis temporibus atque locis, ab homine diligenti; prout ea, vel meditatione, vel uſu, opportuna ſibi eſſe judicabat. Ecqua vero ſplendidiori auctoritate tueri nos poſſumus, quam Joſephi, tot nominibus ſuſpiciendi, qui cum vitam ſuam deſcripſerit, ut appendix eſſet ad hiſtoriam antiquam gentis ſuæ, quam viginti libris complexus eſt, eique ſubnecteretur, manifeſte declaravit ea re, minime id ad decus ſuum, ſed totum ad popularium ſuorum utilitatem referri voluiſſe.

Quod ſi majoris ſunt apud nos auctoritatis recentiorum temporum exempla, dabimus in ſcenam Hieronymum Cardanum, qui in vitæ ſuæ ſtudiorumque pertexenda hiſtoria ita ſibi placuiſſe viſus eſt, ut vix modum ſciverit adhibere ullum, & poſterorum intereſſe crediderit non ignorare qualis & quantus vir fuerit; dabimus Eraſmum, cui idem propoſitum fuit, etſi alia ſpecie diſſimulatum; dabimus Scaligerum utrumque, quorum prior, in Epiſtolis ad amicos, buccinator ipſe virtutum ſuarum tam pleno ore fuit, ut videatur eſſe veritus, ne quid de earum exiſtimatione incautus orbis decerperet; at Joſephus filius, & ſuam & patris vitam ad Janum Douſam ſcribens, paſſimque in reliquis Operibus, effræni & immoderata jactantia pærdicat laudes ſuas, ut prope convitium faciat ætati ſuæ, quod aras ſibi non excitaverit. Parcior fuit & verecundior in narranda vitæ ſuæ hiſtoria Georgius Buchananus, brevis etiam & adſtrictus, & candide quoque ſe ipſe denudans, ut nec de novis praviſque religionibus, quæ multorum animos infecerant illa ætate, quid ipſe ſenſerit ſatis diſſimulet. A nemine vero in hujuſmodi lucubratione ſuperari ſe paſſus eſt Jacobus Auguſtus Thuanus, vel dignitate operis, vel varietate rerum, vel ſcriptionis elegantia, etſi non ſatis emendata atque caſta, in iis Commentariis, quos de vita ſua poſteris reliquit.

Nunc ſi his annumerare inſtituam longe plurimos, qui vernaculis Linguis res ſuas mandaverunt hominum memoriæ, dies me deficiat. Nonnulla hujuſmodi Opera exſtant apud Italos, & Gernos, alioſque per Europam populos, præcipue vero apud Anglos. At reliquis longe præſtiterunt noſtrates Galli, meque auctoritate ſua magnopere incitarunt ad Opus hoc ſuſcipiendum; cum jure id in me reprehendi non

 poſſe

Digitized by Google

poſſe crederem; quod à tot excellentibus viris popularibus noſtris jam ante factum eſſet; ab Olivario Marcano, Philippo Comminæo, Bellæo utroque, Gulielmo & Martino; Blaſio Monlucio, Gaſpare Collinio, Philippo Huralto Civernio, Magareta Valeſia Regina, elegantiſſimi ingenii femina; Henrico ipſo quarto Rege, quem generis hujus Opus inchoaſſe teſtificatur Caſaubonus; Michaele Caſtelnavio, Michaele Montanio, cujus circumfertur pervulgatiſſima ſcriptio *Speciminum* titulum præ ſe ferens, qua id unum ſibi propoſuiſſe videtur Auctor, minime contemtor ſui, dare ſe orbi in exemplum, virtuteſque ſuas palam prædicare, Maximiliano Bethunio, Ludovico Gonzaga Nivernenſi, Nicolao Villaregio, Turriano utroque, Henrico & Frederico Mauritio, patre & filio, Henrico Rohannio, Armando Richelio Cardinale, Franciſco Baſſompetræo, Inculismenſi Duce, Franciſco Roccafucaldio, Henrico Guiſio Lotharingo, Pontiſio, Tavanio, Terlonio, Cæſare Coeſelio Pleſſiaco-Pralinio, Philippo Mont-alto Navallio, Bellovallio, Rogerio Rabutino, Cavaniaco, Marollio, & compluribus aliis. Quæ quanquam exempla factum meum apud æquos rerum æſtimatores, ſi minus approbare, at certe excuſare poſſunt, non parum tamen id me abſterruit, meumque tardavit propoſitum, quod iis parem me ferre viſus ſim in ſcribendo, quibus tam diſpar fuiſſem in agendo; meque tota vivendi ratione ac meritis tam diſſimilem, hoc tamen ſcriptionis genere ſimilem efficerem, Itaque cæteris exemplis omiſſis, ad quorum imitationem nec poſſem aſſurgere, nec deberem, in unius Auguſtini auctoritate ſtatui conquieſcere, quemadmodum initio Operis hujus ſum conteſtatus, eumque præcipue mihi aſſectandum propoſui; atque hac potiſſimum parte, qua animi ſui perſcrutans latebras, vitæ præteritæ noxas demiſſiſſime explicavit coram Deo, ac deinde etiam coram hominibus palam confeſſus eſt. Faxit Deus Optimus Maximus, pro inexhauſta ſua bonitate, ut hanc quoque voluntatem noſtram, tenuemque opellam, levis aliqua de cælo favoris aura proſequatur.

FINIS.

HUJUS

HVIUS COMMENTARII
INDEX PRIOR,
SECVNDVM PAGINARVM SERIEM.

LIB. I.

PRæfatio 1
Præcatio ad Deum 2
Naſcitur P. D. H. 2
Parentes ejus, Daniel Huetius & Iſabella Pillonia Bertovillæa 2
Maria Huetia 2
Suſanna Huetia 2
Ægidia Huetia 2
Dan. Huetius ejurat Hæreſim, conſilio Johannis Gonterii 2
Dan. Huetius matrem compellit ad ampleɑendam fidem Cathol. 2
Hanc felicem mulieris mutationem publicis monumentis conſignari curat Johannes Gonterius 2.3
Sacellum extrui curat in Templo S. Johannes Cadomenſis 3
In eodem Templo muſicos cantus inſtituit 3
Eidem Templo inſtrumenta muſica largitur 3
Patrum Carmelitar. Cadomenſium periſtilium inſtaurari curat 3
Quod ejus inſignibus ornant Carmelitæ 3
Munera ab eo accipit, qui eum de ſacro fonte ſuſceperat 3
Danielis Huetii obitus 4
Iſabellæ Pilloniæ liberorum tutela committitur 4
Mulierem ardenti peſte laborantem adit, ampleɑitur, ſuaviatur, incolumis, nulla inde contraɑa lue 4
Primis Grammatice elementis imbuitur P. D. H. 4
Præceptorem habet Alanum Algæum 4
Iſabellæ Pilloniæ obitus 4.5
Ægidius Macæus tutelæ onus deſugit, 5. inſignis Aſtronomus 5
Ægidii Macæi ſupelleɑilem omnem Aſtonomicam dono mihi dat Daniel Macæus ejus filius 5
P. D. H. deducitur in domum & conviɑum Ægidii Macæi 5
Ægidia Macæa educatrix mea 5
Primis literarum elementis imbuitur à Patrib. Crucigeris Cadom. 5
Tutor P. D. H. creatur 5.6
P. D. H. ſorores Rothomagum ablegantur 6
Materteræ noſtræ Dominicanæ 6
Daniel Macæus tutor creatur P. D. H. 6
Catharina Pillonia Matertera 6
Catharinæ Pilloniæ filii literas ſummopere averſantur 6
Eorum invidia & odium adverſus P. D. H. 6
Quem deterrere conantur à ſtudiis 6.7
Præceptor his præficitur pius & illiteratus 6
P. D. H. ad ſtudia excitatur à præceptorib. è Societate Jeſu 6
Quantum mihi profuerit amor literarum 7

z i j Sum-

Digitized by Google

Summopere deſiderat artem diſcere legendi & ſcribendi 7
Diligitur à Præceptoribus 7
Vulnus accipit in capite 8 quo nuntio ita commotus eſt ipſius Præceptor, ut febri correptus vitæ periculum adierit 8
Odit literas Græcas 8
Magno fertur in Poëticam ſtudio 8
Priſcam Mythologiam accurate condiſcit 8
Perverſis conſiliis à legitimi & ſani carminis via deflectit 8
Sacramentum Confirmationis accipit à Johanne Petro Camuſio, Epiſcopo Bellicenſi 9
Variolis & Rubiolis graviter laborat 9
Variolæ & Rubiolæ Veteribus non incognitæ 9
Servilius Iſauricus à Cicerone cur varius dictus 9
Vettius Valens Antiochenus Aſtrologus 9
Variolæ cur milinæ dictæ à Gregorio Turonenſi 9. 10
Caliphar. pleriq; variolis notati 10
Variolæ ex Indiis & Ægypto in Occidentem defluxerunt 10
Bernardinus Gigaltus Belloſontius Franciæ Mareſcallus, meus condiſcipulus 10
Brebovius Lucani Interpres 10
Lucanum præfert Virgilio 10
Petrus Cornelius Lucanum præfert Virgilio 10
Franciſcus Malherba Statium plurimi facit 10
Rariores ſunt bonorum Poëmatum ſani æſtimatores quam artifices 10
Johannes Franciſcus Saraſinus 10
Maria & Suſanna Huetiæ Cadomum revocantur, & in matrimonium collocantur 11
Antonio Hallæo in convictum & diſciplinam traditus ſum 11
Antonius Hallæus poëticæ artis & Geographiæ peritus 12
Prima Geographiæ elementa ab Antonio Hallæo accepi 12
Antonius Hallæus moriens noſtri amanter reminiſcitur 12
Antonius Goſſelinus Collegii Syvani Gymnaſiarcha 12. ſcribit Hiſtoriam veterum Gallorum, quæ refellitur à Samuele Bocharto 12
P. D. H. ſtudia Philoſ. auſpicatur 12
Petrus Mambrunus 12
Mambrunus primus me informat Geometriæ elementis 12
P. D. H. magno in Geometriam ſtudio fertur 12
P. D. H. Dominicanæ Familiæ cupit adſcribi 13
P. D. H. admittitur in Sodalitium B. Virginis 13
P. D. H. alterum Philoſophicum curſum inchoat 13. 14
Sepoſitis tantiſper ſtudiis Mathem. 14
P. D. H. publicam diſputationem Mathematicam aperit 14
Erardus Billius, eruditus Mathem. 14
Georgius Furnerius 14
Petrus Galtruchius 14
P. D. H. Carteſianæ Philoſophiæ valde ſtudioſus 15

Quam

Digitized by Google

Quam demum repudiat, vitiis ejus perſpectis 15
MambrunusLutetiæ repetit Philoſophicum curriculum 15 inde Fleжiam miſſus,reliquo vitæ tempore Theologiam illic docuit 15 cum poëticis exercitationibus interim animum oblectaret 15
P. D. H. ſtudet Jurisprudentiæ 15
Ad amœniores literas revocatur, lecta SamuelisBocharti Geographia ſacra 16
P. D. H. ſtudet Ebr. & Græc. literis 16
P. D. H. GrammaticamEbraicam ſibi ipſe contexit 16
Joſ. Scaligeri vanitas & oſtentatio 16
P. D. H. Poëtas Græcos omnes cum Scholiis & deinde Hiſtoricos condiſcit 16
P. D. H. Thucydidem Petavii ope & conſiliis ſubnixus evolvit 16
P. D. H. Longi Sophiſtæ Paſtoralem Fabulam Latine reddit 16
P. D. H. Ebraicas literas magno ſtudio repetit 16
Per triginta annos nulla dies abiit, quin duas tresve horas Ebraicis ſtudiis non impenderit 17
Libros ſacros Ebraice ſcriptos quater & viceſies totos legit 17
Nihil officit ipſius valetudini aſſiduitas ſtudiorum 17
Excitatus ſum ad ſtudia, viſa Geographia ſacra Bocharti 17
Amicitiam inii cum Bocharto 18
Semel cum eo habita mihi eſt controverſia de rebus ad Religionem pertinentibus, nempe de cultu Imaginum 18
Donec exortum eſt inter nos diſſidium ſuper loco Originis de Euchariſtia 18
Ad Auctorum Græcorum ſeriem contexendam adhortatur me Bochartus 18
Bochartum ad ſe accerſit Chriſtina Suecorum Regina 18
Stephanus Cahagneſius 18
Jacobus Cahagneſius 19
Venerunt ad me Epiſtolæ Gallicæ Joſephi Scaligeri ad Jacobum Dalecampium 19
Venerunt item ad me Jacobi Cujacii Epiſtolæ ad Jacobum Dalecampium, Latine & Græce ſcriptæ 19
Venerunt quoque ad me Libri complures ex Joſephi Scaligeri Bibliotheca, ejusque manu ad oram paſſim ſubnotati 20
Jacobus Palmerius Grantomenilius multa Græce oratione ſtricta & ſoluta eleganter ſcripſit 20 Veteris Græciæ deſcriptionem aggreditur 20 Obſervationes ſuas in veteres Auctores Græcos me auctore & exhortatore in lucem edit 20 ſingulari certamine congreditur jam ſenex cum Juvene valente & robuſto, eumque vincit 20
Jacobus Palmerius alter 20
Ludovicus Thorodæus veteris Græciæ deſcriptionem aggreditur 20 in Græciam proficiſcitur 21 alienæ induſtriæ faſtidioſus 21 vetera carmina Græca à recentioribus non internoſcit 21
Jacobus Grandorgæus Premontius 22

22 homo arguti & urbani ingenii 22 Romanorum antiquitatum peritus 22 fugiens laboris 22 Græcas literas ſero condiſcit 22 Origines Cadomenſes ſcribere recuſat 22
Andreas Grandorgæus 22
Ad Græcarum literarum ſtudia fruſtra invitantur Ludovicus Borbonius Princeps Condæus & Montauſerius 22
Hiſtoricæ ſcientiæ pars eſt, ſcire nihil ultra certos aliquos fines de quæſita hiſtoria ſciri poſſe 23
Studia literarum animum meum avertebant à cultu pietatis 23 ut & vitæ oblectamenta & commoda & mulierum conſuetudo 23
A Tutore meo deductus ſum ad ſaltandi, equitandi, & armorum tractandorum magiſtros 23
Magna pollebam agilitate, velocitate & robore corporis 23
Nandi peritiam mihi ipſe comparavi nullo adhibito magiſtro 23
Exii è poteſtate Tutoris, à quo habitus fueram parce & illiberaliter 24
Tutorum parſimonia pupillorum educationi valde noxia eſt 24
Lutetiam tum primum adii 24
In comparandis Libris ſacculos exhauriebam 24 ut ad neceſſarios uſus vix facultates meæ ſuppeterent 24
Veteres omnes Auctores mihi imprimis ſtatui comparare 24
De Librorum meorum ornatu & nitore parum laboro 24
Ad Librorum meorum meas ſuas notas adtexui 24
Verebar ne Libri mei olim diſtraherentur 25
Jacobus Sirmondus 25
Dionyſius Petavius 25
Philippus Labbæus 26
Gabriel Coſſartius, extemporali oratione valde celebratus 26
Franciſcus Vavaſſor 26
Renatus Rapinus 26
Joh. Commirius 26
Stephanus Agardus Campenſis 26
Johannes Garnerius 27. Marii Mercatoris editor 27
Puteani fratres, Petrus & Jacobus 27 Bibliothecæ Regiæ præfecti 27
Franciſcus Guyetus 27
Iſmaël Bulialdus 28
Gabriel Naudæus 28
Bibliothecæ Mazarinææ ſectio 28
Petrus Lambecius 28. 29
Ex Dogmatum Theologicor. Petavii lectione nonnihil labefacta eſt fides noſtra & deinde Dei beneficio confirmata 29

LIB. II.

CHriſtina Regina Bochartum acceſſit in Sueciam 29
Iſaacus Voſſius ſtudiis præeſt Chriſtinæ Reginæ 29
Bochartus ad iter Suecicum ſe accingit 30
Bocharto itineris Suecici comitem me ſpopondi 30
Profectioni meæ Suecicæ moram injicit morbus 30
Cadom. profectus Franciſcopol. 30 una-

unde paücis ante horis exceſſerat Bochartus 30
Poſt longam exſpectationem Franciſcopoli ſolventes vela in altum dedimus 30. 31
Appulimus in Zelandiam, & deinde in Hollandiam 31
Lugduni-Batavor. Salmaſium adii 31
Veni Amſtelodamum, ibique Bochartum nactus ſum 31
Convenit me Iſaacus Voſſius Amſtelodami 31
Profectus Amſtelodamo, cum Bocharto & Voſſio, venimus Vltrajectum 31
Vltrajecti morbo tentatus ſum 31
Henricus Regius Medicus & Philoſophus, 31
Hardenbergenſium Conſul quo ritu creetur 31
Bremam venimus 32
Septem-Clauſtra, vetus Sacrarum Virginum Monaſterium 32
Hafniam venimus 32
Turris ſpeculatoria Hafnienſis 33
Runicæ literæ 33
Olaus Wormius Runicarum inſcriptionum interpres 33 theſauri ejus literarii & κειμήλια 33
Dentes balænarum Groenlandicar. 33
Collegium Regium Hafnienſe 33
Globus æneus cæleſtis Aſtronomicus Tychonis 33
Brabeana familia 34
Tychonis Patria & Familia 34 in Dania detinetur à Friderico II. Rege 34
Huena inſula in Freto Sundico 34
Venuſia dicta & Scarlatina 35 in eam delatus ſum 35
Tycho ſedem ponit in Huena inſula, & Vraniburgicam arcem in ea condit 36
Miniſtrorum Lutheranorum apud Danos & Suecos hoſpitalitas 35
Adducitur ad me vir valde ſenex, qui fuerat in Tychonis famulatu 36
Tycho uxorem ducit ex plebe ruſticana Knudſtrupii 36
Tycho iracundus, ebrioſus, & mulieroſus 36
Vraniburgicæ arcis exidium unde ortum 36
Gloriæ vanitas 36
Tychonis infortunia 37
Quibus de cauſſis Tycho Daniam deſerere ſit coactus 37
Ægre fert Rex Daniæ palam conſpectum ſe à nobis in templo per vitrea conſpicilla 38
Hafnia exceſſimus inſalutato Rege 38
Fretum Sundicum, ſtantesque in eo naves luſtravimus 38
Freti Sundici portoria 38
Gerius Mercator Hollandicus, ab iniqua regiorum Daniæ Quæſtorum exactione ſe vindicat 38
Furum & luporum corpora de iiſdem patibulis pendentia apud Danos 38
Cultelli ad patibula affixi apud Danos; recuperandæ veletudinis cauſſa 38
Helmſtadium peima Suecicæ Ditionis urbe in limite Daniæ 39

Iſaac. Voſſius ex Suecæi finibus in Holland. juſſu Reginæ, regreditur 39 ob injuriam Salmaſio illatam 39
In Oſtrogothiam progredimur 39
Floribus, fragis, & ceraſis luxuriat Suecia 39
Mala quoque & melopepones, arte adhibita, alit Suecia 39
Vetterus lacus 39
Specus ingens in Vettero lacu 39
Gilbertus Magus catenis vinctus in Vettero lacu 39
Septentrionales gentes ſuperſtitionibus deditæ 39
Neckerus Draco 40
Magni calores in Suecia 40
Hirundines Suecicæ ſub autumnum in lacus ſe immergunt 40
Hirundines in ſpeluncas ſe condunt ad ripas Olenæ fluvii, prope Cadomum, ſub autumni tempus 40
Παρήλιον inſigne in Suecia obſervatum 41
Septentrionale cælum παρηλίοις obnoxium 41
Cauſſa τῶν παρηλίων 41
Domorum Suecicarum fabrica 41
Caminorum Suecicorum fabrica 42
Arnoldus Spirinxius caminum Suecicum in Holland. transfert 42
Bourdelotius, Michonius 42
Holmiam venimus 42
Chriſtinam Regin. conſalutamus 42
Chriſtinæ molle & flexibile ingeniū, 43 abjicit ſtudia literarum 43 unde melius ſe habet 43 Bourdel. conſiliis docilem ſe præbet 43 Abhorret à nuptiis 43 meq; ab iis abſterret 43
Bochart. parum liberaliter nec pro meritis excipitur à Chriſtina 43
Bibliotheca Chriſtinæ Reginæ 43
Joh. Gerhardi Voſſii Bibliothecam pretio redimit Chriſtina Regina de Iſaaco filio 44
Bibliothecam Petavianam pretio ſibi comparat Chriſtina Regina 44
Gilb. Gaulmini Biblioth. pretio ſibi comparare vult Chriſt. Regina 44
Origenis Commentarior. in Matthæum, & Tractatus De Oratione Codex Græcus manuſcriptus 44
Orig. Comm. in Matth. editio Græco-Latina à me procurata 44
Marcus Meibomius 44 priſcos Muſicæ diſciplinæ Scriptores edit 44
Axelius Oxenſtierna Sueciæ Cancellarius 44
Renat. Carteſius in Sueciam accitus à Chriſt. Regina 45 illic diem ſuum obit 45 ejus ſepulcrum 45
P. Chanutus Gall. & Suec. Legatus 45 Carteſio ſepulcrum parari curat 45
Hominis Sueci puerum confodientis atrox facinus 45
Gabriel Naudæus 45
Raphaël Trichetius Frenæus 45
Sueci Gallos averſantur 45
De reditu ex Suecia in Galliam cogitare cœpi 46 renitēte Regina 46
Votum Mercurio pro reditu in Galliam à me conceptum 46
Mores Suecor. carmine perſtricti 46
P. Cahagneſius Huetio ex Suecia in Galliam redeūti ſociū ſe præbet 47

LIB. III.

Gottorpiam venimus 48
Ex Bibliotheca Gottorpiana mul-

ta

ta exſcripſi 48
Adamus Olearius 48 Lexicon Perſicum concinnat 48
Fridericus Cimbrorum Dux 48
Vettii Val. Anthologias deſcripſi 48
Vettii Val. ſuperſtites Codices MSS. 48
Hamburgum redimus 49
Petrus Lambecius 49
Bibliotheca Hamburgenſis, quæ Friderici Lindenbrogii fuit 49
Redimus per Friſiam 49
Flevus lacus 49
Oppidum, Harlingæ, urbi proximū, ſingulis anni diebus navigium unum Reipublicæ Fœderatorum Ordinum ſubminiſtrat 49
Vorcumii, quæ Friſiæ urbs eſt, exigit à nobis hoſpes non impenſarum modo, ſed ſtrepitus etiam pretium 49
Stavera urbs, olim Friſiæ ad Occidentem ſitæ caput 49. 50
Franekeram Academiam perluſtravimus 49
Amſtelodamum rediimus 50
Vltrajectum rediimus 50
Annam Mariam Schurmanniam conſalutavimus 50
Salmaſium conveni Lugduni-Batavorum 50 & magnam cum eo inii neceſſitudinem 50
Acuta febri correptus ſum Lugduni-Batavorum 50
Ægrum me juvat Lindanus Medicus ope ſua & conſiliis 50
Jacobus Golius, Arabicæ literaturæ princeps 50
Deodatus 50. 51
Alexander Morus 51
Succus ex pomis expreſſus, quem Siceram vulgus appellat 51
Daniel Heinſius 51 Salmaſio valde infenſus 51
Marcus Zuerius Boxhornius 51 Salmaſio valde infenſus 51
Anna Mercera, Joſiæ Merceri filia, Salmaſii uxor 52
Salmaſius Librum legens facetum, at ſubturpiculum, deprehenditur à Chriſtina Regina, quæ ex eo delectatur 52
Fœda Salmaſium inter & Morum lis exoritur 53
De me in Academiam Leidenſem accerſendo inane Mori augurium 53
Cogitare cœpi de reditu in Galliam 54
Aggeres Hollandici 55
R. Manaſſe ben Iſraël 55
David Blondellus 55 oculorum uſum amittit 55
Claudius Sarravius Senator Pariſ. 55
Lovanium venimus 56 Bibliothecam adiimus Canonicorum Regularium Sancti Martini 56
Valerius Andreas 56
Bruxellam venimus 56
Divæ Virginis Hallenſis templum 56
Luparenſes aleatores 57
Lutetiam rediimus 57
Magna cum Ægidio Menagio contracta mihi eſt amicitia 57
Cadomum redii poſt iter Suecic. 57
Academia Cadomenſis Brioſiana 57
Jacobus Moſantius Brioſius 57
Nicolaus Monſterius Mottæus, Prætor Cadomenſis 57

Digitized by Google

Jacob. Palmerius Grantomeniliua 57
Jacobus Grandorgæus Premontius 57
Jacobus Savarius 57
Antonius Hallæus 57
Philippus Sudorius Petivillæus, Senator Rothomagenſis 58
Antonius Garabius Luzernæus 58
Ludovicus Thorodæus 58
Johannes Renaldus Segræſius 58
Theocritum ſemel quotannis verno tempore relegebam 58
Ægidius Andreas Roccanus 58
Hiſtoria Domus Harcurianæ 58
Jacobus Callierius 58
Vita Matignonæi Mareſcalli 58
Academiæ Brioſianæ Cadomenſis albo inſcripti ſumus, ego, & Bochartus 58
Epiphora correptus ſum 59
Carmen in Epiphoram à me ſcript. 59
Repetita Morum inter & me conſuetudo 59 crebris verſiculorum extemporalium commerciis conglutinata, 59 & tandem diſſoluta 59
Pauli Silentiarii carmen de Thermis Pythicis 59 & in eo quid πιτ]άκη 59. 60
Iſopſepha Leonidæ Alexandrini 60
Emericus Bigotius propinquitate & ſtudiorum communione mihi conjunctus 61
Notas meas in Anthologiam Grævii rogatu deſcripſi & ad eum miſi 61
Sarcinas meas ex Hollandia recepi 61
In Commentariis meis Origenis in Matthæum oborta lacuna à me ſuppletur 61
Bochartum inter atque me exorta diſſenſio ſuper lacuna in Commentariis Origenis in Matthæum deprehenſa 61
Ad Origenem ſtudia mea omnia converti 62
Librum elucubravi De interpretatione 62
Antonii Hallæi carmen in Opus meum De interpretatione 63
Johannes Baptiſta Cotelerius erroris cujusdam noſtri amice me admonet, quem & ego jam ante deprehenderam 63
Verſus ſcribebam identidem 63
Cadomum poëtica laude præſtans 63
Critices immodicum ſtudium reprehenditur 63. 64
Critici ſarritores humaniorum literarum 64
Linguarum immodicum ſtudium reprehenditur 64
Ægyptiacæ antiquitatis valde ſtudioſus fui 64
Athanaſius Kircherus rerum Ægyptiacarum ſcrutator 65
Johannes Marshamus rerum Ægyptiacarum peritus 65
Jacobus Savarius Poëta miræ fœcunditatis 65
In amicorum ſuburbanis ſæpe ruſticabar 65
Operam Origeni dare perrexi 66
Johãñis Capellani laus & defenſio 66
Gallorum ad Poëticam indoles & ingenium molle & remiſſum 66
Car. Montauſerii judicium de Carmine Epico Capellani ſuper Puella Aurelianenſi non probatur 67

Valea-

Valentini Conrarti judicium de Carmine Epico Capellani ſuper Puella Aurelianenſi non probatur 67
Iter noſtrum Suecicum Joh. Capellani nomine inſcriptum 67. 68
Henr. Ludovicus Habertus Mommorius 68 Inſtituta apud eum Phyſica Academia 68 Carteſiano dogmati deditus 69
Petrus Gaſſendus, Mommorii hoſpes & amicus 68
Diſſertatio ſuper Guttis vitreis Germanicis 68
Claudius Hardiſius 69
Honoratus Buellius Racanius 69 Franciſci Malherbæ diſcipulus 69
Gabriel Madelenetus 69
Peyraredus 69
Antonius Varillaſius 69
Ichnographia urbis Cadomi 70
Michaël Neuræus 70 Longavillanorum Principum ſtudiis præfectus 70
Franciſcus Bernerius 70
Johannes Baptiſta Morinus 70 Matheſeos Profeſſor 70
Petrus Fortinus Hoghetta 70
Petrus Maridatius 71
Flexiam profectus ſum ad viſendum Mambrunum, & ad purgandas labes conſcientiæ 71
Piis exercitationibus nonnunquam vacavi in Collegio Cadom. Soc. Jeſu 72 & in Abbatia Ardenenſi Ordinis Præmonſtratenſis 72
Exemplo Annæi Franciſci Bellovalæi, Marchionis Noviani, adductus ſum, ut Societati Jeſu nomen dare cuperem, ſed me ab hac cogitatione revocat Mambrunus 72
Ad larem Lutetiæ ponendum invitant me amici, ſed obſtat ratio rei familiaris 73
Ludovicus Maratius, è Soc. Jeſ. 73
Petrus Patriſius 73
Marquardus Gudius 73
Joh. Blæſius Quenæus, Prætor Cadomenſis 73
Nicolaus Monſterius Mottæus, Prætor Cadomenſis 73
Stephanus Monachius 74 noſtram oppugnat ſententiam de origine Cifrarum 74
Stephanus Morinus 74 diſſentiebat mecum de origine Linguæ Ebraicæ 74. 75
Joh. Ballachæus 74 Commentarios parabat in Dionyſii Periegeſin 75
Henricus Aurelianenſis, Dux Longavillæ 75
Ægidiæ Huetiæ obitus 75. 76
Materteræ meæ, è ſtirpe Pilloniorum Bertovillanorum 76 Pontepiſcopii Dominicanum Monaſterium conſtituunt 76 in id Ægidia Huetia admittitur 76
Jacobi Puteani obitus 76
Bibliothecæ Regiæ adminiſtrationi præficitur Colbertus Altiſſiodorenſis Epiſcopus 76
Generis mei nobilitas aſſerta 76. 77
Maria Leonora Rohannia, Abbatiſſa Monaſterii Cadomenſis, cui à S. Trinitate nomen eſt 77 Pſalmos Davidicos, & Salomonis præcepta ver-

vernacula interpretatione & uberiore illuſtrat 78
Jacoba Boëtta Blemuria religioſam vitam in Abbatia Cadomenſi profeſſa 78 Vitas ſanctorum virorum & virginum Benedictini Ordinis literis mandat 78
Euſtachius Boëtta Blemurius Canonicus regularis è Victorina Pariſienſi Familia 78
Annam Mariam Ludovicam Aurelianenſem ad Aquas Forgenſes adii 79 ejus elogium 79
Fabulæ Romanenſes duæ ab illa conſcriptæ 79 mihique dono ab ea datæ 79 & ab aliis deinde per fallaciam ablatæ 79
Imagines plurimæ ab eadem verbis eleganter deſcriptæ, pro more vulgo tum recepto 80
Falco Carlovallius 80 Contracta cum eo mihi amicitia 80
Indoctior eram quam credebar; ætate vero provectior quam videbar 80
Bibliothecam Mathematic. patris ſui dono mihi dat Macæus 80
Cadomum veniunt Angli & Hiberni 81 in his Stanihurſtii duo, & Franciſcus Epiſcopus Aladenſis 81 & Patritius Plunquettus Epiſcopus Ardenſis 81

LIB. IV.

JOhannes Mareſius Sanſorlinus 82
Carolus Peraltus 82
Veteribus Scriptoribus Græcis & Latinis ſe anteferri volunt Mareſius & Peraltus 82
Paulus Peliſſonius Fontanerius 82
Valentin. Conrartus 82
Henricus & Hadrianus Valeſii fratres 82
Chriſt. Hugenii Syſt. Saturnicum 82
Henricus Juſtellus 82
Petrus Petitus Medicus 83
Carolus Pererius 83
Joh. Baptiſta Santolius 83
Camillus Quernus Archipoëta 83
Maria Magdal. Laverna Fayetta 84 Zahydam Fabul. ſcripſit, quam ſub Segræſii nomine apparere voluit 84
Anna Vinæa 84
Maria Pratæa 84
Vſus ſum hoſpitio Sammagloriano Oratorianæ Congregationis 85
Ludov. Thomaſſinus, ex Oratoriana Congregatione 85
Hieronym. Vignierius, ex Oratoriana Congregatione 85
Carol. Cointæus, ex Oratoriana Congregatione 85
Patris Oratorum titulo ridicule affectus ſum à Batavo quodam juvene 85
Georg. Renaldus Magdalenæus 85 à Carmel. Ordine Romam delegatus 85
Romam acceſſor à Chriſtina Regina 85 cui parere non potui 86
Jac. Grandorgæi Premontii mors 86
Joh. Bernerii mors 86
Jordana Berneria 87 Vrſulinis puellis magnificum Monaſterium Cadomi condidit 87
Hyacinthus Calventius, Toloſas, è Dominic. Ordine 87 Doctor & Profeſſor Theol. in Acad. Cadomenſi 87 Auctor Libri, cui titulus eſt Theologus Eccleſiaſtes 87

Ram-

Digitized by Google

Rambullietanæ Domus magna Lutetiæ celebritas 87
Catharina Vivonnæa, Marchionis Rambullieti conjux 87
Julia Angennæa Montauſerii conjux 87
Angelica Angennæa Griniani Marchionis conjux 87
Carol.Sammauræ9 Montauſerius 83
Gulielm. Bautruvius 88
Joh. Baptiſta Hamelius 88
Petr. Fermati9,Senator Toloſanus 88
Petr.Fermat.filius, Senator Toloſ. 89
Franciſc9 Talamantius, Plutarchi Interpres 89
Paul.Talamantius carmen quoddam noſtrum Latinum Gallice feliciter reddidit 89
Paulus Scarro 89
Magdalena Scuderia 89
Virgines tres, Chriſtina, Schurmannia, & Scuderia, doctrinæ & ingenii gloria celebratiſſimæ 90
Georg. Scuderius 90
Henr. Oldenburgius 90
Andr. Grandorgæus 90
Academia rerum Phyſicarum apud me Cadomi inſtituitur 91
Confectiones corporum omnis generis animalium 91
Confectiones oculorum omnis generis animalium 91
Aſtronomica inſtrumenta, quæ fuerunt Ægidii Macæi 91
Cometæ an. 1664. Obſervationes 92
Chymica ſtudia 92
Hautonius Medicus Cadomenſ. 92
Poræus Medicus Rothomagenſ. 92
quid illi Pontaudomari contigerit cum ignoto Sacerdote 92
Marinam aquam ſale purgare & dulcem efficere inſtituit Hautonius 93
Joh. Goſſelinus Villonius 93 Olenam navigabilem tentat efficere 93 in Val'æ collavillæa portum tentat perfodere 93
Nicol. Cromarius Laſſonius 93 ſpeculum ingens parat ex ære fuſili 94 vitris hyperbolicam figuram inde- re nititur 94
Petr. Callyus totam Philoſophiam grandi opere complexus eſt, Boëtii Librum *De Conſolatione Philoſophiæ* interpretatur 94 Carteſianæ Sectæ, magno ſuo flagitio, mordicus adhæret 94
Academiam Phyſicam Cadomenſem noſtram regia liberalitate fovet Colbertus 94
Academiæ PhyſicæCadomenſis albo inſcribi vult Franciſcus Bellovillarius, Dux Santanianus 94
Cormiſius, Præſes Aquenſis, Cadomum relegatus eſt 94 Philoſophiæ veteris egregie peritus 95
Senatorium munus in Curia Rothomagenſi adſpernatus ſum, tota mea familia reclamante 95
Penſione annua à Rege decoratus ſum 95
Regis Suecorum in literis inſtituendi munus Huetio fruſtra offertur 96
Spiritus Flexiarius, Epiſcopus Nemauſenſis 96
GulielmusPyrrho,Profeſſ.Regius 96
Jacobus Larius, Profeſſor Regius 96

Cadomum venit Carolus Sammauræus Montauſerius 96
Apud me diverſantur Menagius & Segræſius 97
Montauſerium in ſuas ædes excipit Brioſius 97
Origenis editionem recipit in ſe Berthelinus Bibliopola 97
Rothomagi ſedem ad aliquod tempus ponere conſtitui 97
Laurentia Gigalta Bellofontia, Deo dicata virgo, Rothomagi Monaſterium Benedictinarum virginum conſtituit 97 Vita ejus ſcripta eſt à Dominico Buhurſio, è Soc. J. 97
Domnus Auguſtinus Cartuſianus, vir portentoſæ memoriæ 98
Theophilus ſive Goswinus Hogerſius Carmina noſtra excudi curat in Hollandia 98
Ægidius Menagius 98
Gabriel Coſſartius 98
Renatus Rapinus 98
Franciſcus Carpentarius 98
Gulielmus Bautruvius 98
Ludovicus Rohannius Guemenæi Princeps 98
Hadrianus Parvillerius, è Soc. Jeſ. 99 Arabic. literarum peritiſſimus 99
Brunius, Pictor nobilis, meo rogatu Baptiſmum Chriſto à Johanne collatum depingit in tabula aræ maximæ Templi S. Joh. Cadomenſis 99
Mors Samuelis Bocharti 99. 100. ejus epiſtola ad Huetium de Euchariſtia & de cultu Angelorum 100
Arabica & Syriaca ſtudia repetii 100
Muliercula carmina carminibus reponit ex tempore 100
Prodit in lucem noſter Origenes 101
Regi dedicatur noſter Origenes 101
Jacobus Grandorgæus, Monachus Benedict. longitudinum doctrinam inveniſſe ſe falſo gloriatur 101
Ægidius Perſona Robervallius 102 Carteſii adverſarius 102 primas tenens inter luſores Scacchorum 102
Gulielmus Lamonius, Senatus Pariſienſis princeps 102 Academia viror. doctor. apud eum inſtituta 102 Polycrene, fons agri Bavillani 102
Tanaquillus Faber Cadomenſis 103
Carolus Fresnæus Cangius 103
Johannes Baptiſta Tavernerius 103
Bertalda Mottavillæa 103 Commentarios reliquit rerum in Aula ætate ſua geſtarum 104
Ludovicus Rivierius, Lingonenſis Epiſcopus 103
Bertaldus Freauvillæus, Senator Pariſienſis, Librum ſcripſit de togæ dignitate 104
Petrus Bertaldus, Abbas Alnetan. 104
Joh. Bertaldus, Epiſcopus Sagienſis, Abbas Alnetanus 104
Liber noſter De origine Fabellarum Romanenſium 105
Ego quoque ipſe Fabulam Romanenſem ſcripſi 106
Longi Paſtoralia Latine reddidi 106
Romanenſium Fabularum lectione valde delectabar puer 106
Yvrandæum B. Mariæ Virginis templum 106
Carmen noſtrum ad D. Mariam Yvrandæam 107. 108. 109

Diſſo-

Diſſociatur vetus neceſſitudo me inter & Segræſium 109
Super loco quodam obſcuro Georgicorum Virgilii gravis exorta me inter & Segræſium controverſ. 110
Henricus Hallæus Anteceſſor, Antonii frater, prima mihi Juris elementa tradidit 110
Doctor in utroque Jure, & Pontificio & Civili, creatus ſum in Academia Cadomenſi 110
Allectus ſum in numerum Doctor. Honorariorum Juris Academiæ Pariſienſis 110
Johannes Doujatius, Profeſſor Juris in Academia Pariſienſi 110
Petrus Hallæus, Profeſſor Juris in Academia Pariſienſi 110
Michaël Delæus, Profeſſor Juris in Academia Pariſienſi 111
Numiſmatum antiquor. congeries à me Cadomi emta in regios uſus, mandato Colberti, & mala fide vendita 111
Picartus Perinius Ser. Delphini Præceptor 111 mihi valde infenſus 111
De adſciſcendo Ser. Delphini Præceptore, in locum Perinii, agitur 112
Boſſuetus Ser. Delphini inſtitutioni præficitur, cui ſuccenturiatus adjungor 113
Cadomi conflictatus ſum cum febri acutiſſima, & inteſtini dolor. 113
In Aulam veni, quæ tum erat Sangermani 113

LIB. V.

LVdovicus Borbonius, Princeps Condæus 113 ejus elogium 113
Leopoldus Medices Cardinalis mittit ad me libellos quoſdam 114
Franciſci Redii Obſervationes 114
Johannes Baptiſta Lantinus, Senator Divionenſis 114
Philibertus Lamarius, Senator Divionenſ. 114 Vitam Salmaſii ſcribit 114
Salmaſii Liber *De Homonymis plantarum* 114
Harduinus Perefixius, Archiepiſcopus Pariſienſis 114
Franciſcus Harlæus, Archiepiſcopus Rothomagenſis, & deinde Pariſienſis 114
Tonſuram Eccleſiaſticam mihi contulit Franciſcus Harlæus, Archiepiſcopus Rothomagenſis 114
Origenianorum omnium Operum editionis abſolvendæ conſilium abjeci 115
Demonſtrationis Evangelicæ compoſitionem moliri cœpi 115
Philippi Mornæi Pleſſæi Liber De veritate Religionis Chriſtianæ 116
Demonſtrationem noſtram Evangelicam acriter oppugnat Claudius Fraſſenius Franciſcanus 117
Quod Fraſſenii factum reprehenditur à Franciſco Harlæo Archiepiſcopo Pariſienſi, & à Jacobo Benigno Boſſueto, Epiſcopo Meldenſi 117
Facinoris hujus inſtigator fuit Ludovicus Ferrandus 117
Richardus Simonius Demonſtrationem noſtram Evangelicam, non in breviorem, ſed in diverſam penitus formam redigere cogitat 117. 118

Digitized by Google

Demonſtratio noſtra Evangelica laudatur ab exteris 118 variæ ejus editiones 118
Samuel Puffendorfius, Vlricæ Leonoræ Succorum Reginæ ab epiſtolis 118 excitari nos curat ad ſuſcipiendam controverſiarum de fide & religione conciliationem 118
Marchio Fuquèrius Regis Franciæ Legatus in Sueciam 118 per literas ad me, & ad Boſſuetum, me hortatur ad idem Opus capeſſendum 118
Veterum Auctorum Latinorum interpretatione & Notis, juſſu Chriſtianiſſimi Regis, conſilio Montauſerii Ducis, in uſum Sereniſſimi Delphini, conſilium ſuſcipitur 119
Indices vocabulorum omnium ſingulis Auctoribus ſubjungendi auctor fui 120
Indicis generalis in Auctores omnes Latinos claſſicos concinnandi propoſitum 120
Michael Fayus, Manilii interpres 121
Joſephi Scaligeri Notæ in Manilium ſcatentes erroribus 121
Animadverſiones in Manilium & Scaligeri Notas 121
Anna Fabra 121
Juliæ Sertum 122
In Ser. Delphini familiam allectus eſt Geraldus Cordomæus 122 Carteſianæ Sectæ deditus 123 ſcribit Caroli Magni hiſtoriam 123
Jacobi Guervillæ obitus 123
Andreæ Grandorgæi obitus 123
Intra juglandis putamen Iliadem recondi poſſe incredibile non eſt 124
Johannis Georgii Grævii obitus 124
Habitum Eccleſiaſticum aſſumſi 124
125
Morbo correptus ſum ex ulcere in ſede enato 125
Vlcus hoc inteſtinorum adſtrictione & alvi mora exortum 125
Caſſiæ fiſtularis ſucco uti cœpi 125
Thea uti cœpi 126. 127. 128
In Academiam Francicam admiſſus ſum 128
Elogia Academicorum, Valentini Conrarti, Franciſci Mezeræi, Petri Cornelii, Thomæ Cornelii, Joh. Racinii, Rogerii Rabutini Buſſii, 129 Iſaaci Benſſeradæi, Caroli Peralti, Philippi Quinalti, Joh. Galleſii, Joh. Mareſii, Pauli Peliſſonii, Seraphini Regneri, Spiritus Flexiarii 129
Mareſius & Peraltus Antiquorum ingeniis anteferri volunt ſua 129
Petri Cornelii vitia quædam notantur 130
Eduardus Bernardus Anglus 131
Thomas Galæus Anglus 131
Johannes Fontana 131
Franciſcus Roccafucaldius 131. 132
Franciſcus Bellovillarius Satanianus 132
Nicolaus Melchiſedecus Tevenotius 132 Collectanea ejus Geographica 132 Tacticorum veterum editionem aggreditur 133
Bartholomæus Herbelotius 133 Bibliothe-

bliotheca ejus Orientalis 133
Vio Herovallius excerpta è tabulariis Camaræ Computorum ſtudioſis hominibus liberaliter ſubminiſtrat 133
Hadrianus Auzutius 133 Cometam Anni MDCLXIV. obſervat 133
Jobus Ludolfus Æthiopicæ literaturæ parens 133
Mathem. artibus imbuitur Ser. Delphinus à Franciſco Blondello 133
Antonii Hallæi obitus 133 ipſius Poëmata per me Ser. Delphino offeruntur 134
Epiſtola ad Ser. Delphinum ſuper Poëmatis Antonii Hallæi 134
Ser. Delphini reſponſio 135
Poſt Tonſuram à Franciſco Harlæo Archiepiſcopo Rothomagenſi in me collatam, & minores Ordines à Franciſco Epiſcopo Bajocenſi, ſacros Ordines ſuſcepi à Claudio Auvrio Epiſc. Conſtant. 135. 136
Sacris primum operatus ſum ad tumulum S. Genovefæ 136
Meus in S. Genovefam cultus 136
ejus in me beneficia 136
Carmen in S. Genovefam 137. 138
Carolus Salucius Judæus, ad Chriſti fidem per me converſus, & ſalutaribus aquis luſtratus 136
Alnetani agri deſcriptio 138
Joh. Bert. Ep. Sag. Abbas Alnet. 138
Joh. Pet. Camuſius, Epiſc. Bellicenſ. Abbas Alnetanus 138
Alnetanus Abbas creatus ſum 138
Carmen in Tempe Alnetana 139 140. 141. cui modos addidit Lantinus Senator Divionenſis 140
Nicolaus Heinſius 142
Alnetanæ Quæſtiones 142
Cenſura Philoſophiæ Carteſ. 142
Pet. Sylvan. Regiſius falſa interpretat. verba noſtra adulterat 142
Grande Opus Philoſophicum à me ſuſceptum 142. 143
Ægidii Menagii Commentarium in Diogenem Laërtium 143
Diogenis Laertii, totiusque veteris Philoſ. valde ſtudioſus fui 143
Opus noſtrum *De ſitu Parad. terr.* 143
Opus noſtrum *De Nav. Salom.* 143
Notæ noſtræ in *Anthologiam Epigrammatum Græcorum* 143
Emericus Bigotius 143
Origines noſtræ Cadomenſes 143
Joh. Blæſius Queſnæus 144
Ottinga Saxoniæ falſo credita eadem eſſe ac Cadomum 144
Nic. Monſterius, Prætor Cad. 144
Duo ingentia volumina Actorum urbanorum Cadomenſium 144
Codex Actor Academiæ Cad. 144
Petrus Monnerius Enauderianus, Scriba Acad. Cadomenſis 144
Carminum noſtrorum editio 144
Alnetani poli altitudo 145
Cadomenſis poli altitudo 145
Thermometra, Barometra, Hygrometra 145
Inſtrumentum ſolaribus Horologiis deſcribendis accommodum 145
Hubinus Anglus 145
Anemometrum 146
Controverſia cum Petro Poſſino, è Societate Jeſu, ſuper orignie Herodis Aſcalonitæ 146

 Opus

Opus de commercio Veterum hoc tempore moliri cœpi 146
Commentationes noſtræ & Obſervationes in Sacram Scripturam 146
Studium noſtrum perpetuum in Sacram Scripturam 146. 147
Controverſia de loco Nehemiæ 147
Franc. Maſcar. Comes Coculini 147
Johannis Eudæi obitus 147
Carmen ad Chriſtum victorem 148
Ebr. Syriac. & Arab. Linguæ ſtudium repetii 149
Viceſies quater totam Scripturam S. juxta Ebr. Codicem perlegi 149
Joh. Pearſonius, Epiſc. Ceſtrienſ. 149
Thomas Belkius Anglus 149
Vettius Valens Antiochenus 149
Orig. Operum variant. lect. 149. 150
Franciſcus Combefiſius 149
Catenæ ex libris Patrum excerptæ, parum eis fidei habendum eſt 150
Luculento horto aucta eſt ſtudio noſtro & opera domus Collegii Cadomenſis Societatis Jeſu 150
Diſſenſio exorta cum Nicol. Boelæo Pratellio ſuper loco Longini 151
Epiſc. Sueſſionenſis creatus ſum 152
Controverſiæ graves inter Romanam Curiam & Francicam 152
Menſarii infidelitas & nequitia 152
Anſelmus Baudotius, captus à piratis Tunete obiit 153
Sueſſionenſis Epiſc. & Abr. perm. 153
Abrincenſis Epiſcopus ritu ſolemni ſum conſecratus 154
Statuta Synodalia Diœc. Abrinc. 154
Carol. Marcatell. Santevremond. 154
Epiſcopatus Abr. abdicatio 155
Abbas Fontanetenſis creatus ſum 155
Fontan. domus incommoda 155
Lites cum redemtoribus redituum Fontanetenſium 155
Lites diuturnæ cum eo, qui mihi in Epiſcopatu Abrinc. ſucceſſit 155
Franc. Caſæus, è Soc. Jeſu 155
Juditha Barberia Tiliaca 156
Joh. Mabillonius, Bened. Mon. 156
Ezechiel Spanhemius 157

LIB. VI.

JOh. Sanzius de Aguirra Cardinalis participem me ſuæ dignitatis conatur efficere 157
Joh. Sancii Card. de Aguirra obit. 158
Debilitatum mihi eſt crus ſiniſtrum, cum ſura à tibia disjungeretur 158
Antonius Manjotius Medicus 158
Borboniarum aquarum uſu ſanitati reſtitutus ſum 158
Juſto Lipſio morbum conflat vita ſedentaria 159
Borboniorum Medicorum leges impune neglectæ 159
Maria Eliſabetha Roccachoartia 159
Jacobi Cujacii ſepulchrum 159
Fontebraldenſis Abbatia 159
Maria Magdalena Gabriela Roccachoartia, Fontebraldenſis Abbatiſſa 160
Chinonium, urbs ad Vigennam fluvium 160
Franciſci Rabelæſii domus natalis, caupona effecta eſt 160
In Alnetano piis exercitationibus vacavi 161
Vrbanus Mangotius, è Soc. Jeſu 161
Carteſ. doctrinæ exiſtimatio ex diſſidiis aliorum Philoſoph. orta 161

Quantum

Quantum Ariſtotelica Philoſophia Carteſianæ antecellat 161
Joh. Schotanus, Profeſſ. Franek. 161
Petrus Callyus, Profeſſor Philoſophiæ in Academia Cadomenſi 161
Carteſianæ Philoſophiæ ſupra modum deditus 162
Joh. Eberhardus Schwelingius, Profeſſor Bremenſis 162
Jacobus Rohaltus 162
Claudius Clerſellerius 162
Jacobus Benignus Boſſuetus, Carteſianæ doctrinæ addictus 162
Commentarii joculares de rebus Carteſianis 163
Thuanææ Bibliothecæ venditio & diſtractio 163. 164
Bibliothecam meam dono dedi Domui Profeſſæ Pariſienſi Soc. J. 164
Montauſerii obitus 165
De ſagis & veneficis Abrincenſib. 165
Bibliotheca mea una cum ædibus, in quibus erat recondita, una nocte corruerunt 165. 166
Domicilium mihi parant apud ſe Patres Domus Profeſſæ Pariſienſ. 166
Obitus Ægidii Menagii 166
Bibliothecam ſuam Menagius Domui Profeſſæ Pariſienſi Soc. Jeſu teſtamento reliquit 166
Franciſci Guyeti Bibliothecam pretio comparat Menagius 166
Edelinckius Sculptor effigiem meam ſculpit in ære 167
Hanc effigiem carminibus ſuis celebrat Petrus Francius 167
Joh. Frid. Mayerus Hamburgi novam Demonſtrationis Evangelicæ editionem meditatur 167 & Libri noſtri De ſitu Paradiſi terreſtris, & Carminum noſtrorum 167
Joh. Thomas Fritſchius, Bibliopola Lipſienſis, novam Demonſtrationis Evangelicæ editionem meditatur Lipſiæ, & Libri noſtri De ſitu Parad. terr. & Carm. noſtror. 167
Danielis Macæi obitus 167
Acri podagra correptus ſum 168
Mariæ Huetiæ ſororis meæ majoris natu obitus 168 & elogium 168
Suſannæ Huetiæ obitus 168 & el. 169
Ludovici Burdalœi è Societate Jeſu obitus 169
Joh. Pet. Moretus Valboneſius 170
Henrici Sickii Evangelium Infantiæ 170 ejuſdem interpretatio Alcorani, & Actor. Sergii Monachi 170
De Diis Berœenſibus Madbacho & Selamane 170
Jacobus Rhenferdius 170
Syriaci characteres veteres 170
Phœniciarum liter. triplex genus 170
Carminum noſtr. quinta editio 170
Theophilus Hogerſius 171
Johannes Georgius Grævius 171
Chanavarinus, in Rothomagenſi Computorum Curia Magiſter 171
Faræus Marchio 171
Paulus Talamantius 171
Seraphinus Regnerus 171
Gallica Carmina Huetii 171. 172
Johannis Tolandi *Adeiſidæmon* 172
Diſſertationes à Joh. Mario Marco Tilladeto editæ 173
Graviſſimo morbo correptus ſum 173. 174

A Nicolai Boelæi Pratellii factione ſcripto maledico peſſime acceptus ſum 174
Eſtræi Cardinalis obitus 175
Commentarios de rebus meis, obnixe flagitantibus amicis, ſcribere aggreſſu. ſum 175
Commentariorum hujusmodi varia exempla proferuntur 175
Alexandri Magni Commentarii 176
J. Cæſaris Commentarii 176
Auguſti Commentarii 176
Tiberii Commentarii 176
Claudii Commentarii 176
Veſpaſiani Commentarii 176
Hadriani Commentarii 176
Aureliani Commentarii 176
Æmylii Scauri l. tres de vita ſua 176
Rutilii Rufi Comm. de vita ſua 176
Q. Lutatii Catuli Commentarii de rebus geſtis ſuis 176
Lucceji Hiſtoria Conſ. Cic. 176
Marci Aurelii Philoſophi Liber de rebus ad ſe pertinentibus 176
Joſephi Liber de vita ſua 177
Hieronymi Cardani Hiſtoria vitæ ſuæ 177
Deſiderius Eraſmus vitam ſuam deſcripſit 177
Julius Cæſar Scaliger buccinator laudum ſuarum 177
Joſephi Scaligeri immoderata jactantia, 177
Georg. Buchan. ſcriptor vitæ ſuæ 177
Jac. Aug. Thuani Comm. de vita ſua 177
Olivarii Marcani Commentarii 178
Philippi Cominæi Commentarii 178
Gulielmi Bellæi Commentarii 178
Martini Bellæi Commentarii 178
Blaſii Monlucii Commentarii 178
Gaſparis Collinii Commentarii 178
Philippi Huralti Civerni Comm. 178
Margaretæ Valeſiæ Reginæ commentarii 178
Henrici IV. Regis Franciæ Commentarii 178
Michaëlis Caſtelnavii Comm. 178
Maximiliani Bethunii Comm. 178
Ludovici Gonzagæ Nivernenſis Commentarii 178
Nicolai Villaregii Commentarii 178
Henrici Turriani Commentarii 178
Friderici Mauritii Turriani Commentarii 178
Henrici Rohannii Commentarii 178
Armandi Richelii Cardinalis Commentarii 178
Franciſci Roccafucaldii Comm. 178
Franciſci Baſſompetræi Comm. 178
Henrici Lotharingi Guiſii Comm. 178
Pontiſii Commentarii 178
Tovanii Commentarii 178
Terlonii Commentarii 178
Cæſaris Cæſelii Pleſſiaco-Pralinii Commentarii 178
Philippi Montalti Navallii Commentarii 178
Rogerii Rabutini Buſſiaci Commentarii 178
Cavaniaci Commentarii 178
Maroilii Commentarii 178
Auguſtini Confeſſiones 178

INDEX

INDEX POSTERIOR,

ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS.

A

Abaci Geometricor. Boethii 74
Abrincenſis & Sueſſionenſis Epiſcopatus permutantur 153
Abrincenſis Epiſcopus conſecratur Huetius 154
-- Idem abdicat Epiſcopatum Abrincenſem 155
Academia Brioſiana Cadomenſis 57
-- Francica 128
-- Huetiana Cadomenſis rerum Phyſicarum 91
-- hæc Regis liberalitate fovetur 94
-- Huetiana Pariſienſis 170
Academiæ publ. Cadom. Podium 132
-- Codex Actorum hujus Acad. 144
Ægyptiar. antiquitatum ſtudium 64
Æmylii Scauri libri 3. de vita ſua 176
Æthiopicæ literaturæ princeps Jobus Ludolphus 133
Africani Tactica 133
Agardus (Stephanus) Campenſis è Societate Jeſu 27
Aggeres Hollandici 55
Aguirra (Johannes Sanzius Cardinalis de) 157. 158
Aladenſis Epiſcopus 81
Alexandri Manguì Commentarii 170
Algæus (Alanus) 4
Alnetanæ Abbatiæ præficitur Huetius 138. 139
Alnetanæ Quæſtiones 142
Alnetum, & Alnetana Tempe 138. 139. 140
-- Carmen ad Tempe Alnetana 139
-- Alnetani poli altitudo 145
Amſtelodamum 31
Anatomæ, Vide *Confectiones*
Andreas (Valerius) 56
Anemometra 146
Angennæa (Angelica) 146
-- (Julia) 146
-- ejuſdem Corona florea 122
Anthologia Notis illuſtrata à Huetio 61
-- ſtricta oratione Latine redditur à Grotio 61
Ardenenſis Abbatia, Ordinis Præmonſtratenſis 72
Ariſtotelica Philoſophia quantum præſtet Carteſianæ 168
Aſclepiodoti Tactica 133
Auctorum veterum Latinorum, interpretatione & notis illuſtrandorum in uſum Sereniſſimi Delphini, conſilium ſuſcipitur 119
Auguſtinus (S.) Græcas literas averſatur 8
-- ejus Confeſſiones L. 178
Auguſtinus (Domnus) Cartuſian. 98
Aurelianenſis, (Anna Maria Ludovica) 79
-- Fabulæ Romanenſes duæ ab ea elaboratæ 79
-- imagines ab ea eleganti ſermone deſcriptæ, pluresque hujus generis ab ea collectæ 80
Aurelianenſis (Henricus) Dux Longavillanus 78. 98
Aureliani Cæſaris Commentarii 170
Auvrius, (Claudius) Epiſcopus Conſtantienſis 136
Auzutius (Hadrianus) 133

B

B

Balænarum Groenlandicarum dentes, falſo monocerotum dentes crediti 33
Ballachæus, (Johannes) 75
Barberia(Juditha) Tiliaca 56
Barometra 145
Baſſompetra (Franciſci) Commentarii 178
Baudotius (Anſelmus) 153
Bautruvius (Gulielmus) 88. 98
Belkius, (Thomas) Anglus 149
Bellæi (Gulielmi) Commentarii 178
-- (Martini) Commentarii 178
Bellotius 104
Bellovallæus, [Annæus Franciſcus] Marchio Noviani, è Soc. Jeſu 72
Bellovillarius [Franciſcus] Santanianus 131
- Academiæ Huetianæ Cadomenſi rerum Phyſicarum cupit adſcribi 94
Benedictus Miniſter Calvinianus Alençonienſis 147
Benſſeradæus (Iſaacus) 139
Bernardus (Eduardus) Anglus 131
Bernerius (Franciſcus) 70
- (Johannes) 85
- ejus obitus 86
Berneria (Jordana) 87
- Vrſulanar. virginum inſigne Monaſterium Cadomi condidit 87
Beroaldus (Franciſcus) Vervilla 52
Bertalda Mottavillæa 103. 104
- ſcripſit Commentarios de rebus In Aula ætate ſua geſtis 104
Bertaldus (Joh.) Epiſcopus Sagienſis, Abbas Alnetanus, inſignis Poëta 105
- (Petrus) Abbas Alnetanus 104
- Freauvillæus, Senator Pariſienſ. 104
- ſcripſit librũ de togæ dignitate 104
Berthelinus (Jo.) Bibliop. Rothom. 97
- typis mandat Commentaria Græca Origenis 97
Bethunii (Max.) Sulliaci Comm. 178
Bibliotheca Canonicorum Regularium S. Martini Lovanienſis 57
- Chriſtinæ Reginæ 43
- Gilberti Gaulmini 44
- civitatis Hamburgenſis 49
- Huetiana 24
- nocte una corruit cum ædibus, in quibus erat recondita 165
- eam dono dat Huetius Domui Profeſſæ Pariſienſ. Societatis Jeſu 105
- mathematica Ægidii Macæi 80
- Mazarinianæ ſectio 28
- Petaviana 44
- Regiæ adminiſtrationem committi curat Joh. Baptiſta Colbertus fratri ſuo, qui deinde Epiſcopus Altiſſiodorenſis fuit 76
Bigotius (Emericus) 61. 143
Billius (Erardus) è Societate Jeſu, eruditus Mathematicus 14
Blaſius (Johannes) Quenæus, Prætor Cadomenſis 73. 144
Blondellus (David) 55
- Magnus Datarius dictus 56
- (Franciſcus) Mathematicus 134
Bochartus (Samuel) 12. 16. 18. 30.
- refellit Hiſtoriam veterum Gallorum Antonii Goſſelini 12
- ſcribit Geographiam ſacram 16. 17
- cum eo amicitam init Huetius 18
- hortatur Huetium ad pertexendam Græcor. Auctorum hiſtor. 18

- accer-

- accerſitur in Suec à Chriſt. Regina 18
- cui ſe adjungit Huetius ſocium itineris 18. 30
- Huetium proſcindit iniqua calumnia 62
- diffidet ab eo ſuper Origenis loco de Euchariſtia 18
- ejus obitus 100
- notatur 59
Boelæus (Nicol.) Pratellius 151
- à quo, ejusque factione maledicis ſcriptis appetitur Huetius 174
Boëtta (Euſtach.) Blemurius, Canonicus Regul. S. Victoris Pariſienſ. 78
Boëtta (Jacoba) Blemuria, religioſam vitam profeſſa in Abbatia S. Trinitatis Cadomenſi 78
- ſcribit vitas Sanctorum Ordinis Benedictini 78
Boevinius [Gulielmus] Abbas Fontanetenſis 55
Borboniarum aquarum ſalubritas 158
Borboniorum Medicorum vana imperia impune neglecta 159
Borbonius [Ludovicus] Princeps Condæus 22. 113
Boſſuetus [Jac. Benign.] 113. 114. 124. 128
- Carteſianæ doctr. addictus 162. 163
- Fraſſeni Franciſcani maledicentiam caſtigat 117
Bourdelotio, Reginæ Chriſt. Medicus, Michonius vero nomine dictus 42
- Medicinæ non imperitus 42
- bonarum literarum rudis 42
- Salmaſii commendatione accerſitur in Sueciam à Chriſt. Regina 42
- Chriſtinam avertit à ſtudiis literarum 42. 43
Boxbornius [Marcus Zuerius] 51
Braheanæ familiæ dignitas 34
Braheus [Petrus] primum dignitatis locū, poſt regium, tenet in Suecia 34
Brahei [Tychon.] patria & familia 34
- natus Knudſtrupii 36
- in Dania retinetur à Friderico II. Rege 34
- ſedem ponit in Huena Inſulâ 34
- arcem Vraniburg. condit 34. 35. 36
- iracundus, ebrioſus, mulieroſus 36
- uxorem ducit ex infima plebe Knudſtrupiana 36
- ejus infortunia 36
- Daniam deſerere cogitur 37
- ſimultates ejus cum Walchandorpio 38
Breboviu, Lucani interpres 10
Brema 32
Brulartius [Fabius] Sillerius 153. 154
Brunius Pictor 99
- Baptiſmum Chriſti depingit in tabella, quæ in Templo S. Johannis Cadomenſis collocata eſt 99
Bruxellæ 56
Buchananus, [Georg.] ſcriptor vitæ ſuæ 177
Buhurſius, [Dominicus] è Societate Jeſu, Laurentiæ Gigaltæ Bellofontiæ vitam ſcribit 97
Bullialdus [Iſmael] 28
Burdaloeus [Ludovicus] è Soc. J. 169

C

Cadomenſis poli altitudo 145
Cadomenſium Actorum urbanorum codex 144
Cadomenſium Originum opus 143
Cadomum, crumenarum Phrygio opere

pere contexendarum artificio olim celebre 19
- Poëtica facultate olim nobile 63
- ſæpe illuc commeant Angli & Hiberni 81
Cadomi urbis ichnographia 70
Cabagneſius, [Jacobus] Medicus Cadomenſis 19
- munuſculum mittit ad Scaliger. 19
Cabagneſius, [Stephanus] Medicus Cadomenſis 19
- Joſephum Scaligerum adit, eique munus affert à Jac. Cah. agnato 19
- Scaligeri effigiem ad vivum penicillo depingit 19
Calipharum plerique variolarum notis deformes 10
Callierius [Jacobus] 58
Callyus, [Petrus] in Academia Cadomenſi ProfeſſorRegius 94
- Boëthii Librum *De Conſolatione Philoſophiæ* interpretatur 94
- totam Philoſophiam grandi opere complexus eſt 94
- Carteſianæ Philoſophiæ ſupra modum addictus 94. 161. 162
Calvetius, [Hyacinthus] è Dominicano Ordine, Doctor & Profeſſor Theologiæ 87
- Auctor Libri, cui titulus *Theologus Eccleſiaſtes* 87
Caminorum Suecic. fabrica 42
Camuſius, [Joh. Pet.] Epiſc. Bellic. 9
- Abbas Alnetanus 138
Cangius, [Carol. Freſnæus] 103
Capellani [Jo.] laus & defenſio 66. 67
- ejus nom. inſcript. Iter Suec. 67. 68
Cardanus [Hier.] ſcripſit Hiſtoriam vitæ ſuæ 177
Carlovallius Falco 80
Carpentarius, [Franciſcus] 98
Carteſiana doctr. prodire incipit 15
- doctrinæ huic parta exiſtimatio ex alior. Philoſophorum diſſidiis 161
- Cenſura Philoſ. Carteſianæ 142
- joculares Commentarii de rebus Carteſianis 163
Carteſius [Renatus] 45
- in Sueciam accitus à Chriſtina Regina 45
- illic diem ſuum obit 45
- ejus ſepulcrum 45
Caſæus [Franc.] è Soc. Jeſu 155
Caſſiæ fiſtularis uſus 125
Caſtelnavii [Mich.] Comment. 178
Catenæ è fragmentis Patrum contextæ, parum accurate excerptæ 150
Cavaniaci Commentarii 178
Caudabonius 104
Chanavarinus, in Rothomagenſi Computor. Curia Magiſter 171
Chanutus, [Petrus] Regis Galliæ ad Suecos Orator 45
Chiffletius [Joh. Jac.] 55
Chinonium, urbs ad Vigennam fluvium 160
Chriſtianus IV. Daniæ Rex 33
- Tychonem Braheum acerbitate ſua abigit è Dania 33
Chriſtina, Suec. Regina 42. 43. 90
- ejus ingenium 43. 90
- Salmaſio, & deinde Voſſio tradit ſe in diſciplinam 43
- ex conſilio Bourdelotii Medici abjicit ſtudia literarum 43
- unde meliuſcule habere cœpit 43
- Bochartum accerſit in Suec. 18. 43
- quem

Digitized by Google

- quem parum liberaliter, nec pro meritis accipit 43
- de abdicando regno cogitare cœpit 46
Chriſtum (ad) victorem Carmen 148
Chymica ſtudia 92
Cifrarum origo 74
Claudii Cæſaris Commentarii 176
Clericus [Joh.]. 151. 174
Clerſellerius [Claudius] 162
Cœſelii [Cæſaris] Pleſſiaco-Pralinii Commentarii 178
Cointæus [Carolus] ex Oratoriana Congregatione 85
Colbertus [Johannes Baptiſta] regni adminiſter 101. 111. 112
-- Academiam Huetianam Cadomenſem Phyſicam regia liberalitate fovet 94
- ex ejus conſilio penſionibus annuis literati viri à Rege decorantur 96
Collavillæum vallem in portum excavare conatur Johannes Goſſelinus Villonius 93
Collegium Regiomontanum Cadomenſe Societatis Jeſu 6. 8.
- grandi acceſſione amplificatur 150
Collitii [Gaſparis] Comment. 178
Combefiſius [Franciſcus] Dominicanus 150
Cometæ Anni M DC LXIV. Obſervationes 92
Commercium, Opus de Commercio Veterum 146
Commentariorum, hiſce noſtris conſimilium, exempla varia proferuntur 176. & ſeq.
Cominæi (Philippi) Comment. 178
Commirius (Johannes) è Societate Jeſu 26
Concordantiæ Librorum ſacror. 120
Conrartus (Valentinus) 82. 129
- judicium ejus de Carmine Epico Capellani non probatur 66. 67
Confectiones corporum, vivorum & mortuorum, omnis generis animalium 91
- & oculorum omnis generis animalium 91
Controverſias (ad) de rebus fidei ſopiendas inter Catholicos & Proteſtantes Huetium hortantur Samuel Puffendorfius & Marchio Fuquerius 119
Controverſia ſuper loco Nehem. cap. 8. vers. 8. 147
Cordomæus (Geraldus) Lector Sereniſſimi Delphini 123
- Carteſianæ doctrinæ addictus 123
- ſcribit hiſtoriam Caroli Magni 123
Cormiſius, in Senatu Aquenſi Præſes 94. 95
- veteris Philoſophiæ peritus 95
Cornelius, (Petrus) inſignis Poëta 10 129. 130
- Lucanum præfert Virgilio 10. 130
Cornelius (Thomas) 130
Coſſartius, (Gabriel) è Societate Jeſu 98. 105
- extemporali quadam oratione valde celebratus 26
Cotelerius (Johannes Baptiſta) 63
Criticæ, cujus inventum 63
- ejus immodicum ſtudium reprehenditur 64
Critici ſarritores humaniorum lite-

 rarum

rarum 64
Cromarius (Nicolaus] Laſſonius 94
- ſpeculum ingens parat ex ære fuſili 94
- vitra excavare conatur ad hyperbolicam figuram 94
Crucigeris (à) Patribus Cadomenſibus literarum elementis imbuitur Huetius 5
Crure (ex) ſiniſtro debilitato & luxato laborat Huetius 158
Cujacii (Jacobi) Epiſtolæ Græcæ & Latinæ ad Jacobum Dalecampium 19
- ejus ſepulcrum 160
Curſillonius, (Philippus) Marchio Dangellius 129

D

DAcerius (*Andreas*) 121
Daniæ Rex ægre fert ſe palam adſpici per vitrea conſpicilla 38
Danzæus (Carolus) Gallorum Regis Legatus ad Regem Daniæ, primum locat lapidem Vraniburgicæ arcis 34
Delæus, (Michael) Anteceſſor Pariſienſis 111
Delphini (Sereniſſimi) inſtitutioni præficitur J. Benignus Boſſuetus, eique ſuccenturiatus adjungitur Huetius 112. 113
Delphinum (ad Sereniſſimum) ſcribit Epiſtolam Huetius ſuper Halſæi Poëmatis 134. 135
- Sereniſſimi Delphini ad hanc Epiſtolam reſponſio 135
- Mathematicis artibus imbuitur Delphinus à Franciſco Blondello 134
Demonſtrationis Evangelicæ Opus molitur Huetius 115
- & abſolvit 116
- variæ hujus Operis editiones 118
Deodatus 50. 51
Diogenis Laërtii, totiusque veteris Philoſophiæ valde ſtudioſus Huetius 113
Dionyſii Periegeſin Commentariis illuſtrare parat Ballachæus 75
Dominicanum Monaſterium religioſarum virginum Pontepiſcopienſe 76
Dominicanum Monaſterium Rothomagenſe religioſarum virginum 6
- illuc educandæ mittuntur Maria, Suſanna, & Ægidia Huetiæ 6
Domo (in) Profeſſa Pariſienſi Societatis Jeſu domicilium ponit Huetius 166
Domorum Iſlandicarum fabrica 41
- Moſcovitarum 41
- Suecicarum 41
Domorum Suecicarum quarundam tecta æris laminis conſtrata 41
- alia ceſpite congeſta 41
Doujatius, (Johannes) Anteceſſor Pariſienſis 110

E

E*Braicæ* (de) Linguæ origine 74 75
Edelinckius Scalptor 167
Enauderius (Petrus Monnerius) 144
Epiphora carmine Lucretiano deſcripta 59

Eraſmus

Eraſmus (Deſiderius) vitam ſuam ſcripſit 177
Erythræi (Nicolai) Index vocabulorum omnium Virgili 120
Eſtræus, [Cæſar) Cardinalis 175
Evangelium infantiæ 170
Eudæi [Johannis] obitus 147

F

FAber [Tanaquillus] Cadomenſis 103. 121
Fabra, [Anna] 125
Fabula Romanenſis ab Huetio ſcripta 106
- Liber ab eodem ſcriptus De origine Fabularum Romanenſium 105
Faræus Marchio 171
Fayetta 132 Vid. Laverna.
Fayus (Jacobus) Toladi impietatem oppugnat 172
Fayus, [Mich.] Manilii Interpres 121
Fermatius, [Petrus] Senator Toloſanus, inſignis Geometres 88
Fermatius [Petrus] filius, Senator Toloſanus 89
Ferrandus [Ludovicus] Fraſſenium inſtigat ad oppugnandam Huetii Demonſtrationem Evangelicam 117
Flexiarius, [Spiritus] Epiſcopus Nemauſenſis 96. 128. 130
Flexienſe Collegium Societat. Jeſu 71. 72
Fontana [Johannes] 131
Fontanetenſis Abbatia 155. 156
- ei præficitur Huetius 155
Fontebraldenſis Abbatia 160
Fortinus, [Petrus] Vid. *Hogettha*.
Franciſcopolis 30
Franciſcus Epiſcopus Aladenſis 81
Francius [Petrus] carminibus celebrat effigiem Huetii ab Edelinckio ſcalptam 167
Franeckerana Academia 42
Fraſſenius, [Claudius] Franciſcanus, ſcriptis acriter oppugnat Demonſtrationem Evangelicam Huetii; eoque nomine caſtigatur à Franciſco Harlæo, Archiepiſcopo Pariſienſi, & à Benigno Boſſueto Epiſcopo Meldenſi 117
Fretum Sundicum 38
Fridericus II. Daniæ Rex, in Tychonem benignus & liberalis 34. 35
Fridericus Dux Cimbrorum 48
Fritſchius, (Johannes Thomas) Bibliopola, novam Demonſtrationis Evangelicæ Huetii editionem meditatur Lipſiæ 167
- & Libelli de ſitu Paradiſi terreſtr. 167
- & Carminum ejuſdem 167
Fucaldius, forenſi & ærariæ rei per Normaniam præfectus 173
Fuquerius, Marchio 118
Furnerius, (Georgius) è Societate Jeſu, auctor Hydrographiæ 14

G

GAlæus, (Thomas) Anglus 131
Gallæſius (Johannes) 129
Gallorum ingenium ad Poeticam molle fere & remiſſum 66
Galtruchius, (Petrus) è Societate Jeſu 14
Garnerius, (Joh.) è Societate J. 27
Gaſſendus (Petrus) 66
- Haberti Mommorii hoſpes & amicus 68

Gaſto, Dux Aurelianenſis 101
Gaulmini [Gilberti] Bibliotheca 44
Gematria Judæorum ex ineptiis Græculorum orta 60
- Gematriæ nomen ex Geometriæ nomine detortum 60
Genovefa [S.] & ad eam ſcriptum carmen 136 137. 138. & ſeq.
Geographiæ elementis imbuitur Huetius ab Antonio Hallæo 11
Gerius (Ludovicus) mercator, ab iniqua Quæſtorum regiorum Daniæ exactione ſe vindicat, adductis ad Fretum Sundicum viginti navibus bellicis 38
Gigalta (Laurentia) Bellofontia 97
- Rothomagi inſtituit Monaſterium Benedictinarum virginum 97
Gigaltus (Bernardinus) Bellofontius 10
Gilbertus Magus, catenis vinctus eſſe creditur in Vettero lacu 39
Globus æneus Aſtronomicus cæleſtis à Tychone fabrefactus 33
Gloriæ futilitas & vanitas 36
Golius (Jacobus) Arabicæ literaturæ princeps 50. 53
Gombuſtus urbis Cadomi ichnographiam deſcribit 70
Gonterius, (Johannes) è Soc. J. 2, 3
Gonzagæ, (Ludovici) Nivernenſis Ducis, commentarii 178
Goſſelinus, (Antonius) in Academia Cadomenſi Profeſſor Regius 12
- ſcribit hiſtor. veterum Gallor. 12
Goſſelinus (Johannes) Villonius 93
- Olenam fluvium navigabilem tentat efficere 93
- in valle Collavillæa portum tentat effodere 93
Gottorpia, præcipua arx Ducis Cimbrorum 48
Grævius (Johannes Georgius) 102
- novam Anthologiæ editionem meditatur 102
- Huetii Carmina typis imprimi curat 102
- ejus obitus 124
Grammaticam Ebraicam ſibi ipſe concinnat Huetius 16
Grandorgæus (Andræas) 21. 90
- ejus obitus 123
Grandorgæus (Jacobus) Premontius 21. 22. 57
- ejus obitus 86
Grandorgæus, (Jacobus) Monachus Benedictinus 101
- longitudinum arcanum reperiſſe ſe falſo autumat 101
Groenlandi ſuperſtitioſi 40
Gronovius, (Johannes Fredericus) 56
Gudius (Marquardus) 73
Guervilla (Jacobus) 123
Guiſii (Henrici Lotharingi) Commentarii 178
Guyetus (Franciſcus) 27
- eximius Poëta, infelix Criticus 27
- ejus Bibliothecam ab hæredibus pretio comparat Menagius 166

H

H*Abertus* [Henricus Ludovicus] Mommorius 68

- Carte-

- Carteſianæ Doctrinæ deditus 67
- inſtituta apud eum Academia rerum Phyſicarum 67
Hadriani Cæſaris Commentarii 176
Hafnia Daniæ primaria urbs 32
Hallæus [Antonius] 11. 57. 63
- ei in convictum & diſciplinam traditur Huetius 11
- Poëticæ artis, & Geographiæ peritus 11
- Geographiæ elementa tradit Huetio 11
- ejus Poëmata 134
- carmine celebrat Librum Huetii De interpretatione 63
- conſtans ejus adverſus Huetium amicitia 11
- ejus obitus 134
Hallæus, [Henricus] Antonii frater, Cadomenſis Anteceſſor 110
- prima Juris elementa Huetio tradidit 110
Hallæus [Petrus] Pariſienſis Anteceſſor 110
Hallenſis Divæ Virginis Templum 56
Hamelius [Johannes Baptiſta] 88
Hardenbergenſis Conſulis creandi ratio 31. 32
Hardiſius [Claudius] Senator in Caſtelleto Pariſienſi 69
Harlæus, [Franciſcus] Archiepiſcopus Rothomagenſis, & deinde Pariſienſis 114. 135. 149
- Tonſuram Eccleſiaſticam confert Huetio 135
- Fraſſenii Franciſcani maledicentiam adverſus Huetium caſtigat 117
Harlinga, Friſiæ urbs ad Flevum lacum 49
- Harlingæ proximum oppidum quoddam Friſiæ, ſingulis diebus navigium unum Fœderatis Ordinibus ædificat & ſubminiſtrat 49
Hautonius, Medicus Cadomenſis 92
- marinam aquam ſale purgare & dulcem facere inſtituit 93
Heinſius [Daniel] 51
Heinſius [Nicolaus] 141
Helmeſtadium, Sueciæ ditionis urbs, in littore Daniæ 39
Henrici IV. Francorum Regis, Commentarii 178
Herodis Aſcalonitæ origo 146
Herbelotius (*Bartholomæus*) 133
- Auctor Bibliothecæ Orientalis 133
Herovallius (Vio) 133
Hirundines, ad ripam Olenæ fluvii, & in aliis quoque locis, in ſpeluncas ſe condunt, adventante hyeme 40
- hirundines Sueciæ lacubus ſe immergunt adventante hyeme 40
Hiſtoricæ ſcientiæ pars eſt, ſcire, nihil ultra certos aliquos fines de quæſita hiſtoria ſciri poſſe 23
Hogerſius [Theophilus ſive Goſwinus] 98
- Carmina Huetii typis committi curat in Hollandia 170. 171.
Hoghetta (Petrus Fortinus) Longavillanorum Principum juventuti

tuti moderandæ præfectus 71
Holmia, urbs Sueciæ primaria 42
Homeri Ilias tam minutis literis deſcripta, ut in juglandis putamen inferciri potuerit 123
Horologiis ſolaribus deſcribendis inſtrumentum accommodatiſſ. 145
Hubinus Anglus 145
Huena inſula in Freto Sundico 34 35. 38
- Venuſia & Scarlatina dicta 35
- cur Scarlatina dicta 35
Huetia, (Ægidia) Danielis Huetii ſoror, Ægidii Macæi uxor 5. 11
Huetia, (Ægidia) Danielis filia 2
- Rothomag. mittitur ad materteras 6
- ejus ingenium & pietas 75. 76
- ejus obitus 76
Huetia, (Maria) Danielis filia 2
- Rothomagum mittitur ad materteras 6
- collocatur in matrimonium 11
- ejus obitus & elogium 168
Huetia, (Suſanna) Danielis filia 2
- Rothomagum mittitur ad materteras 6
- collocatur in matrimonium 11
- ejus obitus & elogium 168. 169
Huetius (Daniel) 2. 3
- ab hæretica pravitate, in qua natus fuerat, ad veritatis lumen venit 2
- matrem morti proximam ab hæreſi ad fidem Catholicam revocat, atq; id publicis monumentis conſignari curat 2
- Templum S. Joh. Cadom. muſicis concentibus & pueris ſymphoniac. inſtruit, eique muſica inſtrumenta de ſuo largitur 3
- Sacellum in eodem Templo ſibi ſuæque familiæ exſtruit, eique certos reditus aſſignat 3
- periſtylium Domus Patrum Carmelitarum Cadomenſium inſtaurari curat, ſumtusq; ad id ſubminiſtrat 3
- ejus obitus 4
Huetius (Petrus Daniel) 2
- ſplendidis muneribus ab eo afficitur, qui eum de ſacro fonte ſuſc. 4
- mulierem peſte laborantem & morti jam proximam ſuaviatur 4
- poſt parentum obitum, traditur in convictum Ægidiæ Huetiæ amitæ 5
- conſanguineorum tutelæ committitur 5. 6
- prima literatura informatur 5
- Tutor ei præficitur, cui mortuo alter ſubrogatur 5. 6
- literarum ſtudio delectatur 6
- quo factum eſt, ut nullum eum unquam vitæ, rerum, hominumq; tædium ceperit, ac præcipue Poet. 8. 63
- Confirmationis Sacramentum ſuſcipit 8. 9.
- variolis & rubiolis laborat 9
- literas Græcas averſatur 8
- quarum ſtudium deinde repetit, atque etiam Ebraicarum 16
- vulnus accipit in capite, ad cujus nuntium ita commotus eſt ejus Præceptor, ut febri correptus vitæ periculum adierit 8
- nomen dat Sodalitio B. Virginis 13
- Geometriæ elementis informatur à Mambruno 12

- ſub

Digitized by Google

- ſub cujus diſciplina triennium tribuit philoſophiæ 12. 13.
- Dominic. Ordini cupit adſcribi 13
- Gramm. Ebr. ſibi concinnat 16
- redit ad humaniores literas lecta Bocharti Geographia ſacra 16
- dat operam Jurisprudentiæ 15
- Longi paſtoralem fabulam Latine interpretatur 16. 106.
- à pietatis cultu avocatur ſtudiis literarum, & vitæ oblectamentis, & mulierum conſuetudine 23
- exercitationibus corporis, ſaltandi, equitandi, & armorum tractandorum dat operam 23
- cum prius ſumma nandi facultate polleret 23
- carteſianæ Philoſophiæ valde addictus, quam deinde repudiat agnitis ejus vitiis 15
- à Tutore parce & illiber. habitus 24
- ex cujus exit poteſtate 24
- Lutetiam tum primum adit 24
- Librorum magnam comparat copiam, ac præcipue veteres omnes Auctores, nullis parcens ſumtibus, idque magno rei familiaris diſpendio 24
- Iter ejus Suecicum 30
- Codicem veterem Origenianorum quorundam Oper. deſcr. 44
- hinc prodiit editio Græco-Latina Commentariorum Origenis in Libros ſacros 44
- de reditu in Galliam cogitat 46
- votum Mercurio nuncupat pro ſuo reditu in Galliam 46
- febri acuta corripitur Lugduni-Batavorum 50. 51
- Academiæ Brioſianæ abſens adſcribitur Huetius 58
- Flexiam proficiſc. ad Mambr. 71
- Societati Jeſu nomen dare cogitat, ſed ab hac cogitatione revocatur à Mambruno 72. 73
- nobilitas ejus afferta 76. 77
- accerſitus à Proceribus regni Sueciæ ad Regem in literis inſtituendum, conditionem repudiat 96
- penſione annua donatur à Rege 96
- Doctor utriusque Juris creatur in Academia Cadomenſi 110
- Doctor honorarius Juris creatur in Academia Pariſienſi 110
- Romam vocatur à Chriſtina Regina Attalicis conditionibus, cui vocanti parere non potuit 85. 86
- ad Sereniſſimi Delphini inſtitutionem ſuccenturiatus adjungitur Boſſueto 112. 113
- in Acad. Francicam admittitur 128
- gravi morbo laborat 125
- & alio deinde graviori 173. 174
- crure ſiniſtro debilitatur 162
- cui ſanando Borboniarum aquarum uſum adhibet 163
- Bibliothecam ſuam dono dat Domui Profeſſæ Parif. Soc. J. 164
- piis exercitationibus vacat identidem 157
- pietas ejus erga S. Genovefam 136
- quam & carmine celebrat 137
- habitum Eccleſiaſticum aſſumit 124. 125
- ſacris Ordinibus initiatur 135. 136
- Alnetanus Abbas creatur 138. 139
- Epiſc. Sueſſion. renunciatur 152

- Epi-

- Epiſcopus Abrincenſis conſecratur 153. 154
- abdicato Epiſcopatu Abrincenſi, Abbatiæ Fontanetenſi præficitur 155
- litibus acerrimis & diuturnis vexatur 155
- ſcribit Librum de Interpretatione 62
- Origenis Commentaria Græce & Latine edi curat 104
- ſcribit Librum De origine Fabularum Romanenſium 165
- & Obſervationes in Manilium 121
- & in Anthologiam 61 143
- & Alnetanas Quæſtiones 143
- & Cenſuram Philoſophiæ Carteſianæ 142. 143
- & Librum De ſitu Paradiſi terreſtris 143
- & Librum De navigationibus Salomonis 143
- grande opus Philoſophicum ab eo ſuſceptum 142. 143
- ſcribit Commentarios de rebus ſuis 175
- Carminum ejus variæ editiones 144. 170
- Librorum ſacrorum Ebraicum exemplar quater & vicesies totum perlegit 17
Τῆτις, cognomen Jovis 43
Huettus 43
Hugenii (Chriſtiani) Syſtema Saturnicum 82
Huralti (Philippi) Civernii Commentarii 178
Hygrometra 145
H*yperbolicam* figuram inutilem eſſe ad augendam vim conſpicillorum contendebat Robervallius 94

I

Imaginum verbis depingendarum mos aliquandiu paſſim receptus 80
Indices vocabulorum omnium ſingulis Auctoribus antiquis ſubjungi utile eſt 119. 120
Indicis generalis vocabulorum omnium, quæ exſtant in Auctoribus claſſicis, concinnandi conſilium proponitur 120
Infantia (de) Salvatoris Liber 170
Vid. *Evangelium Infantiæ*
Joſephi Liber de Vita ſua 177
Islandi ſuperſtitioſi 40
Iſopſepha 60
Julii Cæſaris Commentarii 176
Juſtellus (Henricus) 81
Juvenali ſubjectus Index vocabulorum omnium 120

K

Kircherus, (Athanaſius) è Societate Jeſu 65

L

Labbadia Gallus, Calvinianæ Sectæ Miniſter 50
Labbæus (Philippus) 26
Lamarius, [Philibertus] Senator Divionenſis 114
- ſcriptor vitæ Salmaſii 114
Lambecius [Petrus] 28. 49
- Lucæ Holſtenii ſorore natus 28
- Aulum Gellium Notis illuſtrat 28
- ſcripſit de Originibus Hamburg. 29

- Bi-

Digitized by Google

- Bibliothecæ Imperatoriæ Indicem contexuit 29
- Huetium laute excipit Hamburgi 29
Lamonius, (Gulielmus) Senatus Pariſienſis princeps 102
- Academia virorum doctorum apud eum inſtituta 102
Langii (Joſephi) Indices vocabulorum omnium Martialis, Juvenalis, & Perſii 120
Lantinus, (Johannes Baptiſta) Senator Divionenſis 114
Lappones ſuperſtitioſi 42
Larius, (Jacobus) Profeſſor regius Cadomenſis 96
Laverna (Maria Magdalena) Fayetta 84
- auctor fabulæ Zahydæ 84. 105
Leonides Alexandrinus 60
Lindanus,(Antonius)Medicus Lugduno-Batavus 50
Lindenbrogius, [Fridericus] 49
- Bibliothecam ſuam civitati Hamburgenſi teſtamento reliquit 49
Linguarum ſtudium immodicum reprehenditur 64
Lipſio [Juſto] noxia pituita, ex vita nimis ſedentaria collecta, morbum conflat 159
Longini locus controverſus de Moſe 15. 152
Longi Paſtoralia, Opus impurum, moribus noxium 16
- Latine redditur ab Huetio 16. 106
Longomontanus [Chriſtianus] 33
Lovanium 56
Lucani Interpres Brebovius 10
- Virgilio anteponitur Lucanus à Petro Cornelio & Brebovio 10
Lucceius ſcripſit hiſtoriam Conſulatus Ciceronis 176
Lucretius cum Indice omnium vocum 120
Ludolfus (Jobus) Æthiopicæ literaturæ parens 133
- cujus Linguæ præcepta Bocharto tradidit 133
Lutatii (Q.) Catuli Commentarii de rebus geſtis ſuis 176
Lutheranorum Miniſtrorum hoſpitalitas 35

M

M*Abillonius*, [Johannes] Benedictinus 196
Macæus [Ægidius] 5
- Ægidiam Huetiam in matrimonio habuit 5
- Bibliotheca ejus Mathematica, & inſtrumenta Aſtronomica 5. 80. 91
- Genethliacorum vanitati deditus 5
- ejus obitus 5
Macæus, [Daniel] Ægidii filius 5
- Huetio Tutor datur 16
- paternam Bibliothecam, & literariam omnem ſupellectilem dono dat Huetio 5. 80
- ejus obitus 67
Madbachus & Selamanes, Dii Berœenſes 170
Madelenetus, (Gabriel) inſignis Poeta 69

Digitized by Google

Maratius (Ludovicus) è Societate Jeſu 73
Magdalenæus (Georgius Renaldus) à Carmelitidum virginum Ordine Romam delegatus 85
Malherba (Franciſcus) inſignis Poëta 10
- Statium plurimi facit 11
- diſcipulum habuit Honoratum Buellium Racanium 69
Malunodenſis Abbatia 105
Mambrunus (Petrus) è Societate Jeſu 12. 15. 71.
Manaſſe [R.] ben Iſrael, Judæus, 55
- conjugem habuit ex Abrabanielum familia 55
- proptereaque ſe Davidi nepotes genuiſſe gloriabatur 55
Mangotius (Vrbanus) è Societate J. 161
Marca [Johannes Marius] Tilladetus 173
- Diſſertationes ab eo editæ 173
Marcani (Olivarii) Commentarii 173
Marcatellus (Carolus) Santevremundius 154. 155.
Marci Aurelii Philoſophi Liber De rebus ad ſe pertinentibus 176
Mareſius [Johannes] Sanſorlinus inſignis Poëta 82. 129.
- Antiquorum ingeniis ſuum vult anteferri 130
Margaretæ Valeſiæ Reginæ Commentarii 178
Maridatius [Petrus] 71
Marinam aquam dulcem efficere tentat Hautonius Medicus 93
Marollii Commentaria 178
Marshamus [Johannes] de Ægyptiaca Lingua benemeritus 65
Maſcarenias [Franciſcus] Comes Cuculini, Luſitanus 147
Matignonii Mareſcalli Vita, à Callierio ſcripta 58
Mayerus, [Johannes Fridericus] novam Demonſtrationis Evangelicæ editionem Hamburgi meditatur 167
Medices, [Leopoldus Cardinalis 114
Meibonius, [Marcus] 34
- priſcos Muſicæ diſciplinæ Scriptores in lucem edit 34
Menagius, [Ægidius] 57. 81. 97. 98 112
- ejus Commentarii in Diogenem Laërtium 143
- ejus obitus 166
- Bibliothecam ſuam Domui Profeſſæ Pariſienſi Societatis Jeſu teſtamento reliquit 167
Menjotius, [Antonius] Medicus 158
Mezeræus [Franciſcus] Hiſtoricus 129
- ejus frater, *V.* Eudæi.
Mercator [Marius] à Johanne Garnerio editus 27
Mercera [Anna] Joſiæ Merceri filia, Salmaſii uxor 52
Middelburgum 31
Monachus [Stephanus] 20. 74. 97.
Monlucii [Blaſii] Commentarii 178
Monnerius [Petrus] Enauderius 144
Vid. Enauderius.
Montanius [Michael] 178
Montauſerius, [Carolus Sammauræus] 88. 97. 121. 128. 151. 152.
- auctor

- auctor fuit conſilii de veteribꝰ auctoribus Latinis in uſum Sereniſſimi Delphini illuſtrandis 119
- ad Græcarum literarum ſtudium fruſtra excitatur 22
- ejus judicium de Carmine Epico Capellani non probatur 66.67
- Carolum Salucium, Judæum, de ſacro Babtiſmi fonte ſuſcipit, eique nomen ſuum tribuit 136.137.
- ejus obitus 165
Morinus (Johannes Baptiſta) Matheſeos Profeſſor 70
Morinus (Stephanus) Profeſſor Amſtelodamenſis 74
- ſuper Ebraicæ Linguæ origine diſſentit ab Huetio 74.75.
Mornæus (Philippus) Pleſſæus 74
- Literarum ſacrarum, quas tractavit, non ſatis peritus 74
Morus (Alexander) 51.54.59
- fœda lis exorta inter eum & Salmaſium 53
- ſermo huic habitus cum Huetio, de ſubrogando in locum Salmaſii ſucceſſore 53.54.
Moſantius (Jacobus) Brioſius 12
- Academiam virorum doctorum apud ſe colligit 57
- Montauſer. in ſuas edes excipit 97
Munſterius (Nicolaus) Mottæus, Prætor Cadomenſi 57.73.144.

N

Navallii (Philippi Montalti) Commentarii 178
Naudæus (Gabriel) 28. 45
Neckerus Draco Suecorum fabulis celebratus 40
Neſmondius, (Franciſcus) Epiſcopus Bajocenſis 135
Neuræus, (Michael) Longavillanorum Principum Præceptor 71
Numiſmatum veterum congeries, ſatis grandis, Cadomi emta ex Colberti mandato 111
- ſed mala fide vendita 111

O

Oldenburgius (Henricus) 90
Olearius (Adamus) 48
- Lexicon Perſicum concinnat 48
Olenam fluvium navigabilem efficere tentat Johannes Goſſelinus Villonius 93
Origenis Commentaria in Matthæum, & Librum de Oratione ex veteri Codice Græco deſcribit Huetius 44
- hinc prodiit Græco-Latina editio Commentariorum Origenis in Libros ſacros, ab Huetio adornata 44
- cujus editionis typis imprimendæ curam in ſe ſuſcipit Johannes Berthelinus, Bibliopola Rothomagenſis 97
- in deſcribendis ex veteri Codice Commentariis Origenis in Matthæum paucula quædam verba ex nimia properatione prætermiſſa, & deinde ſuppleta 61.62
- in lucem prodeunt Commentaria Origenis in Libros ſacros 101
- ſuſcepta Origenianorum omnium Operum editio, imperfecta relicta eſt 115
- ex nonnullis Origenianorum Operum Codicibus variantes lectiones excipi curat Pearſonius 149

Digitized by Google

Oryx, animal à Bocharto depictum exhibetur in Hierozoico 100
Oſtrogothia 39
Ottinga Saxoniæ falſo credita eſt eadem eſſe ac Cadomum 144
Oxenſtierna, (Axelius) Sueciæ Cancellarius 44

P

PAlmerius, (Jacobus) Grentomenilius 20. 57. 60
- Græce ſcribit eleganter oratione ſtricta & ſoluta 20
- veteris Græciæ deſcriptionem aggreditur 20
- Obſervationes ſuas in Auctores Græcos dat in lucem 20
- ſingulari certamine cum juvene valente congreditur jam ſenex, eumque vincit 20
Palmerius (Jacobus) alter 20
Parei (Danielis) Index vocabulorum omnium Muſæi; & alter vocabulorum omnium Lucretii 120
παρήλιον inſigne, in Suecia viſum tempore Guſt. Adolphi Regis 41
παρηλίοις obnoxium ſeptentrionale cælum; cujus rei cauſſa redditur 41
Parvillerius, (Hadrianus) è Societate Jeſu, Arabicarum literarum ſcientiſſimus 99
Paſqualini (Pompeji) Index vocabulorum omnium Metamorphoſeon Ovidii 120
Patibulis (de) apud Danos furum & luporum corpora dependent 38
- iis cultelli affiguntur ad depellendos morbos 38
Patricius, Vid. *Plunquettus*.
Patris Oratorum titulo ridicule afficitur Huetius à Batavo quodam 85
Patriſius (Petrus) 73. 104
Pauli Silentiarii Carmen de Thermis Pythicis 59
Pearſonius, (Johannes) Epiſcopus Ceſtrienſis 149
Peliſſonius, (Paulus) 82. 128. 129
Peraltus, [Carolus] 81. 129
- Antiquorum ingeniis ſuum ſperat anteponi 130
Perefixius, (Harduinus) Archiepiſcopus Pariſienſis 114
Pererius (Carolus) 83
Perinius, [Picartus] Sereniſſimi Delphini Præceptor 111. 112
Perſio ſubjectus Index vocabulorum omnium 120
Perſicum Lexicon ab Oleario inchoatum 48
Petavius (Dionyſius) 25
- operam ſuam præſtat Huetio ad intelligendum Thucydidem 25
Petitus, (Franciſcus) Vaconius 65
Petitus, [Petrus) Medicus 83
Petivillæus,(Philippus Sudorius) Senator Rothomagenſis 58
Peyraredus, Poëta inſignis 69
Philippus, Dux Aurelianenſis, Regis frater 71
Phœniciarum literarum triplex genus 170
Pillonia, (Catharina) Huetii matertera 4. 6
Pillonia, (Iſabella Bertovillæa) Huetii mater 2

- ejus

- ejus obitus 4. 5
πιττάκη Πιερικὴ quid 59
Pleias Poetarum 83
Plunquettus, (Patricius) Epiſcopus Ardenſis 81
Poematum ſani æſtimatores, rariores ſunt, quam boni Poëtæ 10
Poetarum Græcorum vetera Scholia, certiſſimi ſunt fontes Mythologiæ 17
Polycrene fons amœniſſimus agri Bavillani 102
Pomorum ſuccus, Sicera vulgo dictus 51
Pontepiſcopienſe Dominicanorum Monaſterium 75. 76
Pontiſii Commentarii 178
Poræus, Medicus Rothomagenſis 92
- quid illi contigerit Pontaudomari cum ignoto Sacerdote 92. 93
Poſſinus, (Petrus) è Societate Jeſ. 146
Pratea (Maria) 84
Puffendorfius, (Samuel) Reginæ Suecorum à Secretis 118
- Huetium hortatur ad ſopiendas controverſias de Religione 118
Puteani fratres, Petrus & Jacobus, Regiæ Bibliothecæ cuſtodiæ præfecti 27
Puteanus, (Jacobus) ejus obitus 76
Puteanus (Petrus) 56
- dignitatis Imperii Gallici & Eccleſiæ Gallicanæ vindex 27
Pyrrho [Gulielmus] Profeſſor Regius Cadomenſis 69

Q.

Q*Uinaltius* [Philippus] 129

R.

R*Abelæſii* [Franſciſci] domus natalis caupona deinde effecta 60
Rabutinus [Rogerius] Buſſiacus 129
- ejus Commentarii 178
Racanius [Honoratus] Buellius 69
- Franciſci Malherbæ diſcipulus 69
Racinius [Johannes] 129
Rambullietana domus Pariſienſis celebritas 37
Rambullietus, Marchio 37
Rapinus [Renatus] è Societate Jeſu 26. 98. 102.
Redii [Franciſci] Obſervationes Phyſicæ 114
Regiſius [Petrus Sylvanus] 142
Regius [Henricus] Medicus & Philoſophus 31
Regnerus (Seraphinus) 129. 171.
Rex dici ſe patitur Protectorem Academiæ Franciçæ 128
Rhenferdius [Jacobus] 170
Riverius [Ludovicus] Epiſcopus Lingonenſis 103
Richelii [Armandi] Cardinalis Commentarii 178
Robervallius (Ægidius Perſona) inſignis Geometres 102
- Carteſii adverſarius 102
- primas tenens inter luſores Scacchorum 162
- figuram hyperbolicam inutilem eſſe contendit ad augendam vim conſpicillorum 94
Roccacboartia (Maria Eliſab.) 159
Roccacboartia (Maria Magdalena Gabriela) Fontebraldenſis Abbatiſſa

Digitized by Google

tiſſa 159.162.
Roccafucaldius (Franciſcus) 132
- ejus Commentarii 178
Roccanus [Ægydius Andreas] 58
- Auctor Hiſtoriæ Domus Harcurianæ 58
Rohaltus [Jacobus] 162
Rohannia [Maria Leonora] Abbatiſſa Monaſterii Cadomenſis, cui à S. Trinitate nomen eſt, & deinde Monaſterii Malunodenſis, 77. 81. 105.
- Pſalmos Davidicos & præcepta Salomonis interpretatur 78
Rohannii [Henrici] Ducis, Commentarii 178
Rohannius (Ludovicus) Princeps Guemenæus 98
Romanam Curiam inter & Franciæ. graves exortæ contention. 152.153
Romanenſes Fabulæ, Vid. *Fabulæ.*
Rubiolæ, Vid. *Variolæ.*
Runicæ litteræ, 33
Ruæus, (Carolus) 147
Rutilii Rufi Commentarii 176

S.

Salmaſius (Claudius) 31
- ejus benignitas, comitas, & morum facilitas 51
- habitu militari prodit in Aulam Suecicam 53
- tradit ſe ei in diſciplinam Chriſtina Regina 43
- ejus Liber de Homonymis plantarum 114
- Vita ejus ſcripta à Philiberto Lamario, Senatore Divionenſi 114
Salucius, (Carolus) Judæus, ad Chriſti fidem converſus, à Montauſerio de ſacro lavacro ſuſceptus 136
Sammaglorianum hoſpitium Congregationis Oratorianæ 85
Sammauræus, (Carolus) Vid. *Montauſerius.*
Sammauræa, (Julia Maria) Vticenſium Ducis uxor 122
Sanctevremondius, (Carolus) Vid. *Marcatellus.*
Santolius (Johannes Baptiſta) 83
Sanzius, (Johannes) Cardinalis de Aguirra 157. Vid. *Aguirra.*
Sarravius, (Claudius) Senator Pariſienſis 55
Savarius, (Jacobus) poëta miræ fœcunditatis 57. 65
Savarius, (Maturinus) Epiſcopus Sagienſis 149
Scaliger, (Julius Cæſar) buccinator laudum ſuarum 177
Scaligeri (Joſephi) immoderata jactantia 16. 177
- Notæ ejus in Manilium, ſcatentes erroribus 121
- ejus Epiſtolæ ad Jacobum Dalecampium, nondum editæ 19
- ex ejus Bibliotheca Libri complures ad Huetium miſſi 20
- effigiem ejus penicillo exprimit Stephanus Cahagneſius 19
- in ejus funere, uni ex capitibus panni funebris deferendo adhibetur Stephanus Cahagneſius 19
Scerro (Paulus) 89
Schotanus, (Johannes) Profeſſor Franecke-

Digitized by Google

neckeranus 161
Schurmannia (Anna Maria) 50. 90
Schwelingius, [Johannes Eberhard.] Profeſſor Bremenſis 162
Scripturæ ſacræ dignitas 146
Scuderia, [Magdalena] 88
Scuderius [Georgius] 90
Seberi [Wolffgangi] Index vocabulorum omnium Homeri 120
Segraſius, [Johannes Renaldus] 58. 97
- ejus rogatu Librum ſcribit Huetius, De origine Fabularum Romanenſium 105
- Virgilii locus ex Georgicis male ab eo intellectus & exceptus 109
- unde gravis exoritur controverſia inter eum & Huetium 110
Seguierius, [Petrus] Franciæ Cancellarius, Academiæ Franciæ Protector 128
Septem-Clauſtra vetus in Weſtphalia religioſarum virginum Monaſterium 32
Septentrionales Gentes, ſuperſtitionibus deditæ 40
Servilius Iſauricus à Cicerone cur Varius dictus 9
Severi Commentarii 176
Sickius, [Henricus] 170
Silentiarii, V. *Pauli.*
Simonius, [Richardus] Demonſtrationem Evangelicam Huetii interpolare, & in aliam formam redigere cogitat 117. 118
Sirmondus, [Jacobus] è Soc. Jeſu 25
- in otio & ſtudiis vitam produxit ad centeſimum prope annum 17
Spanhemius (Ezechiel) 157
Sparra, Sueca nobilis puella 13
Spirinxius, (Arnold.) caminum Suecicum in Hollandiam transferri curat 42
Staniburſtii duo, Hiberni, Philoſophus alter, alter Medicus 81
Statuta Synodalia Diœceſis Abrincenſis 154
Stavera, urbs, caput quondam Friſiæ Occidentalis 49
Studiis & otio debilitari corpus falſo creditur 17
Sueci Gallos averſantur 46
Sueci cujuſdam atrox facinus 45
Suecia floribus, fragis, & ceraſis luxurians verno tempore 39
- fert quoque mala & melopepones, ars modo adhibeatur 39
- magni in ea calores per æſtatem 40
Suecicum iter 29. 30
Sueſſionenſis & Abrincenſis Epiſcopatus permutantur 153
Syriaci caracteres antiqui 170

T

T*Actica* Veterum colligere, & in lucem edere cogitat Tevenotius 132. 133
Talemantius, (Franciſcus) Plutarchi interpres 88
Talemantius (Paulus) 88. 171
Tavanii Commentarii 178
Tavernerius (Johan. Baptiſta) 103
Terlonii Commentarii 178
Tevenotius, (Nicolaus Melchiſedecus) 132
- Collectaneor. Geogr. editur 132
- Tacticorum Scriptores antiquos in

lucem

- lucem dare meditatur 133
Thea, planta Sinica 126. & ſeq.
Theocriti repetita ſingulis annis verno tempore lectio 58
Thermometra 145
Thomaſſinus[Ludovicus]exOratoriana Congregatione 85
Thorodæus [Ludovicus] 20. 58.
- alienæ induſtriæ faſtidioſus 21
- fallitur in dijudicandis & diſcernendis antiquis carminibus Græcis à recentioribus 21
- veter. Græciæ deſcript. molitur 21
Thuanæa Bibliotheca vili pretio diſtracta 64
Thuanus [Jacobus Auguſtus] 63
- ejus Commentarii de Vita ſua 177
Thuanus Regis Orator ad Ordines Fœderatos 163
Thucydides ſtylo præfractus 16. 25
Tiberti Cæſaris Commentarii 176
Tolandus [Johannes] 172
- nothus 172
- infamia apud ſuos notatus 172
- ejus Adeiſidæmon 172
Totius, Comes Suecus 96
Trajani Commentarii 176
Tretteri (Thomæ) Index vocabulorum omnium Horatii 120
Trichetius[Raphaël] Frenæus 45
Tuſcanellæ (Horatii) Index vocabulorum omnium Catulli, Tibulli, & Propertii 120
- idem Quintilianum Italice interpretatur 131
Turriani [Friderici Mauritii] Commentarii 178
Turriani[Henrici]Commentarii 178
Turris ſpeculatoria Hafnienſis 33

V

VAlerius [Andreas] Vid. *Andreas.*
Valboneſius, [Joh. Petr. Moretus] primarius Præſes Gratianopolitanæ Curiæ regiarum rationum 169
Valeſii fratres, Henr. & Hadrianus 81
Varillaſius [Antonius] 81
Variolis & Rubiolis graviter laborat Huetius 9
- hi morbi Veteribus incogniti non fuerunt 9
- Variolarum morbus ex Indiis & Ægypto in Occident. defluxit 10
- Variolæ cur dictæ *Milinæ* à Gregorio Turonenſi 10
Vari, Varii & Vareni unde dicti 9
Vavaſſor, (Franciſcus) è Soc. J. 25
Vervilla[Franciſcus] Vid. *Beroaldus.*
Veſpaſiani Cæſaris Commentar. 176
Veterum contra Recentiores defenſio 82
Vetterus lacus, & in eo ſpecus ingens 39
Vettius Valens Aſtrologus 48. 149
- Anthologiarum ejus quot ſuperſint codices 88
- eum in lucem dare cogitabat Huetius 150
- duo hujus nominis fuerunt Aſtrologi 48
Vetturius [Vincentius] 104
Viegnierius (Hieronymus) ex Oratoriana Congregatione 85
Villaregii [Nicolai] Comment. 178
Vinæa [Anna] 84

Vitreæ

Vitreæ guttæ, ex Germania primum allatæ, ſcriptaque ſuper earum formatura Diſſertatio 68
Vivonnæa, [Catharina] Marchionis Rambullieti uxor 87
Ultrajectum 31
Voſſius, [Iſaacus] 54 56
- præeſt ſtudiis Chriſtinæ Reginæ 29 43
- è finibus Sueciæ in Hollandiam regreditur, juſſu Chriſtinæ Reginæ, ob illatam Salmaſio injuriam 39
Uraniburgicæ arcis Tychonis excidium, unde ortum 36
Urfæus [Honoratus] 106

W

Walchandorpii, [Chriſtophori] ſimultates cum Tych. Braheo 38
Worcumii, quæ urbs eſt Friſiæ, in publico hoſpitio, non impenſarum modo, ſed ſtrepitꝰ etiam pretiū 49
Wormius [Olaus] 33
- ejus κειμήλια 33

Y

Yvrandæa, [D. Maria] 106
- Hymnus ei dictus 107. 108
- ejus templum 106

Z

Zabyda, fabella 85
- à Lav. Fayetta elucubrata, & ſub Segræſii nomine edita 84. 105
Zelandia 38

FINIS.

Verzeichniß einiger Bücher,

welche

Johann Groſſens Erben

in Leipzig, auf eigene koſten gedruckt, und in anzahl bey ihnen zu finden ſeyn.

Alberti, *Val.* panegyricus Ser. & Pot. Regi Pol. nomine academiæ Lipſ. ſcriptus fol.

Amyraldus, *Moyſ.* der aus GOttes wort und geſunder vernunfft widerlegte Indifferentiſt und Epicurer, in welchen unter andern auch klar bewieſen wird, daß nur die chriſtliche religion die ſeeligkeit befördern könne 12

Angeli, *Chriſt.* enchiridium de ſtatu hodiernor. Græcorum, græce conſcriptum; jam c. verſ. latina e regione poſita, & annotat. G. Fehlavii adornatum. 4.

Anmerckungen über das Leipzige bedenck. vom rechte des ſabbaths, und der üblichen kirchen-cerem. 4.

Asgil, *Joh.* die unſterblichkeit der menſchen auf erden an leib und ſeele, aus dem engliſchen überſetzt von J. G. Pritio. 12.

Barth, *J. Matth.* de luce barometrorum, ut & aliis connexis argumentis &c. 4.

Bates, *Wilh.* die pflicht der gottgelaſ- ſenheit

ſenheit und ergebung ſeines wil-
lens im creutz in den willen Gottes
aus Matth. 26 v. 39. gezeiget; aus
dem engliſchen überſetzt. 12.

Begriff, kurtzer, des groſſen unter-
ſcheids der reinen evangeliſ. und
ſociniſ. lehre in frag und antwort
vorgeſtellet, mit D. Ad. Rechen-
bergs vorrede. 8.

Beiers, J. Matth. hand-büchlein
vor junge prediger, nebſt Anhang
von des h. predig-amts hohem an-
ſehen. 12.

Bellinus, *Laur.* de urina, pulſu, ſan-
guinis miſſione & febribus nec non
de capitis pectoriſque morbis cum
præfat. D. Joh. Bohnii. 4.

Beyeri, G. centuria thematum ex
vario jure ſelectorum. 4.

-- delineatio juris civilis ſecundùm
pandectas ad fundamenta ſua re-
vocati & ad ſeculi uſu accommo-
dati poſitionibus ſucc. incluſa. 8.

-- ſchediaſma de utili & neceſſaria
auctorum juridicorum & juris arti
inſervientium notitia, III. ſpec. 8.

Biblia ſacra V. & N. teſtamenti, ſe-
cundum vulgatam verſionem, ad
ebræam veritatem in veteri, ad gr.
vero in novo teſtamento, à D. Luca
Oſiandro perpurgata; & ad D. D.
Luth. verſ. german. collata. 4

Bidloos, *G.* bericht von der letzten
kranckheit u. tod Wilhelm des III.
Königs von Groß-Britann. &c. 8.

Blome, *Rich.* engliſches america, oder
beſchreibung derer länder und in-
ſuln, ſo der cron England in Weſt-
indien zuſtändig, mit kupffern; aus
dem engliſchen überſetzt 12

Bodenſchatz, *Erh.* florilegium muſi-
cum, 2. part. 4.

Bœcleri, *J. Henr.* bibliographia cri-
tica, ſcriptores omnium artium at-
que ſcientiarum ordine percen-
ſens, nunc demum integra & e-
mendatius edita acceſſionibusque
ex reliquis ſcriptis Bœclerianis au-
cta, recenſuit Jo. Gottl. Krauſe, qui
etiam præfationem, animadverſio-
nes & indices adjecit. 4. & 8.

Büchers, Fr. Chriſt. Rathmannus
redivivus, oder erörterung pietiſti-
ſcher übereinſtimmung in dem ar-
tickel von der h. ſchrifft, mit denen
fanaticis, ſonderlich M. Herm.
Rathmanni 4

von Butſchky, Sam. pathmos, oder
ſonderbare reden und betrachtun-
gen allerhand curieuſer hof- welt-
und ſtaats-ſachen 8.

Carpzovs J. Ben. des Evangeliſt.
a. teſtaments Jeſaiä ſonn- und
feſttags-evangelia, aus deſſe pro-
phetiſchen weiſſagung gründlich
erkläret 4

-- oratio contra Rich. Sim. hiſtori-
am criticam vet. teſtamenti. 4

-- auserleſene tugend-ſprüche aus
der h. ſchrifft erkläret, ſamt anwei-
ſung, wie nach anleitung dieſer
ſprüche die ſonn- und feſttags-ev-
angelien erbaulich abzuhandeln 8

-- predigt von der groſſen hure auf
den 7 köpffigten und 10 hörnigten
thier über Apocal. 17. wider einen
päbſtiſchen pfaffen, deſſen läſter-
ſchrifft zu Ende angedruckt, geh. 8.

-- erklärung derer an. 1688. u. 1689.

-- buß-

buß-gebeten, ſprüch. u. geſäng. 12.

verordneten Buß-texte, nebſt den

,, verzeuchniß ſeiner anno 1689. gehaltenen lehr- und lieder-pred. 12.

Carpzovs, Sam. Ben. das regiments-ſchiff aus Luc. 5. v. 1. biß 11. bey Hertzog Friedrichs Auguſti huldigung zu Freyberg anno 1694. betrachtet. 4.

Catalogus univerſalis oder verzeuchniß derer bücher, welche alle halbe jahr gantz neu gedruckt, verbeſſert wieder aufgelegt, oder noch künfftig zu hoffen ſind. 4. NB. iſt alle Oſter- u. Michaels-Meſſen zu habē.

Cladenii, *Mart.* verklärter JEſus, oder 12. betrachtungen über die hiſtorie der verklärung Chriſti, mit 12. geiſtlichen oden.

Chytræi, *Dav.* chronicon Saxoniæ, oder was ſich in Sachſen und den benachbarten Ländern von 1550. biß 1598. denckwürdiges zugetragen, 2. theile. fol.

-- ſupplementum ſeu continuatio Saxoniæ. fol.

Concordia pia & unanimi conſenſu repetita confeſſio fidei & doctrinæ eorum, qui auguſtanam confeſſionem amplectuntur, c. D. Ad. Rechenbergii appendice tripartita 8.

Crœſii *Ger* hiſtoria quackeriana, ſive de vulgo dictis quackeris, ab ortu illoruw uſque ad recens natum ſchiſma. 8.

Decimatoris, *Henr.* ſylva vocabulor & phraſium octo linguar. fol.

Dicelii, *M.* academia Lipſienſis rediviva ſive monumenta jubilæi ſecularia an. MDCIX. 8

Ehrenrettung des ſel. Hn. D. Joh. Günthers und ſeiner 50 motiven, warum niemand römiſch-catholiſch werden ſoll, wider einen päbſtiſchen Lehrer. 8.

Fabricii, *Georg.* Saxon. illuſtrata, f.

Feuſtelii, *M. C.* bona verba D. Gottl. Fried. Seligmanno ad munus primarii aulæ Dresdenſis concionatoris abeunti, ad M. Henr. Pippingium Soceri generum acclamat. 8

Fiſchers, Chriſt. auslegung der feſttäglichen epiſteln durchs gantze jahr, nebſt einer form, wie man arme ſunder, ſo zum tode verurtheilet, lehren, tröſten und vermahnen ſolle. fol.

,, kinder-poſtill, darinnen alle ſonn- und feſt-täglichen evangelia und epiſteln mit 4. kurtzen fragſtücken erkläret, 2 theile. 8.

Frommanni, *J. Chriſt*, anſer Martinianus. 4

Fuhrmanns, Gottfr. zions geiſtliche wälder, oder ſelige gedancken über die ſonn- und feſt-tags-evangelia in gebundener rede. 8.

Gedicci *Sim.* aulegung des erſten buchs Moſis, 6. theile. fol.

,, auslegung der ſoñ- und feſttags-evangelien, nebſt anhang ſchöner paßions-predigten. fol.

Geſang-büchlein, in welchen D. Mart. Lutheri und anderer lehrer lieder zuſammen getragen, von M. Jeremias Weber. 13.

Glaſers, Petri, geſammlete lehr-ſchrifften D. Mart. Luthers wider die ſacramentirer. 4.

Glei-

Gleichii, *J. A.* hiſtoria numiſmatum, imprimis de quibusdam nummis ob victorias navalis cuſis, c. fig. 4.

Gruteri, *Jani* diſcurſus politicus in C. Corn Tacit. & notæ in T. Livium. acceſſ Balth. Venatoris panegyr. J. Grutero ſcript9, & F. H. Flayderus de ejusdem vita, morte & operib9, ex muſeo C. F. Francfenſt. 8

Günthers, Joh. præcepta homilet. 4

- - collegium paſtorale in welchem denen kirchendienern aus der theologie u. geiſtl. liedern die wichtigſten argumenta an die hand gegebẽ werden, deren ſie ſich bey denen im predigt-amte vorkommenden fällen bedienen können. 8.

= = ſämtl. ſtreitſchrifftẽ wider die papiſten, dariñen der feſte glaubens-grund der evangel. lutheriſchen u. die nichtigk. der ſcheingründe röm. kirchẽ aus h. ſchrifft erwieſ. werdẽ 4

Hänichens, D. C. ſchwanengeſ. oder ausleg. der 7 W. C. am † 4

= = klage- u. troſt-pred. über das ſel. ablebẽ Sr. Durchl. Chriſtiani II. 4

Der teutſche Helicon, auf welchen die auf den teutſchen univerſit. lebende profeſſores nach ihren namen und profeſſionen vorgeſtellet. 8

ab Heldorff, *Georg. Frid.* idea jurisprudentiæ illuſtris in VI. tabulis adumbratæ: acceſſ. tab. peculiaris ſtudiorum delineationem cont. fol.

Henrici *J. Ulr.* mächtig u. ohnmächtiger teufel, in prüfung Fleedwoodiſcher unterſuch. der wunderw. 8

Hermelini, *Ol.* disqu. de or. Liv. 8.

Hoe Matth. auslegung der hohen feſt- und feyertags-evangel. fol.

= = 50 predigtẽ über die ep. Pauli an die Gal. darin eine gründl. ausführ. der reinen cathol. evang. lehre u. derſelben verwahrung wider allerley ſectirer u. ketzer verfaſſet. 4

- - comment. in epiſt. Pauli ad Gal. 4.

= = antwort auf ein calviniſch ausfoderungs-büchlein wider D. Toſſani unerweißliche unwarheiten. 4

= = pred. über den proph. Haggai. 4.

= = evangeliſ. Hand-b. wider das papſtth. nebſt deſſen bedencken, wie ſich zu verhalten, wenn päpſtiſ. lehre anzunehmen oder der päpſtlich. kirchen-verſammlung beyzuwohnen wil auferleget werden. mit D. J. Ben. Carpzovii vorrede, und 2. nöthigen regiſtern. 8.

Hoffmanns, C. Sig. faſten-and. oder betr. der 7. worte Chriſti am creutz, nebſt Petri fall und buſſe. 8.

Hoffmanni, *C. G.* hiſt. juris romano-juſtinianei, in qua origo & mutationes hujus juris à primis romanæ reipubl. initiis enarrantur &c. præmitt. C. Thomaſii delineatio hiſtor. jur. civilis, acceſſ. F. Hottomanni Antitribonianus & præf. de utilitate & neceſſitate hiſt. jur. romani. 4

Hondorffs Andr. hiſt. und exempelbuch, nach ordn. der 10. geboten Gottes verfaſſet, 2. theile. fol.

Horatii Q. opera omnia poëtica c. n. Minelli præf. Junckeri & de F. Rappolti Comment. illuſtrat. 2. part. 8

Huetii, *P. D.* quæſtiones Alnetanæ de concordia rat. & fidei, acceſſ. ejusd. comment. de vita & ſcriptis ſuis. 4

Ittigii, *T.* hiſtor. eccleſiaſt. ſeculum I. præmiſſa eſt ejusd. diſſ. de ſcripto-

ribus

Digitized by Google

ribus hiſt. eccleſiaſt. recentioribus. 4
-- diſſ. de ſynodi Carentonenſis reformatorum in Gallia 1631. indulgentia erga Lutheranos. 4.
-- de hæreſiarchis ævi apoſtolici & apoſtolico proximi. 4
Kegelii *Phil.* duodec. piæ med. 8.
-- zwölff gottſel. andacht, nebſt einem geſang-buch. 12.
Köhlers Joh. apoſt. rang-ordn. am feſt Barth. aus Luc. 21. v. 24. erkl. 4.
Knör L. G. nöthiges noſce te zu erhaltung der lebens-flammen durch eine doppelte panacea. 8.
Koch *J. Chr.* de uno eodemque genus humanum in ſtatu integritatis, & in ſtatu lapſus propag. modo. 4
-- de cultu ſerpentum apud antiquos variis anim. ornata. 4.
-- ſchediaſma de ordinanda bibl. 8.
-- de paſtoribus paganis in quo iſti ex jure divino, atque eccl. adverſus multor. contempt. defenduntur. 8
-- das in der lehr von der prieſter-ehe wid. ſich ſelbſt zeug. papſtth. 8.
Königs C. pract. u. proc. der gerichtsläuffte nach brauch ſächſ. landart 4
Köpkens Balth. ſendſchr. darinne D. Speners unſch. in der lehre vom geiſtl. prieſterth. w. D. Eilm. gez. 8
Krentzheims Leonh. chronologia od. jahr-rechn. und geſch. was ſich von anfang der welt biß 1576. in kirchen- und welt-regim. zugetragen. fol.
-- obſervationes chronologicæ. fol.
Kromayeri, *J. Abr.* de uſu linguæ Arabicæ in addiſcenda ſcriptura ſ. 4
Kromayers Melch. kirchen-chron. des n. teſt. oder erkl. der offenb. S. Johannis. 4.
Kunſtliebens Jul. ſchmid ſeines eignen unglückes, aus vielen ſeltzam. begebenheiten erwieſen. 12.
Langii, *Joach.* idea ac anatome theol. pſeudorthod. ſpeciatim Schelwigianæ; accedit ſinceri evangelici epiſt. de vera fidei juſtific. indole. 8
Laurentii *Paul.* ausleg. des 1. und 2. buchs Sam. 2. th. fol.
Leben Sr. Maj. Caroli III. königs in Span. u. der Indien, worinnen alles, was bey der ſpan. ſucc. ſache in dem deßhalb geführten kriege von jahr zu jahr vorgefallen durch glaubwürdige documenta, memorialen und nachr. erläutert wird, mit kupff. 4. theile. 8.
Lehms, Georg Chriſt. wachsth. des hauſes Oeſterreich in einer lobrede auf die vermähl. Carl des III. kön. in Span. mit der Braunſchweig-Lüneburg. printzeßin Fr. Eliſabeth Chriſtine. fol.
Liſter, *Mart.* de fontibus medicatis Angliæ. 8.
Lœſcheri *Val. Ern.* epiſtola ad parentem de cauſis linguæ ebreæ. 4.
-- de cauſis ling. ebr. l. III. in quibus magna pars ebraiſmi poſter. curis reſtituitur, incerta & ambigua ad reg. reduc. hiſtoria linguæ, genios, fines & ſingularia ejusd. enarrantur denique ad interiora linguæ ſanctæ aditus panditur. 4
-- Delitſcher abſchieds-pred. nebſt anh. der ſuperintendenten und paſtores ſeit der reformation. 4
-- ausführl. hiſt. motuum zwiſchen den evangeliſch-lutheriſ. u. reform. 2 theile, 4

-- voll-

-- vollſtändige reformations-acta, documenta u. nachrichten, die vor 200. jahren erfolgte evangeliſche kirchen-reformation betreffend, nebſt darzu gehörigen erläuter. 4.
-- Jon, ſive originum Græce reſtauratarum libri II. 8.
-- abgewieſener Demas zur überzeugung der Päbſtler, und der den abfall beförderenden frey-geiſter: nebſt angehengtē documenten von einigen päbſtiſchen dingen, ſo mit Hn. Hertzog Jul. zu Braunſchw. Lüneburg Herren Söhnen vorgegangen, und darüber bezeugten löblichen eyfer. 8
Lœſcheri, *Jul.* obſervationes ſelectæ ad theologiam ſacram & eccleſiaſt. hiſtoriam ſpectantium. 8.
Ludolffi, *Jobi* terragonometria tabularia. 4.
Luthers, Mart. ſchrifften, bücher und predigten ſo in den Wittenberg- noch Jeniſchen tomis zu finden, 1. theil. fol.
-- poſtilla domeſtica, ſive conciones diebus dominicis & feſtis habitæ. 2. partes. 8.
-- nahmen-büchlein, oder teutſcher nahmen deut- und auslegung mit anmerckungen erläutert. 8
-- commentarius in S. Joh. epiſtol. catholicam 8.

Macarii, S. homiliæ & opuſcula græco-latina, per J. G. Pritium. 8.
Martini, *Chriſt. Sam.* commentarius in epiſtolam D. Judæ catholicam c. præfat. J. Ben. Carpzovii. 4.
Mayers, J. F. betendes kind Gottes in 13 andacht. über das h. Vat. U. 8
-- würdiger communicant, wie er ſich vor, bey u. nach dem h. abendmahl zu verhalten, ſamt einem beicht- u. communion-gebetbuch, Hn. D. H. Welleri abendmals-gedancken u. einem vollſt. geſangb. 12
Melanchtonis, *Phil.* operum omnium pars 1. 2. & 4ta. fol.
Mencelii, *Hier.* auslegung der Pſalmen Davids. fol.
Molinæi, *Petri*, tract. von der erkentniß GOttes. 12
Mollenbroccii, *Val. And.* tract. de variis ſeu arthritide vaga corbutica. 8.
-- cochlearia curioſa. 8.
Mureti, *Marc. Ant.* orationes epiſtolæ & poemata cum diverſ. autorum adnotationibus & præfat. M. Jac. Thomaſii. 8

Nachrichten, unſchuld, von alten u. neuen theol. ſachen, büchern, uhrkunden, controverſien, veränderungen, anmerckungen, vorſchlägen u. d. g. auf die jahre 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. und 1708. complet 8.
Neumeiſters, Erdm. ſache kirchen-andachten und oden auf alle ſonn- und feſt-tage des gantzen jahres. 8
Neuſchatel, die neue erbſchafft von Preuſſen, oder rechtl. ausſpruch über die beſitznehmung dieſes fürſtenth. an. 1707. frantz. u. teutſch. 4

Obſervationes miſcellaneæ, oder vermiſchte gedancke über allerhand theologiſche, politiſche, hiſtoriſche und andere zur antiquität und ausführung der hiſtorie der gelehrſamkeit dienende curieuſe mate-

Digitized by Google

materien, nebſt einem anhang von neuen büchern, 36. theile. 8

Oelſchlegelii catecheſis minor D. Mart. Lutheri germanice, latine & græce. 8.

Olearii, Gottfr. religions-poſtill, oder chriſtl. religions-ſchule aus denen ſonn- und feſttags-evangelien angeſtellet. 8

Orationes procerum Europæ, eorundemq; miniſtrorum ac legatorum ut & virorum celeberrimorum in multifariis tam lætitiæ quam triſtitiæ caſibus, nec non belli ac pacis negotiis itemque religionis cauſſa, ab aliquot ſeculis, usque ad annum 1713. latina lingua habitæ, 3. partes. 8.

Pantzſchmanni *Hier.* quæſtiones practicæ, 2. partes. 4.

Paſchii, *Georg.* tract. de inventis nov-antiquis. 4.

Philippus *Joh.* de ſubhaſtationibus. 4

-- obſervationes practicæ ex deciſionibus Elect. Saxonicis caſuum juris dubiorum &c. 4.

Pippingii *Heinr.* exercitationes academicæ juveniles. 8.

Plutarchus *Chær*, de liberorum educatione græce & latine 8.

Primitiæ Sileſiacæ. 8.

P-oli, *Benj.* hiſtoria de rebus Gallicis notis & indicibus C. Fr. Franckenſteinio locupletata. 8.

Pritii, *J. Georg.* oratio de lite Franc. de Salignac Fenelon à quibusdam Galliæ præſulibus circa nonnulla theologiæ myſticæ capita Romæ intentata. 4.

zum punctiren eine curieuſe oder gantz neue art. 8

Puteani *Eryci* hiſtoria inſubrica ſive Barbarica ab orig. gentis ad Othonem Magn. Imp. irruptiones Barbarorum in Italiam continens, commentariis plenis illuſtrata, additionibusque aucta Rud. Gotth. Knichenio. 4.

Rechenberg, *Ad.* appendix tripartita iſagogica ad libros eccleſiæ Lutheranæ ſymbolicos. 8.

Rechen-meiſter, der allzeit fertige, darinnen alles ohne groſſe bemühung ausgerechnet zu finden, nebſt anhang von valor und werth aller müntzen, maaſſe, gewichte, zahlen ꝛc. in Europa. 12.

Relation, oder ausführlicher bericht derer fürnehmſten kriegs- und friedens-begebenheiten, welche ſich jährlich zugetragen. 4. NB. iſt alle Oſter- u. Michaelsmeſſen zu habē.

Reuſneri, *Eliæ*, genealogiæ regum, electorum, ducum, principum atq; comitum, qui origines à bellicoſiſſ. Saxonum rege Wedekindo deducunt. cum fig. fol.

Rhegenius, P. M. de œconomia redemtionis noſtræ per Chriſtum partæ, ubi præcipuæ controverſiæ cum Socinianis circa peccatum originale, perſonam & officia Chriſti, cauſſam mortis ejus & ſatisfactionem dilucide pertractantur. 12.

Riederers, J. Fr. carmen, oder das eigentliche portrait eines getreuen ſchul-lehrers in der perſon Herrn Sam. Fabers, Rect. Gymnaſ. Ægid. Norimberg. &c. fol.

Rin-

Rinckarts, Mart. JEſu hertz-büchl. oder geiſtl. betrachtungen, morgē- u. abendſegē, lieder, bußpſalmē ꝛc. 8

von Rotſchitz, proceſſus juris, oder ordnung der gerichts-läufften in bürgerl. u. peinlichen ſachen: deßgleichen vom leibgeding, morgengabe, mußtheil, hergewette u. erbe: ſamt tabulen u. auslegung des arboris conſanguinitatis, von Jac. Schultes überſehen, u. mit D. Mich. Teuberi & aliorum inſtruction. des gerichtlichen proceſſes vermehrt. 4

Sacchinus, *Franc.* de ratione libros cum profectu legendi, acceſſ. ejusdem oratio de vitanda moribus noxia lectione. 8.

Scharff, G. B. die añoch, Gott lob! unſchuld. nachrichten in ihrer richtigkeit gegen Hn. Joachim Langens unrichtige nachricht. 8

Scherzeri, *J. Ad.* bibliotheca pontificia, ſ. papiſmus vapulans ex ipſor. Pontificiorum ſcriptis detectus. 4.

Schickarts, W. hebräiſcher trichter, oder unterweiſung die hebräiſche ſprache ohne lateiniſchen behelff behend zu erlernen. 12

Schneideri, *Zach.* janua ling. græc. 8

Schraderi, *Lud.* comment. ad inſtit. 4.

Seldii, *J. Chriſt.* topica calviniana in 6. locos generales digeſta, ut ſit inſtar Iſagoge in theologiam calvinianorum polem. atq; exegeticam. 8.

Seligmanns, Gotfr. Frid. oratio ea quæ inter Henr. Hulſium & Jo. Regium de divinitate ſcripturarum diſputata ſunt, excutiens &c. 4.

Tegetmeieri, *Henn.* analyſis logica-typica pſalterii Davidis & XII. prophetarum minorum. fol.

Tellers, Abr. 12. geiſtl. Lieder. 12.

Thomaſii, *C.* diſſert. jur. var. argum. 4

Thomaſii *Jac.* oratio de præexiſtentia animar. humanarum. 8.

Timæi, *Urb.* tract. de effuſione ſpirit. S. Joel. II. 4.

Unterredungen, nächtliche, bey 12. ſchönen nächten, über die remarquableſten dinge itziger täge und andere curiöſe materien. 8.

Volckmanni, *Ad.* vollkommener peinlicher proceß, ſamt allen ſeinen requiſitis, formularien und ſchrifften, nebſt einem unterrichte, was darbey de jure & conſuetudine zu obſerviren, 3. theile. fol.

Vorſchlag eines richtigen mittels der contagion dergeſtalt zu begegnen, daß in jeder ſtadt und dörffern wenigſtens zwey drittheil häuſer von der Infection befreyet bleiben. 8.

Waſſerquelle, geiſtl. dariñen ſich fromme hertzen in mancherley anfechtung durch ſprüche, gebet und lieder erquicken köñen. 8. u. 18.

Weiſens, Chriſt. unterſuchung der lehre von dem termin der gnaden-zeit, und wie lange die gnaden-thüre zur buſſe offen bleibe 4.

Zapatæ *J. Bapt.* mirabilia ſive ſecreta medico-chirurgica. 8.

Ziegleri C. *ſp.* commentarius ad ordinationem proceſſus Saxonici, acceſſ. tractatus de ſucceſſione conjugum, cum præf. Jac. Bornii. 4

005662234

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CB

Digitized by Google